C. 287.

John Payer
3575 E. 55th St.,
Cleveland, Ohio
1911.

C. 287.

John Payer
3575 E. 55th St.,
Cleveland, Ohio
1911.

SEŠIT 1. ŘÍJEN 1908. ROČNÍK II.

NAŠE SLOVENSKO

MĚSÍČNÍK PRO HÁJENÍ ZÁJMŮ
UHERSKÝCH SLOVÁKŮ
VYCHÁZÍ V DRUHÉ POLOVICI
KAŽDÉHO MĚSÍCE

Předplatné v Rakousko-Uhersku, Bosně a Hercegovině činí: celoročně K 12·—, pololetně K 6·—, čtvrtletně K 3·—. Do Německa K 12·96, do Ameriky K 14·96, do ostatních států K 14·16.

REDAKCE A ADMINISTRACE PRAHA-II., VYŠEHRADSKÁ TŘÍDA ČÍS. 39 NOVÉ

Pozvání ku předplacení na II. ročník „Našeho Slovenska".

Prosíme ct. odběratele naše, by laskavě předplatné na další ročník naší revue obnovili, jakož aby nám veškery nedoplatky za starý ročník poslány byly.

Předplatné obnáší:

Pro Rak.-Uhersko, Bosnu a Hercegovinu	ročně	K	12·—
	půlletně	„	6·—
Do Německa	ročně	„	12·96
Do Ameriky	„	„	14·96
Do ostatních zemí	„	„	14·16

i se zásilkou poštovní.

Přikládáme za tou příčinou všem odběratelům našim složní listy poštovské. **Vydavatelstvo.**

P. T. Hodláme založit při naší redakci

„SLOVENSKOU KNIHOVNU",

do níž vřadili bychom rádi veškeru starší i novější literaturu slovenskou a o Slovensku. Prosíme proto naše přátele, by nám v této snaze nápomocni byli. Kdo můžeš, daruj nám knihy neb brožury starší, anebo nám udej alespoň prameny, kde bychom tyto zakoupiti neb zaopatřiti si mohli. Bude to v budoucnosti důležitý archiv ve věcech slovenských.

Vydavatelstvo „Našeho Slovenska".

K tomuto číslu přiložen jest prospekt nakladatelství Pavla Kulíška a Milana P. Slobody z Myjavy, jež doporučujeme bedlivé pozornosti našich čtenářů.

G. Mally: **Dědeček.**

SEŠIT 1. ŘÍJEN 1908. ROČNÍK II.

REVUE
NAŠE SLOVENSKO.
Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

UHRY A APOŠTOLOVÉ PANSLAVISMU.*)

Pod tímto názvem vyšel v Berlíně německy a v Uhrách, ve Zvoleni maďarsky psaný spis nejmenovaného autora, který se skrývá za značky X. Y. Z., jistě proto, aby vzbudil tím větší pozornost. Brožura tato se zabývá poměry uherských Slováků a jmenovitě česko-slovenskou vzájemností a proto zasluhuje, aby naše obecenstvo bylo s jejím obsabem a směrem obeznámeno.

Rozptýleně, beze vší systematičnosti přináší různé tendenčně nasbírané smyšlénky o politických požadavcích Slováků a jmenovitě zlomyslně napadá nás Čechy proto, že bratry Slováky podporujeme. Aby se autor ukázal čtenářstvu jako vážný pozorovatel a aby své brožuře dal vážný základ, podává některé věci z filologického a historického stanoviska. Než, autor napsal svoji brožuru tak tendenčně, že nemá ani filologického ani historického podkladu.

Brožura tato náleží zajisté též k oněm, které jsou a byly psány na objednávku vládních kruhů. Tendenčně, neobjektivně je psán každý řádek jmenované knihy. Původce nehleděl na to, aby podal kus vážného studia, aby předvedl poměry v objektivně pravdivém světle, nýbrž píše právě zúmyslně tendenčně, překrucuje historické a filologické zásady, aby si u objednavatele získal tím větších zásluh.

Hlavním cílem brožury je podetnouti kořeny česko-slovenské vzájemnosti. Za tím účelem dokazuje v prvé řadě to, že Češi a Slováci ani jazykem ani původem nenáležejí k jednomu a témuž kmeni, ba zabíhá tak daleko, že popírá jejich příbuznost a bratrství. — Podobnost české a slovenské řeči připisuje toliko nahodilým historickým okolnostem a nikoliv blízskému původu. Dle autora se čeština mezi Slováky rozšířila příchodem Husitů na Slovensko; Jiskru představuje nejen jako bojovníka za husitství, za náboženství, nýbrž jako prvního česko-slovenského agitátora. I pozdější historické události — jmenovitě panování krále Matyáše a Vladislava, ba i reformaci popisuje z toho stanoviska, že tyto napomohly rozšíření a udomácnění se češtiny mezi Slováky. To, že čeština byla v XVII. a XVIII. století současně i spisovnou řečí Slováků, připisuje jen těmto historickým událostem, nikoliv bratrství a společ-

*) Ungarn und die Apostel des Panslavismus von X. Y. Z. Pan-Verlag G. m. b. H. Berlin, W. 35.

nému původu obou národů. — Autor jde ve své zaslepenosti tak daleko, že tvrdí, že by se na Slovensku i ruská nebo chorvatská řeč byla stala řečí spisovnou, kdyby jim byly okolnosti bývaly tak příznivy jako byly češtině.

Rozbírá dále odtržení se slovenčiny od češtiny a utvoření samostatné spisovné řeči slovenské a při tom o nynějším slovenském spisovném jazyce tvrdí ten kolossální nesmysl, že tento nemá kořen v řeči slovenského lidu. Autor chce býti před světem i ochrancem Slováků — kteří ho chválabohu nepotřebují, — a jako takový jim radí, aby se vystříhali všeho českého vlivu.

Po tomto úvodě pokračuje dále ve svých tendenčních záměrech.

Hlavní snaha nejmenovaného autora směřuje k tomu, aby před světem očernil nás Čechy. Bratrství Čechů a Slováků a celou československou vzájemnost, chce postaviti do takového světla, že my Češi máme zálusk na bratry Slováky a na celé Slovensko. Lásku a sympatie a podporování Slováků se strany nás Čechů vyličuje tak, že to nečiníme ze soukmenovství a bratrské lásky, nýbrž toliko z prospěchářství. Že chceme docíliti sjednocení se Slováků a Čechů jen proto, abychom mohli za nedlouho předstoupiti před svět: „Nás Čechů je mnoho, my chceme takovou samostatnost jakou mají Maďaři“. To jsou doslovně citovaná autorova slova, jimiž musí k hněvu popuditi každého řádného Čecha a jimiž si chce před Maďary a Němci zjednati zásluhy.

Jinou tendencí brožury je, vylíčiti požadavky Slováků jako neoprávněné, bezpodstatné, protistátní a všeobecnému pořádku nebezpečné. Zde v prvé řadě popírá samostatnou historii Slováků v minulosti a z toho následuje to, že Slováci nemají pražádných práv ani v budoucnosti. Toto též dostatečně dokazuje zastaralost a opozdilost autorových názorů, jelikož Slováci mají právo na své národní a jazykové požadavky již proto, že jsou tu, že žijí jako Slováci, bez ohledu na dějiny vůbec. — Požadavky Slováků vyličuje jako protistátní, zlomyslně tvrdí, že Slováci budou za krátko požadovati vlastní vojsko, vlastní peníze a vlastní prapor. Kdo takto mluví o Slovácích, ten staví požadavky Slováků do falešného světla, neboť o všem tom se Slovákům ani nezdá. Ba i ten požadavek Slováků, aby měli samostatné školy, vysvětluje autor tak, že to žádají Slováci proto, aby se v těchto školách Maďaři naučili slovensky a aby slovenští národnostní poslanci mohli na sněmu jednati i slovensky. Takováto předpojatost a tendenčnost hraničí již s hloupostí. Ano, za podklad slovenských požadavků staví egoismus a sice egoismus jednotlivých národních osob. Autor se nestydí vtírati se i do osobních záležitostí slovenských vůdců. Vytýká jim neukončení studií, nikoliv aby poukázal na jejich zásluhy o všeobecné dobro Uherska.

Třetí snahou brožury je, brániti Maďary před oněmi zaslouženým a pravdivými tvrzeními, která Björnson a jiní vzdělanci uvedli před celou Evropou. Za tím účelem opěvuje nejprve maďarskou kulturu a za nejlepší důkaz považuje to, že Maďaři jsou nejbližšími bratry Sumirů, nejstaršího to národa. Za maďarskou kulturu považuje, že Maďaři naučili ostatní obyvatelstvo Evropy hotoviti čižmy a nositi široké gatě. Hrdě ukončuje hymnu na maďarskou kul-

turu s odvoláním se na maďarské básníky Aranyiho, Jókaye, Munkácsyho a Zichyho, ačkoliv by se obrazy těchto posledních styděla vystaviti kterákoliv obrazárna. Autor hájí Maďary i vůči té obžalobě, že zacházejí se Slováky nesprávně a protizákonně. Maďary vyhlašuje za nejtolerantnější a nejtrpělivějš obyvatele Evropy, zapomínaje na to, že dnes již celý vzdělaný svět ví o Černové a o tom, že jsou všechna uherská státní vězení přeplněna Slováky. Opovažuje se uváděti jako hlavní bod maďarské politiky to, „že každá národnost může vzdělávati svoji mateřskou řeč a udržovati svůj národní ráz, oproti tomu však že musí ctíti svoji vlast, dodržovati její zákony, jedním slovem, že musí býti každý věrným státním občanem Uherska.“ — Kdyby toto bylo hlavní zásadou uherské politiky, i Slováci by s tím byli jistě spokojeni. Autor při tom aspoň opomenul zmíniti se o elastičnosti pojmu „maďarské státní myšlénky“ a zapomněl na to, že tomu je teprve několik roků, co Bánffy veřejně hlásal vyhlazení národností a druzí politikové se před světem honosili, že v Uhrách neexistují žádné národnosti. Hájí Maďary pro zavření gymnasií a zkonfiskování Matice a drze se odvolává na to, že přece mají „Slovenský kulturní spolek“ — který slouží maďarisaci. Chce Maďary před světem hájiti proti všem útokům. Opovažuje se dokonce tvrditi, že v Uhrách je ta největší svoboda tisku, že Slováci mají časopisy, které pro ně vydává sama vláda, o kterých však zapomněl doložiti, že tyto časopisy neslouží vzdělání slovenského lidu, nýbrž maďarisaci. Autor přináší celý opis ružomberského procesu proti Hlinkovi, aby tím dokázal spravedlnost maďarského soudnictví. Proto se však nehněváme, neboť člověk, který není krátkozraký a který smýšlí spravedlivě z toho samého, jakož i z krásného dopisu amerického faráře Porubského musí seznati, že Slováci jsou v Uhrách vskutku utiskováni a utlačeni. Celý ružomberský proces přináší autor brožury v doslovném překladě jedině proto, že tím chtěl vyplniti několik archů brožury a zvětšiti tak nezasloužený honorář za svoji zrádnou práci.

Aby hlavních zde naznačených snah brožury dosáhl, použil autor prostředků „captutiae benevolentiae“ na několik stran.

Němce si chce získati tím, že je upozorňuje na zmáhání se Čechů a na to, že s připojením se k nim Slováků, budou žádati samostatnost. Maďary si nemusí ani získávati na svoji stranu, neboť ti mu tak jako tak nevěří co píše, opěvuje-li jejich kulturu a hájí-li je před útoky Slováků. Z maďarského obecenstva nebudou beztak mnozí tuto brožuru čísti a lid, ten všeobecně oklamaný maďarský lid, rovněž tak nesedne tomuto úskoku koaliční vlády na lep. — I židy chce přivábiti na svoji stranu tím, že líčí Slováky jako nejzuřivější antisemity. I zde autor zapomíná, že antisemitismus na Slovensku nemá pohnutek národních, rassových, nýbrž hospodářských a že vzmáháním se lidu, šířením se socialismu ubývá i antisemitismu, tím více, že i z uherských židů se mnozí přidali k sociální myšlénce a uznávají správnost národnostních požadavků. — Ano i mezi Slováky by chtěl autor nalézti přívržence u oněch národnostních politiků, kteří se přidávají k Turč. Sv. Martinu. Než, i zde se dožije zklamání, neboť v poslední době i martinská družina je přívržencem československé vzájemnosti.

Brožura svoji neobjektivitou, bezpodstatnou tendenčností nám jistě mnoho neuškodí. Málokdo se najde, ba myslím že nikdo, kdo by uvěřil a sednul na lep hloupým tlachaninám X. Y. Z.

Pro nás tato brožura musí však přece míti jistý význam. V obecném životě má platnost ta zásada, že čeho se nepřítel bojí a leká, to je jistě dobrým prostředkem boje proti němu. — Brožura tato napadá hlavně československou vzájemnost. To je známkou, že se jí Maďaři a Němci stejně bojí, když autor proti ní píše německou a maďarskou brožuru. Útoky namířené na československou jednotu musí nám býti důkazem, že existence československé vzájemnosti je Čechům a Slovákům prospěšna. — Maďarům a Němcům ale nebezpečna.

To je důkazem, že spása jak Čechů tak Slováků spočívá jedině ve vzájemnosti a bratrství a čím více tuto vzájemnost utužíme, tím více nepřítele oslabíme!

DODATEK.

Podali jsme zde o brožuře nejmenovaného autora X. Y. Z., který brojí proti česko-slovenské vzájemnosti a snaží nás Čechy před světem očerniti, že chceme bratry Slováky počeštiti, prostý referát. — Osoba původce nám byla při psaní tohoto referátu neznáma. Mysleli jsme, že některý maďarský politik sbírá tím vavříny, nebo že některý žurnalista z maďarských denníků napsal tuto brožuru na objednávku z vládních kruhů.

Od té doby jsme se dozvěděli, že původcem jmenováné brožury je Jan Gerő, professor na gymnasiu v Baňské Bystřici a redaktor vládou vydávaného maďarisačního časopisu „Krajan“ a poněvadž osoba původce též podá jisté objasnění k obsahu brožury, doplňujeme naši zprávu ještě následujícími poznámkami.

Jmenovaný profesor Jan Gerő je synem slovenských rodičů, kteří nosili řádné jméno Guričan. On ale již v mládí rodičovské jméno odhodil a koupil si za korunu jméno Gerő. — Odpadnul tak od slovenského národa, a se slovenskými záležitostmi se ani z literárního ani z politického stanoviska řadu let nezabýval. Žil v té době v ústraní svému povolání. — Před pěti roky začali Maďaroni v Baňské Bystřici vydávati proti Slovákům časopis „Krajan“ a když prvého redaktora pro to, že Slováky dosti zaslepeně nenapadal, propustili, převzal redakci „Krajana“ Gerő. — Gerő dobře věděl, že si ve vládních maďarských kruzích člověk nejsnáze získá zásluhy, když pronásleduje Slováky. Dle toho se pustil do práce. Od převzetí „Krajana“ v každém čísle napadá přední slovenské národovce, zejména slovenské poslance v té míře, že se to již znechutilo i slovenským rolníkům — a posílají „Krajana“ hromadně nazpět.

Gerő se pustil do studia národnostních poměrů a psal své tlachanice jmenovitě do „Budapesti Hirlapu“. V brožuře „Uhersko a apoštolové panslavismu“ napadá slovenské národovce tím, že se tito ujímají Slováků z hmotných pohnutek. Svým životem dokazuje však Gerő to, že právě on koná

každý krok v národnostní otázce z hmotných ohledů. Pisatel této brožury není již spokojen se svým dosavadním postavením a s redaktorstvím „Krajana“, nýbrž chce dostati profesuru v Budapešti a chce obdržeti redaktorství vládního denníku „Slovenských Novin“. Tento cíl vedl jej i při psaní této brožury.

Na doklad Gerőovy neorientovanosti v slovenské otázce, připomínáme jen to, že byl minulého roku vyslechnut jako soudní znalec v jednom politickém procesu a měl podati své mínění o tom, co znamená slovo „slovenčina“. — Ve své přepjatosti zašel tak daleko, že se nestyděl podati před soudem své mínění v tom smyslu, že „slovenčina“ značí v nejširším slova smyslu ony tužby a snahy Slováků, aby byla opět utvořena říše Svatoplukova. Těmito poznámkami se nedotýkáme osoby pisatele, připomínáme jen jeho odrodilectví, přepjatost, která též důkladně posvítí na to, s jakými tendencemi jest jmenovaná brožura psaná. Přimyslíme-li si k hloupým tlachaninám brožury tu okolnost, že ji psal přepjatý odrodilec, pak váha a význam brožury úplně odpadá.

FERDINAND TOMEK:

JIŽ TOMU ROK . . .

U mém psacím stole zvláštní oddělení
skvost chová velký, klenot, který si
má mysl nad stříbro a zlato cení:
to vzácných přátel drahé dopisy;
je často znovu pročítám, i je mi,
jak zas bych mluvil s osobami těmi,
co popsaly ten papír kdysi bílý,
jenž zvolna žloutne neúprosnou chvílí.
Zde Vrchlický, tu Čech, tam Jirásek
a Krásnohorská, Heyduk, Vlček — jména,
jež ctí i kterým rouhá se náš věk!

Dnes vzpomínám . . . Rok bude tomu záhy,
co dopisem má sbírka rozhojněna,
jenž v oko mé již mnoho vehnal vláhy;
psalť mučedník ten dopis — Andrej Hlinka!
Jím za hrstku mně knížek díky vzdával,
jež konejšiti měly smutku nával
a světlo vnésti do žalářní cely.

Dnes vzpomínám — a stále v duchu slyším,
jak přeplněnou síní burácely
ty jeho těžké, těžké žaloby,
i kterak hlasem mírnějším a tišším
svých bratří líčil práci, jako by
se obával, by výtka sebechvály
naň nedopadla — — —

Zrak zas hltá slova,
jež psala drahá ruka Andrejova,
a srdce tone v nejistotě, má-li
Vás litovati, bratři pod Tatrami,
že v těžkém boji zůstali jste sami,
či šťastnými-li Vás má zváti snad,
že taký prorok vyšel z vašich řad.

Rok bude tomu — Narození Páně
jsme čekali a těšili se na ně.

„Naše slávnosti sú slávnosti otrokov,
všade rinčí povedomie pút a nevoľnosti.
Čo mohli pobrať, pobrali; čo dalo sa
sputnať, sputnali — len myseľ, duch — ten
nedá sa uputnať. Sme väzňovia. A čo je
väzenie ohniště, kde niet živej vatry,
len čierne uhlie z rozmetanej pahreby!
Nám i dnes advent; naša pieseň i dnes je
piesňou otroka, podiel náš i dnes podiel
vyvrhľa: tupý pokojíček, zatvorené vráta,
omrežené okná, oblámaná voľnosť. — Ale
si nezúfame, rpíme za veľké veci a
preto duch náš a myseľ naša nenie
myseľ väzňa a otroka.“

Tak psal mi Andrej z cely žalářní.
Ó drazí bratři, k Vám dnes hlas můj volá;
jde od srdce — kéž v srdce opět zní!
Lid, takového jenž má apoštola,
byť smrtí vrah mu hrozil tisíckrát,
nic nemusí se budoucnosti bát!
Ať třeba hrozí Vám vždy novou mukou —
jen probůh! v klín svých neskládejte rukou!

Dr. FRANTIŠEK SOUKUP:

SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE V RAKOUSKU PRO DĚLNICTVO A NÁRODNOSTI V UHRÁCH.

Ve Vídni, v rozsáhlém a nádherném sálu dělnického domu v XVI. okresu, konala se v neděli říšská konference zástupců sociální demokracie všech národů Rakouska. Pozváni k ní byli zástupcové sociální demokracie všech národů Uher. Význam konference této spočívá v tom předůležitém faktu, že v ústavních dějinách habsburské monarchie jest to poprvé, co pod jednou střechou stáli tu pohromadě zástupcové organisovaného dělnictva všech národů Rakousko-Uherska, sjednoceni v jednom volání po všeobecném a rovném, přímém a tajném právu hlasovacím v Uhrách, po rovné spravedlnosti vůči lidem a stejné spravedlnosti vůči národům.

Otázka volební reformy v Uhrách stala se dnes akutní politickou nutností prvého řádu. Ani koaliční vláda maďarská nemůže ji více oddalovati a parlament uherský bude nucen v dobách nejbližších se jí zabývati. Ale to je to úžasné, před čím stojíme: volební oprava tato nemá býti uvolněním dosavadní tyranie a krokem k nové a lepší budoucnosti všech národů Uherska, ale — a to je ten ďábelský plán maďarské koalice — instrumentem nového upevnění maďarského národního státu, nového útlaku a nových zločinů. Sociálně demokratická „Népszava" v Budapešti zachytila v těchto dnech vládní osnovu volební opravy, dříve ještě, než-li byla předložena veřejnosti, a správnost dat jejích nebyla ministrem vnitra Andrássym popřena.

Dle této osnovy má býti v Uhrách zavedeno všeobecné právo hlasovací (voliti má každý 24letý státní občan, i analfabeti), ale — a v tom je ta neslýchaná nepoctivost a věrolomnost i vůči koruně — hlasovací to právo nemá být ani rovné, ani tajné, ani přímé.

Nemá být rovné, poněvadž vláda chystá se zavést volební právo plurální; dle toho mají dva hlasy obdržet všechny čtení a psaní znalé osoby,

1. jež absolvovaly čtyři nižší třídy středních škol;
2. platí nejméně 20 K přímých daní;
3. zaměstnávají trvale nejméně jednoho mužského pomocníka;
4. jsou nejméně od 4 let nepřetržitě zaměstnány u jednoho a téhož prácedárce;
5. jsou v stáří nejméně 32 let, sloužily ve vojště a jsou otci nejméně tří dětí.

Tři hlasy mají pak obdržet osoby 1. jež absolvovaly střední školu, 2. platí nejméně 100 K přímých daní.

Volební právo nemá být přímé, poněvadž na př. analfabeti nebudou moci volit přímo, nýbrž deset analfabetů bude si moci zvolit jednoho volitele a tento teprve bude moci volit jedním hlasem poslance.

Volební právo nemá být konečně tajné, hlasovacími lístky, nýbrž ústní, veřejné, aby bylo možno kontrolovat, jak kdo volí.

Už z toho je patrna beťárská rafinovanost, s jakou tato volební reforma byla sdělána. Dle toho bude celkový počet voličů v Uhrách (počítaje v to dvojnásobné a trojnásobné honorace) 4,447.671, z čehož připadne Maďarům 61·8% všech hlasů, Slovákům 10·3% (!), Němcům 15·2%, Rumunům 7·4%, Rusínům 0·5%, Chorvatům 1·1%, Srbům 2·4% a ostatním národnostem 1·3%.

Dělnictvu připadne jen 36·9% všech hlasů.

Maďarská vládnoucí korupce má tedy většinu zabezpečenu — naproti národnostem i naproti dělnictvu. A co nedokáže pluralita, census daňový a školský, a volby ústní, dokončí žandarmerie, vojsko a kriminály. Volební oprava bude provedena, hr. Apponyi bude na sjezdu míru pět hymny o uherské demokracii, ale v stavbě dosavadního vládního systému uherského nebude hnuto ani cihlou.

Jde proto o věc nesmírnou a dalekosáhlou. Parlament jest v Uhrách všemohoucím vykonavatelem zákonodárství a správy státní, od jeho reformy závisí také reforma všech veřejných poměrů v Uhrách in capite et membris. Ale to, co dnes presentuje vláda maďarská, to není reforma, to je pokus o volební loupež a hotové zahlazení nemaďarských národností, jaký hned nemá sobě rovna.

V této těžké chvíli, kdy se v Uhrách bude jednati o osudu milionů, rozhodla se promluviti také sociální demokracie všech národů Rakouska, a učinila tak na říšské konferenci 27. září 1908 ve Vídni. Průběh konference byl vzrušený. Mluvili zástupcové všech národů Rakouska — Němci, Češi, Vlaši, Poláci, Slovinci, Rumuni, Maďaři, Slováci, Chorvaté, Srbové, i zástupce Bosny a Hercegoviny — a všichni za jedno v jedné kritice a v jednom volání po všeobecném a rovném právu hlasovacím a autonomii národů. Byla vyslovena odhodlanost vésti boj proti maďarské gentry až do poslední krajnosti a za obrovského nadšení byla přijata tato resoluce:

„Důvěrníci sociální demokracie v Rakousku, shromáždění na říšské konferenci, pozdravují srdečně a bratrsky zástupce sociálních demokratů v Uhrách a v Chorvatsku, kteří na pozvání naše účastní se této konference jako hosté. Současně prohlašujeme se solidárními s třídně uvědomělým proletariátem našeho sousedního státu v jeho těžkém boji o rovné právo.

Říšská konference prohlašuje, že zavedení nezfalšovaného všeobecného rovného a tajného a přímého hlasovacího práva v Uhrách jest nejenom požadavkem spravedlnosti politické, sociální a národní, nýbrž sou-

časně nutností, jež se dotýká nejdůležitějších životních zájmů státu v první řadě však dělnické třídy všech národů v Rakousku stejnou měrou jako v Uhrách. Sociální demokracie v Rakousku sleduje proto boj o volební právo v Uhrách, přejíc mu co nejhoroucněji úspěch a jest odhodlána státi ze všech sil při soudruzích v Uhrách.

Mezinárodní solidarita, jež spojuje proletariát všech národů, stává se pro dělnictvo Rakouska a Uher bezprostředním hluboko sahajícím společenstvím zájmů, spočívajícím na mnohostranných hospodářských a politických vztazích mezi oběma státy. Dosavadní opozděnost Uher jest osudnou překážkou politického a sociálního vývoje v Rakousku. Feudální barbarství vládnoucí oligarchie v Uhrách, jež dělnictvu v Uhrách zadržuje práva a stlačuje jeho životní úroveň, jest současně trvalým a bezprostředním ztížením a ohrožením vývoje proletariátu v Rakousku. Vládnoucí a lidu nepřátelští kruhové v Uhrách, opírající se o volební bezpráví, jsou zřejnými a tajnými spojenci všech nepřátel dělnictva v Rakousku a každého kroku v jeho emancipaci. Demokratisace Uher a Rakouska je kromě toho nezbytnou podmínkou pro rozumnou úpravu vzájemného poměru mezi oběma státy.

Základy míru mohou býti stvořeny jedině zdemokratisovanými Uhrami a zdemokratisovaným Rakouskem, zaručením samostatnosti a svobody oběma státům a současně trvalým zabezpečením všech velikých a národům obou států společných zájmů.

Rovné právo, jež jest nezbytnou podmínkou pro život států a národů, jest právě proto vážným ohrožením vlády násilí, jež dnes v Uhrách panuje pod jménem vlády koaliční, která ze všech sil se nyní zasazuje o jeho zmaření. Z nejnovějších projevů této vlády vychází na jevo, že tato zabývá se plánem znemožniti zavedení všeobecného rovného, přímého a tajného práva hlasovacího, za něž se koruně zavázala a jehož zárukou je veřejně a slavnostně pronesené slovo císaře rakouského a krále uherského a na místo toho podstrčiti chce novou formu volebního bezpráví a rovné právo zfalšovati korupčním a zkorumpovaným systémem práva plurálního a ústního výkonu volby.

Takovýmto způsobem mají býti dělníci podvedeni o své právo, potlačené národnosti v Uhrách trpce zklamány ve své důvěře a ve svých oprávněných nadějích a národnostní rozbroje upevněny na věky.

Tato neslýchaná věrolomnost koaliční vlády a drzý pokus, aby na korunu padlo zdání spoluviny na této věrolomnosti, ano, aby na ni uvalena byla zodpovědnost za to a za všecky následky s tím spojené, jež mezi národy Uher musí tu vzejíti — vše to je provokací, jež ospravedlňuje a přikazuje nejostřejší odpor.

Sociální demokracie v Rakousku činí proto jenom svoji povinnost, jestliže všechny zodpovědné činitele vážně varuje před tím, aby dopustili tento politický zločin, ohrožující nejen politickou budoucnost Uher, nýbrž i Rakouska. Současně volá k třídně uvědomělému proletariátu v Uhrách,

Kroje z Dětvy (Zvoleň), z Vydrné a Maríkové (Trenčín).

aby v boji, jež za volební právo vedl s obdivuhodnou odvahou, neohroženě a houževnatě vytrval až do konce a prohlašuje, že bude vždy pamětliva své povinnosti, podporovati ho bratrsky v tomto boji o rovné právo.

Večer konala se v sále svazového domu dělnického v VI. okresu vídeňském veliká manifestační schůze slováckého dělnictva ve Vídni, na níž referovali říšští poslanci Němec a dr. Soukup. Zájem byl ohromný. Všude patrno, že hnutí roste a půjde k vítězství. Těžká práce a cesta kamenitá, ale tím vděčnější a záslužnější. —

K THEORII SLOVENSKÉ NÁRODNÍ PÍSNĚ.

Bude to již asi všeobecně známo, že velká částka našich lidových písní je složena v stupnicích gregorianských, což poukazuje na to, že tyto písně vznikly v té době, kdy se ještě užívalo těchto středověkých stupnic i v profanní hudbě a které dnešní moderní hudbě, aspoň v tomto zpěvu, nejsou více známy. Že se tyto až podnes v lidovém zpěvu zachovaly, nechci připisovati nějakému mimořádnému konservatismu, nýbrž spíše tomu, že kraje, v nichž ony ještě v ústech lidu žijí, leží poněkud oddáleně, nezastihl je proud moderní hudby a zachovaly se v té formě, v jaké svého času povstaly. Nechci ani rozebírati, zda tyto středověké stupnice slouží nám k chvále či k haně, což bych mohl jinými slovy říci i tak, zda máme na ně býti hrdi, anebo máme-li se za ně styděti. Faktum však je, že tak jako tak s nimi počítati musíme.

Stupnice tyto se však nezachovaly v jejich původní formě, neboť znalec při bližším zkoumání jistě zpozoruje, že se zde staly vskutku změny a to povážlivé, neboť jimi byla porušena jadrnost těchto písní. Z kulturně-historického stanoviska je v každém případě důležito věděti, jaká byla jejich prvotná, nefalšovaná forma a nadejde jistě čas, že se z téže samé příčiny bude požadovati jejich rekonstrukce, to jest vyplenění všech melodických a rytmických změn, které se do nich dostaly cizím vlivem. Hudebník, který se tohoto úkolu ujme, bude míti velmi těžkou úlohu, neboť při dotyčném zkoumání bude muset zjistit, co je v nápěvu původního a co se naň během času přilepilo. Co z tohoto posledního povstalo z nutných melodických anebo harmonických příčin a tak nabylo jaksi právo na existenci a co povstalo bez nich, dílem neznalostí, dílem ale napodobováním cizích hudebních forem. Při vší odloučenosti slovenského lidu vyvinuly se časem tolikeré styky se sousedními národy, které zanechaly patrné stopy i v písních tohoto lidu, ba co více, nastala navzájem jakási výměna nejen melodických ale i mnohem důležitějších rytmických forem v lidové písni, tak že dnešního dne pokud se týče některých nápěvů, lze těžko říci, jakého jsou původu. Přispělo k tomu ještě i to, že v době národního probuzení v polovici minulého století Slováci neměli žádných tvořivých hudebníků, a tak se básnilo na nápěvy toho času pochycené, bez ohledu na

to, jakého jsou původu. Tím způsobem obdržela všeslovanská hymna našeho Tomášika nápěv polský, Kuzmányho „Kto za pravdu horí“ nápěv německý, „Slovenčina moja“ je složená na arii z Donizettiho zpěvohry „Dcera pluku“ a četné jsou nápěvy maďarské, z nichž připomínám jen „Nad Tatrou sa blýska“ a „Koníček môj bystrý, vraný.“ Všechny tyto úplně zdomácněly a bylo by skutečným hříchem, za těchto okolností dáti některé ze jmenovaných písní jiný, původní nápěv jen proto, že dosavadní nápěv je cizí.

Na onu zmíněnou přeměnu forem slovenských písní největší vliv měla dozajista cikánská hudba, kterou z příčin, o nichž bude ještě řeč, považuji za největšího hubitele těchto forem. Slováci, bohužel, podnes nemají výkonných hudebníků své vlastní krve, a těch několik málo, kteří jsou, jsou nasáklí manýrami cikánské hudby, že se od nich nějaká náprava v tomto směru nemůže ani očekávati.

V létech šedesátých minulého století, když se následkem politické konstelace národní život rozproudil živějším tokem, byl to Josef Pifo, starý náčelník hudebního sboru cikánského v Liptovském Svatém Mikuláši, který využívaje času a okolností, vrhl se na slovenskou národní píseň, což mu tehdejšího času vyneslo nejen pověst nejlepšího interpreta těchto, ale ještě až podnes se o něm vypráví, že slovenskou píseň nebyl nikdo s to, podati tak věrně, jako právě on. Co je na tom pravdivého a co je pouze zveličováním, nejsem s to posouditi, neboť moje životní poměry nesly již s sebou, že jsem to na vlastní uši neslyšel, a ti, kteří mi o tom vyprávěli, činili tak pod dojmem nadšení oné doby; ale zprávy, které jsem od nich z hudebního stanoviska požadoval, byly úplně nedostatečné k tomu, abych si mohl o tomto „nejlepším interpretování“ našich národních písní učiniti určitý pojem. Zůstal jsem tedy i nadále odkázán sám na sebe, leč po pilném studiu všech mně přístupných sbírek našich písní, jmenovitě však b e d l i v ý m pozorováním živého zpěvu lidu, utvořil jsem si „na vlastní pěsť“ o této interpretaci názor, o kterém se domnívám, že nebude příliš vzdálen od oné ideální.

V této době přišlo mi právě vhod vydání „Trávníc“, uspořádané Karlem Salvou v Ružomberku, jehož vyšly sice jen dva sešity, obsahující asi 25 písní. Přišly mi vhod z toho ohledu, neboť dle titulu knihy byly to „Trávnice, ako ich hrával Josef Pifo a harmonisoval jeho syn Šándor“, z čeho jsem soudil, že dostanu konečně autentickou zprávu o tom, po čem jsem tak dávno, leč marně toužil. Přiznati však musím, že mne toto vydání ani v nejmenším neuspokojilo, ba co více, utvrdilo ve mne to přesvědčení, že ani tento vyhlášený Pifo nepodal interpretací našich písní nic tak obzvláštního, co by se pro nynější pokolení musilo uznati za směrodatné. Oproti tomu jsem se přesvědčil, jak interpretace i tak znamenitého hudebníka, jakým Pifo skutečně byl, kazilo naše písně a to jmenovitě ony, které vnitřním svým ústrojím se dělí od maďarských, cikánovi takřka v krvi tkvících písních a t o j s o u p r á v ě o n y s p e c i f i c k y s l o v e n s k é p í s n ě, jimž rovných marně bychom jinde hledali. A tyto písně složeny jsou bez výjimky v gregorianských stupnicích. Od samouka, jakými jsou všichni cikánští hudebníci, nelze konečně ani požadovati, aby se vhloubil až

k jádru těchto stupnic, jimž i nynější hudebníci „z povolání“ věnují malou pozornost, neboť, jak už bylo řečeno, v moderní hudbě neexistují. Z toho však nenásleduje, že bychom změny všantročené těmito samo- a nedouky do našich písní musili přijati jako hotovou minci, ba právě naopak, naší povinností má býti, abychom je od nich očistili, bez ohledu na to, že změny tyto vešly během času do úst lidu. Mezi seriosními hudebníky nemůže býti dle mého náhledu ani řeči o tom, abychom naše písně sbírali a přechovávali v té formě, o které lze dokázati, že není původní, ale že během posledních 40—50 roků vznikla cizím vlivem, tak řečeno našim přičiněním, jelikož nám cikánská hudba platí nade vše a v naši nerozvážlivosti, našim souhlasem jsme hotovi dáti sankci všemu tomu, co nám cikánský nedouk podává jako výtvor slovenské músy.

Z tohoto zřetele musím rozhodně protestovati i proti tomu, že jsme se vrhli na cymbal a tamburice, na kterýchžto nástrojích natahujeme naše písně na cizí kopyto, neboť na obou těchto nástrojích není možný takový přednes, jaký naše písně vyžadují.

Z toho samého zřetele mělo by i vydavatelstvo martinských „Slovenských Spevov“ předcházeti dobrým příkladem a neostýchati se již před vydáním té které písně přiložili pitevní nůž a odřezati z ní všechno to, co na ní cizí vliv přilepil. Vždyť také vydavatelstvo samo v „Pripomenutí“ píše, že cílem tohoto vydání je, „zachrániť naše piesne pred zopsutím“, kteréžto slovo si aspoň já vysvětluji tak, že chce naše písně notopisem ustáliti tak, aby každá další změna na věky byla vyloučena. Nemělo by tedy již „zopsuté“ písně vydávati, nýbrž hleděti již a priori vymýtiti z nich všechno to, co tam nepatří a co je zřejmým humplováním nápěvu.

Aby toto aspoň v budoucnu bezpodmínečně bylo dosaženo, je v prvé řadě třeba ustáliti theorii naší lidové písně, dle které by se tyto nové, v převážné většině cikánskou interpretací vzniklé zkomoleniny melodie a rhytmu mohly určitě poznati. Pokud se týče písní novějších, pohybujících se již v moderních stupnicích, nebude mnoho obtíží, jelikož pravidla hudby podávají nám zde celkem určitou rukověť. Mnohem tížeji to půjde s oněmi ostatními, z nichž pokud se to z nezpracovaného v „Slovenských Spevoch“ dosud nasbíraného materialu dá zjistiti, — je jen málo takových, na nichž by při přísnějším zkoumání nebylo pozorovati zkomolenin, povstalých z příčin na počátku této úvahy zmíněných.

Těmito jsou, jak jsem již řekl, změny intervallů povstalé:

1. z melodických nebo harmonických ohledů; 2. z části z neznalosti, anebo napodobováním cizích forem.

Pokud se týče prvých zkomolenin, třeba poznamenati, že zde v prvé řadě padly za oběť zvětšené kvarty v lydické stupnici, které tvoříc s tonikou nezpěvný tritonus, ustoupily mírnější, čisté kvartě. Takto zkomolené písně nelze více poznati, neboť lydické nápěvy nemají žádné takové charakteristické modulace, z níž by se dalo na bývalou lydickou stupnici souditi. Poněvadž ale lydická stupnice se po ztrátě zvětšené kvarty úplně rovná našemu

modernímu „dur“: nezbývá nic jiného, nežli vřaditi tyto písně mezi písně složené do moderního „dur“.

Za to však zůstalo dosti oněch lydických kvart a je pozoruhodno, že se tato kvarta dá přesně lokalisovati, neboť ji můžeme nalézti skoro výlučně v severo-západním zákoutí Slovenska a to na takových místech, kde si lid zpívá dvoj- i trojhlasně, což nelze pozorovati též jinde. V jaké souvislosti stojí jedno s druhým, to třeba teprve rozluštiti.

Z harmonických zřetelů největším změnám je podrobena stupnice dorická, toto „mixtum compositum“ s malou tercií a septimou, ale velkou sextou. Spodní tetrachord je tedy měkký, vrchní však tvrdý. Stupnice tato má však ještě i jiné charakteristické známky, dle nichž, kdydy již všechny zmíněné intervaly byly zkomoleny, lze ji poznati na prvý pohled. Toto jsou její rhapsodické modulace, jakož i to, že nápěv začíná obyčejně v oktavě a při ustavičném modulování přejde celou stupnicí a končí na primě. Jako prvá modulace a to často již v prvém taktě, zjeví se tonina dominanty a možno říci, že vyjímaje VI. stupeň, jsou všechny stupně při těchto modulacích zastoupenv. Toto ustavičné modulování vyžaduje však úvodní tón, (Leitton), a nevyskytne-li se tento sám sebou, utvoří si ho nápěv z jednoho z oněch charakterických intervalů. To se stává skoro vždy při modulování do toniny třetího stupně s velkou sextou, která, aby se dostala dominantní septima, sníží se o půl tónu. Příklady nám to ukáží, a předpokládám zde, že každý, kdo se o předmět těchto řádků zajímá, bude míti „Slovenské Spevy“ po ruce.

Zde je na př. píseň: „Keď som išol cez tri vŕške“ (díl II. č. 101. Tato píseň je naznačená do „G-dur“, což je však chyba, neboť podle oněch shora zmíněných známek je to píseň dorická a měla by míti dle našich moderních předznaků jedno b, anebo ještě lépe žádný předznak, neboť je napsána právě v onom stupni. v němž lze dorickou stupnici zahráti na klavíru na bílych klávesách. Vidíme ono „sběhnutí“ od oktávy k primě, potom zamodulování do toniny vrchní dominanty v druhém taktě, v třetím do malé septimy, ve čtvrtém do spodní dominanty, v pátém opět do malé septimy, jež se udrží i v šestém taktě. V tomto taktě nalezneme však v onom „fis“ porušený intervall, aby se dostal úvodní tón k spodní dominantě, který potom obrátí na ruby celou stupnici. Síla jeho je totiž tak mohutná, že harmonii posledního taktu změní na tvrdou, ačkoliv by za jiných okolností, dle malé tercie, měla býti měkká. Sběratele, jakož i redaktora „Spevov“ tento intervall tak popletl, že píseň vřadili do „G-dur“ s ukončením na dominantě. Kdo by se tedy při harmonisování této písně držel tohoto předpisu, ten by ji harmonisoval špatně, zbavil by ji totož úplně její dorického charakteru. Již z tohoto jediného příkladu je vidno, jak velice záleží na tom, aby se stupnice přesně určila a nevydávalo se všechno jen tak bez kritiky. Sama redakce označuje tuto píseň jako „starodávnou príbelskou“ a přece ji natáhne na moderní kopyto.

Podobného kardinálního omylu se redakce dopustila i s písní: „Hrach sa mi neurodiu“, uveřejněnou v tom samém díle pod číslem 378. Je to píseň lydická, začínající na kvintě se základním tónem „G“ a končící polozávěrem

na sekundě, ovšem že s jedním porušeným intervallem, který celou tuto konfusi zavinil. Je to ono „F“ v druhém taktě, místo něhož mělo by státi „Fis“. Toto snížení intervallu povstalo zřejmě lenivostí, anebo jako to my říkáme „lajdáctvím“; náš lid totiž velmi rád snižuje stoupající intervally (což mohu dokázati sty příkladů) a z toho jsem před několika roky vyvodil axiomu, že se tyto gregoriánské intervally mnohem lépe udržovaly v sestupu, nežli ve směru opačném a odporučoval jsem, v nejistých případech sestrojiti si stupnici dle sestupujících intervalů, při čemž jistě narazíme na ony charakteristické intervally, dle nichž potom nejen že můžeme určiti stupnici, ale poznáváme i všechny porušené intervally.

Frygická stupnice, nejkrásnější ze všech, zachovala se nejlépe pro svoji příbuznost s našim „dur“; její sestra však, plagálna aeolická, dle polohy půltonů úplně s ní totožná, vystavena je tím více zkomoleninám, pocházejícím z hudby cikánské. Tyto ji zbaví úplně její formy a utvoří z ní něco takového, co má celkem cizí vzhled a frygický charakter celku zmizí k nepoznání.

Malá septima mixolydické stupnice podléhá též často změně v té míře, že s harmonického zřetele stává se z ní úvodní tón. Tímto však ztratí svoji zvláštnost a stane se moderní stupnicí dur, anebo lépe řečeno jonickou, a to proto, že pro bývalou malou septimu i v této formě projevuje silnou náchylnost k modulování do toniny spodní dominanty. Všechny tedy zdánlivé „dur“ písně, které modulují, dle nynějších názorů, neobyčejným způsobem do toniny spodní dominanty, byly kdysi písněmi mixolydickými, ztrátou malé septimy se však staly jonickými. Píseň „Prala som ja na potočku“ (I. č. 16.), která je dosud pro naše theoretiky, pokud se týče jejího určení, tvrdým oříškem, dle výše zmíněného byla pravdépodobně též mixolydická, což soudím podle její modulace do spodní dominanty, která je tak silná, že vydrží až do konce a píseň končí v tonině této dominanty. Že by to byla píseň lydická, jak ji určil zesnulý Kadavý, pro to není žádného dokladu, neboť to, že nápěv začíná dominantním akkordem je mnohem přijatelnější, nežli vysvětlování Kadavého, že to „Fis“ je lydická kvarta.

O jonické a aeolické stupnici lze z tohoto ohledu málo co říci, neboť tyto se ničím neliší od našeho dur a moll. V aeolické stupnici se však často stává, že se malá septima zvýší, když melodie stoupá, čímž se dostane úvodní tón. Z tohoto ale vznikne zvětšený intervall mezi malou sextou a touto zvýšenou septimou, což pak nese sebou, že se v spodním tetrachordě na příslušném místě intervall též změní a sice stane se z čisté kvarty zvětšená. Tyto dva mimořádné intervally importovali do hudby cikáni, a Maďaři říkají této takto zpotvořené aeolické stupnici „maďarská“. Intervally tyto dávají stupnici jakýsi sentimentální nátěr a cikáni umějí i s harmoniemi, které k tomu náležejí znamenitě zacházeti, neboť mimo základních harmonií I., IV. a V. stupně znají jen zmenšené akkordy (dle Verdiho „somárske mosty“), které v „moll“ se svými malými intervally hodí se „pro všecko“, neboť s nimi možno zamodulovati do čehokoliv. K vůli těmto akkordům mění potom intervally jak se jim líbí a jak jim to v prstech leží a pranic si z toho nedělají, když k vůli effektu mění intervally hned v tuctech.

Že je tomu tak, dokáže nám příklad.

Máme zde jednu píseň složenou ve formě naši lidové písně a podávám ji hned i s harmoniemi. Je to píseň v stupnici hypoaeolické, o které již víme, že pokud se polohy půltonní týče, shoduje se úplně se stupnicí frygickou, jenže nápěv se pohybuje od spodní kvarty do vrchní kvinty, anebo ještě výše. Náš příklad má ještě následovní známky této stupnice a sice nápěv jde většinou diatonicky a má v 1., 2. a 4. sloce rozhodné frygické závěry. Harmonisace pohybuje se v mezích, jaké tyto starodávné stupnice ukládají k vůli rozmanitosti, avšak prvé dva frygické závěry zůstaly nepovšimnuty, aby se krásný effekt tohoto závěru uchoval na konec. Jako zvláštní znak této stupnice musím připomenouti i to, že melodie klesne v poslední sloce o jeden celý tón pod poslední tón nápěvu, což tímto poprvé prohlašuji za charakteristický znak frygické, hypoaeolické a hypojonické stupnice, kterýžto oxiom doporučuji tímto do pozornosti odborníků. Já jsem se o něm aspoň nikde nedočetl, podařilo se mi však s ním rozluštiti již více záhadných písní.

Nyní si však vezměme jednu z písní, uveřejněných v „Slovenských Spevoch“ a to píseň „Tečie voda, tečie“ (I. č. 42.) a tuto též podávám tak, jak jsem ji před desíti roky harmonisoval a vydal. Kdo si těchto obou písní lépe povšimne, hned musí zpozorovati, že je to vlastně jedna a ta samá píseň, jenže v oné druhé nalezneme šest alterovaných intervallů, které budí naši pozornost. V obou případech prvá sloka má za základ měkkou „A“ harmonii a ono „gis“ v druhém zpracování je úvodní tón, vzniklý tím, že zde cikán užívá zmenšenou harmonii druhého stupně, aby mohl sloku ukončiti na harmonii dominanty. V druhém taktě začal s toutéž harmonií, jenže se mu zde zase

Largo.

nehodilo na arsis druhé čtvrtě připadající „F"; zvýšil si to tedy beze všeho na „Fis" a přijímaje „E-dur" harmonii jako dominantní, dospěl ve čtvrtém taktě k polozávěru. Ono „Dis" povstalo zřejmě též oním zmenšeným akkordem, neboť si nevěděl jinak pomoci, aby přešel z dur do moll. Na ty následující tři „Gis" jako úvodní tón, vztahuje se totéž, co jsem byl řekl o onom prvém.

Obě dvě harmonisace jsou celkem správny, a přece jaký je mezi nimi rozdíl! V prvém příkladě je totiž píseň rekonstruovaná tak, jak vznikla, s přísným podržením všech intervallů hypoaeolické stupnice; onen druhý je však zpracováním té samé písně, s tím rozdílem, že je nápěv vzat ze „Slovenských Spevov", kamž se jistě dostal podle interpretace Piťovy, neboť píseň je označena jako liptovská a poslal ji takový hudebník, který ji dozajista slyšel od Piti.

Z tohoto příkladu vidíme jasně, jak cikánská harmonie hubí naše zpěvy a to z té jedinké příčiny, že těmto starobylým intervallům nenalézají rovných v písních maďarských a přizpůsobí si tytéž tak, jak to jejich hudebnímu naturalismu nejlépe vyhovuje. Lid, odkázaný na cikánskou hudbu, začne zpívati písně tak, jak mu je cikán zahraje a poněvadž to činí ve formě, která lahodí, šíří se tyto a jim podobné zkomoleniny jako požár a uvážíme-li i to, že se studiu těchto starých stupnic věnuje pramalá pozornost i se strany na slovo vzatých hudebníků, tak se potom nemůžeme ani dost málo diviti, když se podobné chyby objeví i v seriosních dílech a tato pak jakoby dávala sankci tomu, co by z našich písní mělo na věky zmizeti.

Mám vědomost o tom, že slovenští evangelíci pracují k očistě svých církevních písní od podobných z neznalosti na ně přilepených trosek; byla to

těžká práce, ale dotyčný odborník po pilném studiu s nevšední zručností překonal všechny obtíže s tím spojené a na základě starodávných pramenů uvedl všechny podezřelé písně do jejich prvotní čistoty. Ani našim lidovým písním, tomuto skoro bych řekl — jedinému, z dřevních dob nám se zachovavším pokladu, něco podobného by neškodilo, jenže bychom musili všechny cikánské hudby, cymbály a tamburice poslat do horoucích pekel!

Lidové písně naše může řádně interpretovati toliko zpěv vedený svědomitě, a těch několik našich zpěváckých spolků konalo by neocenitelnou práci, kdyby se věnovaly jen zpěvu lidovému. Docílí s tím mnohem krásnějších úspěchů, nežli s nějakými přeloženými písničkami a při tom by působily i v zájmu zachování tohoto našeho pokladu, po kterém již z tolika stran nepřítel číhá! —*rd.*

ALIQUIS:

ZO ŽIVOTA SLOVENSKÉHO UČITEL'A.

Črta.

U dosť tmavej, deťmi až nabitej učebni, sedí na vyvýšenom mieste za stolíkom Poničan. Bľadá jeho tvár má ustatý a pri tom trocha chorobný výraz. Oproti nemu v štvrtej lavici stojí ticho asi jedenácť ročné dievča a má uprený zrak na učiteľovi.

„No Zuzka! odpovedej z dejepisu dnešnú úlohu" — hovorí jej ticho učiteľ.

„Árpad a hofoglalov" — začala — a zasekla sa.*)

„No len ďalej" — posmeľuje učiteľ, — „ale je to nie hofoglalov, ale honfoglaló."

Zopár — v prednej lavici sediacich detí sa zasmialo.

„Árpád a hofoglalov" — začala zase tichšie a sklopila oči . . . a ďalej ani muk. —

„Prečo nehovoríš?"

„Pekne prosím pána učiteľa, nemohla som sa naučiť, keď nemám maďarskej čítanky."

„A kde ti je?"

„Otec mi ju včera, keď som sa večer pri stole učila, chytili a hodili do peci."

Učiteľ už nahnevaný zavolal: „A prečo to urobili?"

„Že by som sa vraj radšej katechismus, históriu, počty a spievať učila, a že čo ma trápite, keď tomu nerozumiem."

Ostatné deti začaly sa smiať.

*) Dejepis ako i iné predmety sa musia učiť deti po maďarsky. Má byť: Árpád a honfoglaló = Árpád vlasť zaujímajúci. —

Blatnický zámek v Turčanské stolici.

„Ticho!“ zkríkol učiteľ a zlostne pozrel na deti, pri tom nezabudol udrieť trstenicou pár razí na stolík, že sa len tak hlásilo; — potom ale prešiel si dlaňou po čele. —

Deti začúchly. —

‚Čo jej mám povedať?‘ — myslí si — ‚veď má pravdu!‘ Potom ale vstal, zišiel dolu a pristúpil ku nej.

„To čo je zákonom predpísané, musíme sa učiť. Proti tomu nesmieme sa protiviť. A preto povedz otcovi, že by ti kúpil zase knížku maďarskú, ináče ak nebudeš vedieť, musím ťa potrestať.“ —

„A už to nie!“ — ozval sa hlas z vonku a za tým strmo otvoriac dvere vstupil dnu do učebni jeden vysoký asi tridsaťpäťročný chlap. Tvár mu až tak blčala od hnevu.

„Ja som pánom nad mojím dieťatom!“ — pokračoval ďalej ešte s väčším krikom. „My vás platíme — a tak učte naše deti tak, ako čo dosiaľ — v našej slovenskej reči“ . . .

„Dosť už!“ — pretrhol ho učiteľ. — „Vy viete dobre, že je to zákon kráľom potvrdený, že musíme učiť po maďarsky — preto sa protiviť zákonu nemôžeme, ale ináče sa vynasnažujem učiť i slovensky, ako mi je len možné, — a ako mi sily dostačujú.“ —

„Keby ste nechceli, nerobili by ste. Kto že vám rozkáže, keď vás my platíme?“ . . .

„Je pravda, že ma vy platíte. — ale vy viete dobre, že my učitelia, musíme zákon plniť, ináče nás povyhadzujú von. Čo budete mať z toho? — a k tomu kam sa my podejeme? Však ver' vám nepríde do umu, že kde sa ja podejem so ženou i s detmi, keď ma vyhádžu von na ulicu? Na koho sa mám potom oprieť? — Na vás? — Veď vaše heslo i do týchto čias bolo to: že keď jeden odíde, že však príde druhý, čo vraj len učiteľ! — Vy si s tým ale nepoľahčíte, keď dostanete iných, ktorí nebudu s vami cítiť. Veď som i ja Slovák; kosť z vašej kosti a chcem i snažím sa zachrániť to, čo je k zachráneniu. Či ma už nepoznáte?“

„Veď ja to viem, že ste boli, ale teraz“ . . . pokračoval Štrba už tichšie, spokojnejšie . . .

„Čo teraz?“ — zvolal učiteľ nahnevane, „nuž vy, ktorí ma len poznáte od pätnásť rokov, vy mi neveríte? Vy, ktorí ste sa mohli presvedčiť z kroka na krok? Nuž sa vy nazdáte, že moje presvedčenie, moje svedomie je také ako šaty, ktoré sa dajú prezvliekať a navliekať dľa ľubovôly? Chojte! — to som si nezaslúžil od vás, takú nedôveru a potvárku! Ja som sa nazdal, že vy ľudia moji budete mi ešte podporou, záštitou v týchto krušných časoch . . . a tu ešte i vy trízníte ma, i vy obťažujete zhorčujete môj živôt“ — a odvrátil sa od neho.

„Veď ja pán učiteľ,“ — pokračoval Škrba už priateľsky, — „nie že by som bol proti vám, veď já viem, že ste nám neboli na škodu, že ste naše deti dobre učili, ale viete, to už človeka len musí dopáliť. Prídem domov večer z roboty, dieťa už sedí pri knížke za stolom a len herbeľuje a herbe-

ľuje*). Ja z toho nech tu zkapem ak rozumiem len troštíčka. Spytujem sa jej: reku Zuzka moja, čo sa to učíš? Že vraj fidras,**) — druhý raz: že vraj tertenetem***) a sám ďas by to vedel, že čo všetko ešte!—

„Ale no že Zuzka moja," — pokračujem v otázkách — čo je to? Na čo je to? — Či ty to vieš? Začne — povie dve tri slová — a potom nič. Viete pán rechtor†) čo je to nič?! A k tomu mi dieťa začne plakať, že sa to ona nemôže naučiť. — No tak čo? Veď človek, čo by sám anjel bol i vtedy musí výnsť z trpezlivosti. Veď som si už i hútal, keď už tak tvrdia tú druhú reč, tak nech že ich pán Boh požehná tam, ale potom nech učia miesto maďarčiny aspoň anglicky; tú reč čo rozpravajú v Amerike. To už áno! — tak, keď by sme anglickú reč vedeli mali by sme zárobky dvojnásobné. S tou rečou si už môž chleba zarobiť... Ale s maďarskou! — No čo mi to stojí, keď sa i tak budem museť po šírom svete túlať, aby som si zahľadal živnosť pre seba a moju rodinu. — No už je to len raz nie dobre na tomto svete" mudroval ďalej Štrba — „i platíme i školy staviame, — nik nám nepomôže ani len haliera, všetko len plať ty sedliak, — a práva do ničoho nemáš... S Bohom!" — zavolal... a pri dverách sa ešte raz ozval: „A ja si dieťa moje nedám mučiť. Ja ho živím, opatrujem, — já mám právo nad ním! — a zase sa rozohniac tresol dvermi tak, že len tak zadunelo. —

„Môžete výnsť trocha na dvor"... povedal učiteľ deťom.

Této sa z radosťou vyhrnuly von, aby sa v druhom okamžení už ihraly na rozličné hry. —

Učiteľ vstal. Na deti ani nepozrel, nemo prešiel popri ních a vstupil dnu do svojho bytu.

Jeho žena bola zamestknaná s utieraním náradia od prachu.

Nepovedal jej ani slova, začal se prechádzať po izbe, založiac si ruky na chrbát.

Učiteľka už poznala zvyky svojho muža, vycítila ona hneď, že sa mu nejaká nepríjemnosť stala, i pozrela naňho tým skúmavým pohľadom, ktorý je tak charkterizujúcí pri starostlivých ženách.

Učiteľ takmer ešte ani nepozrel na ňu a predsa pocítil jej zrak uprený na sebe.

Zastal. Pozrel na ňu. Jeho tvár vyrážela bôl i nervózu.

„Čo tak pozeráš na mňa?" opýtal sa jej drsno a potom doložil:

„Nikdy nemôžem byť bez toho, aby som nebol skúmaný." Hneval sa, že nevedel ukryť pred ňou nepríjemnosť, ktorá sa mu stala pred chvíľou.

„Ale mužu! — rozhovorila táto tíško a prívetive.. „Čo sa tak trápiš? Čak ver sa ti zase niečo nepríjemného prihodilo?"

„No veď ty!" — zvolal rozdráždene, — už vidím, že stojím pred vyšetrujúcim sudcom." —

---

*) = rapotať, bez smyslne sa učiť na hlas, ako dáky stroj.

**) földrajz = zemepis.

***) = törtenetem = dejepis.

†) Učiteľa najmä keď je i kantorom ľud volá rechtorom.

„Nehovor že tak!“ — prehovorila ticho a z hlasu jej vyrážal hlboký bôľ, že ju muž tak zahriakol... „vieš já chcem len dobre“... a slzy jej poihraly v očach. —

„Prosím ťa len nezapočni!“ — zvolal zúfale učiteľ, — „ešte mi ty začni tu plakať, dosť mám svojej biede!... No veď ti už poviem keď už tak chceš vedieť: Tak Zuza Štrbovic nevedela úlohu a ja som ju vyhrešil a som sa jej spýtal, že prečo sa nenaučila? Ona mi povedala, že jej otec hodil maďarskú čítanku do peci. K tomu prišiel mi i Štrba dohovárať, ako čo by som ja bol príčina. — To je hrozné položenie! Ľud sa búri proti nám hľadajúc v nás príčinu i terč na kom môžu vyliať svoju nevoľu a hnev. Štát ale nás nemilosrdne tlačí — a cirkevná vrchnosť? — Tá už dávno zosňala s nás ruku“...

„Len sa už prosím ťa toľko nesužuj. Veď to nesmieš byť tak citlivým. A konečne, veď sa ti ešte nič takého zlého nestalo. Vieš dobre, že ľud nemôže sa na pôsobiteľoch vyvŕšiť, nuž vŕší sa na učiteľoch, ale uznať musíš, že svoju nevoľu ukázat musí akým takým spôsobom“...

„Pán učiteľ“ — vbehol dnu jeden chlapec — „tu sa dáky pán v škole, aby ste hneď prišli.“

„To bude škôldozorca“ — povedal žene a rýchlym krokom ponáhľal sa do učebni. —

A opravdu podškôldozorca ho už čakal v učebni. —

Po krátkom pozdravení začal podškôldozorca:

„Prosím ráčte mi ukázať, čo učíte z maďarčiny.“

Tento nemo pristúpil ku stolíku a ukázal mu učebný rozvrh.

„Len toľko?“ — spýtal sa podškôldozorca s posmešným úsmevom.

„Prosím, držal som sa dľa štátneho učebného rozvrhu a dľa možnosti som sa usiloval ho i previesť.

„Uvidíme. — Ráčte se vypytovať dietok.“

Učiteľ znechutený nad chladným pánovitým držaním sa podškôldozorca začal sa spytovať.

Deti odpovedaly.

Pozrel na podškôldozorcu. Tomuto pohrával posmešný úsmev okolo úst, no tvár mu bola bladá ani z vosku.

„Dosť už, pán učiteľ“ — hovoril tichým, ťahavým kancellárnym tónom a ten výsmešný bagatellizujúci úsmev mu ešte vždy tam sedel okolo úst. Vy sa nezdáte, že je to učenie?... To je nič!... To je žiaden nie výsledok!... To je len nazpamäť naučené!“

„Prosím toto je cvičenie reči s umu, každý deň i pred poludním i popoludní cvičím deti a sa s nimi shováram,“ — hovoril učiteľ, cítice sa byť urazeným. Ano deti vedia to, čo som prevral, bo celú látku som ustavične opakoval a k tomu novú dodával, lebo som vedel, že príde niekto zo škôldozorského úradu a že keď nebudú vedieť zručne odpovedať, že mi povedie, že je to nič.“

„Prosím dovoľte — ja už viem... Ale ináče sa budom ja spytovať.“

„Čo máš na sebe?“ spýtal sa jednoho chlapca po maďarsky.

„A kabát“ . . . odvetil.

„Čo je kabát?“

„Ruha.“

„Čo si ty?“

„Ja som žiak.“

A tak to išlo ďalej. Deti dosť dobre odpovedaly. V tom podškôldozorca pristúpil ku najzadnejšej lavici a začal tam té najsprostejšie deti sa vyzpytovať a zase také, ktoré pozde sa daly zapísať a neriadne chodily do školy. Této slabo vedely. —

„Vidíte!“ — zvolal víťazoslávne, že nevedia!“

„Dovoľte, — pane podškôl“ . . .

„Nehovorte mi, — poznám ja už taký spôsob výhovoriek. Čo ste ešte učili?“

Učiteľ ukázal mu triednu knihu a učebný rozvrh — ale už nepovedal ani slova, vidiac že je všetka námaha daromná. —

Začal sa zpytovať z každého predmetu. Keď dokončil pristúpil k Poníčanovi a povedal mu ticho nehľadiac mu do tvári:

„Pane učiteľ! Vo vašej škole je vyučovanie maďarskej reči vyobcované“ . . .

„Pane!“

„Prosím, — vyobcované! Lebo to čo deti vedia, — to je srovna tak ako nič. — A či vy viete, že v štvrtej triede majú sa už vedieť shovárať po maďarsky a svoje myšlienky majú vedieť vyjadriť v maďarskom jazyku, v šiestej triede ale majú mať úplne v moci jazyk maďarský; tak v reči, ako i v písme?“

„Ano poznám zákon“, — odvetil učiteľ, — ale prosím aby tí strážcovia zákona nebrali na otázku výlučne len učiteľa, ale i té rozličné prekážky vzali do ohľadu, ktoré znemožnia vyplnenie toho zákona. Zaiste neráčite vedieť s akými prekážkami je nám nutno bojovať, keď že deti len v pozdnej jaseni prichádzajú do školy, na jar ale, za včasu sú brané k polným prácam od rodičov. — A potom ten odpor ľudu“ . . .

„Nehovorte také niečo pán učiteľ! Ľud je dobrý. Ľud nestará sa o to, že čo sa v škole vyučuje a ako. Ale vy ten ľud búrite, vy ten ľud podhuckávate, proti štátnej reči a štátnej idei.“

„To si vyprosím“ — zvolal nahnevane učiteľ.

Deti medzi tým strnule pozeraly na učiteľa a podškôldozorcu. Nerozumely pravda nič, ale cítily, že je zle, že niečo je nie v poriadku.

„Ináče“ — pokračoval podškôldozorca — „veď kto že vám berie reč? Nik. Môžete sa shovárať ako chcete. Štát len práve stará sa o blahobyt ľudu, keď mu dáva príležitosť vzdelať sa v štátnej reči; áno poskytuje mu tým nesmierne výhody. Národnosťam za to neberie žiadna práva, veď môže si učiť“ . . .

„A kedy? Keď takmer celý čas učebný vynaložíme na to, aby sme vyhoveli požiadavkám štátu?“

„Kedy — kedy, — hm! — Čo ma do toho? Mňa se to úplne nič netýká, len čo sa vyučovanie maďarského jazyka týče“ . . . Ktoré knihy upotrebujete?“

„Této a této“ — ukazoval učiteľ — „všetky sú ministrom potvrdené.“

„Máš ty knihy?“ — spytuje sa podškôldozorca jednoho chlapca. —

„Áno mám.“

„Ukáž mi ích.“

Chlapec vytiahol kapseľku z podlavici a pojednej vyťahuje z nej knižky.

Podškôldozorcovi napadla malá, neviazaná knižočka. Vzal ju do ruky, tu vidí, že sú to „Rečňovanky Škultétyho“. Prehŕňa sa v ních, — tu číta: „Verný Slovák“ — veršík to ktorý se začína: „Ja som malý, ale Slovák“.

„Čo je to? Takéto knihy vy upotrebujete?“ — doložil posmešne, „i táto knižočka je ministrom potvrdená?“

„Prosím,“ — začal učiteľ, — „ta knižočka sú nevinné veršíky, nebola ešte shabaná a už asi šesťdesiat rokov i viac je tomu čo je prvý raz tlačená a od tých čias bez poznámky vrchnosti bola viac razí vydaná a konečne je ona nie učebnou knižkou, bo si jú deti kúpily k domácemu čítaniu.

„Tak?“ — a usmial sa — „a od koho?“

„Nuž odo mňa“ — odvetil učiteľ dákosi ostiechave, ako čo by sa bol cítil vinným, bo vedel dobre, že už bude mať preháňačky . . . „Je to najlepšia knižočka na čítanie pre slovenské deti“ — doložil.

„Tak? — rozumiem.“

„A ty čo máš za knihy?“ spytuje sa iného žiaka.

Tento vybral mlčky všetky.

Podškôldozorca pozorne prezeral každú. V čítanke ako sa tak prehŕňal, zbadal biely papier. Roztvoril ho, a tu videl mappu Europy a Ameriky na ktorej boly označené čiary, ktorými sa cestuje z Europy do Ameriky.

„A toto je čo?“ — spytuje sa učiteľa.

„Neviem!“ — odvetil tento resignovane.

„Kto má ešte takúto mappu?“ — spýtal se detí.

Asi pätero mu ukázalo. —

„Pán učiteľ, neviete, že s agentúrou vysťahovaleckou zaoberať sa je prísno zakázané?“ — obrátil sa k učiteľovi.

„Také potváranie si vyprosím“ — zkríkol urazený učiteľ — „a“ . . .

„Tu sú dôkazy, — a k tomu len tichšie“ . . .

„To sa žadne nie dôkazy“ — odvetil učiteľ.“ Ľuďom posielajú to z Bremen a Hamburgu poštou a títo dajú to svojím deťom aby sa s nimi ihraly, čo s nepotrebnými obrázkami a poznáčkami. Ináče som ích ešte nezbadal, bo pod učením nesmú mať deti školské len patriačnú knihu, alebo písanku a tabuľku. Slidieť ale do kapseliek, — odpusťte, — ani mi len nenapadlo, bo mi ani z ďaleka neprišlo do umu váhu klásť na také maličkosti. A ja“ — povedal to vyvýšeným hlasom, — „ja že by napomáhal ruch vysťahovalecký? ktorý ľud milujem a vidím se žiaľom, že aká škoda narobila sa práve tým, že mnohí

tam zostali na veky, — iní zase nesčíselní morálne klesli, alebo ich osamote nechané ženy znemravnely.“ —

Podškôldozorca mávol len rukou, ako čo by bol povedal: nechajme to tak, nech verí kto chce. Potom sa ale spýtal:

„Učily sa deti maďarské piesne spievať?“

„Áno.“

„Vedia zaspievať hymnus?“

„Vedia.“

„Prosím ráčte začať.“

Učiteľ si vzdýchol, pozrel na deti, dal znak aby vstaly, potom ale začal:

„Isten áld mag a magyart“ *)

Čo si myslel, čo cítil, čo pretrpel pod spevom týmto, — to len sám Všemohúci vie oceniť, tú hanbu tú jeho mizernosť a ten posmech, ktorý šľahal z očí podškôldozorcových, keď videl sa zvíjať v trapiech a v ponížení učiteľa! —

Áno, on musel spievať a prosiť Boha o blaho tých, ktorí ho tak trýznia, ktorí idú mu o živnosť, ktorí hľadajú najmenšej zápierky, aby ho mohli vyhnať z chatrného bytu, odobrať skrovnú živnosť žene a jeho drobným a nevinným deťom. On spieval, a srdce mu pri tom krvácalo, on pokoril sa, on nechal sa tupiť, len aby svoju rodinu mohol zachrániť od najkrajnejšej núdzi . . .

Keď odišiel podškôldozorca od neho, nebol vstave ďalej vyučovať, rozpustil deti a šiel do svojho bytu, kde ho už jeho manželka očakávala ustarostená, lebo veď príchod škôldozorcu v slovenských školách je nikdy nie niečo prijemného, povzbudzujúceho, ale vždy zlovestného, bo škôldozorca nikdy nepríde nepredpojate s dobrým úmyslom, ale vždy s istým cieľom, s istým plánom, aby mohol najsť chybu, aby mohol žalovať pred výborom stoličným a ministrovi a aby videl a i pásol sa na útrapách svojho podriadeného a ukázal svoju moc nad ním. — A čo je najhlavnešie, aby vždy mohol vykázať, že ako on bdie úzkostlive nad drahou vlasťou, — lebo ináče ľahko sa mu môže stať, že ho odhodia ako nepotrebné staré železo, alebo nepostúpi ďalej.

Keď vyrozprával jej, že čo sa stalo, zamĺkli oba. — Cítili, čo má prísť, bo veď videli to i na iných a k tomu vedeli to oni veľmi dobre, ba veď mnohoráz i zkúsili i vyčitali z novín té krivdy, ktoré sa páchaly na slovenských ľuďoch a ktoré tak zrejme dokazovaly tú holú no hroznú pravdu: že pre Slováka nieto obrana zákona, že každý ktorý sa priznáva k svojmu slovenskému rodu vydaný je beztrestne všemožným prenasledovaniam, že proti nemu sú všetky prostriedky dobré, že je psanec s ktorým sa môže ľubovoľne bez všetkej zodpovednosti nakladať, áno že len týmto náčinom možno najlahšie postup v úrade a v hodnostiach dosiahnuť.

---

*) Bože požehnaj Maďara.

O týždeň pozdejšie podškôldozorca zastupujúc starého svojho šéfa líčil tými najtemnejšími barvami nebezpečie panslavismu, ktoré se šíri z Rovesného a ktorému je pôvodca zaťatý pansláv učiteľ.

„S hrozením som sa presvedčil“ — hovoril medzi iným — „v škole učiteľa Poničana, že maďarská reč — vzdor nariadeniu zákona — je tam vylúčená a len na oko, akoby len na posmech vyučovaná! Dietkam miesto lásky k sladkej maďarskej reči vštepuje nenávisť, áno búri i proti maďarskej národnosti, bo prosím tu je čierno na bielom, — a vytiahol knižočku „Rečnovanky Škultétyho“ — a začal čítať:

VERNÝ SLOVÁK.

Ja som malý, ale Slovák,
Slovák s dušom aj s telom;
kto Slovákov nenávidí,
nie je mojím priateľom.

Jeden pán mi pred nedávnom
pekný dukát prislúbil,
aby som reč nie slovenskú,
ale cudziu zaľúbil.

Hej panáčku, málo ľudí
statočných ste vídaval,
keď myslíte, že by Slovák
reč za zlato predával.

Pekný je ten váš dukátik,
ale krajšia moja reč,
ktorú si ja nie za dukát,
ani za svet nedám preč.

A tak je nič z našej čary,
ostaňme len pri svojom:
ja svoju reč, — vy svoj dukát
zadržte si s pokojôm. —

„Nie je toto dostatočné?“ — zvolal vyvýšeným rečníckym páthosom. A takéto buričské knižky, ktoré nenávisť rozsievajú a vštepujú proti rytierskemu maďarskému národu a proti svatej jednotnej štátnej idei som našiel v škole učiteľa Poničana v Rovesnom. Áno viac . . . tu zastal, aby dojem a zvedavosť posluchážstva bola stupňovaná. — „Ráčte sa prizrieť aké mappy sa užívajú v Rovesnom“ — a ukázal na malé mappky zaslané od rozličných cudzozemských agentúr na jednotlivcov do Rovesného. —

Všeobecné ustrnutie nastalo, keď videli otázne dôkazy.

Keď videl účinok svojho rečníckeho talentu doložil:

„Ja, Slávno Shromaždenie stoličné! opovažujem sa tvrdiť, že Poničan je i tajným agentom vysťahovania sa do Ameriky. Keď predostieram skúšenosti moje pred slávno shromaždenie stoličné a jeho osvietenosť pána hlavného župana“ — tu sa obrátil k hlavnému županovi, ktorý uprostried dlhého zeleným súknom pokrytého stola na zamatovom kresle sedel — „navrhujem: aby se proti otáznemu učiteľovi zaviedla čím najprísnejšia disciplinárka, — a aby nemohol i do tých čias nebezpečný jed vštepovať do útlych, nevinných sŕdc dietok jemu sverených, — nech je vyzdvyhnutý do právoplatného výroku z úradu a nech sa o tom uvedomí i cirkevná vrchnosť.“

Keď zakončil nastalo všeobecné éljenovanie, výjmúc dvoch troch, ktorí ale ani slova neopovážili sa povedať na obranu Poničana.

Po reči podškôldozorcovej povstal jeden člen z výboru a povedal:

S hrozením sme vypočuli oznámenia pána podškôldozorcu, áno otvorene rečúc, ani by som si nebol mohol predstaviť, že takéto vlasti zradné veci sa môžu páchať v našej vlasti, tým menej v našej nám tak drahej stolici. Za panslavismus sa mohol v našej stolici tak rozšíriť je príčinou, že sme do týchto čias prižmúrili si oči a že sme nedozerali dostatočne na krtičnú prácu panslávov. Preto tým s väčším uspokojením prijímam zprávu pána podškôldozorcovu, lebo vidím z nej, že máme v ňom muža za svatú vec vlastenectva neohrožene sa zaujatého, vidím v ňom smelého zástupcu záujmov maďarstva a jeho kultúry, a proto mu tu verejne vďaku vzdávam a jeho návrh prijímam."

Na reč túto ozvalo se hromové éljen a každý šiel blahoželať poškôldozorcovi, ako ochrancovi pravého vlastenectva pred vlastizradným panslavismom. —

Hlavný notár ale, Viktor Klenovský, ktorý takmer v súsedstve sedel pri ňom, nadhol sa k nemu s úsmevom a podávajúc mu pravicu, povedal mu potíšku:

„No toto sa ti kapitálne podarilo; teraz už bude z teba hlavný škôldozorca."

Tento ale plával od radosti. Bol uveličený nad svojím úspechom. Klaňal se na všetky strany s úsmevom a pri tom skromne poznamenal:

„Prosím, to je nie moja zásluha, to je len moja svatá povinnosť,"

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Na druhý deň ale v X-Megyeihirlape, úradnom to plátku stoličnom, úvodník mal názov „Odhalený pansláv", v ktorom zle nedobre bolo na Poničana ako na buriča a vlastizradcu, ktorý maďarský chlieb jie a predsa je taký nevďačný, že bojuje proti všetkému čo je Maďar. Ale to sa nesmie ďalej trpeť. Takúto burinu treba nemilosrdne vytrhať a vykynožiť, aby sa nerozmnožila medzi dobrým, tichým ľuďom slovenským. Kto je tu nie spokojný a nechce byť Maďarom nech ide k Moskovítom, ale tu sa nesmie trpeť, aby sa podrývala jednota štátu ani supremacia maďarského národa. My všetkých privijnieme ku srdcu, kto je dobrý vlastenec, kto je maďarského smýšľania, ale každého rozmliaždime a zničíme, ktorý sa proti tomuto prehreší, lebo tu — a to nech si panslavskí buriči dobre zapamätujú musí znieť zvučný jazyk maďarský a síce od Karpatov až po Adriu — a za ten čas nepopustíme, kým neutvoríme duchom i rečou jednotný, silný maďarský stát.

Veľkú zásluhu si ale vydobil náš všeobecne ctený i milovaný, mladý podškôldozorca, ktorý bol tak smelý vstrčiť ruku do osieho hniezda a ho zničiť. Prajeme mu ku jeho kultúrnym snahám mnoho zdaru i dobre zaslúženej odmeny, ktorú si zaslúžil veru svrchovane. —

Z novín týchto prevzaly zprávu všetky maďarské peštianské denníky — pravda· rozlične skombinovanú, dľa toho, ako im to do krámu svedčilo. Jeden z najprednejších denníkov, ktorého redaktor vysokú hodnosť a titul obdržal len proto, že vedel klassicky luhať a štvať proti národnostiam — s veľkým

Belanský kroj v létě.

apparátom opísal celú tú udalosť pod názvom: „Nebezpečné šírenie sa panslavismu v stolici X.“ Pospomínal celú minulosť: Štúra, Hodžu, Hurbana, Kollára a ich nebezpečné vlastizradné náuky. Potom ruský rubeľ, ktorý sa kotúľa medzi Slovákmi a Čechov, ktorí sa snažia odtrhnúť a pripojiť územie Slovákmi obydlené k Českému kráľôvstvu, — a keď už pospomínal všetky nebezpečenstvá, ktoré sa v jeho rozpálenej a figľami štréberskými naplnenej hlávke zrodily, prešiel i na nebezpečného buriča Poničana, ktorého nalíčil ako umného no nebezpečného človeka a natáral o ňom možné i nemožné, až sa hory zeleňaly a človek keď to čítal zadivil sa, že ako sa zmestí na jednom stĺpci toľko tendencioznosti, perfídnej lži najvyberanejšej a že ako môže i ten mŕtvy papier sniesť na sebe toľko špiny a toľkú zvrhlosť.

Ohlas slovenských časopisov nič nestály. Poničan bol povláčený, čo nebezpečný panslá v a agitátor po celej krajine, a to bolo dostatočné, aby bol jeho osud zapečatený, lebo církevna vrchnosť kdeže by sa tá postavila proti záujmu vlastenectva a kdeže by mohla strpeť, čo len domnenku, že pod jej autonomným právom záštitu poskytuje národnostným buričom. A aby dokázala svoj rídzy vlastenecký cit, na základe práva svojej autonomie zprísnila ešte administratívny súdobný výrok a pozbavila ho nielen úradu, ale mu i veľké trovy súdobné namerala. —

E. PROROK:

VZPOMÍNKY NA SLOVENSKÉ SLAVNOSTI V TURČ. SV. MARTINĚ.

Za chladného, pošmourného dne na začátku srpna, v předvečer národních slavností slovenských, přijeli jsme do Turč. Sv. Martina. Malé nádraží bylo přeplněno lidmi: mnoho cizích přijelo a mnoho domácích tu čekalo, aby hosty přivítalo a do svých domovů odvedlo. Jsouť martinské slavnosti jediným národním svátkem Slováků a proto scházejí se k nim Slováci ze všech končin Slovenska. Mimo to přichází sem v tyto dny mnoho Čechů, Poláků a jiných hostí. —

Den byl smutný, bezslunný a vzdor vší srdečnosti stísněná byla také nálada milých hostitelů našich; slavnosti počínaly letos za smutných okolností: v týž smutný bezslunný den, v předvečer slavností, za účasti mnoha domácích i většiny na slavnosti zavítavších hostí konal se tu pohřeb paní Vilmy Ďulové, dcery známého politického vůdce Slováků, Viléma Pauliny-Tótha. Dojemné bylo pozorovati, jak v poměrně malé národní společnosti slovenské jeden s druhým cítí, jak trpí-li jeden, trpí i ostatní; smutek rodinný stává se tu smutkem národním.

A druhý smutek viděli jsme v milé, srdečné rodině paní Ivánkové. Takto vládl tam veselý ruch; bylť plný dům hostí, všechny místnosti na „kasárna“

přeměněny, jak žertem říkala Hanka. Slovenky jsou vzornými hostitelkami; plný dům hostí a nikde žádný zmatek, žádné rozčilování. Vše bylo dobře zařízeno a opatřeno a celá rodina pohybovala se mezi množstvím svých hostí klidně; všichni členové snažili se buditi a udržovati srdečnou a veselou náladu. Jen na okamžik bylo vše zaplaveno smutkem, hlubokým smutkem, z měkkých slovenských duší vytrysklým: bylo to v okamih, kdy mluvilo se o odsouzení dvou členů rodiny: Dra Milana Ivanky, slovenského poslance a Miloše Pietra, redaktora „Hlásníka". V tu chvíli zvlhl veselým, roztomilým manželkám těchto národních trpitelů zrak a dlouhý smutný pohled do neurčita zdál se tázati: Jak to jen přetrpíme? Co bude z nás a z našich dětí, půjde-li to tak dále?

Ale Slovák nedovede dlouho truchlit. Místo nářku si zazpívá a s písní na rtech lehce přejde přes všechny trampoty. Nic není s to pro trvale sklíčiti neb zničiti jeho duševní čilost; z jeho hluboké duše i v nejtěžších poměrech tryská radost, jas a svěží síla životní. Tak odpoledne o nadvládu zápasil smutek, ale na večer vítězně zavládlo veselí, srdečné, nenucené veselí. Martinský Spevokol „besedou" v národním domě zahajoval slavnosti. Pěkná, prostorná dvorana byla do posledního místa naplněna a překrásná tu byla podívaná na malebné, bohatě vyšívané národní kroje, v nichž slovenské dívky i paní velmi četně se dostavily. Program večera vyplnily hlavně krásné, tklivé písně slovenské, jež výborně přednesl Spevokol a slečny Kraftovy, dále několik klavírních čísel mistrně zahrál slovenský virtuos na klavír a komponista pan Vladimír Šašek. Ku konci sehrána pohádková hra „Matkino srdce" od Blažeje Bully, v níž ochotníci martinští dobře si vedli. Po programu mládež ve dvoraně za zvuků hudby hrála společenské hry a vážnější buď vedle v kasině se bavili, buď sem tam přecházeli vítajíce známé a s cizími se seznamujíce. Dlouho do noci setrvala společnost v domácí, srdečné, nenucené náladě. A dlouho do noci, ba lépe řečeno do rána zněly až k nám do našeho bydliště tklivé zvuky sladko bolných slovenských písní.

Druhý den na to konaly se hlavní slavnosti, totiž výroční valná hromada Museálné spoločnosti a ženského spolku Živeny. Valná hromada Museálné společnosti zahájena o 9. hodině tajemníkem Sokolíkem. Za předsedu ad hoc zvolen Pavel Mudroň, načež redaktor Slovenských Pohladů, Josef Škultéty, přednesl obsažný, vřelý nekrolog nedávno zesnulého předsedy Museálné společnosti, Andreje Kmeťa, nejzasloužilejšího pracovníka slovenského musea. Pokladník Andrej Halaša podal zprávu o finančním stavu společnosti, stěžuje si hlavně na nedbalé placení členských příspěvků; konstatoval však s potěšením, že na novou budovu Musea zaplaceno již přes 40.000 korun.

Za předsedu Museálné společnosti zvolen pak Štefan Mišík, administrator v Hnilci; ostatní funkcionáři zůstali a schváleni na další tři roky. Valná hromada zakončena dlouhou, věcnou přednáškou dra Julia Botty z Velké Revúce „O nálezoch v Gemeri z doby neolitu a bronzu".

Po ukončení zasedání veškerá společnost vyšla před novou stavbu musea, která byla nyní slavnostně otevřena. Před zavřenou bránou Spevokol zapěl zvláštní slavnostní kantátu od Vajanského:

Z nižiny života k velebnej výsote
zdvíhame skrúšene navlhlý zrak:
túžime dušami k pravde a jasnote,
lebo nás objíma krivda a mrak.

Na rumech zdvíha se vzdelánia svätyňa,
plápolá voňavý obetný plam:
Okolo modlí sa slovenská rodina,
Bože náš, ochraňuj osvety chrám!

Předseda Štefan Mišík pak u brány Musea pronesl oduševnělou řeč o významu, úkolech a historii museálních společností vůbec a zvláště o úkolech slovenského musea, které je té doby jediným kulturním střediskem Slováků. Pak otevřena brána musea a obecenstvo vešlo, aby si prohlédlo bohaté jeho sbírky. Cizé účastníky nejvíce upoutala sbírka překrásných vyšívek a krojů ze všech končin Slovenska.

Valná hromada Živeny odbyta velmi krátce o 11. hod. před polednem současně se shromážděním Museálné společnosti. Dámy Živeny shromáždily se v malé místnosti vedle dvorany a zcela tiše odbyly si tu svoji výroční valnou hromadu, jejíž program sestával pouze z podání pokladní zprávy a nových voleb. Pokladní zprávou zjištěno, že spolek má jmění 29.992 kor. hotově v bance Tatře uložených. Po přečtení pokladní zprávy provedeny volby. Dámy funkcionářky se poděkovaly a byly hned na to opět zvoleny. Předsedkyní zůstala tedy opět paní Elena Soltészová, pokladní paní Anna Halašová, tajemníkem Svetozár Hurban Vajanský. Schůze ukončena návrhem tajemníka, aby Živena věnovala 400 korun na slovenské čítanky pro lid, což dámy kladně odhlasovaly. A výroční valné shromáždění Živeny bylo u konce.

Dělalo to na nás dojem, že Živena nežije, nýbrž toliko živoří. Největší vinu na tomto nedostatku života ovšem nese maďarská vláda, která všade a tedy také zde národní život tlumí a dusí, užívajíc k tomu prostředků možných i nemožných. Živena má na př. stanovami povoleno zakládati dívčí pokračovací školy a přec vláda nedovolí, aby založila třeba jen hospodyňskou školu. A snad je to účinek stálého potlačování, že Živena ztratila životní energii. Aby vláda neměla co zakazovat, nepodniká se teď nic.

Škoda! Ženská intelligence slovenská, jejímž jediným střediskem Živena jest, měla by právě teď hodně práce, kdyby ji hledala — — Pozorovali jsme na př., že dívčí dorost slovenský je z valné části hodně povrchní, mělký — Čím to jest? — Výchovou! Na vzdělání synů intelligentní rodina slovenská obětuje vše, na vzdělání dcer buď nestačí. nebo se řekne, že je to zbytečné. Pro dcerku stačí maďarská polgárka (měšť. škola), nebo nějaká německá škola v Těšíně. Nu a odtud pochází ta mělkost slovenských dívek —

Zde by měla Živena hned široké pole práce: čelit nějak této nesprávné výchově, nahradit něčím nedostatek národních škol — Vždyť žena jako matka a vychovatelka je tak důležitým, ba nejdůležitějším činitelem v národě! Žena mělká je neštěstím pro každý národ a hlavně pro národ, který právě zápasí o svoje národní bytí — —

Po hlavních shromážděních a krátké prohlídce musea byl v národním domě, jako každoročně, společný oběd. Společnost súčastněná byla velmi četná. Tabule vinula se jako věnec kolem všech zdí velké dvorany a hosté seděli těsně vedle sebe, aby místa stačilo. Mimo to galerie i lože byly plny

diváků. Na jevišti pak shromážděn byl Spevokol a spolek mošovských tamburašů, kteří po čas oběda několik slovenských písní zapěli a zahráli.

Společnost sestávala hlavně ze Slováků, ze všech krajů Slovenska sem přibylých, z několika českých turistů a turistek a četných hostí z Polska. Češi byli tu velmi slabě zastoupeni a representováni. Nebýti těch několika nahodilých turistů a turistek, nebylo tu nikoho. O vzájemnosti mezi Čechy a Slováky se stále mnoho mluví, ale méně se toho provádí. Češi mají Slovensko theoreticky velmi rádi, ale přece dosud mnohem více vyhledávají Švýcary a jiné horké kraje, než-li Tatry a vůbec krásné horské Slovensko.

Za to Poláci byli četně a dobře representováni. Byl tu Roman Zawilinski, gymn. ředitel v Tarnove v Haliči, autor knihy „Slowacy, ich życie i literatura", dr. Kazimir Okaszsewski-Baranski, redaktor „Dziennika Polskiego" ze Lvova a j. I hojně studentů polských tu bylo.

Při obědě proneseno slovenskými předáky několik zdravic, adresovaných hostům, Museálné společnosti, Živeně a pod. Za Čechy připíjel Dr. Al. Kolísek z Hodonína, přeje úspěchu slovenské hudbě a písni, a prof. Frinta z Hradce Králové pozdravil slovenskou žurnalistiku. Poláci vzpomínali polsko-slovenských styků a přáli slovenské věci úspěchu.

Nálada byla po celý čas oběda velmi živá a oběd sám ukončen byl velmi pěkně: oravský slavík, kaplan Tománek, jsa bouřlivě vyvoláván, zapěl svým roztomilým, nedostižitelným způsobem několik ze svých překrásných písní.

Na to se hosté rozešli, aby se za krátko, totiž na večer opět v téže dvoraně sešli. Ale zase jiný pohled skytala dvorana tentokrát. Nebylo tu příprav k akademii, ani k banketu, ale — k tanci. V tento den bývá v Turč. Sv. Martině každoročně pořádán hlavní slovenský ples.

Návštěva byla opět přehojná. Dámský svět slovenský ukázal tu svoje nejnádhernější toalety; zde neměli jste dojmu, že jste v utiskovaném Slovensku. Mluvilo se dokonce o toaletách, které byly přímo z Paříže objednány. Konstatovali jsme, že jsou pěkné, ale v duchu jsme si mysleli, jak daleko by to bylo krásnější, kdyby dámy byly místo těch pařížských toalet oblékly své nádherné vyšívané kroje. — V tento večer jsme tu, bohužel, kroje nespatřili.

Mládež bavila se zase výborně a dlouho do rána. Tančena as dvakrát francouzská čtverylka a jinak hlavně holdováno slovenskému čardaši, který Slováci zvlášť rádi a velmi pěkně temperamentně tančí.

V den valných shromáždění nevlídné počasí se poněkud vyjasnilo. Hlavně okamžiku otvírání nové museální budovy slunce plně vysvitlo z pod mraků a teplé paprsky prozářily síně musea, jakoby mu světlo do vínku přinášely. Ale na druhý den ráno našli jsme nebe opět ponuré a nevlídné. Odpoledne však udrželo se opět bez deště a tak umožněn pěkný, veselý výlet do blízkých hor, jímž slavnosti martinské zakončeny. Mládež si tu ještě zazpívala, zahrála, při zvucích cikánské hudby zatančila, starší si zařečnili, ještě i zazpívali a slavnostní dny martinské byly u konce.

Znaveni sice tak mnoha požitky, ale plni krásných dojmů, rozjížděli se hosté do svých domovů. Slováci osvěženi a potěšeni, že viděli a ukázali kus

své kulturní práce, svoje museum, a cizí hosté, plni radostných pocitů, že našli tu mladou slovenskou ratolest tak svěží, zdravou a plnou životní mízy —

A milým srdečným hostitelům nemohli jsme než říci, že přijedeme příští rok opět a že nás Čechů přijede mnohem více, nežli nás bylo letos.

NIHIL.

L'UDEVÍT KUBÁNY A JÁN ČAJAK.

Chcem podať bratom Čechom malý obrázok o dvoch milých zjavoch básnických v slovenskej literatúre, ktorí žiaľ Bohu, „hnaní žitia nevoľou" — nestačili sa vyvínúť úplne bo ťarcha (tíha) života a skorá (časná) smrť im v tom prekážala. —

Kubány i Čajak boli vrstovníci i priatelia, vzdor tomu, že povaha ich bola rozdieľna, bo ako uvidíme Kubány bol rázny, plný ohňa muž, kdežto Čajak viac povahy mäkkej jemnej. —

Ľudevít Kubány narodil sa 16 októbra r. 1830 v Zahoranoch v Malohontskej stolici, kde bol otec jeho učiteľom. Zahorany sú malá dedinka na planine ťahajúcej sa medzi Rimavskou a Balogskou dolinou v župe Gemerskomalohontskej.

Obtočená je lesom a z nej na všetky strany rozprestiera sa utešený výhľad. Na sever s ďalekou ohromnou Kráľovou Hoľou, potom Muráňske vrchy, Fabová, Hradová. Na východ Kohút i Železník, ďalej Plešívské vrchy, na jich modrý Bikk i Matra už len ako by v mhle (mlze) na západ chýrna (pověstná) detvianska Poľana i Lysec. Pod planinou leží so svojími milými čistými dedinkami krásna, bohatými lúčinami i nivami posiata Rimavská dolina. Na tejto čnejú starodávne ešte za Husítov vystaväné kostoly so zvláštnymi vážami. Po nej sa hadí tichá neveliká vŕbinou a jalšinou (olšovím) obtočená rieka Rimava:

Neďaleko Zahorian sťa výhonok planiny je Magin hrad tiež husítsky; teraz už len nepatrné pozostatky označujú jeho miesto. Nad celou ale dolinou zdá sa panovať Synec, zavalitý krásny vrch.

Z tejto dedinky prešiel Ľudevítov otec do súsednej dedinky do Drienčan za učiteľa. Drienčany sú pravou protivou Zahoranom. V úzkej malej dolinke Blh je postavená. Tu nieto toho smelého širokého výhľadu. A predsa je tu všetko ako by na obrázku. Úzka dolinka je porastlá bujnou trávou, ktorá sa ozaj stlie ako smaragdovej barvy koberec posiaty pritom pestrým kvietim. Neďaleko dedinky vypína sa zavalitý Háj, pod ním sú rozvaliny husítského hradu v ktorom Valgata jeden z vodcov Jiskrových — vládol.

Tento Háj je vápenitý a má v sebe dve jaskyne, o ktorých si ľud povesti vypráva.

Na juho východ tiahne sa nevysoké no malebné pohorie, tam čnie Balogský zámok. — V doline ešte i teraz vidieť násyp, nímž Huňad zahatal dolinku a tak vytopil posádku Valgatovu. Nad dedinou na vŕšku belie sa chrám, za ním stojí starobylá väža. Chrám je obtočený múrom (zdí) a okolo chrámu je hrobytov so starobylými podobou jednoduchých sarkofagov piesočnými kameňmi, už časom ohlodanými, tak, že nik nevie čie kosti práchnivejú pod nimi. Za kostolom boli tri malebné menšie jazera; teraz pravda už takmer vyschlé.

I ľud je tu zvláštny. Umný, pracovitý, obchod vedúci a predsa kŕčovite sa pridržiava svojich zvláštnych starodávnych obyčajov — a má i krásne starobylé piesne. V tom čase nejedna babička vedela vyprávať malému Lajkovi rozličné báje a povesti. Teraz zaiste i tam už duch novej doby vyhladil mnoho zvláštneho a vzácneho. —

„V takomto okolí súc, ako by sa nebol vyvinul cit krásy vo vnímavej duši šuhajovej!"

Ľudevíta otec, ako desaťročného dal do Popradu, aby sa tam naučil nemecky. R. 1842—1844 strávil v Míškovci, ztade odcestoval do Prešpurku, aby sa tam soznámil s Ľudovítom Štúrom. Za tým bol vychovávateľom za jeden rok u grófa Zichyho. Pokračoval potom v učení v Oždanoch, kde založil slovenský čítací spolok. Z Oždian šiel do Levoče, kde začal literárne pracovať. Roku 1849 bol dozorcom pri sklenených hutách v Zlatnom. R. 1850 bol pri úrade slúžnovskom v Rimabrezove, potom bol v úrade v Jelšave, zase r. 1853 v Rimavskej Sobote. R. 1855 okresným notárom v Bátke, konečne r. 1860 obdržal slúžnovský úrad v Rimabani, ktorý zastával až do roku 1867. Po vyrovnaní pozbavený bol úradu a tak i chleba. I začal sa živôt trápny, núdzny, ako sám píše: „Stav môj je krutý, s piatimi dietkami ide to krute!" I dokonal živôt po mnohých námahách žalostne, bo pri hre v karty, ktorej sa náhodou súčastnil, jeho spoluhráč Antolík preklal ho nožíkom.

Z krátko narysovaného životopisu jeho vidíme, že Kubány mal živôt plný premien, plný neistoty a biedy hmotnej ku ktorej sa družila i tá doba, ktorá nádeje naších predných mužov do vysoka vyzdvihla, aby ich zase zničila a tak nádeje zkvetlé zase pochovala. Podobá sa ona tomu danaidskému sudu, ktorí napĺňali poprední naši mužovia, no zostával prázdny, bo neprajníci naši vždy sa o to postarali, aby dno bolo vybité a tak námahy bezúspešné zostaly. I nie div, že v takýchto zvízeloch nevyvinie sa úplne genij, ktorý by utvoril mohutné diela. A predsa Kubány bol ten, ktorý mal nadanie k tvorbe takýchto diel a ktorý i pri takýchto neprajných životných pomeroch vytvoril nám básne plné sily, ohňa a myšlienok vzletných.

Ale pozrime trocha na tvorby jeho:

V krásnej básni „Naša chvála" hovorí:

„Kto ťa pochváli, Slovensko moje?
Cudzí nie — keď nie vlastný syn.
Temer si ničím v ľudstva ústroje —
Preca ťa venčí slávy čin.

Velikosť tvoja v minulosť skrytá,
Jako hviezdička z pod mračna svitá,
A osvecuje nočnú púť."

a ďalej prirovnáva národ náš ku pútníkovi, ktorý utrmácaný „dáky hostinec vyzerá", aby si oddýchol, prenocoval, no:

„K psote zvyknutý bedár bez dychu
Pustí sa ďalej v noc hluchú tichú
A ide — kým nesvitne deň.
Tak i národy jeden v paláci
Slávy spočíva po dennej práci,
Druhý i v noci nemá sen.

— — — — — — — — — —
Ty si Slovenstvo ten pútnik psoty!
Po noci tvôj krok sa brodí,
Cesta ďaleká, plná trampoty,
Nohy slabnú — deň nevzchodí . ."

Lež nádej neutuchuje v ňom, bo má nádeju v ľudu veď je on:

„V núdzi stužený ľud náš je zdravý,
Jak ryba na dne mora."

K tomu žije prirodzene, má vieru a pre túto vlastnosť i nemožnosť keď mu kážeš spraví, — a k tomu dodáva:

„Nie som prorokom — bo som syn krvi,
Ale ostatní — vraj[2]) — budú prví!"

Potom ale končí:

„Slovenstvo moje, to tvoja chvála!
Cudzí ti i tú nežičí; [1])
Trň si mu v oku, a on bez mála
„Ukrižuj!" Na teba kričí.
Ale nič, že ťa ten svet zaznáva! [3])

V opovržencoch za vše povstáva
Vedomie svojich vlastných síl;
Príjde hodina tvojej oslavy,
Nebe odplatu krásnu pripraví
A vzíde ti deň šťastných chvíľ.

[1]) nepřejí; [2]) prý; [3]) neuznává.

Ľudovít Kubány pri jasných papršlekoch národného žitia s príležitosti pamätného dňa 7. júna r. 1861. Keď na shromaždení v Turč. sv. Martine prijaté bolo Daxnerom vypracované „Memorandum", v ňomž hája sa práva Slov. Národa, keď i láska panovníkova zažiarila na národ vtedy ako sa rozplýva radosťou:

„Matička Tatra, vyjasni čelo!
Nie sme viacej neboráci;[4])
Čuješ jak slavne, nadšene, vrelo
Zneje Hymna: „Hej Slováci?"
Z tisíc úst kypí v mohutnom vrení
V harmonij tónov ľúbeznom znení
Hymna sebapovedomia;
Cit sen nevyrve z pŕs našich nikda
Ni posmech, hrozba, ni nátisk, krivda,
A čo sa priam svety zlomia!"

Ale neúprosný živôt a borba (zápas) o udržania seba i rodiny a vôbec útisky a nesnádze čo Slovák preniesť musí už zračí sa v jeho básni „Sahara".

„Ach počujte, bratia drahí,
moja hlava tá Sahara:
schnú v nej žriedla, schnú v nej vlahy,
bo ju páli biedy spara.[5])

Oj to sú vám té myšlienky
čo sa k sláve povzniesť chcejú —
vzdialené však od studienky
občerstvenia v púšti tlejú.

A tá smädná[6]) karavána
Čo sa ohňom piesku brodí
v modlitbách si už od rána
prosí o kvapôčku[7]) vody:

A ten Samum smrtonosný
čo jím ryje v piesku hroby
je ten strašný neúprosný
osud — slovenskej chudoby...

Týchto pár riadkov pravdivejšie nám odhaľujú jeho živôt i celú tiaž jeho strádania, ako akýkoľvek obšírny životopis. A v krásnej básni „Trpezlivosť" takto vzdychá:

„Oj! nazrite mi do hlbín duši,
A rečam tým uverite;
Čo v ních za bolesť — cit váš netuší,
že len blúznim si myslíte; —
Neblúznim ľudia! modlím sa k Bohu,
aby On želiac stvoru úbohú
skriesil vo mne trpezlivosť. —"
Darmo! Mefisto nového Jóba
Pokúša — diabla tak skučí zloba:
„Krásna — lež nemožná to čnosť!" —

Nie div, že v tak mohutnom mužovi neblahým osudom navštívenom vrie to ako v sopke:

„Plameň blnká v mojej hlave,
vo vnútre jak oheň Hekly,
jako čo by v strmom splave
prúdy lávy vo mne tiekly.
Jak to šľahá, vrie a hrmí;
jak to praští a lomcuje!
sťa keď z Tatier potok strmý
v priepasť letí, padá v sluje!" —

Kubány napísal i objemnú báseň „Radzivilovna". Dej jej je vzatý z dejín Poľska.

Kubány nebol len výtečným básnikom, ale i beletristom. Jeho historická povesť Valgata, v ktorej opisuje dejstvovanie Husitov v Uhorsku v XV. století, je najlepšia historická povesť slovenská. Večná škoda, že je nie dokončená. (Pokračování.)

---

[4]) ubožáci; [5]) vedro; [6]) žíznivá; [7]) kapičku.

FR. KRETZ:

Z OKOLÍ ČIČMAN.

Národopisná studie.

Máme už sice — nedosti věrně, protože dle maďarských statistik — národnostní mapu uherského Slovenska, víme v kterých osadách a městech jaké množství přihlásilo se ku slovenskému jazyku obcovacímu, ale nemáme dosud mapy národopisné. Dílo Dr. Niederle je mapou národnostní nikoliv národopisnou a proto méně významnou, poněvadž tu pouhá statistika bez map jest dosti zřetelnou. Avšak určení hranic národopisných, krojových je věc daleko důležitější a toho díla dosud nemáme. A sestavení takového díla dnes bude tím obtížnější, čím více horečka sběratelská vyplení osady ba celé kraje tak, že tam po původním kroji a jiných etnografických památkách nezůstane ani nejmenší stopy. Tak se staré památky nezachraňují, obzvláště když jim v zátiší venkova žádná zkáza nehrozí a když jsou stálým vzorem pro novodobé práce na základě starých tradic. Jakmile se stařiny vytratí, veta je po rázovitosti obydlí a kroje; tak tedy sešablonovatí druhdy v pestrosti se koupající krajiny, odkud šílení, potulní sběratelé a jich náhončí vybrali poslední tretku ze zapadlých chalup a truhlí. A takovému žalostnému osudu podléhá na Slovensku dědina po dědině, sběratelský moloch pohlcuje vše, co mu pod ruku přijde . . .

A také národopisně nanejvýš zajímavé Čičmany a okolní dědiny, do nichž dnes chceme letem se podívati, pozbývají kvapem své národopisné rázovitošti a bývalá krojová i stavební malebnost rychle se odtud ztrácí.

Čičmany vyhořely, zůstalo tam málo původních rázovitých, starobylých domů a v okolních vesnicích, kam dospějeme dalekými lesy, není také již starých staveb.

Zapadlý kraj. Jdeme od Ilavy v trenčanské stolici podél potoka na Rovné, Zliechov a Valašskou Belou. Tři zajímavé dědiny, zvláště Zliechov a Belá. V létě je tam mrtvo. Záhy z jara pobere odtud gazda všechen zdravý a práce schopný lid jak z vesnic tak z lazů do úrodných nížin uherských na polní práci. Lazy jsou skupina několika domů, kde přebývají příbuzné rodiny. Položeny jsou na svahu hor a v horských úvalech, obklíčeny chudým polem, loukou a pastvinami. Lazy jsou pojmenovány dle rodin je obývajících. Tak na př. Štrbkovci, Kralovci, Peteluši, Stratenci a j. Od osady jsou vzdáleny 2—3 hodiny. K obci Belé náleží přes 70 lazů. Pouze v neděli a svátcích se slezou všichni obyvatelé do osady a tu si po kostele náležitě podají pálené. Tu ožije krčma, ve které židák po celý týden líně se povaluje a pro neděli hojnost otravy chystá. Nejveseleji a také nejsurověji je zde v pozdním podzimu, kdy se robotníci, dělníci polní, z práce domů navrátí. Tu se žije, pije, až do němoty, mladí i staří . . . . Když je tak v podvečer neděle vidíte tu spité, neřekli byste, že jest to bodrý, krásný, nádherně vystrojený lid, který tutéž neděli časně z rána z lazů s písní na rtech do kostela si vykračoval.

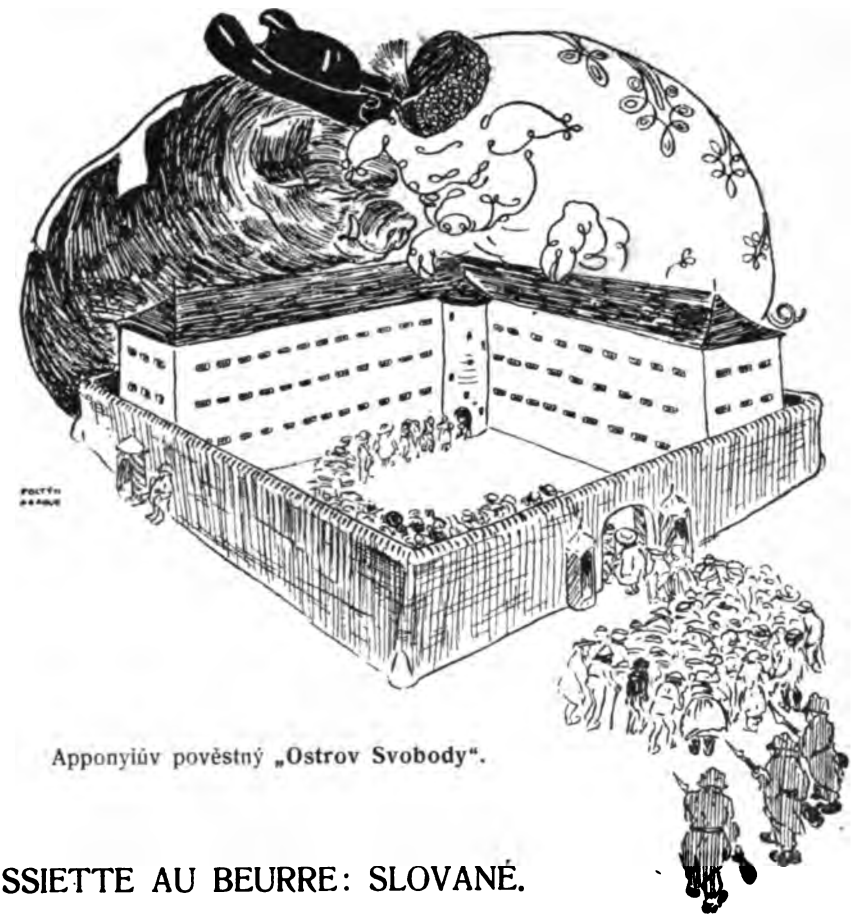

Belanský kroj v zimě.

Ty krčmy! Kněz a učitel, dobrá kniha, časopis měl by zde plnou parou pracovati proti šeredné demoralisaci. Vypuďte odtud korhelstvo a zazáří zde blahobyt.

Krojově má tento kraj obzvláštní zajímavost. Už z dálky po lesních okrajích a lučních stezkách bělají se postavy žen. Muži nemají v kroji zvláštností, nosí huňatý kabát a širák. Vzácný je ženský kroj jak po stránce umělecké i co do způsobu jak se nosí. Nikde jinde neuvidíte takové krojové zvláštnosti. Nápadně jest vázána šatka, která je bohatě bílým aneb žlutým hedbávím vyšívána, na hlavě. Vyšívání je na široké obrubě umělým plochým stehem s ornamentem geometrickým. Šatka se váže na „podošky"; za tím účelem se musí dříve vlasy zvláštním způsobem splést, na které se napřed uváže plátěný čepec a přes to šatka tak, že vyšívání vynikne. Košile nenosí, jako vůbec na Slovensku, nýbrž opléčko s přišitou sukní a rukávce, na nichž jsou pěkně vyšívané náramky, touže technikou jako na šatkách. Kazajek nenosí, jenom v zimě odívají se koženým kabátkem, který je zvláště na zadu velice pěkně květinovým ornamentem vyšívaný. Vzácně jest vyšívaná zástěra a sice pruh do ní vsazený. Má vzor buď kohouty, leluji, nebo hvězdy, všecko jest provedeno pracnou prolamovací technikou, která jest všude obdivována. Zástěra se přiváže širokou tkanou pentlí; ze zadu se přiváže fjertoch, velice řasnatý, na tělo těsně přilehající, který nahoře vrcholí v okraj, formu, pěkným ornamentem prošívanou. Na nohy obouvají huněné papuče šňůrami ovázané. V půli opásají se rudě červeným šálem a tak celá ženská postava v tomto úboru jest skvostné umělecké dílo. Naše dva obrázky ukazují zimní a letní kroj. Také už i sem dávno vnikli sběratelé výšivek a co bylo cennějšího vynesli, tak že dnes nenajdete zde těch skvostných hedvábných, stříbrolesklých výšivek. Vyšívá se sice podnes, ale ani technikou ani materialem nedovrší se staré práce. Ve Zliechově vážou zcela jinak šátky na hlavu; také k tomu účelu nejprve musí přizpůsobiti účes vlasů. Šátky se položí pak na vrkoče vlasů a ovážou pentlí, tak že s obou stran hlavy tvoří se dva hrbole a ostatní cípy šátku splývají na ramena, tak že způsob ten živě připomíná typy z horké Afriky. Originelnějšího způsobu vázání šátků, vyjímaje kraj uher. hradištský na Moravě, jsem neviděl. Jak dlouho ještě zde tento nádherný kroj bez poruchy potrvá, není jisto. Zdejší lid vždy houfněji odchází na dolní zem do práce, nemá doma, kdo by vyšíval, z cest přivezou městské šaty, ostatní přivezou mužové, kteří daleko po světě obchodují sklem a drobnostmi. Tak i zde jsme před určitým zaniknutím kroje národního.

Zapadlo slunko nad čičmanským olesnatělým krajem, když jsme se dali cestou na Privíz. Snad až po druhé sem zavítáme, nebude už tolik krojové nádhery. Nikdo se o zachování kroje nestará a židé zliechovští, belánští dávno staré výšivky do širokého světa odtud rozptýlili. Škoda těchto skvostů!

Apponyiův pověstný „Ostrov Svobody“.

L'ASSIETTE AU BEURRE: SLOVANÉ.

Událostí přítomné doby, pro každého Slovana pamětihodnou, lze nazvati zvláštní vydání pařížského illustrovaného časopisu „L'Assiette au Beurre“„ které nese název: Les Slaves — Slované.

Prohlédněte jej stránku za stránkou a neodložíte tuto publikaci bez pohnutí. Trpící Slované! . . . Utiskované české menšiny v německém území Čech, poznanští Poláci, štvaní pruskými hakatisty jako psanci, Slováci vydaní ve psí tyranské hegemenii Maďarů . . . Probíráte obrázek za obrázkem a něco jako stín smutku dolehne na vaši mysl. Kus stesku a hněvu zalomcuje ve vašem nitru. Kéž by to nebylo raději skutečností. Kéž by to nebylo pravdou, že nejsme ošlapkem mezi národy, že nejsme obětmi násilí, jež musí úpěnlivým hlasem volati o soucit!

Pod dojmem těchto citů není toto zvláštní slovanské vydání pařížského listu pro nás něčím radostným. Než, musíme zachovati střízlivou mysl a býti vděčni, vřele vděčni oněm francouzským a českým umělcům, kteří propůjčili své umění k výpravě této publikace, vydané z podnětu československé sociální demokracie, jejíž zásluhy o toto číslo nutno s pochvalou uznati.

Francie a celá Evropa zví z něho, jaké slasti zakouší Slované v Evropě za kultury XX. století. Kam nedolehl hlas Björnsonův, kde žalující péro zůstalo bez účinku, tam snad bude působiti malířův štětec, tužka karikaturisty.

Maďaři se ničeho tak neobávají, jako toho, objeví-li se před Evropou sesměšněni.

Pruským hakatistům a německým germanisatorům bude sražena aureola šiřitelů kultury. Třeba odhaliti každého, kdo se dopouští násilí na právech národů a šlape práva lidskosti, v jeho pravé podobě. Kde nepůsobí rozumný důvod, tam jistě zraní sesměšnění a opovržení.

Toho docílí toto vydání „L'Assiette au Beurre" svrchovanou měrou. Illustrace v něm jsou provázeny textem francouzským a českým. „Výkřik k Evropě!" (Appel a L'Europe) je psán dr. F. Soukupem, členem rakouského parlamentu. „Dovoláváme se svědomí Evropy." — volá v něm pisatel — „Proti imperialismu maďarské šlechty, proti Asiatům v Uhrách. Veliký Björnson pronesl tu nedávno slovo osvobozující. Ale náčelník těchto Asiatů, maďarský ministr vyučování, hrabě Apponyi odpověděl zpupně, on že půjde „se vztýčenou hlavou" na všechny kongresy míru. A v uherském parlamentu prohlásil při jednání o kralovraždě v Portugalsku, že maďarskému národu bude vždy sloužiti ke cti, že prý z prostředků obrany vylučoval politickou vraždu. — Takhle mluví ti Asiaté vždy jen pro forum Evropy. Krásnými frázemi provádějí neslýchaný podvod na Evropě. A tomu cíli platí také ze svých disposičních fondů všechnu úplatnou žurnalistiku Evropy." Líčení národnostních a sociálních poměrů uzavírá pak autor slovy: V srdci Evropy máme všechny hrůzovlády absolutistické Asie. Proto voláme k civilisované Evropě: Povstaňte na soud! Pomozte smazat tuto hanbu civilisace!" Článek tento je doprovázen kresbou „Pověstný Ostrov Svobody hraběte Apponyiho: maďarský žalář, v nějž maďarští četníci bodákem ženou zástupy národnostních „buřičů" . . .

Na jiném místě píše člen rakouského parlamentu J. Hudec „O národnostních zápasech v Čechách" (též francouzsky: La lutte des nationalités en Bohéme).

Ostatní část věnována je vesměs kresbám a karikaturám, z nichž uvádíme: A. Brunner: „V Černové je klid" . . . Hrabě Apponyi. — Nad mrtvolami zastřelených Slováků stojí opřen o bodák a zamyšlen maďarský četník . . . Toť Apponyiův „klid", jak jej zvěstoval v uherském parlamentě. Tato ponurá kresba je plna hluboké ironie. — Pak následují: Kresby od Strimpla: Biskup a Maďar a Maďarský Bucefal k osvěžení své krve se krmí dětmi slováckými. — Delanoy: Ubohý Slovák. — Steinlen: Severočeští horníci. — Z. Brunner: V severních Čechách. Německý zaměstnavatel. — Markous: Pruský civilisator. — Mikuláš Aleš: Školy a hřbitovy v severních Čechách. Výjevy z německého území: Polorozpadlá chajda — česká škola, rodina českého dělníka, vyházená německým majitelem domu na ulici. Rozbité a poškozené pomníky a kříže s českými nápisy. — Plaček: Na severočeském hřbitově: Vdova s dítětem klečí u rovu svého

muže, český se modlí a dítě se naivně táže: „Pověz mi, maminko, nebude se pámbíček zlobit, že s ním mluvíš česky?“ — D' Ostoye: Němci bojí se jen boha . . . a polských dětí. — Roubille: Polka, zmučená, v okovech shroucená u kůlu . . . Pruský voják, pozoruje ji: „Ta zatracená Polska nevypadá jakoby nás měla ráda.“ — Pilawy: Při tažení Prušáků. — Grandjonau: V Budoucnosti. — D' Ostoye: Řeč k polským vojínům. Vilém II.: „Béřeme-li vám vše, co máte, činíme tak proto, abyste ve válce, nemajíce ničeho, co by vás k životu poutalo, nasadili jej pro nás bez lítosti.“

V účinnost těchto kreseb nelze pochybovati. Je v nich zachycen kus hrozné skutečnosti, moderní barbarství, jemuž je posledním důvodem bodák a pěsť. Mezi těmi, jimž se toto číslo „L'Assiette au Beurre“ dostane do ruky bude zajisté tisíce těch, kteří se otřesou ošklivostí . . . A to právě je paprskem útěchy nám, kteří v něm krvácíme z otevřených ran, vidíme však našeho nepřítele odkrytého v celé jeho podstatě. Kus po kuse chlubné lži maďarské a německé, šířené světem, padají a sympatie ciziny jsou v našem zápasu mocným činitelem, s nímž musíme neustále počítati.

POLITICKÝ PŘEHLED.

Politická situace v Uhrách jest velice zatemněna. Blízká doba má rozhodnouti, přejdou-li Uhry na dráhu svobodomyslnosti a politické i národní spravedlnosti, anebo bude-li o nich i dále rozhodovati určitá společnost lidí, často pochybné morálky a pochybných vzdělanostních kvalit. Proto stojí na jedné straně dosavadní silní držitelé moci, předáci koalice, kteří s lehkým srdcem před půltřetím rokem vzali na sebe dalekosáhlé závazky a nyní se zpečují tyto vyplniti, snažíce se urvati to, co se ještě urvati dá. Na druhé straně stojí všichni ti, kdož upřímně si přejí demokratické reformy, všichni ti, kdož dosud jsou z politických práv vyděděni, blok za všeobecné volební právo. V ostrém vzájemném boji příliš se nevybírají prostředky. Zvláště koaliční vládní strany projevují příliš málo ostychu ve výběru pomocníků a prostředků. Vyjednávají s korunou, chtějí slevit ze svých požadavků vojenských, diktovaných velikášstvím a zapomínají při tom na jednu okolnost: že totiž není to jen koruna, se kterou smluvili zlidovění volebních řádů, nýbrž že volební reformu jsou dlužni širokým massám lidu, které nebude lze přiměti k upuštění od jediné možné reformy volebních řádů — i kdyby snad koruna projevila jistou shovívavost. Nálada v koalici není proto asi nejlepší, jak ostatně ukazuje nervosita těch, kteří cítí zodpovědnost za své počínání. Proto spojují se s čertem-ďáblem, neboť strach před všeobecným volebním právem, bázeň před klesnutím supremacie maďarské a demokratisací překonává veškeré nepřátelství mezi politickými soupeři. Proto ozval se také Tisza, bývalý předseda ministerstva v časopise „Az ujság“ a žádá, aby tento časopis zanechal boje proti plurálnímu právu volebnímu. List Tiszův přivítán byl v maďarském tisku koaličním s velikou radostí. Opět přibylo o jednoho bojovníka proti právům lidu a národností více. Pouze „Pester Lloyd“ upozorňuje hr. Tiszu, že se mýlí, souhlasí-li s názorem Andrássyho, že paktum koalice s panovníkem připouští pluralitu Takovým způsobem hlásati teorie politického klamu prý nelze.

Avšak ani oposiční blok nelení. Ministr vnitra v kabinetě Fejerváryově, vlastní původce všeobecného práva hlasovacího Josef Kristóffy měl v Pešti v demokratickém klubu velikou řeč proti plurálnímu a veřej-

nému právu hlasovacímu, ve kteréž učinil sensační v pravdě odhalení v příčině závazků, které převzala vládní koalice stran volebního práva. Podle Kristóffyho nebude plurálním právem zachována svrchovanost maďarského plemene v Uhrách, nýbrž toliko autokracie určité koterie. Ve smíšených okresích bude otřeseno panství maďarského plemene, protože v posledních desíti létech malé usedlosti většinou se dostaly do rukou nemaďarských. Pluralita přinese oslabení politické posice maďarského národa. Pluralita není žádným prorokem, nýbrž podstatnou reakcí.

Pluralita spočívající na berním censu, vydá Maďary všeobecnému posměchu celé Evropy. Mnohem zajímavější, než tato polemika proti plurálnímu právu byly autentické zprávy, které udal řečník o paktu vládní koalice s korunou o všeobecném právu hlasovacím v zemích koruny svatoštěpánské.

Kristóffy přečetl odstavec paktu toho o volebním právu a dovodil zevrubně, že osnova volebního řádu, jakou chystá hr. Andrássy, jest v čiré protivě ku paktu tomu, neboť v programu smluveném mezi korunou, Weckerlem a Kossuthem, nalézá se všeobecné právo hlasovací, tajné, podle obcí vykonávané, rovné, bezprostřední.

Kristóffy zakončil své výklady těmito slovy: „Dodávám ještě tolik, že moje volební akce neměla jiného účelu, leč učiniti přítrž neudržitelnému stavu, za kterého vládne v maďarské vlasti toliko malá skupina několika rodin, od jejichžto soutěže, marnivosti, ješitnosti a prospěchářství závisí osud a vývoj celé země.“

Dlužno míti za to, že Kristóffy nemluvil ze svého vlastního popudu a záleží teď jenom na panovníkovi, zda dodrží své slovo a nepřipustí plurální právo. Dosavad i dle odpovědi hr. Andrássyho na interpelaci poslance Vlada lze souditi, že neustoupil.

Dle zprávy Népszavy, přímo potvrzené, předloha dává volební právo všem občanům, starým nejméně 24 let.

Analfabeti budou míti jenom $^1/_{10}$ hlasu. Deset jich totiž volí jednoho volitele. Analfabetů jest 1,270.924, dostanou tudíž 127.092 hlasů.

Na základě gramotnosti nabude volebního práva 2,618.501 mužů. Z těch jeden hlas bude míti 1,534.443. Dva hlasy přísluší tomu, kdo absolvoval aspoň 4 nižší třídy střední školy, kdo zná čísti a psáti a platí aspoň 20 K přímé daně, kdo je gramotný a aspoň 5 let u téhož zaměstnavatele, kdo je gramotný, aspoň 32letý, vysloužilý voják, má aspoň 3 děti. Dva hlasy obdrží 866.267 mužů, majících tedy 1,732.534 hlasů.

Tři hlasy připadnou tomu, kdo vychodil střední školu, nebo kdo je gramotný a platí aspoň 100 K přímé daně.

Takých je 217.791, připadne jim tudíž 653.373 hlasů.

Všech hlasů jest tedy 4,047.671, z nichž

maďarských	61·08 proc.
německých	15·2 „
slovenských	10·3 „
rumunských	7·4 „
ruských	0·5 „
chorvatských	1·1 „
srbských	2·4 „
jiných	1·3 „

Dělnických hlasů jest 36·9 proc.

z 217.791 trojnásobných hlasů jest

maďarských	71·7 proc.
německých	16·9 „
slovenských	3·1 „
rumunských	3·7 „
ruských	0·2 „
chorvatských	0·5 „
srbských	3·0 „
jiných	0·9 „

z 866.267 dvojnásobných hlasů jest

maďarských	63·3 proc.
německých	16·7 „
slovenských	10·1 „
rumunských	5·0 „
ruských	0·2 „
chorvatských	1·2 „
srbských	2·3 „
jiných	1·2 „

z 1,534.443 jediných hlasů jest

maďarských	58·6 proc.
německých	13·5 „
slovenských	13·5 „
rumunských	9·1 „
ruských	0·6 „
chorvatských	1·3 „
srbských	2·1 „
jiných	1·3 „

z 1,270.924 negramotných voličů jest

maďarských	32·2 proc.
německých	4·8 „

slovenských . . . . 10·3 proc.
rumunských . . . . 38·8 „
ruských . . . . 5·7 „
chorvatských . . . . 1·0 „
srbských . . . . 3·8 „
jiných . . . . 3·4 „

Dělnických hlasů jest:

z trojnásobných hlasů . . . . . 0·0 proc.
z dvojnásobných hlasů . . . . . 34·0 „
z jediných hlasů . . . . 54·5 „

Na Slovensku budou hlasy následovně rozděleny:

oravská stolice obdrží 17.331 hlasů z nichž
slovenských . . . . 90·08 proc.
maďarských . . . . 4·6 „

těkovská stolice obdrží 44.384 hlasů, z nichž
slovenských . . . . 48·09 proc.
maďarských . . . . 42·— „

ostřihomská stolice 26.422 hlasů, z nichž
slovenských . . . . 7·2 proc.
maďarských . . . . 83·2 „

honťanská stolice 35.088 hlasů, z těch
slovenských . . . . 39·2 proc.
maďarských . . . . 54·8 „

město Baňská Šťavnice s Bělou 5.225 hlasů, z nichž
slovenských . . . . 65·0 proc.
maďarských . . . . 27·4 „

liptovská stolice 19.683 hlasů, z těch
slovenských . . . . 86·4 proc.
maďarských . . . . 8·2 „

novohradská stolice 59.589 hlasů, z těch
slovenských . . . . 25·6 proc.
maďarských . . . . 71·9 „

nitranská stolice 110.763 hlasů, z těch
slovenských . . . . 66·0 proc.
maďarských . . . . 24·1 „

prešpurská stolice 87.494 hlasů, z těch
slovenských . . . . 47·5 proc.
maďarských . . . . 42·7 „

město Prešpurk 20.219 hlasů, z těch
slovenských . . . . 8·6 proc.
maďarských . . . . 40·4 „
německých . . . . 50·5 „

trenčanská stolice 50.050 hlasů, z těch
slovenských . . . . 82·8 proc.
maďarských . . . . 8·6 „

turčanská stolice 13.338 hlasů, z těch
slovenských . . . . 69·8 proc.
maďarských . . . . 10·5 „

zvoleňská stolice 33.092 hlasů, z těch
slovenských . . . . 83·0 proc.
maďarských . . . . 13·5 „

abaujtorňanská stolice 34,433 hl., z těch
slovenských . . . . 16·0 proc.
maďarských . . . . 78·7 „

město Košice 10.435 hlasů, z těch
slovenských . . . . 12·6 proc.
maďarských . . . . 78·2 „

gemerská stolice 49.876 hlasů, z těch
slovenských . . . . 35·9 proc.
maďarských . . . . 61·7 „

šáryšská stolice 24.420 hlasů, z těch
slovenských . . . . 60·1 proc.
maďarských . . . . 19·4 „

spišská stolice 33.935 hlasů, z těch
slovenských . . . . 44·3 proc.
maďarských . . . . 16·9 „

užhorodská stolice 20.050 hlasů, z těch
slovenských . . . . 24·1 proc.
maďarských . . . . 53·8 „
ruských . . . . 12·0 „

zemplínská stolice 57.545 hlasů, z těch
slovenských . . . . 19·06 proc.
maďarských . . . . 72·4 „

V jiných stolicích, kde bydlejí Slováci, poměr tento bude následovní:

báčbodrogská stolice obdrží 171.320 hlasů, z těch
slovenských . . . . 4·8 proc.
maďarských . . . . 38·3 „
srbských . . . . 16·3 „
německých . . . . 35·7 „

město Nový Sad 8.484 hlasů, z těch
slovenských . . . . 3·6 proc.
maďarských . . . . 35·7 „
srbských . . . . 31·1 „
německých . . . . 26·3 „

békéšská stolice 83.136 hlasů, z těch
slovenských . . . . 22·6 proc.
maďarských . . . . 73·3 „

čanádská stolice 34.433 hlasů, z těch
slovenských . . . . 12·9 proc.
maďarských . . . . 76·6 „

K tomu ještě přidruží se nové rozdělení volebních okresů. Oravskou, turčanskou a liptovskou stolici hodlají sjednotiti. K nitranské stolici připojí 6 maďarských vesnic z komarňanské stolice. K zvolenské stolici připojí prievidzký okres z nitranské stolice a město Křemnici se sousedními vesnicemi.

z těkovské stolice. K těkovské stolici připojí udvardský okres z komarňánské stolice a párkáňský okres z ostřihomské stolice. K honťanské stolici připojí novohradský a balašaďarmotský okres z novohradské stolice.

Dle tohoto rozdělení okresů na věky prý bude zajištěna supremacie maďarského plemene v Uhrách, i když by volební právo do autonomních sborů bylo ještě více rozšířeno, než volební právo do parlamentu.

Takovou reformou volebního práva a takovým rozdělením stolic respektive volebních okresů dosáhla by arci feudálně reakční a šovinistická maďarská koalice toho, čeho si přeje: zachování dosavadní supremacie sociální a národní. Podaří-li se jí to, bude spokojena.

*

Slovenský život zkvétá. Lid všude hlásí se k slovenské myšlénce. Tomu nasvědčuje také první porada slovenských sedláků, odbývaná 15. září v Budapešti. Schůze ta, na níž bylo zastoupeno 22 slovenských volebních okresů 82 selskými delegáty, dala základ k organisaci slovenského agrárnického stavu a jejíž dosah bude lze toliko v daleké budoucnosti oceniti. Na schůzi promluvil nejdříve poslanec Bella, který připomínal nutnost organisace slovenské strany. Mezi jiným řekl: „Každý Slovák — přívrženec našej snemovej národnostnej strany, ktorý sa prihlási, bude zovnútorným členom národnostnej strany a bude patriť do jej slovenského oddelenia."

Dle poslance Hodži „dnešní den jest významný proto, jelikož slovenská politika a slovenská organisace přestala býti prací několika šlechetných avšak slabých lidí a přešla do rukou veškerého našeho lidu."

Na konec byla přijata resoluce, v níž se důrazně vyzývají národnostní poslanci, by zmužile bojovali proti novému olupování nemaďarských národnostních lidových mas.

*

V první schůzi sněmu předložil dr. Wekerle rozpočet na rok 1909. Charaktistickou jeho známkou jest značný vzestup vydajů.

Proti položce vydajů 1.343,609.342 korun stojí položka příjmů 1.393,785.695 korun, tudíž zvýšení 50,176.353 K. Mimořádné výdaje 212,120.563 K a příjmy 161,992.281 K tudíž schodek 50,128.284 K.

Výdaje velice vzrostly, kterýžto vzrůst jest vyvolán jednak zvýšením požitků státních zřízenců a úředníků a jednak investiční činností uherského státu. Uherský stát jest podnikatem prvého řádu a výdaje s touto činností spojené rostou rok od roku. Vedle investic na státních drahách a ve státních železárnách bude míti uherská vláda zapotřebí značných sum na vybudování státních uhelných dolů, jichž těžba má činiti do čtyř let nejméně 20 milionů metr. centů ročně. Všechny tyto výdaje nebude lze uhraditi z běžných příjmů a tak dr. Wekerle ohlašuje nutnost uzavření nové půjčky. Ovšem v nejbližším období spokojí se prý vláda s vydáním druhé části uzavřené půjčky 150 mil. kor.; nicméně příhodného okamžiku použije vláda k tomu, aby použila svolení k emissi nové renty. Zdá se, že tento příhodný okamžik nastane příštím jarem, neboť není myslitelno, že by uherská vláda chtěla po celý příští rok hraditi značné investiční náklady z běžných příjmů.

Celý rozpočet uherský činí dojem značného napjetí a dr. Wekerle sám praví, že vláda chce se stále říditi zásadou velké opatrnosti a spořivosti. Jen tak bude lze udržeti uherské finance v úplné rovnováze.

*

Ústřední výbor slovenské národní strany prohlásil: „Výbor uzavrel jednohlasne a jednosvorne, že slovenská národná strana pripojuje se k stránkam krajinským, ktoré idú bojovať za všeobecné, rovné, tajné, a po obciach vykonávať sa majúce volebné právo. Vstúpenie do tohto bloku v iných ohľadoch a smeroch stránkn neviaže." Tím vstup do protivládního bloku oficielně ohlášen. V bloku jsou ještě Rumuni, sociální demokraté, německá lidová strana, zemská radikální strana a selská strana. Srbové, kteří při volbě karlovického patriarchy dělali mišmaš s vládou, nejsou v něm. Ba vyskytly se hlasy, aby byli z národnostního klubu vyloučeni, když se i tak (mimo M. Polita) paktují s vládou.

Blok začal svoji práci ostře. Všude ohlašovány lidové schůze, kteréž však služnovci, tito všemohoucí bašibozuci v Uhrách nepovolovali. Zvláště sociální demokracie vede si směle. Hodila do boje celou svoji existenci, angažovala se na všechny strany. Ano i rakouská sociální demokracie přispěla jí také na pomoc, když v památné vídeňské schůzi manifestovala pro uherský proletariát.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Cizina, zvláště anglická žurnalistika věnovala v novější době Uhrám více pozornosti než dříve, přesvědčivši se, že pod pláštěm maďarské svobodomyslnosti skrývá se nejčernější zpátečnictví, barbarismus. Maďarská vláda obětuje proto obrovské miliony na informování ciziny, zaplavuje články veškeré světové časopisy. Tak v srpnovém čísle „Contemporary Rewiew“ rozepisuje se hrabě Josef Majláth, který ve svém článku tvrdí, že celá protimaďarská akce je plodem několika národnostních fanatiků. Odvolává se na francouzskou žurnalistiku, která je na straně Maďarů. Líčí celou černovskou událost, pravda ve smyslu apponyiovském, pomlouvá Björnsona a dr. Dušana Makovického, jakožto napovědu všech utrhačných informací. Potom píše o národnostní otázce, kterou prý udržuje pouze několik ztracených existencí. Článek konkluduje v maďarský heroismus a rovnoprávnost národnostní.

*

Zákon z roku 1886 (§ 82. z. čl. XXII.) nařizuje, aby administrativní (stoliční) úředníci v úředních stycích užívali řeč lidu (6. odstavec) a státní vládě ukládá, aby voleni byli toliko úředníci znalí jazyka toho kterého kraje (27. odstavec).

Takto nařizuje zákon, praxe nás však poučuje o opačném. V bystřicko-násodské stolici byla volba podslúžnébo a 2 podnotárů. V stolici mají většinu Němci a Rumuni, v stoličním výboru však Němci. Výbor, který určí kandidáty, kandidoval na dotyčná místa úředníky, kteří vedle neznalosti německého a rumunského jazyka, ani dle postupu nebyli připustni ke kandidatuře. Němečtí členové stoličního výboru protestovali proti takové kandidatuře, když však jejich protest zůstal bez výsledku, obrátili se na nejvyšší administrativní soud, aby tuto kandidaturu zrušil.

Nejvyšší administrativní soud však odvolání zamítnul a ve svém odůvodnění mezi jiným praví:

„Národnostní zákon při obsazování veřejných úřednických míst nedává uherským státním občanům z národnostního stanoviska žádné privileje a § 6. dotyčného zákona zní jasně, že při obsazování takových míst má se hleděti toliko na schopnosti, což se ovšem rozšiřuje tím, aby se v národnostních krajích bral ohled na osoby, znalé národnostního jazyka lidu, jestliže též v jiném ohledu jejich schopnosti jsou dostatečné. Tomuto diskretnímu opatření nesmí býti přikládána však bezpodmínečně platná právní moc, neboť výše uvedený § 6. toliko v mezích možnosti požaduje, aby úředník s národnostmi, které v jeho okresu bydlí, jednal v jejich jazyku. Z toho následuje, že znalost tohoto národnostního zákona není však takovou podmínkou kvalifikace, která by se od úředníků v národnostních krajích musila bezpodmínečně požadovati. Ačkoliv jest žádoucno, aby úředníci, často se stýkající s lidem, uměli jeho jazykem mluviti, přece s odvoláním se na znění národnostního zákona § 82. zák. 1886 XXII: tudíž neexistování takové podmínky, kterouž výše uvedený zákon nestanoví, nemůže sloužiti co zákonná překážka kandidatury. Toto odvolání se na národnostní zákon třeba tudíž považovati toliko za upozornění výboru, který úředníky kandiduje, aby v mezích svého diskrecionálního působení v národnostním zákonu obsažené základní zásady dle možnosti uplatnil, což jej ale v žádném určitém směru neváže.“

Tak se vykládá v Uhrách zákon. Jak vypadá však onen vychvalovaný ústavní život v Uhrách, můžeme si domysliti, když se národnostem „dle možnosti“ slibuje a vyšší úřady dělají, co sami chtějí.

*

Uherský ministr Andrássy odebral poštovní dopravu do Uher časopisu „Štampa“, který vychází v Bělehradě, jelikož prý přinášel protimaďarské články.

*

Redakce „Ľudových Novin“ vyzvala slovenský katolický lid, aby u příležitosti 50letého jubilea papeže Pia X. žádal téhož za zrušení suspense ab ordine uvězněného Andreje Hlinky. Redakci došlo na 30.000 podpisů, které odevzdány v Římě.

*

Slovenský kapital začíná opět pracovati. Ľudová banka v Novém Městě n. V. zvyšuje svůj akciový kapitál na 500.000 K a v Pišťanech zřizuje filiálku. — V Šidě, slovenské kolonii v Chorvátsku, bude založen nový slovenský peněžní ústav s akciovým kapitálem 75.000 K.

Maďarský denník „Egyetértés“, jehož hlavním redaktorem jest František Kossuth, psal o maďarských sedlácích následovně: „... špinaví, v košili a podvlékačkách obléknutí s dlouhými vlasy a špínou páchnoucí lidé, kteří neumí počítati ani do desíti, postavy zahalené do lněných hadrů s namaštěnými hlavami, jako divoši v daleké Africe.“ Tak se píše v Uhrách o selském stavu.

*

Dánský časopis „Nordisk Ugeblad“ v Kodani, uveřejnil článek o Slovácích pod názvem „Barbarisk Civilisation, Magyarer og Slovaker“ ve kterém se nynější politika vládní, pronásledování nemaďarských národností, odsuzuje.

*

Dnem 1. listopadu bude zahájena v Kolíně výstava uherských slovenských akademických malířů. Obsahovati bude kolekci asi 200 malebných koutů Slovenska a rázovitých jeho typů. Výstava tato je první slovenskou výstavou v Čechách, i lze se naditi, že bude hojně navštěvována. Výtěžek z výstavy určen jest utiskovaným bratřím slovenským.

*

Poslanec Ratkaj chtěl podávati v obci Ozore v tolňanské stolici zprávu ze své sněmovní činnosti. Jako člen košutovské strany, jež souhlasí s pluralitou, musil před voliči utéci.

SLOVENSKÉ SOUDY.

Rudolf Čipka a Josef Dianiška z Tisovce odsouzeni byli každý na 13 dní do vězení a k 10 kor. peněžní pokuty pro domnělé zneuctění maďarského praporu.

*

V girailtovském okresu při minulých volbách do zemského sněmu kandidoval také Ivan Pivko. Kandidátní řeči nebylo mu však dovoleno prosloviti, jelikož tamní slúžný každou schůzi zakázal. Proto Pivko navštívil pouze jistého svého známého a tam u něho — před 3 osobami — rozmlouval o běžných událostech. Soud jej proto odsoudil na 14 dní do státního vězení a k 50 korunám peněžní pokuty pro pořádání nedovolené schůze.

PRO SLOVÁKY.

Slovenští rolníci v Praze. Za velmi šťastnou myšlénku, která stykům československým přišla vskutku vhod, lze pokládati uspořádání výpravy slovenských rolníků do Prahy. Výprava tato, kterou vedl posl. dr. Blaho, přibyla do Prahy dne 22. září. Uvítání bylo nadšené a slavnostní. Vlak se slovenským rolnictvem byl očekáván zástupci města Prahy; klub agrárních poslanců poslal k uvítání 26 svých členů, dostavilo se členstvo Československé Jednoty, řady národních korporací. Na vřelou uvítací řeč náměstka starosty města Prahy p. Jirouska a předsedy Českosl. Jednoty p. prof. Táborského odpovídal posl. dr. Blaho. Po tomto pozdravu byli milí hosté vedeni uprostřed mnohotisícového zástupu českého obecenstva od nádraží přes Příkopy do Měšťanské Besedy. Sučanská hudba hrála v pochod a bouřlivé projevy radosti, volání „Sláva“ a „Na zdar“ nebralo konce. Český lid vítal slovenské rolnictvo s netajenou láskou ... Večer stráven byl v Měšťanské Besedě. Druhého dne po prohlídce pražských památností byla v poledních hodinách hostina na Žofíně, vystrojená na počest poutníků, které se súčastnili opět zástupcové města Prahy, Českoslov. Jednoty, poslanci agrární strany atd. Starosta města Prahy, dr. Groš, oslovil účastníky, v závěrku své řeči řka: „Odevzdejte svým bratřím na krásném Slovensku naše nejvroucnější pozdravy a vzpomeňte si s láskou na Prahu, kde žijí vaši upřímní bratři a nejlepší přátelé!“ Na slova starostova odpovídal p. Josef Branecký, rolník ze Skalice, dp. Jurkovič ev. farář z Kraľové, p. Ignác Polák z Hochštetna a posl. dr. Blaho, který pravil: „Je to v dějinách československé vzájemnosti prvý případ, že široké vrstvy slovenského lidu zavítaly do Prahy. Děkuje za pohostění starostovi a jeho náměstkovi a volá: nechť se Praha vzmáhá k slávě a zdaru českého národa a ku cti jednokulturního a krví jednotného národa československého“. Všem účastníkům výpravy rozdáno pak na památku album města Prahy. Odpoledne byla na programu návštěva Národního divadla. Večer dorazila do Prahy část výpravy, která byla maďarskými četníky na cestě zadržena. Zpráva tato vyvolala v Praze rozhořčení. Byli to divadelní ochot-

nici ze Smolnic, kteří očekáváni na nádráží a vřele uvítáni obecenstvem i svými druhy v Praze již meškajícími, byly vedeni do Národního domu na Král. Vinohradech, kde byl uspořádán přátelský večírek se slovenskými zpěvy a tanci. Druhého dne navštívila výprava české museum a staroměstskou radnici, kde byla uvítána starostou dr. Grošem. V kapli staroměstské radnice vyslechli pak účastníci mši. Z radnice dali se slovenští rolníci na cestu do jubilejní výstavy, kde byli uvítáni cís. radou L. Bondym. Ostatek dne stráven na výstavě, kde slovenská mládež přednesla své tance. Večer zaplála výstava v nádherném osvětlení... S velkým zájmem setkala se také u účastníků výpravy návštěva Národopisného musea českoslovanského, které chová mnoho ukázek slovanského lidového umění. — Doba k návštěvě Prahy byla vhodně volena i tím, že slovenští rolníci mohli se súčastniti i velikého sjezdu agrární strany československé, jejíž denník „Venkov" vítaje sjíždějící se do Prahy příslušníky rolnického stavu, volal: „Buďtež pozdraveni všichni, kteří jste přijeli z daleké Rusi a zejména vy, těžce ujařmené větve slovanské pod slováckými Tatrami v Uhrách". Sjezd sám byl pak jevištěm potěšitelných projevů bratrství rolníků českých a slovenských. Po zahájení sjezdu předsedou posl. Žďárským, ujal se za deputaci slovenských rolníků p. Branecký, který pravil:

Vysokoctěné valné shromáždění! Milí bratři a sestry!

Sledovali jsme se zájmem minulé volby, sledovali jsme účinek vašeho pokroku, vaší práce, uvažovali jsme, jak bylo možno, že české rolnictvo utvořilo tak silnou stranu, tolik zástupců svých že má ve sborech zákonodárných. Divili jsme se tomu velice. Avšak, drazí, když vás dnes vidíme, nemáme se čemu diviti, vidíme-li ty tisíce rolnictva, sjednoceného pod jedním heslem, tu není co pochybovati, že by vítězství vás mohlo minouti. Síla národa spočívá v rolnictvu. Rolnictvo jest základem každého státu, každé vlasti. (Výborně. Potlesk.)

Drazí moji! My jsme vždy dosud myslili, že vy již jste v tom nejlepším pokoji, že nemáte již nepřítele, který by se opovážil hlavu proti vám zvednouti. Ale dnes vidíme, pravý opak a vidíme, co zkoušíte od Němců, ale doufám, že lehko je odbudete.

Vzpomeňme nyní na naše utrápené zbité Slovensko, na utiskované slovenské rolníky. Je nás půl druhého milionu Slováků-rolníků, a musíme se žalem připomenouti, že ani jediného zástupce nemáme tam, kde by nás měl zastupovati, kde se jedná o naše dobro neb zlo. Drazí moji, pak nechť vám není divno, že slovenské rolnictvo není vzdělané, že je chudé a že nás zabíjejí nejen na poli politickém, nýbrž i na poli hospodářském. Se žalem musíme vyznat, že nemáme ani jediné odborné hospodářské vzdělavací školy. U vás jsme zvěděli, že jste měli 364 schůzí, a já musím se žalem pověděti, že není nám povolena ani jediná! (Hanba!) Ještě před 10 lety měli jsme šest velkých vzdělavacích čtenářských spolků, dva nám z nich zrušili a jiné povoliti nechtějí, že prý se v nich pěstuje panslavismus! Můžete si tudíž představiti, odkud vyjíti má naše organisace! Lid se nemůže sjednotiti a v takových táborech, jako je váš dnešní, mluviti a posíliti se. Následkem toho není možno ho organisovati. (Hanba jim.)

Dále ještě jednu pijavici máme na těle, která nás trápí. To jsou židé. Všechen obchod, všechen průmysl je v rukou židovských, takže my rolníci jsme odkázáni všechny naše produkty dle jejich libovolných cen jim do jejich nenasytných kapes házeti! (Hanba vyděračům!) Ale ujišťuji vás, že ze všech sil se přičiníme, aby stav tento nepotrval dlouho, že přičiníme se o osvobození lidu našeho z těchto spárů. (Zcela správně! Potlesk.)

Chci především vám poděkovati za všechnu bratrskou laskavost, kterou jsme zažili ve vaší opravdu bratrské náruči. Dále jako Slovák a rolník jménem uherských Slováků a rolníků zdravím Exellenci pana ministra krajana, na něhož my uherští Slováci jsme hrdi. My se hlásíme k vám jako Slováci, jako vaši bratři, jako rolníci. (Výborně! Sláva! Potlesk.)

Bratři moji, zdar a slávu volám vaší pevné organisaci, která již široko daleko sahá nejen v Čechách i na Moravě, které jsme sousedi, a která sahá až k hranici uherské Slováče a v nás vzbuzuje důvěru, že nebudou více míti moc ti divocí pohraničáři, za náš groš

najatí, nás zastaviti a chtíti nás hnáti zpět, jak se nám stalo na této cestě k vám, kdy nás zahnali 8 hodin cesty zpět domů. My však v noci se dostali přes hranice a přišli jsme sem k vám. (Výborně! Dlouho trvající potlesk.) Této vaší organisací volám: Na zdar! a slibujeme vám bratři moji, že dolehne ozvěna ta i k nám, a že ta cesta bude míti účinek na naše bratry a že příští výprava bude čítati ne 140 neb 160, nýbrž aspoň tisíc, dvatisíce Slováků. (Na zdar! Výborně! Sláva! Potlesk. Řečníku se blahopřeje.)

Na tento projev odpověděl předseda sjezdu posl. Žďárský:

Po krásných, dojemných slovech přítele Braneckého mohu vysloviti jen radostné potěšení nad pevnou vůlí a odhodlaností našich bratrů slováckých, již projevují v hájení svých práv proti sveřepému nepříteli a mohu zajisté jménem všech přislíbiti mu všestrannou a účinnou pomoc naší. Nemohu jinak než veřejně příteli našemu říci, že boj jejich jest bojem naším (Výborně!), že utrpení jejich je utrpením naším a že vzpomeneme jejich lásky k nám v dobách každých a prosíme, aby bratři ze Slovače obraceli se častěji k nám a spěli k onomu cíli, aby jednotlivé naše slovanské větve stály zde jednou jako mohutný kmen, jako mohutný strom naší velké matky Slávy! (Výborně! Dlouho trvající potlesk a volání slávy).

Současně se sjezdem konaly se na ostrově Žofínském dva tábory českého rolnictva, kde promluvil za bouřlivého ohlasu za slovenské rolníky opět p. Branecký. Tak se stal agrární sjezd v Praze současně dnem sblížení se všeho rolnictva z českých zemí s rolnictvem ze Slovače. Bylo by záhodno, což bude věcí české agrarní strany, aby v tomto směru bylo i dále pracováno a sblížení tomu dán trvalý a prakticky cenný podklad. Tím by výprava slovenského rolnictva, ze které její účastníci budou zajisté čerpati mnoho povzbuzení a uchova i dny ztrávené v Praze v trvalé vzpomínce — měla pro budoucnost mnohovlivné výsledky. Nechť slova nadšení vtělí se vždy ve vážné činy! K tomu pracujme!

Tiskové poměry v Uhrách odbyl mezinárodní žurnalistický sjezd v Berlíně beze všeho povšimnutí. Vzhledem k tomu viděl se Ústřední svaz slovanských novinářů nucena učiniti následující prohlášení:

— „Ústřední svaz slovanských novinářů, pojednav o mezinárodním sjezdu žurnalistů v Berlíně, usnesl se jednomyslně na projevu, kterým protestuje proti lhostejnosti sjezdu, jenž, ač byl upozorněn na pronásledování tisku nemaďarských národností v Uhrách jakož i tisku chorvatského tamže a polského v Prusku, neujal se svobody tiskové a nepozvedl hlasu svého k jejich ochraně. Tím jeden z nejpodstatnějších úkolů mezinárodního svazu stává se illusorním a před slovanskou žurnalistikou vyvstává otázka, zdaž může náležeti a působiti v organisaci novinářů, je nejpřednějšího úkolu, hájení svobody tisku, přestává dbáti, když jde o novináře slovanské.

Z MAĎARONSKÝCH ČASOPISŮ.

Slováci, krajani! Dajte si pozor na seba! Hladní vlci sa tárajú v našich obciach!

Tak volá maďaronský „Krajan“ v „Baňské Bystřici“ v čísle ze dne 6. srpna na úvodním místě a schátralým tonem, v jakém si prodejný maďaronský tisk libuje, láteří na Čechy a píše:

Nenie dost tomu, že všeliaké hnusné, psie časopisy pod kepeňom tej našej „slovenčiny“ búria ľud proti zákonom, úradníkom, ešte toho bolo treba, aby sa dajakí Česi motali tu u nás. Keď človek v týchto letných dňoch cestuje, na každej dráhe sa stretne s Čechámi, ktorí dľa ích programmu na vnivoč chcú obrátiť Slovákov. Česi medzi sebou uzavreli, že budú ích spisy, literatúru rozširovať medzi Slovákmi, poneváč toľko čarbú, že to nemá kto prečítať u ních, a peniaze za to nevyhodí. Česi v prvom ohľadu bojá sa Nemcov. V každom ích časopise môžeme čítať, že majú strach pred vzdelanosťou a rečou nemeckou. Jako si teda poradiť? Chcú chytiť Slovákov, aby mohli ukázať celej Europe, že však v Uhorsku tiež bývajú Česi, teda ich je viac, jako počty ukazujú. Žalujú sa Česi, že ich školy v takom počte vyvedú vyučených ľudí do sveta,

že títo mladíci nemôžu dostať zamestnanie v Čechách. Musia sa teda tárať po celom svete. Mnoho ích príde aj k nám. Tu sa naučia dľa možnosti aj maďarskú reč, aby len vyžiť mohli. V srdci sú ale proti nám. My takovýchto mladíkov nepotrebujeme. Musíme si teda do povahy vziať, že aj my máme stredné a vyššie školy, z ktorých mnoho vychádza diplomatičných mladíkov, o ktorých sa musíme v prvom rade postarať!

My máme viac škôl, ako cela Morava a Čechy, teda musíme na tom byť, aby náš diplomatičný mladík dostal úrad a nie bársaký Čech. Sú u nás veľké panstvá, zemänstvá, grófstva, na ktorých nenájdeme úradníka Uhra, ale Čecha. Prečo? Preto, lebo naši mladíci, jako jágri vyštudujú tie najvyššie školy, teda dľa ích učenia žiadajú aj plat.

Česi ale zložia pár striedných tried, potom idú do horárských škôl, čo sa s našou Akademiou ani len spomenúť nedá, a potom za malý plat slúžia v takýchto panstvách. Môžeme si mysleť, že je to veľký rozdieľ!

Keď Česi vyučia si svojich synov, nech sa o nich starajú doma, a nech ích neposielajú k nám. To je práve taká vec, jako keď má jeden otec mnoho detí, a nevie sa o ne postarať, nuž ích pošle do sirotáru. Tak aj Česi! Keď nemôžu sa postarať o svojich vyučených, nech ích neučia! Struna sa dá natiahnuť, ale keď ju mnoho ťaháme, tak naraz praskne. Tak praskla aj žila života českého. Teraz chcejú, aby túto chorobu napravilo Uhorsko! My nemáme s Čechámi nič! Keď ím je dačo treba, nech klaknú na kolena pred Rakúskom, pred Nemcom, poneváč on stojí k ním najbližej. Češi si ďalej uzavreli, že budú v Uhorsku medzi Slovákmi predávať české knihy a spisy. Toho z našej stránky potreba niet. Naša reč slovenská je celkom neodvislá od českej. Slovenská reč niet nárečie reči českej, ale sa môže táto myšlienka obrátiť! Slováci boli prví, a zo slovenskej reči povstala česká! Veď veľkí mudrci to sami tvrdia, ba čo viac, jedon ruský učbár hovorí, že on sám nevie k akému konárovi stromu slovanstva má patriť reč naša! A či nie? My máme na roli kapustu a Čech má zéli. My máme farára, kňaza, a on má panáčka. My si vyrobíme za deň zlatovku, a on dostane rynskú! My robíme s mlieka sýr, a Čech robí tvaroch. My si nadusíme zemiakov, a on potrebuje máčku s knedlikami. My si vypijeme vína, a on chlastce pivo. My hovoríme, vravíme, a on mluví. My máme kravy, a on má krávy. My ideme do Viedne, a on chodí do Vídňa. My ťažko pracujeme, máme mozolné ruky, a Čech si kúpi „Gašparka", — celý deň spí, a večer hrá. V Čechách sa na „Gašparka" jednoducho vyfákajú, poneváč tam už aj vrabci a sovy tak húkajú, ako „Gašparček," u nás ale takých sprostostých niet, teda keď takíto trhani prídu do obce, obecenstvo sa na to diva, obetuje krajciare, ba čo viac, dá sa aj najesť týmto hladošom. Keby naša administracia stoličná tak zlá bola, nedovolila by žiadnému Čechovi tárať sa po dedinách.

Nech nás Boh chráni od takejto rodiny! A potom ešte čo chcú títo brat a z mokrej štvrti? Chcú u nás predávať knižočky, aby sme sa vraj naučili česky!

Pri našej materinskej reči naučme sa štátnu reč, z toho budeme mať osoh, ale českým knihám a rozprávkam dajme svätý pokoj! Keď ich majú tak veľa, nech s nimi v zime zakúria do kachiel, alebo ako Česi hovoria, nech si vraj v peci zatopí. Zatopiť v našej reči znamená toľko, že sa dakto dostal pod vodu, a tam vydal svoju dušu, — u Čechov ale topia sa kachle, keď vonku mrzne.

Staré porekadlo je, že keď pes vidí u nás Čecha, tak si hneď sadne! Ale prečo? Veď to môže každý poriadny uhorský Slovák uhádnuť! My si nesadneme pred ním, lebo sme na Boží obraz stvorení, ale každého Čecha, ktorý nám sprosté knihy dáva, alebo predáva, od seba odvrhneme. V Luhačoviciach utvorilo sa, že filierove sporiteľne budú Česi rozširovať medzi Slovákmi! Ešte kýho čerta! K tomuto nemajú žiadneho práva. To naše zákony nedovolia, aby cudzí ľud ešte aj so sporiteľnami u nás pánslávskú politiku rozširoval. To by boly také banky, také peniaze, aké sa nachádzajú u socialistov. Ku pr. v Zay-Uhrovci (Trenč. st.) robotníci fabriky paličkovej dali sa sviesť socialistom. Keď bolo už v kassy pár sto korún, — prišli tí faktorovia z Budapešti, vzali kassu so sebou, a úbohých robotníkov nechali v bláte práve v tom čase, keď vypukol štrajk. Aj páni Česi by tak urobili

s fillerovými bankámi. Jedným slovom, Česi nech se starajú o seba, ale nie o nás Slovákov. My máme svoju vlasť, my si tu pekný groš zarobíme, tu žijeme, ako žili aj naši pradedovia, a žiadnej neplechy nepotrebujeme. Česi sa len preto zaujímajú o nás, lebo vidia, že my Slováci ím môžeme pomôcť! Poneváč ale takéto chovania sa je nevlastenecké, lebo rozmnožuje tu panslavizmus, musíme sa chrániť od každého Čecha, ako od smrtedelného hriechu! Nekupujme teda české knihy, a sprosté časopisy. Keď je nám slovenská kniha potrebná, tú dostaneme aj u nás. Nekupujme české kalendáre, lebo my jsme nie Češi ale uhorskí Slováci. A keď teraz v letnom čase navštívia nás Češi, obzríme ích, ako nepriateľov našej vlasti. V tom páde budeme čistí pred Bohom a pred zákonom krajiny našej.

NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ A FINANČNÍ PŘEHLED.

Otázka zřízení samostatné cedulové banky uherské jest stále v popředí diskuse a pozornosti. Bankovní komise uherského sněmu uveřejnila písemně dobrozdání o bankovní otázce presidenta uherské úvěrní banky Kornfelda, o kterém již dávno kolovaly různé zprávy. Kornfeld staví se na stanovisko docela nestranné, uvažuje výhody i nevýhody obou bankovních systémů a připojuje k tomu na konec poznámku, že celé otázce bankovní nepřikládá takovou rozhodující váhu, jaká se jí přikládá ve všech kruzích politických i hospodářských. Zřízení samostatné uherské cedulové banky nesetkalo by se dle jeho úsudku s přílišnými obtížemi. Lze očekávati nerušenou činnost této samostatné banky, bude-li vedena s přísným zachováváním zásad hotově platící banky a bude-li plniti přesně přikázané úkoly. Samostatná banka nemůže v hospodářském směru poskytnouti víc nežli rakousko-uherská banka. Zřízením samostatné banky nastane značné zdražení peněz, alespoň v prvních létech. Samostatná banka bude nucena po dlouhou dobu býti při povolování úvěru spíše přísnější než jest rakousko-uherská banka. Dosavadní společenství bankovní neškodí úvěru Uher na mezinárodním trhu. Absolutní parita s Rakouskem na finančně-technickém poli společné banky jest pro mezinárodní úvěr Uher spíše s výhodou. Z těchto důvodů považuje Kornfeld za radno na další periodu privilegia, která by ovšem sahala pouze do vypršení obchodních smluv, udržeti společenství bankovní a upustiti od zřízení samostatné uherské banky. Jak vidno, považuje Kornfeld oběti, které by byly spojeny se zřízením samostatné banky, za větší, než by byly výhody, které by tím byly získány.

Dále doporučuje výslovně, aby brán byl zřetel na zemědělský ráz země a doporučuje i přijímání prolongačních směnek, ovšem jenom v tom případě, ručí-li charakter podavatele za to, že směnka v případě presentace bude správně zaplacena. Ohledně otázky placení hotovými vyslovuje se Kornfeld rozhodně pro to, aby samostatná uherská banka byla hned od počátku bankou zlatem platící. Tím by bylo zabráněno znehodnocení uherské valuty, což má nejen značný význam vůči cizině, ale zvláště také vůči Rakousku, jehož obrovské úvěry budou míti Uhry i nadále zapotřebí. Kornfeld se domnívá, že bude banka s to, aby zásadu placení hotovými udržela a připomíná k tomu, že bude úkolem všech vůdčích mužů v zemi, aby přidržovali vedení banky k nejpřísnějšímu vykonávání povinností, které budou z valné části spočívati v tom, že bude nutno odmítati ony živly, které od zřízení samostatné banky očekávají rozmnožení úvěrových možností v Uhrách.

Názory Kornfeldovy byly vykládány, jakoby se nestavěl proti zřízení samostatné banky. Kornfeld opravil později důkladně tento omyl, a sice v řeči, kterou měl na schůzi bursovní rady. Kornfeld zabýval se nejprve přesnějším určením finančních obětí, které bude bankovní rozluka od Uher minimálně vyžadovati. I když se předpokládá zvýšení úrokové míry v Uhrách jen o 1 proc. znamená to roční finanční oběť na úrocích as 43 mil. kor. Dle výkazů peněžních ústavů uherských odhaduje totiž Kornfeld dluhové břemeno uherských dlužníků na 4 miliardy kor. po srážce vzájemných dluhů peněžních ústavů na 3500 mil. kor., k čemuž přistupuje ještě asi 800 mil. K, jež Uhrám půjčily ústavy zahraniční a jež v Uhrách byly vypůjčeny od osob soukromých. 1% z těchto obnosů znamená tedy ročně 43 mil. kor.,

z čehož 4 mil. kor. půjdou přímo do ciziny. Dluhové břemeno osob hospodářsky slabých a úvěru potřebných se tedy rozlukou bankovní citelně a těžce zvýší a přispěje jen k zostření sociálních protiv v Uhrách, ježto zisk z vyšší míry úrokové poplyne do kapes osob, respektive institucí, finančně silných, které jsou s to cizím peníze půjčovati. Proto také jest mylným názor, jakoby na udržení bankovní jednoty měly zájem jen velké banky a ústavy, kdežto na samostatné uherské bance je interesováno veškeré obyvatelstvo. Pravý opak je pravdou. Egoistní stanovisko každého bankovního ředitele musilo by vyzníti rozhodně pro rozluku bankovní, ježto by tato znamenala větší příjem úroků a vyšší zúročení rozpůjčených kapitálů. Všecky ostatní hospodářské pochyby jsou dle Kornfelda nepoměrně nižšího významu. Kornfeld je tedy toho názoru, že hlavní důvod leží na straně dlužníků. Vývody a výpočty Kornfeldovy jistě se neminou účinkem na širší kruhy, které jsou povolány, aby v této důležité hospodářské otázce řekly poslední slovo.

Z ČESKÝCH ČASOPISŮ.

Volební oprava v Uhrách pojištěním nadvlády maďarské na věky. V úvodníku s tímto titulem napsaly „Národní Listy“ ze dne 19. září t. r. Uherský ministr vnitra hrabě Andrássy popřál si sice lhůty půl třetího roku, než svůj návrh volební opravy přichystal, ale výkon jeho, pokud již ze zpráv časopisů maďarských je znám, bude za to opravdovým rekordem maďarisační politiky, jímž bude zastíněno vše, co doposud v Uhrách se uchystalo na úplné zatlačení národností. Ve spojení s novým vyrovnáním uherským, s hospodářským programem Košutovým, se školním zákonem Apponyiovým stane se volební oprava hlavním pilířem národně, t. j. maďarsky jednotného státu, jenž je konečným cílem maďarských politiků, k němuž z děsnou důsledností a houževnatostí spějí od dob Beustových. na nových, výhradně maďarskému národu hovících základech.

Výše než všeobecnost a rovnost volebního práva postavil hr. Andrássy myšlenku naprostého zabezpečení nadvlády svého národa; aby toho dosáhl, nelekal se nijakého prostředku; této myšlence obětoval i posavadní rozdělení žup a volebních okresů i zvláštní postavení měst s vlastním statutem.

Nad to vykořistil do krajnosti tak zvanou vyšší kulturnost živlu maďarského i jeho domnělou větší poplatnost, aby rozmnožil počet hlasů maďarských. Konečně použil i soustředění dělnictva ve větších maďarských neb pomaďařených městech ke stejnému účelu, a ježto narodnostní venkov se přece jenom nedal naprosto pominouti, sáhli ku prostředku velikých okresů volebních vedle malých volebních okresů městských a průmyslových, v nichž o vlivu vládním nemá pochybnosti.

Tato uherská volební oprava jest napomenutím i pro neněmecké politiky této poloviny soustátí.

Napověděla-li volební oprava cislajtánská, že sesiluje dualism, nedopřávajíc slovanské většině obyvatelstva náležitého zastoupení na radě říšské, hlásá to volební oprava uherská směle a plnými ústy. Sjednocení Němci ovládají rozdělené skupiny poslanců slovanských na radě říšské, v Uhrách pak budou národnosti navždy odsouzeny ke čtvrtinové menšině, i kdyby se jim někdy podařilo dobýti všech okresů, o nichž sami tvůrcové volební opravy uherské doznávají, že mají převahou obyvatelstvo národnostní.

Jako obnovené vyrovnávání hospodářské, tak i volební opravy zde i v Uhrách nade vší pochybnost dokazují, že nynější vládní soustavy tu i tam sesilují dualism, že pomáhají ke vzrůstající moci zde Němcům, tam Maďarům.

A kdo to ještě stále nevidí a nepochopuje?

LITERATURA A UMĚNÍ.

Sobrané žarty a rozmary cena 60 halierov: G. K. Laskomerský — Laskomerský (vlastně Zechenter), jest typickým představitelem slovenského humoru resp. jeho zakladatelem. „Žarty a rozmary“ vyšly původně r. 1878. Jest to sbírka humoristických novel, majících povětšině dějištěm Baňskou Bystřici,

Kremnici a okolí, kdež byl Zechenter lékařem. Veselé vzpomínky z cest a života odnášejí se hlavně k dobám studijním, některé k době mužnější a vyjádřují hned naivní radost studentíka, jenž ve společném studentském výletě „Majales" viděl nejsvětlejší bod studijního roku, hned zase („Prvý tanec") sytým humorem a plastickým stilem živě vypravuje o svém prvém bálovém vystoupení (neuměl tančiti) při němž uvedl celé obecenstvo v úžas i nebezpečí svým divokým rejem. „Ostatný fašiang" líčí výpravu 5 studentů, hudebních diletantů, vystoupivších z bídy na plese, z něhož jen útěkem se spasí, nedovedše vyhověti všem přáním rozjařených tanečníků.

„Cestovanie na vakacie" líčí širokým stilem veselou cestu studentů z Pešti do Bystřice na velikém formanském voze. — Veselé příhody se stihají, všude humor, vtip, jenž neopouští autora ani v situacích méně příjemných, jež zažili studenti v těsných hospodách zájezdních. —

Jiná skupina novel („Praktický lékar", „Pokrok umelectva, zázrak vedy", „Allopathia") čerpá látku z ovzduší lékařského; ze všech srší srdečný smích. Tu a tam vyskytnou se i sceny naivnější, až příliš nevinné, výraz trivialnější z mluvy lidové, ale právě proto jest četba tím přístupnější duši prostého čtenáře. Méně vhodnými se zdají latinská a německá přísloví a citáty, jimiž Laskomerský četbu proplétá. Jednak se jimi nezvyšuje síla vtipu, jednak jsou největší části čtenářstva nepochopitelny.

Druhá serie dopisnic „Uherští Slováci", vyšla právě nákladem knihupectví R. Promberger a v Olomouci. Serie tato obsahuje následující čísla: Dievčata vyšívajú. V nedelu pred kostolom. Pri kolíske. Prosessia v Detve. Od krstu. Ženy pri okopávaniu. Zavíjanie mladej nevesty. Svadobný tanec. Tato serie druhá nezadá nikterak prvé, již vydané serie, jak co do vkusnosti, tak umělecké jakosti. Přátelům a milovníkům uměleckých dopisnic doporučujeme vřele obě tyto serie. Snažíme se, aby místo bezcenného braku, kterým je trh s dopisnicemi zaplaven, pronikaly dopisnice tohoto druhu, které užitečné spojují s krásným a zachycují nám lidový život slovenský v Uhrách. Objednávky přijímá R. Promberger, knihkupec v Olomouci.

RŮZNÉ PUBLIKACE A KNIHY REDAKCI ZASLANÉ.

Spolek bibliofilů podnikl vydání díla v českých poměrech ojedinělého a při tom eminentního významu národního a uměleckého. Jest to vydání veškerých básní Petra Bezruče v umělecké úpravě Vojt. Preissiga. Netřeba vylíčovati jak hluboký a trvalý význam národní má poesie Bezručova: jest to výkřik urážené a potlačované národnosti, takové živelní síly a pravdy, jaký dosud nebyl v poesii slyšen. Tu básník spolu prožívá nejvyšší bolesti utlačovaného národa a slova jeho jsou plamenným protestem, který se ozývá nejen jako výkřik Čechů slezských, utištěných přemocí cizího velkokapitálu, ale vyvolává i v nás stejné city, odpovídá i našim národním bolestem a našemu útisku sociálnímu. Spolku bibliofilů záleželo však také na tom, aby podal české veřejnosti vynikající ukázku českého umění grafického a jelikož není u nás dosud téměř knih takových, které by byly spolu venkoncem také uměleckými díly výtvarnými, pokusil se sloučiti oboje: dílo básníkovo a dílo výtvarníkovo v jednotné dílo umělecké. Z toho důvodu svěřil úpravu (vytvoření leptů a t. d.) knihy, známému vynikajícímu výtvarníku-grafiku V. Preissigovi. Doporučujeme čtenářům, aby knihu subskribovali (subskribční cena 20 K), protože bude tisknut jen nepatrný náklad pro subskribenty. Do knihkupeckého obchodu tato kniha nepřijde. Obnosy subskribční přijímá pokladník „Spolku bibliofilů" p. dr. Jan Náhlovský, Kr. Vinohr. 1074.

„Komenského", nejstaršího a nejlacinějšího pedagogického týdenníku, vyšlo právě 3. číslo XXXVII. roč. s tímto obsahem: A. Menšík: Jak skloňuji se žáky vzory holub a muž. F. Dvořáček: Nový Vorlův „Zpěvník". Davorin Trstenjak: Učitelské bratrství. Karel Křivý: Nejvolnější škola. A. Krátký: Listy. Literatura, Různé zprávy, Školní praxe, Učebné pomůcky. — Komenský vychází každý čtvrtek nákladem Družstva knihtiskárny v Zábřeze na severní Moravě za roční předpouze 7 K.

Vzdělání Lidu, orgán společné kulturní komise čes. hasičstva a učitelstva, dokazuje právě vyšlým 2. číslem VI. roč. opět, že je nejlepším soustavně vzdělávacím lidovým

listem. Vedle zajímavých drobných zpráv v každé rubrice píše o slastech povolání učitelského v epištole k rodičům „Nejkrásnější povolání“ od J. Koukala, referuje o literatuře Tolstého u nás a o novinkách literárních, přináší přednášku pro schůze rodičů „Zdraví — hlava všeho“ od R. Berana, poučuje odborným článkem o sirotčích pokladnách a vypůjčkách z nich, hospodyňkám podává další oblíbené recepty „z kuchyně“, referuje o veřejných událostech u nás a v cizině s podrobnou denní jich kronikou, a jednatelům hasičských sborů poskytuje návod, jak mají ve sborech kulturně pracovati (ve čl. „Hasičským sborům“ od H. Sedláčka); zábavná „černá hodinka“ pak zakončuje číslo zajímavým obrázkem vesnických pohřbů „Smrt na vsi“ od O. Pospíšila. Příloha „**Vzkříšení**“, nejlepší to noviny pro mládež, přináší pěkný obrázek Laudův, skvostnou povídku Voj. Beneše, líčící jak společnost vychovává zločince a počátek „Občanského katechismu“ v otázkách a odpovědích od Vl. Klímy, výtečnou to práci, psanou dospělejším žákům a dorostu. Na „Vzdělání Lidu“, jež vychází 14denně v Moravanech u Pardubic, předplácí se s přílohou 5 K ročně, na přílohu samu 1·40 K.

K NAŠIM OBRÁZKŮM.

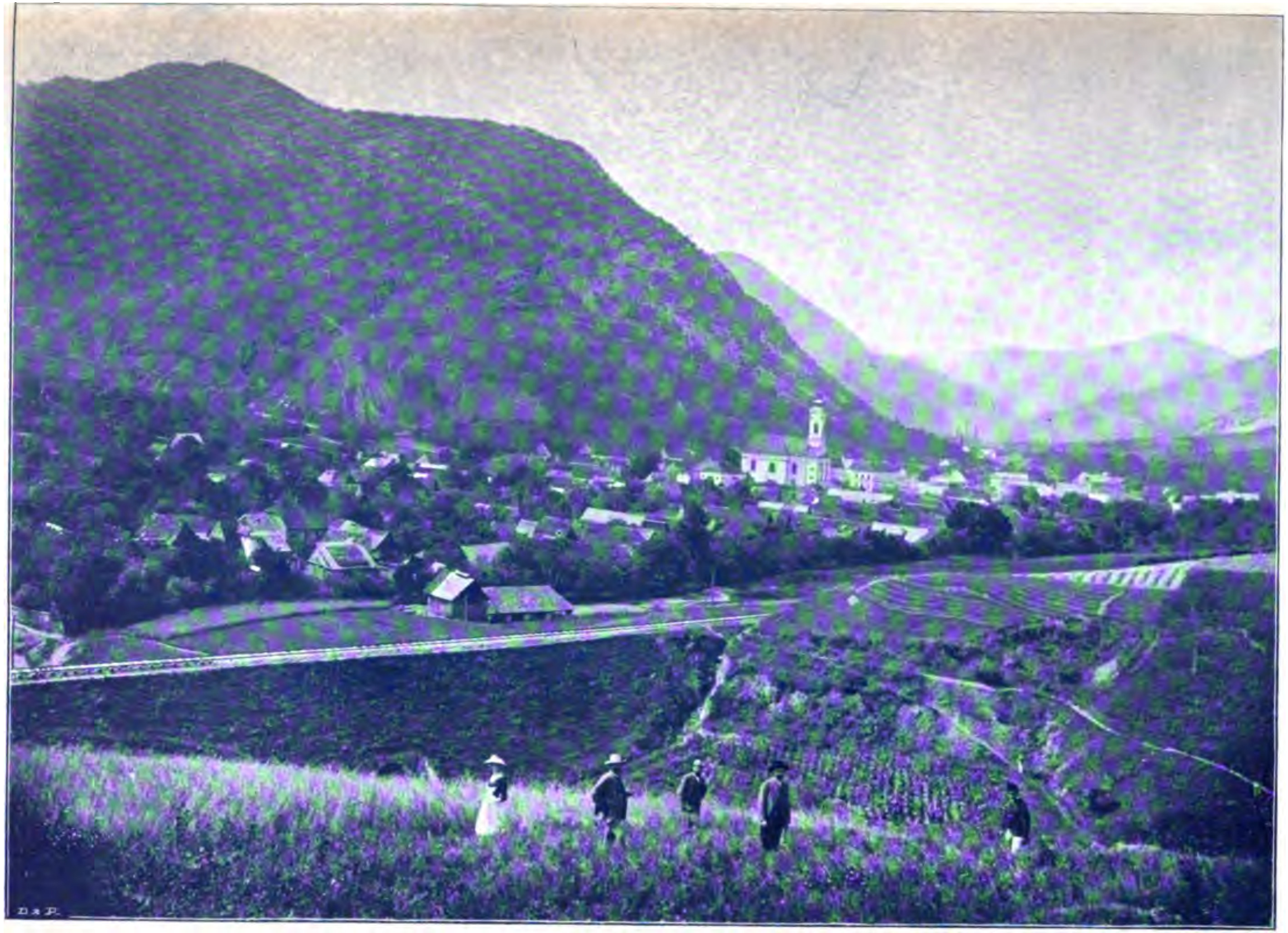
Kroje z Dětvy (Zvoleň), z Vydrné a Maríkové (Trenčín). O rozmanitosti slovenských krojů netřeba plýtvati slov. Jest tak neobyčejna, že musí vzbuditi národopiscovu pozornost. Od kraje ku kraji se mění ve formě, v barvě i příkrase. Nese v sobě rozdíly chudoby a zámožnosti. U mužů je podstatnou částkou slovenského lidového kroje košela, gatě, někde širší nebo užší, že vypadají jako sukně, pod nimi přiléhavé nohavice, přes košelu a nohavice opasek (řemen), kolem hrudi bruslak (vesta), přes něj kabanice (kazajka), na hlavě širák, v zimě čiapka nebo beranice, krpce, čižmy, topánky (obuv) a kožuch. U ženy: rubáč, košule bez rukávů z konopí nebo lnu, připoutaná na plecích tkaničkami, rukávce, kryjící plece a ramena, sukně, v létě t. zv. letnice, k ní přišitý živo-tok, nebo volný lajblík, na sukni ozdobná fěrtucha, zástěrka (při práci), pas, tkaný nebo pletený, kolem hrdla šatka (hustka), na hlavě čepec (u vdaných), u děvčat věnec ze zahradních nebo umělých květin, nebo porta ve formě diadému atd. Ve formě slovenského kroje panuje největší pestrost, jako v jeho názvech. Kroj jest kusem svéráznosti slovenského lidu. Vizme náš obrázek. Tato národní odlišnost nalézá v kroji obdivuhodného vyvrcholení.

G. Mally: Dědeček. Prostý a jímavý obraz zachycuje tato pozoruhodná práce slovenského malíře G. Mallyho: Prostá lidová jizba, v kolébce děcko. Dědoušek, rázovitý slovenský stařec, sedí u kolébky šťastně dřímajícího nemluvněte, mozolnaté ruce má složeny v klín. Je zadumám ... Snad denní starosti odvrátily kamsi jeho myšlénky. Na okamžik. Slabé hnutí děcka, lehké jako zaševelení vánku, sotva slyšitelný sten — a chmury jsou ty tam. Před ním děcko, život, mládí a tolik nadějí ... A v jeho blízkosti i srdce dědouškovo, snad těžce zkoušené, znovu omlazuje. Zdařilé toto dílo mladého slovenského umělce, získá zajisté pochvalu všech našich čtenářů. Reprodukci naši provedl reprodukční závod fy Deport a Panzer v Praze.

REDAKČNÍ OZNAMOVATEL.

Na začátku II. ročníku. Řada českých časopisů provázela ukončení prvého ročníku „Našeho Slovenska“, vřelými slovy o práci, kterou jsme dosud vykonali. Vzdáváme jim za to vřelý dík. Pokud se týče směru, v němž bude naše revue dále vedena, trváme na tom, čím jsme se řídili v prvém ročníku a prohlašujeme: V zachování nestrannosti vidíme jedinou záruku výslednosti našich snah. Netážeme se nikoho po jeho osobním politickém přesvědčení, nýbrž přihlížíme k tomu, má-li dobrou vůli Slovákům v jejich těžkém postavení prospěti a ulehčiti. Obraz nynějšího položení Slovenska chceme podati věrně. Křivých úsudků a jakýchkoliv předsudků se v každém směru vyvarujeme, což zdůrazňujeme vůči všem osobám a kruhům, které nám nabízejí svou ruku k součinnosti.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor ANT. REIS. — Knihtiskárna OTAKAR JANÁČEK v Praze, Jáma 8.

Fot. P. Sochánĕ, Turč. Sv. Martin.

Tisovec od jihu.

SEŠIT 2. LISTOPAD 1908. ROČNÍK II.

REVUE
NAŠE SLOVENSKO.
Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

ŽILINSKÝ:

ŽIDÉ V UHRÁCH.

Obraz dnešních poměrů uherských, nechť se stránky národnostní, kulturní a hospodářské, nebyl by podán dosti věrně, kdybychom v něm nezachytili postavení a vliv jednoho, početně velmi silného, v Uhrách usedlého živlu a to jest, živlu židovského.

Židy v Uhrách nelze házeti do jednoho pytle s jeho druhy haličskými, silně zabarvenými proletářsky, nebo s jeho druhy ruskými, hrdiny „pogromů" — rozdíl mezi nimi vyniká velmi křiklavě.

V Uhrách, kde jednotlivé národnosti vydány jsou největšímu útisku, kde občanské zákony jsou pro ně takřka suspendovány, je vskutku nápadným zjevem, že právě židé nemohou si na své postavení v žádném směru naříkati. Naopak lze říci, že židé, při dnešní maďarské nádvládě, jsou v Uhrách spíše favorisováni a zaujímají ve společenském, občanském a politickém životě Uher velmi vlivné postavení.

Maďarští politikové rádi používají frázi, ve které dávají Uhry za vzor jiným zemím, pokud se jedná o toleranci náboženskou. Dopouštějí se ovšem vědomé lži, tvrdí-li při tom, že stejná tolerance panuje v Uhrách i v otázce národnostní. Není to zrovna žádnou předností uherské ústavy, že vůči příslušníkům různých vyznání zachovává rovnoprávnost. Uhry jsou státem nábožensky velmi smíšeným. Dle statistiky z roku 1906 tvoří zde katolíci v procentech 49·18, řecko-katolíci 10·94, evangelíci reformovaní 14·24, evangelíci augsburgského vyznání 7·29, řecko-východní 12·85, unitáři 0·40, židé 5·02, různá vyznání a bezkonfesijní 0·08. Maďaři sami nejsou nábožensky jednotni. Z 8,651.520 osob, které se roku 1900 přihlásili za „Maďary", je 4,930.079 katolíků, 2,384.382 evangelíků reformovaných, 359.475 evangelíků augsburgského vyznání, 246.628 řecko-katolíků, 31.833 řecko-východních, 67.924 unitářů, 6.748 různého vyznání a bez konfese. Maďarů židovského vyznání se přihlásilo 594.451 osob.

Maďarské státní myšlence nezáleží také na tom, jakého je kdo vyznání, nýbrž cítí-li se býti Maďarem. Řekli jsme již, že židé v Uhrách jsou spíše favorisováni a že požívají plné volnosti. Povšimněme si početní síly uherského židovstva. Data z roku 1906 odhadují židovské obyvatelstvo v Uhrách na 897.576 osob. Tito tvoří dohromady 579 hlavních a 1769 filiálních židovských obcí, ve kterých působí 1752 rabínů a jejich pomocníků, učitelů náboženství.

Z uvedeného celkového počtu židů se k jednotlivým národnostem přihlásilo:

k Maďarům	594.451
k Němcům	208.224
k Slovákům	10.501
k Rusínům	10.145
k Rumunům	4.205
k Chorvatům	386
k Srbům	56
k různým	3.194

Z těchto čísel vidíme, že dvě třetiny židů se prohlásilo za Maďary.

Pro maďarisační politiku v Uhrách mají židé velký význam. Tato by se bez nich, na př. na Slovensku, téměř neobešla. Židé uherští náležejí největším dílem k třídám lépe situovaným, k vrstvě zámožné, k inteligenci. Nedemokratické zřízení uherských komitátů a obcí, hluboce zakořeněný virilism, zřízení, které udržuje nadpráví majetných, skytá židům výhodnou příležitost, aby se zde uplatnili. Židovské obyvatelstvo, stranící na Slovensku šmahem Maďarům, napomáhá k udržování umělé maďarské nadvlády ve slovenských stolicích, městech a obcích. V tomto směru lze se na uherské židy dívati jako na nepřátele slovenských národních snah. Židovstvo, které na př. v Rusku naříká na utiskování, zde na uherském Slovensku, kde požívá volnosti a dobře si stojí majetkově, paktuje se s utiskovateli domácího slovenského obyvatelstva a slouží maďarisaci. Židovský advokát, lékař, továrník, obchodník, krčmář je oporou maďarisační politiky na Slovensku. Židovstvo, jakožto majetný živel, kořistí z nelidového uherského zřízení, nadržujícího bohatým a privilegovaným, uplatňuje se v něm a dává takto nabytou moc k disposici Maďarům. Že to nečiní zadarmo, je zřejmo. Sklízí za to koncese a výhody ve směru hospodářském. Slovák na př. neobdrží povolení k otevření hostinské živnosti. Krčmy, až na pranepatrné výjimky, jsou v rukách židů, kteří při tom lichvaří a všemožně bohatnou a úřady, jež jsou vesměs v rukách maďarských, zamhuřují k tomu oči. Ruka ruku myje. Židé škodí proto Slovákům nejen politicky ale i hospodářsky. Nechuť Slováků vůči židům prýští proto z těchto dvou příčin, nikoliv z antagonismu náboženského. Zde židé zaviňují sami, že v uvědomělejších vrstvách slovenského lidu vyvolávají odpor, tento odpor s národním uvědomováním Slováků v budoucnosti ještě poroste. V Uhrách se dopouštějí židé téže nespravedlnosti, jako jejich soukmenovci v Čechách a na Moravě, že s domácím obyvatelstvem, mezi nímž žijí a ze kterého bohatnou, necítí a že se řadí k jeho národním odpůrcům. V Čechách a na Moravě lze již přece pozorovati u židů znenáhlý obrat, nastane-li i v Uhrách, to je dosud otázkou. Jsou zajisté i mezi uherskými židy jednotlivci, kteří maďarisační politiku uherské vlády neschvalují, dosud je jich však pořídku.

Škody, které dnes působí Slovákům, jak politicky tak hospodářsky, jsou ohromné. A vůči tomu je ostřejší slovo na místě, aniž by bylo diktováno nějakou rasovou a náboženskou nechutí, antisemitismem.

Připojme ještě některé číslice, které pro seznání síly židovstva a jeho postavení v Uhrách jsou důležity. Při sčítání obyvatelstva přihlásil se k Slovákům velmi nepatrný zlomek židů, který nepadá téměř na váhu. Život v židovských obcích má nátěr vesměs maďarsko-německý. Uveďme k tomu tuto podrobnost: Dle údajů uherského statistického úřadu konalo se v roce 1906 v židovských obcích celkem 471 kázání; dle jazyka bylo z tohoto počtu 171 kázání v jazyce maďarském, 214 v jazyce německém, 21 v jazyce maďarském a německém, 45 v jazyce hebrejském a 5 v jazyce anglickém.

Povoláním náležejí uherští židé, jak již bylo řečeno, k třídám majetnějším, jsou průmyslníky, obchodníky, provozují samostatné živnosti; početně jsou silně zastoupeni v tak zv. svobodných povoláních.

Mezi 4805 lékaři bylo roku 1900 téměř 50 proc. židů, t. j. 2321; z 898 zvěrolékařů bylo téhož roku 233 židů; z 1639 lékárníků bylo 129 židů; z 4507 advokátů bylo 1538 židů; ze 717 herců a herecek bylo 156 židů a židovek.

V tomto směru je poučna uherská školská statistika, vykazující, jaké procento tvoří židovské žactvo na středních školách a vyšších učelištích. Na gymnasiích studovalo roku 1906 mezi 54.199 žáky 11.026 židů; na reálkách mezi 9.540 žáky 3.429 židů; úhrnem studovalo na gymnasiích a reálkách mezi 63.739 žáky 14.455 žáků židovských. — Na průmyslových odborných školách studovalo roku 1905—1906 3.761 žáků, z toho 630 židovských. — Na vyšších obchodních školách studovalo 7.355 žáků a žákyň, z toho 3.571 židovských.

Studium universitní: na právnických fakultách bylo ve školním období 1906 zapsáno 6.478 posluchačů, z toho 1.780 židů; na filosofických fakultách 1.753, z toho 312 židů; na lékařských fakultách 1.271, z toho 594 židů; studujících pharmacie bylo zapsáno 278, z toho 80 židů; posluchačů na polytechnice bylo 1.233, z toho 502 židů.

Na zvěrolékařské akademii v Budapešti studovalo v školním období 1905—1906 celkem 403 posluchačů, z toho 218 židů. Poměrně velmi slabě jsou židé zastoupeni na vyšších hospodářských účelištích (vysoké škole lesnické, báňské, zemědělské akademii) kde nalézáme mezi 1089 žáky celkem 60 židů; na rolnických školách bylo mezi 675 žáky 23 židů; na různých zemědělských odborných účelištích (škola mlékařská, drůbežnická, zahradnická atd.) studovalo 368 žáků, mezi nimiž byli toliko 3 židé.

Dle statistiky o pohybu obyvatelstva dle náboženského vyznání předčí židé svým číselným vzrůstem veškeré uherské obyvatelstvo; tak přibylo r. 1906 na každých 1000 osob v procentech u katolíků 12·3, řecko-katolických 12·7, evangelických reformovaných 8·3, evangelických augsburgského vyznání 9·0, řecko-východních 7·5, unitářů 10·6 a židů — 14·4. — Nepatrné procento tvoří také židé mezi uherskými vystěhovalci; mezi osobami, které se roku 1906 z Uher vystěhovali, tvořili katolíci v procentech 69·2, na druhém místě řecko-východní 27·2, židé toliko 0·5 procenta.

Pokud se týče usedlosti, jsou židé z 50 proc. usazeni v městech. V Budapešti samé bylo napočteno 167.674 židů, čili 23·4 procenta. Na Slovensku je nejvíce židů v Košici, Prešpurku, Nitře a Bardějově.

Bez přehánění lze říci, že židé v maďarské politice hrají velkou úlohu a tím i v uherské politice ma arisační. V politice rovněž i jako žurnalisté jsou krajně šovinističtí a štvaví. Na toto působení židovstva, jako elementu národnostem hospodářsky i politicky škodlivého, třeba zvláště poukázati a nelze jej ničím omluviti. Škodlivý vliv židovstva lze po této stránce cítiti v celém životě Uher a židé stávají se takto spoluvinníky všeho, co se dnes v Uhrách odehrává.

„Slovenský Týždenník“ citoval nedávno řadu jmen členů uherského parlamentu. Vedle jejich nynějších pomaďarštělých jmen uvedl zároveň jejich původní jména, která nezůstavují pochybnost o tom, k jakému elementu jejich nositelé náležejí. V tomto rejstříku členů uherské sněmovny vyskytují se tato jména:

Béla Henrik (Weiss Chaim) — Csóti (Kaufmann) — Farkasházy (Fischer) — Fenyvesi Soma (Feigelsberg) — Földes Béla (Weiss) — Hédervári Lehel (Kohn) — Hódy (Kohn) — Horváth József (Horowitz) — Kardos Samu (Kohn) — Kálosi József (Grünfeld) — Kelemen Samu (Klein) — Lányi Mór (Lilienfeld) — Lázár Pál (Weiss) — Mezőfi (Morgenstern) — Molnár (Berger) — Nagy Sándor (Kohn) — Pető (Pollaček) — Pilisy (Perger) — Rajk (Reich) — Rákosi Viktor (Krebser) — Ság Manó (Kohn) — Sándor Pál (Schlesinger) — Somogyi Aladár (Krauss Armin) — Sümegi Vilmos (Kohn Schmüle) — Szatmári Mór (Sau Moritz) — státní sekretář Szterényi (Stern) — Szunyog Mihály (Kohn) — Vázsonyi (Weissfeld) — Visontai Soma (Veilsberg).

Budiž zde uvedena i humoristická poznámka, kterou „Slov. Týžd.“ k těmto jménům připojil, v níž pravil: „A toto jsou ti plnokrevní a vyslovení Maďaři, kteří řečnívají právě tak jako na milenium řečnil kdysi jistý plnokrevný Maďar v Ružomberku: — „Phány moji! Dnes je tomü akkürát thisic roky, khet naši predky prili tü.“ —

Ze statistiky židovského obyvatelstva v Uhrách třeba také vytknouti jednu výmluvnou okolnost: že se židé usazují nejvíce v krajích nejzanedbanějších. Stolice, které mají nejvíce analfabetů, vykazují největší procento židů. K nevědomosti a zuboženosti kraje pojí se tak židovstvo jako nové velké zlo. Krčmářem v takové slovenské obci je žid. Lid se utápí v kořalce a zanáší do krčmy poslední groš. Není-li peněz, pije na úvěr. Po celém kraji rozpíná žid svoje lichvářské sítě. Vůčihledě bohatne, majetek lidu přichází do jeho rukou a slovenský člověk ocitá se na mizině.

Vládě ovšem ani nenapadne, aby slovenský lid před těmito pijavicemi nějak chránila. To je rub oné tolerance k náboženskému vyznání, s jakým se před světem honosí. Takto si však my toleranci nepředstavujeme. Toleranci vůči židům nesmíme zaměňovati se shovívavostí vůči jejich nesvědomitosti na poli hospodářském a politickém. Tato shovívavost je ovocem dnešního panujícího systému v Uhrách. Tento systém, založený na vládě majetných má dvě ostří: hegemonii maďarstva a vykořisťování hospodářsky slabšího obyvatelstva.

Důsledkem rozmachu lidového hnutí a postupujícího uvědomění mezi národnostmi v Uhrách mezi jiným bude, že konflikt se živlem židovským bude v Uhrách nabývati stále ostřejších forem, nenabudou-li mezi ním vrchu živly rozvážnější a spravedlivější a nenahlédnou-li uherští židé v čas, že hrají úlohu nebezpečnou, jež se jim v budoucnosti může státi osudnou.

SAMO CHALÚPKA.

Básník Samo Chalúpka náleží k rodině, která slovenské literatuře dala několik pracovníků. Samův otec, Adam Chalúpka, evangelický farář v Horní Lehotě v gemerské stolici, napsal několik děl církevního rázu. Jeho starší syn, Jan, zaujímá čestné místo mezi literáty slovenskými. Samo, jeho mladší syn (narozen roku 1812, zemřel 1883 v Horní Lehotě), studoval gymnasium v Gemeri, Kežmarku a Rožnově. V Prešpurku, kde studoval theologii, vstoupil ve styk s vynikajícími osobnostmi slovenskými, Lud. Štúrem, Lichardem, Matúškem a jinými, jichž družná práce o rozkvět slovenské literatury má velké zásluhy. S nimi společně založil Literární jednotu slovenskou. Když roku 1830 vypuklo polské povstání, zanechal Samo Chalúpka na krátko studia. V mladistvém nadšení chtěl uplatniti své slovanské ideály jako dobrovolník v polském táboře. Když dospěl na bojiště, byla již polská věc ztracena a Poláci poraženi. Na ústupu byl Chalúpka zraněn. Ohlasem těchto dobro-

družných okamžiků jeho života je báseň „Všeslav", plná tesknoty nad bratrovražedným bojem Slovanů se Slovany, Rusů s Poláky. Po návratu z Polska odebral se Chalúpka na vídeňskou universitu. Roku 1840 převzal po svém otci evangelickou faru v Horní Lehotě.

Básnická činnost Sama Chalúpky není nikterak obsáhlá, písně jeho jsou však prodchnuty ryzím slovenským cítěním. Jeho práce, roztroušené zprvu po slovenských časopisech, v prešpurských „Plodech", které přinesly prvé jeho verše, dále v Dobšinského „Sokolu", „Orlu" atd., vydali roku 1868 jeho přátelé v Baňské Bystřici, ve sbírce „Spevy Sama Chalúpky". Tutéž vydal později znovu K. Salva v Ružomberku s podobiznou a životopisem básníkovým. Báseň „Likavský väzeň", kterou otiskujeme v tomto čísle, odpovídá Chalúpkově zálibě v lidové pověsti a ústním podání. Původně měla název „Jánošikova dumka" a podkladem jejím je pověst o Jánošikovi, tomto lidovém hrdinovi slovenském. Jaroslav Vlček ve svých „Dějinách literatury slovenské" k této básni poznamenává: „Samo Chalúpka, prvý v naši básnické literatuře, se ujal vděčné tradice janošíkovské a dal ji obecně-národní význam. V Jánošíkovi, postrachu bohatých a záštitě chudých, kterého přikuli v likavském podzemním vězení, je potlačen i genius národa." V básni „Branko" opěvá Chalúpka domnělého Jánošikova předchůdce, Branka, který se rovněž uchoval v pověstech slovenského lidu. Nejznámnější Chalúpkovou prací je báseň „Mor ho!" což znamená staroslovanské heslo k útoku. Vyniká mohutným vzletem, myšlénkově nemá však dosti pravdivosti. Povaha a jádro Chalúpkovy poetické tvorby jsou v „Dějinách literatury slovenské" od Jaroslava Vlčka vystiženy v tomto úsudku: „Studoval starobylost, báje a řeč svého kraje, střehl a snášel vše, co byť i jen z daleka se lidového života týkalo, a v uměleckém pojetí samorostlé písně a ballady stal se mistrem. Na tomto poli natrhal u nás Samo Chalúpka nejkrásnější květy."

K prvému vydání jeho „Spevů" dlužno podotknouti, že byl v něm uchován i zvláštní jeho pravopis, odlišný od obecného pravopisu, který dle domnění Chalúpkova sytěji vystihoval mluvu slovenského lidu v Pohroní, mezi kterým žil. — Obšírnější životopisná data o Chalúpkovi lze nalézti v časopise „Slov. Pohľady" VII. a „Sokol" II.

SAMO CHALÚPKA:

LIKAVSKÝ VÄZEŇ.

S Likavy, zo zámku, junák väzeň hľadí:
či Tatra už kopnie? či sa háj už mladí? —

Rozvíjaj sa, háju, ty moja hospoda:
zažiadala sa mi tá zlatá svoboda.

Tu moja hospoda na skale vysokej
tu je junák väzeň vo väži hlbokej.

Mocné moje ruky na skalu prikuté;
bystré moje nohy v železách obuté.

Rúčky moje, zvyklé nad Turkom víťaziť:
hoj, ktože mi vás dal k tej skale priväziť?

Nôžky moje, zvyklé nad Turkom víťaziť:
hoj, ktože mi vás dal tak ťažko okovať?

Dali mi vás, dali, zo troch stolíc páni,
keď nás postrieľali v kráľoholskej stráni.

V tej zakliatej stráni hoj, v tom krutom boji:
tam ste vy mne padli, vy junáci moji!

Jedni popadali, druhých zoväzili:
veru že sme bratia, nešťastný boj bili. —

Hoj, vyletel vietor zo zelených hájov,
niesol zlú novinu do slovenských krajov.

Tie zelené háje za nami uvädly;
tie slovenské kraje v ťažký žiaľ upadly. —

Kraje naše, kraje! veď sa vám zazdalo,
že už tak ide byť, ako by byť malo.

Zdalo sa vám, zdalo, ale nestalo sa;
tie naše nádeje ako rania rosa:

Slnko ju prihreje, vietor ju oveje:
tak ste vy nám zmizly, vy naše nádeje!

A čo by tam zmizly? — či sa už vyžila,
jako bútla jedľa, tá slovenská sila? —

Nezmizly! — Hoj, nesmúť, ty rodinko moja;
a kto sa nás báli, nech sa nás len boja. —

Len sa mne ty rozvij, háju môj zelený:
nebudem ja dlho v zámku zaväzený.

Hoj, neväzia ma tie hlboké väže:
hoj, nedostrežú ma tie zámocké stráže.

Tie hlboké veže — veď ich ja prelámem:
tie zámocké stráže — veď ich ja oklamem.

Hoj, počím sa ony za mnou v pohon dajú,
už ma ty ukryješ, zelený môj háju. —

Pomôž Bože, pomôž, na tú našu Tatru:
na Tatre vysoko roznietim ti vatru.

V tej kosodrevine vatru si roznietim:
slovenskej rodine svobodou zasvietim.

A čo dobrý junák, keď tú vatru zočí,
z údolí i s holí ku mne si priskočí.

Kolo mňa, junáci! kolo na okolo:
hoj, bude nám bude, jako nám nebolo.

Nech mi len valaška zablysne sa v pästi:
dá Boh, lepšie dni nám svitnú v našej vlasti.

Nech len trefba naša po horách zahučí:
dá Boh, že sa lepšej pravde svet naučí.

Tej pravde slovenskej: mne tak, ako tebe,
nezávid' inému, čo praješ sám sebe! —

Zavej vetre, zavej, cez hory, cez háje:
pozdrav že mi, pozdrav, tie slovenské kraje.

Pozdrav že mi, pozdrav, tie slovenské rody:
hoj, udre raz i nám hodina svobody.

T. V.

Z NAŠEJ DEDINY.

2. Ul'a.

Jarnie slniečko — bolo práve prvého Aprila — začalo hneď z rána prihrievať a pod jeho vrelými lúčami topil sa v úžľabinach t . . . . . . kých vrchov ešte ukrytý sňach, tak že potôčky zrastaly a Rimava sa rozvodnila. I niesla kalné vlny svoje na dol, brala so sebou všetko, čo jej v cestu prišlo, aby potom korysť svoju tu, lebo tam, ako prišlo — uložila.

Práce okolo poľa bolo plno; i vo farskej záhrade narábaly ženy rýlom a hrabľami, pri čom im Jano, farský sluha, pomáhal. Práve doviezol na fúriku potrebný trus, keď zavolala naňho Voľková:

„Nože, no, Jano, kde že je tá tvoja veľkomožná, čože už aj ona nepríde robiť medzi nás ?"

„Jej je ni súra," odpovedal Jano a obrátil fúrik.

„Tak?" opýtala sa Voľková posmešne. „Jej je ni súra a nám je, lebo nám nemá kto nosiť mäso a chlieb z fary vo vačku, ako jej." A obrátiac sa k druhým ženám pokračovala: „Ani jedno sám nezje, všetko len oblizne a hybaj do vačku a odnesie domov svojej panej veľkomožnej a svojim „bambuchom" (deťom) — a kým my na úpeku robíme, ona sebe sedí pod stenou ako „pani v chládku".

Voľková, ako dobrá záhradníčka poznala kvety a medzi nimi i „paniu v chládku" (nigrina damascena). Poťahom na tento kvietok a na poznámku Voľkovej podotkla tejže dcera Judka, už nie celkom mladá:

„To aby neuhorela" a jej nie pekná a počerná tvárička zmraštila sa dobromyslným úsmechom.

„Í, jaj, nak aj zhorí taký chlap," zašomrala stará Mravcuľa, ktorú ináče Bodňou prezývali.

Ku článku „Na Zliechov a Belú“.

Zliechov.

„Ej, ver si ťa vymodlila dobrého muža.“ Pokračovala Voľková a keď Jano zase prišiel, zavolala naň: „Jano, ver tá teba nezaslúžila!“

„Háj, čože robiť?“ ohlásil sa Jano. Voľkovej poznámka mu troška polichotila — a tak pokračoval: „musíme sa miešať dobrí s planými, mudrí so sprostými. Bo ak sa len sami múdri brať budeme, čo si počnú tí sprostí? Veď zahynú, ak sa ich dakto neujme. Múdry muž musí mať sprostejšiu ženu a šikovný dostane obyčajne dáku naničhodnicu. Korheľovi sa dostane gazdovlivá a tichá, ale jazyčnica, tá zase pripadne statočnému chlapovi. Tak, lebo by inak svet obstáť nemohol; rozpadol by sa. A mne je moja žena dobrá taká aká je. Ja som s ňou spokojný a rád ju mám takú, akú mi ju pán Bôh požehnali!“ To povedal, išiel zase ďalej.

Voľkovej ešte ani to nebolo dosť, ona ďalej dodievala:

„No len vidz a počuj, ako ti ju, kmeticu zastáva. Ver si ty, Jano mô, len taký mäkký posuch (koláč); tak ti s ňou zachodí, ako čoby veľač viac bola, ako my. Nás ti ani do dvora nepripustí, musíš v pondelok z ráň (za rána) náky (na veky) vyčkavať pred bránou, kým nenaďapí sa dáky chlap čoby prvý vošiel do dvora. I dnes som musela isť do školy — aj to len pod oblok — a zohnať mendíka, aby šiel predomnou na faru“ — —

„A ja som cigáňa poslala polaziť“, ohlásila sa mladá žena Iľa, ktorá dosiaľ len mlčky pracovala.

„A ja že?“ zašomrala hrubým hlasom Bodňa; „Ja som skoro celá zmeďanela od zimy, kým som pred vrátami čakala, lebo ja som samá prvá prišla.“

„Keby ti to tí páni vedeli, prečo my v pondelok vše pozdejšie prídeme. Náky nám dovrávajú, že sme zaspaly.“ Hovorí Voľková hrabľami urovnávajúc pokopanú zem.

„Í, bol by čert, nie robota, žeby nám on tu takto mal rozkazovať. Počkaj, poviem pánu farárovi, veď ti oni vyženú babony z hlavy.“ Dudre Bodnička, temer vždy nahnevaná. Pri tom rýpe tým rýlom do zeme tak horlive ako by si tým svojmu srdcu uľaviť chcela. Voľková šťuchla ju do lakťa a so smiechom jej povedala:

„No že sa, vy stará Bodňa, pomknite, aby som vám hrabľami oči nevybila.“

Starká sa na tú „Bodňu“ naozaj nahnevala.

„Uďan, čo ma máš nazývať, ta by si vyžrala, keby ti tu bodňa bola plná žinčicou.“

Podotknúť nutno, že Mravcuľa chodila do „vároša“ (mesta) na robotu a že si tam prisvojila aj niekolko maďarských výrazov, ako práve „uďan“ (ugyan). A čo sa bodni týče, v našej dedine bodňou menujú takú nádobu, v ktorej donášajú so salašov kyslú žinčicu na chrbte do dediny.

Voľková si z hnevu Bodničkinho nič nerobila a so smiechom vravela ďalej: „Prepáčte za privranenia a keď ste už tú žinčicu spomly, tak vám už len poviem, že by sa jej ta napila, keby nám jej Kúštik (na ten čas bača) tamto z Čela (vysoký vrch nad našou dedinou) doniesol.“

„Čerta zješ, nerob si chuť na ňu,“ odtušila smierená Bodňa.

Jano zase doviezol jeden fúrik a uškrnul sa na ženy.

„Háj, už ste si ta napásly tie jazyky“ povedal im.

„Ej, bodaj ťa na vršku mátalo, aby ťa matalo!“ zolala Voľková, — „aby si vedel že sme si, a čo na to príde, ani ty si si svoj nedal do árendy.“

Jano by bol na tuto reč povedal niečo opepreného, ale predišla ho Katka, lebo priam u dveriec záhrady volala na ženy:

„Ženy, desiata tu, poďte jesť.“ Voľková sa zasmiala.

„Počuješ, Jano, že jesť, dobrá povesť!“ A ochotná Katkinmu zavolaniu, zapichla hrable do zeme a keď sa Bodňa nepoberala, ale akoby nebola počula, ďalej rýpala do zeme, štuchla ju Voľková a riekla:

„No, starká, počujete: keď jesť, tak jesť a keď robiť, tak sa skryť.“

Starka hodila hlavou a strmo zapichla rýlo do zeme.

„Tebe je vždy do smiechu“ dudrala, ale hneď i poberala sa za druhými. Katka im položila mlieko a chlieb na pažiť, ženy si posadaly a ujedaly, keď postavil sa pred ne cudzí chlap. Sotva ho Voľková zhliadla už zavolala naň:

„Ľaľo, Paľo, kde si sa tu vzal?“ Voľková znala všetkých ľudí nie len v našej dedine, ale i v blízkom meste a s mnohými sa rodinkala a zase iným od maly tykala, ako práve príchodziemu. Oslovený bol chlapík malej, územčistej postavy, tvár jeho uhorená, ligotala sa akoby namastená bola, nadto ešte svietila dobrým a blaženým úsmevom. Pri tom roztiahal ústa od jednoho ucha ku druhému. Na hlave mal veliký zamastený klobúk, halena a nohavice boly silno obdraté, ale za to bila do očí kapsa na boku prevesená, ktorej remeň cez prsa idúci bol husto — husto gombíkami rôzného druhu a podoby pošitý. Snáď ani Jánošíkov povestný opasok nebol tak cifrovano „vygombičkovaný.“ Táto kapsa, té gombíky, to bola pýcha Gloňkova, lebo to bolo priezvisko príchodzieho. Na Voľkovej prívet ešte milšie sa usmial a pokloniac sa povedal ticho, šušľavo:

„Pritol tom (prišiel som). Potlali ma páni, aby tom prinietol túto rietitu (riedčicu).“ Pri tom ukázal na velkú drôtovú riedčicu, čo sa zem osieva.

Ale Volková neverila Gloňkovmu poslaniu a preto riekla: „Paľo, teba ale poslali s prvým apriľom!“

Paľo pokrútil hlavou:

„Nie, tu je litt (list); kitatonka (kišasonka = slečna), potielaju pani farárke, de aby pritly k nám.“ Pri tom s veľkými obradami vytiahol lístok z kapsy, ktorý podával panej, práve dochodiacej do zahrady.

„Čo robia v papierni?“ opýtala sa ho pani, rozkrúcajúc karotku. Lebo Paľó služil v papierní „u Pánov“.

„Papier“ povedal — a to celkom správne, tázaný. Ale Voľková, ako to počula, začala sa smiať a Judku tú počalo dusiť, že i mlieko musela odložiť, tak sa rozveselila.

„Hajaj, Paľo, ako si to povedal,“ vysmievala ho Voľková. „Veď sa ťa nezpýtali, čo robia v mašine, ale páni a kišasonky.“

Ale Gloňko roztiahol ústa na široký úsmev a povedal: „Nitť.“

„Že nič!“ smiala sa Voľková „dačo ažda len robia, či varia, či šiju a či v záhrade pri ženách pracuju?“

Gloňko kýval hlavou a riekol: „Ahá!“

„No, shováraj sa s ním, keď je Nemec!“ škádli zase posmešnica a dopijúc mlieko, opytuje sa: „A čo robí Uľa?“

„Ale moja Ulla?“ opakuje otázku Gloňko a usmieva sa blažene.

„Tá, tá, tvoja Uľa.“

„Doma je; tpala ette, koj tom oditol do pánov.“

„A nemala ísť dakde do roboty?“

„Nepojde; bola vtera, nak ti oddýchne, bude prať.“

„No, či ti jej je nie svet? Že včera bola v robote, už dnes bude oddychovať. Ale do práce sa, ženy!“ Ženy poschovávaly zbytky chlebíka do obrúskov, složených pod sladkou jabloňou a braly rýle do rúk. Voľková práve zahnala sa hrabľami, že zahrnie pokopanú zem, keď zastala, zdvihla hlavu a načúvala. Jej ucha dotkol sa vzdialený ešte, ale zlovestný krik. Tušila, že sa tam na nižnom konci dediny, odkiaľ ten zvuk prichodí, niečo stalo. Ďáka dedinská sensácia a preto nie div, že bola zvedavá. Krik bližil sa a riastol. Zprvu nebolo počut inšie len: „jaj Bože môj!“ zase: „jaj pád nešťastný,“ potom ešte: „kde, a kto?“ A tak priblížily sa hlasy až pred kostol.

Nie len Voľková zastala v práci, ale i druhé ženy; počúvaly, či ažda, nedaj pane Bože, horí a či čo? Jano, sluha tiež zastal; jemu prišla na um žena, deti a chalupa pod slamou ale ako zastal a trošku na bok hlavu vystrel, videl strechu svojej chalupy z poza mosta a veru z tej sa nedymylo, tak je tam všetko dobre.

Len Gloňko stál spokojný opretý o svoju palicu a čakal na vybavenie svojej záležitosti. Tušil, že bude obdarovaný, že mu daju pán farár „tigaró“ (cigaru, odhorok), pani dáky pekný gombík a možno ešte i dvagrošník za posluhu.

Katka, zvedavá, ako sama pramati Eva, vybehla pred vráta a ďalej, pred kostol. Čosi kamsi vrátila sa letiac ako na krýdlach vetra do zahrady a zdesená, preblädnutá volá:

„Ľudia boží, ženy, počujete, žena sa utopila!“

„Jaj, pád hrozný, neslýchaný!“ zkríkla Voľková a hodila hrable.

„Kde, kto?“ volaly druhé ženy.

„Jaj, neviem ani kto, len to som dopočula, že ju na „Piesku“ cigáni vytiahli z Rimavy. Ludia bežia ani dažď.“

Voľková nečakajúc koniec reči Katkinej, tak rýchlo, ako jej to len dovolila boľava noha, bežala von dvorom a dolu dedinou.

„Ešte utopila, kýho paroma že robila?“ šomrala Bodnička a horlive ešte dva, trikrát pichla rýlom do zeme, potom ale energicky vrazila rýl dnu a pobrala sa za Voľkovou.

Za touto vybehla i Iľa a Judka, ktorá si vždy zakládala na tom, že vie čo sa patrí a preto i teraz neletela behom ale zdržiavala svoju zvedavosť. Len keď už bola pred kostolom, schytila sa i ona bežať s druhými o závod.

Na ulici pobehúvali ľudia, najviac ženy a deti a jedno druhému pokrikujúc, ako splašení. Zo všetkého počuť bolo najviac: na Piesku.

„Piesok“ je ľavý, plitký, neúrodný, štrkom zanesený breh Rimavy poniže našej dediny. Troška ďalej na dol stáva sa breh strmším a na stráni nad Rimavou je cintorin. Vedľa cintorina, ba ešte i bližšie ku dedine stoja početné cigánske koliby. Lebo nikde je cigáňom nie tak dobre ako v našej dedine. Ľud je k ním shovievavý, trpí ich kminstva a chová ich; nadto majú cigáni v blizkosti i mesto.

Z týchto kolíb vylákalo teplé jarné slniečko celý roj väčších i menších obyvateľov na breh Rimavy. Ženy išly za „chlebom“ žobrať, — chlapi postavili sa na breh rozvodnenej rieky ozbrojeni hákami a sekerami, aby ulovili, čo ím Rimava doniesla z hora. Lebo nedarmo sa vravi: „Voda komu — tomu, ale oheň nikomu.“

I naší cigani považovali to, čo z Rimavy vytiahli za svoju korisť a vlastnosť, pridŕžajúc sa tej chvalitebnej zásady: kto si ztratil, nech si hľadá, kto si našiel, nech si nedá. Zvlášte dreva, dosák a dreveného riadu donáša taká rozvodnená rieka a to usilujú sa cigani na breh pritiahnuť.

Ale dnes im priniesla Rimava ešte inšie: utopenca. A tým znovu upevnila sa povera, že Rimava každoročne musí mať svoju obeť. Podobne, ako Egyptčania verili, že Nil nezúrodní zeme do tedy, kým mu neprivedú mladuchu, tak od starodávna ide podobná povesť i o našej Rimave. Niekedy je obetí i viac, tak dravá býva tá naša inač nepatrná a na pohľad nevinná riečka.

V to ráno mali cigáni šťastný lov: vytiahli si hromadu dreva, jednu lavičku a dve kupy (kupa = konev). Keď tieto dostali na breh, vymenili svoje náhľady a domnenku, že dakto načieral vodu z Rimavy a vtedy že strmé vlny vytrhly nádoby z ruky načierajúceho. A ako sa naťahovali, zazreli pod vrbou zachytené niečo veľkého a belasého, ako ženská šata. I zvolá jeden z malých: „Aha, dade, žena!“

Zdesení — lebo cigáni boja sa smrti, — cúvli a chceli utopenú ženu ponechať svojmu osudu, ale jeden zo starých, srdnatých a otužených hákom pritiahol ju na breh.

Strhol sa krik a škrek medzi cigánčatmi a čo bojazlivé, to ušlo do koliby. Niekoľké rýchlonohé cigánky bežaly do dediny, aby zavolaly ľudi na pomoc. Zbehli sa ľudia, zvlášte ženy povyskakovaly zpoza krosien, čo ešte „dotkávaly“, a bežaly pozreť, čo sa to robí a kto môže byť tá utopená žena. Všetky ale, čo prišly a pozrely na úbohú jednohlasne dotvrdily, že je to žena nie z našej dediny, ale akiste z mesta, które leží asi pol hodiny na sever od našej dediny. Tam, v nižných záhradách stoja malé domky a chalupky chudobných ľudí a z tých možno, vyšla táto chudinka, išla si na vodu a ako načierala, spadla a dravé vlny schytily ju a niesly na dol.

A ako tak sem tam hádaly, povie jedna: „Mne sa vidí, že je to Glonkuľa! — Uľa!“ zvolá druhá. „A ver je ona!“ dotuší tretia. „A muž jej je na fare!“ zvolá zase jedna. Hneď schytila sa Voľková, lebo už aj ona bola prišla, že sama donesie smutnú zvesť manželovi nič netušiacemu. A ako beží,

aby ona bola prvá, zadychčaná, vidí ešte poniže školy, že Gloňko stojí pri moste a čosi obzerá. Ano, tam si postál a spokojne sa usmieval, obzeral podarúnky, ktoré dostal na fare. Pán farár mu dal „tigaró", pani farárka dva grošník a dva gombíky. Jeden z nich je taký veľký ako tvrdý toliar a krásný, že nemožno z neho oka zpustiť. Na ňom je mesiačik z plechu a jedľička a pod ňou malinky domček. Ten gombík maly p. farárka prišitý na kabátíku a kedy koľvek prišly „do pánov" a stretly sa s Gloňkom na dvore, usmial sa tento blažene a vždy zamilovane pozeral na ten prekrásný gombík. Toľkej túžbe nebolo možno odolať, preto bol gombík odpáraný a darovaný, aby si ho šťastný majitel pripojil ku svojej bohatej sbierke.

Takto obdarovaný a úplne blažený Paľo obrátil sa k mostu, že ide domov, keď zavolá naň známý hlas Volkový:

„Paľo, Paľo, postoj: Uľa!"

On postál, obzrel sa a nazdajúc sa, že Voľková ešte vždy chce vedieť, čo Uľa robi, povedal s úsmevom: „Doma je, tpala ette, koj tom oditol."

„Nie, Paľo, nie je doma, tu ti je, án, na Piesku!" Vypráva Voľková zadychčaná.

„A to de by tu robila?"

„Utopila sa, voda ju doniesla, tam ti leží po niže dediny."

Gloňko ale krúti hlavou a hovorí: „To ni moja Ulla, to buda druhá."

„Ona je, Paľo, poj, uvidíš na vlastné oči," presviedčala Voľková.

„Nemôdem, páni ta budú hnevať, de podde idem domov." Ale Voľková ho nepustila, chytila iho za rukáv a tak ho dákosi nakriatla, že šiel. Ľudia stretávajúci ho hľadeli naňho so sústrasťou, ale on presvedčený, že svoju Uľu doma nehal v bezpečností a to ešte spiacu, usmiatý, uspokojený, kráčal, len aby sa sprostil Voľkovej.

Na Piesku plno žien: celý zástup obstúpil utopenú. Stará Hanzuľa milosrdenstvom hnutá, preukázala nebohej posledniu (pravdepodobne i jedinú) službu lásky: zatlačila jej oči, ktoré boly polootvorené, povystierala údy, napravila, narovnala odev, zahladila plavé vlasy, ktoré voda rozcúchala — a ruky složila na prsiach ako k modlitbe. I prežehnala ju a vzdychla k pánu Bohu, spolu i s druhými tu stojacími ženami. Tvar utopenej je biela, máličko nadutá, obratená k nebi, ale výraz tváre je spokojný. Šatka z hlavy je máličko odchýlená, i vidno pobelavé vlasy, i biele uši a v jednom stiebornú zaušnicu.

Ako ženy videly Gloňka rozstúpily sa a on zastanúc nad utopenou, oprel sa o svoju palicu a hladel na ženu.

„To ni moja Ulla!" krutil hlavou. „Moja Ulla ottala doma, to je ni ona to je druha!" Tvrdil určite a spokojne.

„Uľa je," škriepila sa Voľková a s ňou i druhé, čo ju poznaly. „Čo si ty za muža, že si vlastnú ženu nepoznáš?"

Na to povie Gloňko s hlbokým presvedčením: „Moja Ulla mala dve dauttnice a táto má len jednu." Hneď sohly sa ženy aby pozrely, či je tak — a v skutku, táto mala jednu zaušnicu, druhá jej pravdepodobne vo vlnách ostala.

„Ľa, tak tom povedal, táto má len jednu dautnitu a Ulla mala dve dauttnite!“ Chcel sa usmiať, ale mu to nešlo. Jeho úsmev prechádzal v akési ustrnutie. Čím ďalej sa díval na tú pokojnú, tichú, bielú, k nebu obrátenú tvár, tým viac zmáhala sa v ňom desná istota, že to len predsa musí byť Uľa. Čo si aj prihodu so zaušniciami nevedel vysvetliť, musel uznať, že jeho dobrá žena nečaká ho viac tam doma, že je to ona, táto utopená, nehybná, mrtvá.

I začal sa chveť vňútorným pohnutým, sadal si na zem ku utopenej, hládkal jej tvár i ruky a volal žalostne: „Ach Ulla moja, Ulla moja dobrá, nuť ako de ti ta tem dottala preto ti mňa takto darmútila?!“

A sklonil hlavu do dlaní, plakal usedave.

FR. KRETZ:

NA ZLIECHOV A BELÚ.

Cestopisná vzpomínka. S třemi obrázky.

Daleko od Váhu, za roklinami a vysokými vrchy, kam o dějstvu ve světě ani zpráva nezaletí, rozptýleně po horských svazích v horním Trenčansku, směrem jižním od Žiliny, pod Čičmany čarovnými, usazeny jsou četné rodiny na luzích, náležejících k osadám Zliechovu a Valašské Belé, které rázovitým krojem, skvostným, zvláštním vyšíváním na šatkách a rukávcích vynikají. Sem málo kdo zabloudí, je cesta daleká a neschůdná a dojdete-li konečně k cíli, nenajdete ani noclehu ani potravy. Jsem zvyklý už na takové trampoty, jinačí to už na Slovensku nebude. Za to ale požitky národopisné, krajinářské a jiné, nahradí všecky ostatní svízele. Cesta z Illavy nad Teplou až do Rovného vede lesem. Pěkná cesta, co chvíli potkáváte povozy a zpívající chasu. Z Rovného dále vozovou cestou ku Zliechovu, pěkné, čisté osadě, s jedné strany vroubené horskými velikány. Celá obec je jako nově postavena. Aspoň střechy jsou nové, po ohni se odklidily doškové střechy a nahradily šindelem, který se z dálky leskne jako stříbro. V nedělní den zaleskne se i Zliechov se svým šumným obyvatelstvem v plné nádheře krojové, zcela odlišné od ostatních. Hned na první pohled nápadný je úbor ženský, zejména úprava šátku, vlastně vyšívané šatky na hlavě. Aby se mohla šatka dle zdejšího způsobu uvázat — na podviky — musí za tím účelem dříve připraviti se účes vlasů. Vlasy se rozčesají tak, že na temeni hlavy v pravo a v levo se stočí ve dva hrbolce, na tyto se přiváže obyčejný plátěný čepec a přes tento uváže se zvláštním způsobem šatka, skvostně vyšívaná holbeinovou technikou a olemovaná krajkou. Vyšívání je přerozmanité, skvostně provedené geometrickým ornamentem, připomínajícím vyšívky moravské z Velké a Javorníka.

Terminologie výšivek je typickou, odpovídá formám výšivek: Na slivečky, na zahýbanečky, na racky, na strapaté růže, na mehenickú formu, na velké

srdca, na pol srdca, na čičmanské srdca, na konvičky, na pilečky, na kluky, na kulichy, na pohárky, na záklučky, na čerešienky, na kříž, na perkované kolesa, na staroverské růže, na štepené kolesa, na pol kříž, na hladké růže a jiné. Avšak nejenom šatky, také rukávce, šorce a fěrtuchy jsou vzácně vyšívané; vzorek je harmonický se šatkou a tak tvoří celý úbor ženský vzácný umělecký soulad. Vdané ženy nosí z nití pletený čepec — jak už bylo uvedeno — který je zakrytý plátěnou grgulou, na dva dolů visící rohy upravenou. Tak se to nosí v Belé. Ve Zliechově a v Rovném tato grgula nevisí dolů, nýbrž vyčnívá nahoru. Přes ni váže se teprve vyšívaná šatka. Svobodná děvčata nosí vrkoče, pletence, ku kterým mají přivázané dlouhé, až po kolena sahající stuhy. Chodí obyčejně prostovlasé, zvláště do kostela. Rukávce mají pěkné výšivky, na ně se obléká kamizola, je to kožíšek ovčí bez rukávců, na zadu i předu vyšívaný červeným, žlutým, modrým i zeleným harasem. Kamizoly hotoví „handrbolci" v Německém Pravně při Prividzi. V zimě nosí ženy ještě „kabanice", kabáty těsně ku tělu přiléhající. Vyšívky na rukávcích slovou „pieravnice". V neděli nosí šorec, který je nahoře v pásu vyšívaný a husto faldovaný jako i rukávce. Ve všední den nosí bílý fěrtoch z předu i ze zadu. Sváteční fěrtoch má pěkný vyšívaný pruh, prolamovaný. Opásány jsou pásem, dva až třikrát, anebo tkanicemi červené barvy. Obouvají huněné krpce, které mají obtočené až po kolena návlakami černé barvy. Nyní už začínají nosit boty — čižmy. Vyšívání je provedeno různým hedvábím, nověji už se vyšívá i vlnou a práce daleko se nevyrovná starším, stříbrolesklým vyšívkám, které vzbuzují všeobecný obdiv u odborníků. Mužský šat není významný. Nosívali velké opasky. Košile jsou z hrubého plátna, doma tkaného, které u krku se zapínají mosaznou sponkou. Na hlavě nosí obvyklé širáky. Kabát je krátký z vlněného, doma zhotoveného bílého sukna. Přes něj nosí hunku o něco delší. Také nohavice jsou z bílého sukna. Do krpců natahují punčochy, které sami mužští pletou z vlny dřevěnými jehlami. Okraje punčoch jsou na píď ornamenty rozmanitě ozdobené. Kabáty a huně (haleny) jsou po okrajích červenými tlustými, doma hotovenými, šňůrami lemovány. Ženy vůbec umí zde výborně vyšívat a šiťkovat. Na zcela jednoduché obruči natáhnou si tlusté nitě a už pracují vzácné ornamenty. Viděli jsme tak pracovati na lazích. Úpadek ve vyšívkách jeví se v tom, že se pracuje nyní více bavlnou a nitěmi než hedvábím, proto také je ornament takto provedený hrubší a neumělý, kdežto staré hedvábné práce vynikaly přesností, jemností a uhlazeností. A se zánikem technik vyšívacích mizí i ladnosť kroje, zvláštní úbor, zvláště vázané šatky, který frapantně se podobá vázáním šátků dam holandských a anglických ve středověku, v dobách vyspělé nádhery krojové a úpravy ženských šatů zvláště. Tak záhy asi zde zaniknou ony arabské typy zliechovských žen a jenom na obrázku se potomstvo potěší pohledem na bývalý statečný slovenský kroj zliechovský.

Jemu příbuzný je kroj ve Valašské Belé, kam ze Zliechova asi za dvě hodiny dorazíme. Ves neveliká, odbývají se zde i trhy, ale náleží sem veliká řada lazů až na tři hodiny vzdálených od osady, které vévodí na kopečku

úhledný kostelíček. Údolím protéká čerstvá Belanka, která hned za Belou žene chudobné mlýny. V létě je zde mrtvo. Chudičká pole na stráních spíše se podobají úhorům. Jenom tu a tam spatříte pastevce, kteří v podvečer na hranicícn lesů zapalují ohně proti divočákům a bijí „kuligou“ (na holi železnými kroužky), aby stádo svolali.

Byla sobota, když jsem šťastně dospěl do Belé. Nikde nebylo živé duše. Před jedním chatrným domem stál žid. Ale jaká řeč s ním v sobotu? Ani nože mi nechtěl půjčit, a spát, na desce jak mrtvola, ani sena ani slámy neměl. Podezřele si mne prohlížel. Druhého dne už byl k řeči. Lid se scházel do kostela, z dálky už bělaly se postavy a žid chystal pálené, kterého se vždy plné sudy odbudou. A je tu takových krčem několik, kde se tento zdravý lid otravuje. Nikdo ho nepoučí a nevede k lepšímu životu. Toto otravování datuje se z nedaleké doby. Mládež už delší čas, od jara až do zimy, odchází do polní práce na Dolní zem. Doma zůstanou starci a děti na hlídání dobytka. Odvod dělnictva děje se skoro na jaře; přijdou naháněči, kořalka teče potokem až se všecko válí po příkopech, podepíše se smlouva a hajdy do světa. Ve světě se pije dál, otrava se epidemicky šíří a co se ve světě přes leto vydělá, to se doma přes zimu v krčmách prohýří. Už odkládají národní kroj na dobro a oblékají se do fabrických hadrů. Dokud se lid zdržoval doma a neměl styků se širším okolím, dokud nepoznal otravného ducha dnešní doby a vedl tradicionelně idyllický život na svobodných stráních romantické krajiny, byl i mravně neporušený a vyživil se dobře. Dnes už je tak zlá porucha mravů, že se nedá nic napravit. Tento zajímavý národopisný ostrůvek v okolí Čičman vybledne a sevšední, že po letech nebude tu po bývalé nádheře krojové ani památky. Je také odtud velmi mnoho vystěhovalců v Americe, kteří posýlají domů peníze a platí za ně daně. Mnozí se z Ameriky zase v tento chudý kraj vrací. Ve Zliechově chodí mužové po světě se sklem a galanterním zbožím. A tak všelijakým způsobem vyhledávají chleba. Pole zde nic nenese, dobytek je kostrbatý, není ani sena ani zrna. Maso se přiváží sem buď z Illavy, buď z Prividze.

Už jsem poslal více svých přátel do tohoto kraje a můj přítel Bartoň zachytil tam více obrázků na památku, snad se tam nedostaneme, snad po letech bude po národopisné specialitě veta, protože se zde všecko kazí následkem čilejšího styku s cizinou. Jenom starší ženy konservativně lpí na kroji; jak ty budou uloženy na hřbitov, šat se rozpadne. Jenom ve sbírkách národopisných trvale se budeme obdivovati vzácným technikám a ornamentům ze Zliechova a Belé. Nejen vyšívky na šatkách, ale i vložky v zástěrách jsou převzácné. Vůbec v tomto kraji a okolí bylo sídlo zručných vyšívaček, odkud dnes už všecko je vyneseno a rozptýleno do světa, tak že pokolení dnešní ani nepozná ony skvosty umělecké, jakými za starších dob tento zapadlý kraj oplýval. —

Typy žen a dětí ze Zliechova.

Ku článku „Na Zliechov a Belú“.

PODTATRANSKÝ:

Ó PREČO?

Ztrhaná struna nevydá hlasu;
zvädnuté líce nejaví krásu;
zlomené srdce láskou nehorí;
ztýraná duša biedne živorí!
Z tej struny ale zvučaly zvuky;
na líci kvitly tiež krásy puky;
a srdcom vládly pocity blaha,
i dušu nádej zdvihala drahá!
Ó prečo všetko, čo nám je milé,
zaniká, mizne krátkej po chvíle?

SLÁVIKOVI V PARKU.

(Do pamätníka.

Zašveholil hlások milý tvoj,
a čul ho stromu list i chvoj;
načúval vtáčik i môj sluch
a v túžbe letel k tebe duch.
Keď prst tvoj ztriasol strunami,
zvlnila hruď sa zvukami,
a z rtov sa vzniesol plný krás
ľúbeznej duše tvojej hlas:
tu ztichnul mojej duše dych,
zo srdca vzňal sa zbožny vzdych:
„Tú perlu žehnaj, Bože náš,
a chráň jej diamant, krásny hlas!
Veď spevom svojím družinu
hne ona k láske, ku činu;
a i my, starí, zo zeme
na jej hlas k boju vstaneme!!“

LID. SPÍŠKOVÁ:

SKIZZA Z CEST.

Po celou dobu mého pobytu v cizině nedovedla jsem se ubrániti patricijské touze. — V cizině cítí každý nějak intensivněji — jasněji svůj patriotismus. Setkání se s krajany uprostřed cizích lidí, cizích zvyků, cizí mluvy působí na nás milým, měkkým dojmem, rozechvívá struny toho pravého vlastenectví, sílí hrdost národní. Též otázka všeslovanská přichází nám častěji na mysl a zahlodává se v naše nitro.

To všechno je přirozené, lidské a psychologicky vysvětlitelné:

1. co je nám vzdáleno stává se nám i dražším,
2. oceňujeme správně teprve to, co jsme ztratili.

Tato vlastnost působí, že se krajané v cizině sbližují a tvoří jednolitý bratrský spolek a tím otázka slovanské vzájemnosti nabývá hlubšího významu.

Pod těmito dojmy sblížili jsme se my Češi v Ženevě v úzký kruh. Těšili jsme se na společné schůzky, kde jsme po celodenním pobytu mezi cizinci zase směli si srdečně pohovořiti a zaplašiti chmury chladnosti, které nás v první době obklopovaly. — Srdce pookřeje a v duši se slévá něha a radost a naše večerní schůzky za vlahých nocí, na březích krásného jezera, odkud vál příjemný chladný vánek — měli zvláštní kouzlo intimnosti, znak to srdečného kamarádství.

Sotva jsme uslyšeli, že na blízku dlí Slovák, uherský vypovězenec MUDr. Škarvan, zahořeli jsme touhou, spatřiti jej. Doslechli jsme, že spolu s prof. Velemínským překládá Tolstého, což jej v našich očích obestřelo zářivou gloriolou a hned jsme se usnesli, že jej záhy navštívíme a skutečně za jednoho parného srpnového odpoledne vybrala se celá naše česká karavana na vycházku do blízké vesnice Grand Lancy, kde náš krajan ostává.

V malé útulné ville v úzkém kruhu rodinném žije život zevnějškem prostý, nevlídný, vnitřně plný, krásný. — Jeho domácnost, způsob života, jednání, vše je provanuto dechem neskonalého, něžného dobra. Je to člověk velice intelligentní, povznesený svým duchem nad zkostnatělé autoritářství.

Má stálý styk s Tolstojem, přejímá jeho zásady, jež neutkvívají na povrchu, nýbrž pronikají nejtajnější hlubiny té jemné, ušlechtilé duše. Všechny znaky lidské nízkosti jsou mu neznámy; on stojí oproti nim čist a duše jeho je naplněna velkým, ideálním Dobrem.

Ten pojem šíří ve svém okolí, v poměru ku své ženě a dětem. Tak zvláštně působil na nás neobyčejně jemný způsob mluvy a jednání vůči rodině, kdežto jsme zvyklí při podobných návštěvách slýchati odměřené rozkazy ženě smíšené s ironickou blahosklonností, neustálé peskování dětí za každou, sebe menší malichernost, jen aby se ukázala hostům nedotknutelná autorita muže a otce — hlavy rodiny, neobmezeného pána, a zde slyšíte opak. Nedovedu vypsati dojem jeho slov, když mladší, temperamentní hoch slovácké povahy, prováděl ku obveselení hostů a povšimnutí své nepatrné osobičky různé kousky a otec místo lání usmál se na něho nebeským úsměvem, řka: „Sašutko, nebuď hlúpy ako zver, buď ako človek," jemným, dobrotou a láskou prochvělým hlasem. A hoch jako okouzlen otcovou laskavostí uposlechl jej beze všech námitek —

Jeho manželství vzneslo se na ideální „splynutí duší", tu vysněnou harmonii myslí a citů, o jaké kdy snila dívka za lunojasných vlahých nocí.

Jeho žena — Italka — snědých lící, černých vlasů, svým zjevem prozrazuje dívčí skromnost a něžnost, působí mile, prostě — z jejího hlasu, pohybů, úsměvů, prazařuje čistá, nadšená láska k muži a v její přítomnosti zdá se nám, jakoby se vznášel nad námi bílý anděl a mával svými křídly kol našich skrání — cítíte se jako začarováni v kouzelný okruh dívčích, luzných snů, v tajemnou říši neskonalého dobra a dokonalosti. Toť pravý obraz toužení emancipátorů porobeného ženství, jichž největší a nejsvětější touhou je povznésti ženu na niveau dokonalosti a jemné ušlechtilosti — — — — — —

Ač vzdálen své otčiny přec na ni nezapomíná. Jeho vznešený patriotismus jeví se ve výchově dětí, mluví s nimi slovensky, tím je seznamuje s tím malým národem, budí v nich zájem oň. Snaží se podle sil svých a okolností, jež nese s sebou pobyt v cizí krajině, vznítiti v dětech cit a touhu vlasteneckou. To je zajisté jedna z nejsvětějších povinností národních, neb až dorostou, pak sami se budou starati o potřeby a touhy slabých a utlačovaných a přirozený cit povede jich kroky k ochraně a povznesení Slováků. —

Návštěva ta zanechala u mne hluboký dojem — duše má byla naplněna úctou k tomu velkému, dobrému muži-člověku a nitro mé rozechvělo se opravdovým obdivem. — Tím více vše na mne působilo, že tento zvláštní člověk je Slovák, ke kterým nás poutá vřelý soucit a útrpná, obětavá laska.

Opouštěla jsem jeho útulek s pocitem velkého nadšení a zvětšení síly a chuti k práci a zdokonalení svého příštího života. —

Vzpomínka na tuto idyllu vysněného, nízkým duším nepřístupného štěstí, velké, mocné lásky, zůstane v nitru mém co jasný bod mé první studijní cesty do ciziny, od níž jsem si slibovala tolik krásných a mocných dojmů.

Odcházela jsem velice dojata a s nejupřímnější touhou kráčeti ve šlépějích toho muže — duše má slavila velký svátek: vzkříšení. Vše kolem se na mne usmívalo tím plachým, dobráckým úsměvem, který tolik zdobil tvář toho muže. Nitrem mým rozezvučelo se velké, čistě vniterní štěstí — cítila jsem, jak okřívám a nabývám nových sil k práci pro dobro — všechny chmurné myšlénky byly zažehnány slavným zněním zvonů — jich tóny nesly se tak mile, měkce a vnikaly v největší hlubiny našich duší —

NIHIL:

L'UDEVÍT KUBÁNY A JÁN ČAJAK.

(Pokračování.)

Urstovník i priatel' Kubányho bol Janko Čajak. Narodil sa 5. januára r. 1830 vo Vel'kej Paludzi. Dedinka to malá s krásnym velikým dreveným chrámom, okolo ktorého šumia ozrutné (obrovské) storočné lípy. U prostried dediny tečie bistrotoká Paludzianka, aby sa vliala do nedalekého Váhu. Z brižku nad dedinou prestiera se pred nami celý utešený Liptov ako by na dlani. Na severovýchod Kriváň strmí do oblakov a podobá sa ohromnému skamenelému orlu s rozpiatými krýdlami, na sever zavalitý Baranec, na severozápad Choč s menšími, no malebnými vrchmi; na juh ale malebná Nízká Tatra sa dvíha po jejž holiach stáda oviec sa pas .

Tu v tomto krásnom kraji, kde jedl'a šumí, krásny sverázny spev sa ozíva. Kde večierkom po úbočiach blčia ohníčky, pri ktorých pískajú šuhajci pasúci kone, alebo voly. Tu kde letia plte po bystrom Váhu, žil on naplňajúc dušu svoju krásou prírody, šumom jedl'ového lesa a spevom slovenských diev nasládzal sa.

Chodil do škol elementárnych v Sv. Mikuláši. R. 1841 šiel do Rožňavy na tamojšie gymnasium. Tu pobudol do roku 1848. Z tadeto šiel do Levoči, kde bohoslovecký kurs skončil roku 1848. V Levoči študujúca mládež bola vtedy samého zápalu za vedu; za všetko krásne a dobré. Tu s oddanosťou pracoval v súkromnej jednote k vzdelávaniu sa „domorodej slovenčine“ — založenej Jánom Franciscím dl'a vzoru preš-

porského ústavu. „Udalosti r. 1848 vyhnaly i šuhajov levočských zo škôl, koho do poľa a vojanského tábora, koho do krútňavy (víru) vyšetrovania a väzenia politického. „Šťastný bol, kto v búrke našiel útulku.“ Takýmto bol Janko Čajak, bo telom slabý, nebol súci k vojenským trampotám. Útulok našiel za rok v rodičovskom dome, potom ale u prof. Plecha stal sa pomocným učiteľom. Konečne r. 1850 odobral sa do Viedne na universitu, kde skončil bohoslovie. Staričký Ján Kalinčák, farár svatojánsky (a otec slávneho Jána Kalinčáka) vzal ho k sebe za administrátora. Martin Szentiványi, jehož syna Čajak vyučoval, dal ho posvätiť r. 1860. Po smrti Kalinčákovej zostal v Svatom Jáne riadnym farárom. Ťažké úradné povinnosti, k tomu ustavičné vyučovanie zemianskych synkov, s ktorými chodieval až matúru skladať, — i rozličné nepríjemnosti, ktoré mu ustavične, strpčovaly živôt — dotiahly mu ťažkú nemoc suchoty, nasledkom čoho zomrel 4. februára 1867.

Čaják nenapísal mnoho, ale čo pozostalo, to má stálu cenu, bo z jeho básničiek vidíme opravdovú básnickú náladu, peknú jemnocitnú dušu; istú lahodnú nežnosť, ktorá prechádza niekedy do bôľného vzdychu. Niekedy vytryskne z neho i humor. Čajak neštíti sa ani ostrého sarkasmu, najmä keď švihne ňou odrodilstvo a zpustlé zemianstvo. Nechybí mu ani hĺbka myšlienky ako to vidíme v básňach „Syn krivdy“, „Svetlonosi“ atď.

Ale uvime kitôčku z jeho milých básničiek:

„Strieborný mesiačík do potôčka hľadí —
Zaspievaj si šuhaj, kým si ešte mladý.
Zaspievaj, zaspievaj, ale tak do chuti,
Že zabudneš na svet — na zem, či sa krúti.“

Utešená báseň jeho: „Poesia“ vypráva nám tak ľahúčko, že ako prichádza k nemu už neskoro a v studenom vetre deva. Keď príde dumka nemu spytuje (táže) sa ho, že ako môže v takej chudobe žiť bo veď:

„Tvoje steny bez zrkadla,
Bez opony, oblok *) nízky;
všetko bohatstvo, čo vídať,
Rozhádzané sem tam knižky.“

On jej odvetí, že je chudobný šuhaj veľmi, že by ju vďačne vítal hrdo, ale nemá z čoho. Ďalej spytuje (táže) sa deva, že prečo je tak pusto uňho, i priatelia kde sú mu! Po odpovedi básnikovej premena sa stane v chatrnej izbe i ukáža sa mu sťa nádherná komnata. I spytuje sa básnik:

„Či si prelud snov tráplivých?
Či skutočnost to zemskosti?“

Ona mu odvetí:

„Ani jedno ani druhé;
slabé vaše zemské oči.
Aký zrak máš: taký život,
Taký svet sa s tebeou točí.

A mne bolo tvojho ľúto;
I ý pohľad dávam ti ja.
Ži pokojne, mysli na mňa;
Menujem sa poesia. - -

Láska k národu a slovenčine je v ňom hlboko zakorenená. — Dojemne vypráva nám v básni „Syn krivdy“, že príde deň

„Kde sa duch sveta pozdvihne
k súdnym hlasom zavolá:
Národy kde sú vám hrivne?“

---

*) Okno.

I prichádzajú národy jedon za druhým. Jedni ukážu nimi spustošenú suseda zem, iní „pyšní na svoje talenty otvoria knihy veliké", len jeden národ príde všetkého mena zbavený, od bratov ako od zverov (zvěře) rozdriapaný, zkrvavený, — i celý svet zkrikne naňho s posmechom:

„Čím že ty vládneš popelvár?" *)
Ale duch mu sveta pomôže:
„By zmĺkly zmyje a hadi,
I zvolá: Čos mi doniesol,
Syn krivdy dávnej — syn mladý?"
„Hrivna je tuná sverená"
Pokorne tento odvetí;
Nesiem kríž Božieho Syna,
Vieru, čo premáha svety!"
I začnú volať na ucho,
Ale bez hlasu zmrtvení;
On bude duchom vesmiera,
Duchom pravdy posúdený!"

Lež náš básnik nie je len do vážnych myšlienok zabraný, cíti on i teplý prúd lásky mladistvej, vidzme ako vie o nej spievať:

„Komu ty svietiš mesiačku?
Či tejto pustej doline?
Či tamto tomu potôčku,
čo v skalách ospalý hynie?
Keby si mňa chcel počúvnuť,
Ja bych ti inšie naložil;
Po noci sa len tak ztúlaš
a mne bys v dačom osožil.**)

Vidíš ten biely domček tam!
Tam rozšír svetla svojho moc
A cez oblok po tichúčku
Pošepni milej dobrú noc!"

Láska jeho ale nevzdychá, že by krýdla veterného mlyna do pohybu doniesla, — oj to nie! Ona mu dovolí i žarty tropiť, keď píše: Ako dievča na priadkach zadriemalo, a tu mládenci — šarvanci — (veselí chasníci) nikdy na dobré nepomyslia, len na pastvo — podpália jej kúdeľku. Zobudí sa i kľaje ich a vyratúva: že včera prsteň jej zosňali, dnes kúdeľku zažali . . . Ale oni sa len smejú bo veď:

„Od každého, kým spala,
tichý pištok dostala.

Inde nám zase rozpráva že dievča ide ku zpovedi. Ale čo že! Keď za ňou šuhaj švárny ide, len tak na prezvedy i privolá jej, že je ešte privčas do kostola.

„Deva kroky zhamovala,
reč šuhaja sa jej zdala;
veď kostol vraj neuletí
A slnce tak šumne svieti.

A takto medzi hovorom vyšli až do poľa, lebo veď „vyvedla ich tajná vôľa".

„Mať doma všeljako myslí,
bo z kostola dávno vyšli.
Hlavou pokrúca povedá:
„Ver sa tá dlho zpovedá!"

Skoro ale prejde do vážneho tónu, bo veď svet núti človeka k vážnym myšlienkam. Tu podávam jeho krátičkú báseňku v jejž pár riadkoch toľko vážneho obsahu je uložené; áno celý zivôt sa v nich zračí:

*) Pecivál.
**) Prospěl.

„Sedmoro mám k nevystáťu:
Výnosnú zem neposiatu,
Prázdny záčin*) u sedliaka,
Plné bočky**) u židáka,

Plané srdce — dobrú hlavu,
Na kostolnom dachu***) trávu,
Žiť vo svete jako hudú,
Nepovedať pravdu ľudu.“

Márnosť nádejí, stavby povetrných zámkov v jak chutnom obrázku nám podáva: Malé chlapiatko sa baví nad vodou a pri tom obrázky ukladá si do trávy:

„To vraj vojaci na koňoch,
a toto šable čo majú,
A toto zasi ja budem,
Keď ma na vojnu ta dajú — —

Takto sa teší a rozpráva si, — ale:

„V tom vetor tuhý zaveje,
Na oči skrúti mu vlásky:
Zmiznú vo vode — nič nevie —
Červené, biele obrázky.

Neúprosná nemoc hatí ho v ďalšej jeho tvorbe a on v predtuche skorej smrti napísal citnú báseň „V mojej nemoci“.

Lesy šíre, lesy tmavé
Tam nad Váhu brehami,
Už sú vaše barvy hravé
Zasypané suchami.

Nebliština sa už ohnisky
Po rozsiahlych stráňach tam.
Nepasú sa tam koníky,
Len dumný les stojí sám.

Ale príde jaro zasi
Objíme vás zasi máj;
Zkapú suchov chladné pásy
Vydýchne si vôňou háj.

Potom — potom — ak dožijem —
Oddýchnuť si prídem k Vám
Túžby moje tam rozvijem
a pesničku zaspievam. —

Lež túžby svoje už nemal času rozviť, bo neúprosná smrť nedopriala mu dožiť jara a on ustarostnený spieva ešte:

„Deti moje, deti moje,
keď ja zomriem, kto vás príme?
Či vás budú menom volať?
Či vás budú kŕmiť chovať?

Piesne moje, piesne moje,
keď ja zhyniem, kto vás príme?
Či vás výchry rozchytajú?
Či vám ľudia miesta daju?

On už dávno večný sen síval v mohyle na stráni svatojánskej, keď jeho verný druh Pavol Dobšinský sosbieral roztratené jeho básne a vydal ich roku 1875.

V.:

MAĎARSKÝ PODVOD.

Volební reforma byla uherské sněmovně konečně předložena. Stalo se tak dne 11. listopadu t. r. V dějinách boje národností a uherské demokracie s maďarskou oligarchií bude tento den dnem svrchovaně památným. Památným proto, že veliké dílo ústavní reformy, k jehož provedení se maďarská

*) Humno. — **) Bečky. — ***) Střecha.

vláda před půltřetím rokem zavázala, raffinovaným způsobem obráceno v nový vražedný nástroj vůči nenáviděným nemaďarským národnostem. Z všeobecného rovného hlasovacího práva, jež slibovalo Uhrám novou budoucnost, vyklubal se nestvůrný plurální systém.

Lze říci, že téměř všechny „reformy", které vyšly z uherského parlamentu měly jeden a týž cíl: připraviti národnostem ještě užší pouto, přitlačiti je ke zdi a každé hnutí jejich znemožniti. Druhým cílem všech těchto reform bylo: udržeti lidové vrstvy v podruží. Reforma, kterou uherská sněmovna touto volební předlohou má provésti sama na sobě, je vyvrcholením neblahé činnosti této zákonodárné korporace, jež si předlohou zajišťuje možnost, aby i nadále mohla v této činnosti pokračovati.

Předlohu volební, podanou uherské sněmovně, provází její původce, hrabě Andrássy zdůvodněním, jímž se snaží svou soustavu volební podepříti.

Proč nebylo zavedeno všeobecné, rovné právo hlasovací? Na to podává zmíněné odůvodnění tuto odpověď: „Neuznává za nutné, aby volební právo bylo změněno způsobem radikálním. Se stanoviska národně jednotného státu (maďarského) a zdravého společenského vývoje jest nebezpečno najednou přejíti z dosavadního omezeného volebního práva na neobmezené všeob. rovné volební právo. Kdyby neobmezené volební právo bez přechodu najednou bylo zavedeno, byla by státní moc vydána v šanc nezámožnému, politicky nevyškolenému davu, který nemá vůbec potřebné soudnosti a národní schopnosti k řízení státních záležitostí."

Toť maďarský názor o lidu! Přečtěme si jen pozorně tuto větu. Demokratický živel, toť dav, nezámožný (proletariát), bez soudnosti a bez schopnosti k řízení státních záležitostí . . . Před padesáti, ba sto léty, takový názor v šlechtických vrstvách a mezi majetnými převládal. Dějiny ho nadobro vyvrátily. Vyvrací jej Spojené Státy, Francie, Švýcarsko. Není tomu dávno, co se o lidové vrstvy opřelo i Rakousko. A tyto názory jsou v Uhrách dosud státnickými moudrostmi! S vážnou tváří římského augura je za vládním stolkem hlásá p. hrabě Andrássy! Maďarský „ostrove svobody" zmiz a propadni se! . . .

Vyloučením žen z volebního práva odůvodňuje hr. Andrássy velmi klassicky: Nový zákon i bez žen chce volebním právem obdařiti tak velký počet nových živlů, že by tyto politickou lehkomyslností risiko ještě stupňovaly, nehledě k tomu, že ideální nazírání na úkoly ženy vyžaduje, aby se žena vzdalovala bojů politického života. — Toto nazírání není pranic „ideální", nýbrž hrubě konservativní, neboť nestaví vzdělanou, inteligentní ženu ani na roveň analfabety — muže — který má $^1/_{10}$ hlasu. V tom jakož i v mnoha jiném, se maďarská talmi-svobodomyslnost právě liší od svobodomyslnosti pravé a nefalšované.

Hranici věku určuje Andrássyova předloha na 24. rok. — Kdyby veškeří 24letí muži měli volební právo, bylo by nynější mocenské postavení rázem převráceno — tak zdůvodňuje hr. Andrássy toto ustanovení. Vodítkem k němu byla obava před početností voličů dělnických. — Jest třeba — praví zmíněná

zdůvodňovácí zpráva — aby dělnická třída měla přiměřené zastoupení v poslanecké sněmovně, avšak bylo by škodlivo, kdyby politická vláda dostala se do rukou dělníků. Neboť nemají žádného jmění a žijí výhradně ze mzdy za svou denní práci, nemají, bohužel, u nás z větší části ani stálý příjem, aby si mohli osvojit vzdělání a mohli být účastni vychování, jehož třeba, aby se jim s klidem mohla svěřiti rozhodující moc nad budoucností národa. Není správno, mají-li rozhodující vliv na osudy země, kdo nemají žádného jmění, kteří zejména v době hospodářských krisí naslouchají radám zoufalství a na něž velice přítažlivě působí politika ukvapeného pokroku. V domácích poměrech nemůže býti proto vážně pomýšleno na zavedení neobmezeného všeobecného práva hlasovacího. —

Tyto důvody hr. Andrassyho — nejmírněji řečeno — postrádají veškeré věcnosti. Řekl-li ve svém exposé ve sněmovně na výkřik jednoho národnostního poslance „není mým zvykem nositi šatstvo, odložené panstvem“, pak řekl jen částečnou pravdu. Spravedlivá volební oprava, jakou zamýšlel Kristoffy, je mu „obnošeným šatstvem“ — ne tak ale staré, nemoderní, přežilé důvody proti takovéto spravedlivé reformě. Těch se chápe oběma rukama. Negentlemansky shledává staré politické šlágry. Tváří se na jedné straně, jakoby byl spadl z měsíce. Což neví ničeho o tom, jaké účinky mělo zavedení rovného a hlasovacího práva v Rakousku a Německu? Zmocnilo se zde dělnictvo vlády a na škodu státu? Pan hr. Andrassy dobře ví, že nikoliv. — Není správno, mají-li rozhodující vliv na osudy země, kdo nemají žádného jmění — tato věta v Andrassyově zdůvodňovací zprávě prozrazuje vše. Bohatství, peníze, plná kapsa — tomu chce zajistiti rozhodující vliv. Hrabě Andrássy říká tomu také jinak jemně „panství inteligence“. Odůvodňovací zpráva totiž praví: Základem volební předlohy jest inteligence a volební právo jest vázáno na nejmenší míru této inteligence, t. j.: na znalost čtení a psaní. Volební právo pak přísluší také těm, kteří neumějí čísti a psáti maďarsky. Toto rozšíření volebního práva na živly nemaďarské mělo by za následek, že by bylo více analfabetů oprávněno voliti, než je dnes voličů, a to připadá na 10 analfabetů 1 prvotní volič. Nesporně by se volební právo, založené pouze na čtení a psaní, ve svých důsledcích rychle přiblížilo následkům úplně neobmezeného obecného volebního práva a brzy by svou početností měli neobyčejně velkou moc ti, kdo z nedostatku politického přesvědčení snadno povolují i nejšpatnějším vlivům.

Rozumějme dobře: Hr. Andrassy zajišťuje prý svojí volební reformou převahu živlům majetným a zároveň inteligentním. Vliv analfabetů stlačuje na minimum. Dělníci, i pokud znají číst a psát, jsou mu nevyškoleni, politicky neschopni a nemají jmění.

Zavedení pluralitního systému je proto nejzpůsobilejším prostředkem — praví odůvodňovací zpráva k předloze hr. Andrassyho —. Každý plnoletý státní občan mužského pohlaví má ovšem právo mluviti do státních záležitostí, avšak ten, u něhož následkem většího vzdělání, větších vědo-

Ku článku „Na Zliechov a Belú“.

Belá.

mostí a zkušeností vždy možno se nadíti většího zájmu a smyslu pro veřejné záležitosti, a který svými majetkovými a rodinnými poměry úžeji je spjat s vlastí, má ve veřejném životě míti také větší, bezprostřední vliv. Dále se zde praví: klesání duševní úrovně a vážnosti parlamentu mohlo by ohroziti také samotné základy státní existence. A posléze: navržená pluralita není prý kopií nějakého zahraničního systému, nýbrž je to čistě maďarská instituce, která je přizpůsobena domácím poměrům, domácím potřebám.

Vzdělanější a majetnější lnou úžeji k vlasti — praví tedy Andrássy. Tuto větu musíme chápati čistě maďarsky. V majetných a vzdělaných třídách Uherska mají převahu Maďaři — tak prohlašují všeobecně maďarští politikové a zvláště hr. Apponyi to udává kde jen může. Lidu bez majetku s jednoduchým školským vzděláním nelze dáti do ruky rovnocenný hlasovací lístek, neboť není dosti spjat se svou vlastí, je však dosti spolehlivý, aby mu byla do ruky vložena zbraň, aby tuto vlasť svou krví hájil — — Krátce řečeno: zásady volební reformy hr. Andrássyho jsou toliko ztělesněním zkostnatělého konservatismu, kastovního sobectví, občanské nerovnosti. Předloha tato otevírá dokořán dvéře znásilnění hospodářsky slabších a nepohodlných živlů v obyvatelstvu Uher. Proto se nedivme, že v této čistě maďarské instituci nechybí ani veřejné hlasování — srovnává prý se s maďarskými tradicemi — jak řekl hr. Andrássy ve svém sněmovním exposé, když osobně obhajoval zásady, na nichž jeho reforma volební je zbudována.

Čemu říká hr. Andrassy čistě maďarská instituce, tradice, stanovisko jednotného státu, velké národní interesy a všechna ona velká slova, jimiž hr. Andrássy prošpikoval svoji volební slátanici, to můžeme vyjádřiti stručně, dvěma slovy: maďarský podvod.

Plurální systém je vrcholem maďarské zlotřilosti. — Nic horšího nemohou již maďarští usurpatoři politické moci v Uhrách proti národnostem a vůči lidu podniknouti. Proto je den, kdy předloha tato byla podána, dnem památným. Kdyby nic jiného, již pouhý fakt, že do příštího volebního zápasu vstoupí průmysloví dělníci, čilí, obětaví a houževnatí, bude míti účinky dalekosáhlé. Tímto dnem počínaje, bude se moc těchto násilnických živlů lámati. Násilí a reakci nelze stupňovati do nekonečna.

A zejména, pracuje-li s takovým apparátem chvástavosti, lži a krasořečnění, jakého užil Andrássyův blíženec, hr. Apponyi, právě den na to, kdy na stůl uherské sněmovny položeno nekalé dílo maďarské feudální a šovinistické zpupnosti — volební reforma. Hr. Apponyi, vítaje dne 12. deputaci Bosňanů, přibylou do Pešti, pronesl tato slova: „Viděli jste u nás mnoho, co mohlo vzbuditi vaši pozornost a mnoho jste se při této návštěvě naučili. Ovanul vás posléze v našem městě duch dějin a měli jste pocit, že se s vámi o naše ústavní svobody dělíme. Okamžik, v němž král s odvoláním se na své předky na uherském trůně, rozšířil suverenní práva na Bosnu a Hercegovinu, tento okamžik znamená pro obě země zrození svobody. Uhry jsou klasickou zemí Evropy, kde přebývá svoboda. Je to země samosprávy.“ Je třeba k těmto farizejským frázím ještě něco přičiňovati?

LIDMILA SPÍŠKOVÁ:

SOBRANÉ DIELA SVETOZÁRA HURBANA VAJANSKÉHO.

TATRY A MORE.

Básne. Nákladom knihtlačiarského účastinarského spolku v Turčianskom Sv. Martine 1907. Cena 1 K 71 hal. — (Druhé vydanie.) Sväzok III.

Vajanský náleží k trojhvězdí, jež vzešlo na úsvitě Slovenska. (Pavel Országh, Ondřej Bella a Vajanský.) Vajanský je křisitelem slovanské poesie. Pozvedl básnictví na niveau umění — dřívější „básníci" slovenští prostě slabiky odčítali; bylo to hanebné veršotepectví, načichlé maďarským šlendrianem.

Vajanský je epikem i lyrikem. — Jeho básně jsou prodchnuty zvláštní jemností; je viděti, že je na díle pracováno s láskou a pochopením. Je neobyčejně jemným a bystrým pozorovatelem lidských, trpících duší — zná dobře život v těch malých slovenských chatkách — cítí s porobenými. —

Sbírka „Tatry a more" vyvolala svého času velkou účast nejen na Slovensku ale i v Čechách. Je provanuta čistým, vlasteneckým nadšením, jež zůstává nedostupno mělkým duším. — Knížka podává několik větších epických básní a řadu drobných lyrických obrázků, jež se střídají jako v kaleidoskopu, melancholie eroticko-vlastenecká, opěvování luny, jedle, epika —

Největší a nejlepší je epická báseň „Herodes".

Je to ten tichý stesk, tolikrát opakovaný, bez nějakého positivního výsledku. Kus slovácké bídy — vše je pěkně shrnuto v takový roztomilý, prostý rámeček s idyllickým pozadím. Tak plasticky je zde vše podáno. Ten Janko a Anička jsou takové prosté, snivé dušinky, v jich útlém srdéčku tkví jen láska, taková obětavá, něžná, která dovede se skrčit v malém koutečku — tím však se stává dojemnější. Ti drobečkové nepoznali nikdy blaha, jen bídu, utrpení a slzy bolu — kolik mají soucitu a pochopení pro bídu jiných, jich duše je tak jemná, dobrá.

Na druhé straně na effekt vypočtená úlisná laskavost Herodesa — lupiče těch drobných dětí. Matkám je vydírá z náručí, otcům slibuje, jakými je udělá pány — to je léčka na kterou je chytá — a bláhoví lidé chtějíce zabezpečiti svým dětem lepší budoucnost, vydají své poklady do cizích, barbarských rukou.

„Hospodin málo udelil
Slovákom úrodných polí,
ale im, dietky požehnal,
súsedov dravých to bolí.
Niekdy im vzali pastviny,
roviny, nížiny všetky:
dneska im berú ostatok:
spevavé, štěbotné dietky".

Ubohé děti naloží do „volských vagónov" a očíslují.

„Už nie ste detušky,
včuľ ste len čísla a zveri".

Odvezou ty ubohé siroty do pustých maďarských stepí — tím si chtějí zabezpečiti novou silnou generaci. vychovat je ve svých školách, neboť, jak známo, jeví se u Maďarů degenerační úpadek. —

Je to známka mravní pokleslosti, kde dovedou lidé oproti lidem páchati tak kruté násilnictví, — Tu musí každý vzplanouti spravedlivým hněvem a jen ještě více si zamilovati ty bodré, tolik potlačované Slováky. —

Láska s odvahou rodí se v srdečku malého Janko. Jednou za noci prchnou z domu otčimova. Na nádraží se skrčí do koutka, mezitím přijede vlak, strážník je odhání. Jejich

touha po domově jen se sesiluje stálými překážkami. — Děti skrčí se mezi kola vozů. Brzy však údy jim zemdlí, řetězy se zbarví mladičkou krví — vlak uhání dál a vleče s sebou již jen dvě bezduchá tělíčka. Na hoře ve vozech páni sedí na měkkých dívánkoch, klidně usínají, dobře se baví, pod nimi „v muke pekelnej slovenské siroty hynú". —

Zde je na široké plátno vržen malý obrázek slováckého života. Je zde tolik prostoty, která dojme a mimoděk vynutí slzy. Je tu mnoho psychologických detailů, které dovede postřehnouti člověk, který zná dobře bídu a útrapy malých, utlačovaných a též s nimi cítí.

„Maják" — báseň ta vyniká pěknou líbivou skladbou, je effektní. Je zde mnoho ohně a romantického zabarvení s pěknými poetickými intermezzy. Připomíná romány padesátých let — forma je pěkná, elegantní.

Historie první lásky, děvy na opuštěném ostrově — jen větrům a vážným cypřišům žaluje svůj bol a touhu.

Vypravování starce o zradě jeho ženy proniká srdce mladé děvy a truchlý stesk zhrzené lásky se mísí ve šplouchání vln. Tajivé schůzky Despy s Veselínem, jichž lásku přirovnává básník k pásce moře a nebe, jež se nikdy nespojí. Jich horoucí láska nenalézá v budoucnosti vřelého vyplnění. Veselín pobádán láskou Despy unáší ji na malou bárku, za zvuku hromu a světla křižujících blesků — divé vlny hučí jim pochod svatební.

Na vlnách loďka kolébá se a zoufalému starému otci při pohledu tom srdce puká.

Na pustém moři maják svítí, toť osamělý stařec, jehož jedinou láskou, světlým poutem k životu, byla Despa. Po druhé oklamán a zbaven svého dítěte v zoufalé bolesti rozbíjí kyjem lampu majáku. Tupou bolestí schvácen stařec vrhá se do vln, na rtech mu odumírají jména ženy a dcery.

Kykymora — allegorická báseň — Maďaria vládne — černá noc kol, až přemožena padá, na její trón zasedá světlá Slavie.

Na rozhraní nové doby — stará božstva shozena, za jich pádom sa schumelila búra. za búrou smrt a hrobová tišina . . . .

Pieseň Horovíta, sladká letní dumka s balladovým spádem.

Havran, vlastenecká báseň. Slovensko v porobě — Maďaria, drzá prostitutka — úřad, zlato dává těm, kdo zaprodávají své prvorozenství — srdce a čest nesmějí mít — bestialním zrakem pase se v utrpeních porobeného a vždy víc a víc jej zaplétá ve svá tenata — konec naděje v jasný den Slovenska. —

Jaderské listy. Cyklus básní vzpomínkových, náladových. Pěkné genrové obrázky s hlubokými reflexemi — místy zaznívá svěží humor — hluboký smysl pro přírodní krásy, na březích čisté Adrie. Jen poslední vymyká se z rámce vzpomínkového, v jakém jsou ostatní shrnuty.

Ostatní básně jsou již menší a slabší — Celkem kniha velice působivá. —

KOREŇ A VÝHONKY.

Román v dvoch častiach. Cena 3·50 K.

Je to tak krásný citový román, jakých je pořídku. — Kolik hlubokého citu, vřelého, oduševnělého vlastenectví je zde. Vše je podáváno s hlubokým porozuměním, jemnou láskou — nádherná epopeja, v níž je zachycen život lidský ve všech fázích, od nevědomého pláče děcka, po dojemnou smrt starce. Je zde odkryt intimní život Slováků v jich chudých chýžkách i život maloměstské honorace, tyjící z nevědomosti ubohých, strojí hostiny a orgie, o jakých se ani Neronovi nesnilo.

Notár Dünnagel je představitelem despotické vlády — leskem svých hostin, bezvadným pařížským frakem zaslepí ty slabé dušičky patolízalů a šplhavců. Celý ten nemyslící brav jde z svým beranem, nevyjímaje ani pana súdce — za zpěvů jejich hvalozpěvů a nadšených hymen obdivu, on vraždí, defrauduje obecní majetek. — Odnárodňuje

bláhové, příliš důvěřivé měšťáky — je brzdou společenského i národního života. Ten prohnaný vrah a ničitel štěstí lidských duší okouzluje všecky svou démonickou silou. — Jeho moc a na oko nezištná laskavost, imponuje i těm jasněji myslícím hlavám kocourkovského Rohova.

Lenóra — (allegoricky Maďarie) sprostá, prodajná děvka, úžasně vypočítavá, pod pláštěm „vysoké intelligence" šlape svoje city a przní idyllický život svého muže Jána Drevanského a jeho rodiny. — Mohutná rodina Drevanská vlastenecky založená s pozadím bystrých a velice ušlechtilých některých členů, zasahuje mocně a blahodárně v život slovenské chudiny. — Je jim rádcem i bystrým. skromným vůdcem.

Pomalé odumírání Lázovo ukazuje nám hnisající rány na těle slovenského národa. Skrývá se zde špatné pochopení intelligence, která nepřesahuje meze bezhlavého opičení mravů, tak zvaně „lepších kruhů". — Je to krásné svaté rozhorlení nad drzostí a prostopášností a dojemná čistě lidská láska k nevědověrně trpícím (Marie).

Pěkná studie ženy (Marie), ženy jemné, záhadné, hluboce založené s nadšenými touhami po čemsi velikém, krásném a dokonalém. — Je to blouznilka, která, když zmírá její láska a s ní i pochopení pro život, odchází do kláštera. —

Mirko je ideál intelligentního Slováka, který ve Vídni, odkud vane naň jen cizota, zakládá slovenskou oasu. Pohrdne společenským postavením, plynoucím ze sňatku s některou Vídeňačkou, žení se. Akvarel, působící ideální svěžestí barev a vzácnou plastičností — kde každy předmět nabývá života technickým vystižením stínů. Jsou zachyceny jemné nuance skryté hlubiny, otvírající se prozíravému mysliteli. — Je to kniha krásná svou ušlechtilou snahou a bezvadnou formou — hluboce promyšleným a citově velice působícím dějem — věru čtenářům hodnou vřelého doporučení.

Připadá Vám, jako byste se dívali oknem ujíždějícího vlaku — malé slovácké dědinky, působící svou prostotou ubíhají před Vámi v kaleidoskopické pestrosti — stále noví lidé — nové krajiny. —

Bylo by záhodno, by i intelligenti povšimli si takových vzácných děl a poučili se o skutečném stavu sociálním i hospodářském na Slovácku. Mnoho se mluví o Slovácích na hlučných schůzích a soiré něžných dam městské honorace — je však třeba lepší a vřelejší informace. —

Nuže pomáhejme s bratrskou láskou vzdělávati rovinu, by vyrostlo na ní bujné, nadějné osení!

PAVEL BALOGH:

JEDNOJAZYČNÉ A MNOHOJAZYČNÉ UHERSKO.*)

Při jmeninách zakladatele uherského království a prvého nositele svaté koruny, naskytá se nám příležitost, abychom státotvornou koncepci tohoto velikého krále postavili vůči destruktivním snahám našich dnů a uherskou státní myšlénku, která byla jeho myšlénkou, vůči federativnímu obrazu státu a jeho moderní páce, otázce národnostní.

---

*) Tento článek z péra maďarského šovinisty P. Balogha přinesl dne 20. srpna t. r. „Pester Lloyd". Otiskujeme jej v překladu a jsme přesvědčeni, že po jeho přečtení bude každému čtenáři jasno, jakými cestami bloudí duch maďarského šovinismu. Nemoderní, barbarský názor, podepřený lžistátnickými sofismaty a diktovaný rassovou nepříčetností — toť jeho obsah.

Je to tím nutnější, abychom se dnes touto otázkou zabývali, jelikož se z jisté vážené strany hlásá mylný názor a mnozí v něj také věří, že našemu prvému svatému králi před rokem 892 nikoliv uherský národní stát, nýbrž polyglottní národnostní stát tanul na mysli.

Tento názor zdá se míti jistou oporu v „Napomenutích", jimiž se tento zbožný velký král obracel na svého jediného syna a jež inartikulována později také do Corpus juris, byla uctívána jako politická závěť krále Štěpána I. Je to zvláště jeden výrok, který vykladači písma a značek doby pozdější, z těchto „Napomenutí" vyjmuli a tento výrok zní: „Slabou a pomíjející je země s jedním jazykem a jednoho mravu (Imbecile et fragile est regnum unius linguae uniusque moris). I tak vynikající duchové jako byl baron Josef Eötvös, hlubokomyslný politický filosof a Michael. Horváth, historik, dospěli ve svých spisech, svedeni tímto výrokem, k závěru, že průkopník a předchůdce uherských králů z této země nechtěl utvořiti nějaký národní stát a že jeho přání se po stoletích „jako velká kletba na nás vyplnilo". Touto „velkou kletbou" je dle jejich mínění národnostní otázka.

Novější škola historická upadá oproti tomu v jiný extrém. Cituje dotyčné „Napomenutí" svatého krále v celém rozsahu a vykládá jej doslovně. Zvláštní důraz klade na úvodní větu, v níž se praví: „Zisk, který zemi přinášejí cizinci a hosté, je tak veliký, že může býti mezi královskými ozdobami dobře postaven na šesté místo" ... „Neboť" — tak zní „Napomenutí" dále — přijdou-li hosté z různých krajin a zemí, přinesou sebou rozličné jazyky a mravy, rozličné znalosti a zbraně." Zde pak následuje ono principielní prohlášení o pomíjivosti a slabosti jednojazyčných zemí. Závěrečná věta udílí však v nápadně imperativní formě princi Emerichovi následující pokyn: „Proto ti ukládám, synu můj, abys blahovolně o ně pečoval a choval je v úctě, aby raději u tebe prodlévali nežli jinde."

Z toho usuzuje mladší uherská historická literatura, že se tato rada moudrého krále vztahuje výlučně na vlivné cizince: na jejich vědu a umění, na jejich válečné ctnosti nebo technické schopnosti, které si nepřál pýchou nebo žárlivostí uherské rassové výlučnosti z kulturního hospodářství země míti vyloučeny. Rovněž tak ne ani po své smrti. Tato kritika nebéře nikterak zřetel na tehdejší již polyglottní charakter obyvatelstva této země a královské „Napomenutí" se na tuto okolnost nijak nevztahuje. Ano, mnozí naši autoři zabíhají ve svých závěrech tak daleko, že říkají, že v prvých stoletích uherského království obyvatelstvo této země bylo již nutně jednojazyčným, že uherský (rozuměj vždy maďarský. Pozn. red.) kmen ony národy, při zaujetí země podrobené, do té doby již úplně pohltil — neboť jen tak by měla ona slova svatého krále nějaký smysl, jimiž vůči překotné assimilaci a rassové netrpěilvosti poukázal na slabost a pomíjivost jednojazyčných zemí.

Není třeba teprve obšírně vykládati, jak přehnaným a libovolným tento výklad jest. Invase Maďarů nalezla v této zemi četné autochtonní národy s tak velikým počtem duší, že i od sebe odděleni, mohli tvořiti mnohá knížectví. Oněch devadesát roků, které uplynuly do založení království pod

panstvím vojvodů, bylo příliš krátkou lhůtou a vedoucí maďarský element byl početně příliš malý, než aby mohl přeměnu mnohojazyčné země v zemi jednojazyčnou učiniti skutkem. Chyběl k tomu v prvé řadě vnější mír. Neboť Maďaři byli po padesát roků nepřetržitě zaměstnáni výpravami za hranice, jež pro ně vždy, jako u Merseburgu a na Lechově poli končily smutně. A později k tomu chyběl také vnitřní mír, když totiž pohanští dřevní Maďaři, oddaní víře šamanské, přijetím křesťanství prodělali epochální národně-psychologický a mravní převrat, při němž přistěhovalí řečtí, slovanští a italští kněží byli jejich vůdci. V takové epoše vnitřního přerodu a cizího duchovního vedení je nemyslitelno, že by se byli do doby svatého Štěpána Slováci na severu země, franské a slovanské národy za Dunajem, Bulhaři a Řekové na jihu země, poslovaněné dakorumunské kmeny Sedmihradska pomaďařili.

Poměry nedospěly pravděpodobně ještě tak daleko. O tom nás poučuje cizí hierarchie, kterou král udomácnil v zemi v desíti biskupstvích a třiceti klášteřích; o tom nás poučuje tak zvané Ohtumovo povstání, které hlava jedné zřejmě nemaďarské provincie jižních Uher inscenovala ku své vlastní zkáze. Oněch 94 roků, které v nově založené vlasti uplynuly pod vládou vojvodů, stačilo nanejvýše k tomu, aby byla dovršena pacifikace podrobených praobyvatelů této země. Instituce svatého Štěpána mohly však nanejvýše uvésti v běh onen proces, aby jinojazyční národové s vedoucím maďarským národem splynuly v jednotném cítění, kdežto jazykové splynutí musilo býti ponecháno dobám pozdějším. Jak dalece se podařilo toto jednotné cítění uvésti ve skutek, dokazují zpěvy prastaré slovanské kroniky, které ještě dnes v ústech slováckého lidu v horních Uhrách žijí a které moudrost svatého Štěpána, triumf uherských zbraní — velebí v slováckém jazyce.

Nelze nikterak pochybovati o tom, že tento zbožný král nemohl tehdy se stanoviska státního mnohojazyčnost národů, jednotných v cítění, považovati za něco nepovážlivého. Je toliko otázkou, proč takový stav vzdor tomu považoval za žádoucí a proč země jednojazyčné označil za slabé a pomíjivé.

Správnou odpověď na tuto otázku můžeme čerpati nikoliv z dnešních poměrů, nýbrž ze situace Evropy v XI. století.

Doba svatého Štěpána nebyla dobou jednojazyčných států, neboť konsolidované politické národy tehdy ještě neexistovaly. Římsko-německé císařství se teprve krátce před tím proměnilo z východo-franské říše v císařství německo-italské, a mělo, právě tak jako císařství byzantinské, charakter polyglottní. Ve Francii Hugo Capet zahájil právě prvý vládu skutečných francouzských králů. Nicméně na periferii podržela tato země vlivem zde usedlých Flámů, Normanů, Bretonců, Burgundů a Basků ráz mnohojazyčný. Anglie byla za časů svatého Štěpána provincií, dobytou Dánem Knutem, ve velké části Španěl panovali arabští kalifové, Italie byla světodějnými bouřemi rozbita na deset částí.

Ze současného obrazu tohoto dílu světa plynulo naučení, že jedině veliká polyglottná státní tělesa zkvétají, kdežto jednojazyčné malé státečky jsou pouhou hříčkou rozmarného osudu nebo prostě kořistí silnějších. Národní rassy v Evropě byly ještě příliš vzdáleny tomu, aby se organisovaly ve stát na podkladě

homogeneity. V žádném z nich nebylo ještě vypěstěno národní sebevědomí a žádná z jednotlivých národních rass s její několika kmeny, s její ohromným počtem duší, s její omezenými materielními a rychle vyčerpanými mravními prostředky nebyla schopna, aby se zařídila jako stát a aby tento stát vůči sousedům uhájila a udržela. Též pradějiny Maďarů svými smutnými příklady toto naučení potvrdily. Kmeny dřevních Maďarů byly nuceny, aby svá prvotní sídla opustily, jelikož jinojazyční, mocnější sousedé je odtud vytlačily. Učinili pak třikráte pokus, vyhledati novou vlast a začíti zde jednojazyčný státní život s výlučně maďarským charakterem. Všechny tyto pokusy se však ztroskotaly a skončiy pro Maďary katastrofou: na Uralu, v Lebedei a v zemi Etelköz na dolním Dunaji. Průběhem půl století trpěli postupně pod útiskem Chazarů, Pečeněgů, Bulharů. Konečně nalezli v dnešních Uhrách požehnanou půdu, která svou strategicky snadno obhajitelnou přirozenou hranicí a svými bohatými přírodními poklady ukázala se pro založení státního útvaru svrchovaně vhodnou a s pomocí podrobených mnoha malých národních kmenů pod hegemonií národa maďarského mohli se vyvinovati jak hospodářsky, tak i politicky a vojensky ve velikou moc.

Státnická moudrost svatého Štěpána počítala s touto situací, když svému jedinému synovi testamentárně vsuggeroval, že uherský stát, obydlený jedině uherským (t. j. maďarským. Pozn. red.) kmenem ve své úplné osamocenosti by byl uprostřed cizích národů slabý a pomíjivý. To neznamená, že by byl kdy chtěl mnohojazyčnost státu učiniti permanentní institucí a jeho uherského (maďarského) charakteru jej zbaviti.

Ústava, jež se za něho rozvíjela, veřejná moc, soustředěná v rukou uherského krále, komitátní systém, toto šťastné sloučení vojenské a administrativní organisace, založení uherské šlechty a systému šlechtického velkostatku: to vše je důkazem, že tento moudrý král v této zemi chtěl vybudovati silný a lidnatý stát pod uherským vedením, s národním režimem a hegemonií jedné rassy. Humanní trpělivost, kterou otcovským způsobem jevil vůči svým jinojazyčným poddaným, ochota, s jakou přijal cizí přistěhovalce a tyto nadal pohostinnými právy a privilejemi, — to vše mělo za účel, aby se nemaďarské živly v zemi Maďarů cítily zcela spokojeny a mohly se k Maďarům snadno přivinouti a časem se s nimi assimilovati.

Král Štěpán Svatý byl prvým, ve velkém slohu pracujícím stavitelem jednotného uherského státu. Ničeho nebyl tak dalek, jako toho, aby na této půdě vytvořil federativní státní útvar, republiku rovnoprávných národních kmenů. Při své stavbě neodmítnul ani cizí material, ani cizí formy, jedině však proto, aby tím této budově dal více pevnosti a vybuďoval z ní státní útvar, aby jeho příslušnost k ostatním evropským státům byla tím dříve uznána. Leč i při upotřebení cizího materiálu a použití cizích forem jednal v duchu uherském a měl před očima uhersko-národní cíle.

Vytvořil národní království, jež během devíti desítiletí dosáhne svého tisíciletí, přežilo veškeré státy tehdejší Evropy a udrželo se až do nové doby.

Žehnejme jeho památce v dnešním svátečním dni!

POLITICKÝ PŘEHLED.

Den 11. listopadu byl dnem, kdy hrabě Andrássy předložil uherskému parlamentu návrh zákona o volení poslanců do sněmu.

Proti této reformě se ozvaly nemaďarské národnosti, sociální demokracie a maďarské opposiční strany: občanská radikální strana, strana demokratů, reformovaní národní socialisté a strana selská.

Po celých Uhrách byly svolány lidové schůze, aby na nich bylo protestováno proti tomuto novému útoku na demokratism, proti novému znásilňování milionů. Vláda se však postarala, aby lid nebyl poučen, aby nemohl dáti výraz svému politickému přesvědčení, by ona bahnitá, klidná nálada politického života nebyla rušena obžalobami a stesky potlačovaných nemaďarských národností a maďarského proletariátu. Sta a sta schůzí nebylo proto povoleno, avšak tyto nepovolené schůze vykonaly také svoji úlohu. Lid se přesvědčil, že se s ním zachází zcela otrocky, že je dítětem, které nemilosrdná macecha krutě bije, nedovolí mu však plakati, tím méně si postěžovati. A kde byla povolena schůze, tam se štvalo proti ní v kostele, v úřadě; svolavatelé schůzí byli předvoláni před slúžné a tam jim přísně uloženo, že nesmí bouřiti proti vládě, a tím proti maďarskému národu. A když ani sliby farářů, stojících ve službě maďaronského klerikalismu, ani hrozby slúžných a městských kapitánů nezpomohly, celou vesnici, v níž bylo shromáždění lidu, obsadili četníci. A tomu se říká stát ústavní, ostrov svobody. Ano, stát otroctví, založený na milionech četnických bodáků a nespravedlivosti stoličních úředníků.

Jedinou nadějí národností byl jen slib králův, který týž učinil, když nynější koalice převzala vládu po Tiszovi. Avšak annexe Bosny, kterou si Maďaři chtěli osvojiti na základě jakéhosi historického práva, zdá se, odklidila i tento slib. Andrássy se aspoň ve svém časopise chlubil, že schválení své předlohy již obdržel. Tomu však nemožno věřiti, jelikož o čestném slovu, o citu pravdy a spravedlivosti, o základech ethiky u Maďarů, vlastně jich představitelů, plutokratických oligarchů, nemůže být ani řeči.

Opposiční blok pracoval a pracuje dále. Avšak není naděje, že by jeho práce byla korunována zdarem. Proto není divu, že Arnošt Garami, jeden z vůdců uherské sociální demokracie, navrhnul, aby v tom případě, kdyby volební reforma v nynější formě byla přijata, svolán byl kongres strany, na kterém by navrhl:

„Nechť se mimořádný kongres strany vysloví, kdyby se vládou navrhované plurální a veřejné volební právo stalo zákonem vzdor odporu veškerého proletariátu: sociálně demokratická strana nevstoupila by do parlamentu, který by byl na tomto základě svolán; tomu přiměřeně organisace a způsob boje strany ve všem by byl ihned změněn, aby odpovídal podmínkám boje mimoparlamentního."

Návrh svůj odůvodňoval (Népszava dne 29. října): Když zvítězíme: vybojovali jsme právo lidu. Když prohrajeme: lid i na dále bude otročen.

První případ znamená další vývoj Uher na základech západoevropských, ke kultuře západní; znamená lidový parlament a vstup proletariátu a potlačených do parlamentu.

Druhý případ znamená udržení polobarbarského stavu, zamezení další evoluce dle vzoru západního, znamená konservování třídního parlamentu a znamená — snad — vstup několika proletářů do parlamentu oligarchů."

Národnostem se líbil návrh Garamiho, zvláště u Rumunů došel vřelého přijetí. Volební reformou nejvíce ztratí Rumuni, proto takový boj proti předloze.

O návrhu tom „Slovenský Týždenník" psal: „Prichodí hútať nad tým, či nám slobodno pozvať ľud, aby šiel voliť, keďže bude zrejmé, že jeho vôľa bude pod záštitou zákona i pod záštitou závratníckej politiky zfalšovaná.

V takom prípade by nám prichodilo rozmýšľať nad tým, či by to bolo svedomité, posielať ľud na také voľby, ktoré by ľudu večite pripomínaly, že to volebné právo stalo sa zákonom napriek danému sľubu.

V takom prípade bolo by nádobno snáď hľadať také spôsoby, aby sa bojovalo za právo ľudu nie pomocou snemu, ale mimo snemu.

Pisateľ týchto riadkov netlumočí tentokráť návrhu takého, ktorý by sa bol vyvaril v po-

Slováčtí rolníci na trhu.

Fotografoval dr. Sv. Tůma, Bud

radach, on tlumočí výlučne názor svoj vlastný. Ale odporúča svoj návrh na uváženie. A myslí, či by v istom páde nebolo treba siahnuť k takému prostriedku, ktorý by v krátkom čase poučil smerodajné kruhy o tom, že národy môžu uplatniť svoju vzácnu vôľu len vtedy, keď sa im to najvyšším zákonom neprekazilo. Takýmto prostriedkom by bol volebný bojkot.

Keď by tak potom národnostné strany a ich ľud voľby bojkotoval, to jest keď by sa na voľbách vôbec nesúčastnil to by malo ten následok, že by boj o našu národnosť plynul mimo snemu divoko, vydaný na pospas vášňam sklamaného ľudu a na sneme nebolo by ľudí, ktorí, zastupujúc svoje národnosti, prekážajú súčasne aj šovinismu v tom výboji, ktorý výboj je namerený nielen proti nám, ale i proti iným, vyšším. Volebný bojkot by bol našou nemou demonštráciou, ktorú by ale počuli a ťažko cítili všade, lebo snem by sa stal výlučným majetkom ľudí politicky zlých."

Jak vidno, autor sám není si jist dosahu passivity volební. Stranění se politického života neprospělo dosud žádné straně.

*

Poslanec Eötvös přihlásil se do klubu neodvislé levice osmačtyřicátníků, kde navrhl resoluci, kterou se vládní osnova odsuzuje co nejrozhodněji, s prohlášením, že levice osmačtyřicátníků bude všemi prostředky bojovati proti příznivému vyřízení osnovy té a pro zavedení práva volebního na základě rovnosti. Úsudek o této události, budiž jakýkoliv, byl by prozatímně předčasný.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Slovenský Komlóš, vesnice slovenská v békéšské stolici, jest již znám z dějin slovenského utrpení. Disciplinární řízení proti tamnímu faráři Hrdličkovi a učiteli Stykovi, pronásledování tamních obyvatel pro panslavismus dokazují, že komlóšané nechtějí se zříci svého rodného jazyka. Na jaře Andrej Beňo, člen obecního výboru, podal návrh, aby úřední jazyk byl slovenský a aby také obecní úředníci osvojili si během určité doby slovenštinu. Stoliční výbor však tento návrh zavrhnul. Představenstvo obce chtělo zavésti dvojí vyhlašování a sice slovenské před kostelem a maďarské na obecním domě. Stoliční výbor békéšské stolice opět zachránil vlasť a slovenské vyhlašování nepotvrdil. A aby komlóšanům odpadla chuť k dalšímu panslavismu, obžaloval státní návladní tamního starostu pro podněcování proti uherským zákonům. Maďarské časopisy pak psaly, že pouze těmi nejsurovějšími prostředky bude možno zničiti toto přidržování se jazyka Svatoplukova.

*

Stolice — to jsou hráze uherské ústavy. Tak se ráda chlubí maďarská žurnalistika. Ve skutečnosti jsou to však chudobince pro zkrachované šlechtice a asyly pro rozličná individua, trpící na paralysu progressivu a na pronásledování nemaďarských národností. Proto jsou hyčkány stoliční výbory a stoliční úředníci, tito dvorní dodavatelé vládní většiny, proto tolik přečinů administrativních.

Již několikráte měli jsme příležitost poukázati na tyto neřesti. Nyní přichází na řadu opět marmarošská stolice. Dr. Mikuláš Gottesmann, člen autonomního výboru, podal žalobu na tamního podžupana pro defraudaci, falšování veřejných listin a zatajování úřednických přečinů.

Obžaloba — která před časem zmizela ze stoličného archivu — obsahovala také následující případy:

Jan Cipler, který v jedné osobě byl i starostou, i notářem (tajemníkem), za několik let defraudoval daňové příspěvky. Slúžný notáře suspendoval, podžupan jej ale uvedl opět do úřadu.

U Varovského, notáře v Dolení Neresnici, konstatovali 130 případů defraudace a podžupan jej pak dal do výslužby se zvýšeným služným.

A podobných případů líči vzpomenutá obžaloba celou řadu.

*

Katolická církev maďarisuje Slováky a evangelická také. Biskup Párvy má hodného následovníka v superitendentu Scholtzovi.

A opět Kovačice. Konsenior Dolleschal (potomek českého Doležala), pomocí administrátora nechal nejprve vyhoditi z presbyteria všechny nepoddajné presbytery a dal potom ze 24 členů zvoliti za inspektora a podinspektora své kreatury. Církev podala proti této svévoli stížnost k generálnímu konventu. Konvent její stížnost zavrhnul.

Maglód, je slovenská vesnice blíže Pešti. Kázání děje se slovensky, maďarsky pouze jednu neděli v měsíci. Farář vyučuje konfirmanty jazykem slovenským. Jinak zde vládne maďarisace v celém svém lesku. Školy jsou maďarské, následkem čehož děti zapomínají slovensky.

Církev se proto usnesla, aby se ve škole aspoň vyučování náboženství konalo v slovenském jazyce. Proti tomuto usnesení appeloval sám tamní farář, slovenský renegát Šimko. Záležitost tato octnula se po mnohých překážkách na generálním konventu. A tento s odvoláním se na to, že Maglód je na cestě k úplnému pomaďaření a tak uvedení slovenského jazyka při vyučování náboženství by tento přirozený postup zamezilo, čemuž ze statních zájmů nelze nechati dojíti, usnesení církevního sboru maglódského zrušil.

*

Slováci nyní před volební reformou na lidových schůzích chtěli protestovati proti zavedení plurality a prohlásiti se pro lidovou a demokratickou reformu. V Uhrách však není spolčovací a shromažďovací zákon, následkem čehož zde vládne v tomto ohledu bašibozuctví slúžných a městských kapitánů. Tito, když nechtějí, nevezmou oznámenou schůzi na vědomí. Appelace je možna pouze na ministra vnitra, avšak odpověď tohoto přichází obyčejně pozdě, neboť přenechá celou záležitost stoli i, vlastně těmže osobám, které lidovou schůzi nepovolili. Tak i nyní celá řada schůzí nebyla povolena z důvodů, jaké možno uvésti toliko v tomto oligarchickém státě.

V Lokci (oravská stolice) nepovolil slúžný schůzi, neboť tamní lid je prý prosáknut panslavismem a bouření proti státu (prohlášení se proti pluralitě), by ještě tento panslavism prohloubilo.

V obci Káptalan nebyla povolena schůze, jelikož „lidové schůze jsou s to, skaliti tichou náladu voličstva".

V Dicsöszentmártoně nepovolil slúžný schůzi, neboť v tentýž den nemůže býti více schůzí než jedna.

V Trenčíně nebyla schůze, jelikož by prý sloužila národnostním zájmům a súčastnili by se jí také voličové z jiných okresů.

A takovýmto způsobem nebylo povoleno nej něně 50 schůzí na Slovensku a asi 100 rumunských schůzí.

*

V Novém Sadu vycházející srbský časopis „Branik" uveřejnil svého času dva články o Černové. Státní návladní shledal v nich podněcování proti maďarskému národu a autor jich, J. Petersky, byl odsouzen na 6 měsíců do státního vězení.

*

Slovenský proletariát se vzmáhá, čemu dlužno se jen těšiti. Slovenšti socialisté osvědčili se již nyní mužnými bojovníky za demokracii. Jejich měsíčník „Slovenské Robotnické Noviny" počínaje 1. lednem 1909 bude vycházeti týdně. Předplatné 4 K ročně. Redakce v Prešpurku (Poszony, Vásártér 12.).

*

Dne 13. listopadu byla v Praze valná hromada „Detvanu" spolku slovenských studujících. Po zvolení nového výboru byli zvoleni za čestné členy spolku bývalí jeho členové: Phil. Dr. Jaroslav Vlček, univ. professor a Dr. Vavro Srobár, lékař z Ružomberku, který po jednoročním pobytu ve státním vězení segedinském přišel do Prahy za účelem duševního zotavení a byl také schůzi přítomen. Slečna Jánošková přednesla báseň od Sládkoviče a slečna Daxnerova zazpívala několik slovenských písní.

*

Biskup Párvy opět koná svoji vlasteneckou povinnost. I tentokráte obětí jeho láskyplného působení je Florián Tománek, kterého před krátkou dobou z oravského Hruština přeložil do Ružbachu v spišské stolici. Dne 25. října mělo býti v Ružbachu shromáždění lidu proti pluralitě. Bylo by to první veřejné vystoupení spišských Slováků. Politická vrchnost proto ihned vyjednávala s biskupem Párvym, jelikož toto lidové hnutí bylo připisováno Tománkovi. Slúžný schůzi nepovolil, do vesnice vyslal celou četu četníků a biskup Párvy napsal Tománkovi následující list, pod číslem 2401.:

„Milý synu! Po opètných dobropřejných pokusech a zklamán v trpělivém očekávání, přesvědčil jsem se, v čemž utvrdil mne také Tvůj dopis ze dne 20. t. m., že Ti nemohu s klidem svěřiti práci pro duševní blaho věřících a od působení Tvého na tomto poli, budeš-li pokračovati v dosavadním směru a oboru, nemohu čekati dobrý výsledek. Proto, vědom si své arcipastýřské povinnosti a odpovědnosti, suspenduji Tě „ab ordine et officio".

Současně jej poslal do kláštera v Marianskem Bešňově. Zde ho však kapucini nechtěli přijmouti, jelikož politická činnost nemůže býti příčinou k pokání v klášteře. Proto se tázali Párvyho, je-li Tománek skutečně suspendován a proč. Párvy odpověděl, že Tománek není suspendován, do kláštera jej posílá proto, aby jej odstranil od slovenského národního hnutí. Zároveň sděluje, že na Tománka bude platiti 100 korun měsíčně.

To je již 20. stanice, kterou Tománek z benevolence biskupovy zaujal.

*

V Satmáru měl tamní maďarisační spolek „Széchenyi társulat" hromadu, na které byl také přítomen Koloman Széll. Pronesl zde velikou kulturní řeč, ze které části, týkající se národností — otiskujeme:

„Ve veliké práci budování a konsolidování uherského státu má lví podíl pěstění a rozšiřování maďarské kultury a maďarského jazyka.

Nikoliv však násilně. Tím, co více účinkuje: tou vnitřní silou pravdy, že zde, na tomto bodě Evropy, může existovati toliko jednotný, silný stát, když se nám podaří naše nemaďarské spoluobčany přesvědčiti, že šířením maďarské kultury, pracujeme v jejich prospěch, neboť je chceme vychovati, aby mezi námi. jako bratři, byli schopni k vyplnění každého takového místa, na kterém osvojení si maďarského jazyka je bezpodmínečně nutným. Vážně, spravedlivě, tolerantně se chceme chovati vůči nim, před zákonem a v každé fási státního života nechť požívají rovnosti a je podlou lží, tvrdí-li naši nepřátelé opak toho. Musíme je přesvědčiti, že chceme než-li jejich dobro, neboť kdo se může uzavírati před tím, kdo přináší světlo a hlásá spravedlnost. A toto my hlásáme a to přinášíme. Jedno však požadujeme. Žádáme, nedotýkáme-li se jejich jazykových a kmenových zájmů v mezích jednotného maďarského státu a když vůči těmto chceme býti spravedlivými, nechť se tedy podrobí jednotné maďarské státní myšlénce a požadavkům maďarského státu. Nechceme káceti jejich kultury, není naší žádosti, abychom ji pohltili, nechť se však podrobí jednotnému maďarskému státu, nejenom však pouze zevně, nejenom tak, že tu a tam hlásají, že oni také uznávají společnou vlasť; nejenom nechť milují tuto společnou vlasť, nýbrž nechť uznají maďarský stát, jednotnosť maďarského státu, jednotný maďarský, národní stát, z jehož povinností a práv žádný syn této vlasti nemůže se vyjmouti, nechť vzývá svého Boha kterýmkoliv jazykem. Neděláme agressivní politiku, naopak, chceme je připoutati k maďarskému státu, nechť však ani oni neprovozují offensivní politiku, abychom nebyli nuceni proti nim vystoupiti k obraně našich nejsvětějších zvyků, našeho jazyka, jazyka a kultury jednotného maďarského státu.

Na tomto místě Evropy — a dějiny nás tomu učí — může státi toliko silný, konsolidovaný stát. Měla-li tato hypothesa oprávněnost před staletími, dnes je oprávněnější. Silným je však stát pouze tehdy, když jest uvnitř jednotný; bez vnitřní síly, není síly.

A síla, vnitřní síla tohoto státu spočívá v jeho maďarském karakteru; tento stát může býti jedině maďarský. K zajištění budoucnosti této vlasti jsme povinni, předati ji našim potomkům tak, jak jsme ji převzali od našich předků. Tento stát jsme založili jako stát maďarský, vůči všem vlivům východním a západním jsme jej uchránili a také jej jako maďarský stát udržíme, neboť to není pouze naší svatou povinností, to je našim citem, který žije v každém maďarském srdci."

„Nehlásáme boj. Pokoj přinášíme našim cizím spoluobčanům. Nestojíme zde, jako Říman, v jedné ruce mír, v druhé ruce boj; v obou rukou přinášíme mír, avšak vůči všem těm, kteří se nepodrobí maďarskému státu, neuznají hegemonii maďarského státu a v něm vládnoucího maďarství, dovedeme se ubrániti.

Dvě věci nedovolíme v žádném případě: za prvé, aby z ciziny přicházely aspirace, které otráví naše cizí spoluvlastence. V této vlasti nestrpíme ani rumunskou, ani sloven-

skou, ani slovanskou, ani srbskou, ani německou irredentu.

Za druhé: každý občan této vlasti jest naším bratrem. Před zákonem jsme si všichni rovni. Nesmíme dělati rozdílů. Ctíme si také jejich kmenové a jazykové zvyky, odpovídají-li požadavkům maďarského státu. Ctíme vše s tou největší bratrskou láskou, cum amore. Ctíme si vše, co se neprotiví jednotě maďarského státu, avšak nestrpíme žádné takové hnutí, které by chtělo uvnitř něco děliti, vyvolalo by vnitřní nové skupení, chtělo by dělati vnitřní demarkacionální čáry na těle jednotného maďarského státu, neboť tento stát není založen na zásadách federalisace, nýbrž na základě jednotné maďarské myšlénky."

Celá řeč nesla se tímto duchem a končila v jakési nové okkupaci vlasti, kterou dlužno provésti pomocí maďarského jazyka.

*

Srbským časopisům „Odjek", „Samouprava", „Večerne Novosti", „Zvon", „Za otačbina", „Politika", „Pravda", „Trgovinski Glasnik" byla zakázaná poštovní doprava do Uher.

*

Ministr vyučování hrabě Apponyi zakázal upotřebování slovenské školní knížky: Slabikár a čítanka, vydané Bežou, neboť prý jsou v ní obsaženy články nevlasteneckého ducha.

*

Poslední číslo maďarského illustrovaného časopisu „Vásárnapi ujság" přináší vyobrazení spišského biskupa Párvyho, an stojí uprostřed svých slovenských věřících. Obraz chce dělati effekt, a tomu svědčí také text, jímž je doprovázen, z něhož otiskujeme:

„Alexandr Párvy mezi věřícími. — Mnoho se mluvilo u nás o tom, která národnostní politika je vlastně správná. Jeden zná dobrou administraci, jiný opět dobrou školu, třetí přísnost považuje za takovou, která vede k cíli. Snad každý z nás má pravdu, avšak A. Párvy nalezl vedle toho tu největší pravdu a tou není nic jiného, než-li že hlavní podmínkou k dobrému řízení národnostního obyvatelstva je láska. Biskup A. Párvy, ačkoliv je 67 let stár, výborně si osvojil slovenský jazyk a tak se s chudým (szegény) a dobrým slovenským lidem osobně dovede stýkati a prostředkem lásky podivuhodnou měrou dovede parírovati práci agitátorů, kteří se proto velice na něho zlobí." Potom vychvaluje cestu Párvyho po katolických církvích v liptovské stolici a konkluduje, že lid před tím byl předpojatý, potom však šel s radostí do kostela. „Najednou s vlastních úst biskupa Párvyho zazvněla nejčistější slovenčina", která obrátila mysli k němu.

A takovými nepravdami klame se maďarské obecenstvo. Párvy se mu představuje v rouše beránka. Černová, suspendování Hlinky a Tománka, pronásledování Moyše a celé řady slovenských kaplanů, o tom všem se mlčí. O bohumilém konání „hrozného Alexandra", který nastoupil svůj úřad „s láskou k lidu" nesmí nikdo věděti.

Když však Párry je tak přímý vůči svým kněžím, proč není takový i vůči sobě a jiným farářům své diecese. Nedávno se projednával před soudem v Budapešti proces plný skandálů, v němž hlavní roly hrál Párvy a farářská hospodyně Koráčová. Proč nesuspenduje faráře Kerna v Morkušovicích, který svým nezřízeným životem otravuje celé farní okolí? A jeho „kanonické" chyby, jež jsou dostatečny k suspendování, jsou Párvymu také známy. Kern je však hlavním kortešem (dodavatelem voličů) ministra Günthera, a biskup Parry musí chrániti maďarský charakter Uher.

*

Na podzim předešlého roku byl uveřejněn v „Slovenském Týždenníku" článek: „Pan Zultán to rozkázal", ve kterém slúžný Zoltán Thuránszky spatřoval urážku své osoby a podal proto žalobu. Dne 27. října bylo líčení. Autor článku Petr Cheben byl uznán vinným a odsouzen na osm dní prostého vězení a 100 K pokuty.

PRO SLOVÁKY.

Problémy rakouské politiky. Ve schůzi delegací říšské rady ze dne 28. října t. r. ujal se slova poslanec Kramář, zabývaje se různými otázkami vnitřní politiky Rakousko-Uherska. Dokazoval nutnost toho, aby Rakousko vážně si všímalo otázky slovenské a snažilo se ji luštiti, pronesl úsudek o annexi Bosny a Hercegoviny, těmito slovy:

„Slovanství, které my hlásáme, není žádné slovanství dobývačné, nýbrž slovanství vzá-

jemné lásky, vážnosti a svobody, je to slovanství, mající naprosto mírové poslání vůči druhým národům. Rakousko potřebuje takové evoluce v rakouské politice; není mu třeba obávati se slovanské otázky, bude-li samo spravedlivým k Slovanům k Rakousku náležejícím a nebudou-li jmenovitě Slované v Uhrách tak potlačováni, jak se to vskutku děje.

Neboť právě uherská vnitřní politika jest nebezpečím pro říši. Rozčilení nad annexí nebylo by tak velkým, kdyby nehrozilo nebezpečí, že Bosna dostane se Uhrám. Nepřáli bychom si nic toužebněji, kdyby Bosna dostala se Chorvatsku a Dalmacii, které osvobozeny by byly tísnícího panství maďarského. Rozčilení nebylo by také tak velkým, kdyby Bosna byla přivtělena k naší polovině říše, ale že právě má dostati se Maďarům, působí tak dráždivě, neboť v uherskou svobodu nevěří nikdo v celém světě. Kdyby Bosna dostala se Maďarům, stala by se jihoslovanská otázka akutní a vyvstalo by velké nebezpečí pro Rakousko, neboť sympatie všech čestně liberálně smýšlejících lidí nejsou na straně Maďarů. Nelze pochopiti, že národy byly osvobozeny z tureckého jha, aby dány byly pod jho maďarské."

„Zařízení, jež budou v Bosně a Hercegovině provedena, budou rozhodujícími pro celou budoucnost a pro posuzování annexe. Provedení těchto zařízení nesmí však býti přenecháno několika úředníkům, musí vyslechnuto býti také lidové zastupitelství, musí býti utvořena čestná správa, která také čestně svobodu chce a která nehodlá provozovati žádnou germanisující nebo maďarisující politiku a vyvolávati náboženské třenice, nýbrž chce dáti lidu zkrátka čestnou svobodu. Jestliže však v Bosně a Hercegovině má být provozována politika, jako v Uhrách proti Slovákům, Chorvatům, Srbům a Rumunům, pak nebude jihoslovanská otázka naprosto rozluštěna annexí, nýbrž vyvstane teprve v celé své velikosti a stane se hrozivým nebezpečím monarchie. Za poměrů dnešních v Uhersku nelze se diviti, že názory ciziny v tomto směru nejsou právě lichotivy pro pány, kteří zde jsou u vesla a tomu neodpomohou žádné sebe větší přípitky, pronášené dle kalgburgského receptu na mírových konferencích, neboť svět spatřil, co se zde děje.

Rakousko má vedle svého velkého poslání, udržovat evropskou rovnováhu, ještě jiný, právě tak veliký a právě tak důležitý úkol ve světové historii, vyrovnati totiž protivy mezi slovanstvím a němectvím.

Vnitřní politika Rakouska jest rozhodující pro to, jak bude toto druhé veliké poslání světodějné splněno. Podaří-li se Rakousku poctivou a pokojnou politikou dáti národům pocit spokojenosti, vychová-li politika rakouská národy k tomu, aby pokojně žily vedle sebe a podaří-li se v Rakousku rozřešiti veliký problém slovansko-německý, stane se veliká světová otázka — Slovanstvo a Německo — mnohem méně nebezpečnou. Pro Rakousko jsou jenom ty otázky významnými, které se týkají národů, majících v Evropě pokrevné příbuzné, kteří se svými soukmenovci cítí a myslí a s nimi snášejí slasti i strasti. Avšak národa, který je v Evropě naprosto cizí (t. j. Maďarů. Pozn. red.), který svou politikou násilného potlačování národností pozbyl sympatie, kterou dříve měl, třeba se jen málo obávati. Národa takového mohla se obávati jenom slabá Vídeň, protože následkem své pochybené politiky byla osamocena a bez podpory národů ostatních.

Jestliže však Rakousko i nadále bude si hráti na německý předvoj, anebo jestliže bude provozovati politiku maďarskou nebo politiku skutečného, nikoli však domnělého potlačování Němců, nebude se moci vyhnouti katastrofě, jejíž výsledek nemůže nikdo předvídati. Jisto však je, že padne jisté katastrofě za oběť stát, který nedovedl ve svých dlouhých dějinách rozřešiti veliký problém zjednání míru národů uvnitř svých vlastních hranic."

Armáda a slovanské národnosti. Poslanec Klofáč pronesl dne 30. října t. r. v delegacích obsažnou řeč, ve které ostře kritisoval poměry v rakousko-uherské armádě. Vytknul vládě, že zneužívá vojska jednostranně proti slovanskému obyvatelstvu této říše. Za příklad uvedl také krvavé události v Lublani, kde proti slovinskému lidu bylo neodůvodněně použito vojska, při čemž pravil:

„Ostatně, pánové, jedna věc je nápadnou: kdykoliv teče následkem zakročení vojenského krev, je to vždy jen krev slovanská. Rád bych opravdu viděl statistiku, kolik za posledních dvacet roků ve srážkách s vojskem a četnictvem zastřeleno bylo Slovanů a kolik Němců a kolik Maďarů! Jen o zastřelených Slovanech víme, jednou jsou to Češi, jindy Slováci nebo Chorvaté, dne 20. září Slovinci. Mimoděk tak člověku napadá myšlénka, která opravdu pobuřuje, že jakmile jedná se o Němce nebo Maďary, vojsko má rozkaz co nejmírněji se chovati — a my proti tomu ničeho nemáme, neboť jsme především lidé a máme cit! — ale jakmile jedná se o Slovany, upozorňují se velitelé oddílů, že mají při nejmenší příležitosti užiti hned zbraně! To je, pánové, co nás uráží, co nás dráždí a odpověď pana ministra, která pro tragedii lublaňskou nenašla jiných slov, než která jsme slyšeli, rozčilení naše a naši nespokojenost musí jen stupňovati."

V další své řeči přednesl stížnost, uváděje příklady, na odsouzenihodný fakt, že zvláště důstojnictvo armády urážlivě se chová k příslušníkům slovanských národů, Čechů atd. a pravil:

„Nechť nikdo neříká, to jsou maličkosti. My každému od srdce přejeme chvílku zábavy a přejeme i důstojnikovi. Ale jako se nikdo nesmí odvážit — a ani mu to nenapadne! — při jakékoliv zábavě urážet národnost maďarskou nebo německou, tak také nesneseme, aby výminka byla činěna, kdy jde o národnost naši. Urážka je právě v tom, že mladí důstojnící troufají si sesměšňovati jen českou národnost! Tolik národní hrdosti a tolik úcty sami k sobě máme také, jako Maďaři, a proto žádáme, aby opravdově jednou armádní správa postarala se o to, aby žádný příslušník armady — prostý nebo generál — netroufal si dotknouti se cti a jména národa, který svou inteligencí a poplatností pro armádu znamená víc, než kdokoliv jiný! Nerad bych, pánové, kdybych k této záležitosti musil se ještě jednou vraceti! Jestliže to, co jsem už řekl, stačí, abych hlasoval proti rozpočtu ministerstva války — nutí mne k tomu zvlášť i pohled na to, k čemu armáda dnes se propůjčuje v Uhrách a v Chorvatsku. Nechť mi nikdo víc nemluví dnes o jednotné armádě. Neexistuje víc! Maďaři dosáhli, čeho chtěli a je zajímavo, že křesťansko-sociální strana německá, která kdysi s vlajícími prapory vytáhla do boje proti Maďarům, dnes ku všemu tomu úplně mlčí. Chorvati a Slováci jsou Maďarům obětováni, to stačí, aby i bosenští Chorvati se přesvědčili, jak daleko na vídeňskou pomoc dr. Luegra mohou spoléhati!

To všecko, na co jsem v čas ještě slovanské delegáty upozorňoval, stalo se. Služební a vyučovací řeč, korespondence a dislokace jsou hlavními v cmi a ne „kommandosprache". V tom všem — při chabém, nesjednoceném postupu slovanských delegátů, kteří vojenské politice nevěnují žádné pozornosti — Maďarům na účet Slovanů bylo vyhověno. Maďarisace v armádě jde dokonce už tak daleko, že chorvatský, německý nebo slovácký reservista dostává povolávací lístek vyplněný jen maďarsky, ačkoliv tomu ani za mák nerozumí, což v případu mobilisace může míti ovšem povážlivé následky.

Když je jednota armády jednou už protržena — a to za netajeného souhlasu mnohých generálů — bylo by další sebezapírání Slovanů víc, než naivností. Co v armádě přiznáno bylo Maďarům, musí být přiznáno také nám. My Češi od této chvíle na tomto stanovisku musíme stát pevně a důsledně!

Na konec mám pak jen jediný dotaz: co znamená nynější soustřeďování uherských pluků v Bosně? Je-li v tom tendence, jak ji vyciťuji, aby Maďaři mohli jednou odvolati se, že Bosna a Hercegovina byly k monarchii přivtěleny za pomocí uherských pluků a že tedy Uhry mají na Bosnu a Hercegovinu nárok, pak proti tomu protestuji hned dnes. Armádní správa nechť nezapomíná, že lecjakýs její manévr už dovedeme prohlédnouti a že jsme a zůstaneme na stráži!" (Hlučný potlesk a souhlas. Řečníku se gratuluje.)

*

Zajímavý odkaz. V Přibyslavi zemřel minulého měsíce 83letý soudní adjunkt ve výslužbě p. Řeřicha, který celé své jmění odkázal na dobročinné účele. Zesnulý ustanovil také ve své závěti, aby každému

dráteníkovi, který v době od sv. Václava až do sv. Matěje půjde Soběslaví, bylo vyplaceno 10 K z obnosu, který k tomuto účelu odkázal. Odkaz tento je zajisté vzácným příkladem dobrotivého smýšlení zesnulého starce.

*

O slovenské a české literatuře napsal spisovatel William Ritter delší stať do pařížské revue „Mercure de France 1.—X. 1908" zařaděnou v rubrice Lettres Tchéques. Referuje v ní o souborném vydání spisů Sv. Hurbana Vajanského a dále o české literatuře revualní, při čemž neopomenul se též zmíniti o revui „Naše Slovensko". — V „Mercure de France" mají všechny evropské národy vyhraženou svou literární rubriku, jejíž účelem jest, podati pokud možno časový obraz o literatuře toho kterého národa. Rubriku „Lettres Tchéques" rediguje již od pěti let p. William Ritter za pomocí spolupracovníka z uherského Slovenska. Tuto neúnavnou a obětavou práci p. Williama Ritra nutno po zásluze oceniti. Informovati cizinu pravidelně o české a slovenské literatuře, o našem duševním životě vůbec, je svrchovaně nutno a zjedná našemu národnímu životu více respektu, nežli cokoliv jiného. Bohužel pan William Ritter stěžuje si a zajisté právem na liknavost českých nakladatelů, kteří vzdor vyzváním, neuznají za dobré, aby za účelem referování posílali redakční výtisky knih, vydaných jejich nákladem, ba mnozí na takové vyzvání nedají ani odpovědi. Této stížnosti pana Williama Ritra popřáváme zde zúmyslně místa a doufáme, že na příslušných místech bude jí věnována pozornost. Stále naříkáme, že cizina o nás ničehož neví, že o nás nesprávně je informována a úspěšné snaze jednotlivce, k zjednání nápravy v tomto směru, odpíráme i takovou podporu, která nám nepůsobí pražádné obtíže. U jiných národů takové zjevy se nevyskytují. Redaktor rubriky „Lettres roumaines", pro rumunskou literaturu, dostává nejen všechny publikace rumunské Akademie ale i od veškerých rumunských nakladatelů. Podobně je tomu i u Němců, Maďarů atd. Kéž se zde stane náprava, což si ze srdce přejeme, neboť při našich česko-francouzských stycích nemůže býti lhostejno, jsme-li schopni i skutků, opravdovosti, jedná-li se o naši národní representaci.

— V 266. čísle revue „Mercure de France (ze dne 16. července 1908) v rubrice pro maďarskou literaturu napsal maďarský korespondent Felix de Gerando posudek o jisté maďarské knize, pojednávající o národnostních poměrech v Německu. Autor její zle se kasá na utlačovatele Němce a projevuje lítost nad osudem Poláků v Poznani. Toto neupřímné maďarské rozhořčení nad německými utiskovateli Slovanů, odbyl p. William Ritter velmi účinným a zároveň zábavným způsobem. Vzal totiž kritiku pana de Gerando, opsal z ní vše, zaměniv toliko jména národností: Němce za Maďary, Poláky za Slováky a poněmčené polské vesnice za pomaďarštěné názvy dědin slovenských. Jak tato přiléhavá záměna působila, lze si domysliti.

*

Výstava malířů z uherského Slovenska. Dnem 1. listopadu byla v Kolíně otevřena výstava děl slovenských malířů z Uher. Výstava tato potrvá do 30. listopadu t. r. Umístěna je v nové škole v Kolíně, na Pražském Předměstí. Přístup od 9. hod. ráno do 4. hod. odpoledne. Výstava tato má za účel, seznámiti české obecenstvo s malířskými pracemi slovenských umělců, s typy lidu slovenského a přírodními krásami uherské Slovače. Polovina čistého výtěžku této výstavy bude věnována hmotné podpoře lidu slovenského. Vstupné za osobu 40 h, rodina (4 osoby) 1 K. Studentský a dělnický lístek 20 h. Vstupné pro dítky v průvodu učitelů 10 h. Doporučujeme českému obecenstvu, aby tento prospěšný podnik hojnou návštěvou podpořilo. — Před zakončením výstavy hodlá Českoslovanská jednota v Praze na výstavě té pořádati slovenský večírek.

*

Vzorková síň českých a slovenských výrobků. V Rusku usedlý Čech, pan Svatopluk Koníček, Bolšaja sadovaja 163, zřizuje v Moskvě při nakladatelství „Slavie" vzorkovou síň českých a slovenských výrobků, s výstavkou reklamních brožur, katalogů, ceníků atd., za účelem propagandy mezi ruským obecenstvem pro styky rusko-československé. Pan Sv. Koníček je mužem snaživým a je nutno, aby jeho podnikům

byla věnována se strany českého a slovenského obchodnictva náležitá pozornost.

*

Obchodnické zájmy, časopis hájící zájmy maloobchodníků zbožím koloniálním, střižním a pekařů, vycházející na Král. Vinohradech, zavedl rubriku „Slovensko" ve které umisťuje zprávy ze Slovenska. V jednom z posledních čísel u eřejňuje dopis ze Slovenska, v němž se praví: „Slovenský obchodník může vypravovati hrozné věci nejen o národním útisku, ale i o útisku hospodářském. Nesvědomité, vyděračské firmy vnucují zvláště méně uvědomělým kolegům lecjaký nepre dejný šmejd, a to ve velkém množství, užívají všelijakých úskoků při uzavírání obchodů a pak, když obchodník nemůže se u nich dovolati svého dobrého práva a zboží k prodeji se nehodící nemůže vrátiti ani ovšem s podvodnou firmou po dobrém se dohodnouti, je ubohý obchodník vydán na pospas vyděračství a vykořisťování, které jej může zničit." — Redakce „Obchodních Zájmů" hodlá působiti pro s'učinnost českých obchodníků s obchodníky slovenskými.

Z MAĎARSKÝCH ČASOPISŮ.

Veškerá maďarská žurnalistika je nyní zaměstnána volební reformou. Kolik hlav, tolik návrhů k zamezení neštěstí, které plyne z této reformy pro maďarskou myšlénku, vlastně pro hlasatele této myšlénky, kteří z ní těží a žijí. Když se v Uhrách někdo nemůže dodělati kariéry, tak začne zkrátka žíti z nacionalismu. A to se v Uhrách vyplácí. Proto taková předpojatost proti volební reformě, jako výsledku pokroku, proto taková nesmiřitelná zášť proti „vlastizrádným" národnostem a „tulákům bez vlasti" (hazátlan bitangok), jak Andrássy, tento domýšlivý aristokrat pojmenoval celý uherský proletariát. To je strašidlo, které oslepí i toho nejspravedlivějšího Maďara, tímto argumentem se pracuje v celém politickém, společenském a literárním světě Uher.

Mezi tyto nenasytné hlasatele maďarské státní myšlénky náleží také Arnošt Baloghy, poslanec, který myslí, že v jeho rukou leží osud Hungarie a který v „Pesti Hirlapu" (26. září) horlí pro pluralitu.

„Nelze pochybovati o tom" — píše — „že pluralita je umělá korekce. Umělý nástroj k dosažení nějakého účelu. Možno jej odsouditi se stanoviska rovnoprávnosti, lze mu vytknouti, že dle kategorií rozděluje souhrn státních občanů a že neodůvodněně přikládá větší váhu jednomu občanu, než jinému, ačkoliv k seznání pravé vládnoucí myšlénky není potřebna ani kultura knihy pozemkové, ani diplom, stačí k tomu jednoduchý, čistý zdravý rozum. Dále možno vytknouti, že ani jinde, ani u nás, když státní zřízení spočívalo na aristokratičtějších základech nepomýšlelo se na pluralitu, nyní, když demokratičtější proud ovládá světový vývoj, použití plurality znamená zpátečnictví, Z teoretického stanoviska lze pluralitě mnoho a velice mnoho vytknouti.

Avšak nesmíme hleděti na doktriny při otázce volebního práva, nýbrž na konečný cíl a výsledek, který lze docíliti nějakým způsobem, byť i ne spravedlivým."

Zde vidíme aspoň trochu upřímnosti. Všechno zdeptati, co se příčí maďarské a aristokratické hegemonii. A zde Baloghy uznává, že pluralita nebude s to, zachovati maďarský ráz uherského státu.

„V zájmu této myšlénky musíme se chopiti něčeho jiného a na štěstí máme způsob, který je i přirozený i čestný.

Vložme konečně do zákona pravou vůdčí myšlénku maďarské vnitřní politiky, avšak nikoliv tak, jako v osudném národnostním zákonu, který byl původcem tolikého zla."

*

O tomto přirozeném a čestném prostředku k zachování maďarské supremacie rozepisuje se Baloghy dále v „Pesti Hirlapu" (2. října).

Pluralita dle něho není potřebna pro uplatnění Maďarství, neboť není schopna rozšiřovati teritorium maďarské národní myšlénky.

„Veškeré občanstvo Uher" — pokračuje — „není spojeno jediným svatým a nedotknutelným národním citem. Kletbou maďarského národa, jeho těžkou, případně osudnou tíhou je, že menší část jeho občanů nikoliv na jediném, nýbrž na třech čtyřech oltářích chce obětovati v různých jazycích zjevivším se „národnostním" geniům. Národnosti, jako zvláštní centra zájmů, ačkoliv bez možnosti zvláštního vývoje, osobi.ě se chtějí uplatniti. Vždyť dnes již i v parlamentě hlásají tyto své snahy a zde s obalem, onde bez

Fot. P. Sochánĕ, Turč. Sv. Martin.

Strečnianská dolina.

obalu vyzradí, aby vedle maďarského národa i národnosti, jako politické jednoty byly uznány.“

Tato tendence je srozumitelná a jasná. Kdo nevěří, ať sleduje parlamentární řeči našich národnostních poslanců a pozoruje jejich skutky. Nejen ethická, nýbrž politická individualita. S touto tendencí osobitého uplatnění se musíme konečně zatočiti v zájmu nás všech.

Tuto tendenci jsme dosud politickými výkony velmi málo hatili. Naši státníci, pravda, řečnili v parlamentě a na banketech o „maďarské státní myšlénce“, my sami jsme tolikráte hlásali „bratrskou lásku“ — a separatistické snahy dále se šíří a zkvétají.

Rozdíl a boj mezi vývojem uherského státu bude existovati do té doby, národnosti budou se pokoušeti s nadějí na zdar, aby se osvobodili ze svého politického područí a své ethické touhy, aby doplnili osobitými politickymi právy, která by jejich ethickému stavu odpovídala, dokud není bezpodmínečná politická autorita vládnoucího maďarského národa také zevně, zákonem zabezpečena, rozumí se, ne takovým zákonem, jako z. čl. 44. 1848., který mluví o jednotném a nedělitelném politickém maďarském národu a vedle toho dává možnost k uplatnění se národností a jejich jazyků.

Ethický vývoj národností nelze již dnes násilím zameziti, avšak toho si ani nikdo nežádá, ačkoliv politika, která v dosažení svých záměrů opírá se vždy jen o sílu, je k tomu oprávněna. Dnes jsme ještě tam, že v politice nehraje prim krasocit, nýbrž politika je otázkou síly. To popírají toliko farizejové. Avšak ethickou tendenci národnostní v Uhrách nikdo nechce zameziti. Nikdo jim nebere jejich kmen, náboženství, jazyk, zvyky. Jedná se však o to, kdy jednotlivé massy splynou s maďarským národem. Je otázkou, zdaž se to někdy stane. Tuto otázku nechme při volební reformě stranou. Nový volební zákon nechť nemaďarisuje. Není to úlohou nového volebního zákona.“

„Nechť se každý vyvíjí ve své zájmové sféře, jak mu libo, avšak v politické zájmové sféře nechť každy občan této vlasti, bez rozdílu, cítí bezpodmínečně vůdčí sílu vládnoucího národa. Nechť cítí, že zde jinou politiku nelze dělati, než maďarskou. Nechť cítí, že zde není místa pro zvláštní politický individualismus. Nechť zde každý cítí, že se musí stotožniti s jednotnými politickými zájmy uherského státu a že těmto zájmům každý, kdo zde bydlí, musí býti nápomocen. V cítění to se musí uplatniti vědomí, že tato zem je zemí Uherskou (rozuměj Maďarie) a že zde každý občan je uherským (rozuměj maďarským) poddaným. Všechno, co se u nás zve politikou, musí býti maďarské, nejenom spravedlnost.

Slepý také může viděti, že politická jednota je možna bez poškození ethických zájmů, když jednotliví kmenové budou si rozuměti ve vyjadřovacím orgánu politického života, v jazyku. A právě proto, neboť jazykové isolování u nás jest nejhlavnější zbraní osobitných národnostních politických snah: štváčům přechází mráz po zádech při pomyšlení, že massy, naučivše se státnímu jazyku, budou ztraceny pro tyto snahy a že se vžijí do maďarského politického a národního života.“

„Supremacie maďarského národa bude se moci pouze tehdy určitě uplatniti a vyjádřiti, když užívání politických práv spojíme se znalostí maďarského jazyka.

„Národní spolucítění“, „národní život“ nelze vytvořiti zákonem, avšak podmínky možno jim určiti.

A zde je příležitost. Uzákoněním práv maďarského jazyka užíváme přirozenou, čestnou a právní zbraň.

V otázce maďarského jazyka k nynější základní práci nejsou potřebny teorie, pochybná mudrování, nýbrž odvaha, prosáknutá silným národním vědomím a určitost, neznající smlouvání.

V životě maďarského národa byl osudným omylem každý takový zákon, který v otázce národního vývoje byl vynesen pouze v zájmu „dneška“, aniž by jím byli zákonodárcové zajistili také vývoj budoucnosti.“

*

Supremacie maďarského národa. Ačkoliv novou volební reformou, bude-li taková, jakou slibuje býti, Maďaři v olupování práv nemaďarských národů dosti značně pokročili, přece jim nestačí zákon, nýbrž požadují positivní práci k zabezpečení maďarské nadvlády. Rozvrh této práce je obsažen v programu národní obrany v „Pesti Hirlapu“ (4. října), který se skládá ze čtyř bodů:

„I. Uhry musí obdržeti nové administrativní a politické rozdělení novým ohraničením stolic a volebních okresů, aby se tím jak ve sněmu tak i ve stolicích zajistila převaha Maďarů a současně abychom touto administrativní zbraní zamezili šíření se národnostních snah.

II. Ve všech oněch částech vlasti, kde cizí elementy hrozí maďarský kmen potlačiti, kde se národnosti vzmáhají, musíme Maďarství posilniti novou kolonisací a parcelováním půdy.

III. Musíme dělati maďarisační kulturní politiku, která začíná opatrovnou s maďarským jazykem, pokračuje lidovou školou s maďarským vyučovacím jazykem a maďarskou lidovou knihovnou, a která postupně zmaďarisuje všechny školy Uher. Státní jazyk lze šířiti nejlépe v mladistvém věku; nesmíme proto ničeho zapomenouti ve škole, neboť to nebudeme nikdy moci nahraditi v kasárnách — nebo před volební komisí.

IV. Musíme inaugurovati maďarskou národní politiku. Také peníze musí státi ve službě maďarisační politiky. Naším velikým neštěstím je, že celý náš finanční svět je chladný vůči národním zájmům. Učme se od národností, které založily silné peněžní ústavy s mnohamilionovým kapitálem, který výhradně slouží národnostním zájmům a které zvláště v Sedmihradech začínají ničiti Maďarství.

V těchto čtyrech směrech musíme začíti najednou celou akci."

Z MAĎARONSKÝCH ČASOPISŮ.

Na Slovensku byly teď před podáním volební reformy svolány lidové schůze — které však byly ihned zakázány. Myjavský „Obzor" (25. října) má z toho velikou radost.

„Veliký rámus dělají panslávské listy" — píše — se schůzemi, které národniari svolali. Účel těchto shromáždění je, připraviti Slováky k volbám. Na nich se představí lidu budoucí kandidáti poslanecké strany panslávské. Všude ty samé blbosti a lži tlachají o potlačování Slováků, o hrůzovládě „čvachovských" maďaronů za tím účelem, aby se lid roztrpčil, aby se v něm vzbouřila krev proti pánům, proti vlasti a úřadům. Jelikož tyto schůze jsou za tím účelem svolány, aby šířily nenávist a nepokoj, jest nutno tyto překaziti a agitátory přísně potrestati. Proč nepoučují lid o užitečných věcech, jak lze důchody si zvětšiti nebo živobytí zlehčiti, leč ženou jej do rukou sociálních demokratů, kteří jej ozbrojí holemi, kamením a revolvery a říkají, že bojují s dobrým spojencem, odhodlaným ke všemu, co prospívá. Ano, lupič přátelí se jen s lupičem. Lupičům není však potřebí práva, svobody a poslanectví, nýbrž řetěz, karabáč a Ilava (vězení u Trenčina). Zdaž nemluvím pravdu, drazí bratři Slováci? Vezměte tudíž hole na ty svolavatele panslávských schůzí. Ať jdou do Čech a do Ruska. My je nechceme. My je nenávidíme, neboť jsou to tuláci, buřiči, lháři a podplacení lotři. Ani jeden statečný Slovák ať nejde na jejich shromáždění. Ukažme těm buřičům, že nejsme jejich otroci. Dolů s nimi! Ven s nimi!

*

A dále (1. listopadu) psal:

„Stěžují si panslávské časopisy, že úřady nepovolily schůze, které budoucí kandidáti panslávské strany svolali. Stěžují si tyto listy, že žijeme v době strašného potlačování a že vás, Slováky, všude odstrkují. Úřady nezakázaly všechny schůze, pouze tam, kde není dostatečné záruky, že by se lid nebouřil, nedopustil se násilí. O potlačování Slováků ani řeči, vždyť Jednota katolického lidu a křesťanští socialisté se shromažďují a úřady jim nedělají žádné překážky. Je však rozdíl mezi panslávským a křesťanským lidovým shromážděním. Panslávi mají své tajné cíle, které směřují proti jednotě Uher a aby jedna národnost šla v pravo a jiná opět v levo. Vyslechněte jen takového břichatého pansláva, když vyleze na sud, aby vykládal svoji moudrost. I když neřekne, co chce říci, posluchači mu rozumí. Všade obžaloba. Překypuje závistí a mstou proti Uhrám, kde toliko páni mají právo, kde ubohé Slováky týrají, tupí, pokutují, zneucťují a olbľubují. A jaké city vzplanou v posluchačích po takových řečech? Zajisté, že každý věří tomu břichatému panslávovi, vždyť většina posluchačů je nevzdělaná, která věří, co jí takový vypasený a zlatým řetězem ověšený „pan sedlák" řekne. A následky? Ty samé, jaké vidíme u červených socialistů.

Revolver, kámen, železná hůl a oheň. Vždyť kdyby úřady nebyly si tolik hrály se sociálními demokraty, nemusili nám dnes přerůsti přes hlavy a ohrožovati naše životy a majetky. A právě tak bude i s panslávy. Také vůči těmto měly by býti úřady přísny. Je zřejmo, že panslávi nenávidí Uhry, nenávidí jejich zařízení, jejich zákony, jejich státní jazyk. Nelnou s dětským citem k domovině, leč zbožňují Čechy a Rusko. Jsou zrádci vlasti. A takovým nesmíme dáti ani právo, ani svobodu, ani žádné výhody. Musíme je vyloučiti z hranic ústavy a zakročiti musíme proti nim i mimořádnými a velice přísnými zákony, neboť — jenom tehdá bude mír a jenom tak zajistíme budoucnost Uher, naší v asti".

*

A opět stesky. Dr. Filberger, redaktor „Obzoru", který stále lže, že Slováci nejsou potlačováni, kydá dále hanu na Slováky. Mluví o rovnoprávnosti, lidovou schůzi, svolanou v jeho okresu, však nepovol l. Současně je i slúžným, pilířem „ostrova svobody". A ve svém, vládou financovaném listě píše (7. listopadu):

„Několik do Slavie zamilovaných panáků, kteří nechtějí, by pod Karpatami a mezi Dunajem a Tisou bydlel jeden silný, svorný, vzdělaný a hrdinný národ, zahájilo boj „za tú našu slovenčinu". A jak jej zahájili: Tak, že podněcovali proti lidové straně, ve které Slováci začali se cítiti jako doma, že vynadali každému, kdo nebyl s nimi za tím účelem, aby Slováci nenáviděli kněze, pány a maďarony. Potom založili národnostní stranu s programem tajným a falešným. Potom se spřáhli se sociálními demokraty a hledali přízeň Čechů. Následky panslávské politiky jsou ty nejsmutnější a neuspokojí ani samotné vůdce. Oni se postavili proti státu, naše vlasť však jen tehda bude míti budoucnost, když v národě bude úplná shoda. Národniari však neupevňují tento svazek, nýbrž pracují proti němu. A konají to jménem všech Slováků, ačkoliv ohromná většina Slováků neuznává Jurigu a Hodžu za svého vůdce a nehodlá pod Karpatami zakládati československý stát. My jsme mnohokráte napomenuli „Ľudové Noviny" a „Slovenský Tyždenník", že jejich politika nevede k dobrému a napomenuli jsme Slováky, aby se nenechali svésti panslávům. A Slováci drželi se naší pravdy, čímž dokázali, že jejich osud je spojen s osudem národa maďarského a že v budoucnosti hodlají s Maďary v téže shodě žíti, jako po dlouhá staletí. A tak co hledá Hodža s jeho vlastizrádnou politikou? Proč se sbližuje s nepřáteli Uher a národa maďarského a proč nehledá přízeň vlasteneckých stran? Nemusí býti vládní, když chce být v opposici? Nechť se sblíží s Andrássym nebo Kossuthem, upřímně, s otevřeným srdcem a programem, který jest možný za našich poměrů a může býti ujištěn, že padnou hráze, které nás dělí a národnostní otázka bude řešena k prospěchu celého národa (kterého?). Pokud však „Ľudové Noviny" a „Slovenský Tyždenník" a s nimi i vůdcové budou hráti na falešných strunách, nevykonají ničeho a žádný rozumný a vlastivěrný Slovák neuzná je za vůdce"

NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ A FINANČNÍ PŘEHLED.

Kdo dosud ještě nevěděl, že v Uhrách každý mluví i o tom, čemu nerozumí, nechť si přečte jednání finanční komise uherského parlamentu. Byl projednáván rozpočet ministerstva obchodu. Budžet spadá totiž pod přísnější domácí pravidla, tak že není naděje, k plenárnímu pojednání toho-kterého budžetu určitého resortu. Proto bychom právem mohli očekávati, že aspoň jednání komise bude důkladné.

A co jsme viděli? Finanční komise, která je asylem finančních a hospodářských koryfejů parlamentu **na jedno posezení projednala rozpočet, který má 482 mil. kor. preliminovaných vydajů**. Debaty se súčastnili čtyři advokáti, dva universitní professoři, 1 básník, 1 hvězdář, jeden ministr a jeden bývalý president bankovní. Tento poslední rozumí důkladně obchodu. Referentem byl advokát, a k tomu agrárník; to je fotografie ubohého obchodu. Obchodník nebo živnostník ani jeden nebyl přítomen.

A pustému zevnějšku odpovídal prázdný obsah debaty. Mluvilo se o admini traci železnic, podporování malého průmyslu, železničních spolcích, veřejných komunikačních prostředcích, vývoji průmyslu, družstev pro výrobu surovin, pokladně nemocenské, pla-

tech poštovních a telegrafních zřízenců. O obchodě se vůbec nemluvilo. Toliko Kossuth prohlásil, že je stoupencem hospodářského osamostatnění. Nebyl tam Szterényi, statní tajemník a Kossuth musel mlčet.

Není potom divu, že uherský obchod se nerozvijí, a tomu přiměřeně a průmysl stagnuje, možno-li zde vůbec o nějakém průmyslu mluvit.

Vláda chce proto penězi průmysl pozvednouti. Ministr obchodu povolil na rok 1908 subvenci 21 novým podnikům, do kterých vloženo bude 15 mil. K kapitálu a poskytnou práci 3300 dělníkům. K zvětšení 31 stávajících továren povoleno 3,012.000 K státní podpory. V těchto podnicích investováno 13,300.000 K a pracuje v nich 2800 dělníků. Strojů bylo darováno 96 továrnám v ceně 1,332.567 korun.

Že takovým hromadným poskytováním výhod průmysl se nezvedne, je skoro jisto.

*

„Remeselnícke Noviny", vydávané ve Skalici k povznesení v odborné organisaci slovenského řemeslnictva, konají na Slovensku důležitou, ač velmi obtížnou missii. Lze si vřele přáti, aby působení tohoto časopisu setkávalo se s nejlepším zdarem.

V čísle „Rem. Novin" ze dne 5. listopadu v dopise z Turč. Sv. Martina tlumočena je stížnost, že slovenské vedoucí kruhy nevěnují svému živnostnictvu a obchodnictvu dosti péče a žádá, aby vůdcové slovenští neopomíjeli a zabývali se odbornými otázkami řemeslnictva.

*

Nevšímavost maďarské vlády k potřebám a snahám slovenského lidu zakouší hojnou měrou i slovenské řemeslnictvo. „Remeselnícke Noviny" v dopise ze Skalice na př. píší:

(Naše remeselníctvo začíná cítiť potrebu spolčovania). „Skalickí remeselníci, nemohúc sa dočkať potvrdenia stanov svojho remeselníckeho spolku, ktoré už dávno boli ku zaslaniu na potvrdenie na patričné miesto odovzdali, nemajúc ani nádeje, že by sa to v krátkom čase stať mohlo a cítiac už veľkú potrebu toho, aby sa mohli spoločne stýkať, ako tak spoločne sa poznávať a aspoň na dobročinných cieľoch spoločne pracovať, za tým cieľom počali všetci skalickí remeselníci vstupovať do spolku sv. Vincenta, ktorý má svoje miestnosti v „Kat. Kruhu" a tu utvorili svoj „remeselnícky odbor", v ktorom môžu aspoň v medziach stanov tohoto spolku spoločne pracovať, dobročinné ciele podporovať a seba vzdelávať do toho času, až sa milostivej vláde uráči nejaký ten samostatný spolok im povoliť. Preto vyzívame aj ostatných remeselníkov, ktorí sa ešte do tohoto odboru zapísať nedali, aby to čím skôr urobili a samochca sa od svojich kollegov neodťahovali. Nech nikto nepočúva na plané reči niektorých rýpalov; každý člen je vítaný. Už je darmo, aj remeselníctvo začína mimovoľne cítiť, že patrí k sebe."

Tak znemožňuje maďarská vláda i slovenskému řemeslnictvu, aby se odborově, ku svému hospodářskému zvelebení, organisovalo.

Z ČESKÝCH ČASOPISŮ.

Jak se daří dělníkům v Maďarii. Pod tímto titulem přináší „Právo Lidu" ze dne 18. října t. r. následující zprávu:

Z Ružomberku se nám píše: Varujte dělníky, by sem necestovali a nebrali práci u textilní firmy Ignáce Mautnera a spol. Dělnictvo je zde přímo zotročené a popoháněči firmy, za pomoci beťárských četníků, zde nakládají s dělníky ještě hůře než s otroky. Panuje zde čirá libovůle továrnika. Pro úřady neplatí žádný jiný zákon, než pouhý příkaz továrníkův. Slyšte, jak to zde chodí.

Máme továrnu rozdělenou na dva díly, a sice na starou a novou přádelnu. Ve staré se pracuje na dvě směny. Továrna se spustí o půl 6. hod. v pondělí ráno a běží celý týden až do neděle do rána do 5 hodin. Každého dne je pouze 10minutová přestávka, aby se mohl parní stroj namazat. Směny zde trvají celých 12 hodin. V nové přádelně se pracuje jen jednou směnou, a sice od 5 hodin ráno do 9 hodin večer bez polední přestávky. Zaměstnáni jsou zde ve dne v noci nejenom dospělí mužové a ženy, nýbrž i děti od 9 let počínaje. Usne-li některé dítě únavou někde v koutku, poleje ho vrchní mistr studenou vodou, a když ze spánku vyděšené procitá, dostane ještě napohlavkováno. Lidumilní vrchní mistři jmenují se Čížkové a jsou bratranci. Postavy

jsou oba přímo trpasličí, ale na malé děti ještě stačí, na dorostlé volají četníky.

Firma má v továrně zařízenou strážnici pro četníky, kteří zde vedou ve dne v noci dozor nad dělníky. Kdyby nepřišel některý dělník včas do práce, tak se proň pošle četník, který ho do práce přivede. Popoháněči jsou zde velice surovi vůči dělnictvu a nejenom že mu surově pro každou maličkost vynadají, oni se odvažují dělníky — třeba i otce anebo matky rodin — i tělesně trestat. Odváží-li se týraný odporovat, zavolá se naň četník, jenž jej ihned odvede do vězení. Je-li to Slovák, tak mu ještě četník pořádně nabije, třeba veřejně na ulici před sběhem lidí. Maďarský četník nedělá žádné okolky a nikoho se nebojí, továrníkovi za kořalku slouží věrně jako pes.

Dělník V. N., příslušník pardubický, odběhl si do závodní kantiny pro svačinu. Jelikož do ustanovené doby pro svačinu chybělo ještě několik minut, chopil jej v průjezdu noční vrátný za krk a hodil ho nazpět, nadávaje mu při tom mezi jiným „česká svině" atd. Napadený je organisovaný soudruh a nejsa na podobné zacházení zvyklý, vzepřel se vrátnému a vracel mu nádávky. Ale se zlou se potázal. Vrátný zavolal četníky a diktoval jim, aby vzpurného dělníka zavřeli, při čemž mu bohupustě spílal a vyhrožoval fackami. Četníci tak ihned učinili a zavedli dělníka do tovární strážnice, kdež s ním ihned zavedli protokol, jelikož se dopustil veliké urážky vrátného tím, že se vzepřel jeho spílání a týrání. Na to byl „zločinec" propuštěn. Několik hodin na to, když se nacházel ve svém bytě, vtrhli k němu pod vedením domovníka dva četníci v plné zbroji a s nasazenými bodáky, a vedli jej zacházkou pro postrach všeho dělnictva okolo továrních bytů do města, kdež jej uvrhli do vězení. Než jej propustili, tak mu četníci pohrozili, že ho zavřou příště hned na pár dní, kdyby se ještě jednou opovážil některému popoháněči odmlouvat. Dělník se však nenechal zastrašit a odpověděl zbujnickým četníkům, že se ničeho nezákonitého nedopustil, následkem čehož nemá žádných obav. Proti zneužití úřední moci četníků ohlásil protest. Četníci mu na to znovu vyhrožovali, že ho zavřou na novo na několik dní a potom že ho pošlou postrkem na hranice. Nechť si potom stěžuje kde chce. Četníci maďarští mají zde opravdu neomezenou moc a úřady maďarské jim dají vždycky za pravdu, zvláště stěžuje-li si na jejich darebáctví „cizozemec", jímž je ovšem také každý občan z Předlitavska.

Prosíme Vás, zastaňte se nás, aby se s námi, dělníky z Rakouska, lépe nakládalo. Snad by se dala zjednat náprava cestou parlamentární v delegacích?

Poznámka redakční. Všechno je marné. Ministři naši pokrčují prostě rameny, když se od nich žádá, aby zakročili u uherské vlády ve prospěch dělníků z Rakouska. „Uhry jsou cizozemskem, nemáme tam žádného vlivu," odpovídají. Mohli by se ovšem zcela lehce chopit různých donucovacích prostředků, ale tak daleko ještě nejsme, aby se vláda naše zastala i dělníků, když se jim děje křivda."

*

Maďarské křeče. Brněnský „Hlas" přinesl v měsíci říjnu t. r. několik statí, v nichž pojednával podrobněji o národnostních poměrech v Uhrách, o dnešní politice Maďarů a jich postavení k Němcům. Část těchto statí pro jejich pozoruhodnost zde otiskujeme:

— „Nápadno je, jak velice lichotivě ucházejí se Maďaři o přízeň Němců v říši. Ve svých apologiích mluví o své blahovůli vůči Němcům a němčině, popřávajíce jí čestného místa jako jazyku vyučovacímu na školách; vůči němčině mají ohledy (vlastně vůči židům), ale ostatní nemaďarské jazyky ignorují. Proč nepíší, že všecky jazyky požívají práv a výhod jako němčina? Oni dokumentují své úzké přátelství se židy, kteří jsou neobmezenými pány v Uhrách a kteří, obchodujíce s námi a s cizinou, nezbytně potřebují němčiny; vláda ochotně jim v tom vyhovuje a na svůj náklad vyučování němčině zavedla. Odpadnou-li židé od Maďarů, přestanou-li býti jich korteši, ztratí Maďaři naprosto všecku vládu v územích nemaďarských. Židé jsou jejich spolehlivé bašty; ovšem služeb těch nekonají zadarmo, nýbrž požívají za to všelikých výsad a koncessí. Na druhé straně lichotí Maďaři Němcům, aby zlomili jich předpojatost proti Uhrám, která poslední dobou zvláště ve směru hospodářském byla citelnou. Aby si je navnadili, poslali výmluvného hr. Apponyiho, ministra vyučování, na interparlamentární konferenci do Berlína, při

které příležitosti on tyto dny proslovil vůči Němcům v říši velice lichotivou řeč. Prohlásil zde Němce za národ hlubokého myšlení a hlubokého politického pojetí. Německý duch je ze všech nejvíce universální a kdyby jednou spadl člověk s měsíce na zem a kdyby se mne ptal, které řeči se má naučiti, aby poznal kulturní život lidstva na naší planetě, doporučil bych mu neprodleně studium německé řeči, neboť studiem každé jiné řeči přehlédl by sice mnoho ale přece jenom pouze omezené pole. Znalost německé řeči poskytne znalost celé kultury, kultury téměř všech ještě žijících národů. Je to tedy zvláštností německého ducha býti zároveň individuelním a universálním, míti schopnost cizí národní individuality oceňovati a pojímati. Dále chválí zásluhy německé politiky, že ona zároveň blahovolně, přatelský, bratrsky a zároveň s porozuměním se chová vůči cizím národním individualitám. (Viz Poláky!) Žvastal tam hr. Apponyi tedy chvalořeči, přetvařoval se, lhal, vždyť doma je despotou a úhlavním nepřítelem národnostních individualit. Je tedy chvastání jeho pouze lákadlem pro Němce, aby se neodvraceli od Uher a naklonili se k nim vytrvalým přátelstvím. Ovšem, Němci nejsou krátkozrací. Mohou si v ohledu národnostního barbarství podati s Maďary obě ruce.

Ješte jednu věc měl hr. Apponyi pověděti Němcům v říši. Maďaři děkují svou existenci Němcům a Bismarkovské balkánské politice protislovanské. Danajský dar Bosna a Hercegovina učiněný Rakousku, je balastem a problematickým územím, které bylo dáno Rakousku, aby se vklínovalo mezi jihoslovanské země, aby tyto se nespojily. A také Maďaři jsou klínem mezi jižními a severními Slovany, mají tedy Maďaři zásluhu — a to hr. Apponyi zapomněl v Berlíně pověděti — že dosud německá říše vůbec existuje. Neboť kdyby nebylo Maďarů, kteří zadržují proud Slovanů jižních a severních, dávno by na východě byla ohromná slovanská říše, která by Němce i ze západu vytlačila. Jenom že ten maďarský klín už je hodně práchnivý a dlouho nevydrží. Ovšem, blahovolnost nepřátel Slovanů, umožňuje jak existenci, tak hegemonii maďarskou proti všemu právu a pravdě. Ale co je umělého, neudrží se trvale. Čas všecko převrátí. Maďaři sice vyhostili všecky nemaďarské úředníky, zaplavili celou uherskou zemi maďarskými nápisy, do všech koutů se vedrali, ale nic naplat, nemaďarský lid nevšímavě chodí kolem těch nesrozumitelných nápisů, myslí si, ať si celou uherskou zem pobijí maďarštinou, srdce a duši lidu nepřekonají, ba čím více buší do nemaďarského lidu, tím více se k sobě národy tulí a tvoří oproti chorým, neplodným Maďarům nerozbornou baštu. Maďaři myslí, že národnostní hnutí u nemaďarských kmenů je výsledkem nějakého popuzování a štvaní nějakých za hraničních agitátorů. Proto se také proti vlivům ciziny ukrutně hájí. Ale přetvařuj se. Oni vědí dobře, že všec y jejich prostředky, jichž až po dnes užili, aby aspoň provedli v Uhrách nucené užívání maďarského jazyka, byly marny. Na všech stranách hlásí se mat řština ku svému právu. A tento hlas je vždy mocnější, poněvadž uvědomění národní roste, přibývá také více podnikavosti a blahobytu a proti boháčům si Maďaři netroufají, šlapou pouze po slabých. Positivní praktické výsledky na poli průmyslu, obchodu a hospodářství nemaďarských národností zaráží Maďary, kteří ve svém jádru jsou naprosto nezpůsobilí v oboru ponikavosti. A tento vývin nemaďarských národností a na druhé straně rapidní hmotný i mravní úpadek Maďarů přispívá k veliké rozrušenosti vládnoucí kliky, která dnes nebo zítra se bude poroučeti, poněvadž už to na všech stranách vře, i lid obecný, selský na maďarské straně posud stojící, prohlédl onu hříšnou hru, kterou s ní zemanstvo provádí a hlasitě projevuje svou nevoli. —

Uhry jsou státem mnohojazyčným jako Předlitavsko. Jednotlivé kmeny jsou zde na stejné kulturní úrovni, jsou také početně významny. Bytují zde od pradávna a mají tedy přirozené právo a nároky na rovnocennost s ostatními, taktéž na všecky podmínky zdárného kulturního vývoje na základě jazyka mateřského. V Předlitavsku zmařeny byly záhy snahy germanisační, nešlo to, aby tolik národů sklonilo se pode jho němčiny, německým nátěrem záhy prosvitaly barvy jednotlivých národů a dnes už statečně všecky národy předlitavské aspoň uhájily práva jazyková a školství, jakožto průkopníky k dalšímu kulturnímu rozvoji. Různojazyčné národy žijí tu vedle sebe a stát se nezbořil

celistvost monarchie není ohrožena, ačkoliv jsou zde národy se státoprávními požadavky. Všecky národy mají za sebou slavnou historickou — ne pouze válečnou jako Maďaři — a kulturně-uměleckou minulost, dovedly nadutě snahy německé hegemonie svrhnouti a očistu provedou v dohledné době od němčiny na celé čáře. Není tu panslavismu, je zde uvědomění, politická vyspělost a zralost. Na tento stupeň vyšinuly se vůbec národy všecky teprve v dobách pozdějších a teprve minulé století vyneslo na povrch otázku národnostní, individuelní, ze které vyplynulo mnoho sporů, které na mnoha místech ještě podnes nejsou uklidněny. Tak je i v Uhrách. Žily tam kmeny různé vedle sebe, státní řečí byla latina, všude i na říšském sněmu. Teprve po zábleskách svobody a národnostního hnutí začaly jako ostatní národy i Maďaři pronikati se svou individualitou a otevřeně se k tomu přiznávají, že jejich kultura teprve od roku 1867 nabyla rázu přísně národního. Tak tedy Maďaři nabyli národního uvědomění teprve nedávno, ale dobyli velkých úspěchů, poněvadž měli na své straně zemany, šlechtu, vládu a řadu výtečných politiků, kteří výborně uměli težit z politických situací a nešikovnosti německých vlád vídeňských. Nejsou o nic napřed než ostatní národy; to, čím jsou dnes, děkují náhodě, nikoliv své minulosti a domnělé historické přednosti. Je pravda, že ve všech směrech expansivně pracovali a chtěli v každém oboru vykázati se svou prací, svým uměním, svou kulturou, svým průmyslem. Ale tak rychle, za několik let nedá se dohoniti něco, na čem jiné národy po staletí pracují. Maďaři snaží se býti ve všem svými, na všem musí býti maďarská punce. Bez součinnosti ostatních národností marno je jejich všecko usilování a snažení. Na mocnější kulturní, průmyslový, hospodářský rozmach jsou Maďaři malí a slabí.

A seslabují se stále více vnitřními národnostními potyčkami, oni nedovedou rozumně k sobě je přivábiti, oni je odpuzují, činí si z nich nepřátele. Jak může taková říše prospívat? Na bráně v Prešpurku je tento nápis: Omne regnum in seipsum divisum, desolabitur. Království samo v sobě rozdělené se rozpadne. Tato slova by měli Maďaři míti každodenně před očima, snad ubylo by těch rozbrojů a národy navrátily by se ku společné vlastenecké práci. Ale Maďaři ve své zaslepenosti budou je kopati dále, už to předpovídají v návrzích k nové volební opravě, kde chtějí vůbec národnosti ze sněmu vyloučiti. Tedy nový boj je na obzoru. Takoví nesmiřitelní a neúprosní jsou doma, do světa však hlásají, jací jsou trpěliví beránci. Kdo tomu věří? Dnes je cizina tak dalece informovaná, že pokusy očisty se strany Maďarů jsou marny. — Očistu musí provésti doma, musí se shostit bídného šovinismu, musí procitnouti ze své zaslepenosti a nicotného velikášství. Nemaďarské národy nemají přehnané požadavky, žádají provedení národnostního zákona. O tom mlčí Maďaři velmi opatrně ale na druhé straně světu namlouvají, že chtějí míti národnosti každá svůj samostatný stát, sněm, vlastní samosprávu. Ba ještě dále sahá fantasie Maďarů, tvrdí a troubí do světa, že se Slováci chtějí spojit s námi a s naší strany že se dějí překotné agitace, aby se lid na Slovensku rozvášnil a bouřil proti maďarskému státu. O tom nevíme my ničeho, Slováci tím méně. Jedno je jisto, že Maďaři stále více přitužují maďarisaci a maďarské úřady s nemaďarskými národnostmi nemilosrdně jednají. Mnozí, aby uhájili život a existenci, stávají se pokrytci a tak na luzích „svobodné" uherské vlasti bují plevel všeho druhu a přispívá k urychlení politického i hospodářského bankrotu v Uhrách. Kreditu za hranicemi nemají, a kdo zná soudnictví v Uhrách, nerad se s nimi zabývá. Tak pozvolna se Maďaři isolují, absorbují síly poplatné a hledí v ústrety žalostné budoucnosti. Nemine je msta za jejich padoušství. Zcela loyalní lidi osočují z vlastizrady, policejně stíhají cestující, cestování činí nemožným, poněvadž se tam bez maďarčiny nelze dohovořit a tak odpuzují od sebe cizinu zcela systematicky, snad tím chtějí odstraniti styky s nemaďarskými národnostmi, aby se tam nějaká irredenta nešířila. My pravíme toto: Dejte nemaďarským národnostem to, co vykládáte světu, totiž, že prý není v Evropě národa, který by tolik práv a svobod požíval jako nemaďarské národnosti v Uhrách. — Dejte jim práva a svobody!

LITERATURA A UMĚNÍ.

Ružomberský medveď. Epos. V siedmych spevoch. Dľa odohratej skutočnosti v meste Ružomberku, vo 8. roku po uplynulom století osvety, so sprievodom gajd spieva Medvecký. Nákladem Karla Salvy v Ružomberku. Ve zpěvích těchto je humoristicky vylíčena známá událost s medvědem, vyloveným z Váhu, při které maďarská úřední horlivost sklidila velikou blamáž.

Slovenský pravopisný ukazovateľ k súkromnej potrebe. Šimon Roháček v Modré. Spisek jest analogou českých „Pravidel hledících k českému pravopisu" a má býti, jak autor v předmluvě podotýká, „chodníčkom, ukázať k správnemu písaniu slovenských slov" v době, kdy „sa kruh slovensky píšúcích ľudí šíri, ale vedomosti pravopisné sa úžia". V době, kdy maďarský terror snaží se vyhladit nebo aspoň otupit cit pro mateřštinu a správné psaní, kdy nemá k mládeži přístup slovenský učitel a škola, kdy složitější mluvnice by byla nepochopena — jest knížka Roháčkova podnikem velmi dobrým, majíc jednoduchou formou a praktickým způsobem vniknouti mezi lid. Ovšem neobsahuje všech pravidel, nýbrž jen kardinální. „Úplné správne písanie možno si úplne osvojiť cvikom a pozorným čítaním dobrých slovenských kníh a časopisov."

K NAŠIM OBRÁZKŮM.

Tisovec, městečko v gemerské stolici, jehož vyobrazení v reprodukci dle fotografie Pavla Socháně v Turč. Sv. Martině, přinášíme v tomto sešitě, zaujímá v dějinách Slovenska důležité místo. Národní uvědomělost pronikala v něm vždy mocněji nežli v jiných městech slovenských. Za maďarské revoluce r. 1849 stalo se pamětihodné tím, že odepřelo přispěti k rozmnožení maďarské revoluční armády určitým počtem mužstva. Řada jeho občanů pykala pak v žalářích za to, že se město nepodvolilo maďarskému diktátu. Veliké zásluhy o Tisovec a jeho národní život získala si zde usedlá a vážená rodina Daxnerů, ze které vyšel i Štefan Marko Daxner, vlivuplný slovenský politik, který za revoluce maďarské pro své národní působení jen stěží unikl šibenici, o kterou se „mladá maďarská svoboda" opírala. Rodina Daxnerů dosud v Tisovci zdárně působí k probuzení lidu slovenského.

RŮZNÉ PUBLIKACE A KNIHY REDAKCI ZASLANÉ.

Moravsko-slezská kronika. Právě vyšlý III. a IV. svazek XIX. ročníku přináší dokončení románu „Spása" od Jiřího Sumína, dále novou beletristickou práci od V. K. Jeřábka pod názvem: „Počestná obec Valčice", obrazy z moravské dědiny. V Moravsko-slezské kronice vyšla již řada cenných a rázovitých literárních prací, čerpaných ze života lidu moravského a slezského a lze ji vřele doporučiti. Vychází ve svazcích dvouměsíčních, celkem 33 archů ročně za předplatní cenu K 3·—, poštou K 3·30 ročně. Nakladatel R. Promberger v Olomouci.

„České Revue", měsíčníku národní strany svobodomyslné vyšel právě druhý sešit ročníku druhého. Sešit se opět velmi příznivě doporoučí svým bohatým obsahem, z něhož uvádíme: Dr. Jiří V. Daneš: Poměr Srbů k Rakousku; Prof. dr. Al. Mrázek: Přírodní filosofie církevních otců; Vas. Nemirovič-Dančenko: Japonští školáci; Ing. J. Dvorský: Doprava vodní na Vltavě a Labi v Čechách; F. V. Moravec: Princip národní výchovy ve školství obecném; Ing. Vlad. List: Parní turbiny (se 7 vyobrazeními) II. Feuilleton: Politik samouk. Poznámky. O knihách a divadle. — „Česká Revue" vychází za redakce dr. Zd. V. Tobolky. Roční předplatné na „Českou Revui" činí 10 K, pro organisované členy národní strany svobodomyslné 8 K. Administrace nachází se v Praze II., Vladislavská ul. č. 20 (dům Měšťanské besedy Pražské).

Slovácké dítě poprvé studováno jest soustavněji ve stejnojmenné monografii, kterou uveřejňuje dle ukázek ze školské výstavy v Uh. Hradišti známý autor spisu „Valašské dítě" p. učitel Milán Šilka, v posledním čísle paedagogického týdenníku „Komenský". Upozorňujeme na toto pojednání všechny, kteří ve století dítěte o dítě se zajímají. „Komenský" vychází v Zábřeze.

Vynálezy a pokroky č. 4. roč. V. Populární, bohatě illustrovaný časopis technický.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor ANT. REIS. — Hlavní spolupracovník MILAN FRIČ. — Knihtiskárna OTAKAR JANÁČEK v Praze, Jámа 8.

Karel Augusta: Báča s ovečkami.

Tříbarevný tisk knihtiskárny Ot. Janáčka v Praze.

SEŠIT 3. PROSINEC 1908. ROČNÍK II.

REVUE

NAŠE SLOVENSKO.

Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

P. S. ČAMBURSKÝ:

O PARASITISMU V UHERSKÉM ŽIVOTĚ.

U posledních létech vzbudilo stupňované pronásledování Slováků v bratrské české veřejnosti nebývalý před tím zájem. Nejbližší naši bratři začali si všímati našich poměrů, ba pečlivě sledovati, soustavně studovati život slovenský. Tím se přirozeně vysvětluje i zvýšený zájem o život uherský, bez jehož důkladné znalosti vskutku těžko lze porozuměti životu slovenskému. Věci uherské jsou projednávány v českém tisku s informovaností mnohdy překvapující, byť by se i nepodařilo vystihnouti zvláštnosti uherských poměrů. Velmi mnoha úkazům, ať už se týkají uherského života politického či národohospodářského anebo kulturního, nelze prostě porozuměti bez znalosti největší uherské zvláštnosti: uherského příživnictva, parasitismu, jevícího se v každé fási, v každém oboru uherského života v nejrozmanitějších formách a to v nejpokročilejších stadiích vývoje.

Parasitism jeví se v Uhrách hlavně v tom, že vyšší třídy, mající v rukách vládu, zákonodárství, utlačují a vykořisťují třídy nižší způsobem, který přímo pobuřuje. V celku je při tom přirozeno, že toto vyssávání pociťují především národy nemaďarské, nezastoupené zhola nic, nebo jen nepatrně v třídách vyšších a pozůstávající ve většině tím ohromnější z nižších a nejmenších tříd obyvatelstva. Leč tím vším jsem ještě neřekl nic nového. Důležitější při tom je, že mimo třídního vyssávání existuje v Uhrách vyssávání národnostní. Slovenský sedlák, rolník atd. je vyssáván nejen jako sedlák a rolník, ale vedle toho všeho ještě i jako Slovák.

Toto příživnictví ukazuje se již při zdanění. Uherský malý člověk platí poměrně mnohem více přímých daní, nežli kapitalisté, střední a velcí majitelé, poněvadž tito již při roztřiďování pozemků podle jakosti dovedli svým velkým vlivem prosaditi, aby jejich pozemky byly zařaděny do tříd horších, méně zdaněných. O daních nepřímých, jmenovitě potravních, ani nemluvím, poněvadž zde není zdaněn majetek, nýbrž žaludek, který u chudáka nefunguje o nic hůře nežli u boháče.

Takovýmto způsobem jsou tedy vyssáváni nejen malí lidé nemaďarští, nýbrž i maďarští. V čem zde záleží osobitný útisk národů nemaďarských?

V nemaďarských krajích Uherska postupovalo se již při komasaci (zaokrouhlování pozemků) a při spojeném s tím třídění pozemků způsobem nanejvýše stranickým. V zemanských obcích a v odrodilých selských obcích byly pozemky zařaděny — nechť byly jakkoliv dobré — do tříd nejhorších a na základě toho zdaněny často až směšně nízko. Uvědomělejší obce se však nemálo divily, když jejich bídné, neúrodné pozemky byly uznány za vzorné a podle toho zdaněny tak, že se jejich majitelům podnes v očích jiskří.

Tímto se však docílilo nejen větší zatížení obcí a občanů, z maďarského národního stanoviska „nespolehlivých", ale výborně toho bylo použito zejména při volbách do sněmovny.

Soupis voličů děje se totiž v Uhrách až dosud na základě censu t. j. daňového minima, které opravňuje k hlasu. Je to již samo sebou ustanovení zpátečnické. Leč na tom není dosti. Tento census není všeobecný, jednotný, zemský, nýbrž různý dle obcí. Na základě rozřídění pozemků je tento census směšně nízký v obcích zemanských, německých a slovenských odrodilých, oproti tomu v uvědomělejších slovenských obcích je nápadně vysoký. Takovými machinacemi se stává, že lidnaté slovenské obce vykazují jen hrstku voličů, kdežto se na př. německé obce na Slovensku voliči jen hemží. Výsledkem toho je, že slovenský kandidát nemůže dosáhnouti většinu ani v nejprobudilejších slovenských okresích.

Jaké křiklavé rozdíly jsou ve volebním censu, toho důkazem je na př. stolice turčanská, kde v německé obci Vrícku činil r. 1899 volební census 1 K 70 h a v uvědomělých slovenských Mošovcích (rodiště Jana Kollára) 14 korun.

Stát se snaží všemožně napomáhati rasse maďarské na úkor ostatních. Státní železnice, cesty atd., staví i v krajích čistě slovenských, dělníci maďarští. Že se dopravou těchto lidí ze vzdálených krajů práce zdraží, na to se nehledí, rovněž tak ne na to, že práci sotva prospívá, když se dělníci nemohou s obyvatestvem kraje, v němž pracují, dorozuměti.

Na podporu Čangů (kmene domněle maďarského), kteří následkem své neschopnosti k životu, mnohokráte již stáli na pokraji hmotného úpadku, vydaly se ze státních peněz miliony. Nemaďary nechá stát klidně utíkati do Ameriky. Že se takovýto postup mstí na samotné vládě, je celkem přirozeno. Do Ameriky se již vystěhovaly statisíce Maďarů a Čangové vzdor všem podporám a sanačním akcím, den ze dne více upadají.

Vlastnosti parasitství jeví se v hojné míře i u Maďarstva. Je to především jejich nenasytnost. Nedosti na tom, že Slováci a jiné nemaďarské národy již proto, že většinou obývají hornatější a neúrodnější části země, jsou chudobnější než-li Maďaři, obyvatelé žírných rovin, nedosti na tom, že Nemaďaři a jmenovitě uvědomělejší jejich část, jsou poměrně více zdaněni než-li Maďaři, nedosti na tom, pravím, zpupnost a nenasytnost Maďarstva jde ještě dále. Jejich časopisy vyzývají vládu, aby expropriovala, t. j. vyvlastnila majetky nemaďarské a odevzdala je maďarským kolonistům. „Zem Maďarům!" toť jedno z nejnovějších, ale i nejnemravnějších jejich hesel.

Parasitický život přetvoří konečně parasitické organismy tak, že v pokročilejších stadiích parasitismu nejsou ani s to, aby žily jinak, než-li parasiticky. Odnímáme-li takovým organismům podmínky parasitského života, ohrozíme tím jejich existenci.

Všecko to platí plnou měrou i o parasitismu v životě uherském.

Heslem posledních desítiletí je: vytvořiti uherský průmysl! Vláda se snaží jej všemožně podporovati, ale nikoliv vybudováním a zdokonalováním příslušného odborného školství, nikoliv ochrannými cly, zdokonalováním dopravních prostředků atd. Děje se sice i v těchto směrech hodně, tak že to nijak nehodláme podceňovati. Uherská vláda chce však rychlého vývinu průmyslu docíliti jmenovitě tím, že osvobozuje od daní fabriky, ba celá průmyslová odvětví a to na léta, ba desítiletí. Jak je oproti tomu ubíjen průmysl uherských nemaďarských národů, toho ukázkou je historie turč.-sv.-martinské továrny na cellulosu, které nedovolili pracovati, pokud byla v rukách československých a která od té doby, kdy je majetkem jedné peštské banky, pracuje bez překážky.

Mnoho se mluví a píše o maďarské politice. Dnes není již celkem ani neznámou maďarská literatura. Množí se znenáhla i úspěchy maďarské Thalie atd. Vzdělaný svět se diví, čeho všeho je ten barbarský, asiatský národ schopen. Nuže a Evropa se v této věci mýlí a to důkladně. Vždyť i intellektuální práci v těchto oborech poskytují z velké části Nemaďaři. Stačí poukázati na Němce Wekerleho, žida Abrányiho, Bródyho a o hercích ani nemluvě.

Politika maďarská již tak se hemží jmény německými, slovenskými, ba i arménskými. Tisk a literaturu mají převážně v rukou židé. Ti udávají v Uhrách tón v dennících, knihách i na divadelních prknech, tím se na př. vysvětluje neobyčejná záliba pešťského obecenstva v divadelních kusech, kupletech a písních, původem i duchem skrz na skrz židovských. Ještě více přispívají nemaďarské národy na maďarské politické a kulturní účely penězi, svým mozolným, krvopotným daňovým grošem. Vždyť maďarské denníky, maďarská divadla nejsou nikterak měřítkem kulturní vyspělosti maďarského obecenstva. Ty žijí z různých státních a stranických subvencí a paušálů. I nemaďarských grošů je k tomu zapotřebí, aby se mohly dávati kusy, urážející v hloubi duše Němce, Slováky, Rumuny atd., i nemaďarských grošů je zapotřebí k tomu, aby pešťské denníky mohly žádati expropriaci Nemaďarů ve prospěch Maďarstva. Hrabě Mikuláš Szemere na sněmu dokázal, že většina maďarských denníků by byla bez státních subvencí nemožna. Na potírání nemaďarských národů ve volebním boji ztráví miliony státních peněz. Sám Bánffy za svého ministerského předsednictví dle vlastního doznání upotřebil za tím účelem 5 milionů.

Parasitickou je i sama idea maďarisace. Maďarstvo chce sesíliti na úkor milionů jiného plemene. Chce v sobě pohltiti více Nemaďarů, nežli činí počet jeho vlastních příslušníků. A chce to provésti větším dílem nikoliv svoji prací, svými penězi, nýbrž zase státními, vydřenými z větší části rukama nemaďarskýma. Příčinou maďarisace není domnělá maďarská neplodnost. Naopak, Maďaři se rozmnožují s rapidností, jedině parasitům vlastní.

Parasitismus nezůstal bez účinku ani na národy nemaďarské. Na př. i slovenský lid si v mnohých krajích zvykl, spoléhati se na cizí pomoc. V nejúrodnějších létech dovolávají se mnohé obce, ba okresy a stolice s velikou vytrvalostí státní pomoci, místo aby se vzchopily k rozumnějšímu a modernějšímu hospodaření. Slovák by byl s to, proplýtvati půl dne a jíti až do třetí obce pro otep slámy, darovanou státem a representující hodnotu asi 1 koruny.

Nemyslím naprosto, že by se Uhersko nalézalo v takovém stadiu parasitismu, z něhož nelze vybřednouti. Naopak, doufám, že jeho mladý organismus snese ještě mnohé krise. Chtěl jsem však upozorniti na to, že megalomanie, chorobná rozpínavost Maďarstva, tohoto — díky evropské neinformovanosti — až do poslední doby jediného představitele Uher, naprosto nesvědčí o nějaké zvláštní jeho vnitřní síle. Zejména při studiu uherských poměrů třeba míti stále před očima, že nejvýbojnější národy nejsou nejmocnější a že za vnějším leskem často se skrývá vnitřní rozklad, pokročilá hniloba.

Nynější sociální, hospodářský, umělecko-vědecký a politický život uherský nelze vysvětlovati a odůvodňovati jinak, nežli přírodními zákony o příživnictví, parasitismu. Rozmach Maďarstva na pohled tak mohutný, podivuhodnou rozšířenost jejich jazyka, evropský vývoj jejich měst, university, akademie, obrazárny, divadla maďarská na straně jedné, nepoměrnou pak opozdilost ve všech těchto směrech jevící se u Rumunů, Slováků, Srbů, ba dokonce též i u sedmihradských Sasů, naprosto nelze vysvětlovati ani státotvorným pudem, ani zvláštním národním vědomím, ani staletou kulturou, ani bohatstvím, ani prací, ani energií tohoto plemene.

Vstoupíš-li na uherské území, ať už se strany německé u Prešpurku, ať se strany českomoravské u Trenčína, polské u Čace, Suché Hory a Orlova, ruské u Munkáče, ať už se strany rumunské u Predeálu, anebo srbské u Zemuně, všude stejně vidíš a cítíš, že octl jsi se v zemi maďarské a ne slovenské ani rumunské ani srbské. Nápisy na železničních vozích, nádražích, kondukteři a vůbec veškerý železniční personál nepokládá nikterak za svou povinnost mluviti řečí veliké většiny obyvatelstva, zabírající territoriálně dvě třetiny země. Pošta, železnice, soudy, administrace, domobrana, parlament a vůbec všechny státní instituce jsou výlučně maďarské, školství státní rovněž. Jen několik srbských, rumunských a saských středních škol je trpěno a ovšem v krajích národnostmi obydlených také něco škol elementárních, vydržovaných konfessemi, pronásledovaných však strašně státními orgány. O všech těchto zjevech lze dokázati, že nevznikly ani péčí, ani bojem, ani prací plemene maďarského, ale jinou methodou žití. Maďarstvo nevnutilo ostatním národům uherským ani svého náboženství, jako Turci islam národům balkánským, ani specielně svůj kulturní karakter, jako Němci svým sousedům. Maďarstvo netypisovalo se rassovitě ba ani ne tělesně, nýbrž tvoří ve všech svých částích konglomerát, v němž výrazně znamenati lze součásti, z nichž vznikl, ale mezi nimiž právě element specificky maďarský hledati dlužno drobnohledem. Už tento nedostatek výrazného typu sám pro sebe poukazuje na vývin příživnický.

Průběhem tohoto pojednání dokážeme, že:

1. Maďarstvo od počátku své existence v Uhrách počalo se vyvíjeti parasiticky,

2. nynější život maďarský eklatantně vykazuje všechny charakteristické známky příživnictví,

3. Maďarstvo samo parasitismem tím rychle degeneruje a hyne, a poněvadž žádný parasit neprospívá svému hospodáři, tudíž maďarským příživnictvím degenerují a hynou také nemaďarští národové uherští, konečně

4. pokusíme se udati způsoby a cesty, jimiž mají se bráti národové nemaďarští, chtějí-li čeliti parasitismu a jimiž mohl by snad také národ maďarský obrácen býti ke směru regenerace.

Jelikož však nemůžeme předpokládati, že širší obecenstvo je dostatečně seznámeno se zjevy souvisícími s příživnictvím v přírodě organické vůbec, musíme je neustále připomínati a pak vždy poukázati na zjevy obdobné, jež nám poskytuje Maďarstvo.

Příživnictví je zjev v přírodě velice rozšířený a častý. Míníme tím přírodu tak zvanou hmotnou, i tak zvanou duchovní, svět vnější zrovna tak jako svět ducha. Ve světě vnějším setkáváme se s příživnictvím zrovna tak jako u živočichův.

Příživníci, parasiti jsou živočichové anebo rostliny, žijící na jiných živočiších anebo rostlinách — svých hospodářích — živící se na účet jejich. — Příživnictví není tudíž spolužití za účelem vzájemného prospěchu, jak je tomu u symbiosy, nýbrž příživník škodí svému hospodáři.

V přírodě rozeznáváme obyčejně následující stupně příživnictví:

1. příživníci praví, živící se úplně na účet jiných živočichů,
2. spoluhodovníci, kommensalové, kteří jedí z pokrmu hospodářova,
3. vzájemníci, mutualisté, jež jsou vzájemně na sebe odkázáni, a konečně
4. papříživníci, pseudoparasité, t. j. živočichové přiživující se jen výjimkou, na př. ponravy much v člověku.

Kommensalism a mutualism jeví se velice rozličně. Jeden živočich používati může druhého i jen za obydlí, jako na př. úhoř hadí, Fierasfer, zdržující se v těle mořské okurky, živící se však raky, vystrkující hlavu obyčejně zadním otvorem svého živého obydlí. Mnoho kommensalů je mezi raky a červy, jichž valná část potřebuje k svému životu stále cizí pomoci, jako na př. rak poustevník mořskou růži. Raci poustevníci, Paguridae, mají jako jiní raci po pěti párech nohou. Když mladý rak vyleze z vejce, má zadní tělo přímé. Avšak vrozeným pudem hnán, najde si za nedlouho prázdnou skořápku slimáčí a vtáhne tělo do ní, tak že mu zbývá: přední pár nohou, silná klepeta k chytání kořisti, pak následující dva páry nohou k chůzi, avšak pár čtvrtý a pátý zakrní ve skořápce; těmato zadníma nohama drží se skořápky. Když jest mu skořápka už příliš těsná, najde si skořápku větší a vtáhne se do ní. Některé druhy raků-poustevníků nosí na své skořápce stále jednu anebo několik

mořských růží, actinii, jež chrání raka svými kopřivovitými ústrojí před nepřítelem, začež ponechává jim rak část své potravy. Přestěhuje-li se, pak přesadí růži do svého nového obydlí. Nejznámější takovýto rak-poustevník je rak bernhardský, Pagurus Bernhardus, dlouhý 13—16 cm., žijící v severním moři početně často na pobřeží.

Avšak každému přístupný, ba všeobecně známý příklad typického parasita, poskytuje nám rostlina kukučina, zlatá nit, cuscuta.

Kukučina počíná růsti ze semene, jako kterákoli jiná rostlina. Vyklíčí, zapustí kořínky do země, vyhání listy, zvedá se a zdálo by se, že bude vyhledávati potravu ze země a vzduchu vlastní námahou. Když však vyrostla na několik cm. od země, zvláštním pudem hnána, zpozoruje, že v blízkosti její roste krásné jeteli, i nakloní se k němu, vpustí ssavé své nitky do jetelového stébla a začne z něj ssáti hotovou potravu. Za několik dní uschnou kukučině nepotřebné kořínky, shnijí v zemi, usychá i spodní část stébla, odpadá, kukučina visí pak už úplně na jeteli. Zlodějským způsobem žije pak dále, rozprostírá bledožluté svoje výhonky s jednoho jetele na druhý a za nedlouho zkazí značný díl úrody. Pak kvete nepatrným květem, semeno její pak zraje téměř současně se semenem jetelovým a po kosení dostane se do stodoly, odtud do sýpky a pak opět na pole a tak děje se to od statisíce let. Podobný stav vidíme u jemele, rostoucího parasiticky na jedlích, dubech i ovocném stromoví. Rovněž příživnicky žijí mnozí živočichové, zvláště hmyzy, červové, vši, blechy, štěnice atd.

Příživnictví rozšířeno je velice i v životě lidském. Jednotlivci zrovna tak jako celí národové podléhají neúprosným zákonům přírody a sice jakmile přestanou pečovati o svou existenci sami, začnou vyssávati lidi, národy jinorodé, ztrácejí ihned schopnost užívati a vyvíjeti svoje ústroje a degenerují.

Přírodozkoumatelé dokazují, že rostliny a živočichové, jež dnes známe jako příživníky, byli kdysi řádně vyvinutými tvory. Měli dobře vyvinuté ústrojí, živili se prací a námahou. Avšak v nešťastném okamžení, když lákáni blízským pohodlím a hotovou potravou, začali žíti z cizího, octli se postupně nejdříve na stezce, pak na cestě hynutí. Zrovna tak i národové. Říman, živivší se po staletí rolnictvím, vyvinul v sobě vysoké ctnosti, jakmile však počal podmaňovati národy cizí, zvrhl se rychle na příživníka a zahynul. Tak i Španěl, když počal krásti a domů dovážeti bohatství Mexika a Peru, doma počal slábnouti a hynouti.

Stéblo kukučiny roste velice rychle, asi v pěti dnech délka jeho se sečtvernásobila. Žije a roste ze zásob potravy, jíž dostala v semeni od rodiče na cestu. Avšak potravy této je velice poskrovnu, rychle se vyčerpá, a poněvadž parasitická rostlina nedovede si dobývati živné látky ze země prací, ba postrádá také ústrojův, jimiž by se zásobovala výživnými plyny ze vzduchu, roztahuje svoje vlastní buňky a nedbá ani toho, že slábne, jen když se tím může dostati co nejdříve na jinou rostlinu. Pravda sice, že parasit, nenalezne-li v blízkosti takové rostliny, uvadá a klesá k zemi. Při čemž je zvláštní, že

kukučina, jakmile se dostane k živé rostlině, ihned vypouští ssavé výhonky, klesne-li však k zemi, nedovede těchto orgánů do země zapustiti.

Dotkne-li se však klesající kukučina třeba jen suchého stébla, ihned se kolem něho ovine a konec výhonku počne se hned vzpřimovati a vrtěti jako ručička hodinová, hledaje živou rostlinu, k níž by se mohla přissáti. Při tom je nápadné, že výhonek parasita vyhýbá se suchým stéblům a hledá jen živé. Konce spodního stébla usychají. Kdo by si při tom zjevu nevzpomněl rozpínavosti Maďarstva, národa to původně kočovného, který octnuv se mezi národy vyvinutějšími, bloudí a hledá, kam by se mohl přissáti, nechává pak kus svého těla v Bukovině — Čangovci — kus v Sedmihradech — Sikulové — vypouští jednotlivá ssavá vlákna až po hranici rakouskou, po Užhorod, po Nitru, hledaje cizí bytost, na níž by se přissál.

Když kukučina příhodnou rostlinku najde, přichytne se jí a vypustí tři, čtyři až pět ssavých bradaviček a přilne jimi ku svému hospodáři. Pak vpustí do těla hospodářova svazeček vláknitých buněk, vrůstá se v něj. — Viz staroslovanské zřízení župní, v nějž se nomádové už dávno vrostli. Ssavé buňky parasitovy vnikají do těla hospodářova. velikou silou se protlačují i dosti tvrdou korou, pak se vtlačí mezi buňky hospodářovy někdy až do dřeva. Když už je parasit tak upevněn, odumírá mu také poslední kousek stébla u spodu a visí na hospodáři energicky, ubíraje mu potravu.

Docela tak dělá i přiživnický národ: Maďaři ani nevědí, odkud přišli. V blouznění o Dentumogerii sami nevěří. Cikáni nazývají se farahouny, ačkoli v Egyptě nikdy nebyli. — — Roma — — roman — —

Velcí reformátoři lidstva byli především vychovateli svých národů a jest zvláštní, že v první řadě svými naukami a zařízeními úzkostlivě dbali toho, aby národ rostl s á m z e s e b e, nikoliv přibíráním sil z národů jiných. Tak viděl Mojžíš, že jeho národ, žijící z bohaté vzdělanosti egyptské, počíná žíti životem přiživnickým, proto jej ohromnou silou vytrhl z tehdejších okolností, zavedl na poušť a cestu, kterou veliký zástup vykonati může v několika nedělích, nechal je konati čtyřicet let, t. j. pokud pokolení přiživnicky vychované nevymřelo. Strádáním, žízní, hladem, nepohodami pak vychoval nové pokolení, dal mu nová zařízení, nové zákony. To jest, národ židovský vyrostl takřka z jediné rodiny. Když pak dosáhl země zaslíbené, zákony Mojžíšovy bránily požidovštění kánaanských národův — V. kniha Mojžíšova 7. kapitola počínajíc I. veršem: Když pak uvede tě Hospodin, Bůh tvůj do země, do níž vcházíš, abys jí vládl a vyplenil mnohé národy od obličeje svého, Hettea, Jarjezea, Amorea, Kananea, Fererea, Hewea a Jebuzea, — sedm národů větších a silnějších nežli jsi ty . . . a dá je Hospodin, Bůh tvůj, tobě, abys je pobil . . . — jak prokleté je vyplení̌š, neučiníš s nimi smlouvy, ani neslituješ se nad nimi. Naprosto nespřízníš se s nimi . . . — dcer svých nedáš synům jejich a dcer jejich nevezmeš synu svému . . . — neboť odvedla by syna tvého od následování mne, a sloužili by bohům cizím, a popudila by se pak prchlivost Hospodinova na vás, a vyplenila by tě rychle. Ale raději toto

učiňte jim, oltáře jejich zbořte, modly jejich pak ztroskotejte, háje vysekejte, sochy pak spalte ohněm...

S tak hroznou přísností uložil Mojžíš svému národu, aby se bránil proti parasitismu. Raději vybíti do nohy, nežli požidovštiti. Raději vražditi a také sám při tom zavražděn býti, nežli přibírati cizotu do svého národa.

Nuže Mojžíš pochopil příživnictví v celé jeho podstatě. Zákony a předpisy o čistých a nečistých pokrmech, o obětích, o čistotě lidí, příbytků, dvorů, oděvu, o léčení nemocí atd. to všecko dokazuje, že chtěl národ svůj všemožně chrániti před parsitismem. Masa zvířat, jež jsou svými ústrojími člověku blízsko, nedovolil požívati. Zapověděl jisti maso vepřové, koňské, oslí, velbloudí. Dále zapověděl požívati maso dravců teplokrevných proto, že zvířata tato už svým pokrmem blíží se příživnictví. Zapověděl požívati i krev hovad, poněvadž „v krvi je život". — Ale zapověděl i obětovati tvory nečisté, t. j. parasitické, ba také živočichy chybně urostlé, ba dokonce také vykleštěná hovada. Věděl, že následkem chyby jedné jest obyčejně chyba druhá, že příroda tělesná souvisí úzce s přírodou duševní. Nedovolil ani mužům chybně urostlým zastávati úřad kněžský.

A hrozně trestal, vykořeňoval také příživnictví duchovní. Dokázalo-li se na některé město, že obyvatelstvo jeho slouží bohům cizím, uložil: „zbiješ pak obyvatele města toho mečem a jako věc proklatou zkazíš je i všechno, cokoli bylo by v něm, hovada jeho pak mečem pobiješ. Veškerou pak kořist jeho shromáždíš uprostřed ulice, a spálíš ohněm město to i všechny kořisti jeho docela. Hospodinu, Bohu svému, aby město to zbořeništěm bylo na věky a nebude nikdy více vystavěno . . ." Tak bezohledně, neúprosně, krutě chránil Mojžíš myšlénku jediného Boha před nákazou parasitismu.

Věděl, že hromadění latifundií v málo rukách je příživnictví i ustanovil rok padesátý jako „léto milostivé", aby člověk, třeba mezi časem zchudlý mohl opět nabýti jmění. Přes všecku uzavřenost práva mojžíšského přikázal: stejné právo budete míti, jak příchozí, tak domácí. „Příšelci pak neučiníš křivdy, a nebudeš ho utiskovati, nebo vy také byli jste příšelci v Egyptě . ."

* * *

Řekli jsme, že Uhry trpí na parasitism. Ano, v zemi této je příživnictví rozšířeno měrou úžasnou, a zdá se, že zanedlouho na všech institucích uherských musí se objeviti děsné následky tohoto nepřirozeného vývinu. Neboť příživnictví jest úpadkem přírody, je hříchem, za který trestá Bůh celá pokolení, mnohé miliony tvorů a to také tvorů lidských.

Abychom však viděli vývin příživnictví co nejjasněji, musíme se opět vrátiti k názorným příkladům. Stéblo kukučiny, jakmile vytáhlo se ze semene, roste velice rychle. Průběhem asi pěti dnů délka jeho se asi sečtveronásobní. Žije pak a roste ze zásob potravy, kterou dostalo od rodičů na cestu již v semeni. Potravy této je však málo, rychle se vyčerpá a ježto parasitická rostlina není s to, aby si dobývala ze země potravu vlastní prací, nemajíc žádných ústrojův, jimiž by brala a zpracovala části potravy, obsažené ve vodě anebo

Jan Hollý

ve vzduchu v podobě plynů, roztahuje tudíž buňky vlastního těla a nedbá, že tím třeba také slábne, jen aby se dostala co nejdříve k nějaké rostlině pro ni příhodné. Pravda, nemá-li parasit takové příhodné rostliny na blízku, musí přece jen zvadnouti, klesnouti k zemi a shníti. Při čemž je to zvláštní, že kukučina, jakmile se k příhodné živé rostlině dostane, ihned vypouští ssavé kořínky, klesne-li však k zemi, nedovede těchto orgánů vpustiti do vlhké země — — dotkne-li se však stébla třeba uschlého, ovine se hned kolem něho, konec výhonku pak se vzpřimuje a krouti jako ručka na hodinách, hledaje živou rostlinu, na niž mohl by se přissáti. Když však již jednou na stéblo přivinul, vyhýbá se nápadně stéblům suchým a hledá toliko živé.

Kdož pak by si při tomto zjevu nevzpomněl rozpínavosti kočovných národů, které dovedou po drahnou dobu blouditi pustými místy, když se však dostanou mezi národy živé, vyvinutější, těkají hledajíce, ku kterému z nich by se mohli přissáti s prospěchem co největším. Odtud ona nápadná těkavost, toulavost kočovníků, na př. cikánů.

Když kukučina ovinuta kolem suchého stébla vypouští zkoumavé výhonky, nechává spodní části svého těla odpadávati a toliko konec hořejší vine se dále. Docela tak počínají si i parasitičtí národové. Za svých toulek nechávají části svého těla odpadávati, po krátké době pak nevědí odkud a kudy přišli, nicméně však vyprávějí o svém původu smýšlené, hloupé báchorky.

Tak se na př. zvou cikáni Farahouny, třeba že nebyli nikdy v Egyptě. Cikán jmenuje se „roma", žena pak „romni", jakoby pocházel od Římanův anebo Rumunův. Úmysl je patrný: parasit, z něhož visí hadry, přijda mezi národy vzdělané, rád by aspoň tím docílil toho, aby byl respektován, že se prohlašuje za potomka slavných předků. Zrovna tak i příživníci parasitických rodů, nemající čím by se honosili, mluví neustále o svých bohatých a slavných předcích a příbuzných, třeba že není na tom často ani zbla pravdy.

V Uhrách potvrzuje se tato vlastnost parasitův zvláště eklatantně. Historikové vědečtí nedokázali dosud ani přibližně, odkud Maďarstvo přišlo. Známe sice báchorku, že prý Maďaři přišli do Uher asi před tisíci lety pod vůdcem Árpádem z „Dentumogerie" přes Karpaty, a to údolím potoka Laborce u Munkačeva, kdež vystavěli hned hrad Munkáč. Maďarský spisovatel Vámbéry — olim Weinberger — zabývající se studiemi o pravlasti Maďarů, dí ve svém díle, že tatarské slovo árpád není jménem vlastním — nomen proprium, — nýbrž jménem obecným — apellativum — u Tatarů na př. jest árpádu počet libovolný. Pověst o Árpádovi je tudíž báchorkou, již Anonymus Belae regis notarius, žijící — jak se aspoň soudí dle jeho způsobu psaní — o několik set let později nežli officielní historie uherská udává, zkonstruoval. Povídání o Árpádovcích postrádá tudíž všeho vědeckého podkladu. Jádro nynějšího Maďarstva, Kumáni, usadili se teprve ve 13. století po Kr. v okresích Kis Kún, Nagy Kún a Jász mezi Tisou a Dunajem. Řeč jejich sněm uherský kolem r. 1290 vyhlašoval za „lingua aliena" — jazyk cizí. — Po linguistické pak stránce je tato řeč jazykem obyvatelstva okresů kumánských kolem města Kis Kún Félegyháza, Karczag, dále v nynějších župách Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún a

Jász-Nagy-Kún-Szolnok. Reč ta jest uznaně nejryzejší maďarštinou v Uhrách. Není tam ani stopy po Kumánech, jež by značily nějaký rozdíl mezi tímto kmenem a Maďary, není tam pražádného názvu, žádného zvyku, žádného folkloristického prvku, žádného rozdílu v lidovém typu, jímž by se dalo dokazovati, že předkové nynějších Maďarů nebyli Kumáni. Podobně má se věc s báchorkou, že Maďaři přišli přes Karpaty do Uher. Kočovný národ na svých koních chodíval rozlehlými pastvinami podél řek a chránil se původně i jen přiblížiti krajům, které už dávno před tisíci lety měly kulturu poměrně vyvinutou, průsmyky pak obsazené hrady, pevnostmi, zámky, mezi nimiž potomkové domnělých zakladatelův vlasti ještě dnes, po 700 letech, dlí jen neradi. Dále dle fabulosní historie uherské Maďaři už roku 886 v Pusztaszeru dali základy k uherské ústavě, ačkoliv ani o 400 let později neměli výrazu pro pojmy slov: země, domu, krále, bratra, meze, peníze a sta jiných.

Když kukučina nalezla příhodnou rostlinku, přichytne se jí a vypouští 3, 4 až 5 ssavých bradaviček a přilne jimi ku svému hospodáři. Pak vpouští do jeho těla svazeček vláknitých buněk t. j. vroste se do něho. — Ssavé buňky parasitovy vnikají do těla hospodářova velikou silou, u příživníků stromových proniknou i korou dosti tvrdou a vtlačí se pak mezi buňky hospodářovy — někdy až do dřeva. Když už je parasit takto upevněn, odumírá i poslední kousek jeho stébla u spodu a pak visí úplně na svém hospodáři, jemuž energicky krade potravu.

Docela tak počíná si i příživnický národ. Nehledí se upevňovati sám v sobě, nýbrž s velkou energií se vtlačí do národa, z něhož může ssáti živnou vláhu. Všechny instituce, jež nalezl ve vyvinutém národě, využívá ve svůj prospěch. Národ parasitický, i kdyby chtěl, nedovede si vytvořiti institucí skutečně životoschopných, jež by napomáhaly jeho vnitřnímu vývoji, společenské formy, zákony, nařízení jím vytvořená jsou vždy parasitická, jinými ani nemohou býti.

Všechny způsoby práce, jichž parasit užívá, vypočteny jsou výlučně pro bytost parasitickou. Parasit chytá se všeho živého, co vidí u svého hospodáře pověstí, písní, přísloví, řeči, mody, dějin, všecko toto pak vydává za svoje, Boha, zemi, myšlénku, cizí knihu, všecko nazývá svým. Maďar má svého proslulého Maďarok ištene, Uhry nazývá maďarskou zemí — Maďarország — za svoje vydává velikány uherských dějin, nestaraje se, zda byli původu slovanského, jako na př. Zrínsky, či původu rumunského, jako na př. Jan Huňady. Mládež, příživnicky vychovaná, chce bez tvrdé práce dostati se k živobytí. Tomu již napomáhá také tím, že se stará, aby jeho potomek padl na místo, kde bude moci žíti z cizího.

Také jest celý vychovávací způsob příživníků vypočten na jejich způsoby žití a od tohoto směru je nedovede nic odvrátiti, jedině mojžíšovské vyhlazení na poušti.

Se zjevem příživnictví nesmíme zaměňovat zjev spolužití — symbiosy. — V spoluživnictví spájejí se dva aneb více jednotlivců za účelem dosažení vzájemných výhod. Naše jehličnaté stromoví, sosna, jedle atd., mají na svých

kořenech bakterie, které berou z půdy některé části potravy a zpracovavše je dodávají je kořenům svých spojenců, sosen, jedlí, avšak v odměnu za to živí kořeny jehličnatých stromů své bakterie látkami, jichž by si tyto nedovedly opatřiti. To jest vzájemnost: já dávám tobě, dávej také mně. Také žijí v symbiose s některými bakteriemi též známé rostliny motýlokvěté, kamž náležejí také naše znamenité, velice výživné luštěniny, jako: hrách, boby, čočovice atd. Toť krásný zjev přírody, který napomáhá existenci tvorů v okolnostech, v nichž by bez vzájemnosti žíti nemohli.

Parasitismu bližší je spolujedlictví — kommensalism — kde jeden tvor žije buď z přebytku potravy, kterou opatřil druhý společník, anebo z odpadků potravy druhého, aniž by se mu za výživu něčím odměňoval. Příživník nemůže býti vůbec vděčen, neboť kdyby se svému hospodáři za potravu něčím odměňoval, nebylo by to už příživnictví, nýbrž spolužití — vzájemnost.

V společnosti lidské lze viděti celé rody, ba dokonce společenské třídy, žijící ve vzájemnosti, jiné pak žijící v poměru spolujedlictví. Kdykoli však máme před sebou rody, které se dovolávají cizí pomoci a které cizí pomoci používají, navzájem si však pomáhati a se obětovati nechtějí, můžeme býti jisti, že máme před sebou parasity.

Velice zajímavé jsou zjevy příživnictví také v říši živočichův. Příživnictví v živočišstvu je velice rozmanité a to netoliko co do zjevu celkového, ale také co do rozličných podrobností, jimiž teprve nabývají jednotlivé případy anebo skupiny svého zvláštního výrazu. Příživnictví je v živočistvu tak rozmanité proto, poněvadž co do prostoru a času podléhá rozličným odchylkám: příživník žíti může na povrchu těla hospodářova, může pak sídliti také v jeho útrobách. V případě prvém přirozené části těla hospodářova jsou činiteli, kteří mají rozhodující vliv na vývin a život parasitův, v případě druhém jsou to útroby hospodářovy, dle nichž musí si příživník svůj způsob života uspořádati.

Pokud se týče času, může se příživník zdržovati u svého hospodáře buďto jen dočasně, anebo od času k času, anebo konečně může u něho bydleti stále. Někteří příživníci jsou příživníky jen v určitém věku života, ve věku pak ostatním žijí svobodně, — jiní opět žijí v mladosti svobodně, teprve v dospělém věku života stávají se příživníky. Příkladem v tomto případě jsou ovady — oestridea — žijící v mládí jako příživnické ponravy pod koží našeho hovězího dobytka, zvané uhry — později však dospějí a prokoušou se na vzduch jako létací hmyz. Případ druhý vidíme na mnohých řádech, které žijí v mládí jako bourci, velice svobodným, pohyblivým životem, jakmile však dospějí stávají se příživníky.

Společnost lidská poskytuje neobyčejnou hojnost případů parasitství, a to jak parasitství stálého, tak i parasitství přechodného, parasitství vnějšího právě tak, jako vnitřního. Kolik dětí a mladých lidí žije 15—20 ba také 30 let volně, a pak teprve se dostane k mastným hrncům a stane se příživníky. Kolik jich opouští řemeslo, jemuž se dobře a pilně vyučili a stanou se uniformovanými sluhy, a pak už ostatní věk svého života zabíjejí zahálkou. Jiný je opět pří-

živníkem po celá léta, a teprve později, jakoby puzen vnější silou do života, chopí se poctivého výdělku a živí se jím do smrti.

Někteří parasiti žijí v závislosti na hospodáři spíše v mládí než ve věku pozdějším, tak na př. tasemnice, tak zvaná hlísta stuhová, mezi lidmi na př. vesnický hospodský-Žid, stavší se později podnikatelem.

Zvláštní zjev poskytuje nám vývin motolice ovčí obecně známé — Distomum hepaticum —. Z oplozených vajíček motolice, dostavších se s trusem ovčím na vlhkou louku, vylíhnou se malé larvy, jež pomocí vlásků tělo jejich pokrývajících po nějakou dobu ve vodě volně plují. Pak vniknou do tak zvaného mezi-hospodáře, tak zvaného slimáka močálového. V něm pozbudou vlásků a promění se v tak zvané sporocysty. Sporocysty zplodí pak ve svém vnitru parthenogeneticky nové pokolení, tak zvané redie. Redie vylezou ze sporocyst a usadí se v bezprostřední blízkosti svých rodičů, t. j. zůstanou ve slimáku. Redie liší se značně svým organismem od sporocyst, vyvinutým motolicím však nejsou podobny ani redie ani sporocysty. Redie rodí pak parthenogenesí pokolení další, tak zvané cerkarie, jež již svého dosavadního nositele opustí, vyrojí se a za nedlouhou dobu odpočívají ve vodě, čekajíce na ovci, jež je s trávou sežere. V útrobách ovčích vyvine se cerkarie v dospělou motolici.

Všichni příživníci vznikli z tvorů, rostlin anebo živočichů, žijících původně volně, nepříživnicky. Je to patrno na jejich vývinu. Pravda, mnozí parasiti jsou už do té míry zakrnělí, do té míry vzdáleni původní své ústrojnosti, že jen s těží lze určiti, ze které rodiny rostlin anebo živočichů pocházejí. Toliko zkoumáním jejich zárodků podařilo se dokázati jejich příslušnost.

Proměny, které podstupuje parasit následkem přechodu ze života svobodného do příživnictví, lze rozlišiti ve dva druhy. Jeden z nich ukazuje tak zvané novotvary, t. j. útvary, jichž dotyčná rostlina anebo živočich vůbec neměl, druhým pak jsou tvary zpětné, t. j. změna ústrojů, které mu byly za svobodného života nevyhnutelně potřebny, v příživnictví jsou mu však naprosto zbytečny. Tento druhý zjev jmenujeme zakrněním.

Novotvary u parasitů jsou háčky a přilnavé ústroje, jak u rostlin, tak i u živočichů. Háčky pak bývají větším dílem chitinosní t. j. rohovité útvary. Nehty a pazoury vyskytují se zvláště u parasitických raků, ssací nádobky pak u hlíst.

Oproti tomu zakrňují u parasitů ústroje pohybové, u parasitických raků scházejí údy, zvláště nohy, předešim pak nohy článkovité, jež jsou pro plemeno račí zrovna typické. Vši a blechy pozbývají křídel. Dále pak mizí článkovitost těla a v důsledku toho postupuje také redukce útrob, tak že konečně zbývají také z ektoparasitův, na př. kořenových rakův, jen úplně nečlánkovité, neforemné váčky, bez údů. (Další příště).

JOSEF VESELY:

JAN HOLLÝ.

Dne 14. dubna 1849, v tento historicky památný den, kdy maďarský sněm v Debrecíně za vedení Košutova prohlásil neodvislost Uher a sesadil habsburskou dynastii, loučil se v městečku Dobré Vodě u Trnavy navždy se životem tichý a plodný slovenský básník — Josef Hollý. Bouře a víry této revoluční doby zastaly jej již jako chorého, vetchého stařečka, stiženého slepotou, jehož život zvolna dohasínal. Šetrná smrt vyvedla jej z doby krvavých dějů a zmatků v zátiší věčnosti, v zátiší, podobné onomu, v němž se vlastně odehrála celá jeho životní pouť. Pouze ten svět, který nosil ve své hlavě byl plný velikých činů, slavných událostí i truchlivých dějů — svět smyšlený. Jan Hollý byl slovenským Homérem. Jeho láska k antickému klassicismu je zřejmě znatelna na veškerém jeho básnickém díle. Co opěvovali stáří řečtí básníci v dějích Hellady, to opěvoval Hollý ve Slovanstvu. Tvořivý jeho duch zpracovával látku, kterou mu poskytovala slovanská minulost a slovanské bájesloví a dějiny. Zpracovával ji v hrdinský epos, selanku, ódu a žalozpěv. Z mlh dějin vystupují v jeho zpěvích slovanští rekové a bojovníci, zakladatelé států, v nich plesá sláva a moc slovanských národů i lká jejich poroba.

Prvými literárními plody Hollého jsou překlady klassiků. Také prvým jeho samostatným dílem je spis: Rozličné básně hrdinské, elegické a lyrické z Wirgilia, Teokrita, Homéra, Ovidia, Tirtea a Horáce. Spis tento vyšel r. 1824 v Trnavě. Druhou jeho velkou prací je překlad Virgilovy „Eneidy“, který vyšel r. 1828 rovněž v Trnavě. Zde vyšlo také r. 1833 jeho původní větší dílo „Svatopluk“, vítězná báseň, jehož vydání umožnil kanovník ostřihomský, Juraj Palkovič, příznivec slovenské literatury a Hollého. Za „Svatoplukem“ následuje hrdinský epos „Cyrillo-Methodiada“ vydaný r. 1835 v Budíně a epos „Sláv“ (kol r. 1836). Drobnými jeho pracemi jsou „Selanky“ a „Žalozpěvy“.

R. 1841—2 vydal „Spolek milovníků řeči a literatury slovenské“ v Budíně všechny jeho básnické práce ve čtyřech svazcích, pod názvem „Básně Jana Hollého“. — Výbor jeho nejlepších prací uspořádal a vydal r. 1863 v Pešti Josef Viktorin, spolu se životopisem (a podobiznou) a zprávou o pomníku a spisech jeho pod názvem „Jána Hollého spisy básnické“.

Načrtněme nyní stručný obraz života básníkova. Jan Hollý se narodil dne 24. března 1785 na Búroch v stolici trenčanské. Po gymnasiálních studiích v Prešpurku pobyl 6 let v semináři v Trnavě. V létech 1808 až 1814 byl kaplanem v Pobedíne a Fraštáku. Tohoto roku obdržel faru v Madunicích, kde ztrávil třicet roků. Zde v tomto útulném zátiší na Pováží pohroužil se úplně do svých básnických snů. Většinu svých veršů napsal pod širým nebem, v přírodě, v háji „Mlíčí“ ležícím na blízku dědiny, kde sedával pod věkovitým obrovským dubem a tvořil. Starý, oblíbený jeho velikán — dub, šuměl nad jeho hlavou, v háji prozpěvovali ptáci a duch Hollého bloudil v mlhavém dávnověku Slovanstva a křísil jeho veliké dějinné postavy a kruté i slavné plemenné půtky. Toto své oblíbené místo opěvá také v ódách „Na Mlíč“, „Na Dub“.

Až do své smrti trápen byl Hollý hostcem, který si přivodil při vykonávání svého úřadu. Jako kaplan v Podedíně jezdíval na koni do filiální osady sloužiti mši. Nepohody a deště, které na těchto cestách musil zakoušeti, přinesly mu tuto trapnou nemoc. Nové, veliké neštěstí však naň ještě čekalo. V květnu r. 1843 v domě, sousedícím s farní budovou, vznikl požár. Záhy octla se i fara v plamenech. Hollý, jsa hostcem upoután na lože, nemohl sám nebezpečí uniknouti, byl však jedním dělníkem z fary vynesen a uložen prozatím v kostele. Plameny však zasáhly i kostel. Nežli byl Hollý z hořícího chrámu vyprostěn, utrpěl četné popáleniny a utrpěl i na zraku. Po tomto neštěstí vzdal se Hollý úřadu. Odstěhoval se do Dobré Vody, kde měl přítele, faráře Lackoviče. Zde napsal ještě „Katolický zpěvník". Na podzim r. 1847 ztratil úplně zrak a více jej již nenabyl.

Na Slovensku požívá Jan Hollý úcty, jako málokterý jiný ze slovenských básníků. Mezi Čechy je však dosti málo znám. Četbě jeho děl vadí také nářečí, jímž psal. Hollý psal slovenštinou Bernolákovou, která byla prvým vážným pokusem o samostatný slovenský spisovný jazyk. Jinak možno Hollého jako básníka zařaditi mezi romantiky. Mocně působila na jeho rozvoj Kollárova „Slávy Dcera" a jeho slovanofilské nauky.

O vážnosti, jaké se Hollý těšil mezi slovenskými vzdělanci a literáty, svědčí také věnované publikace „Janu Hollému Břetislavští Slávové", báseň, věnovaná roku 1839 Hollému Slováky v Prešpurku. Mezi českými spisovateli měl Hollý též své ctitele a přátele. Vřelého obdivovatele měl Hollý zvláště ve Vinařickém. V srpnu r. 1840 byla mu věnována báseň „Janu Hollému, slavnému básníku slovenskému", tištěná v Praze u Jana Host. Pospíšila.

Slováci, vděčni jeho zásluh, postavili Hollému nákladný a umělecky cenný pomník, při jehož odhalení opěvoval Ludevít Štúr Hollého v básni:

V dobrovodskej stráni vysoká mohyla,
Nad kým že sa nesieš,
Nad kým že sa nesieš,
Koho si pokryla?

„Leží v lône mojom
Ten váš všetkých milý,
Spevy jeho sladké
Všetkých vás pojily;

Tu tá jeho vážna
Schýlila sa hlava,
Tu leží pokrytá
Slovákov oslava!"

Neskrývaš mohyla
Len ostatky jeho;
Tie spevy sa nesú
I z hrobu nemého:

A s nimi zalieta
I to bystré oko,
Tou našou rodinou
Ďaleko, široko!

Příštího roku bude tomu právě šedesát roků, co odpočinul na hřbitově slovenský Homér, pěvec velikých slovanských snů, Jan Hollý, jehož jméno bude zajisté při této příležitosti Slováky a Čechy vzpomenuto.

JÁN HOLLÝ:

NA HLAVY.

Reknite pokladené v temných hlavy kostniciach, která je
Kterého, zdáliž pána neb sedláka?

Pravte, které možných vypatý hore krk nosil boháčov,
Které chudobných znížený žebrákov?

Privetivé na kterú sa, zakáď žila, hojne smálo šťastí,
Kterú nevoľný zhusta trápil odsud?

Táto-li snaď belšá preto len, že sa jej mnohý klaňával,
A vždycky v hodnej mával uctivosti?

Tam tá černejšá asnaď je, že len samý tu nevďak,
A zlý ze vatšej stránky ňésla posmech?

Prehrozným vy mlčáce tichom samy zavdanej otázke
Vrátiť mi žádnú odpoveď nevíte.

Len v hromadách strašných k videňú sebe rovnaké ležíte,
Jak výš vybehlé kopce zrúcaných skal;

Neb jako trúchlácé smútkom lesy, keď belohrivý jích
Už rúch a vábných listopad zbaví krás.

Tak hra je, keď sa človek jednúc mine, všetka s ním i sláva
I česť i dávan luďmi zajde rozdíl.

Každý tam jednak bude tleť v prachu, ohlasom dokáď ho
K strašnému hrozná nezbudí dňu trúba.

Spisy básnické: Básně rozmanité.

UMKA*) A BÁSNÍK.

Už sa za Harvanicou tratené ukrývalo slnko,
A skvelšú do zlatých strílalo žáru oblak;
Už spevy aj devčat hlasitých aj stíchnuly vtákov;
Len slávici milú húdli ve chrasti peseň:
Keď som nad mihavou a po nežných ľahky plynúcou
Rákosinách mlákou ešte ve klíči sedel.
Lúbežný mne tiché dávaly vánky šuchot.
Tam jako rozmýšlam a hrdinské čîny premítám,
I slavského ku mej víťaza básni hľadám:
Ejhľa naráz vážná z hustej ven dúbravy panna
Vystúpí a chytrým ke mne sa hýbe krokom.
Rúcho do pat zešlé mala belšé nežli kropáček,
Ba mnoho vác belšé než je plachta Vily.
Koľko sa mohlo viděť, pletený skvel na hlave vínek,
A tvár peknejšá nežli Rusalky bola.

*) Musa

Já spanilú poznám po velebném spósobe Umku,
A zradujam sa, že mej vnukne ku pesni muža.
Než tá sednúcá na milostnú vedľa travičku
Príjemným hovoriť takto započne hlasom:
Dosti si válečných už znel tu po dúbrave pesní.
Dosti do víťazskej ustami trúby fučal!
Spíval's jak hroznú Svatopluk na Karolmana védol
Vojnu, i jak víťaz sa z jeho vlády vydrel.
Jak zmužilých veľké založil královstvo Slovákov —
Ach beda! zlá že ho zlých nesvora zňésla synov.
Spíval's ďál, jak vyprosení z Cárihradu bratri,
Konštantín a Method, sem Tatry došli učiť.
Spíval's též, jak Sláv pribehlého do vlasti na lúpež
A strašný ľudu mord na hlavu zhubca potrel.
Ostatňé aby som na pamať neprivádzala všetko,
Čos po iných spíval, hrál's i Selanky milé.
Včul teda víťazskú na mojém zaves už Dube trúbu.
Radšej si truchlú pred seba vezmi peseň.
Neb vác máš smutných ve slovenském národe príhod
Než veselých; vác bíd nežli dobrého zažil.
Tak hovorí a takou mňa rečou na Žalospevy zbúdzá.
Já na to odpovedám týmto milenke slovom:
S víťazskými nerád sa na večnost básňami lúčim;
Nez poneváč núkáš, staň sa po vóli tebe.
Len sama mne prispej, jako si prispívala dovčul,
Svetlo zapáľ, a šerú mrákotu z mysli vyžeň.
Keď si mi poslušný, ona ďálej sa ozve,
Na mňa i vždycky vác nežli na zisky hľadel:
Chcem tebe prispívať, jako som prispívala dovčul,
A vlastnú udeliť, jak uvykla, pomoc.
Tak povedá; a v tom do šerého sa húšťa zabírá,
I k Dubu pospíchá, kde svoje bydlo mala.
Roztomilé všade hneď, kde bilú kladla nožičku,
Vyšly a najsladšú dýchaly vóňu kvety.
Já zbudený tehdáž na nové sa Žalospevy oddám,
A vnukaného badám vnútri ku týchto ducha.
Dobre sa tehdy milé vy hrdinské prospevy mejte.
Má už len truchlú zneť bude Umka peseň.

Spisy básnické: Žalospevy.

PAVEL SOCHÁŇ:

ŽENSKÝ KROJ V BOŠÁCI (V TRENČANSKÉ STOLICI).

(K fotografii P. Sochánĕ.)

Dolina bošácká a dolina srnianská mají společný ženský kroj, který nápadně liší se od krojů sousedních jak svým tvarem a barvou, tak i výzdobou výšivkovou. V kroji tom silně převládá barva bílých látek, proto o bošáckých ženách a dívkách, když se na povozech ubírají na roboty na dolní kraje Uher říká se, že „už idú biele husy“.

Ku článku P. Sochánè.

Ženský kroj v Bošáci.

Spodní šat je rubáč dlouhá z konopného „režného" (nebíleného, tedy žlutavého plátna) košile. Ze zadu kryje rubáč bílá řasnatá kasanice okolok, jenž je „navázený" t. j. do hustých, stejnoměrných záhybů sesbíraný a v pasu širokým vyšívaným obojkem opatřený. Okolok sahá až k zemi, v předu se vykasává (upíná), aby byl rubáč s obou stran odhalený a to pro chloubu čistoty a panenství. V předu zahaluje ho zástěra bílá, neb bledě modrá (světlá). Skládá se ze dvou polí, spojených uprostřed stuhou a lemovaná ve spodu krajkou. Vyšívání rozkládá se dole a středem. Rubáč od dríku (pasu) nahoru souvisí s opleckom, jenž je červeným harasem protkávaný („zarábaný") kus plátna, objímající trup těla.

Hořejší část těla pokrývají rukávce, které na hrudi volně visí, do široka se rozkládají a v zadu pruhové „nášivky" oplecka malebně působit nechávají. Rukávce bývají lněné a jsou dosti komplikovaný háv a celé umělecké dílo. Záleží ze dvou rukávů, ze dvou „driečků" (předního a zadního) z „obojku" kolem hrdla a ze dvou „obojčeků" kolem ramen. Na kmentových rukávech je na obojku „lienec".

Rukávy spojuje s předními driečky na švu „mrežka" a s vyšívaným obojkem „scinky". Pod plecí na ramenou stkví se vyšívané pruhy „prolánky" (přiramky). Od prolánků po obojek sahajícící část zove se „nadprolánky". Do obojka sbíhající se řasy jsou „ennice", avšak na plecích tak jemně seřaděné řasy, že tvoří hladký povrch, zovou se „níry". Přední dríček je v poli rozstřižený a jmenuje se „rozparek", jehož kraje jsou „oscinkované" (obšité). Pod pazuchami (pod rameny) spojují driečky „cvikle", aby ramena v rukávech byla volnější. Přední driečky jsou delší než zadní.

Vlasy proplétají si dívky ve troje, do „zápletek" a pak upravují na rožkatou „grguľu". U vdaných je grgule ze dřeva. Hlavu pak pokrývají si dívky ručníkem (šátkem) obyčejně červeným (tureckým), méně bílým, ve smutku „pobielovým" (žlutým). Ručník váže se v týle; na čele následkem hranaté grgule dělá rožky. Proto se Bošáčankám také všude posmívají, že nosí na hlavách rožky, tím více, jelikož i sami takovou úpravu hlavy zovou „ručník „na rožky". Zemanky vážou si ručníky „okrouhle", t. j. bez grgulí.

Sváteční pokrývkou hlavy je úzký ale dlouhý šátek bílý, škrôbka, proto tak nazvaná, že musí býti stále naškrobená. Škrobku vážou u krku na mašli v pravou stranu a pustí „konce" hluboce dolů na záda. Na temeni hlavy je škróbka tak složena, že tvoří „lopatu", t. j. hladkou plochu čtverhranou. Škróbku upevňuje si k hlavě šňůrkou „závinkem". Pod škróbku přitahují se vlasy „štvrtkou" (v Srniem „podvazkem") zvanou stuhou, z níž upraví u krku „sluku", pak konce splývají dolů na záda. Konce škróbky tvoří „správy", t. j. výšivky, jež spojuje se škróbkou úzká „mrežka" a lemuje široká „čipka" (krajka) pletená z hedbáví aneb „šeršelínové" ze „žihlavy" (kopřivy). Správy tyto jsou vesměs skvostné práce umění výšivkového a hlavně krajkového. Jsou to ony známé dvojité exempláře, které k výzdobě dámských rob a k dekoraci salonu se upotřebuje. Jsou to vesměs starožitnosti, z minulých století, jelikož je od dávnějšího času nevyhotovují aniž hotoviti umí. Škróbek měla kdysi

každá dívka větší počet, dnes nosí je již málo která, jelikož jsou vypleněny pro musea a milovníky starožitností.

Na škrobce, upevněné na vrch hlavy za závinek nosí dívky do kostela pěrko z muškátiku.

Ženy halí si hlavu „čepcem", jehož náčelník zovou „tabličky" a dénce „površky". Bývá vyzdoben vyšíváním na obou částech, a to často velice skvostně. Vyšívání na čepci musí vždy souhlasiti s vyšíváním na rukávcích. Na čepec se váže ručník.

Dívky se stydí ukázati se někomu s holou hlavou a pro vdané je to přímo neslušností.

Ornamenty, jaké se ve výzdobě na okolcích, zástěrách, rukávcích, škróbkách a čepcích vyšívají, jsou geometrické, rostlinné i živočišné, všechno přísně stylisované. Názvy jednotlivých motivů jsou: tulipán, pracka, gabka, osie hviezda, zrkadlo, sekáče, vták, vtáčky, závrtáky, ružičky, hodiny, basa, pero, pazúrek, zákrutáky, trnový veniec, hrebeň, poveterňák, krokvičky, vlačuhy. Vyšívané techniky nesou názvy: maluvačka (křížkový steh), vybádance (vrkúčky), lopátky (plochý steh), prenným stichom, od seba, na obal, krajšovská retázka, na ovesky, pazúrek, vláčový steh.

Do kostela nosí s knížkou obrus. V zimě aneb v chladném počasí oblékají bílé kalmukové kabáty, vroubené modrými šňůrami.

Mentéky nosily len ženské před 40 léty z černého sukna, vykládané liškou s bleděmodrými šňůrami. Byly tak dlouhé, že sahaly až po paty. Dnes nosí pouze modré mentiky, krátké s černým barancem.

— — — n.:

SLOVENSKÝ UČITEĽ.

(Črta z národného boja.)

Je zimné poobedie, pošmúrne, smutné; sňah poletuje len akoby sa zabával a nechce úplne zakryť zem. A mohol by napadnúť, roztopiť sa a svlažiť pôdu; studne vyschýňajú a starí ľudia nepamätujú tak málo vody. Poletuje a len zase prestane.

I ulica je času primeraná, akoby vymretá; len kto musí opúšťa teplú izbu, ktorá je ľuďom v zime tak vábna, príjemná.

Drevo puká, oheň osvetľuje steny neveľkej, skromne, ale vkusne zariadenej izby, a príjemné teplo tisne sa k oblokom, aby rosou svojou na chladnom skle ešte väčšmi zatemnilo izbu. V obloku sú zimné kvety, opravdový kontrast budiace pri pohľade na zamrznutú zem. Verne ošetrované ani necítia, že ich súdruhovia nemôžu sa pýšiť svojou barvou, vôňou, ale nútené sú k odpočinku. Ich krása svedčí o nežnej ruke ošetrovateľky. Je to učiteľová štihlého vzrastu a bielej pleti, sediaca pri obloku. Vydala sa pred troma mesiacmi do školy za mladého učiteľa. Vydala sa dobre. Osoba beznáročná, skromná, sišla sa s ti-

chým, práci verne oddaným mužom, ktorý vie si vážiť pokojný domáci krb, kde najde oddych po ťažkej školskej výučbe. Výučba naozaj obťažená nesvedomitým zákonom o vyučování maďarčiny, teda o dvojrečovej výučbe. Slovenský učiteľ vystavený je tým do rúk za zásluhami sa sháňajúcim škôldozorcom.

Učiteľ je v škole. Až do izby zavznieva niekedy jeho hlas. A teraz najmä čez maľú predsieň deliacu školskú sieň od bytu učiteľského, cele zretedlne počuje mladá učiteľová hlasy svojho muža, hlasy hnevlivé. Úzkostne pozerá k dverom, veď jej muž od dvoch mesiacov, ako sa začala škola, nikdy tak tak nekričal. Ba sám hovorí, že je šťastným učiteľom, poneváč sa ťažko nahnevá. Tým väčší pocit strachu prejde mladou učiteľkou, keď si pomyslí na príčinu hnevu; príčina musí byť závažná.

Pomalý sa stmieva. Len štyri hodiny a denné svetlo treba nahradiť lampou. I sňah padá hustejšie, tíško sletujúc popri obloku. Učiteľová netrpelive čaká na koniec školského vyučovania; chcela by už vidieť svojho muža, — len čím skorej pozrieť do jeho nahnevanej tváre, pohladiť ju rukou, udobriť okom, a rozohnať mrzutosť tichým bozkom. Ešte ho nevidela nahnevaného, — i strach, i zvedavosť ju opanúva.

Konečne počuť spev, — pokojný spev nábožnej večernej piesne. Ten upokojil aj prestrašenú učiteľovú. Veľmi ho rada počúva. Ľúbezné detské hlasy spojené s učiteľovým basom a doprevádzané harmoniumom budia v nej ten dojem: ako jej je dobre tu v škole na skromnom síce, ale pokojnom chlebe. Stojí pri obloku, oči hľadia na padajúci sňah, ale duša je pri mužovi opanovaná spevom.

Vrznú dvere, počuť „dobrú noc" a zástup detí vychodí zo školy. „Už ide" — zašepce, keď utíchly detské kroky, a vskutku vo dverách stojí mladý učiteľ naprávajúc si bajúzy a s úsmevom hľadiaci na svoje žieňa. Je pokojný. Učiteľová pobehla k nemu, bystro mu pozerajúc v oči, a keď vidí ten jeho stály, pokojný úsmev, pritúli sa k nemu a bozká ho.

„Však si sa nahneval? — povedz mi — prěco?"

On bez odpovede pritisne ženu k sebe a vážno hľadí v jej oči, akoby rozmýšlal, čo jej odpovedať.

„Viem, že si sa nahneval, kričal si a ty nezvykneš."

„Áno, žena moja, dnes som sa nahneval. Dnes prvý raz v tomto školskom roku. Príčina je vážna a môže mať ďalšie následky."

„Nerozumiem. — Ale počkaj najskôr donesiem kávu."

O chviľku sedeli obydvaja pri káve a učiteľ hovoril.

„Tunajšia štátna škola robí iba rozbroj medzi deťmi. Neprejde jedén deň, aby deti štátnej školy neprenasledovaly deti našej cirkevno-slovenskej školy. Ja som mojím deťom zakázal púšťať sa do bitky a žiadal som oznámenie mi toho, kto sa dotkne našich detí. Niekoľkých som i pomenoval štátnemu učiteľovi — ale ako vidím, on ich ešte pobáda k ďalšej bitke. Dnes mi už prešla trpezlivosť. Prídem poobede do školy — v škole neobyčajne stiesnená nálada, tváre prestrašené a väčšia čiastka detí zvedave pozerá do prvej lavice. Pozrem ta, tu moje najmilšie školské dieťa, to chutné dievčatko od susedov, poznáš

ho, bojazlive si zakrýva čelo a zdržuje plač. Odtiahnem zakrvanú ruku a ukáže sa mi veľká rana na čele. To drahé, múdre čielko takto zpotvorené! Nevdojak som zaťal päste. Nezbedný chlapec zo štátnej školy prebil jej skalou čelo. Zúrilo to vo mne, ale som sa opanoval do konca hodiny, potom to vypuklo. Povedal som deťom slová, ktoré by sme mali mať vytlačené na prvých stranách šlabikárov a čitaniek, a vytlačené hrubými písmenami, aby deťom ich zmysel vošiel do krvi. „Nedajte sa biť, vráťte jeden úder dvoma údermi“ — je jadro môjho napomínania. A chlapcom som doložil: Zrušujem zákaz o bitke; ak sa vás daktorý z nich dotkne bez príčiny, vráťte mu to citeľne. Vôbec nebuďte od týchto čias ako tiché barance oproti tým, ktorí vás prenasledujú; pristúpte hadovi skorej hlavu, ako vás on uštipne.“ Tým väčším chlapcom až žiarili oči smelosťou a odhodlaním, vidno bolo, že aj v našej slovenskej krvi jesto udatnosť, ale zatupená od mladosti. Rodičia sú bojazliví, tak vychovávajú aj svoje deti. Škola ich tiež len ústupčivosti a uponíženosti navyká, keď sám učiteľ je prvým vzorom otroctva. Veď naozaj, najväčšia čiastka nášho učiteľstva je podnožou škôldozorcovou; za jeho potľapkanie po pleci a prívetivý úsmev hotová je udusit iskierku povedomia v sebe i v zástupe detí, budúcich to potomkoch nášho slovenského ľudu. Na váhu tu padá pravda aj slabo platený učitelský stav, jeho odvislé postavenie, a vôbec nezdravé pomery celého uhorského zákonodarstva. —“

„Bojoval som so sebou, či som to oprávnene zakázal bránenie sa proti štátnym nápadníkom? — či naše slovenské deti musia byť tak opovržené židovčatmi zo štátnej školy? — či majú právo ony tuná v našej slovenskej obci meno pradedov nosiace roľnícke deti skalámi biť a hlavy im prebíjať? — a tak či som im správne zakázal verejne a otvorene sa brániť? — Nie! — — Povinnosť učiteľa je k poriadku a slušnosti navykať deti, — to som chcel aj docieliť, avšak keď z druhej strany deti práve opačne pobádané a nútené sú, k tej otvorenej neslušnosti, ako mi tu prichodí konať? Zrušiť dosavádnú ostíchavosť, — otvoriť deťom oči so slovámi: skorej ho ty udri, ako on teba! — Či som teda správne pokračoval žena moja? Musíš ale byť pripravená na nejaké vyšetrovanie, budú hľadať panslavismus, možno príde disciplinárka, vyhodenie zo školy, lebo štátnemu učiteľovi dovolená je akákoľvek neslušnosť, môže byť do nekonečna drzý, len nech preukáže pri tom svojom skutku vlasteneckú prácu a odmena ho neminie — a mne sa čo dostane za podiel? — —“

„Moja láska a oddanosť, a uznanlivosť našich ľudí. Takého ťa rada mám. A čo ťa aj pokarhajú, čo ťa aj vyženú zo školy, neumreme hladom.“ — — a svoje krásne bystré oči pohrúžila do učiteľových.

Už je cele tma. Sňah zakryl vidiek; povstavší vietor hučí komínom, rozháňa smeti ulice smiešané tenkou vrstvou sňahu, určenou krátkemu trvaniu, lebo oblaky smyzly, obloha je jasná a veľký blädy mesiac osvetľuje zem.

Mladý učitelský párik sedí ešte vždy tesno pri sebe v útulňej izbe a vedie rozhovor o najnovšom prípade, ktorý zvestovala slúžka. Stalo sa totižto, že

traja beťári zo štátnej školy napadli najstaršieho mendíka,*) udajne ako vodcu slovenských detí neďaleko mestského mlyna, kde bol na večeri. Mali aj nože pri sebe. Tento nerozmýšľal mnoho, — jednoho hodil do žľabov (úzký potok s vodou pro mlyn), druhému päsťou rozbil nos a nadrapil ucho, a tretí ušiel. Slúžka s hrôzou vykladala, že ho skoro utopeného vytiahli a druhému že musel lekár ucho sošívať.

Oba boli vzrušení týmto chýrom, ale keď sa ím stretly zraky, vyjasnila sa tvár a mnoho hovoriaci úsmev zaihral na jich rtoch. —

M. F.:

PRÁVNÍ POSTAVENÍ CIZÍCH OBCHODNÍCH SPOLEČNOSTÍ V UHRÁCH.

Ačkoliv maďarská vláda při vydávání různých zákonů hledí ponejvíce na zachování maďarského rázu uherského státu, při stylisování obchodních zákonů je dosti liberální. Jest viděti snahu vlády, pozvednouti uherský obchod a průmysl.

V Uhrách cizí obchodní společnosti a osoby mají tatáž práva, jako uherští státní občané. Zde jest úplně vyhověno požadavkům mezinárodního soukromého práva. Uherské zákony nedělají také rozdíl mezi jednotlivými obchody a proto v Uhrách i cizinci mohou nabývati nemovitostí, ne tak v Prusku, kde jest toto podmíněno svolením státu. Podobně dosti liberálními jsou uherské zákony i ohledně provozování živnosti a usazování se. Obchod dle uherských zákonů jest provozováním živnosti a jelikož jest totéž dle § 1. živnostenského zákona — vyjímaje několik zvláštních případů — bez ohledu na pohlaví, věk a státní příslušnost každému dovoleno, může v Uhrách jak cizinec, tak i tamní občan otevříti obchod. To samé platí i o osobách právních a společnostech, první musí jmenovati obchodvedoucího, kdežto druzí jsou v jejích zařízení zastupováni k tomu účelu povolanými úřady.

Nejenom však cizinci mohou v Uhrách zakládati obchodní společnosti, nýbrž také cizí obchodní společnosti mohou zakládati odbočky, filiálky. Ježto dle uherského obchodního zákona, obchodníci a obchodní společnosti musí své firmy dáti zaznamenati, protokolovati, u příslušného soudu v jehož okresu nalezá se jejich závod, doléhá tato povinnost také na uherské odbočky cizích obchodníků a obchodních společností. Jsou některé státy, které neznají nutnost protokolování obchodních firem v takovém rozsahu, jako v Uhrách a proto se stává, že se jedná o záznam takové odbočky, jejíž centrála je firmou neprotokolovanou; v takovém případě je nutno, dokázati toliko stav, který odpovídá právním poměrům dotyčného státu. Právní praxe při protokolování firem cizích filiálek přidržuje se právních pravidel státu, ve kterém sídlí centrála

*) Chudo ch rodičov syn, stravujúci sa po domoch a slúžiaci pri cirkvi.

dotyčné odbočky a to i tehdy, různí-li se tyto od uherského obchodního zákona, vyjímaje onen případ, kdy protokolování naráží na uherské zákony,*) obsahující určitou zápověď!

Při protokolování filiální firmy naskytá se otázka, kterou společnost nutno považovati za cizí! Dle theorie **) a praxe je směrodatným sídlo dotyčné obchodní společnosti, totiž její obchodní centrum.

Lze-li zjistiti, že centrální vedení té které obchodní společnosti je v cizině, pak při určování její povahy a právního charakteru je nutno brati zřetel na zákony, platné ve státě, kde společnost má své sídlo.

Tento postup jest nutný již se zřetelem na veliký praktický význam toho, že uherský obchodní zákon rozeznává pouze čtyři druhy obchodních společností: veřejnou společnost, komanditní společnost, akciovou společnost a společenstvo. Vycházíme-li tudíž z naší hořejší zásady, dospějeme k poznání, že v Uhrách nejsou možny jen takové společnosti, které svým zřízením odpovídají výšejmenovaným čtyřem společnostem, nýbrž také i jiné útvary, jako vkladní akciová společnost nebo společnost s ručením obmezeným.

Další podmínky zaznamenání firmy vztahují se v uherském obchodním zákoně toliko na akciové společnosti a společenstva, vycházeje z toho předpokladu, že při veřejných a komanditních společnostech, které jsou spíše soukromého rázu, kladení dalších podmínek je zbytečno. Při takovém stylisování — a zároveň interpretaci — zákona mohlo by se však státi, že by i jiné útvary společnosti, zvláště společnost s ručením obmezeným, byly pojímány do této kategorie,***) kdežto jejich charakter vyžadoval by takový postup jako akciová společnost nebo společenstvo. Zde zákon upadá v extrém, když nejen takové společnosti povoluje, nýbrž poskytuje jim takové výhody, jichž domácí společnosti nemohou býti účastny. V zájmu rovnováhy bylo by záhodno všechna ustanovení obchodního zákona, jež se vztahují na akciové společnosti rozšířiti na všechny ony útvary mimo veřejné a komanditní společnosti, jichž charakter odpovídá typům jiných společností.

Nežli přikročíme k seznání jiných ustanovení, musíme zaznamenati, že uherský obchodní zákon vůči obchodním společnostem nezná úředního svolení, nebo koncessí; kontrola domácích a cizích akciových společností a společenstev jest v rukou soudů.

Uherský obchodní zákon (§§ 210. a 230.) ustanovuje pouze, že cizí akciové společnosti a společenstva, chtějí-li na území koruny svatoštěpánské založením odbočky provozovati obchod nebo jednatelství, jsou povinny dáti svoji firmu před zahájením obchodu protokolovati, u té které soudní stolice, na jejímž území se odbočka nebo jednatelství nalézá.

*) Jsou-li na příklad námitky pokud se týče pravosti firmy, nebo kdyby ohrozila práva stávající již některé domácí obchodní společnosti. Podobně nelze firmu protokolovati, když cíl společnosti naráží na uherské zákony. Řádům v Uhrách nepovoleným, není dovoleno obchod provozovati.

**) František Nagy: Magyar kereskedelmi jog (Uherské obchodní právo) § 20.

***) Právní praxi tu vysvětluje zákon; nejnovější výnos kurie číslo 97.079/1908.

Jako každá akciová společnost a společenstvo, tak i cizí společnosti jsou povinny předložiti své stanovy příslušnému soudu. § 211. uherského obchodního zákona obsahuje dále sedm ustanovení ohledně protokolování firem. Uznání kompetence uherských zákonů a soudů, jmenování takových zástupců, jichž činnost a protokolování firmy dotyčná společnost uzná a určování podmínek reciprocity jsou důležitější. Verifikace reciprocity odpadá, když s dotyčným státem uzavřely Uhry smlouvu ohledně vzájemného připuštění zakládání obchodních společností V daných případech stačí vysvědčení vystavené konsulem. Zvláště důležito je 2. ustanovení, které vyžaduje, aby kapitály, věnované k provozování uherského obchodu, v Uhrách byly umístěny, což má ten účel, aby strana, s dotyčnou společností obchodující, měla jistou záruku již i v domácích movitostech dotyčné společnosti. Jelikož však zákon — vyjímaje několik druhů obchodu — výši a způsob umístění kapitálu blíže neurčuje, toto ustanovení se v praxi neprovádí. Toto ustanovení by mělo jen tehdy svůj význam, kdyby deponovaný obnos stál v poměru s obchody nebo se základním jměním a kdyby vynášení kapitálu za hranice bylo znesnadněno.

Při protokolování filiální firmy je nutno udati jména zástupců a výši obnosu v Uhrách umístěného.

Podle zákona protokolované cizí akciové společnosti a společenstva jsou povinny vésti zvláštní knihy o uherských obchodech a protokol řádných valných hromad a bilanci, jak uherské filiálky, tak i celé společnosti. Za zanedbání této povinnosti jsou všichni členové zastupitelstva solidárně zodpovědni a lze je také peněžitě pokutovati. Ve zvláštních případech, když se obnosy, sebrané k tamnímu obchodu, použijí k jiným účelům nebo jsou-li tyto obnosy z Uher vyvezeny, mohou býti potrestáni vězením do tří měsíců (§ 219.).

Ona ustanovení cizích společností, která mění charakter společnosti, nebo rozhodují o likvidaci nebo fusi společnosti, jsou pro uherskou odbočku platny pouze od dne, kdy byly do uherského obchodního rejstříku zaneseny.

Cizí obchodní společnosti nejen v době protokolování firmy, nýbrž i průběhem činnosti — jako domácí společnosti — jsou pod dozorem obchodního soudu. Tento dozor směřuje hlavně k tomu, zda nenastala změna v podmínkách protokolování firmy. V takových případech obchodní soud úředně požádá dotyčné zastupitelství za opravení podmínek, případně nařídí vymazání firmy. S tím také paralelně postupuje v § 217. obchodního zák. vložené actio popularis, které pokud se týče dozoru i bez direktního zájmu poskytuje každému toto právo. Vymazání firmy se nařídí: 1. když společnost přestala existovati nebo ztratila disposiční právo nad svým jměním; 2. když společnost nekoná své povinnosti ohledně jmenování zástupců, zvláštního knihvedení a předložení zápisů a bilancí; 3. když dotyčný cizí stát, v němž společnost má své ústředí, nezachovává podmínky reciprocity; 4. když nařízená exekuce proti společnosti nebo proti její uherské odbočce skončila bezvýsledně; 5. když společnost své kapitály, věnované uherskému obchodu, ztenčila nebo vynesla za hranice.

Porovnáme-li tato ustanovení s oněmi požadavky, které klade mezinárodní soukromé právo ohledně uznání a připuštění cizích společností, jakož i ohledně

základních principů, pak shledáme jistý soulad. K zvláště zajímavému výsledku dospějeme, učiníme-li to na základě nároku vypracovaného výborem International Law Association na XXI. konferenci v Antverpách r. 1903 (Draft of an international code providing for the recognition of foreign Compagnies). I zde protokolování udržuje domicil; stejné podmínky jsou také ohledně zastoupení, trvání firmy. Dlužno také vytknouti ono ustanovení uherského obchodního zákona, dle kterého protokolovaná cizí společnost musí doma nějakou činnost vykazovati, kterýžto požadavek při správném vysvětlování zamezí, aby in fraudem legis byly protokolovány takové cizí společnosti, které by jako domácí společnosti nebyly možny.

Dále nutno poznamenati, že uherský zákon některé druhy obchodu zvláště posuzuje. Sem náležejí veřejná skladiště, železniční podniky, pojišťovací společnosti a hypoteční ústavy. Na tyto se vztahují všechna ustanovení uherského obchodního zákona, jež vztahují se na akciové společnosti a společenstva i tehdy, když nemají formu společenskou. Ostatně se s nimi jedná, jako s domácími podniky. Pojišťovací společnosti jsou připuštěny, podrobí-li se ustanovením ohledně pojišťovacích společností; z těch jsou nejdůležitější: deponování K 200.000 pojišťovacího fondu z každého druhu pojišťovacího obchodu a ustanovení ohledně základního jmění a premiového fondu, sestavení příjmů a výdajů a sestavení bilance. Také cizí hypoteční ústavy povinny jsou podrobiti se ustanovením zákona XXXVII. z roku 1876 a následkem toho založiti k pojištění vydaných dlužních úpisů zvláštní reservní fond ve výši K 400.000 a jeho výši ve stanovách označiti.

Obě ustanovení netýkají se formy podniku, nýbrž toliko charakteru obchodu, což nelze odsouditi. Ohledně podniků, které se zabývají úrokováním kapitálů, nestávají žádná zvláštní nařízení.

Verifikace zmíněných podmínek neděje se cestou administrativní, nýbrž toliko cestou soudní, následkem čehož každá cizí společnost, která byla založena ve svém původním státě, odpovídá zákonným podmínkám, má právo k protokolování své firmy, vyjímaje oněch případů, kdy také domácí společnosti podobného charakteru se zřetele národohospodářského nebo živnostensko-právního jsou podrobeny jistým obmezením.

Tento postup, zvaný systémem normativních ustanovení, má platnost již v každém moderním státě, a jen některé státy (také Rakousko) přidržují se křečovitě systému vládního povolení a vládní kontroly. Nevýhody tohoto vládního poručnictví jsou všeobecně známy.*)

Systém vládního koncessování společností existuje již než v Rakousku, Rusku, Rumunsku a v Bosně. Nás zajímají nejvíce ustanovení rakouských zákonů. Dle bodu c), odstavce I., nařízení z roku 1865: „koncese může býti odepřena, když účel společnosti protiví se zájmům rakouského státu a když

*) § 208 rakouského obchodního zákona, nařízení z 29. listopadu 1865, zákon o cizích pojišťovnách z 29. března 1873 a s ním souvisící regulativ z r. 1896 je vybudován na základě státního povolování.

Hrad Lietava v stolici trenčanské.

její stanovy naráží na princip rakouských zákonů pokud se týče dopravní bez pečnosti,“ což je velice širokým polem pro libovůli.

Tento kardinální rozdíl mezi uherskými a rakouskými ustanoveními však nepřekážel, aby tyto dva státy se nedohodly v otázce vzájemného uznání svých obchodních společností, což je frappantním příkladem, že určení reciprocity na podkladě mezinárodních smluv i mezi nejdivergentnějšími zákonodárstvími nenaráží na žádné překážky. Obchodní spojení Rakouska a Uher a stávající hospodářské poměry přímo nařizovaly, aby tato otázka byla takto uspořádána.

Nejnovější zákon na tuto otázku se vztahující, je 19. odstavec zákona o vyrovnání z roku 1907, dle něhož: „Na území jednoho státu zákonitě založené akciové společnosti (komanditní společnosti na podíly), společnosti s ručením obmezeným, pojišťovací společnosti, veřejné společnosti a průmyslová družstva mohou rozšířiti svoji činnost také na území sousedního státu a mohou tam zakládati odbočky. V takových případech jsou považovány za rovnocenné s domácími společnostmi a institucemi a ohledně obchodů, provozovaných v sousedním státě jsou podrobeny toliko oněm ustanovením, kteréž jsou platny k provozování stejných obchodů domácích společností.“ Zákon o vyrovnání nicméně ponechává v platnosti všechna ustanovení, vztahující se na vzájemné připuštění akciových společností, pojišťovacích společností, veřejných společností a průmyslových společenstev, jež jsou obsaženy v zákonech XXII z roku 1878 a XXXIX z roku 1899. Dle toho oba státy vzájemně ulehčují činnost obchodních společností, vyjímaje spořitelních ústavů. Rakouský ústav nemusí vykazovati v Uhrách deponovaný kapitál a reciprocitu. Pojišťovací společnosti musí ještě vykázati, že odpovídají právním ustanovením platným v jejich domovině a na území zřízené odbočky.

Tato ustanovení jasně dokazují, že vzdor vzájemně se potírajícím nařízením bylo možno stav obchodních společností mezi Uhrami a Rakouskem stanoviti na základě reciprocity; pravdou však jest, že v praxi pohoří vždy ten stát, který jest ve svých zákonech liberálnějším. Tak na příklad rakouské pojišťovny bez každého jiného průkazu oprávněnosti mohou v Uhrách zřizovati odbočky, kdežto uherské pojišťovny musí se podrobiti příslušnému regulativu.

Na konkurs cizích obchodních společností vztahující se nařízení jsou dosti nedostatečny a nejasny. V tomto ohledu trpí však také mezinárodní konkursní zákon nedostatky.

Uherský konkursní zákon vychází z toho stanoviska, že konkursní řízení proti veřejnému dlužníku může býti rozšířeno na kdekoliv (tudíž i v cizině) se nalézající movitosti a na nemovitosti, jež jsou na území uherského státu. Oproti tomu, bylo-li konkursní řízení zahájeno v cizině, tehdy jsou vydány — jestliže mezinárodní smlouvy jinak nenařizují — všechny movitosti společnosti, nalézající se na území uherského státu, vyjímaje obnosy, sloužící ku zajištění a pojistné fondy akciových společností a společenstev, na které uherské soudy vyhlásí zvláštní konkursní řízení, což platí i o nemovitostech.

Zajímavá jest otázka, jaký stav nastane tehdy, když nad centrálou v cizině nebyl vyhlášen konkurs a uherští věřitelé žádají prohlášení konkursu nad tamní odbočkou a zdaž je v tomto případě nutno obrátiti se na cizí soudy se žádostí za uvalení konkursu. Jak jsme již viděli, na uherskou odbočku třeba uvaliti zvláštní konkurs. Je otázkou, zdaž se tento dle § 211. obchodního zákona vztahuje pouze na ono jmění, které jest umístěno v Uhrách, nebo na veškeré jmění společnosti. Tento poměr není dosti v zákoně objasněn.

Poznamenáváme ještě, že obchod s cennými papíry a akciemi cizích společností podléhá těmže nařízením, jako obchod s domácími hodnotami a že i jejich zdanění je založeno na analogických principech.

Při vyměřování daně a poplatku nutno činiti rozdíl mezi společnostmi, které podléhají veřejnému účtování (akciové společnosti a společenstva) a jinými společnostmi. Prvé jsou povinny vésti zvláštní knihy, a jejich daň určuje se v 10% čistého výtěžku, vykázaného na základě bilance. K této přímé (státní) dani druží se ještě 30% důchodové přirážky a obecní daně (v Budapešti 33%). Dle tohoto cizí společnosti platí daně asi 16—17% čistého výtěžku.

Jiné obchodní společnosti platí — jako samostatní obchodníci — důchodkovou daň III. třídy, která obnáší také 10%. Jelikož však přiznání důchodku není povinným, autonomní komise, která vyměřuje daň, vyměřuje vždy menší daň, asi 2—3%, která se zmíněnými přirážkami činí 4—5% čistého výtěžku.

Letos však byly uherskému parlamentu předloženy nové návrhy ohledně vyměřování daně, jež zcela radikálně změní celý systém zdanění.

Z těchto nových návrhů uvádíme: daň u společenstev, které podléhají veřejnému účtování, vyměřuje se následovně: u uhlotěžařských společností 7%, u jiných báňských společností 5%, u jiných podniků 10%, u peněžních ústavů, které vybírají od klientů více než 8%, činí tato daň 15% čistého zisku. Ony cizí akciové společnosti a společenstva, jichž firmy nejsou zaneseny v žádném obchodním rejstříku v Uhrách, jakož i jiné společnosti, platí 5% výdělkovou daň. Reforma daňová obsahuje dále progressivní důchodkovou daň, která začíná u 0·7% a při důchodech 10.000—200.000 pokračuje v 3—5%, leč u průmyslových podniků nesmí přesahovati 3%. Do této kategorie zdanění náleží také v Uhrách dobyté zisky cizinců a výtěžky cizích akciových společností, společenstev, pojišťoven a báňských společností.

PODTATRANSKÝ:

PRACH.

Hra, vetor veje šírou púšťou.
i horou hustou,
i údoliami,
i rovínamí
a zdvíha zeme útly prach.
Veď jeden krídel vetra šľah
a prášok letí
ta, v šíre svety;
tu na list sadne zelený,
tam v kalich kvietka zbarvený;
stebielko v tráve
objíme hrave,
ba i tú brala holú stráň
pokryje, — zvolí tam si stán!

A bars ho okom sotva zrem,
a vetor šmiera ho tam, sem,
a bars dlie v spánku hrobovom:
spočíva predsa živôt v ňom!
Nezničí ho ni vody plav,
len zmení jeho suchý stav,
keď zvlaží ho a rozriedí
a v prvky pravé roztriedi,
tak že sa v rastlín koreni
on v pokrm zdarný premení.
A prach ten teraz zúrodňuje pole;
prúdi sa stromom; konáriky holé
obvija listím; v ovocí on zreje;
i v chlebe síti; nový živôt leje
do tela prácou, hladom zmoreného;
napruží rozum, myšlienkam dá jeho
zas novej sily; — vznáša duše lety
a silou svojou podmaňuje svety!

* * *

I telo prach je, keď duch opustí ho;
veď z prachu vzato, no, smrť nezničí ho;
prach žije ďalej, lenže v žiti novom,
a dáva život nový iným tvorom!

* * *

Vy chcete zničit ducha let?
Veď prach ste zničiť v stave nie
Duch žije večne! — Sily svet
ho zpútnať nemá! — Nezhynie!
Bars podlou zlosťou jarmený,
bars v skutkoch javných hatený:
on predsa v kutoch chalupy
i v chyžach skvostnych vystúpi!
Je v zemskej vlahy prameni,
v útlej sa tráve korení,
vyvádza z prachu strom i kvet,
preniká tajný hviezdosvet,
myšlienky budí; — národy
ku shode, bratstvu privodí,
a celú ľudstva rodinu
ponúka, volá ku činu! —
Ó, marná vaša práca je! —
Neuhasíte ducha, — nie! —
Duch voľný v každom národe
i z prachu vzniká k svobode!
I národ náš sa vyšinie
hor' z prachu k nebies výšine!
Už značí slnca jasný svit,
že voľným žitím bude žiť!!

MÁRIA KUPČOKOVÁ:

KEĎ SLNKO ZAPADLO.

Smutno horel západ nad horámi, keď slnko zanikalo za koruny štíhlých jedieľ. Zlatožltá jasavá gloriola rozprestrená v podobe veľkého vejára, prešmykla sa a zmizla za temäná vysokych hôr. Zableskla posledným svojím reflexom na bielých stenách domov a v osvetlených oknách rozložila svoj krátky stánok. — Zdalo sa, že vábi snivú a tichú náladu.

Nežnou vôňou ružovou nadýchnutý sad, oživený za dňa štebotom mladých dám, zatíchnul. — Po bokoch nešírokej a drobným pieskom vysypanej cestičky mohutnely lipy a šeptaly tajnú rozprávku. Ticho všade ... Len malý cvrček vylieval svoje žiale a z diaľky tichý vetrík niesol tlumený hlas fujary a nemelodický cvengot zvoncov domov vracajúceho sa stáda.

Serpentinový chodníček, po ktorom teraz kráčal mladý pár, bol úzky — s jednej strany objímal ho sem tam pobehujúci potôček, s druhej strany ale umelé pestované margaretky, popretkávané kde tu krvavým makom.

Mladá dáma šla krokom napred; bola to príjemnej tváričky blondinka. Jej ľahký, pružný krok a svižná postava prozradzovaly každým pohybom živú letoru a jaro života. Za ňou kráčal elegantní mladík.

Mladá dáma — menujme ju Oľgou Podhradskou — sohnula sa a utrhla niekoľko margaretiek, z ktorých začala viť malý veniec. Myseľ jej avšak výrila

niekde inde a ona zabudnúc, že nieje sama, trhala útlé lístky bielých margaretiek a za každým utrhnutí šeptom odriekala „miluje“, „nemiluje“; lístky padaly ticho a zachytávaly sa na lemovaní jej bielej sukienky...

Zamyslela na neočakávaný rozdvoj, ktorý tak rychle, neočakávane sa dostavil.

Tok jej života vráti sa zas do starého koryta. Musí sa uspokojiť s kruhom starých známostí, ktorý na krátký čas bola zanechala. V duchu si umienila, že pilne oddá sa maľbe a dokončí započatý obraz: kytku bľadožĺtých a tmavočervených ruží. Častejšie navštívi svoje dávne priateľky a vždy na niečo sa ponosujúcu pani farárku, a ticho, mlčky vypočuje jej ponosy na presilenie rúk, — hneď potom stesky za vädnúcou jej krásou, vyvýšenú morálku, že jaká ona bola tichá a nábožná za mladi, nie taký vetroplach, ako terajšie dievčence a mladé ženy, — večer ale vyhľadá striebristým listom šelestiacu smutnú vŕbu, usadí sa pod ňou na malú, z bielych žabíc urobenú a zeleným machom posiatu pohovku, a nemo bude pozorovať, ako trblieta večerná rosíčka na nežných a jemnocitných pukoch orchideí. Vedľa nej nebude sedieť nikdo, nikdo — jej muž večne je na cestách v obchodných záležitostiach.

A tak ťo pôjde až do zimy, až sa zavre medzi štyri steny malej izbičky.

Bola tak rada, že ho vír osudu sem zahnal, bol mladý, zdravý miloval horu, a prírodu, jako ona, ráno chodili spolu po rose, taktiež i večer, a jaký boli šťastní a veselí... Dobrý Bože, jako si ho za ten krátký čas oblúbila. Nie! Bol a je to len púhy zvyk, čo ju k nemu púta, ano púhy zvyk, opravovala sama seba, znepokojená svojimi myšlienkami. A teraz té milé, pekné chvíle a rozkošne prechádzky po vonnych chodníčkoch prestanú.

Až to slnce úplne zajde a mesiac bude do tmy striebro liat, a noc rozloží svoj stánok na zemi, jeho tu nebude, nebude nikdy viac.

„O čom dúmate, milostivá?“, nežne spytal sa jej mladý muž.

Paní Podhradská pretrhla niť svojich myslienok.

„Len tak! — myslela som na západ slnca a na mäkký súmrak, ktorý drieme v lone lesa, že ho už zajtrá neuvidíte, ostatne ani nebudete mať času na to, prechádzky vaše budú po korse, prídu starí známi priatelia a vy zabudnete na idylické večery, ztrávené niekde v zapadlom kraji pod horami“.

Uprela svoj zrak do vlniek žblnkotajúceho potôčka a chcela sa pousmiať. Hrdlo jej však stiahlo a ľahky ton sa jej nedaril — Pocítila sama chvenie svojho hlasu.

„Milostivá!...“

V pohľade mladého muža vycítila jemnú výčitku. Oľga rychle otočila hlavu v iný smer a tupo dívala sa do diaľky.

„Utešená panoráma“ — povedala s namáhavým sebazapieraním a sbierala sílu, by nepodľahla smútku, ktorý objímal jej myseľ.

„Milostivá... Oľga... vy mi krivdíte... Všetky mi drahé miesta som už aj trikrát prešiel, by som si ich čím hlbšie do pamäti vštepil. Bol som aj u sochy Ukrižovaného, kde som vás po prvé shliadnul, odenú modre. Stála ste jako socha vytesaná z bieleho mramoru, a vo vašich očiach spočíval zá-

hadný taj smútku ... Stál som stranou od vás, vami nepozorovaný a chcel som vedieť, kde duch váš vtedy blúdil, keď slzy zjavily sa vo vašich, mne tak záhadných očiach, a jako malé briliantové hviezdičky jagaly sa na vašich mihalniciach. Mňa vtedy nútila nejaká neviditeľná moc, by kľakol som pred vami a vyľúbal smútok z vašich tajemnych očí. K tejto soche Ukrižovaného, ku ktorej som vás tak rád doprevádzal, položil som kytku červených ruží, by vás upomínala, až ja tu nebudem, na naše vychádzky. Zajtra, ach, zajtra, už budem mať len rozpomienky — krásne rozpomienky na prežité jaro života".

Prišli na neveľmi široku cestu a išli vedľa seba.

Šero sa už rozložilo svojím právom a od hôr tiahnul prijemný nočný chlad.

Mladý muž, hnaný nejakým neviditeľným pudom, hovoril tiško dalej.

„Neviem sa vžiť do toho, že ja posledné hodiny trávím tuná. Zajtra už budem sedieť v neprijemnej veľkomestkej chyži, predomnou bude ležať kniha a ja tvár v dlaniach pochovanú, budem sniť o zmiznutom šťastí".

Ruky sa im náhodou stretly — zachveli sa obidvaja a citili, že horúci prúd prechodí ich ruky a prelieva sa po všetkých žilách. Zatichli a šli ďalej mlčky.

Lipy vydychovaly silnú voňu.

Od nízkych, tmavých vŕb u potoka letela k ním ticha milostná pieseň. Ľúbostné mladé hlasy sa vo vzduchu vlnily a opájaly láskou každeho, však znenahla slably a slably a kolembané nočným vánkom usínaly v diaľke.

Mladá žena a mladý muž s posvätným citom nasluchali tej záhadnej piesni, ktorá blaží a zároveň mučí. — Snáď to bol pôvab hasnúceho dňa, či snáď opojná vôňa večera? Oba vzplanuli rovnou túhou, ktorá ich nervy rozvírila a rozpaľovala krv v žilách.

Paní Podhradská chvela sa jako osika. Neznámy, nezvratný zákon jej podlamoval sily a ona sa mu poddávala.

„„Oľga — nežne hovoril ďálej mladý muž — odchodím, ale verte mi, aspoň teraz verte mi, že tu zanechávam celú svoju dušu. Tá košatá lipa a malá lavička, na ktorej som sedával a čakal, až zabelie sa váš šat a uvidím vás a stisknem vašu mäkkú, malú rúčku milovanú, tá lavička je svedkom mojích snov a utajovaných túh, v ktorých túžbach privolával som si váš milý zjav na oči — snil som o štastí lásky a o nedostižnom blahu.""

Horúci, trhaný dých, a šum jeho slov vkrádal sa vždy hlbšie do rozvlnených ňádier, by rozvíril city utajené. Sladka túha obletúvala ju až na zamdlenie a jej ružové rty rychle sa pohybovaly, jej rúčky chcely ho objať, objať tak vrele.

„Neuvoď nás v pokušenie, ale zbav nás od zlého . . ." nábožne znely slová modlitby Kristovej zo stá a stá hrdiel, domov vracajúcich sa pútnikov.

Ako blesk, tak rýchle zmizlo kuzlo intimnej chvíle. Mladá žena s hrúzou si uvedomila priepasť, ktorá ich delí. Rozbúrená krv tíško chladla, a ona sa rýchle rozhodla.

„Vráťme sa — preriekla trhano — sotmieva sa, chcem byť doma, potrebujem pokoj, je mi nevoľno"" a skoro letkom šla domov.

Západ už uplne ztemnel. Hora sliala sa v jednu čiernu chmár, malebné tony v poliach splývaly v čierny závoj, ktorý všetko pohltnul do tajomnej svojej siete. Na tmavomodrej oblohe zjavil sa srp mesiaca so svojimi stkvejúcimi družkami. Mladý muž zastal.

„Ostante s Bohom, milostivá, ďalej neidem. Pôjdem touto malou pešinkou na stanicu, zavazadlá mám už odnesené a s ostatným som vyrovnaný," dodal trpko.

Pani Podhradská cítila sa byť bezpečnou, bo už videla silhuetty strechy domu, kde bývajú; zmizla jej však zmužilosť. Srdce prihlásilo sa k svojmu právu, a prudký žiaľ zaplavil jej hruď. Odchodí, by ho viac neuvidela, šeptal jej neviditelný hlas. V zúfalej bolesti stála pred ním, mocne tiskla zuby na ružove rty, aby nejak sa neprezradila, čo deje sa v jej hrudi. Chcela prehovoriť, ale hlas jej zlyhal.

„Milostivá . . . Oľga . . . Začo som si to zaslúžil od vás, aby ste sa tak ľahostajne a cudzo so mnou lúčila — keď viete, že celý môj živôt posvätil som vám."

Mladý muž nežne chytil jej ruku, by ju zľúbal — snáď naposledy.

Zúfale vytrhla ruku z jeho rúk, a vyrazila zo seba: „S Bohom! . . . Nemučte ma . . . nemučte . . ." a zrýchleným krokom pošla k besiedke, viničom obvinutej. Myslela tam najiť úľavu svojej rozbúrenej duši. Sadla si a sklonila rozpálenú tvár do chvejácich studených rúk. Myslela na prvú svoju lásku. — I ten sa práve tak lúčil ako tento, prisahal jej vernosť. A neznazdajky svitnul zase krásny, jasný deň, našla toho, ktorý si ju vážil. Ale čo sa mám zas trápiť so vzpomienkami. Odišiel, zabudnul a moje vysnené blaho zmizlo jako záblesk slunka za stromami. Oj, neverím vám, vy jašteričky jedovaté, neuštipnete ma viac vašim sladkým jedom, aby ste potom s výsmechom na rtách prchaly ďalej a ja vás nemohla rozmliaždiť.

Boľastná kvinta z rozvučaného piana dotkla sa jej sluchu, vstala a pošla k domu — svetlo z otvoreného okna vrhalo rudé škvrny na čisto vymetený dvorec, po ktorom kráčala. Spešne pozrela do okna a videla pri piane sedeť peknú postavu — svojho mužovu.

Nepozorovane vnišla do chyže, ticho a nežne bozkala vysoké biele čelo svojho muža a s trpkým žiaľom v očiach čítala na konci drobnymi riadkami posiatu „finale".

„Olinka zaspievaj" — prosil muž — „a vlej za mňa do tej piesne všetky prosby biednej duše mojej. — Oľga moja odpust mi, že som ťa zanedbával — odpusť — a zabudni na všetko, už viac nikdy nepôjdem na cesty.

Zdĺhave uháňal neďaleký vlak, keď ozvaly sa citné hlasy.

Z počiatku chvel sa jej hlas, avšak nabýval vždy viac a viac síly, keď spievala nežných výčitiek plnú pieseň:

Ó, láska, láska,
láska veliká,
však si zklamala
môjho Janíka velice.

J. U.:

BECKOV, LIETAVA, TEMATÍN.

U trenčianskej stolici ležia všetky tieto trí pamätné hrady. — Tesne nad Váhom pri mestečku Beckove vypína sa na strmých bralách Beckov. O jeho povstaní sú rozličné tradicie. Ľud má krásnu povesť. Ctibor, pán Váhu a okolia, ako Matúš Čák Trenčiansky mal obľúbeného dvorného blázna Becka. Tento raz svojho pána na toľko rozveselil, že v svojej nadšenosti zvolal, aby si žiadal cokoľvek, žiadosť jeho splní! Boli práve pri Váhu pod strmými bralmi. Becko nelenivý žiadal, aby mu na tých bralách vystavil zámok. Rozumie sa, že hrdý Ctibor dostal slovu. Svolal svojich ľudi, ktorí dňom i nocou pracovali, až vyzdvihli na strmom brale mohutný hrad. Ctiborovi sa potom na toľko zaľúbil, že sa presťahoval doň.

Ľud i to rozpráva, že ako vôbec pyšní boháči, i Ctibor neumrel prirodzenou smrťou. Na svadbe jeho syna, ktorá trvala celý rok (chcel totižto zasvätiť to svolanými hosťmi hneď aj krštenie a poctiť ich kmotrovstvom) stala sa tá nehoda, že jeden z poddaných rozmliaždil v nepozornosti dvornému psovi nohu. Rozlobený Ctibor bez vyslyšania prosby o milosť všetkých hosťov, dal chudáka s brala hodiť do prepasti.

O krátký čas sa stalo, že unavený Ctibor ľahnul si na tom istom brale do trávy a zaspal. V spaní uštipla ho vretenica do oka. Vyskočil, a citiac tmu v očiach i bolesti po celom tele zaľal behať ako šialený, a v tomto zmätku zrútil sa s brala do prepasti.

Historia beckovského zámku jest odchýlna. Zámok už stál dávno pred Ctiborom. V 13. století mal ho v rukách Matúš Čák Trenčiansky. Po smrti Čákovej vládli v ňom uhorski páni a kráľovské kniežata, až roku 1386 dostal ho Ctibor ako dar od Márie I. Tento Ctibor súčastnil sa i Kostnického sjazdu a umrel r. 1424.

Dedičom zámku stal sa Ctibor III., ktorý bol r. 1428 hlavným ríšskym kapitáňom proti husitom. Tento rok je pamätný i tým, že vtedy prišiel na Slovensko Prokop Veľký — a tiekla okolo beckovského hradu česká krev.

Za Ctiborovcí dostal sa Beckov do rúk rodine Bánffy, ktorá vládla ním do r. 1646. I Turci ho napadli r. 1599, ale bez výsledku.

Na hrade Beckove zdržiaval sa kňaz Bornemissa, kde písal pamätnú postillu, vydanú grófom Balassy. Beckov bol teda uhorským Vartburgom, — odtiaľ sa šírila reformaca po Uhorsku. Zámok r. 1729 zhorel, a teraz stoja tam len pamätné múry.

Zámok Lietava leží neďaleko Žiliny. Začiatky zámku padajú do čias Kvádov a Markomannov. Lietava bola v 12. století majetkom kráľovským potom ju dobyli Tatári (1241.) a tak dostala se do rúk Zápoľovcov a Thurzovcov. Zámok Tematin mal obyvateľku pani Čachtickú, ktorá sa v krvi slovenských dievčat kúpavala. V 14. století bol zemanskou pevnosťou; vládol v ňom Ujlaki, pozdější kráľ Bosny, potom Thurzo palatín. Roku 1710 ho dobylo rakúske vojsko a zničilo.

JÁN FRANCISCI.

Z doby prebúdzania sa slovenského národa jeden veľmi činný muž, z posledných vrstevníkov Ľudevíta Štúra je Ján Francisci. Bojoval za národ umom i mečom.

Narodil sa dňa 1. júna 1822, v Hnúšti v gemerskej stolici. V Prešporku stal se predným činiteľom Štúrovy školy a prenasledovaný viedol mladíkov z Prešporku do Levoče roku 1844. On je jeden z troch odsúdených „sokolov" (1848.); bol v žalári, skoro pod šibenicou, len nepredvídaný obrat a postup ruského vojska oslobodil ho od smrti. Po revolúcii stal sa komissárom v Debrecíne a r. 1864. hlavným županom stolici liptovskej. R. 1861. založil a redigoval „Pešťbudínske Vedomostí" politický časopis, ktorého pokračováním sú „Nár. Noviny". Na veľkom národnom shromaždení v Turč. sv. Martine on predsedal, a memorandum národa slovenského vypracované Št. M. Daxnerom on predložil peštianskemu snemu 27. júna 1861. Bol zakladateľom „Matice Slovenskej", která ho vyvolila za doživotného čestného predsedu, — podporovateľom slov. gymnásii, — kráľovským rádcom, — vyznačený bol rádom Franca Josefa a ruským rádom sv. Anny, a konečne správcom knihtlačiarského spolku v Turč. sv. Martine.

Umrel dňa 7. marca 1905 ako 83 ročný starec. —

LID. SPÍŠKOVÁ:

ZE SLOVENSKÉ LITERATURY.

LETOPIS ŽIVENY.

Sborník zábavno-poučných prací. — Rediguje Svetozár Hurban Vajanský. Vydává „Živena" spolok slovenských žien. IV. — Cena 3 koruny. — Turčiansky Sv. Martin. — Tlačou knihtlačiarského spolku 1907.

Svätojanská svadba. Zpracováno na základě pověry. Konec připomíná Hálkovu „Muzikantskou Lidušku".

Veľké šťastie. Novella Timravy. Život tří dívek, panovačné, krásné Otyly — pro kterou žádný ženich na okolí nebyl dosti dobrý — tiché tolik odstrkované Katuše a krásné, energické Józy. Józa je zvláštní typ ženy, ideál intelligentní ženy, která své vzdělání velice prohloubila — z duše nenávidí každou upjatost a vyvýšenost — je odvážná, každou nepřístojnost a lež tepe ironickým výsměchem, bývá až nemilosrdná, beze všech ohledů, až to někdy zaráží. — Je to taková samorostlá, nezkažená špatně pochopenou kulturou, u ní není setřen pel pravé ženskosti — beze všech zbytečných kudrlinek — její duše je krásná svou rozvitou a uvědomělou nahotou pravdy, urážející pouze falešný jemnocit —

Je to román tří dívek a ta ze všech nejponíženější vítězí — Katuša ta zosobnělá skromnost, která zažila tolik příkoří v domě svých „dobrodinců" — kde zkusila trpký chléb milosti, tisíckráte zaslechla výčitky a vyvyšování se všech nad ní —

Taková zakřiknutá bolest plní její duši, vnímavou pro utrpení. — V strašné své bolesti a duševní rozháranosti mní, že by byla odstrčena i od toho, kterého má tolik ráda, vždyť tolik zvykla býti zneuctívána a ponižována — náhle, kdy myslí, že vše je již pro ni ztraceno, zasvitne jí z pod těžkých mraků sluníčko takové jasné a krásné —

Hrad Beckov
nad Váhem.

Hrad Tematin v stolici trenčanské.

Dosud necítěným blahem zachvěje se její celá bytost a ten jenž je předmětem její tiché lásky, pozvedne ji z prachu a duševního bahna, v jakém tkvěla a které ji v tom domě obklopuje — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Hrdá, chladná, vždy klidná krasavice Otyla, pyšná na svou krásu, nesla své tužby příliš vysoko, myslíc, že všem jen ona se líbí a všady jen ona vítězí, je hluboce uražena ve svém hrdém srdci — sklízí to po čem toužila svým rozumem, zahlušujíc hlas srdce — jen planou růži, která dokud byla vzdálena a zdánlivě nedostižna oslňovala ji, sotva však zřela blíže, vidí jen několik plátků a střed prázdný — vrátila se chtíc utrhnouti růži, kterou hrdě minula — leč pozdě již — růže zatím zmizela —

Józa ta ohnivá, propuklá již žena miluje uvědoměle — taková sžíravá, hluboká vášeň zachvátí její nitro — Ta výbojná, energická žena, všady vítězící nevšední krásou, hrdým uvědomělým gestem odstrkuje vše nízké a nicotné, nešálí se klamnými nadějemi, jsouc nadána zvláštní bystrostí ducha, záhy pozná, že u levita panuje jiná —

Tak skromná, tichá Katuša nevědomky odnáší palmu vítězství, snad vděk za minulá utrpení —

Pěkné studiové skizzy žen — — — — — — — — — — — — — —

Materina dúška. Horal. Dojemná legenda připomíná národní píseň „Osiřelo dítě".

Honorár. Pavel Socháň. Veselohra v 2 dejstvách. Pěkná veselohra srší bodrým nevinným humorem, beze všech planých vtipů, jako bývá obyčejně u veseloher. Vyhovuje plně svému účelu, kde se divák nejen příjemně pobaví ale i poučí, vede k přemýšlení, což je vlastně úkolem divadla, aby si obecenstvo odneslo mnoho dojmů, neodcházelo s prázdnou hlavou — a právě takým lehkým způsobem, hodí se pro širší obecenstvo, též i intelligentům poskytne milé občerstvení po řadě planých frašek — — — — —

Z ciest. Šest piesní. Svetozár Hurban Vajanský. — Jako pokračování vzpomínek ze sbírky „Tatry a more" — zde je to však nějak intimnější a nám bližší — hodící se do rámce sborníku.

Blud. Novella. Ľudmila Podjavorinská. Venkovský život se všemi prostými radostmi — kus Tolstého názoru na život — „Pýcha předchází pád" a „Skromnost vítězí" to jsou asi motta té novelly —

Aby člověk mohl cítiti míru svého štěstí a dovedl jej oceniti, musí přestáti kruté boje, ponížení a utrpení, odhoditi pýchu a plané vyvyšování se — jen krutě stíhané a mnoho bolu přetrpěvší duše dovedou se sblížiti tou jemnou, skutečně věčnou láskou — jen duše, které mnoho vytrpěli a mají jemný soucit pro utrpení druhých a ne hrdý výsměch — láska jest údělem nešťastných. Lidé milovaní Štěstěnou nedovedou si svého štěstí vážiti, nikdy jim není dosti velkým, jsou nenasytni a sobečtí — jich láska nemá toho vřelého a skutečně duševního podkladu. — Čistá, velká láska rodí se jen v duších těžce zkoušených, ale velkých svými vnitřními přednostmi — odstrkovaní a posmívaní přemýšlejí, hledají dobro, když všude vidí jen bahno a hnus všednosti — jich duše, jako by se těmi utrpeními očistila a stala se bílou, něžnou holubicí — dobro a krása duše zvítězila a potlačila lidské neřesti.

Ten skutečný, vzorný život potlačí pýchu a planou hrdost, povznese skromnost na prestol štěstí, toho nejvyššího a nejčistšího, o jakém kdy srdce lidské snilo —

Želme svých zlých skutků, odpouštějme pokleslým a vše, i zlé splácejme jen láskou, beze všech aspirací, jen láska budiž naší touhou a cílem našeho žití, každý náš skutek buď ní posvěcen —

Milujme krásu a dobro!

Toť základní myšlenky, na nichž je novella zbudována. — Zásady humanismu a skutečného, čistého křesťanství, jak jej hlásá Tolstoj —

Celá jemná, citlivá ženská duše, je v té povídce.

Kedysi a teraz . . . . . Peter Kompiš ml. — Vzpomínky erotické.

A verím pevne . . . Peter Kompiš ml. — Allegorická báseň, plná naděje v jasný den Slovenska.

D o z v u k. Peter Kompiš ml. — Výlevy melancholické nálady, duše truchlící za zmizelým jarem.

S l o v o l á s k y. Novella. Janko Jesenský. Historie zhrzené a znovu zrozené lásky.

„N a n á s y p o c h." Scéna z mesta. V. H. V. — Krásný dojemný stesk velkým citem rozechvělého nitra — Obrázek té strašné bídy, o níž bohatí nechtějí slyšeti, přezírají ji, ba štítí se jí. — Látka, která by se dala široce rozvésti, leč právě svou stručností a úsečností působí tím více — život těch spodních vrstev, žijících ode dneška do zítřka. Věru, kolik nových pocitů vybaví se čtenáři v duši jen poněkud přístupné citům — jen lehce nahozená slova o útrapách a ponížení matky, kdy chodí s nejmladším děckem v náruči na rohy ulic žebrati, za zimních večerů, kdy na promenádě procházejí se vznešení v teplém obleku, růmění od mrazu — chodí tak necitelně kolem ubohé ženy, jen časem zazní hrubá nadávka, urážlivá poznámka; příjemně znaveni vracejí se domu do dobře vytopených pokojů, k lahodné a hojné večeři, mluví o hospodárnosti chudých, jakými by měli býti (samé výtečné rady), lají jim a vymýšlejí vše možné. Žádný však jim nepodá pomocné ruky, říkají, že jen lenoši mají bídu, kdo chce pracovati, že se čestně uživí a ještě i uhospodaří, žádnému však nenapadne, jakým by on byl v jich postavení, byl-li by tak cnostným, jak nyní mluví.

Býti bohatým a cnostným není žádnou zásluhou, ale v hojnosti býti prostopášným a lenochem je hřích hoden opovržení všech.

Je to nejkrásnější z celé knížky, kde promluvila skutečně a pravdivě lidská duše, jen třeba čtenářům pozorně čísti a zamysleti se nad tím a jednati. — Výron citlivého lidského nitra. — Je to tak všední historie, kolik je však v ní vážné, životní tragiky a my chodíme kolem těch kaštanových búdek nevšímavě, nemáme ponětí o tom jich intimním životě. — Zde promluvila holá skutečnost, beze všech příkras — Ubohá žena, která neví komu má dáti jedinou přikrývku, zda chorému děcku, či muži, který v mrazu a sněhu stojí. —

Je to jen deset stránek, kolik na nich však vepsáno trpké pravdy, jak naučí přemýšlení, skromnosti a autokritice.

— —

Menší práce pomijím. — Kniha je uspořádána s velkou pietou. — — — — —

VENČEK SLOVENSKÝCH NÁRODNÝCH PIESNÍ.

Turčiansky sv. Martin. — Tlačou a nákladom knihtlačiarského účast. spolku. 1908.

Slovenské písně věčně krásné svou snivou melodií, tam proniká žhavý oheň, nevinný žert (Keby já vedela . . . .) i sentimentalita podzimního podvečera, kdy temné stíny kladou se po stezkách (Ja som bača starý . . . . — Zahučaly hory . . . .) i divoké odvážné (Hej, hore háj, dolu háj . . . .) — přesládlá, něžná erotika (Prídi, Janik . . . .) — (Anča čierna . . . .).

Mají širokou základnu tak, že dovedou zaujati pyšného šohaja, romanticky naladěné dievča i tklivý bol zkoušeného a sklamaného starce — jich působnost proto je tak mnohostranná.

Mnohé jsou naivní, skrývají bol prchlého jara (Okolo mlýna . . . .) výlevy žárlivosti, sladké výčitky, stesky sklamané neb neopětované lásky, nářek opuštěné máti.

Zpěvy jsou melodické táhlé a místy to zní jako bublání potůčka za žhavého poledne tak sladce a vábivě — jinde zářivá obloha neobyčejná intensita jasu a bujarosti, takový jemný skřivánčí trylek jásající, vlévající do duše blahou potěchu — chvílemi tklivý žal zachvátí tvé nitro, jak by taký vřelý, soucitný smutek rozestřel se krajem. — Jsou to pravé perly tvorby lidové poesie. Mají působivou krásu hudebních melodií. básnický vzlet a jímající prostotu. — Jsou výronem prosté duše — stvořené vniterní potřebou, posvěcené poetickou náladou — jsou obrazem slováckých duší: chvílí hřmí divoký temperament, okouzlující svou žhavostí i intensitou ohně a světla, které svítí i hřeje — nyjícím melancholickým smutkem zachvátivším nitro — kde se rozezvučela vnitřní vášeň přecházející z jednoho extrému do druhého. —

Mnoho zajímavá i vděčná by byla študie slovác. písní z uměleckého stanoviska, po stránce hudební harmoničnosti i lahodné zvučnosti.

Při zpěvu tom máš však úžasný strach, by té poesie nechopily se neohrabané ruce k získání vnějšího lesku a nesetřely jich pel prvního panenství. Nedej Bože, by si smyslel některý kolovrátkář vrzati nám pod okny od rána do večera sebe líbeznější pesničku.

Tato knížka je hluchá pro toho, kdo nezná slovác. písní — psaná slova bez not je jen ukázkou lidového písemnictví — za to pro interessenta, znajícího nejen hudebnost melodií jednotlivých písní skýtá nejen radost, ale jest též pomůckou pro lepší poznání a prohloubení jich — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Slovenský pravopisný ukazovatel' k súkromej potrebe. — V Modre 1908. Tlačil a vydal Šimon Roháček. — Práce posvěcená ušlechtilou snahou podat lidu pomocné ruky ku sebevzdělání a nahradili jim čím strádají. — Slováci většinou nemají svých škol a jsou povinni navštěvovati školy maďarské tím zanedbávají proti své vůli rodný jazyk. — Nuže, knížka ta budiž darem těm, kdož mají touhu vzdělávat se ve své mateřštině a v první řadě naučiti se správně psáti. — Též levná cena (50 h) napomahá k hojnému rozšíření.

POLITICKÝ PŘEHLED.

Dnes možno již říci, že Andrássyho volební reforma, i když nebyla přijata parlamentem tak, jak bylo očekáváno, přece prorazí. Jest avšak pravděpodobno, že bude podrobena podstatné změně.

Proti pluralitě je toliko strana národnostní a strana socialně demokratická, která jest však odkázana na činnost mimoparlamentní. Strana krajní levice také se staví proti předloze, avšak její opposiční stanovisko nelze bráti vážně, jelikož v uherském politickém životě máme dosti příkladů, že strany maďarské, stojící proti vládě, aby nebyly nařknuty z vlastizrády a paktu s nevlasteneckými živly, v posledním okamžiku se poddaly.

Národnosti — jak jsme se již zmínily — své stanovisko vůči předložené reformě dokumentují pořádáním lidových schůzí. Ačkoliv politické úřady tyto projevy všemožně znemožňují, nelze cítění lidu změniti. Rumuni pomýšleli také na svolání národní konference, na níž by určili politické, hospodářské, kulturní a jiné své požadavky. Ozvaly se však hlasy, které neschvalují tento krok. Dle Mocsonyiho, veterána rumunských vůdců: „Andrássyho předloha směřuje k výlučné hegemonii maďarského národa, uzákonění předlohy neznamená však ještě politickou smrt Rumunů. Rumuni i mimo parlamentu zůstanou tím samým politickým faktorem, s nímž každý politicky system musí počítati. Rumuni musí sesíleti v poli kulturním a hospodářském. Svolání konferencí nedoporučuje, jelikož nyní nejsou takové poměry, jako v roce 1848. Na konferenci byly by přetřásany jen stížnosti, a vážní politikové nesmějí plakati jako ženy. Rumunské přísloví dí: Rumun mlčí a koná." Z těchto slov mohli by se poučiti také Slováci a více se starati o svůj hospodářský vývoj.

Strana socialně demokratická v otázce volební reformy, měla 6. prosince poradu, na níž bylo prohlášeno, že v době parlamentárního projednávání reformy má býti k její zamezení vyhlášena všeobecná politická stávka. Prostředek, pravda nevhodný, jednak proto, že strana tato v Uhrách je teprve v plénkách, a jednak proto, že vláda má po ruce tolik prostředků k potírání podobného hnutí, že jej hned v zárodku udusí.

A jak lze dosud vycítiti, vláda s ostentativní důsledností pracuje pro reformu. Marně byl hr. Andrássy usvědčen ze lži, jelikož se svého času odvolával také na H. H. Asquitha, jako na osobu, která je také pro pluralitu, marné je odvolávati se na pakt, vláda, representant privilegovaných feudalů, trvá na základě maďarské státní myšlenky, v jejímž jméně dějí se všechny nepravosti a úřední atrocity.

Avšak v koalici to vře. Příznakem neshody je vystoupení lidových, vlastně klerikálních poslanců proti rozsudku kurie, nej-

vyššího uherského soudu, jímž jistý katolický kněz byl odsouzen do vězení a k peněžité pokutě, že vybízel v kostele lid, aby nepodepisoval zápis občanského sňatku (v Uhrách občanský sňatek jest povinný a teprve po něm může následovati dobrovolný cíıkevní sňatek). Žárlivost různých politických stran, rvaní se o místečko v úřadě tam, kde parasitismus ovládal veškeren politický a společenský život, jsou dosti závažnými příčinami, aby přetrhly veškeré styky mezi jednotlivými politickými stranami. Nyní do toho přišlo odhalení Polónyiho, tohoto intrikána, který, když se svým soukromým životem stal nahoře nemožným a nevhodným několika magnátům, stále se nyní mstí na svých starých známých. Ačkoliv je jisto, že Polónyiho nevedly čisté pohnutky, jeho nedávná řeč měla velký účinek, již i z toho důvodu, že obsah paktu podala osoba při něm interesovaná a není možno jej více popírati, jak se dosud stalo.

Dle paktu měla se utvořiti vláda na základě programu z roku vyrovnání, s povinností všeobecného volebního práva hlasovacího. To se stalo, vládu převzala — aspoň většinou — strana neodvislosti s programem z roku 1848. Doba této přechodné vlády měla trvati nejdéle 2 roky, a ona vládne již 5 let. Existuje celá řada závazků, jímž vláda nedostála a vykonala mnoho skutků, k nímž dle paktu nebyla nucena.

*

Slovenský život začíná téci bystřejším tokem to potvrzuje mnoho takových zjevů, které v nedávné době jistě ještě nikdo nečekal. Národní vědomí razí si cestu všude, i tam, kde dosud bylo úplné ticho, do novohradské stolice, kde slovenské obce jsou velice vystaveny maďarisačnímu proudu. Zde, kde vládla netečnost, národní lhostejnost, jsou pořádány lidové schůze. Velice významnou jest schůze v Ozdině, v malé obci u Lučence. Obec má 400 obyvatelů a bylo do ní komandováno 16 četníků. Klidné povaze tamního lidu dlužno děkovati, že zde nebyla druhá Černová.

Zcela jinak by to vypadalo na Slovensku, kdyby tam byly slovenské školy. Nedostatek škol a k tomu maďarisace stávajících škol, valně zamezuje kulturní vývoj, který jest podkladem hospodářské neodvislosti. Slováci, vědomi sobě významu školy, dávají své syny vzdělávati na českých školách; neděje se to však soustavně, proto tak mizerný výsledek. Návštěvy českých škol se však Maďaři bojí. Proto také poslanec Ballagi žádal zřízení katedry slovenského jazyka na peštské universitě, aby prý Slováci mohli nabývati vyššího vzdělání pod státním dozorem.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Rakousko-Uhersko a slovanská otázka. Pod tímto názvem vyšel v „Spectatoru", váženém anglickém periodickém časopise, článek. Autor článku žádá přímo, aby monarchie vážně řešila otázku slovanskou a vyhověla slovanským požadavkům, neboť v opačném případě octne se ve velkém nebezpečí. Z článku vyjímáme:

„Pro dualismus jest životní otázkou, aby neklopýtl, neboť asi čtyřicet procent obyvatelstva tvoří Slované; Uhry jsou teplým ložem slovanských aspirací, a přivtělením Bosny a Hercegoviny slovanská otázka octla se ve velice palčivém stadiu. A nejen doma, nýbrž také za hranicemi. Nejen obyvatelstvo Bosny a Hercegoviny je velice pobouřeno, nýbrž také Srbsko a Černá Hora velice pozdřele hledí na vývoj věcí. Tyto státy jsou velice slabé, jelikož jsou však v blízkosti a svoji záležitost mohou konati společně s Tureckem, nejsou poměry v jižní části monarchie dost málo příznivy. Také Rusko se cítí býti dotčeno, zavdala se příčina k nedůvěře, což také trochu znepokojuje. V Rusku po japonské vojně a prohlášení ústavy velice rychle se vzmáhá panslavistický duch. Rusko si opět získalo vůdčí stanovisko mezi slovanskými kmeny a proto jej velice pobouřila akce Rakousko-Uherska.

Zabaveno.

Zabaveno.

Přivtělením Bosny a Hercegoviny k zalitavské části, jich úloha, vyplývající z této otázky, stane se nemožnou. Maďaři však cítí, že musí obdržeti svůj podíl a požadují splnění slibu z r. 1868, a sice, že teritoria, která přináležela kdysi k uherské koruně, kdyby přišla pod žezlo habsburské, připadnou Uhrám. Maďaři nemohou připustiti, aby tato teritoria byla přivtělena k Rakousku, aby Bosna a Hercegovina staly se říší, a dualismus přeměnil se v trialismus. To by byl začátek federace, v kterém Maďaři spatřují nebezpečí své národní neodvislosti. Situace Maďarů jest mnohem těžší, než Němců. Celá jejich historie mluví proti spojení se s Němci za účelem zabezpečení vlády nad Slovany a jinými národnostmi. Avšak z toho může vzejíti také jiné neštěstí. Maďaři jsou velkými politiky a budou-li přitlačeni ke zdi, velice snadno mohou stanouti v čelo Slovanů, kteří jim vděčně propůjčí vůdcovství. My jsme toho přesvědčení, že Maďaři, budou-li vážně a moudře jednati se Slovany, prožijí trochu mlhavou dobu, avšak později procitnou, aby se stali vůdci jihovýchodní Evropy."

Nelze popříti, že článek jest dosti objektivní, avšak postrádá podklad pravdy a správnosti. Kdyby Rakousko-Uhersko bylo jedním státem s jedním společným říšským parlamentem, snad by se věci takto konkludovaly. Avšak zde jsou dva státy, s dvěma parlamenty a politický život každého jednotlivého státu plyne svým vlastním tokem.

*

Maďarská koalice nemůže si dosti vynachváliti svoji vládu. Zapomíná, že tolik národnostních procesů nebylo za žádného ministerstva, že tolik společenské špíny nebylo ani za tyranské vlády Kolomana Tisy. A k tomu se druží také železniční neštěstí. Neuplyne týdne, aby někde nebyla srážka vlaků. Za jedenáct měsíců (od 1. ledna do 24. listop.) bylo 34 železničních neštěstí, 15 mrtvých, 128 raněných, 19 zničených lokomotiv a 227 porouchaných železničních vozů.

*

Hungary and Hungarians. Anglický publicista W. B. Forster Bowil vydal zmíněnou knihu, která dosti objektivně pojednává o poměrech uherského státu. Nejzajímavější části knihy jest pojednání o poměru Uher k Rakousku. Podkladem celého tohoto pojednání jest známá řeč hr. Apponyiho The Juridical Nature of the relations between Austria and Hungary pronešená na mírové konferenci v St. Louis. Autor ve svých závěrech přichází k zajímavým, vlastně nesprávným výsledkům. Mezi jiným napsal také: „Austrie neutvořila dnešní Uhry, nýbrž Uhry vlastně vytvořily dnešní ústavní Rakousko." Jinde opět řekl „Uhry mohou větším právem počítati na pozornost jednotlivců, než jiné státy, a opáčně, žádnému státu neškodila tato pozornost jednotlivců, jako Uhrám." W. B. Forster Bowil pokládá Německo za nepřítele Uher a nikoliv Rakousko. Ostatně věští Maďarům velikou budoucnost a nové Uhry povstanou na troskách Rakouska.

S velikou pochvalou vyslovuje se o průmyslových a hospodářských poměrech Uher. Od vážného angglického politika nečekali jsme takovou unáhlenost, která svědčí o povrchnosti. Stejně pochvalně se zmiňuje o kulturních a uměleckých snahách maďarského národa.

Autoru velice se líbila Pešť. A to nám stačí. Z celé knihy to zrovna křičí, jakoby Uherskem byla jen Budapešť — a cikánská hudba.

Celá kniha je vlastně apotheosí maďarských žen, maďarských snah, ačkoliv neúplnou a chybnou. Mezi illustracemi zastoupeny jsou všechny národnostní typy, pouze maďarský schází. Maďarská operetní pěvkyně Šáry Fedák opěvována je jako Slovenka.

*

III. rolnický sjezd v Skalici. Dne 15. listopadu byl sjezd rolníků ze západního Slovenska, na němž však byli přítomni také účastníci z východních a jižních stolic. Přes 50 slovenských obcí bylo zastoupeno asi 300 delegáty. Sjezd byl svolán na oslavu desetiletého jubilea skalického konsumního družstva.

Sjezd byl zahájen v neděli řečí tamního faráře Dr. Okánika. Účelem sjezdu — řekl — je, přivésti sedláka k povědomí vlastní síly, šířiti odborné vzdělání mezi selským stavem a organisovati jej.

Po něm přednášel ružomberský lékař Dr. Vavro Šrobár, který teprve před několika dny byl opustil szegedínské státní vězení. Mluvil o zdraví sedláka. Pojednal o otázce alkoholismu, poukázal na jeho škodlivé následky. Poukázal na význam ženy v domácnosti.

Modranský učitel Kopa přednášel o pěstění vína, Ľudmila Markovičová o slovenských vyšívkách, Dr. Ivan Dérer o pozemkové knize.

Skalický rolník Bránecký promluvil o organisaci slovenských sedláků, Dr. Antonín Štefánek o poddanství.

Po sjezdu bylo divadelní představení. Tamní ochotníci sehráli „Rozmajrín", lidové drama od Urbánka.

*

Slovenský poslanec Milan Hodža, hlavní redaktor „Slovenského Tyždenníka", byl vážně nemocen, trpěl na spálu. V poslední době se však jeho stav náležitě zlepšil.

*

Slovenské lidové drama „Rozmajrín" od Františka Urbánka bude přepracováno na operettu a uvedeno na jevišti vídeňského „Theater a. d. Wien". Komposice je svěřena mladému slovenskému skladateli Mikuláši Schneider-Trnavskému.

*

„Moderne Kunst" vydá na jaře maďarské číslo. Akci tuto hmotně i mravně podporuje František Kossuth.

*

Dne 20. listopadu byla ve Vídni konference slovenských socialistů na níž bylo rokováno hlavně o sesílení odborového tisku. Zároveň bylo ujednáno jakési pevnější sblížení mezi slovenským proletariátem a československou stranou sociálně demokratickou.

*

Slovenský poslanec Ferdiš Juriga, který jest na odpočinku ve vacovském státním vězení, podal žádost za zákonem povolenou lhůtu „podmíněného propuštění na svobodu" po odbytí $^3/_4$ vyměřeného vězení. Žádosti jeho nebylo vyhověno.

*

Ministr obchodu rozeslal na všechna ředitelství železnic ve smíšených krajích důvěrný přípis, aby na příště pouze „skuteční" Maďaři byli přijímáni do služeb. Národnostní lidé mají býti ze státních služeb propouštěni. Následkem toho bylo již na Vrútkách u Turč. Sv. Martina vypovězeno několik Slováků.

*

V poslední době objevila se v některých českých časopisech zpráva, že Andrej Hlinka, který byl odsouzen na čtyři roky do státního vězení a nyní sedí v Segedině, vážně onemocněl, že jeho života jest již na mále a že se jedná již jen o jeho rehabilitaci v Římě. Můžeme říci, že zprávy tyto postrádají veškerého podkladu. Hlinkovi, který si $1^1/_2$ roku vězení již odpykal (Ružomberk a Segedin), zbývá ještě trest $2^1/_2$ roku. Dalšího procesu posud proti němu není, ač maďarské soudy rády by mu ještě několik procesů pověsily na krk. Ve vězení zachází se s ním přísně dle instrukcí. Vše to není tak hrozné, avšak vězeňský život sám strašně působí na duševní stav vězněného. Při tom všem se Hlinkaítí dosti dobře — pravda okolnostem přiměřeně — naučil se rumunsky, přeložil velkou část bible do slovenského jazyka a i jinak zaměstnává se studiemi. Amnestie pro něho je věcí politickou, a proto se taky ani nestane, dokud v Uhrách vládne dnešní systém. Úkolem českých po-

litiků je, aby se této věci ujali, avšak skutkem. — Církevní záležitost jeho je právě v kritickém stavu a sice v kongregaci koncilu. Pomocná práce v této věci je velmi svízelna a nevděčna. Rozhodnutí jest pro kurii (již i z ohledu církevní autority) tvrdým oříškem, protože biskup Párvy podal na Hlinku nejhroznější obžaloby a vídeňský nuncius stojí ve službách uherské vlády. Římská kurie nemůže také zatím ignorovati přiložené dokumenty, pokud jsou po stránce formální správny. Den, kdy kongregace bude se zabývati věcí Hlinkovou, jest již ustanoven. Obrana Hlinkova jest též již připravena.

*

„Budapešťský nakladatelský spolok úč. spol., který vydává „Slovenský Týždenník“ začal vydávati nový dětský časopis „Zornička“. Předplatné 2 koruny ročně, vychází dvakrát měsíčně. Nyní, když apponyovské zákony zabraly i poslední zbytky lidové školy, když slovenský jazyk jest vyštván ze síní uherských škol, jest povinností každého starati se o slovenské dítky. Této povinnosti hodlá učiniti zadost také zmíněný časopis. Adressa: Budapest-VIII. Rökk-Szilárd utcza 19.

*

Rumunský finanční týdenník „Revista economica“ č. 49. přinesl informační článek o slovenském peněžnictví pod názvem „Bancile slovacesti“.

*

The Political Evolution of the Hungarian Nation by the Hon. C. M; Knatchbull-Hugessen. Není tomu dlouho, co Uhry byly celému vzdělanému světu neznámy. Musil přijít Björnson, by poukázal na maďarskou rytířskost, na vězení, plná národnostních vůdců, na celý ten politický švindl maďarských státníků. Proto také maďarská vláda si pospíšila a p. Abrányi, šef disposičního fondu se stará o správné informování ciziny.

Knihou stejného charakteru jest i zmíněný spis, pokud se jednalo o „informování“. První část spisu jest historická, ačkoliv postrádá kritičnost historika. V otázce veřejnoprávné sleduje credo Apponyiho. Uhry i po vyrovnání zůstaly suverenním státem, ačkoliv vykonávají několik státních funkcí společně s Rakouskem. Zdroj mocí je národ; může se zříci některých svých práv ve prospěch svého krále, může je však dobýti zpět.

V otázce celní je pro samostatné uherské celní území. Vytýká nedostatečnou representaci uherského státu v diplomacii.

V otázce bankovní přiznává právo samostatné uherské cedulové banky. Jest to dle něho pouze otázka času.

Horuje dále pro maďarské vojenské požadavky.

V národnostní otázce hlásá hegemonii maďarského národa v jednotném maďarském (?) státě. Toto své stanovisko chce obhajovati proti Chorvatům a proti národnostem, avšak bez účinku. Vystupuje proti Björnsonovi a Tolstému. O duševní a hmotné svrchovanosti maďarského národa není pochybnosti; jiný kmen nemůže v Uhrách vládnouti. Vytýká Maďarům, že nebyli dosud dosti bezohlední vůči národnostem.

Z tohoto šovinistického stanoviska posuzuje také Andrássyho volební reformu. Tato nesmí překážeti národním aspiracím maďarského národa, naopak rozdělením volebních okresů má udržeti jeho supremaci.

Otázce uherské dává význam evropský. Rakousko snad obdrží útvar federalistický, avšak jenom se svolením Uher.

Velice si libuje v programu strany neodvislosti, který jest vítězstvím myšlenek z roku 1848. Současně jest nadšen nynější vládou. „František Kossuth probouzí zásady staré strany neodvislosti; hrabě Andrássy representuje gentry, smetánku sloupů Tisovy vlády; hrabě Zichy opět konservativní, klerikální živly: hrabě Vojtěch Apponyi národní pojem zvláštní maďarské kultury, maďarskou myšlenku.“

O společenských poměrech se kniha nezmiňuje ani slovem.

*

Informování ciziny vládou plyne plným tokem. Oliver Eöttevényi Nagy, professor na král. právnické akademii v Košicích, cestuje po Evropě a všude přednáší o uherském veřejném právu a o právním poměru mezi Uhry a Rakouskem. Přednášel již v Praze ve spolku německých právníků, v Mnichově a v Berlíně.

*

Hrabě Josef Maiáth napsal článek do Westminster Gazette, v němž seznamuje anglickou veřejnost s minulostí

a přítomností maďarské politiky. Uvod článku pojednává o poméru mezi Uhry a dynastií, povstalém po nešťastné bitvě u Moháče. Vytýká dynastii, že nedovedla porozuměti duši maďarského lidu. Vyrovnání z roku 1867 učinilo však konec tomuto vzájemnému podezřívání. Optimisté, kteří očekávali Periklesovou dobu maďarského národa, byli však přece zklamáni. Maďarský národ musí stále bojovati. Nejtěžší otázkou boje je národnostní otázka a poměr k Rakousku. Dokazuje totožnost Szechenyovy a Kossuthovy politiky, ačkoli prostředky k dosažení cíle měli rozdílné. Článek konkluduje, že budoucnosť maďarského národa spočívá v dohodě mezi ním a králem.

PRO SLOVÁKY.

Protestní schůzi proti násilí páchaném na národnostech a dělnictvu v Uhrách pořádal dne 22. listopadu t. r. Politický klub dělnický v Čechách, v sále Typografické Besedy v Praze. Schůze tato konala se za obrovské účasti lidu, vedle studentstva českého, slováckého, rusínského a chorvatského. Za slovenské sociálně-demokratické dělnictvo byl přítomen red. Lehotský z Prešpurku, který byl předmětem vřelých ovací. Na to ujal se slova říšský poslanec dr. Soukup, který pravil:

„Celé Uhry stojí dnes ve znamení kolosálního zápasu za volební reformu. Organisované dělnictvo Uherska jest mobilisováno do poslední vé organisace, nemine neděle, aby ulice Budapešti nebyly skropeny krví proletariátu a žaláře za Litavou jsou plny bojovníků za velikou věc politické rovnosti a svobody v Uhrách. Dnes jsme šťastni, že můžeme ve svém středu uvítat a pozdravit předního pracovníka slovenského proletariátu, jejž ze žalářů vacovských přivedla ces a do středu našeho. Pozdravujeme tě, drahý příteli náš Lehotský (Shromáždění propuká v bouřlivé projevy, máva klobouky a volá nepřetržitě: Sláva Lehotskému! Sláva slovenské sociální demokracii!) . . . pozdravujeme bratrskou stranu naši na Slovensku, s níž jsme za jedno v její radostech i utrpení. (Potlesk.).

Není tomu dávno, co se ve Vídni konala říšská konference sociální demokracie v Rakousku, jež stala se památnou tím, že na ní poprvé, co Rakousko Rakouskem stojí, sešli se zástupcové všech národů Rakousko-Uherska se zástupci Bosny a Hercegoviny, a že se to ovšem mohlo státi jedině pod prapory mezinárodní sociální demokracie. Tenkráte jsme protestovali proti osnově připravované, dnes pro estujeme proti hotovému faktu. Andrássy volební opravu uherskému parlamentu dne 11. listopadu předložil.

A zde musíme mluvit! Otázka volební reformy v Uhrách jest stejně svrchovaným zájmem naším. My jsme s Uhry spojeny svazky dualismu, my tvoříme s nimi jednotné území celní a hospodářské, jednotné territorium mezinárodní a tu nám nemůže být lhostejno, co v Uhrách se děje a je-li tu representantem státní raisony jedině četník, voják, kněz, kriminál a hřbitov! (Bouřlivý souhlas.)

Opozděnost všech veřejných zřízení v Uhrách hází balvany na cestu vývoje rakouské poloviny říše. Nám nemůže být lhostejno, stěhuje-li se z Uher každý měsíc na 30.000 lidí a stává-li se tato armáda nezaměstnaných, jež vlastní jich domovina nemůže uživit, nástrojem snižování mzdy i u nás. Nám nemůže být lhostejno, jsou-li Uhry pod pouty černé vatikánské internacionály a jsou-li tu všechna politická práva v rukou beťárské policie a žandarmerie. (Potlesk.)

Ale vedle velikého zájmu ekonomického, kulturního i politického je tu pro nás i eminentní zájem národní. My se cítíme se Slováky jedno tělo a jedna duše i krev (Bouřlivý souhlas) — jedno jsme a jedno chceme zůstat! Jejich násilná maďarisace je zločinem, stlačením civilisace, návratem k barbarstvi, velkovýrobou analfabetů V tomto směru znamená vraždění národnostní i zkázu hospodářskou. Můžeme zde mlčet?

Jedinou cestou k nápravě jest tu volební reforma a reforma parlamentu. Uherský parlament je vším — suverénem, představitelem uherské státní neodvislosti, vr hním kontrolorem vší správy říše, depositářem všech ústavních práv. On je plodem neslýchané demoralisace, korupce, násilí, olova a prachu. Jím a v něm vládne šlechtická oligarchie maďarská se zkrachovanou zemanskou gentry milionům národů Uherska. A výsledky toho za padesát let? Hrůza a ustrnutí! Na jedné straně velikolepé boule-

vardy budapeštské a na druhé straně školy horší, nežli stáje pro dobytek. Na jedné straně proudy šampaňského, úžasný přepych, vše překonávající západoevropský rafinement, a na druhé straně hlad, pelagra a mor v celých komitátech. A tak bychom mohli jít do nekonečna. (Bouřlivý potlesk.)

Změna poměrů v Uhrách předpokládá změnu zastoupení v parlamentu. Odtud ten kolosální souboj o parlament, otřásající všemi fundamenty uherského státu a zuřící již tři roky po celé zemi.

Je znám pakt mezi korunou a vládou Fejerváry-Kristóffy. Tenkráte se oba kompaciscenti v Uhrách zavázali zavést všeobecné právo hlasovací. Každý tenkráte rozuměl, že je to i rovné právo hlasovací. Pakt ten přejala i vláda Andrássyova. Ale stále studovala, rok, dva, tři. Až skutečně přišla annexe Bosny a Hercegoviny. Jeden kompaciscent se zavázal, že annexi schválí a Andrássy předstoupil před parlament a veřejnost s elaborátem volebního lupu, jenž nemá na světě sobě rovna.

Volební právo v Uhrách má být sice všeobecné, ale nemá být ani rovné, ani přímé, ani tajné. Místo rovného práva hlasovacího zavádí se právo plurální, jež jde tak daleko, že zavádí se census inteligence i census daňový, a osobám, jež platí nejméně 20 K daní, dává se volební právo dvojnásobné a osobám, platícím 100 K daní, dokonce volební právo trojnásobné. Tím se dochází k úžasným výsledkům. Osnova dává trojnásobné volební právo 119.174 mužům, a dvojnásobné volební právo 406.754 mužům. Jedině tito lidé, kteří budou z důvodů majetkových disponovati 1,171.130 hlasy, mohou sami o sobě přehlasovati všechno dělnictvo v Uhrách, které nebude míti ani 1 milion hlasů. (Různé projevy.)

Volební právo nemá býti ani přímé, poněvadž analfabeti (a v Uhrách je jich dle vládní statistiky nesmírná cifra 1,300.000 osob) budou volit na každých deset teprve 1 volitele. A volební právo nebude ani tajné, nýbrž zůstane veřejným, aby výkon volebního práva mohl i na dále zůstat pod komandem zaměstnavatelů, policie, církve a státu. Vezměte k tomu ještě neslýchanou geometrii při tvoření volebních okresů, a je ihned očividno, že volební reforma Andrássyova jest namířena proti dvěma frontám: proti dělnictvu a proti nemaďarským národnostem. A efekt její? Kolosální zvýšení počtu hlasů na 4 mil., ale v rámci tohoto nesmírného počtu zabezpečení tyranie nepatrné menšiny nad velikou většinou. Volební reforma se provede, ale v základech státu se nepohne ani pilířem. Z Evropy vzali to nejhorší, co mohli, klerikální plurální systém belgický a potencovali to pověstnou betárskou nestydatostí. Uhry mají zůstat eldorádem defraudantů, kuplířů, zlodějů a vrahů, — ale současně peklem dělnictva a kriminálem národů. V tom spočívá permanentní, akutní nebezpečí i pro nás, a proto protestujeme. (Bouřlivý potlesk.)

Státní raisona uherská se nemůže dlouho již opírati o bajonety vojska, o kříže římských chrámů a krucifixy soudních síní. Na Balkáně již vyletují jiskry a bestie války se hotoví řvát jícny děl. Varujte se komplikací v Uhrách, jež by mohly vést k důsledkům nedozírným. Volební reforma Andrássyova nepřináší ratolest míru, ale hází pochodně permanentní občanské války do země, a prorokuje boj na život a na smrt! Běda těm, kdož zapalují doutnáky u sudů sociální nespokojenosti a s frivolním smíchem ženou věc do sociální revoluce! Sláva všeobecnému a rovnému právu hlasovacímu v Uhrách. Ono vítězí a zvítězí i zde! (Stále se opětující bouřlivý potlesk a souhlas.)

Po něm ujal se slova redaktor Lehotský z Prešpurku, který vyslovuje srdečný pozdrav a dík za solidaritu, projevovanou Slovákům v dnešním jejich krutém boji, pravil: „Mám za nutné poukázati na to, že Rakousko bylo před několika roky reakcionářské a vy jste poukazovali na Uhry, jako stát, kde má býti uvedeno v zákon právo. A dnes jste nás předběhnuli, jste svobodnější, a my otroky a musíme jíti k vám, chceme-li pohovořiti svobodně. Dnes vidíme všude postup demokratismu, všude se mluví o svobodě a konstituci. Tak tomu je i v Turecku. Vidíme, jak dostává Vilém přes nos pro jeho všetečnost, ba i v Rusku lze po tolikerých krveprolitích pozorovat jakýs takýs pokrok. A přicházím-li k Uhersku, musím poznamenati, že i u nás se nám podařilo pošinouti otázku volební reformy mezi otázky akutní. A musím přiznati, že hlavně zásluhou naší sociálně-demokratické strany. Počátek našeho boje byl vlastně iniciativou k vašemu zápasu, a kdyby nebylo nás, ani

snad vy byste neměli vašich 89 poslanců. Nemáme tu sílu, jako vy zde v Rakousku. Ale i u nás nám přispěl též znamenitě manévr Vídně proti bandě maďarských oligarchů. Kristóffy to byl, který pověřen Vídní, vrhl mezi lid pochodeň všeobecného a rovného hlasovacího práva. Tímto manévrem byl by konec vládě Asiatů. A proto nečekali tito fariseové, leč upustili od svých národních požadavků, od maďarského komanda, od červeno-bílo-zelených fánglí. A to se jim podařilo, ale s odhozením svých požadavků odhodili svoje zásady. Převzali vládu — poznamenávám i přechodní vládu — se závazkem zavedení všeobecného, rovného a tajného práva hlasovacího. Tento přechod trvá však již příliš dlouho a my, dělníci a nemaďarské národnosti cítíme se jako za času Tatarů. Tato Andrássyovsko-Košutovská banda ví dobře, že jest v Uhrách vše proti ní. A proto všemi prostředky pracuje k potlačení každého volného hnutí. Přinesla mnoho zákonů, rozpustila mnoho svazů a skupin, nepovolovala schůze. Vzdor všemu nemohla dělnictvo ubíti zcela. My dělníci jdeme znovu do boje. Dne 6. prosince koná se sjezd naší strany v otázce volební reformy a určení prostředků — nejraději hromadné stávky — abychom donutili vládu k postupu. A víme též, že tento prostředek je dvojsečný a kdybychom v tomto spravedlivém boji padli, neznamená to ještě náš hrob. Touto „reformou" andrássyovskou jsou i měšťácké strany národností o jednu zkušenost bohatší. O jedno zklamání bohatší. Poslali tisíce telegramů a vzdor tomu v koruně se zklamali. A tato okolnost přispěje k tomu, že i strany měšťácké nemaďarské dospějí k tomu náhledu, že se musí spoléhati pouze na sebe. Bude-li tato „reforma" uzákoněna, započneme nový boj, budeme kráčeti do žalářů, budeme přinášeti peněžní oběti a na osobní svobodě. A proto vás žádám o podporu, neboť naše zájmy jsou vašimi zájmy". (Bouřlivý demonstrativní potlesk).

Jménem Československé Jednoty v Praze pozdravil schůzi p. red. Pavlů, poukázal na nutnost, aby dělnictvo a nemaďarské národnosti pěstovali mezi sebou solidaritu a to tím více, že začátek boje za všeobecné rovné právo hlasovací v Uhrách byl začátkem nového rozmachu hnutí na Slovensku. Jménem požadavku tohoto zvítězila maďarská koalice v Uhrách a bylo mnoho naděje, že zavedena bude ústava lidová, když koalice hlásala její hlavní zásadu a koruna dosadila jménem té zásady koalici k vládě. Ale půl třetího roku uplynulo a ač hnutí za všeobecné rovné právo hlasovací rostlo, neprovedla koalice nic. Nyní, když změnila se konstelace mezinárodní, koruna svolila k zavedení plurálního hlasovacího práva, když Maďaři slíbili schválení bosenské annexe. Tím spíše nyní je jasno v Uhrách, že lid a národnosti jen svou silou dobudou, co po zákonu a právu jim patří. Během posledních desíti let udál se na Slovensku veliký pokrok. Před desíti lety děly se nesmělé pokusy o první slovenskou schůzi, dnes v nejzastrčenějších stolicích konají se četné schůze, na nichž se protestuje proti plurálnímu hlasovacímu právu. Slovenská národní strana stojí na stanovisku demokracie, blížíc se nejdemokratičtější straně sociálně demokratické a je toho názoru, že v tomto boji národnosti musí postupovat solidárně s proletariátem uherským. (Hlučný souhlas.)

Boj tento je neobyčejně nesnadný. Jako všecko násilí v Uhrách i volební předloha s plurálním hlasováním je navržena jménem uherské státní myšlenky. Ve volební předloze omezuje se právo hlasovací dle vzdělání, ale jménem státní myšlénky maďarské v Uhrách se vzdělání odpírá národnostem a lidu. V předloze stanoví se, že nesmí být poslancem ten, kdo byl odsouzen pro pověstný § 172. (podněcování proti třídě a národnosti). Všichni socialističtí a národnostní předáci byli pro tento paragraf ve vězení. Kdo bude moci být za národnosti a dělnictvo poslancem? (Projevy odporu.) Líčení dalších bezpráví volební předlohy vyvolalo velké projevy rozhořčení. Plurální právo hlasovací je namířeno hlavně proti sociální demokracii. Podle volební předlohy Andrássyovy nedosáhli by dělníci většinu, leda v jednom volebním okresu. (Hanba beťarům.) Národnosti a hlavně Slováci mají být poškozeni rozdělením volebních okresů.

Řečník pokládá za nutno zmíniti se o jedné důležité věci: V těchto dobách, kdy v Rakousku byla ministerská krise, způsobená přehnaným nacionalismem, v Uhrách vládní strany a listy poukazovaly uštěpačně na po-

měry rakouské, že prý volební oprava nesplnila naděje a nestlumila národnostní boje. Však na tom lidový parlament nemá viny, že trvá boj šovinistů. Příčinou národnostních štvanic nejsou vrstvy, které teprve dostaly volební právo, nýbrž ty vrstvy, které rozhodovaly ve starém parlamentě a za starého parlamentu štvanice pořádaly. Také v Uhrách nebude všeobecné rovné hlasovací právo podporou šovinismu. Jen jím mohou uplatniti se v zákonodárství široké vrstvy lidové a národnosti. Jen jím mohou uplatniti se v zákonodárství široké vrstvy lidové a národnosti. Jen jím se rozproudí čilejší život, jen jím zvednou se naděje. Není jiné cesty pro národnosti uherské a lid v Uhrách než tato. (Bouřlivý potlesk.)

Jménem akademického odboru Českoslovanské Jednoty pozdravil schůzi předseda tohoto odboru, Maxmilian Kolaja. — Postavení Rusínů v Uhrách vylíčil pak studující Vasil Struk, který mimo jiné uvedl: „Rusíni jsou nejubožším národem v Uhrách. Dle sčítání r. 1900 bydlí 424.774 rusínských chudých obyvatel v horách. Činí dnes 2·5% všeho obyvatelstva, kdežto r. 1880 tvořili 2·6%. Jsou maďarisováni. Smutné to pro ukrajinský (rusínský) národ, jehož příslušníci v Uhrách, v Haliči i Rusku jsou štváni a utlačováni. Z Haliče děly se pokusy nejzuboženější větvi ukrajinského národa v Uhrách pomáhati osvětově, ale maďarské úřady krutě stíhají takové pokusy. Rusínskou inteligenci v Uhrách, hlavně kněžstvo, vláda uherská zdemoralisovala a učinila si služebnými. hDěti codí většinou do čistě maďarských škol. Maďarské jsou i školy řeckokatolické církve, která stojí ve službách maďarisace.

Jako hospodářsky a školsky, tak jsou potlačováni Rusíni i politicky. Dosud nemají ani jednoho poslance na sněmu uherském a dle Andrássyovy „opravy“ mají mít Rusíni, kteří tvoří 2·5 proc. obyvatelstva, jen 0·5 proc. hlasů a jestliže budou rozestrkáni po okresech s Maďary, nedostanou na dále ani jednoho poslance. (Velký odpor.)

Za Chorvaty promluvil studující Hanibal Capponi, který protestoval proti násilnickému a brutálnímu režimu maďarskému v Chorvatsku, který by se neudržel při své moci, kdyby v Chorvatsku bylo zavedeno všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo, pro které tato schůze manifestuje a bojům za osvobození Chorvatska od nadvlády maďarské šlechty provolal: „Živili!“ Po jeho řeči přikročil předseda k zakončení této veliké manifestační schůze, v závěrečných slovech řka:

Nepředkládáme resoluci, naší resolucí je kletba na ty, kdo potlačují dělnictvo a národy, naší resolucí je odhodlání a slib, že budeme bojovati neunavně, pevně, vždycky pro svobodu. (Burácející potlesk.) Naproti dualismu a solidaritě vládnoucích stavme dualismus a solidaritu potlačených.

*

O plurálním volebním právu v Uhrách podali sociálně-demokratičtí poslanci Němec, Daszyński, Pittoni, Wityk a Pernerstorfer v říšské radě rakouské interpelaci na celé ministerstvo v následujícím znění:

Král uherský slíbil národům Uherska opětovně a slavnostně zavedení všeobecného a rovného práva hlasovacího. Tento slib byl však porušen. Král uherský dal předběžnou sankci osnově volební reformy, která na věčné časy má plurálním volebním právem a veřejným hlasováním pojistiti panství třídy uherských velkostatkářů. Pro úzké vztahy hospodářské a sociální mezi Rakouskem a Uhrami jest však trvání tohoto reakcionářského režimu nebezpečím i pro Rakousko. Dělnictvo rakouské hledí s vážnými obavami na to, že uherská koaliční vláda, která právě nyní vede tažení proti organisacím uherských dělníků, snaží se z Uher učiniti zem pro chov stávkokazů, která i rakouským dělníkům může se státi nebezpečnou. Národové Rakouska hledí s rozhořčením na to, jak bratrští národové jejich za Litavou vydáni jsou brutální cizovládě. Jak nebezpečnou jest maďarská oligarchie i našim zájmům, ukazuje povážlivá evropská situace: vydávají-li panující v témž okamžiku, ve kterém panství monarchie nad jihoslovanskou zemí upevňují, Jihoslovany v Uhrách a v Chorvatsku v plen třídě maďarských velkostatkářů, musí národům balkánským jeviti se monarchie jako násilník, jako utlačovatel jejich národnosti.

V r. 1905 odůvodňoval rakouský ministerský předseda Gautsch své zasáhnutí k zabránění uherské volební reformy tím, že

v otázce tak důležité, ohrožující také zájmy rakouské, musí slovo rakouského ministerského předsedy také býti slyšáno. Mohl-li rakouský ministerský předseda tehdy zasáhnouti proti demokratisaci Uher, bylo by nyní zajisté povinností rakouského ministerského předsedy, poučiti korunu o tom, že nedodržení slova národům uherským musí i národnostmi Rakouska býti považováno za ohrožení jejich zájmů. Rakouský parlament má právo zvěděti, zdali rakouský ministerský předseda této povinnosti učinil zadost.

Z důvodů těch činí podepsaní k celému ministerstvu tento dotaz:

Co učinila rakouská vláda, aby korunu poučila o tom, že návrh volební opravy, předložený uherskou vládou, považuje se národy Rakouska za těžké poškození jejich zájmů?

Vídeň, 26. listopadu 1908.

*

Výstavka slovenských výtvarníků byla dne 13. t. m. otevřena v Kyjově na Moravě. Umístěna je v budově Občanské záložny a potrvá do 28. prosince. Je otevřena denně od 9 do 3 hod. odp. Vstup 60 h., studující a dělnictvo 20 h.

*

Vzděl. odbor tělocvič. jednoty „Sokol II." na Smíchově, pořádá cyklus přednášek o slovanských národech. Prvou na řadě byla přednáška „O Slovensku", jež se konala 14. t. m. Přednášel p. red. Pavlů.

*

Československá Jednota v Praze vydala slovenské pohlednice, jež jsou prodávány v kanceláři Čes. Jedn., Praha II. (stará škola u sv. Jindřicha) od půl 2. do půl 3. hod. odp., dále v Panoramě Československé Jedn., Praha VII., Skuherského ul. (proti exposituře Městské spořitelny) od 8 do 12 hod. dop. a od 2 do 6 hod. odp. a sice pohlednice Slovačka po 10 hal. a se Slovákem po 8 hal. Při větším počtu sleva.

*

Vánoce Slováků-dráteníčků. Dámský odbor Československé Jednoty připravuje vánoční nadílku Slovákům-drátoníčkům v Praze dlícím a obrací se proto s prosbou ke všem těm, kdo by mohli a chtěli dárky (teplým prádlem, obuví, odloženým šatstvem, ovocem a v posledních dnech též pečivem) k této nadílce přispěti. Dárky přijímají se v sekretariátu Českoslov. Jednoty, Praha II., stará škola u sv. Jindřicha. Peněžité dárky přijímá sl. M. Eliášova, jednatelka dámského odboru Českoslov. Jednoty v Praze II., Zahořanského ul. č. 4.

SLOVENSKÉ SOUDY.

Björnsonův článek: „Největší průmysl Uher" uveřejnily také „Zvolenské Noviny" pod názvem „Björnson pokračuje v obhajování Slováků". Autor, vlastně překladatel článku Jan Kvetoň, který článek ten opatřil malým komentářem, byl obžalován pro podněcování proti maďarskému národu. Dne 21. listopadu bylo líčení; rozsudek: 400 korun peněžní pokuty a čtyři měsíce státního vězení.

*

Dne 21. listopadu byl v Prešpurku projednáván tiskový proces proti „Ľudovým Novinám". V článku „Nollite tinoe" shledal státní návladní bouření proti maďarskému národu, v článku „Naša zaostalosť" pak podněcování proti společenským třídám. Autor článku Josef Vaněk v obou případech uznán vinným a odsouzen na 6 měsíců státního vězení a 600 korun peněžní pokuty.

*

Dne 20. listopadu byl projednáván před prešpurskou porotou proces Františka Húščavy pro známé „laudatio criminis", jež shledal státní návladní v líčení návratu z vězení hochštetského občana Hynka Poláka, uveřejněném v časopise „Napred". Obžalovaný byl uznán vinným a odsouzen na šest neděl obyčejného vězení a k hražení výloh.

*

44. číslo „Ľudových Novin" bylo zabaveno.

Z MAĎARSKÝCH ČASOPISŮ.

Reforma volebního práva a budoucnost Maďarů. Pod tímto názvem vyšla zajímavá brožura, jejíž autoři Oskar Jászi, Julius Rácz a Zoltán Zigány

se všeobecného hlediska socialismu posuzují pluralitu. Účelem brožury je, v poslední hodinu boje za všeobecné a tajné volební právo rozptýliti všechny národní pochybnosti upřímných a dobře smýšlejících vlastenců a přesvědčiti je, že myšlénka plurality a veřejného hlasování nebyla inspirována zájmy národními, nýbrž nejhnusnějšími třídními zájmy.

Myšlénkový pochod celého spisu jest následovní: Veřejný život Uher jest zkorumpován. Vláda několika privilegovaných oligarchů jest ložem celé této korupce. Život oněch vyšších je samá špína a těch chudých milionů: bída a hlad. Pope řekl: „Pobuda, který prohýřil své jmění stane se vlastencem.“ A zde v Uhrách tolik šlechtických pobudů prohýřilo otcovské statky. Klesnutí průmyslu, vystěhovalectví, trvalá smrt hlady: to je vulkán, nad nímž hýří vyssávající vlastenectví.

Říše je teď ve veliké krisi, není však příčiny k zoufalství, neboť „tato dnešní politická a hospodářská krise, je počátkem procesu, jehož výsledkem bude nastoupení vážného, účelného, hospodářského a sociálně-politického útvaru na místě dnešních bezzásadních veřejnoprávních politických stran. Uherská politická reakce nemůže ještě dlouho prováděti starou taktiku, kterou životní zájmy občanstva umlčovala strašáky národního nebezpečí.

Nové Uhry jsou nejen v zájmu proletariátu, nýbrž také v zájmu občanstva. Pod dnešním systémem sténá každý. A jak je vlastně možno, že maďarská intelligence je proti demokratické volební reformě? Vysvětlení lze nalézti v tom, že nedovedla se ještě vymaniti z duševního otroctví maďarské žurnalistiky, která hraje komedii strašáka. Socialism a národnosti — tím dovede odzbrojiti reakce celou uherskou veřejnost.

Strašák socialismu již však zkomírá. Aspoň vzdělané občanstvo jest již na čistém s tímto nebezpečím. Ví, že organisovaný proletariát jest nejjistějším pilířem národního pokroku.“

Strašák národnostní stále ještě žije. Maďarská veřejnost proto považuje za oprávněna všechna ona pronásledování národností, avšak „když obrovský ruský a německý stát se svými bohatými peněžitými zdroji, s obrovským vojskem a obrovským byrokratickým apparátem nedovedly assimilovati nepatrný finský a polský národ: jaká hloupost věřiti, že slabé, chudé zanedbané Uhry dovedou násilím assimilovati větší polovinu obyvatelstva této země.“

Statistickými údaji se dokazuje, že tvrzení vlády o pluralitě postrádají jakéhokoliv věcného podkladu. Dokazují, že dle spravedlivého rozdělení volebních okresů v celé zemi bylo by — dle počtu mužských osob 24letých které znají čísti a psáti — a) v jednojazykových stolicích 238 maďarských a 21 národnostních okresů, b) v smíšených stolicích 107 maďarských, 84 národnostních. Avšak národnosti mohou počítati toliko na dvě třetiny těchto mandátů. Kde je zde právní titul pro pluralitu? Kde národnostní nebezpečí? „Andrássy vynašel toto volební právo proto, aby zajistil existenci politické samovládě jeho kliky. A dělá to tím způsobem, že parlamentu vyžene demokraticky cítící občanstvo, malostatkáře, zastupitele národností a dělnictva“. Pluralita není s to zachovati hegemonii maďarského národa v Uhrách, naopak roznítí boj mezi jednotlivými společenskými třídami a národnostmi.

Brožura tato byla maďarskou žurnalistikou přijata dosti nepříznivě.

*

Josef Ajtay: Volební reforma. Je to úhrnné vydání politických pojednání, jež autor svého času napsal do „Budapesti Hirlapu“. Celý spis zaujímá, pokud se týče společenských a národnostních otázek, stanovisko nejkrajnější reakcionářské. Podle autora je Andrássyho volební reforma šetrná vůči národnostem a svým demokratismem si také podmanila veškeré dělnictvo.

Ajtay usiluje především o to, určití základní zásady chystané reformy. Touto základní myšlenkou může býti toliko zajištění maďarského národního charakteru jednotného uherského (dle něho maďarského) státu. Nikoliv reforma volební, spočívající na rozšíření hlasovacího práva, nýbrž forma této reformy může škoditi, případně prospěti zájmům uherského státu. Volební reforma bude prospěšná, když bude vhodným činitelem k harmonickému roznícení národních sil a může škoditi, když síly lidu použije k potírání živlů nyní vládnoucích.

Největší nebezpečí této nové volební reformy spočívá v tom, že se dostane do

parlamentu hodně poslanců s národnostním programem, čímž prý bude porušena maďarská jednotnost uherského státu. Toho se však nemusí nikdo báti, jestliže vláda na jiném poli dovede čeliti národnostním snahám. Všeobecnému hlasovacímu právu nelze se více vyhnouti, proto vadí nové rozdělení volebních okresů; na místo dosavadních 229 maďarských, 57 rumunských 43 slovenských nechť se zřídí 300 maďarských, 28 rumunských a 24 slovenských okresů.

V třetí části brožury pojednává o vlastní reformě Andrássyho. Odsuzuje vyloučení starých voličů — negramotných. V pluralitě že se neuplatňuje dostatečně přechod mezi jednótlivými kategoriemi hlasů. Hlavně staví se proti dvojímu hlasu na základě vojenské služby.

Zajímavý jest závěr brožury, který však nebyl v „Budapesti Hirlapu" otištěn: „Kdyby nám vídeňská politika nasadila na prsa revolver a žádala od nás, abychom se za cenu reformy, našim poměrům odpovídající, zřekli našich národních požadavků, nebo abychom převzali břemeno nějakých nových povinností vůči Rakousku, v opačném případě že by nás oblažili nejradikálnější volební reformou, když by bylo nutno i cestou oktroje, ani na minutu bychom neměli uvažovati, leč ze dvou zel voliti to menší: volební reformu na místě resignace. Neboť nesmíme zapomínati, že škodlivým následkům revoluční tendence všeobecného, rovného hlasovacího práva dovedeme čeliti; zahájíme neohrožený boj za hospodářské osvobození Uher, boj, který sloučí, sjednotí celý národ. Kdežto ústup, resignace, znamenaly by úpadek samostatného uherského státu.

Dnes již nesmíme pochybovat o tom, že to bylo velikou taktickou chybou, když vůdcové národního boje neuchopili se ihned všeobecného volebního práva a nechali absolutistickou vládu, aby v zářivém rouše lidských práv hrála falešnou komedii."

Zajímavo jest, že tato brožura byla vydána nákladem budapešťské lože svobodných zednářů, což jasně dokazuje, že i ty nejliberálnější živly maďarské inteligence vězí v osidlech bezohledného maďarského šovinismu.

Z MAĎARONSKÝCH ČASOPISŮ.

Předloha hr. Andrássyho o volební reformě je nám všem známa a proto není třeba vyličovati její reakcionářský nátěr. Lidu je však třeba naházeti písku do očí, aby neviděl pravdu, aby nepocítil tíhu tohoto nového ujařmení. Proto „Krajan" jest pln radosti nad tímto novým činem koalice, proto vychvaluje Andrássyho, jako muže práce, muže lidové politiky. Že jeho slova nejsou upřimná, lze vycítiti. V článku „Hrabě Andrássy a předloha všeobecného volebního práva" (19. listopadu) psal: „Dne 12. listopadu předložil říšskému sněmu s velikou pílí vypracovaný návrh příštího všeobecného práva. V tomto vážném okamžiku nechceme poukazovati na brebtání Hodžovo, jelikož, mluvíme-li o základních záležitostech naší země, nemůžeme bráti zřetel na mouchy. S činem hr. Andrássyho koalice dosáhla posledního stupně, jehož dle smlouvy musela dosáhnouti. Nechť se tudíž stydí všichni ti, kdož svého času psali, že koalice tohoto stupně nikdy nedosáhne. Návrh hr. Andrássyho v dějinách naší vlasti znamená veliký krok ku předu, jelikož dosud byl v celé říši toliko jeden milion voličů a ode dne 12. listopadu budeme míti dva miliony šestsettisíc voličů. Je to veliký den demokracie, veliký svátek. Tento den budeme každoročně světiti, poněvadž nás bude upomínati na vyspělost celého národa. Proto však hr. Andrássy nežádá, abychom zapálili pochodně a bengálský oheň. Je to duše, charakter, který takové věci nežádá. A v tom nalezá potěšení a veliké uznání, že vyhověl požadavkům celé veřejnosti.

U této vážné otázky se však musíme ještě trochu pozdržeti. Dle zákona přírody neměli bychom k tomuto zákonu ještě práva, jelikož taková veliká změna volebního práva se ani v ostatní Evropě nestala najednou. — Na místo rozšíření volebního práva, vláda naše dala jej skoro každému občanu. A tuto těžkou úlohu vykonal hr. Andrássy. My prostí lidé s radostí přijímáme vypracovaný návrh všeobecného volebního práva, nedovedeme a nemůžeme pochopiti, kolik dní, kolik noci probděl náš ministr, nežli vypracoval celou tuto předlohu. Andrássy není přítelem demagogie a revolty. Jeho úloha

byla těžká. Kdyby nebyl vypracoval tuto předlohu, vládnul by dále Josef Kristóffy, drabant, tento by byl pověřen vypracováním předlohy, avšak z toho by bylo naše obecenstvo mělo malou radost. Hrabě Andrássy tak neochvějně miluje svou vlast a své spoluobčany, že nedovolovalo mu jeho svědomí, aby předloha všeobecného volebního práva vypracována byla člověkem, který by opovrhnul celou veřejností.

Nejdříve řekl, že své jméno propůjčí jen takovému zákonu, který zajistí blaho a rozkvět celé říši; když se ujal této vážné a veliké práce, velmi dobře si byl vědom toho, že nepřátelé, socialisté a panslávi, budou proti němu pracovati, avšak jeho silné přesvědčení nad nepřáteli zvítězilo. Každý, kdo zná charakter Andrássyho, věděl, že Andrássy se nelekne ani revolverů socialistických, ani blbého kasání se národniarů, kteří jsou podporováni z Čech. Dal si dobrý pozor, aby nepadnul do tmavé jámy.

O významu této práce hr. Andrássyho nemáme ani zdání. Veliké vojsko nevlastenecky cítícího obecenstva stálo před ním. Andrássy však zvítězil, jelikož jeho svědomí bylo při řešení této palčivé otázky vždy čisté.“ A podobným lichotivým tónem nese se celý článek.

*

Nadávky jsou argumentem maďarských a vládou podporovaných maďaronských časopisů. Nikde na světě nestojí žurnalistika na tak nízkém stupni vzdělání a společenského taktu, jako v Maďárii. Žádná polemika, žádný argument, leč státní návladní a nadávka.

Takovými nadávkami je přeplněn i článek „Chrapounská společnost“ v „Obzoru“ (22. listopadu), z něhož vyjímáme následující část: „Divná je ta Hodžova společnost. Takové smíšené zboží nenalezneš u žádného vesnického hokynáře. Je tam katolík, evangelík, starověrec, neznaboh, liberál, radikál, zámožný pan sedlák a chudý pán; Slovák, Rumun, Chorvat, Čech, Němec, panslav, kněz, červený socialista, jedním slovem sběř že kdybychom ji sehnali dohromady, povstala by taková bitka, že by z nich žádný nevyšel s nepochroumaným hřbetem.

Skutečně, chrapounská společnost, která je zrozena v hříchu a plodí hříchy. Sama neví, co vlastně žádá. Dělá rámus po celé zemi. Jednou jako pokorný sluha, jednou jako nestydatý burič. Jednou hrozí, jednou prosí. Jednou holduje králi a posílá mu telegramy na znamení úcty a oddanosti, jindy opět hází na panovníka bomby. Jednou se vydává za společnost horlivých katolíků, jednou opět štěká na kněze a biskupy a plivá na sacrament. Jednou se bije v prsa, že miluje vlast a v následující pak chvíli paktuje se s Čechem, Rusem, Rumunem, by mohli celé Uhry rozděliti.

Skutečně chrapounská společnost. Hloupá, falešná, nevzdělaná, nepřátelská a závistivá. Klame, že pracuje pro blahobyt Slováků. Avšak klame a ohlupuje Slováky. Aby Slováci její klam nezpozorovali, obléká se v roucho čistoty, v ruce drží bílou lilii a křičí plným hrdlem: Slováci, naši bratři, nedejte se čvachům! Tito jsou vašimi tyrany. Na ně pracujete! Ti pohltí ovoce vaší práce!

A lid věří, že páni jsou jeho nepřátely, že jej vyssávají a olupují. Nevidí ve své zaslepenosti, že ti vůdcové, kteří jej proti pánům podněcují, jsou pijavkami a línými červy, kteří žijí z křiku a klamu. Ano, ať se jich zeptá slovenský lid: Kdo na ně pracuje? Jak zbohatnuli? Ať ukáží výsledek své dosavadní práce. Ať skládají účty ze svého dosavadního hospodaření, avšak nikoliv řečmi, jaké jsme slyšeli od Hodži, Skyčáka, Ivánky a jiných mudrců, nýbrž nechť otevrou své pokladny a skladiště a nechť dokáží skutkem, že jsou přáteli, obhájci a vůdci Slováků. Řečí již máme dosti, žádáme skutky. Ano, skutky, neboť lid klamati, slibovati mu, vábiti jej k červeným socialistům, liberálům, Čechům, Björnsonovi, není žádným uměním, to dovede každý chrapoun. Lid slovenský čeká však odměnu. Ano, odměnu za svoji obětavost, kterou prokázal v zájmu Hodži, Skyčáka, Jurigy, aby se dostali do parlamentu.

Zdaž obdrží Slováci tuto zaslouženou odměnu? Ne! Nikdy! Neboť chrapounská společnost dovede tolik lháti!“

Tak tudíž dolů s ní!

*

Aby se zdálo, že sémě, zaseté vládními časopisy maďaronskými, přináší již ovoce, v redakcích těchto časopisů, píši dopisy z jednotlivých obcí, v nichž hřmí se na panslávy a Čechy. Jeden takový dopis („Obzor“ dne 29. listopadu) otiskujeme: „Trebatice (nitranská stolice). Nechť Bůh požehná redakci Obzoru, že tak mužně a neohroženě

bojuje za křesťanské zásady. Jak se mi zdá, celé panslavské hnutí pochází od nejpodlejších vlastizrádců. Hodža a jeho náhončí, všude, kde mluví, podněcuji lid slovenský proti kněžím, církvi, bohatým a úřadům, neboť chtějí, aby lid katolický nectil ani duchovní osoby a viděl v každém pánu svého nepřítele. Jsem dělníkem a chodím také na Moravu pracovati a zkoušel jsem tam, jak by se tam Moravčíkové těšili, kdyby se katoličtí Slováci od Uher odtrhli. Naši panslávi se pomocí Čechů snaží, aby povstal československý stát, pod žezlem českého krále, v němž by obnovili náboženství Jana Husa, kacíře. K tomu pracují Hodžovci a Šandorfiovci. To jest jich hlavním cílem. Vůdcové sami to nemohou provésti, proto potřebují katolické Slováky. Kolem Trebatice Markovičovci rozšiřují vlastizradu pomocí „Ľudových Novin". Ve vrbovské filiálce novoměstské lidové banky Cablk, rozšiřuje panslávské a buřičské časopisy. Každý dobrý katolík a Slovák musí se proti panslavům postaviti a hnutí těchto lotrů zameziti."

Nevěříme, že by tak mohl psáti slovenský dělník, který chodí na Moravu. I tento dopis jest však také důkazem, jakými prostředky se pracuje k zachránění toho „dobrého, nezkaženého, nezčechisovaného" slovenského lidu.

NÁRODOHOSPODÁŘSKÝ A FINANČNÍ PŘEHLED.

Ve Velkých Topolčanech (nitranská stolice) byl založen nový slovenský peněžní ústav, Ľudová banka, s akciovým kapitálem 100.000 korun.

*

V otázce bankovní počíná se uplatňovati názor střízlivější a rozumnější. Parlamentární strany rády by otázku tuto upravily kompromisem, dle kterého by rakouskouherská banka žádala zvlášť o privilegium pro rakouský cedulový ústav a zvlášť pro uherský. Obě banky byly by úplně samostatny v otázce povolování úvěrů a diskontní potřeby, postupovaly by však ve všech důležitých otázkách společně, což by mohlo býti vyznačeno na venek tím, že by v čele obou ústavů byl jeden generální guvernér. Zařízení rakousko-uherské banky, které prý se tak osvědčilo, musí býti zachováno v zájmu obou států. Účelem tohoto kompromisu by bylo rozluštiti politickou stránku otázky dle přání strany neodvislosti, při tom však uspořádati hospodářskou stránku otázky tak, aby nemohlo dojíti k žádným otřesům a a k žádným hospodářským bojům. Tato úprava bankovní otázky předpokládala by ovšem schválení nejen rakouské vlády, ale ovšem také v první řadě banky samé, o čemž však dlužno pochybovati, že by tato učinila takové zvláštní a veliké koncesse straně neodvislosti.

*

„Remeselnícke Noviny" si velice stěžují, že na Slovensku není ještě upravena otázka informační, následkem čehož hlavně slovenští obchodníci a živnostníci trpí veliké škody. Snad by si obchodní „Unie" mohla celou tuto akci osvojiti; jmenováním spolehlivých důvěrníků v každé slovenské obci a městě, sbíráním dat o nedostatcích slovenského průmyslu a obchodu, čímž by velice prospěla slovenskému hospodářskému vývoji a českému kapitálu. Chceme-li pracovati, musíme se vzájemně znáti, netřeba se však obávati začátečních obtíží.

K NAŠIM OBRÁZKŮM.

Karel Augusta: Bača. Život slovenských pastýřů ovcí je pro malíře vděčnou látkou. Přítomná práce malíře Karla Augusty kreslí baču — nejstaršího a nejzkušenějšího ovčáka, jemuž stáda jsou svěřena — v širokém rámci přírody, modravých lesů a pahorků, niv, se zelenajícími se koberci pastvisk. Zvonky oveček daleko široko se rozléhají po stráních i dolinách, v nichž panuje velebný klid. Poslušně, se svěšenými hlavami jdou ovečky za svým pastýřem — bačou. Bača nepospíchá; zcela pohroužen do zvuků, které vyluzuje ze své fujary . . . Toť jeho skromné umění, jímž se jeho duše raduje a v trampotách dne konejší a ukolébává . . . Práce tato je zajisté pěknou ukázkou Augustovy umělecké tvorby. Reprodukci naši provedla firma Deport & Panzer v Praze. Podotýkáme, že originál je dosud na prodej. Kdo by jej chtěl zakoupiti, nechť se obrátí o informace na naši administraci.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor ANT. REJS. — Hlavní spolupracovník MILAN FRIČ. — Knihtiskárna OTAKAR JANÁČEK v Praze, Jáma 8.

Hviezdoslav

SEŠIT 4. LEDEN 1909. ROČNÍK II.

REVUE

NAŠE SLOVENSKO.

Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

J. F.

PAVEL ORSZÁGH-HVIEZDOSLAV.

(K 60tým narozeninám.)

Léta šedesátá a první polovice sedmdesátých minulého století vyplněna byla na Slovensku ruchem politickým, který zaměstnával právě ty nejlepší duchy národa, kteří v mládí svém slibovali mnoho úspěchů pro mladou rodící se literaturu. Byli to hlavně Hurban, Francisci a Pauliny-Tóth, kteří zaměnili musu za politiku a činnost buditelskou. Jiným tenkráte ještě žijícím básníkům Tomášikovi, Chalupkovi, Královi a Bottovi a Sladkovičovi, v němž vyvrcholila škola štúrovská, již stáří vyráželo péro z rukou. Nemá tedy doba tak významná a pohnutá svého pěvce, jenž zachytil by kolotající život, nadšení a naděje rozlévající se od Tater až k osadníkům dolnozemským, od Košic ku Skalici. A ani četná vydání a čilost časopisecká nepřinesla nového hlasatele. Inter armis silent Musae.

Teprve po hrozném sklamání, kdy brutálně potlačen byl celý život národní nohou podmanitele, v dobách ne nepodobných zajetí babylonskému, kdy národ úpěl v poutech zaražen, zakřiknut příkrou hrou Osudu, tenkráte zasvitly na poli poesie dvě hvězdy, jejichž lesk nepominul za dlouhých těch třicet let. Byl to ohnivě temperamentní Vajanský a vážný, kontemplativní Hviezdoslav. A jako kdysi ponížení národa židovského vzbudilo proroky a žalmisty, žalující, kárající a vedoucí, tak povstávají tito dva duchové s posvěceným nadšením pravých básníků, vášnivě protestující proti křivdě a vlévající nové naděje do žil ztrátou krve již umdlévajících.

Kdyby Slovensko v budoucnosti jakýchkoliv pokroků dosáhlo, vždy s vděčností připomínati si bude těch, kteří v dobách nejkrušnějších byli mu těšiteli a obhájci. Tím živěji dnes cítiti bude národ srdečnou účast při významných příležitostech jako je Hviezdoslavovo šedesátileté jubileum.

Narodil se v Nižním Kubíně, zemanské dědině pod Chočem, 2. února 1849 ve stolici oravské. Školu lidovou vyšel doma a gymnasium studoval v Miškovci a Kežmarku, probíjeje se životem samostatně dle příkladu svých slovenských předchůdců a vrstevníků. Již tenkráte projevoval talent a jako kvintán urval vavříny básnické, získav první cenu v konkurenčním zápase, kteráž tradicionelně náležela oktavánům. Psal ovšem maďarsky a snad by

i utonul v záplavě, nebo zdobil jako maďarský poet cizí literaturu, jako Slovák Petrovič-Petöfi. Zásluhou básníka Matušky však vrácen byl národu.

Práva vystudoval v Prešově a stal se pak podsoudcem při okresním soudě v Dolním Kubíně. Nechtěje snášeti déle ústrky pro své národní přesvědčení, založil si po 3 letech advokátní kancelář v Naměstově a po 17 letech uchýlil se do soukromí v Dolním Kubíně, kde žije dosud.

Literárně působiti počal do „Sokola“ a „Orla“ a když vznikly „Slovenské Pohľady“, stal se jejich stálým přispívatelem a uložil v nich nejkrásnější plody své poesie. R. 1892 přistoupil turč.-sv.-martinský knihkupecko-nakladatelský spolek k vydávání jeho souborných vydání, z nichž vyšly posud 3 svazky.

Středem první sbírky je velká básnická povídka „Hajníkova žena“. Román mladého páru, hajníka Michala a Hanky. Děj odehrává se v nádherné přírodě pod Tatrami, kde v zapadlé hájovně prožívá Michal Čajko se svou ženou krásné chvíle mladého manželství. Do hájovny zabloudí syn majitele panství světácký Artuš Villani, jenž vzplane vášní ku krásné ženě svého služebníka. Hanka odmítá rázně vetřelce, jenž po krátké době opět se vrací, ale bez úspěchu. A pak idylla mění se v drama. Hanka nesvěřuje ničeho svému muži a trne strachem před možnými nástrahami pána. Šlechtic potupiv na honě svého hajného, odstraňuje jej rozkazem, aby pronásledoval jako nejlepší střelec uprchlého jelena, sám vniká do chalupy, přepadá ženu hajníkovu, která v obraně své cti zavraždí jej tesákem. Muž, jenž tuší nebezpečí vrací se nenadále domů, zapřísahá ženu, že nebude odporovat tomu, co vykonati míní a prohlásí se za vraha. Je zatčen a dodán soudu. Žena jeho utíká se před urážkami lidí do domu otcovského, ale ani tam nenalezá útulku. Matka sice ji ochraňuje, ale otec nechce slyšet o ženě vrahově. A když pak matka žalem se utrápí, dcera sešílí, těká po lesích a zpívá. Mimovolně zachrání muže svou přítomností v soudní síni před rozsudkem, který mu hrozí. Hajník vrací se domů na rumy svého štěstí. Získá konečně odpuštění otce zavražděného a podaří se mu připoutat i šílenou Hanku, která teplem jeho lásky v lesní tišině okřívá.

Děj plyne vážným epickým tokem, klidně jako mohutná řeka. Necítíte nikde násilností, nikde nechutného romantisování. Do plastického líčení děje zapadají lyrické reflexivní passáže a tam, kde děj vyvrcholuje, přerušen je s velkým uměním intermezzy písní, zvláště šílenství Hanky je vylíčeno jen jejími zpěvy. Michal, hrdý syn tatranské přírody připomíná nám hrdiny byronovské, šílená žena Shakespearovu Ofelii, epická šíře upomíná nás na Homera a přece vše je tak ryze slovenské, tak čistě domácí od přírody a poměrů, v nichž jednající osoby žijí, až po hlubiny jejich duší.

Jiné básně ze „Slov. Pohľ.“ do souborného vydání pojaté „Na obnôcke“, „Poludienok“, „Večera“, „Bútora a Čútora“, „V žatvu“, „Prvý záprah“, postrádají většího děje, jsou spíše obrázky ze života lidu, jeho starostí a zábav s velikým uměním načrtané, ba spíše jakoby z kamene tesané. V zpracování látky je Hviezdoslav realista. Jeho verš bývá někdy až příkrý, tvrdý, ale vždy životný, což pouze zvyšuje dramatický dojem. Hviezdo-

slavovi je cizím onen svižný, hravý ton, jenž charakterisuje jeho druha Vajanského. I humor jeho je jen prchavý úsměv vážného muže.

Největší práce a nejdokonalejší jsou idyllické eposy „Ežo Vlkolinský" a „Gábor Vlkolinský". Rodinné kroniky zemanské dědiny, v níž Hviezdoslav ztrávil své mládí a do vzpomínek těchto vložil básník celé své vypravovatelské umění. Děj je prostý: Ežo (Ezechiel) Vlkolinský zamiluje si děvče selské. Hrdá matka zemanka nechce přivolit, aby syn její snížil se k nešlechtici, zapudí jej a vydědí. Ten uchýlí se ku strýci Eliašovi, ožení se s milovaným děvčetem a po letech teprve získává odpuštění matky naivním sprostředkováním vnuka, jenž v ní probudí lásku mateřskou. Druhá báseň „Gábor Vlkolinský" zajímavá je vzpomínkami, jak proudy nové doby pronikaly až do zapadlého Vlkolína. Do drobných starostí šlechty, přerušovaných jen slavnostmi rodinnými, svatbami, jakoby ozvěnou vnikají záchvěvy doby, prohlášení konstituce, rovnosti občanské, která zneklidňuje „pány bratry", bojící se o privilegia, volby, nové směry politické, vystoupení Košutovo, národní pohyb slovenský r. 1848 i nadšení let 60tých.

Před zrakem zjevuje se nám celý malý svět plný výrazných osobností, tu hrdých, rozpustilých zemanů, řinčících ostruhami a šavlemi, v mentiekách kožešinami podšitých, tu lid selský, učelivý, rychle chápavý nových poměrů. A oba tyto světy pomalu splývají, příkré rozdíly rodové mizí pod paprsky rovnosti občanské.

A jako v této kronice neodbočuje z vyměřené cesty líčení událostí, tak ani postavy přímo mythické a legendární nikdy nesvádějí jej do světa fantasií a romantiky. V básních „Agar", Ráchel", „Kain", „Sen Šalomúnov" jakoby neviděl u hlavních osob nic tajemného, mystického, tak líčí jejich čistě lidské bolesti a nejkrásnější své verše posvécuje matce-ženě. Hojnost přímých řečí, citoslovce, nedopovězená věta, slovo, nebo pouze pomlčka dramatisují nenápodobitelně jeho vypravování. Zná kouzlo prostého slova, jemuž učil se přímo z bible.

S biblickou velebou psány jsou zvláště jeho „Žalmy". Hluboký žal nad ponížením národa a nezvratná důvěra v lepší budoucnost. A tím stává se Hviezdoslav idealistou, takovým idealistou jako celá generace jeho slovenských vrstevníků. Jenže zdobí-li tento idealismus básníka, jest chybou politika a veřejného činitele a u těchto přestává se nazývat idealismem, ale fatalismem, resignací. Bohudíky náš Hviezdoslav není politikem.

Světový názor a credo básníkovo nacházíme v hluboce reflexivní jeho lyrice (Žalmy, Letorosty, Sonetty a verše příležitostné). Poslední jeho básně jako „Stesky", nesou již znak šedin, vzpomínky a didaktika.

Pro literaturu slovenskou získal nesmírných zásluh. Ačkoliv stoupá ve šlepějích idealistické školy štúrovské, vymanil se z romantického jejich pojímání a udeřil na nové struny. Zušlechtil řeč, v níž odvážně doplnil nedostatky spisovné slovenčiny novými výrazy domácího dialektu, obohatil básnictví novými formami verše a strofy, podal vzory metriky, která u starších bývala často zanedbána.

Sám vzdělav se na vzorech světových mistrů, chtěl i slovenskému čtenářstvu odhaliti pohled do luhů cizích a pilně proto překládal.

Z Puškina „Ruslan“, „Husar“, „Cigáni“), z Lermontova, z Mickiewicze („Krimské sonetty“, „Faris“), ze Slowackého, z Goetha, Schillera a básníků maďarských Petöfi-ho, Aranye a Madácha (Tragedie člověka). R. 1903 obohatil slovenskou literaturu Shakespearovým „Hamletem“. (Přeložil i Sen noci svatojanské.)

Pokusil se také o drama a podal ve Slov. Pohľadech ukázku z dramatu „Herodes a Herodiada“.

Může tedy Hviezdoslav klidně pohlížeti na svou práci, bilance bude mu příizniva. Slovensko vzdá hold svému básníku a národ český také neopomene vyslovit mu svůj obdiv a blahopřání, aby ještě dlouho setrval ve zdraví a záslužné své práci.

„Nech ho pán Boh živí!“

Rodný domek Hviezdoslavův ve V. Kubíně.

Z POESIE HVIEZDOSLAVOVY.

ŽALM ŽALOBY.

S húfom plesajúcich predtým, horlivých v chvále vstupoval som v chrám tvoj, Bože velký!
a zavše rozžala sa duša moja plameňom vďaky prudko sálajúcim;

čo svieca vzplápolala mi túžbou v nebesá, jak pochodeň dychtením víchričným,
srdce dojatím zmäklo čo vosk, mysel roztála jak medu samotok . . .

Veď konal si dielo svoje pri nás, uverených v tebe i oddaných ti, konal milostive:
dňom dobrým dals' zasvitávať nám, nociam velels' zmrákať sa pokojným;

lúčom úsvitu zaklepávals' v tiché okience: rozväzujem sny — vstaň, čeliadko verná! —
a hneď rozletela sa po posteliach čo včeliek rôj, jas zory v tvárach jej,

i večera hviezdny zrak len vídal dovŕšenie prác poctivých námah statočnosti,
bo všetko spravoval vladár múdry a pečlivá úlu riadila králica!

Však i požehnávals' rukám hojne, zlátils' mozole, znoj ovievals' zdaru zavanutím,
bo tvoju pomoc zavše privolal i zase vrátil horúci vierou ret.

Sťa na vianočnom nebi hviezdy, vrelé pohnútky lásky rodily sa v dušiach:
i tie tys' budil, tak tužiac náš čaro-kruh — ja jeho slabý zvest . . .

— Dnes — ó, protiva! — prichádzam sám, sám, ach, v svätyňu tvoju pošmurný a padlý —
So stropu čierna svisla opona; oltár jak krb opustený.

Tíš okolo mňa mŕtva, hrobová tma — holubíc svätých zmlklo hrkútanie,
zvuky varhanov skrahly na ciagle, ramená sviečňov svetiel nepodnesú;

len večná cesta kríža uniká v temna diaľ, Golgoty obraz vypína sa k nebu:
aj v deň narodzenín mojich znamenie! dar muky kalicha!

A nemám smelosti k predu, ni síl k oltára stupňom, zaplakať ti u nôh;
u dvier trniem v úzkosti, pokorený klesám — šepocem: žaloba.

Žaloba, Hospodine! trpká žaloba, ťažká — žaloba bez konca —
ty odel si ma v smútku oblak, skrze teba tesklím muž bolesti.

Prstom hnevu zahrozils' mi, hôľ prchlivosti svojej švihols' nad zdeseným,
rozjatrilo sa rude nebo tvoje, zrachotilo hromy a ohňom zdáždilo:

úder za úderom padal — vo vyhni súžby — zdrcujúcim kladivom na synovo srdce,
v duši bratrovej zotmilo sa na hlbokú polnoc, blesk šprihal zúfania —

Rozorvals' reťaz rodinky milej, ohnivá zdrvil, stuhu lásky potrhal na strapce,
vyvrátil zo základu zbožný dom — všetko metnul čiernemu osudu!

Pomstils' hriechy — lež jaké, Bože jaké? Či neslúžila ti dosť v pokore a pravde
čeľaď onoho hniezda? jej bez poškvrny stôl nebol ti žertviskom?

Či nevzývali ťa? neďakovali ti? nespomínali valne dobrôt tvojich veľkých? —
prečo? — ach, márne zpytujem — Ty zkúšaš rád, i stíhaš zlosť v diaľnych pokoleniach.

Však tým väčšmi bolí rana syna človeka, čím záhadnejším je trestu naloženie;
po príčinách sháňa sa um, srdce upravuje dotaz — niet, kdo by odvetil.

Až z brál pochýb zavzneje ohlas: márnosť! — Ach, márnosť! — Sladké sväzky
krve:
i ony krehké spojivá len, spolok súrodých duší len odkvet púpavy.

Kde obličaje jasné, čo svietily mi v mladosť? kde súzvuk sŕdc, čo ma vyprevadil
na púť života neznámu s mnohým želaním, podňal mi perute?

Kde rozkoš nežných poťahov? shliadania útecha? druženie sĺz žiaľnych
i radostných?
kde viery ligotné zdroje, nadejí zelené hory, slnce milostivé?

Kde oplata za vernosť? záloh budúcnosti istý? náhrada za ztraty?
Veta po všetkom, veta! — Otvorils' priepasť a zavrel minulosť. —

Dom spustnul, spustnul na veky! čo vymretý úl čaká na posiedný nápor,
veľrakev krásneho žitia on, rakev, Bože! jak nad ňou neželieť?

Býval čo hudby nástrojom: „Prebuď sa, dušo!" zunel v svit, zunel v tône noci
„Pane dňov a pane nocí"; už clivie — sňals' struny jeho, ukrátiv vlastnú česť.

Spustnul návštevou zhuby. Prijde jaro, však nezaľudní ho, ba ešte zaplaví
zelenou vlnou stopy sväté, na vzácné upomienky povesí úponky divizny.

V zahradách rozhostí sa plen, plevel roľami zbujnie, cudzina koristiť
bude z pôdy potom vlaženej, až medze osŕknu a skvília potoky — — —

Ach, rozmetal si krb vznešený! vykorenil nevšedný rod, uschoval do mohýl
studený jeho popol — ja posledná iskra z neho stlievam, až dotlejem —

Zhasnem i ja bez stopy, vražedný osteň doryje raz v srdci — tebou zaražený,
a všetky zvuky duše mojej i tento kvíľ zapadnú v času prúd.

Dovŕšiš dielo. — Však nevyčítam ti, Bože! uznávam právo tvoje, súd tvoj je
najvyšší —
veď čože je človek, abys' pamätal naň? Odpusť — za všetko ďakujem

Ty si pánom života i smrti, tys' dal i mohol vziať — Kto by sa protivil!?
A čože je človek, bys' musel naň pamätať? Prepusť! — ďakujem za všetko . . .

Z „RÁCHEL".

II.

Mat. 2, 18.

Želela Ráchel svojich drobných synov
a nedala se upokojiť ničím . . .
Veď pravda: nie len nad ňou nad nevinnou
sa skrížil blesk a zhrmel: pálim! ničím!
vrah vtrhol širšie — než trest Hospodinov —
i ostrím vzteku pŕskam holubičím
nejedným zaryl v ľaliovú stránku,
tam, srdiečko kde klenutú má schránku;

i pravda: nie len v Betléme (preds' meste
tak tichom . . .) domy v súsedstve i diali
tá istá stihla neresť: plen bol v ceste
i živle, i keď zbojné pokonaly
tu ruky dielo krve, na rozcestie
ucúvnul: ztadiaľ sťa vôd búrne valy
však rozlial sa v tom, zhučal po okolí,
i pustošil zas ani príval v poli,

tak, šírym krajom že nebolo zrazu
dieťatka, čo dve preihralo letá
i menej, leda kuklo v svet, by mrazu
či sparnu aj hneď podľahlo čo kvieťa;

to všetko trpká pravda: — lež, že zkazu
aj inde badať, zrieť, jak slzy svieťa
v tisícich očiach, plač čuť z dvorov iných.
kto schlácholí tým stesk pŕs materiných?

Kto zbráni matke, desnom na bojišti
že iba svoju ztratu hľadá, cení?
len tomu citu naslúcha, čo prýšti
sa z vlastnej rany, bôľom vytlačený?
Kto kríž jej zmeria? myšlienky kto zniští,
i podvráti ju v srdca dôvodení?
Kto prelstí ju? kto k prešinutiu vážky
jej v pamäť prizve celý pôrod ťažký?...

A Ráchel mala, ach, tak rúče deti,
tak veľmi krásne! milé — Kto ich videl:
plň tvárok, vláskov struč, smev ústok svätý —
kto čul ich lalot: každý uzávidel
jej!... I dosť dlho práhla po nich: v strety
až slietly jej vraz z blankytových sídel,
bo blizny: veľdar po jalovom čase;
tie mala len — i nič, nič nemá zase!

Jak púčky z jara stred zelenej chvoje
— zdĺž jarku lúčin — oleandra krovím:
tak prsama jej zvislo obidvoje
vše, prospech ssajúc s každým ťahom novým,
a zakaždým, čo pozačrely v zdroje,
i spláca'y priam vzhľadom vďakoslovým
jej: za slasť slasťou budúceho jadra —
Už nezvisnú viac, zšarpané jej ňádra...

Jak zakladala si v nich! Koľko sťastia
si sľubovala, až tak zhúknu v mužov!
Vídala denne, ako každé vzrastá
tým cieľom, bujnie, kypí silou dúžou:
i nie div, že aj preháňala zčasta,
i párila už so Sárona ružou —
Muž (potajmo rád) vysmial sa jej neraz.
To vtedy; ináč, hrozne ináč teraz...

Ó, Herodes, ty strašný kosec mlade!
prv, nežby i len zkvitnúť bola stihla
rodičom v radosť vlastnej na záhrade
a nie to, že by ovocím sa prihla
m v lono... Zajals' postať v prísnom rade!
nevynechal si, čo by láska zdvihla
jak hladná... Pusto nivou tu i ďalej —
púšť v chyžke, v duši Ráchel osiralej —

Čas pokory, jak zákon určuje ho
výmerom chladným, len že pretrpela.
No ani lieku nevynesla z neho:
žiaľ prv tak búrny: sťa vír rieky, v žriela
tým viac sa vhlbil vnútra zmoreného;
len občas zvieril. I ač zokrúhlela
už mesiačka tvár: utrápená celky
sedala pilne detskej u postieľky.

Tam denne znova prehrýzala ztratu.
Tu zdalo sa jej: škriatky že sú živé;
ich trepot zrela, rúček stuhu vzpiatu,
škrek čula svieži: vrkla privetive
k nim, k prsiam siahla spešne, ale na tú
postieľku v tom zrak zblúdil — skrikla dive:
niet! niet ich, Bože! — Skubala sa, vila..
až celý dej múk znova zobrazila.

Zas, tak sa zdalo, podrobene nesla
svoj krutý osud. Zrakma primrazená
na lôžko, takmer bez života hesla,
sťa socha dlela — leda vo pramená
ak vlasov sbehly prsty prútom kresla —
V tom zosťkla, jak výčitky by šteňa
ju kúslo; lícom slz tok hmyrí plachý,
jak na nitku by stýbal perál hrachy...

V ten deň — ó, že tak ľahkoverná bola! —
(— Lúč ranný vľudne kľul sa cez záclonku —)
chlapčiatka práve pridojčila, zpola
zaspaté kládla v hniezdko: i tu zvonku
ktos' zabúchal, ba zdalos', že i volá.
Vybehla švižko, pritúžiac si sponku
u ňadier; mykla závorou dvier — Vkročil
muž v skvelom plášti; zastal, jak ju zočil.

Až zľakla sa ho; nevedela, čo mu?
Cúvala k izbe, on však zrovna za ňou —
„Čo chcete?“ hlesla. „Ty si pani domu?“
sa pýtal, vstúpiac. Vzdychla: „skromnou
paňou...“
„No mladá, švarná...“ „Dajte pokoj tomu;
čo chcete?...“ Sadnul; štrklo sťaby zbraňou —
„Z Jerusalema idem, z dvora kráľa...“
„Od kráľa? k nám? ach...“ „No? čo bys
sa bála!“

A hovoril k nej tak dôverne, milo.
„Som kráľov človek, áno...“ istil vábom
a ozieral sa. „Kráľu zaľubilo
sa vo mne zvlášte... i som (— vskutku
drábom
bol —) jeho radcom. Dieťa narodilo
vraj kráľovské sa tu kdes'; ktorým rabom,
či nevieš...?“ „Také?... nečula som
v meste;
len úbohá... vraj porodila v ceste.“

„A predsa má byť pravdou. Slýcham práve:
aj pastieri vraj stvrdili tú hádku:

noc zblkla jasom, zjavy ligotavé,
chór . . . Nič váš pasák . . .?“ „Ach, nemáme
statku . . .“
„Tak budete mať! — Bych ho prevzal k sláve,
to chlapä hľadám —“ „Ó, to ctí i matku! . . .“
„Však zmizlo; môž' byť, od východu ďadi . . .“
„Tí? zrela som ich: v sedlách dlhé brady . . .“

„A ty máš deti?“ „Máme, veru máme!
Boh smiloval sa; naraz šťastím sterým
nás obohatil . . . Nie! On neoklame —
Tu, hľa, sú, vidzte! pod mäkuškým pi rím . . .“
„Skutočne, ani cherubovia v Chráme . . .“
„Šak? ale moje obidvoje . . .“ „Verím.
A jak sú staré?“ (Zun, jak cingot zbroje —).
„Pri prsiach ešte - ale moje! moje!“

„Pst, nie tak hlasno; vzbudíš si ich, a to
by škoda bolo —“ „Pravdu máte, veru —“
„Tichúčko spia si vedno, poobjato,
sťa vtáčky v hniezdku. Dych tak zplna berú
ni z prúdu vetra . . .“ „Moje striebro-zlato!“
„Tak jedno radšej . . .?“ „Och, nie! bez
výberu —
sú obe moje . . .“ (Štrng zas kvílný —)
„Hľa-hľa —“
„Nič; hoja-hoja . . .“ nad posteľ se nahla.

„A Šimon je kde?“ „Manžel? či ho znáte?
Je v dielni, točí. Dcére Jakimovej
nábytok chystá — krása! stĺpce, hlate . . .
Tak živí nás, hľa, hojne . . .“ „Nono, shove
I preň mám rozkaz —“ „Ale! aby zlaté
var' lože zrobil tomu decku . . .?“ „To, hej!
choď poň, mi náhlo . . .“ „Hneď; len deti,
pane . . .“
šla; a ten práve oboril sa na ne — —

prišla zpät. „Priam (kývla v dverách) bude
tu . . . Ako?“ stŕpla, „kde hosť? Ani stopy —“
Pobehla k deťom; z bočkov jarky rudé . . .
„Ó hrozné!“ rykla, „vražda! . . .“ Jedno
vzchopí,
zas druhé: kväcla hlávka . . . „Och, ty
blude! —
Joj, detí moje! moje zlata kopy —
Ó, Šimon! Šimon, tvojej pychy blysky . . .“
a s jakom dusným sklesla u kolísky.

Bôľ hryzavý však už ju prebral z mdľoby,
skočila lvicou — Šimon vstúpil dnuká —
„vidz, mužu!“ kríkla, „nikdy toľkej zloby —
Ó, že som pošla — pukni, srdce! — puká . . .“
tu zvrávorala. „Jaj-jaj! bez choroby
mi zvädly, Bože! — Šimon, svidrík! kľuka . . .
bež za ním! rýchle! — Dočkaj, idem i ja,
zločincu šprihnem v oči ani zmija —

Leť, ach . . . Bol . . . Mal plášť sťa krv —
ich krv! rata . . .“
A Šimon slúchnul. No aj vrátil v chvíli
sa zpät, i riekol krušne: „celá čata
ich v meste. Všade takto poplienili . . .“
Stal k lôžku — v bradu vpálil — zchvel sa
— „Kliata
zášť . . . Och, kráľ! (zúpel), čo ti urobili . . .?“
„Kráľ!?“ zjakla — „ako? — Či čo tys' dal,
Bože!
a nevzal, matke kráľ odobrať môže!?

Kráľ smel by . . .?“ škrekla spurou. Manžel
vzdychol:
„že decko . . .“ „Či ho tieto steny kryjú!?“
„Vraj vraha vetrí v ňom . . .“ „Preds' nie
môj príchov!
nuž prečo stupil na nevinných šiju . . .?“
„A onô žije, ušlo nocou tichou —“
„Ó, šťastná mater! . . . Ak i naše žijú!
oj, Šimon! kries ich, joj . . .“ „Žiaľ: viac
j sa nedá,
hlboké rany . . .“ „Hlboké! ó beda! . . .“

Tu popadla si sirú hlavu v dlane,
zkvílila desno; k postieľke sa vrhla —
dosť odtískal ju Šimon. odhodlane
dosť, bársi i sám plakal: chvatom strhla
s nej pokryvadlo predsa maľované,
a nôžky, z nichž už teplá svežosť prchla,
hneď tohto, hneď zas toho — blaha trosky —
k rtom tiskla siným, obsýpala bozky —

„Tie rany! ústka . . .“ To už Šimon zmaril.
Jak zmetala sa podlahou! ni ryba,
już z Jordána vôd rybár na breh šmaril;
vlas svoj si rvala a jak v nich by chyba,
sa tĺkla v ňádra — Jaký oheň žiaril
jej z kalných očí! tvárou škub — a iba
ten ston úst: „Bože — Šimon! vzkries ich,
prebuď . . .“
Bezradý tíšil: „nebuď taká, nebuď . . .“

V tom shon a lomoz zbúril na ulici
povedľa, kriku-nárku divý zmätok.
Hlas prehlušil ho hrozby: zákernici
vy! lotri, kati! Či to ovčí statok
pre vaše jatky? — Po nich, nevoľníci!
hej, kuše! skaly! . . . Ale na ostatok,
ač povel súril biť ich, potrieť! smazať!
čuť bolo, jak húť útekom hnal nazad.

Báňská Kremnice.

„Hľa," privrával sa Šimon k žene, ktorá
čo zlomená byľ mdlela na podlahe,
„tak mnohá krivdu utrpela stvora,
tak mnozí . . . (podňal záster, slznej vlahe
beh pretrel) darmo, keďže prišlo shora."
Však Ráchel leda šepla: „deti drahé . . :"
Kviľ strúchlil zvonku. „Hľa, múk cudzích
vety —"

Ach, matky, dcéry Siona!
za spustlú záhradu kto nám dá náhradu
prázdneho do lona?

Ach, Betlém, Betlém! hniezdo ty
tak teplé ešte v svit — a teraz chladný byt
a z pač mŕtvoty.

Ach, ne-ne-nešťastnice my!
Hľadáme poklad svoj, ten milý tvárok rôj —
niet! niet ho na zemi —

Ach, súžba, trýzeň, ach!
Ples prešiel v trápenie, smiech zašiel v kvílenie
a radosť zhasla v tmách . . .

Ach, jaro túžob, nádeje:
list bujný, číry puk — — a teraz vráže múk,
krvičky krupaje . . .

Ach, dravec! šelma! ukrutník! —
No cele nezbils' nás; na dlhý, dlhý čas
nám zbudol plač a krik!

Ten vzlietne ako čierny stín,
sťa chmára žaloby . . . Do tvojej utroby
zrachotí Hospodin!
Zdrtí ťa, zdrtí ťa
Hospodin! Hospodin!

„Jak smutné . . ." Ona: „joj-joj, moje deti . . ."

Pod večer (— Slnko prez deň z chmury
v chmuru
sa zatrácalo: až i predo sklonom
zaniklo v hrádzach oblačného múru —),
v ten čas tlum mužov zachytil sa honom,
odetých tmavo. Znali práce súru:
z dom do dom vbehli, i keď v tom i onom
odbavili sa, inam mizli v byty —
Za nimi vrzgal povoz čierno-krytý.

Tak zanedlho vtrhli k tokárovi.
„Daj korisť!" velel predný, „do obrusa —
Hrob čaká veľký otvorený, nový —"
Zosťkal Šimon, tíško vetil: „tu sa . . ."
„Čo!?" skrikla Ráchel, „mojich synkov —
óvi! —
brať chcete? — Nedám! — Nedám! Nech
sa zhnusia!
nech páchnu, smrdia . . . za vrch, za háj
paliem —
až zadrhne sa celý Je.usalem!

Oj, nedám!" vzdorne strmla ku odporu,
zrak plný hrozby — „Život vzal im ľutec;
no prach je môj, môj! — môj, až do úmoru —
Môj skvost . . . už prach len! Ó ten krve
pútec —
jaj! tielka . . ." padla na ne. Mužia sporú
reč zamenili; vodca zhromžil: „utec! —"
I Šimon dodal: „neodpomôž'š biedam;
nech vezmú, dovoľ . . ." „I ty?" zhíkla —
„Nedám;

Och, nedám . . ." Vtedy vstúpil dnuká levit.
A spoznajúc spor, riekol prikre: „ženo!
čo stváraš? — Mŕtvé iným patrí previť —
Čo zúriš? Radšej Jehovovo meno
privolaj, by ti ráčil pouleviť;
rec: poručeno. Jemu poručeno . . ."
Vzozrela divom: „ako? — Káry všetky! —
kňaz . . . kde bol ale, keď kántrili dietky?"

„Mlč! drzá dievka . . ." zahriakol ju zlostne;
„urobte konec . . ." I bárs zbraňovala
všemožne, vzali párik neľútostne —
Pobehla: „i mňa! . . ."; no už k zemi sprala
ju premoc. „do pokory! v jarmo postné . . ."
Kňaz popolom ju ihneď posypal, a
bezduchá takmer, vlas skudlený vranný,
ležala ani červiak rozšliapaný . . ,

— A v dobe smútku dochádzali tešiť
ju bližší-ďalší, spríbuznení zvlášte.
Trúfali — ovšem, mýlne — slovy riešiť
jej ťažký ponos, utlumiť vznet zášte.
Noémi. sestra, rekla; „nesmieš hrešiť! —
Boh nahradiť môž' . . ." „Nikdy! — Ale kážte,
len kážte . ." trpko vetila; „veď snadno
to tebe: z detí neztratilas' žiadno . . ."

A Dina, staršia sestra, prehodila:
„neblúzni, Ráchel! — Predsa čo sa stalo,
viac neodčiniš, bárbys' utopila
sa v slzách. A, hľa, matiek vôbec málo
máš v meste, čo . . . I našej Enoch Zilla . . .
tiež odomreli; pretrpela stálo . . ."
„Ach, nevrav!" vtrhla jej v reč; „tebe snadno
keď nemala si, nemáš dieťa žiadno . . ." —

Brat Jafet prihnal až hen z Betánie
ju ponavštíviť. S Urielom, bratom,

sa sišli u nej. Ako kde sa žije,
si spomínali v tichu. Hurtom-chvatom
vraj rúca sa to v priepasť... Kto však pije
krv, deti zjedá, národ denne mlatom
poráža, sdiera: nemožno, by minul...
by i sám vposled strašne nezahynul!

„A vy ste mladší —", ozvaj sa strýc Sádoch,
„Lež čo ja prežil? koľko hryzoviska!
Jak pohnali nás v poputnatých radoch
v otrockú službu! sušiť trasoviská
pod modlo-chrámy, cirkus... Za to v sadoch
však kráľovských, nu, najviac hadov píska
hja...' Načúvala čím ďal, zvedavejšie,
zmihala zrakom, vzdychla, povolnejšie —

Z hlavného mesta navrátiv sa, vstúpil
k nim Argob, zlatník (súsed), i jak bratra
ho spytovali: čo tam? predals', kúpil? —
„Ech, hluk tam, zmutky... Syna Antipatra
kráľ priklopiť dal; vraj liek — by si upil,
otcovi podal jedu. Dneská zajtra
podistým zase Machabejských príklad..."
„Och..." zdýmla srdom, čujúc jeho výklad.

I Šimon krotil ju vše, ako vedel;
zavádzal reči, ako mohol, milé —
No obyčajne, sotva dopovedel,
už prervala ho spurne. „Čo máš v tyle
za žernov? — Lebo kto by doma sedel
a točil, vŕtal, keď mu srdce píle
podstrkli brvnom...!?" vyčítala mu raz;
„si muž? si otec? — Čo nepomstíš úraz..."

„Ach, nepleť, nepleť —", odvetil jej vtedy,
a zvŕtal krúžkom. Smyslel, k práci primať
ju. Poukázal, ako u súsedy
sa všetko hýbe! — vidieť priadzu snímať,
nebodaj k utku — mlynec kedy-tedy
veselo zhrmí —; ale vše mu príjmať
‚nač?' odvet mrazný — Ľahostajná celky
sedala ďalej v dumách u postieľky.

Napokon dovtípil sa. Posteľ malú
pochytil v náruč. „Čo chceš?" krikla, „ty...
há?"
„Je predsa prázdna — ta s ňou na povalu!"
„Nepravda! môj bôľ dvojitý v nej líha!..."
„Tam, ‚alijah, kde; v olivy tieň stálu..."
„Tam? — Myslíš: slietnu s neba? V skutku?
iha!...
Tak vynes skoro! Tam ich budem lákať,
vtač jara — v lôžko čakať, čakať, čakať..."

Z „GÁBORA VLKOLINSKÉHO".

„— Hop! postoj, braček!" na Gábora tak,
čo vedľa stúpal s kosou trávovou
jedného rána (— Bolo ku Jánu,
nedlho po pohrabe Markinom —),
zo dvora zvolal Ezech, zpredo dvier.
„Len tohto šťurka hodím materi...
(chlapiatko myslel, čo sa pripilo
mu kolo krku váľky ramienok
a s škrekom laškovalo). Kdeže si,
hej, Žofka!?... Na ho, ber!..." A valašku
popadnuv v schode, sišiel podstenou,
do fajky krešúc — „Kosiť už? a čo?
kde?..." opýtal sa druha s podivom.
A Gábor až sa spätil, zapýril;
„hej (vrkol) skosiť trávu — konča hriad —
Políha —" „Tak? To zruť ju! —" Ezechiel
sa zasmial. „Tedy spolu zajdeme;
ja zase vybehnúť mám na salaš:
čo, ako hudú tam tí gajdoši?...
No, dlho som ťa, Gábor! nevidel:
i ako sa máš? čo vieš nového?
a u vás jak tam?..." Kosou na pleci
druh posepnuv: „ja? len tak... U nás?
Ech —"
zalomil hlavu. „Akés' písmiská
nám prichádzajú — A sú nemecké
či aké — nikam porozumeť im —"
„No nič to!" Ezech bodre. Vedel síc,
čo za písma to? čul, oč chodili
k nim slúžnovci; však zručne obrátil:
„slovenské budú skoro! Ako sa
i patrí pre nás s právom... Nedávno,
vieš, kde som bol?" „Nie ja — kde?"
„V Martine!"
„Var' na jarmoku? Kúpils', predal si
a do re...?" „Čoby! Celkom pre iné,
pre zvláštne, braček! Neuhádol bys'.
Pán farár zajal ma — a dobre mal!
Bár by bol zťato vyhnal viacerých,
čo korbáčom aj! Menovite mlaď,
i teba s ňou: — bol bys' mal vytriešťať
zrak na čo, mal i čoho slúchať! ... Bo
tam ti bol sviatok veľký — zriedkavý!
Zástupy ľudstva sa ta shrnuly

so všetkých strán, sťa príval: ledva im
postačil rýnok širý — ulice!
A popri hodnej pospolitosti
v halienkach nových, v krásnych širiciach
si tiahnuť videl v rúchach slávnostných
sbor kňazstva vážny, s pásmi, klobúkmi
so zlatou šnúrou, učiteľstva húf —:
i našich všetkých; pánov, zemanov,
županov . . . tobôž v skvostných oblekoch:
až sa im v slnci liskly mentieky
s drahými majcmi, prámy — inakšie,
než kuny naše tu . . . A na rynku
v prostriedku, sťaby na sihoti stál
— okolo hukot rieky, prúdy vln —:
hral Piťo! rezal —" „A čo robili
tam toliki?" „Vieš — národ držal sjazd,
nuž: shromaždenie . . . Vtedy prvý raz
sa ozval ten náš národ slovenský
do sveta mocne; svoje žiadosti
vyslovil, spísal, predniesť uzavrel
pred krajinský snem, pred vladárstvo — Ťaj!
tie reči bol bys' počul ohnivé!
Jak hrmel Hurban! . . . Potom istý — no,
akže sa zovie? -- pozor sokolí,
reč, jakby švihal jedľou, mečom ťal . . .
ha, viem už: Daxner! — Bol tež vicišpán —
Vraj: chceme žiť tu v našej otčine!
Nie paholčiť, nie slúžiť otrokmi;
lež popri bratu brat . . . žiť, svobodne,
životom plným, seba dôstojným
i vlasti spoločnej! . . . Tá chvála v tom!
tá radosť, sláva! Nikdy toho dňa!
A koľki iní prehovorili
tak do srdca a duše! Posaváď
ti ma to dvíha, hreje — Listie líp,
pod ktorými ta stála porada
u ch ámu nášho: i to počul si,
že ztlieskalo vše! . . . Vskutku, nádherný
deň to bol: nemáš, brate, v lete ho
čo do svetla i tepla! Od lásky
tam všetko vrelo valom, kypelo:
pán sedliakovi padol v náručie,
i najďalší sa stali blízkymi —
Jasalo všetko! Slzy útechy
na očiach starcov, mládež zjatrená
sta zore! . . . Spevot, výskot bez konca,
že celý Turec zaplnil sa ním,
i prez hory mu čľuplo: aspoň, keď
sme vracali sa, tak sa zazdalo
nám, ním že kraľovanská dolina
vždy ešte hučí! šumí Orava,
a Choč náš starý že var' omladol,
nás usmievave víta k návratu —
To bys' bol mal čuť, videť, priateľu!
Ak opis tak chceš, dám ti noviny —
Nuž, neboj: prijdú písma slovenské
od súdov, vrchností! Keď platíme
ich my: nám našsky slúžiť musejú,
tak bude pravda pravdou! . . . Len by ľud
náš poznal seba! svojho držal sa
tak aspoň, jak sa pluha držať vie:
a Slovákovi musí svitnúť tiež,
tiež! . . ." rozkladal i ďalej druhovi,
až rozpálený. A ten medzitým,
kto zná, či s úchal aj? či v myšlienkach
nebrúsil kade-tade? Môž' i tkvel
len na tých písmach . . .
Došli k rozcestiu.
„Nuž s Bohom tam kos!" dodal Ezechiel.
„A narob sena aspoň so desať,
nie krtinák — kôp, toľkých!" poriskom
v znak otočil. „Ba —", Gábor s úškrnom
mu, „taký bedár, jak ja; skorej ty
tam zavaľ grúňom z toľko syrných hrúd" —

P. S. ČAMBURSKÝ:

O PARASITISMU V UHERSKÉM ŽIVOTĚ.

(Pokračování.)

Minule ukázali jsme, kterak příživnictvím zakrňují orgánové původně volní a mění se v obdobné ústroje parasitské, čímž organisace původně stávavší klesá na úroveň nižší, směrem ku proměně regresivní. Tak jsou háčky a přilnavé ústroje u hlíst organisační typy, jichž druhové volně žijící téhož kmene postrádají.

Je samozřejmo, že také těch několik tisíců kočovného lidu, přišedšího do Uher, mělo jakous-takous organisaci. Avšak už v historické době zmizela organisace tato beze stopy. Pojmy jako obec, vesnice, dědina, župa, stolice, převzali Maďaři beze změny, a organisace tyto trvají doposud. Tak i organisace německé, jako na př. marka, udržely se dosud. Viz spišská města Kaisersmark-Kaesmark-Kežmark. Názvy i organisaci úřadů župních, (župan, slůžnodvorský, stoliční soud atd.) podobně organisaci zemskou (král, nádvorník, pohárník), našli Maďaři už hotovu. Naproti tomu vyvinuli parasitské háčky, jimiž k organisacím těm přilnuli. Jsou to především rozvětvený systém výsadnictví a spousta privilegií. Už Kumáni vymohli si na Ladislavu Kumánském rozsáhlé výsady.

V době novější — rozumí se — bylo by věcí velice nesnadnou, vypočítávati předpráva a nadpráva Maďarstva.

Okres Kumánů a Jazygů měl zvláštního nejvyššího soudce — comes et judex Jazygum et Cumanorum — jímž býval říšský palatin. Dále měly všecky tři okresy společné a částečně také zvláštní své soudnictví. Byli povinni účastniti se insurrekce, avšak neplatili mýta na cestách zemských ani vodních. Neplatili biskupského desátku — dežma —, jehož nebyla sproštěna ani svobodná královská města. Měli pravovarečně právo, rovněž právo výčepu a jiná práva regální. Za těmito výsadami hnali se neustále. Roku 1746 dostalo se jim společného erbu, r. 1751 zákonním článkem 25. byla privilegia jejich inartikulována, vnešena do zákonu. Roku 1754 byla jednou pro vždy sproštěna placení dietálních tax. Konečně pak r. 1791 uděleno okresům těm právo, vysílati dva poslance na sněm říšský. Poznamenáváme, že takových privilegií neměl žádný jiný okres, žádné svobodné město královské v zemi. Avšak co do skutečné, životaschopné organisace ryze maďarské tyto okresy netoliko že v ničem nevynikají, ale právě nápadně zůstávají pozadu za sousedními i dalšími.

Vyšších škol na území tom nikdy nebylo a není jich ani posud. Vyšší školstvo maďarské soustředilo se za starších dob na hranicích slovensko-maďarských a rumunsko-maďarských v Šárošpataku a Debrecíně. Nižší školstvo zastoupeno je měrou nedostatečnou. Před několika lety referoval školní inspektor stolice jász-nagy kun-szolnocké stoliční vrchnosti úředně, že z nedostku národních škol nenavštěvuje školu na 10.000 dětí. Ve skutečnosti však postrádalo v stolici té školního vyučování 14.000 dětí. Ve školním roce 1900-1901 navštěvovalo ze 100 školou povinných dětí nejmaďarštější této župy školu 76, v rovněž ryze maďarském Kečkemétě 66 procent, ve městě Hód-Mező-Vášarheli — je to město se 60.000 obyvateli, navštěvovalo školu 69 procent školou povinných dětí, v sikulské stolici Háromszék v Sedmihradsku 75%. Naproti tomu na Slovensku navštěvovalo téhož školního roku v župě nitranské 95 procent, v nejchudší a pronásledované župě oravské 85 procent, a ve slovenském městě Báňské Šťávnici 98 procent dětí školou povinných.

Naproti tomu uherské vlády všemožně podporují působení tak zvaných všeobecně vzdělavacích spolků maďarských. Jsou to zvláště tak zvaná „Femka“, Hornouherský vzdělávací spolek, „Emka“, spolek téhož druhu v Sedmihradsku,

a pak „Demke“, obdobný spolek pro jižní Uhry. Všecky tyto spolky podporovány jsou vládou a vrchnostmi až po stoličního úředního sluhu. Ovšem hlavní příjmy vyssávají docela příživnicky z příspěvků, různým způsobem vynucených na příslušnících národností, proti nimž činnost jejich jest mířena. Kterak dopadá to s činností těch spolků, vidíme z vyzvání, z něhož doslovně citujeme.

Je to vyzvání „Femky“, spolku sídlícího v Nitře, požívajícího osvobození od kolků a všech možných výhod. Spolek tento ve zmíněném vyzvání dí doslovně:

„Hornouherský, maďarský vzdělanostný spolek už od 20 let plní národní velikou kulturní missii. V Horních Uhrách, ve 14 velkých župách saturovaných panslávským pohybem směle staví se proti agitaci národnostní, ohrožující maďarskou státní ideu a národního ducha. Vytrvale povzbuzuje ochabující Maďarstvo a lidi zavedené znovu získává maďarskému přesvědčení. Jedním slovem, s úspěchem velikým a překvapujícím rozšiřuje maďarského ducha a maďarskou řeč a to jak na poli výchovy tak v životě společenském.

Úplně ze svých sil — ? ? ? — vydržuje 35 mateřských školek ročním nákladem 51.000 korun, 9 mateřským školám poskytuje pak podpory, stálou roční podporou obmýšlí školy a dětské útulny, zakládá a vydržuje 40 lidových a veřejných knihoven, 20 výlučně maďarských pěveckých kruhů, naděluje chudým dětem školní knihy, udílí podpory hornouherským učitelům a učitelkám za úspěšné vyučování maďarštiny. V našich mateřských školách účastní se maďarského vyučování 3000 rozených slovenských dětí za pečlivého dozoru maďarských opatrovkyň a pěstounek.

Vzdáleni vln politických stran, vytrvalou a nadšenou prací stavíme maďarské národní školy. — (Proč děláte to v Turci, Trenčíně, proč ne v Hód-Mező-Vásárhelyi?) — V našich mateřských školách zaznívá maďarské slovo a maďarská píseň z dětských rtův. V našich knihovnách shromažďujeme a rozdáváme věčně živé tvorby maďarského ducha, všude rozšiřujíce, posilujíce a pěstujíce národní cit a vzdělanost.

Prostředky hmotné, k činnosti naši potřebné, vyprošujeme, očekáváme a získáváme od institucí naší vlasti kvetoucích ve šťastnějších poměrech, od jednotlivců požehnaných zemskými statky, od obětavých korporací. Bez prostředků těchto nebylo by lze zajistiti ani polovičatý úspěch našich snah. A výkřik náš byl od národa dosud vždy vyslyšen. Věříme a doufáme, že národ vyslyší nás také nyní, když turčansko-svato-martinský panslavský program výbojně vystupuje proti idei jednotného a nedílného státu maďarského.“

Potud „Femka“ Především poznamenáváme, že denunciace tato proti slovenskému národnímu programu je neslýchaně drzá. Tento program totiž už v prvém svém bodě staví se na zásadu jednotného a nedílného státu, ovšem ne maďarského, nýbrž uherského. Toto nebylo by sice nic divného, ježto nynější vládnoucí kruhy uherské jsou s to, aby odpřisáhly třeba nejzákladnější přírodní zákony a fakta, domnívajíce se, že tím slouží tak zvané maďarské státní idei. Avšak se stanoviska příživnictví konstatujeme zde vynikající zjev, že Maďarstvo bezstarostně nechává osvětově zanikati svoje, abych tak řekl,

životní centra, tedy města jako Hadház-Szoboszló, Hód-Mezö-Vásárhely, Böszörmény, Jász-Berény, Kecskemét, Karcag, Szolnok atd., nestavíc jim škol a nechávajíc množiti se analfabetům, naproti tomu s velikou námahou vtiská veliký počet škol a jiných vzdělanostních institucí svým odpůrcům. Je to úsilí, směřující k tomu, aby sousední národnostní organismy natřeny byly jakýmsi maďarským povlakem. Zrovna tak jako parasit obkličující v tenké vrstvě avšak na ploše co nejširší tělo svého hospodáře, snaží se především docíliti co možná nejvíce kontaktních bodů a tak ssáti živné šťávy z ústrojí hospodářova, nechávaje při tom odumírati právě původní centra vlastního svého organismu. Skutečně původní organická centra Maďarstva přestala už býti jimi, poněvadž život Maďarstva soustřeďuje se na periferiích, národnostních rozhraních.

Názorný obrázek tohoto úkazu poskytuje nám rozsáhlejší hnízdo kukučiny (kokotice) v poli jetelovém, kdež uprostřed kukučina už hyne, zatím co na periferiích, stýkajíc se s jetelem, znamenitě bují.

Maďarisátoři třeba sebe zuřivější jsou si toho asi vědomi, že pomaďařiti nemaďarské národy v době dohledné je věcí nemožnou. Avšak, co dělati má příživník, neschopný už žíti, než na těle cizím. V zoufalství žene se směrem, jímž žene jej degenerační jeho pud.

Kterak přešlo Maďarstvo už dávněji v životě hospodářském na cestu parasitickou, je v nedostatku tehdejších statistických výkazů nejasno. Avšak v době novější máme po ruce mnoho dokladů, že uherské vlády, nepředvídajíce konečuých výsledků svého počínání, bezděčně napomáhaly parasitskému vývinu maďarského hospodářství. V Uhrách musí vláda maďarským hospodářům opatřovati polní dělnictvo, uherská vláda dochovává plemenný dobytek a s obětmi poděluje jím maďarské hospodáře. Rovněž uherská vláda dochovává plemennou drůbež, rozdává včelní úle, pořizuje vzorné včelíny, státní klece pro králíky, uherská vláda pěstuje ve velikých rozměrech sazenice pro vinohrady a rozdává je Maďarstvu.

Uherská vláda pěstuje ve velikých rozměrech ovocné stromky, určené rovněž k rozdání.

Uherská vláda reguluje řeky a pozemky, rozumí se, v největších rozměrech kolem maďarské Tisy. Už r. 1880 vydala vláda na účel ten 50 mil. kor., na vystavění města Segedína téhož roku 30 mil. kor.

Od r. 1896—1901 vydala uherská vláda na regulaci řek, rozumí se, hlavně v krajích maďarských, po ročních 9½ mil. kor.

Na zřízení silnice, vedoucí ze Segedína do města Nagy-Kálló, 58 mil. kor.

Uherská vláda každoročně vynakládá veliké sumy na malohospodáře k zakupování výsevního zrna.

Uherské státní dráhy mají tarify bagatelně nízké pro dopravu hospodářských plodin.

Veškerá daň pozemková dle stálého katastru obnáší 65 mil. 612.000 kor., zatím, co jediný důchod z tabákového monopolu obnáší 133,247.000 korun. Daň z líhu 77 mil., kolky a tak zvané právní poplatky 92 mil. kor.

Z porovnání vysvítá, kterak velice protežováno jest v Uhrách polní hospodářství. Avšak tu opět Maďarstvo a Maďaronstvo.

Při sestavování stálého katastru, k zjištění čistého výnosu, tvořícího základ pozemkové daně, vrchnosti pokračovaly tak strannicky, že pozemek náležející Nemaďaru je zatížen leckde dokonce pětkrát větší daní, než pozemek stejně veliký i výnosný náležející Maďarovi nebo Maďaronu. Dělo se to tak, že patřičný katastrální komisař při klassifikaci výnosnosti pozemků protekcí vřadil na př. pozemek výnosnosti druhé třídy do třídy sedmé a pozemek třídy šesté zapsal třeba jako půdu neúrodnou, dani nepodléhající.

Nynější uherští agrárníci nejsou ovšem spokojeni s dosavadním protekčním systémem, nýbrž dílem už prosadili, dílem připravují celou řadu zákonů na „ochranu a podporu zemědělství".

Výsledky toho všeho přirozeně musí býti parasitské. Maďarský sedlák neštěpuje sám, poněvadž dostane stromky už odchované od státu. Avšak nastane-li neúroda, dožaduje se od státu podpory v hotovosti. Přihází se často, že biharský sedlák vymohl si pilnou podporu státní. Vyplacena byla mu ve Velkém Varadíně. Obdržev ji, šel do obchodů a nakoupil za obnos téměř celý hedvábných tkanin, šátků a šperků pro ženu a dceru a neveliký zbytek probil v zábavě v hospodě a pak vrací se spokojeně domů.

Anebo domníváte se snad, že majitel středního statku státem přehojně podporovaného pomýšlí na zvelebení výnosnosti a vzorné zřízení svého statku vlastní silou? To stává se jen v případech velice vzácných. V naši době většina uherských středních hospodářství chce si pomoci tím, že se prodává po parcelách drobným hospodářům. V zakupování těchto parcel nejpilnější jsou banátští Němci, hned za nimi dolnozemští i hornouherští Slováci, pak Rumuni, pak Srbi a nejneraději zakupují pozemky Maďaři.

Nutno poznamenati, že Maďaři mají celou řadu parcelačních a agrárních bank, vládou silně podporovaných. Avšak výsledky jejich nestojí v žádném poměru ku prostředkům, jež mají k disposici. Tak na př. Maďarská kolonisační a parcelační banka roku 1907 při své investici 20 milionů korun rozparcelovala 6474 katastrálních jiter. Naproti tomu Slováci bez pomoci parcelačních bank zakupují každoročně značné komplexy půdy patřivší dosud panstvím.

Tak vypadá to v polním hospodářství. Podívejme se na průmysl. Při zakládání podniků v Uhrách stává se takřka pravidlem, že zakladatelé nehledí k výhodám produkčním, nýbrž hledí si především zajistiti státní subvence a různé podpory, bezdaňovost a pod. Od deseti let, od kdy vlády uherské započaly ve velikých rozměrech podporovati rozmach tak zvané vlastenecké industrie — „honi ipar" — uděluje vláda každý měsíc celým tuctům závodů průmyslových buďto zrovna peněžité podpory v hotovosti, anebo v odpouštění daní, poplatků celních a povozného na státních drahách na 5, 10 až 15 let.

Minulého roku podporovala vláda uherská mezi jinými:

Továrnu na possamenty v Nagyatádu, jíž udělena na 10 let bezdaňovost.

Továrnu na automobily v Budapešti, jíž udělena podpora 150.000 korun v hotovosti a pak bezdaňovost na 15 let.

Továrně na zinkové barvy v Budapešti udělena bezdaňovost na 8 let.

Továrně na pletací stroje v Malé Pešti udělena bezdaňovost na 5 let.

Továrně na kyselinu solnou v Nové Pešti, zajištěny tak zvané „státní výhody“ — jsou to bezdaňovost státní, obecní, sproštění jakýchkoliv daňových přirážek, cla při dovozu strojů z ciziny, kolků, poplatků poštovních, povozného na státních drahách atd. atd.

První řecká továrna na umělá hnojiva a chemikalie „Agrikola“, úč. spol., nabyla státních výhod pro dobu 15 let.

Továrně na měděnou skalici v Prešpurku uděleny státní výhody prozatím na 5 let.

Továrně na kyselinu sírovou a umělá hnojiva v Subotici uděleny státní výhody na 10 let.

Takto jde to již po mnohá léta s měsíce na měsíc. Člověk domníval by se, že když týdně zakládá se v Uhrách několik podniků, je každý kout Uher industriálními podniky zrovna přecpán. Avšak vypadá to téměř tak jako s budapešťskými kavárnami, jichž zakládá se ročně 400, zaniká pak 350. Z uherských podniků zaniká týdně několik. Státní podpory nejsou s to, aby vychovaly životaschopné industrie. Industrie, jež toliko subvencí dovede existovat, zpravidla vůbec nebývá životaschopna. Známe malotovárníka, jenž dostával od uherské vlády po 4 leta podpory po 8.000 korun za tím účelem, aby založil továrnu na furnýry. Továrnu také založil, avšak současně přišel do bližších styků s pány od úřadů, chodívá s nimi na hon, černou kávu, kartuje a za několik let je utracena netoliko státní subvence, nýbrž také soukromé jeho jmění.

Při tom není třeba snad ani dokládati, že všecky tyto podpory udělují se toliko podnikům sloužícím maďarisaci. Vždyť známo je, že podniků nemaďarských na př. slovenských, vláda uherská vůbec nepodporuje, bą, může-li, staví jim v cestu nejrůznější překážky.

Znám jest případ turč. sv.-martinské továrny na cellulosu, jež, dokud byla v rukách slovenských, nemohla dosáhnouti po celý jeden rok provozovací koncesse, jakmile však prodána byla maďaronům, měla za 24 hodin i koncessi provozovací i osvobození od daní. Že přes to všechno neprospívá, to je nutný následek parasitského vývinu.

Ale nejlépe a v nejpokročilejším jeho stadiu viděti parasitism uherský na vývinu hlavního města uherského v Budapešti. Zde opírati můžeme se na vývody maďarského publicisty Michala Pásztora. Tento vydal pod názvem „Az eladóodott Budapest — „Zadlužená Budapešť“ — roku 1906 znamenitou studii, jejížto vůdčí myšlénky zde shrneme.

„Nynější Budapešť je vlastně jen město třicetileté. Průběhem krátkých třiceti let vyvinula se v město tak krásné, tak veliké. Za třicet let rozmnožilo se obyvatelstvo ohromnou měrou.

Mezi řadami věžatých paláců hrčí kočáry, uhánějí elektriky pozemní i podzemní a točí se gumová kola. Ulicemi jejími hlučí, hemží se život —

Kremnice: Brána městská.

Kremnice: Náměstí s kostelem.

věčný hluk světového města slyšíme v tomto lesku a velikosti. Možno-li tomuto hluku věřiti? Ne. Zdání klame, zvuk lže. Veliký lesk, nás tak oslepující, neosvětluje skutečný život hlavního města, ale zakrývá jeho chudobu. Veliký počet těch věžatých paláců vystavěn byl na dluh, chudí, zadlužení lidé je obývají. Naše bohatství je samá hypokrise, naše dobré žití, samá illuse. Tato illuse je však věcí velice drahou. Budapešťského člověka stojí illuse dobrého žití zrovna tolik, jakoby dostával za to skutečný blahobyt. A chceme-li zvěděti, co stojí Budapešťana jeho illuse, jeho sny, jež se každým ránem rozplynou, tužby, jež se neuskutečňují, podívejme se, jak veliké dluhy má budapešťské obyvatelstvo. Poněvadž Budapešťan také illusi béře na úvěr.

A teď několik dat.

Na budapešťské domy a jiné nemovitosti bylo za posledních třicet let pozemnoknižně zaneseno 1838 mil. kor. dluhů. Ačkoli průběhem těchže 30 let smazáno bylo 1049 mil. kor., zůstalo přece 790 mil. kor. dluhů. Je to znamenitá suma, povážíme-li, že hodnota vystavěných domů za posledních třicet let, počítaje v to také mnoho drahých veřejných budov — vždyť jediný parlament stál 33 mil. kor. — páčí se 1147 mil. kor. Je to 78procentní zatížení.

Roku 1897 vystavělo se v Pešti domů za 98 mil. kor. Roku 1898 za 89 mil. kor., roku 1899 za 92 mil. kor. a za desítiletí 1892 až po 1903 za 706 mil. kor. Při takové závratné stavební činnosti by se člověk právem domníval, že budapešťské obyvatelstvo bydlí v ohledu zdravotním i mravním výtečně a pohodlně, avšak skutečné poměry poučují nás o opaku. Dle spolehlivých výkazů roku 1901 mezi 718.000 budapešťského civilního obyvatelstva bydlelo silně přes polovici t. j. 365.000 lidí v bytech o jednom pokoji, 180.000 lidí v bytech o dvou pokojích, 23.500 lidí uchylovalo se na noc do dílen a kanceláří a jen 133.000 lidí bydlelo v bytech o 3—4 pokojích, zatím co veliký přepych, bydleti s rodinou v bytě 5—6pokojovém dovoliti mohlo si toliko 16.500 lidí.

Dle popisu budapešťského městského statistického úřadu r. 1906 bydlelo v bytě o jednom pokoji bez kuchyně na Csákyho ulici 17 lidí — otec se ženou a 5 dětmi, 1 nocležník se ženou a rovněž 5 dětmi; jiný nocležník s jedním dítětem, pak konečně jeden podnájemce. — V jednom pokoji v Kisfuvaros utcza bydlelo 16 lidí, v jednom pokoji s kuchyní, v Parkányské ulici 12 lidí, 4 muži a 8 žen. Žilo pak v Pešti v téže době 110.336 lidí, nemajících vlastního bytu. Celkem lze říci, že v hlavním městě maďarském je průměrně každý sedmý člověk nocležníkem anebo podnájemcem Také jiná velměsta mají svou chudobu, ale tuto nelze s peštskou ani srovnati.

V Pešti	bydlí	v bytech	o jednom	pokoji	58·8	procent,
ve Vídni	„	„	„	„	7·53	„
v Štyrském Hradci	„	„	„	„	16·74	„
v Brně	„	„	„	„	4·57	„

obyvatelstva, dokonce v Berlíně, jehož bytové poměry jsou dosti kritické, bydlí jenom 11·8 procent obyvatelstva v bytech o jednom pokoji, avšak také z toho 53·5 procenta tak, že na jeden byt připadá toliko jeden obyvatel.

V Budapešti je dělníků obchodních a průmyslových v užším slova smyslu 110.000 t. j. zrovna tolik, jako sluhů. Avšak průmyslníků žijících z oděvnictv žije v Pešti 42.000, tedy téměř celá polovice všeho průmyslu. Co se týče však modního šacení, to je Budapešťan chlapík. Citujeme z Pásztora:

„Nedostává se nám na maso, avšak novou bluzu ženě musíme koupiti, poněvadž — Bože odpusť? — co řekl by svět — koupíme ji na dluh, na splátky. Ale koupíme ji, poněvadž v naši době šaty dělají člověka, zvláště v Budapešti.

Nemůžeme si dáti zapsati děti do školy, nemáme vzíti odkud zápisného, zůstáváme dlužni kramáři, avšak služebnictvo musí býti. Nám Pešťanům ani jaro není jarem, poněvadž připomíná nám, že zimník pozbyl aktuality, třeba je koupiti si svrchník a jarní klobouk manželce a hlavou celé spousty Budapešťanů kolotají temné myšlénky o nevyplacených jarních i podzimních účtech. Nicméně však honosíme se, že dobře žijeme, těkáme, běháme, zápasíme, úpíme a to všechno pro fikci, že jiní pokládají nás za pány. Jako by v úřadě nevěděli o nás, že jsme chudí, jako by milostpaní sousedka nevěděla, že naše paní manželka zanesla svoje zlaté hodinky do zastavárny, aby si mohla koupiti jarní klobouk, jako by domovník nevěděl, že dlužni jsme služebnictvu už dva měsíce mzdu. Všichni všecko vědí o sobě navzájem, ale mlčí, poněvadž jsou všichni chudáci. Oni jsou také chudáci, oni jsou také pány. A chudáci drží s pány.

Milý čtenáři, ty nám řekneš: vždyť i v jiných velkoměstech je tomu podobně. Kdybys však znal Pešť, řekl bys, že tak jako tu, tak doslovně bídně není tomu nikde jinde. Ale když také jinde je tomu tak bídně, to nemluví nikterak proti faktu, že je to vlivem parasitských poměrů.

Peštský sklepník, jde-li mu obchod velice bídně, vydělá měsíčně 240 korun. Nosí-li kávu pikolo v noční kavárně s dobrým obratem, vydělá ročně 4—500 K. Jsou však v Pešti vrchní číšníci s ročními příjmy 20.000—30.000 korun.

V Budapešti žije 18.768 lidí ze zpropitného — holičtí pomocníci, sklepníci, pomocníci u fiakristů — jest jich 990 — cikánští muzikanti, domovníci, lazební sluhové, masséři atd.

Ale mimo tyto žije v Budapešti ještě mnoho jiných lidí ze zpropitného, jako sluhové klubovní a úřadní, sluhové, pokojské, panští mládenci, domácí úřadnictvo pohřebních podniků atd.

„Kultura Budapešti je chorá kultura“.

Zadluženost Pešti má také svou jinou příčinu. Příčina ta jest psychologie budapeštské společnosti.

Budapeštská společnost má dva hlavní dominující živly: gentry a židovstvo. Gentry zastává veřejné úřady, židovstvo annektuje obchod a podnikatelství — hle jak markantně parasitské zjevy. — Obě tyto rassy mají mnoho naivity, mnoho lehkomyslnosti, avšak žádná z nich nemá vytrvalosti. Nápadnost, hazarderie a panovačnost, tyto vlastnosti charakterisují jak peštskou gentry, tak židovstvo. Není v nich ani pilnosti rassy germánské, ani houževnatosti anglosaské — my pak doložili bychom: zrovna slovenská rassa má

obě ty vlastnosti: pilnost i houževnatost. — „Tak úplně bez peněz začínati obchody, podniky, jako děje se to v Pešti, neznají nikde jinde.“

Na budapeštské universitě studuje každoročně 6000—6500 posluchačů. Avšak jak studují, o tom poučuje nás zpráva rady universitní v r. 1904 následovně:

„Náhlý tento vzrůst nemůžeme pokládati za zjev zdravý proto, že dle zkušeností posledních let nechávají se zapisovati za posluchače na právnickou a státnickou fakultu lidé — a to na sta takových lidí — kteří ani vlohy, ani přípravné vzdělání, ani hmotné poměry neuzpůsobují k pokračování studií vysokoškolských, kteří návštěvu přednášek úplně zanedbávají.

O jedné části těchto posluchačů musíme si utvořiti mínění velice nepříznivé z disciplinárních přelíčení, jež zavedli jsme v posledních letech pro falšování indexů posluchačských ve velkém. Pro společnost naši nemůže býti nikterak lhostejným, avšak pro přisluhování práva a spravedlnosti může se státi osudným fakt, že lidé navyknuvší si za universitní léta povinnosti své v největší míře zanedbávati, budou se po stech tlačiti do úřadů soudcovských, advokátských, státních návladních atd.“

To jsou slova universitní rady o květě a budoucnosti Maďarstva, o peštských jogászech-juristech. A skutečně takými soudci, takovými advokáty jsou ti lidé také v životě. O peštských advokátech mohla by se napsati celá kniha. Poznamenáváme jen, že r. 1905 bylo jich 1328 a 966 kandidátů advokátství. Veliká jejich většina žije velice bídně.

Podobně přeplněna je v Pešti také dráha lékařská. Žije v ní přes 1300 ékařů a většina z nich je zadlužena. Docela přirozeně. Polovice budapeštského obyvatelstva je členem nemocenských pokladen, vždyť r. 1904 léčili lékaři budapeštských pokladen 344.311 nemocných, poliklinika a charité 50.000 a v jiných nemocnicích ošetřováno bylo 47.000, okrouhlým počtem 441.000 nemocných. Avšak lékaři nemocenských pokladen jsou v Pešti slabě placeni. Druhá, menší polovice peštského obyvatelstva používá lékařů soukromých, a jen velice malá část pacientů je s to, aby svého lékaře slušně honorovati mohla.

Ale nejzajímavější společnou třídou peštskou jsou úředníci. O státních úřednících uherských řekl státní sekretář Szterény: Kdybychom sestavili výkaz o dluzích všech státních úředníků, nemýlím se velice, odhaduji-li smutný tento výsledek na 35—40 mil. kor. Tím míněni jsou dle Pásztora všichni zřízenci státní, na samotné úředníky pak připadá dle téhož přes 20 mil. kor.

V Pešti tlačí se všecko do úřadův. Všeobecně platná kvalifikace v Uhrách je právnictví, proto se hlavně absolvovaní právníci ucházejí o úřady u soudu, v ministeriích, administraci, ředitelství financí, drah, pošt, u města, policie. Na místa právnických praktikantův u budapeštských soudů předznačeno je stále na každé místo 70—80 uchazečův a nezapomínejme, jsou to místa, kde třeba sloužiti z počátku zdarma a pak za 3, 4 až 5 let o platě 1000 korunovém.

Avšak podobné poměry jsou také v úřadech jiných v Budapešti. Všecko je přeplněno, s příjmy mizernými, peštský život však klade na ně veliké požadavky a z toho jdou dluhy.

Když město Pešť r. 1901 chtělo konvertovati dluhy učitelstva, bylo přihlášeno 1,741.849 korun dluhův. Kterak takový zadlužený učitel koná životní svou povinnost, to podáno je názorně v následujícím obrázku:

Učitel odešel do školy jsa už z domu velice rozčílen, je 15. den v měsíci a nemá ani haléře na nejnaléhavější domácí potřeby. Ve škole začne vyučovati. Ale za chvíli klepou na dvéře a sluha vyvolá jej přede dvéře třídy. Tam čeká na něj věřitel a vymáhá placení. Učitel se v minutě zapomene a pře se s věřitelem tak hlasitě, že děti ve třídě každé slovo obou.

Konečně přiměl věřitele několik dní čekati, s těžkou starostí v duši vrací se do třídy, rozmrzen, rozptýlen, často zoufalý, vyučuje děti maďarskému vlastenectví, přemýšleje, odkud vzíti peníze, až se věřitel zase objeví.

Asi před třemi lety seděli v Pešti v kavárně čtyři vyšší ministeriální úředníci. Bylo to zrovna v době, kdy zdravotní policie přistihla jednoho budapeštského řezníka, že místo skopového prodával maso psí. Ministeriální úředníci rozmlouvali o tom případě. „Je to skandál!", rozhorlil se jeden z nich, „v této Pešti člověk ani neví, zda jí maso psí, či srnčí!" — „Eh, co se o to staráš?!", ozval se druhý", „jediný případ neznačí ještě ničeho. Těšme se, že my nejíme takových delikatess." — „Ba, já je už jedl, moje žena a děti také", řekne čtvrtý. — „Co!", vzkříknou kolegové. „Tož, tu psinu, od téhož řezníka. Teď vím už zcela určitě, že to bylo psí maso, když jsme je jedli, nechtěl jsem věřiti ani ženě, ani kuchařce". „Proč pak se nehlásíš, člověče, proti tomu řezníku za svědka, vždyť přece víš, že vrchnost vyzývá obecenstvo, aby podávalo důkazy." „Hm", zavzdechne si interessovaný. „Dlužen jsem tomu řezníku několik set korun, oznámím-li jej, nedá mi už na úvěr. Co mám dělati! Myslím, že teď už beztoho nebude sekati psinu."

Tak vyvinutý peštský život na dluh má také svoje specielní orgány — parasitské ústroje. Vždyť musí si vypůjčiti také obchodník, průmyslník, mlékař, jenž na úvěr dává, advokát, lékař, učitel, úředník musí občas také platiti. Odkud tedy berou Pešťané peníze? Na to máme důkladnou a spolehlivou odpověď: V Pešti bylo roku 1907 145 úvěrních družstev, tak zvaných „korunových spořitelen", jež měly 121.229 členův. Z nich bylo téměř 40.000 veřejných úředníků, soudců, učitelů, železničních zřízenců, advokátů, lékařů a inženýrů, 26.000 soukromých úředníků a 18.700 dělníků průmyslových a obchodních.

Mysleli byste, že v Pešti je vyvinut duch střádavosti. Avšak, podíváte-li se na věc z blízka uvidíte, že peštská družstva založena jsou ne za účelem napomáhání střádavosti, nýbrž spíše za účelem šíření zadluženosti. Máme před sebou výkaz o jmění a členstvu 13 největších úvěrních družstev budapeštských. U těchto třinácti nejvzorněji vedených spolků měli členové splacených členských vkladů na začátku r. 1905 K 15,472.571, avšak titéž členové měli ze spolků vypůjčeno K 20,747.475, tudíž o 5 mil. více, nežli vložili. Dlužník

takového družstva musí býti členem spolku. Chce-li tudíž někdo dostati půjčku, musí vstoupiti nejdříve za člena. Tedy vstoupí a žádá půjčku, na př. 600 K, uvádíme zde konkretní případ. Z těchto 600 K strhne mu správa členské příspěvky za dobu minulou 26 týdnů po třech kor. činí K 78·—, dále členské příspěvky na 13 týdnů předem, činí K 39·—, příspěvek k reservní základně všeobecné, k „základně úvěrné“ a pojistné K 42·—, 8% úroky ze K 600·—, úroky z opozdění členských příspěvků, „poplatek za informaci“, „poplatek na výlohy správní“, „za tiskopis“, „zápisné“, spolu úroků a poplatků K 78·67, to činí se členskými splátkami K 237·67 a dlužník dostane v hotovosti vyplaceno netto K 362·33, je členem spolku a dlužníkem. Jemu sice neběží o členství, nýbrž o dlužnictví.

Tedy za dobrodiní, že dostali jsme 362 korunovou půjčku, platíme po 4—6 let 8% úroků ze 600 K, každoročně pak 2% na tiskopisy a 4% za manipulaci, celkem 14%. Příspěvky na fondy reservní, úvěrné a pojistné se členu po uplynutí doby patřičné členské roční třídy vrátí.

A přece v Pešti bylo před 3 lety takovýchto spolků 145 s 121.000 členy, většinou současně dlužníky a 200,000.000 t. j. dvěma sty milionů dluhů směnečních. Pravda, úvěrná tato družstva reeskontují portefeuillní svoje směnky u větších peněžních ústavů, a tak snadno pochopíme situaci, že když r. 1907 peštské peněžní ústavy restringovaly úvěrním družstvům reeskontní úvěry, octlo se 60 družstev nad propastí, ale díky ochotné státní pomoci vlády uherské, vrhnuvší jim 2 milionovou půjčku, ještě se udržely a napomáhají hospodářskému rozkvětu peštskému dále.

Pešťan béře na úvěr všecko: byt, oděv, obuv, pokrm, nápoj, domácí nábytek, zlaté hodinky, operní kukátka, domy, šperky, amatérské přístroje fotografické, myslivecké zbraně, klassiky, lexika, i jiná skvostná díla, všecko na splátky, vstupuje současně za člena korunové spořitelny a současně za dlužníka na splátky. Avšak všechno toto, přijde-li nouze, zastaví, zatíží půjčkami, prodá za čtvrtinu ceny. Výjimku činí tu jen peštská milionářská aristokracie, několik velkoobchodníků a velkotovárníků. (Pokračování).

FR. KRETZ:

DO BÁŇSKÉ KREMNICE.

Po stránce turistické popsáno je Slovensko jenom v té oblasti, kde vévodí Tatry a částečně Karpaty a to je vylíčeno pouze po stránce krás přírodních. Avšak vedle těchto je zde ještě něco zvláštního, co jinde marně hledáte, ba po čem už jinde není ani stopy: etnografické zvláštnosti. Ovšem kraj národní v plné nádheře spatřujeme jen v neděli a o svátcích, ale tolik růzností krojových, tolik rázovitého umění sotva kde jinde mimo moravského Slovácka najdete. Má tedy putování po Slovensku i tu přednost, že vedle nádhery

krajinářské najdete rovnocenné skvosty národopisné, kroje, zvyky a starodávné způsoby života, lepé písně a tance. Nedivme se, že do těchto luzných končin nesoustřeďuje světová turistika své kroky. Jsou toho vinny poměry a řekněme hned: poměry politické. Na celém světě není cizinci tak nevolno jako na Slovensku, nikde není tak střežen, ba přímo obtěžován a tím způsobem i nepřímo vyháněn za hranice jako zde. Zimničná úzkostlivost Maďarů a jich drábů má ohromně velké oči a pro velký strach, že by se Slovensko dalo vznítiti k novému vzbouření, sleduje kroky turistů, třeba zde nechtěli nic více, než co jinde turista hledá a o politiku ani nezavadí. Maďaři stále ve výhni udržují strašidlo panslavismu a pod touto vlajkou potírají každé slovenské slovíčko. Věru, každý je na rozpacích, má-li se na Slovensko pustiti, aby bez úrazu se mohl vrátiti, neboť zde nepanuje svoboda slova, ani sebe nevinnějšího a pouhá česká rozmluva s lidem venkovským může vás přivésti do nepříjemných styků s maďarskými úřady. O takové „radostné“ cestování arci nikdo nestojí a obrátí své kroky raději jinam. Maďaři také o turisty nestojí, aspoň se neroznese do světa pravda, jak žijí v Uhrách nemaďarské národy. Musíme se tedy s tím pěkným krajem seznamovati aspoň v obrázcích, letem zachycených. Snad přece jednou roztrhnou se ony černé mraky, které leží jako pustý středověk nad Slovenskem, ve kterém vzdor nesnesitelné porobě dosud je tolik samostatné umělecké tvorby a ruchem současné doby nepotřísněného starobylého života slovanského.

Chcete-li proniknouti Slovensko do všech koutů, zavadíte často i o kraje bez národopisného statku. Jsou to kolonie vklíněné do Slovácka, tak jako u nás máme ostrůvky národnostní. Z různých příčin, buď náboženských, buď hospodářských usadili se i na Slovensku Němci, zvláště v místech kutacích, kde nalezli zaměstnání a živobytí. Zvláště bohatli ve spišské stolici a obsadili horní města Šťávnici a Báňskou Kremnici. Ze spišské stolice během dlouholeté války a následkem pustošení vojenských tlup byli téměř vyhlazeni; na jiných místech ještě se drží, ač už jejich řady prořidly a zbytky byly pomaďarštěny.

Tak mne táhla touha poznat Němce na habaňských dvorech v Levárech, Sobotišti, Stupavě, Dobré Vodě a jinde, kde ještě mezi sebou po německu hovoří a jejich jména na ryze německý původ ukazují. A také jsem se pustil na Spiš, což jsem popsal ve spisku: Toulky po spišské stolici. Také v Německém Pravně, Gajdelích je hodně němčiny, které málo porozumíte a ve mnohých místech je ještě hodně prostoupeno obyvatelstvo německým živlem.

Už je tomu několik let co jsem si zajel z Turč. sv. Martina do Báňské Kremnice. Nesla mne tam touha poznat tamní městský archiv a zdatného archiváře Pavla Križku,. vědátora na slovo vzatého a tichého, drobného pracovníka. Už jsem ho nezastal na živu, krátce před mou návštěvou zemřel. Kremnici jsem našel ve zvláštním stavu; hrála všecky barvy jako kaleidoskop, tak že jsem se nevyznal. Jsou zde znatelné stopy bývalé německé převahy, která podlehla mocným, svěžím, zdravým vlivům slovenským. Velikolepá je cesta do Kremnice. Vábný kraj, kudy nás nese vlak od Vrútek a kraj nám rychle prchá a vždy luznější panorama mihne se nám před očima. Tak rádi

bychom vyskočili ze supícího vlaku a pustili se do romantických údolí, do čarovné blatnické doliny, která překypuje krásami přírodními a je milým útulkem všech, kdož rádi potěší se harmonií barev a groteskními stíny padajícími z omšených skal v hluboké úvaly, jako vzpomínka zašlých mladých let. Prcháme dál ke Klášteru pod Zniovem se starým hradem. Díváme se v tu stranu, kde v dálce, ve stínu lesů mizí rozkošné údolí vedoucí k Pravnu. Sem málo kdo si zajde. Ale jak krásná cesta odtud na Prievidz! Ani jsme se nerozhledli, už jsme v štubňanských Teplicích, skrovných lázních prostých nádhery, ale velice útulných, kam si můžete zajet osvěžit se v tajemném klidu krásných lesů. Zde už se začíná měnit typ krajiny, už se tu ukazují stopy horských karakterů. Jako bychom byli poblíž Alp. Po lukách rozhozeno je bělavých balvanů, ze smrkových lesů šíří se vzduchem příjemná vůně a nahýbáte se ven z vozu, abyste pookřáli. Přisedli k nám lázeňští hosté; vykládá jeden s nadšením, jak mu dobře bylo v Teplicích štubňanských, kde prý zapadá vášeň a v hlubokosti lesa usíná při šepotu ptactva neklid a všecek duševní rozruch. . . .

Vlak nese nás dále do hor. Stoupáme, pod námi jsou hluboké doliny, rokle, tu a tam sedí samota, drobná horská víska. Doliny jsou už jako propasti proryté horskou bystřinou, která žene pily, jež zpracují ohromné množství dřeva z okolních lesů sem navezeného. Obydlí dřevařů jsou dřevěná, živě připomínají chaty valašské, mají chodby kolem do kola a štíty jsou vějířovitě zrobeny. I cesty jsou zde dřevem dlážděny. Bydlí zde nejvíce Němci, prostí, chudí lidé. Vjeli jsme do tunelu, je jich tu několik, trať stoupá a točí se, tak že objevuje se nám co chvíle jiný malebný obraz, za krátko spatříme hluboko pod sebou cíl naší cesty, staré báňské i historicky význačné město Kremnici. Kremnice leží v tekovské stolici, v údolí, ohraničeném vysokými, zalesnělými vrchy, v jichž útrobách uložila příroda převzácné bohatství kovů. Už začíná Kremnice býti hojně vyhledávána jako letní sídlo a staví se zde směrem ke střelnici, nad kterou vysoko se vlak zatáčí, malebné villy. Z vlaku spatřujeme na protivné straně na vršíčku kapličku, odkud je rozkošný pohled na celý kraj a horskou skupinu, ve spod ční komíny z hutí a dolů. Vlak uvolňuje si, jedeme už ke stanici, která leží vysoko nad městem. Po příkrém svahu sejdeme k prvním chalupám. Nejvíce upoutá naši pozornost nádherný gotický zámecký a farní kostel, který byl r. 1887 nákladně restaurován. Starý farní chrám byl na náměstí. Roku 1879 byly na něm zpozorovány trhliny, pročež bylo nařízeno, aby byl rozbourán. Také několik domů, které pukaly, musilo býti odklizeno. Jsou totiž pod městem rozsáhlé šachty, které zpusobily pohyby zdiva. Starý farní kostel zasvěcen byl sv. Kateřině a obsahoval hojně uměleckých památek. Jeden oltář v něm byl zasvěcen sv. Janu Nepomuckému. Mimo to je v Kremnici klášter a kostel řádu františkánského a řád jeptišek. V klášteře františkánském žil fráter Fr. Konrád Švestka, rodák z Kroměříže na Moravě, muž vzácného ducha a neúmorné píle. Naučil se malovat a obnovoval malby kostelní a obrazů. U něho jsem našel řadu aktů slavného Jar. Čermáka, malíře českého. Jsou to první jeho kresby z akademie.

Kremnice leží na kopcovitém svahu a je velice nepravidelně stavěna. Není zde ani obchodního ani průmyslového ani zemědělského ruchu. Město vadne, staví se pouze maďarské školy a erární budovy. Hornictví zde dosud kvete. Proslulá je zdejší mincovna. Mincovní značka K. B. (Körmöcz-Banya) čili Kremnice Báňská už na nejstarších mincích je známa. Razily se zde i české mince. Za starodávna byl zde zámožný, rušný život, po kterém dnes není ani potuchy. Bývalý blahobyt se odtud už vystěhoval. Kremnice je dnes mrtvé město bez obchodního života a vůbec bez krve. Dosud zde převládá němčina a marno je všecko úsilí Maďarů, pomaďarštiti toto starobylé město. Pouze úřednictvo je officielním nositelem „státní" řeči. Ve směru etnografickém není zde nic zvláštního, v okolí též vyhynul národní kroj na dobro. Co se týče význačnějších památností místa, je zde vedle vzácného gotického kostela umělecká kolosální socha sv. Trojice na náměstí, městský dům, budova reálky, evangelický kostel, mincovna, nemocnice, synagoga a — nejvzácnější — stará městská brána z r. 1600 s kamennými figurálními ozdobami. Jinak zvláště doporučuje se vzorný archiv ku prohlédnutí. Okolí má krásná výletní místa. Nás nesl vlak odtud dál do srdce Slovenska, do Zvoleně, přes Hronskou Březnici, odkud vede odbočka do Šťavnice. —

L. NIEDERLE:

Z PRAVĚKU SLOVENSKA.*)

Byla doba, kdy slovenští badatelé soudili a se zápalem prohlašovali, že Uherské Slovensko jest ode dávna srdcem Slovanstva, Slováci uherští že jsou první obyvatelé dnešní své vlasti a řeč slovenská že je nejbližší staré řeči všeslovanské. Tak hlásal kdysi v prvé době svého tvoření P. J. Šafařík, tak M. Hodža, Lud. Štúr, a myšlenky ty propaguje ještě z části znamenitý ruský slavista T. Florinskij.

Ale dnes soudíme jinak. Dnes i ta část theorií Florinského, jež dokazuje starobylý ráz slovenštiny oproti jazyku praslovanskému, setkává se u ostatních slovanských jazykozpytců s rozhodným odporem, a mínění, že by kdy kolébka a centrum Slovanstva byly ležely na jih od Karpat, že by předkové dnešních Slováků seděli už od pradávna v nynějších svých sídlech uherských, — je pravdě nepodobno. Dnes naopak soudíme, že kolébka starých Slovanů byla v Zákarpatí mezi Vislou a Dněprem, a že tam kdesi vyvíjela se ode dávna i dialektická oblast československá, — tedy mimo dnešní země české. Slováci pak, jsouce větví kmene českého, přišli do své dnešní vlasti odtamtud, ze severu, tak jako do svých nynějších sídel odtamtud přišli Čechové, jako Slovinci, Bulhaři nebo Srbochorvaté. Pro autochthonnost Slováků není dokladu žádného.

*) Stať tuto vyjímáme ze sborníku „Slovensko", který vydala „Uměl. Beseda" v Praze jako premii svým členům v r. 1901.

Náměstí v Kremnici.

Kremnice: Partie kostela.

Nebyli-li však Slováci autochthoni v severních Uhrách, tož přece nepřišli sem teprve v době historické, jak snaží se dokazovati jedna škola maďarská a tu a tam i některý nemaďarský historik. Také tento pozdní příchod kmene slovenského se prokázati nedá. Slováci zde byli podle všeho mnohem dříve, ba neváhám souditi, že byli zde již před dobou, do níž se jinak nejobvykleji klade příchod Slovanů do severních Uher, totiž před IV.—V. stoletím po Kr. Ale při tom nepopírám, že úplně jasných a bezpečných zpráv ani o tom nemáme a že nám zde prameny jmenují v.době př. Kr. narozením i po něm řadu jiných, jistě neslovanských kmenů.

O nejstarších dobách ovšem historie zcela mlčí. Jsme odkázáni jen na to, co nám poví archaeologie, ale toho je dosud jen málo. Ačkoliv i na Slovensku počíná se v posledních letech utěšeně jeviti čilý ruch archaeologický — uvádím jen v Uhrách jména A. Kmetě, A. Sokolíka, P. Socháně, J. L. Holubyho, J. Petrikoviche atd., na Moravském Slovensku J. Kučeru a L. Červinku, — přece víme dosud příliš málo, abychom mohli za pomoci nálezův archaeologických vykládati počáteční historii končin slovenských. Vidíme jen, že horní Uhry byly obydleny už v době kamenné (neolithické), tedy už v druhém tisíciletí před Kr., — ale jaký to byl lid, pověděti nemůžeme.

První, kdo podává zprávu historickou, kterou bychom mohli vztahovati i na končiny severních Uher, je Herodot v V. století př. Kr., jenž se ve své historii zmiňuje (V., 9, 10) o kmeni Sigynnů, potulujícím se na vozích tažených malými koňmi na severu od Dunaje v zemi pusté, daleké, plné včel. Ale kdo byli tito Sigynnové, opět nevíme. A kdo byli později v pramenech jmenovaní severouherští Anarti, Teurisci, Baimi, „pannonští“ Osi? Ani toho nevíme s bezpečností! Národnost jmenovaných kmenů prameny určitě neudávají. Soudíme jen z rázu jména, že Anarti spolu s Teurisky byli asi příslušníci oné velké větve národa gallského, jež během IV. a III. století př. Kr. šířila se od horního Dunaje a východních Alp jednak do nížin pannonských, jednak přes Dunaj i do severních Uher, mezi sklony Karpat a konečně i za Karpaty až ku břehům moře Černého, k ústí Dunaje i Dněpru. Určitě víme jen, že k témuž kmeni patří Kotini, o nichž Tacitus přímo dí, že mluvili řečí gallskou, a kteří se ze starších svých sídel moravských dostali ve II. století po Kr. do západní části severních Uher, ustupujíce patrně tlaku severních Němců nebo Slovanů. Více ne.

Na druhé, východní straně Podkarpatí seděli zase již ode dávna kmenové dáčtí, původu nejspíše thráckého. K nim čítají někteří právě uvedené Caesarovy Anarty, k nim čítá Ptolemaios v II. stol. po Kr. řadu menších kmenů, jako Buridavensie, Potulatensie, Albokensie, Saldensie, Kaukoensie atd., ačkoliv jsem přesvědčen, že všichni nejsou skutečně původu thráckodáckého. Nepochybuji, řídě se jinými důvody, že v té době pojem „Dácie“ a „dáckých“ kmenů byl ponejvíce jen pojem politický a zeměpisný a že zahrnoval v sobě už značnou část obyvatelstva původu jiného, mezi tím i slovanského.

Také germánských invasí Slovensko nezůstalo ušetřeno. Nejdříve se z Germánů objevují suévští Kvádové, jež sice mnozí slovanští historikové

(mezi nimi i vážený náš spolupracovník p. Križko) mají za Slovany, ale jež já sám po dobré úvaze k Slovanům čítati nemohu. Kvádi přišli asi koncem I. stol. př. Kr k dolní Moravě a odtud se brzy rozšířili i do Uher k Váhu, k Hronu a Iplu. Aspoň císař Markus Aurelius, když za válek markomannských (166—180 po Kr.) spisoval své filosofické úvahy, dokončil jejich první knihu, jak z poznámky na konci připsané vidíme, kdesi „na Hronu v zemi Kvádské". To byli první Germáni na půdě dnešního Slovenska, první vlna oněch velkých pohybů německých, jež se pak počaly ve velkém rozlévati přes Dunaj v II. stol. po Kr. a jež přirozeně často zaplavovaly i kraje slovenské. O počátku a příčině těchto pozdějších pohybů máme zachovánu důležitou a zajímavou zprávu historickou.

Julius Kapitolinus v životopise Marka Aurelia (kap. 14. a 22.) vypravuje totiž, jak tlakem severních barbarů (patrně zavislanských Slovanů a Gothů) zdvihla se celá řada kmenů na sever Karpat a Sudet sedících, jak přestoupila hory a postupem svým k Dunaji uvedla zase v pohyb jiné, dosud relativně klidné kmeny dácké, suévské Kvády a Markomanny a konečně i Jazygy sarmatské, kteří se sem byli asi před stoletím přistěhovali z jižního Ruska, usídlili se na stepích mezi Tisou a Dunajem a moc svou rozšířili jistě i do severního Podkarpatí. Zmíněný tlak a způsobené jím pohyby byly pak jednou z hlavních příčin krutých válek zvaných markomannskými, a měly mezi jiným za následek, že se v severních Uhrách, na territoriu dnešního Slovenska, vystřídala po sobě řada různých kmenů severních: sarmatští Roxolani, Alani, němečtí Astingi, Vandali, Lacringi, Victovali, Taifali, Langobardi, a pak nejspíše slovanští Burové, Lugiové a Kostoboci, kteří však vesměs nezůstali zde seděti, nýbrž zarazili jen na čas, zastávkou při pochodu do končin jižnějších.

Slovensko v době té představovalo jistě obraz ethnologicky pestrý a velice pohnutý. Vedle zmíněných národů historie zná jich ještě řadu v době následujících století. Od západu z Moravy a Rakous vnikli sem později vedle Kvádů němečtí Rugové, z Moravského pole obsadili na čas roviny mezi Horní Tisou a Dunajem Langobardi, od východu šířili sem na jisto už od III. století moc svou černomořští Gothové (Taifali), pak Gepidové, od východu zasáhly sem i náběhy hunnské, později Dukelským průsmykem avarské, — a od severu při tom všem, jak je zajisté přirozeno, počali už velmi brzy vnikati do Slovenska i zakarpatští Slované.

Nehledě ke sporným Karpům, Kostobokům a Burům, vnikli sem předně ti Slované, kteří ve IV. stol. Priskovi podávali nápoj „medos" zvaný, od nichž Attilovi Hunnové přejali slovo „strava" pro hostinu pohřební, a ti, kteří na středním Dunaji sluli Římanům Sarmaty služebnými, svrhnuvšími *r. 337* jho svých pánů, vlastních kočovných Sarmatů. Také mapa Peutingerská zná už v Dácii Slovany — Sarmaty Venedy — vedle Sarmatů kočovných (S. vagi, amaxobii).

Jsem vskutku přesvědčen, že Slované začali do Uher od severu vnikati už před IV. a V. stol., je-li správná these, kterou dnes západo-slovanští archaeo-

logové více méně rozhodně akceptují: že totiž pohřebiště zvaná poli popelnicovými rázu lužicko-slezského a rozšířená v celé starověké východní Germánii, jsou projevem kultury slovanské, že představují nám stopy Slovanů do Germánie postupujících, — pak bychom příchod prvních Slovanů ze Zakarpatí do Slovenska datovati mohli už do doby před Kristovým narozením. Neboť i na Slovensku jsou nálezy tohoto rázu: hroby u Púchova, Domanik, Medovarcí, Lišova, Sv. Antala. Ony ukazují, že lid, jenž je zakládal, pronikal už v době předkristové od Visly do údolí považského a do údolí Hronu do župy Hontské. Vyložil jsem své mínění o tom blíže na archaeol. sjezdu ruském v Kijevě r. 1899.

Byli-li Slované, kteří sem už v těchto dobách starých od severu pronikali, už dnešní Slováci uherští, resp. přímí jejich předkové, či zda to byly části jiných větví slovanských, které se pak ve IV.—V. stol. posunuly k jihu do Pannonie, do Alp, na Balkán a teprve potom udělaly místo českým Slovákům, — to je už jiná otázka, na niž si netroufám určitě odpověděti. Ale mám za nejpodobnější pravdě, že Slováci jakožto část kmene českého postupovali ze své zakarpatské kolébky od severu současně s ostatní částí, jež šla přes hory Sudetské do Čech a Moravy. Dostali se tedy do svých končin v stejnou asi dobu jako Čechové do Moravy nebo do Čech. Nepřišli teprve v „novější“ době, jak chtěl Hunfalvy a jiní maďarští historikové, a nepřišli ani z Pannonie v st. IX.—X., jak na základě Dümmlera nově opět Králíček vykládá. Počátky slovanské historie na Dunaji náležejí v Uhrách už českým Slovákům.

Nejisto ovšem zůstává, zdali se osídlení Uher provedlo z Moravy, po osazení Moravy od Slovanů, průsmykem Vlárským a níže podél Dunaje, či zda přímo a současně s Čechy na západě šly rody slovenské přes severní Karpaty do údolí vážského. Možno je ostatně, že postup se dál směrem obojím.

KUNA:

ŽIDOVSKÁ PŮDA V UHRÁCH.

Roku 1904 vydal Géza Petráševič spisek pod názvem „Židovští statkáři a pachtýři“, který obsahuje zajímavé a poučné věci. Spisovatel poukazuje na překvapující zjev, že židé v posledních letech kdekoliv naskytá se jim příležitost skupují úrodnou půdu Uherska, kdežto před tím kupčili výhradně majetkem movitým, penězmi a cennými papíry. Hlavní příčiny toho vidí v přílišném vzrůstu kapitálu a bezměrném zadlužení pozemkův. Spekulanti, většinou židé, tak dalece rozmnožili svůj majetek, že nemohou se na dále zabývati lichvářstvím (úžerou), proto hledí zapustit mocnější kořeny zakupováním statkův.

Druhá příčina je velký úpadek střední třídy zemědělců. Za dob absolutismu, kdy třída zemanská nebrala účasti na životě veřejném, zavládla passivita

i na poli hospodářském, čehož následkem bylo i zaražení vývoje. Když pak rokem 1867 zasvitla v Uhrách doba liberalismu, svobodného hospodaření, zjevilo se židovstvo, které nenasytně vrhlo se na neorganisované, nepřipravené domácí obyvatelstvo, jež upadlo od té doby do rukou lichvářských.

R. 1903 zadlužení pozemkové obnášelo okrouhle 1400 mil. K a když připočítáme jiná zatížení zvýší se suma tato na 2600 mil. korun.

Velmi smutná je statistika převodů majetkových. R. 1875 v 193.568 případech přešel pozemkový majetek v hodnotě 332,800.000 K na nové majitele, v roce 1879 bylo již případů 253.500 a hodnota majetků 382,000.000 K a od té doby číslice tyto stále stoupají, tak že v r. 1901 počet případů obnáší 549.431 a hodnota vzrostla na 824,645.000 K. Jen čtvrtina případů nastala odúmrtím, ostatní pak prodejem, většinou exekučním prodejem.

Vysoké zatížení snáší převážně hospodářstva střední a malá, kdežto 39·1% uherské půdy, t. j. 16,853.089 katastrálních jiter, jest majetek vázaný (fideikomisi státní, církerní, obecní statky).

V židovských rukou před 15 lety bylo 1,747.255 kat. jiter za 10 let potom 2,619.300 kat. jiter u 2.788 židovských statkářů. V tom započítány jsou však pouze statky nad 100 jiter. Za 10 let vzrostl pozemkový majetek židů z 3·70% na 5·57%.

Jestli židé přisvojili si v témže poměru 5·57% i ze statků pod 100 jiter, jichž v Uhrách je asi 15 mil. kat. jiter, tedy 1,200.000 jiter, drží ve svých rukou 4 miliony jiter, tedy více než stát (5·68%) nebo církev (4·90%). Židovstvo vykrojilo od r. 1867 ze země uherské 8·18%.

Rovněž zimničně hledí zmocniti se židovstvo půdy pronájmem. Pachtýři křesťanští jsou z velké části bývalí statkáři, kteří pozbyvše svého majetku nevzdávají se svého zaměstnání. Velkostatkáři pak raději pronajímají židovi, který slibuje větší procento.

Jestliže r. 1894 z 4291 pachtýřů bylo 2697 židů, kteří převzali do pronájmu 2,745.000 jiter (5·84%) o 10 let později bylo jich z 4861 už 3170, kteří vzdělávali 3,350.740 jiter, t. j. 7·12% Uherska.

Tím smutnější jest zjev tento pro ostatní obyvatelstvo, považíme-li že židovští pachtýři zjevují se jen na hospodářstvích polních převážně na Dolní zemi. Odmyslíme-li tedy lesy a běřeme-li za základ pouze onu část půdy, jež slouží polnímu hospodářství, asi 30 mil. jiter, poměrné číslo nebude 7·12%, nýbrž 11·16%.

Ale ještě ani to neodpovídá skutečnosti, neboť nejsou zahrnuty menší statky pod 100 jiter. A i z těch velkou část drží židé, zvláště na Hornej zemi. Taková tedy byla naše uherská hospodářská politika, že židé drží v pachtu na úkor domácího obyvatelstva 12% vzdělavatelné půdy. Plocha země, na které židé hospodaří jako majitelé nebo pachtýři obnáší 37·5% veškeré vzdělatelné půdy uherské, t. j. 8 milionův kat. jiter.

Pozemkový majetek židovský rozmnožil se za 10 let o 2·61%. Jak velké bude toto procento za 100 let? Jaké budou následky pro národní hospodářství a sociální postavení národů uherských?

Nejméně dovedou se bránit proti židovské expansi Maďaři. Za 10 let (1870—1880) zmizelo 500.000 rolníků a přes 1,300.000 zemědělských rolníků Kam se poděli? Hledají chléb svůj po továrnách, nebo nadobro odstěhovali se do Ameriky.

JOZEF MALIAK:

BEH ŽIVOTA SAMUELA ORMISA.

(Latinsky pisaná autobiographia.)

Prvé počiatky známostí prijal som v elementárnej škole veľkorevúckej, v gemerskej župe, kde som 1. Jula 1824 uzrel svetlo. Moji rodičia boli tamejšími mešťanmi: otec menom Michal a matka Juliana Šebian, oba náboženstva evanjelickeho dľa augsb. vyznania. Od útlej mladosti posvätili ma štúdiam. Grammatický a filosofický beh dokončil som na štiavnickom lyceumu v rokoch 1838—1846, vyznačený pre neúmornú pilnost Roth-Telekiánským stipendiumom. V tom čase sa v Uhrách vätšina predmetov ešte v latinskom naukosdelnom jazyku prednášala, takže dľa vymedzenia mluvnice, ktoré Melanchtom vyslovil, že „je grammatica umenie správneho latinského hovorenia a písania“, všetci žiaci latinsky hovorili. Tak sme tedy hovorili latinsky, ako by to bola bývala naša materčina. Pilnovali sme i grécky jazyk a literatúru, kdežto pestovanie živých rečí ponechané bolo súkromnej pilnosti.

Zo Štiavnice odobral som sa do Požuna, kde som na archilycaeume evanjelickom zvŕšil dvojročný theologický beh v rokoch 1846—1848. Právc keď som hodlal navštiviť university nemecké, vypukla občianska válka, ktorá môj zámer prekazila. A tak prijal som miesto vychovavateľa najprv v dome zemského pána Petra Vajdu v obci Jánošovce, pozdějšie v dome Mikuláša Kováča na Ordoši v Novohrade.

Po ukončení občanskej války účinkoval som najprv ako riadny učbár v prvej triede na štiavnickom lycaeume za dva roky, kde som pre žiakov svojich napísal: „Krátky Zemepis“ a „Stručný prírodopis“; obe dielca došly schválenia vysokého rakúského ministerstva výučby a boly odporúčané všetkým nižším gymnasiam.

Zo Štiavnice povolaný som bol do Rožňavy, kde som na vyššom gymnasiume vyučoval v maďarskom naukosdelnom jazyku mathematiku a physiku. Ale ponevádž bola už vtedy maďarčina na silu Slovákom vnucovaná, želajúc radšej svojmu než cudziemu rodu služby svoje venovať, prijal som úrad evanjelického farára v slovenskej obci Nižná Slaná, kde som r. 1857 vstúpil do manželstva so cnostnou pannou Mariou Polonec; manželstvo toto bolo požehnané viacerými dietkami, z ktorých ostal na živote jeden syn a dve dcerky.

Ako farár slovenskej cirkve venoval som obzvláštnu pozornosť náprave slovenskej elementárnej školy a mnoho som pracoval, aby som ju pozdvihnul na stupeň škôl vzdelaných národov. Gemerský seniorát ale vyznačil ma hod-

nosťou škôldozorcu, v ktorej hodnosti postavený vyvinoval som obsažnú činnosť cielom zdokonalenia pospolitej školy.

Medzitým založila veľko-revúcka evanjelická cirkev r. 1862 slovenské gymnasium spojené s učitelským semeniskom, ktorý ústav Jeho cisarsko-královským Veličenstvom potvrdený kvitnul pod menom veľgymnasia dvanásť rokov, až r. 1874 maďarskou vládou bol vyzdvihnutý.

Od časov svatých apoštolov Cyrilla a Methoda nemali Slováci v Uhorsku žiadných vyšších škôl s naukosdelnou rečou slovenskou. Toto po tisíc rokoch prvé gymnasium slovenské naplnilo i moju hruď tak velkou radosťou, že opustiac s mnohými výhodami spojený úrad farársky prijal som pozvanie za riadneho učbára na tomto slovenskom gymnasiume. Bola to herkulovská práca stvoriť behom niekolkých rokov učebné knihy pre všetky predmety v slovenskom jazyku, ktorým sa na gymnasiume vyučuje. A stvorili sme ich nie len ku spokojnosti královskej vlády, od ktorej boly obodrené, lež stvorili sme ich také, že ak neprevyšovaly, ale istotne sa podobným učebným knihám iných vzdelaných národov úplne vyrovnaly. A tak s pomocou božou sme i toto ťažké dielo ku koncu šťastne privedli. Mne dostalo sa do údelu prednášať latinský jazyk a literatúru súčasne s philosophickým studiumom vo vyšších triedach, za ktorým účelom spísal som učebnú knihu logiky a psychologie. Najvätšú činnosť ale venoval som stúdiam vychovavateľským a napísal som „Výchovovedu“ a „Učbovedu“ pre seminaristov, ktoré obe diela vydal „nakladatelský velkorevúcky spolok“.

Roku 1871 vyvolený som bol za správcu týchto ústavov, v ktorej hodnosti sotrvával som dva roky. Zo všetkých sil vynasnažoval som sa umenie výučby povzniesť až na ten stupeň dokonálosti, aby dľa náuky Jána Ámosa Komenského boli v stave nielen vynikajúce talenty, lež i žiaci chatrnejšieho nadania pochopiť a naučiť sa všetkým tým úlohám a predmetom, ktoré od vyšších školských vrchností sú pre gymnasium predpísané. Sledovali sme dôsledne zásadu v tom porekadle vyslovenú, že z každého dreva možno vykresať sochu bôžika (ex quoque ligno posse fieri Mercurium), jestli len vhodným spôsobom budí sa u žiaka pozornosť. záujem, pilnosť a chápavosť. Spojenými silami bolo docieleno, že len 2% všetkých žiakov tohoto ústavu bývalo prinúteno opetovať triedu, kdežto na ných ústavoch prepadanie žiactva dosahuje výšku i 15 až 20%.

Medzitým čím viac tato škola kvitla, tým vätšú závisť budila u Maďarov. Naši žiaci na uhorských akademiach i na nemeckých universitách vynikali ako dobrými mravmi, tak i vedeckými známosťami a pilnosťou. Nechceli dopustiť naši nepriatelia, aby mali Slováci v Uhrách na dostač učených mužov,

Konečne uzavrela maďarská vláda dňa 20. augusta 1874 vyzdvihnuť túto školu, pri čom jej učbárov chválami vyvýšila.

Hlavný pôvodca zrušenia týchto ústavov superintendent potisský Štefan Czekuš podpísal mi svedectvo. Svedčí v ňom, že som od r. 1863—1874 zastával úrad riadneho professora na veľko-revúckom gymnasiume latiny, philosophie, paedagogiky a didaktiky, že som bol od r. 1871—1873 správcom a že som vynikal dobrými mravmi.

Tento beh života písal som v meste Turčanskom Sv. Martine dna 5. novembra 1874. Samuel Ormis.

Táto latinsky písaná autobiographia pripojená bola i s inými svedectvami a prílohami ku prosbe, ktorou sa Ormis uchádzal o miesto professora klassických rečí v Rusku. Divnou náhodou zachovala sa i odpoveď sdelená mu skrze ruský konsulát vo Viedni z 16./IV. 1875, ktorú tu v celom znení podávam ku charakteristike tehdajších ľudí, ktorým bola sverená vtedy správa osvety v Rusku.

„Vašu prosbu ako i životopis a svedectvá poslal som do Petrohradu a žial mi je, že vám nemôžem žiaden priaznivý výsledok sdeliť. Jedná sa totiž o to, že vy ohľadom na váš pokročilý vek a ako otec rodiny nemôžte byť žial bohu prijatý za učbára klassických rečí.“

V celom tom ohromnom Rusku nebolo tedy možno najst miestočka pre jedneho slovenského professora pozbaveného chleba. Tie vytáčky v spomenutej odpovedi sú priamo zahambujúce. Ormis stál vtedy v úplnej mužskej sile na zenite duševnej práce majúc krásnu literárnu minulosť za sebou a keby mu bolo bývalo popriato aké-také útulné miestočko, otázka je, či by bol musel tak rýchle zakončiť svoj život, ako sa to stalo následkom náporu pri kupeckých podujatiach jeho dosavádnemu zamestknaniu cele diametralne stojácich. Posledný dôvod, že ako hlava rodiny, ako otec troch dietok, nemôhol byť prijatý za učbára je do prosta smiešny. Mne sa zdá, že tehdajší minister výučby bál sa prijať vykričaného panslavistu a človeka svojou hlavou mysliaceho. Ale nech je, ako chce, ale tá motivácia je nedôstojná, velmi príhodná k tomu, aby otvárala všetkým Slovákom oči, totiž aby s celou dušou prilnuli k zásade vyslovenej v jednom juhoslovanskom prostonárodnom porekadle: „uzdaj se u se i u svoje kluse!“ Smysel tohoto porekadla je, aby sa každý opieral len na vlastné sily.

Jedinou útechou v tomto hroznom súženi bol úprimny bratrský prejav národa českého, který manifestoval nie slovami, ale dielami spoluútrpnej nežistnej lásky a ktorý prvý priskočil nám na pomoc. Aby si čitateľ vedel utvoriť pochop o tom, aký účinok malo zrušenie gymnasia veľko-revúckého na najprednejších mužov slovenských, dostačuje mi uviesť tu následujúci prípad: Zvečnelý môj bývalý učbár Ormis, ku ktorému som sa vždy najvätšou láskou vinul, a ktorý mi v mojom mladistvom veku, menovite ako theologovi, mnohé vzácne rozpomienky sdeloval, prišiel jednoho dňa koncom augusta a či počiatkom septembra 1874 roku ku mne s pozvaním, aby som išiel s ním do Tisovca. „Píše mi“ — hovoril — „pani Daxnerová, že jej pán, odkedy

čítal publikovaný výrok zrušenia gymnasia, sa tak nápadne zmenil a stal sa tak zádumčivým, že mu nič viac nedáva útechu, ba že v posledných dňoch prestal prijímať i pokrm. Prosí ma, aby som prišiel navštiviť ho a čo je hlavná vec i potešiť. Sober sa, pôjdeš so mňou i ty.“ Môžem povedať, že som nevidel muža v hlbšom zármutku pohrúženého než vtedy pána Štefana Marka Daxnera. Vypravovala nám jeho pani, že ho žiadna rodinná ztrata tak nezdrtila, ako tá zvesť o zrušení gymnásia. Pri tejto zvláštnej príležitosti ale videl som i to, ak vrúcne bolo priatelstvo medzi oboma týmito mužmi a koľkú moc má v takom trápnom položení súcitné slovo úprimného priateľa. Teraz už pochopí každý, akým pocitom nekonečnej vďačnosti našich najprednejších ľudí prijímané boly tie vznešené prejavy lásky bratrského národa českého. Istotne pod dojmom týchto srdce a ducha povznášajúcích udalostí písal mi do Basileje Ormis:

„Vy vezmite si za ideál Slovanov, máte Methoda, Husa, Žižku, Komenského, Tranovského, Jozeffy-ho, Štúra, Kuzmányi-ho, Samuela Reussa atd. Títo čistotou mravou, cielov, prostriedkov, krásou a dobrotou prevyšujú všetkých i Rékov i Rimanov i Germánov. Pravda, že zloba svetská zničila práce a vyznania Methodovo a Husovo, v Komenskom zrkadlí sa hlboký žiaľ ľudského a národnieho utrpenia a my sme ešte nedokončili svet slaviansky a preto nemáme tak skvelých pomníkov, ako je na príklad augšburské vyznanie atd. Ale celá reformacia nemecká je nadpradená niť učenia Methodovho a Husovho, nadpradená a nedopradená. — Nemci ju nikdy nedopradú; ako vidno — tú úlohu nechajú Slovanstvu ... My a Češi sme jedna rodina, oni plamenným mečom napísali Nemcom na chrbát, čo my vedecky vyslovíme. Tam blízko máte v Kostnici spálenište Husovo, to plameň zápalu pre vás!“

Pevná viera Ormisova v konečné víťazstvo spravodlivej veci nedala mu klesnúť ani pod tak hrozným úderom, aký ho zastihnul zrušením veľko-revúckého veľgymnasia. Nadál sa, že ešte sám dožije oživotvorenie vyššieho vzdelávajúceho slovenského ústavu, ktorý bude o mnoho dokonalejší, než zrušený. Ale jeho nádej čaká i dnes na túžobne očakávané splnenie. My predbežne hotoviť sa musíme ešte ku tvrdším zkúškam, než boly tie, ktoré sme dosial prestáli. Teraz ale máme z našich zkúšeností jednu velikú výhodu: vieme, na čom sme. Naši úprimní protivníci povedali nám cele otvorene svoj výrok: „una salus victis: nullam sperare salutem“. A našou povinnosťou je vykonať všetko, čo vykonať možno, pre zachranenie našej ethnographickej individuality. K tejto práci pomoc, Bôh!

K. Lehotský: Pred zkúškou.

B. P.:

SLOVENSKO V R. 1908.

Výbojný politický postup Maďarů v posledních letech vzbudil patrnou pozornost k tomuto národu, který početně ne příliš silný, dovedl si vynutit v habsburské monarchii dominující postavení, od jehož vůle a rozmaru, jak se zdálo, závisela budoucnost říše, a tak i rovnováha evropská. Bližší seznámení se s poměry a silou Maďarů přinesly mnohým badatelům zklamání. Národ, který stál v očích Evropy jako heros svobody, národ, který vždy s temperamentními hesly volnosti a rovnosti šel do boje za svá práva, ve skutečnosti potíral svobodu každého, kromě vlastní.

Ukázalo se, že pod ústavním, moderním nátěrem Uher, který jedině byl znám Evropě, skrývá se strouchnivělé nitro středověkého stavovského státu s útlakem třídním i nacionálním, nedopouštějící přirozený rozvoj k demokracii a rovnoprávnosti sociální i národní. Ukázalo se též, že obdivovaná a obávaná uherská ústava jest budova jen z venčí vyzdobená, ale k pádu se chýlící. Jen zevnějšími podporami mohla se udržet, jakmile jí ty podpory byly vzaty, sřítila se sama svou tíží a vetchostí.

Bylo to na konci vlády Fejérváryho. Všechny ústavní prostředky Maďarů byly vyčerpány. Župní samospráva, mocná opora za řádných poměrů, neodolala mimořádným útokům za doby války mezi korunou a držitely politické moci. Maďarisační a centralisační snahy původně samy podkopaly tyto ústavní bašty; pozdě teprve poznávali Maďaři nebezpečí, jaké plyne z toho soustavného omezování politické svobody ústavnímu zřízení. Poznalo se též, že věc svobody a demokracie je nerozdílně spojena s věcí národní spravedlnosti. Maďaři buďto zanechají svých nejskvělejších tradic, zanechají politiky státoprávní, zřeknou se boje za neodvislost a přiznají dnešní stav na základě vyrovnání z r. 1867, jinými slovy, budou ochotnými sluhy koruny a potom podrží volnou ruku v národních a společenských věcech Uher, aneb půjdou cestou k neodvislosti, ale potom nesmějí bít se na dvě fronty, mít proti sobě nejen Vídeň, nýbrž i vlastní lid a ostatní nemaďarské národy.

Koruna měla v tomto sporu poměrně příznivé postavení. Stačilo pouze, aby nabídla utlačeným milionům politická práva a hospodářské výhody, aby spojila zájmy panovníkovy se zájmy lidu a mohla klidně čekat, až se shroutí celý ten prolhaný uherský ústavní systém, až budou Uhry u její nohou. Mohla přizpůsobit se novým poměrům, upustit od různých aristokratických a reakčních copů, a měla zabezpečenu druhou polovici monarchie. Mohla . . .

Političtí vůdcové Maďarů, resp. koalice, dobře cítili, jak to s nimi stojí. Na jaře 1906 konala se porada ústavní strany. Téměř samá aristokracie. Povstal mezi nimi jeden z uznaných politiků a vylíčil jim situaci: „Dosud jsme v Uhrách vládli my, aristokracie. Teď se rozhoduje o nás. Bez nás? Ano, tehdy, jestliže dále zůstaneme v oposici. Nemáme prostředků, abychom zachránili dnešní ústavu. Síla demokracie spojené s korunou je větší než naše. Buďto tedy půjdeme důsledně za svými hesly do vlastní záhuby, anebo — spojíme

se opět s korunou. Vyhovíme její požadavkům a zachráníme svou moc.“ Hrobový klid. Zvítězil instinkt sebezáchrany nad ctí. V Uhrách patrně neplatí Ehre verloren — Altes verloren. V dubnu už ujalo se vlády ministerstvo koaliční. S přesně udaným programem vládním, který končil všeobecným volebním právem.

Zdálo se, že koruna zvítězila. Ale jen v tom okamžiku. Sotva Maďaři dostali moc do rukou, prvou jich starostí bylo, jak by si ji nadále zabezpečili. Koruně činili v prvé chvíli každé pomyšlení. Smír zdál se úplný. Koaliční vláda ho plně využila, aby upevnila si nadvládu aristokracie, čili konservativních živlů i na dále. Tak začala ta neskončená ještě řada reformních zákonů prozatímní vlády. Začala systematická příprava škol pro učení o svrchovanosti maďarské státní idee, vtělené v jeden národ, řízený dědičnou aristokracií, mající „historické“ zásluhy o udržení maďarského státu.

Apponyi svými zákony o úpravě platův učitelských učinil si odvislými učitele, přísnou disciplinou zavázal je positivně působit ve smyslu maďarisačním, znemožnil jim ukázat ve škole i mimo školu na křivdy feudální vlády, potom získal si úpravou kongruy kněžstvo, katolickou autonomií, při čemž převedl miliony jiter půdy na úkor státu v právní majetek hierarchie, získal si vyšší katolické hodnostáře, s nimiž beztak udržoval velmi dobré styky, potom přišel se zákonem o zrušení školních platů, kterým podťal žíly nestátnímu školství, ať už obecnému či církevnímu, které při všeobecné reakci aspoň poněkud bylo přístupno potřebám jednotlivých národností. Tento systém doplnil ještě před koncem r. 1908 novým učebním řádem pro obecné školy, jímž zvedl požadavky učení maďarštině tak vysoko, že učitel jim bude moci učinit zadost teprve tehdy, zanedbá-li všechno věcné učení.

Když tak ovládl reakční systém koaliční školu, jako základ budoucí výchovy občanů, vrhl se na ostatní obory vládního vlivu. Zákonem o podpoře průmyslu v Uhrách dostala vláda k disposici ohromné miliony, kterých užije plnou měrou k většímu ještě uplatnění volební korupce v Uhrách. Zákon o čeledi znamená moderní vydání pověstného zákona z r. 1514, jímž dovršena v Uhrách poroba selského lidu zákazem stěhování, přímé to příčiny porážky u Moháče 1526. Svoboda stěhování v Uhrách dnes na minimum omezena, ačkoli vysokými daněmi a nepříznivými drahotními poměry život pracujícího lidu v Uhrách stává se nesnesitelným. Nic neobjasňuje poměry lidu lépe, jako fakt, že v kulturně a hospodářsky zpozděných Uhrách padne na hlavu průměrně 59 K výdělkové daně, v Rakousku pouze 39 K, ačkoli patrně podle sociální a hospodářské situace měl by být poměr obrácený. Lid houfně prchá do Ameriky, aby aspoň holý život zachránil, ale líná a parasitická aristokracie pomocí četníků a pohraniční stráže násilím udržuje ho v Uhrách, aby měla laciné dělníky. Za prozatímní vlády koaliční poměry stále se zhoršují. Politické svobody ubývá, právo shromažďovací a spolčovací se omezuje, časopisy národnostní a socialistické jsou pronásledovány se zuřivostí, jako nikdy před tím.

Tak připravuje koaliční vláda přerod Uher od středověku k novověku. Kdo by obdivoval prozíravou politiku maďarskou, s hrůzou musí ustrnouti nad

tou krátkozrakou sobeckostí, s jakou lpí na svých privilegiích dnešní držitelé politické moci v Uhrách. Zde nemůže nastati klidná přeměna, po tomto násilném zašlapání všeho demokratického osení může přijít jen násilná reakce, která smete zbytky středověku. Ale nenastane potom v Uhrách vandalské spustošení?

Nejsou povinni povolaní činitelé předejít těm krvavým převratům. Je to výhodné, je to rozumné, je to mravné, aby pro několik tisíc šlechtických rodin v nejistotě a bídě a porobě úpěly miliony? Má stále ještě být v Uhrách povstání jediným lékem na bolavé rány lidu? Mají se opakovat hrůzy povstání lidu r. 1514, nebo odboj Rákócziho, vyvolaný bídou lidu, či řeži rumunských sedláků pod vedením Hóry a Klosky za Josefa II., neb vzpoura lidu ve východním Slovensku r. 1832, která ještě r. 1848 naháněla strach Kossuthovi? Kdo pozoruje poslední úskok Maďarů s plurálním volebním právem, s chystanou volební geometrií, málem by musel přiznat, že tak se musí státi.

Položili jsme si otázku, kdo byl oklamán při paktu mezi korunou a koalicí! Vidíme, že nikoli koalice. Ta koalice, která hned od počátku cum reservatione mentali pustila se do jednání, která ještě nedojela na hranice Uher po podpisu paktu, a už se dohodla, že všeobecné volební právo uskuteční s plurálním okleštěním, ta koalice, která prozatímní vlády s vymezeným programem využila či zneužila k vylíčenému upevnění svého postavení. Osudná polovičatost rakouská, pověstné fortwursteln, která bojí se kořenné a organické reformy a vždy spokojuje se s nápravou ad hoc, s pouhou omítkou, nahozenou na bortící se zeď, ta polovičatost, která nepokusila se málo ještě vyčkat, aby jednou navždy vypořádala se s maďarskou oligarchií, ta polovičatost se mstí. Zase ozývají se předzvěsti obnovení bojů státoprávních. Stálo to za to, usmiřovat se s koalicí? Myslela Vídeň, že Maďaři nejsou z těch, kdo se vždy vracejí k staré lásce? —

Vidíme, jak teď Maďaři zase systematicky štvou proti Rakousku, jak staví možné a nemožné požadavky, aby zase něco vydřeli v situaci, stísněné balkánskou bouří. Žádají samostatnou banku, ačkoli je to jedna z těch společných institucí, která Uhrám nejvíce prospívá, ačkoli vědí, že kurs uherských cenných papírů klesl tak nízko, jako nikdy před tím, a to následkem otřesené důvěry k stálosti politických poměrů, ačkoli ve skutečnosti většina poslanců je rozhodně proti bance. Ale na vydírání jest jim každý prostředek dosti dobrý. Hned na to našli si záminku, jak by si dali zaplatit zvýšený kontingent vojáčků a málem že už nedosáhli maďarisace plukovní řeči u plukův uherských. Ministru vojenství pramálo patrně záleží na tom, jakou řečí se mužstvo vyučuje, zda armáda je institucí maďarisační či má význam militaristický. Maďaři po nějaký čas, poučeni prudkým pádem po „národní resistenci“, umírňovali se ve svých požadavcích, ale teď patrně už zase cítí se zabezpečenými a opět vystupují výbojně na obě fronty, proti národům nemaďarským i proti Vídni. (Pokrač.)

LID. SPÍŠKOVÁ:

ZE SLOVENSKÉ LITERATURY.

SOBRANÉ DIELA SVETOZÁRA HURBANA VAJANSKÉHO.

Sväzok V. — Cena 2 K 80 h. — Knihtlačiarsky účastinársky spolok v Turčianskom Sv. Martine. 1908.

Dve sestry. Miniatura velkého románu „Koreň a výhonky". Okolí změněno, ale jádro zůstalo. Opět dvě sestry, ale různorodé povahou. Na jedné straně jasná křišťálová horská bystřina — na druhé hluboká tůň, kde nemožno dohlédnouti dna, vábící svou jen tušenou hloubkou, na pohled záhadným klidem, skrývající boje a bouře silného elementu. — Tedy spisovatel opět kolísá mezi dvěma póly — probírá nerozhodnut problematické záhady ženské duše. Jako pravý znalec loví různé perly a podivuje se jich osobitým krásám. Stojí jako před záhadnou sfingou, neví kam se přikloniti, které přiřknouti větší krásu, kterou zvednouti na prestol větší dokonalosti — a v obou případech dochází stejného výsledku — vítězí síla a odříkání. Anna doplňuje Marii a Elena vítězí nad Julií odříkáním a odpuštěním.

Též postavy mužů možno zaměniti Mirka za Alberta — oba po bludné a neopětované lásce docházejí štěstí tam, kde ho nehledali. Vážecký za Laco — jenže Vážeckýho předčí energií, kterou se též vymaní z područí špíny. Z podivínského rozkošníka stává se silný a duševně obrozený člověk. — Ovšem, rozuzlení je rozdílné — tam jediný Mirko a Anička odnáší palmu šťastného vítězství — zde celé dějiště mění se v patriarchální, ale půvabnou idyllu. I na obzoru duševního života starých manželů vzchází lepá večernice a ozařuje svým magickým svitem předvečer jejich života — a zase vítězí princip této novelly: odříkání a utrpení. Provinilá žena zasvětí celý svůj život lásce a pokoře, vzniklé z vědomí viny, ta ji činí snášenlivou a zakřikne každý výbuch odporu. Seriosní, až ztrnule přísný a cnostný muž trápí a dlouho přezírá ženu, která se provinila kdys v dávné minulosti (jako jeho snoubenka). Je zaslepen, až v posled pozná vzácné stránky té trpící duše, která zanechala odlesk svých cností v duši dceřině. —

Ľalia. Zase zlomek románu „Koreň a výhonky" a sice co se týče společenského a politického života. Záhajský po svém hýřivém, nadpoměrném životě padá v propast. V tom nezdravém ovzduší žije bílá, čistá lilie, tu je třeba vytrhnouti z bahna a vsaditi do prosté, ale čisté půdy, by utěšeně zkvétala.

Anna je čistá ženská duše, která ale se vší bujností nevázané mladosti vrhá se nevědomky ve vábný, ale zhoubný život — přijde její ochránce v podobě Bránského, oduševnělého reformátora vředů lidské společnosti. Jeho přičiněním přerodí se bouřný temperament Anny právě tehdy, kdy hrozí okolní bláto potřísniti její andělskou duši a svrhnouti v špínu — vděk za jeho šlechetná konání stává se Anna dobrým strážným andělem, který plaší z jeho čela chmury mraků a kouzlí kol jeho rtů úsměv pravého duševního štěstí.

Jeho zásluhou přeměnila se bílá lilie v libě vonící růži. — Takové prodajné a povrchní duše à la Masloň a stará koketná baronka Gerlingrová (která má za sebou život plný povrchní a plané sensace) musí zhynouti a nemůže se dlouho udržet na vlnách modrojasného plesa.

Abraham Diamant je též jedním z našich przniteľů — ssaje naši krev, žije z našich mozolů a neodůvodněné pýchy i lehkomyslnosti. Je cizopasníkem na těle našeho národa — my jím opovrhujeme, ale nemáme dosti sil ho odvrhnouti a zašlápnouti — naopak přijímáme jeho domnělou pomoc a dobrodiní (tající hojný zisk). Nedovedeme ovládnouti energicky situaci, jsme velkomyslni a opíjejíce se touto cností, zapomínáme rázně jednati tam, kde toho žádá náš i národní prospěch. Jsme takoví zjemnělí à la Žulinský, máme velké, krásné idee, hlučná hesla, ale za chvíli, když se již nasytila naše ješitnost, staneme se rázem apathickými — ospalost je našim stadiem (Maš al). — Mezitím ovládá pole špinavý, ale diplomaticky dobře zaujatý žid a stává se mnohdy neřestným, ale vítězícím

sokem — je v nás mnoho vzletného ohně, ale málo vytrvalosti Bránského. Doufejme však že naše předsevzetí na příště zrodí i zdárné ovoce. — — — — — — —

Snivá duše básníka opíjí se poesií šeré, vlahé noci letní a zahloubává se v hluboké reflexe přírodních tajů. Akkordy velebné hymny zanechávají echo v jeho duši.

Hásník. Studijní skizza opuštěného starce.

Čierny idealista. Malá rozmarná episodka s nádechem jemného kouzla ideálně vznícené duše.

Rybářova žena. Mladé štěstí manželství založeného v upřímné lásce vznáší se nad temnými postavami chudých rybářů jako lehký, modrý motýl průsvitných křídel, nad velkým bodláčím.

Svadobné šaty. Slunce stojí v zenithu a brzy již se skloní ze své dráhy, nastává příjemný poklid večerní, jen tiché, vzdálené blýskání ozařuje ztemnělý již horizont — a pod křídly jeho vzroste nový den s usmívajícím se jitrem — malé mráčky přelétly oblohu, po chvíli se zjasnila a mladé slunko zazářilo oslňujícím leskem. Celkem všední historie: chudá, ale pěkná a skromná švadlena vdává se za mladého, švarného pravotára. — Malé intermezzo švitorných klevetilek jako v Macharově Magdaleně starajících se příliš o počestnost města. Imposantní pozadí dodává prostému obrázku jímavé jemnosti. —

Z listov rozčuleného. Několik drobných črt ku karakteristice člověka, který přivoněl ke všem moderním vědám, ale žádnou neprostudoval řádně — jen zavadil jako letem, nenahlédl hlouběji. Má mnoho krásných a smělých plánů i ohnivého nadšení, ale pohříchu vše za chvíli pomine a rozplyne se v nivec před jeho těkavostí. — Je to taková rozervaná duše, provát i revolučním (vše ničícím) duchem — všady vidí samé nepřístojnosti, ale nemá dosti síly a energie zaujati pósu šlechetného reformátora. —

Jeho neúspěchy jak v literatuře, tak v politice i zanechávají v duši melancholický stín a více rozdírají a napínají chorobné nervy a tím jsou příčinou duševní i tělesné ruiny. — Jeden z řady nepochopených talentů (kteří ale jsou ve svém nitru přesvědčeni o své velikosti), před jejichž lichostí vše se rozpadává. Vstupují do říše bludných atomů — mizí v jich davu — zapomínají hledati hlavní chybu v sobě, ve své povrchnosti a to je též jejich kletbou.

BÁSNE JÁNA HOLLÉHO.

Sväzok I. — Cena 3 K 40 hal. — Turčiansky Sv. Martin. — Vydanie knihkupecko-nakladatelského spolku. 1908.

Ján Hollý (1785—1849) je prvním poslem jara na Slovensku, jako drobný skřivánek péje, kdy ještě země je spoutána — za ním teprve přichází roj smavých pěvců, kdy celý kraj již se směje a oni ve svatém nadšení pějí krásné písně. — Jeho lyra, první zase po dlouhé době, rozzvučela se zvuky rodné mluvy — jsouc vzrušena vřelou láskou k matce Slávě. — Toto čisté vlastenectví je též základní složkou jeho tvorby.

Hollý překládá již v semináři: Virgila, Horáce, úryvky z Theokrita, Homéra, Ovidia a j., tato krasochuť a láska ke klassicismu (v době, kdy již i na Slovensko zavál moderní duch) ho provází jeho životem.

V jeho tvorbě není žádného vášnivého momentu, který by pobuřoval, tam vládne jen svatý klid a mír duše a libozvučná harmonie citů a myšlének.

Antická forma básní je nutna a odůvodněna pro tvorbu Hollého, ta jedině odpovídá jeho klassicky hluboce vzdělanému duchu. — Nechal se svésti jejími ideami, které tak výborně hodily se k jeho jasné mysli — byla však zároveň příčinou, proč se nestal Hollý populárním a jeho namnoze někde krásná místa nevnikla v duši toho lidu, pro který on žil a pracoval s takovým vroucím, ale poklidným zápalem. Neméně osudným stalo se pro něj bernolácké nářečí (západoslov.).

Hollý byl současníkem Kollára, jehož „Slávy dcera“ těšila se tak vzácné oblibě, byla hojně čtena a s opravdovým zápalem přednášena, což v mnohých mladých duších vzbudilo touhu kráčeti po této stopě a tomu nadšení máme mnoho co děkovati, neb nám

vzbudilo opravdu vzácné talenty. V tvorbě Hollého je možno znamenati dvě periody. V první, lyrické (1832—35) jsou selanky. — Hollému jsou pastýři jen staffáží — doplňkem — pěkným předmětem, který doplňuje a zvyšuje jemnou krásu přírodní. V selankách je hlavním momentem utěšená malba přírodní a libý zpěv ptactva. Obrázky jsou ovanuty kouzelným dechem malých idyllek (Jaroslav, Hlasislav, Kráska a Golislav).

Přistupujeme k druhé periodě Hollého (1837—1841). Básník pobádán jsa Musou, pěje žalozpěvy. Nejznámější jsou: Pláč matky Slávy, Pláč matky Slávy nad synami odrodilými a Pláč matky Slávy nad synami Svatoplukovými. Zde rejprudčeji se ozývá tklivý bol nad osudem národa a těmi mlhami proráží, jako zářný paprsek zlatého slunce naděje v jasný a slavný den Slovanstva. K nim se druží ódy. Největší a nejzdařilejší (obsažené v této sbírce) je velký hrdinský epos Svatopluk, kterýž je též hlavním representantem jeho epiky. Epos je rozdělen ve 12 zpěvů.

Němci uvězněný Svatopluk prosí Boha o vysvobození. Bůh sešle dobrého anděla ke Karolmanovi, který mu ve snu zjeví nevinnost Svatoplukovu Karolman svolá sněm, kde vyjeví svůj sen i připamatování anděla na pomíjejícnost štěstí pozemského. Dle smluveného plánu propouští Karolman Svatopluka z vězení a slibuje za zadostiučinění brannou moc ku opětnému získání trůnu Slováků, pod podmínkou poddanství Němců (roční poplatek 100 koňů, 200 volů a též tolik hřiven stříbra) — by nové jich přátelství bylo spjato tužším svazkem, zasnubuje mu svou lepou dceru. Svatopluk po dlouhém přemítání svolí a přistoupí na všecky podmínky, hnán jsa touhou po vlasti — těší se, že snad jednou bude možno setřásti se sebe nepříjemné jho. Mezitím co sbírá Karolman vojsko, pořádají se na jeho dvoře hry rytířské, ku slávě a pobavení hosta. Černobog zahoří pomstou k Svatoplukovi, který svrhl jeho modlu a odvedl lid od bludného modlaření, svolá své věrné druhy, kteří též byli strženi s výše božstva a vybízí je k podněcování lidu proti Svatoplukovi. Černobog využije válečných příprav a haní lidu nové božstvo, leč ničeho nepořídí — na místech, kde stával jeho chrám, kde tolik lidí se mu klanělo, najde hromadu popele.

Černobog, vida svůj neúspěch, kuje nové plány. Přemění se v Rastislava a jde na Děvín, kde ve snu zjeví se Slavimírovi a vypravuje o chystané válce a zradě Svatoplukově. Slavimír pobouřen, vyšle Ludomíra na zvědy — když pak tento ztvrdí ty zprávy, táhnou nejdříve přednější hrdinové slov. proti Svatoplukovi. Zatím Němci vrátili se od her k hodům, kde Svatopluk Němcům vypráví osudy svého národa. Zde básník využil všech zkazků z čárných písní i starých bájí mythicky zahalených. Zalétá až do Indie, kde prý je kolébka Slovanů, odkud po dlouhých poutích přišli do naší vlasti. (Škoda, že toto mythické zabarvení nemělo vliv na zjemnění formy zevní) Po té Karolman daruje Svatoplukovi vzácnou zbraň. Svatopluk pospíchá za svým vojskem. Přes Černobogem rozvodněnou Moravu spěchá vojsko k Děvínu. Po hrozné bitvě s pohan. Slováky chtějí dobývati hradu. Před bitvou jde ještě Svatopluk vyjednávati se svými krajany, kteří ho přemluví a učiní svým králem za cenu zrušení slibu poddanství Němcům. Svatopluk váhá, konečně svolí a staví se v čelo udatným jonákům. Zvěděvše o tom Němci vzplanou hněvem a útočí na Děvín. Po hrozných ztrátách na valech vrací se Němci do tábora. Od Svatopluka vyslaní poslové přinášejí zvěsť, že Němci chystají se k novému útoku. Za mlhavého ranního šera srazí se obě vojska před hradem — když Němci jsou již téměř vysíleni, vybízí jich vůdce, udatný Bitwald Svatopluka k souboji, kde též rukou Svatoplukovou padne a s ním i veškerá vojska bavorská.

Základní ideou je zde velký boj Slovanstva s Němectvem. Povahová nerozhodnost a váhavost, nepřátelská krutost a násilí působí stejně zhoubně, jako nevěra a domácí zrada. Dlouhé líčení jednotlivých zápasů, zvláště rozvláčný popis zbroje Svatopluka darované Karolmanem (na 5 a půl str.).

Ráz epiky je plně zachován plastickým líčením bitev a důležitých historických momentů — děj rozprostírá se před zrakem čtenáře, co široký proud rozvodněné řeky, kde nejsou k dohlednutí jednotlivé body. Hollý stal se jitřenkou na slabě se rdícím nebi literatury slovenské — byl prvním hlasatelem jasného dne. Dosť bolo noci! Svitaj, svitaj!

POLITICKÝ PŘEHLED.

Prohlášení annexe Bosny a Hercegoviny a vzniklých z toho zápletek a obav dovedou Maďaři náležitě ve svůj prospěch využíti dle receptu, osvědčeného již za doby okupace. Ještě ani nebylo jisto, jak přijmou signatární mocnosti porušení smlouvy berlínské, jak postupovati bude Turecko a Srbsko s Černou Horou a již reklamovali si Maďaři země annektované pro sebe, poněvadž kdysi v minulosti spadaly pod vládu králů chorvatských, kteří byli ovšem zároveň králi uherskými. Ale bude potřebí ještě mnoho porad, studií a bojů, než upraven bude státoprávní poměr nových zemí k polovinám tohoto mocnářství.

Maďaři však stísněné situace předválečné použili hned k tomu, aby vynutili si staré požadavky, směřující k úplné rozluce a osamostatnění Uher. Je to především roztržení jednotné armády a samostatné celní území s vlastní cedulovou bankou.

Vojsko použiti má i barev uherských při praporech a vedle rakouského i uherský erb, ve vojenském soudním procesu při plucích uherských užívati se má maďarštiny jako úřední a obcovací řeči a hlavně, že pluky, u kterých prokáže se, že aspoň 20 procent mužstva mocno je jazyka maďarského, vyhlásiti se mají za maďarské, v ostatních plucích užívati se má maďarštiny vedle obcovací řeči pluku. Vláda chopila se těchto požadavků horlivě, proto tolik ministerských cest do Vídně a konečně uveřejněny byly i kompromisy, jimiž řešiti se má tato otázka. Prapory prý vůbec se odstraní, jako strategicky bezvýznamné, řeč služební, tedy i při vojenském soudu, zůstane nadále výhradně němčina, požadavku plukovní řeči maďarské u pluků uherských prý se vyhoví a vydán má býti nový branný zákon na 15—20 let, který od Uherska bez souhlasu rakouského měněn býti nesmí. Otázka samostatného území celního vyrovnáním Beckovým do r. 1907 zůstává dnes v pozadí, za to tím větší agitace provádějí se proti společné bance, jejíž pospolitost zákonně zajištěna je pouze do konce r. 1910. Aby mohla působiti dále, musí podati žádost k oběma vládám o prodloužení privilegia, které předloží vlády svým parlamentům. Banka podala žádost ze dne 21. prosince 1908. Rozvážnější kruhy politické, Wekerle, Andrássy, jsou proti bance samostné, znajíce, jakou škodu národohospodářskou Uhry by utrpěly úplným rozloučením. Zaujímají tedy stanovisko kompromisní pro banku kartelovou. Tato zřízena má býti tím způsobem, že akcionáři rak.-uherské banky založí dvě banky zvláštní s vlastními ředitelstvími, které o společných záležitostech raditi se budou pod předsednictvím generálního guvernéra. Tímto způsobem vlk se nažere a koza zůstane celá.

Proti oběma těmto požadavkům příkře se postavil rakouský parlament. Již kn. Lichtenstein velkou svou protimaďarskou řečí o annexi Bosny a megalomanii maďarské pohněval si pešťskou žurnalistiku. Vystoupení pak hr. Fr. Thuna proti vojenským požadavkům zavdalo příčinu k mnohým úvahám a polemikám, v nichž politikové rakouští vyličováni jako neloyální vůči panovníkovi, ježto zasahují do jeho pravomoci, kterou chtějí obmeziti. Otázky vojenské mohou býti řešeny pouze králem, jakožto nejvyšším pánem armády, společným ministrem vojenství a náčelníkem generálního štábu. Každé jiné zakročování prohlašováno jest politickou veřejností uherskou za nemístné a neoprávněné. Rakouský parlament však vidí ve vojenství záležitost společnou, která podléhá ovšem kontrole obou parlamentů.

O národních maďarských požadavcích mluvilo se při novoročních gratulacích, kde ministři Wekerle, Andrássy, Košuth, odpovídajíce na proslovy, slibovali co největší zájem, který oněm otázkám věnují.

Jednání o fuzi v koalici bylo zatlačeno prozatím do pozadí. Proti volební reformě ve smyslu Andrássyho na mnoha místech na schůzích maďarských bylo ostře hovořeno. Ze slovenských povolena pouze jediná v Rajci.

Slovenské stanovisko k dnešním politickým snahám je naprosto odmítavé. Je příliš patrno, jak sesilněl by živel maďarský na úkor národností, kdyby povolena byla plukovní řeč maďarská podle přání maďarských všem plukům, jejichž 20% mužstva ovládá státní jazyk. Všech pluků uherských jest 41. Z těch je Maďarů 42%, Němců 15%, Srbochorvatů 16%, Rumunů 15%, Slováků 10½% a Rusínů 15%.

„Slov. Týždenník“ o maďarisaci vojska poznamenává:

„Maďari chcú pri vojsku maďarčinu nie pre Maďarov, — lebo veď tí ju aj tak mali — ale ju chcú pre nás, pre Nemaďarov. Oni nám chcú natiskat maďarčinu i pri tej ťažkej, úmornej službe vojenskej. Dosiľ maďarisujú školou, kostolom, kapitálom, úradmi a všetkými úradnými pobehajmi. Toto sa im už zdá primálo. Napozatým chcú maďarisovať i skrze vojsko. Zpomedzi 41 plukov, ležiacich v Uhorsku, sú len štyri také, že niet v nich Maďara ani pätiny. Také to čisté sú následovné pluky:

Pluk číslo 71 (Trenčín)
„ „ 44 (Karanšebeš)
„ „ 63 (Nasódska Bystrica)
„ „ 64 (Oraštie)

Čisto maďarské pluky sú tiež len 4. Takých plukov, kde sú Maďari vo väčšine, je zpomedzi všetkých 41 len osemnást; takých plukov ale, kde máme väčšinu my nemaďarské národy, je dvadsať a tri. A predsa: vláda chce vyhlásiť za maďarské všetky tie pluky, v ktorých aspoň rozumie po maďarsky čo len pätina. Ostatné reči z týchto plukov chce vytisnúť. Slovom, Nemaďarov by vláda rada zase ponížiť, zase potupiť, švindlom vziať 37 plukov za maďarské a len 4 za slovenské a rumunské.

Rovněž samostatná banka sloužila by maďarisaci, vedena by byla feudály a agrárníky ku potlačení menších lidí, byla by sinekurou pro řvoucí politiky a přivedla by sebou mnohé nesnáze národohospodářské.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Scotus Viator: Racial problems in Hungary. (London. Archibald Constable & Co. Ltd. 1908.) Krásnou knihou překvapil národnosti uherské známý anglický historik. Chtěje věnovati se dějinám rakousko-uherským, upoután byl problemy národnostními v této monarchii tak spletitými a pochopil záhy, že kdo neporozumí snahám národnostním, neporozumí dějinám rakousko-uherským vůbec. S velkou přípravou jal se studovati již k svému dřívějšímu dílu „The Future of Austria-Hungary“ záhady narodnostních zájmů a poznav z autopsie i četné literatury nacionální poměry uherské, uložil poznatky a zkušenosti své do knihy, která právě vyšla: „Rassové problemy v Uhrách“. Kniha věnována je hlavně Slovensku, jeho historii kulturní i politické, jeho utrpením a snahám. Skvostná výprava díla zvětšuje jeho vysokou cenu.

V budoucím čísle přinese „N. S.“ podrobnější referát o celé knize a zde uvedeme hlavní obsah díla: Po předmluvě brání se autor proti lžím, podezříváním a urážkám maďarského tisku a informatorů ciziny, jako je dr. Yolland, Esterházy, Széll, Apponyi, Majláth a přemoudrý dr. Gerő, kteří vyhlašovali jej za podvodníka, podplaceného žida, špiona a pod. Určuje Slovensko zeměpisně a statisticky a přikročuje ku staré historii, vylíčuje reformaci a protireformaci, probuzení národa maďarského počátky slovenské literatury, literární a politický panslavismus, pak počíná maďarisace, revoluce a doba přechodná až do vyrovnání rak.-uherského. Od té doby datuje se zvýšení persekucí, politická passivita. Autor seznamuje pak vzdělanou cizinu s uherskými zákony o vyučování, se zákonem národnostním a uherskou administrativou. Další kapitoly obsahují vylíčení volebního zákona a úžasné uherské korrupce při volbách, právo shromažďovací a persekuce tisku a končí maďarskou justicí. Na to následují články Jurkovičův o lidovém umění, Vajanského o národní slovenské poesii a o melodiích od A. Kolíska a M. Licharda.

Jako doklady slouží autorovi 19 příloh, které obsahují: zprávu parlamentní komisse o otázce národnostní 1861, petici biskupa Moysesa, zákon národnostní 1868, rozdělení obyvatelstva na národnosti, statistiky kulturní (o vyučování maďarštině a zlých následcích zvrácené výchovy). Mluví pak o maďarisaci pomocí církve, udává statistiku rumunských a slovenských politických processů a věnuje pozornost také stránce hospodářské.

V následujícím hovoří o národnostním hnutí Rumunův a vrací se opět ku Slovákům, k jednotlivým případům z nedávné minulosti

(senická volba, Hlinkova afféra, případ Vajdův, krise v Chorvatsku a úplatkovou afféru Łatkóczyho).

To, čím Arnošt Denis je Čechům, našli Slováci v Setonu Watsonovi. Historika seriosního, nezaslepeného stranictvím a dobrého přítele. Kniha rozletí se po celém světě a snad opraví mnohé mylné náhledy o „rytířském“ národě maďarském, bojujícím za právo a svobodu. Dílo přeloženo bude do němčiny, ruštiny a češtiny.

*

Maďarské informace ciziny. Aby zmenšili dojem, s kterým setkalo se odhalování pravd o Uhersku v cizině, sorganisovali Maďaři informaci ciziny pomocí peněz vládních. Vydávány jsou časopisy v jazyce francouzském a anglickém a publicisté a politici sami súčastňují se těchto akcí velmi horlivě. V poslední době vyšla kniha hr. Majlátha: „Res Hungaricae“ anglicky a německy a také anglická studie o uherském právu státním a poměru k Rakousku od hr. Apponyiho. Nového ovšem nepřinášejí mnoho a s knihou Scota Viatora a projevy Björnsonovými polemisovat nemohou.

*

Církevní process Hlinkův. V prosinci projednávány byly žaloby biskupa Párvyho proti faráři Hlinkovi před kongresací koncilu v Římě. Žaloba sestává ze 60 bodů a počíná slovy: „Eminence a předůstojná knížata! Kněz Hlinka, farář ružomberský, projevil se tak zločinným, bezbožným, zarytým a buřičským, že kdyby nebylo po ruce nevyvratitelných důkazův (Rakovského, Chudovského a Tholdova), zdálo by se nám nemožným, že člověk Bohu zasvěcený a jako pastýř k blahu duší ustanovený zapadnul do takového bahna divokosti a bezbožnosti. Kněz tento slovem i písmem proslovoval názory kacířské, je rozšiřoval, proti svému biskupovi nejen bouřil, ale místo povinné piety i urážky a násilnosti páchal, lid popuzoval ku vzpouře, ba dokonce ku krveprolévání a žhářství, dokázáno je také, že dopustil se simonie, aby faru získal. Na své prvé faře podal Hlinka patrné známky své nepokojné, nezkrotné a ctižádostivé povahy a neuctivosti vůči svému arcipastýři. Po 3 leta přetvařoval se, jakoby již rozumu nabyl a uchýliv se od způsobu svého života, polepšil se. Když pak stal se farářem ružomberským, zhoršil se ještě více a rozšiřoval mnohokráte názory kacířské, lid k rebelii, žhářství a krveprolití popuzoval a odboj proti obecnému pořádku zosnoval. Ku trestu vězení na 2 roky byl odsouzen, rozsudek potvrzen byl i soudem appelačním a má za následek notam infamiae. Faru ružomberskou získal simonií. Prapor neposlušnosti, neuctivosti a odboje proti vlastnímu biskupovi pozdvihnul.“

Proti této žalobě zásluhou dra Koliska z Hodonína shledán byl dostatečný materiál svědecký a dne 12. prosince žaloba projednávána byla pod předsednictvím prefekta kongregace koncilní kard. Geunariho. Obhájcem Hlinkovým je Carlo Marini a dr. Al. Kolísek. Definitivního rozhodnutí soud nevynesl, ale požádal o předložení důkazů Párvyho, na jichž základech rozhodnouti se má, zda Hlinka zbaven bude fary a suspense biskupova uznána. Ružomberští katolíci poslali stolici papežské přípis, podepsaný 5000 osobami, v němž žádají spravedlnost pro svého faráře a vypočítávají zásluhy o církev a náboženství.

My, kdož známe politické pozadí aféry, jíž měl býti Hlinka jako nepohodlný oposičník ružomberské radnice a zjevný panslàv zničen, nemusíme více vysvětlovat a poznamenávat.

*

Kaplan a biskup. Zvláštní zápas odehrává se mezi biskupem Párvym a kaplanem Flor. Tománkem. Mezi kněžstvem na Slovensku, které jest vším možným spíše, než duchovními pastýři, našlo se několik lidí odhodlaných a poctivých, kteří pokusili se podržet si své národní přesvědčení a volnost projevu. Když dovedli odolati slibům a nástrahám, když nedali se žkorrumpovati nadějemi na fialové pásy a tučné obročí, pokouší se jeho biskupská osvícenost zlomit nepohodlné svěřence mocí. Je to zvláště mladý kaplan Flor. Tománek, jenž těší se neobvyklé pozornosti svého biskupa. Je muž plný náboženské horlivosti, kanonických mravů, ale také věrným Slovákem a přítelem pravdy a spravedlnosti. S neobyčejnou vervou dovede budit národní sebevědomí šířením tisku, poučeními a osobními vlastnostmi. Ač ještě nikdy nebylo mu vytknuto nic protizákonného, přesazuje jej biskup ze stanice do stanice. Je tedy Tománek stále jako na cestách, které budou pamětihodny tím, že šířil národní

uvědomění i v krajinách nejzapadlejších, kam jej biskupská milost poslala. Aby znemožnil mu styk s lidem, poslal jej již dvakráte do klášterního vězení, při čemž se mu stala blamáž, že jesuité v Trnavě a kapucíni v Maria Bessenyö nevinného člověka věznit odepřeli. Novým dopisem odstranil tedy biskup Tománka do kláštera milosrdných bratří ve Spišském Podhradí, při čemž spoléhá, že mniši v jeho diecési spíše podrobí se jeho rozkazům. Tománkovi zapovězeno jest opouštěti klášter a město, stýkati se s kněžími, zvláště pak s kleriky a theology, aby je nenakazil slovenčinou. — Je to tedy 21. stanice Tománkovy působnosti.

*

Církevní resistence v Kovačici. Po odstranění faráře Čaploviče chopila se evangelická církev kovačická příkladu katolické obce Lúček a občanstvo usneslo se zdržovati se do té doby, dokud farář Jan Čaplovič opět do svého úřadu uveden nebude, návštěvy chrámu, nedávati křtíti, pohřbívati a sňatky církevní uzavírati. Církevní vrchnost mění administratory, ale Kovačica prohlásila, že v resistenci setrvá až do konce.

*

Školní inspektor brašovské stolice nařídil, aby nápis na školách rumunských zněl: „Řeckoorientální konfessijní škola“ a nikoliv „Rumunská konfessijní škola“.

*

Ferdiš Juriga, slovenský poslanec, žádal, aby mu ve smyslu zákona prominuta byla poslední čtvrtina dvouletého trestu. Ale žádosti jeho nebylo vyhověno. Emerich Žalužinský býval redaktorem rumunského socialistického listu a v té hodnosti byl asi před třemi lety odsouzen pro „buřičství“ na 3 měsíce politického vězení. Časem Žalužinský zhavraněl a vstoupil do redakce Kossuthova osobního listu „Budapesta“. Když teď musil nastoupiti trest, jeho koaliční protektoři všemožně se vynasnažili, aby renegát Žalužinský byl propuštěn. Skutečně po jednoměsíčním vězeni další trest mu byl prominut. Taková je spravedlnost maďarské vlády.

*

Vyučování náboženství, které někde odbývalo se jazykem mateřským i na školách státních, nařízením ministra Apponyiho má býti prováděno pouze maďarsky. Rumunští kněží vzepřeli se tomuto výnosu, za což potrestáni odnětím platu. Na jejich žalobu odpověděl jim rumunský arcibiskup, že v prvé řadě poslouchati mají církevní vrchnost, která káže, aby vyučovali náboženství dále rumunsky. Zajímavý konflikt.

*

Úprava kongruy. Je úžasno, čeho používá maďarská politika k šíření maďarisace. Nejen volební reforma, nejen zákony školské, požadavky vojenské a bankovní, ale i úprava kněžských platů má sloužiti k rozmnožování státní idee. Dle nové úpravy platů utvořeny byly dvě třídy kaplanské a farářské, a vyšší třídy dosáhnou pouze kněží, kteří ovládají maďarštinu. Nižší třída kaplanská spojena je s platem 500 K, vyšš 1000 K, u farářů nižší 800 K, vyšší 1600 K. Tím postiženo bude zvláště duchovenstvo ritu řeckého.

*

Ministr Apponyi a vyučování maďarské řeči. V zákonném čl. XXVII. 1907 t. zv. Apponyovském zákoně školském žádá se, aby dítě dovedlo myšlenky své v řeči maďarské srozumitelně ústně i písemně vyjádřit. K tomuto paragrafu vydal Apponyi tři nařízení o methodě vyučování a rozvrhu hodin maďarských. Dodatek týká se ovšem škol dosud nepomaďarštěných, nikoliv tedy státních. Pro školu šestitřídní s 1 učitelem stanoven počet hodin 13, s 2 učiteli $21\frac{1}{2}$, se 6 učiteli již 39, takže v jedné třídě vyučuje se 7 hodin maďarštině. Způsob vyučování má býti konversace a čtení s psaním. V prvé třídě má se docílit takového stupně znalosti, aby dítě na jednoduché otázky dovedlo odpovídat. Ve čtvrté třídě však má plynně maďarsky hovořit se správnou výslovností a maďarským slovosledem. V šesté třídě by si přál pan ministr, aby školáci rozmlouvali v maďarštině o obecní, okresní a municipální administraci, o katastru, o knihách pozemkových, o daňových zákonech, o vojenství, soudnictví a státním právu.

Učitel, která ze svých žáků nenadělá maďarských advokátů, bude stihán disciplinárně.

*

Vyznamenání. Za služby, které prokázali maďarské vládě radikální Srbové při volbě maďaronského kandidáta Bogdanoviče na stolec patriarchální, obdrželi kříže a řády: dr. Krasojevič, A. Hadžič, V. Nedelkovič a J. Dobrodolac. Je to od r. 1867 prvé vyznamenání Nemaďarů v Uhrách.

Maďarská lidová strana, která kdysi měla ve svém programu i spravedlnost národní, od prvních počátků aktivní slovenské politiky ztrácí půdu pod nohama. Je to strana klerikální a pokouší se na svá hesla získat lehkověrný lid. Mezi Slováky vydávají známého „Kresťana“ a „Naše Noviny“.

*

Anketa maďarské seriosní revue „Huszadik Század“ přinesla zajímavé posudky znamenitých lidí ciziny o plurálním právu Andrássyho, které vyzněly pro pluralitu velmi nepříznivě. Andrássy vymlouvá rozličnost názorů tím, že prý cizí politikové specielní poměry uherské neznají. Po vydání knihy Scota Viatora bude tato mezera ve vědění znamenitě vyplněna.

*

Zakázáno bylo lidové shromáždění proti Andrássyho reformě ve stolici Novohradské v okrese hornostrehovském. Jako důvod udáno, že prý by se sešlo mnoho lidu.

*

Andrássyho volební reforma, kterou zavedeno bude plurální hlasovací právo je už zajištěna. Souditi tak lze z toho, že konečně administrativní úřady povolily lidové slovenské shromáždění proti pluralitě v Rajci (trenč. stol.), jež zahájil posl. Skyčák. Mluvil dr. Jan Mudroň z Turč. Sv. Martina a dva rolníci.

SLOVENSKÉ SOUDY.

Poslanec dr. Milan Ivanka před prešpurskou kr. tabulí. V processu pro pobuřování, jehož prý se dopustil posl. dr. Ivanko ve svých kandidátních řečech v okresu pezinském loňského roku, uznán byl žalovaný vinným a odsouzen soudní stolicí v Prešpurku na 1 rok vězení a 1000 K pokuty. Odsouzený appeloval ku král. tabuli, která 18. pros. zkoumala rozhodnutí prvého fora.

Starý obrázek. Předseda roztržitý, nervosní, umlčující obžalovaného a napomínající obránce. Fiškus (žalobce) ohřívá staré fráze o nebezpečí, které hrozí vlasti, o trestuhodné činnosti panslavských agitátorův. Soudcové neposlouchají, neboť vše je jen komedie, aby vyhovělo se liteře soudního řádu, rozsudek už mají dávno přichystaný. Znamenité řeči obrancův jsou hlasy volajících na poušti. Proto nikoho nepřekvapuje, že rozsudek prvé instance uznán platným, ano zvýšen byl přisouzením soudních útrat obžalovanému.

Státní žalobce poukazuje na přitěžující okolnosti, že obžalovaný je intelligentem, na nebezpečí deliktu a na to, že obžalovaný ve své agitátorské činnosti pokračuje. Odsuzuje národnostní buřiče, kteří z egoistických cílů podněcují lid, v čemž je podporují nedbalé hospodářské poměry lidu. Vzpomíná také zahraniční akce meetingové ve prospěch národností.

Obhájce přeje si zvláště v politických processech nestrannost a odůvodňuje jednotlivé body appelace: Svědkové žalovaného nebyli připuštěni k výslechu a svědkové protivné strany nepodali a ani nemohli podati ani přibližně správný obsah inkriminovaných řečí. O bouření mluviti se nemůže, poněvadž politický program obžalovaného jest identický s programem maď. lidové strany.

Dr. Ivanka brání se pak sám za častého přerušování se strany předsedy. Požadavek vyučování v jazyce mateřském není pobuřováním, nýbrž přirozenou podmínkou nabytí elementárních vědomostí. Mimo to i národnostním zákonem povolují se řeči nemaďarské do škol nižších a středních.

Obhájce oznámil nullitu.

*

Ještě Černová. Je tomu již déle nežli rok, co přišel světit maďaronský děkan Pazurik v průvodu ozbrojené moci černovský kostel. Neblahý chrám Páně! Hned při vchodu do obce válela se v krvi polovice obyvatelstva a 15 nešťastníkův vydechlo tam duši. A místo aby zakročeno bylo proti vinníkům, štvavým kněžím, krvelačnému slúžnému a vraždícím žandárům, obžalováno bylo 55 pozůstalých pro násilí proti úřadům a soukromým osobám, pro laudacio kriminis, ano i pro krádež, a z nich 40 odsouzeno do vězení a káznice dohromady na 36 a půl roku. Úžas pojal celý vzdělaný svět, ale na tom ještě není dosti. Následovaly tiskové processy novin, který hrozný tento čin registrovaly.

Dne 18. prosince m. r. stál před porotou pešťskou Andrej Obuch, úředník banky „Tatry“ v Turč. Sv. Martině, aby se zod-

povídal z pobuřování proti maďarské národnosti a osočování slúžného Pereszlényi-ho, jehož se dopustil článkem „Černovská massakra“ v „Nár. Novinách“. Vedle něho žalován byl Josef Cipár, stolařský mistr rovněž v Martině, pro osočování téhož služného článkem „Dopis z Ružomberka“, také v „Nár. Novinách“ uveřejněného. Žalované bránil Pavel Mudroň.

Zajímavý byl passus ve svědecké řeči slúžného Pereszlényiho, bezprostředního původce krveprolití, z něhož viděti nestrannost uherských administračních úředníkův. Do Ružomberka prý šel proto, aby v praxi seznal podkopnou práci národnostních agitátorův a konal národní missi maďarskou.

Zmínili-li jsme se v processu Ivankově o řečech státních žalobcův, naskytá se zde příležitost ukázati, jak asi taková řeč vypadá. Poznámek není zapotřebí. Fiškus promluvil k dřímajícím soudcům z lidu asi takto:

„Slavná poroto! Jsou zažalovány dva články, prvý pro pobuřování a osočování, druhý pro osočování. Třeba jen přečísti oba články — a já více mluvit nemusím. Psalo je pero namočené ve žluči a jsou ony obrazem svých autorův. Jak strašlivá nenávisť, jaká hrozná zášť a pomsta proti národu maďarskému se v nich jeví! Jeden z pisatelův je mladý, druhý starší, ale v jednom jsou rovni: v nenávisti proti maďarskému národu. Hle, Obuch už po třetí stojí před soudem! Pěkný to rekord! Druhý je Cipár! Už 47 let tu žije a neumí maďarsky.

S lítostí musím vidět, že naše krásná maďarská vlast, země, která učí svobodě, dosud nepřiměla těchto lidí, aby ji milovali. A hle, tento již 47 let žije a neumí ještě maďarsky.... Žil v Ružomberku jeden služebník Páně, Hlinka. Měl hlásat pokoj a hlásal nenávist, neposlušnost. Tomu podařilo se vzbouřit lid. Duše lidu naplnil nenávistí a když kněží šli do Černové, aby tišili lid, viděl tento v nich nepřítele. Nastala srážka. Žandáři v nebezpečí použili zbraně. Hle, trpké ovoce práce agitátorské a Obuch používá té příležitosti k bouření. Chce, aby Uhry nebyly nikdy jednotným státem.... Snad závidí Čechům stanné právo, nebo Polákům jejich osud a šibenice ve Varšavě a Lodži? My jsme vašimi bratry, my vás milujeme.

Ale když vy již v pokoji takto si počínáte jak chovati se budete, když nás napadne zevní nepřítel?“

Po řeči obhájcově uznala porota oba vinnými a soud odsoudil Obucha na 8 měsíců a 800 K pokuty, Cipára na 2 měsíce a 300 K do obyčejného vězení. Oba podali nullitu.

*

V žalobě proti „Slov. Týždenníku“, která projednávána byla před porotou v Pešti, obžalovaný byl osvobozen.

*

Miloš Pietor a Jan Greguška, státní vězňové vacovští, propuštěni byli začátkem prosince na svobodu. Prvý jako zodpovědný redaktor „Nár. Hlásnika“ odsouzen byl na 4 měsíce, druhý pro články v „Slov. Týždenníku“ odseděl 7 měsíců. Poněvadž vězení je málo a vězňů mnoho, nezůstane nikdy místo neobsazeno.

PRO SLOVÁKY.

Vánoce dráteníků v Praze uspořádal dámský odbor eskoslov. jednoty na podnět sl. Eliašové. Akce nebyla připravována (podnícena byla nepěkným zjevem, že dráteníci v čase vánočním zneužívají přízně pražského obecenstva a zpívají za almužnu po hospodách idylické své koledy), ale přece na oznámení v denních listech shromáždila se menší peněžní hotovost, tak že přes 80 dráteníků mohlo býti poděleno vánočkami i peněžním dárkem a knihami. Zvláště po knihách byla velká poptávka. Ušlechtilá myšlenka zajisté se ujme a v budoucích letech aspoň ty drobné oběti neblahých osudů budou moci pod vánočním stromkem potěšit se šatstvem a slovenskou knihou.

Československá jednota konala dne 14. t. m. členskou schůzi, na které referoval o činnosti spolku jednatel pan inž. Rotnágl a vylíčil jakými cestami měla by se ubírat budoucí činnost ve prospěch československé vzájemnosti. V řeči neobyčejně obsažné odporučoval pěstování soukromých styků osobních, promluvil o stycích literárních a časopisových, o přednáškách informačních u Čechů o Slovensku a opáčně, o turistice a společných výpravách. Třeba věnovati péči slovenským lidem přicházejícím za prací, upozorňovat kruhy zemědělské na robotníka

zemědělského, vésti pozor nad vyssáváním a morálně působiti na statkáře, aby poskytli příležitost lidem najatým ku vzdělání (četbou novin, poučením) a vyloučili deputát kořalky ze mzdy. Pokud možno podporovati vzdělání školské i praktické mládeži rolnické, vyvolávati výpravy poučné do českých kvetoucích krajů zemědělských a na hospodářskou výstavu. Podobným způsobem napomáhati i maloživnostníkům. Nedostatek intelligence zmírňovati podporami studentů v Praze i v Pešti. Udělovati cestovní stipendia do ciziny. Pomocí peněžních a obchodních kruhů působiti k hospodářskému povznesení Slovenska upravováním poměrů úvěrních a navazováním stálých styků obchodních. K řeči p. R tnágla přičinil mnohé poznámky p. red. Hejret a p. disp. Pilát. Za průběhu schůze pociťována nutná potřeba schůzek častějších, na nichž projednány by byly jednotlivé otázky od odborníků.

Večer Hviezdoslavův pořádati bude Českoslovanská Jednota se slov. spolkem „Detvan" na oslavu 60tých narozenin básníka v prvé dny února.

O Bjõrnsonovi přednáší 3 . ledna dr. E. Lederer, známý přítel Slovenska, který da slavnému básníku norskému podnět k vystoupení proti maďarské tyranii, upozorniv jej na utrpení uherských národností. Přednášku pořádá spolek českožidovských akademiků.

V Poděbradech pořádá „Volná Myšlenka" dne 14. února přednášku o Slovensku, kde promluví Bohdan Pavlů.

K NAŠIM OBRÁZKŮM.

K. Lehotský: Pred zkúškou. Tento obraz jest ukázkou z výstavy slovenských malířů v Kolíně, koncem předešlého roku konané, která těšila se značné pozornosti českého obecenstva — hlavně ovšem všech přátel Slovenska. Když žádali jsme p. Lehotského o svolení k reprodukci jeho obrazu, napsal nám mimo svého svolení následující řádky, které nejlépe objasňují vznik obrazu:

„Práve toho domu, kde som s mojími rodičmi pred rokom býval, je majiteľkou jedna slovenská roľnícka vdova, ktorá má 11—12 ročného, neobyčajne pilného a s dobrou pamätou vládnúcého synka. Často som mal príležitosť vídávať, ako tenže chlapec viackráť i pred troma, štyrmi otvorenými knihami sedával za stolom a pilne sa učieval. Často som mal príležitosť i to vídávať, ako sa od jeho matky dával zkúšať i ako ho matka sama vyučovávala, ako sa má vlastne človek k Bohu „s vnútorným pohnutím modlievať, ako jemu lásku vyznávať". Mňa to pohlo vždy neobyčajne a umienil som si namalovať výjav, ako citupiná matka svojho nadaného synka zkúša pred odchodom na jednu slovenskú slávnosť, na ktorej má predniesť slov. báseň.

Obraz koupila na výstavě „Občanská záložna v Kolíně". Též ona mileráda svolila k jeho reprodukci. Jak nám pan Lehotský sdělil, má ještě několik obrazů na prodej. Kdo by se o tyto interesoval, ať dotáže se nás, milerádi sdělíme bližších zpráv.

K VÝPADU „NÁROD. NOVIN" PROTI „NAŠEMU SLOVENSKU".

Než-li počalo vycházeti „Naše Slovensko", které svůj program prohlásilo v brožurce agitační, obrátilo se vydavatelstvo na všechny téměř známější veřejné činitele slovenské se žádostí o dobrozdání, zda podobná revue je potřebna a v jakém směru nejvydatněji by mohla pracovat. A za odpověď došlo mnoho dopisů, které schvalují náš plán, které přímo nadšeně vítají nadějný časopis, jenž za cíl vytknul si seznamovat obecenstvo české s druhou větví tohoto národa, sprostředkovat styky, který měl býti tribunou uherských Slováků a sborníkem revualních prací pro poznání Slováků a jejich politických, hospodářských a kulturních poměrů a snah nevyhnutelný. Vědomí důležitosti a ušlechtilosti naší práce, opravdový zájem pro myšlénku slovenskou a hlavně příznivé přijetí, jehož se dostalo našemu časopisu u Slováků, dodávalo nám chuti a usnadňovalo bojovati s nesnázemi, s jakými podnik tak velký setkávati se musil.

Jedině u „Národních Novin" a kruhů kolem tohoto časopisu soustředěných, pozorovali jsme zaujatost a chladnost, kterou dovedli jsme si vysvětlit přirozenou nedůvěrou

k novému zjevu jakým bylo „Naše Slovensko". Ale doufali jsme, že chlad pomine a nám dostane se třeba tichého uznání. Ale mýlili jsme se. „Národní Noviny" hledaly pouze záminku, pro kterou by proti nám vytrhly do pole. A záminku si našly v posudku tří slovenských kalendářů, uveřejněném na obálce 3. čísla tohoto ročníku. Jsme ochotni uznati, že posudek onen byl pro slovenské poměry příkřejší a vytištěn byl v té formě pouze nedopatřením redakce onoho čísla a za jiných poměrů aspoň stylisticky byl by zmírněn, ale přes to vše „N. N." k podobnému výpadu, jaký proti nám učinily článkem „Literarní zákerníctvo", oprávněny nebyly. „Naše Slovensko" ničeho nečestného se nedopustilo, ale „Nár. Nov." úmyslně informují své čtenářstvo klamně, citujíce jednotlivé věty a slova a spojujíce je ve smysl, jehož ve skutečnosti nemají. Na tento úskok žalováno bylo již i jinde a nebylo by těžko nalézti podobných případů více. My tento způsob jednání odmítáme a odsuzujeme. Z odpovědi autorky kalendářové recense uvádíme:

„Pan pisatel článku „Literární zákerníctvo" dopouští se na mnohých místech chybného výkladu mých slov (což není velmi čestné). Ku př.: 1. poznámka, že mnozí lidé mají pro takovou literaturu jen opovržlivý úsměv — je smutným faktem a ne pouhým výmyslem. Je to část městské „inteligence", která z pouhé pýchy a předsudku mluví opovržlivě o věcech, o kterých se ani nesnaží nabýti vlastního, správného úsudku. — V tom přece není nic urážlivého pro p. pisatele, poněvadž se výtka týká lidí, kteří nedospěli pravé inteligence a k těm nebyl p. pisatel počítán. — Proto nechápu to rozhorlení. —

2. „samé to massakry, soudní stíhání, tresty, vězení — to je úžasné". — To je přece vskutku strašlivé a budí to úžas nad spoustou tolika křivd a protivenství páchaných na podrobených Slovácích — to přece budí rozhorlení v každém citlivém a pro spravedlnost zaujatému srdci — či pan pisatel pochybuje?

Jsem si toho dobře vědoma, jaký úkol mají kalendáře pro své čtenáře. — Chtěla jsem pouze jejich povznesení a nikdy není vše tak dobré a dokonalé, aby to nemohlo býlepší. —

3. p. pisatel předpokládá u mne jakéhosi předpojetí, jakého vůbec nebylo. — Ta kritika nebyla dokonce tak zlá a odsuzující, jak si p. pisatel myslí. Mohu p. pisatele ujistiti, že byla dobře a upřímně míněna — byl vypsán prostý dojem z přečtěných knih. —

A přece je třeba mluviti pravdu, byť byla i krutá a neoddávati se přílišné citlivosti. — Kritika má býti vždy upřímná, jen taková vede k přemýšlení o vlastních vadách a k povznesení i zlepšení a to je přece též úkolem kritiky. Chceme-li mluviti jen pochvalné řeči, pak raději mlčme, neb pochlebováním nikterak neprospějeme národu. — Opičí láska rodí jen zase faleš a lež a tím i duševní slabochy, kteří nesnesou trochu trpké pravdy. — Kritika má býti vůdcem a veřejně odhaliti hnisající rány. — Tedy je zcela nemístná nedůtklivost p. pisatelova. — Tolik na vysvětlení a zadostiučinění i ujištění, že byla věc dobře míněna a vyplývala s přátelské lásky, která pohrdá bezpodstatným pochlebenstvím. Ostatní mylné a chybné výtky nebudu rozebírati. — Na nemístné hrubosti, obsažené v tom článku, neodpovídám a přičítám je jen okamžitému rozhorlení. Zároveň prohlašuji, že na příště podobné hrubosti budu ignorovati a budu odpovídati jen na věcné kritiky."

Pokud se týká jiných výtek v témže článku „N. N." nemíníme se jimi zabývat.*) Věcného nebylo nám vytknuto nic a nechápeme, že může se někdo rozčilovat, napsal-li pisatel textu k obrázku, že bača jde s ovečkami, když prý bača s ovečkami nechodí. Nevěděli jsme, že kam jde ovce, že dle zásady „N. N." nesmí jít bača a naopak. Nevěděli jsme to, nevíme toho ani dnes, ale pro národ český, ani slovenský, jimž jsme své síly věnovali, nebude tato naše neinformovanost tak katastrofální, aby proto zdvihali meče proti sobě. Či je to snad touha pana autora „Literárního zákerníctva?

„Naše Slovenstvo" půjde dále cestou, kterou jsme v programu vytknuli a i čitatelé „Nár. Nov." se přesvědčí, že je u nás dobrá vůle a nikdy ne zákeřnictví.

VYDAVATELSTVO REVUE „NAŠE SLOVENSKO".

---

*) Augustův obraz označen nám byl jako originál. — Výtka tedy nám nepatří.

Též musíme odpověděti několika slovy bývalému našemu spolupracovníku p. Milanu Fričovi, rodáku turčansko-sv.-martinskému. Neboť jak zachoval se on při této příležitosti, to nemůžeme pominout mlčením a musíme jeho jednání postaviti do náležitého světla, ne tak před našimi českými čtenáři — ja o před jeho vlastními krajany.

Po uveřejnění zmíněné kritiky poslal p. Frič do „N. N." následující zasláno, které redakce otiskla, aniž by se byla dříve jen trochu informovala o poměru v naší redakci. Zasláno — uveřejňujeme je celé, poněvadž všude nečtou se „N. N.":

Slovenskej verejnosti.

Medzi vydavateľstvom „Našeho Slovenska" a mnou, ako redaktorom, už od niekoľkých mesiacov boly nedorozumenia v považovaní slovenskej otázky. A poneváč nechcel, vlastne nemohol som svoje presvedčenie podrobiť škodlivým vlivom, pretrhol som všetky styky s menovanou revue.

Je toto vlastne interná záležitosť redakcie „Naš. Slov.", avšak po udalostiach poslednej doby nabýva širšieho dosahu.

Súčasne poznamenávam, že články spomenuté v „Národných Novinách" č. 2. zo dňa 5. januára 1909 som nepísal a o nich som sa dozvedel len po vytlačení čísla. Ja mal som na starosti niektoré články (p. Reis nenapísal ani riadka, len obstaral niektoré práce), niektoré rubriky a korrektúru, ostatné, viac menej technické práce, medzi inými i obálky boly sverené inému. A na obálke boly i spomenuté kritiky slovenských kalendárov, s ktorými ja sám nesúhlasím a ich čo najenergickejšie odsuzujem. Odmietam od seba každé obvinenie, že by som sa k podobným písačkám dal najať i vtedy, keď ide o vydania „starých", ačkoľvek som rozhodným privržencom „mladých".

Ja za všetko beriem zodpovednosť, čo som napísal i vtedy, keď som niečo kritisoval, avšak za výstrelky vydavateľstva nikto ma nesmie odsudzovať. Moje právo bolo tak obmedzené, že viac nemohol som konať, než som konal. A potom pri 7 hodinovej dennej práci pisárenskej robil som dosť, tu nikto mi nesmie vytýkať ľahostajnosť a nezaujatosť.

Škoda, že časopis, majúci tak vážny úkol, z rozmaru niektorých ľudí nekráča vymeranou cestou. Snáď môjmu nástupcovi, p. J. Hallovi, podarí sa vydavateľstvo „Naš. Slov." presvedčiť, že československá vzájomnosť je niečo iné, než čo predstavuje. Lebo ak vydavateľstvo nezmení svoje náhľady, tak časopis nemá budúcnosti, tým menej, že za ním — zvlášte teraz — nestojí nikto.

V Prahe, dňa 9. januára 1909. Milan Frič.

Zasláno jest úplně vylhané. Nikde s naší strany nebylo řečeno neb naznačeno, že by p. Frič měl nějaké viny na zmíněné kalendářové kritice a na jejím uveřejnění. Chci klidně a beze všeho roztrpčování objasniti celou záležitost mezi mnou a p. Fričem, která vlastně byla intimní záležitostí naší. Ale p. Frič chtěl se na nás vymstíti, že byli jsme nuceni vzdáti se jeho služeb pro naši revui. Pan Frič nepřetrhl styky s námi — nýbrž my s ním. Chorobným, přepjatým svým počínáním vyvolával jeden spor za druhým, ne se mnou, ale s druhým hlavním spolupracovníkem, které jsem musel stále a stále urovnávati, až tento, nechtěje si nadále nechati líbiti hrubosti páně Fričovy, vzdal se po posledním čísle spolupracovnictví na „Našem Slovensku". Panu Fričovi absolutně nemohl jsem při jeho povaze svěřiti celou redakci a též nechtěl jsem nadále nechutné jeho výstřelky snášeti, vyhledal jsem proto jiného spolupracovníka, jemuž mohu celé literární vedení za své nepřítomnosti v Praze klidně svěřiti a oznámil jsem to p. Fričovi zdvořilým přátelským dopisem, v němž žádal jsem jej, aby i nadále přispíval do „N. Slov.".

Na tento dopis dostal jsem od p. Friče tuto odpověď:

„Jak to teď bude?

Já vím, že finančně stojíme slabo. Proto zříkám se honoráře na prospěch dobré věci. Zůstane všecko při starém. Jinak nemohu dělati. Jiného východu není. V jiném případu

odpadá vůbec moje spolupracovnictví. Sdělte Vaše rozhodnutí nejdéle do úterý večera (22./12.), neboť jedu domů na svátky a chci tam něco pro Vás učiniti. Avšak nebo — nebo.

S úctou Frič."

Jelikož vše s novým redaktorem již definitivně ujednáno bylo, sdělil jsem to panu Fričovi následujícím přípisem:

„Velectěný pane Friči!

Nemohu dané slovo vzíti zpět. Neodmítám přece Vaše spolupracovnictví, naopak bude vítáno a najdete vždy materiálu dosti, abyste do každého čísla alespoň půl archu napsal. Žádal jsem nového redaktora, aby zadní rubriky psal co možno stručně. Nepochopuji, proč byste za jiného uspořádání nemohl spolupůsobiti? A pak — neměli bychom ani převodce Vašeho rukopisu zadních rubrik do češtiny, neboť já rozhodně nemám na to času. Se články už je to jinak. To samé jest s korekturami.

Nezazlívejte proto tento krok. Uznávám plně Vaše zásluhy o „N. Sl." — ale já musím přece míti hlavně na zřeteli, abych „N. Sl." literárně co nejlépe zajistil. Až klidně vše uvážíte, uznáte, že bude lépe, když zůstane tak, jak jsem rozvrhl."

V odpověď bylo p. Fričovo výše uvedené zasláno v „Nár. N.".

Ptám se každého nepředpojatého člověka, zasloužil-li jsem já od p. Friče takového zostuzení v „Národných Novin."? Nenalézám výrazu, abych odsoudil podobné jednání. „Mladí" se poděkují za takového přívržence, který, věda jaké dopisy odeslal, jak jednal, odváží se k podobnému prohlášení. Pana Friče nikdo neobmezoval, jen jsem se vždy tomu opřel, aby věci od lidí jemu osobně nesympatických anebo na menší literární úrovni stojících byly beze všeho zavrhovány. Neměli jsme vždy tolik příspěvků, abychom byli mohli přijímat jen práce stojící na vrcholi požadavků, museli jsme i ostatní slabší práce upravovat a přizpůsobovat.

Kdybych vůbec měl vše vypravovat, co jsem od založení „N. Sl." musel si pro dobrou věc dát líbit, abych jednou již započatou věc dále vedl a udržel, daleko, velmi daleko by mne to vedlo. Štěstí že mám dosti klidnou a houževnatou povahu, jiný by sotva vytrval.

Na poslední větu páně Fričova zaslána mohu jen toto odpovědět: Bohudík, že za „N. Sl." nestojí více takových Slováků, jako jest pan M. Frič. Nebylo-li „Naše Sl." lepší, byl on v prvé řadě vinen, nebot ať laskavě vypočte co mimo obvyklých rubrik, které z části psal též druhý redaktor, do „N. Sl." napsal, nebo proň aspoň získal? O jeho nezištnosti a obětavosti nechceme se též zmiňovati — ale bude-li si pan Frič přáti — i tu mu posloužíme, že si každý řádek dal honorovati a nabízel své služby teprve tehdy, kdy jsme je již nepotřebovali, ale my jsme jej o to nikdy nežádali.

S dalším uspořádáním redakce nemusí si pan Frič příliš lámat hlavu, však to již nějak uděláme bez něho. Máme dnes přece již slušnou řadu a velmi dobrých přispívatelů kolem naší revue soustředěno, jak v Čechách a na Moravě, tak i na Slovensku, a doufáme, že nás k vůli p. Fričovi neopustí. Já nemusím psáti, ponechávám to jiným, neboť každý nemůže být literátem — ale dovedu udělat něco jiného, co nedovede každý literát, třebas i jména páně Fričova: upravovat, aranžovat a přivést pak to napsané mezi lid, aby to působilo, a to má také trochu ceny. Nikdy jsem se cizím peřím neodíval!

Přes zasláno p. Friče i článek „Nár. N." půjdu klidně svou cestou dále. Literárně je dnes „Naše Slovensko" zajištěno. Směle to tvrdím. Neníť „Naše Slovensko" revuí čistě vědeckou, nýbrž revuí, která má zobrazit našemu lidu českému Slovensko jak bylo, jak jest, a jak jednou — bohdá — bude!

Finančně budeme míti ještě hodně co zápasiti, tu jsme též lehko zranitelni, — a na to asi oba útoky byly vypočteny. Nechť! Obětoval jsem dosud pro udržení „N. Sl." mnoho, uvalil na svá bedra i dosti závazků — ale doufám v dobrou věc, kterou jsem podnikl, doufám že se zdaří a že ji se zdarem přivedu do těch kolejí, v nichž — třeba i beze mne — bude klidně k cíli svému se přibližovat. Ant. Reis.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor ANT. REIS. — Knihtiskárna OTAKAR JANÁČEK v Praze, Jáma č. 8.

Miloš Slovák:

SEŠIT 5. ÚNOR 1909. ROČNÍK II.

REVUE
NAŠE SLOVENSKO.
Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

HVIEZDOSLAV:

Z KRATŠEJ EPIKY.

U KAPLICE.

Na bubrovskom poli, kde ten vŕštek holý,
stará kapľa stojí.
Strán nej štyri lipy: kvet s nich v lete kypí,
odnášojú vánky vôňu po okolí;
v zime s víchry v boji.

Pustá, ošarpaná: preds' útulná schrana
prebolestnej Matky.
Obraz trápny: Sklonne laská syna v lone . . .
Skonal bár: nevydá svojho do skonania
poklad srdca sladký!

Chodník, čo ta vedie, trávou po nôh slede
zarastáva, kvietim.
A čo lipy šumia: ticho-trúchla duma;
bzuk včiel ak vše prerve jej tkanivo šedé —
Jak inakšie predtým! . . .

V štvrtok, v ten Zelený, zvonov pritlumený
kvil sa ozval znova.
Z chulúpočky vyšla, za chodníčkom prišla,
hneď na schodku v zbožnom kľakla roztúžení
starenka i vdova.

„Ach, ty — vzopla ruky — sedmorakej muky
obeť! Matko božia!
Zdravás', Panno, zdravá . . . Však či tým ti zľava?
Či ruženca toho pomykané puky
dač ti poosožia?

Jednoho si dala syna svetu: chvála! . . .
no už ním ti zbitý.
Ľutujem ťa, veru . . . Však či zplna mieru
ztraty tvojej duša tá tým odhádala?
či ju srdce cíti?

Mne troch synov prialo nebo! Bied ni málo,
dobrôt diel až dúži —

Ten: plátenník . . . získa, ten šablič ou blýska;
tretí — či ho tvoje oko nezbadalo? —
u oltára slúži . . .

Hrdá som var', smelá; ale šťastia veľa!
Každou pred potrebou
opatria ma, slovy sladia chlieb mi vdovy —
Žiaľ mi ťa . . . no odpusť, keď, jak by som chcela.
neviem plakať s tebou . . ."

— A jak po jarmoku tiahli krok pri kroku
nocou v hrmavici:
z lesa vyrútla sa na nich zbojcov chasa.
Kupec sklesol s voza, dvojostrý nôž v boku;
pŕchli pomocníci —

„Och . . ." prikľakla s desom. (Líp mlaď hrala plesom.)
„Och, neresti Ženo!
Zmárnili mi kupca . . . och, ten lupič! zhubca! . . .
I ty, i ja syna . . . Už bezpečná nie som . . .
Bohu poručeno . . ."

— Vrah v otčine! Vojna: — žatva smrti hojná
poľom nedohľadným.
Junač stydne v krvi — Aj! záštitník prvý,
zbrane kýpť jak stíska, tvár mu nespokojná,
vranec rehce nad ním —

„Ó," zúpelε, „beda . . ." (Lipami kvet sedá.)
„Ó, žalujme spolu!
Do tých vetchých ňádier zase krutý záder —
I ty, i ja . . . mne však druhá radosť zbledá . . .
Doúčam sa bôľu . . ."

— Svätú omšu slúžil: v sväto-taj sa hrúžil,
hľadal k jadru prielom . . .
Pozdvihol i dopil: tela oči sklopil.
prezrel duchom, vnikol: spojil sa, jak túžil.
s Kristom Spasiteľom —

„Joj . . ." až na tvár padla. (S líp sneť pŕchla zvädlá.)
„Joj, môj poklad zlatý!
I kňaz, všetci traja . . . Jak mi srdce krája!
Chlúba-zhuba, skvost-pôst . . . Tvoja ztrata zvládla;
ratuj, božská Mati! . . ."

— Chodník, čo ťa vedie, býlim po nôh slede
porastáva, prútim.
A čo lipy šumia: clivá-tklivá duma;
len bzuk včiel ak pretne jej tkanivo šedé,
vtáčik zapísknutím.

VZKAZ.

Ó vytrvalosť, zmorený môj ľude!
Znám balvan ťažký, avšak neklesaj,
bár ešte míle po štrku a hrude
ho poteružíš — predsa, pamätaj!
raz skĺzne ti s pliec, skydne na pokraj
priepasti — rutom zhrmí úplazami
po príkrych spúškach, žlabím k remení
(jak brvno vše . . . .) až v bezdno člupne tlamy,
morského oka znikne pod vlnami
jak povetroň v pád nebom svržený.

Ó srdnatosť, moj ustráchaný ľude!
znám silu hrozby — ale zmužilost:
ten, čo ti na kar v hájach svätých hudie
ten víchor — krátkych on niv hosť!
I za ten čas, hej, mnohý letorost
ti utne ešte, byľky venca schváti,
no ver mi skmáše iba krehkú vňať,
môž' byť i jara celkovité šaty
skvost mája: kmenov avšak majestáty,
pralesa život, nemôž vytrhať.

Ó trpezlivosť, ztýraný môj ľude!
Znám palčivosť, hryz tvojích siedmich rán
lež nezúfaj! — Ach boleť ešte bude
ťa nejedna, krv z ních jak zo studán
sa zprýští: krv však aj, čo v nebies báň,
bo Abelova, volať neprestane!
Tá vyžaluje knihy nerestí
i vyprosí: ó pomsti, stresci, Pane . . .
A v tom i balsam z čaše Jeho skane
ti jazvy zavrieť, shasiť bolasti.

Veď nebadáš-li mrkať zkazy znaky:
svár, kúdol, vrávor, zmät, puch rozkladu?
Hoj, na všetko kde lož udrela ľľaky,
smetiska hriechu rastú v hromadu,
tam dohnije to skoro k základu.
Kde svévola je zákon, zrady planstvo
však zásluhou, kvet vidín dravý zisk
pod svojích kopýt drzo sráža manstvo:
tam vánku prst — a nafúkané panstvo
bublinou pukne vlastných barinísk . . .

Nuž, netrať mysle, nádej, vieru v obrat!
Tvoj štít je pravda: pravda víťazí! —
Veď stihla krivda z iných krás ťa obrať,
na krýdla ducha dať ti povrazy;
no slaboch je, kdo siaha k reťazi,
kdo srdca pozbyl potratí aj hlavu;
vidz, čuj ích plesy-besy šialené
už prechádzajú v pomätenost pravú — — —
Jak Bôh, že jest i vedie sveta správu,
tak iste verím v tvoje spasenie!

SCOTUS VIATOR (R. W. SETON WATSON):

ÚRYVKY Z KNIHY „RACIAL PROBLEMS IN HUNGARY“.

Přeložila M. ELIÁŠOVÁ.

Předešlých sedm oddílů věnoval jsem utrpením nemaďarských národností v Uhrách a snažil jsem se ukázati, že zákon, zaručující stejná práva národů, jest pouhou mrtvou literou. Školství, místo aby se opíralo o zásadu vyučování v mateřském jazyce, bylo po celý věk zneužíváno jako prostředek maďarisace; stát nemaďarských škol vůbec nezakládá a ty, které již stávají, podporuje jen proto, by v nich mohl uplatniti svůj přísný dohled. Místní správa je v rukou mocné užší společnosti, která používajíc nedovolených výsad udržuje nemaďarské národnosti stále v menšině, aby je vyloučila takto z dohledu nad místními záležitostmi; úřady pak jednají s těmito národnostmi jako s cizími vetřelci a dbají buď velmi málo neb zcela nic jich národních zvyků a tradic. Dalekosáhlý systém úpadku a podvádění při volbách, znemožňuje polovici obyvatelstva získati více než dvacet pět míst v parlamentě a soustřeďuje všecku politickou moc do rukou malé kliky vlivuplných šlechticů a církevních hodnostářů, professionálních politiků a židovských kapitalistů.

Nemaďarští vůdcové jsou vystaveni stálým útrapám se strany soudní moci. Tím hůře pro ně, že soudcové a vůbec všechny vládní orgány jsou vybírány z řad jich největších nepřátel, tito pak ovšem nejčastěji nepřátelsky jednají a soudí. Pronásledování nemaďarské žurnalistiky provádí se s patrným úmyslem přivésti tuto na mizinu, neb přinutiti ji k odvislosti.

Není tu práva shromažďovacího a tak národnosti jsou vydány na milost úřadům a každá organisace je takto znesnadněna. Vlastencům slovenským a rumunským pak zakoušeti jest různých mrzutostí a obmezování; poměry tyto ztrpčují jim život a rasové různice se stále horší.

Takový jest asi nejstručnější náčrtek nynější situace nemaďarských národností v Uhrách; a jestliže čtenář studoval moje doklady z úředních seznamů, z denní maďarské žurnalistiky a z výroků uherských státníků, tedy již seznal, že vláda maďarská provádí politiku maďarisační již déle než po celý jeden věk, a že šílenost tato v nynějším století ještě vzrostla.

A dnes je v Uhrách vlastenectvím upírati nemaďarským národům právo a existenci národní. L. Kossuth napsal jednou ve svém pověstném orgáně „Pesti Hirlapu“: „Věru, pravím vám: nikdy nebylo a nemůže býti slovenského národa v Uhrách.“ Koloman Tisza při památné debatě v parlamentě pronesl drzou odpověď: „Není slovenského národa!“ A nedávno Maďar, studující raçovní otázku, napsal: „Naše národnosti nemohou než přijati maďarskou kulturu; neboť není ani srbské, ani rumunské, ani slovenské kultury.“ Tyto výroky nutí nás prozkoumati slovo „národnost“ a nemůžeme najíti lepšího objasnění, než jaké našel největší a nejsvobodomyslnější maďarský státník. Baron Eötvöš ve své známé brožuře praví:

„Národnost nutno přiznati těm lidem, v nichž jasný osobní cit jest probuzen.“

Platí-li toto posouzení v Uhrách, nemožno déle popírati, že tamní nemaďarské národnosti mají svou vlastní kulturu a své zvláštní osobitosti, a hrdý výrok Maďarů, že uherský stát zná toliko maďarské národnosti, jest pouhou bezvýznamnou slovní hříčkou. Rumuni, Slováci a Srbové uherští jsou si vědomi svých národních práv a tradicí a jsou odhodláni zachrániti si je.

Když jsem cestoval po Uhrách, bylo mi stále vykládáno, že národní hnutí mezi nemaďarskými národnostmi je dílem několika agitátorů a že ihned klesne, jakmile tito budou umlčeni a uvězněni. V takovém výkladu je ovšem drobet pravdy; neboť každé politické hnutí již ode dávna bývalo vždy jen dílem několika osob a jsou-li massy lidu zbaveny svého vůdce, bývají obyčejně bezmocny. Ale v našem případě tento důvod padá. Zde se umlčování provádí (s krátkou přestávkou) již přes třicet let a nejen, že hnutí neutišuje, nýbrž sesiluje je.

Každé nové pronásledování jakoby přilévalo oleje do tohoto ohně. Pečlivým pozorováním seznamů pronásledovaných seznáme, že zde hnutí nikterak nemožno přisouditi toliko několika činitelům. Ze 363 Rumunů, kteří byli v letech 1886—1896 souzeni pro politické přečiny bylo: 41 žurnalista, 29 advokátů, 6 studentů, 1 inženýr, 12 žen, 5 lékařů, 32 učitelé a profesoři, 42 kněží a neméně než 155 rolníků. Taktéž z 508 Slováků, kteří byli od roku 1896 pro politické přečiny před soud poháněni, bylo 316 rolníků a mimo to bylo v ostatním počtu mnoho dělníků a také učňů.

Tyto číslice samy dostatečně vyvrací tvrzení šovinistů, že „několik agitátorů je zodpovědno za stávající mrzutosti". Maďaři nemají ani nejmenšího důkazu, že by tento jejich výrok se zakládal na pravdě a mohlo by téhož býti vhodně použito i o jejich vlastním hnutí na začátku XIX. století.

Více výborných a opravdu uvědomělých Maďarů vyprávělo mi, že národní hnutí je pouhou honbou za postavením. „Dejte vůdcům lidu několik dobrých míst," vykládali, „a bude hned po hnutí". A zde jest možna jen jediná jasná odpověď: Je-li tu prostředek tak nejvýš jednoduchý, proč ho tedy nebylo již použito?

Ale výroky takovými raçovní monopolisté pouze hanobí vůdce nemaďarských národností a bohužel, že věří jim často a opakují je i lidé velmi čestní, jež sami nebyli by nikdy s to jednati tak nečestně jako Maďaři.

A skutečně, národnostní vůdci získali by pro vlastní osobu jen tehdy, kdyby chtěli zraditi své zásady. Jeden z nich pravil mi s odpustitelnou roztrpčeností: „Snad se Maďaři nedomnívají, že působí nám radost nechati se věznit?" Pravda, uvěznění skýtá nemaďarským vůdcům také mnoho výhod; na př. získávají příležitosti naučiti se cizím jazykům neb jiným věcem, kterými se pak uplatní. Jeden Slovák doktor, s nímž měl jsem čest se seznámiti, učí se právě v uherském vězení, za příkladem L. Kossutha, anglickému jazyku; podobně P. Hlinka studuje ve vězení jazyk rumunský. Také jeden z průkopníků sociální demokracie v Uhrách — rodem prostý rolník, ale originelní a nadaný člověk — děkuje jen opětovanému uvěznění za to, že nabyl značných vědomostí, které mu pak byly ku prospěchu.

Vláda takto svou krátkozrakou krutostí vychovává si své politické protivníky právě tak, jako vláda z let čtyřicátých umožnila L. Kossuthovi řečnické jeho triumfy v Britanii a Spojených Státech.

Uváděje toto, neschvaluji snad pronásledování, ale chci pouze ukázati, jak pošetilým ono jest. Národní hnutí je silné a dravé a vězněním vůdců neklesá, nejsou-li tito úplně zničeni. Maďarské noviny, které litovaly zrušení znamenitého zvyku, dle něhož bývaly brány městské zdobeny hlavami agitátorů (Magyar Hirlap, 22. září 1894), byly, mírně řečeno, trochu nezralé pro devatenácté století a pro „nejsvobodomyslnější národ na světě"; a že maďarský národ skutečně nejsvobodomyslnějším jest, to každý Maďar pevně věří.

Pokud vládní kruhy maďarské udrží svoji moc a své choutky, potud raçovní otázka zůstane pouhou otázkou moci. Právě, jak dříve považováno za nutné shromážditi lidstvo v lůnu církve, aby dosaženo bylo spásy nesmrtelných duší, tak nyní odnárodňování ospravedlňuje se tím, jakoby se tu jednalo o politický prospěch a morální blahobyt obětí. „Le prétexte ordinaire de ceux qui font le malheur des autres, est qu'ils veuleut leur bien."

Věru, stát stává se tu molochem, jemuž má býti obětováno šest národů. Jediným ospravedlněním této maďarské politiky mohl by býti její úspěch; ale zde nikdo z těch, kdož věc důkladně znají, neodváží se mluviti o úspěchu. Vzdor všem úsilím vlády, maďarisování zdařilo se dosud jen u Židů (kteří zůstanou Maďary dotud, pokud se bude dařiti maďarskému státu a ani okamžik déle) a u Němců ve městech, kteří přirozeně jsou přístupnější maďarským vlivům.

ČERNOVSKÝ PROCES.

Úryvek ze článku: Krveprolití v Černové.

Kdyby krveprolití černovské se bylo událo na pomezí srbském nebo rumunském, mohlo snadno vésti k zápletkám s Bělehradem nebo Sofií a způsobiti nepříjemnosti nejen Uhrám, ale Rakousku vůbec.

Myšlenka, že Rakousko musí ve svých interních záležitostech slepě poslouchati Uhry a Uhry zase Rakousko (což má přece vliv na smýšlení v obou zemích a na jich vztahy k sousedním státům), je skoro nesnesitelna a stala by se brzo osudnou spojenství. Je nutno, nahlédnouti jen do dějin posledních půlstoletí a přesvědčíme se hned, že theorie nezasahování v minulosti prováděna nebyla a že Uhry jsou v tomto ohledu hlavním vinníkem.

Po krvavém svěcení v Černové bylo osmnáct vesničanů ihned uvězněno pro „vzbouření v Černové", jak to úředně bylo nazýváno a na několik měsíců potom byla vesnička obsazena četníky. Četníci, kteří stříleli do lidu, byli sice postaveni před vojenský soud, ale zcela beztrestně zase propuštěni.

Zatčení osmnácti osob nestačilo však místním úřadům, jež byly odhodlány všechnu zodpovědnost uvaliti na Hlinku a jeho stranu. Proto 2. března 1908 bylo u soudu v Ružomberku konáno přelíčení s neméně než padesáti-

dvěma občany z Černové; za vinu kladeno jim násilí proti úřadům a soukromým osobnostem. Jako obyčejně předsedou soudu byl p. Géza Chudovszky, hlavní protivník Hlinkův v okrese; a již to jediné, že Hlinkova sestra byla označena jako hlavní vinnice, ukazuje, jak nezpůsobilým byl, říditi toto přelíčení. Za takových okolností ovšem bylo lze očekávati přísný rozsudek; ale krutý výsledek překonal pak přec jen všechno očekávání. Paní Fullová, roz. Hlinkova, žena 57letá, byla odsouzena na tři léta do vězení a 22 mužů a 16 žen (mezi nimiž jedna při vraždění ztratila muže a sama vážně poraněna byla a která byla matkou sedmi dětí a usvědčena z ničeho jiného, než, že byla v zástupu), byli odsouzeni do žaláře na různou dobu, pohybující se mezi 18 až 6 měsíci. Tak nešťastní tito vesničané uvězněni byli hromadně na 36 let a 6 měsíců za to, že jednali tak, jak by na jejich místě každý sebevědomý člověk byl jednal.

Podrobná zpráva o tomto úžasném procesu tvořila by nejvýš poučný komentář o maďarském soudním stanovisku vůči poddaným národnostem; jsem však nucen obmeziti se v této knize pouze na zprávy krátké a uvedu tedy jen několik silně charakteristických podrobností.

Vše bylo ovšem tak upraveno, aby vypadalo nade vší pochybnost jasno, že vesničané již předem agitovali proti vysvěcení kostela; farář Pazúrik prý skutečně obdržel výhružný dopis, varující ho, že bude zbit, pokusí-li se vykonati obřad. Bylo dále dokázáno, že se dav vzepřel a vyhrožoval úřadům při jejich příchodu a jeden z četníků přísahal, že slyšel výkřik: „Zabijte židy", což se mělo vztahovati na židovský původ kněze Fischera. Jsem dalek toho, abych jim měl tyto vzpoury za zlé, neboť nevím, co jiného byli by mohli činiti, aniž by klesli na stupeň ubohých mezků.

Těchto 59 zatčených bylo vybráno prapodivným způsobem. Ti vesničané, kteří se přihlásili při předběžném výslechu, aby prokázali svoje alibi, byli pohnáni před soud pro týž přestupek jako ti, kteří zatčeni byli na místě. A velkoobchodnická tato obžaloba hned předem odbyla obranu svědků, neboť ti, kteří by byli mohli o celé příhodě nejspolehlivějších zpráv podati, byli buď zavražděni nebo na lavici obžalovaných. Za takových okolností hlavními svědky byli četníci, „služný" a oni dva súčastnění kněží; a ti všichni ovšem byli nepřáteli obžalovaných.

Soudce řídil přelíčení s největší přísností a strannictvím, mrače se a odporuje svědkům (když svědčili ve prospěch obžalovaných. Jednoho svědka, Frant. Holotu, přerušil slovy: „To je lež, nedovolím, abyste mluvil takto dále!" Když jeden z obžalovaných v křížovém výslechu žádal, aby kněz Fischer byl vyslechnut pro potvrzení jistého výroku, Chudovszky zvolal: „Buďte tak laskav a nepoučujte mne. Brzo se přesvědčíme, je-li ve vašich povídačkách co pravdy." Když jeden svědek, Štěpán Fiath, v rozčilení zvolal: „Byla to vražda, zcela obyčejná vražda!" tu diktoval mu soudce ihned 500 korun pokuty nebo 5 dní vězení. Když svědkyně Ludmila Druppová vypovídala, že pí. Fullová podněcovala dav aby házel na četníky kamením (což velká většina svědků popírala) a když pí. Fullová opovržlivě ji přerušila a lhářkou nazvala, soudce jí

okamžitě diktoval pokutu 100 korun. Naproti tomu se svědky, kteří svědčili proti obžalovaným jednal až nápadně jemně a shovívavě, nedovoloval do tisku věci, které se zdály příznivy obžalovaným a vícekráte zavrhl návrhy na výslechy ve prospěch obžalovaných. Jednalo se mnoho o tom, zda kočí Pereszlényiho švihal bičem do zástupu, jelikož to mohlo být považováno za provokaci. Vesničané vypovídali že švihal, kdežto četníci všichni to popírali. A p. Chudovszky nedovolil, aby kočí byl vzat do přísahy! Taktéž nepřipustil čtení úřední zprávy korunního úředníka ač jeden z četníků tvrdil, že kterýsi vesničan se zmocnil a užil jeho bajonetu ač na nikom nebyla nalezena stopa po ráně touto zbraní. Při ohledávání ran bylo zjištěno, že četníci stříleli do nešťastných vesničanů, když tito byli již na útěku; a aby se všechna tato nešťastná fakta nedostala do veřejnosti, proto tedy zakázal p. Chudovszky čtení úřední zprávy.

Bylo dokázáno, že nikdo nebyl zraněn kamením, kterým vesničané házeli a nemohli tedy četníci a kněží býti ve velkém nebezpečí. Z 59 obžalovaných pouze jeden přiznal, že hodil kamenem; pouze při prvních sedmi bylo prokázáno, že se súčastnili vzpoury, ti ostatní byli toliko přítomni v zástupu a pouze hlasitě protestovali. Ale rozsudek byl utvořen dle uherského kriminálního zákona, dle kterého hromadné přečiny jsou přísněji trestány, než jednotlivé. Soudce měl bezpochyby na mysli známé prohlášení nejvyššího soudu, že i na pouhou passivní přítomnost v davu, který se dopouští výstředností, platí zatýkací rozkaz pro týž přečin.

Kněz Pazúrik tvrdil, že on a jeho druh nešli do Černové s úmyslem, vysvětiti kostel bez svolení vesničanů, ale že pouze chtěli přečísti Hlinkův dopis, který schvaloval vykonání obřadu. Nepravděpodobnost tohoto povídání vysvítá již z toho, že vysvěcení bylo oznámeno na tento den ze všech okolních kazatelen, že deputace z Černové marně žádala Pazúrika, aby úmyslu tohoto zanechal, a že slúžný pozval přítele, kterého cestou potkal, aby šel s sebou na „svěcení“. Ukázalo se, že kněží přinesli s sebou vše, čeho k obřadu třeba, ale to omlouvali při přelíčení tím, že chtěli telefonovati biskupovi o povolení obřadu v tom případě, že by vesničané povolili. Považíme-li že přišli do Černové v 10 hod. 15 min., že nejbližší telefon byl přes míli vzdálen a že by to bylo hodně dlouho trvalo než by se byli mohli spojiti se Spišským Podhradím (vzdálenost 70 mil), nemůžeme pochopiti, jak mohli míti naději, že bylo by možno začíti obřad před polednem; a po poledni přece mše sloužena býti nemůže! Zkrátka, těmto jejich povídačkám nemožno věřiti. Buďto už měli biskupovo svolení, nebo chtěli obřad vykonati násilím. Jelikož kanovník Kurimsky, který byl původně k vykonání obřadu určen, nepřišel, zdá se, že první domněnka zakládá se na pravdě.

Pan Andaházy, hlavní slúžny okresu svědčil, že sám v den krveprolití v Černové dostal od četníků zprávu o rozčilení ve vesnici a že opětně požádal kněze Pazúrika i Fischera, aby záměru toho zanechali. Když stáli na svém, dal p. Pereszlényimu rozkaz provázeti je a odvolati četníky ihned, jakmile by se setkali s odporem.

Pezinek: Rynok.

Pezinek: Deak Ferencza ulica.

Však i kněží i Pereszlényi tvrdili, že sešli se jen náhodou na cestě do Černové; ale konečně poslednější, jsa konfrontován se svým představeným, připouštěl, že mohl od tohoto nějaké rozkazy obdržeti, že se však na to nepamatuje. Je pozoruhodno, že p. Andaházy, jež jediný z úředníků choval se tehdy taktně a humanně, byl pak s úřadu sesazen a Pereszlényi dosazen na jeho místo!

Ale největší úžas ještě vzbuzuje fakt, že tento Pereszlényi byl při procesu zpravodajem uherské telegrafní kanceláře a tak zodpovědným za zprávy o přelíčení pro uherské noviny. A jelikož p. Chudovszky nepřipustil k přelíčení ani jediného slovenského nebo českého novináře, byl ostatní svět odkázán pouze na zprávy hlavních svědků žaloby, kteří byli hlavně činni při krveprolití a jichž dobré jméno záviselo od usvědčení vězňů.

Myslím, že jsem řekl dosti, abych ukázal, že při černovském procesu byla spravedlnost na ruby obrácena a že rozsudek byl pro odsouzené doslovně trestem za to, že odvážili se přežíti krveprolití. Ružomberský soud neznal milosrdenství; pro tento soud spravedlnost a nestrannost jsou zapečetěnou knihou a na kruté jeho výroky nutno svolati vyšší soud, veřejné mínění civilisovaného světa. Kdyby tato příhoda se byla udála v Turecku nebo v Rusku, bylo by to vzbudilo bouřlivý odpor po celé Evropě, a to, že stalo se v zemi Zlaté bully a Pragmatické sankce nikterak nevysvětluje, proč mělo by býti dovoleno, aby minula beztrestně. A je dosti mírné, vysloviti naději, že ctihodný císař a král u příležitosti svého diamantového jubilea uzná vhodným osvoboditi faráře Hlinku a oběti černovského procesu i tehdy, kdyby všeobecná amnestie pro politické přečiny provolána nebyla.

U. B.:

O DOLNOZEMSKÝCH SLOVÁKOCH.*)

Ach Bože, Otče nebeský,
pohleď na těžké útisky
krajiny naší Uherské,
v které samá zlost panuje,
loupež, mord, zradství se kuje,
i jiné kousky lotrovské.

(Jerem. Lednický v Tranovského Cithaře Sanctorum).

Koho chce Bôh trestať, odobere mu rozum." Pravdivosť tohoto slovenského príslovia ukazuje sa práve na maďarských politikoch a vládach, ktoré ešte vždy blúznia o maďarskej štátnej idei. Tejto prináša sa v obeť všetko, tak že sa zdá, že nechybí nám v Uhorsku nič viac, než maďarská štátna idea za živa — a potom príde už len královstvo nebeské. Ale chyba by bola len v tom, že maďarská štátna idea (maďarská jednorečovosť Uhorska, maďarská hegemonia v Uhorsku) — kríva na obe nohy. Dusia síce surovou

*) Srv. Slov. Přehled roč. IX.

rukou každý plamienok nášho národného života, maďarisujú všetko — a výsledky? V srdci Maďarstva, v jejich „Nagy magyar alföldu“ (= veľká maďarská Dolná zem, okrídlený a pyšný názov veľkej nižiny uhorskej) jestvujú krome srbských, rumunských a nemeckých osad silné slovenské kolonie, ktoré mohutnejú každým dňom.

* * *

Dolnozemské slovenské osady niesú staršie od 200 rokov. Vznikaly rôznym spôsobom. Zakladali ích uprchlíci z horných strán, ktorí utekali z pod zemanského jarma, dúfajúc naisť na širošírej Dolnej zemi väčšiu slobodu, lebo tí, ktorí utekali pred náboženským i politickým prenasledovaním. Tiež jednotlivé vlády i zemepáni pričiňovali sa v rôznych dobách, menovite po vojnách tureckých a rákócovských o to, aby pusté roviny dolnouhorské sa zaľudnily.

Zemepánom i vládam záležalo v dobách prvej kolonisácie hlavne na pracovných silách, menej na reči, a tak osádzali sa v južnom Uhorsku rôzne národnosti. Pod Jozefom II., ktorý všade fedroval Nemcov, dosťahovalo sa do Báčky 3500 nemeckých rodín, ale i Srbi, menovaní Bunjevci, zabrali v tejto stolici veliké kusy zeme. Potrební kolonisti hladaní boli tiež medzi Slovákmi zvlášte vtedy, keď sa ukázala potreba hustejšie obsadiť vojenskú hranicu. Boli to Slováci z pešťanskej stolice, ktorí založili slovenskú hraničiarsku osadu Starú Pazovu. Prví kolonisti-Slováci prichodili na Dolnú zem zo západných i východných stolíc Slovenska. Zo západných katolickí Slováci (z nitranskej, prešporskej a čiastočne i z komárňanskej a pešťanskej stolice) v menšej miere, z východných (tekovskej, honťanskej a gemerskej), evanjelickí Slováci vo väčšej miere a usádzali sa v Báčke v srbských dedinách, inde buď v rumunských (Nadľak), nemeckých, lebo samostatne.

V Báčke (na pravom brehu Tisy) prví Slováci usadili sa na vyzvanie pánstva futockého (r. 1740) v Petrovci, Hložanoch a Kysáči; tieto obce boly už Srbmi obývané a staly sa matkami ostatných obcí báčanských.

Na ľavom brehu Tisy prvú slovenskú osadu založili prenasledovaní evanjelickí Slováci r. 1718. Zástupy Slovákov z Novohradu, Hontu, Gemera, Zvolena a Pešti, vedené kolonizátorom Túrócim, obsadily Čabu. Táto mohútna obec stala sa zas matkou slovenských osád po ľavom brehu Tisy.

Prví dolnozemskí Slováci začali žiť viac svojským životom až po tolerančnom ediktu (1781), keď daná bola všetkým sloboda náboženská. Založené boly hneď mnohé církve evanjelické a toto je dôležitá událosť v historii dolnozemských Slovákov. Cirkevný život hrál a hrá až dosial v živote dolnozemského Slováka velikú úlohu. Až po založení cirkví vznikly našské obce. Evanjelická cirkev má velikú zásluhu o to, že prišlí Slováci nevtopili sa do maďarského mora, lebo dľa jej riadu vo všetkých slovenských evanjelických církvach sa československy kázavalo a pri službách chrámových užívalo sa výhradne knih písaných československčinou. (J. Tranosciova Cithara Sanctorum, Biblia králická atd.) Knihy, ktoré užívali evajelickí Slováci, pochádzaly väč-

šinou z Čiech. Tak dostal sa mi do rúk český preklad biblie z nemeckého zo 16. storočia od Jana Stráněnského (prekladateľ a vydavateľ českých knih.)

Táto kniha prišla na Dolnú zem s evanjelickými Slovákmi, ktorí pochodia z gemerskej a Hontu, kde uchýlilo sa mnoho prenásledovaných Čechov, a tak je pravdepodobné, že knihu túto doniesli na Slovensko českí exulanti a prenesená súc na Dolnú zem, konala poslednú svoju velikú missiu — udržovala národného ducha a jazyk Slovákov.

Katolícki Slováci maďarčili sa už v troch generáciach. Tak previedlo sa úplné pomaďarčenie obce Kupusínu v Báčke za 74 rokov. V tejto stolici pomaďarčili sa dalej obce: Nemeš Militič, Temerín, Veprovce, Parabuť, ktoré obsadili Slováci-katolíci z Trenčína (stolice). V Ade, kde i českí vysťahovalci bývali, všetko sa pomaďarčilo. Zo slovenských evanjelických kolonií maďarčili sa len tie, ktoré buď dostaly maďaronskú správu, lebo založené boly jako nepatrné cirkvičky pri veľkých maďarských mestách. (Hódmezővásárhely, Senteš, Makov). Podivuhodné je, že maďarčenie dialo sa veľmi ťažko a až do dnes, keď sú tieto kolonie už celkom maďarské, volajú ich „tót egyházak“ = slovenské církve. (A jaký vliv mala na Slovákov československá kniha, dokazuje malá episoda: V Senteši, čisto maďarském meste obznámil som sa so starcom, jehož rodičia boli evanjelickí Slováci. Starec sa pamätá, že spieva a modlievali sa za jeho mladosti slovensky. Ale zabudnul materinskú reč a nezachoval si nič viac, než začiatok nábožnej piesne z Tranosciusa: „Díky Bohu vzdejme, králi nebeskému . . .“)

Väčšie slovenské obce obstály v boji za svoja národnost statečne. Tak na pr. Nadlak, ktorý jako ostrov stojí v maďarskom mori, vzdoruje jeho vlnám už vyše 100 rokov.

* * *

Slováci prenikajú jadro maďarstva (krome Srbov, Rumunov a Nemcov) dvoma smery — od severu k juhu.

Slováci západní (zo záp. stolíc slovenských) vyslali svoj prúd, ktorý prebieha stolicu komárňanskú (5·3% Slovákov zo všetkého obyvateľstva), ostrihomskú (8·5% Slov.) a vniká až k Budapešti. Slovenské osady obkľučujú kruhom samo hlavné mesto, ktoré má 3·5% slovenského obyvateľstva, väčšinou robotný ľud. K Pešti tiahne sa tiež venec slovenských ostrovov od Hontu (39·5% Slov.) a Novohradu (26·9% Slov.) Od Pešti počína sa „Dolná zem“. Hneď pri Pešti vykvitajú prvé slovenské dolnozemské osady: Kerestúr, založený Rusmi, a Ečer, Szent. Péteri, Bíň a Piliš. Prúd slovenských osad tiahne sa medzi Dunajom a Tisou a minúc slovenské dedinky na Dunaji M. Apostag a Dunaeaházu vniká do Báčky (4·7% Slov.) a Sriemu.*)

*) Na pr. ve stol. pešť-pilišké sú tieto obce s väčšinou slovenskou: Šári (1705 Sl., t. j. 65%), Dumaeďháza (1926 Sl., 94%), Kerepeš (789 Sl., 67%), Malá Tarča (713 Sl., 88%), Tarča (789 Sl., 80%), Bíň (745 Sl., 67%), Ečer (962 Sl., 85%), Péteri (1053 Sl., 85%), Píliš (2384 Sl., 51%), Sántó (1356 Sl., 86%), Sv. kríž (964 Sl., 91%), Sentlásló (646 Sl., 92%), Čomád (624 Sl., 75·5%), Pišpek (755 Sl., 55%), Boťany (347 Sl., 67%),

Východné stolice slovenské vyslaly prúd od Košíc a Nov. Mesta Šaryšského, ktorý zabieha do stolice biharskej (1·3% Slov.) a siláďskej (1·4% Slov.) tvorí pri Miškovci skupinu osád a vniknúc na Dolnú zem v stolici békéšskej, kriesi na ľavej strane Tisy četné slovenské kolonie. Skupina najsevernejších osád slovenských z tejto strany Tisy tvorí ostrov sarvašský, potom čabianský, slovensko-komlóšskej a v Čamáde ostrov naďlacký. Prúd osad zavadiac o stolicu aradskú (1·6% Slov.) vniká do Torontálu, kde vytvorí 4 mocné slovenské osady a spojuje sa vo Sriemie Starou Pazovou s prúdom západným.*)

Dolnozemskí Slováci dľa úradnej štatistiky r. 1900:

Stolice záp. prúdu:		Stolice vých. prúdu:	
Hl. mesto Bpešť . . .	25.168 Sl.	Stol. békéšská	64.467 Sl.
Stol. Pešť—Piliš . . .	33.365 „	„ aradská	5.600 „
„ Báč—Bodrog . .	30.068 „	„ čanádská	17.274 „
Nový Sad	1.480 „	„ torontálska . . .	14.969 „
Sriem	11.330 „	„ temešská	2.977 „
	101.411 Sl.		105.287 Sl.

Dolnozemských Slovákov bolo koncom r. 1900 **206.698**.

* * *

Vtedy, keď prví Slováci osádzali sa na Dolnej zemi, otázky národnostnej eště nebolo. Náboženstvo zaujímalo prvé miesto — zurily náboženské boje.

Prvé intensívnejšie znaky národného života dolnozemských Slovákov objavujú sa vystúpením Štúrovým.

J. Kollár a zvlášte P. J. Šafárik, ktorý jako professor poetiky na srbskom gymnasiume v Novom Sade na Dolnej zemi, po srbských monastýroch sbiera dáta k svojim svetovým prácam, — zanechali v národnom živote mohútny dojem. Pod predsedníctvom Šafárikovým založený bol na Dolnej zemi i „Slovenský literárny spolok“, ktorý sa však v revolúcii (r. 1848—9) rozpadnul.

Boje v búrlivých rokoch revolúcie odohraly sa tu len medzi Rumunmi a Srbmi z jednej strany — Maďarmi z druhej a to s veľkou zurivosťou. Neprebudené slovenské obce zostaly tiché až na nepatrný počet (St. Pazova, Kysáč, Kulpín). Slováci jako národ vôbec mierumilovný, nebúrili sa, samostatne jako

Nová Ves (250 Sl., 61%), Žid (487 Sl., 63%). — Ve stol. báčské: Selenča (3100 Sl., 95%), Laliť (1271 Sl., 50%), Pivnica (2871 Sl., 57%), Hložany (2597 Sl., 94%), Kysáč (3953 Sl., 92%), Kulpín (1848 Sl., 58%), Petrovec (7491 Sl., 95%). — Ve Sriemu mesto Stará Pazova je skoro čisto slovenské (6678 ob., 5018 Sl., 75%).

*) Ve stolici békéšskej, ktorá má 23% (64.467) Slovákov, majú slovenskú väčšinu tieto mestá: Veľ. Čaba (27.488 Sl., 73%), Slov. Komlóš (9050 Sl., 87%), Sarvaš (17.771 Sl., 68%). — Ve stol. aradskej: Medešeďháza (1784 Sl., 60%). — Ve stol. čanádskej má skoro polovicu ob. Slovákov Slovenský Banhedeš (2800 Sl., 49%), väčšinu slovenskú majú Vegheďháza (772 Sl., 55%), Albert (1175 Sl., 95%), Ambrózka (978 Sl., 94%), Pitvaroš (2699 Sl., 86%), Naďlak (7424 Sl., 54%). — Ve stol. torontálskej: Šándor (735 Sl., 77%). Kovačica (4141 Sl., 91%), Padiná (4090 Sl., 94%), Slov. Aradác (2222 Sl., 91%). — Ve stolici temešskej: má Temešvukovár skoro polovicu Slovákov (577 Sl., 48%). — (Podrobná statistika je v „Narodopisnej mape uhorských Slovákov“ od L. Niederle).

revolucionári nevystúpili, ale pres to bojovalo ich mnoho čo donútených gardistov po boku Maďarov. Neni sa potom čo diviť, že Srbi chovali sa proti nim nepriateľsky a v Silbáši vykynožili mnoho Slovákov.

Prebudení jednotlivci bojovali po boku národností. Boli to bojovnejší Slováci z vojenskej hranice, Kulpína a Kysáča, z ktorých mnohí zostali na bojisku.

Po búrnych rokoch revolúcie národný život omedzil sa na divadelné zábavy, prednášky, sbierky na Maticu a slovenské gymnásia, volebné agitácie, ktoré tiež z času na čas rozprúdily národný život. — Poslanecké voľby v minulých časoch maly len raz prajný pre nás výsledok, vtedy, keď r. 1869 v kulpínskom volebnom okrese zvolený bol Viliam Paulíny-Tóth za krajinského poslanca. Pozdejšie vystúpivší dr. Michal Mudroň prepadnul dľa známeho uh. kráľ. volebného poriadku.

Až do nedávna dolnozemskí Slováci mali o moc väčšiu slobodu vo veciach národných jako Slováci, žijúci na Horniakoch. Na nich zabúdalo sa, a zatiaľ čo na horných stranách trestali každé slovenské slovo, maďarčiace vlády jako by dolnozemských Slovákov nevidely. Boly síce tiež menšie preháňky, ktoré sa ale so zbojnictvami, páchanými na hornouhorských Slovákoch, ani prirovnať nedajú. Snád práve táto zabudlivosť vlád bola príčinou toho, že národný život na Dolnej zemi nekráčal krokrom ráznejším. Všetci: i slovenské centrum i nepriatelia považovali dolnozemských Slovákov za ztratených pre slovenský národ nu vždy. (Dokončenie).

KUNA:

PEZINEK.

Kdy a jak povstalo toto město, proto není dosti spolehlivých důkazů; pravděpodobno však je, že město stálo už před německou kolonisací v 13. století. Král Bela IV. vyjmul Pezinek ze řady majetků prešpurského zámku a daroval jej r. 1256 hraběti Kosmovi a Achillesovi, předkům pezinských a svatojirských hrabat. Toho času byl ještě zámeckým pozemkem a připomíná se pod názvem Tersi Bozen, r. 1355 však již pod jménem Villa Bozen, jako hrad se již však objevuje o 3 roky dříve.

Podle podání se jeho prví obyvatelé neusadili na jeho nynějším místě, nýbrž na tehdejším Zumbergu, tedy blíže k horám a teprve znenáhla se stěhovali blíže na rovinu, na louky. Někteří odvozují jeho jméno i z toho, že v dolnosaském dialektě Basen znamená tolik co louka (Wiesen) a tak povstal z německého slova Basen v maďarštině užívaný název Bazin.

Pravděpodobnějším je, že jméno Bazin souvisí se slovem baza; nynější jméno Pezinek však povstalo z německého Bösing.

„Bazin“ připomíná už listina krále Ondřeje II. z r. 1208, kterou ho týž dává darem Tomášovi, nitranskému županovi. R. 1271 český král Otakar II., když celé okolí Prešpurku pustošil, i Pezinek dobyl a rozbořil. Vladislav IV.

daroval tento majetek Janovi, prešpurskému županovi, v odměnu za zasluhy, které si získal v bojích proti Aprovi čili Apurovi, sedmihradskému vajdovi. Město i v 15. století zůstává majetkem pezinských a svatojirských hrabat a nemá ještě žádných výsad. Zde zemřel r. 1446 a je zde pochován ve farním chrámě hrabě Juro. Tento se r. 1441 oženil se vdovou Ulrika Wohlfahrta z Červeného Kamene, s níž obdržel i tento hrad. Poněvadž se však králi Matyášovi zpronevěřil, ztratil statky, leč jeho syn Petr, který zůstal králi věren, dostal aspoň část majetku zpět. Po jeho smrti nalézáme jeho syny Jura a Wolfganga v pezinském panstvu, které drželo soud nad 30 pezinskými židy, obžalovanými pro domnělou rituelní vraždu. Tito byli odsouzeni k upálení a jejich děti, mladší 10 roků, byly dány na výchovu do křesťanských rodin.

Po bitvě u Moháče je pánem Pezinka již Jan Zápola a po jeho smrti město opětně připadlo králi. Král Ferdinand I. daroval Pezinek po Gašparovi Serédym a grófovi Neuburgovi r. 1566 Echiovi Salm-Neuburgovi za udatnost, jíž znovu vydobyl Veszprém a Tatu. Od jeho potomků převzal město r. 1575 do zástavy Jan Kružič, hrabě lepoglavský za půjčku 132.000 tolarů. Kružičova vdova, rozená Kateřinu Pálffyova, vdala se za Štefana Illéšhaziho. Tak se dostal Pezinek do rukou této slavné rodiny. Pezinčané vynaložili všechno možné, aby se z panství krutých Illéšháziovců vysvobodili. Prostřednictvím svatojirských hrabat obrátili se o pomoc ku králi Rudolfovi, aby jim dovolil vykoupiti se z poddanství. Toto dovolení s jistými podmínkami také obdrželi.

Ve smyslu této výsadní listiny byl Pezinek povýšen mezi královská svobodná města. Jenže Štefan Illéšházy nechtěl o takovém jednání ani slyšeti a činil Pezinčanům a královským komisařům všemožné překážky. Když se za vážnými záležitostmi vzdálil na Moravu, jeho manželka, tedy majitelka Pezinku, v jeho nepřítomnosti snázeji se s měšťany porovnala a smlouvu s nimi 9. dubna 1602 podepsala. Rozlícený Illéšházy zapletl se dokonce i do žaloby pro urážku královské osoby a utekl z Uher do Varšavy.

Pezinčanům se pomstil tím způsobem, že se připojil k Bočkaiovi, který mu slíbil, že mu ztracené majetky vrátí. Bočkaiovci zaplavili za kratko celé horní Uhry a obsadili i prešpurskou stolici. Illéšházy vrátil se do Pezinku, který od povstalců mnoho vytrpěl. Tito město úplně vydrancovali a na vícero místech zapálili. Mezitím Illéšházy, jako obezřetný člověk, který je pamětliv vrtkavého štěstí, pod rukou vyjednával s králem, aby se dostal k svému majetku. Začátkem r. 1606 nalézáme ho již ve Vídni, kde se jednalo o uzavření míru, což se také podařilo. V odměnu obdržel nejen pezinské a svatojirské statky, nýbrž i jiným způsobem byl obdarován. Následkem toho Pezinek znovu pozbyl práva, daného mu roku 1598 králem Rudolfem.

Illéšházy stal se nejhorlivějším a nejvlivuplnějším přívržencem krále Matyáše a vyšinul se r. 1608 k hodnosti uherského palatina. Tehdy postavil Illéšházy průčelí pezinského hradu. V kapličce postavené při tehdejším pezinském evangelickém, nyní katolicko-farním kostele, leží Štefan Illéšházy pochován.

Po jeho smrti se Pezinčanům přece jen podařilo vyprostiti se z poddanství. Král Matyáš výsadní listinou r. 1615 vystavenou, vrátil jim pezinské panství a co k němu náleželo a kromě toho je obdařil některými výsadami. Poněvadž však ani Pezinek ani Sv. Jur nebyly s to, osvoboditi se od velkých břemen a dluhů, prosili sami měšťané krále, aby je vzal v poddanství, což se také stalo.

Tehdy převzal strážce uherské koruny, hrabě Štefan Pálffy od krále Ferdinanda II. pezinské a svatojirské panství, bez města Pezinku a Sv. Jura za 60.000 zlatých. Tak zůstala zmíněná města až do r. 1444 v rukou Pálffyovců, kdy je královna Marie Terezie zase vrátila měšťanům.

Městské hradby se začaly stavěti r. 1643. Bylo opevněno celkem jedenácti baštami a mělo 3 brány. Jednu z nich, t. zv. trnavskou r. 1663, když se obávali tureckého vpádu, dali zazdíti. R. 1683 trpělo město mnoho od přívrženců Emericha Thökelyho, který se tam dne 27. srpna zdržoval. V říjnu r. 1704 vojska Rákóczyho pod vedením Bočkaiovým město obsadila, vydrancovala a zapálila.

14. června 1747 bylo slaveno 100leté jubileum povýšení města mezi svobodná města královská.

R. 1784 celé město lehlo popelem. Totéž neštěstí potkalo město r. 1832 kdy při strašném vichru vypukl v sousední obci Cajlu oheň a větrem byl přenesen i do Pezinku. Městský archiv byl téměř úplně ohněm zničen.

Někdejší illéšházyovský zámek byl stižen mnoha nehodami. Zevnějšek jeho sice mnoho nevykazuje, za to však jeho dvorany skrývají v sobě mnoho skvostných uměleckých pokladů. Hrabě Jan Pálffy, bohatý velmož a znalec a sběratel uměleckých předmětů, ozdobil zámek vzácnými uměleckými věcmi: obrazy, gobeliny, skříněmi, vykládanými stoly a zrcadly. Mezi obrazy nalézají se díla Quida Reniho, Coreggia, Brenghela atd.

V městském museu nalézáme mnoho cechovních truhlic, nářadí, pečetí atd. Největší ozdobou je však podobizna Jana Kupeckého (1667—1740), největšího syna Pezinku, malíře světové pověsti, jehož rodiče se sem přistěhovali z Čech. Jeho otec, chudobný tkadlec, chtěl ho vyučiti svému řemeslu, ale syn mu z domova utekl a učil se ve Vídni malovat. Potom procestoval Italii, odkud se vrátil do Vídně, kde získal svými podobiznami světového jména. Zemřel v Norimberku r. 1740.

V Pezinku kvetl kdysi průmysl. Řemeslníci sdružili se v cechy, zvláště vynikaly cechy stolařů, bednářů, zámečníků atd.

Reformace se v Pezinku rychle rozšířila. Velkým ochráncem protestantů byl Štefan Illéšházy. Jen málo katolíků zůstalo v městě, kteří byli nuceni choditi do kostela do sousední obce Grinádu, poněvadž tato k panství Illéšházyho nenáležela. Za Ferdinanda II. byl farní kostel opět evangelíkům odňat a vrácen katolíkům. Následkem toho si evangelíci pomocí hornouherských stavů v létech 1655—1659 postavili na hlavním náměstí nový kostel; držeti jej však mohli jen krátký čas, neboť jim ho r. 1674 s kostelním majetkem odňali a odevzdali jezuitům. Téhož roku usadili se ve městě i kapucíni. Tito

si v letech 1718—1726 postavili kostel i klášter. Evangelíci byli nuceni choditi na služby boží do Modry. Nynější kostel založili si r. 1783, ale bez věže, jež byla přistavena teprve v létech 1857—1863.

V okolí Pezinku rodí se znamenito víno, které má již od starodávna daleko široko dobrou pověsť. Počet obyvatelstva se od počátku 19. století jen málo rozmnožuje. R. 1819 mělo město 4270 obyvatel, nyní má dle nejnovějšího sčítání 4899. Větší polovinu tvoří Slováci (2666), menší (1752) Němci, kdežto za Maďary se dalo zapsati 418 osob.

SERGIEJ TRITONOVIČ:

ČERNOVÁ.

Slovenská tragoedia v V dejstvách.

OSOBY:

Alexandr Párvy, biskup spišskej dioecese.
Andrej Hlinka, ružomberský r. k. farár.
Fišer, administrátor.
Pazúrik, dekan.
Kaločai, katechet.
Pater Hildenbrand, kapucinský mnich asi 90ročný spovedlný kňaz Párvyho.
Gregor, mladý kňaz v kapitule.
Faga, obyvatel černovský.
Fagová, jeho žena.
Ruženka, ich dcera.
Fula, obyvatel černovský.
Fulová, jeho žena.
Bačkor, senátor černovský.
Jakub, bývalý kostolník.
Slúžný.
Podslúžný.
Katrena, Zuza, staré babky.
Janko Orlovský, 28ročný mládenec, Amerikán
Veverica, hajdúch.
Mrmaj, sluha v ružomberskej fare.
Martin, Michal, Jurko, mládenci.
Anička, Evka, Zurka, dievčience.

Ľud. Dáma. Žandári. Mládež obojího pohlavia. Hrobári a nosíčia rakví. Starec. Mladá žena. Žena s dietkami. Chór.

DEJSTVO I.

(Ulica v Ružomberku; v úzadiu kostol, pri ňom fara, ku ktorým vedú 2—3 schodiky. Sviatoční deň popoludnie.

VÝSTUP 1.

Slúžný, Veverica.

Slúžný: Ištván!

Veverica: Rozkaz! pán velkomožný. (Postaví sa strmo.)

Slúžný: A potom len opatrno; a všectko dobre prezerať!

Veverica: Rozumiem, pán velkomožný!

Slúžný: Menovite na pánslávov a amerikánov dávať dobrý pozor; každý jejích krok stopovať. Kam idú, s kým sa rozprávajú, čo hovoria: všetko, všetko musíme vedeť.

Slovenští dřevorubci.

Ja do hory nepojdem,
drevo rúbať nebudem,
drevo by ma zabilo, zabilo, héj!
čo by dievča robilo?

*

Už môj milý z lesa ide,
malované drevo vezie,
píska sobe na listočku,
že ma peknú frajerôčku.

Veverica: Rozumiem, pán velkomožný!

Slúžný: A zvlášte, či nerozdávajú nejaké knižky lebo letáky, lebo noviny medzi ľudom vlasti nebezpečné. Lebo to je taká háveď, ktorá by nedbala krajínu ihneď Rusovi zapredať a nás všetkých dobrých vlastencov na Sibir poslať. Ale jim stúpime na prsty. A teraz tu budete hore-dole pred kostolom cirkulovať; a keď by ste zbadal nejaké kopenie, sháňanie sa ľudu, ihned rozoženete tú háveď! Žiadne schôdzky sa nedovolujú. A keď by ste sám s nimi nevládal, privoláte si žandárov!

Veverica: Rozumiem, pán velkomožný!

Slúžný: V piatej hodine pridete na raport a potom mi všetko udáte; koho ste videl, kam išiel, s kým išiel, čo sa rozprávali? O všetkom mi musite dopodrobna zprávu podať! Rozumiete?! (Odchodi).

Veverica: (salutuje za ním). Rozumiem pán velkomožný! (Vráti sa s hnevom). Samý shon a špehovanie odkedy čert dovliekol sem toho jakéhosi nového ďasa-fiškusa! Mohol aj tam kdesi v pekle v tej Nitre zostať!

Eh inakšie to bolo predtým: človek sadol si pri bráne na lavicu a sedel celý deň a sa aj vyspal. Alebo mohol hen na hostinci vysedúvať, dokial sa mu len chcelo a nik sa po ňom neobzrel, iba ak bolo treba nejakeho lumpa odšupovať!

A teraz! Choď hore-dole a stráž! Čo; no kýho ďasa že mám strážiť!? Tie prázdne ulice!? A v takéj horúčave! Idem ja radšej do chládku a sa občerstviť a potom ti toho nahovorím, kolko len budeš chceť (poobzerá sa). Nevídať nikoho; iba hen dve staré baby trkocú; tie snád len neobrátia mesto na ruby. (Pozre druhou stranou) A lala hen Bačkor beží, ako by ho ktosi honil. S jakou as ten prichodí.

VÝSTUP II.

Veverica. Bačkor.

Veverica: Kam že, kam kamarát, tak spešno?

Bačkor: Spechám toť na slúžnovsky úrad o radu a pomoc; veď sa to tam u nás tuším rebelia ztrhne. A zvlášte ženy také kriky a lármo stvárajú, že až človeka strach popáda. Nuž, reku, idem to vrchnosti oznámiť.

Veverica: To ty bratku dobre robíš! Pošlú vám tam celú kopu žandárov — aspoň sa jích my ztraseme — a vy jím tam musite kvartiere dávať a jich pekne chovať, a za to ťa tvoji susedia velmi, ale velmi pochvalia!

Bačkor. No, ale čo mám robiť? Čo mám robiť? Dám sa hádam ubiť, dám sa hádam zmárniť? Však tak sa ku mne chovajú, ako keby som všetkému ja bol na príčine. A čo ja môžem za to, že ho odohnali!

Že vraj držím s pánmi a jim do uší donášam! Nuž a s kým že mám držať? A neni-li to moja povinnosť, aby som všetko, čo sa v obci deje, vrchnosti oznámil? Tak aj teraz! Nuž či tonemám oznámiť, že sa tam v kostole schádzajú a bez kňaza sa modlia a spievajú! A načo že je kňaz?! A kostol není ešte ani hotový, ani vysvätený! A to všetko je práca toho Orlovského; len toť prišiel z Ameriky a už myslí, že je tu bohom!

Veverica. Ej, toho aj pán slúžný, aj ja, máme v žalúdku. A sem prichodí, pokúšať a rozličných pojtášov shromážďuje vôkol seba a nahovára, že vraj neposlúchať pánov! Nu dám ti ja neposlúchať!

Bačkor: Veď, aj dnes je tu a čosi sháňa. Za dobrým iste nepriešel!

Veverica: Tu je? Však ho ja nájdem!

Bačkor: A ešte aj to ti poviem, že majte sa na pozore!

Veverica: Na pozore!? — Ako? Prečo?

Bačkor: Nuž len proto, že ten Orlovský už posháňal celú Černovú a teraz tu okiste pokúša a búri ľud! Na večer má prísť Hlinka s vlakom; pôjdu ho tedy na nádražie vítať a uvidíte, uvidíte, že vám tu čosi vyvedú.

Veverica: Ako to vieš? To by bola robota, to by bola robota! Nie, to sa nesmie trpeť, to sa nesmie stať! Ale čo robiť! Ako to zahatíme? Aha, počkej, napadlo mi!

Bačkor: Podaj radu, tys múdrejší ako ja.

Veverica: To neviem; poď ty teda kamarát so mnou. Pôjdeme za pánom slúžným a jemu vec oznámíme. Ten si s nimi poradí, ten jich naučí!

Bačkor: Však aj ja som to tak myslel; no vidíš, a vy potom poviete, že ja nič neviem.

Veverica: Na mieste si ty chlap, Bačkore! poď, aj pán slúžny ťa pochvália (potlapkúva ho po pleci. Odídu preč.)

VÝSTUP III.

Katrena, Zuza (prichodia se strany od kostola).

Katrena: Neni to už také, neni; ani ten zvončok už tak nezneje, jako za pána farára. A pri pozdvihováni, Boženko môj, skoro som zaplakala.

Zuza: A ten kostolík prázdny! Inokedy miesta nebolo a teraz sotva že vidno človeka. Ľud, hľa vidíte, radšej stojí okola kostola, alebo ide do okolia na Lúčky, lebo do Revúcej. A niektorí ani do kostola neidú; že vraj načo darmo pohoršiť sa tam.

Katrena: Ba, prečo jím len bránia pred ten svätý oltár?

Zuza: Veď som si, aj, susedka moja, pomyslela: Boženko môj, čo sa len tak previnili, čo sa len tak previnili? Však predca dali pánu Bohu, čo je jeho a ľudom tiež. A chudoba jak za nimi banuje a siroty jak plačú.

Katrena: Ale tak je to susedka moja, tak: čím je človek lepší, tým má viac nepriatelov. Však aj Krista Pána ľudia ukrižovali, bárs jim on len dobre robil.

Zuza. Nevďačnosť to, veliká ľudská. Počula som, že jich to ten notár s rychtárom obžalovali a preháňali. A veď tomu notárovi len nedávno ťažkými peňazmi pomohli.

Katrena: Bôh nech platí jemu! No ale teraz čože susedka moja, kam budeme chodiť tak spoločne pomodliť sa Bôhu? Veď ja bez toho kostolíčka už ani byť nemôžem. A sem, keď nám otca duchovného vyhnali ani ja viacej nepôjdem.

Zuza: Vari by sme išly do Černovej, do toho nového.

Katrena: To, to; len že ten neni ešte posvätený pánu Bohu; a tiež jakés chýry zlé prichodia odtial.

Zuza: Čujem, slýcham čosi, ale tak myslím, že pán Bôh všetko to obráti na tú dobrú stránku. Len majme trpelivosť.

Katrena: V tej sa ja cvičím už od mojej mladosti; a veru, susedka, všeličo som zažila už na tomto svete.

Zuza: Tak, tak, dušenka moja, tak . . .

VÝSTUP IV.

Predošlé, Jakub.

Jakub (rozhorčený prichodí od kostola; babky sa obrátia): Sme jako ztratené a poblúdilé ovce; sme jako ten ľud Israelský opustený a bez prorokov zanechaný. Vodcov už nemáme a na ktorú cestu isť, nevieme.

Zuza: Tak, tak, Jakubko, tak, tak . . .

Jakub (stane si s babkami do kola a rozhorčeno sa zťažuje): A do dedictva našeho nám vstupuje noha Filištínov! Nevolní sme, nevolní, jako ten národ Israelský v zemi egyptskej.

Hah, že dočekať som musel časov týchto, na ktoré len so slzavým okom hľadím! Chrám svätý je opustený; cesty jeho zarastajú trávou; chodničky k nemu vedúce pustnú a neprichodí nikto k nemu ani v deň nedele, ani v deň sviatku! Čože z nás bude, keď sa od Boha odvraciame!

A fara, tam, kde bol predtým teplý a prituľný kút priatelstva, a kde ovzdušie lásky kresťanskej a pobožnosti vládlo, tá stala sa pelešou lotrovskou! Tam sa lumpi sháňajú; žranice a pijatiky do rána trvajú. A všetko to ten administrátor strojí!

Zuza: Ver, Jakubko, to nie je kňaz; bohoprázdný to človek!

Katrena: Ba, jako len predstupuje pred ten oltár boží a berie do ruky sviatosť nejsvätejšiu! Že sa nebojí Boha!

Jakub: Áno — ešte — ó hanba a potupa — včerajšiu noc, akési handry zhýrale tam trávily vo spoločnosti kadeakých lumpov!
Čoho som sa dožil, čoho som sa dožil!

Katrena: A my s tebou, a my s tebou!

Jakub: Tridsať rokov slúžil som verne okolo chrámu a fary — to Bôh na nebi je mi svedkom — a s radosťou som konal povinnosti svoje; ale dnešním dňom vypovedám službu. Nemôžem sa na ten neporiadok ďalej dívať a i ten administrátor zhnusil sa mi celý. A keď nám kňaza-otca dobrého odohnali, druhému ja slúžiť nebudem.

Zuza: To potom už úplne nám kostol od chuti odpadne. Doteraz bárs i ten kňaz cudzý bol, predca ste nám vy bol známý a človek už jako tak uspokojiť sa vedel. Ale teraz . . . keď vy vypoviete . . . no poručeno pánu Bohu . . .

VÝSTUP V.

Predošlí, Fula, Faga, Fulová, Fagová, i viac chlapov a žien (Prichodia a okolo Jakuba sa shromažďujú, ktorý živo a rozhorčeno jim vysvetluje, obracajíc sa ku kostolu a fare).

Fula (prichodí s Fagom): Keď by na vlastné oči videli, čo zrobili, snáď by predca obanovali skutok svôj.

Faga: Neverte, sused. Však čo nachodili, nadopisovali, naprosili sme sa, ale nič; žiadnej odpovede nedali. Každý len pokrúti hlavou a keď aj sľúbi, to len na oko! Nesplní nič! Zatvrdlí to ľudia sú oproti nám malým.

Fula: Tak to ale zostať nemôže. Vidíte hľa, že národ úplne sa odcudzil od kostola a z našich ani jednoho som nevidel vnútri. Vonku zástupu plno, ale nik nechce ísť na pobožnosť.

Faga: Pousilujeme sa my čím skôr dostaviť a potom vysvätiť náš kostol; zostaneme doma.

Fula: I tak nám málo čo bude spomoženo, lebo kňaza nepošlú nám cudzieho. (K Jakubovi): A čož, kostolníčko, vy tiež nieste v chráme?

Jakub: Nie, priatelia moji! Cudzý je už pre mňa stánok ten presvätý. (Faga, Fula, stanú si k ostatným a Jakub vede slovo ďalej.)

VÝSTUP VI.

Predošlí, Janko Orlovský, Michal, Paľo, Jozef mládenci, Ruženka, Katka, Marta, Terka dievčence, aj iní mladenci i dievčence prichodia.

Janko: (k Ruženke.) Aj, tys Ruženka tu? Ja myslel som, že spatrím teba v chráme na mieste zvyčajnom, kde dľa poriadku s družicami stávaš; však márne blúdili tam oči moje. Ale čo za plam horí v tvári tvojej?

Ruženka: Ach sklamánie ma potkalo dnes nenadále. Ja i kamarátky už vopred tešily sme sa, že dľa zvyku vo spoločnej púti pôjdeme bohorodičke Márii poklonu svoju vzdať a vo zbožných srdciach ju zvelebiť; a tu počujeme, že putovanie nebude. (K Jakubovi): Avšak ujčok, či, čo hovorím pravda je?

Jakub: Tak je, dievka moja, tak! Vystane naše putovanie, lebo nemá, kto národ zbožný doprevadiť.

Janko: A jeho velebnosť pan farár, zdaliž nezúčastní sa s námi tejto pobožnosti.

Jakub: Nie, syn môj Janko Orlovského. Však vám známo iste, jako to s ním naložili!

Faga: Počúvame, počúvame, že cestu k oltáru jemu zatvorili; ale že prečo sa tak stalo, to nám známo neni. Čo hádam, len ťažko neprevinili sa proti cirkvi svätej!

Jakub: Bôh nebeský chráň vás takejto mysle! Však pri stavbe chrámu zkúsiť ste mohli vernosť a horlivosť jeho. Bôh na nebi najlepšie zná, čo príčina toho! Ale iste, iste my hriešnici sme velkí a preto dopustil on vzdialiť od nás pastiera našeho dobrého.

Janko (živo): Ej, nieže tak ujčok smyšlajte v pobožnosti vašej. Pravda, vy keď so dňa na deň v blizkosti miesta svätého bol ste a celé dni len glorie znely v uši vaše, ináč ani nemôžete hovoriť: len seba pokorovať a v prsia biť sa kajúcne. Ale ináče to ukazuje vír a skutočnosť života!

Hla! zlostná ruka katov naších tlačí šije naše a my, jako tie ovce sme trpelivi a tým viac od ních hanení a hnetení! Ale tak nesmie na ďalej to trvať.

Fula: Ver' tak by to ani byť nemalo! Keď cez dlhé roky mohli sme v pokoji naživať, prečo že nie teraz? Príčina v nás neni.

Jakub: Pokoj bol nad krajom našim a my slúžili sme Bohu vo všetkej ochote. Ale teraz viac za svetom týmto sa ľud sháňa, kostol nepilňuje a preto nás Bôh tresce!

Janko: Zase len lamentácie! Nám tých viac netreba. (Horlivo.) Ale päsť tvrdá, čo železo, tá nech v boji sa merá. A dokial len od Boha pomoci čakať budeme, to nikam neprivedeme. Budeme nevolní vždycky! Pomož si človeče, aj pán Bôh ti pomôže — vraví zkusenosť. Či hádam nie tak!!

Faga: Tak, pravdu čistú pravíš!

Janko: Vidíte to dobre, že ti páni sú nám všetci neprajnici. Oni vyhubiť nás chcejú a to začínajú s našími vodcami, aby nemal kto nás skutkom, radou vodiť. A už drzosť jejich priďaleko siaha! Už vstupuje noha jejich na tú pôdu, kde predtým v úcte mali naše zbožné city. Už nám aj oltár berú, lebo obetovalo na ňom srdce slovenské s námi citiace, za národ svôj bijíce. A vyháňajúc vodcov našich, vyháňajú aj nás. A my čo? Jakú odpoveď jím na to dáme? Budeme to trpět? Budeme aj naďalej ustupovať?

Michal ml.: Vystúpíme z cirkve, to bude odpoveď jím naša.

Janko: Netreba nám z cirkve vystupovať; ta nezvinila nám praničoho. Ale musíme vôlu svoju prejaviť dôrazne a ukázať jim, že aj slovo naše má mať svoju váhu.

Fula: Avšak jim ustúpiť znamená už víťazenie naše. A to oni nedovolia dobrým rozhodnutím.

Janko: Treba jich prinútiť k tomu násilnosťou! Od Tatier a Kriváňa hen vietor keď zburáca to zastene a kloní sa i ten dub stoletý, nuž či len my máme hnev svôj v sebe dusiť a tak hynuť bez slova a slávy!

Jakub: Mladá krv, Orlovský, íhraje ti v žilách! a myslíš, že zmôžeš ty sám ten svet celý! Počkaj, až sklamanie časté zastihne ťa, zbadáš jak ohybká je šija človeka.

Janko: K čomu mladosť zvykne v tom staroba sotrvá. Aj, vy ste zvyknutí na prisnú poslušnosť, najmä keď kňaz velí, a bárs by i na životy vám siahal, vy podrezať dáte hrdlá si svoje. Lebo si myslíte, že tím zaľubenie Boha si získate!

Mne ale bridí sa sebaotročenie a chcem život volný, bárs aj borby plný a ku tomu si chcem aj svôj národ učiť. Preto s tým poriadkom, ktorý tu zaviedli spokojný som neni a krivdu spáchanú pomstiť hľadeť budem. —

VÝSTUP VII.

Predošlí všetci. Veverica.

Veverica: (trochu sa tacká, podgurášený.) Čo sháňate sa tu ako na processiu! Nemáte inej roboty? A tu darebáčite? Na, skutku sa mi odtialto odpracte! — (zástup sa sráža do kôpok a ustupuje.)

Michal (domíňa Vevericu): A čo, len vy môžte darebáčiť a zahálať celé dni! A ešte vám za to aj platia!

Veverica: Nekvokaj, papľuh so zamastenou hubou! Ja strážím nad verejným pokojom a poriadkom a preto vás oslovujem, aby ste sa odtialto rozišli.

Michal: Nezavadzáme tu nikomu; a keď je vám tu tesná cesta, obejdíte inou stranou.

Veverica: Hovorím ti, nekvokaj, lebo keď vytiahnem šablu, odrazím ti nos. Alovanti, kade, ktorý hore-dole sa mi rozchádzajte! (Začne zástup rozháňať a vytláčať.)

Faga: A kamže pôjdeme, keď sme sem schválne prišli!

Veverica: A čo je tu komedia? Hen máte kostol; choďte se pánu Bohu pomodliť za dobré zdravie! Ale tu, aby ste sa mi kopili, to nedovolujem.

Michal: Ba, povedzte radšej, že „to neni dovoleno“ tak sa to hovorí po pánsky.

Faga: Do kostola nepôjdeme, lebo odtial nás vyhnali.

Veverica: Kto vás vyhnal? Čo vás vyhnal? Však práve teraz slúží kňaz; môžte ta isť a koľko sa vám len páči počúvať a sa modliť.

Faga: Jaká to modlitba, keď ti srdce hnevu plné? Či desaťkráť nezakľajes, keď pozreš v modlitbe ku tomu oltáru a napadne ti všetko, čo sa bolo stalo! S tým kňazom mne nemožno sa modliť!

Veverica: Láry, fáry, kmotre! Pomodlíš sa, či je to ten, lebo druhý; čert ako diabol. Všetci sú rovnakí!

Jakub: Neni sú, Lštvánko, neni! Jeden slúží pánu Bohu a druhý Belzebúbovi. Jeden miluje svoje ovečky, jako dobrý pastier a druhý jich nenávidí a hrdúsi, ako vlk.

Veverica: Eh, kmotre, čo tam po tvojich kňazoch! No ale pravda, ty si tak z polovice svätý, ty jich musíš zastávať! Mne veru netreba ani kňaza ani kostola.

Jakub: Nuž a Bohu slúžiť kde že by si a dušu kdeže obživíš?

Veverica: Čo ja potrebujem akú službu? Ja si slúžím môjmu pánovi a dosť! A dušu kdeže obživím? Nuž a šenky nač že sú? Azda na parádu! Tam ti toľko rozumu namerajú, že budeš múdrejší, než desať fiškálov.

Jakub: Ale bez kňaza len nemôžeš byť! Narodí sa ti dieťa, treba ho pokrstiť, kamže ho ponesieš? Jako že ti dôjde bez svatého krstu večného spasenia?

Veverica: Láry, fáry, malá to starosť o krst; to len vy také orácie robíte! Keď nemáš kňaza a narodí sa ti dieťa a chceš ho mať pokrstené, nuž

zamotaj ho do plachty, sober, a choď ku Váhu; tam ho so pár razi zamoč do vody a povedz Kristelejson — kyrielejson a máš pokrstené. A nemusíš od krstu ani platiť. Hahaha!

Janko: Netárajte že tu verejne bohaprázdne veci a nepohoršujte nás v nábožných citech! Jakože len môžu strpeť vás ve službe!

Jakub: Oj, neznaboh ty celý a syn satanov si už zrejme! Bez kostola a kňaza, to len diabli žijú. A k svätému stavu manželskému, jakože pôjdeš, keď kňaz nepožehná sväzok ten v Božom mene!

Veverica (posmešne): Potrebujem ja sobáš! Mne sobášu netreba! Keď si ju už ktorú vyberem a sa mi pozdá, nuž poviem jej „poď"! A sobáš je hotový! Ja som s mojou starou za pätnásť rokov žil, len tak, ako sa hovorí na ľavú ruku a len pred rokom mňa s ňou pred oltárom sosobášili! Stálo ma to pätku; mohol som radšej si toho občerstvenia kúpiť!

Jakub! Oj, ty vyvrhel si ľudstva, čo za veci svätých posmechy si tropíš!

Janko: Jaký pán, taký sluha! Ale keď už sami nedbajú na to, či žijú ako ľudia a kresťania — alebo ako zver, nech aspoň nám nesiahajú na to, čo nám je svätého!

Veverica: Vy ste dnes všetci jakosi sväto naladení! (K Fagovi): Hja, kmotre, mal ten váš kňazko, nepchať prsty ta, kde netreba, neboli by mu jich privŕzgli. S pánmi neni radno sa naťahovať. (K ostatním): A preto vám radím, aby ste dali všetkému pokoj a poslúchali kňaza nového.

Michal (zvolá; zástup sa hýbe): Toho si poslúchajte vy, my ho nechceme!

Veverica (Nazlobeno začne ľudí vyháňať): Ale teraz vám už hovorím: practe sa mi odtialto, lebo keď sa nazlobím, bude horšie ako zle; — preč — preč (tlačí ľud von do ulice; tí sa nedajú, ale vystupujú na schodky ku kostolu a potom zase na inom mieste obejdúc do kôpok sháňajú; z Vevericu mládež posmešky robí! Veverica sa postaví.) Tristo olovených vám tie duše páralo! Neidete! Neidete! Hej! hej! hej! hej! Však vás ja naučím! Však vás ja naučím!

Michal: Hej, hej, hej, hej, (posmešne). Naučte, naučte; utekajte, utekajte pre žandárov.

Veverica: (Vyhráža sa mu.) Aj idem, aj idem a teba, ty papľuh, prvého dám zatvoriť; až prvého dám zatvoriť. To sa ja podívám!... (Zástup s úsmeškom sa díva a vyprevádza Vevericu, ale ihneď sa vrátia a sotrvávajú vo svojom mimickom rozhovore.)

Michal: To, to, len žandárov na nás! to vedia tí páni komandírovať!

Palo mládenec: Malé strachy z Vevericu aj zo žandárov, tým my ešte pozreme do očí!

Jakub: Ba vždy len žandárov spomínajú a posielajú na nás! Či to kdy bolo? Nikdy! Nikdy!

Fula: Však poriadny človek už ani na ulicu nebude smeť ukázať sa, lebo sa musí obávať, že ho žandár schytí! —

Janko: (stane si na schodík, rečnî.) Občania a dobrí priatelia moji! Počujte slova, ktoré okolnosti preriecť ma nútia!

Michal: Čujme Janka, čujme; ticho tam! (obstanú ho.)

Janko: Ja, není dávno tomu, čo prišiel som — všetci znáte dobre — domov z Ameriky a s okom slzavým a hruďou rozbúrenou patrím, čo deje sa tuto! A vidím to nielen sám, vidíte aj sami, že krivda do nebes volajúca stala sa s otcom duchovným a tak so všetkými nami. Jeho, miláčka našeho, kňaza príkladného, vodcu za právo a pravdu našu slovenskú neohrožene bojujúceho vyrvali nám, odtrhli od nás, aby tak tým lepšie mohli nad nami vládnuť. — A poslali nám kňaza, ktorý nie je nám priatelom. . . .

Michal: Nechceme ho — nech ide odkial prišiel. . . .

Janko: . . . ktorý vyháňa nás prítomnosťou svojou už aj z toho stánku, ktorý na svete nám najmilši je, z kostola. A my musíme ponevierať sa bez duchovného vzdelania; my musíme po okolitých obciach chodiť, aby sme mohli v pokoji a zo srdca sa pánu bohu pomodliť! Lebo, ktože je tu z nás, kto by prekročil prah toho kostola, dokial pred oltárom jeho není otec Hlinka! Kto že z nás by chcel požehnania prijať z ruky toho kňaza, ktorého nenávidíme, lebo je zradcom duší našich a ubijcom snah našich slovenských!

A oni si myslia, že my tak spokojní budeme jako s nami naložili! Nazdajú sa, že aj my zanecháme nášho pastiera milovaneho a poslušní budeme rozkazom jejich! Ale ja hovorim, že sa mýlia velmi!

Viaceri: Nepoddáme sa; vystúpime z cirkve!

Janko: Lebo my sotrváme pri Hlinkovi a kéď aj stokráť toľkí sa proti nám postavia, ešte zvíťaziť musíme.

Zástup: Tak je, tak, nepoddáme sa! (zástup sa hýbe a prisviedča.)

VÝSTUP VIII.

Predošlí. Fišer. (Prichodí od fary, zastane na schodoch.)

Fišer: (velmi sladkavo si počína, ale aj vyrátano). Ľudkovia mojí najmilejší, čo a aké že to shromaždenia držíte! A okolo chrámu, ach, ach!

Janko: (Tvrdo.) Však ten chrám je náš! A keď jste nás z neho vyhnali budeme okolo neho chodiť!

Fišer: Priateľu najmilejší! Ja som vás vyhnal? Ja som vás nevyhnal! Sami nechávate najsvätejšie veci! Ach oželejte skutky svoje zlé! Nedajte sa diablu viesť do pekla ohnivého!

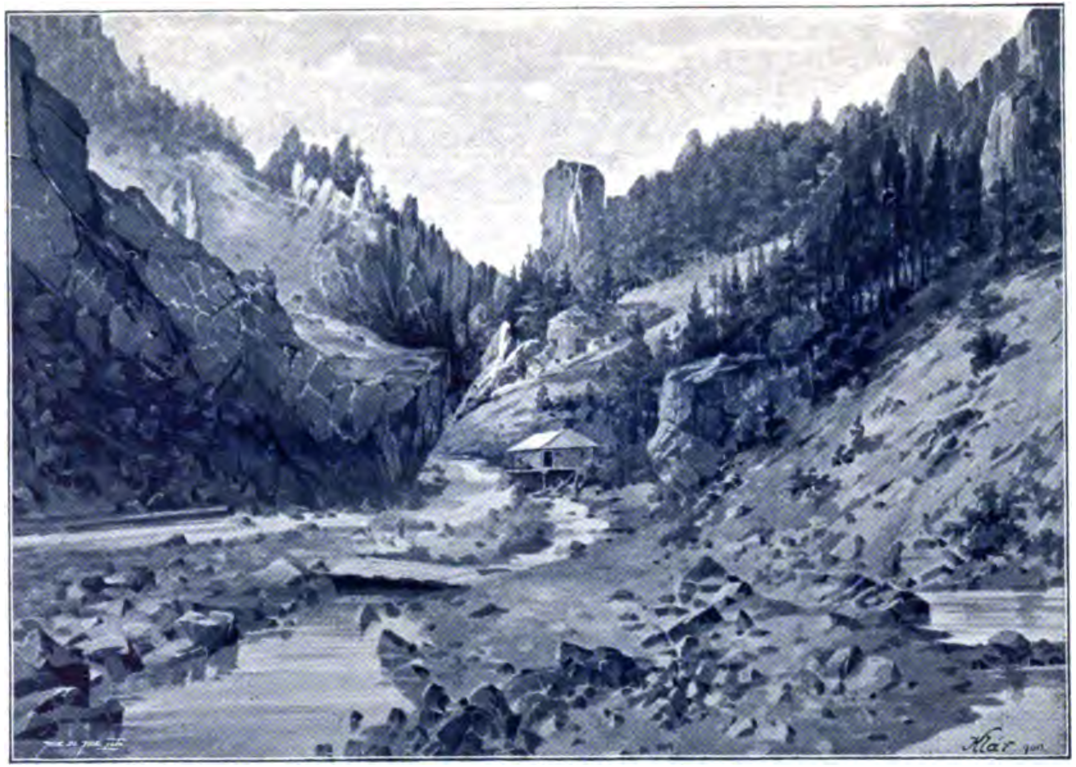
Janko: Mňa priateľom nenazývajte, bo ku priatelstvu patria srdcia naklonené. A to u mňa není!

Fišer: (nevinno.) Bôh na nebi vidí, ako vás milujeme!

Michal: Ako koza nôž! . . .

Fišer: A modlím sa pri každej omši svätej, aby najsvätejšia panna Mária sa prihovorila za vás, aby otvorila vám oči a napravil vás na dobrú cestu! Prečo že, prečo zanechávate kostol a neidete si hladať vaše spasenie!?

Michal: Preto, že ste tam vy!

Vrátna v Trenčanské stolici.

Fula: Nech stojí pred oltárom otec Hlinka, plný bude kostol! —

Fišer: Avšak Bôh tam stojí, dušo moja drahá! A vy Bohom pohrdáte?! Ej, ej! Ba dňom aj nocou plačem nad vámi a vaším večným životom!

Michal: A my nad vámi.

Fišer: Jako obstojíte na tom večnom súde?! A na duše svoje nemyslíte nikdy? Ó priatelia moji! vrafte sa ku poslušnosti, vrafte; a všetko bude vám odpusteno. Poďte do kostola a najsvätejšia panna vás k sebe shromaždí a sa prihovorí u Krista Ježiša! (Pozre ku dolnemu koncu odkial prichodí služný a Veverica.) Ach, velkomožný pane, dobre že prichodíte! (Ožije.) Hladím tof luzu túto rozprášif a nechceju poslúchnuf. Urobte vy poriadok! (Pokračování.)

VÝVOJ FEDERALISMU V RAKOUSKU OD ROKU 1848.

Dle různých pramenů sestavil R.

1848—1850.

Uzavřením prešpurského míru v r. 1805 přestala existovati říše římsko-německá. Poslední římskoněmecký císař František II., který již rok před tím v předtuše věcí budoucích přijal titul císaře rakouského, jakožto František I., dal tím základ jednotnému císařství rakouskému. Než ještě později na delší periodu let, ale v jiné formě, vstoupilo Rakousko v užší svazek se zeměmi německými. Po zničení moci Napoleonovy utvořen r. 1815 německý spolek, ku kterémuž Rakousko přistoupilo se zeměmi, jež dříve přináležely ku tak zv. říši římsko-německé, t. j. se zeměmi české koruny a alpskými dědičnými zeměmi. Z tohoto „Bundu" byly rakouské země vyloučeny po válce v r. 1866.

První snahy federalisační v Rakousku povstaly probuzením se konstitučního zákonodárství v roce 1848, kdy jednalo se o to, má-li německý spolek utvořiti zákonodárný parlamet, a kdy současně zavedena ústava v Rakousku.

Až do r. 1848 spravováno bylo císařství rakouské státní konferencí, jejíž členy byli rádcové a státní ministři. Maďaři měli svého uherského a sedmihradského kancléře, jakož i ústavní sněm v Prešpurku. V zemích českých konány stavovské zemské sněmy, z nichž český konán posledně v r. 1847. Již tenkráte panoval mocný zájem pro spojitost zemí československých v Rakousku a v r. 1846 vystoupil K. Havlíček Borovský ve „Slovanu" s názorem slovansko-rakouským, když napsal: „Neboť opakuji ještě jednou s důrazem, že vlast naše není Slovanstvo, nýbrž jen **Čechy, Morava, Slovensko a Slezsko.**

Revolučním duchem r. 1848 nastala všeobecná touha po svobodě a parlamentarismu. Udělením konstituce dne 15. března 1848 druhým rakouským císařem a korunovaným českým králem Ferdinandem V., jenž přijal název Ferdinand I., jakožto první konstituční císař, nastala éra politických bojů. Již

dne 11. března 1848 formulována v národním shromáždění v lázni svatováclavské v Praze petice, se kterouž vyslána deputace ku králi. V této petici žádáno v 11 bodech:

„aby české zřízení zemské podle potřeby času bylo změněno a rozšířeno pod jistotou takovou, aby záležitosti měst a okrsků venkovských zastupovány svobodně volenými poslanci, i aby svazek mezi Čechy, Moravou a Slezskem byl utužen pospolitými stavy těchto zemí, kteří by každého roku společně mívali shromáždění."

Ve druhé petici ze dne 29. března 1848 vydanou výborem obyvatelů pražských za předsedy V. hr. Deyma, žádáno mezi jiným:

1. Nezrušitelné sjednocení všech zemí ku koruně české patřících se strany vnitřní jich samosprávy, zároveň s ohražením jejich pevného spojení s veškerým státem rakouským, též dokonalé srovnání české a německé národnosti ve všech odvětvích učení a správy v těchto zemích, jakožto základní zákon pro ně.

2. Národní zastoupení, zahrnující všecky prospěchy země stejnorodé, všeobecné zákonodárné a daně povolující na nejširším základě svobodného volitelství a svobodné volitelnosti, též vlastní odpovědné ministerium vnitřních těchto zemí a zřízení patřících centrálních úřadů pro ně v Praze.

Situaci tehdejší doby výborně vystihl ve smyslu federativním K. Havlíček Borovský ve svém článku v „Nár. Novinách", ze dne 17. března 1848 po udělení konstituce:

„Zároveň ale o to se pevně ujmouti musíme, aby koruna naše (Čechy, Morava a Slezsko) v císařství rakouském úplné administrativní samostatnosti užívala a svou zvláštní konstituci, svůj zvláštní sněm měla. Bez toho není možná celému císařství jednu konstituci dáti a protož naději máme, že Čechové, Poláci, Illyrové, Uhrové, Vlachové, Němci a každý národ svou zvláštní konstituci dostane, aby užívati mohl při sněmích svého národního jazyka. Ve vyšší správě zemské ovšem musí býti všechny země sestředěny; jakým způsobem se to státi má, zanecháme rozhodnutí zkušeným diplomatům."

Sám vydavatel Národních Novin, hrabě Deym, napsal brožuru, kde žádal ve třech pamětních spisech o decentralisaci celé říše. Když pak 5. dubna 1848 jmenován byl arcikníže František Josef místovladařem v Čechách, žádal Havlíček v Nár. Novinách, aby přijal titul místokrále celé koruny a měl zodpovědné ministerstvo.

Kabinetním listem ze dne 8. dubna odpověděl král Ferdinand na obě petice pražské v devatenácti bodech, jež znamenaly pro Čechy alespoň počátek samostatného politického života. Jazyk český prohlášen ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování s řečí německou za úplně rovnoprávný.

Největší politickou chybou, ba přímo pohromou bylo, že nesešel se zemský český sněm, několikráte v červnu 1848 svolaný, kde mělo býti 210 šlechticů proti 330 voleným poslancům. Pro stav obležení nedošlo k obeslání sněmu.

Naproti tomu sešel se v březnu 1848 sněm moravský a téměř jednohlasně vyslovil se proti petici Pražanů o spojení Čech, Moravy a Slezska. To stalo se proto, že Pražané ve své druhé petici žádali, aby král svojí mocí spojení české koruny nařídil. Jelikož český zemský sněm se nesešel, předal král Ferdinand záležitost moravskému a říšskému sněmu ku zákonitému vyřízení a tak v obavě o ztrátu autonomie Moravy, zmařil moravský sněm české snahy státoprávní. Jak jinak by věc dopadla, kdyby sněm český a sněm moravský společně se o věci byl dohodl!

Dne 25. dubna 1848 vydána ústava pro Uhry a dne 5. května vyšel císařský list o přímé volbě poslanců do říšské rady zemí neuherských, čímž utvořen dualismus. Současně pak signalisovány volby do sněmu frankfurtského. Odpovědí na volby do Frankfurtu bylo svolání červnového slovanského sjezdu do Prahy, který byl opětně velkolepou manifestací rakouských Slovanů pro federativní utváření Rakouska při rovnoprávnosti národů.

Boj proti frankfurtskému sněmu veden byl s nebývalou prudkostí. Když již v dubnu zvolen byl Palacký s dalšími pěti členy do přípravného parlamentu frankfurtského, ohradil se proti účasti známým dopisem, kde uvedl:

„Druhá příčina, která mi brání porad vašich býti účasten jest, že nevyhnutelně směřovati chcete a budete k tomu, abyste navždy nemožným učinili Rakousko jako říši samostatnou, říši, jejížto zachování, celost i upevnění jest a býti musí věcí velikou a důležitou netoliko národa mého, ale i celé Evropy, ano lidskosti a vzdělanosti samé. Kdyby státu rakouského nebylo již od dávna, musili bychom v interesu Evropy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil. Kdo žádá, aby Rakousko připojilo se národně k říši německé, myslí, aby samo sebe zavraždilo, což nemá nižádného morálního ani politického smyslu."

Na schůzi Národního výboru dne 4. května 1848 za předsednictví hr. Lva Thuna protestoval Dr. Rieger proti provedení voleb do sněmu frankfurtského slovy:

„Nejedná se nám o věc lhostejnou, nýbrž jedná se při ní o náš život. Němci chtějí rakouskému mocnářství učiniti konec; nám však záleží na tom, aby bylo zachováno. Máme před sebou návrhy německého zřízení, které, kdyby od Rakouska bylo přijato, nezbývalo by mu ani stín svrchovanosti. Rakouská však vláda kdyby i chtěla, nemá práva k takové věci přistoupiti beze svolení svých národův. Naše koruna česká musí býti zachována v úplné svrchovanosti, nikdo nemá práva se jí dotknouti, pokud celý národ s konstitučním králem naším úmyslu svého a svolení svého u věci té nevysloví. Náš král český při svém korunování vykonal národu svému přísahu na zachování všech práv a svobod tohoto království; dotknouti se těchto práv bylo by tolik, jako zrušiti královskou přísahu."

Vídeňští revoluční liberálové a Maďaři podporovali se navzájem, poněvadž snahou obou bylo připojení neuherských zemí definitivně k říši německé a osamostatnění Uher se společným cílem — potlačení Slovanů. Proto myšlenka

federace mohutně klestila sobě cestu mezi rakouskými Slovany. Dne 5. června r. 1848 napsal Havlíček v Nár. Novinách:

„Žádným způsobem nechceme býti provincií rakouskou, nýbrž koruna Česká požívati musí úplné samostatnosti tak, aby Rakousko bylo jen federací samostatných zemí a národů.“

Dne 13. října 1848 došlo ku studentskému shromáždění v Praze, kde přítomnými českými i slovenskými vůdci manifestováno ve prospěch federace Rakouska.

Poslanec Dr. Rieger ve své řeči bouřil proti spojeným vídeňským a maďarským revolucionářům a pravil, že vídeňské vzbouření není boj proti reakci, nýbrž boj maďarsko-německý proti Slovanstvu, k potlačení Slovanů, kteříž vyhledávají rovnoprávnost všech národů rakouských v říši federativní. Totéž potvrdili Slováci Štúr i Hurban, kteří tenkráte udržovali úzké styky s českými předáky.

Významný obraz názorů německých liberálů podává řeč posl. Giskry ve frankfurtském sněmu r. 1848. Týž mluvil pro spojení Rakouska s Německem, pro odstranění ústřední říšské rady rak. monarchie a pro utvoření personální unie s Uhry. Ve své řeči pravil:

„Jest nesporno, že všichni Němci v Rakousku naproti Slovanům v celém Rakousku při součinnosti celkového státu tvoří rozhodnou menšinu, a že pak Rakousko vzdor všemu obrannému a výbojnému spojení s Německem musí se státi slovanskou říší. Jaké bude pak těžisko této slovanské říše? Opře se na svobodné Německo, aneb ve své nenávisti k Německu bude se opírati o kmenově příbuzné Rusko, aby pak ve spojení s ním tvořilo nový státní systém na slovanském podkladu v komplexu evropských států?“

Mocné a významné projevy pro federalismus docházely z Uher, kde tamější nemaďarské národy hlásily se o svá práva proti Maďarům, kteří uskutečnění neodvislosti své viděli jen v bezohledném pomaďaření ostatních národů.

Dne 10. května roku 1848 sešlo se první slovenské národní shromáždění ve Sv. Mikuláši, kde formulována žádost národa ve 14 bodech a žádáno o jeden všeobecný sněm všech národů v uherské koruně žijících, na kterém by každý národ byl zastoupen. Dále žádáno bylo o národní sněmy pro každý národ zvláště.

V podobném smyslu usneslo se rumunské národní shromáždění konané dne 15. května 1848 v Blažejově v Sedmihradsku.

Ještě památnější pro snahy federalisační a ve svém usnesení radikálnější zůstává resoluce chorvatského národního sněmu, konaná dne 5. června r. 1848 v Záhřebu. Resoluce zní:

„Hlavní naše snažení jest býti svobodným národem ve svobodném císařství rakouském. Podle pragmatické sankce, přijaté všemi rakouskými zeměmi, připadají všechny bez rozdílu k celému rakouskému císařství, tedy i naše království i Uhry. Každá země měla zvláštní správu s tím

toliko rozdílem, že jedny stály na ústavním, druhé na absolutistickém základě a všechny vespolek měly pro záležitosti, týkající se celého císařství, jakož jsou zahraniční, vojenské, finanční a obchodní, společné ústředí, společnou vládu. Chceme pro záležitosti celého císařství se týkající jeden společný ze všech rakouských zemí sestavený sněm se společným odpovědným ministerstvem. V ostatních pak záležitostech nezávisela by každá země a každý národ od onoho společného sněmu a ministerstva, nýbrž nechť má každá země svůj vlastní zákonodárný sněm s vládou tomuto sněmu zodpovědnou, a nechť se sama řídí a spravuje. Tento svazek stával již dříve i mění se teď jen ve formě."

O bánovi zmiňuje se pak dále sněm, že jest jedině od národa a krále povolaný a není nikomu zodpovědný nežli národu a králi chorvatsko-slavonsko-dalmatskému.

Na této schůzi byl též jednomyslně zvolen bánem Jelačić, a králem Ferdinandem potvrzen. Pomocí Jelačićových vojsk byla též dne 31. října revoluční Vídeň dobyta a sněm přeložen do Kroměříže.

Ohnivým protestem proti dualismu a manifestací pro jednotné avšak federativní Rakousko byl projev K. Havlíčka u příležitosti nastoupení trůnu císaře Františka Josefa I. Dne 5. prosince 1848 uveřejnily Národní Noviny:

„Ferdinand I. byl císařským svým slovem a přísahou svou zavázán zachovati neroztržitelnost a jednotu koruny uherské t. j. zachovati nadvládu maďarského národa nad ostatními pod korunou uherskou spojenými národy. On zákonem potvrdil, že jazyk maďarský má býti řečí diplomatickou v celé koruně. On podle své přísahy nemohl dopustiti, aby Uhersko rozděleno bylo na více oddílů podle národů a nemohl tedy zavésti úplnou a dokonalou rovnoprávnost národní v koruně uherské. Nový nyní nastupuje císař, ani přísahou takovou, ani slovem svým Maďarům zavázán není. Jemu nic nepřekáží, aby chránil práva všech svých národů. Ustouplý císař nemohl připojiti pro svou přísahu a dané slovo země uherské pod jednu ústřední správu, což se státi musí, ač nemá-li zůstati rovnoprávnost všech národů pouhým slovem a má-li se zadost učiniti žádosti národů druhých kromě maďarského, kteří takového spojení úsilovně sobě přejí. Nynější císař bude moci učiniti to, co ustupující císař nemohl. On bude moci učiniti z Rakouska říši jednu a silnou, na základě rovného práva všech národů."

(Pokračování.)

B. P.:

SLOVENSKO V R. 1908.

(Dokončení.)

U takových zmatených poměrech politických jest ovšem těžko slovenské politice postupovat úspěšně. Slovenská politika nemůže a na dlouho ještě nebude moci se pochlubit parlamentními úspěchy.

Co znamená těch 25 poslanců národnostních na 400 maďarských poslanců, kteří považují každý, sebe mírnější požadavek národnostní bezmála za osobní urážku. Parlament jest pro nemaďarské národnosti pouze tribunou, v které mohou hlásat evropské i uherské veřejnosti své stesky poměrně beztrestně. Pravíme poměrně. Immunita poslanců je sice i v Uhrách zákonem chráněna, ale ta platí pouze pro výstřednosti hýřících maďarských poslanců, nikterak nechrání nevítaný element, nemaďarské poslance, od politických šikan. Politika slovenská nesmí tedy ani tolik počítat s extensivní parlamentární činností, ale musí především obrátit se ku vnitřní práci, k politické výchově lidu, k uvědomování a vzdělávání a hospodářskému posilňování slovenského lidu. Drobná práce. V tom směru loňský rok znamená na Slovensku značný pokrok. Nesnese ovšem přirovnání s českými poměry, ale na slovenské, ba i na uherské poměry jest činnost Slováků čestná.

Agitace za všeobecné volební právo, tento základ demokratisace Uher, rozvinula se na Slovensku přes všechnu persekuci, přes svévolné omezování práva spolčovacího měrou neobyčejnou. Počet schůzí pořádaných dostupuje sta. V zimě nastává sice poněkud ochabnutí, a lze toho litovat už proto, že na Andrássyho předlohu mělo se odpovědět ještě důrazněji.

Postupuje hospodářská organisace. Zakládají se nové peněžní ústavy. Stávající peněžní ústavy zvyšují svůj základní kapitál. Chystá se vydání národohospodářského listu. Konají se sjezdy rolníků v Pešti a v Skalici. Činí se přípravy k založení většího peněžního ústavu v Pešti.

Po hospodářské stránce nebyl loňský rok tak nepříznivý pro Slováky, ačkoli velká pohroma stihla je nepřímo. Americká krise dala se velmi dobře cítit i na Slovensku. Považme, že žije dnes v Americe 500.000 Slováků. Téměř samí pracovníci v nejlepších letech, kteří nechali doma ženu a děti, nebo starší příbuzné.

Klidně může počítat, kdo zná místní poměry, že 1,000.000 Slováků v Uhrách je odkázán na podporu těch amerických vystěhovalců. Ze statistiky pošt vidíme, že na Slovensko přišlo r. 1906 z Ameriky přes 77 milionů korun (Prešpurské poštov. ředitelství 20,095.855 K, Košické 57,567.523 K). Výše peněz z Ameriky do celých Uher r. 1906 poslaných páčí se as 250 milionů korun. Tedy čtvrtina uherského státního rozpočtu! Takový přímo životní smysl má pro Slovensko Amerika. Nelze se potom divit, že na Slovensku stopují se zprávy o americké politice bedlivěji, než o politice uherské. Vítězství Taftovo bylo přijato v nejposlednější vesnici na Slovensku s uspo-

kojením, poněvadž čekají příznivější konjunkturu průmyslovou a tak možnost nového výdělku.

Loňský rok možno přímo nazvati rokem československé vzájemnosti. Vlny veřejného mínění českého byly příliš vysoko vzbouřeny ozvěnou hrozné řeže Černovské, velkolepou agitační cestou faráře Hlinky po Čechách a mohutnými projevy norského barda svobody, demokracie, spravedlnosti, Björnsona, než aby se byly rázem utišily. Nebylo to pouhé chvilkové vzplanutí, které po sobě nenechává stop, ale teplo lásky a zájmu pro utlačenou větev slovenskou stále ještě rozehřívá české duše. Doufejme, že zase po tolika letech nesprávného vzájemného pochopování, dostali jsme se na cestu sblížení, porozumění, sbratření. Síla obou větví národa československého bude tím větší, čím více bude se jedna opírati o druhého.

K tomu prvým krokem jest vzájemné poznání a podpora. V tom směru vykonala velmi záslužnou činnost Českoslovanská Jednota a sdružení Praha-Slovensku, z jichž členů vytvořil se Pomocný komitét československý, který celou pomocnou akci pro Slovensko vedl. Seznamování se Slovenskem dálo se na nesčetných přímo slovenských večírcích, přednáškách o Slovensku, které dávaly důkaz o zájmu českém pro Slovensko. Sluší zde zvláště zaznamenati velkolepou odpověď českého Sokola na hanebné odsouzení ubohých obětí Černovských, v březnu minulého roku, kdy v zápětí Sokol uspořádal rázem přes půl tisíce přednášek o Slovensku, kde veřejnost maďarská byla postavena do spravedlivého světla. — Stejně ochotně ujala se práce pro Slováky i rozvětvená Česká obec hasičská.

Aby pak zůstala celému tomu ruchu památka trvalá, rozhodla se Moravskoslezská beseda v Praze, která právě svou Moravskou čítankou získala si všeobecného uznání, uspořádati podobné vydání Slovenské čítanky, informační knihy pro zachycující Čechy slovenskou minulost i přítomnost, vhodné příručky pro turisty po krásném Slovensku.

To, co jsme řekli o politickém a hospodářském životě Slovenska, to lze říci mutatis mutandis i o životě kulturním. Inter arma silent musae, v těžkém politickém a hospodářském boji sotva zbývá mnoho času na krásné umění a na čistou vědu. Pozorovat to nejlépe na osudu „Slovenského Obzoru", politické revue, jeho hlavní spolupracovníci rozprchli se, „hnaní žitia nevoľou", jeden za svým povoláním na venkov, druhý musil se ujati redakce, uprázdněné uvězněním redaktora, jiný odešel přímo do vězení, čtvrtý musil všechny síly věnovat politice — kde tu zbývalo času na uklidněnou práci revuální? Doufejme, že teď po návratu dr. Šrobára z vězení „Slovenský Obzor" zase se vzkřísí. A přece všude na Slovensku cítit rostoucí potřebu po duševní potravě. Časopisy se množí a přibývá jim odběratelů. Knihkupci sdělují, že jim přibývá kupců knih. Nakladatelský spolek v Turč. Sv. Martině po létech prací mladých sil nadějně oživl. Zaplavuje teď literární trh novými knihami — škoda, že kvalita ne vždy vyznamenává se pokrokem — pustil se do záslužného, ale nákladného díla, vydání sebraných spisů Vajanského. To je vlastně největší literární událostí lonska. Hviezdoslavových spisů díl prvý vyšel v druhém

vydání. Pro ty, kdož stěžují si na malou poměrně znalost Hviezdoslava, je to osvěžující zpráva; když se málo čtou, aspoň se jeho díla hodně kupují. Doufejme, že nastávající jubileum Hviezdoslava zpopularisuje jeho uměleckou tvorbu. Zaslouží si toho plnou měrou tento největší literární talent Slovenska. Jeho poesie má často poněkud trpkou příchuť, jeho styl odpuzuje na poprvé Slováka i Neslováka, ale při lepším seznámení původní trpkost mizí a zůstává příjemný požitek silného a originálního uměleckého díla. V nejbližší době překvapí veřejnost novým dílem, tragedií „Herodes a Herodias". Jiné sebrané spisy (Ferienčikovy, Laskomerského atd.) kromě spisů Jana Hollého, tohoto mohutného klassika, který dovedl do starých forem vlíti nové myšlénky romantického nacionalismu, nemají významu pro širší obecenstvo.

Před samým koncem roku objevila se kniha, ne sice slovenská, ale hlavně Slovensku věnovaná, Setona-Watsona Racial problems of Hungary. Kniha tato je důkazem, jak slovenská otázka stává se pomalu otázkou evropskou. Objevení se podobné knihy souvisí těsně se vzpomenutou agresivní politikou Maďarů; vážili je na váze, posoudili okolnosti, a shledali je příliš lehkými. Doufejme, že slovenská otázka, jinak otázka sociální a národní spravedlnosti v Uhrách, nezmizí už z evropského jeviště, že křivda, Maďary páchaná, bude stále zřejmější, že hlavy těch velkých obránců pravdy, Björnsonů, Watsonů, nezmlknou, že pod tlakem evropského opovržení Maďaři budou nuceni vyhledávat lidštější formy v politickém boji.

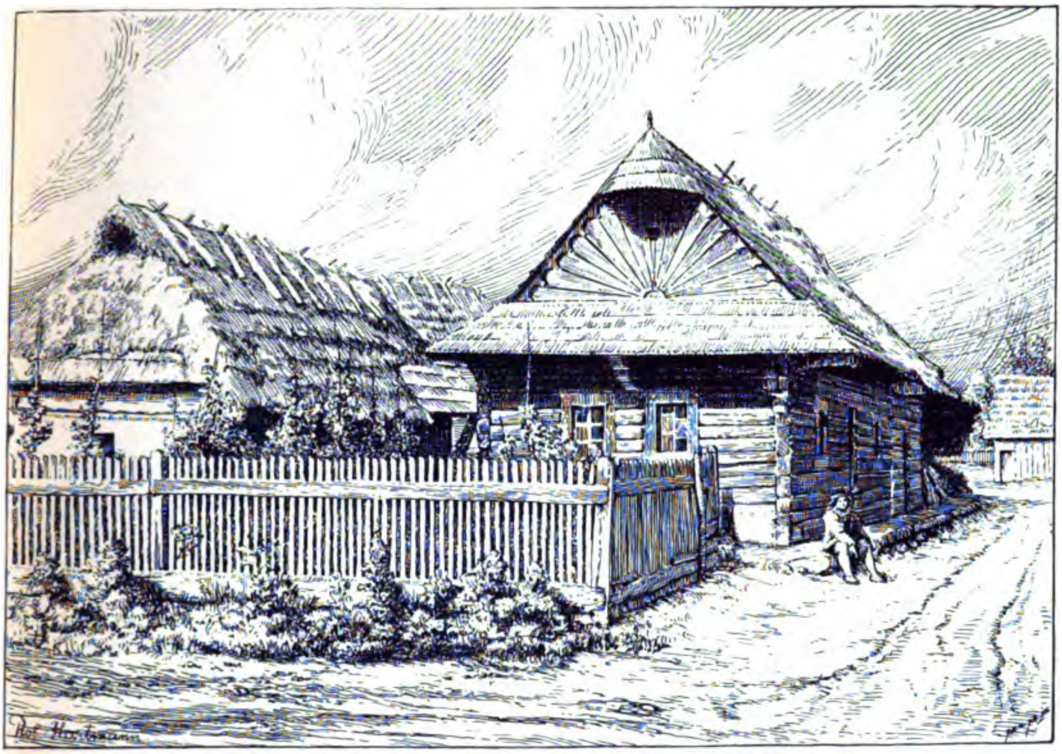
Ovšem, Slovákům jest třeba vždy na to pamatovat, že je nezachrání ani cizina, že přímo jim nepomůže k vítězství ani bratr Čech, že jest spása jich národní věci jen u nich, že jen na jich síle, houževnatosti, odhodlanosti a obětavosti záleží uplatnění jich pravdy. Svobody se těžko dobývá, bez velkých obětí nelze dosíci velkých cílů.

ZE SLOVENSKÉ LITERATURY.

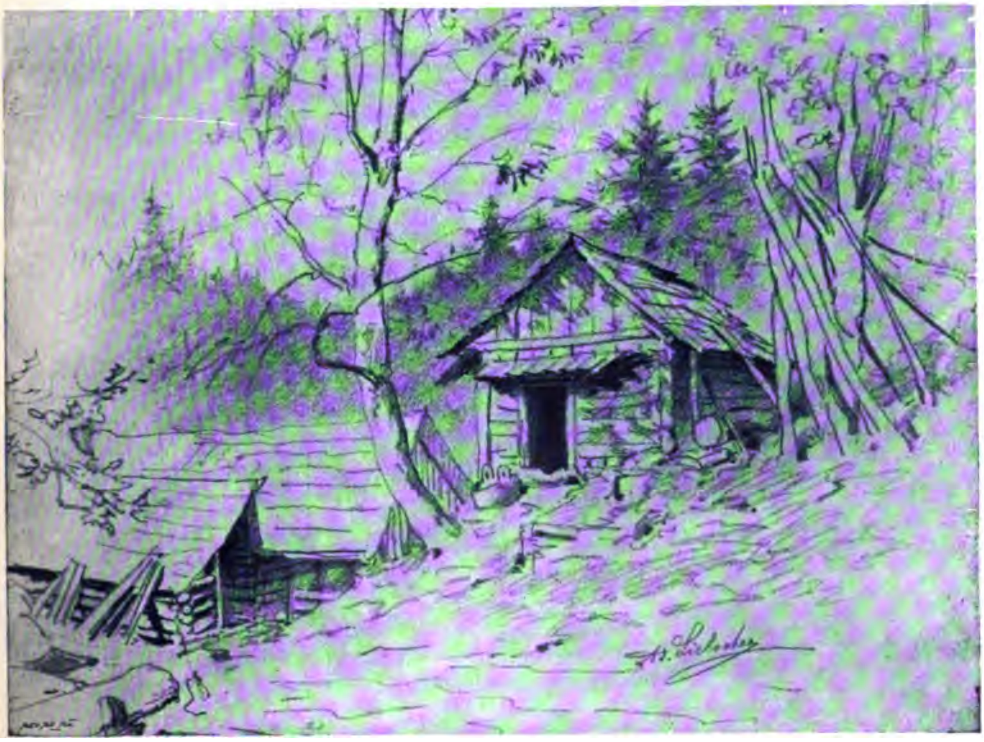
HVIEZDOSLAV: HERODES A HERODIAS.

Turč. Sv. Martin. Knihtlač. uč. spolok. 1909.

V den všeobecných srdečných oslav velkého básníka dne 2. února vyšel z tisku čtvrtý svazek sebraných jeho děl: dramatická báseň Herodes a Herodias. Tím připravil slovenské literatuře milé překvapení, neboť na tomto poli s úspěchem, posuzovaným s hlediska přísně uměleckého, dosud nikdo nepracoval. Ale jméno Hviezdoslavovo jest dobrou zárukou, že mohli jsme již doufati, když „Slovenské Pohľady" (loňský ročník) přinášely ukázky z nového tohoto díla, že bude to dílo dokonalé a cenné. Vždyť již jeho epické básně jsou skutečná dramata zauzlením děje, plastickým předvedením celé galerie charakterů, zobrazováním rušných scén, jichž dojem zvyšují četné přímé řeči osob jednacích. Jistě můžeme od Hviezdoslava na poli tvorby dramatické mnohé přednosti očekávati, přimyslíme-li si k jeho velkému duchu, k jeho vlastním schopnostem ještě důkladné studium klassických děl Shakespearových, Schillera, Goetheho a j., jejichž překlady obohacoval literaturu slovenskou.

Z dědiny v Turci.

Horská salaš.

Herodes a Herodias. Tedy thema biblické. Z doby jistě podivuhodné, kdy lidstvo prožívalo horečku svého přerodu, kdy proti sobě počínaly vyvstávati dva světy, antika, zářící, plná jasu života, ale již rozvrácená pýchou lidí příliš vysoko vyrostlých, skepsí škol filosofických, rozmařilostí zbujnělého lidstva a proti tomu mystičtí východní prorokové, hlásající skromnost a pokoření před nepřemožitelnými silami neznámých božstev, potlačení lidských vášní a sebeobětování. S dychtivostí chápeme se knihy v očekávání, jak asi míní řešiti slovenský básník těžké problémy onoho předrána křesťanství. A naše zvědavost bude tím větší, spatříme-li mezi vystupujícími osobami postavy, ve starším i dnešním umění tak oblíbené. Vzpomeneme krvelačného Heroda Antipu, rozkošníka a chlípníka, na jehož rukou rdí se krev povražděných, vzpomeneme smyslné Herodias, ženy v plném rozkvětu vášní, divoké a ctižádostivé, Salome, tak krásné, uchvacující, s prudkými vzněty erotickými, která tančí omamující tanec za cenu zarostlé hlavy proroka ze stepí v Galád.

Moderní umění libuje si v těchto zjevech pathologických, výstředních, perversních, leč Hviezdoslav nedovedl by propůjčiti svého čistého péra vkusu dnešní veřejnosti, nedovedl by spouštěti se svých názorů uměleckých i ethických, tak hluboce křesťansky založených. A tak vytvořil Hviezdoslav krásné dílo, jak mu jeho Musa velela, dílo klassické, které však stihne i osud všech klassických děl, která nedovedla vlichocovati se v přízeň světa: bude se totiž chváliti, bude se o něm mnoho mluviti, ale nebude se hráti a málo čísti.

Je to tragedie o 5 aktech. Stručný obsah je asi tento: Na dvoře tetrarchy galilejského a perejského Heroda Antipa konají se přípravy k jeho návratu z Říma, kam odešel získat přízeň císaře a pohnouti jej k udělení skutečného království. Sluhové, dvořanstvo, rádcové ze všech končin starého světa svými rozmluvami seznamují nás se situací. Dovídáme se i o jeho záletech v Sefforis u Herodias, krásné ženy boháče Filipa. Královna Tamar očekává na terase příchodu svého manžela. Je trápena neblahým tušením a marně snaží se družky její rozveseliti ji zpěvem domácích i cizích básníků a vypravováním fantastických příběhů východních poesií. Zatím přichází král, vlastně pouze tetrarcha Herodes Antipas. Je vítán nadšeně. Oznamuje dvořanstvu dobrý výsledek cesty a představuje novou královnu, kterou přivedl ze Sefforis. Lid projevuje nespokojenost nad prohřešením krále proti názorům náboženským. Vyhnaná, potupená Tamar odchází s věrnými družkami a dvořanem Chuzou ku svému otci, arabskému králi Aretovi. Při odchodu setkávají se s Filipem, který přikvapil pomstít se na králi za krádež manželky a dítěte Salome.

Překrásně poeticky vylíčena je zvláště scéna na terasse, kde truchlí Tamar.

Jednání druhé spojeno je s prvním dosti volně. Odehrává se na stepích galadských. Předvádí zprvu malou episodní idyllu stařečků a skotačivé mládeže při čerpání vody, líčí pak vystoupení Jana Křtitele, jeho rozhorlení proti nepravostem královým a jeho zajetí S Janem odchází také Filip, který doprovodiv Tamar na hranice, stává se učenníkem Janovým.

Král žije na hradě Makor, kam zajatci dorazili právě při návratu družiny královské z lovu. Herodias plane záštím proti prorokovi, jenž ji pohanil a od kterého bojí se, že roznítí vzpouru mezi potlačovaným lidem. Vší silou naléhá na to, aby byl usmrcen a při om odehrává se malý slovní zápas mezi věrným dvořanem Manahenem, soukojencem Herodovým, a Herodiadou. Prvý poukazuje na zásluhy Janovy pro rodinu královskou, připomíná vzorný a spravedlivý život a prorocké poslání. Herodias pak popouzí krále proti prorokovi. Tu prozrazuje se Filip a žádá vrácení dcery Salome. Nastává rušná scéna. Salome běží k otci, sluhové ji odvádějí a Herodias velí usmrcení Filipa a uvěznění Janovo. Král chabě přisvědčuje.

Ve čtvrtém jednání Manahen uprosí Heroda, aby dal milost Janovi. Král slibuje. Avšak i Herodias připravuje intriku k získání krále. Vystrojuje velkolepý hodokvas na počest narozenin tetrarchových. Zlaté nádobí, květiny, nejpodivnější pokrmy, vína massická, sareptská, cyperská, hudba, zpěv a tanec, jimž má býti král opojen. Salome, aby získala nazpět otce, o jehož zavraždění neví, na radu matčinu tančí. Vše tichne, jen tlumený zvuk tyry zaznívá. Herodes rozjařen je vínem a opíjí se pohledem na lepou tanečnici. Při tom hovoří:

Herodes. Tančí
nám, tančí?... hoha! Vidzte, pánovia,
ju tančiť! nikdy toho divadla:
tej krásy, vnady, nehy, milosti
a hnutí spanilých tak pohromade,
čo stojí svet! — až zdúpneš od divu
a novým kúzlom zápät okraješ
a poskočíš... — Ó, zázrak, tlieskajte!...
Či lahodnejšie vie sa ohnúť cypriš
vo svojom driečku hybkom, schytená
od vetra v chorovod? a hyacint
nežnejšie skláňa kučeravú hlávku,
sám sebe dvoriac v kvetín besede?
a zefyr vari zhmyrí ihravejšie
po kyprej otave? nie, tajil bych
do hrdla! — A tých rúček posunky,
jak lichotivých háďat opletanie;
smev úst sťa rozpuk ruže zakaždým,
podmaňujúci čarov novotou;
a očí blesky — Siriov dvoch fakle
na plecia čiernej noci stoknuté,
u brány raja — len ju otvoriť!
a jabko líčka zapálené, zpola
vo tôni ambro-vonných kaderí:
jak granát v listve — len vhrýsť sa doň červom!
a bujný ňáder ruch — haj! najsladších
chvíľ o bdení a v spánku božských snov
poduška svadobná: len zacláňavý
sduť oblak svetlý dychom horúčky,
pás rozpútať... Sem ohňa massického!
objedzu zapiť dovidených vnád
i tušených: ten z lepotvarov syt
s túh korením... vieš, ja ťa, Salome,
už zhltal do poly: i zapiť, zapiť, zapiť!
bo smädom mriem... Eh, víno nehasí:
preč s ním! Poď, krásko: druhú polovic
ťa vypijem! a bude po smäde;
poď, prichýľ čašu ústočiek!... Ej, tanči
len, smiechotka, a pradie prelesť — lesť —
a snuje pohyby či pohnútky;
a sľučky viaže, oká z pôvabov,
nás podráždiť a poštvať... Čarodejko!
kto naučil ťa svodný tanec ten?
a k čomu on? ký s ním máš úmysel?
nám počariť? nás zakliať, spotvoriť, ha!
na ľútych tigrov s žížňou po krvi!?
či na baranov hlúpych skrotiť nás? —
Och, mám! mám záhu šelmy palčivú,
ráz ochočenca však, tak podajný
a mäkký, povoľný: nuž, neboj sa ma!
skoč ko mne — rob, čo chceš, páš — rád
ťa, rád..!
a tanec tvoj — chval hoden, odmien
všetkých! —
tiež zaslúži viac, než... poď! Prisahám
(vy všetci svedkami nám budete!):
čokoľvek zažiadaš, sa stane ti,
tej nemožnosti niet!... Dar od kráľovnej
prv? — materinský zaľubenia pocel?
Ti rada dáva ho: si radosť jej;
a teraz odo mňa — Jak? do ucha
že šepneš mi? Nu, nechže tak — Ó, líčka
hlaď! paša... manna!... To že chceš? hí.

Salome na pošeptnutí matčino žádá hlavu Janovu. Král tajně rozkazuje vojínovi. Společnosti zmocňuje se trapné očekávání. Král mlčí a pije, pobízí i jiné:

Plný pokál mi
najtuhšej krví, duše révovej;
piť, piť, piť... Pime, hostia, do dňa! do dňa!
Krom dobrej vôle nič niet na svete,
čo hodno slovíčka, nič! Piť, piť, piť
do nekonečna, dúškom púšti... nuž,
zdrav, žienko! pime do tmy bezodnej!...
O, hustá hmlo ty omráčenia, padaj
mi na ducha a sadaj! —

Žoldnéř přináší hlavu Janovu. Užas uchvátí všechny. Manahen vidí, že král zradil své slovo a vystupuje proti Herodovi. Proklíná jej i s královnou. Dceři zjevuje zavraždění Filipovo. Herodias zuří a král omdlévá. V tom však přichází zvěst, že hrad je obklíčen vojskem arabským, opilé stráže přemoženy, rodina královská prchá tajnou chodbou a Aretas a Tamar vstupují do hradu.

Další děj odehrává se na bojišti, kde Aretas pronásleduje Heroda. Sceny živě připomínají tažení vojenská v Shakespearovi (Antonius a Kleopatra). Herodovi však štěstí nepřeje. Vzplane také láskou k Salome. Ani cesta do Říma nepomáhá. Herodes Agrippa stal se miláčkem císařovým a Antipas je zdvořile odbyt. Doma činí úklad Salome. Herodias

však jej překvapí a činí prudké výtky. Postavení tetrarchovo však se zhoršuje. Agrippa stal se králem, Antipas je sesazen a římští důstojníci odvádějí jej do chmurné Gallie do vyhnanství. Jako kdysi v hříších, tak i v pokutě zůstává Herodias s ním:

Herodes: Tedy spolu keď
sme hrešili, čo nelzä odtajiť,
ospravedlniť, ani jinak smyť:
i spolu pykať budeme?
Herodias: Och spolu,
len čím skôr zniesť tú — za hriech — pokutu!

Tím příběh končí. Zavíráme knihu poněkud nespokojeni. Mimoděk dere se nám na mysl, či nepochybil přece Hviezdoslav, že tak povolil své soukromé zálibě a veliký talent svůj a všechny své schopnosti stylu, bohatost forem, obrazů, věnoval historii, která nám je tak cizí, kterou necítíme, která příliš našemu srdci je vzdálena? I její morálka je tak příliš jednoduchá, přirozená; za hřích následuje trest. Zasloužily osudy rodiny Herodesovy, aby byly obsahem první tragedie slovenské? A je vůbec Herodes, požívačný, hříšný, zbabělý, osobou tragickou? Nebo Herodias? Vždyť ani ten trest nepřijímají z citu pro spravedlnost, ale z nutnosti, zbaběle. Oč tragičtější je osud hajníka Čajky, oč dojímavější neštěstí jeho ženy! A jsou to lidé nám bližší, jejich zájmům spíše rozumíme než zájmům opurpurovaných králů.

Uznáváme, že je v tom kus neskromnosti, diktovati básníkovi, co má psáti a o čem, ale Hviezdoslav nám odpustí. Přirozenost lidská je již taková, že dává-li nám někdo dům, chceme i zahradu, pole, les, a když vidíme chudobu naší literatury a boháče, jako je náš básník, ochotného k darům, voláme: Mistře Hviezdoslave, to ještě nemáme, dej nám, napiš!

SLOVENSKÝ MÁJ.

Obrázkový časopis pre zábavu a poučenie ľudu. Vychodí 1. a 15. každého mesiaca s prilohami „Škriatok" a Ľudová Knižnica". Predplatné na Slovenský Máj 2 K — na Škriatok 60 hal. — na Ľudovou knižnicu 2 K.

Začiatkom tohoto roku povstal nový podnik, ktorý si za účel vzal pracovať na kultúrnom povznesení nášho ľudu.

Tento podnik je tým vzácnejší, že povstal v Prešpurku a tak zase je rozmnožený počet prameňov, ktorým sa má prýštiť zdroj osvety medzi naším ľudom. Je to znak času a vývinu nášho. Povstávajú medzi nami vždy noví a noví činitelia, o ktorých sme dosiaľ ani neslýchali ani nechyrovali. A hľa, hrnú sa doplňať té šiky, ktoré si vytkly povznášat duševní úroveň a prehĺbiť povedomie nášho slovenského ľudu. — Je to znak novej doby, kysnutia nášho. Tá duševná žížeň nášho ľudu, už veľmi klope na svedomie naše! —

Veznime len do ruky prvé dve čísla „Slovenského Mája". Ako povstal? kto sú jeho pracovníci? nevieme. Nepoznali sme ich dosiaľ. Tak sa zdá, všetko noví ľudia, a to ľudia s dobrým úmyslom a tak sa zdá, že s i si povedomí vážnosti svojho podniku, bo veď si za programm vzali: „Podnikajúc krok tento, sme naplnení pevnou vôlou a snahou, aby sme ľudu nášmu poskytli dobré, lacné a pochopiteľné čítanie. — Nemáme velikých literárných ašpiracií, nechceme v kultúrnych otázkach byť na Slovensku vedúcim orgánom, ale čo chceme, to je jedine to, aby sme kultúrne povzniesli ľud. Dobrá kniha, dobrý časopis zábavný, to sú najlepší priatelia ľudu nášho. — Naučte ľud náš čítať, priučte ho ku čítaniu — a všetky vady, na ktoré sa dnes sťažovať musíme, zmiznú." — Zaiste pekný programm.

Obsah Slovenského Mája je dosť rozmanitý a všade vidno snahu, podať články časové, zaujímavé i poučné. Belletria je zastúpená prekladmi z Čechova a Jiráska. — V rubrike: Poučný Obzor nachodia sa krátke state, ktoré tiež s osotom bude čítať ľud náš.

Jednu závažnú vadu má Slov. Máj: jeho články totiž sú zvätša chybným slohom písané a k tomu v poniektorých článkoch sa len tak hemžia cudzé slová a výrazy, čo je na velikú škodu srozumiteľnosti.

Snažiť sa treba, aby bol Slov. Máj čím jasnejšie, ľudovejšie a rídzejšie písaný. Čím menej cudzích slov použijeme, tým srozumiteľnejší sa staneme a to je iste každého z nás najhlavnejšia snaha. — Usilovať sa treba pisateľom Slov. Mája, aby dobrou slovenčinou a správnym pravopisom písali.

Pri niektorých článkoch badať, ako pôvodca musí sa boriť s ťažkosťami. Nie je to pravda div, keď nemáme škôl, keď sme vychovaní v cudzom jazyku, tak že potom z tohoto aj myšlienky si prekladáme. Ťažká úloha je to potom, ale túto musíme predsa len rozlúštiť.

Čo najväčší cenu dodáva tomuto podniku, to je jeho príloha „Ľudová Knižnica" — a jej prvé číslo: „Čo treba vediet každému Slovákovi?" Tento sošit zaoberá sa o pôvode a potom o dejinách — a to až do najnovšej doby — nášho slovenského národa. A môžeme povedať, že tento sošit je stručne, jasne a d o b r e napísaný. Ozaj pôvodcovi tohoto znamenitého spisku možno len ďakovať, že podal slovenskému ľudu takú prepotrebnú knižočku, z ktorej môže čerpať i vedomie i povedomie toho, že slovenský národ veľmi značný a vážný faktor bol v dejinách Uhorska; ano neraz bol on i hradbou, proti nábehom a náporom rozličných hord.

My Slováci sme už akoby zvyklí, seba za menej považovať, bo to do nás v školách nám neprajných vtĺkajú, že naše dejiny po zaniknutí ríše Veľkomoravskej zanikly a že od tých čias len z milosti a lásky Maďarov žijeme — a že — ako to každý deň od nich počúvame, maďarský chlieb jieme a maďarské povetrie dýchame do seba. —

Každý pokus, ktorý snaží sa povedomie, vážnosti a ceny našej vlastnej vštepovať do ľudu nášho a tak dvíhať ho k povedomému ráznemu životu, je nám veľmi vzácny a vážny. Zo srdca prajem, aby prvé číslo „Ľudovej Knižnici" rozsialo sa v mnoha tisícoch po všetkých končinách nášho Slovenska. Teším sa už vopred budúcemu číslu, ktoré má obsahovať „O slovenskej literatúre". Táto práca vyšla v knihe, ktoru anglický dejepisec Seton Watson (Scotus Viator) o národnostnej otázke v Uhorsku napísal.

HVIEZDOSLAV:

POĎAKOVANIE.*)

Nie, nestačím: mám jedny ruky len,
i tie sa chvejú už, je ťažké im
i ľahké pero; jedny mám len oči,
i tie už sliepňajú, sťa kahanček
dohárajúci v našich chalúpkach,
bo blikotal až do neskornej noci;
a jednu hlavu mám len, zaviatu
už veku sňažením tiež, i tú však
mi závrať pojala, súc vyplašený
ja skromný, tichý z tône útulku
na vrchol svetlých poct . . . A moje srdce
je rozkvasené; moja duša je
v chlp roztrasená . . . I jak môhol bych
sa sdeliť s každým cele, ktorý sa mi
dožičil všetek srdcom, dušou? jak . . . ?

Nuž, odpustite, zlatí priaznivci!
dobrodincovia moji veľkodušní!
blahorečníci, šťastia heroldi
a poklonníci s úctou, slávou — všetko
súrodí bratia z matky Slávie! —
ach, odpustite láskave mi, keď
vám jednotlive nezaťukám v okno,
jak priletelý zďala holúbok,
bych každému z vás podal snietočku
zakvitlej vďaku duše . . .

Ó, nech som
vždy ešte ten čo prv, tak mladý, silný:
štep na ohrade v jara obl ku!
tu spôsobil bych jaseň pred časom,
sa zprudka zachvel vlastným pohnutím
a všetky, všetky otriasol bych listy!
ich tokom vetrov pustil v šíry svet,
že každému by, moji ľubimci,
vám lístok sletel v lono: popísaný
hustúčko-husto vďaky črtami,
stuľkaný úctou, láskou horúcou
pouzardelý všetek! . . .

*) Na četná blahopřání poděkoval básník touto básni, uveřejněnou v 17. čísle Nár. Novin.

Dneská takto
;ach: — spatríte-li hockde u cesty
strom holý, toť som ja! — strom, týčiaci
meravé vetve prosto do nebies,
zkaď prosí jaro: toť, hej, moje ruky
tiež, ony! z toho zdroja prosiace
zas na vás všetkých dobrôt zlatú žeň . . .
Ó, rosteže ju, roste, nebesá!

A nebies gazdo ty, ó, Hospodine!
požehnaj zplna môjmu národu,
kde čoho sa mu nedostáva dnes
(preds' vidíš sám: je ošarpaný strom!);
požehnaj Slavianstvu, čo potrebuje,
by vykonalo slávné poslanie
na človečenstva prospech; požehnaj
na zemi všetkým ľuďom dobrej vôle!

K NAŠIM OBRÁZKŮM.

Vrátná v trenčanské stolici. Na Slovensku je plno překrásných zákoutí, která zůstávají i bystrému turistovi skryta. Obyčejně pro svou vzdálenost od stanic železničních nebo měst. Nejsi-li informován od domácích, lehko přejdeš partie, za které by se nemusily styděti ani Alpy nebo Norsko. Také Vrátná, Rozsutec, Malý Kriváň, Kozia Skala jsou partie, které hlavní proud turistů nezaslouženě pomíjí jen proto, že o nich neví. Byl jsem v průsmyku Vrátné jednou. Výlet se právě nepodařil. Poprchalo už když ze sučanského nádraží vykročili jsme k Malému Kriváni (1668 m), ale doufali jsme, že se přece rozjasní, vždyť hory oravské a turčanské zaplaveny byly slunečním jasem. Po několikahodinné cestě dorazili jsme až na skalnatý vrchol Kriváně, ale sotva jsme se rozhlédli po dolině stolice turčanské a štítech liptovských (hory trenčanské byly už pod mrakem) počala nás obklićovati hustá, studená mlha, která promáčela oděv do nití. Po nebezpečném bloudění v oblacích nalezen konečně chodník jímž spustila se společnost příkrým svahem k průsmyku Vrátná. Mlhy věsily se na bizzarní podoby balvanů jako potrhané závoje. A pod kamenitými stráněmi hrčel potok křišťálový a divoký. Když vítr pohnul mlhami, zjevila se dvojitá hlava rozštěpeného Rozsutce. Celá příroda má v sobě něco divokého, příšerného. Dědina Ťarchová jako orlí hnízdo ukrývá se na úpatí. Tam narodil se Janošík, zbojník, který mstil křivdu lidu, dobrým pomáhal a zlé trestal, bohatýr, jehož víla horská milovala a darovala mu kouzelný opasek a valašku. Při pohledu na tyto rozervané stráně, pochmůrné a přece tak půvabné, stále vrací se nám myšlénka na mladého zbojníka. Z Ťarchova cestou dostati se lze do Varína, kde je stanice dráhy košicko-bohumínské (mezi Žilinou a Vrútkami).

Chalupa v Turci. Zásluhou brněnského Dušana Jurkoviče podniknuto bylo v posledních letech mnoho skutečně uměleckých budov ve slohu národním, kterým podaří se nám snad vypuditi cizí „švýcarské" typy a nevkusné stavby moderní, aspoň z našich lázní. Ku studiu architektonického lidového slohu, potřebí bylo zajisté mnoho píle a námah, cestování, kreslení a kombinování. Podáváme vzor takové slovenské chalupy z Turčanské stolice, kde lidové stavby poměrně dosti jsou zachovány, ač stolice horské Orava, Liptov, východní Gemer a Novohrad těší se větším bohatstvím stylových staveb lidových.

Na horské salaši, dle náčrtu Ad. Liebschera, ovšem stylovitost těžko je hledat. Budova tato slouží za příbytek jen dočasn a v zimě vydána jest na pospas větrům, bouřím a sněhu. Na jaře začíná nový, veselý život, valaši a honebníci seženou ovce, bača je dojí, mléko nechá srazit, vaří je a dělá bochánky sýra, z něhož spracuje se pak brynza.

POLITICKÝ PŘEHLED.

Zlomyslníci mohou velmi pravděpodobně hádat, kdy konečně „velká národní“ vláda koalice dodýchá. Asi za 8 týdnů. V Uhrách totiž má ministr nároky na pensi po tříletém úřadování a dnešní kabinet za 8 týdnů dožije se oné vytoužené doby a půjde. Je již jasno, že déle udržeti se nedá. Koalice dostala se k vládě paktem s korunou, dle něhož provésti měla volební reformu na základě všeobecného hlasovacího práva. Po tři leta „pracoval“ Andrássy na předlohách, přinesl konečně známý návrh, podařilo se mu i předběžnou sankci získati, ale dále to nejde. Proti nepohodlné opposici, která mu hrozila z řad samé koalice, pomohl si tím, že projednávání zákona opět odsunul. Nikdo neví, na jak dlouho, ale Andrássy může býti klidný. On už návrhu podávati nebude. Pravda, jsou na přetřesu jiné důležité otázky, annexe Bosny, otázka bankovní, desideria vojenská, jen že v těchto otázkách mají jednotlivé strany koalice volnou ruku, pro ty koalice uzavřena nebyla. K vládě připravuje se strana neodvislosti, v níž hlavně v názoru o bance ozývají se hlasy přímo proti Andrássymu. Ministři prohlašují se solidárními pro banku, která není ani samostatná, ani společná, pro útvar banky kartelové, košutisté však v čele s předsedou sněmovny Juliem Justhem akcentují banku samostatnou.

Vůbec Justh stává se hrdinou dne, budoucím člověkem. Dal si vymoci audienci u krále, ku které se dostavil 26. ledna, aby vyslovil panovníkovi sv j názor. Oficielně ho nikdo neposílal, ani sněmovna, ani klub strany neodvislosti, jak vytýká mu Ugron, nikomu nekladl účty zahaliv se mlčením, ale přece návštěva jeho jistě pro běh p litiky uherské význam má, nebo míti bude. Pozoruhodny jsou také jeho výroky o nemaďarských národnostech a z celého jeho vystupování je zřejmo, co má za lubem. Také návštěvy ministrů ve Vídni byly četné a poněvadž se v parlamentě o nich nehovořilo, soustředil se politický ruch v kuloarech. Čím dále tím více mluvilo se o krisi a Andrássy naznačován stále určitěji za oběť, která hozena má býti přes palubu. Program Justhův je velmi jednoduchý: Je-li Andrássy pro společnou banku, je Justh pro samostatnou, je-li A. pro plurální právo hlasovací, je J. pro všeobecné, je-li A. proti národnostem, byl by J. pro odstranění vůdců národnosti tak, že nadělal by z nich županů.

Není divu, že sněmovna je stále prázdná, mluví se tam tak nezajímavé věci o reformě daňové, že ani pikantnosti oposice nedovedou vzbuditi trvalejšího zájmu. Po debatě daňové přijde na přetřes předloha branecká, jejíž přijetí výbor vojenský doporučí a pak vláda předloží resultáty svého vyjednávání s Rakouskem o záležitostech bankovních.

Národnosti na celou politickou situaci hledí skepticky, jako na pouhou zábavu velkých pánů „vládnoucí rassy“ a boj o kost.

O kombinacích Justhových praví „Sl. Týždenník“ perné slovo:

Pán Justh dotknul sa vo svojich rozvrhoch aj otázky národnostnej; svedčí sa teda, aby sme predniesli o nich svoju mienku. Celkom úprimne rečeno, my ľuďom z vládných strán vonkoncom nedôverujeme. Julius Justh je osobne človek ctihodný; pochybujeme ale, že by so svojou dobrou vôľou medzi rváčmi v kossuthovskej strane mohol preraziť. Toto je jedna obava.

Druhá naša obava je v tom, že pán Justh spomína národnostnú otázku trochu príliš ľahkovážne. Že by sa nedbal s nami pomeriť, to mu uveríme; to by nedbal ktorýkoľvek rozumný Maďar, vo svojom vlastnom záujme. Lenže ako pomeriť sa? Svojou dosavádnou politikou, Apponyovskymi školskými zákonami, svojím hurhajovým vlastenectvom kossuthovská strana jasno dokázala, že k rozriešeniu národnostnej otázky nemá ani porozumenia, ani povolania. Jestli pán Justh má za to, že národnosti neslobodno hatiť v ích osvete a reči, tak mal toto povedať vtedy, keď snem rokoval o Apponyiho vražedlných školských zákonoch.

Pán Justh ale chce vymenovať národnostných ablegátov za hlavných županov. Musíme upozorniť pána Justha na to, že je národnostná strana nie stranou panskou, akou sú strany maďarsko-vlastenecké, ktoré za úrady a hodnosti pojednajú sa so svojím svedomím a za dáky ten koštialik opustia ľud i program. Pán Justh nenajde medzi národnostnými ablegátmi ani jednoho človeka, ktorý by mu išiel za hlavného župana, do tých čias, kým sa požiadavkám ľudu nemaďarského nevyhovie

aspoň len v tej miere, akú naznačil národnostný zákon. Keby národnostní poslanci boli chceli, mohli už mať úradov dosť. Len by boli museli trošku zradiť svoj ľud. A práve toto oni neurobili a neurobia.

Konečne a toto je nejvážnejšia obava, je nám predsa len nápadné, že pán Justh myslí odrazu na nás práve vtedy, keď chce niečo u kráľa dosiahnuť. On síce — musíme vydať svedectvo pravde — i dosiaľ v súkromých rozhovoroch — vždy a dôsledne našim poslancom hovorieval, že by on mal dobrú vôľu rozriešiť našu otázku k všeobecnej spokojnosti. Predsa ale by jeho vystúpenie bolo bývalo cennejšie, keď by sa bol na to odhodlal pred troma rokmi, keď sa jeho strana ujímala vlády.

Vykĺzlo sa ovšem pánu Justhovi jedno slovo, ktoré musíme priklincovať. On povedal: „Neslobodno Nemaďarom prekážať v ich osvete a reči." Týmto svojim výrokom Julius Justh priznal, že sa nám dosiaľ v osvete i v materinskej reči prekážalo. My to síce dávno vieme, keď to ale naši poslanci na sneme tvrdili, vtedy práve Justhova kossuthovská strana revala na nich z plného hrdla, že lžú. Teda — nelhali. Justh sám to vyznáva. On, Justh, predseda snemu — korunný svedok. Julius Justh hovorí aj o rovnom všeobecnom práve hlasovania. Táto okolnosť núti nás, aby sme sa zaoberali s Justhovým výrokom vážne. Naše slovo je toto:

— My sme stokrát vyhlásili, že k vôli poctivému rovnému všeobecnému volebnému právu spojíme sa s kýmkoľvek. Na tomto stanovisku stojíme i dnes. My vieme veľmi dobre, že i Andrássyho intrigy, i celá „kríza", — že dnes vôbec všetko v Uhrách točí sa len okolo všeobecného volebného práva. Jestli teda vážne chce Justh voči Andrássymu poctivé všeobecné právo hlasovania, vtedy my — bez ohľadu na jeho smýšľanie o národnostnej politike — vďačne vypočujeme jeho návrhy. Podotýkáme ale, že vládne strany, tak ako sú dnes, všetky vespolok i osobite každá jedna, nútia nás na tu najostražitějšiu opatrnosť. Po všetkom tom, čo Kossuthova strana s volebným právom dosiaľ vyčíňala, nemôžeme mať k nej ani biľky dôvery. Preto by sme my len v takom ministerstve videli garanciu rovného všeobecného volebného práva, ktorému by stál na čele politik mimo koalície, človek politickými hriechami koalície nedotknutý a neporušený.

Teda: o všeobecnom rovnom a tajnom práve hlasovania radi sa shovárame s kýmkoľvek. O tom ostatnom — až na tom sneme, ktorý si v budúcnosti zvolí ľud na základe všeobecného práva hlasovania.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Oslava Hviezdoslava.

Den 2. února byl krásným svátkem Slovenska. Vděčný národ připravil srdečné ovace milému svému básníkovi, ovace, jakými může se pochlubiti velmi málo mužů slovenských. Oslavy neobmezily se pouze na články novinářské, kterých přinesly nejvíce Nár. Noviny, které vydaly 2. února slavnostní číslo s podobiznou básníkovou a oceněním literárního významu z péra jeho velkého druha Svet. Hurbana Vajanského a Jozefa Škultétyho, ale i širší veřejnost oslavila jubileum slavnostními večírky v Turč. Sv. Martině, v Kubíně, v Pešti, Tisovci, Naďlaku a jinde. Vřelá slova díků věnoval básníkovi i Slovenský Týždenník, Ľudové Noviny, Nár. Hlásnik a zvláště Slovenské Pohľady, které svému spolupracovníkovi věnovaly celé číslo. Krásný je zvláště proslov Vajanského, jímž číslo je zahájeno. Oceňuje formou básnickou jeho velký význam a končí slovy:

Čo že ti dáme, boháču, my biedni?
Ako ťa skrášliť jasného, my temní?
Akúže vďaku jaktať výmluvnému?

Nuž tvojím slovom skladame ti holdu
našeho obeť abelovskú čistú:
„V nadeji blízkej spásy na novej času vlne
kráčaj v budúcnosť, postretaj ťa Hospodin
posolstvom radostným. Hospodine, smiluj sa!"

Literárně historickou stať o básníkovi napsal Jozef Škultety a básníci Sladkovičov, Somolický a Kyčerský verši oslavují svůj skvělý vzor. Kromě toho přináší Slov. Pohľady psychologický rozbor poesie Hviezdoslavovy od P. B—ka a důkladný bibliografický pře-

hled čtyřicetileté literární činnosti Pavla Orzzagha Hviezdoslava.

Programy slavnostních večírků vyplněny byly obsahem připínajícím se k jménu Hviezdoslavovu. V Martině přednesl prolog Vajanského Pavel Socháň, slečny Izáková a Kompišová deklamovaly jeho básně, Svetozar Hurban přispěl úvahou, slečny Hrušovská, Ivánková a Spevokol obstaraly čísla hudební.

Podobným způsobem oslaven byl 2. únor i jinde.

Samému básníku gratulovaly četné deputace a množství přípisů osob soukromých i korporací. (Město Praha, Českoslovanská Jednota, „Máj", Národní rada, spolky slovenské, francouzský kritik Ritter, Machar a četní jiní ctitelé jeho Musy.)

Také česká veřejnost upozorněna byla mnohými články a vzpomínkami (Zlatá Praha, Čas, Nár. Listy, Den, Nár. Politika atd.) a zvláště vydařeným večerem, který pořádala Českoslov. Jednota s Detvanem ve velkém sále Měšťanské Besedy. O básníkovi obšírně promluvil předseda p. prof. Táborský (přednáška vyjde v připravované Slovenské Čítance), akademikové slovenští zaspívali „Nad Tatrou sa blýska" a novou effektní skladbu Mikuláše Trnavského „Hor sa bratia" a sl. V. Daxnerova „Sokolíčku, sokol" od téhož skladatele.*) Dámský odbor Českoslov. Jednoty zapěl pak několik slov. písní. Slečna O. Janošková (z Lipt. Sv. Mikuláše) přednesla s úspěchem báseň „U kaplice" a paní Božena Nedvědová (roz. Hallová z Turč. Sv. Martina) „Ráchel", za niž sklidila všeobecnou pochvalu. Těšila nás veliká návštěva českého obecenstva, které demonstrovalo své vřelé sympathie Slovensku a jeho velikému pěvci.

Přednáška Seton Watsonova o otázce slovenské ve Vídni.

Nepomohlo ani umlčování známého velkolepého díla Scota Viatora „Racial problems in Hungary", kterým chtěla pešťská a vídeňská žurnalistika odbavit nepohodlného, ale neohroženého tribuna národností nemaďarských, ale samo dílo upozornilo učené kruhy historiků a politiků na neudržitelné

*) Vyšlo ve sbírce „Pôvodné piesne Mikuláša Schneidra-Trnavského" nákladem Kuliška a Slobody na Myjavě. (Cena jedné písně 1 K.)

poměry v posvátném Magyarországu. K příznivým posudkům knihy se strany tisku anglického přistoupilo uznání u historiků vídeňských, jehož dostalo se sympatickému autorovi tím, že pozván byl k odborné přednášce, kterou v ne velké, ale závažné společnosti vídeňských universitních professorů a politiků konal dne 16. ledna. Z kruhů uherských zastoupen byl posl. Hodža a Sas Edmund Steinacher, bývalý poslanec.

Seton Watson rád svolil a řekl asi toto:

„Laskavému pozvání duševních vůdců vídeňského dějepisectva vyhovuji s velkou obavou. Neboť neskonale těžkým zdá se mi vystoupení před tak vybranou společností a přísným soudem, zvláště mám-li brániti záležitost tak zoufalou, jako je obrana národností nemaďarských v Uhrách.

Název „Uhersko" vybavuje průměrnému Angličanovi dvojí vzpomínku: na zlatou bullu a Ludvíka Kossutha. Maďaři bývají u nás uznáváni za hrdiny svobody, o Nemaďarech často neví se vůbec, že jsou na světě. I já poprve šel jsem do Uher jako vřelý kossuthista. Obrat v mých názorech vzbudila jedině otázka národnostní a způsob, jakým odbývají ji v Uhrách v soukromých rozhovorech i v žurnalistice".

Pak podal krátký obsah své knihy, poukázal na ohromný material, z něhož čerpal a své tříleté bádání v Uhrách. Výsledky své práce a názory precisoval takto:

„Prozkoumav dějiny a instituce Uherska i s ohledem na národnosti, přesvědčil jsem se a snadno mi lze dokázati, že školství a výchova, správa veřejná, justice, právo shromažďovací, spolčovací, volebné a tiskové jsou nástrojem utlačovatelské politiky proti národnostem nemaďarským, již v dnešním kulturním světě není rovno. Abych tuto těžkou obžalobu dokázal, nashromaždil jsem ohromný počet dat a aby čtenářstvo mé knihy mohlo jejich pravdivost kontrolovati, uvádím je často právě z maďarských úředních výkazů a z německého časopisu vládního.

Až po rok 1840 nebylo vůbec žádného „Magyarországu", byla jen „Hungaria" vždy polyglottní, jak vidno již z prvých projevů uherského krále Štěpána Svatého.

Maďarská kultura, když odmyslíme si krásné básnictví, není naskrze tvořivá, ale nápodobuje kultury jiné, staré pak insituce

Uherska jsou bez výjimky původu slovanského a německého. Nelze o mně říci, že bych byl proti Maďarům předpojat, neboť mnohé jejich vlastnosti jsou mi sympatické. Všechno to, co hovořím, nikterak nesměřuje proti maďarskému kmenu, ale výlučně proti panujícímu systemu.

Maďaři rádi srovnávají svou ústavu s ústavou anglickou, ale této analogie není. V theorii je sice jakási podobnost, neboť obě ústavy spočívají na fikcích, v praxi však vždy byly vzdáleny a jsou do dnes.

Slovo „panslάv" je v ústech panmaďarů vůči Slovákům obyčejná nadávka. Avšak přemnohé dějinné doklady svědčí o tom, že Slováci vždy, když z Peště byli poníženi, pohlíželi s nadějí do Vídně, nikoli do Moskvy nebo Petrohradu, ba ani Jan Kollár nebyl politickým panslávem, a vůdcové z r. 1848 Hurban, Štúr a Hodža byli spíše Velkorakušany, nežli panslávy.

Na konci své knihy stojím na stanovisku, že spojení národa srbsko-chorvatského je nejtěžší a nejdůležitější úlohou blízkého Východu, jež rozřešitelna bude tehdy, když maďarští státníci přestanou provozovat svoji šovinistickou politiku rassovou.

Dnešní položení Srbska udržet se nedá a chce-li tento malý stát existovat, musí dohodnouti se s monarchií Habsburskou. Nejideálnější rozluštění by ovšem bylo, kdyby Srbsko dobrovolně přidružilo se k říši, což je málo pravděpodobné. Ale i pro Rakousko-Uhersko je životní otázkou, zda jihoslované spojí se pod jeho ochranu, nebo proti jeho vůli. Budoucnost Bosny a Srbska závisí však od stavu věcí v Uhrách a Chorvatsku, a proto bezpečně lze tvrdit, že rovnováha na Balkáně bude záviset od národnostní otázky a všeobecného volebního práva. Dějinná misse Habsburského domu panovnického je zabezpečení rovného práva a svobody všech národů pod jeho žezlem žijících.

Na to rozebírá přednášející jednotlivé detailní otázky o způsobech maďarisace a jejich výsledcích a výhledech.

Maďarisace počíná intensivně v letech čtyřicátých. Tu nařizují zákony úplné pomaďarštění školy i církve a vůbec všech veřejných zařízení. Ale kromě zákonů maďarisovala i společnost. Tak maďarský vědecký časopis „Tudományos Gyüjlemény" napsal: Titul „národa" patří jen panujícím Maďarům, vlast pak je majetkem maďarstva.

Když počaly vycházeti „Slovenskie Národnje Noviny" vyhlašovaly maďarské listy již titul za nepoctivost a zradu, neboť prý „národní" řeč je pouze maďarská. Jiný časopis „Társalkodó" vyhlašoval za ničemníky všechny ty, kteří píší slovensky, nebo německy proti maďarisaci. Kossuth hlásal, že ve školách nemusí se vyučovati v jiné řeči nežli maďarské. Jeho orgán „Pesti Hirlap" psal: „Nikdo nemůže pochybovati o tom, že Maďaři mají právo rozšiřovati požehnání maďarské ústavy na Nemaďary, jen s tou podmínkou, stanou-li se Maďary řečí, city a cíly politickými." Pak navrhován byl i zákon, aby občan neznající maďarsky, nesměl býti majitelem domu, aby nevydávána vysvědčení žákovi, jenž neprokáže, že není panslάv, ať vojsko maďarské ubytuje se v místech nemaďarských na tak dlouho, až obyvatelstvo se pomaďarští. Hrabě Karel Zay chce šířit maďarisaci pomocí církve.

Hlavním vůdcem tohoto neslýchaného šovinismu byl Ludvík Kossuth, hrdina svobody. Lidé soudnější Szechényi a Majláth, kteří nesouhlasili s takto prováděným maďarisováním byli umlčeni.

Roku 1867 zmocnili se Maďaři veškeré moci politické. K tomu dopomáhala jim dávná politická výchova, silná šlechta a tíseň zahraniční. V obavách, aby národnosti znovu nepokusily se o získávání svých práv, počali maďarisovati opět. Deák a Eötvöš byli pro maďarisování celého Uherska, doufali však, že toto provedeno bude bez násilností, bez křiku, pouhou morální silou. Vytvořili tedy podivuhodný národnostní zákon z 29 odstavců. Paragraf prvý mluví o jednotném maďarském národě (magyar nemzet) a ostatní paragrafy povolují národnostem malé koncesse v užívání řeči mateřské. Vlády a vrchnosti sofisticky vykládají zákon tak, že tato část deroguje paragrafu prvnímu a proto zachovávána býti nemůže

Je to vůbec zákon pouze pro zastření černé skutečnosti před cizinou. V praxi ustanovení jeho jsou často novými zákony prohlášena za neplatná, ale při tom stále poukazuje se na tolerantní zákon starý. Tak na př. r. 1870 vstoupil v platnost nový zákon o soudnictví, ustanovující za úřední jazyk výhradně maďarštinu.

Dále rozhovořil se o školství uherském a srovnal ustanovení zákona národnostního s úřední školskou statistikou. Promluvil o zrušení slovenských středních škol a poukázal na odpor vlády k povolení škole soukromé. „Zločinným úmyslem“, pravil „překazili pokrok a osvětu půltřetího millionu lidstva po celé jedno pokolení a těch několik slovenských předbojovníků za rovnost a svobodu buďto donutili opustit vlast, nebo označili je za vlastizrádce a panslávy a pak je ztrestali — — —“

Připomenul čisté hospodářství administrační ve stolicích, instituci virilistů a řád volební, přehmaty a zneužívání moci se strany stoličních pašů, jejich činnost maďarisační. Za všeobecné pozornosti přečetl pak dlouhou statistiku trestů a pokut.

Zajímavé jsou celkové výsledky maďarisace a otázka budoucích výhledů. Mezi židovstvem a. německým měšťanstvem ovšem provedena maďarisace s úspěchem; je však problematické, zda trvale. Jen mezi odvislým úřednictvem a služebnictvem se jí daří. Ale statistika nás poučuje, že Maďaři získali za posledních 30 let 261 nemaďarskou osadu, naproti tomu však se 456 maďarských obcí porumunštilo, poslovenštilo a poněmčilo. Slováci sami pozbyli 89 obcí a získali 231, z nichž na úkor Maďarů je 56 obcí. Rumuni získali 362 nové obce. Jest tedy velmi nepřirozená domněnka, že národnosti vzdají se své individuality a rozmnoží svět maďarský.

Poukazuje na nelogičnost požadavku historického práva, jež důsledně vzkřísit musilo by i celky dávno zapomenuté a nároky dávno promlčené, jako říši Svatoplukovu, Dušanovu atd.

Upozornil na důležitý obrat v Uhrách, kde národnosti počínají se křísiti, a na blízký převrat v jihovýchodní Evropě. Boj Maďarů proti silám přírody je marný a Maďaři, tak pyšní na boje za svobodu, bojujíce proti národnostem, bojují i proti svobodě.

O přednášce pana Seton Watsona rozrozpředla se pak vysoce zajímavá debata již súčastnil se i Hodža, který poukázal na aristokratický, feudální směr uherské politiky před i po roce 1848. Lid nedosáhl žádného vlivu po revoluci, kdežto v cizině znamenají téměř všechny revoluce úspěch demokracie. Zisk z prolité krve lidu shráblo zemanstvo, džentry a oligarchie, kteří plurálním právem snaží se moc udržeti i do budoucnosti. Otázka národností s otázkou demokratismu souvisí velmi úzce.

*

D a ň o v á r e f o r m a. Nesnesitelné daňové poměry, nespravedlivé rozdělení, nespravedlivý katastr a nové hospodářské poměry volaly už naléhavě po opravách. V áda podala návrh, o kterém vedena dlouhá debata, mezitím co většina politiků meškala v kuloarech. „Oprava“ dosavadní poměry nezlepšuje. Polevuje-li daňovému břemenu v některých méně významných okolnostech, na druhé straně daně zvětšuje. Hlavního zla uherského daňového systému, nespravedlivého nadržování velkostatkářům reformní návrh se nedotýká, což u stran opposičních s důrazem bylo vytýkáno. Zvláště Pavel Sándor ostře posvítil a příklady dokumentoval poměr povinnosti daňové u velkostatkáře a rolníka, vysvětlil historický vývoj dnešního systemu, který byl sestaven od zemanských vlád po absolutismu Bachově výhradně ve prospěch agrárnické šlechty. Na obranu velkostatku vystoupil Ant. Eber a Baross, který se odvolává na zásady Ludvíka Kossutha, že velkostatky jsou Uhrám potřebny zvláště v okršcích národnostních, jako nejlepší prostředek maďarisační. O nespravedlnosti zdanění promluvil Alexandr Petö a Vilém Mezöfi, který upozorňuje na křiklavé nesprávnosti a dokládá je číslicemi. Tak na př. hrabě Zichy, který má 8000 jiter nejúrodnější půdy v obci Báčtopole, platí od jitra 4 K, kdežto malorolník v téže obci platí 10 K pozemkové daně. Rolníci v Báčce platí 12 K z jitra, kdežto hr. Chotek, majitel 40.000 jiter, platí po 3 K, Čekonič z 50.000 jiter platí po 2 K 50 h, Wenkheim, majitel 90.000 jiter platí necelé 2 K atd. Národnostní poslanec Aurel Vlad upozornil na vyměřovací komise, které bývají podplácený boháči, nebo jmenováni ze stoličních virilistů, tedy také majitelů půdy.

*

A m e r i č t í S l o v á c i. Maďarská v áda neustává pečovati o své děti ani za hranicemi. Poněvadž Amerika vrací Slovákům ze zotročilých nesamostatných individuí lidi silné, sebevědomé a hospodářsky neodvislé, kteří doma dovedou rozvinouti blahodárnou činnost ve prospěch myšlenky demokracie a národnosti, dává vláda střežiti i slovenský

ních v Americe, posílá tam své stvůry, zvláště kněžstvo a dává se informovati o slovenském životě.

Jednou podobnou stvůrou je evangelický farář Orbach, usvědčený agent maďarské vlády. Člověk jistě podnikavý. Žid, který prý se dal pokřtít (křestním listem však to dokázat nemůže) a vyšinul se až za pastýře duší slovenských. Vydává mimo to „Slovák v Americe", v němž počal napadati funkcionáře Národního Slovenského Spolku, nařknul je z nepoctivosti a hlavně předsedu Rovnianka nazval defraudantem a všemožně snažil s otřásti důvěrou slovenské veřejnosti k jeho bankovnímu domu. Ano, dokonce i žaloval Rovnianka a jiné funkcionáře, kteří však v líčení dne 11. ledna v Pittsburgu byli uznáni za nevinné. Ale tenkrát ukázalo se čertovo kopyto. Orbach žádal, aby soud dal předložit všechny účty spolku, jmenovitě seznam osob, kteří z Ameriky obdrželi stipendia, podpory a dary k cílům národním. Tím způsobem snažil se maďarský špehoun zmocniti se jmen a následky pro ony osoby v Uhrách daji se předpokládati. Soud, upozorněn na tuto lesť, vyžádal si potvrzení výhradně pro sebe. Ježto Národní Spolek Slovenský nevyhověl některým formálnostem, žádaným zákony americkými (není registrován ve všech státech, neodbývá pravidelně schůze) nebyl process úplně skončen a spolek žádá za změnu stanov, čímž vyhne se nepříjemnostem.

Maďarské noviny „Budapesti Hirlap" a „Slovenské Noviny" používají tohoto násilně přitaženého processu k podkopání úvěru firmy Rovnianek & Comp. a banky „Tatry", která s ní je v obchodním spojení. Poukazují na cestu ředitele p. Daxnera do Ameriky a očekávají velké ztráty banky „Tatry". „Tatra" však prohlašuje všechny tyto zprávy za utrhačné a ujišťuje, že ztráta jí nehrozí. Odsuzuje jednání Orbacha a Ant. Bielka, redaktora býv. „Ľud. Novin", vycházevších v Ružomberku a úředníka „Tatry", který znemožněn jsa ve vlasti, odešel do Ameriky osnovat dále své intriky.

*

Srbský poslanec dr. Michal Polit podal interpelaci v záležitosti procesu velkosrbské velezrády v Horvatsku. Považuje proces za záležitost čistě politickou a žádá o zakročení ve prospěch obžalovaných, s nimiž se ve vazbě krutě zachází. Wekerle svou odpovědí získal pochvaly maďarských poslanců, ale odpor v kruzích horvatských a národnostních.

*

S l o v e n s k ý d e n n í k. Budapešťský nakladatelský spolek rozhodl se zvýšiti akciový kapitál a vydávati od června vedle „Týždenníku" slovenský denník, jehož potřeba se tak živě pociťuje. Dosud jediný denník je psán v duchu maďarském.

*

K o r r e s p o n d e n č n í k a n c e l á ř pro věci slovenské zakládá Československá Jednota. Zaráží skutečně u české žurnalistiky malá znalost poměrů slovenských, o nichž zprávy čerpají z listů vídeňských. Tomuto nedostatku má býti založenou kanceláří odpomoženo. Vedení kanceláře svěřeno býv. red. „Slov. Týždenníka", Bohdanovi Paulů.

*

Křesťanští sociálové pořádali v Nitře dne 31. ledna, 1. a 2. února shromáždění s přednáškami poslanců Giessweina, Hantze, Ernszta, pak Krajcsovicse, Lakatoša a Bobka. Mluvilo se také slovensky a kortešovalo pro novopečenou stranu.

*

Ú p a d e k m l á d e ž e. „Nár. Noviny" přinesly článek s tímto nadpisem, v němž pisatel projevuje svou nespokojenost nad činností mládeže. Je známo, že lidé starší rádi vzpomínají na staré doby, proti níž současnost je bezbarvá, chabá, v úpadku. Tento případ je i tu. Ale mládež cítila se býti dotčena, odpověděla na článek a tak vyvinula se živá polemika, jejíž účinky jistě budou prospěšny.

*

K u r s y p r o a n a l f a b e t y. Plurální volební právo, spjaté se znalostí čtení a psaní, donutilo rumunské národovce působiti k rozmnožení počtu voličů, tak že zřídili kursy pro analfabety, jichž je mezi Rumuny 78%. Andrássy s Apponyim však zakázali tyto kursy. Tak vypadá svoboda a kultura u Maďarů!

*

V y s t ě h o v a l e c t v í d o A m e r i k y dle zpráv úřadů stoličních opět vzrůstá. Zvláště z okolí Trnavy a Prešpurka, tedy krajin dosti zámožných.

*

K o r j o l a n B r e d i c e a n n, národnostní poslanec rumunský, zemřel dne 7. února,

raněn byv mrtvicí. Byl výtečným právníkem a horlivým pracovníkem národním. Zastupoval okres oravický a mezi poslanci národnostními těšil se srdečné přízni.

*

*

Pronásledování rumunského tisku. „Gazeta Transilvania" k jubileu svého 70letého trvání vydala slavnostní číslo s články předních rumunských mužů. Státní návladnictví v Marošvášarhely spatřovalo ve většině článků přečin bouření proti národnosti maďarské a navrhlo proti majiteli listu Aurelu Muresianu trestní vyšetřování.

*

Immunitní výbor usnesl se na návrhu vydání poslance Milana Ivanky, odsouzeného na 1 rok do vězení.

*

Biskupové karlovické řecko-orientální metropole na své konferenci protestují proti způsobu, jímž veden je „vlastizrádný" process záhřebský a proti urážkám národa srbského.

*

„Ľud. Noviny" mají 19. t. m. tiskový proces před prešpurskou soudní stolicí.

*

Slovenské vyšívky. Je již pověstna krotkost Maďarů, s jakou annektují pro sebe vše, co znamenitějšího Uher se dotklo. Slavní hudebníci, vynálezcové, učenci, kteří někdy zdržovali se v Uhrách, jsou Maďaři. Tak také chlubí se před cizinou uměleckými výšivkami slovenských žen a děvčat. Arcikněžna Izabella založila spolek pro pěstování vyšívkářství a školu v Ciferu. Z krásných vyšívek pak uspořádána výstavka v Pešti, která těšila se velké pozornosti. Neměli by Slováci využitkovat více vzácného tohoto umění zorganisováním práce a obchodu?

*

Maďarské noviny zaznamenaly také jubileum Hviezdoslavovo, přizvukujíce hlavně jeho neúčast na činné politice a překlad maďarských básníků Petöfiho, Madácha, Aranye atd. do slovenštiny.

*

Výborná methoda. Prazvláštní prostředek ke vštěpování nenávisti proti vlastnímu rodu vynalezli učitelé v Novohradě. Děti, které hovoří slovensky, trestají tím, že pověsí jim na krk tabulku s nápisem „panslàv" a nakazují, aby ostatní děti provinilce neušetřily posměchu.

*

Paní Vladová, choť rumunského posl. dra Aurela Vlada, odsouzena byla pro pobuřování proti maďarské národnosti, jehož se dopustila, že poučovala rumunské děti, aby neužívaly pozdravů maďarských, na jeden měsíc do vězení a k pokutě 300 K. V tyto dny obdržela povolání do vězení. Pokutu zaplatily rumunské dámy.

*

Povolení poštovní dopravy odňal ministr vnitra zahraničním časopisům, které přinášejí nepříznivou kritiku uherských poměrů. Jsou to bukureštský humor. list „Furnica", jasský „Literatura si stiinta" (Literatura a věda), revue „Romanul din Ardea rivista literara illustrata" (Sedmihradská ilustrovaná literární rumunská revue). Pak Pittsburský „Amerikanski Srbobran" a srbský kalendář „Vardar"

*

Maďaronské kalendáře. Aby paralysován byl velký vliv slovenských kalendářů v stolici prešpurské, rozhodli se vůdčí kruhy stoliční k vydávání lokálního kalendáře slovenským jazykem. „Ľud. Noviny" posuzuj. tento zjev takto: „Je to veľký pokrok slovenskej politiky, že donútila tých pánov, ktorí Slovákov maďarizovat chceli, na vydanie slovenskej knihy. Vytrvajme ďalej v našom spravodlivom boji a uvidíte, že tak jako dnes sú prinútení vydávať nám slovenské kalendáre, práve tak budú časom prinútení nám postaviť slovdnské školy so slovenskou vyučovacou rečou a vydávať dopisy a iné úradné listiny, v slovenskej reči vyhotovené. Nikdy by stoličným pánom nebolo napadlo vydať slovenský kalendár, keď by si Slováci neboli vyvolili svojich slovenských ablegátov, keby do stoličných a obecných výborov neboli volili svojských ľudí, bojovníkov, keby si svoje práva v novinách a bárskde inde neboli ustavične hlásali. Bojujme teda len ďalej a vydobyjeme si aj dôležitejšie veci.

*

Proti maďaršténí jmen obcí vyslovila se stoliční kongregace brašovská, kterou obývají Sasové. Proti tomuto protestovala menšina s posl. Zakariašem a pravděpodobně ministerstvo vnitra jejich protestu vyhoví.

SLOVENSKÉ SOUDY.

Pro pobuřování proti vrchnosti zodpovídal se 25. ledna př. d ružomberskou sedzií poslanec Fr. Skyčák. Opět jedna z typických žalob. Skyčák, který vedl dlouho boj proti administraci oravské stolice, hodlal založiti peněžní ústav v Jablonke, což „stoliční páni“ každou silou chtěli zničit. Ku poradě akcionářů, tedy nikoliv na veřejnou schůzi, přišel o své újmě intervenovat Jur. Bulla, který vyvolal konflikt. To bylo „bouření proti vrchnosti“. Skyčák v řeči dokazoval, že čin jeho i kdyby vystoupení bylo sebe příkřejší nemůže býti kvalifikováno jako bouření proti vrchnosti. Vždyť slúžný zneužíval zřejmě svou moc a sám dopouštěl se přečinu, když bez příčiny vnikl do soukromého domu. Svědkové byli většinou osoby úřední, kteří výpověďmi svými si odporovali, ale ač každý dobře cítil, že Skyčák je nevinen, přece odsouzen byl na 2 měsíce státního vězení, 400 korunám pokuty a asi 400 K soudních útrat.

Ovšem předsedal známý Chudovszky a žalobu vedl Belopotocký. Skyčák appeloval. Zajímavo je, že ve výroku jednání slúžných se odsuzuje, ale obžalovaný přece má být potrestán.

ZE SLOVENSKÝCH ČASOPISŮ

Slovenský Týždenník v úvodním článku 7. čísla „Ľud závidí zverom“ líčí hroznou bídu hmotnou i duševní uherských Rusínů. Rozebírá velkostatkářskou politiku uherskou a poukazuje na nespravedlivost rozdělení majetku. Panstvo udržuje lid v poddanství „preto mu berú materinský jazyk a národné školy — a toto nazvali vlastenectvom. Oni nedbajú, že pod ich vlastenectvom ľud alebo letí do Ameriky alebo, keď zostane vo vlasti, „závidí zverom, lebo zverov pánj dobre kŕmia“.

Ale Rusíni toto všetko nevedia. Rusínom toto nemá kto riecť. Škôl nemaj , len kňazov, zlých, maďarónskych, a ti slúžia nie ľudu, ale biskupom nie pravde, ale vláde. Ani len poriadných novín Rusíni nemajú. Ani politickej národnostnej strany. Ani knih, ani spisovateľov. Ani národných hospodárov, ktorí by ľudu banky a sporiteľne zakládali a pomáhali slobodit sa z panského poddanstva. Veď ani nám Slovákom sa dobre nevodí. Ale začíname aspoň dobývat sily. Rastie naše ľudské, občanské a slovensko-národné vedomie. Rastú nám časopisy, banky a sporiteľne. Ak sa tak budeme zmáhat ešte za päť-šesť rokov, ako sme sa zmohli za minulých 5—6 rokov, nu bude naša slovenčina dobre opatrená. U nás má kto bojovať, u nás slovenský sedliak začíná byť vedomý toho, že on chová krajinu. Slovenskí sedliaci spasia slovenský národ. Ale Rusínski sedliaci sú eště tam, že musia — zverom závideť. Majme, Slováci, pred očima biedny ľud rusínský a nezabudnime naň. Iste, keď my budeme mocnejší, aj Rusínom pomôžeme. Nateraz chráňme si ale i varujme to, čo máme a veďaďme svoj národný statoček a kráčajme cestou ustavičného pokroku i svobody. Majme na pamäti, že náš nepriateľ, maďarónsky čvach i gróf, dobre kŕmi vlkov, lebo chce mať na nich výdatnú poľovačku, ale národu dá mrznúť, hladovať a hynúť — v mene maďarského vlastenectva.

*

Nemravnou politiku uherskou, provozovanou k udržení lidu v porobě a nevědomosti ostře kritisuje „Týždenník“ a populárním způsobem charakterisuje dnešní ruch na Slovensku:

Odkedy slovenský ľud začíná čítat dobré rezké slovenské časopisy, odtedy prestává byť otrokom pisárov, židov, odkundesov a veľkomožných kožedráčov. Odtedy začíná myslet a videť a cítiť. Ba — kto sa bál slovenského ľudu — povedzme len — pred desiatimi rokami? Páni šoveni vedeli, že sa u nás ľud dá nastrašit, alebo aj — Bože odpusť hriechy — podplatiť. To nebola chyba ľudu. To bola chyba štátu, ktorý sa všemožne usiloval o to, aby hlavy ľudu boly temné. Páni šovéni nechceli mať na Slovensku ľudí, ale chceli mať povoľné stádo. Teraz je na Slovensku nový svet. Slovák sa budí. A ako tak začína mysleť o sebe, o svojich, o svojej duši, — nuž sa mu tak vodí ako prvému človekovi, začína videť, že je nahý.

Nahý všetkého toho práva i tej slobody ktorou druhé národy oplývajú. Nahý toho dobrobytu národného, ktorý nám berie maďarský šovinismus, aby seba obohatil. A v tom, že Slovák v povedomí napreduje, v tom je istota, že sa maďarský šovinismus darmo

namáha o naše národné vykynoženie. Slovenský ľud začal mysleť — a hneď prišiel na to, — že jediným jeho nepriateľom je vláda tmy a lže, vláda panskej vrstvy, ktorá sa odrodila a ktorá len do tých čias bude mať čo jesť, kým ju bude živiť Slovákova mozolná robota. Táto vláda šíri tmu a lož; my ale budeme živí vo vzdela í a v pravde. Dá sa povedať, že dnes už skoro polovica slovenského ľudu sa vzdeláva i poznáva slovenskú pravdu. Šírte, bratia Slováci a sestry Slovenky, medzi veškerým slovenským ľudom slovenské vzdelanie a pravdu.. V našej politike sa nám predsa len blížia krajšie časy; šírme teda slovenské povedomie v celom národe, aby nás nenašly v duševnej tme.

Z MAĎARONSKÝCH ČASOPISŮ.

Při každém čísle rozvažujeme, zda jest účelno vésti tuto rubriku hloupostí a hrubostí na úkor jiných důležitějších zpráv. Ale přiznati musíme že i v návalu práce jest nám četba maďarských muchomůrek, psaných jazykem „slovenských" pro lid obveselením, jehož poskytnouti míníme i svým čtenářům. Proto věnujeme těmto dokumentům lidské hlouposti čas od času místa v našem časopise, aby i česká veřejnost poznala, jak nízkých a špinavých zbraní používá se v Uhrách, proti národnostem a s jakými štěnicemi musí bojovati ti, kdož život svůj zasvětili velkolepému boji za národ a lid.

„Krajan" vycházející v meste Besztercebánya (Báňská Bystrica), v úvodníku „Pokoj, jen pokoj" dává klassickou radu, jakým způsobem lze zavésti v Uhrách mír. Všeho rozbroje příčinou prý jsou „narodniari, proto ať prý nejdříve vůdcové slovenští, poděkují se z poslanectví. Ať jdou pracovat jak se patří. Politikou ať se nezabývají. V tom případě nebude, kdo by bouřil lid který bude pak žít v pokoji. Nečekejme tedy pokoj od vládní politiky, poněvadž tato musí účinkovat, ale žádejme pokoj od Hodžovců. Ale kdyby Hodžovci žili v pokoji, museli by pracovat. Práce však jim smrdí, proto zabývají se politikou. Jsou poslanci, kteří ničeho nedělají, jen škrábou do novin a za to dostávají velké peníze (!)

Svůj program prohlašuje „Krajan" v článku „Nepriatelia Slovákov„; zajímavo jaké by si přál Slováky:

Krajani! Vaši vodcovia chcú vás obrátiť na otrokov. Chcú, aby vaša vlasť stala se vašou otrokyňou. Chcú, aby ste boli synovia nevolného národu. Celé peklo poštvali na vás. Bijú vás za vašim chrbátom, a do očí sa vám prilizujú. Pozrite okolo seba. Každý vodca je váš divý nepriateľ. Nenajdete medzi níma verné, priatelské srdce, na ktoré by ste sa mohli vrhnuť a vyžalovať svoje bôle. Triznia vás, huckajú vás proti všetkému, čo vám má byť svaté: proti viere a vlasti. S búrením vybili vám na čelá haňby, potupy; preto naša vlasť vás nosila práve tak pod srdcom, jako vaša matka. Od mlady, od utelého detského veku vštepujú vám do vašich srdc, že vlastencom byť, je haňba, že vlastenec je čvach, maďaron, že kto nepluje do tvári svojej matky, svojej vlasti, kto nehanobí mohyle naších politikov, zákonov, ten v spoločnosti ľudskej už nemá ani miesta.

A táto zločinná nauka ujala sa u mnohých. Odpadli od svojej vlasti, teraz pomáhajú ubíjať, otročiť vlastnú krev svoju.

Krajani! Ťažká suďba tlačí vás k zemi. Vyštvali vás z vašej vlasti. Túlate sa, jako žobráci, idete do Ameriky, do cudzieho sveta. Keď budete na týchto agitátorov počúvať, nebudete mať vlasti, nebudete mať ani len kúsok zeme, ktorú by ste svojou mohli volať. Smutné pomery. Vy ste tomu neni vinou, ale ti psohlavci, ktorí z búrenia žijú. Blúdiace duše ste. Musíte túto cestu trňavú zanechať, musíte zákonov a vlasti vašej sa držať.

Krajani! Milujme sa! Veď musíme vedeť, že ruka v ruke so všetkými obyvateľmi, vlasti našej treba vám napred kráčať. Veď bôle našej vlasti sú společné. Keď trpí Slovák, trpí aj Maďar! Krajina naša žiaden rozdiel nerobí medzi obyvateľmi, ponevač všetci sme jej rovnoprávni synovia. Nepočúvajte na Holofernesov! Nenadávejte predstaveným, veď tí majú viac starostí, jako vy. Či kliatba sa častorázy nevyplní práve na tom, ktorý preklína? Nepýtajte sa bratra vášho, co má za materinskú reč, ale pýtajte sa ho, či je pobožný človek a dobrý vlastenec. A keď vidíte, že váš brat je bohabojný a vlasť milujúci človek, privinte si ho k srdcu. Odvráť sa milý Krajan, od všetkej neplechy! Odvráť

sa od agitátora, lebo on je tvojím vrahom. Vyhýbaj sa mu, jako zdravý člověk sa vyhýbá každej chorobe.

Áno, ruka v ruke, Krajani! Ciel je náš jedon, spasa a blahobyt náš. To ale len takým způsobom obsiahneme, keď budeme pobožní a dobrí vlastenci.

Zvláště srší přímo duchaplností článek „Krajanův" o anglické knize Scota Viatora. Je přirozeno, že Maďaři tuto knihu nepřijali s potěšením, ale pisatel „Krajana" přišel přímo o rozum, ačkoliv knihu ani neviděl. (Nazývá ji „letákem" a publikace počítá 540 stran na drahém ručním papíře, 42 obrázků a 1 mapu, vše v úpravě u nás nevídané.) Vznik díla líčí velmi fantasticky. „Duchaprázdní" národniari, praví synové lže a podlosti spojili se s Čechy, uzavřeli vydávat v cizích řečích letáky proti Maďarům, v nichž ovšem vše jest vylháno. Mezi těmi Čechy našel se člověk, který umí prý anglicky a ten napsal onen „leták" vydaný v Londýně. Smělost pana Gerö jde však tak daleko, že i onoho Čecha jmenuje. Je prý to jakýsi Frič. Míní tím býv. hlavního spolupracovníka našeho časopisu p. Milana Friče, jehož považuje za Čecha.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

Kdo zná vývin českého obrození, jak pozdě k otázkám filologickým, historickým a kulturním přistoupily zájmy národohospodářské, nebude se diviti, že ve slovenském národním hnutí moment národohospodářský doposud byl zanedbáván. A přece národní hospodářství jest jedním z nejúspěšnějších způsobů k osamostatnění a moci politické. Dnes i slovenské vedoucí kruhy uznávají důležitost těchto problemů a Slov. Týždenník zahájil novou etapu politiky slovenské, akcentováním zjevů sociálních, hlásáním demokratisace a popularisováním politiky u těch vrstev, jímž otázka chleba je značně bližší, nežli jiné neméně důležité zájmy kulturní a politické v užším smyslu slova.

Ale i obchod a průmysl na Slovensku činí značné pokroky, na které pohlížeti musíme s respektem, uvážíme-li všechny ty překážky vyplývající z politické situace, dosavadní výchovy národa a vžitých předsudků i těch kruhů, které nazývány bývají inteligencí. (U slovenské džentry, která vidí člověka teprve v doktoru práv, je i mikulášský velkotovárník pouhým garbiarem-koželuhem). Ale jsou i Slováci podnikaví, chápaví, kteří dovedli ve volnějších poměrech rozvinouti se a dali rozkvésti imponujícím obchodním domům v Rusku ve Varšavě, Oděsse, Moskvě, Bukurešti a jinde, kteří prosperují v Americe, v Bulharsku, Švýcarsku a na dalekém východě asijském.

I doma vyniklo v posledních letech mnoho peněžních ústavů a závodů průmyslových, které stanou se jistě pevnou baštou národní, s níž maďarstvo v brzku bude musit počítati.

Již dnes stává se důležitou otázka sharmonisování všech těchto hospodářských snah, vypracování a provádění jednotného plánu a bojovné taktiky proti úžeře (lichvě), proti expansi cizího kapitálu a proti neslýchané protekci vlád, která na úkor domácího lidu, vlévá do nových závodů proudy zlata a do semitských žil jejich majitelů proudy arrogance a zpupnosti. Bude třeba od základů zabývati se těmi spoustami otázek, které v Uhrách dosud čekají rozřešení, jako jest otázka agrární, maloživnostnická, zákonodárství daňové, vystěhovalectví, obchod a průmysl.

A prvním krokem k tomu bude probuzení zájmu u intelligence slovenské a pozdvižení vzdělanostní úrovně a širokého rozhledu těch, kdo za své povolání vyvolili si působnost hospodářskou, nebo posvětili svůj život činnosti politické.

K tomuto kroku, který vřele vítáme, přistoupila organisace úředníků akciových podniků, vzniklá v květnu minulého roku, tím že usnesla se vydávati samostatný časopis, věnovaný národohospodářským otázkám slovenským.

V lednu vyšlo první číslo „Slovenského Peňažníka", redakcí Viliama Paulinyho za spolupracovnictví Petra Kompiše, Lad. Vanoviče a Jana Páričky. Přináší programový článek od Paulinyho, „O pensi soukromých úředníků" od dra Wagnera, „O exekuční novelle uherské" od dra Vl. Fajnora a „O pohraniční stráži vystěhovalecké" od Jos. Fábryho. Od části rubrikové doufáme, že vyvine se v důkladný přehled všeho hospodářského snažení na Slovensku

Redakci doporučujeme zavésti stálý obzor o politice vnitřní i zahraniční, pokud dotýká se zájmů hospodářských, přehled pohybů na burse, který měl by hledati souvislosti zjevů života veřejného s národním hospodářstvím. Pro bankovní kruhy znamenitého poučení poskytovalo by sledování vývoje českého peněžnictví a pro výchovu mladé intelligence recense cizích literatur a časopisectva.

My k „Sloven. Peňažníku", jehož význam vidíme ještě větším, nežli naznačuje úvodní slovo redakce, rádi a častěji se budeme vraceti.

Prozatím přejeme mu mnoho zdaru!

*

Sl. Pen. přináší zprávy o slovenských peněžních ústavech, z nichž zaznamenáváme:

Zvolenská ľudová banka uč. spol. vo Zvolene, založila expositura v Baňské Bystrici, která v brzku změniti se má ve filiálku.

Ústredná banka uč. spol. v Budapesti založena byla v lednu s 200.000 K akciovým kapitálem. Ředitelem je posl. Fr. Skyčák. Splátky na akcie přijímá prozatím „Úverná banka v Ružomberku".

Naďlacká ľudová banka zdvíhá akciový kapitál ze 100.000 K na 200.000 K.

Nový peněžní ústav zakládá se ve Velkých Tapolčanech (nitr. stol.) s akciovým kapitálem 100.000 K pod firmou Meštianská banka účastinný spolok. Za předsedu zvolen dr. Jos. Minárik, lékař v Bytči a za úřadujícího podsprávce Igora Hrušovského, účetního Bánovské ľudové banky. Akciové splátky přijímá předběžně luď. banka v Bánovciach (Trencsén-Bán.)

I na zanedbávaném doposud slovenském východě, zásluhou adv. dra Bazovského, vyrůstá prvý slovenský peněžní ústav Všeobecná banka uč. spol. v Lučenci se základnou jistinou 200 000 K.

Turčianko sv.-martinská uč. spol. založila filiálku v blízkých Vrútkách (Ruttka). Za správce jmenován adv. Matúš Dula.

Akciový kapitál povyšuje Ľudová banka v Novom Meste nad Váhem na korun 500.000 a založí filiálku v Pišťanech.

Také Meštianska banka v Trenčíne a Turč.-sv. martinska uč. spořitelňa hodlají své akciové kapitály zvýšit.

Rozdělení rakousko-uherské banky jest dosud otázkou politickou. Nevyplývá z potřeb národohospodářských, ano i proti nim se staví, ale politikové potřebují nové programy a vrhají se na ústav, z něhož zalitavská polovice mocnářství dosud tak hojně těžila. Slovenské kruhy projevily své názory úvodníkem Nár. Nov. a v Týždenníku, kde zřízení samostatné cedulové banky z národnostních důvodů odmítají, jakožto ústav pro zaopatřování řvoucích politiků, který dovede převésti maďarisaci i na pole hospodářské. Za to Sloven. Peňažník mylně zastává názor, že samostatná banka Uhrám přinese větších prospěchů, nežli společná. Ovšem, že rak.-uh. banka k národnostem neprojevovala velké přízně, jak o tom svědčí české boje o zastupitelství v bance, ale její význam jako regulatora mezinárodního peněžního trhu, také nesmí se podceňovat. (Třeba vzpomenouti jen loňské krise americké a jejich nepříznivých následků na trhu evropském, které diskontní politikou banky u nás tak byly seslabeny, že o nějakých pohromách mluviti se nedá.) A pochybujeme, že samostatná banka byla by k národnostním peněžním ústavům charmantnější.

Rovnianek & Co. Maďarské noviny, s průhlednou tendencí, využívají vnitřních sporů mezi americkými Slováky a prohlašují úpadek bankéřské firmy Rovnianek & Co. v Pittsburgu a velkou ztrátu Turč.-sv. martinské „Tatry". Rovnianek, který v očích maďarských vzrůstá na jakousi polomýthickou postavu, je ovšem našim „vlastencům" osobností velmi nepříjemnou a jeho pád vroucím přáním maďarským, ale bohudíky, jak se dovídáme z nejkompetentnějších stran, pověsti o jeho úpadku nezakládají se na pravdě.

Kapitálová síla Uher. Jak sděluje „N. W. T." připadá z přihlášek na 4½ proc. uherské státní pokl. poukázky na Rakousko 65 proc., na Uhry 15 proc. a na cizinu 20 proc. Necelou šestinou tedy súčastnil se uherský kapitál na upisování půjčky, která bude zúročena více než 4½ proc. a která má vyplnit prázdné uherské státní pokladny! Je to věru nepříznivý doklad k maďarskému volání po samostatné uherské cedulové bance.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor ANT. REIS. — Knihtiskárna OTAKAR JANÁČEK v Praze, Jáma č.

Ferdiš Juriga.

SEŠIT 6. BŘEZEN 1909. ROČNÍK II.

REVUE

NAŠE SLOVENSKO.

Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

PAVEL ARELATO:

FERDIŠI JURIGOVI, SLOVENSKÉMU MUČEDNÍKU!

JUŽ padly řetězy — a orel volně vzlét'
a zkouší křídla svá; mdlá nejsou vazbou let
hle, krouží vysoko, až pod nebesy.
Jas padá na křídla a radost do srdce
vše vráceno, co miloval kdys nejvíce
skal hroty, rokle s stříbrnými plesy.

Křik jeho vítězný se nese přes obzor,
přes hory, údolí, kam sahá žhavý zor,
jak náhle z volných prsou mocně vzdech';
kraj jeho dědičný! jej poznávají v ráz
ty chýše, políčka, jež sotva drží sráz'
vše co tu žije, i to srdce v lidech.

Ó orle tatranský! Tvé padly okovy
a tvojích na rukou pruh jenom nachový
Tvé dlouhé žaluje nám utrpení;
však duch Tvůj nezdolán se silný navrací
zas ve Své zápasy a sladké ku práci,
Svůj vésti lid v zem jeho zaslíbení.

Jest ještě na horách kol všude mráz a sníh
i v srdcích národa, jenž tady žije tich
jak těžce upoutaný těžce porobami
však pod tím sněhem, víš, že raší skrytě květ
a čeká slunka žár, až padne v jeho svět,
by vzešel radostně tu pod Tatrami.

Jest blízko jara čas — Tvůj příchod věští je,
jenž sladké svobody i zde květ rozvije
a v harmonii štěstí bolest zladí;

kdy hořkou za slzou, jež ještě řine se,
smích zlaté volnosti mu tváří prostře se,
bol všechen usmíří — když nenahradí.

Pak v písni národa všech mučedníků dav
věk bude slavně žít a se zmučených hlav
zář jitřní bude linout v jeho děje;
k nim vroucích v modlitbách své ruce bude pnout
ten národ svobodný a bez otrockých pout,
jak k bohatýrům svojí epopeje!

Tys z bohatýrů těch! buď vroucně pozdraven,
tou hymnou bratrskou dnes v svobody své den,
dni lidu svobody, jenž dalek není;
neb mučedníků krev tu rodí naději,
že padnou okovy dřív nebo později
a vyjdou vítězi, kdo porobeni!

NOVÁK:

FERDIŠ JURIGA.

Milosť nepýtal, milostí nedostal. Ak sa väzeň poriadne chová, dovoluje mu zákon, aby desiatu čiastku svojho väzenia na svobode ztráviť mohol; ovšem nie bez policajného dôzoru. Bárs všetci túžili sme za Ferdišom, nikdo nečakal, že 16. februára roztvoria sa ťažké brány vacovského väzenia a po jedenadvatsiatich mesiacoch ostatné tri, že svobodno mu bude aspoň voľný vzduch vdechovať . . . . Dnes je už svetoznáme, čo všetko dovoluje si maďarská zpupnosť voči bezbranným.

Na krivdy však myslieť zbude času dosť; dnes radostná je chvíla; národ slovenský svojho Ferdiša Jurigu na zlatej slobode s plesom vďaky víta. Veľkí i malí, všetko hrnie sa ku nemu: blahoslavený, kto môže sa rúcha mu dotknúť . . Vyvolajme si v duši obraz jeho, snáď len úrivkovitý, iste slabý, však obraz vzácny, bo obraz našho Ferdiša Jurigu.

Ferdinand Juriga narodil sa 12. októbra roku 1874. vo Gbeloch, v západnej Nitranskej. Z tadiaľ pochádza veľa slovenských kňazov, dobrých národovcov. Jste tradiciou tou posmelení dali malého Ferdiša jeho roľnícki rodičia Michal Juriga a Maria Hurban na štúdia. V Uhorsku ešte i podnes znamená to skoro heroický krok, jest-li sedliak z dediny odváži sa svojho synka dať na učenie. No Ferdišovým rodičom obľahčil krok tento strýc jeho, vtedy už ostrihomský kanonik, Ján Juriga. Vzal Ferdiša k sebe a tak sa stalo, že Ferdiš skoro naučil sa maďarsky a prvé poznatky čerpal v maďarskej ľudovej škole, v Ostrihome. Tu chodil i dve nižšie gymnásia. Vynikal jako známy biják a dal strýcovi svätého života nemálo práce.

Na ďalšie učenie dal ho strýc do Skalice. Ovšem, že ho v Skalici príroda nezaprela a súdruhovia, ktorými si svoje ostrihomské družstvo hradil s úľubou spomienajú na prejavy jeho bijáckeho talentu.

Od štvrtej triedy gymnásia až do konca študoval Ferdiš v Ostrihome jako clericus. Už vtedy prejavoval lásku k rolníckemu ľudu, v Uhorsku tak tupenému. Hnusily sa mu zemanské mravy, chodil za otcom po poľnej práci, so zaľúbením načúval výpravkám matky, ktorá bola známou vypravačkou a hľadanou výšivačkou. Jako abiturienta pýtal sa ho správca ostrihomského gymnásia: „Čím je váš otec“? (Mal všetky dáta podrobne naznačiť do nationála.) Juriga odpovie: paraszt (potupné označenie roľníka od zemanov). „Snaď roľník, chcete povedať“ — opravil ho správca. „Len napíšte: paraszt“.

Theologiu študoval na viedeňskej universite, súc čo výborný abiturient predstavenými poslaný do maďarského ústavu Pázmánovho. Tu hlavně philosophickým študiumom otvárala sa mu cesta ku šlachetnej ctižiadosti. Hľadal a nadvazoval styky s ostatními posluchâčmi university, zaujímal sa za spoločenské postavenie Slovákov vo Viedni. Menovite Pavel Blaho a Anton Štefánek išli mu v ústrety. V prázdninách vidíme ho na posvátnom Velehrade skoro každý rok. Všetko elektrizoval rečou, obodril bujarým spevom. Vyhľadáva spoločnosť známeho historika Fr. Sasinka a to zanícením naslúcha jeho prednáškam o Slovanoch. Číta básne Sládkoviča, Kollára, Svatopluka Čecha a vznetlivý duch jeho jako mladý orel krúži v roji myšlienok, hútajúc v sebe veci veľké.

Vedel rozdiel medzi zrnkom a škarupinou. Formalismus nenávidel. A bol nepoddajný. V millenárnom roku 1896 vydržiavaly sa i vo Viedni (kde, neviem) millenárne bohoslužby maďarské. Juriga odoprel ísť assistovať na ne, bo to — vraj — nenie žiadny sviatok. V Pazmaneume on držal ducha slovenského i v súdruhoch. Jeho výbojnosť u slabších hraničila s terrorismom. Nemajúc dostatočnej istoty v presvedčenosti jednoho druha Slováka, vzal ho v spomenutú millenárnu polnoc do kaplnky ústavu, prikázal mu kľaknúť pred oltár a prisahať, že nikdy neodrodí sa. Eduard Horák prisahal, však prísahu biedne zrušil a ešte biednejšie zahynul.

Jako mladý kňaz vystupuje na jävisko života s ustáleným už nazíraním na život a s hotovým programmom. Pochádzal z ľudu: horel túžbou pracovať za ľud a bude-li treba, i poslednú krv vychrliť zaň. Lenže mu bránili. Zahodili ho najprv medzi Nemcov, potom medzi Maďarov. Tu i tam jednako žiarila mu z bodrej tváre vrelá láska k ľudu, bárs národom cudzému. Nemci i Maďari mile spomienajú naňho až po dnes. Kto však pozoroval ho hlbšie, videl že darí sa mu jaku dubu presadenému do zeme cudzej.

Konečne roku 1899 dostal sa do Slovenského Medera, v južnej Nitranskej. Jest to jazyková hranica. Počíta asi 3000 slovenských duší a 500 maďarskych, alebo pomaďarčených. Slovenský Meder je toho času úplne neprebudený, na odnárodnenie odsúdený. Juriga vrhol sa do práce s chuťou vyhľadovaného. Potravný spolok, katolícky kruh boly mu čoskoro úzkymi. Celý spoločenský život mederský objal svojou nenasytnou pracovitosťou. Družil

kolom seba mládencov, založil spolok striezlivosti, sostavil desatoro kresťanskej miernosti, hymnu striezlivých a mnoho vtipných spevov na bičovanie nestriedmostí. Veci tieto vedel tak popularizovať, že všetko cítilo s ním a činilo. Sám tri roky nepil žiadneho liehoveho nápoje: ani vína ani piva. Súc na hranici usilovne zachraňoval pamiatky po slovenských predkoch. Obrovské džbány a vzácne kusy slovenskej keramiky zachránil pred vyplenením; taktiež zaznačil mnohé zbytky rečových zvláštností a premnohé krásné výtvary spevavého ducha slovenského.

Po troch rokoch octnul sa v Blumenthále v nemeckom predmestí to Prešporku. Tu ponorí sa znova v štúdium zvlášte philosophické, odbaví si poslednú zkúšku prísnosti, číta polských a ruských spisovateľov v pôvodine. Sienkiewicz, Przerva Tetmajer, Gogol, Dostojevský, Tolstoj sú jeho tehdajší priatelia. S nimi baví sa dňom i nocou.

V tie časy prišiel do Prešporka za kaplána František Jehlička, nadaný mladík s neobyčajným úspechom skončivší svoje štúdia na viedeňskej universite, neskorej promovaný za doktora „sub auspiciis". Už na štúdiach jednomyselní, podali si ruku obaja k jednotnému dielu obrodenia širšich vrstiev slov. ľudu. Menovite katolícky ľud bol národne úplne zanedbaný. Drom Blahom a Šrobárom r. 1899—1901 vydávany realistický „Hlas" vyčítal starým národovcom nečinnosť, čo zbudilo u starých nemalé rozhorčenie, mladých však idealistov pohnulo k práci a k boju. Vtedy složil Martin Kollár v ruky Jehličkové samým kňazstvom zanedbané „Katolícke Noviny". Tieto staly sa týždenníkom politickým a počaly vychodiť v Skalici. Zanedbané pole našlo znamenitých oráčov. Juriga a Jehlička sťa dvojo hviezd stkveli sa svojim menom na čele novín. Ku ním družil sa ružomberský farár Andrej Hlinka, jehož spomenutie v Liptove pôsobilo jako blesk. Kým o čisto náboženské noviny Slovákov nestarali sa biskupi ani len za vlas, ihneď vzali ich na mušku čo noviny politické. Pastierskou palicou snažili sa zastaviť ich úspešnú prácu v burcovaní spiaceho národa. Meno farára Blahu, Jurigu, Jehličku musilo z novín dolu. Neskôr i meno „Katolícke" muselo preč; ba všetkým čítateľom kňazom suspensiou vyhrážal sa biskupský sbor Uhorska. Zajímavo je pozorovať, že počet odberatelov stúpa s náporom tým rovnomerne. Najprv v „Katolícke", teraz „Ľudové Noviny" počítaly roku

1905	(zo 400)	3000	odberatelov
1906	(volby?)	8000	„
1907—8		12.000	„

Prišly voľby do snemu, v nichž Juriga s Jehličkom dobili sa víťazstva. Žiaľbohu, kým nové vydobytie pôdy Jurigove síly vzpružilo mnoho — sľubnému Jehličkovi jakoby bol prituhý vzduch na horách činov. Kási tajná moc ho zlomila. Ký div: po celý život teplúčkým, šťastným vetríkom ovievaný rástnul neobyčajný talent, neotuhnul však mocným ocelom charakter. Šľahly blesky cirkevnej disciplíny, (?) zaburácal hromy trestného zákona a Jehlička sa ohnul. Vídáme tak vyšvihlý stromčok po víchri oblúkom naklonený až k samej zemi . . . Žiaľno i spomínať. Zrieknuv sa mandátu, odobral sa — na

pole čisto vedecké. I vyhnul trestu, kým Jurigovi 2, Hlinkovi 4 roky väzenia priniesla nepoddajnosť.

Jurigovo poslanectvo padá už do rokov farárstva. Dvojo obcí, jako dve milenky blýskaly naň žárlivými očkami. Dubravka a Vajnory. Ferdiš volil Vajnory pri Prešporku a tu je zbožňovaným farárom až po dnes. Biskup, ktorý mu vytýkal odboj proti vyšším a shovievavosť k nižším, ponechal mu faru, ačpráve poslanectvo prijať mu zakazoval. Zákaz tento Jehličku nalomil, Jurigu zocelil.

Jeho prítulnosť k rolníckemu ľudu stavá ho v čarovný kruh u ľudu samého. Juriga povýšil slovenské „haleny". Sám dal si vyhotoviť slovenský kroj. Učil v škole i v kostole ctiť si háv zdedený a reč i dobrý mrav otcov. Sám s istou pietou nosieval drotárom mu darovanú, okovanú palicu, valašku a malé, železné putá na prsiach ... Otázaný: čo to má znamenať, odpovedal, že sú to okovy sputnanej slobody slovenskej. „Chcem ich tak nosiť, jako sv. Peter nosil ich za kresťanstvo!"... Jeho v slovenskom národnom slohu vyšívané kostolné rúcha sú v tomto odboru ojedinelými umom i nádherou.

Celý zjav Jurigov je rázovite slovenský. Každým pohnutím obrvy a každým dechom budí zo sna národne zaspalých, nepovedoných. Keď hovorí, oči mu svieťa svetlom, reč sála srdečnou teplotou. Užíva šťavnatých výrazov rečových, ľudových. Preto, sa tieto s neslýchanú rychlosťou a stálosťou ujímajú za ním. Jeho heslá sú dnes heslami celého slovenského národa. Kto by neznal dnes, že „čvach" je odrodilec, komu by nebolo známo historického významu motto: „za tú našu slovenčinu"? Cestujúcí na západnych vidiekoch Slovenska často počuje, jak sa tu Slováci a Slovenky vo vozňoch i pri pokladnách železničných domáhajú svojich práv so slovami: „My nic nechceme, enom co nám patrí!" Často počujete bedovat: „krivda naša krivda." Heslá tie sa udomácnily pod vlivom svojráznej osobnosti Jurigovej. Do podrobných záhybov života votkáva sa každé slovo, každá upomienka rázovitých mužov, jest-li oni sily svoje zasvätili oslobodeniu národa ...

Keď kázal kňaz v Lábe, aby si ľudia počas prôvodu „Božieho Tela" obloky vyzdobili tým, čo je ím najmilejšie, všade vystavili ľudia do oblokov popri svätých obrazoch veľkú podobizeň svojho milého poslanca Ferdiša.

Juriga pre seba nevynuťoval žiadnej auktority. Keď Vajnoráci počali mu dávať titul „pán veľkomožný" jako je v Uhorsku poslancom zvyčajno, raz na vždy vyprosil si, aby mu tak „nadávali". „Ja som brat váš a žiadon veľkomožný" povedal. Za to však vo veľkej spoločnosti verejne zahanbil panáka, že mu tento len „pán Juriga" riekal.

Jako rečník živým postupom upútal obecenstvo. Ľudové shromaždenia, ktoré vydržiaval v Trnave, v Prešporku, v Chtelnici atd. sú slovenskému ľudu nenahraditeľnou politickou školou, v ktorej majstrom je Juriga.

Čo ho i v kruhu neprajníkov prijateľným činilo, bola jeho rozmarná veselosť a to heslo: nehlásajme nenávisť proti Maďarom, to je zásada záporná; buďme vrelú lásku k našej slovenčine. Heslo to u neho

neni nahodilé, ba hlboko založené študiumom, bo i za predmet doktorskej dissertácie volil si: národnostní otázku z hlediska kresťanskej mravouky.

Zato na obranu práva ľudu slovenského stával si s dosiaľ nevídanou nebojatosťou. Keď žiadal r. 1907 pri rozpočte ministra osvety, aby dali Slovákom aspoň jednu strednú školu, jako dovoluje zákon z r. 1868, jako hejno uštknutých dravcov s neslýchaným revom zdvihla sa celá snemovňa. Pre ukrutný lomoz nemohl reč dokončiť. Avšak nadľudskou silou trhaným hlasom prehrimoval celú snemovnu volajúc: „Keď tak rvete, že žádáme gymnásium, čo budete robiť keď budeme žiadať universitu?“

Ferdiš Juriga dovedie za pravdy, ktoré hlásal i trpeť. Proti krivde na slovenskom ľude páchanej ozýval sa ostro v „Ľudových Novinách“. Za článok „Ohrňme rukávy“ (vysúkajme rukávy k práci) posúdil ho porotný súd prešporský na 2 roky väzenia a 2000 korún pokuty. Jak žialne lúčil sa s nim národ pred dvoma rokami, jak túžebne žiadal uzreť tvár jeho po dva roky, tak radostne zre mu dnes v oči, zaiste mužovi tvrdšiemu jako bol.

VÝVOJ FEDERALISMU V RAKOUSKU OD ROKU 1848.

Dle různých pramenů sestavil R.

1860—1867.

Při nastoupení trůnu dne 2. prosince 1848 prohlásil císař František Josef I.:

„Pevně odhodlán lesk koruny nezkaleně a celou monarchii neztenčenou zachovati, ale ochoten sdíleti svá práva se zástupci svých národů, spoléháme, že s pomocí Boží a v dorozumění s národy podaří spojiti všecky země a národy monarchie v jedno veliké státní těleso.“ Tím signalisováno zrušení dualismu ku všeobecné radosti všech národů.

Odpovědí na utvoření nové maďarské, králem Ferdinandem nepotvrzené vlády, bylo zřízení chorvatské provisorní dvorské kanceláře dne 27. prosince 1848. Byl to první čin nového císaře Františka Josefa a současně smrtelná rána dualismu. President této chorvatské kanceláře jmenován současně členem rakouského ministerstva. Tato kancelář přeměněna v definitivní 20. listopadu 1861 a president jmenován kancléřem. Vyrovnáním v r. 1867 byla tato chorvatská kancelář zrušena.

Dalším radikálním činem bylo zrušení dualismu a zavedení nové ústavy pro jednotnou rakouskou říši dne 4. března 1849. Tímto činem Uhry zbaveny dosavadní neodvislosti a postaveny na roveň ostatním královstvím v Rakousku. V císařském manifestu daném v Olomouci praví se doslovně:

„Taková ústava, která netoliko země v Kroměříži (na tamější říšské radě), nýbrž celou říši v celistvém svazku zahrno-

vati má, toť jest, co národové rakouští slušně s nedočkavostí od Vás očekávají."

V odpověď na tento manifest proklamována dne 15. dubna 1849 pešťským sněmem úplná neodvislost Uher a rod habsburský zbaven uherského trůnu.

Revolučního stavu Uher využitkovali Slováci, a vyslali dne 20. března 1849 k císaři deputaci s Hurbanem v čele s prosbou, aby Slovensko učiněno bylo korunní zemí. Současně povolán do Vídně Kollár jakožto důvěrník v záležitostech uhersko-slovenských; týž vyslovil se mezi jiným, že v nových poměrech bude třeba přidružiti se na Slovensku české spisovné řeči. Všecko však zapadlo v archivech a z krásných nadějí nezbylo než zklamání. Jediným úspěchem bylo, že od roku 1849 vydávány vládou ve Vídni úřední Slovenské noviny, které od roku 1850 vycházely vlivem Kollára v češtině. Na katolických gymnasiích na uherském Slovensku přednášena pak neobligátně čeština.

Na kroměřížském sněmu hájil Palacký stanovisko národní autonomie a ve svém návrhu ústavy žádal federativní rozdělení Rakouska v nové útvary dle národnosti: německé, české, polské, ilyrské, vlašské, jihoslovanské, maďarské a rumunské. Později změnil však Palacký svůj názor a prohlásil se za federalistu státoprávního (jak sám napsal v roce 1864 ve článku „Idea státu rakouského").

Nová oktrojovaná kroměřížská ústava zůstala však na papíře a ani říšský sněm, ani zemské sněmy nebyly svolány. Dne 5. května 1849 dovolával se Havlíček v Národních Novinách znova federalismu: „My tedy nevidíme spásu svou v ničem jiném nežli ve spojení s ostatními menšími národy slovanskými v Rakousku, kteří nyní bezpochyby po trpkých zkušenostech přece seznají užitečnost našich zásad (totiž federativních).

A ještě určitěji formuloval Karel Havlíček Borovský stanovisko česko-slovanské ve „Slovanu" v červenci roku 1850:

> „Slovanská politika žádá, aby se napomáhalo k bližšímu spojení posud roztrhaných částí jednotlivých kmenů v Rakousku. Česko-slovanské země, Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko v Uhřích jsou již dávno v literárním a duševním životě jedním národem. To však jest hlavní základ celé slovanské politiky a jediná cesta ku skutečnému vítězství, abychom se jedni druhých nespouštěli ani tenkrát, kdyby skutečně z nějakého jiného spojení vysvítal okamžitý prospěch pro jednoho nebo druhého. Buď všichni budeme svobodni anebo všichni upadneme! Proti této zásadě bychom se prohřešili my Čechové, kdybychom byli svolili k návrhu maďarskému, že nám české koruně chtějí pojistit ta samá práva v Rakousích, jako má (neb vlastně měla) uherská, jest-li upustíme od spojení se Slováky a s Jihoslovany; proti téže zásadě byli by se prohřešili Chorvati, kdyby byli přijali od Maďurů neodvislost své země a obětovali za to Srby a Slováky maďaronské nadvládě".

1860—1867.

Do roku 1860 panoval v rakouské monarchii absolutismus, který každé politické hnutí dusil.

V roce 1851 vyšel patent o říšské radě s poradným vlivem; členové byli císařem jmenováni, avšak Čech nebyl povolán žádný. Počátkem r. 1852 byla Kroměřížská ústava z r. 1849 zrušena a Bachem zavedena centralistická správa v cislajtánských zemích. V roce 1853 a 1854 zavedena německá ústřední správa v Uhrách i v Chorvatsku s nenáviděným tam německým a českým úřednictvem. Po skončení rusko-turecké války v r. 1855, kdy Rakousko ukázalo svoji nevděčnost vůči Rusku, obrátila vídeňská vláda svoji politiku též vůči Maďarům a od té doby dostávali se dřívější revolucionáři v Uhrách do státních úřadů. Tento obrat nastal v očekávání zápletek v Italii. Skutečně též došlo v r. 1859 ku válce, jež skončila ztrátou Lombardie. Nešťastný výsledek války a rozhárané finanční poměry nutily vídeňské kruhy k ústupkům konstitučním. V čelo ministerstva povolán Goluchowski.

Dne 5. března 1860 rozmnožena tak zv. říšská rada; z Čech povoláni hrabě Clam Martinic a Albert Nostic Rienek, z Chorvátska biskup Strossmayer a baron Vraničany, kteřížto poslední byli jediní rázní zastanci národních slovanských práv. Ani Martinic, ani Nostic nehájili národnostní české zájmy a vystupovali co privátníci pouze na obranu historických práv království českého. O státoprávní postavení zemí koruny české a práva jazyka českého nezasadil se nikdo. Jediný Rumun Mocsónyi hájil zásadu rovnoprávnosti a konstatoval, že český národ vůbec není zastoupen. Naproti tomu Maďaři hájili svůj názor o historicko-politické individualitě zemí koruny uherské a přemluvili též v tomto smyslu přítomné federalisty, kteří chtěli monarchii přetvořiti na základě národní autonomie, dle národnostních jednotek. Na nátlak Maďarů usnesla se rozmnožená říšská rada vedle návrhu federativní většiny na následující resoluci:

„Sesílení a zdárný rozvoj říše vyžadují, aby se uznala historicko-politická individualnost jednotlivých zemí, v nichž se přirozený vývoj a podpora různých národností na zřeteli míti má, a aby se uznání to spojilo s požadavky a potřebami povšechného svazku státního: aby tedy při zásadní rovnosti všech zemí mocnářství nejen uznána, založena byla jejich samospráva v administraci a vnitřním zákonodárství, nýbrž, aby se definitivně upevnil, zabezpečil a zastupoval jich vzájemný svazek státní.“

Tato resoluce, žádající federativní upravení monarchie, měla za následek vydání říjnového diplomu dne 20. října 1860. Říjnový diplom prohlášen za stálý neodvolatelný základní zákon státní se závazností pro následníky trůnu. Hlavní body říjnového diplomu byly následující:

I. Právo zákony dávati, je měniti a rušiti, bude od Nás a Našich následníků vykonáváno jen společným působením zákonně shromážděných zemských sněmů neb dle případnosti společným půso-

Pohled

Střed lázní s Malé Kamenné.

vice.

Lázeňské náměstí.

bením říšské rady, do které zemské sněmy poslati mají počet členů, jaký My ustanovíme.

II. Napříště mají se v říšské radě vyjednávati všecky předměty zákonodárství, které se vztahují ku právům, povinnostem a zájmům pro všecka Naše království a země společným.

III. Všecky ostatní předměty zákonodárství vyřídí se ústavně na sněmu, jehož se týkají a to v královstvích k uherské koruně příslušných ve smyslu jich dřívějších ústav a v ostatních královstvích a zemích ve smyslu jich zemských řádů.

Tímto říjnovým diplomem mělo býti těžisko zákonodárství přeneseno do zemských sněmů a celý ráz ústavy byl vlastně obnovením stavovského zemského zřízení. V českých zemích přidala se jedna část šlechty k německým centralistům, kdežto druhá část přimkla se ku straně české v naději, že by domáháním se autonomie zemské, výhody stavovského zřízení, tím více přišly k platnosti.

Současně zřízena opět královská dvorská kancelář uherská a sedmihradská a uherský zemský sněm s ústavou před r. 1848. Srbská Vojvodina, zřízená dne 18. listopadu 1849 byla zrušena. Ve Vídni ustanoveno státní ministerstvo a 1 Maďar jmenován ministrem.

Schválením říjnového diplomu opustili Čechové dosavadní stanovisko národní autonomie a přijali program historického federalismu. Naproti tomu Maďaři (s výjimkou starokonservativní šlechty) neuznali říjnový diplom a žádali státoprávní postavení z r. 1848. Tím postavili se Maďaři proti historickému rozdělení předlitavských zemí ve smyslu federačním. Současně zavedena v Uhrách místo panující němčiny maďarština.

V Chorvatsku zavedena do škol chorvatština hned po vydání říjnového diplomu. Bán Šakčevič svolal pak na 26. listopad 1860 konferenci, která podala k císaři petici o zavedení národního jazyka u místodržitelství, u bánské stolice a ostatních politických úřadů. Žádosti bylo vyhověno a současně zřízeno pro Chorvatsko dvorní dikasterium provisorní. Na základě ústavním byla též zřízena místodržitelská rada a bánská tabule. Tím, že ve smyslu říjnového diplomu Chorvatsko bylo opět spojeno s korunou uherskou byla sice chorvatská veřejnost nepříznivě dotčena, protože vůdcové političtí žádali neodvislost jak vůči Rakousku, tak i vůči Uhrám, ale veřejné mínění konečně vidělo ve spojení s korunou uherskou menší zlo v té důvěře, že spíše bude lze v této formě časem neodvislosti docíliti.

Tato projektovaná ústava nebyla však uskutečněna a po dvou měsících rozhodnuto o jejím zrušení. Příčiny toho byly různé, hlavně odpor Němců proti federalismu a nastalý chaos v Uhrách. Říjnový diplom vykládán byl totiž v Uhrách v tom smyslu, že všechny zákony, jež byly v roce 1847 a 1848 uherským sněmem a králem potvrzeny, nabývají opět platnosti. O rovnoprávnosti národů nechtěli Maďaři ani slyšet a požadovali svoji neodvislost jedině za účelem maďarisování ostatních národů

v Uhrách. V nemalé míře působily proti uskutečnění říjnového diplomu úspěchy Viktora Emanuela v jeho snaze o sjednocení Italie. Ztráta moci a vlivu v Italii měla býti nahražena zajištěním nadvlády a vlivu Rakouska v německém spolku. Aby toho účelu docíleno bylo, padl program federativní a nastoupena dráha konstitučního německého centralismu.*) Goluchowski byl propuštěn a k utvoření jednotného německého Rakouska konstitučního povolán dne 13. prosince 1860 rytíř Schmerling. Dne 26. února 1861 uveřejněna únorovým patentem nová ústava, kterou zavedena panská sněmovna a říšská rada, delegovaná ze sněmů zemských. Počet členů říšské rady stanoven na 343 a sice 206 z Cislajtanie, 117 ze zemí uherských a 20 z Benátska. Zemské řády, vydané pro země neuherské, zklamaly rovněž; zákonodárné právo sněmů zemských zmenšeno na míru nepatrnou a veškerá moc přenesena do říšské rady.

Sotvaže svolán byl po dlouhé řadě let český zemský sněm, učiněno státoprávní prohlášení a návrh kardinála Schwarzenberga dne 11. dubna 1861, aby sněm obrátil se na mocnáře s prosbou o korunovaci za krále českého, přijat byl jednomyslně. Zemské sněmovní deputaci odpověděl císař jazykem českým: „Dám se korunovati v Praze za krále českého.“ Na pozdějších schůzích českého zemského sněmu protestováno proti nedodržení říjnového diplomu a na nátlak kardinála Schwarzenberga rozhodnuto účastniti se říšské rady se státoprávním ohražením. Moravský sněm vyslovil se taktéž ve smyslu státoprávním.

Uherský zemský sněm měl průběh mnohem bouřlivější. Velikou většinou usnesl se sněm na neobeslání říšské rady, poněvadž byla ústava oktrojována, a poněvadž císař nechtěl potvrditi uherské zákony z r. 1848. Sněm neuznával ani říjnový diplom, který byl od uherských magnátů podepsán, ani únorový patent a žádal o spojení Sedmihradska a Uher s Chorvatskem a o personální unii Uher s ostatním Rakouskem. Důsledkem této oposice bylo rozpuštění sněmu. V císařském reskriptu dokazovala koruna, že nelze zavésti žádanou ústavu z r. 1848, která uráží práva nemaďarských obyvatelů v Uhrách. O spojení Uher se Sedmihradskem prohlášeno v reskriptu, že jest nezákonné, poněvadž bylo vyhlášeno bez souhlasu saského a rumunského národa. Chorvatský sněm souhlasil sice, že následkem událostí v r. 1848 neuznává zákonodárný svazek s Uherskem, nicméně vyslovil ochotu vstoupiti v užší svazek s Uherskem, pakli se zaručí samostatnost trojjediného království. Z roztrpčení nad zavedením únorového patentu vyslovil se současně sněm proti obeslání říšské rady. Následkem toho byl chorvatský sněm rozpuštěn.

Říšská rada sešla se 5. června 1861, a když z koruny uherské nikdo se nedostavil, uznána za užší.

Jak těžké postavení mělo vyslaných 24 českých poslanců vysvítá z toho, že 130 poslanců bylo na straně Schmerlinga. V sněmovně panské, rovněž užší,

*) Do této doby spadají též pikle, které znovu Košut osnoval proti Rakousku. Na znamení Napoleona měla totiž povstati nová maďarská revoluce za současného přispění Rumunska a Srbska.

zasedal z Čechů jedině Palacký. Čechové navštěvovali říšskou radu pravidelně pouze v první době; pro nepřátelské chování Němců vůči Čechům, usnesli se konečně tito v r. 1863 navždy opustiti říšskou radu.

Základní chybou Čechů bylo, že opustivše svůj program národní autonomie z r. 1848 nevypracovali společný program všech Slovanů rakouských. Následkem toho nebylo souladu a spojitosti mezi Čechy a zejména uherskými Slováky a Chorvaty. Čechové počali se přidržovati státního práva českého a jali se na říšské radě bojovati též za státní právo uherské v důvěře, že tím pojistí též neodvislost zemím českým. Anižby se byli Češi s Maďary smluvili, pomáhali jim v boji pro neodvislost, ačkoli Maďaři při každé příležitosti osvědčovali se býti nejzuřivějšími nepřáteli státního práva českého a federalismu vůbec. Proti své vůli připravovali nevědomky již tenkráte Čechové nešťastný dualismus, ač proti němu bojovali. Zajisté bylo povinností českých poslanců, když již pro říšskou radu se rozhodli, aby postupovali jednotně s ostatními Neněmci a Nemaďary a pohnuli je o dohodnutí s vládou ku vstoupení do říšské rady. Když jednalo se o vystoupení z říšské rady, ukázala se opětně nesvornost mezi českými poslanci. Aby čeští vůdcové vystoupení prosadili, byli moravští členové (kteří hodlali v říšské radě setrvati) ze schůze vyloučeni, načež většinou jednoho hlasu usneseno opustiti říšskou radu. Tohoto kroku litovali nejen moravští poslanci, ale i Jihoslované a Poláci; vystoupením Čechů, representantů nejvyvinutějšího slovanského kmene, klesla ostatní slovanská oposice na živořící zlomek říšské rady. Mezi českými a moravskými poslanci panoval od té doby rozpor.

Program tak zv. decentralistů říšské rady vypracován byl Dr. Riegrem. V programu varováno před rozdělením Rakouska na 2 díly, v němž spatřuje se nejpovážlivější nebezpečí pro panovnický rod i pro říši: „Chceme Rakousko, jehož země a národy všechny budou rovnoprávně ve stejném poměru k vládě ústřední, všechny stejně spravedlivě zastoupeny. Rakousko nebudiž napotom státem ani výhradně německým ani výhradě uherským neb slovanským, nýbrž právě rakouským, budiž státem s rovným právním základem sjednocených národů.“

Ačkoli v Uhrách byla v platnosti vlastně liberálnější zemská ústava nežli v zemích neuherských, nepodařilo se Slovákům nátlakem autonomních, v té době již opět maďarisovaných komitátů, dosíci žádného zastoupení v uherském zemském sněmu. Proto vzchopili se Slováci ku mimoparlamentnímu politickému činu a uspořádali dne 6. a 7. června 1861 druhý slovenský sjezd v Turč. Sv. Martině, kdy vypracováno memorandum s žádostí o utvoření „hornouherského slovenského okolí“ se slovenskou úřední řečí a se společným zemským sněmem.

Vlivem znamenitého slovenského politika Štef. Daxnera odevzdáno bylo toto memorandum ku parlamentnímu vyřízení zemskému sněmu k rukoum místopředsedy Kolomana Tiszy. Dle královského reskriptu vyzván byl totiž sněm k rokování o návrhu zákona, který by obsahoval práva nemaďarských

národností; Slováci chtěli použíti tudíž této příležitosti, aby parlamentárním projednáním jejich přání byl obsah memoranda uzákoněn. Ku zkoumání slovenských návrhů zvolen byl zvláštní národnostní sněmovní výbor, který však vyslovil se proti všem slovenským požadavkům. Dne 22. srpna 1861 byl vůbec uherský sněm rozpuštěn a tím řešení slovenské otázky bylo na neurčito oddáleno.

Když slovenští vůdcové seznali nemožnost zákonitého řešení slovenské otázky, vypravili dne 12. pros. 1861 pod vedením biskupa Moysesa deputaci k císaři s prosbou, aby týž potvrdil slovenské okolí a národní rovnoprávnost na základě své královské moci. Tento čin byl odbočením od sv.-martinského memoranda, kde žádáno bylo uzákonění slovenských přání. Audience neměla však výsledku žádného. Slovenští vůdcové biskup Moyses a Dr. Kuzmány udržovali sice spojení se Schmerlingem i Forgáčem, ale vláda nemohla se odhodlati dopomoci Slovákům k rovnoprávnosti, poněvadž koketovala ustavičně s maďarskou konservativní šlechtou. Jediným úspěchem byl královský reskript ze dne 27. července 1862, kterým se uherskému kancléři Forgačovi ukládá, aby ve srozumění s místodržitelskou radou dal vypracovati a panovníkovi předložiti návrh zákona pro práva jazyková obyvatelů nemaďarských v král. uherském. Dne 21. srpna 1862 byly pak potvrzeny císařem stanovy Matice Slovenské. Za příčinou poděkování, vypravila se dne 10. září 1863 slovenská deputace k císaři, při kteréž příležitosti biskup Moyes osvědčil, že Slováci uznávají říjnový diplom i patent z r. 1861. V oslovení bylo uvedeno: „K radostnému povedomiu života probudený mohutným cisárskym slovom, nadeje sa slovenský národ s istotou, že bude nie len šťastne pokračovať vo svojom ďalšom bohumilom vyviňovaní sa, áno i rázným plnením otcovských úmyslov Vášho cis. kr. apošt. veličenstva, menovite vo smysle dňa 20. oktobra 1860 najmilostivejšie vydaného diplomu a najvyššieho patentu od 26. februára 1861.“ Současně ujistil biskup Moyses panovníka, že národ slovenský bude jej při užším spojení Uher s říší podporovati. Z toho jasně vysvítá, že Slováci byli by při dobré vůli vlády ochotni vstoupiti do vídeňské říšské rady. Touto deputací znepřátelili si Slováci Maďary na smrt. Navazování styků vídeňské vlády s maďarskou šlechtou nabývalo stále určitější formy a koncem roku 1863 Slováci viděli, že Vídeň je již nepovažuje za politický faktor, a že slovenská věc jest jak ve Vídni, tak i v Pešti prohraná. Jest jisto, že neúspěch slovenské politiky přivoděn byl hlavně osamocením Slováků a pasivní politikou Čechů.

Ve své snaze po upevnění moci stávající centralistické ústavy přemluvila vídeňská vláda v roce 1863 sedmihradské Sasy a Rumuny ku vstoupení do říšské rady. Za tím účelem zaveden v Sedmihradech do tamnějšího sněmu spravedlivější volební řád, a skutečně podařilo se též zvoliti většinu Sasů a Rumunů, kteří se též do říšské rady vídeňské dostavili. Nicméně Schmerlingově ústavě nedařilo se valně a čím dále tím více projevovala se nutnost dorozumění s Maďary a předlitavskými Slovany. Rozumí se samo sebou, že koruna i německá levice měla na zřeteli jedině vyrovnání s Maďary, čímž

připravována půda pro budoucí dualismus. Tento proud veřejného mínění vznikl již v roce 1863 s ohledem na politiku rakousko-německou.

Rok po odchodu Čechů z říšské rady a sice pádu Schmerlinga v roce 1864 napsal Palacký ve článku: „Idea státu rakouského „následující, federativní prohlášení:

„My Čechové žádáme sobě jistě upřímně zachování Rakouska i jednoty jeho, neboť máme za to, že nemohouce silami svými doufati ve zbudování vlastního suverenního státu, nemůžeme historicko-politickou individualitu svou zvláštní národnost i život autonomní nikde a nikterak ubezpečiti lépe než v Rakousku t. j. v Rakousku svobodném i autonomně a rovnoprávně zřízeném. Náš interes táhne nás k tomu, abychom jako r. 1848 vyslovili se pro Rakousko celé jednotné, pro mocnářství rovnoprávných zemí a národů.“

A vůči maďarofilským dualistickým proudům napsal dále:

„Když Slované skutkem prohlášeni budou za plémě podřízené a jakož již řečeno za materiál vlády pro jiné národy, tu vejdè také příroda ve své právo a odpor její nevyhnutelný promění domácí pokoj v nepokoj, obrátí naději v zoufalství a vzbudí konečně třenice a zápasy, jichžto směru, objemu ani konce předvídati nelze. Den provolání dualismu stane se nutností přírody neodvolatelnou, nutností také dnem narození panslavismu ve formě nejméně žádoucí a kmotři jemu budou otcové onoho. My Slované budeme tomu hleděti s upřímnou bolestí vstříc, ale bez bázně. Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm.“

Dne 27. července 1865 rozhodla se koruna pro vyrovnání s Maďary. Schmerling propuštěn a ku provedení vyrovnání povolán hrabě Belcredi s Majláthem, který jmenován uherským kancléřem. Nesmírnou škodou pro Čechy bylo, že do tohoto kabinetu nebyl povolán žádný Čech; to stalo se jedině následkem dřívějšího vystoupení Čechů z říšské rady. Dne 20. září 1865 zastavena únorová ústava.

Ve svolaném českém zemském sněmu protestoval hrabě Clam Martinic proti utvoření dualismu:

„Zasazovati se budeme, aby jednota říše nebyla roztržena, aby právo na dva díly nebylo roztrženo, a dualismem státoprávní poměr roztržky nebyl stvořen.“

Že v této době panovala též snaha o docílení dohody s Čechy, dokazuje císařský list na adresu českého sněmu, vydaný dne 29. prosince 1865:

„Kdo chce v mém manifestě ze dne 20. září jasně naznačený cíl, ten nebude se také lekati námah a obětí, které s jeho dorozuměním spojeny jsou. Radostně uvítám okamžik, ve kterém zdar velikého díla mne povede do mého staroslavného města Prahy, abych tam uprostřed svých věrných Čechů po právu a svatém obyčeji akt korunovační vykonal.“

Volby do zemského sněmu uherského řídil sám Majláth a jeho nátlakem zvoleni většinou přívrženci Deáka, který měl již vyrovnání úplně připravené. Ze Slováků nebyl opětně ani jediný zvolen. Vlivem Majlátha odročií císař sedmihradský sněm a nařídil přímé volby do pešťského sněmu. Tím vlastně bylo spojení Uher se Sedmihrady dle zákona 1848 provedeno. Dne 14. prosince 1865 otevřen uherský sněm. V trůní řeči uznána platnost uherských zákonů z r. 1848 s výhradou jich revise. Maďaři však revisi uznati nechtěli. Další vyjednávání jak sněmu českého tak uherského byla přerušena válkou s Pruskem. (Pokračování.)

QUIDO MARIA VYSKOČIL:

PROVALME HRÁZE!

Nevím, zda každému dařilo se tak, jako mému srdci. Ale mně alespoň, kdykoli na svých prázdninových potulkách přejížděl jsem moravské hranice směrem k Vlárskému průsmyku, abych znovu s radostí shlédl všechny známé obrazy a milá zátiší našeho Slovenska, vždy se zdálo, jakobych navštíviti měl zcela nový kraj, podstatně odlišný svým životem od všeho toho, co jsem viděl a žil na sesterské Moravě. I ta krajinka, ať pěšky šel jsem k Bakovu a Velkému Hrozenkovu, či známou tratí odjížděl na Trenčansko, jak by zúmyslně změnila svoji půvabnou tvářnost. První volný koník, který se pásl za hubeným topolovým stromořadím na krátkotravném drnu, připomínal mi jiný kraj, prvý domek či baráček bez obvyklého modrého rámečku kolem oken, jiný lid a jinou zem. A jakmile jsem zahlédl lesnaté stráně nad Vlárským průsmykem, podivná, nová vůně jakoby prosytila vzduch čistý a lahodný. A vše . . . vše v zcela zvláštním objevovalo se mně světle: každý ten širokoboký, červený buk, stojící bohatýrsky uprostřed svěžího palouku, šepotavé dubiny i husté tlupy pohraničních lesů, střežících pokorné to království holubičích srdcí, do něhož odtud byl jen krok a skok. Neznám opravdu nic tklivějšího nad onen obraz, který po krátké jízdě okouzlí oči cestovatele poblíže Trenčanských Teplic. Z jitřní mlhy vybavené modravé štíty Karpatských hor, zdají se téměř před očima vyrůstati z plošného Považí, jehož zeleným podrostem peřestný leskne se Váh jako tajemná řeka nepřebraného bohatství. Veselé zvonky svobodných stád cinkají tu na přivítanou, prostovlasý chlapec na neosedlaném koni pouští se s vlakem v nerovné dostihy. Mezi žitništi a polnostmi pšeničnými zaplane červená suknice a snědá krasavice zdravého kulatého obličeje zakývá bílým fěrtochem neznámému příteli ve vlaku pozdravem.

A již i zadumané sídlo Matúše Čáka, pověstného vladyky na hrubé skále vyrostlé, zaujme zrak očarovaný veškerou tou barvitou pestrostí slováckého Orientu.

A přece — cítíte radost krásného pohledu ve svém rozechvělém zraku — leč srdce nezbavuje se starého pocitu, že život tohoto kraje s oněmi, jež jste právě opustili, není týž zcela a úplně, že jsou to vlastně dva souběžné,

sesterské životy, jež dosud mají daleko k tomu, aby splynuly v jediný a vřelý, jak to žádá vzájemná láska rodných těch bratrů veliké rodiny slovanské i doba pohnutá, Slovanstvu nepříznivá. Vzpomenete, jaké zvláštní přízni těší se slovenská idea v našem království. Výstřely černovské jakoby i nás probudily z platonického zanícení. Nepostačuje již prostý politický souhlas s požadavky slovenskými, za každou resolucí těsně následují horlivé odhodlání k skutečné, praktické pomoci. Dělíme se rádi o to málo, co máme. Víme o skromnosti tohoto podaru a toužíme upřímně dáti stokrát více, než můžeme. Přáli bychom si, aby slovácká rodina přisedla k našemu stolu, aby vůbec nebylo rozdílu podstatného mezi Čechem a Slovákem.

Leč přání i tužba zůstávají neuskutečněny, neboť mezi královstvím a Slovenskem trčí dosud neprobouraná zeď, překážka, jež nutno odstraniti, hráz, o kterou tříští se veškeré naše úsilí — moravský separatismus! Zanechme na okamžik planého zanícení a uvažujeme o tak zvaném „moravském separatismu" trochu rozumově a prospěchářsky. Je to nutno v zájmu spravedlivého závěru.

Není tak dávno, co naši krajané na Moravě, zvláště ti, kteří ovládají schopnost jakéhokoli uměleckého projevu, až úzkostivě se přičiňují, aby vše, co vyšlo z jejich kadlubů neslo svéráznou pečeť své domoviny. Skutečnost to, která v dobách vývoje byla srdečně vítána, pokud bylo jisto, že byla vyvolána přirozenou povahou umělcovou a rázem prostředí, v němž tvořil. (Vzpomeňme jen prvých obrazů Joži Úprky!)

Leč poslední leta svým kvasením, národohospodářskou řevnivostí a snad i novými útvary politickými z krásné bývalé přirozenosti učinily zvyklost, modu, manýru, a dnes dospěli jsme již tak daleko, že potřeby kulturního života na Moravě řeší se vůbec bez přátelského souhlasu s českými pracovníky.

Moravský separatismus vytvořil jakousi mez, která přesně rozděluje nositele kultury v obou zemích k veliké škodě jednotlivých úkolů, jež ke zdaru všech oblastí nedílného panství koruny svatováclavské, mají býti společnou prací právě řešeny. Zdá se, že již cítí se toto nebezpečí nedalekého rozporu mezi sesterskými zeměmi, alespoň v kruzích uměleckých, které v těchto zásadních otázkách zvláštní vykazují citlivost. Nepřejeme si, aby veřejné protesty umělecké proti moravskému separatismu byli snad poplašnými signály vyvolávající nedůstojný konkurenční boj ve vrstvách, jež vždy si uchovávaly jakousi povznešenost ideální, ale toužíme, aby vyburcovaly netečné a otevřely oči zaslepeným.

Nebezpečí moravského separatismu neobmezuje se však pouze na záležitosti ryze umělecké, nýbrž přenáši se na půdu národohospodářskou i vměšuje v dnešní politiku markrabství. Morava tímto způsobem usiluje žít zcela odlišným životem od své mateřské země, aniž by směrodatní činitelé rozvážili, s jakou škodou snaha tato je provázena.

Pomíjím otázky taktu, starých srdečných styků, hospodářských prospěchů a úbytku potřebné síly národní, a poukazuji jen na to, co v této stručné úvaze

nejvíce padá na váhu: na poměr královsví k Slovensku za dnešního výbojného vzestupu moravského separatismu.

Voláme po sjednocení všech slovanských kmenů, neboť jen tímto způsobem silný celek bude možno chrániti slabší jedince. Jsme přesvědčeni, že jedinou spásou Slovenska bude jeho přimknutí k silnější větvi české. Neopomeneme ani jediné příležitosti, jež by urychlila sblížení obou kmenů, a náhle stojíme u nepronikuntelné překážky, před zdí obíhající území, jež tuto samostatnost svoji klade za největší svoji kulturní vymoženost.

Vlastní „sesterská" země staví se nepřátelsky proti českým scelujícím mapám a zájmům slovenským. Dýcháte jiný vzduch, přejíždíte-li hranice. Jste cizinci ve vlasti, jež do nedávna byla vaši druhou domovinou. Chápete tu tragiku tak trpce charakterisující každý slovanský poměr vzájemný? A jste schopni lhostejně přihlížeti tomuto neodvratnému rozkladu?

Ne, stokrát nikoli! Stojí-li v cestě k našim slovenským bratřím překážka, odstraníme ji, týčí-li se hráz, provalíme ji a v průlomu setká se Čech se Slovákem a světla obou zemí splynou v jediné. Věřím, že to bude chvíle, která vrátí i Moravu společným našim snahám. Bude to zajisté poněkud trpká cesta k vítězství, než nelze jinak! „Nad Tatrou sa blýská"; až k nám slyšet je zlověstné to dunění. Persekuce Slovenska není jestě skončena. Maďarský zloboh dosud není nasycen. Proto na stráž, přátelé! V jedinou řadu a v pevný bratrský šik za společný cíl, vítězství a zdar!

SERGIEJ TRITONOVIČ:

ČERNOVÁ.

Slovenská tragoedia v V dejstvách.

VÝSTUP IX.

Predošlí, slúžný. Veverica.

Slúžný (s hrmotom a krikom): Vo mene zákona krajinského vás vyzývam, aby ste sa ihneď rozišli. Bez dovolenia môjho žiadne schôdzky držať nesmiete!

Janko. My tu schôdzky nedržíme! Slovo priatelske previecť dovoleno všade!

Veverica (na Janka): Hen ten, hen ten pán velkomožný; to je nejvätší burič!

Fišer. So žandármi treba schopiť dať takého poburovateľa ľudu! (prejde k slúžnému.)

Michal. Na kňaza to hodne slovo vaše!

Slúžny. Ešte raz vas vyzývám mocou úradu a vo mene zákona, aby ste sa rozišli, lebo ináče pomoc zbrannú soberem!

Ženy a panny (shrknú sa okolo slúžného a Fišera, ohnivo jich začnú vysmievať). Žandárov, iha žandárov! Choďte pán slúžný pre žandarov! (k Fi-

Lázeňské náměstí.

Inhalatorium.

Augustinianský dům.

šerovi) Aj, vy pán kňazko, hanbite sa, hanbite, hanbite! (rozhorčeno, rozhodne) Kňaza poriadného ste nám odohnali a poslali ste nám lumpa . . . . lumpa, iha, iha . . . nepotrebujeme vás! Choďte si za vašim biskupom a vy pre žandárov. (To všetko sa opakuje; slúžný a Fišer nevedia, čo robiť.)

Fišer (túli sa ku slúžnému, strachostlivo). Ale veď že dušenky moje .. ja . . . ja . . . ja vás milujem! . . . Bôh vidí . . .

Ženy. Ale my vás nechceme; my vás nenávidíme, choďte s pomedzi nás preč!

Fulová (Fišerovi do očí): Hanba! taký kňaz, taký kňaz; choďte zpät odkial ste prišiel! Nechceme vás!

Ženy. Choďte, nechceme vás, nechceme!

Fišer (hnevlivo k slúžnému): Prosím, kde vaša obrana? Ako politická vrchnost musíte ma brániť pred útokmi luzy.

Slúžný (ironicky). To dobrá vec! Ja musím brániť vašu reverendu hahaha! (k ľudu vážne a rozhodne) Ľudia! ešte raz vás oslovujem rozídte sa v pokoji, lebo násilne vás dám ináče rozohnať! (Fišer mu hovorí a navádza ho, aby išiel volať žandárov, ukazuje na Janka a iných; radia sa; potom sa sobere on, slúžný a Veverica a odídu preč. Lud jich s posmeškami vyprevádza, potom sa vrátí.)

VÝSTUP X.

Pozostalí (živo sa pohybujú).

Janko. Vidíte, hľa, jako nám oni dobre prajú! Vidíte, že kňaz spája sa so žandárom, kropáč s bodákom len, aby potlačiť mohol náš cit právom rozhorčený! Či kedy otec Hlinka hľadal moc žandársku? Či na jeden povel jeho neposlúchol každý? Hoj, srdcia naše poslušné sú až do otrokárstva tomu, koho srdce bije, duša horlí za nás; ale však vrahovi storaz tvrdosťou skaly platiť my budeme! Preto i desať bodákov na každého keď z nás privedú, my jim povolnými nikdy nebudeme!

Michal a mládenci (dvihnú ruky a volajú). Nebudeme a keby čo robili, ešte nebudeme!

(Naraz zástup pozre smerom ku kostolu odkial prichádzal, a náramne zdesenie počne prejavovať; niektorí pobehnú vpred; ženy niektoré zalamujú rukami; počnú robiť cestu rozostupujúc sa; jeden druhému rozčúleno ukazuje).

VÝSTUP XI.

Predošlí. Dvoja žandári po predu, Hlinka, a zase 2 žandári.

(Prední žandári razia cestu medzi zástupom; niekterých odsotia preč z cesty. Hlinka kráča sebapovedome medzi 4 žandármi, ktorí majú bodáky nasadené; na pozdravy odpovedá pohladom a posuňkom ruky, ako by žehnal zástup; zo zástupu niektorí zalamujú rúkami, iní hrozivé pohyby robia, druhí ihned kráčajú za Hlinkom, niektoré ženy kľaknú a sa prežehnávajú a plačú. Tak prejde sprievod a zástup cez jevište bez slova; všetci sa hrnú za sprievodom.)

VÝSTUP XII.

Janko (V najvätšej miere rozčúleny a rozhnevaný. Hladí za Hlinkom a zástupom.) Ako? Je to vec možná? I také niečo stať sa môže?! Už nebrání kňaza posvätnosť úradu?! Už i na toho siaha surovosti ruka a to len preto že je slovanským synom a rodu svojmu pevným. Hah! zabúdám, že už niesom na slobodnej Ameriky zemi, ale na hrude zotročenej Slovenska krásného!

Vy tak teda si medzi námi vedete? Vy teda nás vo vodcoch pohanit zálubu máte!? No priložíme ruky k činu a zpružíme všetky svaly, aby okovy na šije hodené popráskaly a zavítala k nám milá, krásná sloboda!

Opona doľ. Konec I dejstva.

DEJSTVO II.

Fara v Ružomberku. Izba so dvoma dverami; písací stôl, pri ňom lenoška. Pri stene klekátko k modleniu; nad ním socha panny Márie. Iné izbové náradie.

VÝSTUP I.

Fišer sám (vstává od stolíka).

Jakživ som na taký odpor nerátal. Ja myslel som, že vec snadno pôjde a tá čím ďalej, tým viacej sa zauzluje. Všetko je zfanatisované a nenávisťou presiaknuté, hotovo chrám rúcať a kňaza ubiť! Ale teraz snáď len utíchne luza, keď vodcu nemá; lebo tak sa stane vždycky: „ubij vodcu a vojsko sa ti roztratí". —

A my sme ho odstránili; hoj tam bude mať času dosť rozmýšlať! A mne je to len voda na mlyn, hahaha (zostane). Hlinka je v nemilosti a ja som v milosti! Čo z toho nasleduje? Čo z toho následuje? To, že Hlinka zostane i na ďalej v nemilosti a pán Fišer — bude, ružomberským farárom! Hahaha!

Pšt! Pšt! Nepočul ma nikto?! (obzerá sa, ide k obloku, ku dverám) Zle by bolo! Zle by bolo, keďby moje plány vyšly na javo! Dozvedeli by sa to pánslávi a luza a mohli by mi vykričať! Preto len opatrno! (sadá ku stolíku).

VÝSTUP II.

Predošlý, Mrmaj, sluha.

Mrmaj: Prosím ponížene, prišli ľudia z osady volať jich k nemocnému.

Fišer: (hnevne) Stokráť som ti už hovoril, že keď takito príjdu: niesom doma. Povedz: niesom doma!

Mrmaj: Ale keď ten človek vraj už zomiera! A ľudia prosia velice!

Fišer: I tak mu nepomôžem: nech zomre! Povedz: niesom doma (ide k obloku).

Mrmaj (bokom, mrzuto.) Niesom doma! A kýho čerta, kde že si a na čo si?! Tuším, tuším, že mal ten Jakub pravdu! (preč.)

VÝSTUP III.

Fišer sám.

Aby jim človek vysluhoval kedy se jím len zachce! Neni som vaším bláznom, aby som za každým prašivým Slovákom hneď utekal a ho z ruky diabla vymáhal! To odplatou vašou bude za vzdory. Mňa nenávidíte; či ja za to milovať mám vás?!

Hoj, už je naplnená miera trpelivosti mojej. Nuž či sa uponížit a pokoriť mám pred vámi? Nie! Fišer zabúdať nevie. (Ide k obloku.) A dobre že nesľubil som sa, bo prichodí práve podslúžný toť ku mne. Čo as dobreho nesie?!

VÝSTUP IV.

Fišer, Mrmaj.

Mrmaj: Prosím ponížene, pán podslúžny sa pýtajú, či sú doma?

Fišer: Čľoveče, stokráť som ti povedal, že keď prijdú pán podslúžny, aby si povedal, že som doma!

Mrmaj: A kedby tak náhodou neboli doma, čo mám povedať?

Fišer: To je všetko jedno: doma som! Rozumieš!

Mrmaj: (bokom) Tomuto ale už nerozumiem. Tam, kde by mal byť doma: neni doma; a kde by nemal byť doma: je doma! To je akási nová móda! (preč.)

VÝSTUP V.

Fišer sám.

Fišer: Sprostý chlap! Tak jednoduché veci pochopiť nevie. Ale čo mi asi tento nesie? Iste, iste to bude záležitosť peňažná, lebo ten vie využiť človeka až do poslednej kvapky! Ale, čože robiť? Potrebujem ho k svojím cielom. Počkaj len, počkaj! Až keď obsiahnem, po čom dychtím, až keď tu budem vymenovaným a inštallovaným, potom môžeš klopať kolko len chceš! ani pre teba nebudem doma hahaha. Slobodno!

VÝSTUP VI.

Fišer. Podslúžný.

Podslúžný: Servus humillimus! Dobre, že nachodím ťa, amicenko, doma. Jakože sa máš? Vidím, že sa akosi hneváš.

Fišer: Ani nepýtaj sa; zle!

Podslúžný: Zle?! hm?! čo vari sa ti zle prisnilo o nejakej rybíčke, ako toť voľakedy hahaha?! No nerob si ty z toho nič! To ľudia už pomaly aj zabudnú. —

Fišer: Daj že mi ty pokoj aj s rybičkami a hriechy staré nespomínaj. Mám ja dosť iných starosti teraz!

Podslúžný: Čo? ake? Čo ťa tak trúdi? Snáď -- snáď . . ako by si si nejaku gazdinu — pravdaže mladú — našiel? To malá starosť! Daj do novin oznam . . . .

Fišer: Ale prosím ťa, presťaň! Si ty už raz len, syn zkazený sveta tohoto ešte zkazenejšieho! Radšej daj radu, čo s tymi Černovanmi robiť!? Naliezajú mi na krky bez prestania; kostol svätiť nechcejú; rozkazom biskupským sa poddať nechcejú a sú tam niektorí, čo ľud len proti mne podnecujú! Tu by ste aj vy mali zakročiť!

Podslúžný: A čo nás do vás! My sme zkazení synovia sveta tohoto a vy svätá ecclesia! Jak sa to shoduje? Nevieš ty, že čert sa svätenej vody bojí? A konečne, čo ste to vy mi za chlapy, keď jeden kostol vysvätiť neviete?!

Fišer: Vieme, ó vieme; lenže po našej vôli sa musí stať a nie, ako si to tá luza žiada. Keď by sme my tu popustili, keď by sme tak robili, jako nám to nakríčia, kde že by sa podela potom auktorita cirkve svätej?!

Podslúžný: A tú auktoritu cirkve svätej my máme podopierať so žandárskými bodákmi! Čo? ha ha ha!

Fišer: Keď treba áno; každý prostriedok a cesta dobrá, ktorá vedie ku cielu. Finis sanctificat media, amicenko! Rozumieš!!

Podslúžný: To pekná mi auktorita, ktorá na vlastných nohách postáť nevie!

Fišer: Tak musí byť, tak musí byť! A konečne, čo na tom neobyčajného? Keď si vy zjednáte platnosť zákonov mocou žandárskou, prečo že nie aj my?!

Podslúžný: To je rozdiel, amicenko! A či Kristus chodil so žandármi, alebo svätý Peter? Pustite tam len toho Hlinku; ten vám ho, vysvätí aj bez žandárov! Ten pánsláv má viac auktority, ako celá vaša svätá cirkev!

Fišer: Anatéma sit! Ty syn zatratenia a Belzebúbov! Aby kňaz ab officio et ordine, suspendovaný mal pravdu a moc! Ako to môžeš hovoriť?! Ako to môžeš hovoriť?! (Rozčúleno behá a gestikuluje s hnevom): Čo prišiel si sem tuším mňa hnevať a rozhorčovať! To si mi ty dobrým priateľom!

Podslúžný: Neni priateľ dobrý ten, ktorý v oči chváli; a videť silu nepriateľa a ju aj uznať len ku pozoru a príprave vedie. Ten pansláv je nám práve tak nebezpečný, ako vám. Na zničeniu jeho nám vätšmi záleží, nežli na úspechoch vašich! Preto však ale nemáme moc jeho nevideť?!

Fišer (nervosno): Avšak predsa zatvorený je; od sveta odlúčený, aby slovom nepobúril, skutkom nerozplamenil myseľ ľudu za plány svoje! Tam čuši! Svet s ním nestyká sa: jakúže mať moc môže?!

Podslúžný: Bláhový! A nevieš, že tým viac ľud za neho horlí, čím širšie steny a pevnejšie zámky ho od sveta lúčia!

A konečne, sem hľaď a čitaj! (vytiahne písmo, oddá Fišerovi, ten čita). Vidiš, nemáš čomu prevelmi těšiť sa! A keď zase na slobodu stúpí, uvidite, že náležite vám plány prekrižuje.

Fišer (bokom): Nečakaný to zvrat celej veci. Otriasť môže celú moju stavbu; (K podslúžnému): A kedy že máte rozkaz tento previesť?!

Podslužný: Veď čítaš zretedlne: „po obdržaniu tohto nariadenia bezodkladne nech je na slobodu prepustený do ďalšieho ustanovenia.“ Teda ešte dnes bude na slobode.

Fišer. A nám narobí galiby, že sa z nej nevymotáme. Však vieš ku jakému kroku odvážili sme sa spolu. Kdeže sebereme horribilnú tú summu, která chýba?

Podsluž.: To ty lepšie musíš vedeť, amicenko, ako já: ale teraz márne namáhanie všetko! Prepustiť ho musíme a to bezodkladne!

Fišer (úzkostlivo): A nedalo by sa to zničit! Výrok zatajiť a povedať že žiadon neprišiel!

Podsl.: Tebe tuším strach rozvahu už odjíma. Však predca vidíš, že jedná se tu o úradny výrok!

Fišer: A predca sa musíme postarať o to, aby on neuzrel slobody!

Podsl.: Jako to myslíš? Veď tu zretedlne je pisane: „bezodkladne prepustit“!

Fišer: Viem, viem — ale či hádam neni tomu spôsob, aby neškodným sme ho zrobili?

Podsl.: Kto že zaviaže mu ústa, aby nehovoril? My k nemu prístupu viacej už nemáme!

Fišer: Považ len! O velku vec sa tu jedná! Náš čin — vyjdeli na javo — zničení sme oba... a potom ta prijdeme my, kde on je teraz!

Podsl.: Viem o tom. A predisť tomu, žialbohu, moci nemáme.

Fišer: Musíme, čuješ, musíme tomu predisť!

Podsl.: Jako?...?

Fišer: Nesmie vyisť zo žalára!

Podsl.: Musíme ho prepustiť!

Fišer (priblíži sa k podsl. rozhodne): Hovorim ti a rozumej: nesmie vyisť!...

VÝSTUP VI.

Predošlí. Pazúrik.

Pazúrik (úlisno): Laudetur!... (podáva a potriasa ruky).

Fišer: In aeternum. Prave vhod, carissime amice, prichodite, bo rozvažnej rady vašej nám velmi potreba.

Pazúrik: Rady môjej? Sám som bezrady; mne jej práve natolko treba ako vám. Práve teraz som dostal pripís od jeho osvietenosti pána biskupa, kde mi na vedomie dáva, že prosbu Černovanov zavrhuje a Hlinku ku funkciam nepripustí. Idem jim to do Černovej, tam ma skoro ukamenovali. Že radšej kostol zbúrajú než aby ho bez Hlinku posvätili! Čo tu teraz robiť, čo tu teraz robiť!? Nuž veru, domine fratre, tu úloha ťažká nám nastáva! Vietor chytať a vášne krotiť, to je úloha!

Fišer (nervosne): Z trpelivosti vynese človeka tá slovenská luza. Ale ja dávno hovorim: netreba sa s nimi vyjednávať, ale bárs aj pri assistencii bajonettov kostol posvätiť.

P a z ú r i k : Vatra horí, bratre, vo hrudi tvojej! Znaj, že čelom krehkým skalu neprerazíš a my nesmieme dať znak žiadnej násilnosti. Počuj že: on za murom rozmýšla o krásnej slobode, my mu teraz stádo odvedeme hahaha! V mútnom loviť! V mútnom loviť! hahaha!

F i š e r (zúfalo): Horké naše lovenie! Dnes ešte bude on na slobode!

P a z ú r i k (prekvapený): Čóó! (Ustrne).

P o d s l. (podá mu listinu): Áno tu rozkaz ministrov; „ihneď má byť na slobodu prepustený". —

P a z ú r i k (trasúcou rukou berie pismo): Dovolte! (čita.) (Zroneno): Prehrali sme!

F i š e r (hrozivo): Neprehrali! I s čertom sa spojim proti nemu.

Opona dol.

PROMENA.

Izba u Tagov v · ernovej. Jednoducha sedliacka izba. Okolo steny lavica: Pri obloku stôl bielo pokrytý; na ňom chlieb. Pri stole na lavičke sedi Fagová a pradie, Růženka upratuje

VÝSTUP I.

F a g o v á. R u ž e n k a.

R u ž e n k a (ponaťahuje obrus na stole; urovnáva periny na postely): Musím, čím skôr do poriadku všetko priviesť, kým nesíjdu sa pozvaní.

F a g o v á: Len pousiluj sa dieťa moje, aby všade boly poriadok a čistota! Ja keď dievkou bola som, a bez chvály riecť môžem, že švárnou, to otec tvôj len pre vlastnosti tie zamiloval si ma, bárs i o mnoho bohatšie sa mu ponúkaly. Ale on vravel: čo po majetku, keď neni poriadku!

A ľaľa Ruženka moja, čo matka starostlivá a ťa milujúca, spytam sa ťa na niečo. Čo ty hovoríš na nadchádzanie ku nám Janka Orlovského? Veď vari neušlo tvojej pozornosti, že ľahostajný mu dom náš iste neni.

R u ž e n k a (haneblivo, objíme matku a sadne si k nej): Nuž, matičko milá, čo mám vám riecť na túto otázku; sama neviem ani. Že keď ku nám prijde, ja tomu rada som; ja celý svet bych v radosti zobjímala . . .

F a g o v á (hladká Ruženku): Blahé roky tvoje: puk lásky·srdca mladuškej devušky rozvija sa a tys šťastná v prvných dňoch ľubosti. Len dieťa moje: sen jeden toť nedávno mi tak špatné tušenia dáva, že ty s nim šťastná nebudeš. A to mňa trápi; dňom i nocou na mysli mi tane. Videla som teba ovenčenú leteť povetrim, hen poza Váh a keď nad Váhom si sa vznášala, naraz povichrica strhla ťa v jeho rozbúrený prúd a ty vo vlnách si zhynula.

R u ž e n k a: Sny matičko klamú. Rozplašte myšlienky tak dumné a delte so mnou moje blaženie.

F a g o v á: Tak dieťa moje! Ktorá že matka netešila by sa, keď vidí dceru svoju spokojnú s životem. Ó, ja od tvojej maličkosti som těšila sa v tebe, a teraz, keď už vyrostnutú a pre partu rozkvetnutú ťa vidím, to blahorečim vždycky svojmu životu.

VÝSTUP II.

Predošlé. Janko Orlovský.

Janko: Šťastlivý deň vám prajem v príbytku tomto.

Fagová: Aj tebe Janko; buď vitaný u nás! Čo tak spešno prichodíš?

Janko: Ano spešno, lebo už obavu som mal, že zameškám schôdzku; ale ako vidím som ja tuná prvý.

Fagová: No však ostatní poschodia sa iste, lebo važnej rady treba v mnohej miere. Ale to už tak obyčaj, že každý čaká, kým suseda vidí k miestu sa uberať! A koho že si svolal?

Janko: Všetkých poprednejších! Chceli sice ešte mnohí, prisť, zvlášť z mladších ľudí, ale vať celú dedinu nemôžeme prijať; tak len čo vážnejši sijdu sa k porade!

Fagová: I tak dosť, lebo čo tí ustália, jakoby to dedina celá si žiadala..

Janko: Pomimo niektorých, čo vždy proti rečia! Tu na primer Bačkor ten všetko úradom donáša a každý rozhovor tam udáva.

Fajová. Čo robiť? On z pokrevenstva je umohého a obce hlava. Musí na dve strany obzarať sa; ale však Janko on to dobre mieni.

Janko. Kto s pánmi ruky si podáva a tam rady kuje, nie je ten priatelom dobrej našej věci.

Fagová. Náhlý súd vynášiš Janko nad Bačkorom! Ale však posadni! ustals asi, nechže prinesem ti niečo k občerstveniu. (Preč.)

P. S. ČAMBURSKÝ:

O SEPARATISMU V UHERSKÉM ŽIVOTĚ.

(Pokračování.)

Tak pochopíme výkazu statistickému, jenž meravými čísly praví, že v Pešti r. 1905 bylo soudně exekvováno, abychom užili běžného výrazu „zabaveno“ 8.000 úřadnických platů ve výši 5 mil. kor. dluhův.

R. 1901 exekvováno bylo z 103.793 daňujících občanů pro daň 61.748 lidí, poněvadž však ze zbývajících 42.045 bylo 24.096 státních a 5.149 městských zřízencův, jimž strhuje se daň měsíční z platu, platilo jenom 12.800 Pešťanů daň dobrovolně a bez násilí.

Zjevy parasitismu v Pešti viděti lze na každém kroku. Známo jest, že parasit nemá svých kořenů, ani jich nepotřebuje. Společnost lidská má svoje kořeny v domácnosti. Parasit v lidské společnosti nemá domácnosti, ani ji nepotřebuje. Tuto zbytečnost domácnosti a potřebu žíti bez ní není viděti nikde tak vypukle jako v budapešťských kavárnách. Avšak nechať mluví čísla.

Budapešť je veleměsto kaváren. R. 1896, tedy v roce milleniové výstavy otevřeno bylo 432 nových kaváren, r. 1897 533, r. 1898 572, r. 1899 514, r. 1900 427, r. 1901 398. Rozumí se, že každoročně znamenité procento těchto

podniků zaniká. Odhaduje se, že každého roku zaniká asi 80 procent nově založených kaváren.

Povstává otázka, zda Pešťan nadšen je pro černou kávu, či pro kavárenský život vůbec. Skutečnost dokazuje, že Pešťan chodí do kavárny k vůli kavárně a ne k vůli kávě. Chodí tam ráno, odpoledne, večer, o půlnoci, kavárna stala se mu druhým domovem, resp. stilisujme přesněji: prvým domovem, poněvadž druhého nemá.

Vstoupíme do kavárny, známý sklepník přivítá nás hlubokou poklonou a křičí celou kavárnou: „Rožní stůl, hnědý kapuciner s pěnou panu velkomožnému" . . . Sedneme na pohodlnou sametovou židli pod elektrický lustr. Hodíme pohledem po zrcadle otočeném zlatými cirádami, zdali nám dobře stojí nákrčník a pak rozhlédneme se po obecenstvu kavárny. Zatím uklání se nám kavárník, vrchní číšník, obsluhující sklepník a pikolo. As desetkrát ptají se, co poroučíme. Donesou nám noviny, a za to všecko i s propitným spolu platí člověk 24 kr., zatím co se stěn šklebí se na něj chudoba a nouze, čerstvě natřená skříň přivádí mu na mysl obchodníka s nábytkem, jemuž je ještě dlužen. Proto pešťský člověk chodí domů nejraději jenom spát a volný svůj život tráví v kavárně, kde může seděti na sametové foteli a shlížeti svou frisuru v benátském zrcadle, za něž není dlužen. Do nedávna jenom staří mládenci a muži trávili dny v kavárně. Teď již odbývají také ženské v kavárnách svoje žury. V kavárně pojednává advokát se svým klientem, v kavárně činí agent svoje obchody. Ve zvláštních kavárnách prodává se láska, v kavárnách se karbaní. baví, beseduje... A náš zpravodaj dokládá, že budapešťskou společnost nezreformují nové vynálezy, ani nové idey, nýbrž — kavárny.

Proto je v Pešti kaváren mnoho a to skvostně zařízených. V tom vycvičen je také personál, jenž dobře ví, jak má se kde zacházeti s hosty. Tak na př. v kavárnách budínských, kdež je mnoho ministerských úředníků, oslovují číšníci své hosty bez rozdílu: „Pane rado". Ve většině ul c oslovují je: „velmožný pane" maďarsky „nagyságos úr" a v kavárnách, kam chodí nejvíce obchodní příručí, je běžné: „pane doktore". A ovšem číšníci jsou dobří psychologové a dle jejich mínění zpropitné řídí se podle titulu. Avšak netoliko kavárenské publikum je tak zajímavo, ale zajímavý je také sám majitel kavárny. Budapešťský kavárník je často zrovna tak chud, nuzný, právě tak zadlužen jako jeho „velkomožní" hosté. Vždyť dnes v Pešti otevříti lze skvostnou kavárnu s několika sty zlatými. Kterak? Továrník kulečníků, továrník nábytku se spolčí, a poněvadž billiard a drahý ozdobný nábytek potřebuje vlastně jenom kavárník, tedy hledají a také najdou příhodného vrchního číšníka a pak otevrou a zařídí mu kavárnu skvostně a skvěle. Rozumí se, své pohledávky na zařízení dají si pojistiti. Když již však je kavárna zařízena, má kavárník úvěr všude. U mlékaře, obchodníka s kávou, u továrníka likérů, pravého francouzského koňaku v některém předměstí budapeštském u obchodníka se sklem a porculánem, u cukráře a obchodníka s uhlím. Je-li kavárník chlapík mazaný a dovede si opatřiti 6—10 šikovných náhončích, tedy mu kšeft jde, přes to, že dává řídkou kávu a vodnaté mléko. A tak svým věřitelům platí. Stává se

Villa Jestřábí.

Střed lázní.

však, že náhončí kavárníka X. slibem vyšší provise odláká konkurenční kavárník Y., kavárna zůstává náhle prázdna, za několik dní dohrnou se věřitelé, zajištění na prvém místě netratí vlastně ničeho, v nejhorším případě seberou celé zařízení, po případě kavárnu se vším všudy. Ostatní věřitelé spokojí se s fatkou, a všichni spolu úsilně vyhledávají nového číšníka, který by proti 700 až 1000korunové kauci převzal tento „závod".

Dosavadní kavárník přemlouvá jej také velice pilně, začež se mu nový kavárník odplatí, poradí mu dobré nové místo vrchního číšníka.

Známo je, že v Pešti utrácí se nepoměrně mnoho na oděv. Jsou tam bankovní úřadníci, kteří přes to, že mají 6000 korun ročního platu, utratí až 1600 korun na šaty, každodenně chodí do kavárny, hrají karty, při čemž 10—12 korun denně vyhrají nebo prohrají. Do divadla, do klubu nechodí, bytného platí pak všeho všudy 360—480 korun ročně. Avšak, když jde takový úředník na letní dovolenou, utratí za měsíc 800—1200 korun. Takto žije asi svobodný, neženatý úřadník.

Naproti tomu stojí ženatý úřadník bezdětný se 6000 korunami platu. Má 20.000 korun soukromého jmění. Tento pár vydává 1200 na bytné, 2000 kor. na domácí potřeby, 800 kor. na šaty pro paní, 800 kor. na návštěvu kavárny, 600 kor. na zábavu mužovu, tudíž spolu ročně 5400 korun.

Avšak mnohem hůře jsou na tom státní úřadníci. Tak na př. podnotář u královské soudní stolice, což rovná se asi notáři u krajského soudu. Začíná se služným 2300 kor. Ročně utratí 2600—2700 kor. Po devíti letech dosáhne sice místa podsoudce se služným 4000 kor., a po dalších devíti letech stane se soudcem o služném 5000 kor. Avšak teď už nepomáhá ani to, poněvadž životní jeho nároky rostly rychleji, nežli příjmy. Vzpamatoval-li se, než udělal karieru, má svých 15—20.000 kor. dluhův. Vzpamatoval-li se včas, oženil se a dostal-li slušné věno, pak řádně se namáhaje, dovede existovati alespoň bez dluhův. Avšak v Budapešti má to svoje těžkosti také s tím věnem. Žena je z dobrého domu, ženich pak je jist, že dostane s ní při nejmenším 40—60.000 kor., avšak po svatbě přijde překvapení, že tchán vyčerpal se už výbavou své dcery tak daleko, že zůstaly mu nevyplacené účty, a když zeť konečně vyrukuje s prosbou o peněžitou pomoc, po krátké kontroversi žírují si oba dva navzájem po směnce. Proto potom u takových úřadníků otevřeny jsou dvéře každé úplatnosti. Vždyť v Pešti stalo se, že nechali se uplatiti obnosy směšně malými dokonce také soudcové kurie, nejvyššího to soudu v Uhrách. Před několika lety dostal se na jevo jeden takový případ, kde kuriální soudce prosí od strany, v jejížto při bylo mu souditi, tři sta zlatých. V dopise svém psal: „Uvěřte mi milostivá paní, že skutečně velice potřebuji těch tři sta zlatých. Prosím, zašlete mi je telegraficky, poněvadž nebudu-li moci zítra platiti, banka vyhlásí proti mně likvidaci. Za předešlou zásilku děkuji. Ruce Vám líbá ponížený služebník atd."

Případ tento byl projednáván před disciplinárním soudem. Tak dostal se na veřejnost. Jedna část obecenstva podivovala se tomu, že soudce dal se uplatiti jen třemi sty zlatých. Jiní pak se divili, že byl tak nedovedný, ne-

opatrný, že věc vyšla na jevo. Jen někteří členové disciplinárního sondu divili se, že člověk mající 12.000 kor. služného odkázán je na úplatky.

Příčina toho je peštská míra životních potřeb, která je velice vysoká. Člověk by se sice domníval, že v sídelním městě říše, kde scházejí se dráhy ze všech končin země, ve městě ležícím uprostřed jednoho z nejúrodnějších territorií Evropy, v krajině příhodné ku pěstování obilí, krmných rostlin, dobytka, drůbeže, ryb, ovoce, měrou obdivuhodnou jsou životní podmínky nutně laciné. Avšak v Pešti toho všeho nepozorovat. Jak mizerně Pešťané bydlí, označili jsme dostatečně už dříve. Kterak jedí, o tom bylo by lze mnoho napsati, ovšem v prvotřídních restaurantech, jí se v Pešti výborně, avšak ceny jsou rovněž výborné. V Pešti stojí výživa o 25% více než v Praze, a o 30% více, nežli v uherských městech, ležících v krajích nepoměrně chudších. Pešť leží zrovna na části Dunaje, tekoucí směrem k poledníku, spojující žírné nížiny uherské s krajinou hornatou. A přes to všecko taková drahota. Celá komunikace Uher soustředěna je zrovna v Pešti. Proč má tam býti drahota? Čím kdo hřeší, tím trestán bývá. Nesmyslná centralisace má za následek zanedbalost jiných emporií obchodních a průmyslových. Béřeme-li totiž vývin toho kterého kraje jakožto celku, centralisací zakrňují velice vážné orgány. V konkretní mluvě: Kovový průmysl uherský měl by míti přirozené sídlo v rudohoří gemerském a spišském, s druhé strany pak v Sedmihradsku. Tam má dostatek výtečných surovin, výtečné pracovní síly lidské i přírodní, avšak uherské vlády chtěly velkoprůmysl vyvinouti mermomocí v Pešti, kdež jsou proň podmínky nepříznivé. Rovněž průmysl dřevěný, tkalcovský, výrobky hliněné a porculánové atd. Všecko to žije v Pešti jen parasitsky, z protekce vlády a státních mezítek. Charakteristické je, že beze zvláštních podpor, refakcí atd. existovala by velice bídně také nejpřirozenější industrie peštská t. j. parní mlýny. Vždyť na př. také peštský válcový mlýn, těšící se pověsti světové, pracoval r. 1906 se ztrátou. Budapeštské obyvatelstvo sestává většinou z úřadníků a sluhů, tudíž konsumujících. Aby tomu bylo tak, o to usiluje především vláda.

Ovšem v jednáních uherského parlamentu neustále křiklounsky se přizvukuje, že vláda je povolána vytvořiti uherský velký i malý průmysl. V Uhrách čeká se všecka iniciativa od vlády. Nynější vláda uherská, aby jakž takž zodpověděla požadavkům na ni činěným, vynasnažuje se uspokojiti křiklouny. Avšak také tu parasitsky, povrchně. Nezakládá průmyslových škol v krajích pro průmysl takřka praedestinovaných, majících hlavní podmínky produkční v míře svrchované. Uherská vláda nestaví komunikační dráhy, železnice a silnice k vůli potřebám průmyslu a obchodu, nýbrž podle protekce jednotlivých svých stoupenců, třeba by ani tito stoupenci ani dráhy v ohledu národohospodářském neznamenaly ničeho. Tak na př. státní dráhu Vrútky-Budapešt následkem protekce mrtvého jinak města Kremnice a bývalého turčanského nadžupana nestavěli ani směrem Vrútky-Růžomberok-Baňská Bystřice-Zvolen-Krupina-Šahy-Budapešt, ani směrem Vrútky-Martin-Mošovce-Baňská Bystřice-Zvolen atd. Budapešt, nýbrž poměrně mrtvou krajinou na

Kremnici po Zvolen a také dále mrtvou krajinou po Lučenec. První ze směrů označuje kraje pro industrii příhodné, druhý pak téměř bezcenné. První spájí města lidnatá, přímo a cestou nejkratší, druhý kraje na obyvatelstvo chudé, křivě, zdlouhavě a draze. Tyto dva směry vzaty byly sice před započetím stavby do povahy, avšak převážila protekce. Uherská vláda překáží industriálnímu rozvoji už tím, že staví všemožné překážky podnikatelům, chtějícím založiti života schopnou industrii, kdykoli se vládním mezítkům zdá, že by industrií tou zmohutněl nemaďarský kraj. Tak překážela založení turč. sv. martinské továrny na cellulosu, tak brání restauratérům státních drah odebírati pivo z Turčanského pivovaru atd. Uherská vláda nesmyslnou centralisací v Pešti zamezuje vývin venkovských emporí a tím znemožňuje konsum také samých peštských výrobkův. Uherská vláda udělujíc inženýrská úřední místa při státních podnicích, v první řadě má zřetel k šovinisticko-maďarském politickému smýšlení petentů a poněvadž zrovna nadaní odborníci neradi kloní šíji v otrocké jařmo, vláda tím zastrašuje nejlepší svoje síly, které hledají raději v zahraničí zaměstnání a existenci. Viz proslulý strojový konstruktér dr. Aurél Stodola v Curychu, muž světového jména, dr Amadeus Vozárik, praktický chemik v Štýrském Hradci, ing. prof. M. Ursiny, znamenitý odborník a methodik v Brně, bakalaureus Albert Mamatěj, praktický technik v Braddocku, elektrotechnik Murgaš, rovněž v Americe atd.

Naproti tomu snaží se uherská vláda vytvořiti industrii tím, že uděluje podnikatelům státní subvence v hotovosti, odpouští berně a vyzývá města maďarská, aby darovala pozemky k továrním stavbám nahodilým podnikatelům a odpouštěla obecní poplatky na tucty let. Jak viděti, principy vesměs parasitské. Snadno je darovati, co dárce nic nestojí. Rozumí se, že podnikatel pak patřičné nové industrie chtěj nechtěj veden je ku falešným kalkulacím už od samého počátku, nucen je větší hodnotu přikládati podřízeným faktorům produkčním, jako stavebním pozemkům, bezdaňovosti, subvencím, než skutečným vážným faktorům: výtečným, příhodně ležícím surovinám, blízkým hnacím silám, zručnému dělnictvu a činitelům kupeckým. Hodnota darovaných pozemků utratí se snad už hned při stavbě továrny nádhernější stavbou, skvostnějším zařízením, spoléhání na subvence vede k nedbalejšímu dozoru nad výrobou. K vůli subvenci dlužno pěstovati intimní styky s politickými veličinami, k tomu vyžaduje se každoročně několik banketů se šampaňským atd. a ubohý podnikatel průběhem 5 nebo 10 let začne pracovati s negativní bilancí, nesnese vlnění konjunktury a hyne. Podle toho vypadají industriální tvorby maďarsko-uherské.

Parasitism jeví se v Uhrách všude na všech zjevech života soukromého i veřejného. Prosáknuty jsou jím však netoliko snad některé kraje, některé vrstvy společenské, nýbrž také — a to zvláště intensivně — nejvyšší kruhové a vláda sama.

Parasit nepouští kořenů do půdy, nýbrž od prvopočátku chytá se živých organismů. Má-li vůbec ústroje souvisící s půdou, pak vyvíjí a používá jich jenom dotud, než narazí na živý organism. Pokračování.

ADOLF VLČEK:

SLOVENSKÉMU LIDU.

Slovenský náš lide, v podtatranské vlasti,
trpět uděl Tvůj je místo žití slasti?
Trpět nouzi o chléb, o duševní statky,
trpět má tak věčně větev Slávy matky?

Věčně má jen strádat, trpět zlobou lidí,
v sobectví jež hříšném Boha svého vidí?
Zpiti slávy mamem za obět chtí Tebe,
z Tvých mozolů, mohyl, stavět chtí své nebe.

Zákon pro Slováky jest jen mrtvým slovem,
Slovák nemá slávsky dýchat pod svým krovem,
Slovák v obět dát má vše, co srdci svaté,
Slovák ctít má zvůli a násili klaté.

Slovák zapomnět má minulost své vlasti,
právo, slávskou duši, má v plen pánům klásti.
Slovák zbaběle má na milost se vzdati,
za panský snad úsměv svaté statky dáti.

Jest-li úsměv pánů mine se svým cílem,
hrozby, soudy, tresty jsou pak zloby dílem:
i pouta jímaj' otce, pokutují ženy,
smíchem provázejí jejich nářky, steny.

K žádostem a prosbám o právo jsou hluší,
zákony a sliby bez ustání ruší,
zlomyslně šlapou řeči drahé práva,
o páchaných křivdách letí světem zpráva . . .

A přec — žel — jsou bratří v službě lidu, Boží,
jež svou slávskou duši k nohám pánů složí,
složí, mluvit nutí lid svůj cizí řečí,
ctít bezpráví káží a před mocí klečí.

Lepší skýva chleba, odměnou jim za to,
že řeč, právo lidu, prodali za zlato,
že svým krevním bratřím kletými jsou svůdci,
sluhové ti lidu, stáda svého „vůdci".

Pravý Slovák nedá „vzorem" tím se másti,
právo řeči, lidu, nad vše bude klásti,
miluje on řeč svou jako matka robě,
chráně práva lidu, hledá sílu v sobě!

Vyprosťovat ducha bude ze tmy sítě,
„osvětou k svobodě" heslem měj i dítě,
vzdělání a práce kouzelné jsou zbraně,
zurážejí hlavy hříšné zvůle saně.

Osvěta a práce, láska k lidu, řeči,
majákem jsou v jeho nekrvavé seči,
dennicí jsou jasnou, spásu jež mu věstí,
jimi zmůže víc než mečem, tvrdou pěstí.

Pravý Slovák nevzdá se svých svatých statků,
neleká se útrap, zloby a zlých zmatků,
pevně třímat bude prapor svého lidu,
v boji za řeč, lid svůj nezná únav, klidu.

Láskoů bratří silen v šlechetné své snaze,
snášet bude strasti za lid, právo, blaze,
z boje vzejde spása mu z otroctví zloby,
červánky se zjeví nové, lepší doby.

Vždyť násilím, lžemi zbudované chrámy
vetché jsou jak chata, zrobená ze slámy;
základy své v písku zbudované mají,
zárodek již smrti jejich vznik již tají.

Obrody duch vniká do každého kouta,
zlomí, zdrtí Slovák svoje kletá pouta:
zaskvěje se Slovač ve svobody jase,
obrodí se, zmládne, slibně v krátkém čase.

BOHUMIL SIMONIDES:

JAK ŽIJE HLINKA V SZEGEDÍNĚ?

Má již za sebou 20 měsíců vězení. Celá ta doba věnována studiu. Naučil se dokonale jazyku rumunskému. Měl při tom dobré učitele-spoluvězně rumunské, jak píše „od sedliaka počnúc až po kňaza a professora seminarie". Čte ve vězení dva rumunské denníky „Lupta" a „Tribuna" a několik rumunských týdenníkův. Od 7—9 hodin ráno věnuje rumunštině. Kromě toho hledí se zdokonaliti v němčině a frančině. Hlavní však jeho práce ve vězení věnována je překladu s. Bible do slovenčiny.

Píše mi následovně: „Lapil som sa do veľkej práce: sv. Bibliu prekládám do čistej slovenčiny a poznámkami opatrujem dľa Albioliho. Pri tom mi velice dobrú službu koná vaša „Biblie zlatá" a „králický preklad!" Už som u 2. knihy Esdrášovej. Denne pracujem na tomto 6—8 hodin, čo ma velice trápi, tak že mám hrozné bôle hlavy občas. Včera celý den som sa vodou liečil, obkladkami.

Končím to predsa rád a s velkým pôžitkom, ba chcem tento hrozný čas utrpenia nášho vykoristiť a využiť náležite; a chcem aj tu niečo užitočného pre cirkev a ľud končiť. Toto mi osladzuje môj osúd trpký a krutý a dodáva ostieňu k životu a snašání bremeň. Bôj je život človeka. — Podarí-li sa mi dielo toto, a neodníme-li Pán odo mňa svojej milosti a pomoci, tak nebudem toho ľutovať, a myslím, ani národ s cirkvou, že ma sem odsôtili na tak dľhý čas. A dále píše: „S ľudom som v duševnom spojení so všetkými boľami a nerestami pospiechajú sem, pravda ľen listovne. Mnoho starostí mi dáva Černovský kostolík, mám 25.000 K ešte dlhu a niet odkial platiť a rozhárané pomery prekážajú všetko. Môj brat a rodina sú na zmenkách i majú mnoho nepokoja a nepríjemností. Pre toto by zase žiadúcne bolo, že by som bol na slobode.

Mám už 20 mesiacov za sebou, ostane ešte toľko a teraz ma zase prenásledujú novou pravotou pre nejaký amerikánský článok. Tam tiež môžem očakávať nejaký úder, trebars som časopisu inkriminovaného nikdy nevidel. Ale to je už môj osúd: trpieť a zase len trpieť — —

Přiložil mi také Hlinka dopis, který mu poslali jeho farníci. Od počátku, co dlí v Szegedíně, sta a sta dopisů naň přichází od jeho ružomberských farníků. Z dopisu vidět, jak lne lid ku Hlinkovi: také možno soudit z toho dopisu na náboženský stav a filosofii slovenského lidu. Dopis zní (uvádím věrně): P. b. P. J. K.

V mene najsvätejšej Trojice začiname ten list pisal. Velebni naš pan farar mesta ružomberka, mi plačúci ľud slovenski opovažujeme sa k nim par riadkov pisať. Ah naš draho milovani dobri duchovni otec. De (kde) sa skrili pre nas ako svati gregor do skali na morí. Oh oni trpelivi jobe keď sa tak daleko od nas ztajili, nas plačúce siroti nechali, plakáme za nimi dobrim duchovnim otcem ket šli na golgotu ružombersku, že od nas idu preč, že ich v hrop uvrhli — mi opuštěni lut slovenski plačeme za nimi slnko spravedlnosti, ktere svetiš aj na špatnú zásad tim, ktori nas prenasleduju — dobri bože, ti sam si spravedlivi svati ti šetko možeš — šetko udeluješ len jediného hrišnika prazneho prepustiš. Ket nam je odnato potešena, nezufame ale poniženi čakame trpelive navštivena lebo mocni je boh nam hojnejšu udelil potešena (potěšení).

Mnoho ma pan Ježiš teras (nyni) milovníkov kralovstva nebeskeho ale málo nosičov križa — Mnoho má tich ktori potešena, ale malo ktorá súžena (soužení) hľadajú — Vjac najde pan Ježiš tovarišov ku stolu ale málo k postu — fseci (všichni) zjadaju (žádaj) Krista milovat, ale malo ich je pre neho trpet. Mnohi nasledujú ježiša až ku lámanu chleba, ale malo ku pitiu (pití) s kalicha utrpenia. Mnohi zazraky jeho velebja, malo ich potupu križa nasleduju. Ah ked sa ježiš skryje a nas na kratko opusti, dame sa do bedakama (naříkání) alebo do malomyslnosti padneme. Lebo človeka opravdove duchom chudobného alebo všetkich veci zbaveného de (kde) nalezneme. Mi siroti opustenje sa neopovažime ich pozdravovat lebo mi sme nehodni ich pozdraviť ale nech ich pozdravi sam pan ježíš ktori hovori de je nemoc največa (největší) tam je pomoc najbližja — nech ich pozdravi ružencova marija naša patronka — nech ich poteši svata ona podpora nevine pronásledovanich svati Antonko (Antonín) utočistě verjacich v zarmutku stratenich veci. Velebni naš pan farar prosime ich a ich utrapene ruky boskavame kebi (kdyby) boli dobri nem par riatkov pisať pak v celkov nocov sme pisali list rekomandirovani v nom dva obraski ukrižovaného ježišja na druhe strane modlitba slovenska — či sa rača rozpamelať či ho dostali nebje (neb no). Prajeme im všetko dobre nech ich duch svati potporuje ako šetkich mučetnikov nech im de milost vitrvanja — mi luť slovenski s tim naše psana zavjerame a ich utrapene ruky boskavame s bohom do videnia.

Pisano dna 28. jula, Ružomberk. Pisala Klara Malencik.

Prosime náš atres sfanska ulica 214 malencik janos slovak jako kremen,

(List poslán Hlinkovi loni 1908).

STANISLAV KLÍMA:

LUHAČOVICE.

Představte si utěšeně zelenou, lučinatou kotlinku, která je chráněna ze třech stran vysokými, lesnatými stráněmi před studenými větry severními a na jih jest otevřena teplým větrům jižním — a máte obrázek krajiny, v níž vyrůstá nám před našima očima velké slovanské Karlovy Vary — Luhačovice na Moravě. Na severu ohraničují kotlinu Luhačovickou Jestřábí a Obětová na západě Malá Kamenná a na východě Velká Kamenná.

Ale nejen krásnou krajinou vyniká ten roztomilý koutek východomoravský. Hlavní předností Luhačovic jsou léčivé solné prameny, které vábí k sobě každého léta četné lázeňské hosty, hledající zde ztracené zdraví svých dýchacích, zažívacích a jiných orgánů. Počet lázeňských hostí převýšil loni (1908) již číslo 5000. Ovšem mezi těmito lázeňskými hostmi nejsou všichni nemocní, ale značná částka jsou lidé zcela zdraví, kteří jedou do Luhačovic jen příjemně ztrávit své prázdniny.

Rozkvět Luhačovic datuje se od roku 1902, kdy přešly lázně luhačovické koupí z majetku hraběte Serenyiho v majetek akciové společnosti, v čele s drem Fr. Veselým, majitelem moravského hořkého pramene Šaratice. Akciová společnost způsobila rázným svým upravením lázní veliký obrat ke vzrůstu lázní luhačovických, že již dnes tušíme v nich příští veliké lázně slovanské a již dnes máme v nich dostaveníčko československé i českopolské.

V duchu slovenských lidových staveb přestavěl totiž architekt Jurkovič Janův dům, kde umístěny jsou nyní minerální koupele, přestavil mlýn pod Jestřábím ve vodoléčebný ústav, vedle něhož na louce postavena plovárna se slunečnými lázněmi. Podobně v lidovém slohu přestavěna také na počátku lesa chalupa „Maměnka", upravena čítárna a postavena nová villa Jestřábí, která se svou červenou střechou zdá se vám býti spíše zkamenělou pohádkou nežli skutečností.

Jurkovič vystavěl dále druhou lázeňskou restauraci v moderním slohu, inhalatorium a mlékárnu, založenou na ornamentu přirozených křivých větví březových. Těmito stavbami vtiskl Jurkovič Luhačovickým lázním tak určitý ráz slovanský, že můžeme říci: „Jest to v prvé řadě jeho zásluhou, že se cítí zde každý z nás tak doma, že cítí vanouti náš domácí slovanský vzduch, naši zdravou národní osobitost, kterou tak prospěšně od ciziny a jejího vlivu se lišíme. Vzpomínám si, kterak na mne působily tyto jeho zpola kamenné a zpola dřevěné básně slovanské, byvši poprvé reprodukovány ve „Volných Směrech", tuším r. 1903. Něco podobného, tak ryze našeho, s tou stafáží malebné lesnaté stráně, že by bylo majetkem naším, kterého se náš nepřítel ještě nezmocnil? A od těch dob, co jsem výtvory Jurkovičovy fantasie a jeho studia lidových staveb na vlastní oči spatřil, vracím se vždy rád na ta místa, která dýchají češstvím a slovanstvím tak, jako snad nikde jinde v našich vlastech.

Jurkovič stavěl sice také ještě jinde stavby ve slohu slovenském, na př. Pustevně na Radhošti, lázně v Rezku u Nového Města nad Metují, svoji villu v Žabovřeskách u Brna, na Slovensku katolický spolkový dům ve Skalici, ale nikde nevytvořil tak celé jednotné město, jako v Luhačovicích. Proto jest velká škoda, že se nepokračuje v dalším vybudování lázní luhačovických tímto směrem. Nové divadlo, které loni vystavěno bylo u mlékárny, nebylo stavěno ve slohu Jurkoviče a pak veliká nová villa lázeňská „Polska“ za čítárnou, vystavěna jest ve slohu moderním. Jedině slovenská búda, na stráni Malé Kamenné, která je zároveň majetkem Jurkovičovým, vystavěna byla v posledních létech ve slohu slovenském. Projektovaný „Slovenský dom“, na nějž byly již akcie vydány, nebude také ještě vystaven, poněvadž na potřebných 300.000 K byla upsána dosud jen asi desetina! Škoda by bylo, kdyby nemohla být uskutečněna tato myšlénka pro finanční obtíže, neboť v ohledu slovenském získaly by tím Luhačovice velice, neboť by tak nejbližší naši bratři Slováci, kteří do Luhačovic každým rokem houfněji přicházejí, měli aspoň svůj „Slovenský dom“ na naší bratrské půdě, když jej nemohou míti nikde na vlastní půdě.

Slováci jsou skutečně v této věci na tom zle.

Na své půdě mají jediné slovanské velehory (vedle Slovinských Alp Julských a Saviňských), divukrásné Tatry a v těchto Tatrách nemají místečka, o kterém by mohli říci, že jsou tam doma. Štrbské pleso, Smokovce, Tatranská Lomnice jsou v létě dostaveníčkem maďarské aristokracie a plutokracie a slovenčina jest tam úplně cizí. Jak bylo by krásné, kdyby na Tatrách byla aspoň jedna slovenská nebo česká chata! I v samém sousedstvu Ružomberka, v krásné lesnaté dolince u Lubochně, zřídila maďarská vláda před několika roky ryze maďarské letní sídlo Fenyöházu.

Na čistě slovenském území jazykovém jsou světové lázně Trenčanské Teplice a Píšťany, které navštěvuje ročně i tisíce českých hostí, stížených rheumatismem, kde ale slovenčina jest také pouhou popelkou, kterou slyšeti lze leda u domorodých žen, nesoucích potraviny na trh.

Za to židé jsou v těchto lázních největšími pány!

A přece slovenská inteligence neliší se nikterak od ostatní uherské inteligence v tom ohledu, že i u ní náleží k bon tonu i k udržení zdraví, aby se každé léto na čas jelo do kúpel. Ve slovenských rukou jsou z menších kúpelí na Slovensku jen jedině Železnô, nedaleko Ružomberka (asi 4 hodiny vozem) a Polhora pod Babiou Gurou v Oravě (6 hodin vozem z Tvrdošína vzdálená). Jest proto samozřejmo, že Slováci rádi zajíždějí do Luhačovic, kde na bratrské půdě naší cítí se volnějšími, nežli ve své, maďarskou svobodou spoutané, vlasti. V loňské sezoně (1908) bylo slovenské inteligence v Luhačovicích na 300.

Naši bratří podtatranští nalézají v Luhačovicích nejen osvěžení tělesné, ale i duševní. Jsouť oni téměř nejpilnějšími návštěvníky divadla a čítárny. Ale i sami přispívají velmi k svéráznosti lázeňského života luhačovického. Krásná a dumavá píseň slovenská rozléhá se v Luhačovicích všude: ráno

Villa „Vlasta.“

Villa Růžová a Lípová.

Soukromé villy.

z inhalatoria právě tak jako večer ze slovenské búdy, odkud se rozléhá zpěv až k protějším stráním, zvláště je-li v něm tenor dra Blahy obsažen. Slovenská píseň jest také nezbytnou součástí luhačovických slovanských večerů, které bývají jednou až dvakrát za sezonu pořádány vždy za účelem sblížení různých slovanských národů zde zastoupených. Vedle slovenštiny slyšíme tu také elegantní polštinu i ruštinu. Bývají to pravé hody duševní pro každého přítele slovanské vzájemnosti.

A kterak by Slováci nepodali zajímavou ukázku svého života: slovenský výlet se zbojnickou pečienkou, pečenou na rožni v lese?

Ano, kdo chceš poznati slovenský život ve vší jeho ryzosti, krásnou slovenskou píseň a lahodnou slovenskou mluvu a chceš se vyhnouti všem nepříjemnostem, které připravují starostliví obráncové „uherské vlasti" všem českým turistům na Slovensku, tomu upřímně radíme — zajeď si prve než zajedeš na Slovensko, do Luhačovic. Zde možno se seznámiti se slovenskými intelligenty ze všech stran našeho milého Slovenska, z dolní země i ze slovenských kolonií.

Slováci mají ovšem do Luhačovic dosti blízko. V Trenčanské Teplé přestoupí z považské železnice na trať vlárským průsmykem vedoucí, na kterou v Újezdě připíná se lokálka luhačovická.

Hůře je nám Čechům z království. Nám příjezd do Luhačovic umožněn jest jen dvojím způsobem. Buď se dáme z Prahy do Brna rychlíkem a pak nekonečně dlouho se kobrtajícím vlakem po trati vlárské, anebo dáme přednost paterému přesedání v Čes. Třebové, Přerově, Uherském Hradišti, Kunovicích a Újezdě, kterýžto poslední způsob nepřivede nás sice do Luhačovic ani o minutu dříve, ale má alespoň více rozmanitosti, nežli jednotvárná loudavá jízda z Brna a hodí se tedy zvláště pro toho, kdo není zavazadly příliš obtěžkán.

První dojem, když opustíme nádraží v Luhačovicích není zrovna zvláštní. Rada vill kolem silnice ve všemožných slozích zejména však „švýcarském" tvoří tak zv. lázeňský „rayon". Jsou to villy soukromé a proto ta nejednotnost slohů. Tudy musíme projíti až dostaneme se k lesu na svahu Velké Kamenné, kterým se dostaneme kolem divadla a mlékárny na lázeňské náměstí, utvořené Janovým domem, lázeňským hotelem a kolonádou spojující dva hlavní prameny luhačovické Vincentku a Amandku. Pramen Janovka jest za Janovým domem a inhalatoriem u rybníčka, dnes už zavezeného. Čtvrtý pramen Aloiska jest pak asi 10 minut daleko v lese na svahu Velké Kamenné, u villy Vlasty.

Na náměstí luhačovickém soustřeďuje se veškeren život lázeňský. Ráno od 6—8 a odpoledne od 4—6 hod. jsou tu promenádní koncerty, které letos bude prý konati orchestr České Filharmonie. Sedněme si na lavičku a pozorujme procházející se obecenstvo. Živo tu bývá zvláště za nedělního odpoledne. I šohaj z Vlčňova ve svém pestrém kroji s červeným třepením vzadu na vestě mihne se kolem, i „děvčice" v krátkých sukénkách. Hudba hraje skladby našich mistrů. Dvořákovy „Slovanské tance", Smetanovu „Prodanou nevěstu" a všichni ti zde promenující Pražané, Slováci, Poláci i Rusové cítí se tu doma. Hudba na počest sbratření národů slovanských zahraje ruskou hymnu „Bože

cara chraň", polskou „V požáru dýmu" a naše československé „Kde domov můj" a „Hej Slováci".

Seděli jsme tak s jedním panem doktorem Slovákem, při koncertě na náměstí luhačovickém, když tu hudba zanotí kterousi maďarskou písničku. Snad považovali ji za slovenskou, ostatně hudba je prý mezinárodní. Když dohráli, ozval se frenetický potlesk několika rukou nedaleko nás. Ohlížíme se po těch „Maďarech", kteří takto dávají svoji vlasteneckou příslušnost na jevo. Bylo to několik Židů z působiště našeho pana doktora. Jeden z nich přiběhl ihned k nám a vysvětluje svůj enthusiasmus: „Pán doktor vedia, človek je predsa len nejradšej, keď zahrajú tu „našu". Oni tiež tleskajú, keď zahrajú tú jejich „Hej Slováci". Tedy Žid je tu jediným representantem Maďarstva.

Je z toho vidno, jak úplně možno poznati Slovensko v Luhačovicích.

Ale hudba dohraje a obecenstvo se ztrácí. Pojďme i my se trochu projít po krásných zdejších procházkách. Je-li dopoledne, půjdeme na Malou Kamennou směrem k slovenské búdě a vystoupneme až do nejvyšší besídky Svobodovy, odkud je překrásný pohled dolů na Jestřábí s pozadím Obětové. Na Obětové má býti postavena rozhledna a procházky rozšířeny až na její vrchol. Nejkrásnější procházka jest u lomu pod Obětovou za Jestřábím, kde vede lávka přes potůček plný divoké romantičnosti.

Avšak hosté luhačovičtí, třeba že jsou celý den na nohou, mají na procházky vlastně jen málo času. Nepijí-li zrovna vodu, musí buď do minerálních lázní nebo do vodoléčby nebo do inhalatoria a krátkých intervalů mezi tím musí zase člověk použíti k tomu, aby nasytil neodbytný žaludek, který tu vlivem vzduchu a vody hlásí se velice energicky k svému právu. Sotva, že stačíte zaskočit si do čítárny, přečísti si co nového ve světě a přečísti si došlou poštu nebo odeslati aspoň nejstručnější pozdrav domů. Na to je dost času, nastane-li deštivé počasí, ale svítí-li sluníčko, bylo by hříchem toho nevyužíti. Proto i skutečně nemocný musí se v Luhačovicích uzdraviti, jinak ani nemá času na nemoc myslet.

Od Luhačovic však čekáme pro náš národ nejen uzdravení tělesné, ale i občerstvení duševní myšlenkou slovanskou jmenovitě utužením našich vzájemných svazků s našimi bratry Slováky. A proto nechť vzrůstají naše slovanské lázně Luhačovice!

POLITICKÝ PŘEHLED.

V parlamentě táhne se debatta o různých užitečných i neužitečných předlohách, kruhy diplomatické zabývají se situací zahraniční a vniterní politika vyrábí se v kuloarech a klubech. Proti požadavku maďarské řeči ozval se v parlamentě dne 16. února národnostní poslanec Maniu. Poukázav na nebezpečí porušení rovnováhy evropské, na potřebu silné monarchie a rozvratné snahy maďarské, seslabující říši svou potlačovatelskou politikou, protestoval proti zneužívání armády k cílům maďarisačním. Řeč doprovázena byla nadávkami a řevem poslanců. Předseda přerušoval řečníka a maďarská žurnalistika pustila ostrou palbu do „velezrádce". Klub národnostní souhlasil s řečí

Maniovou a zpráva, jakoby někteří slovenští členové výslovně nesouhlasili, ukázala se nepravdivou.

Krise v koalici a v kabinetě rostla vůčihledě tak, že i Kossuth musil se uzdravit. 23. února byl s Apponyim a svým „rozumem“ státním sekretářem Szterényim ve Vídni, ale o výsledku audience se nevyslovil. Po návratu zavítal do klubu strany neodvislosti a ostentativně doprovázen byl stále Justhem a Holló-em, aby se demonstrovalo, že není mezi vůdci strany, vládou a skupinou obou poslanců žádného rozporu. Ve svých řečech se pouze chválí, ubezpečuje, že dokud on je při vládě, že vlast a strana neutrpí žádné škody, vymlouvá se na nemoc, která ku podivu vrací se právě v nejkritičtější chvíle politické a oddaluje tak vypuknutí katastrofy. Prohlašoval, že úplně souhlasí s programem strany, ale aby také strana nežádala nemožnosti a aby opatrným počínáním nepřipravila si porážku. Tato opatrnickost budila dojem, jakoby Kossúth přes všechno ujišťování nebyl dosti pevný v domáhání požadavku samostatné banky. Noviny rozepisovaly se o tomto passu řeči, bankovní výbor konal konference a deputace chodily se ptát, co minil tou eventuelní porážkou. Kossuth vykrucoval, vymlouval, ubezpečoval a když bylo opravdu zle — onemocněl. Do schůze strany neodvislosti poslal list: Je prý odhodlán vzdáti se vůdcovství strany, nebude-li docílena uvnitř strany úplná jednota názorů. Prohlašuje pak své názory na program strany za totožné, jako celá strana sama, přece však upozorňuje na různé opatrnosti, jichž musí strana šetřiti, má-li býti schopna vlády. Jeho názor na otázku bankovní je ten, že nepodaří-li se dosíci banky kartellové, kterou má v programu kabinet, zasazovati se bude o banku samostatnou. S tím ovšem konference byla spokojena a Kossúthovi provoláno „éljen“.

Velkou pozornost a obavu vzbudila audience Kristóffy-ho, jenž byl ministrem vnitra v kabinetě Fejerváryho a vlastní původce návrhu na všeobecné hlasovací právo. Přijat byl následníkem trůnu, jenž mu je velmi nakloněn a rozmlouval s ním celou hodinu. Zjevení se nenáviděného ministra na politickém obzoru vzbuzuje nedůvěru u poslanců dnešní koalice.

S koalicí také to stojí zle. Košutisté hledí vypíchat stranu ústavní, jíž v čele stojí Andrássy, i stranu lidovou. Ano raději prý půjdou s Tiszou, který ozval se zase ve sněmovně magnátů řečí o zahraniční situaci.

Bankovní výbor ústy referenta Holló vyslovil se pro samostatnou banku.

V parlamentě projednávána osnova daňová a kontingent nováčků. Mezi interpellacemi jsou dotazy poslanců chorvatských a srbských po záhřebském processu. Jak na jiném místě sdělujeme, zbaven byl poslanec Ivanka mandátu a na místo zemřelého národnostního poslance Brediceanu zvolen byl v Oravici kandidát maďarský, renegát rumunský.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Boykot proti dr. Bazovskému. V Lučenci daleko na slovenském východě stala se hrozná věc. Tam, kde Maďaři byli již přesvědčeni, že slovenské slovo už úplně je udupáno, založil advokátní kancelář muž plný národního přesvědčení, muž neohrožený a energický, dr. Bazovský. Súčastnil, či spíše vyvolal národnostní ruch svou horlivou činností buditelskou a organisátorskou, svým politickým vystupováním a teď zasáhnul Achillovu patu maďarstva lučenského tím, že své síly věnoval prácí hospodářské založením slovenské banky, o níž jsme se zmínili v minulém čísle. Vztek representantů vládnoucího národa proměnil se přímo v běsnění. Prvním harcovníkem proti dru Bazovskému byl místní plátek „Losonc és vidéke“, pak následovaly demonstrační průvody gymnasijní mládeže pod vedením svých professorů a veškeré zášti a násilnostem dal úřední punc městský výbor, který svoláu měšťanostou Wagnerem ku poradě, jak zbavit město nenáviděného obyvatele. Uzavřelo se boykotovat slovenského advokáta a boykot vyhlásit plakáty. Skutečně hned na to vyhlášky objevily se po městě s nápisem „vlastenecké vyzvání“. Bombastické provolání počíná slovy: „K vlasteneckému obyvatelstvu

lučenskému hovoříme. K občanstvu tohoto Lučence, který dle svědectví historie dlouhá století stál ve službě maďarské kultury a ochrany vlasti. K synům předkův, v nebezpečenstvích a bouřích otužilých, jimž děkovati můžeme za své pokojné krby a životy, neboť jejich jest zásluha, že na hranici tohoto města zlomily se vlny slovanského národního moře a nás nepohltily atd." Pak prohlašují Bazovského za zrádce vlasti a a obecenstvo se vyzývá: „Přetrhněte s ním všechny styky, vylučte jej ze všech svých spolků, ústavů, sborů, z lůna celé náší společnosti! Opovrhujme i těmi, kdož se stýkají s dr. Ludvíkem Bazovským, abychom smyli hanbu s našeho města a okolí".

Motivy tohoto prudkého odporu vysvětluje nám druhý plakát téhož data. Zní:

„Vlastenecké obyvatelstvo města Lučence a okolí s pohoršením dovědělo se, že v tyto dny utvořil se panslávský peněžní ústav Všeobecná banka uč. spoločnosť. Ředitelem banky je dr. Lud. Bazovský, členy ředitelstva většinou panslávští agitátoři, po celé zemi známí. Musíme nazvat atentátem tento nový skutek dra. Lud. Bazovského, který po dosavadním potutelném účinkování vstoupil na pole činnosti jako zjevný nepřítel vlasti maďarské ... *Považujme jej, spoluobčané, za všeobecně známého nepřítele našeho národa, jehož boykotovati je povinností celé společnosti. Podobně boykotujme každého, kdo s ním neúředně obcuje, kdo jemu nebo jeho ústavu, personálu tohoto ústavu dá místnost obchodní neb byt, kdo mu prodá živnost a jiné potřebné věci,* takové lidi úplně vyloučíme ze své společnosti, od nich kupovat nebudeme, jim ničeho neprodáme, s nimi do žádného styku nevstoupíme . . ."

Založením slovenského ústavu znemožněny budou lichvářské obchody místní spořitelny a úvěrní banky, které půjčovaly dosud *na 12 procent.* Veškerá akce proti Bazo skému vychází pak jedině z této banky, která byla ovšem nejcitelněji zasažena podnikem slovenským. Lid široko daleko nemá podobného ústavu, nemá inteligence a vydán byl úplně na pospas „vlastenců".

Gymnasiální mládež a luza vytloukla okna jeho bytu, popisuje a špiní stěny urážlivými nápisy a obrázky, dr. Bazovský i jeho choť jsou insultováni. V prvé dny skutečně pocítil boykot dosti nepříjemně. Proti „vlasteneckému" deliriu konečně protestovali ve prospěch dra Bazovského sociální demokraté a slovenský lid uslyšev, jaké příkoří se děje jejich vůdci, prohlásil, že bude boykotovat všechny obchodníky, kteří odepřou prodej dr. Bazovskému.

Rozpoutá se velký boj národnostní v končinách už dávno zapomenutých a jak z prvních předznaků patrno, bude se strany maďarské úplně bezohledný. Však dr. Bazovský se také nedá.

*

Peklo pro odběratele Slovenského Týždenníku chystá chrasťanský farář ve Spiši. Jeho prostřednictvím jde totiž pošta celé obce a má příležitost zvěděti, co ovečky jeho péči svěřené, čtou. Když nepomohly výzvy s kazatelny proti Slov. Týžd. a Ľud. Nov., hrozí věřícím, že nedá rozhřešení těm, kdož čtou tyto slovenské časopisy. Tak bojuje se proti slovenskému tisku.

*

Výročí svobody tisku v Uhrách. Dne 15. března slavil se v Uhrách s velkou okázalostí počátek revoluce maďarské r. 1848, vyhlášení svobody tisku. Ironie osudu tomu chtěla, že nadšení a naděje tehdejších vůdců vzbouření zůstaly posud nesplněny. Svobodě tisku v Uhrách rozumí se dnes tak, že časopisy podléhají vysokým kaucím a opposiční, nebo dokonce národnostní a socialistické časopisy jsou stíhány velikými pokutami a tresty, kdežto ve vládních službách stojící tisk dostává bohaté subvence. R. 1848 vyhlásili zrušení censury, a r. 1909 ještě vždy je v platnosti noční censura a konfiskace pracuje stejně spolehlivě. R. 1848 volali po konstituci v Uhrách, r. 1909 „konstituční" ministerstvo zakazuje si rady poslanců. R. 1848 žádali v prvém tisku, bez censury vytisknutém, svobodu shromažďovací a spolčovací; a dnes ještě praxe politických úřadu toto právo většině obyvatelstva odpírá. R. 1848 vyhlásili rovnost daňovou všech občanů uherských, a ještě absolutismus Bachovský musil těžce bojovat za provedení zákona, aby i šlechta platila daně; posud velkostatkáři v Uhrách platí přímé daně značně menší, než sedláci, a ze stoličních a obecních přirážek platí jen polovinu toho, co by na ně dle rozdělení připadlo. R. 1848 ohlašovali neodvislost Uher, r. 1909 syn vůdce revoluce, Fr. Kossuth,

jako ministr a vůdce osmačtyřicátnické strany přičiňuje se ze všech sil, aby pronikla politika protiosmačtyřicátnická. R. 1848 podnikli Maďaři boj za neodvislost, a bylo třeba pomoci ruské, aby byli zdoláni, po 60 letech stačil jediný pluk honvédů, aby vyprázdnil sněmovnu. R. 1848 byli Maďaři obdivováni celou Evropou jako hrdinové boje za svobodu, r. 1909 evropská veřejnost s úžasem dívá se na korupci uherské říše a sympatisuje s těmi, kteří proti režimu, vyšlému z bojovníků roku 1848, stojí v nejostřejším boji.

*

Mandát posl. M. Ivanky. Po odstoupení posl. Jehličky zvolen byl v Pezinském okresu opět slovenský kandidát dr. Milan Ivanka. Proti jeho volbě podána žaloba, která vyšetřována byla po dlouhém odkládání v poslední dny. V čele vyšetřující komise byl Barna Buza. Verifikační komise použila ráda příležitosti zbavit sněmovnu nepříjemného poslance národnostního, proto zbavila Ivanku mandátu a odsoudila jej na náhradu útrat vyšetřovacích v obnosu 8000 K.

Vyšetřování trvalo dvě léta. Vyslechnuto 500 svědků. Svědectví jejich je karakteristické. Svědci z inteligence, tedy kněží, učitelé, notáři, židovští kramáři a obchodníci, kteří jsou politicky předpojati proti národnostnímu kandidátu, mluví o velkém pobouření lidu a o nenávisti proti Maďarům. Podle svědků z lidu takové pobouřené nálady nebylo. Inteligence klade dr. Ivankovi za vinu, že ještě před 4—5 lety byl v tom kraji úplný klid. Národnostní „štvaní" v tom kraji začala maďarská lidová strana. Ve vesnicích je prý rozšířena víra, že Maďaři nemají ve světě bratří ale za Slováky že stojí Rusi, Češi, Chorvati a s těmi že se musí spojiti; zkrátka — strašidlo panslavismu.

Jak se telegraficky oznamuje, postaví maďarské strany jednoho kandidáta a dr. Ivanka vystoupí opět.

*

Nový literární podnik slovenský. Největší slovenská nakladatelská firma. Nakladatelský spolek v Turčan. Sv. Martine, spojil se s Knihtlačiarským spolkem, což znamená sesílení a sjednocení vydavatelské činnosti v Martině. Spolek kromě sebraných spisů Vajanského a Jana Hollého začne vydávat i sebrané spisy Martina Kukučina (dr. Bencúra, odchovance pražské university), nejtalentovanějšího spisovatele po Vajanském a Hviezdoslavovi následující generace.

*

Pravý Kossuth. Reichspost vydala pamflet: Der wahre Franz Kossuth, v němž vyličuje historii politických „úspěchů" Kossuthových. Před návratem do Uher přivedl v Italii několik akciových společ. k úpadku. Po smrti otcově 1894 přestěhoval se do Pešti, kde byl nejprve hostem města, až vyčerpal povolený úvěr 30.000 zlatých a musil býti upozorněn, že město není ochotno dále ho vydržovat. Založil potom s jistým Tarnóczym továrnu na stříkačky, které vymohl vládní nařízení, aby ve všech hasičských sborech od vlády podporovaných, zakoupeny byly stříkačky od této firmy. Přes to firma za několik let padla. Když došly peníze, Kossuth prodal rukopisy svého otce v uzavřených bednách za 200.000 K uherské vládě s podmínkou, že bedny budou otevřeny až po 50 letech. Reichspost vyslovuje podezření, že snad v bednách ani není rukopisů Ludvika Kossutha, poněvadž Fr. Kossuth vydal od té doby několik knih zápisků svého otce. Během času podporoval zřízení řady lichvářských společností spolu s Moricem Rónaim, několikrát trestaným; založil pojišťovací společnost, téměř bez krejcaru na hotovosti, při čemž udělal za několik let deficit 1.864400 K. Na to zakoupili zlatý důl v Bučumě v jižních Uhrách a v době zlatokopské horečky chtěli akcie dolovací prodat v Anglii za půldruhého millionu K., ačkoli důl koupili za 60.000 K. — Roku 1902 založil revolverový denník Független Magyarország, bez peněz, počítaje na úplatky vládní a na umlčovací peníze bank. Bral 12.000 K ročního platu bez práce. Když se dokázalo, že ředitel závodu, Dénes, ukradl 80.000 K, Kossuth, který věděl o všem, ještě jej svým jménem chránil. Roku 1903 za obstrukce proti Tiszovi dal si vyplatit od vlády 50.000 K za prohlídku nového mostu. Za Khuena-Héderváryho v době nejhorší obstrukce onemocněl. Poslanec jeho strany, Papp, dostal tehdy 10.000 K, aby také onemocněl. Fejerváryho vláda z vděčnosti dala jej zvolit do ředitelství plynárny, odkud mu plyne 12.000 K ročního příjmu. V pověstném švindlu bankovním bratří Kardossů byl také zapleten; v zabavených pa-

pírech bank nalézají se prý vysoké směnky Kossuthovy. Tento muž, placený všemi stranami, stojí v čele strany neodvislosti a je dnes i — ministrem. Na veřejné vyzvání Reichspostu, aby dokázal nepravdu těchto tvrzení, Kossuth se neozval. Andrássy svého času v podobné záležitosti přinutil Polónyiho žalovat. Politická situace dnešní patrně činí Kossutha cenným.

*

Nový maďarisační zákon. Apponyi, uherský ministr osvěty, ve své maďarisační činnosti pokračuje. Jeho systém je, vnucovat všude maďarštinu, při tom odzbrojit příslušné činitele vládní subvencí. Při volbě v Oravici, v rumunském okresu, ukázalo se, že Apponyiho úprava učitelských platů a kněžské kongruy má za následek zctrocení těchto živlů, často jediné inteligence v zapadlých vsích. Kněží a učitelé v oravickém okresu šmahem volili vládního kandidáta ve strachu, aby nepozbyli vládní podpory. Apponyi ve své školské reformní činnosti pokračuje v tom směru, že připravil předlohu zákona o hospodářských opakovacích školách, které budou povinným doplňkem obecné školy, ale vyučování v nich bude výhradně maďarské a trvati bude 3 leta. Obce a církve, které dosud mohly aspoň druhý vyučovací jazyk si určiti, budou musit platit na školy výhradně maďarské, jinak jejich aspoň částečně neodvislé obecné školy budou postátněny. Tíhu tohoto zákona nepocítí ani tolik Slováci, poněvadž u nich školské poměry nemohou býti horší, ale Rumuni a zvláště sedmihradští Sasi, kteří vládě vždy sloužili i za cenu ostatních 2 milionů Němců v Uhrách. Vláda se jim teď za politickou pomoc odvděčuje!

*

Boj za slovečinu v kostele. Ve slovenské kolonii Sarvaši (jižní Uhry), počítající mezi 25.000 obyvately 17.000 Slováků-protestantů, národní vědomí bylo tak hluboko pokleslé, že se renegátská místní správa odvážila navrhnouti, aby do kostela zavedeny byly dvakrát měsíčně maďarské bohoslužby. Proti tomu teprve vzepřel se hněv slovenského lidu. Při prvém maďarském kázání lid hlučně protestoval voláním: „My chceme kázeň slovenskú! My sme Slováci! My nechceme inej kázne len po slovensky!“ Rázný odpor lidu tak zalekl maďarony, že snad pro prvou dobu upustí od provedení svého záměru.

*

Porada nemaďarských poslanců. Národnostní poslanci uherského sněmu konali dne 10. března poradu, jak zachovati se ku vládní předloze o úpravě kongruy, v níž navrhuje min. Apponyi nové zotročení nemaďarských kněží. Podle předlohy pozbyl by kněz doplatku kongruy ze státních peněz, dopustil-li by se podněcování proti maďarské státní myšlence. Národnostní poslanci zaujmou proti předloze krajně zamítavé stanovisko a vyšlou do debaty více řečníků. Jejich posice je ztížena tím, že v klerikální lidové straně nejeví se velký odpor proti předloze, poněvadž „ve straně mnozí jsou pro přísnější disciplinování nemaďarských kněží.“ — Z pověření národnostní strany posl. Pop-Čičó bude interpelovat pro vládní atrocity při volbě v Oravici.

*

Věrohodnost kor. bureau. Koresp. bureau přineslo zprávu z Budapešti, že národnostní poslanci nesouhlasí s řečí poslance Mania. Národnostní klub dementoval tuto zprávu ovšem marně. Slovenský poslanec Kollár prý se vyslovil proti Maniovi. „Slovenský Týždenník“ v důsledcích té zprávy ostře ohradil se proti posl. Kollárovi, který teď v „Pester Lloydu“ prohlašuje, že výroku, jemu přikládaného, neučinil.

*

Maďarisační prostředky. „Pesti Hirlap“ piše v úvodníku č. 45.: „Je nám třeba nové národnostní politiky, aktivní, maďarisační politiky. Musíme zanechat politiky dohody, jakou činili naši předkové v 48. a v 68. roce (národnostní zákon). Dnes nejsme ani v boji, ani po podobném vítězství, jako jsme byli po r. 1867 vůči absolutismu. Dnes jasně vidíme, že v boji s dynastií a Rakouskem nikdy nemůžeme počítat s národnostmi nemaďarskými. Musíme se tedy vrátit k dobám před r. 1848, kdy naši radikálové tak nadšeně budovali maďarský národní stát; a musíme spěchat předejíti budoucnost, která z Uher chce udělat národnostní stát. Naše národnostní politika musí býti radikální, a — je-li třeba — ani toho se nelekneme, abychom národnostní agitátory vrhli do vězení . . .“

*

Nový dualismus. Dr. Ant. Kalmár, známý uherský publicista, vydal pod tímto titulem obsáhlou politickou knihu, v níž se pokouší stanovit základy budoucí politické taktiky a programu Maďarů. Kniha je žurnalistikou maďarskou hojně komentována. Je charakteristické, že tento politik nepočítá naprosto s možností maďarského vítězství proti dynastii, proto radí: je třeba povolit Vídni zvýšení kontingentu vojenského za dvě věci: za samostatnou banku a podržení výkonné moci. Neodvislá strana má na vybranou buď přinésti oběť na svém programu a ustoupiti ve vojenských věcech, při tom získati vládu pouze pro sebe, nebo totéž povoliti, ale z nutnosti a ve spolku s ostatními stranami. Poměr k Rakousku představuje si Kalmár tak, že by zůstaly společné záležitosti, avšak říšské ministerstvo bylo by přeměněno, finanční ministerstvo, delegace a kvota zrušeny, konsuláty rozděleny. Jako výraz vojenské moci panovníkovy zůstal by společný ministr války, jenž by byl plnoprávným členem obou parlamentů, jako kterýkoli domácí ministr, podobně i společný ministr zahraničních záležitostí Oběma ministrům k ruce byli by zvláštní uherští a rakouští státní sekretáři. Jedním z obou ministrů byl by vždy uherský občan.

*

Maďarské parlamentní mravy. Předseda uherské sněmovny Justh prohlásil den po řeči posl. Mania proti maďarisaci vojska, se založenýma rukama s předsednického stolce, že nepřipustí, aby uherský parlament klesl na úroveň rakouského. Poslanci Maniovi dle stenografického zápisu sněmovního dostalo se za jeho řeči těchto titulů: „Pes, svině, mizerný darebák, nestydatý vlastizrádce, šibeničník, lump, rošťák, betár, zákeřník, bídný červ, hnusný hmyz, podplacenec". Ze spílajících nikoho nenapomenul předseda. Byli mezi nimi: 1 hrabě, 1 knížecí advokát, 2 zemané, 2 kněží, 1 žid.

*

Před nějakým časem přinesly maďarské listy zprávu o založení slovanské tiskové kanceláře v Londýně, v jejíž čele měl státi Hlinka a Scotus Viator. Zpráva byla ovšem podvrácena, ale to nevadí maďarské žurnalistice, aby opětovně nemluvila o perfidních lžích o Maďarech šířených londýnskou kanceláří slovanskou. — Podobně se vede českým soc. demokratům. V prosinci pořádali v Typografické besedě protestní schůzi proti Andrássyho volební předloze. Hlavním řečníkem byl dr. Soukup a redaktor Slovenských Robotnických Novín, Lehocký. O schůzi této dověděli se Maďaři teprve minulý týden (!) a od té doby ve všech téměř novinách spustili příval nadávek na Čechy a Slováky, na různé „pokoutní" schůze a žádají vynesení zákona, jímž by bylo vyhlášeno za trestuhodné jakékoli vystoupení uherského občana v cizině proti panující maďarisaci. — P. Hlinka bude z prvých obětí tohoto „liberálního obratu" v Uhrách.

*

Párvyho proces. Před rokem obžalovala Karla Hegedüsová, poštovní úřednice, biskupa Párvyho, že jí při jedné návštěvě sňal zlatý řetěz s krku a slíbil vrátit teprve tehdy, až jej sama navštíví. Na důkaz pravdy dovolávala se svědectví tří přítelkyň. Vláda tehdy mobilisovala celý soudní aparát, aby tento difamující proces odstranila. Hned na počátku dala všechny tři svědkyně zatknout pro podezření vydírání. Opposiční listy viděly v tom zneužití soudní moci, poněvadž sama žalobkyně ponechána na svobodě, což vykládáno tak, že Hegedüsová, hysterická žena, snadno podlehne domlouvání Párvyho plnomocníků a žalobu odvolá, což skutečně po 2 měsících učinila. Všechny tři svědkyně, které setrvaly na svém tvrzení odsouzeny byly, jedna na 4 roky vězení, druhá na 2 r. a třetí — služka — na půl druhého roku. Sama žalobkyně osvobozena. Královská tabule v Pešti 11. března rozsudek potvrdila.

*

Nedbalova „Z pohádky do pohádky" v Budapešti. Budapesti Hirlap 16. března píše: „Z pohádky do pohádky" je dílo kompromisu: malým není dost naivní a dospělým trochu dětské. Na výpravný kus trochu bezbarvé, na malý vyplňující balet vyžaduje příliš mnoho — v celku hudba je těžkopádná, operní, méně prostředků působilo by silnějším dojmem.

Az Ujság: Sotva stojí za to mluviti o hudbě baletu, velmi lehká, velmi laciná, velmi pochybného původu. Nedbal nemá individuelního zvuku, každá fráze až trapně obyčejná. Ani správa opery příliš se nenamáhala s výpravou.

Alkotmány ve feuilletonu, věnovaném Nedbalovu dílu, odhrnuje závoj s tohoto odmítavého stanoviská maďarských kritiků. Tím odporněji působí, že některé listy na skladatele i ředitele opery nemilosrdně útočí, poněvadž prý přijetím Nedbalova kusu udělal změnný obchod s Vídni. Ředitel opery svou „Elianu" prodal prý do Vídně za „Pohádku".

*

Ivanka opět kandiduje. Prešpurk, 17. března. (Pův. tel.) Dr. Milan Ivanka, slovenský poslanec za okres Pezinský, minulého týdne mandátu zbavený, jest poradou slovenských národovců opětně kandidován za poslance pro Pezinský okr. Těžce zkoušený tento zástupce slovenského lidu, byl odsouzen na 1 rok do vězení, na zaplacení 1000 K pokuty a 8137 K útrat, z lásky pro věc svého národa opětné kandidatury ochotně přijal.

*

Nová anglická kniha o Uhrách. Znamenité dílo Scota Viatora o národnostním problému v Uhrách, dotklo se Maďarů velmi citlivě. Neosmělili se je přímo podvrátit, je založené příliš věcně a dokumentárně; uherská vláda nemohla najíti anglického spisovatele, který by ji její lži podepsal, vydala tedy sama svým nákladem anglické dílo „Hungary of to day„ (Dnešní Uhry), nádherně vypravené, v němž vyličuje řada maďarských spisovatelů poměry v Uhrách s maďarského stanoviska. Dle tvrzení spisovatelů, mezi nimiž jsou ministři Wekerle, Apponyi, Kossuth, Günther, Darányi, redaktor angl. listu Hungary Galagonya a j., je v Uhrách všechno velmi pěkné, svobodomyslné. Zda tato nestydatá samochvála dojde oceněeí u střízlivých Angličanů, jest lehko předvídati.

*

Encyklika „Ne temere" pro Uhry odvolána. Maďarský katolický list „Alkotmány" přináši zprávu, že platnost encykliky „Ne temere" byla pro Uhry papežskou stolicí zrušena. Encyklika tato prohlašuje smíšené sňatky, neuzavřené před katolickým knězem, za neplatné za konkubináty. Vyvolala v poslední době v protestanských kruzích uherských mnoho ruchu.

*

Útok maďaronských kněží proti sloveskému lidu. Maďaronští kněží na Slovensku, organisovaní v lidové straně' pozorují, že slovenský lid se vzrůstajicim uvědoměním národním stále více emancipuje se od jich vedení. Jejich orgán „Kresťan" kdysi nejrozšířenější slovenský časopis, klesá na bezvýznamný, nečtený plátek. Také výtěžek ze štoly není takový jako v letech minulých. Proto se maďaronští kněží organisují k novému boji a zaplavují kněze na Slovensku působící maďarsko-slovenským vyzváním, z něhož vybíráme toto charakteristické místo: „Každý kňaz, ktorý medzi naším slovenským ľudom účinkuje, s hrozením zkusil tú veľkú premenu, ten prevrat, ktorý v poslednom čase v značnej čiastce nášho ľudu nastal. Na mnohých miestach začína odhazovať ružence, modlitebné knihy. Mnohí, ktorí ešte len nedávno kolenačky chodili po pútoch, ktorí posledný svoj halier priniesli na kostol, ktorí sa až na vycivenie postili, dnes už ani na omšu nechodia, odvracajú chladno sa od viery, s nenávisťou od hlasatelov." — Proti tomuto národnímu hnutí na Slovensku, které odvádí mysle věřících od čistě církevních věcí, chtěji vydávati na způsob českého Sv. Vojtěch slovenského Svätého Adalberta. V čele podepsaného přípravného komitétu je bývalý redakt. Kresťana, Dr. Josef Janda, teď už děkan.

SLOVENSKÉ SOUDY.

Ľudové Noviny těší se v poslední době největší pozornosti slavných soudů. Dne 18. února, 19. února, 26. února, 1. března, 2. března, 3. března, zodpovídaly se ze všemožných zločinů. „Dosáhli jsme rekord v bouření, jak sami praví, neboť dosud jsme jediný časopis, který byl už pro všechná možná bouření žalován. Bouřili jsme dosud 1. proti maďarské národnosti, 2. proti třídě šlechtické, 3. proti židům."

Před rokem přinesly „Ľudové Noviny" v dopise zprávu, že v Oravě našli v bedně mrtvolu, o níž lid tvrdil, že je obětí rituelní vraždy. Pro tento dopis zodpovídala se pisatelka 26. února. Fiškus ovšem i do tohoto processu vtáhl vlastizrádu, panslávy, Čechy, kteří chtějí koupit sev. Uhry. V dopise nebylo však nic štvavého a soud osvobodil pisatelku.

*

Dne 2. března stál před porotou prešpurskou Karel Štefánek, člen administrace a spolupracovník „Ľud. Novin“, žalovaný pro bouření, jehož se dopustil ve svém článku „Sloboda a chlieb“ citátem ze řeči známého kazatele videňského Abrahama a Santa Clara. Fiškus opět vzpomínal Čechů a Rusů a žádal nejpřísnější tresty proti buřiči. Obhájce dr. Milan Ivanka rozebral kriticky kázání Abrahama a Santa Clara, které měl před 150 lety před císařskou rodinou a hovořil o útiscích, kterých snášeti bylo a je dosud lidu od třidy šlechtické. Citoval řadu historiků a parlamentních řečí. Soud odsoudil žalovaného na 2 měsíce a 200 K pokuty.

*

Dne 18. února odsoudila přešpurská porota Ludvíka Tyršla za dva články, které napsal o surovém přepadnutí, jehož dopustili se tři „lidoví“ poslanci na pařížském hvězdáři dr. Milanu Štefánikovi, jenž ve vlaku opovážil se mluvit slovensky. Poslanci ti byli Smrečani, Brestyensky a omylem jmenován i Pavel Kováč. Poslední žaloval „Ľudové Noviny“ a obžalovaný dostal 14 dní a 300 K pokuty.

*

Druhého dne byl proces kat. faráře Aloise Hoffmanna proti Michalu Kubičkovi, který napsal, že je „kněz nehodný, poskvrněný, nevážený od celé obce a všeobecně pro své nemravnosti opovrhovaný“. „Ľudové Noviny“ už dvakráte odsouzeny byly pro urážku tohoto kněze přes to, že provedly vždy důkaz pravdy. K tomu procesu přivedl obžalovaný 5 žen, které pod přísahou tvrdily, že žalobce činil jim pokusy násilí a sváděl je k cizoložstvi. Hoffmann byl kanonickým soudem odsouzen na 3 měsíce klášterního vězení. Přes to, že soud dal si předložit listiny kanonického procesu, nebyl obžalovaný osvobozen.

Právní zástupce Hoffmannův nezmiňoval se ani o těchto špinavostech, ale tvrdil, že žalovaný je sloupem maďarstva a obětí panslavismu. Soud uznal žalovaného vinným a odsoudil ho na měsíc do vězení a 200 kor. pokuty. Obhájcem byl dr. Ivanka, který ohlásil nullitu.

*

Téhož dne před pančevskou soudní stolicí projednáván byl process 35 Kovačických občanů, žalovaných pro známé výtržnosti, vyprovokované Maďary v evangelickém kostele loňského roku. Obžalované zastupoval dr. Petrikovič z Kovačice a dr. Boškovič z Pančeva.

Veřejný žalobník nepovažoval za nutné, dotknouti se trestního processu, ale počal hned vlastenčit. Obžalované nazval veřejnými podvodníky, jejich tendenci podlostí, sloužící jen k pošpinění maďarské supremacie. Tresty okresního soudu kovačického byly sníženy, ale přes nové důkazy o nevině, odsouzeni byli na 3 roky 11 měsíců 1 den a 2070 kor. pokuty a 4811 kor. útrat.

*

V dopise z Dolního Kubína Slov. Týždenníku r. 1906 popsal rolník Čaplovič volbu kubínskou a zmínil se o přehmatech předsedy volební komisse. Předseda žaloval pro pomluvu a teprve 10. března 1909 peštská porota soudila obžalovaného. Uznán vinným a odsouzen k hlavní pokutě 900 korun a vedlejší 300 kor., která vzata má být z kauce „Týždenníka“.

*

Nový process „Slov. Týždenníka“ hrozí za úvodník č. 51. lonského ročníku „Cigáni“.

*

Za články „Orave idú pomáhať“ a „Začali pohon“ odsoudila peštská porota dne 15. března autora Štef. Hýla na 7 měs. a 3000 K. V den jubilea prohlášení svobody tisku.

*

Slovenský kaplan T o m á n e k odsouzen na 140 K pokuty, protože prý pomlouval maďaronské představenstvo obce Hruštína. — O s t o j a J u g o v i č, redaktor „Srpské Rječi“, odsouzen na 6 měsiců vězení pro „tendenční“ telegramy o rakousko-srbském sporu. — P a v e l P e t e r s k ý, obuvník, Srb, odsouzen na 6 měsiců státního vězeni pro článek o Černové, uveřejněný v Novosadském srbském časopisu „Braniku“. — Alexander Vincze, posluchač vysokých škol, odsouzen na rok do vězení pro „štváčské řeči“. — Gejza P o m p e j u s odsouzen na 3 měsíce státního vězení pro rumunskou báseň. — Proti soc. dem. časopisu „V o l k s w i l l e“ v Temešváru zavedeno 15 procesů.

*

„O t č e n á š“ a u h e r s k ý t r e s t n í z á k o n n í k. Před rokem skonfiskoval pověstný spišský biskup Párvy slovenské modlitební knihy, vydané P. Hlinkou, poněvadž v nich

vzpomínala se též „Maria, slovenská patronka“! Na tento skutek odpověděla jízlivým humorem „Népszava“ článkem, karikujícím maďarský výklad svobody tisku. V článku bylo uvedeno, jak oprávněná byla konfiskace této knihy, neboť obsahuje modlitby, jako na př. „Otčenáš“, které se prohřešují proti trestnímu zákonníku. Tak:

„Otče náš . . .“ obsahuje zločin dle § 254. tr. z. o nesprávném označování otce aneb pokud by tento zločin nebylo lze zjistiti, tehdy tvoří skutkovou povahu úmyslného klamu.

„Přijď království Tvé . . .“ zločin dle § 127., dle kterého jest velezrádou ten čin, který směřuje k tomu, aby území uherského státu dostalo se pod cizí panství.

„Buď vůle Tvá, jako na nebi, tak i na zemi . . .“ § 273. Vězením do 5 let trestá se ten, kdo uplatňuje svou vůli proti zavazující moci zákona.

„Chléb náš vezdejší dej nám dnes . . .“ Přestupek dle § 66. (žebrání bez úředního povolení), dále přestupek proti nařízení min. vnitra č. 18613 z 22. dubna 1882 o sbírání milodarů.

„Odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme našim vinníkům“. Výraz „našim vinníkům“ jest třebas zaobalená, přece průhledná narážka na členy vrchnosti, na vládu uherského státu a na státní funkcionáře. Nesvědomití štváči totiž činnost těchto představují v takovém světle, jakoby byla namířena proti zájmům slovenského lidu. Šíření této nauky jest z vyššího státního hlediska nepřípustno.

„A neuvoď nás v pokušení, ale zbav nás od zlého“. Obě věty obsahují nejnebezpečnější pobuřování. Prvá představuje občany slovenského jazyka tak, jako by pod tíží vytrpěných křivd stále byli vydáni pokušení, aby třebas i mimovolně sahali k prostředkům odvety, příčícím se trestnímu zákonu, neuchrání-li je od toho nebeská milost. Druhá věta pak jest zřejmé štvaní proti hegemonii maďarského kmene, což sluší posuzovati tím přísněji, jelikož označuje Maďary jako „zlo“.

Mimo to nalézá se v knize té výzva ku spáchání zločinu (Potři, Pane, nepřítele), vychvalování zločinu (Blahoslavený, jenž jsi trpěl), svádění ku křivému svědectví (Vydej svědectví při mně) a mnohé jiné. Jest tudíž oprávněno neprodlené zabavení této nebezpečné knihy.

Pro článek tento stál před peštskou porotou 8. března jeho pisatel, který bránil se tím, že nechtěl si činit posměch z Otčenáše, nýbrž jen dokázat, že násilným výkladem lze všechno prohlásiti za škodlivé. Byl osvobozen.

*

Před dvěma lety uveřejnil rolník Hrdlička z Ompitálu v Prešpurské stolici dopis proti faráři, že holí vtlouká ve škole dětem maďarštinu a nechová se jak se sluší na kněze. Hrdlička byl odsouzen pro to na 1 měsíc do vězení a 100 K pokuty; král. kurie změnila mu 13. března trest na 200 K pokuty.

*

Změna Hlinkova trestu. P. Hlinka, který byl odsouzen pro podněcování proti Maďarům ružomberským soudem na dva roky do státního vězení a prešpurskou porotou na půldruhého roku pro dva články z „Ľudových Novin“, žádal, aby mu tresty byly spojeny. Králov. kurie nejvyšší soud uherský, 12. března žádosti jeho vyhověla a snížila při tom celkový jeho trest na 2 roky 9 měsíců.

*

Budapešť, 17. března. (Pův. tel.) V úterý 16. března odsouzen byl Jan Groguška jako pisatel článků „Sedláci“, uveřejňovaných v Slovenském Týždenníku, na 1 rok státního vězení a 1500 K pokuty. Pokuta strhne se z kauce „Týždenníku“. — Zuření maďarských soudů proti slovenským časopisům překročuje již meze šovinistického násilí. Skomírající koaliční vláda chce přímo zničit „Slovenský Týždenník“, aby slovenský lid neměl obrany. Rovněž druhý lidový orgán „Ľudové Noviny“ pronásledovány poslední dobou v takové míře, jako snad nikdy dosud. Česká veřejnost měla by na tuto persekuci „Slovenského Týždenníka“ odpovědět tím, že by v každém spolku, v každé veřejné čitárně, místnosti, i soukromníci odebírali tento výborně informující časopis. (Adresa: Budapešť VIII., Rökk Szillárd u. 19. — Ročně 4 K.

*

Maďarská svoboda tisku. Podle uherského tiskového zákona zodpovědnost za tiskový projev spadá v prvé řadě na pisatele, potom postupně na zodpovědného redaktora,

vydavatele a tiskaře. Před lety klužský soud dovolil si proti znění zákona výjimku, že odsoudil pro novinářský článek pisatele i redaktora. německého poslance Lutze Korodiho. Korodi před trestem uchýlil se do Německa, kde dnes řídí žurnalistickou činnost proti Maďarům (spolupracovník Preussische Jahrbücher). Podobného přehmatu justičního dopustil se nyní pešťský soud, který zažaloval pro článek „Národních Novin“ proti pověstnému Chudovskému nejen pisatele, truhlářského pomocníka Izáka, nýbrž i zodpovědného redaktora Skultétýho.

ZE SLOVENSKÝCH ČASOPISŮ.

Trpce si stěžují „Ľudové Noviny“ na slovenskou netečnost. Ale i dobrou stránku možno hledati v utrpeních, která jest národu snášeti. Pod kladivy tuhne ocel a v poutách zrodí se lepší budoucnost zocelovědnému národu. O slovenské povaze mluví článek:

„Na lenivého koňa bič...“ Za 1000 rokov spali Slováci, spali tak dlho, že nepriatela naši, zvyknuvší na tento pre nich tak príjemný spánok, nemile boli prekvapení, keď konečne asi pred 50--60 rokmi sme precítli, zo sna sa budiť počali. Uspať Slovákov treba na novo — kričal Ľudevít Kossuth, kričal neskorej i Koloman Tisza a kričali všetci šovinisti Uhorska od ministra počnúc po najhlúpejšieho a najničomnejšieho pisárika a renegáta — keď ich nemožno uspať, vyničiť ich treba. Slovenské národné povedomie sa nesmie šíriť. Slovenského národa niet — vyvreskoval v sneme Koloman Tisza, — uhorská krajina len tak môže prospievať, ak bude celá pomaďarčená, ak bude jednotne maďarská, len duchom, rečou, zvykami maďarskými naplnená ...

A Slováci sa pomaly budili a ku životu hlásili, pomaďarčiť sa nechceli, ani nemohli, lebo prijať cudziu národnosť na rozkaz nejakého ministerstva dákych vyšších pánov, to predsa len neide tak na ľahko, je to konečne i nemravné a neúspešné. Reč sama v sebe nedá nikomu ani bohatstvo, ani múdrost. V Uhorsku jesto mnoho hlúpých ľudí, ktorí výborne maďarsky znajú a naopak mnohý Slovák prevyšuje o celú vežu múdrost „biomtrov“ maďarských, bárs nezná po maďarsky ... Ale maďarizátori vo svojej práci neustávajú, čiastočne preto, že sú namyslení, väčšmi ale preto, že následkom toho 1000-ročného tuhého spánku majú Slováci také ospalé oči, že nevidia škodu maďarizačného pustošenia. Mnohí, premnohí sa dajú omámiť. Skrátka pokračujeme v upovedomování národnom, ale takým slimáčím krokom, že len bič prozreteľnosti: tí zlí úradníci, fiškusi, politikovia nás ku rýchlejšiemu pokroku nabádajú a nútia.

Vo veciach verejných, národných sme my Slováci takí ľahostajni, lenivi, nevšímaví, že veru keby nebolo tých slúžných, tých notárov fiškusov, tých Apponyich, Wekerlov a Andrássych, náš národný život by tak zbahnel, že by sme za niekoľko rokov opät do spánku a teraz už do večného spánku národnej smrti upadli. Jednotliví horlivci pracujú do úmoru, ale široké massy ľudu a intelligencie slovenskej pokulhávajú do predku ako trojnohý chrúst. Slovenskí katolíci majú jeden jediný organ, který statne a neúnavne bojuje proti v etkým možným čertom v tejto krajine. Bojuje proti Párvymn, proti zlej administrácii, proti krivditeľom slovenským. Ale Slováci, akoby boli hluchí a bezcitní.

Nechajú nás krvácať, veď čo vystojí a vytrpí za blaho slovenského národa pracujúci novinár, politik atď. to ho nebolí, len keď ho slúžný, notár česne až mu v ušiach zazvoní a sa mu sviečky v očiach zažnú, len vtedy precítne a počne bohovať a lamentovať, vtedy prípadne sa počne dľa nárady našich novín brániť, poučovať, vtedy i počne citiť mnohí po slovensky. Biče slúžnovské a úradnícke sú pravým dobrodením pre mnohých Slovákov. Keby tých nebolo, nevedeli by sme od bujnosti čo robiť. A čim viac nás budú biť, tým lepšie bude, čím horšie zákony budú vynášať v parlamente peštianskom, tým skorej praskne, trpezlivost naša, tým skorej zbadame, že u čvachov marne budeme hľadať spásu.

Čim viac trestov, tým väčšej odvahy s našej strany, tým lepšia príležitosť na uvedomenie Slovákov, týmž rýchlejší náš pokrok. Je tomu už tak. Slovák je od prírody mäkký, ústupčivý, bojacný. Pánov sa bojíme ani ohňa. Áno medzi sebou sa rveme, bijeme, na vojne sú naši slovenskí vojaci tí najlepší, ale doma, vo svojej vlasti Slovák je poli-

tickou nullou, politickou ničemou. My sme vstave zradiť vec obecnú, národnu, spoločenskú kedykoľvek pánom, my niesme dosť silnými voči nim. Jeden notár, alebo dvaja mizerní pisárici sú vstave držať celú 2000 duší počitujúcu dedinu na oprátkach, i ten najlepší občan sa zvrhne, dostanúc rychtársku palicu do ruky.

A tieto nadmieru zlé vlastnosti slovenského ľudu a slovenskej intelligencie možno len bičom, korbáčom napraviť. Preto nech len pán fiškus bije. Koho on raz udre, ten nikdy viac čvachom nebude. Každý úder fiškusov pocíti celý narod slovenský. Žiť chceme! volá básnik.

*

Dnešní boj mezi stranami dobře vystihuje „Slovenský Týždenník“ ve svém 9. čísle, kde píše „O budúcnosti politických stran maďarských — a našich.“

Hlavný časopis maďarskej vlády a maďarských vládnych strán (Budapesti Hirlap) žaloval sa nedávno v plačlivom článku, že sa terajším stranám šovénsko-maďarským vodí veľmi zle a že nemajú niakej budúcnosti.

O strane „ústaváckej“ (Andrássyho) vyrieknul vládny časopis úprimný výrok, že k nej národ nemôže mať dôvery, lebo táto strana vlastne ani nemá programu. Sedi v nej pár tuctov pyšných pánov, ktorí dostali mandáty len náhodou, ale k srdcu ľudu neprirástli.

O strane Košutovskej ten istý vládny časopis vyslovil tú pravdu, že robí všetko na opak ako čo bola kedysi voličom sľubovala.

Napokom, o strane maďarsko-ľudovej v tom istom článku stálo toľko, že nerastie a že jej program nechce v krajine nikto, len tí, ktorí sa poniektorým pánom farárom dajú nahovoriť, aby hlasovali ľudáckých kandidátov.

Nuž toto je strašný výrok proti politike maďarsko-šovénských vládných strán. A vynesený bol tento strašný výrok v časopise vládnom, který by iste napísal o svojích stranách niečo krajšieho, keby len mohol. Ale nemôže. Bankrot a úpadok strany ľudáckej, Kossuthovskej a Andrássovskej je taký desný, že ho nemôže tajiť ani najhlavatejší mameluk.

Statočný politik, jestli vidí, že jeho politika nevedia k cieľu, predstúpi pred svojich voličov a povie takto: „Voličia moji: ja vidím, že ja i s mojim programom nestojím ani za fajfku tabáku. Vyberte si teda ľudi s programom iným. Ja odstúpim a vy hľadajte svoje šťastie inde“. — Ano, toto by bola poctivost v politike. Len že vy, bratia čítatelia Slovenského Týždenníka, sa veľmi dobre pamätáte na to, čo bol písal ten istý vládny časopis o politickej poctivosti: a jestli se nepamätáte, vezmite do ruky jedno z nedávných čísel Týždenníka, tam najdete slová tohoto vládneho časopisu preložené do slovenčiny. Ten istý maďarsky časopis bol vtedy vyhlásil to, že v politike sľubovať slobodno čokoľvek a splniť že netreba nič. A taktiež ten istý maďarský časopis priznal sa vtedy k tomu, že by Maďari boli už dávno prepadli, keď by sa v politike boli držali statočnosti.

Ľudia, ktorí v politike takto smýšľajú, su jednoduchí klamári, podvodníci, švindléri. Od takýchto ľudí nemôže čakať ľud ničoho dobrého a ničoho statočného. A v skutku, oni teraz vidia, že ich politika prepadúva; oni ale nemajú toľko lásky k ľudu a toľko cti v tele, že by prepustili svoje miesta ľuďom iným, rozumnejším a poctivejším. Nie, ten istý časopis narádza bankrotujúcim vládnym stranám a mamelukom len toľko, aby si vymysleli nový program. To, čo boli ľudu sľúbili, nesplnili a ľud im už neverí. Poneváč ale dľa tohoto istého časopisu Maďarom v politike poctivosti netreba, radí ten istý časopis terajším vládnym stranám to, aby teraz sľúbili ľudu zase niečo nového, aby vymysleli nový prográm, aby sľúbili ľudu čokoľvek, čo sa ľudu páči, len aby zostali pri vládnych válovoch.

My sme presvedčeni o tom, že terajším vládnym stranám ľud už veriť nebude a budúcnosť v tejto krajine už nemajú staré strany historické, ale strany nové, pochodiace z ľudu.

„Strany nové, pochodiace z ľudu...“ Toto je veľké slovo, ale pravdivé, a síce preto, že ľud na všetkých stranách našej otčiny poznáva, že je panská politika len panské huncútstvo. My Slováci sme boli prví, ktorí toto v Uhrách začali poznávať. My sme sa presvedčili, že ten, kto nedožičí slobody našej slovenskej materinskej reči, je aj ináče huncút od rodu. My už vidíme, že maďarón sedi v úrade, na dobrej fare, pri stolici, kan-

cellárii a berie nám slovenčinu preto, aby sme zostali nevedomí. Maďarský ľud veril svojim panským stranám dlhšie a ešte aj posledný raz dal väčšinu Kossuthovi, Andrássymu a Zichymu. Vtedy ale, na posledných voľbách, svojich vodcov ešte neznal. Pozná ich iba teraz, keď vidí, že všetko robia na opak než ako sľúbili a iba teraz prichodí k tomu, že pracujúceho sedliaka nemôže zastupovať na sneme daromný gróf, našeho kupca a remeselníka veľký kapitalista a chudobného robotníka tučný barón alebo kanonik. I v maďarskom ľude začína sa už to vedomie, že je krv nie voda. I tam už začínajú nahliadať, že roľníkovi je veľkostatkársky gróf a dżentrik najhorším nepriateľom. My Slováci by sme už tiež nemali dôvery k maďarským zemänom a vôbec k veľkým pánom a bumbajom. Slováci dôverujú svojim národným vodcom nie len preto, že sú títo vodcovia slovenskí národovci, ale aj preto, že sa narodili z ľudu, že v ich žilách koluje krv ľudu slovenského. V slovenskej národnostnej strane nerozkazujú grófi a biskupi, ale synovia ľudu slovenského. Preto má naša strana budúcnosť.

A tak i medzi maďarskými stranami majú budúcnosť len strany tie, kde rozhoduje sám ľud a jeho rodni synovia. O klamstvách vyšších pánov presvedčil sa už nie len Slovák a Rumun, ale pozná ho už i Nemec a Maďar. Preto každý, kto má oči, vidí, a kto má rozum, nahliadne, že panské strany berie diabol a budúcnosť, že majú len strany tie, kde program i vodca má koreň v ľude samom.

Z MAĎARSKÝCH ČASOPISŮ.

„Alkotmány“ o „Našem Slovensku“. Časopis maďarské lidové strany „Alkotmany“ přinesl dne 15. t. m. úvodní článek, nadepsaný „Naše Slovensko“. Uvádíme z něho následující: „Naše Slovensko“, toť název v Praze vycházejícího česko-slovenského časopisu, jejž vydávají naši panslávi za tím účelem, předně, aby články, za které nechtějí převzít zodpovědnost před zdejším tiskovým soudem, tiskli v Praze a pak zde v Horních Uhrách v mnoha a mnoha exemplářích beztrestně rozšířili — za druhé, aby cestou tohoto časopisu vštěpovali hornouherskému slovenskému lidu sympathie k Čechům a cit spolupatřičnosti, resp. aby ho naučili řeči české.“

Pisatel vysvětluje pak název naší revue, „z kterého jest patrno, že oni — Češi — považují naše horní kraje za své“, což prý plyne také z podtitulu „časopis hájící zájmy uherských Slováků“.

„Kdykoliv se vytýká našim panslávům, že jest činnost jich protivlastenecká, rozklad státu způsobující a do Čech gravitující, oni s farizejskou přetvářkou zuby — nehty brání se proti tomu, a tvrdí, že účelem jich akce není nic jiného, než-li provádění zákona národnostního. Že však tím chtějí jen klamat maďarské obecenstvo, toho frapantním dokladem jest časopis „Naše Slovensko“.

Když jsem byl ve Vídni, náhodou dostalo se mi do rukou 5. číslo tohoto časopisu, z něhož uvádím jedno a druhé, aby i maďarské obecenstvo seznalo, jak a co píše o nás „Naše Slovensko“. Obsahuje dvě básně, jeden tendenční divadelní kus a tři články v řeči slovenské, ostatní část jest vesměs česky psána. Mezi jazykem českým a slovenským jest asi takový rozdíl, jako mezi německým a hollandským (!!), aneb mezi latinským a italským. Mým mateřským jazykem jest slovenština a přes to máločemu jsem rozuměl z českých článků „Našeho Slovenska“. Právě tak je na tom s češtinou i hornoslovenský uherský lid (vyjímaje Skalici a okolí), a tak jest planým snem Čechů, že by si kdy hornouherský slovenský lid osvojil českou kulturu a řeč; a toto jest právě přiznaným cílem „Našeho Slovenska“. Že ale Češi přece se oddávají tomuto snění a přinášejí tomuto finanční obětě, má to svou příčinu v tom, že naši panslávští agitatoři suggerují jim možnost počeštění a politického splynutí v blízké budoucnosti, aby takto čím více peněz mohli od nich vydírat. Počeštění Horních Uher jest tedy vyloučeno, není však vyloučeno, že pod vlivem ustavičného štvaní v lidu slovenském, skláti se láska k vlasti, zvláště tehdy, zůstane-li lid slovenský i nadále stálou kořistí židů a budou-li v zemi i nadále černí havrani, kteří se budou starat, aby politická situace uherská byla stále kalná! Velká, velmi velká škoda je i to, že většina maďarských státníků nechce věřit, že není vše dobře v Horních Uhrách, — že zatím, co velká většina našich politiků vede stálý boj s Vídní,

nemá smyslu pro to, že větším nebezpečím pro zemi, než je Vídeň, jest podkopná práce panslávských agitatorů, a jisto jest, že naše kalná politická situace žene vodu na mlýny těchto."

Když si takto ulehčil, uvádí pisatel (ktery dle vlastního doznání máločemu roznměl) obsah minulého čísla připojiv různé nejapné poznámky. Pokračuje pak:

„Z hořejšího vidíme, že Češi chtějí se hodně starat o naše Slováky. Je to smutnou známkou naší bezmocnosti a nepopíratelným následkem 40letého panování bývalé strany liberální, že cizi stát troufá si tak zjevně rozhodovat a disponovat o velké části zemí svaté koruny uherské a vměšovat se do našich vnitřních záležitostí. Liberální strana považovala Horní Uhry jen za jakousi provincii, jejíž povinností bylo, aby dodala bezpáteřní mameluky, a když to učinila, z vděčností dostali v ní volnou ruku židé, z Polska houfně se dostěhovavší, mohliť dle vůle odírat slovenský lid. Když to spozorovali Češi, i oni by chtěli teď — pod titulem příbuzenství — učinit Horní Uhry svou provincií, neboť doma se již přespříliš rozmnožili. Hrozí tudíž našim horním krajům dvojí invase, a sice invase Haličanů a Čechů. Jedno nebezpečí větší druhého. Tolik jest jisto, že ani lid slovenský ani stát nebude mít z toho prospěchu. Otázkou jest, kdy se už jednou postaví uherská vláda energicky proti této okkupaci, ohrožující zemi ze dvou stran? Opravdu, mnozí v Horních Uhrách jsou na to zvědaví."

Z MAĎARONSKÝCH ČASOPISŮ.

Jak bojí se Maďaři a celá „vlastenecká" cháska Hornouherská hospodářského pohybu na Slovensku, který projevuje se jest zakládáním a rozšiřováním slovenských bank, charakterisuje článek „Krajanův" o bance v Baňské Bystřici:

„Panslavská banka v meste Besztercebanya. („Krajan" důsledně užívá místních jmen maďarských). 26. února v hostinci „u raka" neznámí jacísi pánové pili šampaňské. Láhev stála 7 korun. Nepili z malých skleniček jako to jiní v dobré náladě dělají, ale ze sklenic půllitrových, jako se pije pivo. Při tom velmi hlasitě rozmlouvali česky, jen někteří zavadili do této hnusné řeči také slovenštinou. Z toho patrno, že v této kumpanii byli Češi a panslávi; nikoliv Slováci, poněvadž Slovák ví, že každý dech Čechův je otravující. A jak se tito panáci sešli tu v našem městě, tu v Uhrách. Jak? Nuže, bude prý zde založena panslávská banka a tito šampanisté už předem propíjeli kůži Slováků zvolenské stolice. Dohovořili se, že budou odírat naši chudinu, naši bídnou Slovač! Čech chce dobře žít. K tomu potřebuje peněz. Nejsnáze shromáždí se peníze v bance. „Trasoritka" (nevíme koho poctivá „Krajan" tímto titulem) už dávno běhal po stolici a lapal Slováky, jako my chytáme myši. Domlouval, aby koupili účastiny (akcie) čili jak se česky řekne „renty" (!) Mnozí dali se svést. Ale co z toho bude? Vždyť chudobná Slovač brzo opláče těžce vymozolené peníze. Ano tito páni nejdříve seberou smetanu, potom sbírané mléko prodají na podporu hnusné vlastizrady to je panslávštiny a Slovákům za drahé peníze prodávají kyselou syrovátku. Největší užitek budou mít z banky Češi a co zůstane věnuje se na volby a jiné panslávské věci a Slováci, kteří si účastiny koupili odejdou s prázdnou.

Tato banka má být umístěna v domě jednoho advokáta. Tím jsme už všechno řekli. Kanceláři se vede zle, tedy třeba jiného chleba. Ale či fiškál se stará o každodenní chléb mizerné Slovače? Je-li přítelem chudiny ať utrácí ze svého, ne z peněz lidu, ať nestaví banky. které slouží jen panslávštině. Advokát, bankéř, pán, pijan šampaňského nemůže býti přítelem lidu. Slováci, kam jste ztratili rozum? Či nevidíte, že vás tito páni chtějí v niveč obrátit? Sto čertů vás tak neodře, jako ta banka. V našem městě máme takové banky, že vám dají lacinější půjčku nežli panslávské. Vaše směnky půjdou do Prahy a z tohoto hnízda dostanete peníze, za něž budete platit ohromná procenta. Z vašich procent nejdříve si vezmou Češi, potom banka, ti známí vůdcové a na konec panslavština. Když bude volba poslance, vypovědí vám půjčku, nebudete-li hlasovat pro panslávа. Ano už se to stalo, že v takovém případě majetek Slováka přišel na buben.

Proto vám srdečně připomínáme, chraňte se této banky. Renty nekupujte, půjčky tam

nehledejte. Jakmile se dostanete do rukou těmto pánům, hned můžete vzít žebráckou hůl. Potřebujete-li peníze, obrafte se na naši redakci, ta vám opatří peníze dle zákonného úroku. Vždyť v Americe slovenský spolek oklamal mnoho tisíc vdov a sirotků. Dejte pozor, abyste nepochodili také tak. I banka Tatra jde s kopce a Rovnianek v Americe nemůže její pád zadržet. Tato banka bude pro Slováky provazem k oběšení. Ale vy nejste tak hloupí. aby jste se dali svésti. Když vás takový buřič navštíví, vysmějte se mu. Ať vám bůh všemohoucí osvítí rozum!"

Ale „Krajan" pěstuje i vysokon politiku. Čechům může při tom jen lichotit uznání, jaké vynikající postavení požívají v dnešni situaci. Článek má titul: „Kdo chce válku?" Nuž, kdo jiný než panslávi hlavně Češi, kteří se chtějí zmocnit Slovenska.

Praví: „. . . Víme všichni, že na prosbu vykutálených Čechů v Rusku v Petrohradě v prosinci 1907 měli se spojit všichni panslávi. Ruský car rád by byl dovolil toto shromáždění, ale bál se veřejnosti, aby Evropa nezvěděla, že podporuje panslavismus. Češi však s tím nebyli spokojeni, proto v roce 1908 v Praze zřídili kongress. Ale Češi tolik štourali do cara (!), že se teď vyslovil, že bude podporovat Srbsko. Češi a Rusové tvrdí, že car proto musí pomáhat Srbsku, sice by Rakousko-Uhersko počalo panovat na Balkáně. Naše země a Rakousko chtějí se spojit s Egejským mořem (?!) a Berlín chce být spojen s Bagdadem (snad nějaký nový plán Gross-Berlína). Tyto poměry by zajisté podporovaly náš obchod, čeho by ovšem naše říše potřebovala. Že by se maďarstvo tím dále rozšiřovalo, co do toho je carovi? My se mu do jeho věcí nemícháme. Ale naši vlasti, našemu národu velmi závidí Češi. Tito panáci, knedlíky a pivem nadutí, rádi by se roztahovali i u nás na Horňácích. (Horní Uhry).

Češi se bojí toho, že Rakousko-Uhersko podrobí si za nedlouho Srbsko, jako Bosnu a Hercegovinu. Pravda, potom budou musit Češi mlčet a u nás by bylo již teď nejlepší každého takového panslávа vyhnat do Prahy".

Podobnými moudrostmi živena jest celá třída obecních notářů, učitelů a není potom divu, že Češi bývají tak srdečně v Uhrách přijímáni.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ

Martinská spořitelna. Akciová spořitelna v Turč. Sv. Martině usnesla se na valné hromadě dne 28. února zvýšit základní kapitál ze 171.600 K na 480.000 K. Spořitelna má v režii známou továrnu na nábytek z ohýbaného dřeva v Turč. Sv. Martině.

*

Boykot proti slovenskému národovci. Boykot maďaronské společnosti v Lučenci proti slovenském národovci, dr. Bazovskému, nabývá stále ostřejšího rázu. Na provolání k boykotu, veřejně plakatovaném, podepsalo se kromě starosty města a policejního kapitána, asi 150 předních lidí, mezi nimi hlavně úředníci peněžních ústavů. V čele štvanice stojí gymnasijní profesoři, kteří nechávají žáky celou noc hýřit, jen když při tom ohrožují klid dr. Bazovského. Dům jeho jest jako v obležení. Každého dne jest pokryt vyzývavými nápisy a pokálen různým způsobem. Žena dr. Bazovského byla z návodu jednoho profesora studenty veřejně insultována. Policie ovšem přihlíží k těmto zjevům docela nečinně. Ujali se dr. Bazovského jediné místní socialisté, s jistým úspěchem. Sveřepý teror na to poněkud umlkl. Přes to žena vůdce lučenských socialistů, dr. Gyilkošová, byla studenty přepadena. Sám starosta města hrozil, že dá dr. Bazovskému dům demolovat, třebas prý se tím dopustil nezákonnosti. Slovenský lid v okolí chápe se v sebeobrané též boykotu, žádá si seznam těch kupců, kteří boykotují dr. Bazovskeho, aby jim to odplatili. Příčinou všeho jest, že dr. Bazovský založil v Lučenci peněžní ústav, čímž odpadne mnoho výdělku maďaronským ústavům, které braly 10, 12 i 14 procent.

*

Dr. Pavel Blaho v Uh. Skalici zřídi kancelář pro informaci o obchodních a průmyslových poměrech na Slovensku. Odporoučí se tato informační kancelář zvláště těm českým obchodníkům, průmyslníkům nebo hospodářům, kdož hledají informaci o západním Slovensku (stolice Nitra, Trenčín, Prešpurk).

*

Ustredná banka úč. spoločnosť v Budapešti, Budapest, VIII., Rákóczi-út 43. Dávame Vám týmto na vedomie, že dnešným dňom začala účinkovať naša ústredná banka účastinná spoločnosť v Budapešti, zaznačená v sozname firiem u kr. obchodného a zmenkového súdu v Pešťbudíne dňa 16. februára 1909. po čislom 18778/1909. Ústav náš začína pôsobiť so základným kapitálom koron 200.000, pod vedením nasledujúcej správy: Fr. Skyčák (dielovedúci správca), veľkoobchodník a snemový poslanec v Pešti; Milan Hodža, redaktor a snemový poslanec v Pešti; M. Metod Bella, farár a snemový poslanec v Trnovci; Dr. J. A. Wagner, úradník poisťujúceho ústavu v Pešti, Vladimír Makovický, správca Úvernej banky v Ružomberku a Dr. Ľudevit Bazovský, pravotár a správca Všeobecnej banky v Lučenci. Správa táto navrhuje najbližšiemu valnému shromaždeniu v marci 1909, doplniť sa na taký spôsob, že budú jej členmi ešte: Dr. Aurel Vlad, snemový poslanec a zastupitelia viacerých českých i srbských peňažných ústavov. Ako úradníci administrujú dosiaľ Ustrednú banku: Slavko Popovič, býv. šéf reeskomptného oddelenia viedeňskej filiálky Ústřednej banky českých spořitelen a Viliam Hrušovský, býv. úradník brnenskej filiálky tohože ústavu. V dozornom výbore našeho ústavu zasedajú: Dr. Julius Markovič, správca Ľudovej banky v Novom Meste n. V., Viliam Pauliny, účtovník Zvolenskej ľudovej banky, Kornell Stodola, továrnik v Lip. Sv. Mikuláši a ako náhradní členovia: Andrej Thomesz, hlavný účtovník Úvernej Banky v Ružomberku a Ivan Thurzo, účtovník Ľudovej banky v Námestove. Ústredná banka začala účinkovať v tom obchodnom kruhu, ktorý jej valné shromaždenie v stanovách nasledovne určilo: (Stanovy, IV. hlava: Cieľ i predmet podniku §. 11.) Cieľom a predmetom podniku je: prevádzať všetky bankové a peňažno-úverné obchody, menovite: prijímať vklady na zúrokovanie; eskontovať zmenky a cenné papiere; dávať čím lacnejšie požičky na obligácie so zaručením, na hypotéky (zeme, domy atď.) a na běžné účty; zakladať podniky hospodárske, priemyslné i obchodné; kúpa i predaj cenných papierov, peňažných druhov a podobných cenností; reeskompt; sprostredkovanie obchodov s tovarom a inkasso cudzích požiadavkov; súčasne oznamujeme, že vezmeme do obchodu aj splátky z Ameriky, ktoré v každom prípade bezpečne dopravíme na udané adresy v Uhorsku. Uvádzajúc Vám toto na známosť odporúčame sa na prevádzanie týchto obchodov tak jednotlivcom, ako aj peňažným ústavom a poukazujeme na to, že sostavenie tak správy, ako aj úradnictva Ústrednej banky poskytuje bezpečnú záruku za odborné a presné vedenie všetkých našich obchodov.

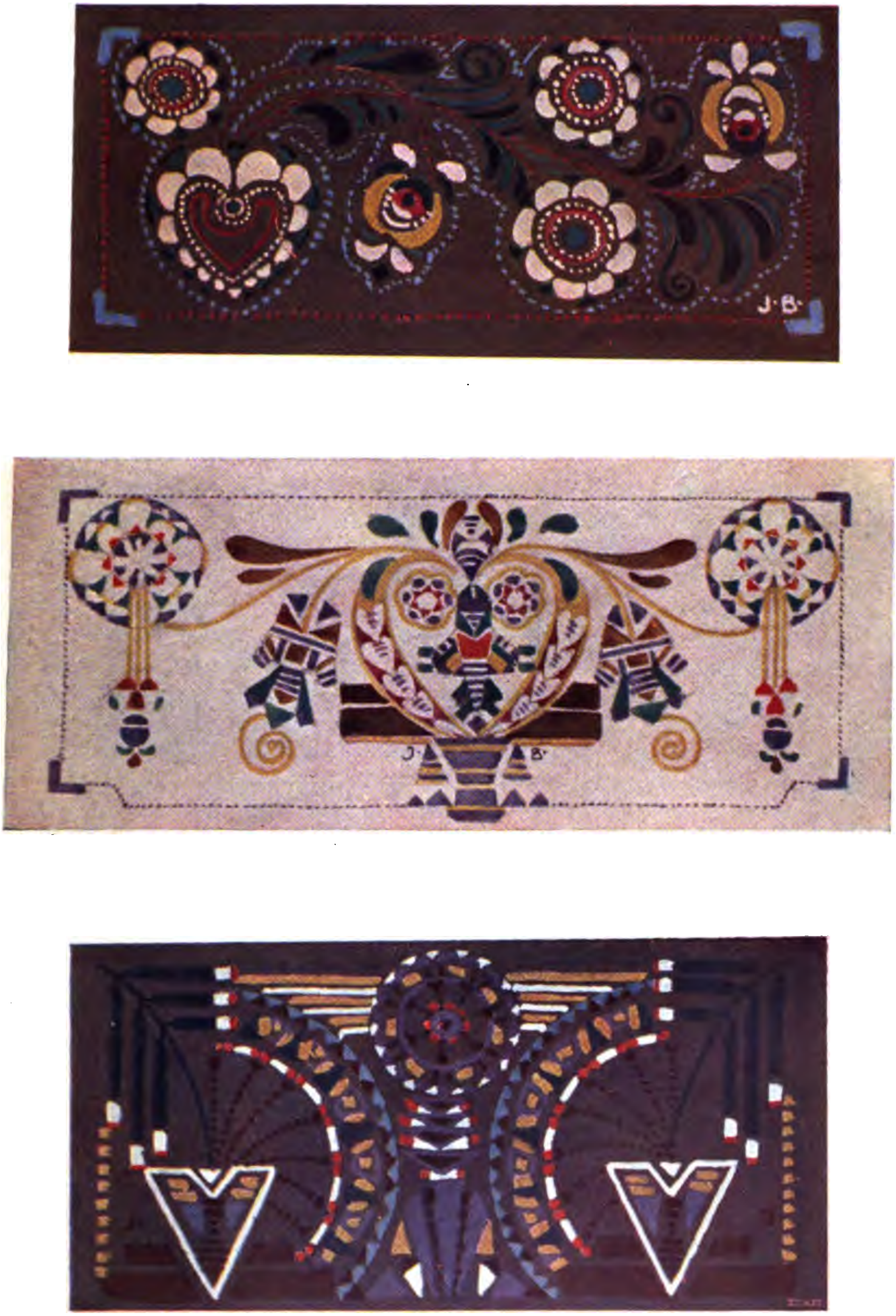
Vydavateli „Našeho Slovenska" A. Reisovi udělena byla c. k. místodržitelstvím koncesse knihtiskařská pro Prahu-Král. Vyšehrad a zařídí tento k podzimu vlastní knihtiskárnu. Snad bude míti pak revue naše tím pevnějšího základu; ovšem musí i odběratelé naši co nejsprávněji povinnost svou naproti nám konat.

*

Provolání k našim bankám, záložnám a průmyslovým závodům s akciovým kapitálem a všem přátelům slovenského lidu! Jest doba, kdy se konají roční valné hromady a ze zisku se část věnuje dobročinným účelům. A tu přicházím s prosbou. Na Černovském kostelu, jenž byl posvěcen krví, slovenskou, vázne dluh 25 000 K. Není odkud platit. Hlinka, jenž je původcem stavby kostela, je ve vězení Szegedinském a nemůže se o zaplacení dluhu starati. Jeho bratr a rodina chudí lidé jsou podepsáni na směnkách, hrozí jim exekuční prodej všeho, jsou v hrozněm postavení. Hlinka sám následkem toho trpí duševně i tělesně. Není zajisté třeba líčiti, kdo Hlinka jest, také historie Černovského kostelíka je celému národu známa Ukažme nyní skutkem svou lásku Hlinkovi. jenž pro svůj národ již 20 měsíců je vězněn v Szegedině a ještě 20 měsíců má trávit ve vězení. Příští týden bude opět postaven před porotu a je připraven, že mu ještě nový trest, naloží. — Ulevme mu v jeho starostech o zaplacení dluhu, jenž vázne na Černovském kostele. Sejmemež s něho velkou starost, která ho připravuje o spánek! Dotazy adresovány buďtež na administraci „Našeho Slovenska" (Praha-II., Vyšehradská třída 39 nové), která podá bližší zprávy.

Bohumil Simonides, farář.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor ANT. REIS. — Knihtiskárna OTAKAR JANÁČEK v Praze, Jáma č

Jul. Bous: Ukázky slovenského ornamentu.

SEŠIT 7. · DUBEN 1909. ROČNÍK II.

REVUE

NAŠE SLOVENSKO.

Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

ČESKOSLOVENSKÉ SNAHY.

I. Čo je národ, národnosť, kmeň a reč. — II. Ideelný podklad slovenčiny a príčiny rozlukové. — III. Protidôvody. — IV. Snahy po jednote československej. — V. Povinnosti Čechov ohľadom Slovákov. — VI. Naše politické nedostatky. VII. Doslov.

I.

Dlhoročné horovanie a intesívna práca zástancov a apoštolov československej myšlienky, alebo ako to nazývame československej vzájomnosti, prinieslo konečne toľko ovocia, objasnilo a usnadnilo myšlienku teoreticky a prakticky na toľko, že dnes možno pokročiť o krok ďalej a program československej idei určiť definitívne.

Hovorí ľudské príslovie: ľahko rozdvojíš, ale ťažko spojíš. Nepomerne ľahšie boló vytvoriť a sostaviť slovenskú gramatiku bernolákovskú alebo stredoslovenskú svojho času, ako teraz po temer 100 ročnom vývine spojovať čiastky, keď i nie heterogenné, ale predsa nepomerne viac odcudzené, oddialené od seba. Otázka rozdelenia literárneho česlovenského kmeňa je ťažkým problemom sociologickým a neraz sa ešte rozvadia učenci a politikovia preto Kto rozrieši túto nadmieru ťažkú úlohu, kto spojí tieto dve vetve v jedon kultúrny a národohospodársky celok, ten vykoná väčšie dielo, než vykonali Štúr, Hurban; Hodža.

Riešenie tejto nadmieru vážnej otázky — zdá sa mi byť podmienené dvoma podmienkami: zdárne riešenie ideelného podkladu národného a kultúrneho života slovenského, ďalej dobré vystihnutie úlohy a oprávnenosti slovenskej, samostatnej reči spisovnej. Otázka politická síce tiež tanguje riešenie československej myšlienky, ale dľa mojej skromnej mienky ďaleko nie tak veľmi ako dve prvé.

Čo je národ? Dľa Hurbana Vajanského „Bohom daná forma, rozvitá z embrya rodiny“ *) a národnosť je dľa Marka Daxnera „v sebe povedomý život národa jako osoby človečenstva.“ **) Tieto dve karakteristické definície viacej menej vyplývajú z onej školy nemeckej, do ktorej chodili naši otcovia a učili sa od Herdera. Tak podobne chápal Herder národnú myšlienku ako ethickú a kultúrnu jednotu a biologickú silu. ***) Národ je tvar prírody,

*) „Národnie Noviny“ 28. jan. 1909.
**) „Peštb. Vedomosti“ I. ročník, 3. číslo.
***) Masaryk: Česká otázka str. 98.

rodina vo veľkom, prirodzeným organizmom, (eine Abstammungsgemeinschaft): „Ein Volk ist sowohl eine Pflanze der Natur als eine Familie, nur jenes mehreren zweigen." *) Túto čisto biologickú, bych tak povedal naivnú definíciu doplnil neskorej natoľko, že pod národom myslel zvláštnu kultúrnu a tvoriacu silu, ktorá sama zo seba vie vytvoriť istú kultúru etickú i ästetickú. Herder bol prvým a najsilnejším hlasateľom moderného nacionalismu **) a síce tak zvaného humanistického, romanticko-citového. Novodobý imperializmus neni pôvodu Herderového. Nie divná je preto veľká oddanosť našich buditeľov najmä Kollára a Štúra Herderovským myšlienkam a zásadam. Kollár považuje národ za nádobu ľudskosti a Slovan to znamená toľko, čo človek. ***) A národovcom byť, to znamená dať sa do služby ľudskosti, čistého kresťanstva. Svornosť, láska má panovať medzi ľudmi a národami a konkurencia nech je dovolená iba na duševnom poli. Pochop národa a národovstva je Kollárovi akási hyperidealistická poesia a syntesa ľudskej spoločnosti. Každú vypínavosť na úkor iného národa považoval za barbarizmus a následkom toho, že i Nemci vtedy nemali jednotnej politickej vlasti, práve tak ako Česi a Slováci, poťažne Slovinci, Horvati, Poliaci, abstrahoval pojem národnosti úplne od pojmu lokálneho, geografického a oddal se úplne citovej politike a iba ideelného ponímania národnosti. Patriotism Kollárov je čiste herderovská Vaterlandsliebe, ako blízka príbuznosť medzi jednotlivými členami národa. Národovcom je, kto celý národ v srdci nosí nie geogr. alebo politický pojem istej oblasti je naša vlasť; ďaleko viac musí človek milovať veľký, živý rozumom obdarený národ než krajinu, štát atď. †)

A táto definícia národa je uznaná i dnes na celom Slovensku za jedine správnu. Kdekoľvek sa sídeme v literatúre a žurnalistike slovenskej s podobným teoretickým rozjímaním, všade sa považuje národ slovenský za summu krvou príbuzných, svojej národnosti viacej menej povedomých ľudí, ktorí sa pridŕžajú svojej národnosti z príčin mravných a ästhetických. A predsa je táto definícia veľmi nedostatočná, terajšej doba nezodpovedajúca, náš národný vývoj hatiaca.

Národ a nácia (Volk und Nation) boly dľa mienky starších juristov a filosofov viacej menej stejnocenné pojmy. Národ (nácia) bol súčet všetkých istý štát obývajúcich ľudí. Ešte v 60. a 70. rokoch tento názor panoval u mnohých učencov. A maďarskí učenci a politikovia do dneška sa pridŕžajú tejto difinície, ktorá u nich našla v Eötvösovi a Deákovi účinného propagátora. Práve pod vplyvom Eötvösovým definoval roku 1879 Gumplovič náciu (poťažne nationalitu, jak sa zdá u neho identické pochopy) als ein durch ein gemeinsames Staatswesen hervorgebrachte und geförderte Kultur und Interessengemeinschaft,

*) Herder: Ideen zur Geschichte der Menschheit 9. Buch. K. IV.

**) Masaryk: Česká otázka str. 98.

***) Kollár: Spisy I., 477. „Národ tak považuj jediné jako nádobu lidství, a vždycky, voláš-li: Slavjan! nechť se ti ozve člověk."

†) Kollár: Spisy III. 23.
„ Kázne a reči II. 491.

die sich nicht immer und nicht notwendig in einer gemeinsamen Sprache auszudrücken braucht.*) Ač práve toto vysvetlenie naskrze nie je správné, uvádzam ju ku lepšiemu porozumeniu mojich ďalších vývodov.

Novodobí vedátori rozdelujú veľmi presne pojmy národa (nácie) čo politický celok a národa čo národnosť, nacionalitu v smysle rassovom, kmeňovom a kultúrnom. Politický národ môže byť súčasne i anthropologickým a kultúrnym pojmom (francúzsky, španielsky, nemecky národ), v Uhorsku je to iba politický, štátny výraz. V stredoveku užívajú spisovatelia slovo natio na miesto ordo, alebo societas, nakoľko šľachta predstavovala národ politicky i kultúrne. Užívanie slova národ je preto nepresné a pre nás Slovákov priam osudné, nakoľko pojmy národa a národnosti stavajú politikovia panujúceho národa do akejsi subordinovanej odvislosti. A predsa sú tieto dva pojmy kvalitatívne úplne rozdielne. Národ je vraj dačo lepšieho, národnosť prevyšujúceho, preto je povinnosťou každého pridávať sa k národu a nie k národnosti. Tento logicky nesmysel hlásajú učenci à la Kmety s katedry universitnej.

Ale každá nacionalita (ak neni súčasne národom politickým) chce sa stať politickou, štátotvornou (nech odpustí ct. čitateľ, že toto nesmyslné slovo užívam) a preto nemožno lpeť na čisto rassovej kmeňovej definicii. To ovšem musím hneď na tomto mieste podotknúť, že úplne určitú a všeobsiahlu definíciu národa (národnosti) dať nemožno, lebo dnes už ani pyrenejskí Baskovia, ani Irčania, ani cigáni nie sú čisto rassovým kmeňom; família vo veľkom, rozvitá z embrya rodiny (ako sa úplne mýlne Národné Noviny vyjadrujú). Pri neustálom križovaní národov nenajdeš anthropologicky čistého Maďara, Nemca, Slováka alebo Čecha. Čisto rodinných vztahov najdeš iba v dedine, alebo nanajvýš na pomerne malom okolí niekoľko dedín. Slovák z východu sa naskrze necítí krvne príbuzným so Slovákom zo západu a naopak. Krvné príbuzenstvo môže byť na národnom pohraničí slovensko-maďarskom, alebo nemeckom velmi vyvinuté a predsa cíti sa Slovák Slovákom, Maďar Maďarom. Takéto nevedecké a nelogické frázy neslobodno medzi intelligenciu istého národa, na nižšom stupni vývoja kultúrneho stojaceho, rozširovať, poneváč to intelligent i tak neuverí a pri dnešných národnostných treniciach tým ľahšie svoju slabosť, renegátstvo, nekarakternosť omluví.

Ovšem na začiatku historickej doby možno o krvnom príbuzenstve kmeňov hovoriť, kadenáhle sa utvoril z nekoľko kmeňov národ v širšom slova smyslu a sorganizoval sa v istú politickú a literárne-rečovú jednotu, vtedy už možno o krvnom príbuzenstve len ako tradicii z dávno minulých časov hovoriť. Rassove čistých národov v Europe temer nieto. Kmeňové, krvne príbuzenské povedomie má teda istú tradicionálnu hodnotu, ktorú treba udržať, menovite v krajoch národne neuvedomelých. Ako prostriedok agitačný medzi pospolitým ľudom sa dá dobre využiť.

Veda ale žiada presnejšieho určenia a čiste logicky empirické poznatky. Národ (Volk, nemzet) možno považovať ako rasu, kmeň, čo prírodovedeckú,

*) „Recht der Nationalitäten und Sprachen in Österreich“ str. 289.

ethnologickú jednotku; ďalej čo politickú jednotku, konečne ako kultúrny útvar, majúci predne svoju literárnu reč, literatúru, umenie, hospodársky blahobyt natoľko, že si svoju neodvislosť do istej miery zachovať, potažne svoju národnosť nielen na dlhú dobu pred zánikom zachrániť, ale i na iných rozprestreť a rozšíriť môže. Národ ako kultúrny útvar (politická neodvislosť neni práve nutná) musí byť schopný života, vývoja a assimilačnej sily. Talianskí sociologovia a národovci vytvorili celú literatúru o národe, nacii, nacionalite a uvádzajú následujúce hlavné vlastnosti a známky národa: spoločné územie (elemento geografico), spoločný pôvod (razza), spoločná reč, spoločné mravy a obyčaje, spoločná historia, spoločné zákony a spoločná viera.*) Zaisté sú tieto vlastnosti príznačné u každého národa, ale na prvý pohľad videť ích nedostatočnosť, neúplnosť, ba v mnohom i nesprávnosť. N. pr. spoločné zákony, spoločná viera, spoločne územie naskrze nedefinujú národ. Ani spoločná reč a spoločné mravy a zvyky — obyčajne tie nejlepšie znaky národa — nemusejú byť rozhodujúcou vlastnosťou istého národa. Amerikáni a Angličania majú spoločnú reč a predsa sú to dva rôzne národy, podobne i Irčania a Angličania, ba do istej miery i Škoti, dalej Australci, Španielci a Mexikáni, Portugalci a Braziliáni, Dáni a Norvegovia atd.

Pri tom všetkom sa považuje všeobecne reč za rozhodujúcu známku národnosti a menovite národy ohrožené húževnate sa jej pridŕžajú. Priam šialeným konservatismom lpia na nej. Je to posledná bašta individuality národnej, keď tú ztratíme, zahynieme úplne, vtopíme sa do mora zabudnutia a ničoty. Čistá poesia, už to slovo slovenčina a tie najčistejšie city nášho srdca sa vzbudia pri hesle „za tú našu slovenčinu.“ Jak dojímave, čarokrásne sú Hurbanove, Heydukove, Hviezdoslavove piesne, opevujúce zvučnosť a krásu slovenskej reči. A rumunský básnik velebí podobne svoju materinskú reč.

Čistá reč je rumunčina
pekná veru, sladká je,
v žiadnej inej na tom svete
není toľko harmonie.*)

Keby tedy i reč nebola neomylným znakom národnosti, býva obyčajne význačným znakom národa a je dľa našich dnešných pochopov jeho najvzácnejším pokladom.

Jak ťažká je otázka stručnej a úplne presnej definície národa a národnosti, videť i z toho, že ani subjektívny náš cit, naša vôla ku národu, ktorú nemeckí a maďarskí učenci za rozhodný znak národnosti považovali, neni rozhodujúcim momentom. „Môj národ sú tí, ktorých považujem za môj národ (Volk), ktorých považujem za svojích, ku ktorým sa cítim byť priviazaný nerozlučiteľným sväzkom“ — tak definuje národ ostroumný Rümelin.**) Touto definíciou by ku maďarskému národu patrili nerozlučitelne a skutočne všetci

---

*) J. Neumann: Volk und Nation, str. 54; Otto Bauer: Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, str. 130.

**) Limba ruminésca. (Neuman, str. 57.)

***) Neuman, str. 62.

maďaroni a „Uhri“, ktorí ani len maďarsky poriadne neznajú, a len z osobných alebo polit. príčin čiste sobeckých sa pridávajú k „Uhrom.“

Z toho videť, že presne sa nedá pochop národa vystihnuť, práve tak, ako nemožno úplne presne mládenca od muža rozdeliť. Pojmy starý mládenec, mladý ženáč sú toho dôkazom. Reč, zvyky, mravy, anthropologické vlastnosti, spoločná historia, spoločné cítenie atď. môžu byť a obyčajne i sú hlavnými príznakmi národa a pri každom národe vyniká buď jedna lebo druhá vlastnosť.

Vo všeobecnosti možno prijať definiciu Neumanovu, dľa ktorej je národ (Nation) väčšia skupina ľudí, ktorí na základe zvláštnych kultúrnych výkonov zvláštnu spoločnú bytnost (Wesen) si nadobudli, ktorá sa na väčšom území od pokolenia ku pokoleniu prenáša, dedí. Obšírnejšie to možno povedať: Národ je väčšia skupina ľudí, ktorí na základe zvláštnych kultúrnych výkonov, menovite v literatúre, umení a vedách, alebo v politickom ohľade zvláštnou spoločnou bytnosťou sa stali, ktorá sa na väčšom území od generacie ku generacii dedí a menovite javí v spoločnej kultúrnej reči, spoločných rázovitých ťahoch, spoločných náhľadoch, mravoch, zvykoch a konečne v dobre vyvinutom cite a vôli spolupatričnosti. Ačpráve i táto definicia práve tak ako i Bauerova (Die Nation ist die Gesammtheit der durch Schicksalsgemeinschaft zu einer Charaktergemeinschaft verknüpfter Menschen) není úplne presná, zdá sa mi byť predsa najlepšia.

V tomto smysle vypukle definuje národnosť český spisovatel Jozífek hovoriac, že „národ národem činí jeho kultura a živnosť — nikoli jazyk, společenství činnostní — ne jazykové. Společenství jazykové právě býva jen následkem společenství činnostního.“

Tým sme už naznačili, že reč sama v sebe, nemôže byť jedinným podkladom utvorenia sa samostatného národa, i keby bola najideálnejším odleskom národnej spoločnosti. Tým viac reč taká, ktorá sa teprv tvorí, ktorá je iba pod rukou pilných filologov a ethnologov. Naši buditelia a terajší pestovatelia spisovnej reči slovenskej viac instinktívne než rozumove chápali utvorenie samostatného literárneho jazyka. Riešenie ideového podkladu osamostatnenia slovenského národa je veľmi vážnym problemom a na jadro mu možno prísť iba podrobnou analysou vedeckou. „Povstáva otázka, či sú malé literatúry — píšu Národnie Noviny č. 31, 1884 — oprávnené, či neznamenajú ony škodlivé roztrieskanie síl, jak produktívnych, tak konsumujúcich. My myslíme, že majú ony právo jestvovania (popri veľkých literatúrach práve tak), jako má právo jestvovať kvetami pestrá tráva popri dubovej hore . . . Jazyky svetových literatúr, pri všetkom vývine a dokonalosti, nemôžu vnikať do subtílnych tajností bytu národov. No malé literatúry majú len tak význam, jestli chrbtom opierajú sa o mocnú, súrodnú, duchom svojskú veľkú spisbu Bez nej nič nevykonáš. Ony majú byť doplnením veľkolepého obrazu krajiny, jako ona tráva, oné kvety. Harmonia takáto zväčšuje ich význam . . . Naše malé spisby majú len dotedy oprávnenie, dokial nezvlečú zo seba slaviansky ráz . . . ony len tak môžu byť osožné a zabezpečené, keď vždy čerpať budú z velikej spisby čerstvé prúdy. My nestvoríme nový svet, origi-

nálny, samosvojský... V tomto smysle, myslíme, majú i malé literatúry svoje oprávnenie. Knihy nie sú ešte literatúrou, verše nie sú ešte poesiou... A na inom mieste vraví pisateľ: „Bez všetkej pochybnosti, len veľká spisba môže dosiahnuť vysoké ideále, stať sa nosičom pôvodných samorostlých myšlienok vo vede, poesii a spoločenskom živote. Duchovný a hmotný kapitál, potrebný k takému dejstvovaniu, je tak ohromný, že požaduje napnutie síl premnohých, k jednomu cielu ženúcich sa pokolení... Len mnohomillionový, duchovne slobodný, jazykom spisovným zvíťaziviší nad nárečiami, spojený národ môže dosiahnuť prvostupňového významu v duchovnom koncerte vzdelaných národov. Malé literatúry voždy budú mať význam úzky, provinciálny.“*)

Citoval som Národnie Noviny náročky, poneváč ích redaktori najhúževnatejšie bránia samostatnosť a neodvislosť národnej bytnosti slovenskej, nikto ich nebude podozrievať z čechofilských a československých jednotárskych snah. Odvolávam sa na tieto klassicke slová „Národných Novin“ i preto, že sa na základe ích možno najvypúklejšie zovrubne posúdiť a určiť ideový obsah slovenčiny a z toho vyplývajúci pomer náš slovenský ku Čechom.

Z týchto slov vyplýva druhotriedny ráz spisovnej reči slovenskej ako kultúrny činiteľ. Ona má oprávnenosť len provinciálnu a len nakoľko je schopná isté subtility národného bytu vystihnúť. Neni ona schopná, aspoň nie dnes, vytvoriť samostatnú, silnú, svetodejnú, originálnu literatúru, ona môže byť len odleskom malého národa, a aj to len nakoľko sa bude držať slovanského rázu, neodcudzí sa sama sebe. Oprávnenosť slovenčiny môže byť predsa len relatívna a musí sa opierať chrbátom o inú mocnú slovanskú spisbu.

Slovenčina je nepochybne súcejšia pre našu národnú prácu, menovite buditelskú prácu, než čeština. Už i z praktických príčin sa jej musíme pridŕžať. S češtinou by sme dnes na Slovensku toľko nevykonali, čo zo slovenčinou, ona má mimo toho horenaznačenú missiu z duše slovenského ľudu a jej krásnoliterárne nadaných synov vyvierajúce umelecké a etické, prípadne i vedecké plody zachovať a vypestovať, zkrátka ona nám je prostriedkom ku cielu. Cielom sama pre seba, neni, ani umeleckým ani etickým (Selbtzweck). Národ slovenský sa naskrze nekryje s rečou slovenskou, t. j. s rečou spisovnou. Dualizmus rečový národa československého neni dnes utopiou, ale docela prirodzeným výsledkom sociologického a ethnologického pochopovania národných individualít.

(Dokončení.)

JAN KARNÍK:

MARTIN KUKUČIN.

Črta literární.

Zvýšený zájem o Slovensko, jejž podařilo se u nás konečně vyvolati v širších vrstvách národa, nezůstává bez odměny interessentův. Objevujeme v bratrské zemi pod Tatrami nové, dosud nám neznámé hodnoty.

*) Citoval som dľa Ed. Gullerového prekladu Czambeiovej brožúrky: Minulosť, pritomnosť a budoucnosť československé národne jednoty, str. 26.

Platí to arci předem o literatuře. Z novodobého písemnictví slovenského býval u nás do nedávna populárním pouze Sv. Hurban Vajanský a to ještě jen částí svého belletristického díla, novelkami vyšlými svého času v Ottově Laciné knihovně a románem „Suchá ratolest", vydaným v české úpravě u Beauforta. Méně známy zůstaly u nás vzácná kniha veršů „Tatry a more" a veliký román „Kotlín". Teprve Sobrané diela Vajanského, v nichž plně odhalí se celá bohatost a lepotvárnost jeho ušlechtilého ducha, jelikož objevily se v době roznícené touhy po užším splynutí se Slováky a jejich kulturním životem, našly vřelejší přijetí u české veřejnosti a doufám, že i živější pozornosti na knižním trhu. Ještě padesáté narozeniny Hviezdoslavovy, tohoto kouzelného zlatotepce slovenského verše, přešly u nás před desíti lety bez živější ozvěny, ačkoli životní dílo básníkovo stálo již tehdy téměř hotovo v plné své ryzosti a kráse. Dnešní zvýšený zájem o Slováky dosvědčuje i letošní jeho jubileum. Nejen, že všechny listy literatuře blízké věnovaly tvorbě Hviezdoslavově výstižné a obsažné články oslavné, i ve veřejnosti české všude, kde tepna kulturního života bije mocněji, vzdán hold vznešenému geniovi a jeho dílo stává se i u nás majetkem aspoň těch, kteří i v těchto poesii nevlídných časech zůstali ctiteli krásné mluvy básnické.

Konstatujíce se zadostiučiněním, že pro zdomácnění dvou předních spisovatelů slovenských ve čtoucím publiku českém učiněny byly již úspěšné kroky nejnutnější, chceme zároveň upozorniti na třetího, jim sourodého autora, Mart. Kukučina, jehož jméno bude u nás mnohým i horlivějším čtenářům novým objevem z té tajemné, zakleté země slovenské. Z ohniska slovenského literárního života ve Sv. Martině ohlašují právě, že chystá se vydání sebraných spisů Kukučinových. Jest tudíž na čase, promluviti stručně o literárním významu tohoto třetího sloupu slovenské literatury. Spolu s kongeniálními duchy Vajanského a Hviezdoslava tvoří Kukučin zářící souhvězdí, jehož i my, při veškeré své bezradnosti přece jen šťastnější bratři můžeme Slovákům záviděti.

Martin Kukučin jest z této trojice nejmladším a nám Čechům nejbližším. Kdežto Vajanský i Hviezdoslav nabyli vzdělání svého v okolí nám nepřátelském, na školách maďarských a německých, prožil Kukučin (vlastním jménem MUDr. Matěj Bencúr, roz. 1860) vnímavá léta své mladosti v Praze na české fakultě lékařské. Svazky přátelské a královské naše město s bohatě rozvětveným kulturním životem českým, připoutaly Kukučina nezlomnou páskou k národu českému a Praha zůstala na vždycky drahou jeho vzpomínkám, jak o tom výmluvně svědčí nejedno místo v Kukučinových krásných črtách cestopisných. Ano, Kukučin byl by se stal málem spisovatelem českým, čehož důkazem vesnická povídka z pera Kukučinova, otištěná as před dvaceti lety v Šimáčkově Světozoru.

Bohaté nadání Kukučinovo projevilo se ve třech belletristických útvarech. Jsou to: lidová povídka, román a cestopis. Typem povídky budiž nám zajímavá práce „Dies irae", jež vyšla již r. 1893 v samostatném svazečku. Děj je následující. Rychtář Zima, měkký slovenský člověk, zanechal před lety

v hanbě chudobné, ale jemu láskou oddané děvče, a přiženil se do zámožného statku. Zakládaje obec neustále svými penězi, dostal se konečně do finanční tísně, ze které mu tajně pomáhá půjčkou někdejší milenka, provdaná později za zámožného Masliaka. Sličná Evka, dcera Zimova, miluje Jurku Sýkoru, jehož otec jest zatvrzelý lakomec. Ovdovělá Masliačka, která Zimovi dosud neodpustila, vidí, že blíží se hodina její pomsty. V době všeobecné paniky, před blížící se cholerou, kdy nelze peněz snadno sehnati, vypoví Zimovi dlužný obnos. Následek toho je, že lakomý Sýkora káže synovi, aby upustil od zamyšleného sňatku s dcerou zadluženého rychtáře, avšak Jurka odejde raději od otce necity. Masliačka i Sýkora čekají dychtivě na pád pokořeného rychtáře, ale toho z největší tísně vytrhne mimo nadání dobrý, srdečný přítel Štefko. Masliačce selhalo. Zatím řádí ve vesnici cholerová nákaza a nemoc zachvátí i Jurku, odstěhovaného k rychtáři. V těžké chorobě zatouží sklíčený hoch po smíru se zatvrzelým otcem a rád by ho uviděl. Evka, doufajíc, že Jurko spíš okřeje, když splní se jeho horoucí tužba, pokoří se a jde prosit Masliačku, kterou starý Sýkora chce pojat za manželku, aby starce naklonila k smíru a poslala ho za synem těžce nemocným. Masliačku dojal a usmířil krok Evčin, ona odpouští pro dceru otci, ale Sýkorův hněv nelze obměkčit. Nechce ani slyšet o synovi. Ale přicházejí na něho zlé věci. Část jmění pozbude u žida Mojžíše, s nímž potají lichvařil, ostatek ukraden mu i s ječmenem, do něhož váček se stříbrem byl zahrabán. Pološílený stařec chvátá k rychtáři, jakoby posedlí podezřením, že sám rychtář ho okradl. Ale když ani stopa po ztraceném pokladu nikde neobjevena, hroutí se v starci jeho tvrdé životní zásady, poznává pozdě, že má ještě jiný poklad, kterým dosud pohrdal a který snad již také ztratil, srdce synovo. Vysílen a zlomen klopýtá za nemocným synem, odprošuje rychtáře, kterého tak bídně podezříval a „dies irae“, den či čas hněvu končí se smírem a pokojem svědomí.

Eminentní schopnost tvořiti výrazné lidové charaktery, projevil Kukučin již touto starší svou prací. Postava starého Sýkory jest pečlivě propracovaný typ selského lakomce, kreslený ve velkých rysech, s duší zdánlivě na žulu ztuhlou, tající však pod tvrdým a hrotitým nánosem přece jen lepší, citu přístupné jádro slovenské duše. Slovák nemůže být z kamene.

I četné ostatní povídky a kresby Kukučinovy, roztroušené po kalendářích a časopisech, vynikající trefnou charakteristikou, živým, individuelně zabarveným dialogem, vesměs ušlechtilou, ale nikdy se nevtírající tendencí. Malá morální kázáníčka, sem tam se naskytnuvší, rádi omluvíte, vědouce, že povídky Kukučinovy vycházely v publikacích pro prostý lid, jemuž slovenská kniha nahrazovati musí i školu a má býti jeho rádcem a vůdcem na cestě k lepší budoucnosti.

Kukučin mnoho cestoval po slovanském jihu a zkušenosti své uložil ve znamenitých „Cestopisných črtách“, které vycházely ve čtyřech ročnících Slovenských Pohľadů. Svou uměleckou formou náležejí jeho cestopisy od prvního slova do poslední tečky krásné próse. Jsouce prosyceny svěžím živlem belletristickým, zůstanou vždy četbou zajímavou a hledanou. Autor ce-

Luhačovice: Na lukách.

Luhačovice: Partie na Horní Olšavě.

stoval ve společnosti dvou, tří přátel a črty jeho jsou živě dialogisovány. Sám i společníci jeho mají vřelý zájem o všecky mnohotvárné poměry jižního Slovanstva, stopují záludné kroky jeho zavilých nepřátel i drsných přiživníků a vyměňujíce si o naskytnuvších se aktualitách svoje názory seznamují čtenáře velmi sugestivně se zemí a lidem, na něž ke své hanbě hledíme mnohdy předpojatě skrze skřivená skla německého tisku. Proud české turistiky obrací se nyní utěšeně od sychravých a jednotvárných břehů Severního moře, všude jen Němci okupovaných, k věčně zeleným a lahodně teplým břehům Adrie, kde možno českému turistovi apoštolovati účinně pro základy slovanské vzájemnosti — nuže, všem těmto českým lidem, kteří jedou za jižním sluncem a čarovnou přítažlivostí modravých vln jadranských, doporučujeme jako vhodnou přípravu na cestu, četbu skvostných cestopisů Kukučinových.

Svérázně, namnoze i odlišně od běžných u nás názorů, líčí autor dalmatské pobřeží od Šibeniku přes Split, Dubrovník do Kotoru a na Černou Horu, navštěvuje Rjeku, Štyrský Hradec, Slovanské lázně Rohič a Rogatec a chorvatskou metropoli Záhřeb. Život jižních Slovanů, Slovinců i Chorvatů jest Kukučinovi knihou otevřenou, neboť v povolání svém jako lékař na dalmatském ostrově Braču měl zajisté hojně příležitosti nahlédnouti hluboko do vznětlivé duše jihoslovanské. Rušně a pérem plnokrevného belletristy, líčí Kukučin zejména pestrý lázeňský život v Rogatci a Rohíči, zachycuje portraity zajímavých hostí a věnuje svou pozornost ozdobě tehdejší lázeňské společnosti, velikému apoštolovi Jihoslovanů J. J. Štrossmayerovi. Autor kreslí markantní osobnost jeho tak mistrnou plastikou slova, že vznešený Mecenáš ďakovský žije před vámi v celé své výši a velikosti.

Vrcholem literární tvorby Kukučinovy jest veliký román „D o m v s t r á n i“, uveřejněný v XXII. a XXIII. ročníku Slov. Pohľadů, k čemuž látku poskytl život v chorvatském městečku na pobřeží slunné Dalmacie. Historie z počátku roztomile idylická, mění se osudovým větrem v drama, srdce rozechvívající. Podávám aspoň stručnou kostru dějovou. Do sličné dcerky váženého předměstského rolníka Matěje Berce, zamiluje se jediný dědic patricijského statku, Niko Dubčič, pod jehož otcem kapitánem sloužil kdysi Matěj, jako věrný a spolehlivý námořník. Moudrá a ušlechtilá matka Nikova nečiní vznětlivému synu zřejmých překážek, vyžádá si pouze dvě podmínky, především, že Katica nezůstane déle v městě ve službě, za druhé, že nebude svatba slavena dříve, než rok s rokem se sejde. Prozíravá matka znala výborně synovu povahu a viděla správně do budoucnosti. Během uložené lhůty spadne bělmo oslepující vášně s očí Nikových, mladý muž poznává sám, že prostoduchá Katica byla by v jeho domě květem násilně z mateřské půdy vytrženým, který voní v zátiší, ale vadne na výsluní. Znenáhla a mimovolně odvrací se od selské dívčiny k líbeznému poupěti z kruhů jemu sourodých, jež před jeho očima rozvíjí se v půvabnou bytost, orosenou vonným pelem dívčí nevinnosti.

Nemysliž nikdo, že obsáhlá románová skladba Kukučinova spokojuje se s touto dosti všední fabulí dějovou. Milostný poměr mezi Katicí a Nikem, jeho ryché vzplanutí a znenáhlé vyznívání jest jen pevnou osnovou, kterou

autor sytě protkává zdravým realismem četných episod a ostře řezanou charakteristikou všech súčastněných osob. Vyniká tu především markantní postava Katicina otce, sedláka Mate, tohoto chorvatského „Kmotra Rozumce“, i jeho hašteřivé ale do svých dcer zamilované manželky Jerly. Neméně skvostně portretována jest šlechetná, leč privilegií patricijských žárlivě pamětlivá matka Nikova. Tato šora Anzula a sedlák Mate jsou dvě stěžejní postavy románu, které samy o sobě byly hodny obšírnější studie. Jsou to dva tak krásné zjevy nesobeckých, statečných a velkých duší, že radostno je čísti o nich čtenáři, odvracejícímu se s nechutí od bezradnosti zženštilých hrdinů mnohých moderních autorů.

Stejně výrazně a sympaticky kresleny jsou osoby, hrající role episodní. Zamilujete si obřadného patricije šora Ilju Zorkoviče i jeho milostnou dceru Doricu, nonchalantního doktora s mohutným tělem, dobrodušného medvěda, naleznete zalíbení i v lehkomyslném ale v srdci dobrém Zandomovi, ukrývajícím pod humorným pláštíkem zatrpklé jádro životních zkušeností, a nemůžete se zlobiti ani na toho brutálně naivního Paška Bobicu, soka Dubčičova, jehož upřímná a nezlomná láska ke Katici Bercově podstatně přispívá k harmonickému vyznění celého románu. Rozkošné figurky kupčíka Zandoma a žárlivého Paška Bobice svědčí výmluvně, že autoru nechybí ani koření v literaturách nejvzácnější, totiž jadrný humor, kterým ostatně i „Cestopisné črty“ znamenitě jsou opepřeny.

Vedle trefné charakteristiky a správné ale zbytečně nerozmazávané psychologie vyniká Kukučinův román svérázným líčením chorvatských poměrů společenských i politických a zachycuje lapidárními rysy patriarchální život chorvatského sedláka. Autor nedere se mezi folkloristy, ale zvěčnil mistrovskými tahy malebný a rušný obraz chorvatské poutní slavnosti s velkolepým církevním průvodem.

Kukučin zná život, prozírá bystře jeho záhyby a k závratným hlubinám, střízlivě diagnostikuje, správně odlišuje vznešené od všedního, směšné od bolestného a věčné od marného. Erotické vzplanutí mladého muže není mu ještě alfou a omegou všeho životního vlnobití, jak by nám chtěli namluviti autoři, kteří hrají jen na této jediné struně. Jadrnému obsahu svědčí i obratný, svěží a vtipný způsob vypravování. Autor líčí tak živě a bezprostředně, že celá historie odehrává se v nenuceně seskupených obrazech přímo před zrakem čtenářovým.

Z předních literárních historiků českých psal o Kukučinovi Jaroslav Vlček do Naučného Slovníku Ottova, kdež čteme tuto charakteristiku: „Skutečný neidealisující fotograf lidu slovenského je novelista Martin Kukučin. Od dvacíti let tvoří své portraity, genry, arabesky a novelly, v nichž s překvapující věrností a roztomilým humorem zachycuje sedláky a selky, švarné hochy i čtveračivá děvčata, komické živnostniky, origniální faráře, kantory i kostelníky, šibalské rychtáře, cikány i židovské krčmáře. Zaměstnání nedělní i všední, celý takřka občanský rok, vesnice v létě i v zimě, od křtu až po

pohřeb zrcadlí se v pracích Kukučinových. Poslední dobou se zdarem pěstuje i obor cestopisný ze slovanského jihu, kde žije svému povolání."

Životní dílo Kukučinovo, až na maličkosti knižně vydané, skrývá se dosud ve svazcích Slovenských Pohľadů, z části jsouc roztroušeno po četných a zhola nepřístupných periodických publikacích. Z té příčiny zůstal tento svérázný a zajímavý spisovatel slovenský v Čechách, dosud téměř nepovšimnut, ač pro svoji lahodnou a průzračnou dikci mohl by býti vnadidlem všech, kteří chtějí se seznámiti se slovenčinou. Dlužno zajisté napřed pročísti Vajanského a Kukučina, nežli můžete s prospěchem a požitkem otevříti duši poesii Hviezdoslavově.

Slíbeným vydáním sebraných spisů Kukučinových nadejde bohdá i u nás hodina, kdy bude možno českému intelligentu, unavenému jednotvárností feminimistické a erotomanské literatury západní, osvěžiti se z křišťálových zřídel jasného ducha Kukučinova.

Z MLADÉ SLOVENSKÉ POESIE.

JANKO CIGÁŇ:

ROMANETTO.

Podivné túhy v duši prehovoria,
keď rudé slnko mizne za pohoria . . ,
V svätyňu chcel bych vtedy na kolená
čo na mňa niekde čaká tichá, opustená
vo siných horách, preďaleko kdesi,
strnule hľadiac v širošíre lesy . . .
V tú svätyňu tak tichú, tichú, tichú,
kde pod klenbami dosiaľ echo zneje
chorálov zúfania i čiernej beznádeje,
kde ešte posiaľ sem-tam nemo blúdi
pokánie horké padlých, biednych ľudí,
kde suchých kvetov vôňou napájaný
oltárik preblahoslavenej Panny
horúcich dievčích vzdychov plný
výčitkou hriešnu hruď rozvlní,
kde s kríža Kristus v šero zahalený
pozerá s láskou, jako rudo horia
u nôh mu v lampe slzy — Magdaleny . . .
— — — — — — — — — — — — — — —
Červené slnko zmizlo za pohoria

UŽ JE POZDE . . .

Už je pozde, nepamätáš —!
Nad horami, vrcholy
veľký mesiac nemý, bľadý
obličaj sťa mrtvoly;

riedke mráčky tiahnu nebom,
kryjú mesiac závoji;
tiene blúdia siným poľom,
pokoj čuší po chvoji;

niekde v diaľke hlásnik trúbi
pozdnú nočnú hodinu,
ozveny sa duté vlnia,
až kdes' v tichu vyhynú —:

zrovna, zrovna jako vtedy —!
... Mesiac sadne za hory,
len ty nejdeš dokončiť tie
započaté hovory — — —

VŽDY SI MYSLÍM . . .

Vždy si myslím, naivnosťou
že je lpeť na starých známych:
všetci idú svojou cestou,
a ja blázon čakám — na nich.

Každý prejde mimo, vedľa,
neobzre sa, nezpomenie,
že nás jedna túžba viedla,
že sme pili na sbratrenie.

A ja predsa neviem zmúdreť,
všade kúsok srdca nechám — —
Mám ho ešte plno v hrudi,
poďte, poďte! Čakám, čakám . . .

SMRÁKA SA PÔJDEME . . .

Smráka sa, stmieva sa, k noci sa chýli.
— — — — — — — — — — —
Od lesa, od hory tak plače, kvíli! . . .
Výčitky neznámych duše sa chytia.
. . . Vyplniť nádeje nebolo sily —
zapadly, zapadly vo shone žitia . . .

Oblaky nízko sú, tak letia, letia! . . .
Žaluje zúfale žaloby marné
ktos' príliš ubohý z šíreho sveta,
že veril, že čakal, že stárne, stárne . . .

Smráka sa, stmieva sa . . . S hora i s dola
havrani veslujú do noci spešne.
Ktos' príliš ubohý o pomoc volá,
do tvári hádže nám spomienky hriešne . . .
— — — — — — — — — — —
Smráka sa, pôjdeme! . . . Noc je už z pola.

NA RÁNOM . . .

Nad ránom vstanem ja v našu nedeľu
a prvý voskovicu zažnem čistobielu
šerého chrámu ku ikonostasu.
Svätyne dlažby nemo, bez rušného hlasu
horúcim čelom dotýkať sa bude
znavená hlava moja — — —
Rudé
keď lúče slnka slietnu
na oltár Pána v nedeľu tú kvetnú,
a iní hriešni prídu do kostela,
ja ďaleko už budem od božieho stola — — —
No niekde v zadu, v jednom tmavom kúte,
stáť bude ktosi ticho nepohnute,
a jeho oči slzou zatrbliecu — — —
— — — — — — — — — — —
Ja prvý zažnem pred oltárom sviecu,
ten druhý vzdychne s vôňou v thymiane:
v posviacku túto pomiluj, ó Pane!
— — — — — — — — — — —
Zavčasu každý z nás v ten sviatok vstane!

ASKÉTI.

Bez nehy vychodia mesiace večerov chladných.
S ľadovou prísnosťou zapadnú dennice vo mlhách ranných.

Vymizly spomienky zimnične zvlnených minút.
Vášnivým plápolom nemôžu srdcia nám hynúť.

Ženy nás klamaly i múdre i hlúpe spôsobom tvrdým.
Zbytočno pomstiť sa na hadoch askétom hrdým.

Kamennú askésu nežli sme chytili do svojej moci,
ťažko sme trávili veľký pôst žiadostných nocí.

Kamennou askésou nežli sa skrotila krv naša vrelá,
leptavou ľútosťou duša nám deň čo deň mrela.

Dnes sme už pokojní, samota žiadneho smútku už nemá.
Minulosť mrtvá je, budúcnosť prázdna a nemá.

Kolo nás stele sa široko step holá, nahá . . .
Na stĺpoch stojíme, potulné vetrisko telo nám šľahá.

VÝVOJ FEDERALISMU V RAKOUSKU OD ROKU 1848.

Dle různých pramenů sestavil R.

1860—1867.

Po skončené válce v r. 1866 a po vyloučení Rakouska z německého spolku, změnil Belcredi svůj nejasný a spíše dualismu nakloněný program ve federalistický. Směrodatnému přání koruny o uspokojenl Maďarů chtěl Belcredi vyhověti utvořením pěti států pod císařskou korunou a sice: českého (Čechy, Morava, Slezsko), polského (Halič, Bukovina) uherského (Uhry, Sedmihrady), dále jihoslovanského státu a alpských zemí. Vedení vnitřního zřízení těchto států jednotlivých mělo býti přenecháno velkostatkářům, kdežto společné a vnější záležitosti měly býti vyřizovánv pouze korunou a ministry. Ku provedení tohoto federativního utváření Rakouska bylo však třeba souhlasu říšské rady, která měla většinu centralistickou. Aby říšská rada nabyla většiny federalistické, vymohl Belcredi na koruně patentem ze dne 2. ledna 1867 mimořádné svolání říšské rady s kompetencí poradnou, za kterýmž účelem byly dosavadní sněmy neuherských zemí rozpuštěny a nové volby rozepsány. Nové sněmy byly svolány současně na den 11. února 1867. Delegáti těchto nových sněmů měli se sejíti dne 25. února na mimořádné říšské radě.

Volby do zemských sněmů skončily vítězstvím federalistů. Před sestoupením mimořádné říšské rady shromáždili se nově zvolení federalističtí poslanci ve Vídni k poradám. Poněvadž tvořili většinu říšské rady, bylo jisto, že bude jim svěřeno řešení uherské otázky. Čeští poslanci dostavili se do této schůze s požadavkem, že neobešlou ani tuto mimořádnou říšskou radu, pakli nebude dříve uznáno a zaručeno české státní právo. V této věci nedošlo však ku jednotnému názoru a zvláště Poláci prohlásili, že sněm haličský každou říšskou radu obešle. Tato nesjednocenost měla velice neblahé následky.

Proti federačnímu projektu hr. Belcrediho zvedl se v německém táboře ohromný odpor. Na schůzi německých vůdců levice, usneseno zahájiti ve

všech zemských sněmech boj proti volbě do mimořádné říšské rady a tak znemožniti uskutečnění téže. Současně brojil vůdce Maďarů Deák proti federalismu a zasazoval se veškerou mocí a vlivem o provedení dualismu. Tak, jako se protivili Maďaři rovnoprávnosti rakouských národů v roce 1848, a v roce 1861, tak bezohledně vystoupili i teď a ukázali se opětně nejzuřivějšími nepřáteli federalismu. Již na uherském sněmu v listopadu r. 1866 bylo viděti, že Maďaři na federalismus za žádnou cenu nepřistoupí. Výbor 67členný ukončil své práce 6. února 1867 a téhož dne byli si jeho zástupcové Deák a Andrássy jisti vítězstvím. Třetí a nejzávažnější nepřítel federalismu objevil se v osobě Beusta, jmenovaného dne 30. října 1866 ministrem zahraničních záležitostí. Ve slepé honbě po odvetě za prohranou válku s Pruskem navrhl Beust koruně pouze vyrovnání s Uhry s ponecháním nadvlády v Cislajtánii německým liberálům na základě dosavadní únorové ústavy.

Císař rozhodl se pro dualismus. Dne 7. února 1867 byl propuštěn Belcredi, a ministrpresidentem jmenován Beust. Téhož dne povolán Deák k císaři a s ním smluveno vyrovnání s Uhry na základě dualismu. Maďaři docílili nejen své neodvislosti, ale i svolení koruny ku spojení Sedmihrad s Uhry a ku znovuzavedení odvislosti království chorvatského od Uher. Ku ustavení uherského ministerstva pověřen Deákem koruně odporučený Andrássy, Dne 17. února 1867 oznámeno císařským manifestem vyrovnání s Uhry, zřízeno zodpovědné ministerstvo pro země koruny uherské a zároveň zrušena uherská, sedmihradská a chorvatská dvorská kancelář ve Vídni.

Dne 18. února 1867 svolány zemské sněmy, aby vykonaly volby ne již do mimořádné, nýbrž do řádné říš. r., kde mělo se vyrovnání s Uhry schváliti.

Český zemský sněm vypracoval dne 25. února 1867 adresu, ve které na nátlak velkostatkářů rozhodnuto neobeslati říšskou radu z důvodů státoprávních.

Proti dualismu protestoval téhož dne český sněm zemský ústy Dra Riegra:

„My stojíme před veledůležitým obratem věcí v našem životě národním a státním. Až dosud bylo království české samostatným členem říše rakouské, té říše, kterouž až do r. 1848 i vláda sama jinak nejmenovala než státy rakouskými. V této říši pravím, bylo království české osobností samostatnou, mající zvláštní státní právo s ní. Nyní pak má se věc ta podstatně změniti: císařství rakouské má býti rozloženo na dva státy a do jednoho z nich má býti vtěleno království české a má tak býti zbaveno své samostatné osobnosti právní; má povstati v císařství rakouském nová říše, nový stát, o kterémž posud nikdo neví jak se nazývati má. Do takové říše vstoupiti, odříci se všeho toho, co jsme po otcích svých zdědili a čeho si vysoce vážíme, k tomu my z dobré vůle nikdy přistoupiti nemůžeme. Jsme ochotni přinésti oběti a postoupiti zastupitelstvu celé říše cokoli jest potřebno k jednotě a moci říše, a též milerádi přijdeme do rady poradné, ale do takové rady, která by nás mohla odsouditi a královsví české zbaviti sa-

mostatného státního postavení jeho — my vstoupiti nemůžeme."

Moravský sněm naproti tomu své delegáty do říšské rady — ovšem s ohražením, zvolil. Tím, že Čechové neobeslali říšskou radu, zasadili nejen své státoprávní politice, ale i myšlence federativní — ovšem bez zlého úmyslu — těžkou ránu. Většina zemských sněmů byla smýšlení federalistického, zejména pak sněm český, moravský, haličský, bukovinský, kráňský, tyrolský a voralberský. Při svorném postupu mohla míti tudíž strana federalistů v říšské radě rozhodnou většinu, snad i dvě třetiny hlasů. Centralistická vláda mohla býti svržena a pak by federalisté museli provésti vyrovnání s Uhry, jež by zajisté jinak bylo dopadlo. Neobesláním říšské rady dána Beustovi vítaná zbraň. Český, moravský a kraňský sněm byl rozpuštěn a při nových volbách s neslýchaným nátlakem prováděných, podlehla úplně strana státoprávního konservativního velkostatku. Tak vymstila se taktická chyba Čechů, a tím též osud rakouských Slovanů na dlouhá léta byl zpečetěn. Ve všech těchto sněmech pomocí velkostatkářské ústavácké strany zjednána německá většina a volby všude provedeny bez závady při abstinenci Čechů.

Proti těmto volbám podán písemný protest dne 13. dubna 1867 kde uvedeno :

„Ohražujeme se proti všemu, co by říšská rada z království českého tak neoprávněným způsobem obeslaná, učiniti mohla na újmu státnímu i ústavnímu právu království tohoto i koruny české, proti právům národa českého nebo na zkrácení samosprávy zemské, jakož i proti všemu, co by učinila na újmu moci a jednoty říše, ve kteréž spatřujeme palladium národa svého, anebo na újmu legitimní dynastie naší. Všecka tato usnesení prohlašujeme již z předu za neplatná a pro obyvatelstvo zemí českých nezávazná a budeme se proti nim hájiti všemi prostředky práva a zákona.

Dne 2. března 1867 zrušeno státní ministerstvo a zřízeno cislajtánské.

Dne 20. května 1867 zahájena říšská rada za předsednictví Dra Giskry a bez přítomnosti Čechů schválena téměř jednohlasně vládní adresa o uherském vyrovnání dualistickém. Zrada Poláků provedena tím, že za cenu hlasování povolena jim v Haliči nadvláda nad Rusíny. Dne 8. června provedena uherská korunovace a sice následkem nedohodnutí chorvatského sněmu s korunou, bez přítomností Chorvatů, a na důkaz úplného smíření s Maďary daroval král 100.00 dukátů jakožto korunovační dar těmže honvédům, kteří v r. 1848-9 proti němu povstali. Státními základními zákony ze dne 21. prosince 1867 zřízena tak zvaná prosincová ústava.

Tak tragicky skončen boj o federaci říše zahájený rokem 1848.

1868—1871.

Nedostatek slovanského souručenství a jednotného programu vymstil se nejen u Čechů, ale i u Chorvatů. Nevděk Vídně za služby dynastii v r. 1848 prokázané, dokumentovaný bachovským absolutismem a germanisací rozjitřil

Chorvaty do té míry, že odvrátili se úplně od Vídně a považovali posléze spojení s korunou uherskou za prostředek ku dosažení své neodvislosti. Při tom zapomínali však na to, že svým pasivním odporem seslabují posici rakouských Slovanů. Skutečně též jejich požadavky nebyly v roce 1867 ani korunou ani Maďary povšimnuty a vyrovnání ponecháno až na rok 1868. Poněvadž chorvatský zemský sněm nechtěl připustiti omezení práv království chorvatského, sáhnuto bylo k násilí.

Aby docílena byla na chorvatském sněmu většina pro vyrovnání s Uherskem, oktrojován za tím účelem volební řád a vynikající vlastenci chorvatští pozavíráni. Dne 9. ledna 1868 zahájený sněm měl též pomocí virilistů unionistickou většinu, kdežto národní poslanci sněm opustili. Vládní předloha o vyrování přijata byla v Záhřebu 24. září 1868 a v Pešti o čtyry dny později. Tímto násilným způsobem dokonáno bylo dílo dualismu. Maďaři majíce moc v ruce, postarali se též ihned o zvýšení moci jazyka maďarského. Dne 19. list. 1868 odhlasován známý národnostní zákon, maďarština ustanovena státním jazykem a zavedena do zákonodárných sborů, jakož i do všech sborů správy království uherského.

Čechové trvali na svém stanovisku, že neuznávají dualism ani říšské rady cislajtánské. Při tom myšlenka federativní ustupovala víc a více nazírání čistě státoprávnímu. Na prvním českém zemském sněmu po dualistickém vyrovnání na 22. srpna 1868 svolaném, podali čeští poslanci památnou deklaraci, kdež v 10 bodech důrazně protestováno proti nové ústavě a kde kladen zvláštní důraz na státoprávní postavení zemí koruny české. Po této deklaraci opustili všichni čeští poslanci zemský sněm. Rovněž i na moravském sněmu podáno osvědčení podobného znění a národní poslanci taktéž opustili sněm. Mužný projev českých poslanců měl v zápětí neslýchané persekuce. Generál Koller jmenován místodržitelem v Čechách a pražská obecní stráž nahrazena státní. Persekuce let 1868—1870 zocelily však český národ a při každé doplňovací volbě do sněmu aneb při nových volbách po rozpuštění sněmu vždy zvítězili opět jednomyslně čeští deklaranti. V této době české pasivní politiky prováděly ostatní sněmy se slovanskou většinou oposiční politiku aktivní. Tak žádali Poláci resolucí v roce 1868 kancléře pro Halič a rozšíření autonomie v oboru zákonodárství, soudnictví a školství. Slovinci žádali v krajinském sněmu v roce 1869 o uskutečnění království illyrského s Krajinou, slovinskou části Korutan, Štýrska a Přímoří. V r. 1870 podal ministrpresident Hasner v říšské radě návrh, aby v případě, že by zemský sněm některý se usnesl na neobeslání říšské rady, byly zavedeny přímé volby. To mělo za následek, že polští a 12 jiných slovanských poslanců složilo mandáty. Revise ústavy jevila se stále nutnější a dne 12. dubna 1870 jmenován Potocki s úlohou, aby s Poláky a Čechy učinil státoprávní narovnání. Vyjednávání se však v Praze nezdařilo, ač téhož roku při volbách do českého sněmu zvítězila v obou skupinách historická šlechta. Aby mohlo býti vyslechnuto královské poselství, usneseno obeslati český sněm.

Luhačovice: Zátiší.

Luhačovice: Lesní kaplička.

Dne 30. srpna 1870 sešel se sněm a v královském poselství uvedeno bylo následující prohlášení:

„Přání, kteréž velká část Našeho království Českého na jevo dává, aby revise postavení jeho k veškeré říši předsevzala, jest předmětem bedlivého uvažování. Vláda bude pilně k tomu přihlížeti, aby tomuto přání v srovnalosti s potřebami mocnářství a na základě konstitučního veškerého práva a rovné slušnosti ke všem částem vyhověla.“ Ke konci poselství vyzývá se sněm, aby volby do říšské rady vykonal.

Český sněm odpověděl federalistickou a protidualistickou adresou, kde uvedeno:

„Přihlížejíce k vážnému stavu říše i aby usnadněno bylo neprodleně zjednání celistvého zastupitelstva mocnářství pro tentokráte a bez všeliké újmy na svobodném právu tohoto království, aby rozhodovalo o sobě samo, jsme ochotni vypraviti ze svého středu poslance, kteří by zastupovali království české co království v delegacích, jakožto v celistvém zastupitelstvu všech království a zemí říše.“

Současně usnesli se čeští poslanci na neobeslání říšské rady, což odůvodnili v důležitém pamětním spise, kde výslovně uvedeno:

„Státní základní zákon daný dne 21. prosince 1867 zdělán byl bez platného svolení království českého a ruší do dna státoprávní a ústavní poměry tohoto království, upírá zemi svéprávnost, jakož i historicko-politickou osobnost; vstoupení na půdu ústavy dané oněmi základními zákony a obeslání říšské rady pro země neuherské obsahovalo by v sobě skutkem zřeknutí se svrchovanosti a svévládnosti království českého, ano i vzdání se veškerého práva státního.“

Adresa a pamětní spis zemského sněmu podána byla císaři v audienci dne 18. září 1870. V této audienci císař prohlásil, že stávající půdu ústavní neopustí.

Po této audienci vydal císař zemskému sněmu nový reskript, kde opětně kladen důraz na stávající ústavu a na nutnost obeslání říšské rady. Ohledně české koruny praveno:

„My jsme Sobě vědomi lesku, jímžto koruna Našeho království Českého vážnost a moc Našeho mocnářství obestřela, My jsme se také na tom ustanovili, království tomu znova nedílnost a neodcizitelnost země nezrušitelně písemně stvrditi a tak jako u Našich osvícených předků má korunování českou korunou vnitřnímu spojení s národem českým lesknoucí význam dáti.“

Na tento nový reskript odpověděl český sněm druhou adresou, kde rozhodným způsobem prohlášeno, že Čechové do říšské rady cislajtánské vstoupiti nemohou a nesmí. Hned na to, patentem ze dne 5. října 1870 vypsány v Čechách přímé volby do říšské rady. Zvolení čeští poslanci ovšem do říšské rady taktéž nevkročili.

Dne 7. února 1871 rozhodla se koruna konečně pro federaci Cislajtánie a předsedou ministerstva jmenován hrabě Hohenwarth s úkolem, aby přivodil vyrovnání s Poláky a Čechy. Do ministerstva povolán Habětínek, Jireček a Polák Grocholski. Začátek zdál se býti slibným; hr. Bohuslav Chotek jmenován místodržitelem a kníže Jiří Lobkowicz maršálkem. Dne 12. srpna 1871 rozpuštěna říšská rada, jakož i všecky zemské sněmy s centralistickou většinou. V českém sněmu dne 14. září 1871 čten byl císařský reskript, kde uvedeno:

„Jest žádost Naše, aby nejprve svazky Našeho království Českého s veškerou říší, jichž revisi jsme reskriptem Naším daným dne 25. srpna 1870 slíbili, způsobem všestranně spravedlivým a uspokojujícím konečně se uspořádaly.

Majíce v paměti státoprávní postavení koruny České a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn náš podporovalo, uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi, toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti.

Avšak My nemůžeme se s druhé strany vytáhnouti ze slavných závazků, v které jsme naproti Našim jiným královstvím a zemím vešli diplomem Naším daným dne 20. října r. 1860, základními zákony státními dne 26. února 1861 a dne 21. prosince 1868 a přísahou korunovační, vykonanou Našemu království Uherskému."

Na tento královský reskript odpověděl český sněm adresou, kde uvedeno:

„Tímto směrem vyložili jsme nové upravení státoprávních poměrů země české řadou fundamentálních článků, které by schválením sněmu plně oprávněného a stvrzením Vašeho Veličenstva nabyly platnosti základního zákona v králoství Českém. Šetříce oněch ohledů o dokonalých událostech, nemohli jsme jinak, než uznati za neporušitelné pokládati, co v království Uherském úmluvou zákonného sněmu s Vaším Veličenstvem a přísahou korunovační stalo se právem a zákonem. Za tou příčinou **vyslovilo by** království České ve fundamentálních článcích dodatečně a s platností práva přístup svůj k úmluvě svým časem s královstvím Uherským bez jeho spolupůsobení učiněné.

Rovněž určitě osvědčili jsme snahu, abychom jednotu a moc celé říše všelikým způsobem podporovali a sílili, pevný a nerozlučný svazek všech částí její zachovali a utvrzovali. Hledíc k mezím, které jsou položeny společnému vyřizování věcí společných úmluvou s Uhry, musili jsme vyhraditi království Českému ve všech záležitostech, jichž se ona úmluva nedotýká, plné právo sebeurčení a samosprávy. To na zřeteli majíce, ustanovili jsme, že sněm uznává za společné všechny ty záležitosti všech království a zemí, které byly při vyrovnání s Uhry za společné prohlášeny. Ty pak společné záležitosti,

které následkem vyrovnání s Uhry nemohou se společně pro celé mocnářství vyřizovati, přenesl sněm království českého v těchto fundamentálních článcích na zvláštní k tomu konci svolaný sjezd delegátů ze sněmů království a zemí ke koruně uherské nenáležitých."

Fundamentální články s dr. Riegrem smluvené sestávaly z 18 bodů, jež měly míti platnost zákonů základních. Těmito články přiznána království českému přibližně taková samospráva v Předlitavsku, jako chorvatskému království v Uhrách.

Moravský zemský sněm souhlasil úplně s fundamentálními články a v státoprávním poměru zemí koruny české požadoval sněm, aby poměr všech tří korunních zemí záležel vždy na tom, že by vedle sebe pod společným králem postaveny byly. Zachovávajíc meze tohoto zákonného svazku v této spojitosti, měla by každá země samostatnost v zákonodárství a ve správě. O stycích mezi těmito třemi zeměmi požadoval sněm, aby sprostředkovány byly společným královským kancléřem českým.

Jak daleko Čechové odchýlili se od své původní státoprávní deklarace vysvítá z toho, že fundamentálky týkaly se jedině království Českého a nikoli zemí koruny české. Vláda o fundamentálkách s moravským sněmem vůbec nevyjednávala.

Ku schválení fundamentálek bylo již vše připraveno a federalisté měli v říšské radě zajištěnou dvoutřetinovou většinu.

V té době pracovali nepřátelé federalismu zuřivě proti uskutečnění článků fundamentálních a zejména Maďaři všemi silami hleděli vyrovnání s Čechy zmařiti. V tomto svém počínání podníceni byli oposicí Chorvatů proti Uhrám. Zářijovým manifestem žádali Chorvaté zrušení uhersko-chorvatského vyrovnání a domáhali se trialismu. V obavě před vítězstvím myšlénky federativní vyslovil se maďarský vůdce Fr. Deák o českém vyrovnání:

„Kdyby Rakousko přestalo býti státem, kompaktní skupinou, kdyby se rozpadlo na český, slovinský, tyrolský a německý generální sněm, pak by byl dualismus vážně ohrožen, nikoli zrušen a pak nastala by Uhersku povinnost, aby uvažovalo, zda nový řád přijmouti může. Uhry mají již z té příčiny vitální zájem na tom, aby v Rakousku nenastal federalismus, poněvadž spojení jihoslovanských a chorvatských rýpalů a štváčů s českými agitátory nade vší pochybnost dokázáno jest. Já a moje strana a také vláda sledujeme boj liberálních Němců za jejich ústavu s nejvřelejšími sympatiemi."

Nátlakem Beusta a Andrássyho články fundamentální padly a dne 26. října 1871 podalo ministerstvo hr. Hohenwarta demisi. Tím, že fundamentální články nebyly uzákoněny, nebylo též sněmem českým zákonitě schváleno vyrovnání s Uhry z roku 1867.

Jestliže čeští státoprávníci viděli uskutečnění svého programu ve federativním upravení celé monarchie se společnými delegacemi všech království a zemí, omezili od památné audience dne 18. září 1870, kdy panovník prohlásil,

že ústavu již měniti nebude, — svůj program pouze na země neuherské. Tím, že fundamentální články padly, dodělali se čeští politikové i na svém předlitavském programu porážky. Sjezd federalistů zemí neuherských konaný v listopadu r. 1871 v Praze za účelem rozbití říšské rady končil naprostým fiaskem a Čechové zůstali nadále v pasivní politice osamocení. (Pokračování.)

U. B.

O DOLNOZEMSKÝCH SLOVÁKOCH.

(Dokončenie.)

Nedá sa uprieť, Slováci podliehali na Dolnej zemi rôznym vlivom, ponevač majú tých najrôznejších susedov. Slovenský národný ráz mizí vo všetkom: v krojoch, zvykoch, spevoch a niekde i v reči. Mäkká slovenská povaha ľahko vníma charaktery okolných národností. Pýtáme sa, či vlastne škodí toto našemu národnému životu? Tam, kde sú Slováci už prebudení, nielen že vliv Maďarov, Srbov lebo Rumunov neškodí, ale je i prospešný, nakoľko vychováva zo Slovákov ľudí smelých, ráznych (vliv Srbov a Maďarov), a húžovnatých k svojeti (vliv Rumunov). Podobne neškodí nám ani vliv Ameriky, ktorá vychováva nám uvedomelých a smelých ľudí. — Tam, kde sú Slováci dosiaľ neprebudení, každý cudzí vliv je veľmi škodlivý. A tu nastáva veliká úloha buditeľom.

V najnovších časoch život národný rozprúdi sa tak, že nemusí byť tej najmenšej obavy o dolnozemských Slovákov. Ovšem, treba ešte stálej a vytrvalej práce buditeľskej, ktorá by mala pripadnúť intelligencii — ale nedostatok tejto ukazuje sa vždy viac. Že jej tam neni, je chybou našich predkov, ktorí každého považovali za ztrateného, ktorý sa na Dolnú zem odvážil.

Bývalá sloboda vo veciach národných je už tiež preč. Známkou najnovšieho národného života je prenasledovanie Slovákov pre jejich národnosť, ale bez úspechu. — Evanjelická církevná vrchnosť v prenasledovaní a šovinismu dáva vláde príklad. Známe sú surovosti spáchané na ev. farárovi L. Hrdličkovi a učiteľovi Stykovi v Slov. Komlóši, na novosadských a posledne i na kovačičských Slovákoch. A od tej doby, čo začína sa prenasledovanie, kvitne národný život vždy krajšie. Divadelné predstavenia, besedy, koncerty poriadané našskými spevokolmi, sú každým rokom hojnejšie. Potreba ľudových knižníc (o ktorých sa predtým myslelo, že sú pre ľud zbytočné) je vždy väčšia. Zakladajú sa spolky. Z najnovších je nadlacký ľudový kruh, ktorý po štyrročnej činnosti stal sa najmocnějším slovenským spolkom na Dolnej zemi. Z jeho pôsobenia dá sa pozorovať, že spolkový život mezi dolnozemskými Slovákmi je čulý a zdravý.

V našom národnom živote hrajú časopisy úlohu väčšiu, než kdekoľvek inde. Sverená im je výchova celého národa od najstaršieho až po toho, ktorý učí sa práve čítať. Nahradzujú Slovákovi to, čo nemohla dať škola

a kniha, ktorej je nedostatok. Preto čítanie časopisov a počet knižníc je jakýmsi meritkom prebudenosti národnej. A dolnozemskí Slováci čítajú radi. Jejich miestne záujmy národné i hospodárske háji vidiecky časopis „Dolnozemský Slovák“ vychádzajúci v Novom Sade. „Slov. Týždenník“ doniesol tiež mnoho svetla do našich krajov.

Dolnozemskí Slováci hlavnými činiteľmi sú vo 4 volebných okresoch (Sarvaš, Čaba, Kulpín, Naďlak). Národní kandidáti vystúpili dosial ve dvoch: v kulpínskom, kde zvolený bol po dva razy Milan Hodža, a v naďlackom, kde Slováci sami o sebe sú v menšine a k cielu môžu doisť len rumunskou pomocou. Na Čabe vystúpil neuvedomelý Slovák O. Achim, na Sarvaši dosial Slovák nevystúpil.

Od tej doby, jako zpozorovala vláda tento „pánslavský svet“ *) na dolniakoch, neprestala si lámať hlavu, jakým spôsobom slovenské okresy volebné oslabí.

Oslabiť Slovákov v cirkvi podarilo sa tak, že slovenské cirkve pridelené boly k maďarským väčšinám, ktoré rozhodujú svojmi hlasmi.

Strediska národného života Dolná zem dosiaľ nemá. V budúcnosti mohla by to byť Čaba, táto najväčšia slovenská obec Ale Čaba i Sarvaš čaká ešte svojho buditeľa. Buditeľská práca medzi dolnozemskými Slovákmi není ani z polovice tak ťažká, jako na hornom vidieku. Jediný rázny človek strhne za sebou celú obec. Ale takýto intelligent odkázaný je napotom na svojich sedliakov vo všetkom: maďarónska intelligencia sa s ním nestýka a slovenských intelligentných kruhov nieto. Na Čabe už svitá, ale Sarvaš spí. A vydobitím týchto dvoch bohatých a velikých obcí získali by sme mnoho.

Najživšie body národného života dolnozemských Slovákov, na kterých sa v posledných časoch národný život neobyčajno mnohosľubne počal rozvíjať, sú Petrovec, Nový Sad a Naďlak.

* * *

Konečne pochopilo sa i u nás, že len národ hospodársky silný a samostatný domôže sa snadnejšie i politických práv — a teraz napráva sa stará chyba tým, že hromadným zakládaním bank hľadí sa národný kapitál čím viac sosíliť.

Že dolnozemskí Slováci sa nepomaďarčili, môžeme ďakovať konečne priaznivým hospodárskym pomerom, do ktorých sa prijduc na Dolnú zem dostali. Úrodné roviny pilne obrábané, hojne odmeňovaly roľníkov a prispievaly k jejich zámožnosti. Tam, kde usadilí sa slovenskí osadníci, už po krátkom čase prešlo celé okolie do jejich rúk.

Nebolo-li v okolí jednej osady už viac zeme na predaj, vyslala osada svoj vysťahovalecký roj. Tak pochádza skoro celá skupina békéšskych slovenských osad od Čaby, ktorá vysielajúc neustále nové húfy, dala vznik osadám

*) S týmto názvom vyšla i maďarská brožura o dol. Slovákoch: Panszláv világ az Alföldön. Stelfzer (!) Frigyes 1887.

so Slovenským Komlóšom v čele, ktorý založil zas v Čanáde nadlackú skupinu osad. Najnovší roj vyletel z Naďlaku do Bulharska. Naďlackí Slováci, nemajúc už nedostač zeme v okolí Naďlaku, založili v Bulharsku osadu Horní Mitropolu, ktorá utešene prekvitá. (Nár. Noviny roč. XXXVIII. 1907 č. 2., 4. a 5: „Dva dni u slovenských osadníkov v Hornej Mitropole v Bulharsku.“ Píše Slovák p. Zachej, veľkoobchodník v Sofii.)

Najviac zaujímavý pre nás je terajší stav hospodarsky dolnozemskych Slovákov.

Dolnozemskí Slováci sú roľníci po otcoch, ktorého zamestnania sa húževnate pridržujú; tým sa majetky delia a zem, ktorej predsa nepribúda, je vždy drahšia. Túha po zemi je až príslovečná. (Hovorí sa, že keď má dolnozem. Slovák stovku, dve si vypožičia, aby kúpil zeme.) Neviem, čomu sa to má pripisovať: či vrodenej láske k zemi a hospodárstvu, či všeobecnej lačnosti po zemi.

Polné hospodárenie u dolnozemských Slovákov je neracionálne a moc sa v ňom tratí. Hospodári sa tak, jako sa hospodarilo pred 100—150 rokmi. Že hospodárenie sa pri tom vypláca, možné je len pri výnimečne úrodnej čiernej zemi.

Z hospodárskych plodín pestujú sa vo veľkej miere žito a kukurica. Iné hospodárske plodiny sa nepestujú, aspoň nie v takej miere, aby tvorily vážny článok na trhu; chov dobytka, tento nejvýnosnejší pramen pol. hospodára je nepatrný. Tu najviac patrná je neracionálnosť hospodárenia. Ale že sa dá s obrovským úspechom hospodáriť, dokazujú bratia Češi, ktorí osadili sa v aradskej stolici v Nemeckom Peregu. Vliv jejích spôsobu hospodárenia ukazuje sa i na blízkych Slovákoch, zvlášte na najbližších susedoch naďlackých, ktorí stoja hospodársky najvyše medzi dol. Slovákmi. Dobrí pilní hospodári sú tiež báčanskí Slováci, ktorí v posledné časy pestujú s úspechom i chmeľ. (Vliv niektorých podnikavých jednotlivcov.)

Stav polného hospodárstva u dolnozemských Slovákov a v krajine vôbec klesá a bude vždy horší a horší. Vinu všetkého nesie naša nesvedomitá vláda, ktorá síce valí stále nové bremená na roľníkov, ale nestará sa ani najmenej o zákony na ochranu polného hospodárenia. Dolnozemskí Slováci (a národnosti vôbec) nemajú ani jedinej slovenskej hospodárskej školy. — Reforma pol. hospodárstva u dol. Slovákov je nutná a musí sa stať v čase krátkom, aby bola čo najužitočnejšia.

Jak už vyše bolo podotknuté, dolnozemskí Slováci sú roľníci a na svojom stave lnú s húžovnatosťou. Neradi venujú sa inému zamestnaniu. Následok toho je ten, že remeseľníci sú väčšinou pôvodu cudzieho. Dalo by sa očakávať, že dolnozemskí Slováci, jako ľudia zámožnejší, hojne vysielajú mládeže na štúdie. Študujú neradi. Počet študujúcich dolnozemských Slovákov je v nepomere so zámožnosťou. Preto chybou je tá húžovnatosť, ktorou držia sa dolnozemskí Slováci roľníctva. A túto chybu cítime čím ďalej tým viac. Nedostatok našinských remeseľníkov, vzdelaných a konkurencie schopných obchodníkov a nedostatok intelligencie vôbec je teraz citeľnejší, jako kedykoľvek

indy. A sú to na prvom mieste dolnozemskí Slováci, ktorí si týchto potrebných ľudí sami pre seba majú vychovávať.

K nebezpečenstvam, ohrožujúcim slovenskych roľníkov, patrí tiež mzdové hnutie polnohospodárskych robotníkov. Zemedelský socialism rozšírie sa medzi našim slovenským robotným ľudom v poslednejších rokoch. Socialistické hnutie čelilo predne proti veľkostatkom a panským latifundiam, kde skutočne zneužíva sa robotnými silami. Ale toto hnutie, ktoré nechce robiť výminky, neni ani najmenej nutné proti drobným slovenským gazdom. Dolnozemskí slovenskí socialisti, ktorí jako začiatočníci pochopujú socialism z toho najideálnejšieho stanoviska, môžu mať pravdu voči veľkostatkom, ale hrešia proti slovenským gazdom, ktorí tak pracujú jako každý z nich. Niekoľko stávok, ktoré riadi krajinský svaz polnohospodárskych robotníkov a jehož sú i naši socialisti bez výminky poslušni, môže uvrhnúť našeho roľníka do krajnej núdze. Väčšie slovenské hospodárstva, znemožnené takto samými slovenskými socialistmi, budú potom prechádzať (aspoň veliká čiastka z nich) do rúk cudzích: ale soc. demokrati ich nepokúpia. Takto zlom, ktoré páchajú na vlastných bratoch, dostanú sa v cudzie jarmo, v poddanstvo a robotu ešte väčšiu.

V terajšej dobe pozorovať pekný hospodársky rozmach u dolnozemských Slovákov. Zakladajú sa čule potravné a hospodárske spolky, vzájomné pomocnice vykazujú priaznivé výsledky. (Najmocnejší z potravných spolkov je nadľacký, založený s pomocou rumunskou. So svojou filiálkou vykazuje odpredaj zbožia ročne až do 300.000 K.) Spotreba peňazí stále velká, následkom toho malé vklady u peňažných ústavov. Najväčší peňažný slovenský ústav na Dolnej zemi je „Nadľacká ľudová banka“ se zákl. kapitálom K 200.000, ktorá so zdarom účinkuje a sa vzmáha. Ovšem, sú ešte celé bohaté vidieky bez slovenského peňažného ústavu i obchodu. Na prvom mieste stojí Čaba. Táto obrovská osada stvorená je pre slovanský obchod: obyvatelia Slováci, čulá premávka, zámožnosť. Je sa čo diviť, že toto výhodné miesto neni dosial zaujaté. Bolo by iste v prospech bratov Čechov, ktorí hľadajú obchodné styky na Balkáne, aby opevnili túto vážnu posiciu českým kapitálom. (Viď o tomto brožúru „Cestou na Soluň“. Malá knihovna „Merkuru“ Praha 1905).

A iné bohaté miesta, zaujaté Slovákmi (Sarvaš, Komlóš) čakajú len na zosilenie slovenského kapitálu, ktorý ich čo mocné bašty obsadí.

Národný i hospodársky život dolnozem. Slovákov potrebuje mnohej podpory; mnoho vytrvalej práce je treba, aby všetko stálo na slovenských nohách. Teraz, bohužial, neni možno pracovať s úplnou intensivitou na kolóniach, keď naše materské telo tiež potrebuje pomoci. Ale malo by sa uvážiť, kde je väčšia potreba práce: Či tam, kde Slovák žije kompaktne, teda kde je menej vystavený zhubným vlivom maďarizácie a cudzoty vôbec, a lebo tam, kde každým dňom môže sa vliať do maďarského mora, kde denne je vystavený cudzinským nápadom celých nepriateľských hord — ale kde prácou v bohatom prostrední môžeme oslabiť nepriateľa priamo v srdci, kde môžeme si vydobiť najsilnejšie pomocné bašty postavené v samom stredu nepriateľského tábora? Isté je, že na dolnozemské slovenské osady sa nezabudne, že dôjdu svojho ocenenia.

Tieto slovenské piliere k mostom, ktoré spojovať budú západných Slovanov s južnými, budú sa opevňovať aspoň v budúcnosti, a pri práci stretnú sa naše ruky iste i s inými bratskými slovanskými, ktoré touto prácou pomôžu nám oslabiť starého nepriateľa. Slovenská literatura zaoberala sa dosial dosť málo dolnozemskými Slovákmi: obmedzila sa len na skrovné brožurky a krátučké monografie jednotlivých slovenských cirkví, ktoré skládané boly obyčajne k dajakým slavnosťam miestnými fararmi. Takúto monografiu má už skoro každá slovenská dolnozemská obec. Najobsažnejšia z brožúr o dolnoz. Slovákoch je „Báč-Sriemskí Slováci“ od F. Kutlíka. Viacerými článkami zpomenuli dolnozemských Slovákov „Slovenské Pohľady“. *(Naďlak.)*

P. S. ČAMBURSKÝ:

O PARASITISMU VE VEŘEJNÉM ŽIVOTĚ UHERSKÉM.

(Pokračování.)

Velikolepým dokladem toho je publicistika maďarská. Vizme jeden příklad, uváděný také nejnovější brožurou o uherských poměrech politických, nadepsanou „Der wahre Franz Kossuth“ a obírající se veřejnou činností Franca Kossutha a koaličníků kolem něho seskupených:

„15. března 1902 založil Franc Kossuth s Martinem Dienesem „dále s Ludvíkem Hentallerem, Pavlem Nessim a Zoltánem Papem denník „Független Magyarország“ bez jediného haléře peněz, jedině kauciemi redaktorů, spolupracovníků a osobnictva nastávajícího podniku. V soudní síni říká se takovým manipulacím „kauciový švindl“.

Kdesi získán úvěr na dva tisíce korun a s touto špetkou započal Kossuth denník. List nazval dokonce „Neodvislým Uherskem“ — „Független Magyarország“. Směle doufaje v kauce a obchodní využití jména Kossuthova nechal si zakladatel pronajmouti ve Vacovské ulici jeden celý dům. V prvním patře byla redakce, v přízemí administrace a ve sklepě tiskárna. Pro podnik naprosto nezajištěný vzala se pak na úvěr rotačka i písma Ostatní vše zakrylo se kaucemi. Pak už přikročilo se vesele k založení akciové společnosti se základním kapitálem 120.000 tisíc korun v 600 200korunových akciích. Na těchto 600 akcií nesplatil se ani jediný haléř a započalo se se starým švindlem: akciová společnost byla sice dne 9. února 1902 oznámena, avšak pokus speněžiti akcie odložen na dobu pozdější. Pokračováno docela tak, jako s „Vlasteneckou pojišťující společností“. Franc Kossuth uvolil se psáti na své stoupence na sta listův a poslanci i obchodní cestující namáhali se o překot, aby bezcenné, nesplacené akcie prodali jiným poslancům a pak stranníkům Kossuthovým, zvláště pak venkovanům. Mimo to pak donuceny ke koupi podle starých osvědčených pravidel revolverové žurnalitiky také četné jiné podniky. Mnoho lidí v Uhrách oplakává dosud své peníze, tehdy ztracené. Avšak Franc Kossuth na prázdno neodešel. Domohl se ročního příjmu 12.000

Luhačovice: Pohled od Alojzky.

Luhačovice: Vila Jestřábí.

korun. Tento obnos si vymohl přes to, že nově založený list neměl ještě ani jediného předplatitele, neměl takřka žádného základního jmění a přes to, že za vnadidlo používal jméno Kossuthovo, nemohl ještě ani po roce vykázati tisíc předplatitelů.

Franc Kossuth neobdržel však zmíněný obnos za spolupracovnictví, nýbrž za svou činnost agentskou. Neboť Franc Kossuth odprodal bezcenné akcie dále, u vlády Kolomana Szélla vymohl pro list roční paušál uherských státních drah 12.000 korun, podobně u „Vlastenecké pojišťující společnosti", začež řediteli jmenované společnosti Pavlu Tóthovi dopomohl k ředitelství „Neodvislých Uher". Také u „První uherské všeobecné pojišťující společnosti" — jejíž ředitel Ormódi zachránil jej už jednou před skandálem, hanbou a kriminálem — vymohl svému podniku roční paušál. Mimo to půjčil si v „Úvěrní bance", „Obchodní bance" a „Peštské vlastenecké spořitelně" — vesměs to peněžních ústavů Kolomanem Széllem založených — značné peníze, předpokládaje, že jich nebude musiti zaplatiti. Nadto přiměl Kossuth stranu neodvislosti, sestávající tehdy z osmdesáti členův, aby každý její člen platil na jeho podnik stálou roční subvenci 200 korun. V létě r. 1902 podařilo se mu také svůj návrh ve veřejné schůzi strany neodvislosti prosaditi. Avšak uzavření téhož smyslu nebylo nikdy provedeno, poněvadž stranníci Kossuthovi se před svým předsedou soukromě po sobě všichni osvědčili, že nejsou ochotni svého předsedu takovým způsobem nepřímo vydržovati.

„Tedy „Független Magyarország" založen byl v nadějích na paušály. Avšak zakládati žurnály na paušály, tento způsob existence takřka nevynašli pánové od „Független Magyarországu", v Pešti zná tento způsob takřka každý, kdo otřel se aspoň poněkud o redakci. Domníváte se, že velké žurnály peštské existují z předplatného a insertů? Chyba lávky. Tak v Pešti existovati vůbec nelze.

Přede dvěma lety člen pešťského parlamentu hrabě Mikuláš Szemere vykrámil fakta pokládaná dotud za veřejnou tajnost, dokazuje, že maďarské denníky už leta dostávají vysoké paušály od vlád, od klubů, od státních i soukromých společností, a to bez ohledu, zda patřičný list je vládní, či oposiční. Paušální obnosy pohybují se mezi ročními 5 až 60 tisíci korunami, z jedné strany, tak že některý list takovým způsobem získává ročně až 200.000 K. Činí to pešťské listy, činí venkovské s tím rozdílem, že tyto vydržuje „slavná župa".

R. 1906 pracovaly se ztrátou denníky: Az Ujság — 49.000 kor., Magyarország, Magyar Szó — 147.000 kor., Magyar Estilap, Friss Ujság, Pesti Napló — 45.000 kor., Magyar Állam. Podobně vykazují ztrátu týdenníky: Borsszem Jankó, Ország Világ.

Tak udržuje se 25 denníků v Pešti. Venkov zařízen je co do literatury rovněž velkolepě parasitsky. Maďarská národní píseň zní „Hirös város az alföldön Kecskemét" t. j. „Slavné město na uherské nížině Kečkemét". Toto slavné město má 57.812 duší a má také svou tiskárnu a list „Kecskeméti Lapok". Tiskárna ta má hrdou firmu: „První kečkemetské časopisy vydáva-

jící společnost a knihtiskárna". Má svého předsedu, osm výborů, ředitele, čtyry dozorčí výbory, pokladníka a účetního a — 10.000 korun akciového kapitálu. Podobně srdce Maďarstva město Debrecín se 75.000 obyvateli. Má král. soudní stolici, sídlo helvetského biskupa, finanční ředitelství, obchodní a průmyslovou komoru, mimo to dvacetdva jiných úřadů, dvě gymnasia, vyšší reálku, střední obchodní školu, právnickou akademii, učitelský ústav, helvetský kněžský seminář, zemskou hospodářskou akademii, rolnickou školu, přes třicet akciových společností, asi tolikéž spolků dobročinných a zábavných a město toto vyhlídnuto je za nastávající sídlo třetí uherské university a má „Debrecínský akciový podnik pro vydávání časopisů" s akciovým kapitálem 22.000 korun. Že v Uhrách je takový kapitál dostatečný k mohutnému šíření osvěty, to dokazuje velkolepý tento podnik tím, že vydává denník „Debreczen". Z čeho pak denník tento žije? Vždyť na zařízení třeba ledabylé denníkové tiskárny vyžaduje alespoň dvakrát tolik kapitálu, než ho má tato akciová společnost. Z čeho asi žije? Patrně z čistého raffinovaného vlastenectví. Město Arad — 56.260 obyvatelů — má svůj, ani ne zrovna špatný „Aradský Denník" s 15.000 akciového kapitálu. Ovšem ve městech na národnostních rozhraních vyžaduje se k literárním akciovým podnikům kapitál značně vyšší. Tak na př. Velký Varadin má tiskárnu se 100.000 korunovým akciovým kapitálem, Šoproň s 55tisícovým, Déés se 75tisícovým.

Tak se zdá, že Maďarstvo v parasitském svém rozmachu ani literaturou nechce vzdělávati příslušníky svého národu, nýbrž vnucovati svůj amalgam národnostem nemaďarským. Je to týž zjev, jejž viděli jsme při školství.

Znamenitou část národního života duševního viděti lze na umění. Umělecké tvorby jasně vyrážejí idey, vkus, dovednost, původnost národa a jsou tedy měřítkem jeho kulturních sil.

Maďarstvo tvrdí o sobě, že má největší nadání k plastice.

Ale největší maďarský sochař Adolf Huszár byl rodák báňsko-bystřický, Slovák. Město Budapešť má 43 soch na veřejných náměstích. V samém milleniovém roce — historický oddíl maďarské vědecké akademie po mnohých půtkách většinou hlasů určil rok 1896 rokem milleniovým — postavili Maďaři 12 veřejných soch. Avšak mezi nimi daremně bys hledal koncepci vynikající nad jarmarečnickou práci. Mají Maďaři básníka Tinódy Lantos Sebestyéna. Žil v 16. století a opěval hrdinu Szondyho, hrdinsky hájivšího proti Turkům hrad Drégely ve slovenské župě hontské. Tohoto basníka Tynódyho koncipoval sochař jako stoličního hajduka v atille — maďarském to kroji národním, ne však lidovém, analogon česká čamara — bohatě vyšňorované, s vysmoleným knírem, jako by stál ve bráně kaštelu, očekávaje příchod pánův. Domnělého historika Maďarův Anonyma Belae regis notaria zvěčnili sochou, na níž Anonymus znázorněn je s obličejem zastřeným t. j. bez obličeje. Bizzarie tato má prý znázorňovati, že Anonymus byl anonymus t. j. bezejmenný, neznámý. Je to asi takový umělecký pojem, jako v anekdotě, kde malíř znázornivší průchod Židů přes Červené moře pouhou červeně natřenou tabulí, tázán byv, kde jsou Židé a kde jsou Egypťané vymlouval se: „Židé už šťastně

přešli, Egypťané pak jsou utonulí v moři". Mezi novějšími sochaři maďarskými nalézáme jich většinu původu nemaďarského jako Donáth, Strobl, Brestyánsky, Szárnofszky, Hirsch, Mayer, Jankovits, Zsolnay a několik jmen maďarisovaných. Jinak pro Pešť pracovali také Halbig z Mnichova, Albert Wolf z Berlína, Begas, Sommer, Schröffl, Alexy, rovněž Němci, Bienainee, Leo Fessler z Vídně.

V seznamu novějších i starších vynikajících maďarských umělců-malířů najde se jen s pernou prací člověk aspoň zdanlivě maďarského původu. Ze starších pokládají za své: Kupeckého, Maupertsche, Trogera, Krakera, Sigrista, Winterhaltera, Altomonteho, Grundmanna, Bergla, Dorfmeistra, Krecha, Neugas, Stundera, Starka atd. Z novějších: Soldaticse, Roskovicse Munkácsy-Lieba, Thana, Lotze, Wagnera, Feszta, Böhma, Brucka, Ebnera, Nadlera, Joanovicse, Skuteczkého, Karlovszkého, Grünwalda, Strobence, Kinnmacha, Mednyánszkého, Mannheimera, Horovitze, Ballu atd.

V umění básnickém vynikají v Maďarstvu hlavně renegáti nemaďarských národností. V dnešním nejvyšším svém vývině Maďaři vůbec nemají ženiálního básníka. Feuilletonistické práce peštských Židů jsou sice dobré a zručně psány, ale vymykají se zpod oboru poesie. Na př. s Nerudou nelze jich porovnati. Skutečně velký básník Jan Arany — zemřelý v letech osmdesátých — pochází z krvi rumunské, veliký Petöfi — Alexander Petrovič — měl oba dva rodiče Slováky ze župy turčanské. Otce Štěpána Petroviče, matku Marii Hrúzovú, neznavší do konce života správně maďarsky. Známou „Tragédii člověka" napsal Madáč, Slovák z Novohradské župy.

Nápěv na maďarsko-národní hymnu složil Čech Egressy. Operu „Bánk Bán" komponoval rovněž Čech Erkel. Proslulé národní písně maďarské donášeli a donášejí cikáni z Ruska, Rumunska, Slovenska a Srbska. Ani takový znatel písně maďarské jako Franc Liszt při všem svém úsilí nebyl s to, aby dokázal, specificky maďarské motivy v uherských národních písních.

Ve vědecké maďarské literatuře je plagisování tak časté, že si toho obyčejně nikdo ani nevšímá, vyjma některé příliš křiklavé případy, když na př. universitní professor předloží maďarské vědecké akademii pod svým hrdým jménem vědecké dílo, od akademie dostane správně očítanou peněžní odměnu i skvělé vyznamenání a pak vysvitne, že nové toto dílo je doslovný plagiát díla vydaného před 15 lety v Německu.

Podobné případy nejsou v Uhrách žádnou zvláštností. Maďar rád vydává za své vše krásné, proslulé. Maďar vydává za svůj každý vynález, každou vymoženost ducha lidského. Vynálezce zápalek Polák Zarzecki nešťastnou náhodou zavadil v životě svém také o Uhry. Není nic přirozenějšího, než že si jej Maďaři přisvojují. Malíř Kupecký měl zas to neštěstí, že narodil se v jedné slovenské obci stolice prešpurské. Rozumí se, za takových okolností nemohl Maďarstvu uniknouti. Podobně vyhlašováni v Uhrách za Maďary fysik Tesla, komponista Lehár, o postavách historických, na př. Chorvatu Zrinském, Rumunu Hunyadym, Matyáši Korvinu atd. ani nemluvě.

Na Slovensku pronásledován pro svou agitační činnost lidovou lékař dr. Dušan Makovický v Žilině. Když však opouštěl Uhry, přijav místo osobního lékaře u hr. Lva Tolstého, psáno o něm v listech maďarských pod nadpisem „Maďarský lékař u Tolstého" a litováno, že lékař tak výtečný opouští Uhry.

Maďar už dávno pozbyl schopnosti rozlišovati mezi svým a cizím. Všecko je „Maďar", Uhry — Maďarorsák, mluví a píše se napořád o maďarské půdě, maďarském vzduchu, maďarském chlebě, maďarském dobytku, maďarských penězích, maďarském průmyslu, maďarském obchodě, maďarském umění, maďarské práci, maďarském národním vyšívání, maďarských krojích atd. atd. Že mimo maďarské existovati může také něco jiného, na to Maďar už dávno zapomněl. Každý Maďar zná „maďarskou píseň národní" „Káka tövén költ a ruca", každý Maďar by se zapřisáhl, že je to píseň ryze maďarská, vyrostlá z nefalšované maďarské půdy, odpovídající úplně maďarskému duchu, maďarskému temperamentu. Zatím je to vlašská gondoliera, importovaná do Uher v letech třicátých minulého století spisovatelskou dvojicí bratry Kisfaludyovci.

Je až úžasné, jak rychle, ba rapídně dovedly cizí písně mezi Maďary zdomácněti. Mezi maďarskými písněmi neschází slovenská „Červený kantár biely koň", ani česká „Slovan jsem a Slovan budu" ovšem s příslušnými texty. Z melodie známé písně „Všetci sme Slovania" — pocházející pravděpodobně z Francie, dovedli si maďarští cikáni-hudebníci udělati „lassú" t. j. tichý čardáš, jenž dlouho grassoval po maďarských plesích. (Pokračování.)

SERGIEJ TRITONOVIČ:

ČERNOVÁ.

Slovenská tragoedia v 5 dejstvách.

VÝSTUP III.

Janko. Ruženka.

Ruženka (potutelne hrozí Jankovi): Nie že tak ohnivo mladý pánko konaj! Aby si nepopálil si prstečky v tom ohni!

Janko: Som v svojom elemente, Ruženka, keď pravdu treba obhajovať, bo protiví sa mi v duši každá krivda.

Ruženka (naivno): A preto k nám tak nečasto chodíš! Veď od včerajška som ťa nevidela, a mne prichodí, že to celá večnosť, bárs je to len deň! Pravda Janíčko, už viacej nenecháš mňa tak dlho čakať?!

Janko (blaženo chytí ju za ruku): Ruženka! kam ďalej, tým viac mi srdce za tebou túži. Tys dňov i snov mojich jediným zjavením. Keď ulicou idem, bárs aj na inom konci by som mal prácu, ani sa nezbadám, až keď som už vo vašom dome. Nuž darmo je; však myslím, že ty nenadurdíš sa na mňa pre tu pošetilosť!?

Ruženka: Ako by som mohla! Však znáš, čo na tvoje otázky som ti dala v odpoveď! Či hádam by som teba i seba klamala? Tys — pravila som

ti pravdive — srdca môjho zvoleným junákom; od teba ma viac v živote už nič neodlúči, iba snáď ak nevernosťou zlomil bys sľub, abo bys zabudol, žes Slovenska synom a rod svoj zapredals.

Janko (vášnivo): To nestane sa nikdy! (Objíme ju.) Ó keď by len prišla chvíla, keď mojou, mojou na veky bych ťa nazvať mohol, a odviesť do domu jako ženičku! Keďby sme už spolu ruka v ruke si snivali blaženosti ráje! (Ruženka sa prituli k nemu.) A preto Ruženka, ja ustálil sa, že dnes požiadam rodičov o ruku tvoju. Súhlasiš by tak sa stalo?

Ruženka: Ach, Janko! už od mamičky mojej chceš odtrhnuť ma z polovice? By som už pred svetom tebe náležala!

Janko: Pred Bohom si už mojou; buď ňou aj pred svetom. A verím, že obdržím túto rúčku.

Ruženka: A ak nie?! (Náhle sa rozídu; Ruženka zase niečo napráva, Janko sadne na lavicu.) Pre boha! prichodia rodičia i pozvaní hostia!

VÝSTUP IV.

Predošlí. Fagová, Faga, Fula, Jakub, Fulová. Bačkor.

Fagová (ide popredu): Vstupujte priatelia do príbytku nášho! (Víta a usaduje; sadajú.) Vitajte, susedka, vitajte tiež u nás! Ako nás to teší, že ste nami nepohrdli! (Posadajú; niektorí stoja.)

Faga (stojí pri stole): Priatelia moji! Dal som vás povolať vo velmi vážnej veci! Dal som vás povolať, aby oznámil vám, že nemala výsledku naša skromná žiadosť na biskupskom dvore, lebo nám poslali odpoveď, že žiadostiam našim vyhoveť nechcejú a chrám neposvätia, dokial poslušnosťou ku úradu duchovnému nevrátime sa znovu. A žiadajú, aby sme odstúpili od otca Hlinku; vraj len tak bude shoda medzi nami! Povedzte mi teda, čo že máme robiť, aby dielo sväté ku skončeniu prišlo?!

Bačkor (vstane): Čože už budeme toľko prosiť chodiť? I tak čelom múr neprerazíme; preto ja radím: posluchnúť to, čo oni nám kážu. Veď sú oni vrchnosť naša a sám Bôh káže, vrchnosti aby sme poddaní vždy boli.

Janko: Ale i tá vrchnosť má znať svoje meze a nie ku zlému privodiť tých, ktorí jej ku správe ustanovení sú. I nad snahou vrchností stojí ľudu vôla, a tú poslúchnuť i vrchnosť musí! Preto keď so vzdorom idú nám v ústrety, aj my si zastaňme tvrdo za svoju vec!

Jakub: Jako národ israelský v čas nebezpečenstva shromáždil sa vôkol chrámu svojho a bránil si ho proti útokom nepriateľov, tak učiníme aj my. Ruka poškvrnená nesmie naň obeť posvätenia priniesť!

Fula: Tak, máte pravdu! Nesmie priniesť!

Bačkor: Ale však vidíte, že k ničomu tak neprídeme. Už koľko sme chodili a koľko písali! A či aký výsledok to malo? Aj svetské vrchnosti krivým okom na nás hľadia!

Michal: To len preto, že vy nás udávate a tak jejich priazeň pre seba hľadáte!

Fula: Tak je, tak, Bačkore! Lepšie by si robil, keď bys s nami držal!

Bačkor: Ja len dobre chcem našej obci! Však som tu predsa senátorom a i vám radím, abyste v pokoji vrchnosti poslúchli, lebo so vzdorom k cielu neprídeme.

Fula: Bol si aj dnes za úradmi a tí ťa poslali k nám nás nahovárať! Ale prostredníctvo tvoje je nám nie potrebné.

Janko: Som síce vekom ešte vám nie rovný, ale myslím, že slovo preriecť mi tu dovolíte! Pozrite na dlane svoje: koľké tam mozole! A tie mozole vy na chrám ten ste posnášali! Nie krajciare, ani nie zlatky, ale stovky poodtrhávali ste si z majetkov a dali ste na ciel ten. Od základu, až po ten kríž to všetko je z vašeho, to všetko krvopotne ste si poskladali! Kde boly tie vrchnosti vtedy? Či daly nám len halier na ten kostol?

Fula: Ver' ani krajciara!

Janko: A pán biskup prečo že nepredchádzal pomocou prvý?! A teraz nám chce rozkazovať. A my by sme mali otca Hlinku vynechať? Povedzte na čisté duše svoje, či by bol ten kostol postavený býval, keď by jeho nebolo; keby nebol dňom, nocou pracoval, povzbudzoval, shromažďoval, od dobrých ľudí pomoci vymáhal!? A my by sme mu tak mali platiť, my jeho vynechať?!

Viacerí (zkríknu): Nie! nikdy nevynecháme!

Janko: Či na toľko by sme sa pozabudli? či tak mizerni ľudia by sme boli, aby sme nevďakom platili?!

Bačkor (s hnevom): Tys ešte malý pán, nemusíš tak kričať!

Fula: Má Janko pravdu! Nevďačnými nebudeme!

Janko. A preto, keď oni nám odkazujú, že s Hlinkom nesvätia, my jim odkážeme, že bez Hlinku nesvätíme.

Bačkor (vstane a sberá se preč): Tak nič nesvedete. Ale vidím, že slovo chlapčiska mladého má viacej výsluchu, než dobrá rada moja, vzdialim sa, bo s ním sa dohadovať nejdem. (Preč s hnevom.)

Michal: Šťastlivú cestu až k pánu slúžnemu!

Janko: To zasadíme sa, aby vôla naša predsa zvíťazila. Ale so zradcami ako je Bačkor priateliť sa nesmieme!

Faga: Aj, ja viacej ruky na zdravenie mu nedám. Smutne jest to poblúdenie keď vlastníkov svojich zapredáva!

Jakub: A nás všetkých vyháňa z nášho vlastníctva. Lebo už tak je to s námi, že ani vo vlastnom dome nebudeme istí!

Janko: Ano, vo svojom vlastnom už nie sme doma; ale ako cudzinci sme považovaní na dedovizni otcov a dedov našich! Či nevidíte a nebadáte, že proti Slovákovi všetko je dovolené; či nevidíte a neslýchate, jako nám odcudzujú školy a tupia jazyk Bohom nám daný; jako preháňajú, tupia a žalárujú vodcov našich; ich duševne ubíjajú a k mlčaniu nútia, aby sme tak aj my hlasu nepočujúc otrokmi nemými zostali! Zajac ten v poli

a srna v lesoch istejší sú si životem, nežli Slovák slobodou. Oj kruté to časy zavládly nad nami! A tu treba svornosť a skalotvrdá vôla; len na týchto dvoch sa zlomí panstvo vrahov našich! (Klopanie na dvere.)

VYSTUP V.

Predošlí. Hlinka (vstúpi, všetci povstanú z miest a udiveno, prekvapeno hľadia na neho).

Hlinka: Pochválen buď pán Ježiš Kristus!

Všetci: Až na veky amen. (Ruženka, Fagová, Fulová i viaceri idú mu ruku bozkať.)

Faga: (radostne.) Otče velebný, jako?! Vy tu medzi nami?!

Hlinka: Áno medzi vámi, deti moje! Priateľom podarilo sa, vyslobodiť ma z väzenia, do ktorého ma nespravedlivo vsadili a tak od vás odlúčiť chceli, aby tým lepšie zdarily sa plány jejich! No ja myslím, že vy verní zostali ste sebe a neochabujete vo pozdvihnutom boju!

Fula: Nie! s čistým srdcom vravím; ba čo viacej: ešte utužení sme, sťa ocelová reťaz! A teraz pod vaším vodcovstvom, verím, že aj zvíťazíme,

Hlinka: Oj, rád by som zase postavil sa na čelo boja, ale žial mi, priatelia, že s vámi nesotrvám. Ja rozlúčiť som prišiel sa dnes s vámi.

Všetci: (prekvapeno). Ako, azda by ste nás opustili?

Janko: Nemožná to vec!

Hlinka: Áno, opustím vás, lebo musím; ale len na čas! Potom tým radostnejšie bude naše shledanie. Idem do Prahy a ku bratrom do Čiech a Moravy, tam srdciam, čo nás porozumejú vyžalovať krivdy naše a prijať posilu ku dalšiemu boju! Oj duše moje, já viem, že tam majú pre nás slova ľútosti, viem, že tam bijú srdcia, čo nad krivdou našou nielen, že slzy vyronia ale i k žertve hotové sú; viem, že tam junáckým zápalom horí duše za vec našu svätú a preto idem, nech zvedia, čo trpia tu bratia jejich pod Tatrami. Hoj viem, že na márno klopať tam nebudem.

Janko: A kedy že zase vratíte sa ku nám?!

Faga: Nám clivo tu bude bez vás.

Hlinka: Neviem a nemôžem na otázku tvoju, Janko, odpoveď dať. Som teraz vyhnancom, ktorý po svete sa túlať musí. V povolaniu ma pretrhli, k oltáru svätému ma nepripustia a bez práce byť, to nevydržím. Mne práce treba! Ja posvätil som život povolaniu môjmu: ja slúžil Bohu, i cirkvi svätej vždycky so šlachetným zápalom; ja z tej duše ľubil som a ľubím vás, ľud môj — a to mojím hriechom, to mojou vinou, pre ktorú ma honia a hania, jako zločinca! No vzdor tomu i v tej nevoli, ja vlasti i národu, Bohu i cirkvi mojej verným synom zostávam. Príde čas, príde, verím, že porozumieme sa; potom tým sladšie bude mi zadostučinenie. — Ale súri mi čas krátky, preto „s Bohom“ bratia moji; majte ma v pamäti (podáva ruku všetkým a lúči sa).

Janko: Velebný otče. Vy odchádzate a dlho snáď vás neuvidíme. Preto mám prosbu k vám a verím, že tajnej tužbe mojej vyhoviete. Hľa tu zaľúbil som si Ruženku a ona prijala moj sľub manželstva. Nuž, budťe mi prostredníkom prímluvou u jej rodičov a ak dostanem jej ruku, budte svedkom a žehnatelôm nášho zasnúbenia.

Hlinka: Slyším, Janko v radosti slova, žiadosť tvoju; aj ja od dávna už myslím, že jedon druhému Bohom ste súdení! Čo ale však vy, priateľ náš milý, na to poviete?

Faga: Ja vďačne prijímam teba Janko za syna, bo viem že štastným urobíš moje drahá dieťa. (Fagová i Ruženka plačú; Janko, Ruženka klaknú pred rodičmi, ktorí žehnajúc jich, kladú im ruky na hlavy.) Usilujte sa vždy po vôli božej chodiť a Bôh požehná vás, jako aj ja vás žehnám teraz. (Janko, Ruženka vstanú. Ruženka objíme si mať, ostatní blahoprajú.)

Hlinka: Pri lúčení tomto mojom smutnom, predca, hľa, lúč radosti svieti! Som svedkom, Janko i Ruženka, vašeho oddania. Ja mojej strany vás pozdravujem a žehnám. Láska tá, ktorá teraz srdcia vaše viaže, nikdy nech neuchladne, ale rozmáha sa. Žijte blažene, národu svojmu život váš posvecujte a na deň tento vždy s radosťou rozpomínať sa budete. S Bohom teda aj vám snúbenci blažení, do videnia! (odchodí).

Janko: Do videnia, s Bohom! Keď vrátíte sa potom, otče velebný, pred oltárom už v chráme našom oddáte nás spolu a sviažete sväzkom manželským!

Hlinka: To v rukách Božích je, syn môj Janko! Ale Bôh azda dá dožiť i toho dňa radosti!

Všetci: S Bohom, otce velebný!

Janko: Pozdravte i v našom mene bratov našich, Čechov a Moravanov a jím povedzte, by spomenuli si v slobodnom lete svojom na ujarmený národ náš! S Bohom, s Bohom. (Vespolné lúčenie, podávanie ruk, vsetci vyprevadia Hlinku až von z izby.)

VÝSTUP VI.

Janko. Ruženka (stoja v objatiu.)

Janko: Jaká blaženosť víri mi dušou; srdcom! Ruženka! mojou menujem ťa; moja si pred Bôhom i svetom!

Ruženka: Tvoja, Janko na veky!

Janko: Teraz stonásobnou pružnosťou sa vrhnem do boja, bych splnil sľub daný pred oltárom chrámu našeho a pred otcom Hlinkom složím ti prisahu manželskej vernosti. Hor sa, drahá, k boju!

Opona spadne.

Konec II. dejstva.

Slováci z Horní Súče.

Uherští Slováci z Horní Súče s Drem Blaho.

VOLBY „NA OSTROVĚ SVOBODY".

Hrabě Andrássy na svých zahraničních výletech do Anglie a Francie hrdě hlásal, že Uhry jsou ostrovem svobody. Všude jinde i v konstitučním království britském i v republikánské Francii, o Německu a Rakousku ani nemluvě, není pravé svobody, jak dosvědčují četné stížnosti jednotlivých tříd, jen království uherské je prý tím ideálním státem liberalismu a konstitucionalismu. Vždyť ústava uherská svůj počátek má málo let po zavedení parlamentu anglického a za ústavu tuto po dlouhá století nejlepší mužové uheršti i krev svou prolévali. A ústava jest tím nejvzácnějším paladiem Uherska. Zvláště po revoluci 1848 rozhlašován byl tento názor do vzdělaného světa a poněvadž Evropa tenkrát přímo hořela bojem za svobodu, ozářeni byli Maďaři nymbem bojovníků za svobodu a do dnes těší se, díky své šikovné informační činnosti, sympathiím a pověsti nejrytířštějšího národa. Maďaři dovedli vsuggerovat cizině domněnku, že v Uhrách je úplná rovnoprávnost náboženská, rovnoprávnost národnostní, svoboda tisku atd. atd. a svá tvrzení dokládají psanými zákony. Ovšem jen p s a n ý mi zákony, neboť skutečnost je hrozně jiná.

Zákon národnostní nikdy neplatil a suspendován je nařízeními ministrů i edikty nejposlednějšího slúžného, o svobodě tisku svědčí úžasná persekuce novin a pisatelů, ba i nejprimitivnější svoboda osobní v Uhrách je nestydatě šlapána. (Vzpomínáme na čelední řád, vydávající zemědělské síly úplně na pospas majitelům půdy, na poddanský poměr horalů v sev. Uhrách, na nespravedlivé uvězňování nepohodlných lidí pod titulem vyšetřovacího vězení.) Svoboda živnosti a obchodu obmezena je libovůlí úřadů stoličních, rovnost před zákonem vyvrácena systémy daňovými a o právech občanských a volebních podávají nám podařené ukázky uherské volby, které staly se už pověstnými.

Nehodláme mluviti ani o nespravedlivých a nad míru elastických řádech volebních dle nynějšího systému oprávnění volby dle census, ani o Andrássyho osnově reformy na základě plurality.

Ale člověk žasne, jak vynalézavý je duch místních činitelů a držitelů moci, jde-li jim o prosazení, nebo zničení kandidáta. Na Slovensku ovšem vždy jde o zničení kandidáta národnostního, proti kterému spojují se i strany v zuřivém boji proti sobě stojící.

Tenkráte rozlévá se zlato z klubovních fondů, z pokladny kandidátovy i z peněz státních, působí se lstí, slibují se hory doly, osvobození od služby vojenské, pastviny, odpuštění dluhů, terrorisuje se vypovídáním dluhů, výhod, odebíráním licencí, žalobami a po celém okrese se pije. Tak dálo se už dávno při volbách stoličních (výtečně vylíčil volby Kalinčák v „Reštauracii"), a lid zvykl si na volbu jako na nějaký druh slavnosti, jakési Saturnalie, kdy se zadarmo pije, cikán hrá, kdy odpouští se každá výstřednost a velcí pánové přicházejí klanět se a sloužit těm, které po volbách řadí níže než své psy.

Volba býv. ministra Lányiho za poslance v Lipt. Sv. Mikuláši stála přes 150.000 zlatých, živnostníci dostávali fingované objednávky pro potřeby státní, krejčí na uniformy, truhláři na zařízení kanceláří atd., objednávky zaplacené předem, které se nemusily, ani nemohly odvésti. A k tomu všemu přistupuje terorismus pomocí bodáků, agitace úřadů, které odepírají své povinnosti vůči voličům druhého tábora. A když ani to není dost účinným, přikročuje se k prostředkům silnějším.

A těchto silnějších prostředků používá se v okresích národnostních. Drobná práce slovenských činitelů korunována byla tím výsledkem, že zvýšením kulturního niveau probudilo se i sebevědomí,vědomí práv a povinností. Lid slovenský ukázal, že dovede volit toho, jehož si přeje míti tlumočníkem svých přání i bez podplácení, bez pití. A právě proto potřebí zvláštních prostředků se strany úřadů, aby znemožnili volbu národnostního poslance. Tohoto měsíce byli jsme svědky podobné volby.

Roku 1907 v dubnu vystoupil po resignaci dra Jehličky v okrese pezinském mladý advokát trnavský dr. Milan Ivánka (rodák z Turč. Sv. Martina) s programem národnostním. Postavení slovenského kandidáta nebylo příliš přiznivé.

Ivánka, člen prastaré šlechtické rodiny turčanské nebyl příliš znám v jižnějším okrese pezinském a hlavní nevýhodou bylo, že je evagelíkem a okres téměř celý bigotně katolický. Tohoto momentu dovedla protivná strana lidová (klerikální) využitkovati štvaním a lžemi proti Ivánkovi. Ale lid díky důkladné přípravě cítil již slovensky a Ivánka dostal 1011 hlasů proti Dömötörovým 983.

Bylo to vítězství skvělé, považíme-li všechny překážky, které slovenskému kandidátovi v cestu se stavěly. Přes 300 žandárů působilo pro Maďara Dömötöra, kněží vesměs postavili se na stranu lidovou, úřady zakročovaly proti slovenským voličům s největší brutálností, že porušivše poslaneckou immunitu vyobcovaly z okresu i poslance Skyčáka a Blahu, židy postrašili, že sorganisují proti nim potravní spolky a v Pezinku zterorisoval je správce hraběte Pálffyho hnusným, ale starým způsobem, pohroziv jim, že dá vyorat a rozházet židovský hřbitov, který je na hraběcích pozemcích. Ivánka však byl přece zvolen.

Lidová strana však nepřestávala podkopávat půdu posl. Ivánkovi. Podali stížnost proti volbě ne řádnému soudu, který by aspoň formálně musil žalobu řešit, ale sněmovní komisi, která mohla rozhodovat dle své libovůle.

Vyšetřování vedl Maďar Barnabáš Buza. Z řeči jeho zdálo se, že mandát Ivánkův přece bude uznán. Vyslovoval se často v tom smyslu a pro voličstvo slovenské měl takový obdiv, že velmi skepticky vyjadřoval se o maďarstvu v krajinách národnostních. Ale když v poslední krisi hrozila strana lidová vystoupením z koalice a opposicí, bylo třeba něčím získat nespokojence a za obět sloužil Ivánka. Po známé řeči Maniu-ově radil Arpád Szentiványi, zuřivý šovén, aby Ivánka vystoupil dříve, než vynesen bude výrok; když bylo namítnuto, že Ivánku brání zákon, volal člen zákonodárného sboru, poslanec Hellebronth, že on na zákon se vykašle. Ano Szentiványi dal by prý Ivánku, po-

tomka staré maďarské (!) šlechty, za jeho zradu na maďarství zastřelit. Sněmovna pak prohlásila Ivánku za zbavena mandátu, o čemž přinesli jsme již v minulém čísle zprávu.

Okres pezinský byl opět bez poslance. Ale „lidová" strana již důkladně se připravovala k nové volbě. Při novém popisu voličů vyloučili z práva volebního v Modrá z těch 252, kteří před 2 lety hlasovali pro Ivanku 109, v jiné obci z 52 vynechali 29. Za to nadělali ze železničních strážníků, sluhů, lampářů 50 voličů, ač dle zákona sluhové hlasu nemají. Věrným Němcům dali nových 55 hlasů i lidem, kteří v okrese nikdy nebydlí.

Na poradě strany národnostní vysloveno bylo určité přání, aby dr. Milan Ivánka opět o mandát se ucházel. Naděje na vítězství byly by příliš optimistické, ale Ivánka, ač čeká jej rok vězení a tisíce korun pokuty, vystoupil přece. Nedávná volba v Oravici, kde uprázdnil se mandát smrtí rumunského poslance Brediceana, dala tušit, jak asi postupovat se bude v Pezinku.

Strana „lidová" kandidovala prešpurského advokáta Ochabu, jenž je soudním tlumočníkem slovenské řeči při prešp. sedrii. Je znám tím, že právě tam, kde nejvíce je třeba přesného překladu, jako v procesech bouření, vždy se mýlí a překládá špatně. Když mu to bylo vytknuto, v hněvu prohodil, že buřiče měli by pověšet a Slováky pomaďarštit, aby nebylo třeba tlumočníků. A tento přítel Slováků měl se stát zástupcem slovenského lidu. Přijal kandidaturu jen s podmínkou, bude-li jmenována volební komise z jeho přátel, které si vyvolil. Byli to jeho kortešové, kteří i činně agitovali po okrese.

A jak se agitovalo! Bez ohledu na čas velikonoční, páni faráři dávali vyhrávat a sami zpívali po krčmách, kortešovali i při zpovědi, o Ivánkovi šířili největší lži, jako by byl nepřítel církve kat., kdežto o Ochabovi vypravovali, že si sám svatý otec přeje, aby byl zvolen. Aby znemožnil agitaci na straně slovenské, vydal hl. slúžný trnavského okresu ferman, jímž vyhlásil vlastně výjimečný stav nad 9 obcemi: Každý člověk do obce nepříslušný, který chce i méně než 24 hod. se zdržet, musí předem to oznámit; obecní zastupitelstvo s pomocí četnictva musí kontrolovat, zda neděje se nějaké bouření proti národnosti atd. Četníků bylo půl tisíce. Zatknuli občana z Modry a zvláště zuřivě hledali kaplana Nováka, ale marně. Za hlas dávalo se 100 až 300 K. Proti heslu „za tu našu slovenčinu", stvořili „za tu našu víru."

Při volbě obdržel Ochaba 969 a Ivanka 636. Ale o úpadku proti minulým volbám mluviti se nemůže. 210 voličů odstranili, 100 si přidali, Němců je 400, 260 je zaměstnanců v státní železniční továrně a 200 židů, „pánů" a kněží.

Se svými voliči, které maď. denník „Nepszava" jmenuje mučedníky, rozloučil se dr. Milan Ivánka tímto přípisem:

Ctení voličia!

Hore srdcia! Nezúfajme!

Nie my sme prepadli na volbe v Pezinku, ani naša slovenčina neprepadla. Prepadli, ktorí predali svoju dušu za pár litrov vína, alebo za niekoľko strieborných.

Prepadli kňazi a kapláni, ktorí neostýchali sa v predvečer veľkonočných sviatkov podať ruky diablovi a svádzať svojich cirkevníkov k opilstvu, zrade a k nenávisti spolublížného, dávajúc im piť, sháňajúc ich do krčiem, podplácajúc ich a kupujúc duše slovenské, aby pľuly na svoj vlastný národ, popudzujúc, falošným spôsobom kresťana proti kresťanovi. Verejne sa vyslovil jeden z týchto kňazov-dušekupcov, že Sväté Písmo a Božie Zákony sa na voľby nevzťahujú . . .

Ajhľa, pastieri dobrého, veriaceho ľudu slovenského!

Vy, ktorí ste vedeli vzdorovať všetkým týmto nástrahám, pokúšaniu a hroznému prenasledovaniu a zostali ste verní našej opustenej slovenčine, ktorí nielem že ste ničoho nedostali, ale i čas meškali, i svoje peniaze trovili, Vy smelo môžete pozreť do očú celému svetu, lebo Vás si uctia i naši nepriatelia. Z tých, čo si duše popredávali, smejú sa najväčšmi ich vlastní kupci.

Slovenčina neprepadla, lebo „duch slovenský žije a bude žiť na veky.“ Vám, ktorí ste na obranu ducha slovenského zastali si pod naše zástavy, srdečne ďakujem a privolávam slová pevcove:

„Koho dar nesvedie, hrozba neskloní,
Tomu moja pieseň slávou zazvoní!“

Dr. Milan Ivanka.

JINDRA IMLAUF:

SLOVANSKÉ LÁZNĚ.

(Vzpomínky a dojmy.)

Mám psáti doprovod k svým obrázkům z Luhačovic. — Nic není těžšího nežli slovem podkládati obraz; lze vůbec slovy vylíčiti krajinu? Myslím, že vždycky zůstanou slova jen slovy, třeba byla nejnadšenější a sebe lépe líčila, obrazu nevystihnou nikdy. A proto nechávám obrazy hovořiti samostatně, podávaje se cele silnému dojmu, kterým luhačovské lázně působí. Vzpomínky moje jsou svěží, tak jako kdybych včera přijel domů.

A radostné jsou moje vzpomínky, barevné jako lučiny s rozkvetlými lány jetelů, svíticích a vonících na svahu pod Slovenskou búdou. Ještě dnes cítím teplo jako tehdáž, bezmála před rokem, když jsem se hřával na slunci.

Nejel jsem do Luhačovic s veselou; ba nejel . . . Tělo bylo zmučeno dlouhou nemocí, při níž šlo o všecko; duše pokleslá, vyssátá tisícerými mukami, které dnešnímu člověku připravuje nejistota konců. Dlouhá byla cesta a úmorná. Od božího rána do slunce západu musíme od nás jeti, nežli uvítá nás luhačovská kotlina.

Ale ráno, sotva jsem se v průvodu matičky dostal na lázeňské náměstí, pak k lékaři do villy Ottovy, bylo mi rázem lehčeji.

Kdybyste stonali jakkoliv a poklesli byli až k smrti, v Luhačovicích oživnete. Věřte mi, oživnete. Nevím, které kouzlo to mají v Luhačovicích, ale tak volno je v nich, útulno a teplo. Ani necítíte, že nejste doma. Nestýská se vám, nemáte dlouhé chvíle. Duše se zde veselí, dosti složitá léčební procedura, jaká byla u mně, není docela nic protivná, nudná. Bože, jak dlouhé mi bývaly večery na břehu Baltického moře v Misdroyi! Nudila hudba, procházky, flirt, nudilo také nepřehledné moře. A v Luhačovicích? Ne, ne, není tam nudy!

Nahoru k Aloisce pracně jsem vylezl (neboť nesloužily mně nohy ani tak jako jindy, ač jich od malička pochváliti nemohu), na lavičku pod strom se položil a díval se, díval... Přes louku jsem hleděl na kopce s hájkem, na pole, stráně; a v rozpoltěném vinutí kopcovatiny leží t. zv. rayon a za ním dědina jako na dlani. Ze zadu voní sem lesy, zaléhá milý štěbot ptačí. Nevím, kde jinde bych slyšel tolik ptačího zpěvu, jako v tišinách poblíž pramene Aloisky. Krotcí ptáci běhali po stezkách, na lavičkách a stolcích sbírali drobty. Nad hlavou se vám milují na větvici a beze strachu střásají své radostné roztoužení ze zobáčků k radosti těch, jejichž srdce ještě neohlušila veliká města, neotrávily jinoproudné snahy dneška.

Zdálo se mi, jakoby v Luhačovicích s člověka spadávala starost, jako bychom se stávali všichni naivními dětmi, které se dovedou zase jednou, snad za léta, radovat z ptáčků, slunce, stromů, květin a s večera z hvězd. K duši jaksi jsme sestoupili, přiblížili se srdci; žili jsme jako jedna veliká rodina, spravovaná ne lékaři, ale dobrými rádci, rodina, která nemá starostí a za kterou se starají jiní, tam ti věčně k službám hotoví pánové z lázeňské správy.

Měli jsme tam jedno takové roztomilé děvčátko, maloulinkou Evičku z Č. Budějovic, miláčka všechněch, starých i mladých. Dnes, když už jenom vzpomínám, vidím, že skotačíce s Evičkou a bavíce se jejími popletenými pohádkami, byli jsme vlastně všichni, všichni takovými dětmi... Ani opravdu choří, kteří nemohli zde již hledati uzdravení, nýbrž jenom úlevy a prodloužení západu životního dne, nenechali na rtech znamení bolestí, nevraštili tváře utrpením, nevzdychali hrůzou jistého nedalekého konce. I jim dovedly Luhačovice položiti na tváře radost, dáti do hasnoucích očí trochu naděje, přikrýti tajemné neznámo alespoň dočasným zapomenutím.

Radost, slunce, tak bych označil nejraději tyto lázně.

Nejsou to lesy, v nichž alespoň pro mne leží krása Luhačovic. Jsem z lesnatého kraje, krásného tak, že snad nikde na světě čistší krásy nenaleznete, a přece jsem si zamiloval luhačovské lesy. Ale luka to jsou, luka vonná, širá a volná, v nichž leží stěžejný bod čaromoci.

Hluboké, prý asi 1 *km* dlouhé je luhačovské údolí. Po obou stranách ve výši modrého nebe černají se zprohýbané hřbety lesů. Dole říčka Olšava nesměle šumí a po jejích březích se táhnou luka. Dlouhá jsou, rušená tu a tam villou, skupinou barevné básně p. Jurkovičových staveb. Seno na nich vonělo, když jsem jimi chodil, na stráních kvetly shluky kopretin, barevných jetelů a bůh ví kolika ještě květů. A keře se pletly tou záplavou vůní, trav a květů, stezičky jako hadi vinuly se nahoru i dolů, tísnila se tichá místečka pod zprohýbaninami stromů. A přes říčku až sem sálala sladká vůně medujících lip, včely zde bzučely jako ve včelnici.

Píseň, hotová slovácká píseň!

Však nejen já, tulák nemocí na uzdě držený, ale nejproslulejších světa krás znalý, náš milý p. Vráz, ocenil luhačovská luka.

V první přednášce líčil dobrý náš p. Vráz různé krásy cizích krajů; při tom se zmínil o luhačovských lukách. Slyším do dnes, jak živě o nich se zahovořil, s jakou láskou je ocenil, jak důrazně prosil správu lázní — do jednoho z pánů přítomnou — a na srdce jí kladl, aby uchována zůstala luka tato tak jak jsou.

„Nezastavte si nádherná tato luka, neosázejte je hustým stromovím, nechte je volna neberte jim slunce a vzduch. Nemáte větší krásy v Luhačovicích!"

Ba věru. Kéž luka luhačovská zůstanou stále stejná! Nečiňte z nich parky podle zahradnické šablony, nenechte na nich vzniknouti městu!

Volnost a útulnost lázní je tím čarovným proutkem a zázrakem, vodám i lékařům, k těm skvělým léčebným výsledkům dopomáhajícím.

Nečiňte z nich Karlovy Vary, veliké město světové sice pověstí a millionových příjmů. Ani po stránce internacionality, ani velkoměstského rázu. Uchovejte dnešní pohádkovou píseň slováckého kraje, jak ji básník dřeva p. Jurkovič svými stavbami započal; ta svědčí

kraji, protože jest jeho. A k tomu volnost slunce a květů, záplavu rostlinných vůní si přimyslete — toť jediný přiléhavý ráz lázní luhačovských.

Vím, těžká je podmínka tato. Příliv hostů vyžádá si valného rozšíření a tím již kácí se dosavadní tišina a hyne v hlučném proudu.

Jen zachováním luk lze udržeti i pak alespoň částečnou volnost a svobodu, které nemají lázně jiné.

Ještě jednoho vzpomínám, probíraje se tak obrázky z Luhačovic.

Obyčejně největším postrachem ve všech lázních bývají neděle. Přijíždějí cizí, překážející „domorodcům", jak si hosté říkají. Všude je těch vetřelců plno. Lavičky obsednou, zasednou vaše místo v hostinci, přeplní cestu obvyklé vaší koncertní promenády, zdržují vás u pramenů. Zkrátka překážejí.

Také do Luhačovic se sjedou z okolí návštěvy k svým známým. Přijede hojně židů z okolí a slyšíte i vidíte je všude. Ale kromě nich přijedou sice skromnější, dosud jim ustupující (můj bože, kdo jim také u nás dovede neustoupit?) Slováci z nedalekých dědin.

Pak rázem přestáváte býti mrzuti, jasní se zamračené tváře a sami se derete do zástupů.

Jako by makových květů rozhodil do šerého proudu hostů. Všude to září, jiskří, kvete.

Kroje se vyrojily v plné parádě.

Kloboučky šikmo sedí na hlavách chlapců, šňůry se na nich třesou, jasem barvy se smějí kabátce i gatě, směle podupávají v parádných botách vězící nohy. A děvčata houpou se na podpatcích žlutými cvočky vykrášlených, suknicemi a fěrtoušky fofrují, až se srdce směje.

Vykračuje si každá jako vysoustruhovavá, všecko se jen jen potřásá. Takto si zahýřit barvami, zbásniti krásu ženského i mužského těla oděvem, nedovede kromě Moravy snad žádná jiná země.

Bylo to 29. června m. r., o svátku Marie Panny, oslavované tuším v nedalekém Provodově, kdy vyrojilo se neobvykle mnoho krojů. Oblékly se do krojů také dámy městské. Ale hnedle jste je poznali. Nohy je zradily, ty nohy odvyklé světlu krátkých suknic, nepřivyklé vysokým botám. To nebyl krok Slovaček, ba ani držení těla. Tak jako zvadlá květina, pestrá sice, ale povadlá, nesly se městské naše dámy v krojích. Scházel jim styk s přírodou, která dává ráz moravským dívčám.

Najednou odpoledne rozruch zachvátil lázně.

Procesí přijde. Uherští Slováci jdou z pouti. Zastaví se zde.

A zastavili.

Řadou přišli, s hudbou a korouhvemi, za zpěvu pobožné písně.

My hosté stáli jsme jim špalírem.

Nehýřili barvami jako bratří jejich z Moravy, šerý byl jejich kroj jako jejich život jest.

Poslanec jejich, p. dr. Blaho je přivítal. Promluvil k nim, promluvil k nám divákům. Zahráli a zazpívali, posilnili se poutníci z Horní Súče.

Vzpomínám, jak cizinci, hlavně Poláci a Rusové, přihlíželi procesí. Viděli kus národa, trpícího porobou horší všech porob; p. dr. Blaho jim ochotně podával vysvětlení, mohli srovnávati. Viděli národ, o němž pramálo pravdivého svět ví, mohli z tváří poutníků vyčísti si bídu těžkého osudu, a ze zpěvu národních písní mohli vycítiti velikou lásku k deptané zemi.

Procházel jsem se schválně hloučky těchto cizích hostí, Poláků a Rusů. Nikdy neviděl jsem opravdovějšího pohnutí, jako tuto neděli.

Vzácný host, p. Nikolaj Petrov, professor carské polikliniky v Petrohradě a jeho žena, poslouchali výklad p. dr. Blahy. Opravdové pohnutí vyneslo z očí jejich slzy . . .

Plakali nad porobou toho dobrého lidu.

Jen tak zběžně uvádím tuto episodu, zdánlivě bezvýznamnou.

Uvádím ji proto, abych na tomto malém a ojedinělém případě ukázal důležitý význam Luhačovic po stránce národní.

Přátelé naši, bratři Slované, ať jsou to Rusové nebo Poláci, anebo jiní, velmi málo o nás vědí z vlastního poznání osobních styků. Obyčejně kromě jména našeho a trošky

politických drobtů, všelijak přibarvených, neznají nás ani z polovice tolik jako my je. Nedají si tolik práce, aby nás poznali a poznáním vzbudili větší zájem a tak utužili slovanskou příbuznost prakticky.

Pobytem v Luhačovicích zcela přirozeně stýkají se s námi, slyší naši řeč, vidí kroje, výrobky i stavby, zkrátka sledují po ten čas denní život náš.

Tím získají více nežli četbou všemožných novin a knih, nabudou živý zájem, naváží přátelství.

Sám vážný p. prof. N. Petrov mi řekl, jak velice se diví značnému počtu Čechů, pozdravujících ho rusky. A podiv ten přiměl jej k učení se češtině.

A takto působí poby v Luhačovicích na mnohé, z čehož arciť plyne všeslovanské myšlence zisk nemalý.

V tom tedy, ve vzájemném poznání se, leží také veliký význam lázní luhačovských.

Poznáme-li se, snad úžeji přilneme k sobě, pochopíme se a odpustíme si všeliké drobné příkoří, které nás tolik rozdrobuje k zisku a radosti Němectva.

Mohl bych ještě více uvésti z tohoto cenného významu lázní, jak poznatky v nich nabyté šířeny jsou svatou Rusí, jak navazovány byly styky Poláků s Rusy i kterak se škorpili i zde pro sebe nepatrný úryvek národní hymny.

Měl bych snad kromě toho ještě líčiti pouť na Velehrad, kde záplavě barev divili se naši přátelé. Byly by i tam vděčné motivy, ať bych již psal o Uh. Brodě nebo Uh. Hradišti, nebo o pobožných poutních písních na nápěv „Kde domov můj?“ neb „U kanonu stál“...

Ale to bych musil přidati ještě další obrázky.

Měl bych spíš popsati Luhačovice od nádraží až za „Pražskou čtvrť“. Odpusťte, že jsem nepopisoval, nemohl jsem, jakmile vzpomenu na Luhačovice, je mi jako bych byl v pohádce.

Všecky vzpomínky jsou mi zvukem vroucí písně čistého srdce a těšením se na brzké její opakování letošním pobytem.

Kdybych měl popisovati bod za bodem na místo dojmu, musil bych sem položiti celou serii obrázků.

POLITICKÝ PŘEHLED.

To bylo radosti, jásání a nadějí, když před třemi léty povoláno bylo ministerstvo z koalovaných stran, představujících většinu parlamentní. „Veliké ministerstvo“, „národní ministerstvo“, „veliké národní ministerstvo“! Miláček národa, Kossuth, starý oposičník Apponyi, svobodomyslný Wekerle. Nic ani nevadilo, že kabinet měl býti provisorní na dvě léta, aby dle paktu s korunou provedl odkaz vlády Fejerváryho, všeobecné hlasování volební. Doufalo se, že tito ministři prosadí rázem všechny požadavky maďarské. Vždyť oni byli hlavními tlumočníky všech maďarských přání, vždyť oni byli nejvlastenečtější, nejmaďarštější mužové Uher. Léta minula a nesplnilo se nic. Vláda za první svoji starost považovala odložit to, k čemu byla povolána, zničit úlohu diktovanou jí v paktu, všeobecné volební právo. Andrássy „pracoval“ stále na osnově, nové a nové návrhy zákonů se vynalézaly, reforma volební se odkládala a teprve, když vlastenecká komedie nestačila na zaslepování očí, vystoupil Andrássy se svým elaborátem, paskvilem všeobecného rovného práva hlasovacího, zajišťujícím právo volební jen jistým třídám a národnostem na základě plurality dle censu a inteligence.

Cítilo se dobře, že tento falsifikát nestačí a vláda vlastně měla by se poroučet. Vlastenci však měli v zásuvce svých stolečků dobrý prostředek k udržení života. S velkým křikem vyhlásili za přední a největší zájem maďarský otázku vojenskou a bankovní. S řešením prvé otázky byli ve Vídni zkrátka hotovi a zbývala ještě banka.

Cedulová banka může své národohospodářské úkoly plniti jen tenkráte, je-li ústavem velkým, centrálním. Banka rak.-uherská takovým ústavem je, úkoly své více méně plnila a Maďaři, třeba na úkor této polovice říše, výhod společné banky plné využitkovávali. Volání po úplně samostatné bance nepříliš příjemně dotýkalo se rozvážnějších

politických kruhů, kterým není tajna síla, vlastně slabost Uher a aby koza (výhody pro Uhry z banky plynoucí) zůstala celá a vlk (šovinismus a vlastenecká pověst kabinetu) přece se nažral, vymyslili formu banky kartellové, k níž ovšem Rakousko přistoupit nemohlo. A tu stala se banka kamenem úrazu koalice a ministerstva. Krise vypukla již před měsícem, ale kabinet při své důkladné odkládací praxi dovedl oddáliti katastrofu aspoň přes ten měsíc, který pro členy ministerstva znamená dosažení pense. Pomáhala jim v tom nejasnost zahraniční situace a blízké nebezpečí války které upoutalo pozornost politiky tohoto mocnářství. Dnes je po nebezpečí, měsíc rozhodující o pensi minul a ministři odstoupí již s klidnějším srdcem. „Pesti Napló“ sarkasticky se vyjadřuje o tomto tříletí vlády: Tři roky trvala a nedosáhla-li nic jiného, prokázala alespoň tolik, že ministři zmizí s jeviště s plnými pensemi. Smutné jubileum, kde jediná radost je pense. Kossuthe, Apponyi, slavní vůdcové národa! Jak daleko jste to dotáhli? Kde je tulipán, kde velká sláva, kde smělá vůle!?...

Stojíme před bezprostředním řešením krise. Ve Vídni počalo vyjednávání s vládou rakouskou o záležitosti bankovní. Panovník, v něhož někdy Maďaři doufali, postavil se na úplně konstituční stanovisko a vláda rakouská, jak banku samostatnou, tak kartelovou, odmítne. Kabinet Wekerlův podá demisi, ale nějakou dobu ponechán bude při vládě, až najde se nový muž. Ten prý bude ze strany stojící na základě vyrovnání 1867 a novými volbami zajistí si většinu parlamentní.

Koalici nastane povinnost přizpůsobiti se (pro maďarské politiky úloha docela snadná). Strana neodvislosti buďto se přizná k programu vládnímu, který prý zavede v otázce bankovní provisorium do r. 1917, kdy vypší platnost veškerých obchodních smluv se sousedními státy, a v tom případě zůstane Kossuth i Apponyi v ministerstvu, nebo se strana neodvislosti rozdělí, oba ministři ustoupí a ponechají pole skupině Hollóově a Justhově, která bude hrát úlohu hřmotící oposice. Guvernérem společne banky bude Maďar Popovits, státní sekretář v ministerstvu finančním. Kromě zástupců koalovaných stran pozváni prý jsou do Vídně i Tisza, Dessewffy, Kuen-Hederváry, Lukács a Justh.

Na poměry národnostní tato metamorfosa nebude mít žádného vlivu. Maďarisační a hlavně protislovanská politika se nezmění.

Program maďarský rozvinuje s velkou cynickostí „Budapesti Hirlap“. Pod titulem „15. březen“ píše: „Nemůžeme hlásati ideе, z kterých už ani jedna není pravdiva. (Rovnost, svoboda.) Nemůžeme hlásat politickou rovnost upřímně a poctivě. Vždyť napínáme všechny síly, aby v tomto státě nebylo rovného práva volebního. Jsme pro virilismus, pro vliv velkostatkářův, i pro sněmovnu panskou, neboť to vše vyžaduje zájem maďarstva. Nemůžeme hlásat ani úplnou svobodu politickou, vždyť proti socialistickým buřičům a národnostním agitátorům nemůžeme postavit se na základ zásady svobody. Dnes rovnost je programem Kristoffy-ho a svoboda programem mezinárodních a národnostních agitátorů. Všichni nepřátelé národního charakteru uherského státu spojují se na základě těchto hesel. A my tu chceme vidět Mayarország, silné maďarské panství a bezpodmínečnou maďarskou supremacii“. Upřímná slova, ale jak cynická.

V kritické době válečné Maďaři štvali do války s nadějí na tučnou kořisť. Poukazovali na nebezpečí slovanské a už předem dělili se o Srbsko. Plány však se jim zhatily, proto chtějí se dělit aspoň o Bosnu.

Zajímavý je poměr jejich k Němcům. Tito ode dávna jsou v Uhrách nenáviděni, posmívá se jim, spílá, ale když přijde na lámání chleba, vždy se spojují s nimi proti obávaným Slovanům. O tomto poměru dobře se zmiňuje pisatel v „Pesti Napló“, který směle tvrdí, že Maďarstvo je ve skutečnosti východní stráží Němectva. Pozoruhodný byl projev poslance Mik. Szemere ve sněmovně, kde velebil trojspolek a holdoval příteli Maďarů Vilémovi. Sněmovna živě tleskala a éljenovala. To mohou si zapamatovati ti, kteří chtěli kdysi v politice české a srbské využívati maďarské nenávisti vůči Němcům pro vlastní slovanské politické zájmy.

Sněmovně přijala zákon o kněžské kongrue, který bude velkou ránou pro kněze národnostní.

Slováci ztratili sympatického a obětavého poslance Ivanku, na jehož místo zvolen maďarský lidovec Ochaba.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Kongrua. V parlamentě přijat byl zákon kongruový, jímž má se zlepšiti hmotné postavení uherského duchovenstva. Ovšem, že toto hmotné postavení, kterého skutečně často je potřebí (vzpomínáme na plat šlechetného národovce a znamenitého učence a zakladatele „Sloven. Muzeálnej Společnosti † Andreje Kmeťa, který měl 400 zl. ročního příjmu), toto zlepšení platů je pouze pláštěm pro šíření maďarisace duchovenstvem. Platy farářské, jak jsme již v minulém čísle oznámili, doplněny mají býti z pokladny státní. Tomu třeba rozuměti tak, že kněží povinni budou sloužiti vládě a maďarisaci a zákon docela otevřeně tento moment připomíná, dovoluje, aby plat kněží „protivlasteneckých" a těch, kteří neznají maďarsky byl snížen.

„Slovenský Týždenník" oceňuje význam kněžstva v práci buditelské zvláště v letech '60tých, oceňuje vliv duchovních na lid a žaluje na novou úpravu platů, která činí kněze odvislými od pokladen státních. A kněží representují celou čtvrtinu slovenské intelligence. Politika kongruová osvědčila se velmi záhy na volbě v Oravici, kde duchovenstvo zradilo lid rumunský a na poslední volbě v Pezinku.

„Týždenník" uvažuje, zda nemohla by církev zachránit své kněžstvo od této morálni záhuby a korrupce.

Uherské kapituly mají 800.000 kat. jiter půdy. Výdaje na kongruu obnáší tři miliony korun. Je-li výnos jednoho jitra jen 30 K, mají kapituly ročních příjmů 24 milionů K., Biskup velko-varadínský drží 187.393 jiter arcibiskup kaločský 87.433, ostrihomský 95.983, jágerský 42.397, biskup vesprímský 65.618, řecko-katolický biskup velko-varadímský 139.657. Ze svých ohromných příjmů věnovali tito biskupové pouze 700.000 K.

Kněžstvo tedy bude činit politiku vládní. Proto „Týždenník" hlásá, aby lid svou politiku zařídil dle svých zájmů, samostatně a národnostně.

*

Hlinkova záležitost v Římě. Kongregace koncilu pojednávala dne 27. února známou záležitost faráře Hlinky a rozhodhodnutí papež potvrdil. Suspense, kterou uvalil Párvy na Hlinku byla zrušena a Párvymu uloženo, aby má-li nějaké podstatné důvody zavedl proti Hlinkovi process kanonický. Poněvadž všechny své důvody biskup podal do Říma (viz minulé číslo „N. Sl") a tyto dle znění rozsudku jsou ignorovány, Párvy nový process zavésti nemá již odvahy. Hlinka sloužil již ve dnech velkonočních mši ve vězenské kapli v Segedíně. Vítězství Hlinkovo naplnilo jeho přátely v Ružomberce takovou radostí, že po letech súčastnili se služeb božích. Zásluhu o zdárné vyřízeni záležitosti získal si hodonský professor dr. Kolísek, který shromáždil četný svědecký materiál a přímo osobně v Římě zakročoval. Za to ovšem svolal na hlavu svoji hněv Párvyho, který žaloval na něho biskupovi brněnskému, ale byl odbyt. Osočil tedy dr. Koliska u vlády a vymohl proti němu v Uhrách zatykač.

*

Proti Ľudovým Novinám. „Ľudové Noviny" otiskují tento list na ukázku jak se bojuje proti slovenskému tisku:

„Žiadam a prosím Vás, oznámte mi, jestli sú „Ľudové Noviny" skrz Rím zakázané? — Ležím na smrteľnej posteli a preto dňa 17. marca nechal som si zazavolať duchovného, aby mňa sviatosťou zomierajúcich zaopatril. Jak som sa spovedal, pýta sa mňa pán kaplan, že jaké časopisy čítam. Odvetil som, „Ľudové Noviny" a „Týždenník". Pán kaplán sa veľmi pohoršil a riekol, že rozhrešenia mi dať nemôže, bo „Ľudové Noviny" su vraj skrz sv. Otca zakázané. Dá mi vraj rozhrešenie, ale iba vtedy, keď mu sľúbim, že „Ľudové Noviny" čítať nebudem. Pýtam za preto pána redaktora, jestli „Ľ. N." opravdu Rím zakázal alebo nie?! Prosím o odpoveď. S úctou Štefan Fris. Kubachy 1909. 30./III."

A tomuto podobných dopisov sme už dosť obdržali. Z tohto dopisu môže každý rozumný Slovák posúdiť, že jak sa starajú maďaronski kňazi o spasenie ľudu. Ešte -aj pri udeľovaní posledného pomazania opovážia se lhať a klamať nemocného! Kristové učenie považujú si za nič, lož prekrucujú na pravdu. A to sú potom katolícki kňazi, následníci Kristovi? „Ľudové Noviny" sv. Otec nikdy nezakázal a

ani nemôže, lebo ani nebojujú proti učeniu Kristovému, lež proti kňazom takým, ktorí považujú stav kňazský za dobrý prostriedok k nemravnosti a k ohlupovaniu ľudu. — No však pride na psa mráz! Spišská vláda parvovských kreatur je poškvrnou celej cirkvy katolickej. Sme zvedaví, ako Párvy i tento satanský kúsok v Ríme prekrúti.

*

Duchovenstvo a slovenské banky. Na radu odrodilých Slováků, velkoprobošta prešpurského Komlóssyho a tajemníka Zelligera zakázala ostřihomská církevní vrchnost úředně vkládat farní peníze do slov. peněžních ústavů trnavských, jako je „Ľudová banka" a „Hospodárska banka". Farářům rozkázáno uložené peníze vybrat a vložit do ústavů židovských. Slovenské banky prý nemají dostatečného základního kapitálu.

Zajímavo je, že Ľudová banka" založena byla stranou lidovou a kněží ukládali v ní horlivě kostelní peníze bez překážky. Tenkráte byla banka mnohem menší, ale ovšem nebyla slovenská.

*

Sv. Cyrill a Method a sv. Jan Nep. Jak zběsilí jsou maďarští kněži proti všemu národnostnímu, ukazuje malý obrázek z diecese Spišské. Tam v Teplici nechce kněz Zemančík modlit se litanie k Janu Nepomuckému, poněvadž prý je Čech. Podobně vede se sv. Cyrillu a Methodovi, proti nimž mluví prof. Jurík s bohoslovecké kathedry.

*

Vyučování na církevních školách má se dle rozkazu biskupa báňsko-bystrického vésti již od třetího roku v jazyce maďarském.

*

Kaplan Novák, rodem z Uh. Skalice přeložen byl z trestu za svou činnost z Nadaše na čistě maďarskou stanici do Šomolína.

*

Z pašaliku Párvyho. Spišský biskup bez příčiny zbavil svobody kaplana Tománka uzavřev jej do kláštera ve Spišském Podhradí, aby jej měl stále na očích. Sedláci v Chrasti dočetli se v novinách o vězni, který týrán je „za tú slovenčinu", odhodlali se navštíviti jej. Nebyli však připustěni a panem priorem vlastnoručně s mnohými nadávkami vystrčeni z kláštera. Na ulici zahlédli v okně Tománka a s velkou radostí mávali mu na pozdrav. Na stížnost kaplanovu odpověděl prior: „Tak je rozkázáno račte se přičinit, aby rozkaz byl změněn."

Na velký pátek modlil se zbožný Tománek v kapitulním chrámě. Byl tam také biskup, který ani v chrámě nezapomněl na svůj hněv a napsal Tománkovi příkrý list, v němž vytýká mu vzdorovitost, zakazuje mu chodit do chrámu a hrozí mu exkomunikací.

Tománek, který už nemá slušného oděvu a obuvi a od biskupa dostati nemůže, žaluje u kongregace koncilu v Římě.

*

Hnutí ve východních stolicích. Potěšitelným je zjevem, že slovenské povědomí šíří se zvláště na východ, do krajin, na které jsme se zvykli dívat jako na ztracené. Je to národnostní hranice mezi Slováky a Maďary a maďarisace je tam úpornější než kdekoliv jinde, zvláště že široko daleko není slovenského inteligenta. Maďaři využíti chtějí rozdílů dialektových a vydávají pro sarišské Slováky časopis „Naša Zástava" v místním dialektě a maďarským pravopisem a šíří myšlénku, že Šarišané vůbec nejsou Slováky. Násilným maďarisováním ve škole a chrámě a uvědomělými vystěhovalci z Ameriky se vrátivšími, zmáhá se slovenské povědomí dům od domu a z obce do obce.

Mnoho strachu působí Maďarům také ruch v novohradské stolici, která má 65 tisíc Slováků a 67 tisíc Maďarů Hranice řečová jde od Balážských Ďarmot k Lučenci a na východ. Tu Slováci, kteří jinak hospodářsky dobře by si stáli, dostávají se do područí maďarských vyděračských bank. Proto tak šílený boj zahájili proti dru Bazovskému, který v Lučenci založil peněžní lidový ústav.

Pravým eldoradem maďarské džentry županů, podžupanů, slúžných a notářů byla a je stolice zemplínská. Počínají si jako za doby poddanství. Člověk jakýsi měl na plotě červenou šatku. Žandár udal dotyčného u slúžného, který věc vyšetřil a pokutoval pro vyvěšenou šatku, poněvadž mohli by se panské koně polekat. Ale i tam se Slováci při všech pokutách budí. Úřady bedlivě všímají si každé maličkosti, pronásledují cizince, jen aby lid zůstal ve tmě. Nevzdělanosti využívají zvláště notáři (obecní tajemník), kteří za práce své dávají si platit úžasné sumy.

jsou, kteří mají ročního příjmu i přes 20.000 zlatých.

V stolici peštské je dle úředního výkazu 32.000 Slováků, ve skutečnosti však třikrát tolik. Od jistého času bývají místní plátky maďarské plné nářku a křiku, že se sedláci v samé blízkosti Budapešti počínají bránit proti maďarisaci. V Maglódě, na příklad, rozkázala vrchnost oslavit den svobody 15. března ve chrámě. Slúžný něco tušil a v očekávání demonstrací opatřil se žandáry. Když kněz s připravenou maďarskou řečí vystoupil na kazatelnu, s úžasem zpozoroval, že v kostele sedí pouze notář a písař.

*

Korrupce žurnalistiky. V zasedání sněmu 26. března četl poslanec Ebner seznam časopisů, které dostávaly podporu ze státní pokladny. A Nap dostal 17.000 K. Magyarország képes albuma 100.000 K. Független Magyarország 10.000 K, Magyar Szó 10.000 Madyar Hirlap 4.000 Budapesti Napló a Pesti Hirlap po 6.000 K, Fris Ujság 10.000 K, Egyetértés 25.000 K atd. Cizozemské časopisy dostaly 15.000 K a „informátoři" ciziny 60.000 K.

*

Informace ciziny.

V Londýně vyšla anglická brožura „Nationalism in Hungary from the bussiness point of view" (Nacionalismus v Uhrách s hlediska obchodu). Její autor, skrývající se pod jménem Veridicus, dokazuje proti Scotu Viatorovi, že celá tak zvaná národnostní agitace v Uhrách není prý nic jiného, leč finanční spekulace několika lidí, kteří chtějí pod pláštíkem hájení národnostních zájmů lákat lid do svých peněžních ústavů. Veridicus ukazuje na nápadný vzrust peněžních ústavů za aktivní politiky národnostní. R. 1890 bylo 17 peněžních ústavů rumunských s 1,843.300 K základního jmění a 1,330.000 K zisku, r. 1904 bylo už 82 ústavů s 8,725.000 K kapitálem a 1,651.000 K zisku. Z 15 rumunských poslanců jest 13 ředitelů neb členů správy peněžních ústavů. Na Slovensku je prý zjev podobný, ze 7 poslanců slovenských jsou 3 řediteli peněžních ústavů. Z toho vyvozuje důsledek, že ani slovenská politika není nic jiného, než obchod. Vlastizrádné snahy Slováků vidí v tom, že na př. poslanec Skyčák navazuje styky se zahraničními (!) ústavy českými. Dokazuje, že nemaďarské národnosti nechtějí se smířit s Maďary, což potvrdili odmítnutím Justhem podávané pravice smíru. Kniha vyznívá vábným akordem: „S národnostmi, s lidem lze se Maďarům smířit, avšak s vůdci, s řediteli bank, nikdy!" Akord až příliš známý. Andrássy otec i syn a ostatní mluvili v tom tóně po 40 let a při tom každého uvědomělého Slováka pronásledovali pokutami, vězeními, volebním násilím, zbavováním mandátů, vražděním ve Varíně, v Sučanech, Černové, Panádě a j. To všechno byla obchodní politika! Když slovenští poslanci plnili státní vězení, když suspendováni byli z praxe advokátské, i to byla obchodní politika! Když slovenské peněžní ústavy snížili úrok s 30, někde až s 60% na 6% a pomáhaly všude lidu, i to byl národní obchod. Veridicus — je to jistě pseudonym Farkaše-Wolfnera, známého „vědeckého" obsluhovače vládnoucí vrstvy maďarské, třebas svým původem patřil spíše do Haliče — příliš podléhá klamu maďarských brejlí, které nepřipouštějí jiné politiky, jako osobních neb třídních zájmů. Snad měli nemaďarské národy stisknout Justhovou pravici, když jim ničím nezaručoval svůj slib, když jeho soudruzi jsou přímo zuřivými potlačovateli národů nemaďarských, měli snad znova sednout Maďarům na jich svobodomyslnou vějičku!

*

Louis Eisenmann, francouzský autor známé knihy „Le compromis austro-hongrois", dlel tyto dny za účelem studia veřejných poměrů v Uhrách, při čemž byl i hostem ministra osvěty Apponyiho.

*

Uherskoslovenská vzdělávací společnost. Táto společnost zřízena byla „péčí" maďarské vlády po zrušení Slovenské Matice, aby mohla převzíti jmění Matiční. Skládá se ze samých renegátů a čistokrevných Maďarů a vydává pro Slováky týdenní umrtvující časopis „Vlasť a Svet". 30. března konala společnost valnou hromadu, na níž oznámeno, že ministr osvěty Apponyi věnoval společnosti 14.000 exemplářů slovenského překladu Elekových dějin maďarského naroda. Redakcí „Vlasti a Sveta" pověřen Čečotka, redaktor vládních Slovenských Novin. V tomto roce vydá společnost dvě slovenské knížky z oboru přírodovědy a zdravotnictví, k čemuž si vyžádá podpory ministerstva orby.

*

Na osočení, že Slováci politisují pouze pro svůj hmotný prospěch, poznamenává Slov. Týždeník několik všeobecně známých případů z vlasteneckého života maďarského:

My sa pamätáme, že keď Kossuth prišiel z „vyhnanstva“ z Talianska do drahej vlasti, hneď sa mu postarali o dôchodok. Tarnócovská fabrika na striekačky dorábala síce zlé striekačky, ale Kossuth, ako direktor, dostával ročne tisíce. Assekuračná spoločnosť „Hazai biztositó társaság“ stála pred krachom, ale zato Francko sadnul do nej ako direktor.

Poďme ďalej. Druhý koaličný velikáš: Ugron Gábor, podpredseda Kossuthovskej strany, bol tiež direktorom sikulskej špárkassy v Székelyudvarhelyi. Jeho direktorstvo ale oplakalo niekoľko sto sikulských gazdov. Sám Ugron bol pre tú manipuláciu posúdený!

Bývalý ministerpredseda, Széll Kálmán, je i ablegátom i guvernérom Uhorskej Hypothekárnej Banky, a má odtiaľ malú škvarku, 80 tisíc korún ročně. A celý rad takých veličín, ktorí sa ako politikovia dobre cítia pri mastných hrncoch.

A tí „kresťanskí ľudoví“? No tam sa len našly opravdové talenty. Ablegát-néppártista, Franc Udvary, takto bankáril: Keď už v kasse nebolo ani rohového gombíka, vzal novú vkladovú knižku a vypravil ju na meno svojho praktikanta, pravda hneď na 50 tisíc korún, to jest, že má vkladu toľko v prázdnej kasse. Potom na falošnú knižku vzal inde pôžičku. Druhý stĺp strany „ľudovej“, Gyürky Ödön založil Néppárti irodu, vraj „Ľudovú kancelláriu.“ Šlo to znamenite, néppártské trúby robily reklamu, farárov mal agentov, a kancellária pracovala zdarne. Gyürky zprostredkoval predaj obilia, maďarskí gazdovia, zvlášť zo Zadunaja, mu posielali do Pešti zbožie, aby ho výnosnejšie zpeňažil. Gyürky tak zdarne pracoval za ľud, že za pol roka len 31 trestných oznámení bolo zavedené proti nemu pre defraudáciu.

Pán Udvary šťastlive ufujazdil a pri dobrom zdraví uzrel brehy Ameriky, i Gyürky, proboval zmiznúť, ale sa mu nepodarilo teraz v Ilave špekuluje, ako by bolo treba doplnit program strany „ľudovej“.

Nuž, to sa rozumeť dá, žeby páni néppártisti na túto min losť zabudnúť chceli, ale s takou politickou minulosťou opovážiť sa hovoriť o politickom kšeftárení Slovákov, to zdravý rozum nijak nepochopuje, k tomu je potrebná chorobná impertinencia.

To musia i néppártisti vedeť, že doteraz ani len jeden slovenský peňažny ústav neskrachoval, ani jeden Slovák „bankdirektor“ neušiel do Ameriky.

O tom môžeme Udvaryho a Gyürkyho politických privržencov ubezpečiť, že sa budeme vynasnažovať čím viac slovenských peňažných ústavov založiť, ale spolu budeme sa starať i o to, aby v každom slovenskom ústave slovenský groš bol v takej bezpečnosti, aby ho nemohli odtiaľ ukradnúť ani takí šikovní zlodeji, akým sú Udvary, Gyürky a iné, stĺpy ľudovej strany.

*

Uherská sociální demokracie. Min. Andrássy rozpustil dvě nejsilnější organisace kovodělnickou a železářskou. Soc. demokracie odhodlala se odpovědít politickou generální stávkou, která však se nepodařila. Stávkovalo pouze 8 tisíc dělníků. Vinu hledati třeba na vůdcích uherského dělnictva a malé disciplině.

*

Juriga zvolen ředitelem prešpurské banky. Valná hromada slovenské Lidové banky v Prešpurku zvolila slovenského posl. Jurigu, který se vrátil z dvouletého politického vězení, ředitelem ústavu.

PRO SLOVÁKY.

Československá Jednota konala řádnou valnou hromadu 23. března v místnostech „Merkuru“. Zpráva jednatelská, předložená jednatelem p. inž. Rotnáglem, ukazuje, jak dobře působila vnitřní konsolidace na rozvoj činnosti Československé Jednoty v minulém roce. Československá Jednota podporovala menšiny v Dol. Rakousích (v Poštorné, ve Vídni) i v Linci, ve Slezsku (Jaktař, Dětmarovice, Slezský sekretariát), na moravském Slovensku. Ale hlavní činností směřovala na uherské Slovensko. Na podporu slovenských studentů věnovala 2700 K. Systematicky pracovala k organisování kulturní a hospodářské vzájemnosti československé, pro kteroužto činnost na schůzi československých pracovníků vypracován program. Československá Jednota podporuje slovenské

časopisy, hlavně agitací pro rozšíření jich v Čechách. Zařídila informaci české veřejnosti o Slovensku. Pro navázání hospodářských styků podporuje informační kancelář československou v Uh. Skalici. V zájmu kulturní vzájemnosti šíří české knihy na Slovensku a slovenské v Čechách; k tomu cíli pořádala v Praze večírek Hviezdoslavův a opatřila přednášeče o Slovensku pro řadu venkovských měst. Pokladna vykazuje 24.995 kor. 52 hal. příjmu, 15.354 K 37 h vydání, zůstává jmění 9.641 K 15 h. Při doplňovacích volbách zvoleni: za starostu opět p. prof. Fr. Táborský, do výboru pp. pokl. Zd. Bürgermeister, soukromník Fr. Hamáček, adj. měst. úřadu R. Kutina, adj. st. dr. J. Dittrich, red. Bohdan Pavlů, za náhradníky pp. JUC. Fr. Hamáček, JUC. Jan Halla, za revisory pp. K. Klásek a Oldř. Kašpárek, bank. úředníci. Z volných návrhů přijat mezi jinými návrh p. jednatele Rotnágla, aby činnost Československé Jednoty věnována byla hlavně moravskému a uherskému Slovensku, p. Strnada, aby v brzké době pořádána byla v Praze přednáška o Slovensku s promítanými obrazy, red. Pavlů, aby Československá Jednota pokusila se získat slovenské kroužky v Čechách pro přeměnu v místní odbory Československé Jednoty. P. prok. Pilát v obsažné řeči vytkl, že úkolem všech upřímných přátel Slovenska musí být, všude pracovat pro odstranění toho, co nás a Slováky dělí a vzájemné sblížení ve všech oborech, hospodářském, kulturním i politickém, ovšem tak, že na zakořenený již dnes spisovní slovenský jazyk nebude saháno. Valná hromada vyzněla velmi harmonicky nadšeným přijetím návrhu výboru, aby Hviezdoslav byl jmenován čestným členem Československé Jednoty. Jest nyní na české veřejnosti, aby podporovala snahy Československé Jednoty a byla si vědoma důležitosti a významu práce pro třímilionovou větev našeho naroda.

*

S l o v e n s k ý   v e č í r e k, jichž bohužel můžeme registrovati tak málo, uspořádal místní odbor Ú. M. Š. ve Králové Dvoře. Na programu byly sbory i písně solové a přednáška pana prof. Chotka. Znajíce přednášejícího jako dobrého znatele poměrů a upřimného přítele snah slovenských, věříme, že přednáška se velmi líbila.

Z MAĎARSKÝCH ČASOPISŮ.

M a ď a r s k ý   h l a s   o   b o j k o t u   p r o t i   d r.   B a z o v s k é m u. Již v minulém čísle zmínili jsme se o bojkotu, aranžovaném maďaronskou společností v Lučenci proti tamějšímu advokátu dr. Ludevítu Bazovskému. Vážná maďarská revue „H u s z a d i k   s z á z a d“, vydávaná „Sociologickou společností“, přinesla ve svém dubnovém čísle o tomto bojkotu zprávu, v které velmi dobře vystihuje vlastní příčiny této akce. Předně uvádí věci, jež předcházely bojkotu, jak Bazovský začal pracovat politicky. Jako známý již „agitátor“ požíval ještě všeobecné úcty. Avšak tu nanapadla ho padoušská myšlénka. Bazovský založil peněžní ústav! Pro slovenské sedláky banku slovenského jména, tedy evidentně — banku panslavskou. Stav věcí se ovšem ihned změnil. Pan Zoltán Török napsal článek do 10. čísla časopisu Losonc és Vidéke, pan starosta Alexander Wagner pak svolal městskou radu a městské zastupitelstvo. Na této schůzi jednohlasně vyřknut smetánkou města všeobecný bojkot proti Bazovskému. Uvádí pak obsah provolání, s nímž jsme již čtenáře obeznámili v čísle minulém (str. 276). Pokračuje pak: „A kdo jsou ti páni, z nichž jeden píše úvodník do novin, druhý pak svolává schůzi městské rady a městského zastupitelstva?? Pan Zoltán Török, ředitel S p o ř i t e l n í   a   ú v ě r n í   b a n k y   L u č e n s k é   a k c.   s p o l., pak pan Alexander Wagner, starosta a člen správní rady, téže banky. Spořitelní a úvěrní banka Lučenská má vkladů 7,514.163 korun a   p r a c u j e   s   č i s t ý m   z i s k e m   **40 procent.** To snad už stojí za to bránit vlast, neboť — račte vědět — převážná část vkladatelů jsou okolní rolníci slovenští a titéž jsou akcionáři nové banky.

Tak vypadá lučenský vydání Ibsenova „Nepřítele lidu“.

*

V o l b a   p o s l a n c e   v   A s i i. Pod tímto titulem referoval denník maďarské strany soc.dem. „Népszava“ o volbě v Pezinku č. 81. ze dne 6. dubna. Článek tento, jehož pisateli jistě nelze vytýkat národnostní předpojatost, velmi dobře vystihuje věc a přináší řadu zajímavých fakt; aby čtenáři seznali, jak nahlíží na boj Slováků Maďar, jehož úsudek není utvořen pod vlivem zášti národnostní, přinášíme zde překlad tohoto článku. Zní:

„V Pezinku, za vydatné pomoci četníků, notářů, slúžnych, udělán v pondělí jeden maďarský poslanec: Augustin Ochaba, který se vydává za příslušníka lidové strany. Jen tak lze říct: udělán jeden poslanec, neboť to, co nyní páchají maďarské vrchnosti na doplňovacích volbách vůči kandidátům národnostním, nelze na žádný pád pojmenovat volbou. Z úředního pramene sděluje se, že *administrativní vrchnosti učinili všechno možné na zamezení pobuřování ze strany národnostních lidí.* Proti českým agitátorům vydáno již teď několik zatýkačů. V Račišdorfě u obecního pokladníka Veselského vykonána domovní prohlídka. — O praktikách tohoto jmenování poslance za asistence četníků, píše charakteristická data náš zpravodaj:

Kdyby za vlády bývalé liberální strany, kdy nyní vládnoucí koaliční strany byly ještě v oposici, byla by si vláda troufala udělat takovou volbu, jakou zaranžovala dnešní koaliční vláda v zájmu jednoho svého kandidáta, pak by si plivající a nábytek drtící hrdinové byli jistě několikadenní obstrukcí schladili svoje rozhořčení nad bezprávím spáchaným na jejich kandidátovi. Násilí, terror, korupce; celá úřední moc počínaje slúžným až do posledního hlídače; zákony pošlapány, svoboda shromažďovací kopána — toť obraz volby poslance v Pezinku.

Veškeré *obce jsou obsazeny četníky, jimž dal slúžný rozkaz,* **aby každého, kdo rozdává nějaké letáky proti Ochabovi, aneb kdo proti němu agituje, byl kolbou ručnice vyhnán z obce.**

Tři dělníci od dráhy vydali leták, v němž líči zločiny koalice, spáchané na lidu a zemi; vyzývají zřízence dráhy, které koalice spoutala okovy železniční pragmatiky, aby nehlasovali na *Milana Ivanku,* ale ani na *Ochabu* ne, neboť tento je kandidátem lidu nepřátelské koalice. Tento leták rozdávali tři dělníci na pořádacím nádraží, když je četníci zpozorovali, ihned je zatkli a zavedli je před slúžného, který přivítal četníky těmito slovy: „Proč jste nezahlušili ty padouchy, pak-li natrefíte ještě takové buřiče, vrazte jim jednu do hlavy, až pojdou.“

Odtud odvedeni na státní návladnictví, kde byli podobným způsobem přivítáni. Proti slúžnému, který štve četníky ke vraždě, podají žalobu pro navádění k vraždě.

Za těchto okolností je divem, že přece se našlo 636 *mučedníků,* kteří měli odvahu hlasovat na Ivanku, oproti 969 hlasům Ochabovým.“

Za to orgán klerikální strany lidové „Alkotmány“ volbu svého příslušníka Ochaby velmi si pochvaluje. Upodezřívá Slováky, že používali českých peněz k agitaci a štve proti Slovákům a Čechům. O volbě samé píše: „... Chceme vyslovit naději, že pezinské vítězství bude příkladem ostatním slovenským okresům, aby při nejbližší volbě postavili se na stranu lidovou. Neboť dnes od Prešpurku až po Marmaroš na celém Slovensku jest jen jediný faktor politický, který jest s to, zlomit protivlasteneckou, lid svádějící národnostní agitaci a upevniti tam autoritu maďarského státu a tím je lidova strana.“

Na jiném místě vlastenecky upozorňuje na slovanské nebezpečí: „Stará liberální strana hřešila tím, že nevšímala si vnitřního života nemaďarských národností, uspokojujíc se pouze tím, když zvoleni byli její kandidáti. Proti postupujícímu slavismu musí se jíti jinou cestou. Prudké násilí nahání jen vodu na mlýny panslavismu. Třeba míti roky napřed vypracovaný plán, zvolna pak pokračovati. Vůdčí myšlenkou té politiky může býti jen to, že slovanská kultura a národohospodářský vývoj musí nabýti takového směru, aby uherští Slované pokládali úpadek své vzdělanosti za jistý, jestliže by se vymkli z náruče politického národa maďarského.“ Rádi bychom znali ten program, který tichým způsobem má oddáliti slovenský lid od ruchu národnostního. Lidová strana získává svou moc zneužíváním citu náboženského.

Na chvástavé články orgánu lidové strany trefně odpověděl denník „Népszava“ dne 7. dubna pod názvem: Pezinské „vítězství“. Uvádíme i tento článek v doslovném překladu;

„Síla pravdy lehce zvítězila nad těžkostmi...“ tak píše vítězným opojením překypující úřední orgán lidové strany a oznamuje skvostné vítězství pezinské, které rozmnožilo „jedinou křesťanskou stranu země“ o jednoho člena. Tak vizme, jakého rozsahu byl teror, fanatisování, opíjení voličů, podlá násilenství vrchnosti, kteréžto věci „Alkotmány“ tak báječně lehce prohlašuje za sílu pravdy. Pezinský zpravodaj „Népszavy“ telefonuje,

že předně pezinský okres po dva dny byl obsazen 4C0 četníky a 150 husary, při této pak dekoraci provedena v pondělí cele typická maďarská poslanecká volba. Slovenské národnostní poslance Skyčáka a Blahu vypověděli ze všech obcí, naproti tomu poslanci a kaplani lidové strany, agitující za kandidáta lidové strany, mohli se volně pohybovat ve všech obcích okresu. Milan Ivanka, *kandidát* národnostní, byl v neděli v Modře arretován a vyzván, aby se legitimoval, za jakým účelem dostavil se do obce? Modranskému bašovi bezpochyby není známo, že kandidáti poslanectví mívají také programové řeči. Ivankův jeden člověk *byl v jedné obci zatčen*)*, proto že najímal povozy; peníze u něj nalezené byly co corpus delicti zabaveny a proti zatčenému a dosud vězněnému člověku zavedeno trestní řízení pod titulem podplácení. Tím způsobem podařilo se pak znemožniti odhlasování v den volby 400 voličů.

V den volby páchal násilí také předseda volby. To jsme již oznámili, že z volebních seznamů s úřední ochotou úplně bezprávně vynechali dvěstěpadesát národnostních voličů a zanesli padesát železničních zřízenců; opatřili tudíž vládnímu kandidátu padesát jistých hlasů. Mnoho národnostních hlasů zničili, resp. odmítli, kdežto mezi voliči, hlasujícími pro kandidáta lidové strany, bylo bezpočtu těch, kteří ani nebyli s to, vyslovit p. Ochaby dobře maďarsky znějící jméno. To bylo vše dobré; z těch neodmítnut ani jeden.

Vše to je jen mdlý odlesk množství spáchaného násilí. Ale obraz nebyl by úplný, ani kdybychom s velkou obšírností vypsali, jak vodili sami kněží voliče do krčem, jak je opíjeli a vedli v takovém stavu k urně.

Přirozeně ovšem v Pezinku zvítězila „síla pravdy", ačkoliv může být řeč jen o tom, že koalice má o jeden špinavý mandát více, který nebude prohlášen neplatným jen proto, jelikož všechno hanebné vrchnostenské násilí a jiné kousky spáchány jménem „maďarské hegemonie".

Denník soc. dem. „Népszava" a revue t. zv. sociologů, intelligentních to odchovanců západní kultury „Huszadik Század" jsou jedině orgány kde i národnosti pojímány jsou nestranně.

*) V Račišdorfe, obci to vzdálené Pezinka 1 hod. jízdy vlakem. Pozn. řed. N. S.

Z ČESKÝCH ČASOPISŮ.

„Čas" připomíná 15. březen 1848 v Uhrách úvodníkem ze dne 16. března:

„15. březen 1848 v Uhrách. Ve výroční den prohlášení svobody tisku v Uhrách a počátku maďarské revoluce je dobře letmo přehlédnout těch šest desítiletí, která nás od té doby dělí. Dvojí pokolení lidské se vyměnilo, a přece v Uhrách změn tak málo.

Rok 1848 znamená vítězství střední šlechty ve sporu s magnáty. V mezinárodní řeči nazvalo se to parlamentarisací Uher. Někde to nazývají svobodou nebo demokratisací. Ani jedno, ani druhé, ani třetí.

Dne 15. března 1848 hlouček nadšených mladíků v čele s básníkem Petőfim, velikým synem slovenského lidu, vstoupivším do maďarských služeb, provedl v Pešti malou revoluci a vyhlásil svobodu tisku. Jako první tisk bez censury vyšla Petőfiho revoluční píseň „Vzhůru, Maďaři" a „Dvanáct požadavků maďarského národa." Petőfi tehdy v opojném záchvatu svobody jásal: „Svoboda tisku . . . už se o tebe nebojím, národe můj, rozproudí se v tvém srdci krev a oživne tvá tepna. Zatím co sněm podle starého zvyku jen mluvil bez úspěchu, zde udeřila hodina! . . . Vzhůru, ve jménu svobody! . . . Byli jsme dosud otroky, přísahejme při bohu Maďarů, že raby dále nebudeme!"

„Revoluční" Maďaři na sněmě byli nuceni poněkud ustoupit vůli lidu, ale svobodu tisku „upravili" vysokými kaucemi časopiseckými, dosud platnými. Jak rozumějí ještě dnes svobodě tisku v Uhrách, vypráví každý týden smutná historie persekuce národnostních a socialistických listů. Jaká svoboda tisku v zemi, kde „štrómanství" stává se pomalu živnostenskou institucí!

R. 1848 byl prý zaveden konstitucionalismus, či parlamentarismus v Uhrách. Víme, že „vůli národa" projevuje dnes poměrně méně voličů než v roce 1848 — tak jest rozšířena politická svoboda, a že poměr ten chce ještě zhoršiti Andrássyho pluralitní reforma volební. Víme také, že všechny vládní strany měly všeobecné volební právo ve volebním programu, a dnes žádná se k němu nehlásí. Illustraci parlamentismu (= zodpovědná vláda) podala historie posledního týdne. Kabinet Wekerlův vážně se ohradil proti tomu, aby mu poslanci byla dávána direktiva; učinil

tak vůči bankovním i agrárním nespokojencům, a syn velkého vůdce revoluce, František Košut, tento neparlamentární názor svým listem ještě utvrdil. — Takový jest uherský parlamentarismus a takový i uherský demokratismus a svoboda po šedesáti letech!

Ubohost dnešní krise v Uhrách nemůže tento neutěšený obrat leč sesílit. Darmo v tom zmatku, v tom zákulisním i veřejném boji hledáte nějaké myšlenky, nějaké důslednosti, nějaké mužnosti. Křičí se, křičí, jen aby se ve vhodný čas umlklo.

Vítězové z roku 1848 jsou na mizině. V doslovném slova smyslu. Gentry uherská stydí se za práci; pokud lze, dává se živiti státem; kde to nestačí, prodává majetek. S úpadkem majetkovým kráčí úpadek politický. Jediný živel zůstal v nezteNčené síle: magnáti. Obratná jejich politika činí je cennými pro korunu, a demagogická jejich taktika zajistila jim rozhodující vliv ve všech stranách. Nemají ovšem síly, aby šli do boje přímo pod vlastní vlajkou — Andrássy se toho odvážil a musí ustoupit — ale vypůjčí si pestrý prapor neodvislé strany. V čele půjde syn předáka konservativců z r. 1848, Jiřího Apponyiho, dnešní ministr osvěty.

Hrabě Albert Apponyi jest teď na nejlepší cestě přijít tam, odkud vyšel; do konservativní pravice. Bude se moci vysmát těm, kteří nechápali nedůslednosti jeho vývoje, který stále ho pošinoval na levo, až se octl v táboře obstrukčních neodvislých. Ale velký frázista maďarského národa, hladký jako had, chovanec jezovitů, byl si vlastně jen důsledným v hledání popularity, aby ji svým časem mohl předložiti jako vítěznou kořist na stupně trůnu. Splní se jeho touha, státi se náčelníkem kabinetu a Jiřím, který zabil mnohohlavou saň osmačtyřicátnické politiky?

Lze sotva nalézt vhodnější dobu, jako dnes mluvit o úpadku hesel, o neodvislosti Uher, o svobodě, o parlamentarismu.

Jaké však bude rozuzlení? Jsou oprávněny naděje těch, kdož v audienci Kristóffyho, ministra všeobecného hlasovacího práva, u následníka trůnu vidí záruky skutečné demokratisace a zrovnoprávnění obyvatel Uher?

Politická proroctví nebývají vděčná. Jedno jest jisté však: změny v Uhrách nastati musejí, a změny ty povedou k demokratismu. Ale buďou-li změny ty kořenné a trvalé, to při pověstné polovičatosti naší říšské politiky lze těžko předvídat. —

K NAŠIM OBRÁZKŮM.

Rozmanitost slováckých ornamentů jest tak bohatá, že uvádí sběratele v úžas, kde najde se tolik originality v detailech, v motivech i v rozřešení plochy. Některé motivy přímo konkurují s uměleckými návrhy, jež naši umělci dosti těžce komponují. Na svých cestách našel jsem na kožíšcích ženských i na fěrtoškách tak zajímavé ornamenty, že byl jsem v rozpacích uznat, jsou-li opravdu tak staré, jak mi bylo řečeno. Motivy květů a pér různých, hlavně pávích bylo užíváno často, s neobyčejným vkusem. Kolem Dubňan zvláště bohaté jsou žně pro sběratele těchto lidových, krásných vzorů. Ve Vacenovicích u starostů mají tři velké truhly těchto pokladů, kde dalo by se studovati lidové umění dobrých Slováků.

Tyto tři ukázky jsou toho dokumentem.

J. B.

LITERATURA.

Při příležitosti jubilea Hviezdoslavova věnovaly četné časopisy slovanské zvláště české vzpomínku slovenskému básníkovi. S radostí pozorujeme, že nezůstalo jen při jubilejních příležitostných a více méně povrchních črtách.

Ve „Slovanském Přehledě píše dr. Albert Pražák důkladnou práci o Hviezdoslavových knihách a životě. O jeho názorech přináší „Lumír" z péra téhož kritika krásný článek, v němž líčí filosofii básníkovu, jeho poměr k přírodě, k Bohu, národu a umění.

Jsme autorovi vděčni, že ocenil a vzbudil pozornost pro našeho básníka i ve skutečně uměleckých kruzích českých.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor ANT. REIS. — Knihtiskárna OTAKAR JANÁČEK v Praze, Jáma č. 8.

Ján Leška.

SEŠIT 8. KVĚTEN 1909. ROČNÍK II.

REVUE

NAŠE SLOVENSKO.

Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

OSKAR JÁSZI:

SMĚR NÁRODNOSTNÍ POLITIKY UHERSKÉ.*)

Uhry nejsou zemí jednojazyčnou, nýbrž sloučeninou mnoha národností. Dle sčítání lidu z r. 1900 bylo civilního obyvatelstva 16,721.574 (nepočítaje v to Chorvatsko-Slavonii), z těch pak bylo maďarského jazyka mateřského 8,588.834 (51·4 proc.), nemaďarského mateřského jazyka pak 8,132.740 (48·6 proc.).

Obyvatelstvo nemaďarské dělilo se takto:

Němců	1,980.423	(11·8 proc.)
Slováků	1,991.402	(11·9 proc.)
Rumunů	2,784.726	(16·7 proc.)
Rusínů	423.159	(2·5 proc.)
Chorvatů	188.552	(1·1 proc.)
Srbů	434.641	(2·6 proc.)
jiných	329.837	(2·0 proc.)

Uhry jsou tedy jednou z nejsmíšenějších zemí a obraz ještě je pestřejší, pakli obracíme listy dějin a seznámíme se se všemi těmi prvky národů, jež se zde usadily a s maďarstvem, aneb s národnostmi země splynuly. O tomto vyslovuje se nejkompetentnější badatel — Armin Vámbery — takto: „V žilách dnešní generace Maďarů není již ani kapky pramaďarské krve . . . maďarstvo nejen že tvoří národ smíšený, nýbrž jest nejpestřejší směsicí známého světa, neboť Uhry byly po staletí vyhledávaným a krystalisačním místem rozmanitých prvků národů, stěhujících se z východu i ze západu.“

Dnešní národnosti země částečně jsou praobyvateli (jako Slováci, snad část Rumunů), částečně pak dostěhovali se později jako kolonisté. Dle své minulosti dějinné, síly hospodářské a stavu své kultury, stojí na velmi různých stupních politické síly a národnostního vědomí, avšak národnosti rumunská

*) S povolením autora přinášíme překlad pozoruhodného článku, uveřejněného v seriosní revui „Huszadik század“ v prosincovém čísle min. ročníku, které věnováno bylo všem téměř otázkám poměrů uherských. Pro naše čtenářstvo zajímavo bude zajisté slyšeti úsudek nepředpojatého spisovatele ze skupiny tak zv. „sociologů“, officielní veřejností uherskou kaceřované.

a slovenská v každém ohledu tvoří mezi nimi prvek co do počtu a politické váhy nejdůležitější. (Vysoce vzdělaní sedmihradští Sasi pro svůj nepatrný počet hrají mnohem menší úlohu v bojích národnostních a spokojují se tím, že jsouce v přátelském poměru s vládou uzavírají kompromisy pro sebe výhodné, tak dalece, že Sasi v Sedmihradech provozují s Maďary solidární politiku proti Rumunům).

Přes svou polyglottní minulost a ráz, Uhry nepoznaly v minulosti národnostních bojů. A nemohly ani znát; vždyť dnes již víme, že národnostní idea jest produktem moderním a že jest v úzké souvislosti s přechodem z hospodářství naturálního k obchodnímu a s městským životem živnostenským a obchodním. Poněvadž pak tyto národohospodářské základy moderního života povstaly u nás z historických příčin mnohem později, než na západě, můžeme též jen mnohem později mluvit o národních a národnostních snahách: zjevujíť se v druhé polovici XVIII. století.

Ve středověku tvořila národ *una eademque nobilitas,* bez ohledu na jazyk a původ, kdežto proti ní stáli — docela mimo národa — poddaní jako bezprávná, aneb nanejvýš královskou mocí někdy do ochrany braná massa, o jejíž jazyk a národnost nikdo se nestaral. Měšťanský element byl v Uhrách vždy cizí a slabý, chráněn jsa proti útokům loupežných feudalů královskými privilegiemi, od případu ku případu obnovovanými. Jako byla řeč a národnost širokých mass lidových věcí úplně lhostejnou, tak zase na druhé straně uherská šlechta své řeči vůbec si nevšímala: latina stala se jazykem veřejného života a vzdělané konversace, vznešenější šlechta pak přijala jazyk i zvyky cizího dvora královského. Toto odnárodnění šlechty bylo do té míry úplné, že „v Zemplíně, proslulé stolici kurucské — píše Acsády — ještě v r. 1826 hlásali, že zavádění maďarštiny ohrožuje konstituci naši a všechny naše statky (řekl to Matolay) a že veta po víře, bude-li odstraněna latina. Z některé strany představováno celé reformní hnutí jazykové jako boj proti církvi, jejíž prajazykem jest latina". Je zřejmo, že při takovýchto poměrech veřejných jest úplným anachronismem mluviti o moderních snahách národnostních v starších časech a jest již dnes nesporno, že ony krvavé vzpoury a povstání, které někteří naši dějepiscové uváděli v souvislost s národnostní otázkou v Sedmihradech, nebyly národnostním hnutím v moderním toho slova smyslu, nýbrž byly to vzpoury poddaných charakteru sociálního, jež byly nad to ještě rozjitřeny otázkami náboženskými (násilným obracením panujících církví římsko-katolické a kalvínské).

Snahy rázu opravdu národnostního čili boj maďarstva na život a na smrt za jednotný národní stát a současně boj národností země za udržení a rozvoj svého národnostního povědomí, individuality a za dosažení národnostní rovnoprávnosti, jsou výplodem mnohem pozdějším a spadají v jednu dobu s těmi snahami, boji a revolucemi, které vedly ke zrušení stavovského zřízení a k utvoření moderního státu uherského. Můžeme též říci: národní idea a ji provázející národnostní otázka jsou jenom jednou stránkou oživnutí oněch sil hospodář-

ských a sociálních, jež vedly ke zrušení poddanství a k položení základů moderního právního státu.

Základní příčinou hnutí — všechny ostatní byly jen zjevy průvodními — byl přechod z pěstování dobytka k zemědělství, jemuž následovaly: produkce tržní, rozkvět průmyslu, intensivnější vývoj života městského, sesílení třídy honoratiorů a značné sesílení lidového školství. A všechny tyto nové síly hospodářské a intelektuální našly proti sobě zastaralou ústavu a pro moderní život nevhodný latinský jazyk stavovských Uher, právní nejistotu stolic a „panského práva" a především systém poddanství, který znemožňoval intensivnější zemědělství a udržoval místo všeobecnějšího národního života zastaralý partikularismus, omezeného rozhledu. Tak stala se idea národní válečným heslem všech, kdož chtěli zabezpečit samostatnou existenci říše proti cizímu panství rakouskému, a pak těch, kdož chtěli teritoriální a třídní uzavřenost šlechtické stolice nahradit lidovým zastupitelstvem a zodpovědnou vládou. Národní idea — jako všude — i u nás značí zápas buržoasie s feudalismem a boj ten vede po většině chudší část šlechty a lateineři,*) vyrostlí v ideách francouzské revoluce. Tak se dostali proti sobě vídeňský absolutismus (který brzo počal se štítit svobodomyslných iniciativ svých předků) a uherská revoluční, o široké kruhy poddanstva se opírající šlechta a lateinerstvo. A čím radikálnější cestou kráčí šlechta v ohni boje, tím více leká se vídeňský dvůr tohoto liberálního ducha a utahuje se do hradu úplné politické reakce. V tomto okamžiku vskutku stává se uherská šlechta zastancem společenského pokroku a jako taková požívá sympatií demokratů celého světa, neboť brání integritu svého státního života vůči Rakousku a práva moderního liberalismu vůči vyšší šlechtě a vysokému kleru.

Avšak osud maďarské revoluce byl zpečetěn v tom okamžiku, kdy táž šlechta, která zapřela své třídní zájmy, nebyla s to potlačiti též svou pýchu rasovou a získat věci maďarské podporu národnostní. Naopak to, že násilně provedli unii Sedmihradska s Uhrami, zapálilo všechny hrozné hořlaviny, jež nahromadilo v duši lidu nemaďarského staleté utiskování poddaných. Takto však podněcování rakouské našlo úrodnou půdu v části národností země a věc Maďarů, sevřených vnitřním i zevním nepřítelem, padla přes heroický zápas.

Avšak v této době beztak bylo nemožno národnostní mír lidským důvtipem uzavřít a udržet. Neboť národnosti stavěly se rozhodně proti unii sedmihradské, žádaly nejen občanskou rovnoprávnost, nýbrž i státoprávně-teritoriální neodvislost národností, a tím dostaly se do konfliktu se silami dějinného vývoje. Unie jevila se totiž v očích její nepřátel jako úskok sedmihradské maďarské šlechty, která chce zajistit své praerogativy s podporou Uher. Snad vnitřní pohnutky unie byly opravdu takové, a jest faktem, že přechodně znamenala vítězství třídního panství šlechtického nad starými a částečně vyššího druhu útvary samosprávnými „saská universita". Přece však — s hi-

*) Studovaní nešlechtici.

storického hlediska — jest nesporno, že přičlenění Sedmihrad bylo nevyhnutelným následkem onoho procesu, jenž přiváděl Uhry ku stále úplnější jednotě hospodářské, právní i administrativní, který stvořil též velké jednotné státy západní. *Unita Italia* a *Unita Hungaria* — jakkoli různé byly hospodářské a kulturní zjevy, jež je provázely — značí v podstatě týž nevyhnutelný dějinný proces. Byl to týž postup, který vedl později ku připojení Vojenské Hranice, ačkoli i tato — jako správní ústrojí — vyhovovala nárokům lidu mnohem lépe, nežli stolice. Avšak moderní stát, jakož i moderní život hospodářský jest vedle místních partikularismů nemožným, znamenalo tedy připojení pokrok i obětování korporací administrativně vyspělejších, neboť vedlo k větší jednotce, stvořilo větší možnost assimilační a sloužilo zájmům větší působivosti hospodářské.

Ztrnulý teritoriální partikularismus národnostní s jedné strany, rasová předpojatost maďarské šlechty s druhé strany vedly nutně ke katastrofě.

Tato katastrofa uvolnila pole absolutismu rakouskému a říšské federativní ústavě z r. 1863. Pokus tento skončil na bojišti královéhradeckém pádem plánu *Gross-Oesterreichu* a vedl k vyrovnání z r. 1867, kterýžto kompromis byl příznivý předně panovnickému domu, německému úřadnictvu a buržoasii, v druhé řadě pak maďarské a polské šlechtě.

Znovu životaschopný uherský sněm považoval — čerpaje poučení z trpkých zkušeností minulosti — za přední svůj úkol upraviti otázku národnostní, která byla upravena XLIV. článkem zákona z r. 1868.

Toto dílo zákonné zasluhuje pozornosti z více hledisk, neboť podává nám klíč k porozumění dnešní borby národnostní. Tento zákon vynesen byl v duchu barona Josefa Eötvösa a jiných t. zv. doktrinářů maďarských, kteří byli nejvzdělanějšími a nejevropštějšími muži svého věku. Velkým vědeckým aparátem hájené stanovisko Josefa Eötvösa bylo asi toto: Volný vývin národností Maďaři chtějí nejen zabezpečit, nýbrž i podporovat na základech poctivého provedení všeobecné rovnoprávnosti: proti tomu teritoriální aneb národnostní veřejnoprávná tělesa kolidují s duchem moderního státu. Zemi nelze rozkouskovat: jest však třeba zajistit národnostem na celé čáře volný a nerušený vývoj kulturní a hospodářský. Maďarstvo jest též v plné míře k tomu ochotno až potud, pokud lze udržet právní a teritoriální integritu uherského státu. Čili zákon tento vynesen docela v duchu adresy sněmu z r. 1861, která vyslovila: „Chceme, aby vzhledem k úplnému požívání občanských práv ani vyznání, ani národnost rozdílu mezi občany vlasti nečinily a chceme, aby národnostní nároky spoluobčanů jiné národnosti byly i zákonem zajištěny ve všem, co lze uskutečniti bez politického rozkouskování země a bez obětování zákonné její neodvislosti.“

Skutečně zákon o národnostní rovnoprávnosti zůstal věren těmto vznešeným zásadám. Vedle maďarské státní řeči postarává se, aby ve veřejném životě — hlavně pak v samosprávě stoliční — jazyk národností bez překážek uplatnil se vedle řeči státní, a postarává se i o to, aby z neznalosti

státní řeči občanům národnostním újma nevzešla. Ohledně veřejného vyučování stanovuje zásadní stanovisko, že stát jest povinen starati se dle možnosti v státních učilištích o to, aby „jakékoliv národnosti občané této vlasti, žijící ve větších massách, v blízkosti jimi obývaných krajů mohli se ve své mateřštině vzdělávat až potud, kde počíná vyšší akademické studium". Vyslovuje dále: „V státních středních a vyšších učilištích, jež existují aneb budou zřízeny v krajích, kde užívá se více nežli jednoho jazyka, buďtež zřízeny stolice řeči a literatury pro každý z oněch jazyků." Zákon ten zabezpečuje při tom práva svobodného spolčování ke všem hospodářským a kulturním účelům i pro národnosti. Ohledně obsazování úřadů vyslovuje zásadu, že „směrodatnou jest jedině osobní schopnost; národnost něčí nemůže býti ani budoucně považována za překážky k dosáhnutí některého v zemi existujícího úřadu aneb hodnosti. Naopak státní správa postará se, aby do různých zemských úřadů soudních i administrativních, zejména pak za nadžupany dosazováni byli dle možnosti osoby z různých národností, v potřebných řečech úplně zběhlé a i jinak způsobilé".

Tyto podrobnosti dostatečně vyznačují ducha tohoto zákona, jenž snad nebyl upřímným duchem většiny sněmu, který však shodoval se skutečně s nejhlubším přesvědčením velikých postav maďarské renaissance: Kossutha, Wesselényiho, Deáka, Eötvösa, Széchenyiho. A i to je pravda, že zákon ten je někdy poněkud nejasný aneb ne dosti přesný, jest však nepopíratelnou pravdou, že zákonodárství daleké bylo veškerého násilného maďarisování aneb snah pohlcovacích.*)

A poznavše tohoto ducha a tento zákon, musíme zde konstatovati jeden fakt: národnosti nechtěly tohoto zákona; bojovaly proti němu; maďarské stanovisko prohlašovaly za úzkoprsé a netolerantní; lpěly na svém starém programu: na veřejnoprávně-teritoriální samostatnosti.

Za uplynulého půlstoletí změnila se situace docela: maďarští přepjatci zuří proti zákonu národnostnímu; ustanovení jeho neprovádějí; ducha jeho falšují. Maďarisace stává se veřejně hlásaným cílem zákonodárství. Národnostní poslanci jsou předmětem hrubostí a insultů, ač právě velká jich část mluví řečí nejumírněnější a nejkonciliantnější.

Národnosti proti tomu čím dál tím hlasitěji požadují provádění národnostního zákona, velebí moudrost jeho původců, Ludvík Mocsáry, poctivý zastance národnostního zákona, stává se téměř národnostním hrdinou, o teritoriálním ohraničení neslyšíme praničeho, potomci saské university sedí ve straně ústavní a potomci bojovníků srbské vojvodiny ve straně neodvislosti.

Národnostní zákon, s takovou prudkostí kdysi potíraný, stal se nejhlavnějším opevněním národnostní defensivy.

(Příště dokončení.)

---

*) Na straně slovenské pochybuje se na základě znění zákona a z politických motivů o upřímnosti zákona národnostního. Sr. Botto „Slováci" a „Naše Slovensko" I. roč. ve čl. Halla: „Turč. Sv. Martin". (Pozn. redakce.)

ČESKOSLOVENSKÉ SNAHY.

I. Čo je národ, národnosť, kmeň a reč. — II. Ideelný podklad slovenčiny a príčiny rozlukové. — III. Protidôvody. — IV. Snahy po jednote československej. — V. Povinnosti Čechov ohľadom Slovákov. — VI. Naše politické nedostatky. VII. Doslov.

II.

Novodobý vývoj národnostnej ideologie má svoj pôvod v utužení a víťazstve demokratizmu nad aristokratizmom. Francúzska revolúcia zmietla slepú vieru v autoritu a celú společenskú struktúru, ktorá bola na idei autority, idei aristokratizmu zbudovaná. Novodobé hnutie národnostné bude na večné veky úzko spojené s menami francúzskych encyklopedistov a kriticko-humanistickej filosofie nemeckej. Občianstvo francúzské sa zbudilo na konci 18. stoletia a idee práva prirodzeného a čiste ľudského uchvátily práve tie najlepšie hlavy a srdcia. S jásotom uchopili sa myšlienky o rovnosti, bratrstve a prirodzenej volnosti všetkých ľudí naši buditelia a ohrožené zemanstvo muselo pred mohutným prívalom cúfnuť a svoju neobmedzenú „od Boha danú moc, slávu a nedotknuteľnosť“ naštrbiť. Myšlienka mladého občianského stavu je humanita, ľudskosť, volnosť a rovnosť. Rousseauove zvelebovanie prvotného, nepoškvreného, čistého, slobodného a rovného postavenia človeka našlo ohlas najmä v tých krajoch, kde panské stavy cudzej národnosti panovali neobmedzene nad národom. Herder sa uchopil tejto myšlienky a vybudoval na nej veľkolepú budovu filosofickú a umeleckú. Sedliak, ešte pred 200 rokmi menej vážený než panský kôň, stane sa naraz stredobodom vedeckého, umeleckého, etického a společenského snaženia. Ovšem šlachta instiktívne hľadí na toto horovanie za slobodu a rovnosť sedliaka s nedôverou a slovenskí zemani primknú sa ešte tuhšie ku svojim stavovským spolubratom maďarským. Z ľudu pošlá intelligencia, kňazi, učitelia, neskorej i lekári, pravotári atď. počne útočiť na šlachtu a pritúlia sa ku novotvoriacemu sa strednému stavu. Myšlienka národnostná stane sa tak i myšlienkou stavovskou. Idea národnostná je tak myšlienkou revolucionárskou, oppozičnou. Nové heslá pôsobia priam kúzelnou silou na vedúcich duchov i na massy ľudu. Z oppozície stavovskej a čisto politicko-sociálnej, z nadšenia za individualizmus, za krásu ľudovej poezie a jednoduchosť, priamotu, religioznosť a pracovitosť sedliakovu bol len krok ku prílišnému individualizovaniu a preceňovaniu všetkého toho, čo menujeme ľudovým. Z racionalizmu francúzského vyvinie sa romantizmus ako protiprúd a súčasne i pokračovanie ideí Rousseauových a Voltairových. Každá bytnosť má právo života a práve malé národy a individuality ľudské majú doplňovať pestrosť ľudskej kultúry. Nie universalizmus, spojovanie v celky a mohutné massy, nie všeobecnosť, ale individuum a všetko, čo s tým súvisí, sa stanú strediskom, okolo kterého sa treba točiť. Rozmanitosť miluje priroda, nie jednotvárnosť, nečinnosť, lieň a jednoduchosť. Individuálna ideologia ženie básnikov a filosofov ku zbožnovaniu priam geniálnych jednotlivcov (Geniekultur). Tým dosiahne duševná anarchia svojho vrchola. Staré pojmy náboženské, politické, umelecké a společenské musejú ustúpiť novým, vybu-

dovaným viac citom než rozumom. Národnostná myšlienka stane sa akýmsi mystickým elysiumom a citové, poťažne ästetické pohnútky rozhodujú nad osudom celých štátov a národov.

V tomto duševnom ovzduší nemeckého romantizmu v prvej polovici 19. storočia v Nemecku treba hľadať filosofické a psychologické základy definitívného rozdvojenia československého kmeňa. Nehovorím, že Fichte a Herder osamostatnil slovenský národ. Už v dobe protireformácie, v 17. a 18. století vidieť kde tu slovakizujúce účinky v literatúre na Slovensku, ale to všetko, ani Bernolákov pokus nebol by vstave býval Slovákov odtrhnúť od zavedenej a zaužívanej češtiny. Bernoláčina nepustila v národe tak silné koreňe a behom času by bola zaiste zanikla. Čo nás rozdvojilo, to bola romantická filosofia nemecká a silné preceňovanie reči spisovnej.

Ťažko sa lúčili Štúr, Hurban, Hodža s češtinou, rečou, ktorá priniesla na Slovensko svaté knihy a reformáciu. Verím, že nie z ľahkovernosti, z pýchy a pošetilej márnomyseľnosti počali písať slovensky, ale i to je isté, že dosah tohoto kroku im nebol úplne jasný. Hurban akoby chcel svoje svedomie utíšiť, keď píše v druhom ročníku „Nitry“, že „spojenie literárnô nie je samô pravô spojenie: duch len robí podstatu spojenia pravjého“. V tom vidieť, že nechce národné rozdvojenie, alebo sa tým chce vyhovoriť, poneváč je nemožné, aby dľa terajších pochopov a snah národného individualizovania nebol vedel, že jeho krok je nielen rozdvojenie literárnej reči, ale i skutečné rozdvojenie národa československého. Herderovi je reč temer totožná s národnym cítením. Národnosť sa v tých časoch temer len v reči javila. Kde vládne na väčšom území samostatná reč, tam je i samostatný národ. A geniovia národa, poeti, ästetovia, vedomci majú právo tvoriť v duchu národnom i nové slová, frázy a následovne majú i právo skonstruovať na základe reči ľudovej nové literárne jazyky. Ba nielen právo majú k tomu, oni sú i povinni básnické formy a vzlet, novú životní silu z dialektov čerpať, hovorí učiteľ Kollárov Luden. A hlavným požiadavkom romantizmu bola ľubozvučnosť, plnosť, „muzika reči“. A ten zaznaný, odstrkovaný národ, ktorý básnikom československým dáva tieto ľubozvučné formy, ten museli povýšiť, rehabilitovať, na obdiv iným i samým sebe postaviť. A škoda ktorá sa spôsobí tým, že sa národný celok československý oslabí — vynahradí sa a vyplní láskou ku Slovanstvu celému.

Tu sme prišli ku disparátnym učinkom Kollárovho a Šafaříkovho nadšenia za ľudovú pieseň slovenskú a oslavovania plnozvučnosti a životaschopnosti slovenskej reči spisovnej. I tu vidieť priame účinky Herderových názorov. Kollár pri všetkej svojej poetickej a romantickej duši videl nepraktičnosť utvorenia samostatnej slovenčiny a až do smrti svojej bojoval proti nej, ale jeho „Zpievanky“ a Šafaríkove „Starožitnosti“ silne posunuly do predu osamostatnenie slovenčiny. „Z množstva nárečí slovenských (Šafarík) pravú, vlastnú slovenčinu — píše Jarosl. Vlček — tak dobre vycítil, aestetický aj linguistický raz jej tak určito vyznačil a prostonárodný spev slovenský tak oduševneno ocenil, že aj on nevdojak, proti svojej vôli, kliesnil cestu opovrhnutej popeluške do písem-

níctva.“ A na inom mieste napísal Vlček smelú výpoveď, že „Kollár a Šafárik sú pôvodcami nielen slavianskeho, lež i kmenového povedomenia Slovákov; oni sú otcami literárnej slovenčiny.“

Eufonia reči a silné preceňovanie gramatických a ortografických zvláštností hralo popredný zástoj pri porode slovenčiny, ďalej literárny panslavizmus Kollárov, ktorý zidealizoval národné cítenie Slovákov v smysle slovanskom, jeho učenie o podobnosti slovanských rečí s dialektami starogréckymi, učené vývody Šafaríkové a nadšenie ku piesní ľudovej, oslabnutie kultúrneho a sociálneho, dačo i politického vlivu českého na Slovensku, neznalosť češtiny a silne slovenčiaca činnost Kollárova, ktorý obohacoval svoju češtinu slovenskými slovami a frázami a konec koncov psychologické momenty, ktoré dosiaľ od žiadneho spisovateľa neboly preštudovane opísané: všetky tieto príčiny rozdvojily národ náš. Že pri tvorení slovenčiny pôsobily i rozvratné, čiste osobné, alebo pri najmenej subjektivne sily, je viac než pravdepodobné. Nakoľko bola tá Kollárom spomenutá samoľubosť a ješitnosť tehdajších vodcov slovenských vyvinutá, bude museť kultúrny i literárny kritik na budúcne závažnosť hore udaných rozlukových príčin náležite modifikovať. Vlčkové dejiny sú v tom ohľade troška kusé. Karakter, povaha aspoň Hurbanova, Štúrova, Hodžova, potom opis celého toho psychologického a socialogického ovzdušia rokov 30 a 40 minulého stoletia v nich chýba. Následkom toho nemožno podať úplný i qualitatívne ucelený názor o všetkých príčinach rozlukových. Dľa mojej skromnej mienky rozhodoval do slovenčiny preložený nemecký individualizmus, ktorý sa i politicky javil v známom partikularizme nemeckom, ďalej odcudzenosť medzi Čechmi a Slovákmi a falešná definicia pojmu národa a národností a missie národnej. Toto sa mi zdajú byť tie nejhlavnejšie príčiny, které možno s prísnou dôslednosťou odvodiť z ovzdušia kultúrnych a politických pohybov v celej Europe.

III.

Postavíme-li sa na stanovisko, že národ je súhrn jednotlivcov istej spoločnosti, ktorá representuje súvislý vývin historický istej rassy, tak národ slovenský je integrálna čiastka československej rassy, ktorá sa behom mnoho storočí značne diffrovala od svojich súkmenovcov českých, ale natoľko zaiste neoddialila od nich, žeby úplné odlúčenie bolo oprávnené a logicky nepodvratné. Veď na historickosť a biologickú jednotnosť všetci naši historikovia upozorňujú. Dr. Czambel preto má tak ťažké postavenie a nemôže preniknúť so svojimi „juhoslovanskými osamostatňujúcími teoriami“, lebo dosial žiadon dejepisec slovenský kontinuitu historickú s veľkomoravskou ríšou a cyrillometodejskou episodou, nepodvracia. Bola bezosporu spoločná Čechom, Moravanom a Slovákom. Ešte žiadon historik netvrdil, ža veľkomoravskú ríšu založili Slováci t. j. praotcovia naši a nie súčasne i českí. Povedzme, že utvorenie slovenského národa v ohľade rečovom datuje od 12. po 15. storočie, v tom prípade musíme uznať i činnost českých bratov a ich vysokoltúrny vliv rečový

Skalice nyní.

a národnostný. Faktum je, že rozdiely rečové medzi českými dialektami a slovenskými ďaleko niesú tak veľké, aby oprávňovali rozluku, ďalej že na západe slovenskom a na Morave splývajú jedon do druhého, a konečne že tieto rozdiely, čo by aké veľké boly, nemôžu byť dôkazom rozluky, ak stojíme na stanovisku historickej kontinuity, ak Slováka z 9. a 10. storočia tiež za Slováka uznáme. Či nieto rečového rozdieľu slovenčiny z prvého tisícročia po Kr. a terajšej modernej slovenčiny? Neznáme dnes tú reč našich praotcov ale zaiste, keby bola zaznačená v knihách, veru by sme ju vôbec nerozumneli, alebo len ťažko. Rozdiely dialektické nemôžu byť pre nacionalistu tak závažné, ako by nám to národnostní drobniari a lokálni patrioti radi nadišputovali. Lebo ak sa postavíme na toto hlinené stanovisko, tak nemožno oprávnenosť a existenciu ani jedného svetového jazyka porozumeť a dokázať. Slovakizujúca činnosť jezuitov a protireformatorov v 17. a 18. storočí nevyplývala z národnostných príčin a o Bernolákovom stanovisku národnostnom povedal svoju mienku Vlček. Približovať sa ľudu a robiť prístupnym svoje duševné plody širokým massám v ľudovej reči je vec zaiste chvalitebná a práve v dnešnej dobe demokratickej voskrz odôvodnená. Taktiež z aestetických príčin nemožno proti slovenčine nič namietať, ale rozluka rečová nesmie zapríčiňovať rozluku národnostného cítenia a učinkovania. Moderná literatúra nemecká, francúzska, anglická atď. ba i česká a ruská má mnoho knih v dialektoch napísaných. Nedávno vydal Slavičinský knižku: U Křupalů, v nárečí horáckom (moravskom), o ktorej sa kritika veľmi priaznive vyslovila. Zaiste by povstal celý národ český, ale i naší slovenskí patrioti, keby tak Mrštíkovci, Úprka atď. chceli Moravu národnostne a literárne odtrhnúť od národa československého. Za zradcov by sme ich vyhlásili, za separatistov, v Turč. Sv. Martine by im nadali ešte i do „realistov, Massarikistov a Časistov“. Nie v tom je chyba, že píšeme po slovensky, ale že prechovávame a pestujeme ducha odstredivého, že trháme kontinuitu historickú a kultúrnu s národom českým. Veď tým, že trháme a oslabujeme túto kontinuitu, nihilizujeme celý svoj slovanský idealizmus. Ešte do nedávna sme mali s Čechmi spoločnú literárnu reč a každý Slovák sa cítil, čo člen slavného a vysokultúrneho národa československého. A práve v době horečného horlenia za slovanskú pospolitosť, vtedy, keď bol Kollár a Šafarík in floribus vtedy výkvet slovenskej mládeže stvoril separátný slovenský národ popri českom. Je v tom veľká tragika. Potomkovia práve tých českých bratov, ktorí priniesli k nám posvätnu králickú bibliu, tí narušili kontinuitu tisícročného sväzku. Oni nechápali, že práve nacionalizmus slovanský vyžaduje spojovanie a jednotnosť národov slovanských a že odporuje každému prílišnému individualizovaniu. Drobenie národov je priam antinacionalistické počínanie. Či neni spor srbsko-chorvatský, rusínsko-ruský karikatúrou nacionalizmu slovanského? Či nekvílime nad nesvornosťou a bratrovraždou slovanskou v minulosti i prítomnosti? Na základe dialektologickej rozdielnosti mohli sa i Hanáci odtrhnúť od Čechov a ktohovie, či by dnes nejestvoval samostatný moravský národ, keby v 7ročnej válke Fridrich so Sliezskom i Moravu bol anektoval. Príčiny rozluky československého kmeňa

dnes v hlavných črtách známe, ale i definicia a pojem národnostného principu je vedecky dostatočne určený. Kto sa cíti byť Slovanom, ten nemôže schvalovať prílišne separačné tendencie, poneváč lokálny patriotizmus vo svojej najčistejšej a najaktívnejšej forme vedie ku nationálnemu atomizmu a úplnému rozkladu.

Slavianofilstvo pestovať a Čechov nenávideť, alebo im nedôverovať, ruský jazyk a literatúru šíriť, čítanie českej knihy a jej rozširovanie nepodporovať alebo priam za škodlivé považovať (poneváč sa tým vraj slovenčina len kazí), blúzniť o slovanstve a hospodárskej vzájemnosti, do Čecháčkov nadávať, nedôverovať československým idealistom, obťažovať a podozrievať pravý vývoj vzájemnosti a šírenia sa československého povedomia medzi našim ľudom a intelligenciou, to je prinajmenej tak ako ploty paliť a popol predávať. Nechcem nikomu blížiť. Ctím si presvedčenie každého rozumného a poctivého Slováka a nadmieru našich popredných spisovateľov a vodcov slovenských, ale rozháranosť a nejasnosť ideová, zkostnatelý konservatizmus a osobničkárstvo je u nás tak rozšírené, že veru i to najtrpkejšie slovo je oprávnené. Buď som Slovanom a potom musím byť aj Čechoslovanom, alebo som len Slovákom, potom nesmiem sa diviť ani Poliakom, ani Rusínom, ani Srbom a Chorvatom. Slovo Masaryk, alebo „realizmus“ alebo Herben, Kálal, Drtina „Čas“ atd. môže priviesť pravoverného Staroslováka do zurivosti, v ktorej často preklne i celý český národ a všetkých „zapredancov Čechov“ a Čechúrov na Slovensku. Katol. farár Herman poslal písateľovi týchto riadkov nedávno list, v ktorom vypovedá „Ľud. Noviny“ preto, že počaly uverejňovať občas i české texty, aby tak sa priúčal slovenský roľník čítať i české knihy. On je vraj nie nepriateľom Čechov, ale slovenčina mu je nadovšetko. Student bohoslovia evanj. v Prešporku O . . . nieje zlý človek, ani nie nerozumný, skor naopak, a predsa nedávno vyriekol vetu: Keď bol Petöffi renegátom slovenským, bol to i Kollar. O . . . a skoro všetci theologovia slovenskí v Prešporku súčastnili sa pri oslave Petöffiho v tamejšom Tholdi Kőru, ozdobeni súc madarskými kokardami spievali maďarskú hymnu, recitovali maďarské básne atd. To neboli a niesu renegati, o nie! Mnohí zpomedzi nich sú z vážených slovenských rodin synkovia a voskrz dobrí študenti. — Mnohí evanjelickí kňazi chcú mermomocou vytisnuť i posledné zbytky bibličtiny z chrámov svojich. A „Národné Noviny“ silne napadli „Ľudové Noviny“, poneváč vyslovily dľa Kollára tú pravdu, že reč nemôže byť cielom národného idealizmu, ale len prostriedkom a že odštepenie sa od Čechov je našim národným nešťastím . . . Či toto neni anarchia duševná a nejasnosť myšlienková?

Preceňovanie a do neba vyvyšovanie dialektov videť najlepšie vo výroku „Národných Novin“ č. 182 z roku 1898: „Celé veky vzdelané, celá svetová literatúra, všetky školy, akademie, university u svobodných mocných národov niesu vstave ani len jedon dialekt smazať a uviesť na miesto jeho literárny, centrálny.“ O správnosti tejto výpovede by som náležite pochyboval, poneváč všetci lingusti, statistikovia a ethnografi opak toho tvrdia. Tam kde sa noviny, knihy čítajú, kde slovenský inteligent literárnou rečou ku ľudu hovorí, kde

dobrý učiteľ znalosť spisovného jazyka rozširuje, prijíma ľud výrazy, frazy a celý spôsob spisovnej reči. Za mojej mladosti ukazovali sme v mojej rodnej vieske na každého „boláka“ (ktorý hovoril bol a nie byu) jako na dáke čudeso, dnes už hovoria všetci ti, čo chcú byť vzdelanejšími, ktorí cítia slovensky a mnoho čítajú, hodne nedialekticky. V Čechách dialektický hovor následkom učinkovania školy, knihy a časopisov silne ustúpuje spisovnej reči. Právom hovorí Neuman, že je možné, že niekto albánskú gramatiku vynajde, alebo makedonskú, ale veľkú budúcnosť tomu neprikládá. V Europe počet reči sa umenšuje a nie zväčšuje.

Veď, keď sa veci tak majú, že spisovné reči nemôžu dialekty ovládať, keď sú dialekty silnejšie než spisovné, viacej menej eklekticky a umele sostavené, prečo identitikujeme slovenske dialekty so slovenskou spisovnou rečou, ktorá ani neni slovenská, než česká? Tak aspoň tvrdí najväčšia autorita linguistická na Slovensku pán Czambel. Náš spisovný jazyk to je vraj len poslovenčená čestina. Czambel akoby sa posmieval celému slovenskému spisovatelstvu a národovstvu, on vytýká Štúrovi, Hurbanovi a Hodžovi, že viac inštinktívne než z presvedčenia hájili separatizmus slovenského jazyka. Slovenský jazyk literárny pán Czampel teprv stvorí, v jeho alchimickej dielni v Budapešti určuje teprv reagenciu slov, fráz a syntaxi na protičeské formy. Čo z tej dielny vylezie, to uvidíme v krátkom čase.

Prečo sa škriepime a roztrpčujeme navzájom pre tú českú slovenčinu, prečo sa bojíme, že ztratíme, čo nemáme? Naivnosťou je to, že by čestina bola nebezpečná slovenčine, lebo i v tom prípade, čo by i splynuly behom nekoľko sto rokov tieto dve literárne reči, poťažne dotyčné dialekty dovedna, ktoré berieme za základ spisovnej mluvy, neznamenalo by to našu smrt, ale vzájomné doplnenie a preniknutie reči. Slovenčina by mala byť akýmsi korrektivom čestiny, Slováci sú povolaní obrodiť československý národ rečove i umelecky. Kto je Slovan a nie kocurkovský lokálny patriot, ten sa nebude lakať tejto myšlienky. Ak je tá naša slovenčina tak pekná a bohatá, tak zaiste vytisne všetku kakofoniu, všetku cudzotu z češtiny, jako si to aj Kollár predstavoval, a centrálna reč československá bude toľko slovenská, koľko česká.

Czambel a jeho prívrženci namietajú že čo by mali Slováci z toho, keby sme i mali spoločnú spisovnú reč českú a bohatú literatúru, keby jej ľud a široké massy národa nerozumely! Nuž toto je zase také sofisma ako to, že spisovná reč slovenská je identická s pojmou národa slovenského. Ani jedno ani druhé neni pravda. Nevzdelaný čítať a písať neznajúci Slovák čestinu práve také nerozumie ako spisovnú slovenčinu. Uznám, že stredoslovenčina Liptákovi, Turčanovi, Zvolenčanovi atd. je srozumiteľnejšia, ale Prešporok, Nitra a čiastočne i Trenčín a ďalej Šariš, Zemplín atd. majú hodne odchylné dialekty od stredoslovenčiny. Prešporčan, Nitrančan sa musí na strednú slovenčinu navyknuť, musí sa jej učiť ako aj Šarišan, Zemplinčan. Stredná slovenčina všetkým vyhoveť nemôže. Vôbec žiadna literárna reč není pospolitému a nevzdelanému ľudu úplne srozumiteľnou. Boj „za tú našu slovenčinu“ neni bojom za tú našu

literárnu slovenčinu. Za spisovný jazyk proklamovaný dialekt, alebo istý súhrn nárečí, to ešte není kultúrna reč vo vyššom slova smysle. Czambel dobre vystihnul, že každá kultúrna reč „spojovacia“ milliony ľudu a vládnuca ve veľkých oblastiach, štátoch a krajin, je výplodom mnoho storočného vývoja historického a preto dokazuje, že slovenčina spisovná sa vyvinovala pri najmenej 500 rokov. Historickú kontinuitu slovenčiny s Uhorskom a maďarskou kultúrou podáva ako faktum, ktoré nemožno odčiniť. A tento vývoj neslobodno narušovať ale naopak napomáhať. Od češtiny sa treba úplne odtrhnúť. „Netreba sa báť o Slovákov; — hovorí Czambel (Slováci a ich reč str. 265) — oni vo svojich vrchoch, vo svojej společenskej isolovanosti (sic!) sami si poistujú svoj etnografický ráz e š t e n a d l h é č a s y. — — Slováci, súc osamoteni, poznajú vlastné sily a opierajúc sa o ne zariadia svoj život na základoch reálnych, tým silam primeraných.“ Tým je zaobalene už smrt Slovákov vyslovená, lebo tie „reálne základy“ pozná Czambel i my i celá maďarská spoločnosť až pridobre.

My nechceme poistiť svoj ethnografický ráz „e š t e n a d l h é č a s y,“ my chceme žiť a zachovať našu slovanskosť pre seba a pre celé slovanstvo na veky, my nechceme byť hnojivom neslovanskej mongolskej kultúry a poneváč vidíme všetci práve v tej od Czambela nám ponúkanej isolovanosti najväčšie nebezpečie, preto hľadáme spojencov u našich bratrov a nelakáme sa bars aj pred češtinou alebo i ruštinou, lebo spisovná reč to ešte neni všetko. My nemôžeme inák, ak sa nezriekneme nášho slovanského cítenia. My stojíme pred alternativou, buď sa pomaďarčiť, alebo pomocou československej a slovanskej kultúry zachovať to, čo sa zachovať dá. Toto stanovisko úplne zodpovedá našim tradiciam národným. Jako Slováci sme nič, sme slabí, malomocní, ako Slovani a predovšetkom čechoslovani sme silní a zaujímame v rodine slovanskej čestné a významné postavenie. Politické Machtverhältnisse, o ktorých sa tak radi maďarskí vedátori a politikovia rozpisujú, známe i my. Vieme, že i maďarské stromy do neba neporastú a že nežijeme iba v Uhorsku, ale i v rakúsko-uhorskej monarchii, v ktorej naši slovanské bratia tiež sú a zavše budú Machtverhältnisom.

Silné preceňovanie gramaticky rozhodne odmietnul už Havlíček a odmietame ju i my. Náš nacionalizmus neni úzkoprsá slovenská „osamotenosť“, ale všeobsiahly, praktický a kultúrny program národnostný, ktorý obsahuje v sebe žiadosť po slobode a volnom vývine individua i celého národa na každom poli ľudského cítenia, rozumovania, činnosti literárnej, vedeckej, hospodárskej, sociálnej a politickej a to vždy v rámci slovanskom. Nám národ slovenský neni iba aestetickým a gramatickým predmetom a Boh dá, že nepadneme viac do jednostrannosti iba rečového horlenia.

VÝVOJ FEDERALISMU V RAKOUSKU OD ROKU 1848.

Dle různých pramenů sestavil R.

1871—1879.

(Dokončení.)

Po rozbití fundamentálek nastala nová centralistická a protičeská éra. Ministrem zahraničních záležitostí stal se v listopadu r. 1871 Andrássy, rakouským ministrpresidentem Ad. Auersperg, český místodržitel hr. Chotek sproštěn úřadu a nahrazen bezohledným generálem Kollerem. Přišla doba politické hrůzovlády a persekuce proti české oposici a proti federalistům vůbec.

Zemské sněmy proticentralistické byly rozpuštěny, v Čechách zahájeny v r. 1872 pověstné chabrusové volby, při nichž česká konservativní šlechta podlehla. Čechové nedostavili se ani na český, ani na moravský sněm, ani do říšské rady.

Při této pronikavé politické změně a ponížení českého národa nelze se diviti, že i politické nazírání českých předáků podléhalo značným proměnám. Poctivý, protidualistický program federativní, který rokem 1867 utrpěl těžkou ránu, ustupoval stále do pozadí a čeští politikové upravovali svůj program čistě s hlediska místního, bez ohledu k širším zájmům slovanským v říši.

Z nejradikálnějšího svého rozmachu — deklarace z r. 1868 stojící na stanovisku personální unie zemí koruny české, upadl český sněm v r. 1871 do souhlasu s dualismem schválením fundamentálek, jež myšlénku státoprávní pochovávaly. Hned v letech následujících uplatňoval se znovu směr radikálně státoprávní a pasivní odpor prohlášen opět za neomylný prostředek ku vybojování státního práva. Na rozdíl od dříve upřimně zastávaného deklaračního programu v r. 1868 a 1869, dlužno konstatovati, že obrat ku státoprávnímu radikalismu po fundamentálkách neměl onen ráz vnitřního přesvědčení, nýbrž sloužil již jen co agitační prostředek pro voličské massy. Mezi vůdci českého národa uplatňoval se stranický boj a program státoprávní nebyl ani ve smyslu radikálním ani federativním oficielně a přesně formulován.

Nejpádnějším toho důkazem jest fakt, že sám Palacký, ačkoliv deklaraci z r. 1868 podepsal, netrval již na radikálně státoprávním programu a v doslovu k „Radhostu“ napsaném r. 1872 a vydaném r. 1873, přiznal se ku dřívějšímu nazírání čistě federativnímu:

„Především vyznám, že posavad nejen nelituji, ale i žehnám okamžení, ve kterém odhodlal jsem se byl ku pouti do Petrohradu a i do Moskvy. Při tom neobmeškal jsem i tam nahodilých příležitostí hájiti jako jiní moji přátelé, politický program svůj, jenž **byl i jest „federalistické Rakousko“**“.

Tím potvrdil Palacký, že i po deklaraci z r. 1868 a po fundamentálkách trval na obsahu svého programu, formulovaného v „Idei státu rakouského“ v roce 1864.

V r. 1872 propukávala již v české veřejnosti nespokojenost s pasivním odporem a většina poslanců českých byla pro obeslání zemského sněmu.

Autoritě Palackého a dr. Riegra podařilo se však vždy prosaditi stávající směr pasivity a sami Mladočeši ač neradi, podrobili se v zájmu discipliny většině klubu. Rok 1873 přivodil další přiostření sporu otázky pasivity neb aktivity české politiky. Když Mladočeši následkem nepřijetí jejich návrhu o obeslání zemského sněmu složili své mandáty, byli dr. Riegrem vyloučeni pro budoucnost z kandidatury do sněmu a v prosinci téhož roku byli dokonce vyloučeni z kandidatury do říšské rady.

Nešťastná pasivní politika českého národa přivodila úplné osamocení Čechů vůči ostatním federativním stranám na říšské radě. Tohoto momentu využitkovala vláda ku zavedení přímých všeobecných voleb do říšské rady. Nepřítomností 36 mandátů zbavených českých poslanců na říšské radě, odhlasován byl dotyčný návrh dvoutřetinovou většinou. Tímto způsobem a jedině naší vinou odňata byla zemským sněmům hlavní autonomní zbraň a program federalistické myšlénky byl vážně ochromen. Polákům dostalo se za jejich službu hlasováním vládě prokázanou krajanského ministerství a zajištění stavby nových železničních tratí v Haliči.

V téže době svolal Hohenwart sjezd proticentralistů za účelem utvoření oposice na říšské radě. Čechové setrvali však ve své neústupnosti a žádali, aby ostatní federativní strany vystoupily z říšské rady. Požadavek ten byl zamítnut a pod vedením Hohenwartovým utvořena katolicko-konservativními poslanci na říšské radě nová „strana práva“ s programem: 1. udržení a nedílnost mocnářství pod dědičným panujícím rodem na základě pragmatické sankce, a 2. zachování samostatnosti, historické svéprávnosti a celistvosti jednotlivých království a zemí.

Průlom do nešťastné pasivní politiky učinili posléze moravští Čechové, vstoupivše dne 27. listopadu 1873 do moravského sněmu a dne 21. ledna 1874 do říšské rady. Příkladu Moravanů uposlechli v únoru roku 1874 Mladočeši a roztržka v českém táboře byla dokonána vstoupením zvolených mladočeských poslanců do českého sněmu. Tento neutěšený stav české politiky trval po řadu let.

V otevřeném listě dr. Fr. Riegrovi, napsaném v brožuře „Naše politika“ v roce 1876, kritisoval dr. Eduard Grégr politický vývoj český následující statí:

„Příčinou národního úpadku a žalostného stavu, v němž jsme se octli, nalézám jedině v našich politických chybách, kterých jsme se v tak hojné míře byli dopustili, že veškerá politická činnost naše průběhem 15 let není téměř ničím jiným než nepřetržitý řetěz politických chyb a omylů.

První a nejhlavnější chybu vidím v tom, že politický náš program v samých základech byl pochybený. My založili svůj politický program na historickém státním právu koruny české. Ale tomuto našemu právu nikdo nerozuměl — a my také ne! Sám Palacký neznal ještě před rokem 1861 ničeho o takovém státním právu českém, na němž jsme později stavěli svůj politický

program.*) Důkazem toho jsou jeho práce na kroměřížském ústavodárném sněmu. Konstituce, která tenkráte pomocí jeho vypracována byla na kroměřížském sněmu, byla pravým hrobem českého státního práva.

Nejvíce ale ublížili státnímu právu českému čeští poslanci sami uznavše platnost císařského diplomu ze dne 20. října 1860, kterým důležitá ustanovení státního práva českého podstatně změněna byla. Již to, že diplom říjnový byl oktrojován, porušilo nejhlavnější a nedůležitější ustanovení státního práva českého; neboť dle tohoto práva nesměl král sám o své újmě měniti zřízení zemské bez svolení stavův — nesměl oktrojovati. (Patent krále Leopolda ze dne 12. srpna 1791). Diplom říjnový byl ale od politických vůdců našich nejen uznán, ale i s velkou radostí přijat a odvoláváno se k němu jako k nezvratnému základu státního práva našeho.

Státní právo bez patřičné moci, která by mu dovedla zjednati platnosti, nestojí ani za fajfku tabáku, a my bychom mohli dlouho čekati, než bychom se našemi protesty, adresami, memorandy, deklaracemi aneb tím nešťastným trpným odporem dodělali uznání státního práva.

Náš politický program, dokud spočívá jedině na základě historického práva našeho překáží velice tomu, aby se všechny proticentralistické živly v Rakousku sjednotiti mohly v jedinou stranu oposiční. Nebo kromě nás Čechů nemá žádny jiný národ cislajtánský takových práv historických, aby na základě jich mohl ustaviti svůj politický program. Proto jsme také se svými fundamentálními články zůstali osamotnělí, a kromě Němců a Maďarů protestovali i Poláci proti nim.

Mám za to, že my Čechové sami o sobě, bez cizí pomoci, bez spojenců, bez přátel ničeho se nedoděláme. Sami jsme příliš slabí, než abychom poraziti mohli spojené odpůrce, Němce a Maďary. Kdyby se nám však podařilo nalézti program, ku kterému by přistoupiti mohli i jiní národové rakouští, kolem něhož by se sestoupiti mohli všichni oposiční živlové jako kolem společného praporu, pak by oposice tato stala se neodolatelnou a musela by dostati veslo říše do ruky.

A takový společný základ vskutku a snadno dá se najíti: jest to totiž přirozené právo každého národa. Potřebujeme program, který sdělán bude v dorozumění se s ostatními centralistickými stranami rakouskými, aneb který alespoň nenarazí na rozhodný jich odpor.

---

*) Že Palacký znal české státní právo dokazuje fakt, že konal v roce 1846 českým šlechticům o něm přednášky; ale považoval, že doba od obnovení českého zřízení z roku 1627 až do r. 1848 byla dobou absolutismu (Gedenkblätter); tamtéž otištěn Fr. Palackým pro české šlechtice sepsané, tak zv. nezdařené prohlášení ze dne 2. dubna 1848, v němž se praví, že obnovené zemské zřízení cís. Ferdinandem II. r. 1627 vydané, ztratilo virtuelně platnost svoji co základní státní zákon pro Čechy následkem prohlášeného dne 15. března 1848 konstitučního patentu.

Já nemohu se zbaviti myšlénky, že sněm zemský a říšská rada stanou se časem svým ještě nejpevnčjší bašty pro nás, z nichž nejostřejší šípy metati budeme do řad svých nepřátel, z nichž nejvydatněji porážeti budeme křivdy na národu našem spáchané a ztracená práva svá opět dobývati.

Hledíce k tomu, že nynější náš politický program je chybný, že neshoduje se více se změněnými poměry rakouskými i mimorakouskými, mám za nutné, aby se předsevzala důkladná revise politického programu našeho. K tomu konci bylo by zapotřebí svolati schůzi všech poslanců českých, jakož i vynikajících mužů všech politických stran k společné poradě. Zároveň by se mělo státi usnesení, že se upustiti má od pasivního odporu, jak se nyní bez úspěchu provádí, že sáhnouti má k prostředku jinému, totiž k pravému zákonitému odporu.

Aby ale celý národ se soustředěnými silami, svorně a nadšeně na uskutečnění nového politického programu svého pracovati mohl, k tomu je zapotřebí, aby se napřed vyrovnal, a uklidnil spor mezi politickými stranami."

Rok po úmrtí Palackého docílen konečně dne 1. listopadu 1877 smír a založen společný státoprávní klub: na základě vzájemné dohody vstoupili dne 24. září 1878 i Staročeši do českého sněmu, ač tam Němci i potom tvořili většinu.

Důležité federativní prohlášení učinil Dr. Rieger ve své polemice dne 6. ledna 1868:

„Naši zástupcové (Staročeši) chtěli vždy zachovati Rakousko co organismus federativní, co stát států, v němž by i historický a svrchovaný národ český měl pojištěnou existenci svou a svobodné vyvinutí národnosti své při rovnoprávnosti se sousedy a krajany německými. Rakousko zřízené dle přirozené a historické povahy své co spolek státoprávní, chránící různé menší národy své, osazené mezi velikými národy jinými, v samosprávě a při vzájemném právu, šetření, pokládali jsme vždy za vhodný prostředek k cíli svému."

Šestnáctiletý boj českého trpného odporu státoprávního skončen byl konečně v roce 1879. Ku provedení okupace Bosny a prodloužení branného zákona bylo třeba v říšské radě dvoutřetinové většiny a této příležitosti použil Taaffe ku vyjednávání s českými vůdci za účelem vstoupení do říšské rady a utvoření většiny z živlů federativních, na základě stávající ústavy. Za tím účelem docílen s ústavověrnou šlechtou kompromis, kterým část mandátů připadla šlechtě konservativní. Dne 7. října 1879 vstoupili všichni čeští poslanci do říšské rady a utvořili i s konservativci „Český klub". Spojenectvím s Poláky a klerikály založena pak tak zv. pravice, kterou byla federativní majorita zajištěna. Za vstoupení do říšské rady a do vládní majority odměněni byli Čechové povoláním Pražáka do ministerstva (za Poláky povolán Ziemialkowski) a v roce 1880 vydáním Stremayerova nařízení, jímž zavedena v Čechách v úřadech rovnoprávnost při vnějším řízení.

Při vstoupení do říšské rady učinili Čechové státoprávní ohražení, v němž uvedeno následující federativní prohlášení:

P. Sasínek.

„Se stanoviska tohoto našeho právního přesvědčení klademe za to, že přirozený základ a nezbytná podmínka ústavního pořádku mocnářství spočívá v tom, aby byly rovněž tak právní nároky všech království a zemí chráněny, jakož i aby organickému a nerozdílnému jich spojení byl dán výraz a zajištění a že také jen tím způsobem mohou se dáti říši trvalé zásady moci a jednoty."

Ukončením neblahé pasivní politiky nastoupila česká delegace nové dráhy a co hlavního, zbavila se dosavadního zhoubného vedení konservativní šlechty. Zájem této šlechty o státní právo království českého nenesl se nikdy za účelem národně českým, nýbrž byl a jest jen pláštíkem zájmů feudálních. Proto tím okamžikem, kdy česká politika nestála pod přímým vedením šlechty, přibližovala se svou aktivní činností k národu a zahájila politiku zájmů českého lidu.

Doslov.

Jak z dosavadního vylíčení historického vývoje federalistického hnutí vidno, kolísal se český program neustále mezi federativním utvářením celé monarchie a mezi samostatným požadavkem státoprávní neodvislosti zemí koruny české.

Rekapitulujeme-li v krátkosti politické programy českých vůdců od r. 1848 do vstoupení do říšské rady, dojdeme ku následujícímu přehledu:

1848. Program Havlíčkův a program petice občanů pražských: Samostatnost zemí koruny české se zodpovědným ministerstvem v jednom císařství rakouském s ústřední správou (i pro země uherské).

Program Palackého. Federace císařství rakouského na podkladu národní autonomie se správou ústřední (i pro země uherské).

1850. Opravený program Havlíčkův: Bližší spojení Čech, Moravy, Slezska a Slovenska.

1860. Uznání říjnového diplomu: Federace monarchie na podkladu zákonodárství zemských sněmů se společnými delegacemi (říšskou radou).

1861. Program Čechů na říšské radě: Státoprávní postavení zemí koruny české a uherské pod ústřední správou.

1864. Program Palackého: Rozdělení monarchie na historické i etnografické federativní skupiny se svým vlastním kancléřem neb ministrem při ústřední vládě. Zachování zemských sněmů, zavedení generálního sněmu pro země koruny české. Decentralisace Uher.

1868. Deklarace českého sněmu: Personální unie zemí koruny české.

Deklarace moravského zemského sněmu: Státoprávní postavení zemí koruny české, připuštění jedné říšské ústavy.

1870. Prohlášení českého sněmu: Státoprávní spojení zemí českých, ochota obeslání delegací celé monarchie.

1871. Fundamentálky pro království české, uznání cislajtánské delegace, přidělení Moravy a Slezska říšské radě cislajtánské, uznání dualismu.

1873. Potvrzení Palackého programu, formulovaného v r. 1864 v „Idei státu rakouského“ (doslov v „Radhostu“).

Historie politiky českého národa od zavedení ústavy v roce 1860, učí nás, že příčina našich neúspěchů spočívala v jednostranném řešení české otázky. My vlastně neřešili jsme otázku rakousko-federativní, nýbrž oddalovali jsme se od ostatních rakouských a uherských Slovanů i ostatních přívrženců federace a domáhali jsme se ještě jich pomoci ku řešení české otázky státoprávní bez ohledu na postavení ostatních Slovanů rakouských. Příležitost ku spravedlivému upravení monarchie ve smyslu federativním byla možnou jedině do r. 1867; do roku 1871 bylo možno ještě federalisovati Cislajtánii. Naší pasivní politikou stlačili jsme ostatní slovanské poslance na říšské radě ku bezvýznamné menšině, která bez pomoci zástupců nejsilnějšího slovanského národa v Rakousku nemohla svůj program uplatniti. Po fundamentálkách bylo jisto, že Čechové a tím i všichni Slované musí bezpodmínečně nastoupiti cestu na půdě platné ústavy.

Vstoupením českých poslanců do říšské rady a do vládní většiny nastal převrat v dosavadní politice českého národa. Ostatní slovanští federalisté upravili již dříve svůj program ve shodě se stávající ústavou a domáhali se následkem toho jedině jazykových a hospodářských úspěchů; zahájením aktivní politiky museli Čechové přirozeně nastoupiti tentýž směr. Vstoupením do říšské rady odložili Čechové vzdor učiněnému státoprávnímu ohražení svůj dosavadní státoprávní i federativní program na dobu neurčitou. *Teoreticky stojí tudíž česká delegace na programu státoprávně federativním, v praxi uznává však stávající dualistickou ústavu.* Na věci nezměnilo se nic ani pozdějším vstoupením českých poslanců do oposice, ani založením nových radikálních stran. Porovnáme-li politický program všech stávajících stran českých, nalezneme téměř u všech zásadu federativní na historickém podkladě a jedině u strany sociálně-demokratické shledáváme program národní autonomie. Vidíme tudíž, že základní nazírání jest u všech stran stejné — všude směřuje k decentralisaci. Rozpor mezi stávajícími stranami spočívá v politické části, tudíž jen v rozdílu mezi teoretickým programem a praktickým řešením politiky, čili krátce řečeno *v různém nazírání na dočasnou aktivní politiku v rámci stávající ústavy.*

Nastává nyní otázka: Jak dlouho setrvají čeští politikové na dosavadním teoretickém federalismu, a kdy chceme přikročiti k aktivnímu řešení našich cílů?

Není pochyby o tom, že po dobu žití nynějšího nositele koruny Čechové budou respektovati jeho přání o zachování dosavadní ústavy. *Jest však rovněž nesporno, že současně se změnou trůnu rozvinouti se musí otázka federalisace naší monarchie.*

Do té doby stojíme na stanovisku našich dosavadních ohražení.

Proč jest tedy naším osudem, aby v nynější době — v předvečer nastávajících politických zápasů náš národ stál nepřipraven a rozdroben v různé

strany, jež, přesně vzato, stojí téměř všechny na podkladu jedné společné myšlénky federativní?

Dnešní naše roztříštěnost dokazuje, že politika naše není vedena jasným programem, nýbrž jest doménou celé řady jednotlivců, kteří mezi sebou o vliv zápasí.

Zájem českého národa vyžaduje však, aby motivy osobního rázu ustoupily celku.

Dnes, kdy jedná se o nastávající přerod Rakouska v říši federativní, kdy zápasiti bude rakouským národům s vládnoucí německo-maďarskou mocí o rovnoprávnost, tu není v českém národě místa pro štvanice o spory náboženské, sociální neb stavovské.

Vězmež, že vítězství naše bude jen tenkráte, když dovedeme utvořiti jediný celek s jednomyslným společným politickým programem.

Bohužel, že takového jednotného polického programu dosud nemáme. Program všech jednotlivých českých stran jak ve směru státoprávním, tak i federativním nikdy nebyl jasným a přesně znějícím; jest tudíž nejvýš na čase, aby program takový na základě vzájemného dorozumění utvořen byl.

Žádná ze stávajících dosud stran politických neformulovala dosud přesně způsob, jakým poměr království českého, resp. zemí koruny české ku říši upraviti se má.

A přece, jak v následujícím sestavení naznačeno jest, bylo by možno provésti federativní přetvoření naší říše na základě různých kombinací.

A. Federace Cislajtanie;

zachování celistvosti koruny uherské.

1. Utvoření autonomních skupin s cislajtánskou říšskou radou a sice: země koruny české, král. Haličské s Bukovinou, země alpské, království illyrské.
2. Utvoření těchže skupin s odstraněním říšské rady a zavedením cislajtánské delegace (dle vzoru fundamentálek).
3. Utvoření těchže skupin ve formě od sebe neodvislých států, odstranění říšské rady a zavedení delegací společných se zeměmi koruny uherské.

B. Federace uherské koruny;

zachování celistvosti Cislajtanie.

Utvoření trialismu: neodvislé král. Chorvatské spojené s Bosnou, Hercegovinou, event. Dalmacií, na druhé straně neodvislé král. uherské.

C. Federace celé monarchie.

1. Utvoření historických autonomních skupin: zemí koruny české, král. uherského, král. Haličského s Bukovinou, král. Chorvatského s Bosnou, Hercegovinou a Dalmacií, alpských zemí a král. illyrského. Společná říšská rada, zrušení společných delegací, jednotné státní občanství.

2. Utvoření těchže skupin co států od sebe neodvislých; zrušení říšské rady, společné delegace.

3. Utvoření skupin dle národní autonomie: česko-slovenské, německé, polské, rusínské, maďarské, rumunské, chorvarsko-srbské, slovinské a italské; společná říšska rada, jednotné státní občanství.

Rozumí se samo sebou, že každá tato kombinace připouští změny, buď zavedením autonomie některé země jedné skupiny, aneb zavedením národní autonomie v jednotlivých skupinách.

Nechci o tom rozhodovati, která z těchto kombinací byla by pro nás nejšťastnější a současně i proveditelnou, ale tvrdím, že český politický program musí vyplynouti z následujících předpokladů:

1. Česká otázka nemůže býti řešena sama o sobě, nýbrž musí býti součástskou federativního přetvoření celého mocnářství.

2. Český politický program budiž upraven v souladu k dynastii, pragmatické sankci a celkovým zájmům říše. Tyto zájmy vyžadují, aby velmocenské postavení říše dokumentováno bylo jednotným státním občanstvím tak, aby každý příslušník jedné federativní skupiny, byl současně státním občanem všech ostatních skupin, jak v Předlitavsku, tak i v zemích koruny uherské, Bosně a Hercegovině.

3. Hospodářský zájem českého národa vyžaduje vedle rozšíření státního občanství na všecka království a země celé monarchie, též zavedení jednotného obchodního a soudního zákona pro celou říši.

4. Český politický program budiž upraven v souladu se zájmy všech ostatních národů federativního smýšlení v mocnářství.

Náš program musí býti tudíž přesně vyznačen, abychom v daném okamžiku mohli říci, co vlastně chceme.

Směr moderní politiky diktován jest hospodářskými otázkami a stejně jako každý stát a každý národ má své zájmy hospodářské, které nutí jej ku otevírání nových odbytišť pro své výrobky, a pro odliv přebytečných pracovních sil, musí i český národ domáhati se v tomto směru zlepšení nynějšího stavu. Nechceme dobývati nových zemí, ale musíme za každou cenu míti to, co ku našemu vývoji nám nevyhnutelně potřebno jest. Životním zájmem našeho národa jest kulturní spojení Čechů a Slováků. V oblasti našeho českého a slovenského jazyka v této říši nesmíme býti pokládáni za cizince. Pokládá-li Slovák Čechy za svoji vlast, musí býti jeho občanství i na Předlitavsko rozšířeno a opáčně čítajíce Slovensko za naši společnou vlast, musíme se domáhati rozšíření státního občanství na země zalitavské. Hospodářská síla a přírodní bohatství Slovenska musí nám býti učiněno přístupným, abychom to, co jsme dosud ve svém průmyslovém vývoji doma zameškali, mohli na Slovensku dohoniti. Jsme jedním národem československým a naše hospodářská i kulturní potřeba káže nám, aby přebytečné slovenské pracovní síly hospodářského dělnictva umístěny byly v Čechách a aby přebytečné síly české inteligence zúrodňovaly kulturní půdu na Slovensku. To jest naším imperativním požadavkem, který nám vzájemně diktuje pud sebezachování.

Proto musíme se též vší mocí o to zasaditi, aby odvráceno bylo od nás nebezpečí trialismu. Němci jsou ochotni podporovati neodvislost Chorvatska od království uherského a spojení jeho s Bosnou a Hercegovinou v tom domění, že tím překazí navždy federalisování Cislajtánie a na druhé straně oslabí vliv Maďarů. Za tím cílem byli by Němci ochotni uděliti i Polákům v Haliči další rozšíření autonomie, jen aby země české setrvaly nadále ve svazku cislajtánském.

Držme se tudíž zásad, jež hlásal Havlíček již v roce 1848; jeho slova platí i dnes, a budoucnost ukáže, že jedině cesta vedoucí ku rovnoprávnosti rakouských i uherských Slovanů bude pro náš politický program správnou a jen ta cesta přivodí kulturní jednotu Čechů a Slováků. Vlastí naší jsou a zůstanou: Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko.

SERGIEJ TRITONOVIČ:

ČERNOVÁ.

Slovenská tragoedia v 5 dejstvách.

DEJSTVO III.

(Biskupský palác ve Spišskom-Podhradí. Nádherne zariadená prijímaca izba, do ktorej vedú tri vchody; z prava do bývacích miestností biskupových; z ľava do miestností osobníctva biskupovho; v prostriedku do chodby. Obrazy svätých po stenách a veľký crucifix. Stolíky a kresla. Na pravo sedí Hildebrand v kresle.)

VÝSTUP I.

Pater Hildebrand (modlí sa s růžencom): ... Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Amen. (Prežehná sa.) Už deväťkráť desať rokov prešlo nad mojou hlavou a ja ešte vždy trvám, ó Bože, na svete už takmer celkom neznámy a zabudnutý. Svet môj, moje vrstovníctvo už dávno zaniklo a len blädé paprsky vzpomienok svieťa mi do ďalekej minulosti. Aj vôkol mňa noví ľudia, nové pokolenie spechá v prúde života nového. Nové snahy hýbu teraz hľavami ľudstva, kterých ciele márne sú, tak jako aj naše boly. Aj služba Božia zatemnelá je a službu cirkve nepilňuje kňazstvo, ale sháňa sa za márnými snahami svetárskými. Odvrátili sa, odvrátili od Boha a nekonajú úkol tak, jako by náležalo. Pre milosrdenstvo svoje nezkáraj ho Hospodine, ale obráť k sebe a službe svojej. A mňa, prosím v pokore, prepusť k pokoju dávno túžobne očakávanému (skloní hlavu).

VÝSTUP II.

Predošlý. Gregor, Janko, Fula, Faga, Jakub 2—3 chlapi (vstúpia prostrednými dvermi a všetci mimo Janka prežehnávajú sa).

Gregor: (popredu). Tu vstúpte a čakajte, kým jeho osvietenosť nepríde. Já idem vás oznámiť. Ale kto vie, či výsluchu obdržíte! (preč dvermi v pravo; ostatní si stanú do kôpky, v predu Janko. Obzerajú miestnosť).

Fula: Kež by snahy naše boly s výsledkom dobrým!

Hildebr.: (dvihne hlavu, zbadá ich.) Jakýs hlas cudzý slyším tu hovoriť; kto je tu prítomný?

Jakub: To starec ctihodný, čo dodáva úcty jemu i domu tomuto. (Nahlas.) Ano, cudzinci sme, otče; len teraz prichodíme od Ružomberka z Liptova.

Hildebr.: Znám, syn môj, znám. Pred pôl stoletím som tam meškal, konajúc sväté missie a vždy milo sa rozpomínam na tie časy, lebo som našiel tam ľud zbožný, Bohu a cirkvi svätej horlive oddaný. Ale teraz, jakés chýry zlé počúvam z tých strán! Že pustne tam ľud v bezbožnosti a neposlúcha kňaza, ani cirkev svätú. Ó keď aj kňaz zabudne na úlohu svoju a vo službu sveta oddá seba i stav svôj!

Janko: Áno, otče ctihodný; ale prečo nám ho ta z kapitule poslali?

Hildebr.: Však sama cirkev, že len jeho chcela. Prečo nespokojní ste s ním a neslúchate ho?

Janko: My nežiadali jeho, ale biskup nám ho poslal, odoženúc kňaza nášho dľa srdca ľudu a vôle božej. A od jej doby len nesvár medzi nami stojí; odcudzení sme jeden druhému

Hildebr.: Vám však ale treba slúchať, čo kňaz velí; veď on je zodpovedný Bohu za duše vaše a jejich spasenie.

Janko: Ten prvý bol, nie však ale tento, ktorý neni ani kňaz, ale náhončí sveta pánov a služobník Satanáša.

Hildebr. (prežehná sa): Nespomínaj, syn môj, meno zlostníka toho, ktorý iste až medzi vás rozsial semeno svoje, abyste nemajúc pastiera a zavrhnuc ho v zatvrdilosti srdca sotrvávali a tak k zahynutiu prišli. A osvieť vás Bôh, aby pokoj zase zavítal do cirkve vašej (skloní hlavu, dumá).

Všetci: Veď aj my to chceme!

VÝSTUP III.

Predošlí, Párvy, Gregor (otvorí biskupovi dvere; všetci uklonia sa, mimo Janka).

Párvy (vstupujúc ku Gregorovi): Toto hľa posolstvo Černovanov? (Samé jakés blbé tváre; lepší iste nechceli ísť za Hlinku namáhať sa, hahaha!

Gregor: Pravdivosti vašich skutkov odolať nemôžu.

Párvy (z vysoka): Nuž, čo že nesete, s akou žiadosťou prichodíte ľudkovia od Ružomberku?

Janko (predstúpi): Osvietený Pane! Arcipastieru náš najmilostivejší! S pokornou prosbou prichodíme pred tvár vašu skládajúc hold poslušnosti a úcty k nohám vašim. Prichodíme, presvědčení súc, že ráčite skloniť otcovské srdce svoje k nám a nám v potrebe našej spomôžete, prosby naše vyslyšíte. My obyvatelia Černovej, pod vodcovstvom nám nezapomenutelného otca duchovného Hlinku postavili sme v obci našej príbytok Bohu trojjedinému, aby ľud náš nachádzal v ňom vzdelanie svoje duchovné. Stavali sme ho

námahou velikou; pot a krv, mozole rúk priniesli sme mu v obeť, lebo málo nás je a tak ťarchy veliké prevzal si každý na svoje plecia. Stojí už postavený, okrášlujúc obec našu a my ho teraz chceme oddať službe božej, chceme, aby slovo Božie a výkon služobníkov Božích posvätili ho nám. A želanie naše vrúce je to, aby výkon ten svätý previedol nám otec Hlinka, ktorý zásluhu najväčšiu má o stánok ten, lebo predchádzal nás príkladom, povzbudzoval slovom pri práci tej namáhavej.

Párvy (pretrhne ho s hnevom): Syn môj, ani nespomínaj mena toho; veď on nie farárom viac, suspendovaný súc ab offidio et ordine výrokom mojím.

Janko: Počúvame, že suspendovaný je a oddialený z úradu, ale predsa prichodíme s tou pokornou, ale rozhodnou žiadosťou, aby ste ho úradu nazpät navrátili a tak posviacku kostola previesť mu umožnili.

Párvy (s hnevom ho v reči pretrhne): Aká drzá reč! Azda na žiadosť vašu ihned oslobodím previnilca! To márne ustávanie vaše! Nech on je poslušným plnitelom rozkazov mojích, blahosklonnosť moja zase sa k nemu navrátí.

Jakub (k Jankovi): Uváž slovo pre Boha, Janko, abysme vec neprehrali!

Janko: Kňaz náš a otec náš duchovný nič nezvinil úradom, ani duchovnej stolici. Je on verným synom cirkve svätej, vlasti a národa. Pravda diabolská zlosť neprajníkov jeho mu tak špatné meno u Osvietenosti vašej spravila, že ráčil ste ho karhať, bárs aj nezaslúžene. Oni jeho v nenávisť vzali preto, že jejich kradné šafárenie a rady i pikle zkazonosné karhal a na svetlo vynášal. A preto musí byť teraz pronasledovaným. Alebo, či azda kňaz nemá za pravdu bojovať a slovom i skutkom jej posluhovať?

Párvy (pretrhne ho): Mladý človeče! viac horlivosti, než zkúsenosti nachodím pri tebe! Či neznáš ty, že rozkazom mojím poslušný byť musí každý kňaz dioecese? A Hlinka váš prečo že neni? Prečo že búri ľud proti vlasti a tajné rady kuje s jej zradcami. Prečo že s kacírmi drží jeden tábor a tak unižuje cirkev svätú? A i vás nie milovať cirkev svätú katolickú učí, ale za heslami daromnými, národnostnými, jakejsi slovenčiny a iných socialismov vodí . . .

Prašivá ovca to na lône cirkve svätej, ktorá, aby iných nenakazila musela byť odstránená. To odveta moja. (Odvrátí sa hrdo; všetci nevôlu svoju prejavujú, Janko vzrušenými posuňkami dá na javo hnev svoj.)

Jakub: Osvietenosť vaša, neráčte preslyšať reč moju, ktorú v pokore prerečiem. Ja služebníkom som bol chrámu a fary ružomberskej, zastávajúc úrad kostolníka a na vieru svätú a cirkev Kristovu osvedčiť môžem, že nič zlého a trestuhodného nevykonal Hlinka. Je on kňaz srdca pravého, miláček ľudu našeho, lebo cestám pravdy a spravedlnosti učil. Nezasluhuje, nezasluhuje on hany.

Všetci: Nie ver . . . dosvedčíme všetci . . .

Faga: Neprajnosť to len protívníkov jeho.

Párvy (pohŕdavo): Ľudkovia moji, ja zprávy pravé mám o jeho konaniu a dľa tých viem, čo robiť. Preto márne bolo — opakujem — ustávanie vaše. Požehnanie moje arcipastierske vám dávajúc, prepúšťam vás v pokoji. (Odvráti sa zase, jakoby chcel sa vzdialiť. Černovanci v nevôli a hneve sa tiež chystajú vzdialiť.)

VÝSTUP IV.

Predošli. Dáma, Gregor.

Hildebr. (zazre dámu prežehná sa): I neuvoď nás v pokúšanie, ale zbav nás od zlého ...

Dáma (ku Gregorovi, ktorý ju doprevadil, koketne): Ďakujem, (koketne sa mu usmeje).

Párvy: Ach jak vzácny to hosť! (Radostne.) Buďte vítaná, milostivá, buďte vítaná!

Dáma (podáva ruku, koketne): Asnáď mi dovoleno i bez ohlásenia vstupovať! Vzala som si tú smelosť! (Smeje sa.)

Párvy: Vám bárskedy milostivá;

Dáma: Ale myslím, že vo vážnej veci vyrušujem osvietenosť vašu, vidiac tu jakési pokorné tváre, hahaha.

Párvy: Ach nikoli; už skončil som s nimi, odoprúc jim žiadosti jejich. A i tak už dlho s nimi zaoberal som sa; ide tu len o jednoho pánslávského kňaza.

Dáma: Interessantne! Ja tiež práve v takej záležitosti vzala som si smelosť sem prísť; však myslím, že výsluchu dôjdem.

Párvy: Na každý pád, na každý pád.

Dáma (koketne): Aj bez protekcie? hahaha!

Párvy (otvorí jej dvere do svojich lokalít): Nech páči sa vstúpiť.

Dáma (koketne): Teší ma, teší blahosklonnosť vaša. (Vstúpia.)

Gregor (k Černovčanom): Môžete sa vzdialiť aj vy; výsluch váš skončený a vám iného nič zbývať nebude, len poddať sa vôli jeho osvietenosti. ktorý tak laskave s vami nakladá. (Preč.)

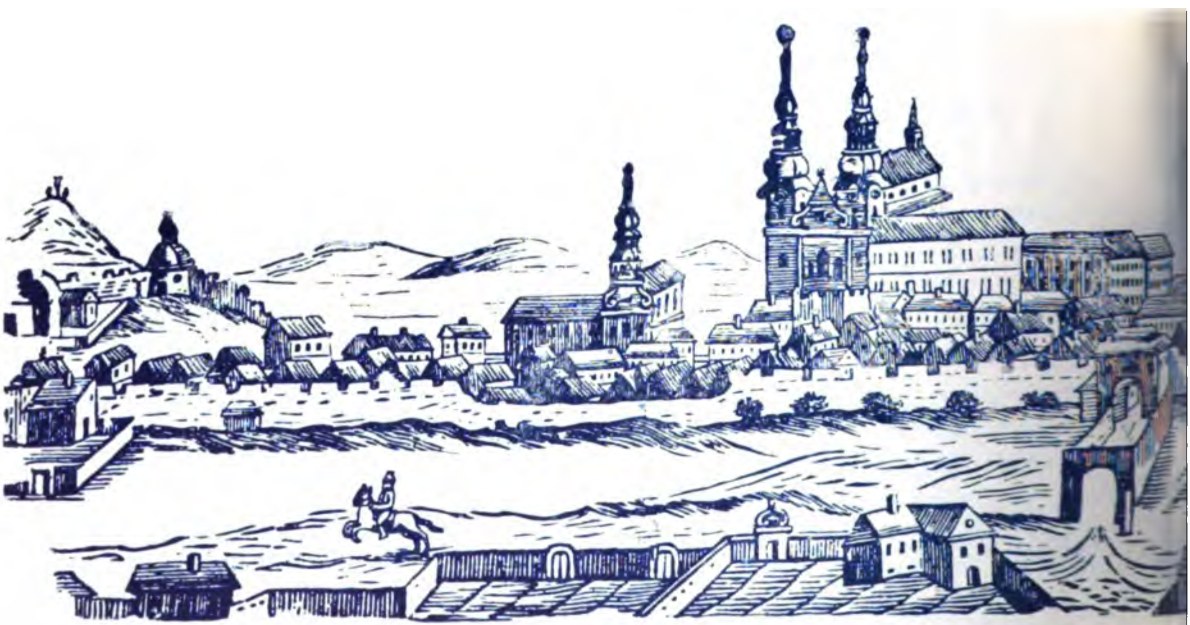
VÝSTUP V.

Černovčania, Hildebrand.

Janko (rozhorčeno): Tak laskavo s nami nakladá! Hah, slova lásky, slova rady, slova srdca kresťanského k nám nemal! Hah, v hrdých palácoch pýcha a bujnosť srdca prebýva, ktorá nezná oceniť túžby chalup nizkých. (Hrozivo ku Párvyho dverám.) No zapamätáme si aj my! My sme prišli prosiť, vy nás vyháňáte! my prišli milosť prosiť toho, ktorý neni hoden do šľapaje vstúpiť, tomu, pre ktorého sme prosili a on k jednej zhýralici viac má laskavosti, než ku nám, vraj, ovečkám jeho. — Na mieste tomto ti, Párvy, prisahám, že odpoveď na odpoveď tvoju rovnou mierou dáme. Poďme bratia, v srdciach neseme sice rodákom našim sklamanie, ale však žije Bôh, odplatí a my sa jim nedáme! (Preč.)

Skalice: Posviacka.

Skalice roku 1786

Skalice: Spolkový dům.

:ém museu).

VÝSTUP VI.

Hildebrand sám.

Cesta tá nevedie k pokoju a prospechu cirkve. Náruživosť a pýcha vstúpily do srdc, jak duchovních, tak i laikov na miesto lásky a pokory a duch neústupnosti usazuje na miesto ducha tichosti.

On, ktorý by mal kráčať vo šlápajach Petra a Pavla apoštolov a shromaždovať stádo Kristovo, jako vlk dravý ho rozptyluje a oni na miesto, aby Bohu ponechali súd a nápravu v netrpelivosti do rúhania zapadajú. Ó care mi deus! quae tristissima facies, quae tristissima facies!

VÝSTUP VII.

Predošlý. Gregor, Fišer, podslúžny, Bačkor.

Gregor (vystúpí z lava a volá ostatních): Odišli už, odišli, môžte už vstúpiť.

Fišer (i ostatní spešno a placho vstupujú): Jój bračok, jój, rozpovedz čo a ako sa stalo! Počúval ich?

Gregor: Nie velmi, lebo bol hnevno naladený.

Podsl.: A čo jim slúbil?

Gregor: Nič; prepustil jich s požehnaním.

Fišer: Teda nič nevykonali?

Gregor: Nič; ani počuť nechcel žiadosť jejich.

Fišer: Teda nepripustil Hlinku ku posviacke? Lebo oni len preto sem bežali!

Gregor: Nie! Počul som zreteđlne.

Fišer: A rehabilitáciu jim sľúbil? Ale ako by mohol?

Gregor: Nie, nesľúbil! Vôbec hovorím ti, že zle bol naladený a v takom páde nech nikto nič od neho nežiada.

Fišer (potrase mu ruku): Ďakujem ti, bratre; centový kameň si sňal s mojej duše. (Utiera si pot a rozčúleno sa prechodi.) Ale, amicenko, choď že počuvať, choď ku dverám, jaký rozhovor tam asi vedú! Ja sa velmi bojím, aby sa nejako nedal odviesť od presvedčenia; choď, choď, prosím ťa. (Tisne ho ku dverám.)

Gregor: Nie slušná to vec síce počuvať pri dverách, ale k vôli starému, dobrému priateľstvu ti to urobím. (Ide v pravo.)

Fišer. Choď, choď a všetko, čo počuješ prijď spešno oznámiť! (K podslužn.) Jój, jako sa potím!

Podsl.: Ale načo že sa tak rozčuluješ! Dobre som ja vec zariadil, hahaha; sľúbil som jej čo žiadala, a ona svoj pomer k nemu dobre využije!

Fišer: Veď viem, veď viem, ale chcem mať istotu! Znáš, o čo ide! A keď by tak sľúbil rehabilitovať ho, čo bude so mnou, čo s tebou?

Podsl.: Amice, márne všetko jejich namáhanie! A keď by aj bol sľubil niečo takého, ona ho přehovorí a ku zrušeniu sľubu privede. Nevieš, že žena za jeden vlas viac utiahne, než sto mužov za reťaz!

Fišer: Dobre, dobre; len či bude na reč její počúvať, či sa dá uhnuť? (Nervósne chodí hore dole.)

Podsl. Má ho v moci, za to ti ručím, on jej neodolá. Vie si ho ona omotať okolo prsta, keď nie úsmevom, teda durdením.

Fišer (rozčuleno): Keby len ... keby len ... (Gregor se vráti spešno.) No čo, amice, no čo? (Trose s nim.) No čo, čo si počúl? Hovor bratre!

Gregor: Už sa rozlučujú! Poďte do mojej izby, tam vám vyrozprávam ... (Ťahá jich sebou.)

Fišer: Sľúbil jej? Počul si, sľúbil?

Gregor: Sľubil, všetko jej sľubil! Počul som pre vás všetko ... ale poďte ... poďte ...

Fišer: Ďakujem ti, amice, ďakujem. (Všetci preč.)

VÝSTUP VIII.

Hildebr. Párvy, dáma.

Párvy (vyprevadí dámu): Velmi tešila ma návšteva vaša, milostivá! Čo možno len, vykonám všetko. Ano, pre vás všetko, všetko; lebo ktože by odolal prosbe vašej!

Dáma: Ach, neveďela som o svojej moci; budem hľadeť jej použiť. (Koketuje s ním.)

Párvy: Stojím hotový k službám vašim, a čo si zažiada srdce vaše zlaté, hotový som splniť!

Dáma (udre ho vejárom): Novomodný Herodes, hahaha. (Preč.)

Párvy (radostne): Jak rozveselí človeka! Hneď rozprchnú sa chmáry a trudy, keď zjaví sa ona! Ale i cena toho velká! Novomodný Herodes! Má pravdu! Ale čo po tom!

VÝSTUP IX.

Párvy. Hildebrand.

Hildebr.: Alexandre!

Párvy: Počujem, otče.

Hild.: Alexandre, synu môj!

Párvy: Počujem otče a hotový som slúchať reč vašu!

Hild.: Alexandre, synu môj! Dokial že budeš sotrvávať v nekajúcnosti svojej? Či nesľúbil si sľubom svätým, poenitentiam že zachováš a ja len tak dal som ti absolutionem. Nuž a ty čože, či poslúchol si slova moje, či zadržal si sľub, či kajáš sa z hriechov svojích! Ty volil si ma za otca spravedlného; ty žiadal si ma za pestúna duše svojej, aby v kázni držaná bola — a ja i podujal úlohu tú ťažkú a výstrahy ti dávam dňa každého, ale ty v zatvrdilosti sotrvávaš a k zahynutiu beží tvoja duša, ktorú Bôh z ruky mojej požadovať bude.

Párvv (zahanbeno): Nemôžem konať ináč, otče; beh sveta tak velí!

Hild. (vzrušený povstane): Beh sveta tak velí! — A ty čože si? Sluha sveta, či sluha Kristov a cirkve svätej! Nevieš-li ty, že svet so všetkými már-

nými snahámi pominie a len Bôh a slovo Kristovo zostane na veky! Či nevieš, že raz pred súdom Kristovým stanuť musíš a tam počet vydávať z diela svojho? Jako že ho vydáš,

Párvy: Otče do ťažkej úlohy som postavený! Predsa nemôžem mienku sveta neuvažovať!

Hild.: Zatíchni a nepovstávaj proti mojmu slovu, ktoré vo mene božom ti pravím. Prečo ty hanobíš kapitulu počínaním svojím a ženštiny bujnosti sem povolávš, pripúšťaš! Nevieš ty, že z tela a zo sveta zkaza ide duši tvojej, že z toho žať budeš vo trápeniu ohňa pekelného! Prečo ty, kňaza dobrého prenasleduješ a odháňaš od služby božej a cirkve a tak duše veriace zbavuješ pastiera a odpudzuješ od seba i cirkve!

Ty nesmieš rozdiel robiť medzi ľudmi, a znaj to, že Slováci sú národ nábožny a oporou cirkve katolickej. Keď jich odpudzuješ, otriasaš v základoch i cirkev. Preto, Alexandre, synu môj, daj sa na pokánie a zachovaj dušu svoju.

Párvy: Eh, vždy len takéto výčitky počuť! (Nevrlo.) Čo hádam mám upadnuť do podozrenia nevlastenectva, keď burinu, ktorú ten kňaz rozsieva, nešliapem nohama a jeho, ktorý nepohodlný je tamejším vlastencom, ponechávam vo službe a úrade?!

Hild.: Ty pravdu zastávať musíš! Lebo keď ju ešte utláčať budeš, si jako Kajfáš a Annáš biskupi, ktorí pravdu svätú, Krista, na kríž pribili!

Párvy: Vôkol nás už nový svet prúdi a vy, otče, zo starého ste ešte; preto nechápete počínanie moje.

Hild.: Nechápem, nechápem, lebo ty musíš byť apoštolom, ktorý v oči pánom mocným tohoto sveta neohrožene po boku pravdy stojí. Ale ty lakáš sa jich; násilie robíš svedomiu svojmu, zabíjaš dušu svoju pre márne veci sveta a pre obľúbenosť tých, ktorí antikristu slúžia! (Povýšeno.) Ale ja pravím tebe a rozkazujem ti, aby si už prestal, lebo zanechám ťa a zanechá ťa aj Bôh a budeš ako Kain, syn zatratenia!

Párvy (nevrlo): Čo počúvať budem hrozby vaše, ktoré eště vätšmi buria dušu moju i tak znepokojenú. Čas mám ešte jich počuť a nateraz od cesty nastúpenej neodstúpim, lebo sľub ma viaže a dôveru priatelov mojích neutratím. Inokedy otče, inokedy prístupnejší snáď budem karhaniu vašemu. Nateraz nemám chuti zpovedať sa. (Odíde preč stredom.)

Hild. (díva sa za ním, ruku jakoby k hrozbe držiac, patriarchálne): Každý hriech bude odpustený, ale rúhanie sa duchu svätému nie. A on sa rúha; odporuje slovu božiemu a zatvrdzuje dušu svoju! Všetko darmo; duša jeho je v rukách diabla a on je syn pekla a zatratenia! Bože, Bože, smiluj sa nad nim! (Pomalu ide a sadne si zase do kresla, soberie paterky a modlí sa.) Pater noster, qui es in coelo, sanctificetur nomen tuum. (Opona padá.) Adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua . . .

Opona padne.

Konec III. dejstva. (Pokračování.)

Z MLADÉ SLOVENSKÉ POESIE.

ANDREJ KLAS:

NA ZÁPADE...

Na západe hasne, hasne oblak krvavý...
Prečo mi tá myšlienka zas prišla do hlavy?

A ten smútok bezútešný, taký teskný žiaľ...
Len plač by snáď uľavil mi, sĺz keby som mal.

Do širokej diaľky hmlistej, čo sa stmieva v noc,
znejú zvony, znejú ako hlasy o pomoc.

Zavolal by v diaľku hlasom, volal zas a zas,
duje vetor — v cudziu stranu zavial by môj hlas.

Srdce moje nerozumné, tiché, tiché buď...
Kde by hlas náš preniknúť mal — tam ho nepočuť.

NOSTALGIA.

Myšlienky moje zas v tie strany letia
za hory modré, v diaľku sinosinú,
tak ako vtáci hajnom za podletia
priezračným vzduchom ticho nebom plynú —
— — — — — — — — — —

Ten biely dom! — Tá naša jabloň v sade!
Ten výhľad do kraja, keď v súmraku sa tratí!
Ej, či sa budia rozpomienky bľadé — —
Či pútnik bludný v miesta tie sa vráti?

Tam vrátim sa. Zem voňať bude zase,
a plný mesiac vzplanie na obzore;
kraj tonúť bude v jeho striebrojase
a pokoj vlievať v srdce moje choré.

A predsa divný cit sa v srdci vzkriesi,
a v dušu padne túžba náruživá:
Kde ste mi oči sladké, srdce, kde si,
čo ľúbi, verí, dúfa, duša s dušou splýva?

A ináč nezmenený bude obraz celý,
keď v dušu udre rozpomienok prival — —
Však ja sám budem smutný, osamelý,
a nie viac ten už, čo som predtým býval.

KOSORKIN:

JAKO BOLO.

Vo dne som vídal zjav jej čarokrásny
a večer skladal opojenú hlavu,
— nerv každý cítil lásku sladko-hravú —
a myseľ v mäkku lôžka spriadala sny...

Jak anjel vzkvitla predo mnou. Vlas riasny
so zlatom žiarou zajagal v noc tmavú,
a v očiach zrel som neba báj a slávu,
nach ruže v lícach, v čele úbel jasný;

v rtoch rubín horel a ma zval, tak zval,
by zbľadlými ho svojmi zľúbal ústy.
Ja však som sa bál tknúť čo len šiat lemu;

jak barbar som si bol zlý, bohapustý.
— — — — — — — — — — — — —
Ja vtedy ešte neveril som zlému,
že rty tie už bol démon vybozkal.

*) Z XI. roč. „Dennice".

ZÁHADY.

Už som veľa divných vecí
na tom svete poznal, predsi
nechápem tu záhad dvoje:
Lásku a to srdce tvoje.

Prečo ona zanevierа
a sa mení v dravé zviera
nenávisti — práve k tomu,
k nemuž lnula jak list k stromu?

A jak srdce môž nevďačné
byť ku tým rtom, po nichž lačne
volakedy túžievalo
a za raj svoj vždy ich malo?

K OBRÁZKŮM ZE SKALICE.

Skalice asi od desíti minulých let budí na Slovensku zaslouženou pozornost. Leží při samé hranici moravské, lid blíží se svým nářečím moravským Slovákům a s Moravou měl vždy větší styky nežli s ostatními Uhrami. Na Slovensku známo bylo toto město jen jako Kocourkov a vypravuje se podnes mnoho humoristických příběhů o originálním obyvatelstvu starodávného města. Ale Uherská Skalica má kromě této kocourkovštiny a dobrého vína vážnější význam pro Slovensko a pro československou vzájemnost. Snad právě svojí blízkostí s pokročilejší Moravou, svým bohatým úrodným okolím, které činí obyvatelstvo neodvislejším, připravena byla výhodná půda pro slovenské národní uvědomění, že dnes směle může se tvrdit, že jest nejslovenštějším a nejpokročilejším krajem v severních Uhrách.

Skalice je město staré. Vzpomíná se už v XIII. století. Získala četných privilegií od Ludvíka I. a jeho nástupců. Král Sigmund ji obehnal hradbou. Ferdinand I. dal ji zástavou moravskému pánu hr. ze Žerotína, který obmezil její práva a privilegia. V té době byla Skalica útočištěm českých bratří.

Za válek kuruckých trpěla nájezdy Kuruců, jako všechna pohraniční města až hluboko do vnitra Moravy.

Z památností jmenovati sluší starý farní kostel (z r. 1471), františkánský klášter (z r. 1467) s bohatou a cennou knihovnou, katol. nižší gymnasium, kdysi klášter jezuitský, později pavlánský, klášter milosrdných bratří.

Za starších dob známé bylo skalické soukenictví, jehož výrobky vyvážely se až za hranice, nyní věnuje se obyvatelstvo zemědělství a zvláště pěstování vína.

V národním probuzení hraje Skalice významnou úlohu. V letech 40. vycházely tu Slov. Pohľady, v letech 60. působil ve Skalici Sasinek, později Radlinský.

Před 11 lety založila si mladá generace slovenská ve Skalici „Hlas“, který do života slovenského přinesl nové názory na otázky politické i kulturní hlásáním demokracie a propagováním drobné práce. „Hlas“, jehož redaktorem byl dr. Pavel Blaho, přenesl se později Ružomberka, kde zanikl, ale idee jeho ve Skalici nesou dobré ovoce. Z drobné práce vzniklo mnoho svépomocných hospodářských družstev v okolí Skalice, zřízena družstevní mlékárna, vystaven krásný „Katol. dům“ dle projektu Jurkovičova.

Lid je uvědomělý a čilý. Čte mnoho, hraje se divadlo, pořádány přednášky, mládež studující navštěvuje české školy na Moravě a pěstují se čilé styky hospodářské s Čechy, takže nutno bylo vyvolati do života první hospod. informační kancelář ku potřebě těchto styků.

Ve Skalici vychází „Ľudové Noviny“ redakcí A. Štefánka, které jsou po Týždenníku nejčtenějším týdenníkem slovenským. Po zaniknutí „Hlasu“ založený „Slovenský Obzor“ přenesen byl redaktorem Štefánkem rovněž do Skalice.

Kromě toho vychází ve Skalici „Slovenský Hospodár“ pro rolníky.

Dnes již Skaličané nemusejí se hněvat na posměšky, že jejich předkové vystavěli si šibenici „pro sebe a svoje dítky“, neboť dnešní generace povznesením svého kuturního niveau a účelnou prací hospodářskou položila základy blahobytu „pro sebe i svoje dítky“ a to na Slovensku ještě žádné město nedokázalo.

*

K obrázkům ze Skalice přinášíme podobiznu Františka Sasinka, skalického rodáka, na něhož může býti Skalice hrdá.

Narodil se 11. prosince 1830, gymnasium vystudoval ve svém rodišti, v Solnoku a později vstoupil do kláštera kapucínského. Filosofická studia vykonal v Penzinku, v Tatě a v Prešpurku, theologická v Scheibbsu (Dolní Rakousy). Od bansko-bystrického biskupa Moysesa přijat byl za kněze světského a působil jako professor dogmatiky na theologickém učilišti v B. Bystrici. Pro své národní smýšlení musil opustit Slovensko a žil nějakou dobu v Praze jako spirituál u milosrdných sester. Teď žije ve Štýrsku v Algersdorfě, kde těší se všeobecným sympathiím. V národním pohybu v letech šedesátých činně súčastnil se veškerého ruchu. Je spoluzakladatelem Pešťbudínských Vedomostí a Matice Slovenské, jejíž sbírek byl od r. 1865 kustodem a od r. 1869 tajemníkem. Literárně působil v kat. časopise „Cyrill a Method“, v „Kat. Novinách“ a v „Priatelu školy a literatury“. V letech 1863—5 vydával s Radlinským v Uh. Skalici poučný časopis „Slovesnosť“. Sám redigoval „Archiv starých československých listin, písemností a dejepisných pôvodiu pre dejepis a literaturu Slovákov“, „Slovenský letopis pre historiu, topografiu, archaeologiu a ethnografiu“ (W. Skalica 1876—83). Samostatně napsal „Dejiny drievných národov na území terajšieho Uhorska“, „Dějiny počiatkov terajšieho Uhorska“ (Skalica 1868), „Dejiny království Uhorského“ (v B. Bystrici a v Turč. Sv. Martine), „Dejepis všeobecný a zvláštny Uhorska svetský a náboženský“ (vyd. Radlinský ve Vídni 1871), „Návod k sberaniu, skúmaniu a opisovaniu starožitnosti“ (T. Sv. Martin 1872), „Záhady dějepisné“ (Praha 1886), seš. 1. „Historicko-etymologické pokusy“, seš. 2. „Jornandes a Slované“, seš. 3. „Tacitus o mravech Slovanů v Germanii“, seš. 4. „Gothové a Vandalové“. Kromě toho psal česky ještě „Čechy v X. stol.“ (Praha 1886), „Založení biskupství latinského“ (1886), „O křtu Jagello-Vladislava, krále polského“ (1886), „Ulfilas a glagolské písmo“ (1887), „O církevním dějepisu Slovanů“ (1887). R. 1896 v „Bibliotheke dejepisné“ vydal „Dejepis Slovákov“ (1895 v Ružomberku),

pak „Država Velkomoravská“ (1896). Psal také spisy obsahu náboženského. Některé své práce psal také německy („Die Slovaken“, Turč. Sv. Martin 1875, druhé vydání v Praze).

Drobnějšími pracemi přispívá do „Časopisu Musealnej Spoločnosti“, „Slov Pohladov“ a „Národných Novin“.

POLITICKÝ PŘEHLED.

Z krise ministerské vyrostla krise celé politiky uherské. Vláda Wekerle-Košutovská podala demissi a pověřena byla říditi záležitosti veřejné až do jmenování nového kabinetu. Stvoření nové vlády je velmi nesnadné. Nejde tu již o osoby, ale o principy, o zavedení úplně nového režimu. Koruna formulovala přesně své požadavky, všeobecné volební právo, jednotnou banku, status quo v záležitostech vojenských a k vládě dostane se strana, která těmto požadavkům bude se chtíti přizpůsobit. A to ovšem je tvrdý oříšek. Sedmašedesátníci Andrássovi vidí svůj hrob ve volební reformě, osmačtyřicátníci jsou ve vleku skupiny Justhovy, která propaguje samostatnou banku a pomaďarštění vojska a s oposicí národnostní dosud dynastie nepočítá, ač maďarské žurnály rozhlašují s velkým křikem, že posl. Hodža přijat byl kdysi následníkem trůnu a slovenská žurnalistika budí v lidu náladu pro následníka. Panovník přijal v Pešti téměř všechny maďarské státníky, ale o výsledku audiencí ničeho se neví.

„Slovenský Týždenník“ uvádí tyto možnosti řešení krise:

I.

Prvá možnosť, ktorú veľmi podporuje minístr zahraničia Aehrenthal, je táto: Wekerle alebo Andrássy, alebo obaja, stvoria si z terajších Košutistov, Andrássyho grófov a z ľudákov stranu celkom novú a jednotnú. Toto by bola tá fúzia.

Toto rozriešenie by vlastne ani nebolo rozriešenie, poneváč by znamenalo toľko, že zostane terajší stav, s tým rozdielom, že by proti takej novej strane vznikla i mimo národnostnej strany silná oppozícia s obštrukciou proti spoločnej banke. Najneskoršie v jaseni by vypukla kríza ešte horšia.

II.

Druhá možnosť je tá, že by Andrássy alebo Wekerla zostal ministerpredsedom aj bez fúzie, teda bez väčšiny a že by vypísal nové voľby. Proti takejto vláde by ale postupovala Justhova strana a s ňou patrne celá strana neodvislosti, tak, že by vláda nikdy nedostala väčšiny. Takáto vláda by zpôsobila len toľko, že by pod heslom všeobecného volebního práva šla proti nej do oppozície skoro celá krajina. Kríza by sa po voľbách hneď obnovila.

III.

Tretia možnosť je, že pod predsedníctvom Wekerlovým vznikne čisto Košutovská vláda, bez Andrássyho a bez ľudákov. Toto vlastne chcú Justhovci, ktorí celú krízu spôsobili. Jestli by takáto vláda odmietla všetky nepotrebné Košutovské heslá a maďarizáciu vojska a jestli by sa rozhodla za poctivé všeobecné rovné právo hlasu, v tomto páde ju dočasne podporovala i naša národnostná strana.

IV.

Jestli by ale Košutisti chceli do vlády vniesť svoju štátoprávnu politiku, nezostalo by iné, ako oddať vládu ľuďom, ktorí sú mimo koalície a ktorí skutočne garantují rovné všeobecné tajné volebné právo. Takáto vláda, čo by dnes aj nemala väčšiny, ba na voľbách krásne zvíťazila.

O týždeň-dva budeme videť, ktorá z týchto možností stane sa skutkom.

Poslední dobou nabyla vrchu kombinace s Andrássym. Pro národnosti nastanou těžké doby, zvláště dostane-li se k vládě Andrássy, neboť strana vládní musí učinit jisté ústupky, které v očích veřejného mínění bude hledět zakrýti zvýšeným „vlastenectvím“, to jest potlačováním národností.

Situace je velmi spletitá a na všech stranách budí obavy. Významným je přípitek císaře Viléma „rytířskému národu maďarskému“ a vyznamenání, jehož se dostalo Wekerlovi za jeho vídeňské návštěvy. Je to odměna za válečné jitření maďarství ve prospěch Germánstva.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Štěpán Fajnor zemřel. 27. dubna zemřel v Senici (Nitranská stolice) známý slovenský pracovník Štěpán Fajnor, advokát. Fajnor proslul jako neobyčejně důvtipný obhájce v slovenských politických procesech. Vynikl zvláště v létech devadesátých jako obrance práv slovenských evangelíků proti bezprávnému roztržení slovenských distriktů evangelické církve, dále jako obhájce v memorandovém procesu rumunském. Mezi českými milovníky slovenské písně těšil se zasloužené pověsti výborného odborníka v slovenské hudbě, vynikajícího zvláště znalostí historického vývoje slovenské písně. Jeho harmonisace jsou velmi oblíbeny. Z jeho samostatných komposic je zajímavé zhudebnění Heydukových básní „Cymbál a husle". V poslední době obíral se větší skladbou na text Čechových Písní otroka, která se nalézá v rukopise. Ve veřejné činnosti na Slovensku vždy bylo pozorovat jeho horlivou snahu po ozdravění slovenských poměrů, která přiblížila ho též značně přes jeho stáří k mladému hnutí hlasistickému. Hosté luhačovští pro jeho milou povahu budou naň vzpomínat s velkou sympatií.

*

Senior Leška odchází na odpočinek. Min. měsíce uchýlil se na odpočinek jeden z nejzajímavějších mužů mezi slovenskými evangelíky, Jan Leška, ev. farář 78letý, senior mezi slovenskými knězi evangelickými. Vyznamenal se zvláště za synodálních bojů v devadesátých létech, kdy Maďaři provedli násilně roztržení předdunajského dištriktu, v němž měli Slováci většinu, takže slovenské církve jsou majorisovány maďarskými a německými a rozděleny mezi tři distrikty: báňský, potisský a předdunajský. Leška stál tehdy spolu s advokátem Fajnorem, seniorálním inspektorem, v čele seniorátu nitranského, který prohlásil, že odděluje se od ostatní uherské církve ev. aug. vyznání. Usnesení toto nebylo však pro nátlak maďaronský uskutečněno. Ve vnitřních církevních záležitostech byl Leška vždy zastancem směru konservativního.

*

Maďaři a Poláci. Ve dnech 2. a 3. května dlela ve Lvově deputace maďarských studentů v čele s poslanci Kovácsem, Jiřím Nagyem, Csépányem a Molnárem. Lvov dle zpráv polských časopisů tonul v radosti nad vzácnými hosty. Vlající kalpaky Maďarů vyvolávaly prý v Polácích naděje do budoucnosti a slavné tradice minulosti. Na „rynku" za svitu elektrických lamp u přítomnosti maďarské delegace protestovali Poláci proti novému rozdělení Polsky, proti odtržení gubernie Chełmské. Na oslavě „trzeciego maja", oslavě polské konstituce, zase Maďaři byli nejparádnějšími účastníky. Hotové sbratření polsko-maďarské. Marně se ptáme, proč Poláci právě v dnešní době považují za potřebné uzavírat spolky „na výboj i odboj" s Maďary? Kurjer Lwowski sice v slavnostním zápalu přináší úvodník „Jediní přirození naši spojenci", otvírající takovouhle perspektivu: „Idea spojeného státu maďarsko-polského není utopie, ona tkví v tendenci dějinné. Takový stát — to je přirozený článek v střední Evropě, to je protiváha proti zvětšenému posledním spojením Německu, nutná pro západní státy vzhledem na to, že to sjednocení změnilo poměr jich sil na prospěch Němců." Jsou snad Poláci tak naivní politikové, aby se dali unésti snem společného boje maďarsko-polského? Či ještě jsou u nich tak silné tradice aristokratické, že v jediném aristokratismu maďarském, bezohledném utlačovateli vlastního i cizího lidu, vidí své přirozené spojence? Nemluvíme k Polákům jménem slovanské myšlénky. Víme dobře, že mají právo o ní střízlivě soudit. Ale vyvolává v nás přece toto sbratření cit odporu, jest nám nechutným ten poměr, kdy Poláci protestují proti omezování svých národních práv v Chełmštině za přítomnosti Maďarů, a v nikom z nich neozve se myšlénka, že tito Maďaři jsou horšími tyrany a utlačovateli národních práv, než ruská vláda, poněvadž ruská vláda při svém potlačování Poláků nedělá ze sebe hrdinu svobody, nekřičí do Evropy, že nikde není národům tak dobře, jako to činí maďarští „bojovníci za svobodu", poněvadž není u ruské vlády té cynické přetvářky, kterou tak dobře maskovali polští hosté. Právo třeba si ctíti nejen tehdy, když mluví v můj prospěch. Na to bratří Poláci by neměli zapomínat. Jako Slované máme povinnost pozastavit se nad těmito nepřirozenými

Obrázky ze Skalice.

zjevy. Pamatujeme dobře, že po krveprolití v Černové jedině v polském časopise se ozvala obrana maďarských vrahů. Co žene Poláky do náruče poslance Kováče, který nedávno i v Čechách pokoušel se o diplomatické vavřiny, kterých se mu v Uhrách tak málo dostává, toho Kováče, který právě se postavil v čelo společnosti, zakládající list Felvidéki Őr (Stráž na Horňácích), jenž má soustředit maďarisační práci na Slovensku? Jest neuvěřitelné téměř dětinství polské žurnalistiky, která si dala namluvit, že deputace maďarského studentstva má Polákům podat zadostučinění za nedávné maďarské projevy prusofilské, jichž původci prý byli z řad studentstva vyloučeni. Stopujeme bedlivě podobné zjevy v Uhrách, ale nic o tom vyloučení nevíme. Naopak, mnohem častěji setkáváme se na stránkách maďarských časopisů s obdivem pruského hakatismu než s obdivem polských „bratránků". Právě proto, že v bratření polsko-maďarském nevidíme reálního úspěch polského, máme při tomto sbližování s nejzaťatějšími vrahy Slovanstva jediný cit — odpor.

*

Potěšující je, že v jsou v Polsku vynikající lidé, kteří na sbratřovací komedii dívají se vážněji. Dopisovatel „Času" mluvil o tom s pražskými polskými hosty. Dr. Felix Koneczny, redaktor „Swiata Slowianského" se vyslovil takto: Nejen se stanoviska slovanského, nýbrž i se stanoviska pouze polského musím býti proti takovému sbratřování. Vznikají ve mně přirozené obavy, jaká pohroma náš národ opět čeká. Neboť na to můžeme s jistotou počítati, že Maďaři s Berlínem chystají zase něco proti nám a proto se s námi přátelí. Jest to už jejich způsob. Když Maďaři začali se přáteliti se Srby, došlo k velezrádnému processu záhřebského, jehož počátky sahají do doby maďarské návštěvy v Bělehradě. S Chorváty podobně. Rjecká resoluce byla úvodem k jazykovému znásilňování Chorvatů. Češi mohou mluviti o podobných zkušenostech. Když začala česko-maďarská akce, v době prvých námluv, jeden z maďarských „přátel" v parlamentě pronesl řeč proti českému kapitálu. Psal jsem o tom do „Dzieninku Poznanského". Zdá se, že celý zájezd maďarský do Lvova prospěje jen hakatismu. Jde o agrární banku bosenskou, která je zájmem maďarským. Naproti tomu je zájmem německým koupě kongressovky. Maďaři chtějí činit nátlak na korunu a budou se odvolávat na polské přátelství. Maďaři, mistři v politické dělbě práce, disciplinovaní politici, pracují na všech stranách všemi prostředky. Poláci pak mají býti beránkem, který jejich hříchy odpyká. Polsko už vychází ze svého nadšení pro Maďary a při lvovské návštěvě byl snad jediný Kurier Lwowski pro bezpodmínečnou polsko-maďarskou shodu. Časopisy ostatní neopomenuly připojit, že s maďarským jednáním vůči Slovákům nemohou souhlasit". Dr. Koneczny pak příznivě se zmínil a ocenil vzájemnost československou a úkol naší revue.

*

M a ď a ř i a Č e š i. Čechové těší se malé přízni se strany maďarské. Přičítá se jim „bouření" proti Maďarům a k překažení toho sorganisována byla pohraniční stráž, která stopuje každého Čecha, ať je to cestující nebo tichý turista. V každém větří buřiče a slúžní bezohledně vykazují je z hranic uherských. Žurnalistika píše o přílivu českého kapitálu, knih a novin. „Budapesti Hirlap" rozebírá výroční zprávu „Českoslov. Jednoty", turč. sv.-martinský „Felvidéri Hiradó" rád by zamezil všem českým novinám přístup do Uherska a s „Magyar Hirlapem" přičítá Čechům informaci ciziny o poměrech uherských. Zvláště budí strach obchodní spojení velkých bank českých Živnostenské a Ústřední banky českých spořitelen, která navazují se v Uhrách a v Chorvatsku. Proti cizímu kapitálu by „Magyar Hirlap" nenamítal, ale leká se politických následků.

*

M a ď a r i s a c e R u s í n ů. Maďaři všemi silami se snaží pomaďarštit uherské Rusíny. Jedině v Prešovské diecési za 10 let ubylo přes 10.000 Rusínů. Maďarisaci podporuje zvláště kněžstvo. Biskup Fircák v pastýřských listech doporučuje maďarisaci. Kněžstvo jest téměř úplně pomaďarštěno. Zavádí za mlčenlivého souhlasu maďarské bohoslužby, ačkoli to bylo v Římě zakázáno. V poslední době jedná se o založení řecko-katolické metropolie v Uhrách, k níž by byla připojena križevská diecése, dosud k záhřebskému arcibiskupství náležející, do jejíž právomoci spadají řečtí katolíci Chorvatska, Slavonie, Dalmacie, Bosny a Báčky.

*

Půl millionu uherských Rusínů přímo živoří duševně i hmotně. Opuštěný lid, zanechaný na pospas polským židům, jest jevištěm tiché tragedie, pozvolného vymírání národa, národa bez vzdělání, beze škol, bez inteligence, resp. s odnárodnělou inteligencí. Rusínské kněžstvo v čele s biskupem Fircákem stojí v popředí maďarisačních snah. O národnostním hnutí tam už desitiletí ani neslýchat. Vláda uherská vydává pro uherské Rusíny týdenník „Neděli", psaný jakýmsi neznámým jazykem, ale známým duchem maďarisačním. Činí sice zbytek národní inteligence už léta přípravy k vydávání lidového časopisu, ale jsou to stále jen přípravy. Jen emigranti, z Ameriky se vracející, občas přinesou trochu ruchu do tohoto kraje. Je známa persekuce obyvatel tamnějších, když před léty objevilo se z Ameriky zavlečené hnutí pro pravoslaví. Potom zase nic. Občas na sebe upozorní rusínský biskup Firčák nějakým pastýřským listem, doporučujícím maďarisaci. Jak upadl ten lid, vidět z toho, že i v Slavonii v některých vesnicích rusínští kolonisté zřizují si maďarské školy. Styk s haličskými Rusíny je nepatrný, a pokud je, uherská vláda mu brání. Přichází právě zpráva o persekuci čitárny v Jaseni (Körösmezö) a o domácí prohlídce u V. Kuzmiče v Lopušinách, jemuž odňaty všechny rusínské knihy a časopisy. Bezdůvodně a beztrestně.

*

M a ď a r s k é š k o l y v C h o r v a t s k u. Maďaři vnucují své školy i do Chorvatska a Slavonie. Podle zprávy Magyarországu J u l i a n o v o družstvo, maďarský to šulverein, vydržovalo loni v Chorvatsku a Slavonii 22 obecných a 5 mateřských škol, do nichž chodilo 3660 dětí, z toho 3139 maďarských, 429 německých, 57 srbsko-chorvatských, 35 jiné národnosti. Za jeden rok přibylo maďarským školám 1521 dětí. Za bána Pejačeviče správce záležitostí osvěty Rojc zakázal navštěvovat maďarské školy jinojazyčným dětem; Rauch zákaz zrušil. Letos přibude prý s Rauchovým svolením nových 9 maďarských škol.

*

M a ď a ř i v R j e c e. Nenávist maďarská proti Chorvatům vydala Rjeku na pospas Vlachům, kteří se teď pomalu Maďarům odpláceji. V Rjece začíná prudká agitace proti maďarské řeči. Na nové budově soudní octl se pouze vlašský nápis. V městě Maďaři jsou při každé příležitosti insultováni. V maďarských novinách nyní naříkají na nevděčnost vlašských spoluobčanů. Rjeka patří do církevní pravomoci biskupa senjského. Poněvadž církev je jedním z nejlepších prostředků maďarisačních, žádají Maďaři, aby byla Rjeka vyňata z diecése senjské, ale žádosti nebylo vyhověno.

*

M a ď a r s k á p r a v o s l a v n á c í r k e v. Dávná tužba maďarisátorů po maďarské pravoslavné církvi konečně se plní, zase přičiněním Apponyiho. V Szentesi vedl se sedmiletý spor mezi rumunskou pravoslavnou církví a městem Szentesem, které chtělo do místního pravoslavného kostela zavést maďarské bohoslužby. Szentes totiž během doby úplně se pomaďarštil. Ministr osvěty Apponyi konečně pomohl maďarskému stanovisku k vítězství. Je to prvý krok k maďarisaci pravoslavné církve v Uhrách, která dosud jak mezi Rumuny tak i Srby maďarisaci dosti vzdorovala. Podle nového nařízení smí se v kostele v Szentesi užívat při bohoslužbě jen maďarského, nebo řeckého jazyka. — Řeckokatolické duchovenstvo ukázalo mnohem větší poddajnost vůči Maďarům. Fircák, rusínský uniatský biskup, je nejzuřivějším maďarisatorem. Frížský Drohobecký získal si také podezřelou slávu jako člen chorvatské delegace. Teď společně pracují na tom, aby uherští uniati přijali gregoriánský kalendář. Ovšem, při tom chtějí také provésti malý obchod: činí to s podmínkou, že stát převezme značná církevní břemena.

*

D e m o k r a t i c k á e v a n g e l i c k á c í r k e v v U h r á c h. V největším slovenském městě, Békéšské Čábě, dosud dosti vzdálené slovenskému národnímu hnutí, dějí se podivné věci. Konala se tam volba inspektora evangelické církve. Církevní budova byla přeplněna voliči. Šlo o to, zda zvítězí kandidát lidu, mandátu zbavený poslanec Achim, nebo kandidát vládní. Církevní správa jest dosud v rukách nepřátel lidu. Schůze presbyterů nepřijala kandidaturu Achimovu, nýbrž jmenovala do terna kandidátů tři jiné osoby, ačkoli vůbec kandidačního práva nemá. Výsledek volby byl, že ti tři dostali

12, 8 a 75 hlasů, Achim však 568 hlasů. Zvoleným prohlášen byl Sailer se 75 hlasy, poněvadž hlasy Achimovy nemoh'y prý býti uznány za platné. Tento opravdu „překvapující" výsledek volby byl uvítán velkou nevolí lidu. Mnozí sedláci se zapřisahali, že vystoupí z evanglické církve a přestoupí na jinou víru.

*

Tománek byl biskupem Párvym suspendován, protože bez dovolení navštívil bohoslužbu v kapitulním chrámě na velký pátek. Párvy, jakoby si vyléval zlost za pokoření, jehož dostalo se mu v Římě osvobozením Hlinkovým. Místní plátek v Spišském Podhradí, kde byl Tománek vězněn, tak štval proti němu, že biskup poslal kaplana, aby si vyhledal jiný klášter. Na cestu dostal 30 korun a s těmi se dostal do Žiliny, kde se hlásil u Františkánů. Když tito seznali, že kanonického přestupku se Tománek nedopustil a vězněn je z národnostní zášti Párvyho, do kláštera jej nepřijali. Tománek odebral se hledat spravedlnost přímo do Říma.

*

Hlinka, který rozhodnutím papežským byl úplně rehabilitován, strádá dosud ve vězení segedinském. Dva tisíce Růžomberčanů podalo u ministra spravedlnosti žádost, aby Hlinka po uplynutí dvou třetin trestu propuštěn byl na svobodu, aby mohl ujati se fary růžomberské, která po 2 léta je neobsazena. Biskup ještě po processu římském má tolik drzosti, že žádá, aby jej Hlinka odprosil a tím nepřímo svou vinu přiznal.

*

Vyznamenaný renegát slovenský. P. Frant. Jehlička, kaplan, kdysi slovenský poslanec, který řádně se zřekl slovenské věci, došel právě vyznamenání maďarské společnosti. Literární a vědecká společnost sv. Štěpána zvolila jej za svého člena. Jako vstupní přednášku promluvil o marxismu a revisionismu.

*

Rozpuštění nemaďarských škol. V nemaďarských kruzích jeví se poslední dobou značný ruch pro rozpuštění všech nemaďarských škol, poněvadž prý po zákoně Apponyiho učitelé jsou tak disciplinou sevřeni, že pro národní výchovu nemohou nic učinit. Rumunští národovci prý chystají návrh pro nejbližší poradu synodu rumunské pravoslavné církve, aby církevní školy rumunské za těch okolností byly zrušeny. Není však naděje, že bude návrh přijat. Je třeba — byť i s obětmi — udržet si v rukách aspoň to, co udržeti lze. Myšlénka jinak došla ohlasu i na Slovensku, ale v celku nepatrného.

*

Slovenské nápisy na obecných školách. Apponyiho školské zákony nařizují, aby na každé obecné škole v Uhrách byl maďarský nápis, nemaďarský je připuštěn jen na druhém místě a písmenami nepřesahujícími písmena maďarského textu. Školní rady na mnohých místech jsou však často ještě horlivější než zákon a žádají výhradně maďarské nápisy. Tak v stolici Békéšské, v níž je 23 proc. Slováků. Nařízení vyvolává značný rozruch ve stolici, zvláště rumunské školy brání se houževnatě. Na Slovensku v některých místech se rozhodli raději nedávat na školy žádné nápisy.

*

Fiasko tulipánového hnutí v Uhrách. Maďarskému „Svůj k svému" příliš se nevedlo. Celé toto tulipánové hnutí bylo jen náhlým vzplanutím, hrozbou, za kterou neměla následovat vážná práce, V době národní resistence maďarské za Fejerváryho prodalo se za prvý rok tulipánových odznaků — nota bene vyrobených v Rakousku i ve Vršovicích — 100.000 kusů po 3 K a 800.000 kusů po 1 K. Když však Tulipánový svaz, v jehož čele stojí hrabě Batthyányi, r. 1907 skládal účty, našlo se, v pokladně pouze 41.000 K, — ostatních peněz užila koalice k vedení agitace, zvláště při volbách. Nějakou chvíli udržovali se aspoň tulipánové fráze. Císařskou žemli překřtili na tulipánovou, vídeňský řízek nazývají v „národních" maďarských restauracích tulipánovým, i „Kaiserschmarnu" přezdívají tulipánový. Na konec však tulipánové odznaky stále mizely z veřejnosti, původně založené dva spolky na propagandu hnutí osvobozovacího z nedostatku zájmu veřejnosti se spojily, ale i tak po krátké době tulipán tolik ztratil na půvabu před Maďary, že v těchto dnech Tulipánový svaz rozhodl se i svůj přívlastek „tulipánový" odložit. Už netáhne.

*

Novou formu vynalezl hrabě Pavel Batthyány, který docela vážně radí, aby se z rakouských továren sukna nekupovala a kdo si nemůže odjinud látku zaopatřit, ať raději si nedá letos šíti nové šaty. Aby nebyli tím krejčí poškozeni, radí sbírat národní fond, z něhož polovice by jim byla vyplacena, polovice věnována národním účelům. Z účtů Tulipánového svazu víme, jak se s takovými penězi v Uhrách zachází. Ostatně celé to prohlášení i v Uhrách bylo přijato většinou s posměchem. Budapesti Napló staví se proti novému hnutí rozhodně. Pesti Napló 25. dubna píše proti němu celý úvodník.

SLOVENSKÉ SOUDY.

Černová před nejvyšším soudem. 27. a 28. dubna rozhodovala se pře odsouzených Černovanů před královskou kurií. Kdo doufal, že nejvyšší soud uherský bude soudit mírněji, než ružomberský soud, trpce se zklamal. Tresty byly ještě zvýšeny. Učastníkům na „násilí" na přicházejících kramářích zvýšeny byly tresty sedmi na 8 měsíců vězení, jedenácti na 4 měsíce, dvěma na 5 měsíců a jedné ženě na dva měsíce. V ostatním schválila kurie beztak zvýšené tresty, vyměřené druhou instancí. V odůvodnění se praví, že ti, kdo súčastnili se krvavé vzpoury černovské, vědomě a dle plánu užili násilí proti služnému Pereszlényimu, děkanu Pazúrikovi, administrátoru Fischerovi a proti kramářům. Tím dostalo se krvavé křivdě černovské schválení nejvyšším soudem uherským. Jest jen otázkou, kde tu zůstalo právo!

*

Redaktor „Národních Novin" odsouzen. Turč. Sv. Martinské „Národnie Noviny" přinesly v únoru lonského roku článek „Ružomberská muchotrávka" u příležitosti, kdy ružomberský maďarský list útočil na dr. Šrobára. O předsedovi ružomberského soudu, pověstném Chudovském, tam stálo, že provádí zákeřnické činy ve službách maďarisace. Jako původce článku přihlásil se ružomberský stolařský tovaryš Alexander Ižák, byl však obžalován také zodpovědný redaktor „Nár. Novin", Josef Škultéty. Případ vzbudil pozornost proto, že v Uhrách v tiskových věcech je zodpovědnost stupňovitá, buď původce a jen, nelze-li ho zjistiti, zodpovědný redaktor, vydavatel, až tiskař. Obžalovaní zodpovídali se ze svého „zločinu" 27. dubna před porotou v Pešti. Nabízeli řadu důkazů pravdy, soud však důkazy nepřipustil. Potom byli ovšem odsouzeni pro utrhání na cti, a sice Ižák na 3 týdny vězení a 200 K pokuty, redaktor Škultéty pak na 2 týdny a 100 K.

*

„Národnostní štvaní". Robert Schwoch, administrátor „Ľudových Novin" odsouzen byl prešpurskou porotou na 8 měsíců státního vězení a 1000 K pokuty pro štvaní proti Maďarům. — Dne 14. dubna byl odsouzen soudem prešpurským socialista Bela Vajdič na 2 měsíce obyčejného vězení pro vychvalování nezákonných činů, čehož se prý dopustil článkem, vítajícím redaktora „Slovenských Robotnických Novin", Lehockého, vracejícího se z vězení. — Dne 15. dubna odsouzen byl bývalý redaktor Ľudových Novin, Matuškovič, prešpurskou porotou pro osočování na 1 měsíc do vězení a 400 K pokuty. Celá jeho vina je v tom, že do článku o hanebném vyslýchání školních dětí v Hruštíně v Oravské stolici (kde učitel i notář pušku namířili na vyslýchané děvče, aby z něho vynutili svědectví) vklouzla tisková chyba. Z věty „vyšetřovali jako četníci" vypadlo slovíčko „jako", z čehož maďarský soud udělal osočování četníků. — Dne 16. dubna stál slovenský poslanec dr. Pavel Blaho před nitranským soudem, žalován jsa pro podněcování proti Maďarům. Stá ní zástupce po dva roky hledal důkazy proti dr. Blahovi, při konečném přelíčení pak pro naprostý nedostatek důkazů byl nucen žalobu odvolat. — Vězení ve Vacově nastoupili: 15. dubna spolupracovník Národních Novin, Cipár na 4 měsíce a dopisovatel Ľudových Novin, Vaněk na 6 měsíců. Dne 20. dubna spolupracovník Ľudových Novin, Karel Štefánek na 2 měsíce.

*

„Písně otroka" a husitská píseň v Uhrách skonfiskovány. Májový list slovenských socialistů byl skonfiskován. Závadnými shledány slovenské ukázky z Čechových „Písní otroka". Vydavatel Hvizdák dostane se tak na podzim před porotu pro pobuřování proti panské třídě. Prešpurskému státnímu návladnímu nelíbí se však ani hu-

sitská píseň „Jiná-li není zbraň“. Byla otištěna v Slovenském zpěvníku Teslíkově. Zpěvník byl pro tuto píseň a některé básně Bottovy a Sládkovičovy skonfiskován, ačkoli básně už několikrát byly na Slovensku vydány. Nakladatel Teslík z Uh. Skalice byl 21. dubna prešpurskou porotou odsouzen na 1 měsíc vězení a 400 K pokuty; prý pobuřoval jimi proti Maďarům.

*

Ještě dozvuky černovské vražd y. Štěpán Hýl, který byl odsouzen pěšťskou porotou 15. března pro článek v „Slovenském Týždenníku“ na 7 měsíců vězení a 3000 K pokuty, odsouzen byl opět prešpurskou porotou pro článek o černovské vraždě, uveřejněný v „Ľudových Novinách“ na 6 týdnů obyčejného vězení. Dopustil se prý vychvalování zločinu. Článek vyšel 1. listopadu 1907, úředně teprv 9. ledna 1908 bylo „zjištěno“, že černovští občané se vzbouřili proti vrchnosti, protože četníci právem užili zbraně. Hýl měl tedy o 2 měsíce napřed věděti, jak rozhodne úřední vyšetřování.

*

Posluchač české techniky brněnské v Uhrách odsouzen. Štěpán Janšák, technik, odsouzen byl 26. dubna prešpurskou porotou pro pobuřování proti maďarské národnosti, proti panské třídě a schvalování nezákonných činů, kterýchžto „zločinů“ dopustil se prý článkem o odrodilství v „Ľudových Novinách“ zprávou o černovské řeži a uveřejněním lidové písně „Detvani, Detvani“ v kalendáři „Ľudových Novin, na 4 měsíce žaláře a 800 K pokuty. Hájil ho velmi obratně dr. Ivanka, ale — zbytečně. Porota ho uznala vinným. Soud nedovolil mu ani tolik, aby se v žaláři stravoval na své útraty, což při politickém rázu jeho zločinu jest obvyklým.

ZE SLOVENSKÝCH ČASOPISŮ.

Pod titulem „Slováci a Česi“ píší „Ľud. Noviny“ ve 20. čísle: V posledných časoch maďarské noviny hrozne sa ľakajú Čechov. Celé plachty novin popíšu maďarskí novinári o hroznom nebezpečenstve československej jednoty, o českých knihách a novinách, o českých školách a agitátoroch, ktorí vraj podkopávajú pánstvo maďarské na Slovensku a „ľud horňácký“ otravujú falošnými heslami, peniazmi atď. Slonoviny priniesly minulý týždeň hneď 2 úvodníky o československej otázke, „Budapesti Hirlap“ rozoberá výročnú zprávu „Československej Jednoty v Prahe a kľne pri tom ani husársky kaprál, „Felvidéki Hiradó“, plátok vychodiaci v Turč. Sv. Martine, bije tiež na poplach a žiada priamo, aby minister odobral poštovnú dopravu všetkým českým listom do Uhorska, „Nagyszombati Hetilap“ tiež nadmieru kvíli nad „zradou“ slovenskou. Taká opovážlivosť vraj, Slováci sa chcú radšej počeštiť než pomaďarčiť. Pri tom hušká fiškusa proti „Ľud. Novinám“, ktoré vraj konsekventne búria proti maďarstvu. O „Krajane“ a „Obzore“ vôbec nehovorím, tie žerú Slovákov a Čechov ani dáky mamut trávu. Maďarskí novinári skutočne docela vážne píšu o novom nebezpečenstve, ktoré ide z Prahy a Brna. Česi sa vraj sprisahali proti Maďarstvu, chcú počeštiť všetkých Slovákov a tým maďarskej štátnej myšlienke od huby odtrhnúť mastné sústo slovenské. Neradi dišputujeme o bosorkách, ktoré niesú, ani neboli, ktoré ale strašia nejedného, častokrát i poctivého Maďara. Prečo sa tak rozhorlili a postrašili páni politikovia a novinári, že na veky roztrubujú do sveta, že oni sú tak silní a nepremožiteľní ani Goliáš v starom zákone? A či snáď niesú tak silní a mohutní? — Na poučenie pánom novinárom a politikom a všetkým zavedeným alebo malomyseľným Slovákom opakujeme tieto staré pravdy: Slovák je z rodiny československej a národ československý, počítujúci dovedna výše 9 millionov duší, je súčastkou veľkého slovanského národa, ku ktorému patria Rusi, Poliaci, Srbi, Horvati, Bulhari, Slovinci a lužickí Srbi Národ slovanský je najväčší v celej Europe a má veľkú budúcnosť. Slováci sú pomerne malým národom, ale majú za sebou mocných bratov. Smiešne by to bolo a nerozumné, keby sme sa umenšovali ešte viac ako sme, keby sme bratrské city ku Slovanom a predovšetkým ku najbližším našim bratrom neprechovávali. Veď práve to nesú maďarskí vlastenci nejťažšie a veľmi smútia nad tým, že sú v Europe osamotení, bez najmenšej pokrevnej pribuznosti ku iným národom europejským. Naše národné presvedčenie a naša národná práca kultúrna a hospodárska práve tým nadobúda vážnosti

úfnosti v budúcnosť. Veď sa len prizrime na uhorských Rusínov. Hynú na duši i tele, že ztratili povedomie svojej slovanskosti. O 50—100 rokov Rusínov nebude. A čo udržalo Slovákov, čo ich síli a zachováva pred národným pessimismom, zúfalstvom? Našich vodcov národných a náš ľud jedine povedomie slovanské a v prvom ohľade československé zachraňuje pred odrodilstvom. Každý Slovák vie, že slovenská rodina neprestáva na rieke Morave, na končiaroch tatranských, na doline stredouherskej. Za Moravou, pod horami krkonošskými, v ďalekom Rusku, v Krajnsku, Horvatsku a na Balkáne, v Prahe, Brne, Varšave, Moskve, Petrohrade, Belehrade, Sofii, Záhrebe, Ľublani atd. všade, v celej Europe máme bratov, ktorí cítia s nami a hovoria rečami slovanskými, každému Slovanovi ľahko porozumiteľnými. Či to není radosť, či neplesá človekovi srdce, keď Slovák všade svojich vidí. Ide na vojnu. Preložia ho do Bosny, za pár dní sa privikne tamojšiemu nárečiu slovanskému, srbštine alebo horvatštine, a je ako doma, pošlú ho do Poľska, na hranice ruské a zase vidí svojich; a teprv keď Slovák príde do stovežatej, zlatej Prahy, na žírnu Moravu. S akou láskou tam s človekom zachádzajú! — A reč je tá istá. Medzi češtinou a slovenčinou je taký rozdiel, ako medzi prešporským nárečím slovenským a záhoráckym a naopak. Prirodzene, že cítime národne slovensky a československy, poneváč čeština je prostonárodne rečeno len doplňok slovenčiny. A naopak slovenčina čiastkou českej reči. Slovák zo západu vôbec nevie, kde čeština začína a slovenčina prestáva a poneváč na Slovensku všade je mnoho nárečí (každá dedina má svoje rečové zvláštnosti), preto nepriklaďá malým rečovým rozdielom veľkú váhu. A to je prirodzené. Veď hlavné je, že Čech Slovákov a Slovák Čechovi rozumie a že sa navzájom ctia a milujú ako slovanskí bratia. Že Česi a Slováci sú jeden národ s dvoma spisovnými rečami, to je stará pravda. A že následkom toho cit spolupatričnosti Slovákov ku Čechom, vzdor všetkým nedorozumeniam a nešikovným politikom nevymizol, tomu sa môžeme len tešiť. Dáku nebezpečnosť pre maďarstvo v tom naskrze nevidíme. My neideme na výboj. My chránime len naše, my nežiadame ani za nehet cudzieho majetku. Ovšem, čo je naše, to chceme brániť so všetkými prostriedkami. Predovšetkým našu národnost slovenskú. To nám nikto za zle brať nemôže — —. Lepšie by bolo, keby maďarské noviny tak mnoho o českom nebezpečenstve nehovorili, lebo tým len upozorňujú Slovákov na to, že jedinou našou spásou môže byť, keď silne budeme spoludržať Slováci a Česi. Na čo maľovať čerta na stenu?

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

„Robotnické Noviny", vycházející dosud jako 14denník, změnily se na týdenník, čímž druhý soc. dem. čtrnáctidenník „Napred" byl odstraněn. Oba časopisy měly společnou správu a redakci.

*

Uhlí na Slovensku. Na hranici stolice nitranské a tekovské zjištěna byla velká ložiska uhlí, prý první kvality v Uhrách. K dolování tvoří Salgótarjáni kőszénbánya részv. társ. (šalgotarjanské kamenouhelné doly akc. spol.) a Magyar általános kőszénbánya részv. társ. (uh. všeob. kamenouhel. doly akc. spol.) novou akciovou společnost se základním kapitálem 10 mil. K. Ministerstvo povolilo dvě železniční trati z Handlové do Štubně a z Handlové do Tek. Sv. Kříže. Kraj dosud je velmi chudobný a je obýván Němci. Význam dolů pro široké okolí stolic nitranské, turčanské a tekovské zajisté bude dalekosáhlý.

*

Majetek rodiny Maršovských v Urbanově (trenč. stol.) koupili sedláci z Oščadnice za 270.000 K a rozparcelovali si jej. Podobným způsobem přešly statky téže rodiny v Jablonovém a Mikušovicích do rukou vesničanů. Je zjevem obvyklým, že velkomožná šlechta ztrácí půdu pod nohama ve prospěch židů. Sama pak politisuje a dává zakládat úřady pro své zaopatření (viz samostatná banka, vojenství atd.). Na straně slovenské pociťuje se živá potřeba slovenské parcellační banky na zachránění a vytvoření silného stavu středního.

*

Peněžní ústavy. Nové peněžní ústavy vznikají v Kovačiči (jižní Uhry) a v Levárech. — Expositura Zvolenské ľud. banky

v B. Bystrici změněna ve filiálku. — Všeobecná banka uč. spol. v Lučenci, proti které podniknuto bylo z maďarské strany křižácké tažení, začala s úspěchem účinkovat.

*

Slovenští socialisté. Letošní Májový list slovenských socialistů trpce si stěžuje na maďarské soudruhy. Píše: „Sú v uhorskej sociálne demokratickej strane pomery, ktoré zo stanoviska socialistického nie sú správné a udržatelné. Potrebám slovenského proletariátu nevychádza sa tak v ústrety, ako by bolo medzi socialistmi nutné a potrebné. Tlač (tisk) slovenská nie je od maďarských súdruhov tak podporovaná, ako by bolo treba. Organizácie neberú do ohľadu zvláštné potreby slovenského členstva. Agitácii medzi slovenskými robotnikmi nevenuje sa dostatočná pozornosť. V ráme organisačnom neponecháva sa slovenskym sociálnym demokratom dostatočná a k vývinu nutná voľnost pohybu". Na letošním sjezdu socialistickém o velikonocích v Pešti ještě nedošlo sice k řešení těchto otázek, avšak sjezd tento bude asi znamenat mnoho ve vývoji nemaďarských socialistů. Sešli se jich zástupci k zvláštní poradě, na níž o národnostní otázce referoval soudr. Diner-Dénes. Byl zvolen výbor, který má vypracovat společný národnostní program. Každá národnost vyšle do výboru 2 delegáty.

*

České peněžní ústavy v Uhrách. „Magyar Hirlap", Wekerlův orgán, věnoval v čísle z 6. května zvláštní pozornost českým peněžním ústavům působícím v Uhrách. V delším článku píše: „Cizí stavy vede do Uher nejen zájem hospodářský, nýbrž často i politika, po případě národnostní svazek. To dochází uplatnění zvláště u slovanských ústavů. Živnostenská banka, jeden z předních a dobře založených ústavů, který už dávněji jest zainterresován v Chorvatsku, ještě více tam zapouští kořeny financová ím osjeckého podniku. Současně Ústřední banka, rovnocenná se Živnostenskou, chce získat Chorvatskou eskomptní a směnární banku tím, že její kapital 750.000 K doplní na 2 miliony. I Česká průmyslová banka směřuje do Uher; tu nejsou už tak v popředí národnostní okolnosti, jako že chce udělat dobrý obchod. Ze všeobecného hospodářského stanoviska přáli bychom i invasi cizího kapitálu do Uher, neboť i když cizí ústavy na nás zbohatnou, přece dnes ještě pro nás je bilance příznivější, poněvadž mnohé požadavky úvěrové tím se splní. Jen tu politiku těžce neseme, kterou české ústavy provádějí, když jim za hlavní pohnutky slouží národnostní snahy, poněvadž hospodářský výboj často jest jen právním pláštíkem na uplatnění těch snah, které nejsou velmi příznivy maďarství, maďarské státní myšlénce a jednotě. Cizí národnostní ústavy by toto podezření mohly tak rozptýlit, že by své expansivní snahy uplatňovaly nejen na národnostním území v Uhrách, nýbrž i jinde."

*

Národní hospodářství a otázka sociální. Proti veškerému národnímu ruchu slovenskému měli Maďaři dosti prostředků po ruce, jimiž mohli překážeti vývoji národnímu. Proti snahám kulturním zakročili odnětím škol, ve kterých vyučuje se jazykem mateřským, a parlamentní činnost několika málo národnostních poslanců dá se lehko překřičet. Chudobní Slováci, zotročilí těžkým osudem, odvislí a zadlužení u židů-Maďarů, nemohli býti důstojnými protivníky velmožné velkostatkářské šlechtě a urozeným kobylkářům hornouherským Ale poměry se zásluhou nové politiky zlepšily. Mladá škola politická, která vyrostla z kaceřovaných kdysi „Hlasistů" pochopila, že urputný boj Maďarů proti nemaďarům není ani tak bojem rass, jako spíše bojem společenských tříd, zápasem hospodářským, sociálním. A v důsledcích tohoto poznání počala se organisovati veškerá Slovač, jako společenská třída demokratická, proti maďarské aristokracii. Srozumitelnými hesly vnášel „Slov. Týždeník" uvědomění do nejširších vrstev lidových, vznítil boj „haleny" proti „vyšším pánům", který dnes už má heslo „za tu naši slovenčinu". A mohlo-li Maďarstvo beztrestně konati nájezdy na slovenský národ, nebude moci tak činiti proti demokratické třídě, v kterou tento národ se organisuje. Neboť Slováci obývají jen severní Uhry, ale demokracie celý kulturní svět. Nové tyto proudy poskytují slovenské politice více pojítek s vnějším životem veřejným i více styčných bodů s jinými národnostmi uherskými, ano i s lidem maďarským, nicméně úpícím pod těžkou nohou panstva. Tím, že slovenská politika přesunuta se do nových kolejí, na

podklady sociální a hospodářské, vyvstal proti vládnoucímu režimu uherskému vážný nepřítel, s kterým musí počítati a kterého musí se bát. Boj slibuje býti zajímavým. Proti stoličnému úřadu postaví se národnostní banka, proti maďarisující škole průmyslový závod. Povážíme-li, jak krotnou „držitelé moci" před září zlata v zemi tak korrumpované jako jsou Uhry, nebudeme se diviti, že oprávněný je strach, který zmítá dnes maďarskou žurnalistikou. Jak jsme v minulém čísle sdělili, založena byla v Pešti nová slovenská banka. Na dalekém východě, který pro věc slovenskou zdál se již býti ztracen, zakládají v Lučenci banku, vznikají nové ústavy peněžní i na západě a staré mohou se pochlubiti příznivými zprávami výročními. Tuto sílu Maďaři dobře vědí oceniti proto zahájili proti těmto snahám úporný boj, který dnes můžeme pozorovati již v žurnalistice. Slovenské plátky, vydávané Maďary, metají blesky proti novým ústavům. V minulém čísle uveřejnili jsme v rubrice, věnované maďaronským časopisům, místo ukázce štvaní proti slovenskému ústavu v Báňské Bystrici. Teď zvláště vystupují proti dr. Bazovskému, tvůrci banky v Lučenci, hlásají boykot a podezřívají dra Bazovského z nejzištnějších záměrů. Lokální listy maďarské věnují hospodářskému ruchu slovenskému velkou pozornost a také orgány pešťské naň upozorňují. Ano i anglickou brožuru si objednali, která osočuje slovenské vůdce ze ziskuchtivosti. Zuření kruhů maďarských není se co divit. Dosud vždy čerpali z neuvědomělosti lidu, páni zotročovali rolníka, židé lichvou vyssávali poslední kapku samostatnosti. Jsou ještě místa, kde se platí pod různými tituly 30% úroků a tento kšeft solidními ústavy slovenskými bude zamezen. Slovenským akciovým podnikům daří se poměrně dobře, jak vysvítá z přiložené zprávy ze „Slov. Peňažníka" o dividendách. Přehled dividendy, kterou vyplácejí slovenské akciové podniky za rok 1908: Naďlacká ľudová banka K 6·— (6%), Ľudová banka, Nové Město n. V. K 8·— (13·33%), Ľudová banka, Kysáč K 3·70 (6·17%), Bánovská ľudová banka K 4·— (6·66%), Mešťanská banka Trenčín K 3·— (6%), Hospodárska banka v Trnavě (nevyplácí), Petrovská sporiteľňa K 7·— (11·67%), Turčiansko-sv.-martinská účast. sporiteľňa K 50·— (12½%), Ľudová banka v Prešpurku (nevyplácí), Ľudová banka v Námestove K 7·— (7%), Staroturanský úverný spolok K 3·— (6%), Ľudová banka v Jablonke K 5·— (5%), Priemyselná banka v Lipt. Sv. Mikuláši K 6·— (7½%), Ľudová banka v Ružomberku (nevyplácí), Obchodná banka v Skalici K 4·— (4%), Pukanská ľudová banka K 4·80 (8%), Trnavská a vidiecka ľudová banka K 7·— (7%), Zvolenská ľudová banka K 6·— (6%), Úverná banka v Ružomberku K 20·— (10%), Krupiňská sporiteľňa K 12·— (12%), Žilinská pomocnica K 4·— (5%), Staro-pazovská banka K 6·— (5%), Ľudová banka ve Fraštáku (nevyplácí), Tisovská sporiteľňa K 7·20 (12%), Myjavská banka K 12·— (6%), Kovačická banka K 6·— (6%), Necpálsky úverný spolok K 6·— (10%). Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v Turčianskom Sv. Martine K 5·— (5%), Továreň na drevolátku v Ružomberku K 14·— (5·6%), Turčiansky pivovár v Turč. Sv. Martine K 20 (5%), Dielňa na náradie v Turč. Sv. Martine (jen na priority) K 5·— (5%), Budapeštiansky naklad. spolok (nevyplácí), „Tranoscius", vyd. a nakl. spol. (nevyplácí), „Tatra", horno-uhorská banka úč. sp. K 4·— (4%).

*

Kompas slovenských peněžních ústavů vydal právě Budapeštiansky nakladatelský spolok. (Budapest VIII., Rökk Szilárd utca 19.) Cena 1 koruna. Knížka zajisté velmi potřebná.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor ANT. REIS. — Knihtiskárna OTAKAR JANÁČEK v Praze, Jáma č. 8.

J. Augusta: Lazņička ze Skliarova.

Trojbarevný tisk knihtiskárny Ot. Janáčka v Praze.

SEŠIT 10.-11. ČERVEN-ČERVENEC. ROČNÍK II.

REVUE

NAŠE SLOVENSKO.

Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

S. K.

ŠTEFAN MOYSES.

Ke čtyřicátému výročí jeho úmrtí.

Dne 5. července 1869 rozlétla se Slovenskem smutná zvěsť, že dokonal šlechetný biskup Štěpán Moyses, s jehož jménem i životem velmi úzce sepjaty byly tehdejší zápasy slovenského národa za svobodu. Celý národ na čele se Sládkovičem truchlil nad ztrátou tou. A stalo se to právě v den zasvěcený památce slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda, že dobušilo to vzácné srdce, milující utiskovaný lid slovenský přes to, že tlouklo pod řízou biskupskou. A skutečně jeho života vzorem bylo působení slovenských věrozvěstů. Je to možno? Biskup a Slovák? Že byl kdysi biskup v Uhrách, který se cítil býti Slovákem a pro slovenskou věc pracoval?

Tak táže se jistě udivený čtenář, vzpomínaje dnešního „působení“ biskupa Párvyho a jiných následovníků (?) Kristových.

Ano biskup — Slovák nejem rodem, ale i citem a smýšlením to byl biskup Moyses. Michal Chrástek napsal o něm ve Slavnostním albu Cyrillomethodějském, že ho „prozretedlnosť božia v pravde čo druhého Mojžiša povolala, aby vyviedol ľud svoj z poroby nevolníctva.“ Ano, on v těžkých dobách tehdejších byl vůdcem slovenského národa v bojích za svobodu. Nemnoho takových mužů mají Slováci, kteří slovenskému smýšlení zůstali věrni i když dostoupili vysokého postavení společenského.

Štefan Moyses narodil se 24. října 1797 ve Veselí (v Nitře) ležícím na pravém břehu Váhu, na silnici mezi Trnavou a Novým Městem nad Váhem. Otec Moysesův Štefan byl chudým rolníkem a zemřel záhy po jeho narození. V sedmém roce ztratil Moyses i matku svou. Vychován byl pak v rodině panského úředníka barona Révaye, Andreje Jelenčíka. Školu, navštěvoval Moyses nejprve ve své rodné obci, v létech 1806—1813 gymnasium trnavské. Pak studoval 3 leta filosofii na lyceu v Trnavě, načež odešel na theologický seminář do Pešti. Zde skončil bohoslovecká studia r. 1819, ale pro mladost svou nemohl býti ještě vysvěcen, pročež stal se vychovatelem synů Alex. H. Liptaye v Sečance ve stol. Hontské.

R. 1821 stal se knězem a kaplanoval na různých místech 8 let, naposled byl slovenským kazatelem v kostele sv. Josefa v Pešti, odkud r. 1830 odebral se do Záhřeba na tamní král. akademii (universitu), stav se tam profesorem filosofie.

Moyses byl totiž r. 1828 na peštské universitě promován za doktora filosofie. V Záhřebě učiteloval 17 let. Byl mezitím r. 1837 jmenován také censorem tisku záhřebského, což mu způsobilo mnohé nepříjemnosti. Nedopouštěl sice v novinách záhřebských útočiti na Maďary, avšak byl celkem spravedlivým a proto byl r. 1843 úsilím král. náměstnické rady uherské z úřadu censorského sesazen, ačkoliv král toto sesazení nepotvrdil. Z téže příčiny nestal se tehdy kanovníkem kapituly ve Varaždíně, ačkoliv ho biskup Haulík navrhoval. Za to byl tím více oblíben u chorvatské mládeže i u ředitele Kukuljeviče, který však r. 1874 nátlakem Maďarů byl místa ředitelského zbaven. I Moysesa chtěli Maďaři profesorského místa zbaviti. Proto vstoupil Moyses do řady duchovenstva záhřebského a r. 1847 stal se kanovníkem záhřebským. V této hodnosti byl pak téhož roku zvolen poslancem na sněm do Prešpurka. Moyses byl vedle Ľudevíta Štúra, poslance za město, zvolen jediným poslancem na tomto sněmu. Moyses choval se na sněmu celkem zdrželivě.

Při vypuknutí vzbouření 14. března 1848 opustil Prešpurk a přes Vídeň vrátil se do Záhřeba.

Zde jmenován byl banem Jelačičem odborovým přednostou v bánské radě chorvatské, vedle čehož stal se rektorem semináře záhřebského a vydával i časopis „Katolicki list zagrebački“.

R. 1849 a 1850 pobýval ve Vídni jako vládní důvěrník, kdež se přičinil zejména o povýšení záhřebského biskupství na arcibiskupství. 30. srpna 1850 jmenoval jej ministr Bach biskupem baňskobystrickým. Jmenování to stalo se přičiněním Jana Kollára, který také tenkráte byl ve Vídni jako vládní důvěrník. Tak soudí totiž Škultéty ve Slovanských Pohladech r. 1897.

Moyses pobyl ještě nějaký čas v Záhřebu a 23. června 1851 zaujal svůj úřad biskupský v Baňské Bystřici k radosti celého národa slovenského.

Moyses hned po svém příchodu svoji věrnost k slovenskému národu osvědčil podporováním slovenského tisku, zejména časopisu „Cyril a Method“, který vydával Michal Chrástek v Baňské Bystřici, staroslovensky t. j. česky.

Přičinil se také o vystavění nové budovy gymnasijní v Baňské Bystřici a o založení učitelského ústavu slovensko-německého tamže.

Za politického obratu r. 1860 postavil se Moyses neohroženě v čelo národního hnutí slovenského. On vedl v prosinci 1861 deputaci slovenských předáků do Vídně, kde předložili m e m o r a n d u m, obsahující nejnaléhavější požadavky slovenské. Memorandum to sepsáno Št. Daxnerem na národním shromáždění r. 1861 v Turč. Sv. Martině a předloženo nejprve uherskému sněmu, když tento se však choval odmítavě, podáno přímo králi. Obsahovalo požadavky rovnoprávnosti ve školách, církvi a úřadech v území slovenském, nazvaném „slovenské okolí“. Z nich splněno bylo ovšem velmi málo. Gymnasium báňskobystrické stalo se totiž slovenským a 21. srpna 1862 povoleno bylo založení literárního spolku — Slovenské Matice.

Moyses předsedal jejímu shromáždění 4. srpna 1863 v Turč. Sv. Martině. Hned při založení její věnoval jí 4000 K. Téhož roku přičinil se o oslavu tisícileté památky příchodu slovanských věrozvěstů Cyrilla a Methoda do

zemí slovenských. S hrdostí hleděli tenkráte Slováci na svého biskupa Moysesa. Řeč, kterou zahájil Moyses druhé shromáždění Matice r. 1864 vydána byla v 10.000 výtiscích. Praví v ní, žádaje, aby národ ze sna duševní smrti k čilému a člověka důstojnému životu se vzkřísil: „Žiaducnejšej by ovšem bolo, aby všemohúci Boh biedný náš národ z obličaja zeme vyhladil, lež aby sme po tisícročnej duševnej porobe ešte i v budúcne v podobnom otroctve sebe i celému človečenstvu na potupu živorili". Ale netrval dlouho probouzející se život slovenský,

Uherské vyrovnání r. 1867. přišlo jako jarní mráz na rostlinku sotva vzešlou. Persekucí slovenských r. 1874 a 1875 se ovšem Moyses nedočkal. Zesnul 5. července 1869.

Moyses byl také zkušeným pomologem. Napsal „Myšlenky o zahradníctve". Jinak velkým spisovatelem nebyl.

Zajímavý jest úsudek, který napsal o něm ďakovský biskup Strossmayer u příležitosti 100leté oslavy narozenin Moysesových r. 1897 uveřejněný tenkráte v „Národních Novinách":

„Biskup Stiepan Moyses bio je čist svečenik uman i učen muž, ljubitelj svoga naroda i uzajamne sloge medju, medju narodima slavjanske krvi. Rieču jednu: pokojni biskup Moyses vriedan je slave i uspomene neumrle, jer je vazda pripravan bio za Boga, vieru, svoj narod i njegovu slobodu vse svoje pak i živoj svoj žrtvovati". *)

Že slova Strossmayerova byla pravdivá, o tom svědčil celý život Moysesův. Ale i on sám v listě k superitendentovi Kuzmánymu dne 30. dubna 1862 (uveřejněném v „Slov. Pohladech" r. 1897) píše: „Já za národ môj všetko učiniť, bars jaké obety podnášať hotový som, obzvláštne za duchovnie záujmy národa svojho, ktoré ovšem v nynejších okoličnosťach položenia nášho najvyššiemu nebezpečenstvu vystavené sú."

Dnes slovenský lid nemá Moysesů — má jenom Párvyho a jiné! Než slovenčina zvítězí přece, ona zvítěziti musí ne pomocí jednotlivce, třeba sebe šlechetnějšího, ale musí zvítěziti vůlí dvoumilionového národa, lidu samotného navzdor všem Párvym, kteří by ji nejraději vyhubili s povrchu zemského. Dnes by se Moyses ovšem biskupem nestal. Tím větší čest těm, kteří ze slovenské krve jsouce, ani dnes neprodají slovenčinu za červený pás kanovnický. Nuže, bratře Tománku a ostatní v duchu Moysesově:

„Za tú naši slovenčinu!"

---

*) Biskup S. M. byl čistý kněz, učený a moudrý muž, milovník svého národa vzájemné svornosti mezi národy slovanské krve. Jedním slovem pokojný biskup M. hoden je slávy a památky nesmrtelné, nebo on vždy připraven byl za Boha, víru, národ svůj i jeho svobodu všecko své i život obětovati.

ČESKOSLOVENSKÉ SNAHY.

I. Čo je národ, národnosť, kmeň a reč. — II. Ideelný podklad slovenčiny a príčiny rozlukové. — III. Protidôvody. — IV. Snahy po jednote československej. — V. Povinnosti Čechov ohľadom Slovákov. — VI. Naše politické nedostatky. — VII. Doslov.

IV.

Ačpráve Bernolákova škola vytvorila takého vynikajúceho poetu ako je Ján Holly, predsa nemala táto reč veľa budúcnosti. Doba Bachova a pozatýmny silný rozmach českej literatúry a vedy bol by ovládnul Slovensko a také nihilistické výkony maďarskej vlády, aké nasledovaly hned po vyrovnaní roku 1867, by boly bývaly buď nemožné alebo prinajmenej vo svojich výsledkoch nie tak zhubné. Nebolo by ťažko i literárne dokázať, že zničenie slovenských gymnázií a Matice slovenskej vyplývalo z našej politickej a vzdelanostnej a sociálnej slabosti a táto slabosť bola zapríčenená našou isolovanosťou. Otvorene a bez obalu môžeme dnes povedať, že naše literárne a následovne národné odštepenie od Čechov je našim najväčším nešťastím.

Ironiou osudu musí mladšia generácia Slovenska siahať po dôvodoch z rokov štyridsiatych a päťdesiatych, musí sa boriť s otcami svojimi a dôvodiť proti nim myšlienkami, logikou starých otcov. Desať rokov sme my mladší prekutávali sa v tých „čistých" pramenoch Štúrových, Hodžových, Hurbanových, preštudovali sme i tie „menej" čisté Havlíčkove, Palkovičove, Josefiho, Seberényiho, Šafaríka a nadovšetko Kollára a so žialom musíme soznať, že Štúrova škola bola síce historicky odôvodnená, taktiež že jeho a Hodžove jazykozpytné názory maly mnoho oprávnenosti, ale predsa to bolo len romantické poblúdenie viac citom než reálnymi vedomosťami a chladným rozumom ozdobených a prekypujúcich mladíkov. Skutočne Kollár a Šafárik, po stránke viac politickej Havlíček docela dobre priam genialne vystihli tieto drobniarske výkony Štúrovej školy. Naší spisovatelia, ktorí sa touto otázkou zaoberajú, buď úmyselne ale z neznalosti prameňov tisnú zavše moment filosofický do popredia a vyhybajú tým dôvodom, ktoré uviedol proti zavedeniu slovenskej spisovnej reči Kollár, Šafárik atd. so stanoviska historického, sociologického a politického.

Ironia osudu je práve v tom, že musíme dôvodiť s najväčšími, o celú štefanskú vežu nad Štúrom, Hurbanom a Hodžom atď. stojacimi Slovákmi: Janom Kollárom a Šafaríkom. Josef Škultéty môže Kollárovi inkonsekvenciu, Šafaríkovi i dačo viac — dľa latinského príslovia cuius regio, eius religio — vytýkať, to jedno faktum nezmyje nikto z historie slovenskej, že naší najväčší geniovia, ktorých Slováci splodili a ichž velikosť v novšej dobe vždy vypuklejšie vystupuje v rámci historie našej a celej kultúry československej, že títo dvaja mužovia s celou svojou bytnosťou, výmluvnosťou, citom i rozumom varovali a odhovárali súrodákov svojich od toho kroku. Martinská škola nám síce vytýka, že čerpáme z cudzých kanálov, ale nie právom. Ked sa už treba autority držať, tak sa držme Kollára a Šafaríka, mužov to na slovo vzatých.

Kollár bol proti samostatnej slovenčine nie preto, žeby s ňou bol opovrhoval, alebo žeby ju nebol za súcu držal z ohľade eufonie a rázovitého, origi-

nálného vývinu za spisovný jazyk, vzdor tomu, že vo svojich hrubých a grobianských polemikách ju nazýva nie bárs lichotivými menami. Hodža Kollárovi pripisuje najväčšiu zásluhu o samostatnú slovenčinu a Vlček rovno vraví, že Kollár a Šafárik boli otcovia slovenčiny. Ovšemže tieto výroky majú len relatívnu cenu. Jednostrannosť s posudzovaní videť všade. O tom niet pochyby, že by slovenčina nebola pekná reč. Kollár vo svojej mladosti sám sbieral piesne slovenské, Šafárik chváli Bernolákovu snahu, „uznává i bohatstvo, ľubozvučnost, zachovalosť slovenčiny proti češtině" a uznáva dokonca „Slovákovi právo, aby individualita jeho aj v literatúre prichodila k platnosti" a jeho pamätné slová, ktoré priamo odobrujú snahu po utvorení slovenskej spisovnej reči, sú vo Vlčkových dejinách slovenskej literatury kursivou vytlačené. Ale za rozdvojenie národa, za dákusi protičeskú literárnu reč nebol ani on. Jednota národná je i u neho, u Kollára a u všetkých triezvejších spisovatelov heslom nenarušiteľným. Literatura slovenská ako čiastka českej „nejsouci vyňatá (z něho) z celku, nýbrž v něm, co duha v duze, co kruh ve kruhu obsažená",*) zdála sa mu byť prípustnou, ale Štúrova novota sa mu zdala neprirodzenou „poněvadž nevyplývá z nynějšího stavu rozumové osvěty a duševní vzdělanosti Slovákův co pouhé pokračování, co nový, vyšší stupeň její, nýbrž pochází pouze z theoretických, spekulativních zásad, snažících se bezohledně a mermomocí vkořeniti se do života, jich neznajícího a proti nim se vzpouzejícího, nespoléhá na positivném historickém základu, nýbrž pouze na ideálním samolibě podstrčeném podstavku, neviže budoucnost s minulostí, je naprosto přetrhuje, nevede zvolným, mírným povážným krokem dále a napřed, nýbrž velí se vraceti, s opomenutím všeho, co posud jinými cestami a prostředky na poli literární osvěty pracně nabyto, k samému prvopočátku — od Iliady k abecedě".

A Kollár volá: „Co nám po všech idiotismech, provincialismech, nářečích anobrž i po všech řečech, jestli se tím svornost ruší, národ mate a život náš národní samovražedně do propasti uvaluje. Vždyť řeč není cílem, ale jedině prostředkem k cíli."**)

Ovšem tieto dôvody pohrdlive odbýva pán Czambel, ako vôbec všetko, čo nepasuje do jeho filologického, tendenčne sostaveného theoremu, a protičeskú svoju zášť „vedecky" vysvetluje a odôvodňuje ľudom samoľúbym, naívnym alebo priam zlým, čechožrúckym a moskalofilským aestetom. Ale komu neni slovenčina modlou ale slovenský národ, jeho blahobyt, vzdelanie a budúcnost ideálom, ten musí veru siahnuť po dôvodoch Kollárových, Šafárikových atd. a musí sa vynasnažiť nie o dalšie rozdvojovanie, ale spojovanie národa československého. Národ slovenský, jeho osudy nemôžu byť pokusným králičkom pánov filologov, od sveta odvrátených básnikov a snílkov. Nad osudami nášho národa povolaní sú iní rozhodovať a smer vývinu určovať, prakticky pokrok nášho národa nech nehatia všeliakí Czambelovia et konsortes. Kam sme prišli so samým nezriadeným a bezúzdnym, teoritizovaním a ľubovolným rúcaním starých, silných základov národneho života, toho dôkazy vidíme v posledných 40 rokoch historie slovenskej.

*) „Hlasy" str. 77—78. **) „Hlasové": 136—137.

Pri posudzovaní silného prúdenia československých unitárskych snah prirodzene neslobodno sa pridŕžať iba filologických rozporov. Vyše 40 rokov sa najslávnejší slavisti medzi sebou dohadovali o tom, či je slovenčina dialektom češtiny alebo samostatným idiomom slovanským. Jagić, Florinsky, Lamansky, Pastrnek atd. povedali svoju mienku; dohodnúť sa ovšem nevedeli, až konečne prišiel Czambel, inak dobrý filolog a rozlúštil gordický úzel v tom smysle, že terajšia spisovná reč slovenská je skrz naskrz čechismami presiaknutá, že je to viacej menej poslovenčená čeština. „Neboť nynější literární jazyk slovenský neobráží zvláštnosti lidové mluvy slovenské; je to jazyk umělý, jemuž ani původně kodifikátor nevytkl úlohou missií kulturní, nýbrž politickou. Grammatikové, s podstatným třeba obmezením, legalisovali sice formy slovenského jazyka, v podstatě však zůstal literární jazyk slovenský tím, čím jej poměry po staletí vzdělaly, v základě svém zůstal českým jazykem a tím se vysvětluje názor slovanských jazykozpytcův a národopiscův o etnografické příslušnosti Slováků.“ Tak píše Czambel vo svojej maďarskej brožure: „Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty“ (preklad Gullerov str. 10.) a v jeho slovenskej knihe „Slováci a ich reč“ dopodrobna dokazuje svoju mienku.

Neidem polemizovať s Czambelom, nie som filologom ani filologickým diletantom ako pán Škultéty, ktorý sa svojho času a tuším ani dodnes nepozastavil nad tým „veľmi opovážlivym namierením“ proti slovenčine. Tak sa zdá, že v duši svojej dáva Czambelovi za pravdu. Nemám mu to za zlé, lebo Czambelove dôvody sú pádne. Na koľko to môže laik posúdiť, skoro bych mu prisvedčil. Sedával som síce u nôh slavného Jagića ale do čisto filologického labirintu bych sa za svet nepustil, ale jedno nechápem, prečo „Slovenské Pohľady“ nevyvrátily aspoň tak naoko primeranými citátami z Florinského, Lamanského, Budiloviča, Jagića, Vondráka, Leskiena, Murka, Miklošicha, Šafaríka, Kollára, Francena, Bodouaina de Courtenai, potažne Gebauera, Pastrnka atď. atď. opovržlivý výrok Czambela o slovenčine, aby tým naštrbenú autoritu nášho spisovného jazyka obránily. „Slovenské Pohľady“ ako časopis literárne filologický boly k tomu povolané, a namiesto obrany mlčaly a konečne, keď celá verejnosť slovenska (mimo „Národných N.“ a „Slov. Pohľadov“) a česká sa pozastavila nad Czambelovým maďarskoslovenským (nie politickým ale len filologickým) programom, vyrukovaly s chýrnym citátom z Jagičového Archivu „Nicht die Sprachenverwandtschaftsgrade fallen bei der Gründung einer selbständig sein wollenden Litteratur in erster Linie in die Wagschale, sondern die Machtverhältnisse, politische und religiöse Beziehungen und die gegenseitige Anziehung oder Abneigung.“

Teda nie grammatické rozdiely rozhodujú v prvom rade pri separácii národnej, ale Machtverhältnisse, citové motivy, instinkt odstredivosti, snahy centrifugálne, ktoré častokrát nevdojak účinkujú v duši ľudskej. Tým doznávajú nepriamo naši separatisti a drobniari, že v duši našich buditeľov a tvoriteľov spisovnej reči zúril pud odstredivosti, viacej menej vedomý cit cudzoty voči Čechom, nepriateľstva voči nim, bol to inštinkt a snaha mladých ludí po sa-

mostatnosti, nezriadená túžba po neodvislosti. Štúr, Hurban etc. chceli prevýšiť otcov svojich, chceli vytvoriť dačo veľkého, samostatného, originálneho, veľkolepého. Rozdiely dialektické boly im vhodným prostriedkom ku praktickému vytvoreniu romantických snov tehdajšieho individualistického svetonázoru a falošne pochopeného ideálu slovanského národovectva.

Zdarné riešenie československej otázky nenie teda podmienené riešením filologickej stránky tohoto problemu, dohodnutie sa v tomto ohľade môže iba napomáhať šírenie sa citu národnej spolupatričnosti. Preto nekladú moderní horlitelia a pracovníci za československú vzájemnosť hlavnú váhu na rečové splynutie, poťažne nihilizovanie slovenčiny, ale na reálnu podstať hospodárskeho a kultúrneho spolupôsobenia a splynutia. Dnes sa nikdo v Čechách netýka slovenčiny, práve naopak slovenské slovo a slovenská kniha nadobúda si na Morave a v Čechách vždy väčšej obľuby. Slovák sa stáva zamilovaným deckom každého horlivého Čecha a tí, ktorí mali príležitosť žiť na Morave a v Čechách, ako študenti, učni, robotníci atď. prinášajú si voskrz dobré upomienky a znamenité vedomosti.

Československú vzájomnosť a z tejto vzájomnosti vyvierajúce účinky národne-politické, kultúrne a sociálne nezadrží ani Czambel ani „Národnie Noviny“ so „Slovenskými Pohľaďmi“, lebo jestli sme nie všetci zúfalí samovrahovia národní alebo obmedzení duševní kocúrkovania, nemožo nevideť, že to, čo sa dá oratovať z našej národnej rázovitosti a kultúrnej zvláštnosti, dá sa jedine pomocou českého národa. Ešte i v tom prípade, žeby sme na našom výlučnom separatistickom stanovisku i naďalej sotrvalí, neslobodno nám odpudiť jediného úprimného a pomerne silného súdruha a pomocníka. My sami tak ľahko od Maďarov nič nevymôžeme, pomocou českou ale nadobudneme čo skoro hospodárskej, vzdelanostnej a konečne i politickej sily. Cit a vôľu ku spolupráci a jednote československej musíme mať. To sú tie dve „Machtverhältnisse“ a žiadne rečové zvláštnosti nebudú vstave nás rozdeliť.

Pokorný, Heyduk básňami a citupInými, sentimentálnymi opisami Slovenska hľadali v Čechách prívržencov československej myšlienky. Holeček a Pokorný pri tom propagovali myšlienku, aby Slováci popri slovenčine i češtinu užívali Od toho si sľubovali mnoho, tým viac, že Hurban Vajanský roku 1881 verejne uznal, že Slováci nemajú ambíciu na tvorenie špeciálnej slovenskej literatúry vedeckej a že radi sahajú po vedeckej knihe českej. Najväčšej zásluhy o sblíženie sa Čechov ku Slovákom má ovšem Karel Kálal. Ideálny, pritom ale i praktický muž venoval pol svojho života československej otázke. Citom prekypoval i on, ale zásadnosť stejnocennosti slovenčiny s češtinou vyslovil on a obránil proti rôznym nápadom. Najväčšia jeho zásluha väzí ovšem v tom, že vzájomnosť československú postavil zásadne na stanovisko výchovne kultúrné a na hospodárske. Český národ nech vychová mládež slovenskú, nech stvorí industriu, obrodí roľnictvo a dá národu slovenskému dobre vychovanú, ideálne smýšlajúcu, pracovitú a sporivú intelligenciu. Kálalová 20ročná práca prináša už ovocie. O slovenčinu sa nehádame, aspoň nie v tom smysle, či má jestvovať či nie, filologická otázka nás len natoľko zajíma, nakoľko sbližuje poťažne

odďaluje nás od českého národa. My neprotestujeme vôbec proti purifikačným snahám slovenských filologov, ale nakoľko prosto také tendencie v ich prácach sa javia, ktoré majú slovenčinu čo možno najďalej od češtiny oddialiť, zatracujeme také snahy. Preto odcudzujeme zjavné rusismy a barbarizmy protičeskej tendencie v „Národních Novinách" alebo novotárstvo a filologické hračky Czambelove, ktoré majú vraj slovenčinu vyčistiť od čechismov.

V.

V Čechách nebohého už M. Hattalu si veľmi nectili. Nevideli v ňom veľkého vedátora a ako osnovníka známej gramatiky slovenskej, ktorú roku 1851 prešporská jazykovedecká konferencia slovenská prijala za základ jedine správnej slovenčiny literárnej, neprávom ho považovali aj za formálneho rozdvojiteľa národa československého. Jeho nešťastné vystupovanie v sporoch o rukopisy Královdvorské a Zelenohorské, ovšem tiež neprispelo veľa ku zvýšeniu jeho autority. Ale jednu zásluhu o národ československý mal velikú. Vo svojej gramatike, ktorú napísal na základe Hodžových jazykovedeckých výzkumoch vyslovil i užil zásadu tú, že slovenčina sa má opierať vždy hlavne o čestinu a v druhom rade teprv o iné slovanské reči. Táto zásada bola aj uznaná až do najnovšej doby, kde Czambel z príčin politických a čechofobských postavil sa na protivné stanovisko. Hattalová zásada jazykovedecká stala sa zásadou všetkých úprimných Čechoslovanov: Neodchylovať sa zbytočne od čestiny a českej kultury, a nakoľko možno sbližovať sa. My vieme veľmi dobre, že beh historického, prirodzeného vývinu nezastavíme, ale i to vieme, že ten tak zvaný prirodzený vývoj a pokrok je podmienný prácou a snažením celého národa a jeho náčelníkov. Historia nenie len instinktívny pohyb akéhosi deus ex machina, ale aj povedomým ustrojovaním života skrze jednotlivcov.

A snaženie a práca tých najschopnejších a najsilnejších rozhodne a určí smer vývinu. Ak sa postavia predstavitelia slovenského národa na rozumné stanovisko společnej kulturnej a hospodárskej práce, prirodzene že vliv českého ducha zatlačí všetky separatistické snahy. Rečove si budeme pomáhať ako sa v praktickom živote dá. Knihy sa nebudú písať iba pre inteligenciu a poväčšine pre ästetický pôžitok, ale pre politické upovedomenie, a odborné a všeobecné vzdelanie širokých mass ľudu. Nie iba farári a učitelia potažne advokati budú predstavitelmi národa, ale rozumní a sociálne mocní vodcovia sedliackych, agrárnych, priemyseľných, peňažných, remeselnických a delnických tried. Tak sa vyvinuje svet všade, u nás nemožno inšiu prognosu dať dalšiemu vývinu národnému.

Česká kniha musí na Slovensku veľkú misiu vykonať. Ona musí nahradiť všetko to, čo maďarskí Vandali porúcali. Ona nás musí vyučiť vo všetkých vadách teoretických a odborných, ona nám musí europejskú kultúru doniesť. Prirodzene, že tomuto úkolu dostojí len vtedy, jestli sa budeme pridŕžať horenaznačenej Hattalovskej zásady. Ak budeme umelým spôsobom czambelovským

Tetička Talajková.

Talajková se synem.

rozdiely medzi Čechmi a Slovákmi rečove i citove prehlbovať a zväčšovať, prirodzene, že zdárne pôsobenie českej knihy a kultúry znesnadníme. Podobne sa veci majú i na poli hospodárskej vzájomnosti.

Slováci smýšlania československého, menovite dorastajúca generácia vykoná čo len vstave bude vykonať. Povinnosťou českého národa je, napnúť všetky sily na zachovanie Slovenska pre seba i pre nás. Ako treba pracovať na poli praktickej vzájemnosti československej, je zásadne už riešené. Treba len intensívne a bezohľadu pracovať, a čo je najhlavnejšie, získávať pre československú myšlienku každého jednotlivca v Čechách a na Morave. Zásady československých spojovacích snah musia sa stať druhým desaterom národným pre všecky korporácie a individua.

Česká kniha, česká škola, česká organizácia, české peňažníctvo, český priemysel, obchod, remeslo, agrarizmus, muzika, výtvarne umenie, veda, politické a kultúrne-sociálne zásady atď. Všetky tieto inštitúcie a obory ľudskej činnosti musia sa na Slovensku a pre Slovensko uplatniť.

Český národ si musí Slovensko v pravom slova smyslu okkupovať, vydobiť. Bez sentimentalností, bez ohľadu na tú lebo onú osobu musí postupovať. Predovšetkým si musí založiť na Slovensku svojskú žurnalistiku. Týždenníky, denníky alebo obdenníky, revue musí stvoriť, ktoré by sústavne pracovaly a pripravovaly pôdu pre československé snahy. Keď nás môžú Maďari otravovať rôznymi plátkami à la „Krajan“, „Obzor“, „Slovenské Noviny“ v slovenskej reči, prečo by nemohli českí národovci a československého smýšlania ľudia slovenčinou a jej propagatívnou silou skutočné vzdelanie a kultúru českú rozširovať? Teda na Slovensku musí československá žurnalistika povstať, nie taká ako dosiaľ, neslaná, nemastná, ani separátne slovenská ani československá, hodne opatrnícka, ktorá si z diplomatickeho antichambrirovania v Martine a Pešti, vo Viedni a boh vie kde, mnoho sľubuje, ale žurnalistika, stojaca na zásade: od piky treba slúžiť, od základu prácu začať. Taktiež na poli literárnom treba celý plán československého pracovného programu zreorganisovať. V Čechách a menovite v Prahe nesmejú stáť páni literáti, politici, umelci atď. na úzkoprsom stanovisku. Neslobodno čakať, kým prídu skrúšení Slováci, v kajúcom odeve, so slzami v očiach s prosbou: Bratia, odpuste, chybili sme, my sa už zriekame slovenčiny a budeme opät len po česky písať a hovoriť. Slovenčina je tu. Žiadná moc sveta ju nezničí. Ignorovanie stávajúcich, reálnych pomerov len škodí našej veci. Praha a iné centra české musejú byť slovenskej knihe a slovenskému slovu práve tak otvorené, ako českej. Vzájemnosť knižnú treba napomáhať, ba nielen to, v Prahe by mali práve tak i slovenské knihy vydávať, rozhodne nie slovenské práce počesťovať. Slovák je i v tomto ohľade akosi detsko-chúlostivý. Hned sa urazí. Czambel n. pr. vytýká prof. Pastrnkovi, že dal všetky príspevky Slovákov do sborníka „Slovensko“ svojho času počeštiť. Pekná to vraj vzájomnosť a rovnoprávnosť. Vôbec čím viac slovenských kníh bude v Čechách a na Morave rozšírených, tým väčší bude zájem za Slovákov, tým snadnejšia práca horlitelov a pracovníkov československých. Ja myslím, že konkurencie alebo priam poslovenčenia

češtiny sa českí literáti, umelci a vedátorí báť nemusia. Zkrátka slovenským slovom, slovenským prívetom, slovenskou knihou popri českej, slovenskými v českom duchu písanými novinami si musejú Česi menovite na literárnom poli Slovákov získavať.

Český národ si musí stvoriť na Slovensku silnú československú stranu, ktorá bude hájiť zájmy a zásady československé. Táto strana musí byť silná a smerodajná pre celé Slovensko, ona nesmie byť iba smiešnym straiakom pre maďarsko-slovenských žurnalistov, ale skutočným mementom násilnikov maďarských v Pešti. Samo sebou sa rozumie, že na dosaženie takého cielu musí byť Československá Jednota v Prahe, ktorá v posledných rokoch tak krásne pracuje, inak dotovaná, musí disponovať nie stovkami ale statisícami ako každá iná menšinová organizácia v Čechách a na Morave. Slovensko zaváži — myslím — všetky uzavrené územia, celé Pošumavie a Krkonošie. Slovensko je priamo klassická pôda pre menšinovú obrannú prácu českú. Tu by sa mohly divy vykonať, poneváč Maďar a menovite džentrista maďaronsky neni Nemec. Zeman maďarský je síce nadmieru brutálny, ale nie pracovitý a sporivý. A predajní sú temer všetci. Český národ by mohol skúsiť ako sa národný odboj dá organizovať a potierať v krajoch orientálnych.

Ale aj so stanoviska hospodárskeho netreba prenechávať Slovensko iba pre exploatáciu polskym a viedeňským židom. Kto len povrchne naše kraje zná, ten vie, že je Slovensko klassickou priam zemou pre industriu a peňažníctvo. Že sa založenie cellulozky v Martine nevydarilo, to nech nezastraší nikoho. Spomenul som už, že je maďarský džentrista brutálny a úlisný. To treba brať do povahy. Est modus in rebus. Pri troška obchodnej dovednosti je založenie a prosperita akéhokoľvek podniku českého na Slovensku zaistená. Slovák pracuje lacno, je dovedný a naučí sa i komplikovanejším prácam fabrickým. Taktiež vodnej sily, dreva nadostač. Cesty nie sú tak zlé ako sa obyčajne hovorí a železničná sieť je tiež dosť hustá. Já sám nie som odborníkom na tomto poli, nemôžem sa preto obšírne a podrobne o tom predmete rozhovoriť. Ale toľko viem, že na Slovensku rostú fabriky ako huby po dáždi, že v posledných rokoch cudzozemský a židovský kapitál okkupuje Slovensko. V odborných časopisoch a menovite v našom znamenite redigovanom „Slovenskom Peňažníku" sa možno poučiť o tom hlbšie.

Podobne i české peňažníctvo nachodí na Slovensko hojného odbytu. Uhorsko je na groše dosť chudobné. Kapitálov nemáme. Kreditu nám treba všade a vždy. Inak na tomto poli sa už so zdarom pracuje.

Čo sa týče obchodu, tu treba povolané kruhy ešte ku rezkejšej činnosti nabádať. Ako treba obchodovať českému obchodníkovi a kupcovi dokázal prakticky specialista na tomto poli účinkovania Dr. P. Blaho. Potravné spolky udomácnili českých kupeckých pomocníkov a spopularizovali akosi aj českých cestujúcich. Českí cestujúci temer vytisli viedeňskú konkurenciu zo západu Slovenska. A nielen to, obchodnícky podrost slovenský je vychovaný veľkou čiastkou českými obchodvedúcimi a českými obchodnými školami. Hradištská 2triedna obchodná škola v tomto ohľade priamo ideálne účinkuje.

Tým som už prešiel na otázku školskú. Najlepší expediens z terajšej biedy školskej na Slovensku by bolo vlastne, od obecnej školy počnúc stredné, vyššie a najvyššie školy, taktiež všetky odborné, priemyselné, rolnícke frekventovať za hranicou. Tým by sme si najskôr z biedy pomohli. Maďaronstvo a politikarenie en masse by sme tak v našich školách ad absurdum priviedli. Ale bohužial není tomu tak. Maďarskí štátnici všemožným spôsobom znemožnujú a obťažujú študium našich študentov na ústavoch mimouhorských. Vysokoškolské študia akademické mimo techniky sú vôbec nemožné, nanajvýš 2 semestre je dovoleno našim študentom študovať na cudzozemskej universite. Od roku 1898 jestvuje ministeriálne nariadenie, ktoré ešte i medikom vyhražuje ústavy len maďarské na študium. Mladšie pokolenie slovenské, nakoľko sa venuje akademickým štúdiam, už vychodí len z Pešti, Kluže, Prešporka. A zlé následky toho už cítiť. Všetci naši študenti nie sú z ocele. Národnostne ešte jak tak vzdorujú, ale mravne a sociálne padajú do osidiel maďaronských. Je to mravná maďarizácia, pred ktorou sa tak strašne obávame, a ktorá je Slovákom nebezpečnejšia než otvorené násilie politické. Naši šuhajci sa tam priúčajú smýšlať po maďarsky, t. j. po zemansky. Dopodrobna tuná opísať, čo znamená po zemansky žiť, by nás viedlo priďaleko. Nech dostačí len toľko, že zeman chce dobre žiť, málo alebo nič pracovať, šampanské piť, pána hrať, na sedliaka a nezemana (priemyselníka, obchodníka etc.) opovržlive pozerať. Pri tom sú títo džentristi skrz naskrz zkazení, zalkoholisovaní, hrajú ustavične v karty, každý je zadlžený až po uši. Takto žiť je moda v Uhorsku. Každý ambiciozny šuhaj, vyriastly v ovzduší tejto kultúry, vynasnažuje sa imitovať zemanský spôsob žitia. Pritom treba i to povážiť, že sa na universitách pravidelne málo vedecky pracuje.

Z tohoto videť in nuce už všetky tie vlivy, ktoré pôsobia na naše študenstvo. Kto vychodí maďarské školy a nezmaďarizuje sa aspoň mravne, ten musí byť zvláštneho nadania, alebo musí mať pečlivú výchovu v rodine. Aspoň 90% celej mládeže slovenskej na maďarských školách sa úplne alebo čiastočne zmaďarizuje alebo duševne zakrnie. Ako dnes veci stoja, nedá sa týmto nástraham maďarizačným úplne vyhnúť. Naši žiaci sa musia učiť maďarsky, už aj preto, aby mohli tým účinnejšie čeliť maďarským bašom. U nás je maďarčina dnes to, čo v Rakúsku nemčina. Obíde sa človek kde tu i bez nemčiny, ale v celku možno riecť, že veru nemčinu potrebuje každý.

Ale jedno východisko nám predsa len zostalo. Roľnícky, obchodnícky a remeselnícky podrost má voľnú cestu i do škôl českých. U vysokoškolských študentov musíme propagovať aspoň to 2 semestrálne studium na českej universite, u žiakov nižších škôl vzdelávanie na roľnických, opakovacích zimných, dvojročných zimných kurzoch, stredných rolníckych školách atď., na obchodníckych nižších, stredných i akademiach, taktiež zdokonalovanie sa na odborných školách priemyselných. Z našej strany vykonáme všetko možné, aby čím viac mládencov zo všetkých krajov ďalekého Slovenska hľadalo zdokonalovanie a poučenie u bratov Čechov. Povinnosťou vzájomnou českej spoločnosti ovšem bude, umožniť hmotne našim žiakom pobyt na školách. Budeli v pred-

viditeľnej dobe na českých školách len 200—300 žiakov slovenských študovať, bude prinútená vláda maďarská svoju školskú politiku premeniť. Vedomosti, ktoré ale prinesú naší žiaci domov, na žiadon pád nevymiznú.

S pestovaním návštevy českých škol nižších a stredných odborných súvisí ovšem aj posielanie učnov remeselníckych na vyučovanie ku českým majstrom. Podobnú akciu zahájila Československá Jednota už dávno a môže sa vykázať už peknými výsledkami.

Podobne ako majú remeselníci českí považovať za svoju povinnosť napomáhať rozvoj slovenského remesla, tak i roľníci českí, menovite agrárnici, ovšem len politiky malo- a stredostatkovnej, majú na Slovensku veľkú missiu vykonať. Musejú brať čo možno pacholkov zo Slovenska. Slovenskí robotníci polní chodia húfne do Čiech a na Moravu. S tými treba sa stýkať a ich vychovávať nakoľko možno vzdelanostne a národne, nie ich len využiť na židovský spôsob veľkostatkársky. Študentov zimných kurzov roľníckych, roľníckych škol, stredných, hospodárskych atd. sa musejú ujímať, podporovať hmotne a mimo školy ich stavovsky, národne a odborne vzdelávať. Taktiež sa musejú rolníci českí na Slovensku zakupovať a tým už českú myšlienku šíriť, popri odbornom vynaučovaní okolitého ľudu v dokonalejšom hospodárstve. Slovensko je zlatou baňou aj pre roľníkov. Je u nás dosť úrodnej pôdy a snaživí hospodári, ktorí v Čechách a na Morave pre drahotu pracovných síl nemôžu prosperovať, mohli by na Slovensku ku majetku a blahobytu prísť, popričom by i sociálnu a národnú missiu v smysle ich stavovskej politiky a národneho idealizmu vykonávať mohli.

Všetky iné stavy tiež majú svoje povinnosti voči Slovákom. Umelci českí a predovšetkým moravsko-slovenskí by zaiste i na Slovensku vystavovať mohli. Ovšem na veľký odpredaj svojich obrazov a umeleckých diel by rátať predbežne nemohli, ale ja myslím, že umelec nemaluje obrazy a nekreše sochy, iba preto nekonstruuje modely stavebné, aby ich čím skor a čím ľahšie a drahšie predal. Výstavy umelecké českých diel a československých by zaiste bolo možné keď aj v skromnejších rozmeroch, v každom väčšom meste slovenskom. Ovšem, Úprkovi sa to bude zdáť snad malicherné, ale čo robiť, aj národ sa rodí len z vajíčka maličkého.

Pár slovami sa musím ešte zmieniť o českej vede. Maďarskí vedátori šmahom ignorujú slovenské veci alebo tendenčne podávajú výskumy svoje, týkajúce sa Slovákov. V historii panuje v tomto ohľade pravé tohuvabohu. Naše archívy sú vôbec nepreštudované alebo zamlčané. Všetko, čo sa Slovákov týka, pribarví sa maďarskou štátnou myšlienkou a šovinistickým duchom. A predsa, žeby jedon 3millionový národ, žijúcí kompaktne na území slovenskom prinajmenej 1000 rokov, žeby taký národ nemal svoju historiu, to je priamo nemožné a nemysliteľné. Na českých historikov čaká veľká úloha, lebo nenapíšeli historická škola pražská slovenskú historiu, napíše ju konec koncov pán Czambel alebo podobný učenec. Na linguistickom poli pán prof. Pastrnek i tak už prievoz prepásol. Je večná škoda, že českí vedátori (až na Kadleca, Píča, Zíbrta, Vlčka, Niederla) úplne zanedbávajú slovenskú historiu a linguistiku.

Kto je v prvom rade povinný pripravovať a oboznamovať českému národu a samým Slovákom Slovensko, lásku k nemu a porozumenie šíriť, ak nie česká veda? Veď je smiešne a priam uponižujúce pre Čechov, že Angličan prísť musel, aby ukázal svetu, čo vlastne Slovák je, že patrí ku československému kmenu, že je to národ vysoko kultúrny a nadaný, ale pre rôzne príčiny nateraz slabý a neduživý. A či tá česká veda historická je len na to na svete, aby sa zaoberala subtilitami, či nemá síly a talentu v sebe, žeby vykonala dielo podobné dielu Palackého alebo Tomku? A česká akademia necíti povolanie k takému veľkému dielu? Prof. Dr. Kadlec by zaiste v prvom ohľade bol súcim aspoň ku predbežným orientačným prácam na tomto poli, keby sa totiž nemohol alebo nechcel úplne tomuto predmetu venovať, ktorý by zaiste vyžadoval prácu celého jednoho života. Ja program v týchto pár riadkoch nepodávam, len myšlienku podávam. Na Slovensku sú ohľadne toho rôzne mienky. Dr. Šrobár, ktorý vo vacovskom väzení premýšľal o tom, myslí, žeby bolo záhodno poveriť jednoho slovenského historika, ja ale by som bol za to, aby mladý český historik sa chytil práce, naučil sa poriadne maďarsky a preštudoval všetky archívy na Slovensku, v Budapešti a inde. Na koľko by mu síly nestačily, mohol by si pribrať aj pomocníkov. Práca by to bola ovšem obrovská ale záslužná a pre národ naš monumentálna.

Na každý pád musí česká veda prijať do oboru svojej pôsobnosti Slovensko úplne. Na českej universite sa musí čítať aj slovenská, poťažne uhorsko-slovenská historia. Taktiež na poli mluvovedy treba intensivnejšej a obsiahlejšej práce. Českí professori ustavične hovoria, že je slovenčina dialektom češtiny, ale dopodrobna prísne vedecky to dokázať nemôžu. Kto chce byť professorom na universite, ten musí vedecky pracovať, nie len skripta čítať študentom a v zkušebných kommissiach zasedať.

Budú-li korporácie a jednotlivci zaujatí za myšlienku československú a predovšetkým, budú-li usilovne pracovať, zaiste že hospodársky a kultúrne opanujeme celé Slovensko a český národ vstúpi do tretej periody svojho historického dejstvovania.

EMIL EDGAR:

DVĚ STAVEBNÍ KULTURY.

O národní divadlo.

Chystáme se vystaviti monumentální budovu takového programu, jaká se staví u nás jednou za sto let, budovu, jež má rozšířiti naši existenci: Národní divadlo v Brně, a Vilém Mrštík spojil již myšlenku Národního divadla s jménem Dušana Jurkoviče.

Není již sporu o tom, že o tomto významném pomníku národní kultury a energie nemohou a nesmí rozhodovati nějaké spolkové výbory třeba problematické struktury, vkus administrativních, spolkových funkcionářů. Jméno: Dušan Jurkovič je zde distance. Zaměníte-li jméno tohoto architekta za ideu

jeho produkce: co Vilém Mrštík vyslovil, je na Moravě, v zemi, kde žije eště raçový instinkt krve a půdy, tužbou více méně všech, jimž vykázány na Moravě v životě uměleckém a kulturním jakékoliv funkce, všech, jež pojí k této zemi osobní vnitřní vztahy.

Všichni, již chtí na Moravě vývoj forcirovati, nemohou nemysliti na chvíli, kdy nutno uvažovati o originální, velké, všenárodní demokratické budově, na Dušana Jurkoviče jako určitou ideu a disposice vývoje.

O vědomou snahu vývoje jde zde, o zjevení vývojové vůle.

Na naší umělecké intelligenci, umělcích a literátech výtvarné kultury je nyní, připraviti jí periodu diskusse a propagandy, dle polarity svého charakteru, temperamenu a disposic diskutovati o ní nebo propagovati ji.

Vilém Mrštík byl tuším prvým, kdož poznal intuitivně význam poslání Jurkovičova v našem prostředí a vykládal je. Napsal kdysi před lety:

„O Jurkovičovi nebylo řečeno dosud nic tak rozhodného, co by odpovídalo ráznosti a půvabu jeho talentu. Přes to, že není mnoho chvil v životě každého národa, aby v pravý čas a na pravém místě vyskytnul se muž tak samostatný, soudobou manýrou nedotčený, k velkým věcem povolaný, jako Dušan Jurkovič." „Zmocnil se národního stylu, jako duch zmocňuje se hmoty. Je kolegiálním s duší svého národa, umění lidu je mu pouhým materiálem; zmohl jej a k rozkvětu přivedl marnotratným úsilím a temperamentem".

Dnes po letech možno jen potvrditi: Jde o původní, ryzí a veliký smysl umění. Nyní, za nebezpečné stagnace vývoje moderního umění, ve chvíli, kdy jde o naši víru ve vzrůst, víru boje o vzrůst, nejsme více ochotni zatajovati své ukryté defekty. Po letech smutných spekulací s ideou národní tradice a kontinuity, zvrhle, zvráceně vyvolané, po necharakterních spekulacích s pseudopatriotickými dekoracemi počíná opět Dušanem Jurkovičem typická architektura duchové lokality, architektura kollektivní národní duchové harmonie. Zde žije, co pro kulturu Evropy ve sféře výtvarné ztraceno; nová vrstva duchová, element a síla rodu, vkus raçový, instinktivní. A v okamžiku tomto, v době nesouladu, rozporů, záběhu soudnosti, v době nestylové ještě, kdy jsme odkázáni jen na vlastní vnitřní harmonii, není více možno vylučovati z našeho života a cítění tuto ideu, kterou shrnujeme dnes jménem Dušana Jurkoviče, ideu rodné půdy a rodné tradice.

Nejde o nic méně a více než o to, poznati, vidět a cítit jasněji a hlouběji život a působení dvou souběžných kultur, poznati, že harmonický, duchový život českého člověka je možný jen na půdě těchto dvou kultur. Paříž kultury evropské uvykly jsme si hledati v Italii a nad Sekvanou. Paříží druhé je Slovensko. Dušan Jurkovič je vyslancem této druhé, lidové a rodné kultury. Po typu svého charakteru, původu poslání, které mu uloženo, nemůže býti v naší zemi cizincem. Ale stejně je pravdou: v době, jež svou vývojovou krisi uměleckou dosud nedoznala, kdy uvědomění dosahu této krise žije jen v několika hlavách, je osud tohoto umělce, osud nových vývojových snah, vývojové vůle neurčitý, nejistý. Za této tísně vývojové je povinností všech, jež hledají nebo nalezli již nové body vývojové a své duchové domácké klima, vysloviti, co

mohou dáti ze své víry ve vzrůst, v tuto druhou kulturu a druhou Paříž českého člověka a tohoto vyslance jejího.

Což z naší víry ve vývojové disposice tohoto exponenta, v kterém je všechna velikost, síla i něha jeho raçy, je přípustno porozumění širších vrstev? Co zde lze přímo hmatati? Co je zde věčné, všeobecné?

Jsme tak povinnováni sami sobě, přítomnosti i budoucnosti, všem, kdož myslí nyní na Jurkoviče, nechť je již nebo není v jich vzpomínce a představě vnitřních vztahů, osobního poznání a osobního poměru k jeho dílu.

II.

Vývoj moderní architektury musil býti v prvé chvíli, kdy bylo nutno vybojovati sobě místo, podmínky a možnosti vývoje, absolutní, principielní negací, bořením.

Tehdy formuloval Van de Velde program Moderny takto: „Rozumnost leží pohřbena pod spoustou archaeologických znalostí a duchaprázdném zlu rozmarů. Odstraniti tuto hromadu smetí a přijíti na stopu tomu, co tam dole leží již tak dlouho pohřbeno, bylo by prací Herkulovou; a kdyby se to podařilo, pak by rozumnost, která by z této zpráchnivělé setlelosti vystoupila na světlo, byla zajisté již věkem tak sešlá, že je nekonečně lépe, utvořiti si novou rozumnost, od základu novou, jež o starých věcech ničeho neví, nebo správněji věděti nechce".

Dnes ovšem často se obracíme pohledem do minulosti, aniž bychom se vzdávali své moderní rozumnosti; nic nám nevadí využíti některých půvabných formálních elementů a náladových imponderabilií posledních period, empiru a biedermeieru. I Van de Velde sám vzpomíná dnes rád ve svých kapitolkách z praktické linie gotické, renaissanční i řecké, asyrské atd.

Jen lidové umění zůstává stále neznámou pevninou, územím rejdů obchodníků a dilettantů, poměr nepoměrem. I věda, historie umění dívá se na ně jako na jednotlivé museální objekty bez určitých životních vztahů a domnívá se, že historický vývoj lidového umění je problémem prajednoduchým: Skonstruovala si theorii, že lidové umění je opozděným dostupováním, napodobením života měšťáka ve sféře viditelného, ve sféře umění, a že dostačí, určiti, kdy v jednotlivých svých periodách nastává. Nejběžnější známý materiál lidového umění, materiál úpadkový, dává této theorii zdánlivě za pravdu: Jest to poslední fáse lidového umění v Čechách, kdy kultura lidová, život venkova zlomen, propadaje nápodobě, stává se kopií městského baroku, zhrublou, modifikovanou jinou kulturou nástrojů, materiálu a vidění. Ale theorie ta je nepravdou, omylem všude tam, kde umění lidové ještě žije.

V Rakousku, především na Slovensku, v Bosně a Chorvatsku.

Zde možno postaviti oproti formalistickému nazírání na lidové umění, jež vidí všude jen ornament, „barvičku", typ linie a ornamentu, přímo proroctví, jež nemůže býti nesplněno, proroctví odvratu moderní české architektury od

Drážďan, Vídně, Darmstadtu a Karlsruhe k novým bohatým pramenům poznání, k Slovensku. Nastane tehdy, až myšlenkový svět českého života bude ve vývojových svých frontách obohacen o reálné, faktické poznání výtvarné kultury Slovenska v celé její totalitě; že Slovensko je pro nás tím, čím bylo vývoji moderní architektury osvobozující poznání Anglie — územím a kulturou nezirritovaného vývoje vkusu raçového, instinktivního, nevyhladitelného smyslu pro základní a podstatné, územím a kulturou životní zkušenosti, vždy moderně účelnou, věcnou a prostou ve všech svých formách a pojmech.

Nebylo-li Jurkovičovi umožněno ukázati více než obytný dům, vyrostlý z této kultury, moderní dům nového základu, tónů a nuancí, ukáže literární a vědecká propagace lidové slovenské stavební kultury, co dokázala ve formách a na úkolech největších a nejkomplikovanějších i za největší tísně životní.*)

Tož — dvě kultury.

Všeevropská: Italská renaissance má pro nás stále ještě hrozně vážnou a naléhavou aktualitu; nejen my, ale ještě i potomkové našich potomků budou stejně jako doby předchozí obětí omylů, dogmat a rozvratu renaissančního subjektivismu, tíhy a dosahu zklamání severu jihem. Opakujeme-li: Slovensko jako území a kultura nezirritovaného vývoje — akcentujeme, co kultura všeevropská, kosmopolitická ztratila (prvá největší centra její, Italie a Francie, mají dnes architekturu nejúpadkovější), renaissancí počínaje, rozvrat a utrpení severu, dvaceti generací pod vládou jihu.

Hle, co je pro nás italská renaissance!

Především dobou stálých politických, státních i společenských převratů, demoralisovanou církví a státy, dobou korrupce největšího stylu i duchového osvobození. Dekorativní svět dekorativních charakterů. Skvělých, nejvýznamnějších i perversních, pekelných švindléřů i protěžovaných kupčících vrahů. Doba velkolepá, nejskvělejší i nejbídnější, nejkrvavější doba tyranie a zároveň — okamžik narození moderního člověka. Rodí se duch republikánský, duch moderního státu a člověk z dračí setby. Člověk revolty, silný, pyšný, chytrý, sebeurčující ... rodí se moderní člověk moderní vůle, sebepoznání l'homo universale, člověk nového světového názoru. A přece momentem duchového osvobození lidstva nastává zároveň ve sféře výtvarné kultury neštěstí a poroba lidstva, která se zove kult historické hodnoty a formy, formalismus, vláda myšlenky façady, odvozený systém fronty, horizontál, vertikál a kulis a perspektiv. Do gotiky je vývoj organickým, nyní, náhle přerušen, upadá; base přirozenosti a životního účelu je ztracena a nastávají experimenty, hospodaření s formami jako dekoračním materiálem. I to, co bylo dosud nejvýznačnější organickou funkcí, konstruktivním elementem, na kterém leží vývojová myšlenka staré architektury: sloup je nyní „článkem", materiálem pro dekoraci. Všechny formace basují na tomto omylu dogmatického pojímání historie jako souhrnu pojmu všeho poznání a vzoru všeho lidského myšlení a konání.

*) Slovenské artikulární chrámy. Pro jich historii viz: Dějepis superitendencie nitranskej. Dle starých i novších prameňov sostavil Ladislav Pauliny. V Senici 1891.

Slovácký cintorín.

Trenč. Teplice.

Trenč. Teplice.

Vršatec.

Současně rodí se, jako vždy v historii, s každým duchovým osvobozením a vzestupem moderní protz. I před takovým novopečeným dožetem jako je Angelo z Pisy musí každý pokleknouti a osloviti jako papeže nebo císaře; v okně svého paláce ukazuje se, rozložen na zlatových poduškách a kobercích, téměř po celý den, „jako se ukazují relikvie“, a na ulici vyjíždí vždy s žezlem v ruce.

I seveřan žije nyní takovým životem jako jsou jeho tehdejší dlouhé, honosivé tituly, životem, který je honosivým zdáním, okázalým Für — den — andern — da — sein.

Na ulicích leží kupy smetí, leckde se vyhazuje ještě hnůj přímo na ulici (co s ním v městě), pod okny toulají se krávy, bučí a chroptí dobytek, povalují se prasata, jež navštěvují měšťany v jich domech, kde zůstaly dveře otevřeny... ale měšťan staví sobě špatné kopie starořímské architektury, budovy, které jsou divadlem façady, prospektem, kulisou a dekoračním nábytkem zároveň. Bouří se proti Římu, ale potají touží a sní po oné teplé zemi, kde není ledu, sněhu, vichřic, kde slunce je zlatové, květy jiné, nebe jiné... po oné zemi, kde každý kupec umí latinsky lépe než farář na severu, odkud přicházejí cizinci imponující svou elegancí a společenskou jistotou (kteří každého oklamali), kamenníci královí, kteří dovedou vytesati z pískovce takové parádní hlavice a úžasně jemňoučké tretičky, nemálo větší jak hlavice špendlíku... odkud přichází vzácné ovoce podivuhodné chuti, šperky, skvělé drahé látky...

III.

Slovensko je především popřením a výsměchem všem běžným historickým theoriím, běžné logice historie a populárního pojetí dějin, disponovaného na „obrazy z kulturních dějin“, na renaisanci, barok, rokoko, klasicismus, nebo ne již ani na komplex dobový, ale přímo jen na několik momentů, osob a legendy, poetické pravdy. Nechť si v palácích a zámcích jakkoli morálně nebo nemorálně hráli a v městech dilettovali — — Slovensko nepoznalo této osudné srážky dvou světů a kultur, severu a jihu.

Zde je kultura nezirritována, zde je Reinkultur. (Zajdete-li si do Čičman, najdete tu ještě pohanské přežitky, ne snad jen formální již, ornamentální jen. Nad štíty a vchody dřevěných domů a chalup Čičmanů spatříte podnes pohanské ochranné bůžky, téhož lineárního, ornamentálního typu, jak je ryla a formovala doba předhistorická. Nedomnívejte se však, že někdo z vás, nějaký černokabátník, přiměje Čičmany i jen k slůvku o nich!)

Leč hovořme instruktivněji.

Všeobecný poměr k lidovému umění a životu rustikálnímu byl příliš dlouho pouhou koketerií měšťáka s druhou kulturou „životem idylickým“. Do nedávna ještě chodili inteligenti na Slovensko „oprostit se“ a kaziti svým příkladem slovenské studentstvo, inteligenci místní. Na Slovensko přicházelo se jako k lidu z hollandských obrázků, do lidové krčmy, jako k nějakému hmyzu, holotě.

Co bylo u Slováka, který pro svou nešťastnou převahu raçové citovosti zůstane pro vždy poroben všem německým židům a spekulantům, otevřeností citů a smyslů, temperamentu, elanem a vervou raçy, přebytkem, explosivností, výbuchem a překypěním: slovenské gulání, považováno lidmi intektuelními za potřebu „vyžití“; imitováno vnějšně, nuceně bylo jen sprostotou, racovstvím.

Nová etapa nového kollektivního poměru k Slovensku, nereálná, fantastická, ale širšího, naléhavějšího zájmu, nastává obsahovou popularitou díla Jožy Úprky a ohlasem politického života uherského Slovenska. Poměr nevěcně, nepřirozeně a neupřímně folkloristický a pohodlné, sentimentální vztahy na velkou distanci. Všechna typičnost života Slovenska spatřována v rejích, poutích, písničkách, nekontrovatelném, otřeném, triviálním pojmu populární „malebnosti“, barvách a „barvičkách“, „zpívajících veselím“, slováckých gatích, sukních, fáborech, šátcích až po keramiku a kraslice. Nanejvýše si zajeli do Luhačovic. Zde spatřili toho neb onoho ablegáta, horovali při vínu nebo vodě, pekli na rožni berany s romantickým vědomím moderních Janošíků; a dokonce i cestovali: na den do Trenčína nebo do Píšťan, a večer nazpět s podivem, že ani jednoho drotara nespatřili (drotaři se totiž vrací domů až po sv. Václavu). Lehk bchodníkům klamat takové konsumenty objekty novými s báječnými starými daty, falsifikáty a nepravdivým nářkem, že není již ničeho více... Lehko mnohým obchodníkům mezi malíři jezdit na Slovácko fotografovat jen a fabrikovat doma obrázky — každý křiklavý, pestrý a prodejný — každý „slovácký“.

Nejdříve bylo třeba protestů a korektur. *) O něco více a něco jiného jde zde než o folklor, kroje, talíře a džbánky. O život raçy, monumentální, tvrdý a hořce krásný... a i širší než Slovácko Úprkovo. To je Slovácko prvé, Slovácko nížin. Hned dvě hodiny cesty za Hroznovou Lhotou, dvě hodiny na jih, máte docela jiné Slovácko, původnější, archaissičtější a nebarevné, vážné plastické, kamenné...

A za hranicemi, za kopanicemi třetí, na Dětvě, v horách čtvrté...

— —

Čím je českému člověku Slovensko?

Proč jsme tu spávali po krčmách, četníky sledováni chodili dny a dny pěšky, po horách i po mizerných silnicích uherských, cesta necesta? Proč jsme přes nebezpečné pozavírání, přese všechno varování „páni velkomožní“ zase preca došli?

Proč jsme se navrátili jako rozkolníci?

Proto: Není pro českého ducha krásnějšího a významnějšího útočiště a atmosféry, jež by více sílila, výšila, více jistoty dala, více zúrodnění. Na Slovensko se jde pro poznání, porozumět sobě u náležet sobě. Slovensko je zem, kde je více zjevů věčných než dočasných a velké, věčné harmonie budí a

*) Viz Edgarovy studie v „Revui moravsko-slezské“: „Slovácká architektura“, „Akce ku podpoře a obrození domáckého průmyslu a lidového umění“ (roč. III.), „Cyril Mandel“ (roč. IV.).

rozvíjí. Nechápu českého umělce, který není jen pouhým člověkem artistním, nýbrž člověkem kultivovaných smyslů a živého, vřelého duchového a citového života, který by se nevrátil z této země, kde proud věčnosti plyne tak silným, prudkým tokem, z těchto krajin, zalitých, pohlcených dechem hor a obrovských obzorů do naší kultury, našeho života jako rozkolník, předpodstatněn, s hořkým vnitřním osvobozením.

Nemožno neviděti, jak vše roste zde zákonně a volně po své nutnosti, po svém vlastním zákonu: oproti našemu rozpolcenému, rozdrobenému a zmatenému životu kosmopolitickému stojí zde život a element raçy se svojí tradicí, silou a kouzlem příčinnosti své atmosféry, život původní ryzosti. Nemůžete necítiti, kde leží centrální síly a podmínky samobytnosti, vnitřní osvobozené harmonie — nemůžete nepochopiti, nepoznati, co vše je v našem vývoji a kultuře fikcí, povrchností, nedostatkem hlubšího názoru.

Takovou školou je pro nás Slovensko.

Nevím, kolik je nás — ale vidíte pánové, že neimitujeme, nesedlačíme, neslovačíme, a nežádáme po nikom, aby slovačil. Jdeme po téže cestě vývoje, nemůžeme jinak; ale obsáhli jiné obzory, než které zná momentánní všeobecná direktiva vývoje a od té chvíle máme své křižovatky, od té chvíle nedovedeme více resignovat, přestat na tom, co je dobovým, dočasným omezením.

Opakuji: Zde je kultura nezirritována, zde je Reinkultur, zem a raçe, která zůstala po dnes severní, slovanskou antikou. Seveřan, nechť je již vzděláván a kažen jihem, je naposled domovem jen ve svých lesích, ve svých vichřicích, zdravém, čistém vanu svých polí, a Slovensko ukazuje nám, jak žil a vyvíjel se seveřan bez pokušení jihu, nezirritován, s hlavou a myslí svobodnou a volnou, neobalenou, nezamotanou fikcemi kultury, bez katastrof a defektů stylu dvou kultur, severu a jihu. (A nejen sever, i jih má tuto otázku dvou kultur: Proč italská kultura dalmatských měst nezasáhla také na dalmatský venkov? Proč je mezi Slovenskem a dalmatským venkovem tolik frappantních analogií v pojetí života, kroji, celé kultuře? — přes to, že vzájemné styky Dalmacie a Italie, především Benátek jsou od XII. století velice živé.)

Běh života je jiný: Slovák nezná dogmat a fikcí klassického vzdělání. V jeho lidové umění nezasahují cizí vlivy technické, především italské a Orientu (precisovat je není dnes ještě dobře možno), ale podnes je ještě autochtonní, nezná jiné ústavy než ústavu svého vlastního života; tak zůstává a je, v základním smyslu vývoje, po zákonech technických a stylistických, stále moderním. Vliv druhé kultury, jihu a západu mohl by nejspíše dominovati na poli církevní architektury, a přece neexistuje všude, kde lid staví sobě své chrámy sám, ani zde. Tak ve Vrbovci (Nitranská stolice) staví si r. 1590 chrám z „tvrdého staviva“ (kamene), který neví ničeho o současném renaissančním stylu,*), který

*) Data prvých severních renaissančních památek: V Ingoldstadtu náhrobek z r. 1495 (Gröschel, Die ersten Renaissancebauten in Deutschland), v Mor. Třebové portál s vytesaným letopočtem 149 atd.

je v celé své struktuře, zjevu i interiéru zcela nedobovým. Když již v Evropě je vývoj u konce, stagnuje, není více historie, na Slovensku povstávají stále resultáty vývojové, pro které není příkladu. V Evropě je chrám jako úkol architektonický v XVIII. století dávno již pouhou velkou stavební konvencí, která nevyrůstá z interiéru, pro potřebu jeho, ale pro navyklý, nepozměněný stylistický útvar, ale na Slovensku, v Oravské a Liptovské stolici (mluvím jen o tom, co znám, proto omezení na dvě stolice) buduje sobě lid chrámy, které jsou stále volnou a rozmyslnou tvorbou, uměleckými činy. *)

Ony velké omyly historie: renaissance, barok, rokoko, klassicismus jsou na Slovensku nemožny. Slovák nemusil o svou samobytnost zápoliti. Jeho život je rolnický a pastevecký (ještě dnešní generace pásla na širých pláních, pastviskách, den neden, tma netma, hordy koní), a jako život jeho, tak i úprava jeho života, dům, architektura, umění nemohla býti exponentem motivů fiktivních.

Nemůže býti módy, jež by jej ošálila, jež by ničila jeho smysl logiky, čistotnosti a ryzosti. Žije a vyrůstá docela tak volně, samozřejmě jako sama příroda, strom, klas, chleba. Nikdy nevybočil z hranic, jež mu položeny tradicí a typem, charakterem, půdou, podnebím. Jako předchozí jeho generace žije příliš intensivně po své vnitřní harmonii, s prostosrdečnou otevřeností smyslů a citů, životem nekomplikovaných životních rytmů a živý soubor tradice, pod kterou se rozvíjí, a duše racy řídí a určuje jeho myšlení a osud, hranice života, které může překročiti jen za cenu neladu, dissonancí, rozvratu nebo přímo úpadku a zkázy. Zde nebylo třeba hledati sobě nejdříve pravý osobní poměr k životu, varovati, volati: ano, smýšlej tak, ale smýšlej tak s celým svým osudem, celou svou osobností, vlastním osobním poměrem, osobními vztahy: Nikdy nebylo jeho pojímání života dogmatické, fiktivní, konvenční. Pro jeho napínavý, úporný život, v kterém není motivu zdání, pro jeho komory, sednice, černé kuchyně, přístěnky, výstupky, sýpky a stáje, nemá renaissance, barok, slohy aristokratické a dekorační, facádové, pražádného reálného významu. Pro Slováka, který se dívá na biologii života tak klidně, přirozeně a prakticky, nebylo třeba propagátorů oné jednoduché pravdy, vyslovené r. 1597 Baconem: „Domy se budují proto, aby se v nich bydlelo, a ne na podívanou; dejme proto užitečnosti přednost před souměrností, leda možno-li dosíci obého". Nikdy nechtěl býti starý, typický selský dům něčím jiným nebo více, než čím je, a nikdy nebyl stavěn s forcírovanou snahou „po starém" nebo „moderním", nýbrž prostě pro své potřeby, pro svůj účel. Nikdy nebyl zde vylučován, zastírán nebo odstrkován pro effekt zdání žádný životní účel. Celým tajemstvím lidové architektury je harmonie, vyrovnanost života, na které vývoj architektury stojí a s kterou padá. Slovenská tradice, vždy věcná a praktická, která myslila za stavebníka a s ním, viděla smysl architektury vždy jen v základních podmínkách existenčních: užitečnosti, účelnosti, službě všech funkcí hospodářského domu. Tak stala se slovenská lidová architektura harmonickým re-

*) Emil Edgar: „Zwei Kirchen und die Architektur" (Katholischer und protest. Kirchenbau in Böhmen und Mähren) Vídeň 1909, Schroll, str. 30, 31.

sultátem myšlení a práce celých generací, celých staletí pevně sevřeným, životným, dokonale vyvinutým typem, který byl kdykoli znovu formován a modifikován, vždy bez mezer a nedostatků a vždy schopen dalšího vývoje, protože vždy byl jen stavební organisací potřeb života.

V našich městech, kde jsme tuto basi přirozenosti a tuto harmonickou tradici dávno ztratili, nastupuje vývoj moderní architektury po době nejúpadkovější, stylových rekapitulacích, jako oponent, nová vývojová církev bořící a bojující.

Moderna je především převratem a očistou; proto je nejdříve, nežli dojde k základním podmínkám a možnostem vývoje: k příkazu konstrukce a absolutní účelnosti, přeměnou ornamentu. Jako každá mezinárodní evoluce byla kosmopolitickou a podnes se neaklimatisovala po domáckém duchovém podnebí. Pro rozkolníky bylo o významu, povinnostech vývoje moderní architektury dávno rozhodnuto, stejně tak, jako předpověděno již r. 1767 (Herder: Fragmente über die neuere deutsche Literatur) o klassicismu a romantice, co je naposled povolanější: „Kdyby bylo (Německo) vedeno pouze dobou ruky po niti své vlastní kultury: nesporno, že naše myšlení bylo by chudé, omezeno: ale věrno naší půdě, jejím pravzorem, ne tak znetvořeno a rozbito."

Historie se opakuje: není tradice, není elementu rodné síly a intimity, není duchové lokality. Poznání, kterému nemohli rozkolníci unikati nepozorností, povrchností. Rostli tiše v ústraní odkázáni jen na ohlas a sympatie těch, jež hledají osvobození z neladu, dissonancí zaběhlé soudnosti kosmopolitického vývoje, jehož vzrůst, přezírán hlubším názorem, a z vyšších vrcholků myšlenkových než jsou dnešní resultáty jeho, je neosobní a mechanický.

Prožíváme již vývojovou krisi moderní architektury, pro nás ještě více aktuálnější, trapnější a nebezpečnější, že naše vývojová fronta je nepatrná, exponentů vývoje tak málo. Pravda je v naší sklenici vody, v našem uměleckém životě vždy hrozná. Taková: Máme více architektů titulových než-li faktických architektů, jež děkují svému lokálnímu významu více místu, na které je naše umělecká politika postavila a svému významu společenskému než-li svému umění. Talentů ornamentálních, dekorativních máme dosti, ale talenty silného, určujícího architektonického cítění jsou nás vzácnost.

Proto pociťujeme neštěstí momentánní krise tím naléhavěji bolestněji. Není dosti architektonického cítění a vědomí, široký život není ještě novodobými vývojovými tendencemi dosti prostoupen a působení negativní, negace, zápor, ztrácí již na svém prozatímním významu: co bylo zprvu cílem a celým smyslem vývojové existence, vývojovou nutností je dnes stagnací, násilnou doktrinou, hrozí nebezpečím nového formalismu.

Proto nastává, jako vždy, kdy třeba nových idei a mocností positivních, nová etapa rozkolníků, etapa těch, jichž vývojové disposice dávají nové plus, nové nuance, kladnou odpověď na nové otázky postupu — tam, kde vývoj končí bezradností, úzkostí, radost, naděje, vítěznou odvahu. Vyrůstají jako nutnost vývoje a historie ve všech zemích, jak na Moravě, tak i v Polsku, Rusku, Norvéžsku, bez úmluv, bez programů, jako odpověď tužbám po smíru

a ladu, po nových metách, nové, osvobozující kráse a je otázkou osudu vývoje a národní energie, kdy pochopí své rozkolníky, zda okamžitě, dříve, či později. Opakujeme jen: Jsme rozkolníky proto, že nemůžeme jinak. Jako kulturní cizozemci jsme na mateřské půdě ztroskotali: proto krise. Obsáhli jsme jiné obzory, než které zná momentánní všeobecná direktiva: proto naše křižovatky, proto nedovedeme více resignovat, přestati na tom, co je dobovým, dočasným omezením.

Vyslovíme-li na Moravě jméno Dušana Jurkoviče, nejde jen o jméno jednotlivce; vyslovujeme zároveň naše idee a disposice vývojové. Jménem Dušan Jurkovič odpovídáme sobě na otázku po osudu naší tradice a kontinuity, po osudu naší raçy a půdy na mapě historie umění, a naší víře v náš vzrůst, víře v harmonický, samobytný, vysvobozený, vykoupený život.*)

UKÁZKY Z BÁSNĚ JÁNA BOTTU: „SMRŤ JÁNOŠÍKOVA“.

ÚVOD.

Oj, city moje, iskry hromové!
  čože robíte taký shon?
Veď vás už idem v slzách i slove
  z úzkých prsú vypustiť von!

Ej hej! vypustiť — ach! ale ako?
  vy rozkoše, žiale moje!
keď to od srdca k srdcu deľako —
  a tým svetom tak chladno je!

Keď nemá slová — šatočky súce,
  pre vás, deti, úbohá mať!
Či vás v zodraté prózy onuce,
  vás zlatovlásky, mám odiať?

Nie, radšej zhyňte v srdci zavreté,
  do kapky krv vypite mi, —
než by ste maly žobrať po svete,
  neznané blúdiť po zemi!

„Netráp sa, mati, o naše šaty,
  len košieľky nám daj biele;
však dobrí ľudia budú nás znati
  po hviezdach zlatych na čele.

Hej! a vieme my jeden kraj kdesi,
  kde nás iste prijmu radi:
pôjdeme, mamko, v slovenské lesy,
  v ten svet pekný bujnej mladi!

Tam už zďaleka jedľa šedivá
  náruč proti nám rozpína:
„Sem sa, sem!“ vľúdne sa k nám prizýva,
  „veď sme my blízka rodina!“

Na mäkké lono si nás usadí,
  zavinie do tieň-pláštika,
povesťou bájnou o svojej mladi
  v sen milučký učičíka.“ —

Jaj! deti, to tam zakliate lesy,
  tam mne vy večne zaspíte!
„Neboj sa, mamko, však nás raz vzkriesi
  lastovička na úsvite.

Abo donesie Pán Bôh k nám včielku,
  abo dcéru šumiacich hôr,
čo spevné ústka pritkne nám k čielku
  a na ruky pojme nás hor’.

---

*) Poznámka redakce. Otisknutím článku Emila Edgara z olomuckého „Pozora“ nemíníme nikterak dotýkat se moravských vnitřních uměleckých záležitostí. Uveřejňujeme jej pouze jako ocenění slovenské architektury. K poznámce této nutí nás výtky, kterých se nám dostalo přímo i nepřímo (Moravsko-slezská revue, Čas, Pozor a četné osoby z kruhů moravských) pro uveřejnění článku „Provalme hráze“ od p. Q. M. Vyskočila v 6. seš. „Našeho Slovenska“. Článek chápali jsme jako čistě náladovou črtu, subjektivní dojmy chvalně známého literáta. Nesouhlasíme, že by Morava překážela bližšímu styku se Slováky, ba považujeme Moravu za přirozené a historické pojítko Čechů a Slováků
Red.

Abo nás zbudí dupot jeleňov,
čo na čistý idú potok;
abo, čo chodia horou zelenou,
bystrých chlapcov duniaci krok.

„Kto to?“ — No, — ľaľa! či nás neznáte?
Veď sme my tiež tak ako vy
shodily biedy jarmo prekliate,
poddanstva striasly okovy!

„Tak? tedy dobre, to sme si svoji“ —
povedá — „pôjdete s nami!“ —
A my pôjdeme s nimi po zboji
hore dolu dolinami. —

Neboj sa, mamko! dobrí to ľudia,
bárs sa ich ten svet aj bojí;
keď i v zápalo časom poblúdia,
krajšie to, než hniť v pokoji.

Nesúď ich! Čistá duša ich mladá —
bárs aj zbroj krvou sfŕkaná.
Mladosť každého objíme rada,
kremä hada a tyrana.

Nehaň ich! To nie rytieri draví
krajov, kde slnko zachodí;
to nie východu vzteklé ohavy:
to voľné deti prírody.

Hrdí, jak ten ich Kriváň vysoký;
veselí, jak jarné pole;
smelí, jak tie ich hôrne potoky —
a jak vetor svojej vôle.“

Oj vetor, víchor širokej vôle
v prsiach mladistvých zrodený! — —
On s sebou nesie deti sokolie,
nesie, nesie — ku šibeni.

„Ej, počkajže len, keď noc stoveká,
noc poroby raz sa ztratí —
keď v svetle pozná človek človeka,
ľudia prerečú odkľatí!

keď sa im mladé krýdla rozviažu,
ich let mrákavy prebrodí:
oni, sokoli, svetu ukiažu
cestu ku slnku svobody!

Nehanuj, mati, s tou chasou mladou
musíme von v svobodnú diaľ!
S Bohom! — čujeme huk vodopádov,
pieseň chlapcov s vysokých brál.“

Tak len necháte tú chalup úzku —
idete ta hľadať drusov?! —
Choďte! Však vy tiež raz na motúzku
odvisnete kritikusov!

I.

Horí ohník, horí, na Kráľovej holi,
Ktože ho nakládol? — dvanásti sokoli.
Dvanásti sokoli, sokolovia bieli,
akých ľudské oči viacej nevidely!
Dvanásti sokoli, sokolovia Tatier,
ako by ich bola mala jedna mater;
jedna mater mala, v mlieku kúpavala.
zlatým povojníčkom bola povijala.
To sa chlapci, to sa jak oltárne sviece,
keď idú po háji, celý sa trbliece.
Košieľky zelené, striebrom obrúbené,
klobúčky obité, orlom podperené;
valaška, karabín a pištoliek dvoje:
to sa chlapci, to sa, potešenie moje! —
Keď vatru rozložia na hronskom pohorí:
v dvanástich stoliciach biely deň zazorí.
A keď si od zeme chlapci zadupkajú:
dvanástim stoliciam žilky zaihrajú.
Hoj, a keď nad hlavou palošík im blysne:
to až hen v Budíne srdce pánom stisne!
Hory, šíre hory — to ich rodné dvory,
hole sivé hole — to ich voľné pole —
a na tom Kriváni zámok murovaný:
ktože tým pod slnkom voľne žiť zabráni?!..
A ten ich kapitán, to je len veľký pán!
Perečko belavé, červený dolomán;
Keď ide po hore, ako ranné zore,
keď ide po lese, celý svet sa träsie!

Od Tatier k Dunaju ľudia si šepkajú:
Ber, pane, tie dane, však prijde rátanie.
Ber, vlčko, však ty to zaplatíš raz kožou!
nezvieš z kiaď, iba keď zblysne dvanásť nožov:
„Stoj! tisíc hrmených!“ — vyskočia desiati —
„stoj! — daj bohu dušu a chlapcom dukáty!“
Nad hlavou paloše, na prsiach pištole:
„Sem, pane, tie zdrané slovenské mozole!“ —

Od Tatier k Dunaju siroty spievajú:
Dajže, Bože, šťastia hôrnemu šuhaju!
Šťastia, Bože, sťastia, z rána i z večera,
a to takou mierou, ako nám on merá.
Merá nám on, merá dukáty z klobúka,
červenú angliu od buka do buka.

Nad horou na skale perečko se belie:
kloňte sa chalupy, traste sa kaštiele!

Bo koho s' Jánošík na paloš načiara,
tomu nespomôžu ani tria cisára;
a komu odpíše lístoček trirohý.
toho nezachráňa múry do oblohy.
Raz junák zapískne — z dvanásť pušiek
blyskne:
druhý raz zapískne — tisíc chlapcov zvýskne;
tretí raz zapískne — šabličky zazvonia
shora od Považia, shora od Pohronia —
a jedným sa hlasom ozvú štyri strany:
„My sme u nás doma — my sme tuná páni!"

*

Horí ohník, horí — nie jak voľakedy —
a okolo ohňa desať chlapcov sedí.
Sedia oni, sedia, do ohníčka hľädia —
do ohníčka hľädia, slovka nepovedia.
Len keď bor zašumie, keď vetor zaveje —
skočia — zavzdychajú: „Jaj naše nádeje!
Janíčko, Janíčko, ty naše slniečko!"
Čakáme na teba sťa na ten deň z neba.

Svitaj, Bože, svitaj, že by bolo ráno,
aby nás ohrialo slnko maľovanô!
Už vatra dohára jak obetná žiara,
a chlapci sťa sochy okolo oltára,
sedia oni, sedia, do ohníčka hľädia —
do ohníčka hľädia, slovka nepovedia.
Už plamenček malý, — už len blysk slabušký
na nich sťa na hroboch svätojanské mušky;
už i ten plamenček pomalu shasína —
už temno, už ticho, jak v stred cintorína.
A kdesi čo zvolá, ako nadzemská moc:
„Jánošík lapený! — Šuhajci, dobrá noc!"

Zahučaly hory, zahučaly doly —
zanôtili chlapci: „Boly časy, boly;
Boly časy, boly, ale sa minuly —
po malíčkej chvíli minieme sa i my!
Keď sa my minieme, minie sa krajina,
ako by odlomil vŕštek s rozmarína;
keď sa my minieme, minie sa celý svet,
ako by odpadol s červenej ruže kvet."

II.

Padá rosa, padá za bieleho rána,
plačúci paholček ovečky zaháňa:
Dolu ovce, dolu, dolu dolinami,
veď už viac Jánošík nepôjde za vami!
Dolu kozy, dolu s tej vysokej skaly,
veď vám už tí páni Janíčka zlapali!
Zlapali, zlapali sťa vtáčka na lepe,
keď valašku zamkli sedem dvermi v sklepe.
A jeho obstali i shora i sdola,
sťa tie čierne vrany bieleho sokola. —

Jánošík za stolom vínečko popíja —
a pohon zo štýr strán biely dom dobíja.
Jánošík, junošík, obzriže sa hore:
už je kolo teba drábov celé more, —
more široké, more a ty malý kameň:
„Poddaj sa, Jánošík, veď ti je už ameň!" —
A čo by vás, Nemcov, bolo za tri svety,
to ste Janíčkovi iba pod pol päty.
A čo by ste s neba, ako dážď padali,
to ste Janíčkovi len pod palček malý!

U dverí sekery, v oblokoch pištole:
„Hej, veru neujdeš, pekný náš sokole!"
A čo by ste strely búrkou doň sypali:
ešte pre Janíčka guľku neuliali.
Čo ťať doň budete, ako v hore do pňä,
košelečka jeho krvou nezamokne.

Jánošík si ešte popíja pomaly —
a pohon sa naňho dvermi dnuká valí:

„Chyťte ho!" — No len, no! sadkajte si málo
ešte mi tu kvapka vínečka zostalo!
„Chyťte ho!" — Ktože to? ty Gajdošík zradný?!
Ty zradca? — teda ty samý prvý padni!
A tu jedným chmatom oddrapí roh stola:
zafundží — a zradný Gajdošík mrtvola.
Janík zpoza stola ani len nevstáva
a tí dnu naň kypia, ako divá riava:
„Nebojte sa chlapci! Smelo sa doňho len!
Však nás je tu tisíc, a on je len jeden!"
Tak tedy? — dobre, no! — zahrajú v ňom žily:
Hrmien bôh! koľko vás ide do pol kyly?!:
Jednu rúčku v pravo, druhú vystre v ľavo:
a už drábi ležia, ako v báni drevo.
I bol by už Janík na svobode býval,
keby sa na neho zlý duch nebol díval.
No, baba, babečka zavreští s pripecka:
„Podsypte mu hrachu, budete bez strachu!"
Nasypali hrachu pod jelenie nôžky:
hneď mu dali na ne centové ostrôžky.
Ale sa Jánošík sotva popohýna,
už mu putá spŕchnu sťa dáka škrupina:
Hoj, tisíc prabohov! vy galgani spilí —
zjete si to hneďky, čo ste s' navarili;
Iba raz zpakrukou dokola zatočí,
už siedmim lapajom stĺpkom stoja oči;
len raz sa činčierom dokola zaženie,
už to všetko leží sťa zbité osenie. —
Darmo doň rúbali, darmo doň strieľali,
darmo, predarmíčko jak do žuloskaly.

Na zříceninách Lietavy.

Na zříceninách Trenčína.

Vršatec.

Hammam v Trenč. Teplici.

A bol by už Janík na svobode býval,
keby sa na neho zlý duch nebol díval.
No, baba, babečka zavreští s prípecka:
„Rúbte mu do pása, tam je jeho spása!"
Tu naraz sto pušiek doňho zahrmelo,
tu naraz sto šabieľ hromom doň udrelo;
no všetky tie šable, no všetky tie strely
nazpäť vám od neho do vrahov udrely.
Len jedna krivuľka, čo zpakruky švihla,
čarovnú mu žilku v opasku prestrihla:
„Hej, ta ste mi dali, čo ste mi dať mali!"
už junák Jánošík jak ten chlapček malý.
už mu rúčky, nôžky v putá okovali.
Bodaj teba, baba, čerti boli vzali! —
Jánošík, kapitán, bol si jak tulipán,
ale ti už svlečú ten pekný dolomán,
dolomán červený, zelenú košeľu;
jaj! beda, prebeda, veru ti podstelú.
Veru ti podstelú na britvy, požiare:
len bite, len tnite, veď vás Pán Bôh skárä!

Janíček, zbojníček, samopašné dieťa!
Kebys' bol nezbíjal, nemučili by ťa.
„Zbíjal som ja, zbíjal, boj za pravdu bíjal,
čiernu krv tyranov trávniček popíjal;
zbíjal som ja, zbíjal sedem ročkov v lete:
a vy že od kedy ten biedny ľud drete?!"
Jánošík, junošík, máš ty zlata mnoho,
povedz nám, kde ho máš? — „Čo koho do toho?
Kde ho mám, tam ho mám, v tajných sieňach Tatry,
však si ho ten najde, komu ono patrí.
Nebolo to moje, nebude to vaše —
len toho, čo šabľu za pravdu opáše!" —
Jánošík, junošík, máš veľké poklady:
vymeňže si, vymeň ten svoj život mladý!
„Vymeniť? — a načo? vy psohlavci vzteklí!
Nie! — teraz ma zjedzte, keď ste ma upiekli!"

Dolu ovce, dolu, dolu dolinami,
veď už viac Jánošík nepôjde za vami;
dolu kozy, dolu s tej vysokej skaly,
veď vám už pre Janka stužku usúkali.

III.

Noc je. Spí čierno mesto sťa ten tyran starý —
spí, spí, no strach jak mura sedí mu na tvári,
hriechy dňa všetky v tmavom ukryté závoji;
len jedna veža nad ním sťa žaloba stojí.
Stojí, strmie výš a výš hor' v temnú oblohu,
zdá sa čiahať až hore k nohám Pánu Bohu.
I to celé okolie v smrtnom spánku leží;
len jedna duša bdeje kdesi v čiernej veži.
Spi, snívaj, ľud nevoľný — môžeš si spať zticha:
však jeden tu za všetkých v ťažkých putách vzdychá.
A kto tie vzdychy číta, kto tie bôle slúcha?
Všetko, všetko zaspalo — dokola noc hluchá.
Čo to? či to lúč dáka, či to vtáča bielo
na okno čiernej veže tíško doletelo?
Či to anjel poslaný s palmami pokoja?
Či prišla, mŕtvy ľud môj, k nemu duša tvoja?

Janíčko, Janíčko, ty moje srdiečko —
ohlás sa, kdeže si, nesiem ti perečko!
Nesiem ti perečko v svojej pravej rúčke:
jaj beda, prebeda, už sme na rozlúčke!
Jedna cesta hore, druhá cesta dole:
kdeže sa sídeme, biely môj sokole?

I púšťa dnu okienkom kvietky ľaliové,
I načúva schýlená, čo jej milý povie.

A sotva sa tie kvety v čiernej tme ztratily,
už hlas známy zastená z hĺbky tej mohyly:
„S Bohom!" — A deva „S Bohom!" vzdychne jak ozvena
a ako kvet podťatý padá na kolená.
Tým slovom dolu padá, tým i hore vstáva,
v tom slove jej časný hrob — i jej večná sláva:
S Bohom! na dnes dobrú noc! Tam s dvoch koncov zeme
na ráno si, milý môj, dobrý deň povieme.
S Bohom! na dnes dobrú noc! „Bôh si dá i tebe!"
I zrazu sa vychytí jak duša do nebe.
Letí, letí, ulieta sťa dáka bohyňa
a za ňou sa ozýva pieseň labutina:

Dunaju, Dunaju, milý môj šuhaju,
počkaj len máličko, veď za mnou volajú.
Počkaj milý, počkaj aspoň len trošíčku,
že sa ešte obzrem na svoju mamičku!
Moja mať, moja mať! čože máš slzy liať:
na to si ma mala, aby s' ma vydala.
Mala si ma, mala, ale s' nesnívala,
komu si ma, komu, mamička, chovala!

Ty si ma chovala bielemu sokolu,
a on ma zanechal na širokom poľu;

na širokom poľu vybral si ženičku,
vybral si on inú — čiernu šibeničku.
Žeň sa ty len, milý, keď ti taká vôľa,
však som si ja našla iného sokola, —
ženi sa len, ženi ešte tej jaseni,
veď za to nezvädne venček môj zelený.
Nezvädne, nezvädne, ani neopadne:
zasadím si ho ja v tom Dunaji na dne.

Mati moja, mati! čože máš plakati?
Veď mne tam nebude ťažko privykati.
Keď sa mi môj milý sladko prihovorí —
zabudnem ja ľahko na tie vaše dvory;
keď ma raz objímu jeho prajné rúčky —
zabudnem ja ľahko na ten svet celučký;
a keď on poľúbi moje biele líčko —
zabudnem, zabudnem na teba, mamičko! —

Dunaju, Dunaju, švarný môj šuhaju,
počkaj len máličko, veď za mnou volajú.
Sestričky, družičky, ostávejte zdravy,
už mi snímať idú zlatú partu s hlavy.
Tie dunajské vlnky pekne krásne nôťa —
tie mi tam vypletú stužočku z vrkoča;
tie dunajské rybky keď sa o mne zvedia,
tie mňa, svoju paniu, od ľúbosti zjedia.

Dunaju, Dunaju, ľúby môj šuhaju,
počkajže len ešte, veď za mnou volajú.
Ostávajte zdravy, vy domové prahy —
nekročia viac cez vás moje biele nohy;
ostávajte zdravy, vy domové kľučky —
nebudú viac na vás moje biele rúčky.
Ej, má môj milený inakšie kaštiele,
kde si budú chodit moje nôžky biele;
budú sa prechodiť zo dvora do dvora:
od Váhu, od Hrona do Čierneho mora.

V tom za horu zapadla jak hviezda letiaca;
nikto jej viac nevidel krem toho mesiaca,
len on, chudák, čo o tom nepovie nikomu,
samotný ju sprevodil do nového domu.
Nikto o nej viac nečul — len tie bralá lesné,
tie sa ešte tam lúčia s ohlasom jej piesne:

Otvárajte bránu peknú, maľovanú,
že si ja nezlámem venček z majoránu.
Mladý zať, mladý zať, snímajže ma rúče,
že si ti neztratím od pokladu kľúče. —

JÁN BOTTO je jednou z tých vzácnych postáv našej literatúry, na ktorých zakladá sa dobrá povesť slovenskej poesie. Narodil sa 27. januára 1829 na Vyšnom Skálniku v Malom Honte, na Rimavskej doline, v roľníckej rodine, ktorej členovia boli napospol obdarení, duchovne rozvití ľudia. Do škôl chodil v blízkych Ožďanoch, potom v Levoči. Pavel J. Šafárik, ktorý študoval v prvom a druhom desaťletí XIX. stoletia, pozdejšie s ošklivosťou hovorieval o uhorských školách pre ich „divokú nekázeň a surového protislovanského ducha"; národné povedomie u Šafárika prebudilo sa tak, že v Kežmarku zvláštnou náhodou dostal sa k spisom Jozefa Jungmanna a Boh. Tablica. O tridsať rokov, keď už Botto chodil do školy, nebolo lepšie; ešte zhoršilo sa, podľa toho, ako vzmáhaly sa maďarisačné snahy, Levoča však od druhej polovice tridsiatych rokov bola príťažlivá pre mladých Slovákov; tu účinkovali ako professori Michal Hlaváček a Pavel Tomašek; roku 1844 do Levoče prešla slovenská mládež i z Prešporka, keď tam Ľudovítovi Štúrovi zakázali po slovensky učiť.

Botto Levoči ďakoval svoje národné prebudenie. Po príchode prešporských vysťahovalcov slovenská mládež tu veľmi vážne, až prísne pripravovala sa pre život. Spravovať ju, v usrozumení s prof. Hlaváčkom a s predstavenstvom levočských škôl, Slováci vystrojili Jána Francisciho, ktorý v Prešporku už bol zavŕšil svoje štúdia. Mládež duchovne kŕmila sa Hollým, Kollárom, Šafárikom. V schôdzkach Slovenského Ústavu zo starších študentov kto čo najlepšie vedel, to prednášal ostatným; pritom šuhajci hľadeli vynikať i prísnymi mravy. Bude treba zistiť, kedy Botto prišiel z Oždian do Levoče; tak sa zdá, že už po prešporských vysťahovalcoch, asi v jaseni 1844. Roku 1846, pod menom Janka Maginhradského, už vynikal v takzvaných zábavníkoch levočských, („Život", „Holubica", „Považja"), do ktorých mládež vpisovala i svoje literárne pokusy i sbierky prostonárodnej slovesnosti slovenskej. Pavel Dobšinský, tiež levočský žiak z tejto doby a potom v živote azda najdôvernejší priateľ nášho básnika, zaznačil, že hneď vtedy radi rečnievali Bottovu báseň Tajný šuhaj.

Techniku študovať Ján Botto roku 1848 išiel do Pešti. Rigorosa poskladal si roku 1852 a po dvojročnej praxi (1854) dostal inženiersky diplom. Už roku 1853, i pozdejšie robil v Turci pri kommassáciach u inženiera Fr. Fillu, horlivého národovca slovenského. Skoro

dostal sa za urbariálneho inženiera na komorské panstvá a býval v Baňskej Štiavnici, od roku 1870 v Baňskej Bystrici.

Hotovým básnikom Botto bol už na školských laviciach, v Levoči. Je mystický a ľúbí allegoriu, no povie len niekoľko slov, už cítiť dych poesie. O básni Báj Maginhradu Sládkovič napísal, že „potomstvo bude ju študovať v spôsobe klassikov dôstojnom." Z jeho najcharakteristickejších básní niektoré už v Levoči boly hotové, sú zapísané v „zábavníkoch" levočských. Pri Piesňach vojenských v pražskom vydaní Spevov roku 1880 básnik poznačil, že sú z rokov 1848—50; proti tomu Dobšinský (Slov. Pohľ. 1883, str. 469) však svedčil: „Ale veru tieto už v zábavníku Holubici roku 1847 dňa 23. februára odpísané sú, a to tak, jak vydal ich Viktorin v Lipe III." O Smrti Jánošíkovej tiež sám vraví, že pokúsil sa „sostaviť tento obraz ešte roku 1847."

Táto báseň získala pôvodcovi najviac uznania. V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch vo vzdelávacich spolkoch slovenskej mládeže a pri rozličných verejných príležitostiach bývala často prednášaná — ak nie celá, čiastky z nej. Kritika vytýkala Bottovi, že napísal len smrť Jánošíka, predstavuje ho už len chyteného, a mohol „darovať národu epos". Ale výčitka je sotva spravedlivá; kritika nemôže predpisovať, kto čo mal napísať. A u Bottu i Jánošík v žalári je temer celý Jánošík. Keď ešte neznal o takej výčitke, básnik náš poznamenal: „O historii Jánošíkovej dozvedol som sa síce len roku 1866 (keď jeho báseň už bola vytlačená); ale čože bych bol mal z nej, kebych ju bol dostal i skôr? Nechcel som životopis písať toho „priestupníka" vo Sv. Mikuláši odsúdeného a odpraveného, ale chcel som maľovať junáka slobody v ústach slovenského ľudu žijúceho, ktorý rástol v duši jeho po celú päťstoročnú epochu poroby a ktorému onen azda iba meno, i to len zčiastky dať mohol." O elegičnosti básne hovoriť zas je omyl; Bottov Jánošík ani pred šibenicou nie je elegický. Apostrofujúc svobodu, Jánošík hovorí:

> Preto, že som ťa schytil, keď ťa psi trhali
> i vyniesol omdletú medzi Tatier skaly —
> preto mrieť?!

a to je sotva elegické. Lyrické časti básne sú vzácne i pre svoju príbuznosť s prostonárodnou poesiou slovenskou. „Poet — hovorí Svetozár Hurban o tejto stránke Smrti ánošíkove — položil hlavu svoju na prse svojho ľudu a tak načúval tlkot jeho srdca... Z úst ľudu sobral najzvučnejšie slová, z hrdla spevavého ľudu najsladšie tóny"...

Botto zostal neženatým. Umrel v Baňskej Bystrici 28. apríla 1881 — ešte len 52-ročný.

Jasoslav Vlček: Dejiny literatúry slovenskej, str. 117—119, 215—218. — Andrej Sládkovič: Báj Maginhradu, P. B. Vedomosti 1862, č. 37. — Svetozár Hurban. Spevy Jána Bottu, Národnie Noviny 1880, čísla 59—63. — M. I. Sokolov: Stichotvorenija Jana Botto, Sbornik statej po slavjanoviedeniju sostavľennyj i izdannyj učenikami V. I. Lamanskago 1883, str. 402—420.

DR. S. TŮMA:

VZHŮRU NA SLOVENSKO!

Turistická črta.

Rozhodneme-li se podniknouti cestu na Slovensko — a ubezpečuji každého, že toho nebude litovati — nutno uvědomiti si v prvé řadě, že Slovensko jest mnohem rozlehlejší než Čechy, a že tedy právě tak, jako jest nemožno shlédnouti v době jednoho týdne zajímavostí země České, její hory, hrady, lázně a města, právě tak jest nesplnitelným úmysl, shlédnouti za několik dní celé Slovensko, které jest krajinářsky ještě mnohem a mnohem poutavější než-li naše milá domovina. Co je tam nejrůznějších a návštěvy hodných vrchů a horstev,

divokých řek, hlubokých údolí, romantických soutěsek a skal, jezer, vodopádů, jeskyň, hradů, zámků, kaštelů, zřícenin, zajímavých dědin i měst, což vše každou chvíli mění scenerii, a v této zase nejrůznější kroje lidové a zpěvný, bratrský lid!

Radím proto každému, chce-li Slovensko poznati a turisticky je využitkovati, aby rozdělil si zajímavý ten kraj na několik cest a probral na poprve tu, která jest nejbližší, kde cestování nejsnadnější (také nejlacinější) a kde i západoslovanské nářečí nebude činiti žádných potíží, jsouc nám nejpříbuznější: míním dolní Pováží, odkud možno na konec učiniti zájezd do Tater a probrati jednu jich část.

Další postup bude u každého asi podobný, jako byl u mne: neveliká, nenákladná a přece krásná cesta tato, vzbudí zájem o další kraje Slovenské i o poměry na Slovensku, takže při své cestě příští přijdeme na Slovensko již mnohém informovanější, zajímajíce se též o kulturní, národní a socialní poměry bratrské haluze slovenské, i majíce pro tento kraj již určité znalosti turistické, což vše zase cestu nám jen zpříjemní a značně zvýší její vnitřní hodnotu. Tak projdeme příští túrou horní Pováží a města i kraje středoslovenské s novou partií Tater, abychom na cestě třetí dobrali zbývající partie Tatranské a župy východoslovenské, i zajeli při zpáteční cestě do Pešti, která sama sebou stojí za návštěvu pro svoji krásnou polohu, upomínající velmi mnoho na naši královskou Prahu. —

Předpokládaje, že každý řádný turista seznámí se již napřed s krajem, kterým hodlá cestovati, doporučuji pro povšechnou orientaci výborný i laciný spis Kálalův: „Slovensko a Slováci“ (Matice Lidu), k podrobnější pak informaci radím vřele, prostudovati první díl spisu R. Pokorného: „Potulky po Slovensku“, jenž probírá partie Slovenska od Prešporka přes Trenčín a Žilinu až do Sv. Martina.

S sebou na cestu vezmeme stručného ukazatele: „Vzhůru na Slovensko“ od S. Klímy (vydal K. Č. T. za 20 hal.) pak patřičné výňatky z jízdního řádu (malý Oest. Kursbuch tratě Vídeň-Prešporok str. 500. a 900., Prešporok-Žilina 508. a 516., i trať Košicko-Bohumínskou 480. s odbočkami); pro některé partie jest dobře míti ssebou mapy speciálky, jež doporučuji obzvláště studujícím, kteří mohou dostati mapy ty za peníz levnější prostřednictvím svého ústavu. Také mapa generál. štábu (1:300.000) oddíl „Olomouc“ stačí k první orientaci. Pro Tatry existuje výtečný průvodce ze sbírky Griebenovy „Die hohe Tatra“ od Dra Otto, 3 Mk. (z něhož jiné knihy buď čerpají buď překládají) a téhož autora krásná i praktická mapa Tater: „A magas Tátra“ (2. Mk.), která vyšla i ve vydání německém. Česká kniha: „Moravským Valašskem na Slovensko a Tatry“ od A. Bayera.

Jako legitimaci vezmeme s sebou domovský list.

Nějakého zvláštního úboru cestovního není třeba pro tu cestu (i velikou většinu partií v Tatrách spravíš v obyčejném šatu); přes to šat turistický s krátkýma kalhotama, pevnou šněrovací botkou, turist. vak a lehký havelok

s dobrou holí jsou neocenitelny nejen pro pohodlí, které skýtají, ale i proto, že tě na první pohled legitimují co turistu.

Fotografům-amaterům sděluji, že až na řídké výjimky lze fotografovati v Uhrách kdekoliv a cokoliv; nutno však míti dostatečnou zásobu desek neb filmů, jelikož možno tyto dostati pouze na málo místech, a i tu ještě v kvalitě a čerstvosti velice pochybné. Máme-li cestovní program předem promyšlený, jest nejlépe poslati zásoby na svoji adresu do určitého místa „poste restante“ (recepis co legitimaci!) a exponovaný materiál v témže balíčku poslati zase přímo domů. Ostatně možno doporučiti tento způsob i ostatním turistům pro zásoby prádla atd., hodlají-li zdržeti se delší dobu na cestě.

Pokud jízdy železnicí se týče, spravím ji zpravidla ve třídě třetí, ač nelze popříti, že leckdy jsem se dostal do společnosti nikoliv nejpříjemnější; proto radí někteří jezditi jen v II. třídě, jíž také musíme použíti při rychlících (jen I. a II. třídu), vyjímaje trať Košice-Bohumín, kde existuje III. tř. rychlíková, obmezená, jako u nás, pro jízdy přes 100 km.

Povozy, pokud jich musíme užíti, mají vyměřené taxy pro 3 osoby (vesměs polokrytý kočár s párem koní). Proto také, jakož i z té příčiny, že pokoj s dvěma postelemi vystačí pro osoby tři, cestuje se tu nejlevněji v společnosti tříčlenné.

Cesta povede nás krajem ryze slovenským; dohovoříme se tedy s lidem všude snadno. Avšak v hotelích a restauracích, jež jsou skoro šmahem v rukách židovských, restauratéři a sklepníci buď nechtějí neb neumí obsloužiti Vás česky neb slovensky (čili jak oni říkají „slawisch“), což pochopitelno, jelikož čeští turisté začínají teprve v posledních letech obraceti kroky své také na Slovensko.

V této věci může důstojné a cílevědomé vystoupení české turistiky mnoho zmoci: pozdravme všude česky neb slovensky, zapišme se do knih i lístků ohlašovacích česky a stejně česky požádejme obsluhu; jsem jist, že již to postačí, by na frekventovanějších místech snažili se pro příště vyjíti nám vstříc, neboť dle výsledku této snahy zařídí se jistě též směr českých turistů po Slovensku a po Tatrách. Kde prozatím nejsou dle toho zařízeni, vyjdeme všude s troškou němčiny, neboť učiniti tak maďarsky, co by bylo jak taktnější, tak političtější, jest skoro nemožno při řeči tak odchylné a složité, jako jest maďarština.

Na dvě věci upozornil bych ještě rád českého turistu, o kterých tento, jak jsem leckdy pozoroval, zapřádá s oblibou rozhovor, ne vždycky místně a včasně.

První jest otázka rozluky spisovného jazyka česko-slovenského, kteroužto událost stále ještě vytýkáme Slovákům za hroznou chybu, a tím je pochopitelně dráždíme. Koho nepřesvědčily vývody J. Vlčkovy ve sborníku „Slovensko“ (vydala Umělecká Beseda 1891), že rozluka ta, přivoděná Štúrem v r. 1849, byla provedená po bedlivé úvaze jako jediný možný prostředek, předejíti pomaďarštění Slováků, ten nezaváděj alespoň rozhovor na tuto bolestnou záležitost. Snad také brzy přesvědčíš se, když po druhé, po třetí zavítáš na Slovensko až do jeho stolic východních, jak by bylo nemoudré, chtíti vzdělávati

východní Slováky s 45 proc. analfabetů knihou českou, přece jen od nářečí jejich značněji odchylnou, když vniká mezi ně tak těžko i tisk slovenský. Ostatně jsem přesvědčen, kdyby rozluku tu nebyl provedl Štúr z příčin národních, že by byla vláda maďarská provedla totéž již několikráte z příčin politických, aby na základě domnělé základní odchylnosti samostatnosti nářečí slovenského vyvolala zásadní a — jak to u Slovanů již obvyklo — zarytý spor mezi Slováky a Čechy i vydupala tak v lůně Slováků samém buď slabší buď silnější stranu maďaro-filskou (oč konečně vláda pešťská stále ještě usiluje), kdežto za dnešního stavu přece jen Slováci cítí — právě tak, jako my — že, přes to, že odloučeni jsme od sebe závorami politickými, přece jen jsme národ jeden a jedna krev.

Druhá věc jest přílišné horování a kritisování poměrů tamních, poměrů, které jsou na Slovensku pokud se týče politiky, církví, sociálních poměrů i zřízení obecního, župního a státního tak složity a od našich odchylny, že není možno je na první ráz prohlédnouti; také prozíravý Slovák ani nedá se o těchto věcech ve veřejnosti neb nahodilé společnosti s tebou do řeči za poměrů, kdy každý projev stíhá se od maďarských úřadů jako vlastizrada, panslavismus a státu nebezpečná agitace.

Pro přítomný čas postačí — dle mého soudu — pakli na své cestě s obyvatelstvem vlídně promluvíme, vyložíme mu na jeho dotazy že jsme z Čech, z Prahy (více jeho zeměpisné vědomosti nenaplnejme) a vzbudíme v něm vědomí, že existuje probudilý národ český, který mluví stejnou skoro řečí jako je slovenčina, a který se zajímá o své bratry Slováky i s nimi cítí v jich útrapách. Tolik na uváženou některým nadšencům, aby snad nepoškodili více slovenskou věc, než jí prospěli v době, kdy vláda maďarská ráda by namluvila světu, že dnešní nespokojenost Slováků i druhých nemaďarských národností jest vyvolávána cizími agitátory a vlivy zahraničnými (a zahraničím jest v Uhrách také Cislajtanie). Nechci však zmínkou tou vyvolati druhé extremní mínění, že záhodno neb prospěšno, aby český turista byl na své cestě Slovenskem nějakým bázlivým tichošlápkem neb vypočítavým opatrníkem.

*

Nejrychleji dostaneme se na Slovensko a k začátku naší cesty přes Vídeň. Odtud také začíná tento rozvrh první túry, v němž číslice římské značí jednotlivé dny cestovní, číslice arabské jednotlivé body cestovní. Poznámky u jednotlivých partií týkají se jen nejdůležitějších věcí, jak v pouhém rozvrhu turistickém není ani jinak možno; ostatní dá dobrému turistovi jeho instinkt sám. Třebas nebude možno pro různé okolnosti a překážky dodržeti vždy do puntíku rozvrh ten, jest přece při dobrém počasí a dobré vůli proveditelný tak, jak jest načrtnut; horlivému turistovi jest samozřejmě jenom pomůckou pro sestavení vlastního plánu.

I. Vídeň-Trnava.

1. *Z Vídně* odjedeme buď parníkem, buď dráhou:

a) Parníkem (Oest. Kursbuch str. 900) z nábřeží Weissgärber v 7·00 hod. do *Děvína* (maď. Dévény, něm. Theben). příjezd 9·30 (obyčejně zpoždění).

Výstup a prohlídka zřícenin, na jichž temeni ční t. zv. milleniový sloup se sochou Arpádovou, postavený r. 1897 na paměť 1000letého trvání říše Uherské. (Fot. amat.: nejhezčí pohled s Dunaje neb druhého břehu Moravy). Komu postačí pouhý pohled na malebný Děvín, může jeti parníkem až do Prešporku; radím však prohlídku zajímavých zřícenin, po níž pěšky do Prešporku 11 km.

b) Drahou ze státního nádraží (trať č. 334 a 500), v 6·45 do Děvínské Nové Vsi (maď. Dévény-Ujfalu) přij. 8·28. Po silnici přes Děv. Novou Ves (enclava charvatská) k řece Moravě a podél ní do Děvína 5 km. Při větším zpozdění parníku jedeme tímto dále, jinak pěšky do Prešporku.

2. *Prešporok* (maď. Pozsony, i Slováci podnes používají názvu Požuň) bývalá Břetislava, na levém břehu Dunaje; 70.000 obyvatel, 1/2 Němců, 1/3 Maďarů, 1/6 Slováků; odtud na sever již samí Slováci. Hrad, kathedrála sv. Martina, řada kostelů a ústavů. (Fot. amat.: parníčkem přes Dunaj do stromovky a po mostě zpět.) Večer *6·48* (trať 508) odjezd do Trnavy (maď. Nagy Szombat); po levici vinorodá úbočí Malých Karpat se slovenskými městečky Modrá, Pezinok a Sv. Júr. Příjezd do Trnavy *8·24* (nocujeme hôtel Polnitzky, hned u vchodu do města.)

II. Trnava-Nové Mesto n. V.

3. *Trnava.* Kathedrála. Kostel garnisonní (dříve universitní), kostel jezovitů, kostelík Františkánů (jediný se slov. bohoslužbou, ač obyvatelstvo, až na židy, slovenské), městská věž atd. Zařiďte si, abyste sem přišli v neděli neb svátek! Tady i v Pišťanech nejnádhernější kroje.

4. Odtud rychlíkem (trať 508 a 516) v 10·04 do Pišťan. Z mezistanice Leopoldova (Lipótvár), za níž na druhém břehu Váhu městečko Hlohovec čili Frašták, lokální dráha do *Nitry,* bývalého sídla Svatoplukova a sídelního místa bývalého samostatného knížectví Nitranského. Nad městem vrch Zohor s milleniovým pomníkem. Odbočka ta zabéře však celý den. Nedoporučuji.

5. *Pišťany* (maď. Pöstyén) přij. 10·55, světoznámé lázně sirné a bahenní na řece Váhu. Od nádraží pěšky přes dědinu až do rayonu lázeňského, přes park a most na ostrov ve Váhu, kde vlastní „kúpele". Prohlídka lázní před odpol. otevřením kolem poledne; ohlaste se ředit. kanceláři (u Kurhôtelu) neb u českého lázeň. lékaře Dr. Kučery.

6. Z Pišťan dráhou (trať 516) v 4·16 do Čachtic-Sv. Kříže (Csejte-Sz. Kereszt) přij. 4·38. Pěšky hodinu do Čachtic (hražený kostel) odkud půl hodiny stoupání ku zříceninám *hradu Čachtického.* Zpět do Čachtic a po silnici (slovensky: „hradská"; pěšina slov. „chodník") 5 km.

7. *do Nového Mesta nad Váhom.* Zde nocujeme. Hražený katol. kostel s ozdobným vnitřkem!

Odtud neb z Pišťan (po 12 km.) neb z mezistanice Pobedim (as 7 km.) přes kaštel Luka

8. na *hrad Temätín* (Temetvény) vysoko v horách Hlohoveckých. Neznám osobně; hodilo by se pro toho, kdo by chtěl zdržeti se v Pišťanech přes noc, i mohl by pak příští III. den prodělati partie 8., 6. a 7.

III. Nové Mesto n. V.-Trenčín.

9. Z N. Mesta n. V. časně ráno po silnici na sever a povozem přes Váh do *Beckova* 5 km., rodiště dra Miloslava Hurbana a na zajímavé zříceniny hradu Beckova; zpět přes Váh a dále k severu na zastávku Bohuslavice (4 km.), odkud vlakem v 9·33 (trať 516) kolem Trenčína do Teplé-Tr. Teplice (Hölak-Tr. Teplitz) příjezd 10·22. Ze stanice vede nově vystavená lokálka.

10. do známých lázní *Trenčanské Teplice* (přírodní horké sirné prameny). Ihned prohlédneme nejteplejší z nich „Sina" a přistavenou k němu budovu ve slohu maurském „Hammam" (stačí ohlášení u „bademajstra" v Sině). Český lázeňský lékař Dr. Vobr. Čeští turisté zavítávají obyčejně do hôtelu Matějkova „Pannonia". Park lázeňský, kursalon, procházka parkem až k zadní restauraci „Baračka", za níž údolí Míšeňky s „Žihaným vrchem" v pozadí. Odpoledne hudba (i cigánská) na lázeňském náměstí. Buď vrátíme se na nádraží v Teplé a odtud vlakem (trať 516) v 5·45 do Trenčína (příjezd 5·57), buď povozem

11. dáme se dovésti (6 K) *do Trenčína*, kde zbytku dne prožijeme k prohlídce rozsáhlých zřícenin Trenčanského zámku. Z náměstí po schodech ku starobylému gotickému farnímu chrámu, pak výše k první hlásce, za níž bydlí skromný strážce ruiny i průvodce. Vyjdete až na věž! Při západu slunce skvostná podívaná. Nocujeme v hôtelu Erzsébet (blízko nádraží).

IV. Trenčín-Považská Bystrica.

Časně ráno *4·44* z Trenčína (trať 516) vlakem do Ilavy, příjezd *5·27* (v bývalém templářském zámku nyní státní věznice), odkud

12. převozem přes dvě ramena Váhu do *Prusky* (4 km.); františkánský klášter, zámek hraběte Königsecka. Odtud po stoupající cestě až do vesnice Podhradí (6 km.), nad níž

13. vypínají se na ostrých skalách zajímavé zříceniny *hradu Vršatce* (Oroszlánkö, něm. Löwenstein), pěkný rozhled,

14. obzvláště s vrcholu *Chmelové*, kam pěkná pěšina (926 m.; řeka Váh jen 250 m.). Pod vrcholem bouda turistická pro nocování, chce-li kdo odtud pozorovati východ slunce (klíč v Podhradí). Zpět do Podhradí a přes Červený Kamen (Vöröskö) do Lednic (8 km.), kde

15. nedaleko zřícenina *Lednického zámku*. Dále po silnici 8 km. do Rovně (zámek), přes Horenice na přívoz přes Váh a přes Beluš na stanici Beluš (Bellus), odtud vlakem (trať 516) v *6·47* do

16. *Povážské Bystrice* (Vágbesztercze), příjezd *7·26*, kde nocujeme. Pro tento den třeba míti sebou speciálku 9.XVIII. (Wisowitz und Bellus). Zaspí-li někdo v Trenčíně ranní vlak, spraví, je-li dobrý chodec, event. s vynecháním č. 14. dnešní túru i vlakem v 10·08 z Trenčína do Illavy v 10·52. Po případě dejte se dovézti povozem v 6·00 do Teplé, odtud v 7·06 (trať 520) vlakem na Vlárský průsmyk v 7·42. Odtud pěkný výstup na Vršatec podél Vlárky, přes Sidonii až k myslivně, od níž značená cesta až na Vršatec.

Kaštil v Povážském Podhradí.

Soutěska Maninská.

Sulovské skály.

Sulovské skály.

V. Považská Bystrica-Žilina.

Potřebná speciálka 9/XIX. (Sillein und Waag-Bistritz.) Ostrý den!!

Z Pov. Bystřice vlakem (trať 516) v 6·23 do Považské Teplé (maď. Vághéve) v 6·31. Přes Váh přívozem do

17. *Považského Podhradí:* na vrchu zřícenina hradu rytířského, pod vrchem v levo opuštěný kaštel zemanský, při silnici zámeček žida Poppra.

Zpět přes Váh a osadou Teplá stále proti potoku do

18. *Manínské soutěsky* mezi Velkým a Malým Manínem, přes dědinu Zaskalie druhou soutěskou do Kostelce, Vrch Teplé do Súľova. Tu romantické skály, známé pod jménem

19. *Súľovské skály.* Nejprve přes Súľov soutěskou (směrem na Jablonovou) až k mlýnu (1 km.), odtud vrátíme se zase zpět do Súľova, nad nímž severně ve skalách. těžko přístupné, sporé zříceniny

20. *hradu Roháče,* pravého to orlího hnízda (na mapě „ruine Sulov"), přes „Turejka" (mléko, chléb), odkud vás vyvedou průsmykem (692 m.; tu krásný rozhled na celé to skupení skal) přes hřeben Súľovských hor. Dolů

21. přes Podhorie na hrad *Lietavu* (přes vrcholky 507 m. a 549 m., neboť z vesnice Lietavy jest 200 m. stoupání na hrad. Z hradu buď přes Sviňu a Lehotu Plebánskou do lázní

22. *Rajecké Teplice,* kde příští den můžete odpočinouti si a vykoupati se, abyste odtud pak odpoledním vlakem (trať 488) dostali se do Žiliny; aneb z Lietavy dolů k severu na Podzámok a silnicí do stanice Lietava-Lúčka (Litva-mező) odkud vlakem (trať 488) v *8·17,* do Žiliny *8·40,* kde nocujeme (hôtel u nádraží neb ve městě „Hungaria").

VI. Žilina.

23. *Žilina* (maď. Zsolna, něm. Sillein), průmyslové město na uzlu drah. Působí tu co lékař známý dobrodinec chudého lidu nad Kysucou a horlivý hlasatel abstinence alkoholické (jeť pálenka nejnebezpečnějším nepřítelem Slováka) Dr. Ivan Hálek, syn našeho Vítězslava Hálka. Za mostem přes Váh

24. polozapadlá tvrz *Budatín* na ostrohu mezi Váhem a Kysucou, řekou to domoviny drotarů. Po včerejšku učiníme mírnou a pohodlnou túru (bez zavazadel)

25. *mezi drotary,* jichž dědiny v tomto zákoutí Slovenska jsou roztroušeny. Za Budatínem přejdeme studenou, zelenou Kysucu, dědiny Chumec, Divinka, Marček, Svedrník, Keblov, Dlhé pole, Rovné, Kotešov (speciálka 8-XIX) aneb kratčeji ze Svedrníku na Záriečí a Oblazov, převozem přes Váh na stanici (trať 516.) Kotešov (Trencsén-Kulas) v *8·03* neb Hričov (Ricsó) v *8·12* do Žiliny v *8·30,* kde podruhé přenocujeme. Kdo ještě dobře při síle a nechce ničeho vynechati na středním Považí může z Kotešova

26. učiniti odbočku do *(Velké) Bytče,* kde podivný kaštel s freskami (3 km) a jeti pak ze stanice V. Bytča-Predmier v *7·56* do Žiliny, neb od zastávky Kotěšov vylézti

27. za ³/₄ hod. na zříceniny *hradu Hričova* (na specialce 9-XIX: Ruine Podhragy), na strmé skále se vypínající.

VII. Žilina-Turč. Sv. Martin-Poprad.

Ze Žiliny vlakem (trať 400) v 7·30 do Strečna (Sztrecsény) v 7·47. Převozem přes Váh

28. na *zříceniny Strečna.* Pak po silnici proti

29. Váhu za ½ hod. k ruině *Starohradu* (Óvár) pod nímž v řece peřeje Margita a Besná Skala (speciálka 9/XX Rosenberg und Ruttka). stále po silnici na břehu Váhu, as 10 km. do stanice Vrútky (Ruttka) uzel železniční. Zbývá-li čas, obědvati v nádražní restauraci! Z Vrútek v 11·50 do nejbližší stanice na trati 574

30. Vrútky-Pešť do *Turčanského Sv. Martina,* tohoto středu duševního života Slováků. Z vlaku vidíme v levo malou dědinu Košuty, z níž pochází otec Kossutha Ludvíka, který narodiv se z rodičů slovenských, stal se pak úhlavním nepřítelem svého rodu. V Sv. Martině: museum, dom, cintor či hřbitov (tento slovenský Slavín), slovenská továrna na nábytek z ohýbaného dřeva, atd. První středu srpnovou pořádány jsou tu representační slavnosti slovenské; možno-li zařiďte svůj příjezd dle toho.

Tu také možno zakončiti tento první zájezd na Slovensko a vrátiti se, obzvláště není-li počasí vlídné, buď přes Pešť (trať 574) s event. zastávkami v Kremnici (Körmöczbánya; báně, mincovna), Štiavnici (Selmeczbánya, trať 584; báně, akademie báňská), Zvoleni (Zólyom; zámek), Baňské Bystrici (Beszterczebánya, trať 582) a z Pešti přes Prešporok (trať 500 a 900: Vacov, Vyšehrad, Ostřihom!) domů; aneb zpět do Vrútek a Žiliny, z níž zase buď přes Bohumín a Slezsko (480, 480a) buď přes Teplou (Hölak, 516) a Vlárský průsmyk (520, 310) na Luhačovice a Brno, buď původní cestou Žilina-Prešporok-Vídeň dostaneme se domů.

Máš-li však ještě alespoň dva až tři dny času a nějakou tu korunu v kapse, zajeď si do Tater. V tom případě vrať se do Vrútek ze Sv. Martina pěšky (6 km.), abys zastihl vlak v *7·02* (trať 480) do Popradu odjíždějící; v Popradu v *10·32,* nocuj v hôtel National naproti nádraží. Nezastihneš-li vlak ten, nocuj ve Vrútkách (ze Sv. Martina vlak do Vrútek v *7·56*) a časně ráno v *4·02* jeď rychlíkem (III. třída) do Popradu, kam stihneš v 6·21.

VIII. Poprad-Popradské pleso.

31. Z Popradu v 6·25 do *Tatranské Lomnice* v 7·05, krásného to zákoutí Slovenska na východním okraji Tater pod Lomnickým štítem. Projdi se parkem lázeňským, nasnídej a pak po silnici směřující na Smokovce (Tátra-Füred; něm. Schmecks) až k říčce Kolba (2½ km.); brzy za mostem cesta v pravo do lesa (Wagner-út), po níž za chvíli stihneme pravý břeh Kolby, jejž sledujeme až ku čarokrásným

32. *vodopádům Kolby.* Kolem těch až k hôtelu „Kamzík" 1303 m (tu poněkud draho), odkud zpátky po cestě Jarmayho (Jarmay-út) za ½ hod. do restaurace „Róžanky" (Rózsa-szálló) a hôtel Kohlbach 1250 m (tady poměrně lacino.)

33. Odtud dojdeme za $^{3}/_{4}$ hod. do *Smokovce* Nového i Starého (Tátra-Füred, něm. Schmecks) 1000 m, lázeňského místa na jižním úbočí Tater. Zastihneme-li omnibus, jedeme tímto dále po Klotildině cestě k Štrbskému plesu (za 2 K); ne-li, najmeme povoz k témuž účeli (za 9 K), ale vystoupíme již pod Štrbským plesem, tam, kde silnice, opouštějíc říčku Poprad, zatáčí se rázem nahoru. Odtud

34. vede nejkratší cesta k *Popradskému plesu* (Popradi-tó; něm. Popper-See), kam za hodinu dorazíme; tam noclehujeme v útulně Majláthově (restaurace) 1513 m.

IX. Popradské pleso-Štrba.

Časně z rána vyjdeme údolím Mengašovským

35. k *Žabím plesům* 1920 m za $1^{1}/_{4}$ hod., odtud výstupem nikoliv nebezpečným, ale přece jen namáhavým

36. za $2^{1}/_{4}$ hod. na *Rysy* 2503 m (Tengerszemcsúcs, něm. Meeraugenspitze, z čehož zase český překlad „Štít mořského oka"). Průvodce nepotřebujeme; neť tu i za špatného počasí tolik skupin turistů, tady obeznalých, že nezbloudíš. Ostatně viz výše zmíněnou knihu „Die hohe Tatra". Čarokrásný rozhled! Zpátky na Popradském plese jsme asi za 2 hod. a odtud za další $1^{1}/_{4}$ hodiny

37. u *Štrbského plesa* 1350 m, jež obejdeme a občerstvíme se v dolejším hôtelu „Móry" (ceny za jídlo i nocleh přiměřené), pak ozubenou dráhou (486) odjíždíme do stanice Šhrby (Csorba) tratě 480, abychom směrem na Vrútky a Žilinu vrátili se buď odpoledním neb nočním vlakem domů.

Komu by zdál se výstup na Rysy namahavým, jeď neb jdi ze Smokovců jen do Vyššího Hagi (Felsö Hagi) 10 km, tam nocuj, a druhý den vystup pohodlně na

38. *Osternu* za $2^{3}/_{4}$ hod. pěknou, znatelnou cestou (i pro těžší chodce doporučitelná partie), ač jen 1984 m. vysoká, skytá pěkný pohled. S vrcholu možno sestoupiti přímo k Popradskému plesu, avšak cesta ta strmá obzvláště v horních partiích. Proto vrať se raději zpět a jsi-li dobrý chodec, dojdeš odpůldne na Popradské pleso a odtud na Štrbské pleso k večernímu vlaku; jsi-li unaven dodělej partii pouze na Štrbské pleso. Kdo chceš zdržeti se v Tatrách déle, můžeš konati ještě partie na Pět ples (od vodopádů Kolby), na Kriváň (od Štrbského plesa) a na Slezskou boudu a Polský hřeben (ze Smokovců), odkud možno sejíti na polskou stranu Tater až do Zakopaného. Ostatní si ponech na zájezd příští.

X. Orava.

Nebudeš-li však míti příležitosti brzy navštíviti zase tento kraj, neodjížděj ze Slovenska, abys neshlédl zámek

39. *Oravu*. Jeď na trati 480 až do Kralovan, a odtud tratí 487 do Oravského zámku (Árvaváralja). Tam v hostinci pod zámkem můžeš přenocovati, přijedeš-li tam s večera. Uvidíš a prohlédneš si hrad, jakých jistě málo na světě.

Kdo máš více času, cestuj pomaleji, vlož si dny odpočinku do programu, neb přiber něco ze zájezdu příštího, který půjde tímto asi směrem: Žilina, Těrchová, soutěska Vrátenská, Malý Kriváň, Orava, Lietava, Ružomberok, zámek Sklabina, zámek Blatnica, Mošovce, lázně Štubňanské, Kremnice, Štiavnica, Zvoleň, Báňská Bystřice, Lupča, Tisovec, Muráň, Hoľa, Bradla, jeskyně, Krásná Horka, Dobšina, Dobšinská ledová jeskyně, Králova Poprad a nová část Tater. Zbytek ostane pak pro zájezd třetí.

OSKAR JÁSZI:

SMĚR NÁRODNOSTNÍ POLITIKY UHERSKÉ.

(Dokončení.)

Co se zde událo? Správná odpověď na tuto otázku podá nám klíč k řešení problému národnostní otázky uherské a pronikne k jádru jejímu.

Vyrovnání z r. 1867 vydalo zemi v neobmezené panství tříd šlechtických. Tolik měšťáctva, že by padlo na váhu, zde nebylo: lateinerský a židovský — z převážné většiny lichvářského charakteru — kapitál dostatečně se uplatnil ve službách gentry a aristokracie. Gentry, jež byla osvobozením poddanstva a novým životem hospodářským vyrušena ze svého starého, nečinného a vegetativního způsobu žití, nedovedla se hospodářsky přizpůsobit novému zřízení a značná její část vyšla na mizinu. Tímto počíná politika pěstění šlechty s Kolomanem Tiszou, který otevřel schudlé šlechtě všechny úřady. Všechny výnosnější a pohodlnější, t. zv. elegantní panské úřady tvořily a tvoří do dneška výhradní privilej gentry.*) Zejména stolice byla vhodným místem, kde bylo lze umístiti v *sinecurách* na mizinu vyšlé a jiné k výživě nezpůsobilé elementy gentry. Tato politika pěstění nutně přivodila vývoj jisté kolektivní ideologie, která chtěla střední třídě jiné národnosti zameziti přístup k úřadům, zejména ke stolici. Boj o chléb, stará pýcha šlechtická a krvavé vzpomínky dob revolučních — zejména v Sedmihradech, kde rumunské povstání v přečetných maďarských rodinách vyžádalo svých obětí, jichž strašný osud s hrůzou vyprávělo jedno pokolení druhému —, esthetického charakteru antipathie polovzdělaných kruhů proti cizí řeči a cizímu náboženství; obchodní hluk tisku spekulujícího s těmito prameny chauvinismu: vše to přispělo k tomu, aby ideologie „společného nepřítele", „národnostního nebezpečí", „dakoromanismu" a „panslavismu" přinášela čím dále hojnějšího ovoce.

V brzku počal se jevit vliv jiné, ne méně mohutné síly, jež účinkovala v témž směru. Čím více mohutněla strana neodvislosti, čím více potírala politiku strany liberální vůči Rakousku a čím více působila, aby ustavičně stupňu-

*) Ludvík Mocsáry vypočetl, že mezi 9541 úředníky v důležitějších úřadech zaměstnaných jest jen 199 Rumunů: „mezi úředníky uvedených státních úřadů jest zaměstnáno toliko 2% slovy dvě procenta, ačkoliv Rumuni tvoří dvacet procent všeho obyvatelstva země; i ty dvě procenta zaujímají po většině místa nejnižší; nadžupana není ani jednoho." (*Několik slov o národnostní otázce.* Budapešť. 1886).

jící se nespokojenost lidu a rakouským velkoprůmyslem zničeného maloživnostnictva přesunula se z pole hospodářského a sociálního na pole otázek státoprávních, tím více potřeboval panující systém 67nický otázky národnostní, poskytovalať mu příležitost k laciným „vlasteneckým“ úspěchům, odváděla pozornost od otázek vládě nepříjemných, a nejhlavnějším argumentem pro obranu vyrovnání stalo se tvrzení, že jen za pomoci Rakouska můžeme zdolat „národnostní nebezpečí“. Teď, kdy dosáhnutí moci koalicí odkrylo ještě víc nadvládu Rakouska, jest jen přirozeno, že tisková kancelář tím černěji líčí toto „nebezpečí národnostní“.

Silný asimilační process, jejž přivodil hospodářský a politický život, rozproudivší se po vyrovnání, posiloval též tuto tendenci. Velká a důležitá byla zde především úloha, kterou hráli národnostní a židovští odrodilci, ku jichž psychologii náleží, že zastupují s hlukem zvlášť velkým a nápadnými prostředky zájmy, v jichž službu se postavili.

Tato třídně-psychologická a strannicko-politická hlediska nemohou však dostatečně vysvětlit tento proces všeobecného rázu, kterým se obíráme. Vláda, gentry, židé, ti nemohli sami tak velkých úspěchů docílit. Základní příčinu dlužno hledat ne v těchto zjevech průvodních, nýbrž v okolnosti, že všechny hospodářské, kulturní i politické síly země přesunuly se ve prospěch Maďarů — v přední řadě ovšem ve prospěch tříd historických. Místo předešlé z části národnostní neb měšťácké třídy úřednické zaujala všude šlechta aneb v šlechtické ideologii úplně utonulé měšťácké elementy. V parlamentě národnostní menšina po dlouhou dobu nedostala se vůbec k slovu. Po dobu rakouských národnostních třenic klonilo se těžiště monarchie k „jednotnému“ parlamentu uherskému. Přirozená asimilace rychle postupovala v krajích Maďary obývaných, v krajích to velmi úrodných, jež tvoří střed hospodářského života země *); města stávají se čím dále maďarštějšími **) pod vlivem maďarského obyvatelstva, hrnoucího se do měst následkem rozmachu průmyslového i obchodního, jakož i následkem vzrůstajících konsumních nároků maďarského úřednictva a laiei nerstva, a města tato velikostí i důležitostí svou předstihují v značné míře kulturní střediska národnostní. Aristokracie, dříve zcela cizí, stává se úplně maďarskou, ba v jaké míře zostřuje se otázka sociální, v téže míře hlásá svou maďarskost a zahnízďuje se ve straně neodvislosti. Velké stavby železniční a regulace vodní přivádějí skutečnou hospodářskou jednotu země. Jelikož kapitalismus má své základy v přebytcích produktů zemědělských, jest jen přirozeno, že průmysl, obchod a bankovnictví přechází z převážné většiny do rukou maďarských.***) Z osvětových institucí vyššího stupně požívají přízeň státu výlučně

*) Někteří spisovatelé kladou počet Nemaďarů, za posledních 120 let pomaďařených, na 2,700.000.

**) Městského rázu obcí, s více než 5000 obyvateli, jest 103, z nichž 80 maďarských, 8 německých, 7 slovenských, 6 srbských, 2 rumunské.

***) Živnostenská společenstva na př. třídila se r. 1897 takto: v maďarských krajích bylo jich 222, v slovenských 27, v rumunských 39; z úvěrních ústavů bylo maďarských 1220 se základním kapitálem 296,687.700 zl. a s hypotekárními pohledávkami ve výši

jen instituce maďarské, ale nehledě k tomu jsou kraje národnostní nepoměrně slabší a chudší*); uherský tisk rozvinul se měrou podivuhodnou**); kapitál mobilní stává se téměř docela maďarským a hospodářský a kulturní život celé země soustřeďuje se v Budapešti, vedle níž se každé jiné středisko národnostní ztrácí

Tato řada fakt zničila veřejnoprávně-teritoriální sny národností a stupňovala nároky revolucí vysílených tříd historických. Proto historické třídy nechtějí více zákon národnostní, a proto stává se tento víc a víc palladiem utiskovaných národností.

Naopak však týž vývoj kapitalistický a kulturní, o němž byla zde řeč, působí, že i národnosti získávají sil a brání svá práva vždy účinněji, stavíce do popředí ne již státoprávně-teritoriální, nýbrž správní a kulturní otázky. V úřadech, politice i společenském životě boykotovaná střední třída národnostní stává se vůdcem lidu národnostního, jak pod vlivem slučující síly společně snášeného útisku, tak i proto, že existence její závisí na důvěře, kterou si získá u svého lidu. Cit národní, roztrpčenost utiskovaných, zájem sebezachování hospodářsky slabých, to vše působí k sesílení a utvrzení tohoto poměru.

Zkoumáme-li blíže snahy uherských národností, seznáme, že i u nás, jako v cizině, týkají se ony *in ultima analysi* nejživotnějších zájmů lidu, jimž t. zv. „národnostní buřiči" dávají jen pregnantnější, syntetičtější výraz. Tyto snahy národnosní roztříditi lze do tří velkých skupin:

I. snahy, vztahující se k administrativním a soudním křivdám:

II. snahy, vztahující se k hospodářským křivdám lidu;

III. snahy, vztahující se ke školním a jiným kulturním křivdám lidu;

Ad I. Co se týče administrace, vlastně nejedná se zde o jednotlivé konkretní nedostatky, na př. o neúčelné, zdlouhavé a drahé účinkování správního aparátu, jak tomu je v cizině, nýbrž o c e l ý s y s t e m. O tomto systemu napsal Bela Grünwald na základě osobních zkušeností: „Vyvinul se takový system místních a osobních zájmů, jehož panství jest pro svobodu více demoralisující, hnusnější a nebezpečnější, než i absolutismus." A dnes opatrný „*Jogtudományi Közlöny*" (Právnický Věstník) opakuje tento úsudek, když píše o naší administrativě, že „v dnešní době zakládá se u nás ještě z větší části na zvůli a . . . téměř ve všech její oborech hraje protekce, vliv a „vychodění" velkou úlohu." Opravdu, každý nepředpojatý člověk musí uznat, že jest to system právní

600,115.880 zl.; slovenských ústavů bylo 191 s akc. kapitálem 15,923.100 zl. a s hypotekárními pohledávkami 40,123.800 zl.; rumunských 371 s akc. kapitálem 30,717.500 zl. a s hyp. pohl. 67,585.500 zl.; všech národnostních ústavů bylo 771 s akc. kapitálem 59,811.900 zl. a s hyp. pohl. 121,220.700 zl. Viz P. Balogh: *A népfajok Magyarországon* (národní kmeny v Uhrách), Budapešť, 1902, str. 1064, 1065.

*) Beksics dokázal z berních záznamů r. 1894, že Budapešť platí téměř tolik daní, co všechny periferie, čili všechny kraje národnostní spolu; tento poměr nezměnil se asi valně od té doby. Tato relativní chudoba národností jest hlavní příčinou, že z 11.013 posluchačů všech vyšších škol bylo 9880 Maďarů.

**) R. 1906 dopravila pošta maďarských časopisů 103,429.418 exemplářů, slovenských jen 4,715.820 exempl., rumunských 3,784.385 exemplářů.

nejistoty, násilí, třídní zpupnosti. Tato administrace je i dnes rázu feudálního a — když i ne právně, ale fakticky — zakládá se na předprávech rodu, není vykonavatelem vůle lidu, nýbrž pánem lidu, jejím jediným úkolem je vymáhání daní, udržení klidu, dodávání poslaneckých mandátů a nucení vůle lidu v směr, odpovídající třídním zájmům pánů. Vedle toho úředníci po většině neznají řeč lidu, jsou odkázáni na tlumačské služby pochybných a úplatných individuí. Lid vidí v administrativě všude téměř svého utiskovatele a nepřítele. V podstatě u administrativy jest to její mechanismus třídního panství, jež činí ji nezpůsobilou k jakémukoliv působení v duchu moderním.

Nehledě k tomu: neznalost řeči lidu rozvrátí právní pořádek i tam, kde třídní zpupnost neb zvůle méně se uplatňují, na př. u našich soudů. Jest to opravdu monstrésní myšlenka, že o nejživotnějších právních a hospodářských zájmech milionů rozhodují lidé, neznající jazyka těchto milionů! Je to strašné porušení rovnoprávnosti občanské, jež zaráží každého spravedlivě smýšlejícího člověka. Rovnost před zákonem je pro chudého člověka — víme to dobře — pouhou fikcí. V drahém a spletitém právním pořádku vyzná se jen zámožný člověk s přiměřenou odbornou pomocí. Tuto takřečeno „přirozenou" nerovnoprávnost kapitalistického právního pořádku ještě stupňuje řeči lidu neznalá administrativa a soudnictví. Tím je, že národnostní lid zbaven jest svých práv ve větší ještě míře, nežli lid maďarský. A to, že zbaven jest práv, musí ještě zaplatit on, vysokými poplatky tlumačskými.

Jest jen přirozeno, že nemaďarský sedlák vidí ve všem tom jen útisk jazykový a celý problem administrace dostává v očích jeho ráz národnostní: chtěl by úředníky z vlastní krve, kteří mluví týmž jazykem, kteří žijí s ním, znají jeho zvyky a snahy.

Ad II. Hospodářské křivdy u nemaďarského lidu jsou ve všeobecnosti tytéž jako u lidu maďarského: nízký stupeň duševní a hospodářské kultury, nízké mzdy, nedostatek průmyslu, jenž mohl by poskytnout práci nadbytečným pracovním silám zemědělským, lichvářský ráz úvěru, při extensivním zemědělství nedostatek pastvin a země, která z roku na rok méně může uživit stále se množící obyvatelstvo.

Největší zlo, tísnící sedláka maďarského, latifundium mnohem méně tísní kraje rumunské, ba směle můžeme pojmenovat Sedmihrady vlastí malých statků. Oproti tomu jest hospodářská úroveň lidu rumunského mnohem nižší než u Maďarů neb Sasů; ba právě úžasná beznáročnost jeho dopomáhá mu k vítězství nad ostatními kmeny v boji o půdu.

Příčina větší hospodářské zaostalosti rumunského a vůbec větší části nemaďarského lidu (nepočítaje Sasy a vůbec Němce) vězí v různých okolnostech. Po většině obývají méně úrodné kraje periferií, nemohlo tudíž vzniknout to větší zemědělské *surplus*, jež je základem všelikého průmyslu a obchodu. Toť příčina. že kraje národnostní jsou ještě méně průmyslové nežli kraje maďarské (z 1000 obyvatel bylo v krajích maďarských 481·54 zemědělců, kdežto v krajích slovenských 563·63, v krajích rumunských pak 633·88). Nehledě dále

ke sporné otázce přednosti malých neb velkých závodů, jest nesporno, že formou hospodářského pokroku může být jen intensivně, moderně hospodařící, na družstevních základech postavený malostatek, a ne extensivní, zadlužený, isolovaný a za věkem svým zaostalý malo- a ještě menší statek, jenž jest hospodářským typem našich krajů národnostních. Tyto dvě příčiny — k nimž druží se nesporně též útisk politický a administrativní — vyvolávají příčinu třetí, že totiž duševní kultura krajů národnostních jest na stupni mnohem nižším, což těžce ochromuje hospodářský vývoj. „Základní příčinou jeho nevědomosti — praví Ernest Éber o rumunském sedláku*) — jest, že na prvém stupni, v škole obecné nedostane se mu prvků vědomosti.“ Neposledním činitelem jest v tomto výsledku též úplný nedostatek lidově-odborné hospodářské výučby v krajích národnostních.

Všechny tyto příčiny způsobují přirozeně velké rozšíření lichvářského kapitalismu, v němž často bratrsky účastní se maďarští vlastenci i národnostní agitátoři.

Stále se stupňující nedostatek půdy ještě více zhoršuje toto smutné hospodářské položení a z toho lze si vysvětliti ono velké roztrpčení národnostního lidu, jež vyvolává nešťastná kolonisační politika maďarské vlády, která je malou a ubohou karikaturou surové, ale aspoň velkého stylu kolonisace poznaňské: vláda usídlí několik tisíc „čistokrevných“ maďarských kolonistů na erárních majetcích v kraji, kde nedostatek půdy jest beztak veliký. Můžeme si představit, jaké as city vznikají proti uherskému státu v rumunském sedlákovi, vedoucím hospodářský boj na život a na smrt. Zbytečno jest připomínat, že tyto pokusy jsou i z národního hlediska úplně bezvýsledné. Velké moře národnostní za krátko pohltí tyto umělé ostrovy maďarské.

Hospodářské křivdy lidu tímto způsobem stávají se kvasem národnostních třenic.

Ad III. Důležitější snad ještě nežli administrativní a národohospodářská stránka otázky národnostní jest stránka jazyková a školní. Neboť toto jest nejcitlivější stránkou otázky národnostní; vždyť každé bojující hnutí národnostní má svůj základ v společném jazyku, v společných tradicích, v společné kultuře. Nyní tedy, když stoupající šovinistický a nacionalistický proud otevřeně aneb potají, ale zcela zřejmě usiluje, aby zatlačil jazyk národností a místo něj zavedl nucené vyučování maďarštině ve školách lidových v míře stále větší**) (ačkoli

*) *Fajok harca* (Boj kmenů). Budapest 1905.

**) Zejména státní podporou chudých konfesionálních škol usiluje vláda novějším jedním zákonem stupňovat vyučování maďarštiny. V školním roce 1905—1906 byla situace tato: z obecných škol bylo

maďarských bez výpomocného jazyka	9788
„ s výpomocným jazykem	1954
nemaďarských (s maďarštinou; maďarsky vyučováno maďarštině, počtům, zeměpisu a dějinám, někde ještě i ústavovědě)	1665
nemaďarských (bez maďarštiny; v těchto přichází maďarština jen jako předmět učební, aneb vůbec ne)	3154

Vodopád Kolby.

Róžanka v údolí Kolby.

Budatín.

Tatra-Lomnice.

ani opatření ta nedosahují stupně surovosti pruského postupu proti Polákům a Dánům), jest přirozeno, že ve svém jazyku napadené národnosti reagují velmi citlivě na tyto snahy a že forsirovaná maďarisace konec konců vede k posilnění národnostního vědomí, zrovna tak jako pokusy násilné germanisace hrály velkou úlohu v probuzení maďarského národního vědomí. A tato citlivost a tento odpor jsou skutečně odůvodněny. Odůvodněny jsou z hlediska kollektivní psychologie bojů národnostních, v nichž pěstění a kult společného jazyka jest nejmocnější pojivou, individuální sobectví společným zájmům podřizující silou. Odůvodněny jsou však též z hlediska sociálního. Neboť forsirovaná maďarisace jest jednou z nejhlavnějších příčin smutné kulturní zaostalosti lidu národnostního. Tam totiž, kde národnostní lid žije v uzavřeném svém území, vzdálen kultury maďarské, jest každá školní maďarisace holou nemožností, neboť škola se svými 4 hodinami je zcela bezmocna vůči 20 hodinám života. Kdyby však vlastním jich jazykem, v dobrých a bezplatných státních školách (neboť úroveň konfesionálních škol národnostních je po většině praubohá) skutečně zasívali v duši dětí zárodky kulturního života a touhu po vyššího stupně osudu lidském, pak ti nejschopnější z lidí národnostních mileráde by se naučili jako druhý jazyk řeč, která vede je k vyššímu standard of life, právě tak, jako svobodné a vyšší mzdy skytající kulturní ovzduší Severní Ameriky hravě, lehce naučí angličině ty „nejprotistátnější" národnosti a kmeny.

Skutečně a v podstatě není otázkou to, zůstanou-li národnosti Slováky, Rumuny atd., aneb pomaďaří-li se. Otázkou jest, naučí-li se slovensky, rumunsky atd. to kulturní minimum, bez něhož evropská administrace a národní hospodářství jsou nemožny, aneb zůstanou-li v té barbarské nevědomosti a pověře, jež činí je vhodnou látkou pro všelikou korupci hospodářskou a pro panství politické zvůle. Národy, žijící v uzavřených řadách na své půdě, naprosto nelze obrat o jazyk jejich. Maďary z nich nenaděláme, nanejvýš udržíme je po několik ještě desítiletí v tom polobarbarství, jež je základem všeho vykořisťování.

* * *

Toto jsou — v hrubých zcela rysech — ta hospodářská, kulturní a politická zla, jež vedou k nejhlubším kořenům uherské otázky národnostní.

Dnešní stát a úřední kruhy místo nápravy těchto křivd obrací se proti těm, kdož jsou mluvčími křivd a utrpení svého lidu a jež jmenují jednoduše „vlastizrádnými buřiči", ačkoli převážná většina těchto neagituje proti celistvosti uherského státu, nýbrž proti přehmatům dnes panující třídy. Čili dnešní držitelé moci sledují proti národnostem týž postup, jako proti socialismu: novinářské pronásledování, společenský terror, tiskové processy a tresty. Ale mučeníci dodávají jen nového rozmachu každému hnutí bojujícímu. *Tribuna* uveřejňuje statistiku, z níž plyne, že v době od 22. dubna 1906 do 27. srpna 1908 projednávaly soudy 226 případů národnostního pobuřování aneb příbuzných deliktů a vyměřily obžalovaným úhrnem 181 let 3 měsíce a 6 dnů vězení a 89.087·50 korun pokuty peněžité. Tyto číslice nebudou asi přehnány,

když na př. překlad a uveřejnění známého dopisu Björnsonova v některém národnostním časopise bylo postačujícím důvodem k zavedení trestního řízení.

Jest na biledni, že celá tato politika jest škodlivá a nerozumná, neboť hatí klidný vývoj země a volný rozmach produktivních sil její. Při tom je zcela beznadějná, neboť když ohromný ruský a německý stát se svými hojnými prameny peněžnými, se svým vojskem a obrovským aparátem byrokratickým nebyly s to pohltit hrstku finského a polského lidu, jaká bláhovost jest věřit, že dnešní chudé, slabé, zaostalé Uhry budou s to asimilovat takovými násilnými prostředky polovinu téměř obyvatelstva země.

Na konec není toho ani potřebí, neboť pokojná hegemonie maďarstva dostatečně jest zajištěna jeho hospodářskou a kulturní převahou a každé násilné opatření jest jí jen na škodu.

Přes její theoretickou absurdnost a praktickou škodlivost politika tato — o tom nemůže být pochybnosti — prováděna bude i dále, neboť vládnutí řídí se všude zájmy třídy, která jest v držení moci. Feudalismus pak nemůže voliti jinou politiku národnostní nežli právě tuto.

Jen uplatnění se nových tříd, nových sil může odvrátit národnostní politiku Uher od bezvládného napodobování vzoru ruského a pruského a vésti ji za příkladem švýcarským, belgickým a severoamerickým. Přeložil K—cký.

LUDMILA MARKOVIČOVÁ:

TETIČKA TALAJKOVÁ — SLOVENSKÁ VÝŠIVKÁRKA.

Kto je to tetička Talajková?

Žena chudobného guláša (sluhu pri kravách); žena surového alkoholika, ktorá svojich pätoro detí z práce vlastných rúk vychovala, z čiastky ako nádenníčka u panstva, z čiastky ako ľudová švadlena, narábajúc ihlou, už za včas za rana a pozde do noci, pri slabom osvetlení petrolejovej lampádky.

„Psota je majster! — piše mi Talajková — Veru všetkým našim bielým hábom som neraz rubo dočárala, kým som sa opovážila vypýtať jeden ručník alebo rukávce pre nejakú gazdinu. Som sa ja mnoho naturbovala, mnoho hlavy nalámala a moje grambľavé prsty naohýbala, až som so svojmu remeslu vyučila.“

Talajková je v šeštdesiatom roku, strednej, pružnej postavy. Ťahy jej tváre sú dosiaľ pravidelné, a volakedy mohla byť i krásnou, no dobre vieme, že tvrdá práca a strádanie zanechá svoje stopy vždycky. Čierne vlasy už trošku preriedené na pútec sčesané vinú sa okolo jej jasného čela. Modré oči už hodne vybledlé okružujú husté obrvy a jej smelý pozor vyráža istú hrdosť, tak ako i ostrý ťah okolo orličieho nosa a dobrodušných úst s ohnutýma na dol kútikama, zakrývajúcima už len očné zuby. Jej príjemný zovňajšok a prostosrdečné chovanie vyzíská si priaznivý dojem na prvé zhliadnutie; pre jej statočnosť a oddanosť musí si ju uctiť, a prej veselú, žartovnú povahu obľúbiť každý.

Deti má už všetky odrastené. Dve dcéry slúžily vo Viedni a sú tam aj vydaté; tretia Anuľa tiež už vydatá, zomrela u matky — na suchoty. Staršieho syna oženila, ale ako mi píše, nedožila sa radosti z neho. V liste stojí: „Čo nás je viac, tisíc ráz mi je horšie jako mi bolo, kým som bola len s tým zlým mužom. Môj Isidorko chudátko mosí veru ťažko robiť, lebo ide zima, nemáme ništ a je nám moc treba; mosíme sa šeci trápiť. Už budeme zas šiť, len čul som mala moc starosci, ždycky variť a nosiť do poľa — keby som aspoň bola kdesi za Vaším chrbátom, len byste ma niečim štuchly, jaká som kolkorazí velice biedna . . ."

Najmladší Isidor, ružový, čiernooký chlapčok, bol svojej mamičke jedinou útechou. Starší syn býval pri rodičoch iba čez leto; už v druhom liste píše mi o tom nasledovne: Veru sa Vám nemôžem pochváliť, že sa mi dobre vodí, už som len zas sama, s tým mojím zlým mužom a s tým Isidorom a tú Anulu mám u seba, tú len ždycky ten pravý bok bolí. Ten syn ma už odešou, keď si pri mne vyrobiv, šecko mi zobrau: zbožie, múku, chlieb, masné čo sme mali kúpené, šecko poodnášau jejéj rodičom, a ja sa mosím žalosná na to dívať! len čo mi nehau ešče ale 20 zl. dlžoby. Tak sa mi nesce ani toho sveta. Len čo mosím velice moc robiť pri tej repe; skoro na roľu, neskoro z role; tak ma moje ruky bolá, že si ích neviem, kam len od bolesci v noci položiť. Veru som ja velice zlé časy dožila. — Kopali sme zemáky ľudom platili nám: mech na deň; my dva, sme si vyrobili štyri mechy, to budeme mať živnosť n. . . zimu. No tak by som velice rada bola, keby sa len už tí polné roboty skôr porobili, čo by som sa už dala do toho šitia; potom si budem odpočívať — ale až keď ma vynesú na cinter a keď ma prikryje čierna zem, tam si ja v pokoji odpočinem. V živote mojem, kríž bolesci, mosím nesci, šetko to ja mosím prijať s úprimnosci. Bože len ma neopusci!"

Týchto niekolko riadkov dáva nám nazreť do prázdnej spižírne i do uboleného srdca materského. Hľa, ako ľudia žijú . . . oddaný do vôle božej snášajú trpelivo, čo ím krutý osud nadelí . . ,

Naša známosť s Talajkovou datuje sa od r. 1894. Podomová obchodnica s výšivkami, Amália Martinková z Piešťan, doviedla mi ju raz v N. M. n. V. ničo predkreslila — vypísala. Vtedy prebudil sa i môj záujem o výšivky. Spojenými silami išla nám práca od ruky. Ja som vymýšlala, načo výšivky aplikovať, starala som sa o odbyt a odporúčala slovenské výšivky na všetky strany sveta. Talajkova potajomky ma navštevovala, celé noci u mňa presedela a len tak ukradomky vypisovala svoje umelé tulipány, ruže, kliešče, puká . . . Neraz som ju odespala, lež sodvihnúc hlavu vidím: Talajková ešte vždy ukladá kvietko ku kvietku . . . A keď niečo zmýlila, ešte som sa s ňou aj vyvadila, čo si nedala lepší pozor a gumou postierala, zničila som jej namáhavú prácu; musela ten istý kus znovu vypisovať, tak ako som si to ja priala! Niekdy sa i namrzela, že čo ju tak sekírujem, no nebolo jej to na škodu, tým sa zdokonálila v svojom umení.

R. 95ho vyzvali ma z Turč. Sv. Martina, aby som prichystala dva kroje, mužský a ženský, pre Národopisnú výst. pražskú. S pocouom Talajkovej a ešte

jednej už nebohej Piešťanky, podarilo sa mi kroje shotoviť a ešte i dnes stoja na odiv v Národopisnom museu v Prahe.

Na moje odporučenie poslali jej z Turč. Sv. Martina i peniaze na cestu do Prahy, aby po čas výstavy kreslila a vyšívala tam svoje slovenské ornamenty. Rozumie sa, že som ju musela sprevádzať. S prispením p. Dušana Jurkoviča, umiestnili sme ju v oravskej chalupe, kde návštevníci výstavy obdivovať mohli jej zručnosť. „Zlatá Praha“ v tom istom roku doniesla jej podobizeň a ešte i dnes opatruje Talajková zaslané číslo, čo vzácnu pomiatku na jasné dni prežité v matičke Prahe. Obzvlášte vďačnú rozpomienku prechováva oproti rodine Reachovej, jejž prispením zažila mnoho príjemných, nezapomenutelných chvíľ'...

Ako Talajková chápe a prejavuje svoju vďačnosť vysvitá z nasledujúceho dopisu: „List písaný na moje meno na Katerinu. — Miluvaná a mne dobreprajúca pani ...! Ja Vam velice na sto tisíc razí pekne ďakujem za Vašu vernú lásku, že ste miluvali tak blížného svojho, jako seba samého. Keby ste vedeli, jako ste mi dobre urobili: jako keby ste slepému oči dali. Čo ste ma zaodáli, nech aj Vás Bôh všemohúci prikryje tak božským požehnáním; lebo veru ja Vam nemám čo dať, len sa za Vas modlím. To ste mi dali tak, jako almužnu, nech Vám to milý Bôh vynahradí a požehná, na to miesto tisíc razí vác; aby Vám Vaše skutky dobré prinášali, časnú i večnú radost; aby ste radšej ždycky mohli dať jako žádať; aby Vaše práce, s kerými sa zaoberáte boly viacej a viacej známe, a čest mena Vašeho aby sa rozširovala po celém okršleku zemském.

My sa takto čítame: odplac pane Bože nám dobre činícím pre jméno tvé životem večným! — Kdo je to a od koho je to, kdo može dobre učiniť, závisí to šecko len od samého pána Boha. Bôh vzbudí v ľudském srdci milosrdné myšlénky, keď sa jeden od druhého má trochu lepšie, potom je jeho srdco, nad tým biedným naplnené ľútosťou a tak mu pomôže — ale to sa najde z tisíca jeden taký ... A kdo sa o mňa stará, ja sa na toho tiež rozpomenem; každý večér, keď sa berem na odpočinek, obetujem za neho jednu modlitbu, každý den jeden „Otče náš“ a „Zdravas Mária“ za mojích priatelov aj za nepriatelov lebo tých mám viac jako tých dobrých; ale hovorí sa tak, že keď sa človek Boha nespuscí, že ani on ho nikdy neopuscí.

Bože, tak ste ma potešili s tymi Vašími obrázkami! Keď som Vás videla, ani som sa len s Vami za celý deň natešiť nemohla; šak som Vás ani nemohla poznať jaká tam mladušká vyzeráte; no tú peknú piešćanku, s tým kosáčkom, tú som lepšie poznala; len je už veliká, jako maminka; dobre roste; náš Isidor je veru proti nej malý ale ten chudák mosí moc robiť. No, tak som sa s Vami tešila, aj som od radosci na moje chudobné bývanie zabudla. Dala som si Vás za sklo a Vás tak nazívam: „moja maminka“, lebo téj už nemám a Vás tu vidím, a vinšujem Vám dobré zdravie. Hovorí sa, že bez patróna člověk ani do neba nepríde, ja mám patrónku svatú Ludmilu, k tej sa budem utiekať ždycky.

Veru som taká žalostná, už tam nebývame, kde sme bývali; nemám dobrý kvartiel, nemôžem tu privyknúť; len mám ždycky zima, nuž som taká oplašená, len odtálto utekat; tak mi to tu šecko zle ide, moja hlava je taká, od myšlének tušim naruby obrácená. Mám tu velice vlhko, aj tí nové rukávce, čo som mala k smrci prichystané, šecky mi oplesnely, mosím ich nosiť; veru mám škodu.

Tak, prosím vás, jak máte niečo šiť, len mi pošlite, dokál mám ešče trochu rozumu v tej mojej, starej hlave, lebo keď mi vy nepošlete, mosím si niekde inde robotu hladať; ale si myslím, že len voľačo prinde.

Od nás volali jednu ženu do moravského Veselá do školy; len som ja nebola vtedy doma, veru by som tušim bola išla. Ale si aj myslím, že by ste vy o tej škole vedeli. Keď to neni od vás nájdené miesto, ja sa toho bojím; ale veru by som volade išla, lebo šak je u nás tak zle na chudobu, ani neni možná vypovedať. Šak sme dva mesáce tak robili, od rana do noci pri tej repe, že som už ledvaj moje údy nosila; ždycky o tom suchém chlebe, len večer som trochu krumplovej polievky uvarila a bola večera — a predca nemám ništ, len čo som na tom svece živá.

Pitáte sa ma jako sa mám? Tak jako je Bohu vôla; už trochu dobre. Na pravej nohe mám ranu, a to mi velice zavadzá; nemôžem sa ani do čižiem obuť, len nosím také malé papuče a pančuchy, čo mi na počte dali a chodím o palici; tak už možem dôjsť aj na počtu. Už som velice rada, že móžem chodiť bár aj o palici, nech len som na mojích nohách.

Nech sa vám pochválim! Mala som hosťa, jednoho kadeta z Prahy, syna téj panej, čo som vám vyprávala, že mi tak dobre u ních bolo. Hosťa som mala ale hostiny nebolo. Pane Bože! čo mu len dám? U nás nedostanem ništo kúpiť; len som uvarila na mäko vajcia a doniesla pohár vína, ale mu to nechutnalo, keď videv moje chudobné bývanie. Aj som sa trochu hanbila, no ale jaká pomoc!? inač to neni, keď som chudobná. — Potom sa o neho postarali na počte; aj mu dali nešpor aj noclah; až na tretí deň odcestovau do Miškovca a potom Bôh vie kam.

Bol si u mňa na stole zabúdnul knižočku, do keréj si šečko zapisovau, nuž sa vám priznám, veru som ja do nej nakukla a prečítala som mu tam šecko, čo u nás zkúsil: jako tetička Talajková býva, v nízkej slamou krytej chalúpke; stôl má prikrytý s bielou plachetkou; na scenách visia svaté obrázky a na žrdke nad postelou podušky; po pri lavici stojí stará truhla a vo vreciach na scenu opretých zemáky — to je jéj zásoba na celú zimu. — Nuž tak hľa to mal tam pekne šecko vypísané, celú moju chudobu."

* * *

Raz navštívila som i ja tetičku Talajkovú. Býva dve hodiny cesty vzdialená od železničnej stanice. Za povoz platila som 5 zl., no viem, že keby som jej bola tie peniaze poslala, nebola by mala takú radosť z ních, ako z mojej návštevy. Vyobjímala, vybozkávala ma, až ma prekvapil ten prejav tolkej srdečnosti. Porozprávaly jsme sa, pospomínaly sme, čo sa dalo za

chvílku a keď ma pohostila mliekom, rozišly sme sa zase na viacej rokov; až toho leta docitovala som si ju aj s Izidorom do blízkeho mestečka — na jarmok, aby sa mohla s niekým odviezť. — Zase sme sa spolu potešily a obnovily staré naše priatelstvo.

V poslednom liste píše mi: Veru som si toho leta velice máličko vyrobila; ani pri repe, ani pri šití; lebo som mala toho mojeho starého nezdravého, celé leto, a čulek mi ležau nástojky šesť týdňov; tak som ho mosela opatrovať, až som ho pochovala. Už som ja taká stará gdova.*) Šak mám toho Isidora ale čo že je to, keď si mosím čúl šecko len sama obstarať. Hovorí sa, že „jaký pen taký pen, nech je len za ním cien . . ."

Žijem tak, jako chudobní nádenníci. Ja niečo tým gazdinám vypisujem, lebo čepce, lebo rukávce a tak mi niečo za to dajú: kus chleba, trochu múky lebo mlieka, alebo čo kerá má, to mi dá. Tak sa ja tu živím. Isidor, ten chodí do panstva na tovarich; dostane 40 kr. na deň. A tak žijeme, jako také dve siroty.

Dobre mi je bár som chudobná, lebo mi Pan Bôh zav ten veliký kríž, kerý som za 38 rokov niesla; veď som veru vystála pri ňom! ale Bôh je velmi dobrý, pomôže šecko uniesci.

Ten starší syn slúži v Pieščách za guláša — pri kravách -- ale to je taký syn surový, ten sa o mňa nestará, jako ja žijem; veru mi ten ničoho nedá, ešče by zau, keby mohou, se mňa alebo z toho Isidora aj ten ostatný kabát. — Šak ten Isidor nesce ode mňa nikde íciť, poslúcha ma velice dobre, len neviem jako to bude dlho trvať?!

Dlžna som neni vác ništ: len 20 zl. u jednoho žida a 21 zl. ve spolku. — Pohrab som vyplatila; to som bola asekurovaná; dostala som tiež 20 zl. to mi velice dobre padlo. O tí dlhy sa nestarám, mali mu nedávať tolko, šak som to zakázala. — Za kvartiel platíme 25 zl. majú ma tu radi, lebo keď som im spravedlivá; kedy mám penáze, tedy dám, bár aj na tri razy.

Pýtate sa ma: či sme si zabili nejaké prasátko? O tom ani mysleť! to mi ani nevieme o takom mase. Chleba mám: keď si ho kúpim, lebo mi ho, nikdo nedorobev. Zemákov a fazule trochu dostanem, masné si kúpim, to koštuje u nás 90 kr. kilo. Dreva ešče máme ale na mesác, čo sme si v lete nanosili z hôr. Duchni som si nepredala, lebo to si hovorím, že je to môj statek. Dokál ma tí dlžnici nechajú pri pokoji, dotiaľ nechám šecko stát, jak ma tí začnú bantovať, tak potom pôjde šecko . . .

Tak tu máte šeckú pravdu vypísanú; ani sa Vam nepochválim, ani sa Vám velice žalovať nescem, ani Vás šálit nemôžem; len Vam tak píšem, jako Bôh káže, aby sme boli pravdomluvný, lebo s tú pravdu najdalej zajde."

* * *

Končím. Pokúsila som sa podať kus života tetičky Talajkovej, ktorej umeleckú prácu, na kromerížskej výstave, sám arcikniežа Franc-Ferdinand. následník trônu pochválil.

Ludmila Markovičova.

*) vdova.

SERGIEJ TRITONOVIČ:

ČERNOVÁ.

Slovenská tragoedia v V. dejstvách.

DEJSTVO IV.

Lesík neďaleko Černovej; uprostred svah, na svahu vyvýšený kríž. Ľudia sedia pod stromami vo skupinách i jednotlive. Jednotlive sediaci sa modlia z knižky. Pri kríži kľačia Katrena a Zuza, jedna za druhou. Ruženka, Evka, Zuzka i viac dievčeniec; niektoré odchádzajú a zase sa vrátia s natrhanými kvetami. Je nedela po obede. Michal, Jozef, Martin stoja pri dievčencoch, iní zase pri starších.

VÝSTUP I.

Fula, Faga, Fulová, Fagová, Janko, 2—3 chlapy a ženy v popredí, ležia na zemi, lebo na skalách sedia.

Fula (leží na zemi): Mračí sa od Mikuláša, hádam dostaneme búrku.

Faga: Z tých stran nič dobrého, len hromženie prichodí. Jakoby všetko nás zkynožiť hľadelo.

Fagová: Neni spravodlivé zúfať. Či myslíš, že aj Bôh proti nám?

Fulová: Dobre máte, dobre, súsedka! Preháňky tieto a príkoria iste nie sú z vôle božej.

Faga: Kam sa len obrátiš, všade krivda a neprajnosť; nuž tu človek ľahko zloreči ľudom i svetu, Bohu i nebu.

Janko: Do najvyššej miery rozhorčuje položenie naše. Ústupnými byť žiadajú od nás, ale oni práve násilie páchajú. Chrámy stavať, na oltáre obete prinášať k tomu nás zvú pri každej príležitosti: že to čin je Bohu milý, otvárajúci brány nebeského blaženia! A teraz, keď čakáme túžobne tú hodinu, v ktorú do neho ku službám božím vstupovať by sme chceli, vyženú nás z neho žandármi a dajú strážiť chrám, ktorý sme si sami vystavili, aby sa k nemu nikto ani priblížiť nemohol, hahaha. — To tak kňazia robia; jako zlodeji nám chcejú kostol ukradnúť. Nuž či káže tak Bôh, či káže tak zákon ľudský?

Fagová: Nie, nekáže; ale i to preniesť nám trpelive.

Fula: Však na niektorú stranu vec rozhodnúť sa raz musí!

Janko: Na ktorú že stranu? Tu len jeden východ je možný!

Fula: Alebo omrzí ich také vzdorovanie a vyhovejú žiadostiam našim, alebo . . .

Janko: Alebo? . . . Snád myslíte, že zlomia vôlu našu, že poddáme sa? Ani jedno, ani druhé je nie možné. Oni od svojho dobrovolne neupustia nikdy a my . . . my . . .; čím viacej sa železo kuje, tým žeravejšie, to viete . . .; ani my nesmierime sa s vrahmi našimi nikdy!

Faga: Po tom, čo stalo sa, ani nemôžeme, lebo to predsa len krv do tváre ženie, keď nás z našeho vlastného vyhnali; a my ani pristúpiť nemôžme bez toho, že žandár preklať nás nehrozil by.

Fulová: Veru sme sa toho, veru nenazdali, že takým preháňkam sa vystavíme!

Janko: Bárs sme sa vystavili, však vydržíme, oni predsa upustiť musia. Sem do tejto hôrky ku krížu Spasiteľa budeme chodiť aj ďalej, tak jako sme sa až dosial shromažďovali. Tu mier prírody nás uspokojí. V hájoch a lesoch, pri pramenoch vôd a skalách slúžili bohom svojim pohanským naši predkovia; v tôňach lip svätili slavnosti náboženstvá svojeho, ale svätili v pokoji. A my, jich potomkovia v časoch kresťanských, prinútení sme navrátiť sa ku zvyčajom predkov; nás však ale zloba sveta prinucuje k tomu. No nech! Bárs aj svet proti nám, však duchovia predkov naších prichodia tu k nám a spoludelia s námi žiale utrpenia naše. (Z dialky počuť dumné hrmenie.)

Faga: Tuším dobre ste prorokovali sused, už búrka sa nám prihlasuje.

Fula: Moje tušenia málo kedy klamú; aby sa len horšia búrka nezdvihla nad nami.

VÝSTUP II.

Predošlí. Jakub.

Jakub: Obneskoril som sa; myslel som, že aj bratia z Lúčok sem prídu do shromaždenia; ale nevideť prichodiť nikoho.

Faga: Iste jich počasie udržuje doma.

Fagová: Aby len aj nás tu búrka nezastihla; premokli bysme veľmi a spechať snáď útekom, neni svedčno odtiaľto!

Jakub: Preto vybavíme si našu pobožnosť podľa obyčaju a potom v poriadku vrátime sa domov. (Pristúpi ku krížu, kľakne, preženhná sa a začne; ostatní všetci pokľakujú, alebo naklonia sa a mlčky trvajú; v diaľke vždy pohrmieva, búrka sa blíži.) Bože, pohľaď na nás tu shromaždených a vyslyš modlitby naše! Opustení sme od pastierov naších, ty ale, Bože náš, neopúšťaj nás! Ty si vodil Israelských po púšti, a opatril si jich, aby nezahynuli, ó aj nad námi sa smiluj, aby sme v boji našom nezhynuli! A jako si pomáhal v meste tvojom svätom Jeruzaleme chrám svatý staväť a bránil si ho pred útokmi nepriateľov, tak i nám, prosíme ťa, pomož stánok postavený vo tvojom mene posvätiť! Obráť ku nám srdcia nepriateľov našich, aby nás už viacej nestíhali sužováním. ale v láske tvojej sa k nám obrátili a s nami prebývali. (Búrka už blízko.)

(Všetci sa prežehnajú a povstávajú; každý zostane na svojom mieste; panny sú spolu i mládenci; Jakub síde dolu k ostatným; obrátení sú ku krížu. Jakub hned ako vstane začne spev.)

Spev: Bože svetov stvoriteli k tebe sa kloníme,
za národ náš ubiedený o milosť prosíme,
svet ten šliape, čo tu dáva tvoja nám dobrota,
ľudské zapiera nám práva, i právo života.

Pri refraine sa všetci sberajú preč, blýska sa a hrmí. Niektorí idú kríž bozkať, iní sa len prežehnajú. Janko zostáva v pozadí a volá mlčky a zdržuje kamarátov, ktorí zostanú pri ňom. Za kulisiami ozýva sa ešte refrain piesne; do spevu sa mieša hrmenie a šuštorenie vetra. Janko dáva posuňky označujúce, že z búrky si nič nerobí. Hrmenie a blýskanie rastie.)

VÝSTUP III.

Janko, Michal, Martin, Jurko a dvaja až traja mládenci.

Janko: Kamaráti moji! vzdor búrke a hromobitiu držím vás tu, lebo búrka, čo búri v útrobách duše mojej, preváži i túto v prírode. Ach, keby som mohol byť ja tým víchrom, búrkou, bleskom, že zburácať bych mohol v spolku neprajníkov našich! Ja zpálil, ja zprerážal bych duše, tela jejích, aby ani stopy nezostalo po nich! Ale takto musíme trpeť, vyčkávať a vo spravodlivých snahách našich na jejich vôľu, či nevôľu oddávať sa.

Michal: Jaké že slova oddania sa osudu slyším to z úst tvojích! Či azda už ochabuješ v boji započatom Janko? Hoj, nie ešte tak ľahko budeme povolní tomu, čo kapitula a administrátor i všetci jeho spoločníci chcejú!

Janko: Podajte pravice, bratia moji! Ja zkúsiť som chcel ešte raz odhodlanosť vašu, ale vidím, že sotrvať so mnou až od konca chcete. A to ma uspokojuje. (Chytí ich za ruky.) Ale teraz počujte, jaký zámer ustálil som si! Či však ale mlčanlivosť jako mŕtvosť hrobu sľubujete, prisaháte?

Všetci (obratia sa ku krížu, zdvihnú ruky) Sľubujeme, prisaháme!

Janko: To známo už všetkým nám, jako prijal posolstvo naše biskup vo spišskej kapitule a jakú odpoveď dal na listy naše, že abysme čakali ďalšie rozkazy jeho. A my čakali sme, mysliac, že uváží spravodlivé žiadosti naše, a vyhovie našim vrelým tužbám, že nechá vysvätiť kostol zkrze otca Hlinku! Ale sklamali sme sa ťažko! Chrám násilne zatvorili a jako počúvane, že násilne proti našej vôli a bez otca Hlinku prijdu kostol posvätiť! A my na to čo? Dovolíme to?

Všetci: Nie, nedovolíme!

Michal: Prekaziť jich plány musíme stoj čo stoj!

Janko: My neskloníme šíje, lebo sme ľudia práv a hodnoty svojej povedomí, lebo krivdu s otcom Hlinkom spáchanú, nezabudneme snadno. Preto, počujte ma dobre, tejto noci, ktorá tmavou a nám prajnou sľubuje sa, vstúpime do kostola a všetko čo potrebné by bolo ku posviacke soberieme, áno ešte i dvere znútra priklincujeme, aby vstúpiť ta nik nemohol; a keď prijdu svätiť, my ľud náš zadržíme od príchodu i okolie celé, nech si sami svätia bez zbožného zástupu. Súhlasíte?

Všetci: Súhlasíme, prevedeme.

Jurko: Ja prvý vleziem do kostola, viem najsnadnejšie cestu!

(Blýska sa.)

PREMENA.

Izba v ružomberskej fare, tak, ako v II. dejstve.

VÝSTUP I.

Fišer, Pazúrik, Kaločai, slúžny, podslúžny.

Slúžny: Ja vám páni moji len toľko hovorím: nenaťahujte už viac strunu, lebo praskne.

Fišer: (nervosne.) My popustiť nemôžeme, hlavatosť jejich zlomiť sa musí stoj, čo stoj!

Slúžný: Dobre, pane administrátor! Ale tie následky, ale tie následky! Som v týchto veciach zkuseným človekom a radím vám, aby ste ľud nepokúšali nad mieru. Radšej za čas ponechajte vec na pokoji a potom inakším spôsobom hľaďte posviacku previesť...

Fišer: Ešte to by nám bolo treba! Aby si tá háveď namyslela, že sme sa zľakli jej hrozebného chovania. Nie! akby len za mak zbadali slabosť z našej strany nikdy viac na úzdu jich už nechytíme. Preto ja stojím na mojom: svätiť bez všetkých ohľadov. Keď nepovolia dobrovolne, použijeme každú moc.

Kaločai: V takých pádoch netreba voliť prostriedky ale bárs aj násilenstva použiť.

Slúžný: Lenže toho násilenstva práve sa ja obávam. Na vlastné oči to vidíme, že rozhorčenosť ľudu na najvyššom stupni stojí. Odstránenie Hlinku z úradu, nepripustenie ho ku posviacke, zamknutie kostola, to mysleli sme, že ochladí mysle; ale vidíme, že tým nepoddajnejší a odhodlanejší sú všetci. Já mám známosť o tom, že chodia teraz do hája ku krížu shromaždovať sa, že tam pobožnosti vykonávajú a dľa zákona mal by som jích vždy rozohnať dať žandármi, ale nerobím to, lebo viem, že oheň i ten najsilnejší časom svojím sám od seba prestane. Tak aj oni! A vám tiež radím: ruku pokojnú ľudu podajte.

Fišer: My zkúšali sme už všeliako, ale vždy zamietli naše dobré úmysly, áno ešte hanou a potupou obsýpali nás i cirkve svätej vrchnosť.

Kaločai: Ústupčivosť bola by tu úplne nemiestna.

Pazúrik: Istá vec je, že položenie to tažké, kritické. Rozhorčenie je veliké — ale my posvätiť kostol musíme, počujete musíme, lebo to je rozkaz nám daný.

Fišer: A rozkaz ten vyplniť sa musí bezohľadne.

Pazúrík: V minulú nedelu mal prisť pán kanonik v zastúpení biskupa, ale neprišiel. A teraz toť písmo (vytiahne) v ktorom jeho osvietenosť mňa poveruje posviackou a vyzýva, aby som kostol bezodkladne posvätil a tak pokoj do cirkve uviedol.

Fišer: Bezodkladne! tu neni čo vyčkávať!

Kaločai: Rozkaz biskupov je viac ako písmo sväté!

Pazúrik: Rozmýšlal som o veci dôkladne a prišiel som k tomu výsledku, že každá cesta dobrá, ktorá vedie k výsledku: „Finis sanctificat media.“ Preto ja vec takto spravím: dám rozhlásiť v Černovej i po okolí, že svätiť budeme 27. oktobra, a že posviacku prevádzať bude Hlinka sám, že ho biskup poveril. To mysle uspokojí, všetci prichystajú sa k slávnosti a na odpor pomýšlať nebude nikto. Hahaha, či nie tak dobre?!

Slúžný: Keď dobre, ale potom keď nesplníš to, čo slúbil si, keď Hlinku neprivedeš ssebou; čo bude potom. Či ľud, klamom tvojim zavedený, nedopustí sa vecí najhorších?!

Pazúrik (potutelne): Amice, toho nebojím sa! Aj na to som myslel, ale opakujem, že toho nebojím sa! Hľa, mám prichystaný hromosvod (vytiahne z druhého vačku list). Prečítam jim, že to sám Hlinka píše, že on prisť nemôže, ale vrele odporúča svojim prívržencom, aby sa vrchnosti poddali a v pokoji kostol si posvätili. Nuž keď všetko sviatočne naladené bude, keď všetko ku posviacke shotovené, keď ľudu prespolného zástupy sa tam shromaždia a keď uvidia, že aj my sme prichystaní svätiť, či snáď v nutnosti nepodvolia sa sami od seba všetkemu?! Hahaha! (víťazne se sa prechodí).

Fišer:
Podslúžný: } Á, á, gratulujem k tomu plánu.

Kaločai: Ten najlepší vojevoda lepší nevysnuje!

Slúžný: Je to plán pekelný, ale doznám dobrý. Ak sa to s tvojim svedomím srovnává, prevádzaj si . . .

Pazúrik: Amicenko opakujem: „Finis santificat media". Ak pre lepšiu istotu nám ešte viac žandárov prepustiť musíš!

Slúžný: Žandáry k posviacke! To pekná robota! Čo ti budú azda miništrovať?

Pazúrik: Musí byť; človek má na všetko rátať, že sa stane.

Slúžný: Keď chcete teda, dám vám (k podslúžnemu). Šest je jich už v Černovej; soberete pane podslúžný ešte šest. Ale vám nakladám, že akonáhle i len najmenší odpor by ste zbadal pri ľude, vrátite sa nazpät do Ružomberka.

Podslúžný: Áno, poslúchnem vaše rozkazy.

Fišer: Aj bez toho plánu by som bol ten kostol posvätil. Bárs čo stavím na svete, že vec dľa mojej vôle prevedem! To by som nebol kňazom, aby som si tu rozkázať nemohol.

Kaločai: Bezotázne, bezotázne; my zvíťazíme, my musíme nad ľudom zvíťaziť.

Pazúrik: A aby som vec už popredu zariadil a nám sa plán tým lepšie zdaril, dal som povolať pár Černovanov z tých odbojnikov sem; tu si jich tak obrobíme, že oni sami nám pôjdu po ruke! A vari, už sú aj tu!

VÝSTUP II.

Predošli. Mrmaj.

Mrmaj: Prosím ponížene, je tu so pár Černovancov, že ich vraj pán dekan sem volať dali.

Pazúrik: Áno, áno, len jich priveď sem. (Sluha preč.)

Slúžný: My ale tiež vzdialime sa, aby sme vám v práci na závade neboli. Servus, mnoho zdaru. (Podávajú ruky, s podslúžným preč.)

VÝSTUP III.

Pazúrik, Fišer, Kaločai, Bačkor, Faga, Fula, Jakub, viac mužov vstupuje s „pochválen pán Ježiš Kristus".

Pazúrik (potriasa každemu ruky; úlisne): Vitajte priatelia, vitajte, vitajte! Plačem od radosti, že ste prišli, že ste prišli! Načo také hnevy, načo také vzdory!

Bačkor: Však ja som to dávno hovoril, že márne je všetko naše vzdorovanie, ale nechceli ste ma počúvať! Predca pán osvietený biskup najlepšie vedia, čo majú robiť! No či som nehovoril tak!?

Faga: Hovoril ste Bačkore, len že my si z nášho práva a pravdy tiež nepopustíme!

Pazúrik: To dobre ste riekol Faga môj zlatý; to dobre!

Faga: Prečo teda nám kladete také hate v cestu v našej spravedlivej veci?

Pazúrik: Všetko je už v poriadku; všetko zabudnuté. Tu hľa, tu (vytiahne list) píše jeho osvietenosť, že žiadostiam vašim vyhovuje!

Jakub: Ako? Pripúšťa otca Hlinku k posviacke?

Pazúrik: Áno, áno priateľu! 27. Októbra prídeme a pán farár Hlinka vám posvätí váš krásny kostolíček!

Fula: Jak radostná to novina!

Pazúrik: Vidíte, to som vám chcel len oznámiť, to som vám chcel oznámiť a preto som vás dal sem povolať!

Fula: Vďaka vám, vďaka! Keď domov prídeme a novinu túto ohlásime v obci našej, to radosťou nevýslovnou naplní každého.

Fišer: To mohli sme aj skôr obsiahnuť, kebyste boli mňa poslúchali. Ale tak býva to, že radu dobrú človek najneskôr prijíma.

Pazúrik: Robil som za vás, ako som len mohol! Ja prosil som jeho osvietenosť za vás a on ako otec laskavý, vyočul prosbu vašu!

Faga: Vďaka vám, otče velebný, vďaka!

Jakub: Nech pán Bôh živí jeho osvietenosť pána biskupa!

Pazúrik: A teraz priatelia, choďte domov, ohláste to všetkým a chystajte sa k slavnosti.

Jakub: V najvätšej svornosti sa pripravíme! A do lásky vašej sa porúčame; s Bohom.

Všetci: S Bohom! (Lúčenie radostné; podávanie rúk).

VÝSTUP IV.

Fišer, Pazúrik (stanú si naproti a škodoradostne sa smejú).

Fišer (významne): Ale ako ďalej!?

Pazúrik: O starého lišiaka sa neboj! Ten prejde každému cez rozum!

Opona dolu. Konec IV. dejstva.

DEJSTVO V.

Ulica v Černovej; z oboch stran domy. V úzadiu kostol novopostavený, dvere sú zatvorené.

VÝSTUP I.

Janko (prechodí sa pred kostolom): Krásny si mi kostolíku náš. K oltáru tvojmu ja prvý pristúpim s Ruženkou, — už sľub mi je daný — viazať svätok lásky a vernosti manželskej až po ten hrob a ten život môj splyne s tvojim dejom a pamiatka radostná viazať nás bude jednoho k druhému. (Zamyslí sa.) Ale čo bude, ak nepríde on, otec Hlinka!? Ak znemožnia mu príchod ku slavnosti tejto?

VÝSTUP II.

Janko, Jakub.

Jakub: Pohotove si Janko? Akosi dlho neprichodia!

Janko: Veď mali by už tu byť; cesta nie tak ďaleká.

Jakub: Jakás obava povstáva v duši mojej. Vieš, znajúc ich zrádne zámery, bojím sa, že oklamať nás stroja.

Janko: Z tej duše mi čítate, ujčok! Povždy, keď sľúbili niečo, vždy slovo zlomili, nechajúc nás v pochybnosti bez rady, sklamaných. Tak spravia iste aj teraz s nami.

Jakub: Jestli tak stane sa, potom len dľa dohovoru konaj. Čo potrebné by bolo na rýchlo posbieraj a na určené miesto zanes; okrasy postŕhaj dnu i vonku a zamkni kostol, klúč zahoď, aby sme ho nenašli ani my, ale ani oni. Ľud však, ktorý už nedočkave čaká tam dolu, na kraj dediny, iste nepríde sem odhovorený. Uvidíme, čo as vykonajú potom.

Janko: Len tí Judášovia, Bačkor a spoločníci jeho mi obavu robia. Tí iste, sťa najatí prídu vo sprievode kňazov a posviacku tak prevedú bárs i násilne v prítomnosti jejich.

Jakub: Čož azda natoľko spustili by sa kňazia Boha, že by násilne šli konať dielo sväté!

Janko: Nedbajú tí na to, aby v pokoji a láske viazali ľud vôkol seba, jako jim to Kristus a cirkev svätá káže. To už nieraz dokázali, že vôľu svoju previesť neostiechajú sa bársakým činom. Preto by ľud tam dôraz dal svojmu vzdoru a kňazov nepustil ani do dediny, pôjdem ja medzi zástup a vy budete tu na stráži.

Jakub: Bôh chráň ťa takového kroku. Tys Janko mladoň prhký; krv mladá ľahko sovre v žilách a nezúzdená chladnosťou rozumu, koná v následkoch veci hrozné. Zle bys mohol zrobiť slovom nerozváženým a to by len jejich hnev proti nám zväčšilo. Zostaň len tu v osamelosti, kde krivdu možnú neuvidia oči. Idem ja nazpät, preds viem opanovať sa a predniesť žiadosť slovom krotkým. To nám teraz treba. Mne snáď skôr podarí sa, ak potreba bude na Boha obrátiť ich mysel.

Janko: Ustúpim vám ujčok, bárs aj inak mienim. Zhrmeť bysme mali a tak dovolať sa pravdy a nie vždy len žobrať milosť a kloniť chrbát pod vôľu jejich.

Jakub: Trpezlivosťou ďalej zájdeš a častokrát okamih nepravý zkazí, čo človek dlhé časy snuval. Preto Janko, znajúc ťa prosím, zostaň tu; a keby čo dialo sa, neopúšťaj miesto.

VÝSTUP III.

Predošlí. Ruženka, Anička, Zuzka a viac dievčeniec, vystupujú z kostola, nesúc zbytky kvetov; Ruženka nese i kytku.

Ruženka (vystupujúc): No tak, všetko je už pripravené a pristrojené; kostol celý ovenčený.

Zuzka: To tvoja chlúba, Ruženka. So zápalom oddalas sa práci tej, aby si krásu a milotu kostola zveľadila.

Anička: Ale kamarátky, všakže, vence tie necháme v kostole i ďalej až do sobášu Ruženky! Veď aj pre seba si ho ovenčila; keď prídeš sem v parte i s Jankom, to každé kvieťa ťa naposledy pozdraví a s tebou sa rozlúči (objíme Ruženku).

Ruženka: Potom na vás zanechám úlohu, sviežim kvietim zdobiť vždycky kostolíčok.

Jakub: Ste hodné devy! Bôh vám nezabudne ochotnosť vašu vôkol tohto stánku.

Ruženka: A túto kytku podám otcovi Hlinkovi, keď pozdravíme ho na pokraji dediny. Bársi len nepatrné sú to kvety, však vôňa ich je oddanosť duší naších ku nemu a to mu je iste viac milé, než bársčo na svete. Ale vari by sme maly isť za ostatnými (sberá sa preč).

Jakub: Ja tiež myslím, že poďme videť, čo deje sa dole. Ty Janko sotrvaj len tu. (Preč, za nim dievčence, potom Ruženka, ktorú Janko kol pásu držiac odprevádza.)

Janko: Či len ešte pozná teba v zástupe, keď oddávať budeš jemu kyticu?

Ruženka: Akoby nie, veď od oddanstva našeho čas ešte nie je tak dlhý; a predca on vložil ruku moju v tvoju (preč).

Janko: Máš pravdu Ruženka! (kýva jej „s Bohom“ a díva sa za ňou, volá) Ruženka!

Ruženka (za kulisňami): Voláš Janko?

Janko: Ano! vráť sa na okamih!

Ruženka (vráti sa): Vari niečo zabudol si?

Janko: Nie, nezabudol, len riecť ti chcem, by zostala si pri mne. (V rozpakoch): Tu spolu by sme čakali príchod otca Hlinku i celého zástupu (objíme ju a laská).

Ruženka (vymáha sa mu): To nie Janíčko; ľudia by vraveli nedobré veci o nás, že snád okázalosti hľadáme. A to vieš, pravda, že čo sme konali, to sme vďačne urobili. (Odíde a Janko díva se za ňou.)

VÝSTUP IV.

Janko sám.

Sťa vánok jara pospiecha za ostatnými! Ona okrášli tam sbor družíc krásny. Moja je, moja najkrašia deva sveta celého. A ja hrdý som na to.

VÝSTUP V.

Janko, Martin, Jurko (prichodia).

Jurko: Hej kamarát, však ti ju nikto nebere, lebo by zle obišel!

Janko (veselo): To verím!

Martin: Ani sa o to nik nepokusí.

Janko: Márne by bolo jeho namahánie; ale čože nesete? Vy ste boli vyslaní na vršek, však?

Martin: Ano; no ale len toľko videli sme, že idú už dva kočiare.

Jurko: A bajonetty sa blýskaju už až pri dedine.

Janko: Ako by to mohlo byť bez bajonettov! Namiesto kríža sobrali bajonetty! No nemusia sa báť; niesme tu zbojnici!

Martin: A ty čo? Už si dobre prichystaný? Ale čo, starý vojak je hneď hotový!

Janko: Som! a ani okamih nemine, vyplním úlohu.

Jurko: Tak len stráž! My ideme za ostatnými. (žartovne): To nám však ale Janko len dovolíš, že by sme sa na Ruženku kuknúť mohli! (preč).

Janko: Žarty bokom kamaráti v tejto vážnej chvíli (volá): potom posla pošlite!

VÝSTUP VI.

Janko sám.

Teda už idú! Dva kočiare; koho vezú? A či prichodia s pokojom, alebo či ešte väčší nesvár medzi nami rozsejú? Ale však sľúbili, že vôlu nám splnia a všetko dľa žiadosti našej vykonajú, len ak budeme pokoj chcieť! A myslím, že podaná pravica sľub a slovo len tak ľahko neruší.

(V dialke počuť tri výstrely.) Čo to?! Strelba zneje od konca dediny! Či na poctu a slávu strielajú, alebo čo znamenať majú (smerom načúva a hladí; zase viac výstrelov a ďaleký krik, larmo!) Hoj, čos zlého stalo sa! Nedaj Bože, vzbura! Zle je iste, zle tam! (Beží ku kostolným dverám, chce dnu.)

VÝSTUP VII.

Janko, jeden mládenec.

Mládenec (celý zadychčaný, spešno hovorí): Posbieraj všetko z kostola, čo potrebné a zatvor! Tak jako ti nakázano!

Janko (netrpelivo): Povedz mi, čo majú znamenať výstrely?!

Mládenec: Neviem, Janko, neviem. — Ja hneď, ako sme videli, že otec Hlinka neide, ale len Pazúrik a Fišer a slúžny a žandári, bežal som ti oznámiť aby si vedel, čo máš robiť! Ale čosi zlého sa tam muselo prihodiť!

Janko (vzrušený): Tedy neide Hlinka! Hah, zrádcovia a vierolomci, prekazili ste mu príchod! (vbehne do kostola, mládenec pozerá dolu dedinou).

Mládenec: Hľa, hľa, beží Martin... celým chvatom; ľud ako splašený beží a schováva sa... (úžas prejavuje).

Janko (vybehne z kostola so zástavami, prosteradlom oltárnym a kusy vencov v rukách): Na, sober a utekaj poza stodole do poľa. (Mládenec preč, Janko spešne zamyká kostol.)

VÝSTUP VIII.

Janko, Martin.

Martin (celý bez seba): Hej, Janko, postoj! Zanechaj už robotu! Všetko márne a zbytočne!

Janko: Povedz, povedz, čo sa tam deje?!

Martin: Ach, hrozné, hrozné, čo sa deje! Gule žandárskych pušiek márnia ľudí, ako zver! Beda nám, beda!

Janko (kričí): Cože??! To teda znamenaly výstrely?!

Martin: To! Osem mrtvých leží už v prachu; mnohí ranení stenú v bolastiach. Tam žena, tam chlap leží zastrelený... a Janko... Janko... beda ti... beda aj tebe...

Janko: Pre Boha živého! Povedz, čo je!

Martin: Ach ukrutnú zprávu ti nesiem! Ruženka tvoja je mrtvá, zastrelená.

Janko (chytí sa za hlavu, potáca sa, zreve v bolastiach): Ruženka!! (odbehne ako šialený).

Martin: (opre sa o múr kostola, skloní hlavu do dlani, boľastným horekujúcim hlasom): Bože náš... Bože náš!...

Opona padá.

PREMENA.

Cinter; rakve postavené sem a tam v radoch. Prichádzajú: rodičia, chlapy a ženy vedúce dietky malé za ruky, bratia a sestry a postavujú sa nad rakvami. Faga a Fajova neskôr Janko stoja nad rakvou Ruženkinou, ovenčenou sviežymi kvetami. Hudba hrá pianissimo pohrabný chorál, potom zatichne.)

VÝSTUP I.

Matka s drobnými dietkami (stojí nad rakvou manžela a žalostí; keď hudba utíchne bôlno): Tu, hľa tu, detičky, tu otec váš leží...

Dieťa: A čože mati, otec spí?

Matka: Spí, syn moj, ach spí! Spí spánkom večným. Ach holúbok môj úbohý (narieka). Kam dejem sa, kam obrátim sa! Zhyneme hladom a zimou, keď ztratili sme živiteľa! Janko môj, Janko môj, či nás počuješ! (Klesne na rakev a plače.)

Mladá žena (nad inou rakvou narieka za mužom): Bože môj, Bože môj, čo si to na mňa dopustil! Ešte je nie ani rok tomu, čo sme sa spolu sobrali a už ťa utrácam Martin môj milený! (Zaplače.) Ach! a ako?! Ani sme sa nerozlúčili, ani kňaz ťa nepripravil, ale guľa ti prsia prestrelila! Ó už aj mňa mohla zasiahnuť a spojiť s tebou, aby som s tebou pochovaná bola! Čím mi bude život bez teba? Nocou bez svitania, žalostením bez prestania! (plače).

(Štyria — štyria chlapy soberú aj I. aj II. rakev na nosidla a pomaly vynášajú, spolupatriaci idú za rakvami.)

Spev pohrabný, dumno, vážne:

„Tak zaniká život ľudský, jako v poli tráva
smrť mrazivá nenadále preč nás odvoláva.
Mladosť zvädne, radosť zhynie
Bôh len večný: nepominie.“ (preč.)

(Už za kulisňami, utichujúc):

„Mladosť zvädne, radosť zhynie
Bôh len večný: nepominie."

S t a r e c (nad inou rakvou): Na staré dni moje čoho som sa dožil, čoho som sa dožil! Len ty si ma chránil, živil a choval, syn môj dobrý, že nemusel som brať žobrácku palicu a isť z domu do domu po dobrých ľudoch. Ale teraz už iné mi zbývať nebude! Jako vyhnenec sa budem túlať z dediny do dediny: Ó či nájdu sa milosrdni ľudia, čo ma privinú!

Ó pusť ma syn môj, pusť mňa do tmavého hrobu; ja už unavený som: mne dosť už života a rád by som odpočinul tu na cintoríne! Nečuješ, nebadáš hlas otca starého?

No nesiem pokorne aj túto ranu, Bože môj, ktorú si mi zadal! Všetci ma predišli: manželka i troje krásnych dietok! I tohto štvrtého ti teda dávám. Iď syn môj, iď; však dlho nenechám ani ja na seba čakať (skloní sa na rakev zadumaný).

F a g o v á (nad rakvou Ruženky): Kvietok môj spanilý! Ruženka, dieťa moje drahé, kam mi to odchodíš, kam ťa to neseme? Tu ma nechávaš, nepočuješ mamičku tvoju. Vstaň, Ruženka, vstaň; už do kostola zvú ťa ku sobášu; poď, poď, nech ovenčíme ťa a pristrojíme, aby si mi krásna bola! Ach hlavenka moja ubolená!

(Nosičia sa vrátia a soberú III. (starec) rakev a ešte jednu z úzadia a tým istým poriadkom jich vynášajú zase; starec i rodina odchodia za nimi.)

Spev: Ó človeče pamätaj vždy na tvoje minutie:
Prijde ono, prísť môže v najbližšej minute.
Mladosť zvädne, radosť zhynie
Bôh len večný: nepominie.

(Refrain za kulisnami, spev utichne).

VÝSTUP II.

P o z o s t a l í. J a n k o.

J a n k o (ešte pod spevom vstupuje, zúfalý; stane nad rakvou Ruženky): Skutočnosť, či sen strašný ma trápi? Či pred oko zomdlené preludy stavajú sa?

Ach skutočnosť, skutočnosť; stalo sa, stalo. Srdce roztrhaj žialu; hlavo rozpukni! Nech aj ja môžem zanechať mizerný tento sveť. Hah! mordárstvo! nevinné obete sú, hľa prinesené na oltár božej svätyne! O, pohan len zver klade na oltár v obeť bohom svojim krvežižnivým; ale tu na pôde kresťanskej a vo mene kresťanského Boha telá ludské sú kladené a krev ludská sa preliala, tebe ku sláve Kriste a Panna Mária svätá. Hoj hodní ste mena kata, vy vraj kňazi, vy vraj poslovia mieru.

A už či vari zver divoká, čo v horách na život ľudský sliedi, sme my, že prichodíte k nám so zbraňou výkon svätý robiť? Ó prečo nezburáca víchor hôr a lesov tatranských a nesmetie zmyju tu zo sveta! Prečo Bože zdržuješ

hromy tvoje a nerozdrtíš potvory tie na prach a popol, aby ani pamiatka jejich nepozostala mena?! Ó Váhu slovenský, ty zpeň sa a zduj vlny tvoje a ponor v ne tú špínu a vývrheľov ludstva, ktorí na divochov zmenili sa v zlobe svojej!

Ó milenko moja, milenko moja! Ruženka kochaná! Hruď tvoja prestrelená! Srdiečko, čo láskou svätou mne i národu slovenskému bilo, vykrvácalo! Ústa tvoje, čo sladkým zvukom mne vo chvílách blažených, štebotaly, utíchly a tvoja tvár bledá ach ku večnej zkaze sa ukladá! Ach smutná to svadba moja!

Faga: Smutná, ver smutná, syn môj milý Janko!

Fagová: Tam v náruč mi klesla, keď ju žandár trafil — a ten jej práve na srdečko mieril nech mu Bôh nedá večného pokoja — a zašepotala: pozdravte mi mati, pozdravte mi mojeho Janíčka; tam, tam sa shľadáme, na nebo ukázala a dušičku nevinnú vypustila (plače): Ruženka moja, Ruženka moja ....

(Nosičia soberú aj ostatné rakve; soberú aj Ruženkinu. Faga a Fagová držiac sa rakve idú za ňou; aj družice. Janko svíja sa v bolestiach, potom klesne na lavicu kde bola rakev.)

Spev: Nešanuje smrť tá hrozná, nikoho na svete,
Zmorí panny i mládencov v najkrajšom kvete.
[: Mladosť zvädne, radosť zhynie
Bôh len večný: nepominie :]

(Refrain za kulisňami, spev utíchne.)

VÝSTUP III.

Janko sám.

Do stínu hrobu padá môj svet celý! Ju, ktorú ľúbosťou plamennou zamiloval som, pohlcuje zem a nádeje i snahy moje usmrtené sú guľkami vražedlnými! Kam len pozrem všade šero a smútok rozhostený. Všetko je proti nám: ľudia i príroda, deň jasný i noc tmavá. Ó Bože nebeský, či i ty si zabudol na nás? Či nechceš, aby som ja šťastný a národ môj slobodní boli? Či vo knihách tvojich vytrel si naše mena a dávaš nás na pospas zhýralcom diabolským! Ach beda nám, beda; jarmo otroctva nezhodíme nikdy, lebo Bôh nás opustil a nenávidia ľudia! Slovensko moje! Slovač moja zúbožená! Rodino nešťastlivá, čo že z nás bude! Minulosť bez slávy, prítomnosť borby plná a budúcnosť .... ach ći akej budúcnosti sa dočakáme, keď už aj vražedlne siahajú nám na životy. Nesmiete byť! — to ortel nad námi vyrknutý!

Hyneme ... zhyneme.

VÝSTUP IV.

Janko, Hlinka.

Hlinka (z úzadia vystúpí; nepozorovano pristúpi k Jankovi, položí mu ruku na plece): Nezhyneme brat môj!

Janko (obratí sa, pozná ho, klesne mu na prsia): Ach vy ste otče! Potešte, potešte hlavu bôľnu moju! ...

H l i n k a: Nezhyneme, nie! lebo nie sme opustení. Národ z pod Krkonošov a junáci Moravy sem hľadia na borbu našu a okom rozhorčeným merajú vrahov našich! — Na surovosť spáchanú s obeťami nevinnými protest letí Europou a vzdelaný svet žasne nad tragoediou našou! Hoj ľúto mi, ľúto tých čo padli; veď aj mňa k nim pokrevenstvo viaže, ale verím v Boha, že z tých tiel mrtvých zrostie a vykvete sloboda národu a pamiatka jejich na veky žiť bude v historii našej. A ja prišiel som, prišiel jich prežehnať aby požehnaní spočívali do dňa súdu večného. Urobil som a idem zase do cudziny, lebo tu mi je pôda nie bezpečná. A ty Janko brat môj, nezúfaj! Ruženku utratils; rana srdca tvojho viem, že nezacelie, ale však radosť najsť môžeš v práci a borbe za národ, aby mu svital raz deň slobody, deň víťazstva! A svitne, verím, lebo národ, ktorému v mohylách martýrovia spočívajú, zahynúť nemôže!

J a n k o: Tak robiť budem! Všetko som otče velebný v Ruženke utratil; ja teraz všetko čo mám, dobrovolne složím na oltár národa. Nech príde mi žiť, nech príde bárs horeť v obeti svätej heslom mojím bude „za Boha a národ".

(Opona dol.)

Konec.

POLITICKÝ PREHLED.

Politický život uherský nebyl již dávno tak pohnutý, jako za poslední rok vlády ministerstva koaličního. Ministerstvo, které jmenováno bylo jen provisorně za účelem provedení volební reformy, úkol svůj neprovedlo. Ano, ono provésti nemohlo, neboť parlament na základě všeobecného, rovného, tajného práva hlasovacího zvolený byl by representantem všeho občanstva uherského on jediný byl by schopný urovnat staré státoprávní spory s Rakouskem a zavésti pořádek ve vnitřních poměrech uherských. Tím zlomila by se moc politická národa, třídy, která dnes panuje a která jedině v kalných vodách veřejného života může kořistit.

Proto, aby oddálena byla volební reforma přivedla vláda na přetřes otázky jiné, požadavky, o nichž věděla, že na rozhodujících místech budou zamítnuty a tím umožní a odůvodní odchod kabinetu, který úplně sklamal. To se také podařilo. Wekerle podal demissi a kabinet pověřen prozatímně vésti státní agendu až by byla jmenována nová vláda. Ale jmenování spojeno bylo s velkými obtížemi. Předzvěsť pádu vlády vzbudila v maďarských politicích, kteří dosud ministry nebyli, laskominy na ministerstva a ač všechna politická veřejnost v Uhrách táhne za jeden provaz, přece vytvořily se nové frakce a koterie, které na venek se prudce potírají, ale v rozhodných chvílích zasedají svorně k jednomu stolu. Správně charakterisují uherskou politiku „Národnie Noviny". když píší o neupřímnosti nahoru i dolu.

Letos zvláště setkaly se dva rozličné programy, panovníkův program o demokratisaci Uher a hospodářském a vojenském společenství a program společenství a držitelů politické moci udržet třídní a národní nadvládu, ano sesilnění její úplnou neodvislostí Magyarorzságu. Bylo těžkou úlohou dva tyto zájmy, které navzájem se vylučují smiřovati.

Marně jezdil Wekerle a Andrássy do Vídně. Panovník stojí na svém pořadavku všeobecného hlasovacího práva a odložení otázek

bankovních neustupně. K tomu i mezi politiky koaličními vznikly rozpory, neodvislí hledí odstranit ústaváky, ano i v samé straně Košutovské utvořila se křídla mírnější, kteří by souhlasili s kompromisy a radikální, kteří postavili se oposičně proti kabinetu, hlásajíce provedení volební opravy a úplné rozloučení banky cedulové. Zvláště tato radikálnější frakce pod vedením Justha, Batthyányiho a Holló, chce strhnouti na sebe veškeru moc. Přáli si, aby nový kabinet jmenován byl výhradně ze členů majority, tedy ze strany neodvislých v čele s Kossuthem. V tomto smyslu nesly se také požadavky vůči koruně, ale byly kategoricky odmítnuty. Také plán memoranda Méray-Horváthova se nepovedl. Také panovník vysílal své důvěrníky jednat s uherskými politiky. Vyskytlo se jméno bývalého ministra Krištoffyho, který přijat byl v audienci u následníka, pak hraběte Festetiče a konečně pověřen byl vyjednáváním bývalý ministr Lukács. Obsahem vyjednávání byly úvahy o zřízení nového kabinetu, v němž koruna podržovala si volnou ruku při jmenování ministra presidenta, ministra financí a vnitra. Presidentem měl býti hr. Khuen-Héderváry. Na příkrém odporu zvláště exekutivního výboru strany neodvislost, kde Kossuth referoval o jednání s Lukáčem rozbila se vyjednávání a „homo regius“ musil odejíti s nepořízenou. Kossuth pak podal králi memorandum, v němž radí udržení koalice.

Dne 5. července povolán byl k audienci Wekerle a výsledek její byl, že koruna nemohouc najíti vládu, která v parlamentě by si zajistila majoritu a nechtějíc zakročovati neústavně, projevila přání, aby kabinet Wekerlův do podzimu zůstal u kormidla vlády. Ministři svolili a jako projevení důvěry žádali, aby byli nově jmenováni. Tak se také stalo a „nový kabinet“ se už parlamentu představil.

Do podzimu tedy utichne pohnutá politická kampaň, která pak vrátí se s větší intensitou. Maďaři doufají, že koruna, která žádati bude za vyřízení různých nezbytností státních spíše povolí, zastancové volební reformy a panovník čítají své síly a na podzim nastane nový boj za obrození Uher.

Národnostní strana přirozeně stojí na stanovisku všeobecného volebního práva, proti maďarisaci vojska i proti rozloučení hospodářských zájmů.

Přesné stanovisko k uherské krisi zaujímá „Slovenský Týždenník“ v čísle 23. Citujeme z něho:

Ohromná, dejinná zásluha je to našej národnostnej strany, že cez uplynulé tri roky koaličnej vlády udržiavala všeobecné volebné právo na dennom poriadku. Nech našich národnostných poslancov na tomto sneme niet, nebolo by sa tam za všeobecné volebné právo za celé tri roky ozvalo ani hlasu. Nech niet na sneme našich statočných národnostných zastupiteľov, ktorí bez bázne a pri každej príležitosti požadovali všeobecné volebné právo, ktorí vlani pri debatte o premenení snemových stanov za dva mesiace — skoro až do zunovania — ustavične a bez prestania pretriasali záležitosť volebnej reformy, — hovorím, nech tých dvadsať našich ľudí na sneme niet, bolo by všeobecné volebné právo iste vypadlo z programu krajinskej politiky. Protivníci, a síce aj nepriateľskí, aj „kamarátski“ protivníci terajších našich poslancov nech si hovoria čo chcú, jedno je isté, a síce to, že snemová národnostná strana zriedkave bystrým pozorom vycítila, že jej nateraz jediným úkolom bolo udržať všeobecné volebné právo hlasovania v popredí politického rokovania a to menovite vtedy, keď sa i pán kráľ dal nakloniť pluralite. A tomuto úkolu svojmu dostála naša národnostná strana s úspechom: po tieto dni pôjde ku kráľovi Kossuth s tou žiadosťou, aby jeho strana prišla k vláde bez ostatných vládnych strán a v jeho programe zaujíma samé prvé miesto všeobecné rovné právo hlasovania.

V tieto dni, keď kráľ ešte raz vypočuje o politickom položení mienku Wekerlovu, Kossuthovu i Andrássyho, môže zaujať naša národnostná strana len to samé stanovisko, na ktorom stojí od prvého svojho kroku na sneme, od mája 1905., a toto stanovisko je nasledujúce: ustavične a jednostajne sa vracajúce zápletky v našej krajinskej politike nemožno rozuzliť ináče, len čestným uskutočnením rovného, všeobecného práva s tajným hlasovaním po obciach. Proti tomu, že by sa k vôli pár tisíc zbrklým šovénom snáď vojsko malo pomaďarizovať, protestujú silné milliony národa, ktorým záleží tak na vlastnej materinskej reči ako aj na jednotnosti spoločného vojska. Proti tomu,

že by o hospodárskych nárokoch dvadsiatich millionov ľudu mal rozhodovať snem terajší, protestuje skoro celá krajina. Chce li sa panovník dohodnúť s krajinou, nech nevyjednáva s natrhlými šovénmi, ale nech appelluje na milliony a nech záchráni seba i krajinu poriadnym volebným právom.

My ovšem pochybujeme, že by terajší snem alebo aj len väčšina z neho bola schopná dať krajine statočnú volebnú opravu. Jestli sa taká väčšina pritom všetkom najde, na zdar Bôh! budeme jej pomáhať. Jestli by ale snem proti svojmu vlastnému sľubu a závázku revoltoval, nech ta ide tento snem odkiaľ prišiel a nech prijde snem nový. Uvidíme, či je väčšina krajiny za politický švindel a či za ľudové práva.

Jestli by ale ani rozlúštenie terajšej krízy nedonieslo národom Uhorska splnenie slávnostných sľubov, pre tento prípad sme povinní upozorniť všetkých, ktorých sa týka, na to, že sa národy, a to ani nemaďarské národy Uhorska za nosom vodiť a ponižovať už viac nedajú. Lebo ludia, jednotlivci, trstiny vetrom sa klátiace, môžu byť krehkí a nestáli; no, večne stály a silný je cit národa, ktorý sa zahniezdil v srdciach ľudu, bitého cez celé desaťročia. Naša národnostná strana stojí na stanovisku jednotného a nedeliteľného uhorského štátu, a preto, chcejúc uspokojiť a k politickej platnosti doviesť národy nemaďarské, požaduje poctivé všeobecné volebné právo. Jestli by ale ľud náš tohoto práva nedostal, či by nebolo prirodzené, keby sa v nemaďarských národoch roznietila neodolateľná túžba, pomôcť si v neresti tak, ako sa dá, jestli nemožno so všeobecným volebným právom, teda bez neho, a síce tak, ako to kedysi naši otcovia zamýšľali? Práve v tieto časy, 6. a 7. júna sú výročné dni slovenského memorandumu. Slovenský národ sa pamätá na to, že naši otcovia požadovali v roku 1861., aby sa slovenský ľud osamostatnil v osobitnom Okolí. Jestli sa slovenský národ nebude môcť uplatniť skrze všeobecné volebné právo, to možno bude znamenať aj neúspech terajších národnostných poslancov, súčasne to ale bude znamenať úpadok dosavádnej zákonitej národnostnej politiky a náruživosti trýzneného ľudu — kto vie — či nešibnú mimo zákona a kto vie, či potom v národnostnej politike nevznikne radikalizmus, ktorý sa neuspokojí s národnostným zákonom, ale ktorý vztýči zástavu u nás slovenskej, medzi Rumunmi rumunskej, medzi Srbmi srbskej národnej samosprávy. My ovšem žiadame politiku zákonitú a neprekročili sme medzi zákona ani v tých najťažších okamženiach, keď nás šovinizmus uvádzal do pokúšania. Za nami ale môžu prísť iní! A kormidelníci maďarskej politiky nech vstúpia do seba a nech počítajú s tým, že v Uhorsku bude alebo poctivé všeobecné rovné právo hlasovania alebo — federalizmus.

Konservativní strana slovenská zastoupená v „Nár. Novinách“ nesouhlasí sice se stylisací posledních vět, považujíc federalismus a národní autonomní práva za přirozený logický důsledek všeobecného rovného práva hlasovacího, ale souhlasí, že řešení gordického uzlu bude oprava volební.

Že representanti dnešního Magyarországu, když k novému volebnímu zákonu budou donuceni, všemožně usilovat budou o jeho falšování v neprospěch národností a uherské demokracie jest jisté. Vždyť i ti, kteří na straně maďarské hlásají všeobecné právo hlasovací, činí tak ne z lásky k lidu, nebo národnostem, ale používají je za účinné heslo oposiční z důvodů vlastního prospěchu. Modlou a představitelem této frakce strany neodvislosti je Kossuth a ten vyslovil se ve schůzi exekutivního výboru proti všeobecnému, tajnému a rovnému hlasovacímu právu a pro pluralitní právo, které zosnoval Andrássy. Naproti tomu Justh, přední maďarský zástupce volební reformy odsoudil sice plurální právo, ale doufá, že zájmy maďarského národa dají se brániti volební geometrií a zakročením proti „agitátorům“.

Bude míti tedy strana národnostní těžkou úlohu bdíti nad tím, aby budoucí oprava volební, ku které tolik nadějí připínají, nebyla pláštěm Dianeiřiným.

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Škola v Uhrách. Od té doby, co stali se Maďaři v Uhrách samostatnými hospodáři, rozhodujícími nad životem a smrtí národností, největší péči věnovali maďarisaci školství a ničení škol a osvětových ústavů. Začali zrušením slovenských tří gymnasií a „Matice“ a od té doby školská politika maďarská postupuje stále naléhavěji proti nemaďarům. V živé paměti jsou zákony Wlasitsovy a Berzeviczyho, zavádějící maďarštinu v neslýchané míře do nemaďarských škol na úkor všeobecnému vzdělání. Všechny však předstihl hrabě Apponyi svým pověstným zákonem. Naši čtenáři jsou dosti informováni o tomto krutém a zpátečnickém útoku na národní kulturu Nemaďarů. Jak přísně zákony a různé předpisy školské se exekvují, ukazuje několik případů z posledních dvou měsíců.

V Modře na dětském výletě slovenské evangelické školy volaly prý děti: „Pryč s Maďary! Ať žije slovenčina!“ Udání maďarských studentů z učitelského ústavu je lživé, ale přece prešpurský školní dozorce zavedl proti učitelům disciplinární vyšetřování.

*

Disciplinární vyšetřování zavedl proti 14 rumunským učitelům také inspektor krašovské stolice, poněvadž prý výsledek vyučování maďarštině neodpovídá požadavkům zákona.

*

Administrativní výbor téže stolice nařídil zrušení obecné školy rumunské v Židovinech. Obec vzepřela se tomuto nařízení a výbor rozpustil obecní zastupitelstvo a správu obecních záležitostí svěřil stoličnímu úředníkovi.

*

Stolice nitranská usnesla se zříditi během let 1910—1913 v různých slovenských obcích 104 maďarské školy.

*

V Biharské stolici zrušily úřady 49 nemaďarských škol, poněvadž prý nejsou dosti slušně vypraveny.

*

Pesti Hirlap navrhuje, aby rozmnožen byl počet školdozorců pro školy na území nemaďarském, kteří by prováděli intensivnější kontrolu národnostních škol. Proti tomu se však namítá, že ačkoliv by toto opatření přispělo značně k šíření maďarisace, přece nedalo by se zabrániti, aby častější inspekcí nepovznesla se i všeobecná úroveň národnostního školství, což prý by bylo neoprávněným protežováním nemaďarů (!).

*

Úžasné usnesení učinila učitelská konference v stolici čongrádské: „Budiž požádán vysoce důstojný pan ministr kultu a vyučování, aby zařadil 15. březen mezi povinné školní svátky a v ten den aby školní dítky přísahaly na národní prapor, říkajíce: Věrnost přísahám tomuto praporu a ústavní vlasti, kterou představuje! Ať žije volnost, rovnost, bratrství! Ať žije jednotný, nerozdílný maďarský národ!“

Tento návrh kolovati bude po všech učitelských sborech a politování hodní otroci šovinismu budou jej podpisovati. Neslyšeli jsme dosud, zda by učitelské sbory maďarské zavedly nějakou akci k povznesení kultury lidové, která v Uhrách stojí tak nízko.

*

Ministr Apponyi vydal nařízení, aby jeden den na všech uherských školách zasvěcen byl myšlénce všeobecného míru. Kdo jest Apponyi? Pamatujete, jak na mnichovském mírovém kongressu vystoupil proti pokryteckému tomuto tyranovi Björnson? Krásný exemplář šiřitele míru!

*

Ve Valkově (novohradská stolice) nechtěli členové evangelického konventu podepsati protokol, dle něhož vyhlašuje se církevní škola ve Valkově za výhradně maďarskou. Protokol byl podvržený, falšoval jej učitel, který čeká na státní podporu a renegátský farář. Rolníci Findo a Valach, kteří se opřeli podepsání falešného protokolu, byli vyšetřováni četníky, že bouřili proti státní řeči a podána na ně žaloba.

*

Apponyi vydal nařízení, jímž se zakazuje rumunským studentům v Kluži súčastniti se studentského sjezdu v Jassách a prázdninových kursů v Bukurešti. Rektor university hrozí každému, kdo by se proti tomuto nařízení vzepřel, disciplinárním vyšetřováním.

*

Stolice Tolňanská zřídila v roce 1896 maďarisační fond 100.000 K, z jehož úroků odměňuje každoročně učitele za úspěšnou maďarisaci. Letos dostalo odměnu 16 učitelů v obnosech po 50, 100 a 150 K. Mimo to věnováno bylo 750 K dětem, které docílily dobrých úspěchů v maďarštině.

*

Maďarisační spolek, DEMKE, rozdal letos 4500 K odměny učitelům za šíření maďarisace. Národností nemaďarských bolestně se dotklo, že člen panující rodiny arcivévoda Josef a jeho choť Izabella přijali protektorát koncertu tohoto maďarisačního spolku.

*

Kulturní (t. j. maďarisační) spolek v Torontálské stolici zavádí nový způsob maďarisace. Nemaďarské školní děti posílá o prázdninách do maďarských krajů, aby se „vycvičily v maďarštině". Na feriální tyto osady přispívá stolice.

*

Rumunská pravoslavná církev v Uhrách, aby vyhnula se žádat na účely školské podpory státní a tím dostati se pod moc apponovských zákonů, uchýlila se k svépomoci a založila „kulturní fond" na doplnění platů učitelských. Dosud se sešlo 55.000 K. Konsistoř rozhodla, že každý hodnostář a zřízenec církevní povinnen je přispívati na kulturní fond 2 proc. svých příjmů. Konsistoř vydává také provolání k rumunské intelligenci, aby přispívala dle možnosti stálým ročním příspěvkem k tomuto účeli.

*

Z uherské administrace. Představitel polické moci v Uhrách, slúžný, je postrachem všeho obyvatelstva. Ačkoliv jest úředníkem samosprávným, tedy lidem voleným, jest pravým pašou ve svém okrese. Proti němu jest marno všechno odvolání, zvláště jednal-li v zájmu ohrožené maďarskě státni idee. Přinášíme několik obrázků činnosti těchto tyránků a tyranů.

Holičský slúžný Szabó dal skonfiskovati v záchvatu zuřivosti celý náklad „Ľudových Novin" a pohrozil tiskaři Malovanému, že ho vypoví z obce, bude-li ještě jednou tisknout panslávské noviny. Druhého dne si rozmyslel a konfiskaci zrušil; škody ovšem nenahradil.

V Osuském (nitranská stolice) chtěli pořádat přednášky hospodářské, slúžný dr. Szále však to nedovolil, poněvadž byl mezi přednášejícími posluchač brněnské techniky a ten by prý mohl zapříčinit protimaďarské projevy.

. Myjavský slúžný předvolal si občana, kterého neměl velmi v lásce a vytýkal mu, že prý mu teče ze dvora hnojůvka na cestu. Občan namítal, že je jen chalupníkem, hnojiště vůbec že nemá a okolí jeho domu znečištěno není. Ale slúžný zkrátka diktoval mu pokutu 4 K. Do 4 K není totiž proti slúžnovskému rozsudku odvolání. Chalupník namítal něco o spravedlnosti, načež slúžný odsoudil ho ještě na 50 K pro urážku soudce.

Slúžný v Bardiově zakázal psům štěkat. Když kterýsi pes nerespektoval dosti nařízení velkomožného pána, odsoudil slúžný jeho majitele ku 100 K pokuty.

*

Slovensky uvědomělé město Ružomberk leží Maďarům těžce v žaludku. Aby seslabili živel slovenský, jednají o připojení sousední obce Rybárpole s textilní továrnou, v níž je zaměstnáno 4000 dělníků. Továrna ovšem podporovat musí zájmy maďarské a dělníci jednoduše budou komandováni k volbám. Podobným způsobem majorisovali v liptovské stolici více dobrých slovenských obcí.

Také v Pezinku použili výtečné této methody tak, že přičlenili do okresu prešpurské seřazovací nádraží a získali tím přes 200 „spolehlivých" hlasů.

*

Maďarisace na státní útraty. Ministr orby Darányi podal uherskému sněmu předlohu o parcelaci pozemků, žádaje na to po 12 let roční příspěvek 10 millionů korun. Maďarské listy už vymýšlejí, jak by bylo možno užíti těchto millionů ve prospěch maďarský. „Alkotmány" (orgán strany lidové), upozorňuje, aby při parcelování bral se zřetel i na národnosti nemaďarské, ale jen tak, že by se vždy mezi řadu maďarských rodin dostal jeden Slovák, Rusín neb Němec. Bude-li Maďar viděti, jak včelaří Rusín, s jakým důvtipem a pílí sbírá a spoří groše Slovák, naučí se tomu od nich lépe nežli od kočovného učitele. Vzájemnými sňatky příští generace maďarská sjednotí v sobě rusínskou prostotu a spořivost s důvtipem a snaživostí Slováka a se soustavností a vytrvalostí Němce. V Uhrách vyroste silný lid

maďarský a národnostní otázka pozbude na svém ostří ... Zdá se, že celých těch 120 millionů, určených pro parcelaci, zůstane dle starých receptů v kapsách maďarské šlechty. Nemaďarské národy mají nároky jen na utrpení. Maďarům už nestačí vláčet děti do krajin maďarských, ale již celými rodinami rozmnožovat hodlají svou krev.

*

T o m á n e k. Zajímavou kapitolou v slovenské historii bude pozorovat spor kaplana Tománka s biskupem Párvym. Z národnostní záště přesazoval za trest podařený arcipastýř mladého, zbožného kněze z fary na faru, posílal jej do vězení klášterních, kde mniši nechtěli věznit nevinného člověka, kaplan trpěl, trpěl, ale své národní přesvědčení nezaprodal a nezměnil. Konečně vyhnal jej do světa s příkazem, aby neodcházel z diecese. Tománek usadil se v Ružomberku a čekal, co mu biskup zase připraví. Tentokráte zasáhla však ruka světská. Pohraniční policie vyšetřila, že suspendovaný kaplan nemůže vykázat žádné zaměstnání, žádný majetek a vyobcovala jej ze svého obvodu, kde prý by mohl padnout na obtíž veřejné dobročinnosti. Současně z těchže důvodů vyobcoval jej z města Ružomberka slúžný Pereszlényi (původce massakry černovské) na 5 let bez výslechu. Tománek obrátil se sice na ministerstvo s protestem proti tomuto bezprávnému jednání, ale město opustit musel.

Odebral se do Říma žalovat na svého krutého představeného. Po porážce své v kanonickém processu Hlinkově má Párvy z Tománkovy žaloby strach, jak vidět z dopisu, v němž ho p r o s í, aby se vrátil do diecese.

*

O b r a n c i A n d r e j e H l i n k y, hodonínskému professorovi dr. A l. K o l í s k o v i na důkaz vděčnosti za velkou a obětivou práci, kterou se věnoval obraně Hlinkově před kongregací koncilu v Římě, poslali Slováci z Ružomberka a okolních dědin stříbrnou plaketu a zlaté péro jako čestný dar.

*

S c o t u s V i a t o r, který prokázal neocenitelné služby Slovákům tím, že informoval cizinu o uherských poměrech ve známé knize, není u Maďarů velmi v lásce. Napřed popírali vůbec existenci nějakého Scota Viatora, psali, že v pseudonymu skrývají se spolupracovníci „Našeho Slovenska" a konečně jakýsi hlupák v „Magyar Hirlapu" tvrdí s vážnou tváří, že celé velké dílo Seton Watsona je plagiatem článků „Našeho Slovenska". Naší revui dostalo se tím pěkného uznání, ale pánové se notně mýlí. Seton Watson sám psal obranu do „Magyar Hirlapu", která však při prolhanosti maďarské žurnalistiky vyzněla nadarmo.

*

Anglický učenec vraceje se ze své cesty ze Záhřeba zastavil se na malířské moravskopolské výstavě v Hodoníně a navštívil také Skalici. Návštěva jeho je zvláště významná, poněvadž přišel ve společnosti vynikajících cizinců, kteří poznali tak z blízka lid slovenský, jeho umění a poměry. Byli to korrespondent „Timesů" p. W. R. S t e e d, korrespondentka „Morning Postu" Madame C l e m e n c e R o s e, anglický vicekonsul pan O w e n S u r t e e s P h i l l p o t t s a malíř baron S c h l i p p e n b a c h. Všichni se vyslovili o tom, co viděli, s velkým nadšením.

*

Návštěvy anglických hostí všimla si i maďarská žurnalistika. Přijali zprávu z „Ľud. Novin" a přinesli své smělé úsudky, jimž odpovídají „Ľud. Noviny":

„Budapesti Hirlap" o referáte našom takým hlasom píše, že z každého záchvevu kričí mu nešikovne zakrývaná závisť a zlomyselnosť. „Ľudové Noviny" s radosťou konštatovali, že Angličania nevedeli si prenachváliť nevídané poklady duševné, ktoré sa im javily v pestrých krojoch, umných výšivkách, bohatých spevoch slovenského ľudu a v cenných obrazoch slov. maliarov. „Budapešti Hirlap" si z tohoto chce ukuť zásluhy na obranu maďarstva a farizejsky vyvracajúc oči, hovorí, že hľa, aj páni Angličania sa presvedčili o vyvinutej kultúre, ktorú maďarstvo poskytuje Slovákom". Nuž, tu je našou svätou povinnosťou, posvietiť si na vec pravým svetlom. Kultúru, ktorú ešte máme, zachovali sme si my Slováci nie zásluhou štátu, maďarstva, alebo „Budapešti Hirlapu", lež neoblomnou úctou ku všetkému dobrému a krásnemu, čo sme po slovenských otcoch a matkách zdedili. Slovenská duša chová v sebe odnároda iskru umeleckosti. Naše dievčatká vedia kresliť kvety a vtáčkov na vyšívanie skôrej, nežli ich škola učí čítať a písať. Školu snáď len zvonka vidiac pasák, skladá si na.

horách piesne, nad ktorých milozvukom krúti hlavou i sám učený komponista. Ani jeden národ na svete nespieva od prírody trojhlasne, jako naši trenčianski Slováci. A to všetko nie škola, nie maďarstvo poskytuje nám, to všetko je naše slovenské umenie. A kto opováži sa rukou siahnuť na poklady tie a povedať svetu, že to neni naše, na toho musíme ukázať ako na lupiča a zbojníka. Sám „Bud. Hirlap" priznáva, že výšivky slovenské, vystavené na parížskej výstave a vyznačené odmenou „grand prix", nejavily sa tam jako slovenská kultúra, lež jako výplod všeobecnej maďarskej kultúry." „Budp. Hirlap" teda bez studu a bez hanby priznáva, že maďarská kultúra musela sa obliecť do slovenských šiat a chlubila sa pred celým svetom s cudzím perím. Pekné doznanie od „Budapešti Hirlapu"! Z toho však my Slováci učíme sa, že vlastne my sme ti, ktorí kultúru poskytujeme maďarstvu. Toto nám švagri Maďari bez všetkého hnevu musia uznať, bo je tomu skutočne tak. Bo slovenská keramika (kuchyňský riad), slovenské výšivky, krajky, slovenské spevy, tieto nevyčerpateľné poklady vzdelanosti ľudovej cez dlhé storočia prenášaly sa na púšte maďarské. Púšte vravím, bo keď pochodíte všetky kraje, ktoré obýva maďarský ľud, nenajdete tam samostatnej ľudovej výšivky, krajky lebo keramiky. Jesto v klužskej stolici 31 dedín maďarských (Kalotaszeg), kde sa pekne maluje, vyšíva, vyrezuje i pekné džbánky vyrábaly sa dakedy; avšak praotcovia týchto Maďarov boli zase len Slovania, čomu nasvedčuje nielen charakter toho umenia a krojov, nášmu slovenskému na vlas podobný, lež i samé názvy vecí a dedín, ako sú na pr.: Kožok, Valkó(v), Makó(v), Stáňa, Sučák, Darovec, Petri a iné mená slovenské ako kremeň. Maďarstvo priživovalo sa teda cez dlhé storočia na kultúre našej a my sme mu toho dopriali. Avšak musíme ísť ďalej a „Budp. H-u." zarezať i do živého a pripomenúť mu, že by veru tento 40—50stranový denník maďarský pekne-rúče musel hneď zajtra prestať vychodiť, keby nebolo slovenčiny. Bez pomoci našej milej slovenčiny by všetkých 20 redaktorov „Budap. Hirlapu" nevedelo ani jedno číslo napísať. Veď sa maďarská reč len tak hemží slovami, ktoré si vypožičala od našej milej materčiny. Každé tretie-štvrté slovo v maďarskej reči je slovenské. Nech sa teda „Budp. Hirlap" so svojou kultúrou nerozťahuje viacej, ako mu perina stačí, bo čo skoro najde sa taký anglický alebo francúzsky učenec, ktorý napíše knihu a číslicami nepodvratne — jako Scotus Viator — dokáže, že my Slováci dali sme Maďarom kresťanskú kultúru (Sv. Vojtech), my požičali sme im poklady nášho jazyka, my naučili sme ich orať, kopať, remeslá prevádzať; my dali sme im — žiaľbohu — najlepšie sily na pole politické (starý Kossuth), vedecké a spisovatelské (Petőfi) a vláda, ktorá sa nazýva maďarskou, ničí a šliape naše najsvätejšie poklady tak ďaleko, že dieťa na strednej, ba už i v ľudovej škole, prehovorivše slovensky, billaguje čo vlastizradcu.

Éhes disznó makkal álmodik. My Slováci to tak hovoríme: Čo sa habe chtilo, to sa habe snilo. „Budapešti Hirlap" navrhuje, aby „nadaní Slováci Úprka, Frolka a Jurkovič vystavovali svoje obraze v Budapešti a stali si tak do služby maďarskej kultúry". To by vraj hlásalo pohlcujúcu moc maďarského ducha. Dobre. Pohltiť ešte jako pohltiť, ale ztroviť. I veľká nemecká ríša pohltila poznaňských Poliakov, len že jej ostali v žalúdku. Dnes už žiaden Slovák nezapredá svoju reč, svojho ducha. Dnes už vedomí si je každý človek z dediny, že rozšantročit národné poklady a dať sa do služby cudzieho ducha je hriech proti vlastnému duchu. Jestli i dojdeme ta, že slovenské umenie, slov. kroje a spevy raz vystavené, obdivované a uctievané budú i v Pešti, že slovenským maliarom dostane sa uznania i tam, kde ho tak neradi uznávajú, bude to tešiť nás nadovšetko. Ale pohltnúť? O tom už nech sa len sníva „Budapešti Hirlapu"!

*

Právě se dovídáme, že Scotus Viator navštívil 14. t. m. Turč. Sv. Martin, kde v místním kasině slovenském vřele byl přivítán.

*

Informace ciziny. Francouzský časopis „Le Monde Illustré" přinesl pěkný článek o Slovácích, jejich utrpení a politických poměrech.

Také Maďaři informují cizinu. Za poplatek dosti vysoký uveřejňují německé illustrované časopisy „Moderne Kunst" a Leipziger Illustrierte Zeitung" obrazy a články z Uher. Jakého rázu jsou, domyslíme si, když „Deutschungarischer Volksfreund" vyhlašují

proti nim bojkot a v rozhořčeném úvodníku vytýkají jim bezcharakternost.

*

Městská knihovna v New Yorku zřídila slovenské oddělení. Výpravou pověřen byl Knihtlačiarský spolok v Turč. Sv. Martině. Kdy začnou české knihovny zakládat slovenské oddělení? Československá Jednota poskytla by ochotně seznam knih.

*

Cesty a letní byty na Slovensku. Československá Jednota, aby podporovala osobní styky a vlastní seznání Slovenska, uděluje informace pro cesty a pobyt na Slovensku. Bylo by věru záhodno, aby proud turistů nesl se více na Slovensko. Překrásná příroda, zajímavý lid, zaručují příjemný odpočinek, nemluvíme-li ani o důležitosti styků a známostí s lidmi slovenskými.

PERSEKUCE.

Pro „štvaní proti Maďarům" odsouzen byl 19. května Josef Kustra peštskou porotou na 3 měsíce do vězení a 1200 K pokuty. Přečin vyskytl se v úvodníku Slov. Týždenníka „Cigáni" v prosinci. Pisatel stěžuje si v něm, že Slováci a jiné nemaďarské národnosti nemohou svobodně užívat svého jazyka a práv politických. Když pak se svého práva dovolávají, pošlou na ně četníky, aby je vraždili. V tom viděla peštská porota „bouření".

*

Dozvuky pezinské volby. Před volbou pezinskou zatknuli četníci dva občany, kteří najímali povozy pro voliče. Zatčením znemožnilo se 400 voličům vůbec k volbě se dostavit. Zavedeno vyšetřování a kandidát slovenský dr. Milan Ivanka obžalován z podplácení při volbách, byl však osvobozen.

*

Dne 22. června stál před peštskou porotou redaktor Slov. Týždenníka, Milan Lichard, pro dopis z Pezinské volby, v němž se psalo, že četník, který dra Milana Ivanku udal pro pobuřování, byl opilý a nerozumí slovensky, že tedy nemohl správně svědčit. Redakce Týždenníka připravila se důkladně k processu, sezvala i maďarské žurnalisty, poněvadž dalo se očekávat, že při přelíčení dojde k nespravedlivostem. Dokázalo se, že strážmistr vůbec slovensky nezná, ale Lichard přece byl odsouzen na 800 K pokuty. Maďarské listy o soudu se ani nezmínily ač měly své referenty.

*

Kurie potvrdila výrok prešpurské soudní stolice, která vyměřila Ľud. Tyršlovi pro „osočování" 2 týdny vězení a 200 K pokuty.

*

5. července nastoupil svůj trest v Prešpurku M. Kubíček. Je odsouzen na 40 dní obyčejného vězení za článek v Ľud. Novinách, kde kritisoval nemravný život renegátského faráře Hoffmanna.

*

Lonského roku při posvícení zpíval rolník Rafael Tekula v hostinci „Hej Slováci" a „Kto za pravdu horí". Nad tím strašně se rozčilil tamější farář Dobrovodský, který rólníka vyhodil a obžaloval, že bouřil proti maďarstvu. V květnu bylo přelíčení v Prešpurku. Tekula byl osvobozen.

*

Při volbě rychtáře v Štrbě v liptovské stolici nepřipustil slúžný vůbec hlasování a vyhlásil za rychtáře svého kandidáta. Když občané proti tomuto jednání protestovali, dal je rozehnat četníky, při čemž několik lidí bylo zraněno. Pak žaloval 23 rolníků pro násilí proti vrchnosti. Žalobu projednávala soudní stolice v Ružomberku a odsoudila dva z nich do vězení na 6 měsíců, dva na 2 měsíce, dva na měsíc, devět obžalovaných do vězení na 3—7 dnů.

*

Při volbě evangelického faráře v Sarvaši zvolen byl přes nátlak úřední Slovák Gustav Kello. Maďarská žurnalistika přímo zuří, poněvadž Sarvaš platila za maďarské město, ač je tam 68 proc. Slováků. Maďaři vyhrožují trestním processem.

*

Rumunský časopis „Tribuna" uveřejnil loni článek v němž pochvalně se zmínil o slovenském poslanci Jurigovi, který byl odsouzen na 2 roky do vězení. Státni žalobce viděl v tom „vychvalování zločinu" a soud odsoudil redaktora na 2 měsíce obyčejného vězení a 400 K pokuty. Kurie tento rozsudek schválila.

*

Mikuláš Juganariu odsouzen byl porotou temešvárskou na 4 měsíce vězení pro pobuřování, jehož se dopustil článkem v rumunském časopise „Drapeull".

*

Jan Szeili, pokladník organisace stavebních dělníků, vyšetřován byl pro zpronevěru, jíž se dopustil, že vyplatil 60 K na pohřební útraty člena organisace a nemohl se vykázati stvrzenkou od nebožtíka. Pro takové případy ministr Andrássy rozpouštěl svépomocná sdružení dělníků.

*

V zimě zatčen byl v Novém Sadě srbský učitel Dušan Berič, poněvadž prý bouřil. Zatčen byl na anonymní udání. Strávil několik měsíců ve vězení, až konečně dokázalo se, že žalovaných výroků nepronesl.

*

Policejní hejtman v Aradě odsoudil rumunské poslance Štěpána Popa a Jana Suciu k peněžité pokutě po 150 K pro založení politického klubu. Dle zákazu ještě z liberálních dob v Uhrách nesmějí se zakládati politické kluby národnostní. Ministr potvrdil tento rozsudek.

*

Redaktor „Tribuny" Konstantin Sava odsouzen byl na 6 měsíců vězení a 400 K pokuty pro článek, který přinesla „Tribuna" a v němž je statistika politických procesů v Uhrách.

*

Redaktor A. Bihari z Békéšské Čaby odsouzen byl do vězení na 4 měsíce a k pokutě 300 K pro „pobuřování", poněvadž uveřejnil v referátě o tiskovém processe „Népszavy" i místa, která byla žalována. Podle uherského zákona však d voleno je uveřejňovat vše, co se ve veřejných sezeních na sněmu, v stoličních shromážděních a u soudů mluví a čte. Přes to byl Bihari odsouzen.

*

Policie v Zemuni provedla domovní prohlídku v závodě srbského tiskaře a knihkupce Ilkiče a zabavila u něho vydání sdružení srbských spisovatelů v Bělehradě jako prý pobuřující. Proti Ilkičovi zavedeno trestní vyšetřování a místnosti jeho závodu zapečetěny, aby aspoň tím utrpěl škodu, kdyby ho porota osvobodila.

*

Redaktor rumunské „Gazetty Transsilvanei" Viktor Branisce odsouzen byl pro bouření na 5 měsíců. Brzo na to odsouzen byl opět na 6 měsíců pro jiný článek.

*

Žena rumunského poslance dra Vlada, která měla nastoupiti vězení v Rabu, byla na návrh ministra spravedlnosti omilostěna. Rumuni pro tento případ odřekli účast na mezinárodním kongresse lékařském v Budapešti.

Z MAĎARONSKÝCH ČASOPISŮ.

Z ušlechtilosti maďaronského tisku uveřejňujeme úvodník „Obzora": Podpaľači na dedine. Naše horňo-uhorské dediny chvala Bohu nie sú ešte nakazené duchom bezbožnej socialdemokracie. Náboženský cit ľudu slovenského odporuje tomu, aby sa medzi ním zakorenil duch toho revolucionárneho pohybu, ktorý červení socialisti a národniari hlásajú a rozširujú. Náš ľud slovenský, ktorý tak miluje tú hrudu ktorú krvopotne obrába; ten kostol, v ktorom modlí sa k všemohúcemu; toho Boha, ktorý žehná jeho prácu; tých spoluobčanov, ktorí i s ním tvoria jednu obec; ten rodinný krb, ktorý aj v chudobe ľudú je milým a potešiteľným, hovorím, náš ľud nechce prijať to nové evanjelium, ktoré červení socialisti hlásajú. Je pravda, že kde tu najdú sa podpaľači a zvodcovia, ktorí aj Slovákov vábia k červenákom, veľká väčšina Slovákov ale bočí od nich a verná je jak k Bohu tak i k vlasti. Boly zjavy, ktoré nemilo se nás dotkly. Prišiel prúd v podobe národniarstva, ktorý zachytil mnohých Slovákov, aby ich do táboru socialdemokratov zaniesol. Obávali sme sa o týchto stratených krajanov, ktori pod zástavou Hodžu, Jurigu, Skyčáka . . . hľadali slobodu, pomoc, obranu a blaženosť, teraz ale radosťou badáme, že naši krajania, ktorých sme za stratených držali už zpamätovali sa a húfne opúšťajú červenú zástavu narodniarov a vracajú sa k strane kresťanskej. Obrat tento ale nepáči sa Hodžovcom. Oni to chcú aby Slováci len ich poslúchali a len im slúžili. Oni majetky a krvopotné mozole Slovákov chcú nazdierať,

preto vydali rozkaz: Idťme na dediny a agitujme: Postavme na nohy slovenských sedliakov a organizujme ich proti kňazom a proti pánom! Každý náš privrženec, nech koná svoju povinnosť! Pobúrme ľud! Nech horia plameňom ducha národniarského všetky slovenské dediny! Tu je čas svrchovaný! Nemeškajme! Von na dediny! Organizujme ľud a víťazstvo naeš bude!

Tento ohlas dali socialdemokrati a národniari. Pobúriť chcú dediny. Porušiť pokoj, ktorý tam panuje. Ku krvavej bitke prichystať ľúd a viesť ho proti majetným.

Koľko zloby, nenávisti a krvožížnivosti je zapotreby k tomu, aby si kopa oplánov stala pred slovenských sedliákov a rozkázala im: Nepracujte pánom, nech zdochnú hladom! Neposlúchajte vrchnosti! Podpalujte! Mláťte, bite a vraždite, lebo len vtedy zasvitne na vás, ked ohlušíte kňazov a všetkých čvachov pánskych!

Aké srdce majú ti gazemberi, ktorí ku krvavej žatve chcú použiť dedinčanov? Dľa týchto, nie práca oblaží robotnika, lež naostrený nôž a zápalka. A toto volajú vodcovia ľudomilstvom a bojom za slovenčinu. Teda nie pracovať, vzdelávať a milovať sa na vzájom máme, lež podnecovať sedliakov, aby sa vrhli na majetných.

Prečo to?

Preto, aby kopa vysokomyslných se lotrov národniarskych dostať sa môhlo do krajinského domu za ablegátov. Nenie im dosť to bohatstvo, ktoré z ubohej slovače nazdierali, oni ešte viac chcú.

Pozor teda bratia Slováci! Vaše dedíny obláhnu zlodeji a oplani. Buďte silní a sebapovedomí. Zahluště lotrov, ktorí vás ku krvavej žatve zvádzajú! Nepoškvrňte meno „Slovák" a nerobte žial ani Bohu, ani vašim spoluobčanom. Buďte kresťania a neohrožení bojovníci církve a vlasti. Tak nech vám Boh pomáha!

Na jiném místě píše „O b z o r": Palko Blaho a jeho kompani až po nos sa zalúbili do Čechov (Palko istotne preto, lebo tí tŕžia najviac v jeho rožnavskej krčme) tvrdia, že my Slováci a Češi sme tá istá nácia a práve preto mali by sme sa všetki počeštiť. Odhodiť leda reč materinsku, a prijať nám neznámu českú. Toto nám radia. No, ja znám mnohých Čechov, ktorí ako úradníci zastupujú u nás svoje stavy, a týmto pánkom nepříde do rozumu štvať Slovákov proti Maďarom, a rozširovať tu českú reč, českú osvetu a Husovú vieru. Ba ovšem, učia sa po maďarský, a jejich deti tu si dajú vyučovat. Keď je teda maďarská reč dovandrovaným Čechom potrebná, učiť ju majú sa aj Slováci. Keď sú ale Blahovci tak veľmi do Cechov zamilovaní, nech sa páči vysťahovať sa do Čiech, my sa bohuprissám obídeme bez nich. Či ale oni vyžijú vo stovežatej Prahe, to je iná otázka.

Snad bude zajímat naše čtenářstvo, jaký názor mají m a ď a r o n i na slovenské hnutí. Citujeme z báňskobystrického K r a j a n a:" P a n s l a v s k ý k o n g r e s s v R u s k u. Premilení vodcovia utopistickej všeslavianskej mišlienky, medzi ktorými v prvom rade najdeme Čechov, už v roku 1908 chceli takovýto pánslavský kongres shromažďiť v Rusku. Tedy sa im to nepodarilo, le o ruský cár im to nedovolil. Toho roku ale pred niekolkými týždňami shrnulo sa ich do Petrohradu zo pár týchto vodcov, a bárs aj Poliakov nemohli k sebe pritiahnuť, preto len v mene všetkých slavianov učinkovali na tomto kongressi. Zastúpení boli tam Češi, Rusi, Rusini, ale Srbov, Horvátov, Poliakov, Slovákov tam nebolo. Jako že mohol teda od Čechov zariadený kongress v mene slavianov učunkovať, keď tam zastúpení neboli, aby tam v mene jeho vyprávali? Účel tohoto panslavského kongressu bol ten, aby všetkých na celom svete žijúcich slovanov spojil, aby potom vraj so spojenými silámi lahko mohli sa čím lepšie vypomstviť na nepriateloch Ruska. Na kongressi rečnilo asi 38 ruských chlapov, a každy vyprával o jednote všeslavianov. Takáto jednota sa nachodi volakde v mesiačku. Z najhlavnejšich rečnikov práska iskry jakýsi general Čerep-Spridovič; on o panslavskej jednote tak sa bol vyjadril, že vraj Rusko dovolilo privtelenie Bosny a Hercegoviny k Uhorsko-Rakúsku, s tým ale vraj dalo moc a silu Nemcom, aby nad Slovanmi zvíťazali. Či to vraj neni haňba od Ruska? Pravda že neni, poněváč Rusko muselo pripojenie Bosny a Hercegoviny dovoliť, ba ukázalo svoje falošné zuby, keď Srbsko huckalo do vojny proti Uhorsko-Rakúsku. Tento rečnik žiadal, aby sa teda teraz všetci Sloviani spojili a silno robili proti Nemcom, lebo títo sa vraj hrozia Sla-

vianom od západu, od východu ale Japonci a od júhu Turci a Maďari. Žiada teda, aby táto jednota všeslavianov mala noviny, no a banku (bez toho, to jest bez peňazí pánslavi sa nikdy ani len nehnú, ich politika a desatorobožie sú vždy peniaze vydrancuvané od chudoby; Sadzač.), aby sa potom každý Slovák naučil ruskú reč, poneváč vraj len táto môže byť všeslavianska. No z tohoto videť, že Rusi by radi odobrali našim Slovákom ich materčinu, myslime ale, že s toho nebude nič. Žiadal ďalej tento rečnik, aby sa naši Slováci tiež dostavili na každoročný pánslávsky kongress do Petrohradu. Môže byť, že medzi našimi Slovakmi sa nájde, ktorý na ten kongress pôjde, tomu ale smelo vravíme, že on viac Slovákom neni, on Slovákov potupil, keď sa s dúverou obrátil k tejto panslavskej bande. On je nepriatel našej vlasti, poneváč jednota panslavská by rada prehltla našu zem, našu milú krajinu. Pravda, že táto panslavská akcia potrebuje peniaze, lebo vodcovia práve tak nič nerobia zdarma, jako aj vodcovia socialistov. Preto vyzívame našich poctivých uhorských Slovákov, — aby svoje peniaze do panslavských bánk nenosili, lebo nie len že nedostanú dividenda, ktoré sa väčším dielom obrátia na podporuvanie panslavských pohybov, ale môže sa stať, že aj istinu stratia, poneváč takéto banky nestoja na pevnom základe.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

Sjezd slovenských ústavů peněžních a jich úřednictva. O tomto důležitém sjezdu referuje „Slovenský Týždenník“ v č. 26:

„V sobotu a v nedeľu, 19. a 20. júna, zišli sa v N. Meste nad V. na súkromné porady zastupitelia a úradníci 34 slovenských účastinárskych bánk a sporiteľní a troch družstevných pomocníc, spolu 37 slovenských peňažných ústavov. Sjazd svolala a zriadila Ľudová Banka v N. Meste na čele s jej direktorom dr. Juliusom Markovičom. Všetky porady tak bankových správcov ako aj bankových úradníkov maly priebeh dôstojný a čo sa na nich usnieslo, bude počiatkom cieľuvedomej a premyslenej hospodárskej práce na Slovensku. My Slováci tých našich slovenských bánk a sporiteľní nemáme mnoho, a ani tie, čo máme, nie sú ohromné a bohaté; sú malé, ale sú naše. Slovenský ľud by sa darmo boril za slobodu politickú, keď by mal ustavične zostávať otrokom židovských a maďarónskych veriteľov. My potrebujeme slovenské peňažné ústavy nielen z príčin hospodárskych, ale aj k vôli svojej národnej a občanskej slobode. Tam, kde — jako v našich ústavoch skoro všade — synovia ľudu a aj sami roľníci zasedajú v správe, kde si sám ľud diktuje, tam je každý náš peňažný ústav pevným hradom hospodárskej samostatnosti slovenského ľudu. Preto sú slovenské peňažné ústavy dôležitým ohniskom slovenského života. Čím viac ich bude a čím bystrejšie budú pracovať, tým rýchlejším krokom bude postupovať slovenský národ ku svojmu zákonitému právu.

*

Tohoročný sjazd novomestský mal už predchodcu, a síce vlaňajšiu schôdzku našich bankových úradnikov v Turč. Sv. Martine. Teraz sa jeho obsah rozšíril o toľko, že vedľa schôdzok úradníckych boly aj porady správcov. Všetkých účastníkov bolo 112.

V prvý deň sjazdu, v sobotu, bola v Ľudovej Banke porada bankových direktorov. Zpomedzi predmetov o ktorých sa rokovalo, bolo najdôležitejším Sriadenie našeho úveru mobilného i nepohnuteľného.

Ohľadom sriadenia úveru mobilného dohodla se porada na tom, že sa má vybudovať organizácia na tom základe, ktorý sa stvoril skrze Ústrednú Banku v Pešti. Aby ale naše slovenské ústavy v čím väčšej miere mohly poskytovať pôžičky na hypothéky a annuitné, usniesla sa porada, že sa pričiní o stvorenie primeraného centrálneho ústavu hypothekárneho vo veľkých rozmeroch, ktorý by pomáhal mobilizovať investované istiny vydávaním záložných listov. Porada vyslala zo svojho lona štvorčlenný odbor, ktorý bude mať ten úkol, aby na založenie takého ústavu vykonal všetky prípravy.

Na tejto porade, konanej dopoludnia pod predsedníctvom vp. Čulíka a odpoludnia pod predsedníctvom direktora turč.-sv.-martinskej Sporiteľne Pavla Mudroňa, zúčastnily sa direkcie bezmála všetkých slovenských ústavov.

V nedeľu bol potom sjazd našich bankovných úradníkov. V tom pomere, ako rastie význam, rastie i dôležitosť našich peňažných ústavov, bankovného úradníctva. Táto vrstva našej intelligencie môže byť ľudu na ten najväčší osoh, jestli dobre porozumie a dobre vykoná svoje vznešené úlohy. A naše úradníctvo, veď to zo zkúsenosti vieme, chápe sa svojej práce chvalitebne. V našich časoch, keď nám kňazov a učiteľov stavajú šovénski vládcovia pod dozor a keď táto čiastka našej intelligencie utráca hmotnú neodvislosť, dostáva naše bankovné úradníctvo tým väčší význam. Úradníci našich bánk dokázali sa ľudu ozaj užitočnou intelligenciou aj dosiaľ. Je nám teda len milé, keď si úradníctvo hľadí čím väčšmi upevniť hmotnú postať a preto vítame usnesenie úradníckej porady o úradníckej penzijnej organizácii, ktorá sa prevedie dľa odborného návrhu dra J. Wagnera. Ďalšími predmetmi tejto porady boly: rozvrh na utvorenie sväzu slovenských ústavov, dopodrobna bedlive spracovaný a prednesený dr. Jul. Markovičom a potom prednáška o nových daňových zákonoch. Táto prednáška, spracovaná a prednesená zvolenským pravotárom dr. Vladimirom Fajnorom, patrila medzi najcennejšie body celého sjazdu a na žiadosť porady vyjde tlačou vo Slovenskom Peňažníku. Na sjazde úradníctva bola reč i o tom, či naše ústavy majú vstúpiť do krajinského sväzku peňažných ústavov. Stanovisko sjazdu neboło proti vstúpeniu odmietavé, ako prvú podmienku vyslovil ale sjazd toľko, že sa náčelníci krajinského sväzku musia predovšetkým odvyknúť od šovinistických manýrov. Krajinský svaz totiž rád predkladá našim ústavom jakýsi vlastenecký katechizmus a sú tam páni, ktorí si myslia, že vlastencom v Uhrách môže byť len ten, kto sa volal predtým „Kohn“ a teraz „Rákóczy“.

*

V sobotu večer hostila Ľudová Banka účastníkov sjazdu na spoločnej večeri, s obvyklými toastami.

Ako potešiteľnú zvesť zaznamenávame ešte i to, že na sjazde boli prítomní aj dvaja bratia zo Zemplínskej. Účastníci sjazdu otvárali oči, že aj v Zemplínskej máme ľudí národne prebudených a intelligentných, — priekopníkov národného prebudenia na slovenskom východe. Účasť našich Zemplínčanov na sjazde je zásluhou poslanca Skyčáka. Celý sjazd bol dôkazom toho, že sa v našom národe zmáha chuť i schopnosť k hospodárskej práci, ktorá ponesie našemu ľudu ovocia hojného a dobrého.“

LITERATURA A UMĚNÍ.

Sobrané Diela Svetozára Hurbana Vajanského. Sväzok II. Kniha veršov I. Nákladom Knihtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turčianskom Svätom Martine. 1909. Stran 336. Cena brož. výtisku 3 K. Skvostne váz. 4 K 20 h.

Tento šestý svazek „Sobraných Diel“ obsahuje první část veršovaných prací autora. Druhá část vyjde jako devátý, nebo desátý svazek.

„Kniha veršov“ rozdělena je na tři oddíly. V prvém jsou větší epické básně, mezi nimi velká slovenská pověst „Vilín“ a dosud nevydaný veršovaný román „Dušinský“. — V druhém díle nacházíme verše lidu slovenskému věnované, jako cyklus „Z ciest“ a „Karlovarské šumy“. V oddělení třetím najdeme obsahem i formou umělecké básně, cyklus „Sonety“ a „Tercíny“ a některé časové, epigramatické verše, dohromady 208 básní, které se sbírkou „Tatry a more“ (III. svazek „Sobraných Diel“) představují soubor básnického tvoření autorova.

Českému obecenstvu vřele odporučujeme tyto květy literatury slovenské, které svými bohatými myšlenkami a uměleckou stylisaci jistě budou se líbiti.

Jako VII. svazek „Sobraných Diel“ vyjde v brzku román „Suchá ratolesť“.

*

Kronika slov. ochotníckeho divadla v Lipt. Sv. Mikuláši od roku 1837—1908. Napísal Rehor Uram-Podtatranský, býv. správca divadla. Tlačené a vydané u Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši. 1909. Str. 72. — Kus kulturních dějin Slovenska. Autor, známý slovenský spisovatel, obeznamuje nás s vývojem slovenského ochotníckého divadla v Lipt. Sv. Mikuláši od dob Kašpara Fehérpatakyho až po dnes. Jsme opravdu povděčni autoru i firmě Klimeš & Pivko za vydání této brožurky. Doporučujeme.

*

Spevy Jána Bottu. S podobizňoù a životopisom. Tretie vydanie. Knihtlačiarsky účastinársky spolok v Turč. Sv. Martine. Cena 2·40 K.

Čilé vydavatelství „Knihtlačiarskeho spolku" mile překvapilo vydáním třetího vydání „Spevů Jána Botto". Slovenská literatura má málo knih, které dočkaly by se tří vydání a že se uskutečnilo třetí vydání básní Bottových svědčí o velké oblibě tohoto básníka.

O literárních zjevech slovenské literatury pojednáme v samostatných článcích budoucího ročníku naší revue.

V přítomném čísle otiskujeme z knihy této ukázku z básně „Smrt Jánošíkova" a životopis básníkův (z péra J. Škultétyho).

*

Nakladatelství J. Teslíka v Uh. Skalici vydalo překlad Ber. de Saint-Pierrovy povídky „Indická chalúpka".

*

Co si dva hoši dopisovali. Československá povídka pro mládež. Napsal K. Kálal. Nákl. Karla Stiegelmaiera v Českých Budějovicích.

Jeden z nejvřelejších přátel Slovenska, Kálal, šíří krásnou touto knížkou zájem a lásku v dětských srdcích. Ve formě dopisů osvětluje okolí a myšlenkový svět slovenského mladíka a získává tak sympathie pro všechno slovenské. Skutečně krásná kniha pro mládež.

*

O slovenské literatuře přináší právě pražský „Přehled" serii článků, které směle můžeme řadit mezi nejlepší, co o kulturním životě slovenském vůbec bylo napsáno.

*

O Hviezdoslavovi přinesl dne 3. července malý ale instruktivní článek ve svém feuilletonu velký lipský denník „Leipziger Tageblatt" z péra Zdeňka Bromana. Pisatel seznamuje nejdříve německé čtenáře se stručným životopisem Hviezdoslavovým a osvětluje jeho vůdčí postavení ve slovenské literatuře. Rozbírá stručně básníkovu lyriku i hlavní epické básně a zmiňuje se na konec o nejnovějším Hviezdoslavově dramatě „Herodes a Herodias", jakož i o jeho překladatelské činnosti. Bylo by si přáti, aby slovenská literatura našla více pracovníků, kteří by německé literární obecenstvo s ní seznámili. Na zájmu u Němců rozhodně neschází. K. B.

Skupina uherskoslovenských malířů vystavovala od 6. do 29. června v Chrudimi svá díla. Od 18. července bude výstava v Jindřichově Hradci.

K NAŠIM OBRÁZKŮM.

Výtvarníci vždycky naleznou na Slovensku vděčné pole k umělecké tvorbě. Nádherný kroj, originální lid, zdravý, zachovalý, typická barvitost krojová i lidové umění stavitelské na první ráz upoutá oko umělcovo. Krásně psal o tom francouzský kritik William Ritter, francouzsky i česky. Zvláště Dětva a její lid je zajímavý. Přinášíme obrázek slovenského malíře Jaroslava Augusty „Laznička zo Skliarova". (Laznička jest obyvatelka „lazů".) Hezký obrázek portretový a krojový (zimní nedělní kroj).

Obrázek je v majetku dra Vlad. Fajnora, adv. ve Zvoleni.

RŮZNÉ PUBLIKACE A KNIHY REDAKCI ZASLANÉ.

Škola a idea národnostní. O této otázce, nyní tak časové, pojednává prof. dr. Otokar Kádner v červnovém sešitu „Volné Školy", která mimo to přináší řadu jiných zajímavých článků. Sešit „Volné školy" obdrží každý na požádání na ukázku zdarma. Adresa: „Volná Škola", Král. Vinohrady, Korunní tř. 6.

Český Čtenář. Ročníku 1909 sv. 1. a 2. Dr. Jiří V. Daneš: Bosna a Hercegovina. Na „Čes. Čt." předplácí se pouze K 1·50 ročně na 6 svazků i s poštovným. Vydavatelstvo Praha-II., Vladislavova 20.

Nákladem Volné Myšlénky (Vinohrady, Korunní tř. č. 6.) vyšlo: **Konrád Waldhauser**, řeholní kanovník sv. Augustina, předchůdce M. Jana Husa. Napsal Ph. Dr. Fr. Loskot. Cena K 1·50. — Sešit 19. Knihovny „Volné Myšlénky" obsahuje: **Mistr Jan Hus**. Napsal Lad. Kunte. Cena 8 hal., poštou 10 hal.

*

Illustrovaných přednášek vyšla další čísla: 155—159 obsahuje: F. Karhan: **O létání**. Cena 60 hal., č. 160—161: Ig. K. Werstadt: **Laciné lázně lidové**. Cena 24 haléřů. — Pořádá Dr. A. Batěk v Plzni.

Česká hudba. Vynikající hudební časopis český. Číslo 6.—7. vyšlo jako Smetanovo číslo s následujícím obsahem: 1. Hrazdira C. M.: Nálady a rozmary. Čtyři písně pro jeden hlas s průvodem klavíru. Čís. 1. Nevěrný. 2. Mignon. 3. Kováři, kováři . . . 4. Prosba. 2. J. Bardovský: Quatre morceaux. Klavír. Číslo 8.—9. obsahuje: 1. Jeremiáš Bohuslav: Scherzo. (Pro piano na 4 ruce.) 2. Bradáč Jaroslav: Za Husem. (Mužský sbor.) 3. Nápravník K.: Tuberosy. (Sólová píseň s průvodem piana.) — „Česká Hudba“ vychází šestnáckráte do roka v Hoře Kutné a předplácí se ročně K 10·—.

Dětem slabomyslným věnovati musí společnost lidská zvýšenou pozornost, aby předešla sociálním zlům, zločinům a mravní zkáze, kterou působí tato nešťastná individua, nejsou-li od mládí zvláště pečlivě a účelně vychována. Jak výchovu takovou zaříditi, radí právě vydaný spis Al. Novotného „Vyučování slabomyslných“, který vyšel jako XVII. svazek „Knihovny Komenského“ nákladem „Družstva knihtiskárny v Zábřeze“, jež spis ten zasílá za 33 h franko. Doporučujeme nejen učitelstvu, ale i rodičům a všem, kteří hledají poučení o dětech slabomyslných.

Nákladem Ot. Janáčka v Praze vyšlo: Josef Veselý: **Pod Hradčany.** Obraz života malostranského před dvaceti léty. Za 2 K.

Memorandum, podané Volnou Myšlenkou neklerikálním poslancům na říšské radě, přináší červencový sešit „Volné Školy“. Vedle toho lze tu naézti výtečný rozbor školní novelly z r. 1883, napsaný známým odborníkem řídícím učitelem K. Tučkem, a posouzení návrhu Paulsenova na reformu školství a j. Sešit „Volné Školy“, jež stojí ročně K 2·80 na požádání zašle na ukázku administrace „Volné Školy“, Král. Vinohrady, Korunní tř. 6.

Jak nejlépe zaměstnati děti prací — hrou, poradí vám výtečná kniha K. Vavrouška „Modelování malých“, která podává nejen návod, jak vésti modelování dětí, ale i četné fotograf. předlohy k zajímavé, vysoce zušlechťující a výchovné zábavě dětí od 3.—14. roku. Kniha vyšla jako XV. svazek „Knihovny Komenského“ nákladem Družstva Knihtiskárny v Zábřeze, které ji posílá za K 1·10 franko. Doporučujeme vřele rodičům i vychovatelům.

Míti peníze je krásné, ale zdráv býti jest ještě krásnější, každá nepatrná bolest jest pokynem přirozenosti samé, abychom věnovali více pozornosti ochraně svého zdraví a jak se podobná ochrana provádí, jak lze si zdraví zachovati přirozenou životosprávou, učí čtrnáctidenník „Přírodní lékař“ za K 4·50 celoročně. Čísla ukázková zdarma Praha-Smíchov 722.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor ANT. REIS. — Knihtiskárna OTAKAR JANÁČEK v Praze, Jáma č. 8.

Pro revui „Naše Slovensko“ kreslila Ella Mikanová-Urbanová.

SEŠIT 11.-12. SRPEN-ZÁŘÍ 1909. ROČNÍK II.

REVUE

NAŠE SLOVENSKO.

Časopis hájící zájmy uherských Slováků.

NAŠIM PŘÁTELŮM!

Ukončujeme tímto sešitem druhý ročník „Našeho Slovenska“. Snažili jsme se, seč síly naše stačily, splniti vše, co jsme před dvěma roky slíbili a můžeme spokojeně patřiti i na právě ukončený druhý ročník naší revue. A není-li snad přece vykonáno vše tak, jak my jsme si přáli, není to naší vinou — ale hlavně vinou našich spolupracovníků bratří Slováků. Více se slibovalo, než se splnilo. Jen několik jednotlivců splnilo dané slovo — ale většina — ač byli urgováni, zapomněli. Za to nalezli jsme tím více zájmu u našich lidí, u Čechů, a můžeme se vykázati celou řadou spisovatelů, kteří úsilovně všímají si slovenské otázky, slovenských věcí a snaží se, by nastalo u nás úplné jasno o Slovensku a aby styky československé u nás co nejvíce se utužili a v nás vžili.

Vzdor velikým finančním obětem, které museli jsme i v druhém roce přinésti, pustíme se chutě i do třetího ročníku a vznášíme ke všem našim přátelům a příznivcům jednoty československé prosbu, aby nezapomínali na nás s literárními příspěvky, a kteří nemohou tak učiniti, ať alespoň se postarají o to, aby kruh našich odběratelů se rozšířil a dosáhl té výše, bychom nemuseli stále přinášeti veliké oběti hmotné.

Všem našim spolupracovníkům vzdáváme tímto srdečný, upřímný dík za píli listu našemu věnovanou.

VYDAVATELSTVO.

Po konfiskaci opravené vydání.

NÁRODNOSTNÉ ŠKOLY.

Pod týmto názvom sostavil istý Balogh Pál štatistiku, ktorá bola uverejnená v „Pesti Napló"-ve.

Výučba v duchu jednotného maďarstva rozprestiera sa na tých 9788 ústavov, kde sa vyučuje jedine po maďarsky. Sem chodí $1^1/_4$ miliona detí pod vedením $20^1/_2$ tisíc učiteľov. Na proti tomu máme 6672 ľudových škôl s $9^1/_2$ tisíc učiteľmi, do ktorých chodí 600,000 detí v ktorých ale reč maďarská je do úzadia potisknutá, alebo cele sa stratí. — V tretine výpomocné (rozumej reč materinská) reči sa upotrebujú pri maďarskej: v jednej štvrtine štátna reč je výpomocná a takmer v polovici maďarský jazyk sa cele ignoruje. Tieto tri skupiny podávajú správny pochop o pomere národnostnom čo sa týče ľudovej výučby.

Medzi miešano-jazykovými školami tie stoja najbližšie k národnému programu, v ktorých hlavný jazyk výučby je maďarský. Ich počet je 1954, učiteľov 3022 a žiakov 211,000. Takto utvorených štátnych ľudových škôl je 123, v ktorých 15,000 detí jesto s 228 učiteľmi. — Obce takéhoto vzoru 187 škôl vydržujú s 319 učiteľmi, chodí do nich 22,000 detí. Cirkve 1627 podobných škôl udržujú, v nich účinkuje 2452 učiteľov a majú 173,000 žiakov, konečne spoločnosti a spolky vydržujú 17 škôl s 23 učiteľmi s 1000 deťmi. Ohľadom učiteľov najlepšie stoja štátne školy: medzi nimi je 105 takých, kde 2 učitelia účinkujú a len 18 je s jedným učiteľom; za tymito nasledujú cirkevné školy: 825 škôl malo po dvoch a 802 po jednom učiteľovi. Horší pomer je v obecných a v privátnych školách. Toto je preto vážné, lebo v týchto miešano-jazyčných školách, okrem maďarčiny musí sa naučiť ešte dve tri miestne reči.

Po maďarčine druhá reč v 900 pádoch je slovenská, v 800 nemecká, v 300 ruská, v 100 rumuňská a v iných 200: horvatská, srbská, bunevská,*) poľská, česká, bulharská a slovinská.

Najdu sa ešte 54 škôl s troma učebnými jazykmi, kde za maďarčinou druhá je nemecká, tretia horvatská, srbská, bunevská, slovenská, rumuňská a slovinská následuje; áno najdeme poniektoré i štyrijazičné, tak že úbohý učiteľ musí byť nielen významný paedagog, ale opravdový dedinský Mezzofanty.

Žiaci v takýchto miešanorečových školách dľa materinskej reči a dľa škôl sa takto delia:

Žiaci dľa mat. jazyka:	dľa charakteru škôl: štátné,	obecné,	cirkevné,	spoločenské,	spolu:
Maďar	1,000	1,000	12,500	500	15,000
Nemec	5,000	8,000	51,000	500	64,500
Slovák	4,000	3,000	75,500	—	82,500
Rumuň	1,000	5,000	1,000	—	7,000

*) Bunevci sú katolicki Srbi, najvetšia čiasť býva ich v Subotici.

Žiaci dľa mat. jazyka:	štátne,	dľa charakteru škôl: obecné,	cirkevné,	spoločenské,	spolu:
Horvat	1,000	1,000	7,000	—	9,000
Srb	1,000	2,000	—	—	3,000
Rus	1,000	—	20,000	—	21,000
Iné	1,000	2,000	6,000	—	9,000
súhrn	15,000	22,000	173,000	1,000	211,000

Z tohoto výkazu vysvitá, že ústupok použiť čo výpomocnú reč, miestny jazyk, (totiž reč toho ľudu) len Nemci, Slováci a Rusi použijú. Iné národnosti neposielajú si deti do takých škôl, kde je hlavný vyučujúci jazyk maďarčina, lebo veď Rumuni sú len so 7000 a Srbi s 3000 žiakmi zastúpení, a i títo najviac obecné školy upotrebujú, štátne menej. Do cirkevných škôl rumuňských k vôli naučenia sa maďarčiny len 1000 detí chodí, do srbskej ani jedno. Zase rodené maďarské deti sú nápadne majorizované skrze inorečové: V štátnych a obecných školách oproti 1000—10,000 maďarských deťom 14,000, v obecných 21,000 stojí. Ešte horšie je v cirkevných, kde 12,500 maďarských dietok medzi 160,000 inorečovými sa takmer ztratí.

Ešte je horší pomer v tých ústavoch, kde štátny jazyk len čo výpomocný trpia. Takýchto škôl je 1665, účinkujúcich učiteľov je v nich 2405, detí ale 175,000. Z týchto väčšina chodí do cirkevných škôl, ich počet je 1465 a žiakov 140,000. Krem týchto je 196 obecných škôl s 33,000 žiakmi, a konečne 1 štátna a 4 privátne asi s 1000 žiakmi. — Hlavný jazyk výučby je v 670 pádoch slovenský, v 340 pádoch nemecký, v 380 pádoch rumuňský, v 100—100 pádoch ruský a srbský, v ostatných 50 pádoch horvatský, slovinský, bunevský, český, bulharský a italský.

Tu sa maďarský jazyk na druhé miesto utiahne.

Áno, v dvadsiatich školách dvoje hlavných rečí vyučovacích je, a sice: nemecko-slovenský, nemecko-horvatský, nemecko-srbský, nemecko-bunevský, slovensko-český a rumunsko-srbský, maďarskému jazyku len tretie miesto sa dostane.

Obraz týchto škôl dľa národnosti a charakteru ústavu je nasledovný:

Počeť žiakov dľa materinskej reči:	štátne,	Charakter škôl: obecne,	cirkevné,	spoločenské,	spolu:
Maďar	500	500	2,000	—	3,000
Nemec	500	7,000	33,000	500	41,000
Slovák	—	2,500	65,000	—	67,500
Rumuň	—	11,000	22,000	—	33,000
Rus	—	500	8,000	—	8,500
Horvat	—	1,000	4,000	—	5,000
Srb	—	11,000	3,500	—	14,500
Iné	—	500	2,000	—	2,500
súhrn:	1,000	34,000	139,500	500	175,000

Z tohoto vidno, že proti takýmto školám národnosti ani toľko dôvery nemajú, ako k predošlým. Element maďarský ztopí sa na 1/5, Nemci zastúpení sú s 23,000, Slováci so 49,000, Rusi s 3,000 dietkami. Naproti tomu počeť rumuňských a srbských detí trocha sa povýšil: tamtých o 26, týchto o 9 tisíc, ako by tým chceli demonštruvať, že maďarskú výučnú reč radšej vidia na treťom a štvrtom mieste, ako čo len na druhom. Z tohoto možno vidieť, aký výsledok môže byť v týchto školách, ohľadom štátnej reči a v akom zaobchodení sa nachodí tých 3 tisíc maďarských detí na národnostnom vidieku, ktoré sú prinútené smiešano-jazyčné školy navštevovať a ktoré oproti 172,000 inorečovým deťom cele sa stratia.

Najtmavší obraz je v intrasigentných národnostných školách, kde maďarsky vôbec do týchto čias nevyučujú.*) Týchto počet je 3153 a učiteľov 4075, detí ale 243,000. Školy, to sa rozumie, sú zvätša cirkevné; ich počeť je 3089, učiteľov 3945, žiakov ale 233,000. Ostatných 64 škôl so 170 učiteľmi a 10,000 žiakmi rozlične sa delia na obecné a privátne školy. Týchto škôl dve tretiny má len po jednom učiteľovi, len v 922 školách sú po dvaja učitelia, čo ukazuje na slabý paedagogický pomer. Ospravedlňuje z čiastky tento nepomer ten fakt, že školy tieto sú nie tak húfne navštevované, ako maďarské, alebo maďarsko-miešané, lebo kým na tamté 110—120 detí padne, na této len 70—80.

Pomer detí dľa reči a charakteru školy je nasledovný:

Počeť žiakov dľa	Charakter škôl:			
materinskej reči:	obecné,	cirkevné,	spoločenské,	spolu:
Maďar	—	1,250	—	1,250
Nemec	250	31,000	500	31,750
Slovák	1,000	17,000	—	18,000
Rumuň	3,000	159,000	—	162,000
Rus	—	2,000	—	2,000
Horvat	250	— —	—	250
Srb	2,000	22,000	—	24,000
Iné	3,000	500	—	3,500
súhrn:	9,500	232,750	500	242,750

Hniezda, ktoré sú proti maďarskej štátnej reči sú inorečové autonomných cirkví školy, a sice saskej rumunskej a srbskej cirkvi. Obecné školy sú na tomto poli už málo zastúpené. Massa nemecstva (so 105 tisíc deťmi) je tolerantnejšia proti maďarskej reči, tiež tak i Slováci (so 135,000 deťmi). Intrasigentné národnostné školy len 23,000 sedmohradských Sasov a 18,000 hornozemských slovenských evanjelikov navštevuje. Ešte i Srbi sú povolnejší bo 35,000 detí posielajú do maďarských škôl a len 24,000 posiela do maďarožrútských škôl. Tým nepriateľskejšie je

*) Toto je tiež lož, lebo také školy nenajdeš už v Uhorsku, kde by sa neučilo maďarčine, veď by to bol za krik a prenasledovania!

stanovisko Rumuňov. Majú 2440 škôl, v ktorých ani stopa sa nenachodí po maďarčine, tieto blízko 163,000 rumuňských detí navštevuje, kdežto do s maďarčinou pomiešaných škôl len 40,000 žiakov chodí.

Kde je ešte krajina v Europe, kde by na poli ľudovej výučby boly takéto pomery! A ešte Rumuni sa opovažujú Maďarország (Uhorskú krajinu) očerňovať tou žalobou, že tyrannizuje národnosti a že im školy a reč potláča?"

My sa tiež spytujeme i následkom týchto štatistických dát, že či jesto ešte páru na poli výučby ľudovej v Europe, nám totižto v Maďarországu? A priložíme k tomu, že koľko škôl je čisto maďarských v čisto národnostných vidiekoch? Či je to nie utláčanie? Tam ale, kde je výpomocný jazyk materinský pri vyučovaní hlavného jazyka maďarského, je to nie potláčanie práv materinského jazyka? — Ale dajme pokoj tomu, dosť je na tom fakte, že školy národnostné sa staly po Apponyovskom zákone tortúrou učiteľov a žiakov, že staly sa semeništom ohlupovania, analfabetismu a demoralizovania, lebo vykynožujú na posmech donášajú všetko to, čo je človeku najvzácnejšie, totiž jeho národnosť, jeho materinský jazyk, a pomer dieťaťa k rodičom. Len tak napred! Uvidíme i uvidíte, čo ste zasiali a čo budete žať! To je isté, že Apponyiho zákon školský zaľahol sťa kliatba na celú krajinu.

* * *

„Novohradský ‚národný' ústav" vydržiaval 11. júna toho roku svoje ročné hlavné shromaždenie. — S príležitosti tejto Török Zoltán, bývalý hlavný župan nasledujúci návrh podal:

a) Návrh. Nech vysloví valné shromaždenie, že z majetku národného ústavu 50,000 korún, bez úrokov požičia, v prospech šírenia sa maďarskej reči, asíce na stavänia detských opatrovní,*) asíce tým obciam, ktoré:

1) Pre opatrovňu z darma miesta dajú.

2) Vyhodia medzi seba 3% obecnú daň a túto, ako i 200 korún pre učiteľku, čo bytné poloročne splácať budú do pokladnice národného ústavu, asíce do tých čias, kým požičanú summu nesplatily.

b) Návrh. Nech podá národný ústav na stolicu prípis, kde sa žiada, aby stoličný výbor odhlasoval na 12 rokov 1% stoličnej prirážkovej dane, z ktorej jedna polovica má sa obrátiť na opatrovne (óvody), asíce na sťa bezúročná pôžička, druhá polovička na iné kultúrne, spoločenské ciele.

Oproti socialismu a s ním spojeným panslavským agitátorom, ktorí proti jednote štátu pracujú a len svojim egoistickým chúťkam žijú, treba podať na všetky municipia prípis, že aby podaly na vládu žiadosť, poťažne na parlament, aby sa této pohyby potlačily.

Nech sa v týchto prípisoch vysloví:

*) Tieto, tak zvané „óvody" prijímajú deti od 3—6. roku a jedine maďarsky sa v nich slobodno shovárať.

1) Že aby sa stoliciam viac práva a poverenia udelilo voči agitátorom, aby títo mohli byť najprísnejšie pokutovaní.

2) Má sa zákon o slobode tlače tak zmeniť, že aby nevlastenecké časopisy mohly byť zakázané a aby pri tlačovej pravote nie len stróhmanni mohli byť odsúdení, lebo takéto zachádzanie, len zákon do smiešneho položenia donáša.

3) Zákon kupecký nech sa premení v tom smysle, ohľadom zakladania peňažných účastinárskych spolkov, že by pri zakladani bárs jakého peňažného spolku nebolo dostatočné spolčenie sa z ďalekých vidiekov národných agitátorov, ktorí do týchto čias hockde môžu utvoriť peňažný ústav, ale aby sa zakladanie banky viazalo k dovoleniu vrchnosti a k vlastenectvu zakladateľov, áno i k tomu, aby sa v každom páde určilo, či na spôsob húb vzrastajúce, národnostné ústavy potrebné sú a či nie? Peňažným ústavom politizovanie nech sa nedovolí.

4) Ľudová výučba nech sa štátnou stane a nech sa vezme z rúk konfessionálnych.

5) I do tých čias, kým vládne poriadky sa porobia, nech stolica prikáže hlavným slúžnym, aby v ich okrese každú obec pilne pozorovali, nech napomínajú a poučujú ľud o sobeckých cieľoch agitátorov a o tých nebezpečí, ktoré z tohoto môžu povstať, proti agitátorom ale s tou najvätšou prísnosťou nech vystúpia a o skúšenosťách mesačne nech podajú zprávu na municípium, tým cieľom, aby této nevlastenecké pohyby ustavične držané boly na zreteli.

6) Konečne „vlastenecký ústav" vo svojom lone rýchle nech utvori okresné krúžky. Povolanie týchto bude, neúnavnou bedlivosťou pozorovať v obciach národnostné pohyby. K tomu majú sa prednášky vydržiavať a vysvetľovať ľudu, aby sa tak postavila protiváha, voči národnostným buričom a už nakazeným obyvateľom, lebo len tí, ktorí s ľuďom a medzi nim žijú, môžu sa priblížiť ku srdcu ľudu, ku jeho duši a ku jeho umu, a keď v týchto obciach obydlenú intelligenciu, ich oduševnelých kňazov, učiteľov k vlasteneckej povinnosti budeme môcť pripútať, v tedy táto vlastenecká missia dá sa s osohom previesť.

* * *

Maličkosti niekedy väčšmi osvieťa a charakterizujú istú dobu, ako poniektoré veľké udalosti. Nech tu stojí jedon z nesčíselných lístkov z vavrínového venca kultúry Uhorska:

„Felvidéki Őr" pod názvom „Nádennici národa" píše: „Dostaly sme jednoduchý no dojímavý list, ktorý podávame v nasledujúcich riadkoch. Jeho obsah ukazuje, že aký horký chlieb musia jiesť „nádenníci národa".

Veľactení pánovia! Sľútostou musím vrátiť vám toto dobročinné dielo,*) lebo nie som v tom položení, aby som si ho mohol predplatiť, lebo ja z nikadiaľ nemám viac dôchodkov od 400 korún; z týchto ale treba sa mi šatiť, 60 korún dane platiť a 80 korún bytné.

Mne ani štát, ani „Národný Ústav" nedáva podporu, vzdor tomu, že so 32 slovenskými deťmi sa trápim, od ktorých zápisné by mal dostať po 2 koruny 40 halierov, keby mi platily. Ale z týchto aspoň polovica mi neplatí, a predsa som ich pod rokom priučil k sladkej reči maďarskej, lebo ja ani slovensky neviem a všetky predmety učím po maďarsky.

Môj súsed s väčšou radosťou môže prijať vzáctny váš časopis, lebo ešte ani diplom nemá a už dva roky čo užíva štátnu podporu. Od „Národného Ústavu" už len mojim povedomím štyri ráz dostal štipendium po 100 korún, k tomu i pochvalný diplom; vzdor tomu, že má len ročite 9 žiakov.

K . . . M . . . učiteľ."

Laskavý čitateľ zaiste neuverí tomuto lístoku, a bude sa nazdať, že je to len vymyslenina, aby večšiac senzáciu urobilo v „Našom Slovensku," nuž aby som hneď takúto mienku vyvrátil poznamenám, že je to vo „Felvidéki Őre" vytlačené a to na strane 27.

Chcete ešte jeden vlastenecký vavrínový lístok? Michal Lacjak, je na Tisovníku kňazom a k tomu i cirkevným dozorcom nad školami v turopoľskom okrese. Je z tých roduverných opravdových kňazov, ktorí sú už len tak po riedku v Novohrade. Dal povolať do svojej slovenskej cirkvi, učiteľov svojho okresu na konferenciu. Keď sa sišli, šli najprv do kostola. A teraz nech hovorí zpravodaj „Felvidéki Őra": „Tu (totiž v kostole) môj milý pán Lacjak, už i ako kňaz aj ako dekan a predseda učiteľského sboru, vysokovzletnú modlitbu pustil do neba, ale v pukotavej slovenskej reči, dľa neho Pán Boh to viac miluje a on je jeho pomazaný sluha! Spev sa tiež so slovenským obsahom vznášal k vysokej oblohe. Učitelia, či sa im to páčilo a či nie, v prvom prekvapení sa len na stanovisko „Mittancen" postavili.

Môj pán Lacjak, keď okúsil ovocie a zbadal, že je dobré, áno, že ani iní to nezazlievajú, — teda s chvatom sa oddal doňho, lebo otvárajúcu reč tiež po slovensky povedal. Ale učitelia, ačpráve ich posvätné zviera je baran a tak i ich trpezlivosť je taká, len kývali hlavami, kukali jeden na druhého a z prvu len nesmele potom ale hlasnejšie začali šomrať. Zlatá striezlivosť vtedy pošepla Lacjakovi, že i s dobrého mnoho zaškodí, že bude dobre, keď bude pokračovať po maďarsky. A pán Lacjak to i urobil. Nálada sa ale neuspokojila, ale čím diaľ, tým viac cítili v sebe potrebu zadosť učinia. Táto túha i vypukla na konci schôdzky. Huszágh, leštiansky učitel, sadol k harmoniumu a so zápaľom

*) Poslali mu totiž číslo „Felvidéki Őra", ku predplateniu.

začal spievať „Hymnus“. Len čo prvé zbožnie akkordy sa ozvaly, môj pán Lacjak vstal hore a dajúc výraz svojmu opovrženiu vzdialil sa z kostola. Utiekol, škoda, len do svojej fari. . . . A ešte je i teraz tam, a ešte je i teraz dekan.

To sa teda stalo v slovenskej cirkvi, v slovenskom kostole. Títo učitelia všetci v slovenských cirkvách účinkujú. A keď si kňaz chráni svoj kostol, keď slovenské služby božie koná, lebo na tých službách božích i jeho cirkevníci boli, nuž to je vyhlásené za vlastizradu, za panslavismus, a volajú verejnosť proti nemu, pfuj!

■ ■ ■ ■ ■

J. J. PODBRADLANSKÝ.

BREZOVÁ.

Skoro se všech stran je Brezová obklíčena horami a kopci, jen na jihovýchodní straně otevírá se úzké údolí. Malé Karpaty, táhnoucí se od Prešpurku směrem severo-východním, končí za Brezovou malými kopci u Vrbového (ležícího již na Považsku). U Brezové náležejí k nim tyto hory: Zápače, Vršky, Baranec, Periská, Úval a Bradlo. O samotě, níže Brezové, vypíná se homolovitý vrch Ostriež, ku kterému se připojují Hliníky, Zádný vrch, Kresánková, Kršiačky a Židovské; jsou tu méně úrodná pole, jako vůbec veškeré polnosti brezovské. Kršiačky jsou kromě toho zalesněny. V Malých Karpatech zdvihá se hora Klenová s pověstnou slují, kterou prý vykopal a obýval Jánošík se svými druhy. Pověst vypráví, že při kopání pomáhal Jánošíkovi sám čert. Dále nachází se tu u Dobré Vody „ztracený stok“, kde z jara vyvěrá klokotavý pramen, čtvrt hodiny dále však ustává, až docela zaniká, kterýžto zjev se opakuje. V létě však studánka vysychá, takže mládež brezovská chodí se dívat na sluj a ztracený stok obyčejně v krásných dnech májových.

Název svůj vzala Brezová odtud, že tam kdysi hojně břízy rostly, čemuž nasvědčují četné březové kořeny, jež při kopání se nalézají.

Obec čítá asi 4000 obyvatel, máme-li však na zřeteli i různé usedlosti horské, na 7000. Obyvatelstvo je čistě slovenské, náboženství ponejvíce evangelického (augšp. vyzn.), málo jen katolíků. — V dosti velkém počtu zastoupeni jsou také židé, které však naši obchodníci zvolna vytiskují. Obyvatelstvo zaměstnává se tu ponejvíce koželušstvím a rolnictvím. Koželuzi sdělávají hlavně kůže ovčí pro obuvníky, leč toto odvětví pro konkurenci továren, lacinou vlnu a drahé suroviny značně klesá. Tím více chápe se lid v poslední době pořádného obrábění polí, neboť tato ač tvrdá a pahorkovitá, skýtají přec při pilném hospodaření úrodu uspokojující.

Středem městečka vede hlavní ulice, jež dělí se na horní konec, náměstí a dolní konec, z ní pak vybíhají ulice: Závodie, Za pivo-

Brezová: Evangelická škola.

Pohled na Brezovou.

Brezová: Náměstí.

varom, Járok, Baranec a Dolina. Na horním konci stojí katolický kostel s farou a školou. Kostel byl evangelíkům v čase pronásledování vzat. Nad náměstím spatříme „šaroveň", dílnu to na čistění vlny. Na náměstí je několik jednopatrových domů, mezi nimi městský dům a evang. škola. Vedle této školy je hostinec, okolo něhož vystoupíme branou k evang. kostelu, vystavěnému na mírném svahu Surovína. Věž kostela dosahuje výše 75 m. Pod kostelem je stará evang. fara, která má býti sbourána a nová místo ní postavena. Na dolním konci je rovněž „šaroveň", ale již zanedbaná.

Domy na náměstí jsou pravidelné a většinou jednopatrové, v ulicích nepravidelně stavěné a přízemní. Vejdeme-li do některého stavení, spatříme v předsíni několik mis zavěšených na stěně a pár kousků hospodářského nářadí, ve světnici fogaš (polici), na kterém jsou tanierky (talíře), džbánky a jiné nádobí, po stěnách rozvěšeno je rovněž několik talířů a obrazů. Kromě toho spatříme tu visící hodiny, žrdku s duchnami (žerď s přehozenými peřinami), jednoduchý stůl, okolo kterého jsou lavice, v koutě skříň, schránku to na peníze, důležité listiny, náboženské knihy a pod., v komoře konečně starodávné truhly a velké bedny na obilí.

Národní kroj na Brezové se ještě hojně zachoval. Muži nosí široké nohavice, spodní prúcel (vestu) a vrchní kabát, obyčejně z modrého sukna. Klobouk má širokou střechu. Ženy nosí riasané kasanice (řásnaté sukně) z bílého plátna, černý krtoch (zástěru), děvčata ve svátek z jiné látky, cípaté rukávce, prúcel (náprsní živůtek) se stříbrnými gombíkami (knoflíky), v zimě nosí svrchní živůtek a kožich. Na hlavě nosí děvčata šátky, ženy čepce s cípy.

Silnice (hradské) z Brezové se rozbíhající vedou: na sever do Myjavy, na východ do Vrbového, na jihozápad do Hradiště (Hradiščo).

Silnice vedoucí do Myjavy jde kolem katolického kostela, u něhož je katol. hřbitov a za ním evangelický, mnohem rozsáhlejší. Na evang. hřbitově uložen je k věčnému odpočinku Michal Hútzky, evang. učitel a znamenitý hudebník. Za hřbitovem přijdeme do části města, zvané „Za pivovarem", odkud spatříme část údolí, kterým silnice postupuje podél malé říčky. Od silnice odděluje se později polní cesta do Končin a usedlostí horských. O něco výše je mlýn s pilou, nade mlýnem pak vystoupíme na horní louky, dnes již zorané. Dále odbočuje polní cesta do Za-Tomáší a do Židovské doliny. Po té táhne se silnice vršky a dolinami až do Myjavy (11 km.).

Silnice, jež vede do Vrbového, jde hořejší branou, okolo evang. kostela na Surovín, dále vyvýšeninou do Štefů, po té klesá do malé nížinky na Košarísky (obec s kostelem, farou a školou), načež sestupujeme dolinou až do Vrbového (15 km.).

Třetí silnice, na Hradiště vedoucí, jde okolo opuštěné „šarovny“ na Doliny, načež vine se podél říčky Brezové až na Hradiště (5 km.).

Z Brezové možno vyjíti také třemi polními cestami, z nichž prvá vede čarokrásným údolím z Barance do Chtelnice, druhá z Doliny, rovněž úchvatným údolím, po té do kopečka na Dobrou Vodu, třetí z horního konce na Záhumnie a Kršiačkami na Bukovec.

„K starobylým, již v předhistorických časech obydleným osadám patří i Brezová —“ tak píše Lad. Paulíny ve svém „Dějepise“. Prvé domy stávaly na Surovíně. V kterém roce, neb alespoň století byla Brezová založena, není známo. R. 1263 poprvé vzpomíná se Brezová co pohraniční osada majetku šlechtice Záduchýho. R. 1392 král Zikmund daroval Štiborovi I. čachtické panství, k němuž náležela i Brezová. Okolo r. 1430 usadili se tu hojně Husité, k jejichž víře domorodé obyvatelstvo se přidalo.

Již jména různých míst ukazují nám, kde vlastně Brezová vznikla, tak „u Kadlecov“, „na Surovíne“, jež jsou dnes v luka a role změněna. Dnes spatříme tu ještě senníky, které druhdy sloužily za stodoly. Příhodnější místo k obývání byla však hustým březovím porostlá dolina, kde dnešní městečko se rozkládá, takže je velmi výhodně položeno pro cestování, obchod i průmysl. Tak pozvolna naše městečko se vyvíjelo. Když nastaly cechy, i na Brezové vidíme jich zastoupení: řeznický, koželušský horní a dolní, krejčovský, obuvnický a truhlářský, které až do dnes se udržely.

Mezi prvně probuzenými městečky v r. 1848 je i Brezová, a udatně, vítězně bojuje na třech stranách, při Bradle a pod Zápači.

S postupem doby i dnes stojí ještě v čele, ačkoliv vystěhovalectvím jako jiná slovenská městečka i ono utrpělo citelnou ránu. Dnes posílá syny své na studie do středních, obchodních i průmyslových škol, čeho dříve nebývalo. Elementární školy jsou tu ještě dosti nezřízené, čehož příčinou je stát; neboť, kdekoliv se stát počne mísiti do školství, tam je vnášení maďarisace do škol i života veřejného na denním pořádku. Evang. církev vydržuje si několik diplomovaných učitelů i výpomocných, s vyučovací řečí slovenskou. Katol. škola však je od několika let postátněna, tedy vyučuje se v ní maďarsky. Židé si vydržují jednoho učitele sami (k vůli hebrejštině), druhého jim stát platí. Střední školy nám slovenské nepovolí a o maďarské se neprosíme. V čtenářském spolku mohla by býti větší činnost, cíl téhož nedovedou ještě, jak patrno, správně pochopit.

Kořeny sloven. života se tu nedají podetít. Slovenský tisk, noviny, kalendáře skýtají dobré rady našemu lidu, který si jich všímá a dle nich se řídí.

V Brezové a okolí zachovalo se nám několik místních pověstí. Tak vyprávějí tu o penězích, které na modravém plamínku se suší.

— Jistý brezovský občan šel se po dešti podívat na svoje pole a luka. Spatřiv něco lesknoucího, pokročil k tomu a shledal, že jsou to peníze, jež se tu prosušují a že přišel v pravý čas, kdy možno z nich bráti. Z nenadání však spatřil vedle sebe šedivého starce, který počal s ním smlouvat, co že by byl ochoten za peníze tyto mu dáti. Sedlák trochu zmaten slíbil sedm beránků a neznámý s tím souhlasil. Leč nebyl to nikdo jiný jak čert, který peníze střežil a jenž slovem beránky vyrozumíval lidské duše. A tak prvé číslo padlo na nešťastného sedláka. Sotva že peníze domů donesl, skácel se pojednou mrtev — jeden beránek byl splacen.

Jiná zase žena uviděla zmíněné peníze sušit se před svou zahradou. Chtěla je sebrati, ježto však nebyl příhodný čas, peníze se propadly. Po několika létech kopala cosi ve své jizbě, když tu náhle motyka o něco zazvonila. Kopala dále, až dostala se k penězům a vynesla je na povrch. Tu však přišla služka na něco se optati. Selka jak ji spatřila, zaklela: „Čo ťa sem čert doniesol!" Ještě to ani nedořekla a peníze propadly se znovu, aniž se jich kdy více dokopala.

Jiná pověst vypráví o zakletém zajíci. — Jeden občan šel po dešti na hřiby, když tu pojednou spatřil pod keřem spícího zajíce. Pomysliv sobě „Dobrá bude zaječina", přibližoval se opatrně a tichoučce. Leč když byl již asi na pět kroků, zajíc se posadil a poslouchá. Milý občan zůstal stát a zajíc si zase lehl. Když totéž po dvakrát se opakovalo, občan pokročil rázně v před, chtěje ho zachytit, leč zajíc byl ten tam. I zaklel nehorázně: „Bozaj ma v r.., keď si ma nedočkal!" Sotva že však tato hanlivá slova vyřkl, strhl se silný vichr a vláčel jím s místa na místo. Konečně u studánky ve Vodnej mrštilo to jím o zem, kdež zůstal ležeti zkrvácený. Za chvíli šly tudy ženy z hor a nalezly ho v bezvědomí se sedmi ranami na hlavě. Omyly jej, hlavu obvázaly a odvedly zpět do města. Od těch dob nezachtělo se mu již nikdy zaječiny. — Praví se dále, že na onom místě každý sedmý rok propadne kdosi temuž pokušení a trestu.

Jiný občan, brezovský nádenník, šel do Okience bez povolení na hon. Když již byl v Okiencich, přiblížili se k němu náhle tři střelci, i schoval se ze strachu za blízký buk. Když však ti tři k buku se přiblížili, předběhl je z nenadání zajíc a jeden z nich uchopiv pušku, střelil po něm. Jaké však bylo jich překvapení, když místo zajíce spatřili na zemi ležeti — zmíněného brezovského nádenníka.

Jiná pověst vypráví, kterak zámožný jeden kopaničiar (majitel horské usedlosti) šel okolo půl noci podnapilý domů. Když přišel v místa, kde před časem v řece se utopili tři občané, vezouce zboží z trhu, zjevili se mu pojednou oni tři utopenci nazí, tak jak je Pán Bůh stvořil. Pozdravil je slovy: „Pán Boh vám daj dobrý večer!"

ale odpovědi nedostal. I šel dále svou cestou. Jakmile však překročil práh svého domu, zjevili se mu utopenci znovu a on následkem velikého leknutí zkácel se mrtev k zemi. Žena s dětmi plačíce marně pokoušely se dobrou hodinu přivésti jej znovu k životu.

Jistý řezník zase šel do Končín podívat se na své ovce, které měl na chov. — Když tam přišel, spatřil, že cosi pod postelí se blíská, i počal hned vyzvídat, kde že k tomu přišli? Kopaničar, poctivý člověk jal se hned vypráv̌ěti: „Keď moje dety pásly ovce v Javorníkoch, v horách, ktoré sú pokračováním Bradla, stavely si tam búdku. Jeden raz mi boli jednu žlutú hrudu doniesly Já som su ju prezrel a hodil pod postel; a keď večer nastal, začala svietiť a svietila celú noc.“ I řekl řezník: „Ale predajte mi to, načo vám to bude, já si dám z toho vážky uliať. Tu máte za to šestdesiat (60) krajciarov!“ Sedlák prijal nabídnutí, předal žlutou hroudu za 60 krejcarů, a tak stal se z řezníka boháč, neboť hrouda ona byla ryzí zlato.

■ ■ ■ ■ ■

J. S. JANICA.

MONOGRAFIE SLOVENSKA.

Kníhtlačiarsky účastínársky spolok v Turčianskom sv. Martine, iniciativou svého ředitele Jozefa Capku, připravil návrh, vydati monografii stolic se slovenským obyvatelstvem. Ideální a nad míru důležitý a potřebný návrh tento byl již taky v principu přijat.

Dle zájmu, s jakým byl od kompetentních činitelů přijat, lze doufati, že i ke skutečnému provedení této myšlénky bude brzy přikročeno a již i z toho důvodu, že dílo tak obšírné bude vyžadovati účasti a spolupracovnictví celé intelligence slovenské, všech duševních a intellektuálních sil, jest proto třeba s přípravnými pracemi započati co nejdřív, aby určená redakce mohla materiál sbírati a koncentrovati.

Monografie vycházely by ve svazcích. Každý svazek obsahoval by monografii jedné stolice, případně dvou menších stolic.

Pravděpodobně započalo by se s Turčanskou stolicí, poněvadž pro svoji centrální polohu dal by se v ní potřebný materiál poměrně nejrychleji sebrati a pak stolice tato jest pro Slovensko nejdůležitější a na dějiny nejbohatší.

Prospekt monografie jest následující:

I. Poloha. Hory a vody; povaha půdy. Podnebí. Květena (flora). Živočišstvo (fauna). Minerální vody.

II. Dějiny. Ve všeobecnosti od nejstarších dob do dnes, vzhledem i na archäologii kraje; dějiny hradů, měst, církví, starožitných chrámů a zámků.

III. O b y v a t e l s t v í. Dle národnosti a náboženství. Povaha tělesná i duševní. Obydlí, způsob života. (Jak jsou stavěny vesnice a města, opis domů, strava.) Zaměstnání, živnost (dle stavu rolnického, řemeslnického; vedlejší zaměstnání, dřevařství, povoznictví, pltnictví, zahradnictví, lesnictví, lov zvěře a ryb), průmysl (domácí průmysl), obchod. Jazyk a jeho dialekty (pozoruhodné názvy obcí, hor, strání atd.). Zvyky, obyčeje. Národní poesie; nápěvy písní; pověsti o zámcích a jiných místech. Kroje. Stavby z historické a umělecké stránky pozoruhodné. Výtvarné umění v chrámech a hradech. Lidové umění.

IV. S t o l i č n á a d m i n i s t r a c e. (V monografii Turčanské stolice, v souvislosti s tím, co se na onodském sněmu stalo, stručnou historii bojů Fr. Rákócziho II. a jeho úvod k této historii, náčrtky podobných bojů ze XVII. století.) Opis měst a obcí. C í r k e v n í s p r á v a. S o u d y.

V. S p o l e č e n s k é p o m ě r y. Vývin zemanstva, staré rody, dnešní stav společnosti. K u l t u r n í p o m ě r y. Účast stoličních rodáků v literatuře slovenské nebo v jiných literaturách; slovenské národní probuzení; rodiště, životopisy a hroby slovenských zasloužilých národovců a jiných pozoruhodných lidí. (V monografii Turčanské stolice úvodem k historii Slovenské Matice, stručnou historii „Tatrína", „Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej", „Slovenskej literárnej spoločnosti baňskej", „Spolku literatúry slovenskej", „Učeného slovenského tovarišstva.)

VI. Š k o l y. (V monografii Turčanské stolice: střední škola v Mošovcách ze XVII. století, škola klášterní pod Zniovem, škola necpálská a martinský inštitút; slovenské gymnásium v Klášteře pod Zniovem a v Turčanském sv. Martině.)

VII. P o l n í h o s p o d á ř s t v í. K o m m u n i k a c e Ú v ě r n í p o m ě r y. —

VIII. S t a t i s t i k a — narození a úmrtí s vypsáním zdravotních poměrů; národnost, náboženství, gramotnost; daně, úrody a výrobky, dovoz a vývoz.

IX. E m i g r a c e. (Z Turčanské stolice dříve do Ruska, Rumunska — historii olejkářství a šafranictví, — nověji do Ruska a Ameriky.)

Zkrátka jde o to, aby se věrně zobrazila minulost a přítomnost Slovenska. K opisům připojena budou vyobrazení.

Bez každého dalšího komentáře z uvedeného prospektu je viděti velikost projektované monografie Slovenska!

Bude ona na jedné straně výtečnou a důkladnou odvetou na falešné, tendenční a překroucené „informace" a j., na druhé straně bohatým, pravdivým a vzácným pramenem oněm mnohým (je jich dosti a každým dnem jich přibývá), kteří taková díla hledají, která by jim zobrazila Slovensko pravdivě, obšírně, vědecky a reálně.

Každý, komu vývin Slovenska na srdci leží, bude jistě přáti tomuto krásnému podniku všechen zdar!

Vřelého uznání sluší vysloviti i při této příležitosti Kníhtlačiarskému účastinárskemu spolku, tomuto téměř jedinému klestiteli a umožňovateli slovenského tisku a slova, hlavně literatury krásné a vědecké, které by jinak světla božího neuzřely.

Uskutečněním této idei bude moci opět Slovensko pevně zvolati svému nepříteli v oči: „Ničevo s nami nepodelaješ!“

■ ■ ■ ■ ■

IVAN KRASKO: NOX ET SOLITUDO.*)

SOLITUDO.

Ó, bože úbohých a ponížených,
modlitbu moju smutnú prijmi s lá-
[skou!
Ty veľký, preto že si Bohom malých,
u nôh, ó, uzri svojho najmenšieho,
jak mlčanlivým zrakom žaluje Ti
nezmernú veľkosť úbohosti svojej!

Bez zásluh leží v prachu nízkej zeme,
hľa, nepatrnosť bieda medzi všetkým
[tvorstvom:
holúbka nikdy nesložila na Tvoj oltár,
olejom nemazala rany uhnetených
a nikdy nezvonila slávne Resurrexit,
ó, Bože úbohých a ponížených!

PRŠÍ, PRŠÍ . . .

Prší, prší jednotvárne ...
Jak to líce zeme starne,
vädne, bledne mladou ženou,
oklamanou, opustenou!

Prší, prší, neprestáva ...
Trudnou mysľou plná hlava
v chladné dlane kloní čelo —
tak by sa jej plakať chcelo ...

Prší, prší neustále ...
kebych mohol v hmlisté diale,
tam na jednom mokrom hrobe
zaplakal bych vo žalobe ...

Prší, prší ... Až prestane,
mrazom zkvitnú pusté stráne:
nič si, nič nevyberete — —
Tak je smutno, clivo v svete!

UŽ JE POZDE . . .

Už je pozde, nepamätáš —!
nad horami vrcholí
veľký mesiac, nemý, bledý,
obličaj sťa mrtvoly;

riedke mráčky tiahnu nebom,
kryjú mesiac závoji;
tiene blúdia siným poľom,
pokoj čuší po chvoji;

niekde v diaľke hlásnik trúbi
pozdnú nočnú hodinu,
ozveny sa duté vlnia,
až kdes' v tichu vyhynú —:

zrovna, zrovna jako vtedy! ...
... Mesiac sadá za hory,
len ty nejdeš dokončiť tie
započaté hovory — —

*) Přinášíme ukázku z básní mladého slovenského básníka, které vydány byly nákladem Kníhtlačiarského účastinárského spolku v Turč. Sv. Martině. (Viz literární oznámení.)

ZMRÁKA SA . . .

Zmráka sa, stmieva sa, k noci sa [chýli,
— — — — — — — — — —
Od hory, do lesa tak plače, kvíli . . . !
Výčitky neznámych duše sa chytia.
. . . Vyplniť nádeje nebolo sily —
zapadly, zapadly vo shone žitia . . .

Oblaky nízko sú, tak letia, letia . . . !
Žaluje zúfale žaloby márne
ktos' príliš úbohý z šíreho sveta,
že veril, že čakal, že starne, starne . . .

Zmráka sa, stmieva sa. Shora i zdola
havrani veslujú do noci spešne . . .
ktos' príliš úbohý o pomoc volá,
do tvári hádže nám spomienky hrieš- [ne . . .
— — — — — — — — — —
Zmrká sa, pôjdeme . . . Noc je už [zpola.

■ ■ ■ ■ ■

E. P.

ZE SLAVNOSTÍ V TURČ. SV. MARTINĚ.

Vzdor nestálému počasí přivábily Tatry letos hodně návštěvníků. Zvláště Čechů bylo tu více než kdy jindy. To bylo potěšitelným úkazem pro československou vzájemnost. Sblížení, o kterém se teď stále mnoho mluví, dálo by se vzájemným se navštěvováním nejlépe vypěstiti. Ale záleží na tom, jak přijdeme! Záleží na tom, přijdeme-li jako přátelé, přijdeme-li jako k milému bratru, jehož bolesti i radosti známe a chápeme. Musíme vědět, ke komu jdeme. A to mnozí nevědí.

Zní to neuvěřitelně, ale, bohužel, že pravda, že viděli jsme letos na Slovensku výpravy, které nevěděli o Slovácích ani zdaleka tolik, co vědí o Němcích a Francouzích. A není divu. O Němcích a Francouzích učíme se již ve škole; již ve škole čítáme německé, francouzské a dokonce i anglické knihy. Známe tyto a ještě jiné národy z četných přednášek, máme knihy jejich a o nich ve všech knihovnách. — A co se dozvíme ve škole o Slovensku? Nejčastěji jen to, že je v Uhrách. — Proč nám neukážou ve škole také slovenskou knihu? Proč nám nepoví něco o slovenské literatuře? Proč není slovenská kniha všude v našich knihovnách? Je-li tam místo pro knihy všech možných literatur, někdy i pro knihy méně dobré, nebylo by tam kousek místa pro nějakou dobrou knihu slovenskou? Zdá se, že Angličané vědí o Slovácích víc než my. Jim totiž napsal anglický spisovatel Scotus Viator objemnou knihu o naší slovenské větvi: o její minulosti a přítomnosti, o jejím zápase, o její zdatnosti politické, o umění jejím, o písních atd., mnoho krásných illustrací zjasňuje výklady. Tedy Angličané mohou o Slovensku více vědět než my, neboť nám takovou knihu nikdo nenapsal a slovenskou knihu, které přece dobře rozumíme, aniž by bylo třeba učiti se slovensky, také

nenajdete. — U nás jsou také velké, hojně navštěvované kavárny, kde dostanete časopis jaký chcete: francouzský, německý, anglický, ruský, polský, španělský, italský atd., atd., ale nedostanete tam nějaký slovenský list a „Naše Slovensko".

Před dvěma lety byla v Čechách řada přednášek o Slovensku, totiž o Černové. To bylo tehdy, když v Černové museli stříleti žandaři do Slováků. Protože tyto výstřely otřásly celou Evropou, otřásly také námi. Ale od té doby slyšeli jsme tu o Slovácích skoro tolik co nic. Pravda, tu a tam pořádá nějaký politický klub přednášku o Slovensku. Bývají to přednášky výhradně politického rázu, a snad sledují mnozí naši politikové se zájmem politický zápas Slováků. Ale pro tu větší část, pro nepolitiky, se nepořádá nic. Naše české listy nám také o Slovácích poví skoro tolik co nic. Jen tu a tam dolehne k našim uším něco krutého, něco nač maně řekneme: „Chudáci Slováci!" A přec bylo by možno pořádat celé cykly přednášek takových, po kterých bychom neříkali jen: „Chudáci Slováci!" O lidovém umění, o písních, o literatuře slovenské a pod. neslyslyšíme tu a nedočteme se v našich listech ničeho.

A pak je možno, že jedou na Slovensko lidé, kteří vědí jen něco o jeho zeměpisné poloze a to, že je to vlast dráteníků. A takoví lidé přijdou pak do slovenských městeček, kde je špinavo a plno Židů, kde to nevypadá jako v českých městech, nebo Ženevě, nebo Lucernu, potkají náhodou několik Slováků-alkoholiků, kteří nebudí sympathie, sejdou se někde se slovenskou intelligencí, která jim nepřipravuje hned ovace (protože by u maďarských úřadů tím neposloužila ani jim ani sobě, a protože nedůvěřuje těm, které nezná, a pak jsou zklamáni a řeknou: „Fuj, to to zde vypadá! Dejte nám pokoj se Slováky."

Chodí-li Češi na Slovensko jen a jen k vůli Tatrám, nejdou-li tak, jako bratr k bratru, nevědí-li, co tam hledat, aby nebyli zklamáni, pak neposlouží turistika vzájemnosti československé tak, jak se od ní očekávalo.

V Turč. sv. Martině odbývány letos, jako každoročně, na začátku srpna slovenské slavnosti; totiž valné shromáždění musealné společnosti a Živeny, jediného ženského spolku vzdělavacího. Také omladina měla tu svou výroční schůzi. K těmto výročním shromážděním schází se Slováci skoro ze všech krajů, a je tu tedy dobrá příležitost poznati trochu život Slováků, jich snažení, jejich přednosti i vady, jejich bohatství i nedostatky. A přijelo sem letos za tím účelem asi 60 Čechů. Přijeli v podvečer slavnosti, 3. srpna a odjeli (až na několik), hned na druhý den časně z rána, aniž by se byli súčastnili shromáždění, a aniž by si byli prohlédli krásné národopisné sbírky martinského musea, jak původně měli v úmyslu. Odjížděli zklamáni. Proč? — Nevěděli ke komu přišli, nevěděli, co tu možno

Kroj z Hradiště.

Kroj z Osuského.

(Ku článku „Brezová“.)

hledat a co nikoliv. — Tedy, když už vodíme a posíláme české výpravy na Slovensko, postarejme se také, aby se tím skutečně pěstovala československá vzájemnost a ne trhala! — —

Letošní shromáždění prošla opět klidným, odměřeným tempem. Opatrně, aby se nikde nenarazilo, aby nebylo příčiny k žalobám na „pobuřování". Nemožno zde říci to, čeho je duše plna, nemožno říci: potřebujeme to neb ono, potřebujeme volnost, abychom si to mohli zříditi. Všude samá opatrnost, tlumení. — A proto dělají shromáždění trochu tísnivý, mrtvý dojem.

Jen v zábavných bodech cítíte proud celého, netlumeného života. Zde není pout; to veselí, ta srdečnost Slováků je tak živá, tak zdravá jak nikde jinde. Jen zde se můžete přesvědčiti, že srdečnost ještě nevymřela, neboť zde jste u jejích pramenů.

Cosi zvlášť srdečného, prostomile srdečného bývá hlavně v těch zahajovacích besedách. Tak i letos. Útulná dvorana plna hostí i domácích; ale nevidíte zde unavené tváře a přísně kritické zraky. Prosté, ale dobré výkony pěvců a herců-ochotníků sledovány se svěžím zájmem a odměňovány nelíčeným jásotem.

Spevokol, skupina mládeže v bohatě vyšívaných národních krojích zaujme vás hned ladným, malebným zevnějškem a svěžestí hlasů. Letos přednesl několik písní slovenských komponistů Licharda a Šaška. Ochotníci martinští zručně a temperamentně sehráli Sochářovu veselohru „Honorár" a dramatický výjev z Hviezdoslavovy „Hajníkovy ženy". Zvláště tento posledňejší, dramaticky velmi působivý výjev byl výborně sehrán. Paní Marta Pietrová pozoruhodně podala svěží, něžnou, ale hrdou a neprodejnou, silnou a přece měkkou hajníkovu ženu, zvlášť v pojetí tragickém! I hajník pana Straky byl velmi působivý.

Zajímavo je volné besedování po programu: tu a tam stojí neb sedí skupiny známých a přátel, živě se bavíce; jiní přecházejí sem a tam po dvoraně, hledajíce známé, seznamují se z neznámými. Máte dojem, že celé to množství je jednou velikou rodinou. Nic upjatého, nic nuceného; na každém vidět, že cítí se tu doma. — A když pozdě v noci, s nejkrásnějšími dojmy opouštíme besedu, tu obyčejně potkáváme hloučky strážců bezpečnosti maďarského státu, jichž sem bývá v tyto dny větší počet vyslán.

Na druhý den připadly, jako obyčejně, vážné body programu. Již v 9 hod. ráno valné shromáždění museálné společnosti. Předseda (p. Mišík) v zahajující své řeči lituje, že slovenská intelligence béře v tomto vážném a práce schopném spolku tak malou účast. Společnost čítá jen 650 členů, počet na celé Slovensko poměrně velmi malý. — Tajemník vylíčil museálně-literární snahy Slováků, počínaje od Horčičky až po naše časy a podal zprávu o činnosti museálné společnosti za uplynulý rok: museálné sbírky valně rozhojněny, hlavně

knihovna a archiv. Dokončeno roztřídění a uložení sbírek v nové, loni otevřené budově musea. — Pokladník referoval o finančním stavu společnosti a o jeho nedostatcích. Potom doplněn výbor několika novými členy a kustodem jmenován pan Václav Vraný (do nedávna učitel v Lipt. sv. Mikuláši, po třicetiletém působení propuštěn bez pense proto, že je příslušníkem českého, a nikoliv „uherského“ národa.) — Ku konci přečetl Dr. Milan Ivanka zajímavou studii univ. prof. Dra. Jana Kvačaly: O stycích Daniela Jablonského dvorního kazatele v Berlíně s Frankem Rákoczym II. Práce pak uložena do museálného archivu.

Po skončeném zasedání odebrali se všichni přítomní na hřbitov, kde odhalen Andreji Kmeťovi, zakladateli slovenského musea, náhrobní pomník: na balvaně z žulové, nekřesané skály kříž z černého granitu, na něm Kristus z bílého mramoru. Podstavec kříže nese na jedné straně datum narození a smrti Kmeťovy, na jiné pak nápis: „Vrúcne miloval Božiu prírodu, nad prírodu starinu i prítomnosť slovenského národa a nadovšetko Boha!“ Pan Mišík promluvil o významu Andreje Kmeťa pro slovenský národ, pro slovenské museum a pro vědu vůbec; Spevokol pak zapěl příležitostný chorál od Hlavače, na slova Vajanského:

Čistého životom, prostého nerestí
neskryje mlčania úkladný tlak,
neskryjú pomluvy, falošné povesti,
neskryje ani len hrobový mrak.
Nad jeho mohylou zbožne se vypíná
národnej piety mramorný dar,
okolo pomníka slovenská rodina,
ponad ním oslavy úprimnej žiar,
Hospodin, skloň že k nám velebnú tvár.

Tím skončena jednoduchá, ale dojemná slavnost na tichém, útulném hřbitově, kde již značný počet předních slovenských pracovníků odpočívá.

O 11. hodině následovalo valné shromáždění Živeny. Nutné formálnosti odbyty, jako obyčejně, klidně a tiše. Výbor navržen a schválen v dosavadním svém sestavení. Jsou to stále tytéž dámy, které již řady let stojí v čele Živeny; tytéž, které tu prožily řadu tlumených, neplodných let, protože jim maďarská vláda při každém pokusu ku vzletu přistřihovala křídla. Nejsou tyto pracovnice po takových operacích již příliš vysíleny? Budou míti dosti síly a svěžesti ku nové, důležité práci, kterou je Živena Slovensku dlužna? Maně napadly nám takové otázky, když viděly jsme ty dámy tak tiché a zamlklé po celou dobu shromáždění. Za těmito staršími, odpočinku již zasluhujícími pracovnicemi stojí dnes řady mladších, práce chtivých a práce se chápajících paní; bylo by jistě věci velmi prospěšno, kdyby tyto

živly byly i v Živeně ku práci připuštěny. Ať zkouší svoje síly; nezakusily ještě zklamání a proto přijdou s nadšením a zápalem, jakého člověk vysílený již schopen není, a tak se něco zmůže. Bylo by také dobře, ano velmi potřebno, aby i dívčí dorost byl přibrán ku pomoci. Dívky slovenské se sice přicházejí tu a tam podívat do schůzí, kde se mluví o národní práci, přijdou veselé a roztomilé, setrvají chvilenku a odejdou zase, veselé a roztomilé tak, jak přišly, ale zdá se, jakoby necítily potřebu nabídnouti také své síly. A přece Slovensko potřebuje tolik rukou! I každá malá a slabá ručka měla by se uplatniti. Zvláště teď, kdy se Živena chystá ku nové práci.

S potěšením vyslechli jsme oznámení tajemníka Živeny, pana Vajanského, že obnoví Živena letos žádost o povolení zřizovati dívčí pokračovací školy. K tomuto účelu byla Živena založena a přece po dlouhou řadu let bránily rozmarné maďarské úřady její činnosti. Doufejme, že se Živena tentokrát chopí celé věci tak energicky, že musí přijít k úspěchu. Nestačí, podat žádost a pak třeba resignovaně a nečinně přihlížet ku jejímu zamítnutí. Všechny ženy a dcery slovenské měly by se spojit a vynutit si práva, jim tak nespravedlivě odpíraná. Je nejtěžší pohromou Slovenska, že jeho dcery prodlí 3—4 roky v maďarských ústavech, právě ve věku, kdy duše jejich se začnou rozvíjeti, kdy jsou nejvíce vnímavé a nadšené pro to, co vidí a slyší. Je přirozeno, že většina těchto ženských duší je potom vlažna a lhostejna ve svých národních citech. Životní míza národního stromu ničí se tu od kořene, neboť ženy jsou jako matky, prvními a hlavními vychovatelkami národa. — Kéž by se teď všechny ženy slovenské spojily v Živeně a vybojovaly si konečně to nejdůležitější — právo na výchovu svých dcer!

Ještě jeden pěkný bod oživil letošní shromáždění Živeny. Byl to návrh pana ablegáta Ferdiše Jurigy, jakým způsobem uchovatı památku krásných slovenských krojů, které během času vývoj průmyslu a jiné okolnosti přec jen přemohou. P. Juriga navrhl, aby Živena opatřila figuriny, rozeslala tyto do různých krajů, tam aby je ženičky samy vystrojily a tak aby pak byly uloženy v museu ve zvláštní galerii. — Návrh přijat s radostí a ještě v týž den sesbírán k tomu účelu obnos 300 korun.

Jinak nehlásil se k volným návrhům nikdo, ač vzadu slyšeti bylo zajímavé, ale nesmělé hlasy, že by Živena mohla vydat kalendář paní a dívek, že by mohla to neb ono. —

Po shromáždění Živeny šli si hosté prohlédnouti slovenské museum; největší pozornosti těšily se tu bohaté sbírky národních výšivek a krojů.

Jako obyčejně, sešli se potom hosté k společnému obědu ve dvoraně „Domu“. Pronesena tu také řada formálních, více méně nucených přípitků. Zase nebylo možno mluviti tak, jak by si toho duše

přála; bylť tu na stráži pan slúžný. P. Mudroň srdečně přivítal hosty, p. Juriga připil museálné společnosti, velebě ducha, který i do hmoty život vlévá a ji významnou pro člověka činí; p. dr. Ivanka pozdravil Živenu a slovenské ženy vůbec, poukazuje na velkou jejich úlohu v národním životě: nemá-li národ škol, jest na ženách, matkách, aby udržely národu jeho řeč, jeho ducha, aby s nadšením a láskou vychovávaly své děti v řeči a duchu svého národa; p. Škultéty vzpomenul významných slovenských mužů a p. Hroboň připil kulturním, zejména literárním snahám slovenským, které udržují v slovenském národě duši a jsou jedinou jeho nadějí a útěchou.

Nejživěji bylo po čas oběda na jevišti. Spevokol zapěl několik národních písní, mladý houslista Šoltész překvapil svou virtuosní hrou na housle, a čas od času hrála tu místní cigánská kapela. Na konec přednesla malá vnučka básníka Vajanského téhož báseň „Bozie hody“ a celá společnost vydechla volně zapěním „Hej Slováci“ a rozešla se.

Odpoledne byla schůze studentstva a současně jiná mimořádná porada ohledně slovenských výšivek. Zdá se, že tato porada byla dílem několika mladších paní, které se delší dobu pěstování výšivek věnují. Bylo zde jednáno chutě, živě a krajansky. Těžce se zde nese, že vyšívkářské školy arcikněžny Isabely, které jsou již ku podivu rozvětveny a výborně organisovány, rozšiřují po Evropě slovenské vyšivky pode jménem výšivek maďarských. Čelit tomu možno jen stejnou pílí, stejnou prací. Slovenky se chystají ku práci, ve které předešly je maďarky: starati se o vývoj a rozšiřování slovenských národních výšivek. Slovenské národní výšivky ústavu Isabellina mají již stálý odbyt a těší se oblibě po všech městech evropských. — Bude záhodno, aby české dámy hned na počátku podporovaly ze všech sil podnik slovenských dam, aby nepodlehl soupeřství maďarskému. — Na našich damách vidíme jen velmi zřídka národní vyšívání, snad by časté příležitostné výstavky, asi takové, jako má ústav „Isabela“ v Píšťanech. I jinde vypěstovaly více návyku a zájmu pro tuto krásnou cennou výzdobu ženského šatu.

Večer bylo ve hlavní dvoraně zase shromáždění: mládež se tu shromáždila k tanci. Návštěva byla velmi četná, nálada mladých výborná. Vždyť tak se sejde slovenská mládež jen jednou v roce a celý rok se na tuto zábavu těší. V pobočních síních zase neunavně besedovali starší a vydrželi to zrovna tak dlouho jako tančící mládež: do bílého rána.

Odpoledne pak pořádán obvyklý výlet do martinských hor. Je to příhodné zakončení slavností a osvědčený osvěžující prostředek pro celou společnosť, která dvě noci probděla. Účastníků je již méně, protože mnozí hosté odjíždí v týž den ráno; prý jen ti lepší, jen zrno zůstane až do konce, kdežto plevy vyfouká vítr dříve.

Slunce schovávalo se sice vytrvale za mraky, ale náladu to nikterak nekalilo. Cikáni chutě hráli, mládež dotančila ještě to, na co v noci nedošlo. Pan Mudroň připil zde mládeži, co budoucnosti národa; p. Daxner zase starým, kteří upravovali mládeži půdu. — Za veselé nálady, při zpěvu a tanci ztráven pak poslední pěkný společný den. Za soumraku na rozchodnou zapálen ještě „dýmník", který brzo zahalil celou horu ve vonné kotouče dýmu. Rozjaření mladí muži uspořádali si ještě při té příležitosti hned novou zábavu: přeskakovali dost rozsáhle založený plamen.

A příštího dne odjížděli ještě poslední hosté. Ti nebyli zklamáni, na všech bylo vidět, že odnášejí si nejkrásnější dojmy, a že velmi neradi loučí se s milým, pohostinným, srdečným Turč. sv. Martinem.

■ ■ ■ ■ ■

JÁN CHALUPKA.

(Zo staršej belletrie.)

Dostaly sa mi náhodou po tieto dni do ruky tri sväzky „Hronky" z roku 1836. „Hronku" vydával slávny Karol Kuzmány. „Hronka" mala v ten čas veliký význam, bo prebúdzala k slovenskému povedomí ľud i intelligenciu a k tomu ostro napádala Bernolákovcov, otvorene im povediac, že je ich reč nie súca pre literárny jazyk. — Palkovičovi tiež nedala pokoja, bo mu vytýkala jeho spiatočnosť a mĺkvosť. Už v „Hronke" vydíme — vzdor tomu, že je písaná československčinou — silné slovenčenie, lebo mnohé výrazy a tvary boly vzaté z mluvy ľudu slovenkého, najmä v článkoch „Kocúrkovo", ktoré písaval do „Hronky" Ján Chalupka, — ten istý, ktorý napísal slávnu satyrickú veselohru „Kocúrkovo", ktorá svojho času mala epochálny význam, — povedzme asi tak, ako Gogoľov „Revizor". Brydkou satyrou šľahá tu tieň, duševnú nedvyžnosť, malichernosť a pachtenie sa za cudzotou. Tak verne kreslí živôt a osobnosti typické naších mestečiek, že i teraz neutratily cenu, ale ešte i teraz žijú medzi nami, pravda, trochu v modernejšom rúchu, ale v tom istom duchu. — Ako keď do úla udreme palicou, tak sa to všetko zvýrilo, zbúrilo. — Začali pátrať po spisovateľovi, hádať sa, že ktoré mesto myslel bezmenný spisovateľ pod menom „Kocúrkovo", začaly poznávaty osoby, zaujatosť o „Kocúrkovo" tak riastla, že ako sám pôvodca hovorí v úvode z roku 1871, „že za onoho času hovorilo sa len o Szécsényimu, Lafayettovi a o tejto hromovej knižke", — „z ktorej sa i v celej krajine preslávený arcikniežа Jozef, Maďar dokonalý, priučil češtine." Vzácnu zbraň satyry, ktorá dobre užívaná tak blahodarne pôsobí na spoločnosť ľudskú, ako to vidíme pri slávnych ruských satyrikoch (Gogoľ, Saltykov, Ščedrin atď.) vedel upotrebiť náležite, čo i vydíme z účinku jeho diel. Žiaľ, že v tomto obore

máme málo zástupcov v našej literatúre a on i teraz je naším najpravdivejším satyrickým spisovateľom.

Ján Chalupka narodil sa 28. októbra r. 1791 na Hornej Mičinej vo zvolenskej stolici. Bol administrátorom superintendencii preddunajskej a farárom v Brezne, zomrel 15. júla r. 1871.

Na ukážku nech tu stojí jedon článok z „Kocúrkova“ vyňatý z „Hronky“.

Pán Farář Kocaurkovský. — Otčenáš con variazioni.

Já byv čekancem bohosloví za mnoha léta, naposledy jsem svuj stav se světským zaměnil. Ale čím hrnec navřel, tím nepřestal páchnauti. Cítil jsem potom jakž se theologia na klín zavěsila, zvláštní povolání neděli po neděli, po cizích chrámech se taulati, a vždy jiného a jiného kazatele slyšeť. A již mám hodnau sbírku rozličných příkladú kazatelské výmluvnosti, buďto ona z úst pochází, buď na obličeji kazatele sedí, buďto jí on v pěsti třímá.

V Kocaurkove se mi nelíbilo, to musím úpřimne vyznati, že lid po slovensky zpíval a kněz po maďarsky kázal, an se poslauchači jeden za druhým vykradli, a pán farář s rektorem a kostelníkem sami zústali. O tom obyčeji jsem já do Kocaurkova přijda nic nevědel, a to mi věčně v paměti zustane, jak přerozkošne začal svau kázeň pán farář slovy: „A reménység vasmacskája,“*) nebo řeč tú on počal hned co jen byli dokonali zpívati: „Umění a rozum náš, velkau tmau jsau zatěmněni“. — Nu, ale cože nás tam do rozumu, a do tmy, a do vašmačky, a do reméňšégu (sic). Co se mně při kocaurkovském p. farářovi líbilo, je to, že se on každau neděli jiný Otčenáš modlívá, všelijak přistrojený a vyfintený až to roztomile v uších zněje, samé cenky lenky, strnky brnky a. t. d. Na výročité slavnosti modlívá se jen sproste; ale počna od 1. něd. Adv. až do 27. po sv. Tr. vždy jiný Otčenáš, všecko ve verších! Má totižto p. farář básnickau žilu, (vena poetica) až to z něho kypí· Kamže tedy ty verše podět, aby to na zem nevykypělo? Chtěj nechtěj, on co píše vyjmauc kázeň, listy a kuchyňské počty, všecko píše ve verších. Krom 40 Otčenášu sepsal tak Včelarské umění; Historiu kávy a čokolády; Zemětřesení v Komárne; Zbojstvo Janošíka; Regule pro cirkevního Inšpektora; Nemoci dobytka; Historiu biblickau a. t. d. Psal i o vaření piva, o zmatku jazykú při věži babilonské, — všecko ve verších rozličné míry a formy.

A kázně! ach to jsau kázně! On vám nekáže tak, aby ho jak B . . . z . . . kého kněze, mohlo každé dítě rozumět, a žádný hlupák mu věru nepoví, jako onomu: „dej mi Bože, byla to za kázeň; nech jsem dobrý sám bych jí byl sklepal za púl hodiny.“ Kázně kocaurkovského kněze, jestli nekáže po maďarsky, jsau osolené kázně, jakové sobě byli B . . . . né od svého nebožtíka pána faráře žádali: člověk

*) Kotva náděje; od slova do slova: naděje železná kočka.

musí rozumem pohnaut, až jím rozumí; ba ani jím, kromě samého faráře nikdo nerozumí. Je to za hluboké umění. Jsau to maudré kázně! Já ačkoli theolog (a měl jsem v Šoproně samé eminencie) předce jsem sobě nemohl všecko zachovat; ale co vím, to i vám povím, jen si nejdřív zašnupejme! —

P. farář kocaurkovský, Pán Bůh mu dej veselé z mrtvých vstání, kázal vám i z Palkovičova kalendáře: „Tuto nám hle kalendář jasné dni slibuje“, začal řeč svau před sobášem u oltáře, kalendář otevřa, a Vy sami vidíte jako zelhal, a Vy sami (vynímám tamto G . . . . ě Pale, který má bezpochyby plnau hlavu grammatiky, nebo sotvy na lavici dosednul již spí;) „a Vy sami, pravím, slišíte jakový dešť se leje a jaký příval včera všeckau naději rolníkú vymočil, vytopil, vymlátil, na vnivec obrátil. Vaše cepy, srpy, mlýny, povřísla, hrnce, ruce, koryta budau odpočívati: — tak se to smrtedlný člověk klame ve své naději; a proto: Plus crede literis scriptis in glacie, t. j. raděj něco uveř cigaňově ženě. A z toho se vy učte, novomanželé, že i vám nebudau na věky Cigáni hráť, ale i kuvať, že vám skoro po svatbě zahude sl. panstvo, aneb sl. stolice, aneb i já tamto z kancle, tu i tu i pán Bůh, potom dítky, ach ty rozmilé, a naposled smrť.“ Co nás tam bylo nb. zamilovaných, všetci sme tú řeč slzami pokropili. — Jednau zemřel jeden z kocaurských svěčkářů; ale mu p. farář zasvítil: „Tak sveť světlo vaše před lidmi“ ta slova písma svatého položil za grunt svého kázání, a ukázal v 1. částce, jako má světlo svečkárské svítiti; v 2. částce, jako svítilo světlo zesnulého prvé, než mu smrt svíci života vyhasila. — Od toho dne sme o polovic lepší svíčky pálili. Když jeden zemský pán zemřel, který ač již sešlý byl, předce dosti často jednu vdovu po prácech, pod večer byl navštěvoval, kázal mu: „náboženství pravé toto jest: vdovy navštěvovati“. Zemřel-li nějaký pltník, aneb se utopil ve Váhu, aneb v kořalce, vyčítal nám všechna zvířata z korábu Noachova; zabil-li čipkář aneb drotář, slyšeli sme o kupcích madianských a o člověku jdaucímu z Jeruzalema do Jerícha. Ach jednau mi až vlasy hrúzau stávaly, když v I. částce poukazoval, že musíme umříti; kterékoli na světě možné nebezpečenství, on to všecko živě vyobrazil, až jsem se ohlídal, či mi chrám na hlavu neletí. (Nb. chrám Kocaurkovský stojí na dřevených nohách, ale hostinec na skále.) V II. částce potom přednesl, proč musíme umříti: *a)* Poněvádž zemřeli i patriarchové i proroci; *b)* Poněvádž smrt jest jista; *c)* Poněvádž uloženo lidem zemříti; *d)* To učí zkúšenosť; *e)* Odplata za hřích je smrt; *f)* Poněvádž nikdo nemúže na věky živ býti na zemi. — — Máš! jako se Vám to dřímá; tu máte tabáku do nosa, a dále na druhý krát. Vivát kocaurkovský pán farář! P. Bůh mu dej veselé z mrtvých vstání!“

■ ■ ■ ■ ■

J. KARNÍK.

ZA HVIEZDOSLAVEM.

„Kdo umělce chce pochopit, ten musí v jeho kraje jít." Tato okřídlená slova knížete německých básníků tanula mi na mysli, když na svém slovenském zájezdu odhodlal jsem se učinit zastávku v Dolním Kubíně s poklonou tvůrci „Hájnikovy ženy". O soukromém životě Hviezdoslavově je u nás málo známo, i těšil jsem se, že bude mi přáno, zavděčiti se českým ctitelům jeho Musy několika intimnějšími údaji.

Jako čarodějný proutek, jenž měl mi otevříti zakletý zámek, žárlivě střežil jsem doporučující lístek od kongenialního druha Hviezdoslavova, Hurbana Vajanského.

Pln radostné naděje spěchal jsem do vagonu, který z Královan měl mne dovézti půvabným údolím oravským do sídla básníkova.

Hned za kralovanským tunelem přidruží se kolej železniční zeleným vlnkám oravským, jejichž bystré a průhledné proudy lemovány jsou mohutnými horami, terasovitě v několika pásmech vzhůru se zvedajícími. Údolí, z počátku dosti úzké, šíří se čím výše jedeme proti proudu a okolní scenerie horská stává se znenáhla střízlivější. Ztrácejí se vysoké horské hřebeny a kůžely, avšak i nižší pásma, zachovávají jistou malebnost, honosíce se bujným trávníkem a lesnatým porostem. V kotlině pod vrchy střídají se šťavnaté lučiny s opozděným osením horského rázu.

Je parný červencový den, tak vzácný v letošním létě. Vagon je vyhřátý až k zalknutí, takže, usedaje, odlehčil jsem si českým povzdechem.

„Veru je horůče," reaguje po slovensku na moje zasténání katolický farář, vstoupivší zároveň se mnou do vlaku. Těšil jsem se, že budu mít společníka poměrů zdejších dobře znalého, a již chystal jsem se nit hovoru navázati, když tu zahlaholilo z úst farářových velmi uctivé „alla szolgaza", vstříc novému společníku naší jízdy, dle zevnějšku maďarskému intelligentu, snad členu stoliční despotie. V Dolním Kubíně je stoliční úřad a kolem toho je vždycky několik větších a menších maďarských tyránků.

Moji sousedé bavili se potom živě maďarsky. Od pana faráře neuslyšel jsem již ani slovíčka slovenského. Teprvé když na malé staničce před Kubínem vystupoval ze vlaku, po hlučném maďarském pozdravu zašeptal mi rozpačitě „poručám se", již venku, před vagonem. —

Buď maďaron, stydící se za svou mateřštinu, nebo Slovák v srdci, ale bázlivý, opatrný před maďarským činovníkem, pomyslil jsem si, věda dobře, že není mezi slovenským klerem mnoho Hlinků, Tomáků a Jurigů. Hledím oknem na úhledné dřevěné chalupy orav-

Kroje z Hradiště.

(Ku článku „Brezová“.)

ské, známé svým typem z Národopisné výstavy pražské, když tu z úst mého souseda zavzní zcela lahodně a přívětivě slovenská otázka, kam cestuji a jsem-li cizincem.

Upokojil jsem jakž takž jeho zvědavost, ale v hovoru dalším byl jsem, jak náleží opatrným. Věděl jsem již, že nejedu s Maďarem, nýbrž Maďaronem. Mluvili jsme o podnebí a úrodnosti oravské stolice, ale o lidu a jeho hrozném útisku ani slovíčka. Neboť mi bylo známo, že právě tací intelligentní odrodilci jsou tvrdými nástroji, kterými všude po Slovensku uherská vláda provádí svoje drakonické zákony. Takovým lépe se vyhnout.

Však již mi kynou obě kubínské věže a kolem nich přívětivé městečko, stulené pod zelené návrší, jehož obraz byl mi dobře znám z I. ročníku „Našeho Slovenska“. Nad jižním cípem zelené kotliny, ve které město ladně rozloženo, ční do imposantní výše šedivý skalný jehlan, mohutný Choč, známý každému čtenáři lyriky Hviezdoslavovy.

Poloha městečka vklíněného mezi porostlé stráně, dvé štíhlých věží kostelních, i celé seskupení domků kubínských upomíná nápadně na náš moravský Jimramov, malebně rozložený na březích Svratky, těsně při české hranici.

Sotva ovanul lahodný oravský vzduch moje, z dusného vagonu rozpálené tváře, již o mne zápasili maďarským brebentěním sluhové zdejších hotelů, každý s plechovým štítem na čepici a nápisem X. Y. szalóda. I v Turč. Sv. Martině hotelový sluha ze slovenského „Domu“ překvapí vás štítkem Dom—Szalóda. Jako všude na Slovensku, i zde všechny výnosnější hospody jsou v rukou židovských.

Moji důvěry získal slovácký obličej hotelového zřízence, který nadělal nejmíň řečí, zápase zřejmě s maďarským idiomem. Za to slovensky mluvil krásně, jako když zlata ukrajuje. V opelichaném dostavníku dovezl mne za pět minut do samého středu městečka.

Ospalé ticho letního odpůldne. Slunce opírá se vytrvale o vybledlá průčelí jednopatrových i přízemních domků kubínských, sešikovaných v dlouhou ulici, která před evangelickým kostelem rozestupuje se v úhledné náměstí. Věděl jsem již z Martina, že obydlí Hviezdoslavovo nalézá se v blízkosti tohoto chrámu, jehož pěkná cihlová věž, končící štíhlým jehlancem, již z dálky mi kynula. — Blíže kostela nalézá se i památná knihovna Čaplovičova, učeného Slováka z let padesátých minulého století. Označuje ji nápis latinský. Na straně kostelní vroubeno je náměstí vzrostlým stromořadím.

Orava je stolice čistě slovenská, Dolní Kubín její střediště, ale ovšem zevní nátěr města i zde je ryze maďarský! Pomaďařená jména obchodníků i živnostníků a ryze maďarská jména četných firem židovských šklebí se výsměšně na českého turistu ze štítů a tabulí!

I druh živnosti udán bývá jen maďarsky, pouze výminečně a zcela ostýchavě pod sebevědomým maďarským krčí se i text slovenský!

Měl jsem takový dojem, jako bych šel českým městečkem v samém srdci Čech, řekněme třeba na Táborsku, kde by jednoho rána nějaký zloboh navěsil na všechny úřady, obchody a živnosti nápisy jen německé. Přímo fysicky odporně působila by na nás realisace takového ošklivého snu... A naši bratři Slováci jsou nuceni dýchati cizotou zkažený vzduch a jedovaté, odporné výpary duchamorné maďarisace od kolébky až ke hrobu! A tomu nešťastnému národu chodí se mnozí zhýčkaní a neinformovaní našinci posmívat, anebo mu „pomáhat“ naivními nápady a zbytečnými radami!

Ale již se raději ohlížím po živé bytosti, která by mi pověděla, který to dům tohoto tichého náměstí jest domovem velikého slovenského genia, básníka, jenž s Hurbanem Vajanským značí nejvyšší dosaženou metu slovenské krásné literatury.

Nikde nikoho, jen na protější, k slunci obrácené straně šoulá se zvolna starý žid. Vida, že ohlížím se kolem bezradně, ihned ke mně namířil a nabízí mi německy svoje služby. Pudila-li ho ke mně zdvořilá ochota k cizinci, či pouhá zvědavost, nechci rozhodovati.

Táži se ho česky, kde bydlí pan Országh.

„Pál? Ten dichtr?“ žid na to. — „Ano, Pavel Országh, spisovatel,“ přitakávám.

Dovedl mne k blízkému domku s třemi velkými okny v průčelí. Mřížovými vrátky mezi domem tímto a sousedním patrovým stavením vcházím do úpravného nádvoří, do něhož otvírá se vkusná veranda, hojnými květinami vyzdobená.

Se zatajeným dechem kráčím verandou ke dveřím pěvcova obydlí. Jsem tedy v bezprostřední blízkosti oněch míst, kde povstaly všecky poslední práce Hviezdoslavovy. Sem uchýlil se básník, když vzdal se advokátní praxe v Námestově a bydlí zde již od r. 1899. Zde sbásněna celá řada hlubokých reflexí a intimních nálad veliké duše, známé to „Stesky“ z několika posledních ročníků Slovenských Pokladů. Zde tragické stíny Heroda a Herodiachy skláněly se nad čelem pěvcovým, jenž vyvolával je z propastí dávnověkosti k novému životu.

Zde libozvučná slovenčina přestála vítězně svoji zkoušku ohněm, stávajíc se geniem Hviezdoslavovým, tlumočnicí zářných vidin a snů knížat světového Parnasu, Puškina, Mickievicze, Horackiho, Lermontova, Goetha, Schillera, Petöfyho.

Zde jsou ty tajemné dílny ducha, kde dle krásných slov pěvcových:

môj Hamlet vznešený (ó jak mi srdce búcha!)
a nešťastný (ach, jak v tom ono ma i bolí...)

môj Hamlet urobil mi, urobil mi k vôli,
princ: preobliekol sa do slovenského rúcha!

Stál jsem pod krovem básníkovým — a přece nebylo mi souzeno spatřiti ho tváří v tvář. „Pán tohoto útulného domu odcestoval a vrátí se až pozdě na večer,“ zvěstovali mi služební duchové. A mně nemožno se zdržeti. Slova Vajanského, jenž mne ubezpečoval, že Hviezdoslava najdu kdykoli doma, k mé veliké bolesti se neosvědčila. Nespoléhejte ani na věštecké výroky pěvců!

Jako opařený opouštím básníkův domov.

Můj židovský Cicero marně snaží se mne probrati z mého zármutku. Chrlí ze sebe chvalozpěvy: „Ó, pan Országh to je hodný pán, moc hodný pán, fajnový pán, on presazuje taky maďarske theátrštyky na slovenskú reč!“ Vida však, že mi není do hovoru, a že by marně ze mne vytahoval, odkud a proč sem přicházím, odplížil se svým šoulavým krokem do protějšího krámu, kde asi se svými souvěrci konferoval, který kozel mne přinesl do Kubína.

Na mou bolest mělo se mi přece dostati hojivé náplasti.

Ještě v čas jsem jsi vzpomněl, že mi pan J—k, velmi intelligentní slovenský průmyslník z Ružomberka přimlouval, abych si u pana T... iho v Dol. Kubíně koupil jasenovský „oštěpok“, znamenitý ovčí sýr a domácí výrobek.

Mladý kubíňan, Slovák, asi zdejší živnostník, který náhodou mi přišel do cesty, s velikou ochotou zavedl mne k hledanému obchodu. Čekalo mne zde milé překvapení. Za hovoru, jenž jaksi mimovolně byl navázán, poznávám bezpečně, že pod střízlivým kupeckým zevnějškem páně T... iho kryje se vřelé, uvědomělé nitro slovenské, a slyším, nevycházeje z radostného údivu, že syn obchodníkův vzdělává se v Praze na obchodní akademii, a že dokonce i dcerušku jeho hostil pensionát „Světlá“ ve Velkém Meziříčí na Moravě.

Projeviv srdečně svoji překypující radost nad takovým rozšafným řešením československé vzájemnosti, odcházel jsem dojat z tohoto kupeckého krámku, jehož principál projevil skutky tolik krásného a činorodého nadšení. Když tedy i zde, v té chudobné oravské stolici najde se kupčík, který nelituje značného nákladu na řádné vzdělání svého dorostu v duchu českém, pak není jistě zle se Slováky. Neboť toho přece možno se nadíti, že takový člověk není zrovna jenom ojedinělou výjimkou, a ještě bezpečněji lze očekávati, že z dětí jeho budou sebevědomí a nepodajní Slováci, pěstitelé horlivých a praktických styků československých, semena lepší slovenské budoucnosti.

S lehčím srdcem blížil jsem se zámku oravskému, jehož obrovité zdivo ční na skalném hřbetě nad údolím Oravy tak hrozivě a nevraživě, jako ta zločinná idea maďarského státu nad veškerým národem slovenským.

I. Ľ. H.

STARÉ A NOVÉ DROBNIČKY Z BOŠÁCKEJ DOLINY.

Slovutný Pane Redaktore! Vaše laskavé vyzvanie k prispievaniu pre Váš znamenitý časopis „Naše Slovensko", prijal som s vďakou, keď som práve počínal robiť prípravy k môjmu skorému odchodu z doterajšieho môjho bydliska zemansko-podhradského, kde som medzi mojím milým slovenským ľudom, už bez mála 48 rokov prežil, a teraz do Pezinku, na odpočinok utiahnúť sa strojím. Keď som asi pred 65. rokami z môjho rodiska lubinského pod Javorinou, kedy-tedy s matkou chodieval do Bohuslavíc, malej to dedinky na samom ústí Bošáckej doliny do Považia ležiacej, a z tadiaľ som sa zadíval hore dolinou, smerom k pohraničnému Lopeníku, na vyčnievajúcu, zo zeleni stromov bošácku vežu: nepomyslel som na to, že práve v tej doline, medzi dvoma dedinami, Bošácou a Zemanským Podhradím, temer za pol storočia budem bývať na tychom ostrove potoka Bošácky, na ktorom evanjelický kostol, fara a školy, medzi ovocnými sady stoja, a že práve v tomto, pred tým len málo známom kraji, tak mnoho zajímavých a pamätných vecí budem mať príležitosť pozorovať.

V Bohuslaviciach v tedy ešte stál celý nádherný kaštiel, ktorý uhorský kancellár, gróf Erdődy, okolo roku 1710. dal vystaviť, ale zahrada za kaštielom bola už na roľu premenená. Spomenutá zahrada bola povysádzaná vzácnymi cudzozemskými drevinami, a ozdobená krásnými pavillonmi a vodotryskom. Ešte roku 1862. stál jedon z tých pavillonov, ale aj tento bol nezadlho rozobraný, a kaštiel celý rozválaný len káplnka z neho zostala, ktorú terajší majiteľ, žid Springer rozvláčiť nesmel. Keď som ten kaštiel videl, zakiaľ ešte celý, ale neobydlený, stál: vždy mi prišlo na myseľ, že by sa výborne hodil za hospodársku školu, pre naše kraje. Bytov by tam bolo bývalo dosť pre učiteľov a žiakov, hospodárske stanoviská sú priestranné, pri kaštieli stál úhľadný mlýn, — teraz aj ten je už rozváľaný; výborné role sú na blízku, a hora Turecko, hneď pri dedine, k tomu blízke role v bošáckom chotári, i značný kus bukovej hory na Lopeníku: a to všetko kúpil Springer od grófa Bräunnera, tuším, len za 120,000 zlatých. Hovorilo sa, že gróf Bräunner pri stavbe považskej železnice ztratil 2 milliony zlatých, a preto predal panstvo bohuslavické, lubinské, čachtické a novomestské. Ej, či by bolo svedčilo, zariadiť v Bohuslaviciach hospodársku školu, s náukosdelnou rečou slovenskou, keď že máme tam aj stanicu železničnú a Váh obmýva východnú hranicu chotára bohuslavického! Keď kancellár Erdődy, asi roku 1710. tento kaštiel chcel postaviť, aby mal k tomu a na park miesto, dal celý rad domov svojich poddaných porúcať, a im práve takých a toľko domov vyše dediny nastavať, a ku každému kus humna vykrojiť. Toto sú tie bohuslavické kopanice, len že nie sú medzi horami roztratené, ale tvoria rad domov smerom k Bošáci. Severne od Bohu-

slavíc je vršok Malovecko zvaný, na jeho južnom svahu ešte v XVII. a XVIII. storočí boly vinohrady, po ktorých inej stopy nezostalo, než kde-tu po krovinách zdivočilé vinice, rodiace drobné, čierne hrozná. Na temeni Malovecka musela byť predhistorická osada, lebo som videl ztadiaľ hlinené, vypálené kadlecké závažia. Počnúc od Bohuslavíc hore Bošáckou dolinou, až k samej hranici Moravy, muselo toto územie byť dosť husto obývané, dávno pred narodením Kristovým; nie síce po doline, lebo tá bola v tých pradávnych dobách iste močiarnatá, kde sa hemžilo rybami, vydrami a bobry, ale po úvršinách. Západne od Bohuslavíc ťahá sa smerom k Bošáci, v geologickom ohľadu veľa zajímavý holý vršok Srňanský Háj, cez ktorý asi v polovici, krížom vyčnieva zo zeme mohutná kolonia z kamenelých korallov, a na severnom konci vidno patrne nasypaný val, hlbokou priekopou od juhu oddelený. Je to Srňanské Hradisko. Tu a na blízku najdené boly rozličné bronzové predmety, a dostaly sa do Martinského slov. musea.

Východne od Bošáce na západnom svahu rebra karpatského, leží malá rovinka, patrne skopávaná, Stráža menovaná, a v jej blízkosti kopec Baba. Tu boly najdené kamenné mlaty, i sám dostal som z tadiaľ kamenný mlat, zhotovený z tvrdého pieskovca karpatského; len škoda, že práve prostriedkom, kde bola na hladko prevŕtaná diera, bol prelomený. Tento prelomený mlat je vzácnym svedectvom, že bol na mieste zhotovený, kde v potočnom štrku vodou, s Karpatov dovlečených takých pieskovcových úlomkov bolo, a je vždy na dostač. Aj ten kus poslal som do Martinského musea. Na pravom brehu Bošáckej doliny, neďaleko židovského cmitera je hon „Pohančeniščá“ zvaný; nie snáď preto, že sa tam pohánka (Polygonum Fagopyrum) sejávala, ale že tam bolo pohanské pohrobisko, kde sa mŕtvôly pálievaly a pod mohyly pochovávaly. Meno tohoto honu patrne už kresťania mu dali, ktorí, možno, ešte vídavali spalovanie mŕtvôl pohanských. Je tu pás čiernej, s uhlím smiešanej hliny; po mohylách ale nezostalo ani stopy, keď sa tam role od tisícročia často preorávajú. Ale kamennú sekerku som videl, ktorá tam bola vyoraná, a zlomok bronzovej, silno opatínovanej sekerky, miesto tylca s dierou na upevnenie toporiska, mám z tadiaľ. Ďalej k severu, na tom istom rebre výbežku karpatského, dolinu Bošácku od Moravsko-lieskovskej deliaceho, medzi vŕškami Lisicou a Babou, rozkládajú sa rozsiahlé „Hradiščá“. Už meno samo ukazuje, že tu bolo veliké sídlisko, ohraničené od východu, juhu a západu mohutnými valy, a zvonku hlbokými priekopami, — od severu ale strmým, a ťažko prístupným Hradištným vŕškom. Množstvo vypálenej hliny, rozličných črepov, a výrobky kamenné a bronzové, v nižších polohách aj železné, svedčia s určitosťou: že tieto Hradiská bývaly obývané, počnúc od kamennej doby, až do, stredoveku, ačkoľvek rád uznám, že kde-tu najdený kamenný mlat, lebo kamenné dlábco na oškrabovanie tuku z čerstvých zvieracích koží, ešte nedokazuje s istotou, že tam ľudia bývali už v kamennej dobe, lebo si

myslím, že aj potom, keď sa obznámili s nástrojami bronzovými, najdené pekné kamenné nástroje si podržali a nezahodili ich. Dnes pôvera pomáha takéto vzácne nálezy opatrovať, ktoré sa považujú za hromové kamene, jichž potieraním krku hrvole, napuchlé žlazy a bolesti hrdla liečiť sa domnievajú, a taký kameň z pokolenia na pokolenie v rodine opatrujú. Z týchto Hradísk, Bašty a Marťákovej skaly, vyše 100 kúskov bronzových, kamenných a železných, dostalo sa Martinskému museu.

Dľa podania tunajšieho ľudu, bola Bošácka dolina v pradávnej dobe jazerom, ústiacím u Bohuslavíc do Považia. A bolo po ľadovej dobe skutočne tak, lebo nám o tom svedčia aj usazeniny jílu vo viac-menej mocných vrstvách, po obydvoch bokoch doliny, kde nálezy mamutích kostí nepatria medzi zriedkavosti. V tedy bola Bošácka dolina dlhým, úzkym fjordom; ale i celým Považím valily sa mohutné prúdy kalnej vody, zanášajúce bahnom jíla potopených mamutov a sobov, jichž pozostatky na mnohých miestách náhodou objavované bývajú. A toto podanie o zaplavení Bošáckej doliny tak mi prichodí, jakoby sa tehdajší ľudia so svojich skromných sídlisk, po úvršinách rozložených, na tie prúdy vôd boli dívali, lebo každá taká, v šedej dávnovekosti sa tratiaca povesť, má jakési jadro pravdy. I po stečení tých úžasných prúdov vôd, musely zostať doliny za dlhý rad rokov močiarnaté, nehodiace sa na zakladanie osad: preto nachádzame pravé osady na úvršinách, kde ich vody spláknúť nemohly. Na tomto okolí je dozaista najstaršia dedina Haluzice, na malú pol hodinku severne od Bohuslavíc, a východne od Bošáce, na úvršine rozložená, z kadiaľ je rozkošný výhľad na Považie. Že Haluzice sú staršie, než Bohuslavice, Bošáca, Zemanské Podhradie a na Považí blízký Štvrtek: zatváram z toho, že v Haluziciach bol prvý murovaný kostol, dľa úsudku professora Könyökyho (olím Ellbogen), asi v XII. storočí, pôvodne v románskom slohu stavaný, ale pozdejšie viac razy opravovaný. K tomuto kostolu patrily od počiatku dediny okolo Haluzíc rozložené: na Považí Štvrtok a Bohuslavice, a v Bošáckej doline Bošáca a Podhradie, z ktorýchžto obcí každá má značne viac obyvateľov, než Haluzice. Ja sa domnievam, že prvá kresťanská cirkev v Haluziciach bola cyrillo-methodejská. Ešte roku 1611., jako nám o tom svedčia pôvodné visitačné protokolly prvého evanjelického superintendenta, Eliáša Lányho, menovala sa jedna veľká roľa pri Haluziciach „Popovec“, ktorú užíval ev. farár. Ani katolíci, ani pozdejšie evanjelici nemenujú svojho kňaza „pop“, ale len východní kresťania: a tak sa domnievam, že meno tej role pochádza ešte z tých časov, keď sa v Haluziciah po staroslovansky služby Božie vykonávaly. Starobylé meno „Haluzice“, ktoré len do nedávna sa písavalo v latinských, nemeckých a maďarských listinách „Haluzicz“, pomaďarčili nám pred pár rokami úradne, dosť nešťastne na „Gallyas“; lebo osada nedostala svoje meno od haluzí (gally), ale zakladateľom a prvným majiteľom jej bol dozaista dajaký Haluza, tak, jako zakladateľom Bohuslavíc bol Bohuslav. V Lu-

bine, mojom rodisku, znal som jednoho človeka, ktorý sa menoval Haluza. Hovorí sa, že ešte pred 150. rokami nebolo tej hlbokej, do drobiacej sa dolomitovej skaly vymletej rokle, ale pri kostole sa prechádzalo cez potok po lávke. Teraz u samej veži spadá, temer kolmo, ten „Haluzický" jarok, asi na 40 metrov hlboko. Počas môjho prebývania v Podhradí, zabila jednoho muža zrútená skala, a jeden opilý spadol v noci pri samej veži, a zostal za remeň nohavíc viseť s rozbitou hlavou, o vyčnievajúcu skalu v tom jarku. Za mnoho rokov vozievali štrk na hradskú cestu, z tohoto jarku; že sa ale často aj ľudské kosti, zo starého cmitera, do toho štrku dostaly, a tak na cestu vyvážaly: boli sme s bošáckym tehdajším farárom k stoličnej vrchnosi zadali prosbu: aby nedovolila z tadiaľ štrk voziť na cesty: a vrchnosť to aj zakázala. Od tej doby majú aj kosti, od storočí v obmurovanom haluzickom cmiteri pochovávaných mŕtvôl pokoj. Musel to byť krásny pohľad, keď haluzický potôček, pri samom kostole, s vysoka sa rútil do doliny považskaj. Teraz tento potôček máva len málo vody, a aj tá stratí sa v štrku.

Vyše dediny je silný prameň výbornej vody, ktorý ale občania pred pár rokami v nádržku zachytili, a podzemným vodovodom, so značným nákladom, na východnú stranu k domom doviedli, kde ím neprestajne vyteká, že sa viac nemusia trápiť s vynášaním vody z jarku, hore strmou cestou. Na tej strane nemohli sa cez silnú vrstvu dolomitovej skaly dokopať vody. Na západnej polovici dedinky majú dve studne; ale tie nedostačia pre všetky tamejšie domy, tak že sa i tí stroja hľadať vyše dediny výdatný prameň, asi vodovod zariadiť. Mali tam jednoho Žida krčmára; ale že sa mu v posledné roky dobre nevodilo: predal dom a role sedliakom, a vysťahoval sa preč, a občania za ním nebanujú. Býva i tu ľud triezvy, pracovitý, schránlivý, rozumný a národne prebudený. Jako pamätnosť zasluhuje spomenutia, že keď v rokoch cholerových 1831., 1849. a 1855. v Haluziciach cholery nebolo, jakoby dedinka táto pred nákazou, neznať čím, bola chránená: tak tu r. 1866. pomerne najviac ľudí zomrelo na choleru, v celom okolí; lebo ani za nie celé tri týždne zomrelo tam 70 ľudí, že som len na mnohé prosby daktorých zdravých naklonil, aby mŕtvého do rakve uložili a na vôz dali, a tak, čoho predtým nikdy nebývalo, po krátkej modlitbe pri dome, mŕtvola bola nie odnesená, ale odvezená k hrobu. V chotári haluzickom rodí sa na okolí najlepšie obilie; ale si aj rozumne a s láskou obrábajú svoje roličky.

Dľa podania ľudového, dedinu Bošácu založili mníši „bosáci". Nemožné to neni, že sa tu osadili na doline mníši. Keď okolo roku 1545. haluzická katolícka farnosť, aj so svojím farárom Abelom pripojila sa k cirkvi evanjelickej, už vtedy bol v Bošáci kláštor a v ňom aj kostol, všetko vystavené z dreva, a haluzickí ev. farári chodievali občas do tohoto kláštorského kostola služby Božie odbavovať, až do potlačenia

evanjelictva, tu roku 1671. Ale tento kláštorský kostol až roku 1691. spomína sa v katol. visitačnom protokolle, jako templum ruinosum. A podivno, z pamäti ľudu tento kláštor dosiaľ už sa vytratil, a nikto nevie udať miesto, na ktorom stál. Je ale v bezprostrednej blízkosti Bošáce, na dolnom konci hon „Zárybnícke“ zvaný; preto sa domnievam, že ten kláštor tam musel stáť, a aby mníši v pôstny čas mali na dostač rýb, zariadili si tam aj rybník. Po zaniknutí kláštora, zanikol aj rybník. Z toho honu mám veľmi pekný mosazný zvončok, asi pred 30. rokami tam vyoraný, s ornamentami do okola a na ploskatej rúčke hroznovými. Možno, že tento pekný zvončok bol potrebovaný pri omši. Po vystavení terajšieho katolíckeho kostola v Bošácí asi roku 1735., prenesená bola aj fara sem, a haluzický kostol s farou boly opustené, a jako si ľud rozpráva, haluzickými, z dreva vyrezanými sochami svätých a svätíc, bošácky farár kachle kúril. Za to si našich hodných Haluzičanov chválim, že z múrou pustého kostola ani jediného kameňa z miesta nehýbu, ale všetko, čo ešte stojí, nechávajú na pokoji. Práve tak starý, alebo málo mladší bol aj kostol hrušovský v nitrianskej stolici, s murovanou vežou. Na tejto veži boly dva staré zvony, na ktorých som aj ja, jako chlapec pri pohraboch zvonieval, a dobre sa pamätám, že v kostole, na obmietke klenutej apsidy bol namalovaný obraz Kristovho vstúpenia na nebe. Barbarismus odvliekol zvony na novú zvonicu v dedine, a kamenie kostola a veže rozvláčil, že dnes ani dobre nepoznať, kde ten kostol stál!

Neďaleko moravskej hranice, pod vrchom Kykuľa, je v bukovej hore hon Mestečko, o ktorom sa hovorí, že tam v pradávnej dobe mesto stálo. Nuž, mesto tam nebolo nikdy; ale možno, že tam dojaká menšia osada založená bola. Na toto miesto sa vzťahuje víac chutných povestí, jako: o bielej žene, ktorá ta chodí cez pravé poludnia, jedno za druhým vydávi dvanásť detí, a potom ich zas všeťky pohltá, ale nikomu neublíži. Jeden kopaničiar tvrdil, že tam videl okolo poludnia, malého človiečíka, jako si na drevennom ražni piekol žabu. Povesti o lopenických pokladoch, udržujú sa húževnato dosiaľ, myslím, na svedoctvo, že sa v predhistorickej dobe konaly pokusy dolovania na zlato, ovšem, že bez úspechu, keďže pohorie lopenické sostáva z karpatského pieskovca. Za to ale na moravskej strane Lopeníka, neďaleko dediny Brezovej, jeden potok sa dosiaľ menuje „zlatým potokom“, a dľa listovného udania pána J. Klváňa, správcu gymnasia kyjovského, výborného geologa, sa tam kdesi za starodávna dolovalo na železo.

Týmito maličkými črtami označil som zajímavosť Bošáckej doliny zo starožitného ohľadu. Že sa v tomto okolí potíkaly asi v III. storočí, aj pluky rimské, asi v tej dobe, keď Mark Aurel porazil Kvádov u Trenčína, o čom nápis pod hradom trenčianskym, do skaly vydlabaný, svedčí: to dokazujú rimské mince, u Bošáce a Zemanského Podhradia vyorané, z ktorých som 7 kusov poslal do Martinského slov. musea.

Celkový pohled na Holič.

Holič: Posvátna.

Holič: Dolní část náměstí.

Mimochodom buď tu spomenuto, že keď sa Kvádi na Považí spomínajú: to ešte nedokazuje, jakoby v tom čase ešte nebolo bývalo tu Slovákov; lebo mohli tu byť vedľa Kvádov, či jako ich spojenci, či jako podmanení: lebo to je údel mäkkej slovenskej povahy, že od tisícročí trpezlive snáša bremeno cudziny, jakoby to ani ináče nemohlo byť. Ešte v stredoveku, jestli aj Hradiská už opustené boly, však niže Hradísk na východnom svahu vyčnievajúce malé vŕšky Bašta a Martákova Skala, boly každý trojnásobnými násypy, od prístupnej strany, chránené, a aspoň za čas, (lebo podhradie, jako majer, patriaci k berkovskému pánstvu, asi v hone „Sedliščá" rečenom, na doline sa počalo zakladať, a roku 1395. vojvodom Sedmohradským, Stiborom, pánom hradu beckovského, Jakušovi de Nozílov, už jako dedina, darované bolo), menšími posádkami opatrené, či na obranu dediny, alebo na tie vŕšky sa uchýlivších upŕchlikov. Tu sme vykopali asi 60 hrubých, železných šípov. Keď so mnou bol túto miestnosť navštívil spomenutý professor Könyöky, vyslovil sa určite, že sú to šípy tatarské. Možno, že keď sa Tatari cez priesmyky karpatské roku 1241. valili do Moravy, a tam náležitú porážku utrpeli, v tedy jeden prúd aj Bošáckou dolinou si kliesnil cestu. Povesti o Tataroch Psohlavcoch, udržaly sa v pamäti ľudu dosiaľ, jako aj o tureckom drancovaní roku 1663. v ktorom nájezde hore Považím vyše 150,000 ľudí odvliekli do zajatia; lenže v tom roku neboli to samí rodení Turci mohamedáni, ale bolo medzi nimi aj mnoho pravoslávnych kresťanov, Srbov, Bulharov a Rumuňov, sultánovi podrobených. Z tých zajatých sa len málo ktorých podarilo vykúpiť. V Podhradí sa rozpráva, že v zemanskej hore boly podzemné splže (na Morave im hovoria „lochy"), v ktorých sa ľudia ukrývali pred Turkami. Ba, v Kopaniciach sa spomínajú splže, ktoré sa tiahnu popod vrch z Bošáckej až do Lieskovej doliny.

V revolučnom 1848—9. roku, čašto sa bavieval slávny Ľudevít Štúr v Zemanskom Podhradí, u svojho brata Samuela, tunajšieho ev. farára. Keď sa dopočul, že ho na okolí hľadajú maďarskí gardisti, nocoval pár nocí na povale kostola. Rád chodieval dakedy na haluzickú kyselú vodu. Tunajší veľkostatkár G. O. a jeho starší brat Mikuláš, boli Štúrovi priazniví, a nedržali s odbojnými židmi. Podhradský rechtor Pavel Mikulík, ktorého istý lstivý Bošáčan udal, že predčitoval a rozdával Hurbanove proklamácie, bol gardistmi v noci, pri varení lekváru v humne lapený a odvedený, a dostal sa ač na Munkáč, a sotva by bol minul šibenice, keby sa Rusi neboli blížili k Munkáču. Tak bol Mikulík vysvobodený, ale po svojom návratu našiel svoju stanicu už obsadenú iným rechtorom, ale hneď bol zvolený za rechtora v Malých Stankovciach u Trenčína, kde až do svojej smrti v pokoji úradoval. Bol vždy hostivým Slovákom a u ľudu obľúbený.

Do Bošáckej doliny nepríde nadarmo ani geolog, ani palaentolog, lebo tu najde veľmi zajímavé útvary, a mnoho zkamenelín, zvlášť Ammo-

nitov, Bivalvi, Belemnitov, a v žltkavom pieskovci, na júrskom útvare ležiacom koprady; ani zoolog by prázdno neobišiel, lebo aj Fauna je bohatá, zvlášť na Coleoptery; z väčších zverov sa objavuje v horách zriedka jeleň, častejšie srna a divá sviňa, líška, kuna, za jej zimný kožuch platia aj 24 koruny, a že nechýbajú ani úbohé zajace, o tom by vedeli najlepšie rozprávať tunajší pytláci. Kedy-tedy ukážu sa v potoku aj vydry. Aj minulej zimy zastrelili kopaničiari tri kusy, a vlani pri samej fare dve vydry dostali a tretia sa im na neprístupné miesto ukryla. Jazvec býva na vrchu Turecku pri Bohuslaviciach vzácnym hosťom; za to divé kačice sú časté, nielen pri Váhu, ale vyletujú aj vysoko do Bošáckej doliny. Vlani nachytali chlapci v potoku, v prostred dediny, hodne mladých divých kačať, ktoré sa im ale nepodarilo vychovať. Botanik najde v Bošáckej doline bohatú korisť, hojnosť krásných Orchideí, a úžasnú rozmanitosť forem malinikov (Trubus), tohoto crux et scandalum botanicorum. Máme tu aj veľmi vzácne druhy, a dakoľko specialit, ich vyčitovanie ale nepatrí do tohoto článočku. Veď sa to v každom kúte nášho milého Slovenska najde mnoho predmetov, ktoré sú hodné pozorovania; a kto sa na ne vie otvorenýma očima dívať, nikdy a nikde ho nebude dlhá chvíľa moriť, a sdielaním sa s inými priateľmi prírody so svojimi nálezmi, aj týmto mnohú vzácnu službu, a milú radosť spôsobí!

Teraz ale ohliadnime sa po najzajímavejšom, živom predmete v Bošáckej doline, po tom, v prevážnej väčšine národne prebudenom slovenskom, pracovitom ľudu. Koľko tu žije potomkov praobyvateľov a zakladateľov týchto obcí? Na to nám nikto nemôže dať odpovedi; lebo pojediné rodiny časom vymierajú, iné sa z rozličných strán prisťahujú a tu udomácnia, a medzi tunajší ľud aj ženbou a vydajom z iných krajov osoby sa dostávajú: obyvateľstvo sa behom storočí tak zmení, že z tých praobyvateľov nezostane ani znaku. Že tu máme aj potomkov Čechov, ktorí sa po bielohorskej pohrome, po roku 1621. až k nám uchýlili, aby tu vieru svoju svobodne vyznávať mohli: o tom žije pekné podanie v rodine Kusendovskej: že jej predkovia do Bošáce sa dosťahovali z Kutnej Hory, a tu tak veľmi sa rozmnožili, že keby sa všetky Kusendovské domy pekne-rúče vedľa seba postavily, tvorily by dosť hodnú dedinu. A táto rodina vypúšťa vždy ešte roje aj do iných obcí a krajov; lebo Kusendovci žijú aj v Moravskom Lieskovom, v Pezinku, v Pešti a niže Pešti: tito už pomaďarčení, ač slovensky ešte vedia hovoriť. Za to ale máme tu aj pôvodne maďarské, ale už dávno cele poslovenčené rodiny: Gonosz, Zongor, (toto meno je časté v maďarských dedinách prešporskej stolice, Letassy, Ujhelyi, Mészáros; ale meno Bariny nedržím za maďarské, ale ho odvodzujem od Bary, (Bara, Barbara), tak jako Mariny od Mary (Mara, Maria, Marína). V spomenutom mene Kusenda, je koncovka nápadná. I Holenda, inde Hrebenda, Šuhajda, Kuhajda sú takej a podobnej koncovky. V Skalici bol františkán, menom

Trlanda. Ale nemusíme túto koncovku za českú považovať, keďže ona na Slovensku aj pri iných slovách sa objavuje. Rapanda sa opovržlive hovorí o rapavých ženách, S . . anda o nečistých.

Ľud sa tu živí orbou, ovocinárstvom, chovom dobytka, ale včelárstvo, ktoré sa v predošlých storočiach pilne pestovalo, už temer docela zaniklo, a viníc už nemáme tu. Um a pilné ruky tu najšieho ľudu, zná aj na menej úrodných vŕškoch krásne obilie dochovať. Pre tunajšieho sedliaka má zem najväčšiu cenu, a kde kto len môže prikúpiť kúštik roličky, kúpi, a aj preplatí ju, a keby sa hneď aj musel zadĺžiť. Potom ale tak dlho nemá pokoja, zakiaľ si dlh s krku nestrasie. Že už aj ktorísi Židia predávajú role, iní zase dávajú ich do prenájmu, miesto toho, aby ich sami dali obrábať: roby sa to preto, že obrábanie pole v novších časoch veľmi zdraželo. Sedliak si s rodinou sám všetky poľné práce porobí, a len, keď má toľko poľa, že ho sám porobiť nestačí, drží si paholka; preto sa mu role a lúky lepšie vyplácajú, než keby na všetky práce drahoplatených robotníkov musel najímať. Naší dolnozemci sa nazdávajú, že sa v Trenčiansku len ovos a zemiaky rodia; ale zadivili by sa, keby do nášho hrbatého kraju prišli v lete, a videli by v celej doline tie krásne úrody, a mimo obilia hodné table peknej cukrovej repy, a bujnej ďateliny, ba i po kamenitých vŕškoch zlatožltým kvetom kvitnúceho boľhoju (Anthyllis Vulneravia), ktorý sa na vápenitej pôjde najlepšie darí, a pripraví zem klasnatému žitu (pšenici). Smelo môžem povedať, že sa v Bošáckej doline aspoň dva razy toľko obilia urodí, jako vtedy, keď sa nemotornými drevenými pluhami orávalo, a keď ešte umelé hnojívá neboly tu známe. Pre mimoriadne tohoročné počasie, dlhotrvanlivú zimu, neskoré sejby, a vdor tomu, že bolo v zime mnoho snahu, ktorý dlho pokrýval silno a hlboko zamrznutú zem, z jara suchota obavami naplňovala hospodarov, a aj z mnohých strán počuť zprávy o slabej úrode a o nedostatku krme: v našom kraji boly úrody dobré, len reži kde-tu a prehynuté ďateliny sa musely pozaorávať, a iným zrnom posiať, a aj krme sa toľko urodilo, že nielen dostačí k domácej potrebe, ale sa aj mnoho sena na predaj vyváža. Ovocia je miestami mnoho, miestami málo: ale aj z toho sa mnoho vyvezie, ač je cena ovocia nízka. Veľmi ma těšilo, keď som počul jednoho rozumného roľníka, jako si pochvaľoval tohoročnú úrodu, a povedal: „Ani sucho, ani povodne, ani záhubné mrazy, ani krupobitie, ani víchor, ani húsenice, ani chrústi nám nenarobili škody, ani oheň nám nezničil svezené úrody: či nemáme príčinu, za to pánu Bohu ďákovat!?“ Máme v tomto kraji mnoho orechou, ktoré keď zarodia, kupci sa na ne predbiehajú, a kto má bárs jak mnoho orechov, nepotrebuje sa nimi ponúkať; kupci sami za nimi budú behať. Od pár rokov je obyčajná cena obschnutých orechov 40 korún za metr. cent. Keď vidím dakoho na jar mladý orechový strom sadiť, vždy ma to těší; lebo orech neskoro rodí, a ten, kto ho sadil, málo kedy dožije na ňom hojnú úrodu, lebo ten bude až potomkom hojnejší úžitok vydá-

vať. Ja som v zahrade a vo dvore pred 40. rokami zasadil bol asi 5ročné orechy, a dožil som sa na nich hodne urastených, košatých stromov, ktoré mi bohato rodia, a mojim nástupcom ešte väčší úžitok donášať budú.

Pred štvrťstoročím bola prevedená kommassácia rolí, pasinkov a hôr, pri ktorej sa veľmi humánne zachovali kompossessori župan, Kubica a Ostrolucký, ktorí ostatných kompossessorov naklonili, aby urbarialistom nadelili na jedno sedenie 20 jutár hory, a 10 jutár pasienku, a kopaničiarom, ktorým dľa zákona ani hora, ani pasienok neprislúchaly, predčia dohromady 300 jutár hory, a ani remanencie, ani okkupácie nemuseli kompossessorom odplácať. Keby zákon o kommassáciach neboli vynášali sami zemskí páni, ale sedliaci, alebo oba spolu: bol by pre sedliakov na každý pád priaznivejším býval. Ale občania bošácki netrpia nedostatok na drevo, lebo nielen že dostávajú na svoje grunty isté kvantum dreva, ale každý skoro má v kopaniciach pri lúkach kus dreviny, a že pasienky boly zväčša krovinaté, i tam im od kommassácie nariastly duby, buky, hraby, kleny a iné stromy, ktoré im poskytujú palivo a stavivo. Bošácky chotár je veľký na 9153 katastrálne jutra, a z toho je 3000 jutár hôr, obyvateľov číta 3481, z ktorých väčšia polovica býva po roztratených kopaniciach, kde každý kopaničiar má okolo svojej chalupy sad, role, poľe, lúky, a aspoň kúsok hôrky. Ľud tu býva neúmorne pracovitý, schránlivý a s mælým spokojný, a poznenáhla sa zmáha na majetku, zvlášte od tej doby, čo po kommassácii kusy na pľach pozotínaných hôr od jednotlivých majiteľov árenduje, rubiská klčuje a posieva. Je to náramne namáhavá práca, vykopávať pne, stráne motykami prekopávať, ktoré až potom môžu byť preorávané, keď korene viac nezavadzajú pluhu. V takých rubiskách vidno jakékoľvek obilie, hrach, viku, a ďateliny sa dobre darí. Ktorísi kopaničiari od menších kompossessorov čiastky hôr a pastvín pokúpiti a na role a ľúky premenili. Zo skušenosti môžem povedať, že sa nemiernosť v pití opojných a prepalovaných nápojov značne umenšuje. Má to zvláštnu príčinu. Tunajší ľud o mnoho lepšie žije, než v tých najneúrodnejších krajoch Trenčianska, lebo u nás sotva sa najde rodina, ktorá by nemala v dome celoročne chleba; ba nádenníci, ktorí na celé leto odchádzajú húfne na polné roboty aj do ďalekých krajov, a potom v novembri sa navracajú so zárobkom domov, lepšie žijú, a peknejšie so nosia, než hospodári, ktorí pri svojich roličkách doma zostať musia, a horko-ťažko sa nedostatku bránia. V nedeľu nerozoznať najmajetnejšiu gazdinkú od chudobnej nádenničky: všetky sa vkusno, skrupulósne-čistotno nosia. Od kedy tunajší veľkostatkár svoje tunajšie a na Považí Ivanovské pánstva dal do prenájmu rozumným hospodárom z Moravy: naučili sa aj naší ľudia od týchto áréndátorov lepšie obrábať svoje pole, lepším zrnom ich posievať, a umelými hnojivami napomáhať výnosnosť zeme. Zakiaľ matka tunajšieho veľkostatkára, svoje role sama dala obrábať, hovorila mi: že

keby nemala z iného žiť, jako z pánstva podhradského a ivanovského, musela by sa velmi zadlúžiť; lebo na ivanské pánstvo, kde mala úradníka, musela dakedy doplácať, a na pánstvo podhradské, kde mala dvorského gazdu, doplácala každoročne. Teraz jej syn dal tie statky do prenájmu, a dostáva z Ivanoviec ročne 18,000 kor. a z Podhradia 6000 kor. a ešte si zanechal vo Štvrtku asi 100 jutár močariny, ktorú dal kanalisovať a hlinenými rúrami odvodniť, nákladom 20,000 korún. Pre botanika je tá drenáža nenahraditeľná škoda, lebo tie najvzácnejšie vodné rastliny vyhynuly, ale pre majiteľa je to veliká výhoda, lebo kde riastla len trstina, ostrice, praslička a vodné byliny: tam sa dnes rodí kukurica a cukrová repa. Táto kanalisácia aj Bohuslavičanom k dobrému poslúžila, lebo na bývalých močarinách majú dnes dobré role.

NIHIL.

† JAN LEŠKA.

Zase ztratili jsme jednoho z největších a nejzasloužilejších synů našeho slovenského národa. Vynikal nejen jako kněz, ale i jako vlastenec. Jako slavný Jan Kollár, tak i on uznával, že náboženství a národnost jsou dvě sestry. Již od dětství svého byl prodchnut opravdovým nábožným duchem a k tomu byl i hlubokým učencem, co se theologie týče. Činnost jeho v literatuře církevní je velmi cenná. Již s nebohým Drem. Jozefem bojoval za práva evang. církve v době potentální. Byl výborným řečníkem. Jeho přednášky bez všelikých póz a frásí účinkovaly hluboce na každého. Jeho řeči co do formy i smyslu sloužily a slouží za vzor. Jeho biblický sloh je pravým skvostem.

Jak vzorným byl knězem, takovým byl též národovcem. Byl čistým neoblomným charakterem. Když hájil práva slovenské evangelické církve, hájil tím vždy práva slovenského národa, který tak vřele miloval. Leška, ač sám byl biskupským kandidátem, vzdal se, a hlas svůj postoupiv Batíkovi, myslil on i mnoho čelných mužů slovenských — tím církvi i vlasti dobrou službu prokázati. Jak trpké zklamání potom následovalo, je známo každému.

Vajanský ve své utěšené vzpomínce v „Národních Novinách" píše o něm mezi jiným.

„Věděl o všem, co hýbe slovenským i slovanským národem, duševním světem, hluboce správně pojímal všecky význačné fáse v naší literatuře; čítalť v originálech Puškina, Dostojevského, Gogola, Gončarova, Lermontova, Gribojedova, Strachova (kritika) a filosofa Tolstého. Jednou navštívil jsem jej na březovské faře — nalezl jsem jej, an sedí na pohovce s originálem „Anny Kareniny" v rukou; roz-

hovořili jsme se o tomto díle a o Tolstém vůbec. Tu počal tichým hlasem rozebírat „Vojnu a mír“ a „Kareninu“. Podivil jsem se velmi jeho oduševnělé řeči. Zrakem orla probral celou osnovu a odhalil přede mnou nevídané a nepozorované taje velikých těchto děl. „Proč to nenapíšete,“ zvolal jsem hluboce dojat a spolu truchliv, že tak znamenitá pozorování mají zůstati pouze mezi čtyřmi stěnami fary březovské, kterou již za živobytí samotáře Marčeka nazývali „Zakletým zámkem“. „Proč nám to nenapíšete, vždyť dobře víte, jak málo je u nás dobrých rozborů, jak málo analytické dobré práce a jak velice jest nám třeba dobrých kritiků. Otevřeny jsou vám sloupce „Národních Novin“ i „Slovenských Pohladů“, prosím vás, velebný pane, potěšte nás, pomozte nám — vždyť jest to ve vás již hotové.“ Prosba moje však zůstala oslyšena.

Právě tak hluboce a věrně posuzoval i díla slovenské literatury. Jemu neušla ani drobná básnička, ani řádek nějaké původní besednice a článku. Leška nebyl jen brillantním analytikem; jeho syntesi děkujeme za již dříve vzpomenutá díla a některé básně, které rychle znárodněly, jako píseň: „Vždycky sa len těšíš ty Slovensko moje —“.

Ve svém románě „Kořen a výhonky“ pokusil jsem se podati zidealisovaný obraz muže tohoto ve faráři Liptovském. Byla to splátka osobního dluhu, kterým jsem jemu zavázán. Již jako malého chlapce do Březnice a v dlouhých večerech poučoval mne a podněcoval. Jen jemu mám co děkovati, že počal jsem pěstovati beletrii.

Kdyby nebyl Leška nic jiného učinil, než že blahodárně působil na našeho Vajanského, byli bychom mu již za to velkým díkem zavázáni. My všichni měli bychom si vzíti z něho skvělý příklad. Poutati mládež k sobě, směry jí udávat, povzbuzovat ji, by vloh svých užívala ve prospěch národa svého.

Jan Leška narodil se 7. května 1831 ve Vrbovcích. Rodina jeho pocházela z Čech a tak máme bratrům Čechům zaň co děkovat. Pocházel z téže rodiny, co Štěpán Leška, supperintendent český a znamenitý literát. Do školy elementární chodil ve Vrbovicích. Tam působil znamenitý učitel Juraj Kulíšek, který poznav v něm neobyčejné vlohy, připravil jej do čtvrté třídy gymnasiální. Přiměl i jeho rodiče k tomu, by jej dali studovati, což tito vzdor své chudobě učinili. Po ukončení studií stal se kaplanem na Myjavě a pak byl farářem na Bukovci, kde působil po 3 roky. R. 1860 zvolila jej bzinská církev ve stáří 21 roků. R. 1881 byl zvolen za faráře na Březovou, kde působil až do 2. dubna 1909. Seniorát nitranský poctil jej úřadem seniora, kterýžto úřad po mnoho let věrně a blahodárně zastával. Zemřel ve Bzincích 5. srpna r. 1909. Vzornému knězi a vlastenci budiž vděčná paměť!

■ ■ ■ ■ ■

† KAROL RUPPELDT.*)

* 22. novembra 1840, na Magurke (Liptov). 1840

Rodičia: Ján R. (zo starej nemeckej evanj. exulantskej rodiny) a Eva Rumann. Otec bol tesárskym majstrom pri baniach magurských.

Učil sa: Elem. škole v Nemeckej Ľupči, už tam javil veľkú chuť k hudbe (menovite pod učiteľom Bohušom). Gymnásium (8 tried) v Štiavnici, v Levoči a Rožňave, gymn. tu i zkončil, všade piloval hudbu. Chcel študovať práva v Pešti, kde mu známi podporu sľubovali. Ale otec ho odhovoril, šiel na jeden rok na preparandiu do Šoprona (pod direktorom znamenitým Pálffym).

Učiteľom bol najprv na ev. cirk. škole v Hodruši (farár 1860—6
Hečko). Národniu činnosť vyviňoval H. v Štiavnici a okolí. V Hodruši bol za 6 rokov učiteľom.

Túžiac za vyšším vzdelaním menovite za zdokonálením sa 1866—9
v hudbe, šiel po 6. rokoch do Prahy (1866—1869), tu bol tri roky, študoval na varhanickom ústave prof. Blažeka hudbu, theoretický i praktický. Bol i privátnym vychovávateľom.

Po 3 rokoch přišiel do Pešti, za 1 rok bol vojenským 1869—70
organistom ev. posádky. 1869—1870.

R. 1870. ho povolala sl. vobicko-svätomikulášska ev. cirkev (Lyptov) za učiteľa. Úrad nastúpil tu 1. októbra 1870. Od vtedy úradoval tu nepretržite za 30 rokov do 1900, keď pre ťažkú nemoc na odpočinok šiel.

Za čas bol i kántorom, najprv hlavným (za krátky čas), potom do konca vicekántorom.

Cirkevným notárom bol tiež temer 30 rokov, až do r. 1900.

R. 1873. po odchode Makovického, bol zvolený za poklad- 1870
níka Vdovsko-sirotského ústavu ev. učiteľov liptovských, bol ním až do konca 1900.

Dlho bol i notárom ženského spolku „Dobrodej".

Hneď, ako přišiel do Mikuláša, pomýšľal na založenie spe- 1900
vokola, založil ho rok na to. Čo Vrbicko-sväťomikulášský spev. spolok „Tatran" slávil spolok r. 1899. svoje 25 ročné jubileum. Viedol ho kým vládal, až do r. 1900.

Po smrti Janka Kadavého prevzal redakciu Slovenských Spevov, ktorú ešte i v ťažkej chorobe viedol, až do úplného

*) Přinášíme prozatím jen tato data, v příštím čísle přineseme obšírnější životopis s podobiznou.

vysilenia. Vydal II. svázok a zo 3—4. sešitu a III. svázku (asi 1200 piesní). 1909

Sostavil a vydal Venček, ktorý bol zakázaný, neskoršie Spevníček (oba 2—3hlasové slov. piesne). V rukopise ostalo Nauka o harmonii a Slov. piesne na klavír, pre deti. Pod tlačou jeho Kytica zo slov. piesní (všetky jeho viachlasové skladby zo slov. piesní).

Dopisoval do naších novín (menovite hudebné veci) od „Orla" počnúc až po 1900.

R. 1873 vstúpil do manželstva s Klementínou rod. Augustíny.

† 18. augusta 1909., pochovaný 20. aug. 1909. v Mikuláši.

■ ■ ■ ■ ■

J. S. JANICA.

K OBRÁZKOM Z HOLIČA.

Holič nachodí sa v západnom Slovensku, na samých hraniciach. Leží na dôležitej križovatke železníc: Holič—Prešporok, Holič—Hodonín a Holič—Skalica. So strany východnej, kde pôda prechádza postupne vo vrchovinu vedú z viacerých strán hradské,*) ktoré majú dosiaľ veľkú kommunikačnú dôležitosť. Poloha Holiča je veľmi priaznivá pre obchod a priemyseľ, ktorý následkom toho je i živý. V súsedstve ležiaca Skalica, ktorej této podmienky ohybujú, (ľud hovorí, že leží pánu Boku za ckrbátom) je snáď bohatšia na dejiny, avšak v obchodnom živote sa s nim merať nemôže. Holič patrí do okresu skalického a trebárs je Skalica okresným mestom, predsa okresný politický úrad slúžňovský**) je v Holiči, poneváč sa v ňom sústredňuje všetek ruch okresu.

Holič hral už v dávnych dobách dôležitú historickú rolu. Pod Holičom bojoval Matúš Trenčiansky s Janom Lucemburským, kťerý v ten čas obýval hodoninský hrad. Tiež Pankrác za časov Zápolových robil z Haliča výpady do Moravi proti Iskrovi. Holič bol viac razy vypálený. Pri jednom takom vypálení, keď z neho nič inšie neostalo iba holisko, pri novom zakladaní dostal meno Holič.

Obyvateľstvo Holiča, čítajíce do 6000 duší, je národnosti slovenské, dosť uvedomelé a na naše pomery i vzdelané. Chybuje tu však dakoľko naších energičných a smelých ľudí, ktorý by iste zaostalých poučili, klátiacich sa v nerozhodnosti upevnili a nadovšetko s uvedomelými obchodne zuzitkovaly priaznivých pomerov národohospodárskych.

---

*) Silnice.

**) Hejtmanství. Teraz presiduje v Holiči slúžny Sabó, ktorému kvaplo toto miesto za rekord pri známej vrbovskej voľbe, ktorej bol presesom.

Holič: Zámek.

Holič: Náměstí.

Veľka väčšina zamestnáva sa roľníctvom. Sú dosť zámožní, pôdu obrábajú pokrokove a dobytek chovajú racionelne. Používajú nových hospodárskych strojov a prichádzajúcim vymoženostiam sa neuzatvárajú.

Veľkú škodu roľníkom avšak zapríčiňujú po pri Holiči tekúce ramená Moravy. Každý rok dva ba i tri razy zaplavia veľkú časť poľa, takže této sú nútení ponechať len na lúky a i tak často kôpky sena plávajú dolu Moravou. Ak by sa uskutočnila dávno projektovaná regulácia Moravy, získalo by tím roľnictvo veľa ornej pôdy. Ľuď však dávno prestal na to veriť...

Do Holiča chodí do sto čísel „Slovenského Týždenníka" a o niečo menej „Ľudových Novín", ktoré práve od posledných troch čísel sa tam už i tlačia. Do blízkeho moravského mesta Hodonína posielajú mnoho svojich synkov do škôl, a síce do mešťanky a do českej reálky; do poslednej väčšinou inicitívou dobrého nášho učiteľa evanjelickej školy.

Remeseľníctvom zamestnáva sa tiež značná čiastka obyvateľstva. Kedysi, keď ešte Č e c h y maly v Holiči svoje stredisko, boli holičský remeselníci ďaleko známy. Tak na príklad blanári*), ktorý šili ľudové kožuchy. Ešte dosiaľ udržali sa daktoré rodiny blanárske, v ktorých bolo blanárstvo dedičným. Je ich avšak už veľmi po riedku, poneváč vždy viac ľudí zameňuje starý kroj za novú odev praktičnejším ku práci.

Chýrečne bol kedysi vyvinutý v Holiči keramický priemysl. Holičské malované džbánky, taniere, misy sú vzácné a veľmi hľadané. Sú charakteristické výlučne svojími, červenou farbou maľovanými, ružami a tulipánmi. Pekná kollekcia nachodí sa v skalickom museume. Dnes však už ťažko naisť niečo z toho, poneváč sberatelia starožitností v pravom smysle slova vrhli sa na Holič a blízko jeho okolia, aby vykutali čo sa dá, do posledného čriepku.

Najživšie však prúdi Holičom dnes život kupecký. Na jeho, do vrchu stúpajúcom námestí je obchod dom vedľa domu, — no žiaľbohu z vetšej čiastky nachodí sa ešte v rukách židovských. Veľká škoda, že niet v Holiči dosial potravného konsumu. Patril by iste v krátkom čase medzi najväčšie slovenské potravné konsumy. Otázka sama, svojou aktuelnosťou, hýbe mysľou čulejších roľníkov a tak je nádej, že sa i skoro uskutoční. Na okolí Holiča sú založené viaceré slovenské potravné konsumy, z ktorých sa ukázala najväčšie potreba založiť spoločné skladisko, k vôli užšiemu združeniu všetkých konsumov a účelnějšiemu čelenivu židovskému obchodu. Skladisko obstarávolo by nákup všetkého tovaru vo veľkom pre všetky konsumy. Projektované skladisko postavilo by sa buď v Kůtoch, alebo v Holiči. Pravdepodobne však, pre výhodnú polohu Holiča, bude postavený tu, čím sa kupecký ruch zvýši v prospech nášho obchodu.

Povšímnutia hodné je tiež to, že velmi mnoho ľudu, a sice robotníkov a remeselníkov, chodí d e n n e do práce, do spomenutého už Ho-

*) Kožešníci.

donína. Mužskí do tehelieň, mlýnov a cukrovárov a ženy, ktorých asi do šesť sto, chodia do tabákovej továrne.

Táto okolnosť, že sa značná massa ľudu prelieva deň čo deň z Holiča do Hodonína má viaceronásobný vliv. Od kultúrnejšieho moravského ľudu prenáša vzdelanosť, učí sa od neho hľadeť z pravého stanoviska, na náš vladny režim. Poznáva ako sa žije v slobodnom ovzduší Moravy a u nás. Len viac takých prôlomov keby bolo!

Že na to naší otčimovia pozerajú vlčím zrakom a kde môžu prekážajú tejto prirodzenej emancipáciu, je samozrejmé. Avšak od zamedzenia toho sú ďaleko, poneváč prúd je pri silný a koreň jeho vází v každodennom chlebe toho ľudu.

Druhý badateľný vliv má stýkanie sa nášho ľudu s moravským, na jeho západoslovenský dialekt, už i tak viac príbližný češtine, ako literárnej stredoslovenčine, a ktorým hovorí ľud od Skalice po Prešporok, s malými špeciálno-lokálnymi odchýlkami.

České knihy preto rád číta a evanjelici užívajú v kostoloch českých spevníkov a služby božie tiež odbavujú sa v biblickej češtine. U katolíkov na proti tomu, na koľko sa slovenčiny pri obradoch cirkevných upotrebuje, používajú kňazia stredoslovenčiny, ako i náboženských kníh písaných literárnou slovenčinou.

Ako doslov možno povedať, že sa kraj tento v každom smere dvíha a budí nádej na lepšiu budúcnosť.

■ ■ ■ ■ ■

POLITICKÝ PŘEHLED.

Milost černovským Slovákům. Jak se z Budapešti oznamuje, bylo žádosti o milost, kterou Párvy podal kabinetní kanceláři jménem osob súčastnivších se „vzpoury“ v Černové — vyhověno. Všem 44 odsouzeným pro „pobuřování“ k trestu do káznice, žaláře nebo vězení byla dána milost! — Tak v biskupu Párvym se hnulo přece svědomí. Trochu pozdě!

Sjezd československé sociálně demokratické strany dělnické, konaný ve dnech 8.—12. září, zabýval se též otázkou národnostní, která rozčeřuje dnes tak značným způsobem politickou hladinu říše Rakousko-Uherské. Obsáhlý referát Dra. B. Šmerala jest i po stránce styků československých velmi důležitý a obsahuje místa, která nutí k důkladnému přemýšlení a pronesení názorů jak s české tak i slovenské strany.

Omezíme se pouze na citování pro naše stanovisko důležitých míst, neboť otisknout obsáhlý, důkladný a skoro tři hodiny trvající referát dr. Šmerala není technicky možno, ale poukazujeme na referát „Práva Lidu“ ze dne 8.—10. září.

Z počátku promlouvá řečník o národnostních poměrech v Rakousko-Uhersku a praví:

„I v těchto nacionálních vášních, jež takovou pohromou jsou pro klidný politický vývoj, hlásí se k životu nejen síly, jež Rakousko hrozí pochovat, nýbrž i ty, jež jsou s to působit k jeho omlazení a zrození k novému životu. Rakousko-Uhersko musí se ústavně přetvořit z dnešní dualisticko-cen-

tralistické nelidové ústavní formy v demokratickou federaci svobodných a rovnoprávných národů, to jest nutným nejen vzhledem k hospodářské a kulturní síle ovládaných dosud jeho národností, nýbrž i vzhledem k potřebám naší zahraniční politiky. Okamžitě nyní sice zdají se vlivy zahraniční naší politiky působit směrem právě opačným. Annexe Bosny vrhla nás úplně do náručí Německa, spojenectví s Německem ukládá nám těžké povinnosti militaristické, ztěžuje u nás další rozvoj politické demokracie, hospodářského rozkvětu, znemožňuje zejména provádění ústavních oprav, nutných k spravedlivější úpravě národnostních poměrů, posiluje výbojnou vášnivost německého měšťáctva a tak zvyšuje zmatek, ve kterém se nacházíme. Ale i tyto účinky jsou jenom přechodné. Přijde den, kdy i vládní kruhy v Rakousko-Uhersku poznají, že tato politika militaristických, výbojných aspirací není politikou jejích zájmů, nýbrž zájmů cizích.“

Řečník promlouvá pak o politice balkánské a národnostních poměrech uherských, jež jen spravedlivé všeobecné právo hlasovací upraviti může a uvádí:

„Má-li v tomto směru sociální demokracie svůj úkol splnit, jest nutno, aby sociálně demokratické strany národností všech přijaly jednotný, přesně do konkretních podrobností vypracovaný plán na přestavbu říše. — Tím má býti nový náš národnostní program, k jehož zpracování má z tohoto sjezdu vyjít závazný podnět.“

Rozebírá dále, jakým způsobem nejlépe lze působiti proti dnešnímu nacionálnímu rozvášnění, jak jedině strana sociálně demokratická může k této stavbě nacionálního smíru základní kameny položiti a uvádí dále: „Nyní jest nám shlédnouti staveniště, na kterém má státi v budoucnosti nová budova národností, obývajících obvod dnešního Rakousko-Uherska. A tu považuji za nutno, aby vyvarovalo se všem utopiím, omylům a nesprávným představám, které mohou působit vážné škody v politickém životě, hned předem vyslovit zcela určitě názor, že národnostní otázka, zejména českého národa, dá se řešiti za dnešních poměrů jediné v rámci Rakousko-Uherska. Theoreticky čistě socialistické řešení ovšem by bylo, aby Němci z Rakouska spojili se s Němci v říši, Italové s Italií, Ukrajinci s Kyjevem, aby obnovena byla jednotná Polska. Toto plné provedení principu sjednocení každého národa bude však teprve možným, až zmizí hranice dnešních států, které dělí zájmy dynastií a síla militarismu. Až celá západní Evropa uskutečněním socialistického cíle proměněna bude v jeden hospodářský celek. Jenom v republikánské, socialistické federaci evropských národů všichni národové dojdou plného uplatnění i svých národnostních cílů. Pokud tomu ale tak není, dokud je nám počítati s mocí kapitalismu, imperialismu, militarismu, do té doby, nechceme-li spoléhati na náhodu dějinných katastrof, musíme uznati Rakousko-Uhersko za reelní základnu pro řešení národnostní otázky našich národů. Pravím Rakousko-Uhersko, neboť věčně dnes za kapitalistických řádů a potřeb nic není méně odůvodněno než dnešní dualistické rozdělení obou polovicí říše. Hospodářsky se obě polovice doplňují a jako velký hospodářský celek budou tím nutnější, čím více bude v nich průmysl na postupu. Národnostně spolu souvisí. Většina národností má své příslušníky zde i za Litavou. Prostý pohled na cifry to ukáže. V Rakousku žije dle sčítání lidu z r. 1900 Němců 9,170.939, Čechů 5,955.397, Poláků 4,259.152, Rusínů 3,375.576. Slovinců 1,192.780, Srbochorvatů 711.380, Italů 729.102. V Uhrách (při čemž dlužno pamatovati, že úřední statistika jako v Rakousku Němcům, tam nadr-

žuje Maďarům, takže na př. Slováků žije za Litavou mnohem více, než se oficielně uvádí) Maďarů 8,742.301 45.4 proc.), Němců 2,135.181, českých Slováků 2,019.641, Rumunů 2,799.475, Rusínů 429.447, Chorvatů 1,628.104, Srbů 1,048.649. Právě národnosti na na národnostním sporu v Rakousku nejvíce účastněné, Češi a Němci, mají pod asijským potlačováním Maďarů v Uhrách nejvíce, každý přes 2 miliony svých příslušníků. Jaký čin národní by provedli, kdyby dovedli se smířit a místo rvaní se o každého, jednotlivce, zde kdyby společně podporovali takové tendence, které k těmto větvím českého i německého kmene vedly by je blíže. A cestou k tomu možnou je soustavná podpora demokracie u nás, která nutně měla by za následek i podporu demokracie v Uhrách a pád tamnější maďarské samovlády. Dnes nebylo by ovšem prozatím oportunním, požadavek po spojení národností z Uher s národnostmi v Rakousku přímo programově formulovat. Jím dali bychom silnou zbraň do rukou maďarských násilníků a to nemůžeme učinit bez dohody s uherskými soudruhy a uherskými národnostmi, to ostatně není akutní, dokud v Uhrách není zavedeno a vžito rovné právo hlasovací. Tolik už ale dnes z toho vyplývá, že nesmí zejména český národnostní program býti v rozporu s touto tendenci, tak jako v rozporu s ní je program státoprávní."

Dále hovoří dr. Šmeral o státoprávním postavení českého národa a stanovisku sociální demokracie, které poslanci sociálně demokratičtí před 12 léty na říšské radě precisovali, jak vzplanul boj proti nim — ale že dnes jest již veliký počet inteligentů a jiných tříd národa, kteří zaujímají skoro totéž stanovisko, a volá:

„My musíme zamítat státoprávní program z důvodu národnostní spravedlnosti, poněvadž on jest porušením zásad národnostní spravedlnosti vůči Němcům..."

„Reaktivovaný stát ze zemí sudetských nebyl by státem českým, nýbrž česko-německým, v němž by žila celá třetina obyvatelstva národnosti německé, jež by na vždy byla dvěma třetinami českými majorisována v parlamentě i ve vládě. Je zcela přirozeným, že my Čechové naléháme dnes na změnu centralistické ústavní formy Rakouska, v němž jsme majorisováni. Ale právě proto, kdo může se divit a zazlívat sudetským Němcům, když krajním odporem vzpírají se proti utvoření nového státního útvaru, ve kterém by jim připadalo totéž postavení, v jakém nyní my v Rakousku jsme tísněni? Nemět pochopení pro to, znamenalo by dávat šankci nespravedlivým poměrům, ve kterých sami dnes žijeme a už z toho ethického důvodu právě pro nás státoprávní program je neudržitelným."

...„Než i kdyby byl státoprávní program splnitelným, i kdyby přinesl lidu velmi důležité prospěchy, nutno ještě uvažovati o otázce další: zda bylo by možno reaktivovaný český stát trvale udržeti? Stát mladý, neupevněný, v němž celá třetina německého, hospodářsky silného, intelektuelně vyspělého obyvatelstva ovládána by byla myšlenkou nesmiřitelného odboje, každé chvíle odhodlána nejen k parlamentární obstrukci, nýbrž k mnohem prudším ještě projevům vzpoury. A tato menšina mohla by počítat na Němce v ostatním Rakousku, mohla by spoléhat na velkou, šedesátimilionovou říši německou"...

...„A l e i k d y b y t o h o v š e h o n e b y l o! — S t á t o p r á v n í p r o g r a m n e n í v š a k p r o g r a m č e s k ý, p o n ě v a d ž o p o u š t í Č e c h y m i m o s u d e t s k é z e m ě, p o n ě v a d ž j í m z e j m é n a z ř í k á s e č e s k ý n á r o d s á m p ř i r o z e n é h o n á r o k u n a s p o j e n í s e d v ě m a m i l i o n y č e s k é v ě t v e u h e r s k ý c h S l o v á k ů, není program slovanský, poněvadž není ve shodě a souhlasu s politikou ostat-

ních Slovanů rakouských, není program pokrokový, poněvadž z něho čerpá velkou část své síly polská a německo-klerikální reakce.“

Dále promlouvá o státoprávní politice za posledních 40 let, až přichází k dnešní střízlivé, rozumové politice dra. Kramáře. ... „Jako v začarovaném kruhu nachází se česká státoprávní politika. Velkou energii vyplýtvá, ohromné dráhy projde, aby na konec zase octla se na tomtéž místě. Což nevezme si národ žádného poučení z dějin? Má se zase po třetí opakovat nešťastný ten koloběh, aby, způsobiv zklamání jako obě éry dřívější počal po čtvrté? Že národ nebylo možno vyvést z bloudění po státoprávní poušti, toho příčinou byla neupřímnost a nestatečnost měšťáckých stran.“ ...„Po cestě státoprávní tedy nám sociálním demokratům není možno kráčet, nám hledati jest cesty nové, přiměřené potřebám moderního národa a dnešním tendencím společenského vývoje. A tímto novým cílem, k němuž by měla národnostní politika soustředit své síly, jest po mém názoru provedení úplné národnostní autonomie pro každou z národností v Rakousku na podkladě principu personality v ohledu národnostně kulturním a provedení demokratisace, autonomisace a decentralisace státní správy a státních úřadů ve všech ohledech ostatních.“

Řečník líčí na to podrobně, jak mohou být tyto zásady vtěleny ve státní ústavu a shrnuje tuto část svých vývodů v pokus návrhu, o němž praví, že jako pokus soukromý nepovažuje jej sice za zralý k tomu, aby byl předmětem jednání sjezdového, jejž ale považuje za vhodný podklad jak diskuse v české straně, tak vyjednávání se stranami národností ostatních..

Po vysvětlení jednotlivých těchto požadavků dr. Šmeral pokračuje: „Není bezdůvodnějším tvrzením, než že **program národnostní autonomie nekryje se s národnostními českými zájmy.** Národnostní autonomie znamená naprosté ústavní přetvoření Rakouska, úplnou rovnoprávnost, samostatnost a suverenitu českého národa v národních a kulturních záležitostech. Demokratisace, decentralisace a autonomisace správy státní znamená zase dobytí moci pro český národ ve všech ostatních oborech státního života. Ale od programu státoprávního liší se program navrhovaný tím, že jednak béře zřetel na dnešní tendence vývoje a potřeby dnešního hospodářského života, hlavně, že nechce reaktivovat státní samostatnost sudetských zemí, bez ohledu na národnost obyvatelstva bydlícího, v mezích starých territoriálních hranic, n ý b r ž n e b é ř e z ř e t e l n a h r a n i c e z d ě d ě n é z m i n u l o s t i, c h c e b e z o h l e d u n a d o s a v a d n í h r a n i c e j e d n o t l i v ý c h t. z v. k o r u n n í c h z e m í aspoň pro obor národně kulturních z á l e ž i t o s t í m a p u R a k o u s k a p ř e t v o ř i t t a k, a b y s a m o s t a t n é o b v o d y c o m o ž n o k r y l y s e s e s k u t e č n o u o b l a s t í j e d n o t l i v ý c h n á r o d ů, chce z Rakouska vytvořit spolkový stát národnostní, čili spolek samostatných národností. Současně ve všech ostatních oborech usiluje tento program o federalisaci státu ve všech ostatních oborech působnosti.“

Ku konci volá dr. Šmeral: „Možná, že ještě jednou budeme musit projít ohněm vlasteneckých kleteb. Jako po protistátoprávním prohlášení roku 1897 byli jsme vlastizrádci, tak při propagaci národnostní autonomie budeme vykřičeni za „trhany české země“, za „žoldnéře nacionálních Němců“ atd. Nesmíme se bát sebe prudšího konfliktu s oficielním vlastenectvím, nesmíme ustoupiti před žádným útokem. Naopak, musíme podstoupit spor, abychom v něm měli příležitost dokázat českému lidu, že nepovažujeme sice za nedotknutelné libovolné přehrady historických zemských hranic, že chceme roztrhnout českou zem, ale jedině za tím účelem, abychom sjednotili celý če-

ský národ, abychom na přetvořených ústavních základech Rakouska zbudovali mu nový palác, v němž po všechny příští doby nerušeně mohl by žít v klidu, svobodě, štěstí a blahobytu. A kdybychom v touze směli zaíétat dál, než kam umožňují nám prozatím cestu skutečné poměry dneška, pak jako svůj národní ideál vztýčili bychom si ten cíl, kdy všeobecné rovné právo hlasovací vykoná i za Litavou svůj obrozující úkol, kdy osvobození národové obou států se dohodnou a sejdou, kdy národnostní autonomie, jak my ji žádáme a která je něčím úplně jiným, než co tímto slovem zakrývají německé strany měšťácké, v bratrském objetí a v ústavní jednotě spojí nás s dvěma miliony uherských Slováků a ve středu Evropy na místo dnešního dualismu vytvoří velkou spolkovou národnostní říši, jež všem národům zaručovat bude samostatnost, rovné právo a mír, všemu lidu spravedlnost a svobodu."

Vývody dra. Šmerala byly často bouřlivým potleskem přerušovány, který obzvláště se stupňoval při místech, kde akcentoval splynutí slovenské větve naší v jeden kulturní celek.

V resoluci pak ukládá sjezd výkonnému výboru a zastupitelstvu strany, aby zahájili ihned jednání se stranami druhých národností v Rakousku, by byl revidován národnostní program strany a aby propracován byl do takové konkretnosti a podrobnosti, aby se stal pro budoucnost základem nejen jednotného nazírání na národnostní záležitosti, ale i jednotné politické praxe všech sociálně demokratických stran v Rakousku.

Bylo by velmi žádoucno, aby i se slovenské strany projeveny byly názory o tomto problemu, jak učiniti hodlají i české listy. Ale mnoho látky k přemýšlení myšlénky dra. Šmerala jistě dávají. — —

*

RŮZNÉ ZPRÁVY.

Volba evang. faráře ve Slatině. — U nás na Slovensku všecko má svůj význam, ale volba faráře je zvláště důležitým faktem. V jednotlivých seniorátech*), kde je už po většině kněžstvo zmaďarisováno, náčelníci seniorátu t. zv. senioři, osvojili si všechnu moc, takže církev nemůže si faráře dle své vůle voliti, poněvadž senioři svobodnou kandidaturu nedovolí, vzdor tomu, že církev má právo autonomní. Tím chce se znemožnit, by vlastenecky smýšlející kněz nemohl býti zvolen do slovenské obce a tam blahodárně působiti.

Ký div a zázrak, stal se v tom ohledu v obci Velké Slatině!

Obec slatinská chtěla si po smrti svého výtečného faráře voliti nástupce jeho. Senior však s podžupanem a hlavním služným vedli kandidátní konvent. Jelikož se kandidát obce slatinanské seniorovi a jeho věrným nezamlouval, rozpustil tento jednoduše celý konvent. Slatiňáci však nedali se zastrašiti a vyslali deputaci k biskupovi Scholzovi do Budapešti. Tento, jsa již zajisté Kovařovičem o všem zpravený, přijal deputaci velmi vlídně a slíbil jejich žádost splniti. Opravdu nařídil seniorovi, by kandidátní konvent opět svolal a žádosti obce vyhověl. Senior i s inspektorem, podžupanem Repášym — přinuceni byli konvent znovu svolati, na kterém pak zvolen byl dne 29. června 1909 Michal Bazlik, věrný a nadějný syn národa svého. Zvolen byl 225 hlasy proti 91 hlasům, které připadly Maďarovi. — Každý myslel, že je věc ukončena, a Slatina má

*) Seniorát tvoří církev z osad, obyčejně v jedné stolici (župě) se nacházejících. Tak ku př. Zvoleňský seniorát obsahuje všecky evang. církve téže stolice.

už svého kněze, avšak chyba lávky! Hlavní slúžný s učitelem a ještě několika dobrodinci lidu slovenského napadli volbu a podali protest proti ní, tvrdíce, že voleno bylo prý většinou pod nátlakem(!). Nemyslete si však, že i na Slovensku je hlavní slúžný spravedlivým obrancem svobodné volby.! I to to! Chtěl jen zúmyslně volbu Slováka překazit. To se mu bohužel podařilo a Velká Slatina je teď bez kněze. Musí čekati až na přesrok a ani pak snad se jim nepodaří získati svého kněze, jako v Německé Lubči, kde už po 4 roky jsou bez faráře, neboť tak si to přeje náš pan hlavní slúžný a s ním spojený šovinismus. Potěšitelným zjevem je, že ve Zvoleňském seniorátě přece dvě obce mají za své duchovní správce dobré Slováky, a to obec Krupina a Žibřitov.

Ministr kultu Apponyi zakázal používání následujících učebných knih pro slovácké lidové školy: „Nitranský Školník“ a Bežovu II. čítánku (III. čítánka není dosud nikde k dostání, poněvadž nedostalo se k vydání povolení ministerstva). — Zákaz odůvodňuje se tím, že knihy ty jsou vlastenecké. Připomínáme však, že II. čítanky používáno bylo už po 10 let na veškerých evang. školách slovenských. Žádný z ministrů, kdyby ji zkoumal sebe jemnějším zvětšovacím sklem, nenajde v ní nikde protimaďarskou tendenci. Ale cíl p. ministra je jasný. „Vyobcovat slovenskou knihu ze škol vůbec“. Jaké kroky učiní proti tomuto atentátu církev (učiní-li něco vůbec), o tom příště. — Tentýž ministr uložil biskupovi Scholzovi, aby vyslovil první, druho i třetí stupňové pokárání všem slovensko-maďarským školám v stolici Czanadské, že nevykazují uspokojivý výsledek ve vyučování řeči maďarské, jaký vyžaduje dříve připomenutý zákon. Tak toto přísné zakročení ministerstva stojí na zjevné protivě s tím nařízením, a že disciplinárně tresce se již to, co má býti trestuhodným až za dva roky! Však učitelům rumunským neděje se lépe! Proti mnohým zavedl disciplinární vyšetřování proto, že při vyučování řeči maďarské použili též řeči mateřské a že jeden učitel dal dokonce maďarskému žákovi úlohu rumunskou, což prý se zákonu protiví, neboť maďarské děti mají býti uchráněny před učením se jazyku jinému!

„Slovenská Museálná společnost“, jakož i ženský spolek „Živena“ konaly v tyto dny výroční valnou hromadu. Slavnosti s ní spojené započaly 3. srpna. Hostí sjelo se velmi mnoho, zejména z Čech a Moravy. Ze zprávy vysvítá, že museu dostalo se minulého roku 2525 darů od 192 osob, a sice: pro etnografii 240, pro numismatiku 860, pro oddělení přírodopisné 24, pro bibliotéku 851, pro archiv 540. Zakoupeno bylo 132 předmětů za 384 K. Zajímavým bodem bylo předčítání práce Dra. Jana Kvačaly prof. univ. v Jurjeve — „O stycích Daniela Jablonského s Fr. Rákóczym II.“ Dále byl odhalen pomník Andreji Kmeťovi, zakladateli „Museálné slov. společnosti“ a nejštědřejšímu dárci musea. Charakteristický je nápis na něm: „Vrúcne miloval Božiu prírodu, nad prírodu stariu i prítomnosť slovenského národa a nadovšetko Boha!“

„Živena“ usnesla se znovu zaslat žádost na ministerstvo kultu o povolení „Dievčenskej gardinskej školy“. —

Za dočasného kustoda musejního zvolen byl p. Václav Vraný. Nebude bez zajímavosti s osobou jeho čtenáře naše blíže seznámit.

Václav Vraný je rodem Čech, od mládí však zdržoval se v Uhrách. Studoval slovenské gymnasium ve Velké Revúci, od roku 1870 byl v Uhrách stále učitelem, vyjma čtyřroční přestávku, kdy zastával místo knihvedoucího. Po 34 ročním učitelování byl nařízením ministerským úřadu svého zbaven a sice proto, že prý není uherským občanem a že nezná maďarsky.

Duchovní správa ujala se svého učitele a seniorát zaslal prosbu evang. biskupu Zelenkovi, opatřenou četnými listinami, z nichž vysvítá, že veškerým požadavkům plně vyhovuje. Biskup dal tuto záležitost prozkoumat právnímu zástupci i konsistoriálnímu soudci Dru. Alexandru Markovi. Tento vynikající právník vydal pak následující zajímavé dobrozdání:

1. „Poněvadž Václav Vraný je od r. 1870 v Uhrách učitelem, získal státní občanství na základě zákona z r. 1879.

2. Připojené dokumenty svědčí, že jmenovaný je maďarské řeči dostatečně mocen.

3. Co se týče námitky, že učil mládež písním ze zakázaného zpěvníku, lze namítnout, že sám kr. krajský soud v Čobrdové právoplatným výrokem dosvědčil, že v oněch písních není pranic protivlasteneckého, a že již uloženo bylo jmenovanému učiteli, aby písně tyto neučil.

Na základě toho lze radit toliko k zastavení zavedeného vyšetřování s p. Vraným."

Distriktální konvent ujal se rovněž této záležitosti a žádal ministerstvo, aby povolen byl učiteli Vranému alespoň 1 rok vyučování, nutný k pensionování.

Přes všechny tyto pádné důkazy došla však odpověď, jež v jiném kulturním státě byla by nemožnou. Ministerstvo kultu pominuvši veškeré jemu zaslané doklady, zamítlo i nepatrnou žádost distriktu s odůvodněním, že p. Vraný byl usnesením administrativního výboru zcela právoplatně úřadu svého zbaven.

Toto rozhodnutí ministerstva kultu jest novým skandálním dokladem neudržitelných poměrů uherských, neboť jím zbaven byl chleba nikoliv člověk nepatrný, prostičký učitel zapadlé horské vsi, nýbrž jeden z největších našich učenců a zároveň charakter veskrz ryzí a poctivý. Požívá Vraný skvělé pověsti co horlivý botanik, zejména důkladný znalec flóry tatránské. Jak mnozí učenci společnost jeho rádi vyhledávají, ba i hrabě Csáky, bývalý ministr kultu jej osobně poznal a vysoko cenil. Václav Vraný to byl, jenž uspořádal přírodovědecké sbírky gymnasia podolínského a kežmarského, jenž zároveň získal sobě skvělé pověsti zručného praeparátora ptáků, takže jeho soukromé sbírky došly velkého ocenění. Týž je i literárně neúnavným pracovníkem na poli vědeckém, přispívá horlivě do českých i jinojazyčných přírodovědeckých časopisů. (Psával též do „Sloven. Pohledů".) Charakteristická pro jeho vědecký rozhled je i episodka, přihodivší se v r. 1878 na gymnasiu kežmarském. Ústav tento pořídil si pro svůj fysikální kabinet telefon, který za čas se porouchal. Veškerá snaha pánů profesorů, aby neposlušný přístroj přivedli opět k činnosti, zůstala bezvýslednou. Nevědouce sobě rady, poslali do Malé Lomničky pro Vraného. A oč marně pokoušeli se tito vědátoři, to zdařilo se po krátké námaze přírodovědci Vranému. Přístroj fungoval nadále zcela bezvadně. —

Nesmírně plodná je dále jeho činnost učitelská. Vyniká v tom oboru skutečně vzácnými vlastnostmi. Jest to jeho tichá, milá osobnost a poutavý přednes, jímž dovede vzbudit v žáku opravdovou touhu po vědě. On tak znal obírati se duší dítěte, že toto skutečně s láskou k němu přilnulo. Bezděčně vzpomínám si, jaký blahodárný vliv měla výchova jeho na mě, jako desetiletého chlapce. A i dnes, po létech, cítím stejnou lásku a úctu k němu jako tehdy, ano ještě větší, neboť dnes dovedu plně pochopit a ocenit jeho námahu, jeho zápal pro vše dobré a krásné, i velikou oběť, jakou nám přinesl. — Byl jsem svědkem dojemných projevů lásky a úcty, když zavítal Vraný do dědiny, kde asi před patnácti léty jediný toliko rok vyučoval. Dospělí muži i ženy, bývalé to jeho žactvo, hrnuli se k němu s radostí s ním se vítajíce a vzpo-

Holič: Staré náměstí se školou.

Holič: Celkový pohled na náměstí.

Holič: Pohled na zámek a valy se strany.

mínajíce sobě na vše, co kdy dobrého do duší jejich vštěpoval.

Vraný je též výborným hudebníkem a do nedávna řídil jedno z největších a nejlepších pěveckých sdružení slovenských, „Tatranu" v Lipt. sv. Mikuláši.

Je opravdu zvláštní, že tohoto vynikajícího člověka nedovedli jsme si my Slováci náležitě vážit. Dlouho musil se potloukati po různých školách s ročním platem 300—400 zlatých, kromě toho pak byl nucen vyučovati v různých dědinách německých (v Malé Lomničce a Lechnici na Spiši). Až teprve k stáru dostal se do Liptova a Palúdzky, kde v blízkosti Lipt. sv. Mikuláše doufal plně uplatnit šlechetné své snahy. — A v této době právě zasahuje jej kletba všemocného ministra Apponyi-ho, jejímž účelem je blahodárnou činnost Vraného udusit. Hodlá-li ministr kultu tímto nařízením rozmnožiti svoji slávu, věru že takovéto vavříny mu žádný z trochu jen soudných lidí záviděti nebude.

Přijala-li „Museálná společnost" tohoto vynikajícího muže do svého středu, vykonala tím pouze svatou povinnost vůči němu samému i vůči národu Slovenskému.

Získává v něm vzácného odborného pracovníka, který na vývin musea bude míti jistě vliv blahodárný.

Hlinka. — Koncem srpna vypršela Hlinkovi doba vazby, po jejímž uplynutí se pravidelně vězeň, který náležitě se chová, propouští podmínečně na svobodu. Hlinka použiv tohoto práva, zažádal za udělení podmínečné svobody. Ministerstvo spravedlnosti vyžádalo si informace od král. soudu v Ružomberku a tento prostě dal za odpověď, že Hlinka není svobody hoden. — Avšak obyvatelé ružomberští zaslali ihned na to žádost k Jeho Veličenstvu, opatřenou 3000 podpisy, aby Hlinkovi byl zbytek trestu prominut. Prosbu odevzdal poslanec Hodža „v pevném očekávání, že ji ministr Günther bezodkladně a určitě předloží tam, kam jest adresována, do kabinetní kanceláře Jeho Veličenstva."

Nebude bez zajímavosti seznámiti naše čtenáře při této příležitosti s článkem psaným v revue „Felvidéki Oer" (Hornovidecký Strážce), jehož název jest „Junák černovský" a který věnován je Hlinkovi. Různými tlachy a překrouceninami v něm obsaženými nebudeme se zde arciť zbytečně zabývat, jen na onen hněv a nadutost chceme upozornit, jaká čiší z něho proti Římu, že opovážil se Hlinku osvobodit.

„— Z Hlinky stal se tedy panslávský mučenník. Když zapadla za ním vrata segedínského státního vězení, měli jsme za to, že aspoň za dvě léta kronika o něm zmlkne, leč zmýlili jsme se, neboť nadarmo byl mu soudem dán košík na ústa. Hlinka mezi tím, co v jedné cele segedinského vězení jedl suchý chléb mučenníka, v tiché své samotě nelámal si pranic hlavu pokáním, nemyslil na pravou cestu obrácení, (to ani ve snu mu nepřišlo, ač to je právě účelem vězení), nýbrž dumal o hrozných světských nepravostech a o své budoucnosti, která jej velmi znepokojovala. Z počátku měl k tomu příčinu, neboť budoucnost nejevila se mu nikterak v růžové barvě.

Zbavili jej fary, takže nevěděl co počíti, až trest svůj odsedí. Srdce ho nejvíce táhlo do fary zpět. Proto nižádným způsobem nechtěl se spokojiti s tímto rozhodnutím, ač právě jiný na jeho místě nikdy by se nevrátil do města, jemuž hanbu a bídu způsobil, kterou nikdy nebude možno vyhladit. Živou mocí snažil se zpět získati svoji duchovní moc, aby pod kněžským rouchem mohl dále rozněcovat nenávist k Maďarům v srdcích Slováků. Žádal tedy papeže, aby mu byl v této věci pomocen.

A maďarská veřejnost pevně věřila, že je to nemožností, že nelze na to ani myslit, že by se mínění svaté stolice nesrovnávalo s jed-

nohlasým výrokem maďarského národa, právě tak, jako že je nemožno, aby Hlinka byl opětně dosazen na růžomberskou faru, neboť ani tam, ani v jiné krajině tamní nemá místa, ježto kraj ten podkopával a svým otravným dechem pokojný národ slovenský nakazil.

A přec se to stalo! Právě opak toho, než jak každý doufal. Papežská kongregace udělila mravní zadostučinění knězi, který pro vlastizrádu a jiné přestupky byl suspendován a odsouzen. Osvobodila hříšníka od zaslouženého trestu, a poněvadž ho nemohla vysvobodit ze žaláře, zrušila aspoň jeho suspendování. Vatikán činem tímto vyhlásil tohoto vlastizrádce za mučenníka, ano, sám se postavil za protektora panslavismu.

Takto se odměnil Řím za tisíciletou věrnost Magyárorságu, to je úrok z bezpočetných milionů maďarského Petrského halíře, proto přinesl katolický Magyárország nesčetných obětí za papežstvo, aby jeho vlastizrádci byli vyhlášeni za mučenníky.

A my za to mlčíme, beze slova trpíme toto mísení se do našich záležitostí, ano ještě hossana voláme od Karpat po Adrii: „Ecce Regnum Marianum!" A Hlinka, „junák černovský" až odsedí svůj trest, přijde znovu mezi své Slováky a bude pokračovat ve svém slavném díle tam, kde přestal. Vše půjde zase v staré koleji. Podněcování, zavádění bude se dít ještě intensivněji a národnostní křiklouni zlostně pohaní a vandalsky ničiti budou vše — co maďarské. A my konečně nebudeme moci říci ani, že „páni jsme ve své vlastní domovině!"

Poznámek k tomuto výronu maďarského ducha zajisté netřeba.

Dolnozemští Němci se probouzejí. Do nedávna byli dolnozemští Němci (Švábi) nejspolehlivějším elementem každé vládní strany. Každá vládní strana byla jim dobrá, ať již náležela k liberálům, Košutovcům, nebo lidovcům. Šli vždy hromadně hlasovat pro každého, kdož jim nejvíce nasliboval a zaplatil. Byli živlem nejzmaďarisovanějším a nejšovinističtějším. A přec Apponyiho školský zákon a k tomu několik opravdových národovců německých dovedlo rozhoupati tento dosud klidný živel, dovedlo zasíti nespokojenost, jejíž ovoce způsobí pánům Maďarům ještě mnoho hlavy bolení. Zejména v Banátě a v Báčce roste nepokoj mezi Němci den ode dne. Tak v Apatíně (10.000 něm. obyvatel) vypukl vážný nepokoj, že ze škol, které obec velikým nákladem vydržuje, vycházejí hotoví analfabeti. Že by dovedli německy psáti, o tom není ani řeči, ano i počítati zapomenou. V Temešváru, kde zakázali německé divadlo, chodí tamní Němci toliko do areny, kdež německy se hraje, následkem toho však maďarské divadlo je prázdné.

Příslušníci evang. církve německé ostře protestují proti vytiskování německého jazyka ze škol, takže maďarští kněží a učitelé nevědí si s lidem rady.

Malá následující ukázka je pro nynější poměry charakteristická. — Bulkeští Němci předložili prosbu seniorátnímu konventu v Nov. Sadě, aby seniorát hleděl uvésti německou řeč, na základě jich přirozených práv zpět do německých církevních škol. Senior však se zlostně na ně obořil a vyhrožuje jim, nazval je pangermány. Do nedávna takovýto vlastenecký nápad býval by jak obyčejně odměněn hlučným éljenováním, tentokrát však po řeči seniorově zavládlo hrobové ticho. Třicet přítomných kněží a as patnáct dozorců neopovážilo se souhlasit se seniorem, vzdor tomu, že jsou všichni houževnatí šovinisti a maďarisátoři. Bojíť se již lidu, neboť poznávají, že jejich osadníci přicházejí k vědomí.

A ještě jedna zajímavá maličkost. Srbští novosadští studenti založili besedu v slovinsko-srbské obci Kulpíně. Byli tam četně shromážděni Slovinci

a Srbové, když pojednou zavítala tam deputace německá z blízké obce Bulkes. „Přišli jsme," pravili, „vzdor tomu, že jste nás nepozvali, abychom dokázali naši solidaritu se Slovinci a Srby, neboť jsme přesvědčeni, že jen společnými silami můžeme sobě dobýt svá práva.

„V Spišské stolici německý element hyne!" Takovýto bolný výkřik ozývá se ve všech maďarských novinách. Třeba zachránit tento vlastenecký živel před záplavou Slováků, neboť Slováci se všude tlačí, takže již i ve městech mají většinu. — Pohleďmež, jak spišský německý živel zachránili! — Svolali do Nové Vsi (Igló) kongress, na který zavítalo mnoho hostí. Bylo tam osvětlení, banderium, byl tam i ministr spravedlnosti Günther. Řečnili, bavili se, pro 600 osob uspořádali banket a — rozešli se.

Než co je toho příčinou, že pojednou taková lamentace povstala a agitace na záchranu spišských Němců před vlasti nebezpečnými Slováky? Popatřme jen na statistiku:

Obyvatelstva v Spišské stolici bylo:

Roku	1869:	175.061, z nichž Němců	61.261
„	1880:	172.881 „ „	55.422
„	1890:	163.291 „ „	44.958
„	1900:	170.535 „ „	42.885.

Dle toho ztratili Němci za 30 roků 19.000 duší. „Magyar Hirlap" (plátek Andrassyho), jenž uvádí tuto statistiku, pokračuje takto:

„Kdyby v tomto čase bylo Maďarstvo sesílilo, lépe řečeno tímto obyvatelstvem se rozmnožilo, bylo by nám to k potěše a radosti. Ale takto! Ač právě maďarisace se potěšitelně rozmáhá a zejména německý element poskytuje k tomu nejlepší materiál, přece rozmnožili se Maďaři v této krajině za posledních 30 roků jen o 9.000 duší. Leč od roku 1900 se počet Němců ve Spiši značně umenšil, takže dnes možno zachránit pouze na 27.655 duší."

Po té rozebírá podrobně statistiku obyvatelstva. — Dnes již jen v jednom okrese (Gölnic) mají Němci většinu. Nejvíce zanikají v dolině Hernád, kde není dnes již jediného města a obce, kdež by Slováci nebyli ve většině, právě tak i v Nové Vsi, Wallendorfu, Krompachách. V Gölnici vzrostli Slováci na 30 proc. menšinu, v Nové Vsi (9.301 obyv. i s vojskem) je Němců jen 25 proc. V Levoči, v Podolíně, v Hniezdach jsou Slováci ve většině. V Kežmarku a jeho okolí jsou též v silné menšině. Spišská stolice má 221 obcí, z nichž čistě německých je pouze 20, jejichž obyvatelstvo čítá 18.185 duší. Obcí, kde jsou Němci ve většině je 18, takže dohromady jen v 38 obcích je německý živel ve většině.

Jak se ale mohlo státi, že tak „kulturní element", jako jsou Němci, mizí jako jarní sníh? Inu, správné vysvětlení podává nám Magyar Hirlap sám, že — Němci jsou nejlepší materiál k maďarisaci. Jsouť znamenitě podajní. Jejich inteligence odcizuje se úplně prostému lidu a stává se houfně renegáty. K tomu ještě má maďarisace ten demoralisující vliv, že tací renegáti navyknou sobě lehce žít ve velikém přepychu, čímž odcizí se svému národu dokonale. Němci nepřidržují se svých zvyků, řemesel, obchodu, nýbrž stavše se různými úředníky, hynou úplně v moru maďarském. — A Slovač, ta tupená, ožebračená Slovač vyslala syny své do Ameriky, odkudž posílají domů ročně miliony, aby zakoupily od bank domy a majetky zkrachovaných Němců, přeplácejíce je. A za to je slovenský lid tupen a boj proti němu vyhlášen. Prohlásili jej za státu nebezpečný, kdežto v pravdě Slovák je nejhouževnatějším ze všech národů Uher a on jedině je s to domovinu svoji i vlast uchránit. Slováci nezasluhují nikterak zavržení a moderních křižáckých tažení proti sobě, nýbrž úctu a uznalost. Vraťte nám jen naše slovenské školy a uvidíte, který je kulturnější národ, zda Slováci či uherští zdegenerovaní Němci.

Deutschungarischer Volksfreund*) píše pod názvem „Spišský den" následující článek: „Ze všech 67 stolic Uherska jediná jen Spiš uspořádala svůj „Stoličný den" a to v měsíci srpnu v Nové Vsi, při kteréžto příležitosti sešli se ze všech končin Uher, ano z celého světa synové a dcery této stolice. Při tom nevyniká nikterak Spišská stolice nad ostatní ani co do počtu obyvatelstva, ani co bohatství se týče, nebo významu politického. Nuže, proč vlastně byl ten „Spišský den" uspořádán? Proto, poněvadž Spiš je přec jen cosi jiného než ostatní stolice maďarské, neboť obývána je Sasy a spišští Sasové mají slavnou minulost. Malá jest jejich stolice, malý počet obyvatelstva, ale německá úsilovnost, německá zručnost, německá vytrvalost, německý průmysl, německá spořivost, německá kultura, německá škola a kostel, německá řeč a smýšlení vládly tu po staletí a nejen Spíši, nýbrž celým Uhrám vzácnou kulturní službu prokázaly. Uhersko je povinno Spiši velkým díkem. Nejlepším pak vděkem bude, jestliže se Spiš i nadále udrží, což věděli dávní králové uherští velmi dobře. Již sv. Štěpán pravil, že jednojazyčná krajina je slabá a jeho nástupci, kteří německé hosty povolali do naší vlasti, jim i ochranu a práva dali, jich před maďarskou šlechtou bránili, zachovávajíce jim německou řeč a mravy. Dokud Spiš zůstala německou, vzkvétala, ano byla s to i bouřlivé doby přežíti. Jinak však stalo se ve století devatenáctém. Zrušili (1875) stará práva, vsunuli spišská města v jednu stolici, pozvolna vytiskli německou řeč ze škol, z veřejného života, ba skoro i z chrámu. Zakáží německé vědomí, udusí německou vzdělanost, a po té se rmoutí a diví, že Spiš upadá, zří s ustrnutím, že se poslovenšťuje, ano že za krátký čas bude cele slovenská. Chtí maďarisovat, čímž škodí němectví, chtí je seslabit, vytisknout do pozadí, z toho však nekyne nižádný prospěch Maďarům, nýbrž Slovákům. V Nové Vsi zajisté hovořili o nebezpečí slovenském, bylo by však již na čase i skutkem něco dokázat. — Je toliko jeden způsob záchrany Spiše: Třeba ustati v maďarisaci, a vědomě, dle plánu němectví posilovati — ku dobru celého Uherska, neboť jen tak může sobě udržet tento kapitál, jehož úroky jsou mu tak potřebné.

*) Překládám celý článek na ukázku, jaký směr čistě národnostní má tento dolnozemský časopis a i z toho ohledu, že i páni Němci přicházejí ku poznání toho, co jim nejvíce škodí.

Mezinárodní sjezd lékařů zasedal v těchto dnech v Budapešti. Již před časem prohlásili lékaři z Rumunska veřejným listem, že kongressu se nezúčastní z té příčiny, že nechtí dlíti co hosté ve státě, který pronásleduje jejich bratry pro národnostní smýšlení. Dr. Hugo Preisz, univ. professor budapešťský hleděl jejich úmysl různými články v novinách i cirkuláři zvrátit. Na to odpovídá jemu Dr. Viktor Babes, bukurešťský univ. prof. otevřeným listem, uveřejněným v „Pester Lloydu". Mezi jiným předkládá mu tyto otázky:

„Je-li pravda, že v Uhrách žije 6 milionů Maďarův a 3 a půl milionů Rumunův, z nichž tito jen výminečně mohou používati svých lidských práv jako svobodní státní občané, a že pro ně svoboda tisku neexistuje?

Je-li pravda, že za posledních deset roků snahy rumunské ano i maďarské inteligence psáti a mysliti ve smyslu zákona bylo stíháno v celku 182 roky těžkého žaláře, a více jak 300.000 K pokuty?

Jest pravda, že hranice Uher jsou uzavřeny vůči rumunské veřejnosti a literatuře, kdežto maďarská žurnalistika má cesty do Rumunska otevřeny? —

Jest pravda, že 3 a půl milionů Rumunův smí vyslati do parlamentu toliko 15 poslanců, kdežto 6 mil.

Maďarů je tu zastoupeno 300 poslanci?

Je pravda, že z administrativních i jiných státních úřadů jsou Rumuni cele vyloučeni? (Výjimku tvoří několik jednotlivců, které při každé příležitosti ukazují co živý doklad velkodušnosti maďarské vlády).

Je dále pravda, že jsou vypovídáni rumunští kněží, kteří nechtí maďarsky vyučovati rumunské žáky náboženství?

Jest konečně pravda, že v tom čase, kdy rumunští lékaři pozváni byli na sjezd budapešťský, zakázali přední mužové Uherska rumunským studentům zúčastniti se vědeckého kongressu v Jassy?"

A nejen rumunští, i jiní lékaři odepřeli zúčastniti se sjezdu budapešťského, tak chorvatští, slovinští, srbští! Prohlášení čes. lékařů přinášíme na konci tohoto čísla.

Tyto rozhodné kroky cizozemských lékařů velmi znepokojily všechen uherský tisk. Bylo mnoho hněvu a osočování, a což hlavní, veliký nářek, že Evropa počíná se od Maďarů odvracet. Slyšme, co píše v tomto směru „Pesti Napló", jeden z nejpořádnějších ještě maďarských časopisů. 11. srpna přináší úvodník pod názvem: „Bouření na poli vědy!"

„Po Chorvatech i srbští lékaři prohlásili, že nezúčastní se mezinárodního lékařského sjezdu v Budapešti. Mezinárodní štvaní, které jakoby systematicky proti nám (Maďarům) bylo prováděno, vyhledává sobě již i obor vědy a i tam počíná nás pronásledovati. Před několika dny jeden z nejvýznačnějších lékařských časopisů vyzval německé lékaře, že by dobře učinili, kdyby do Budapešti nejezdili, neboť je pravděpodobno, že uvítá je tam bolestný výkřik bratrů Sasů. Tatáž žaloba jeví se všude, táž lež je v každém osvědčení — „Maďaři potlačují národnosti a proto kulturní člověk nemůže jíti mezi ně." — A což postarala se vláda nějak, aby tyto žaloby co nepravdivé a bezpodstatné byly vyvráceny? Postarala se, aby celému vzdělanému světu bylo to dáno na vědomí? Nám netřeba tyto lživé zrávy mezi sebou vyvracet, ale cizině třeba věc náležitě vysvětlit a to na těchže místech, kdež nepřátelé naši nás žalobami obsypávali, tu by bylo třeba promluviti k k naší obraně.

Žel, že ani stopy podobného jednání nepozorujeme a vláda, ač má k tomu bohaté prostředky, nestará se o to."

Jak vidno, „Pesti Napló" skládá veškerou zodpovědnost na vládu. Ale již v druhém článku hude jinou, pod názvem „Lepší doba."

„Mezinárodní kongress lékařský bude zasedati u nás. Učenci celého světa sejdou se v naší vlasti, aby vědecké otázky řešili, aby nové výzkumy vědy rozšířili a nové cesty k nim osvětlili. Ale zdá se, že nás tak zaujala kletba politiky, že i cizí učenci, jakmile z čistě vědecké pohnutky zavítají k nám, jakmile vstoupí na maďarskou půdu, ihned zapomenou, že jsou odborní učenci a náružívě počnou politisovat. Tento politický čarovný tanec v nižádném případě neslouží nám ku prospěchu. Nenávist, hněv, opovrhování dýší proti nám z celého vzdělaného světa, jako jedovatý dech hadí. A my nemůžeme ani tím se potěšit, že by tuto nepřátelskou bouři proti nám roznítily naše spory národnostní. Jestliže snad jsme dali příležitost k jich vypuknutí, nepřeceňujme je nikterak, neklamejme sebe, že by byly s to způsobit tak silnou a jednotně nepřátelskou náladu proti nám. — Nikoliv! —

Nemilují nás, ano, dnes námi již přímo opovrhují a nenávidí nás v Evropě i Americe. Byly doby, kdy opravdová maďarská horečka opanovala Evropu i Ameriku, kdy pod dojmem řeči Ludvíka Kossutha opojeny byly dva díly světa, kdy při vzpomínce jeho jména milionům vyvstal na tváři růměnec nadšení a z milionů hrdel ozvalo se hromové „hurá", kdy v tehdejších knihách a románech dobytí Komárna a Budína bylo tak vzpomínáno jeho Thermopyl a Ma-

renga. A hle! o šedesát let později zase maďarská horečka zaujala svět, leč tato horečka nabyla zcela jiného rázu. I dnes slyšíme se všech stran o nás hlasy, avšak hlasy ty jen nás ponižují a podceňují, jen hříchy, chyby, vředy a stopy smrti na nás vidí.

Co je příčinou této, rychlostí epidemie se šířící nálady, tím nebudeme se dnes obírat. (Jak šikovně dovedou se vyhnouti kritice, ač právě tou bylo by snad možno částečnou nápravu přivodit. Pozn. red.) Vyslovujeme toliko ten nezvratný fakt, že již tomu tak jest. Kromě toho musíme ještě konstatovat dále, že tato cizozemská nálada působí neblahou suggescí na naše obecenstvo. Jako by čarovné zrcadlo bylo před nás postaveno, jako bychom viděli v něm hemžiti se všechny naše hříchy a špatnosti, tak ochromuje smutná ztrnulost a zoufalá zmíralost maďarské veřejné mínění ohledně přítomnosti i budoucnosti národa. Téměř každý, kdo chce učiniti sobě správné mínění, jen nákazu, stagnaci a zkázu vidí v našem národním životě.

A místo, aby tato zkušenost nás k činu, odhodlání a obraně pobádala, ovládá nás zoufalá beznadějnost a zaujímá zoufalost vzhledem k budoucnosti. Před většinou našeho obecenstva rozevírá se obraz smutný, pustnoucí a k zaniknutí odsouzené krajiny. —

A přec není tomu tak, nesmí tomu býti tak, toť jisto hlubšímu pozorovateli. Magyárország nemůže zaniknout, třeba že by obklopen byl národy, jež se závratnou rychlostí spějí po cestě vývinu, mezi tím co také Východ prožívá dny svého přerodu. — Nikoliv! — Doba přítomná neznačí pustnutí naše, ona značí toliko krisi, stav přechodní, po němž musí nastati tím rychlejší postup našeho vývoje."

Pisatel úvodníku věští dále, že postup ten nastane tím, že povstane nové obecenstvo, nová vrstva národní, pracovitá, horující pro vše dobré a krásné.

Než mně bezděčně přichází na mysl, že věru těžko vyvine se nová třída národa tam, kde již vše je jedem a nákazou prosáklé.

Střední třída je již úplně zničena, samostatného politického názoru a ideálu nemá, neboť ji plně zaujala všemohoucnost státu, odvislost od vlády, protekce a vůbec zkaženost charakteru. Je těžko zjednati nápravu tam, kde kněžstvo je zakoupeno kongruou, učitelstvo spoutáno různými fermany, úřednictvu odebrána svoboda hlasovací, takže musí poslušně hlasovat, jak představení jeho mu nařídí, socialistické, národnostní a opoziční hnutí ihned v zárodku ubito nebo podplaceno. Hlavní vinu úpadku a zkázy nese však maďarská žurnalistika a sice bez výjimky. Tato podává ono opium, ano arsenik svému národu. Jen kdo bedlivě sleduje onen tisk, tomu je k zoufání nad budoucností vlasti. Podplacená žurnalistika maďarská za jidášský groš otravuje i ještě trochu zdravé vrstvy obecenstva. Pozorujte, není-li i ve výše uvedeném článku patrna ona hnusná nákaza? Nejprve odhalí všecky neřesti a špíny, po té zamlčuje příčiny a ke konci podává opium, uspí svědomí obecenstva tím, že povstane nová vrstva národa, „Messiáš", který vysvobodí a zachrání národ. Ale jakým způsobem může taková vrstva povstati, o tom diplomaticky mlčí, neboť sám to neví.

Rumunské duchovenstvo si statně hájí svá autonomní práva, následkem čehož povstal mezi ním a Apponyim konflikt, který budí všeobecný zájem a jsme věru zvědavi, kterak skončí. Apponyi totiž vydal nařízení, že nemaďarští žáci na státních školách jsou povinni učiti se náboženství v jazyku maďarském. Tomuto nařízení

postavili se jak pravoslavní, tak řecko-katoličtí biskupové na odpor a nařídili svým kněžím, aby rozkazu ministerstva neuposlechli. Na to vydal ministr nový rozkaz, v němž hrozí odejmutím kongrui, bude-li se kněžstvo jeho nařízení protivit. Počátkem září propukne tedy mezi rumunským duchovenstvem a ministrem kultu tuhý konflikt.

Mezi tím, co rumunské kněžstvo energicky hájí svoji samosprávu i národ, stůjž zde poznamenáno, jaké věci jsou možny v slovenské evang. církvi. V zápisníku kněžské konference seniorátu šarišského čteme následující: „Pavel Klinczko, farář giraltovský prosí o laskavou podporu bratry faráře, vztažmo konferenci, ve velmi smutné a vzhledem na naši vlast hanebné záležitosti. V giraldovské státní škole vyučoval totiž náboženství on i jeho předchůdce v řeči maďarské. Ale věřící, z části podvodnými buřiči svedení, z části pozorujíce velikou mezeru, která je mezi nimi a jich dětmi, vyslali deputaci k faráři a žádali, aby vyučoval náboženství řečí slovenskou, jinak že z církve vystoupí. V tomto smutném a velmi choulostivém postavení neví sobě rady, neboť jako věrný maďarský vlastenec přišel do rozporu se svým kněžským úřadem.

Konference béře zavedení našich, co do řeči slovenských, ale v srdci maďarského smýšlení věřících s lítostí a obavou ve známost, a aby se zabránilo roztržce a většímu ještě nebezpečí, vyzývá faráře, aby vyučoval náboženství v I. a II. třídě v mateřské řeči dětí a aby ve vyšším oddělení používal slovenštiny pouze jako řeči výpomocné. (Círk. Listy.)

Stoličný výbor v Torontálské stolici zamítl usnesení obecního výboru v Kistósregu (Bůh ví, jak obec tato se jinak zove), aby ne maďarsky, nýbrž německy byly nadále jejich dítky ve škole vyučovány.

Prohánění sloven. katol. kněze. — Báňsko-bystřický kat. biskup přeložil Karola A. Medveckého, hrochoťského administrátora pro jeho slovenské smýšlení na Bacúr. Bacúr je totiž nejbídnější fara a je určena jakoby na pokutu. Medvecký napsal krásné a vzácné dílo „Monografii Dětvy" — a přeložení na Bacúr jest mu za to odměnou. Biskup Radnai závidí patrně Párvy-mu jeho vavříny.

O Scotu Viatorovi v Huszadik Százade („Dvacáté století", revue velmi dobře a demokraticky redigované), napsal Oszkár Jászai pozoruhodný a velmi sympatický článek. „Knihu Scota Viatora (Racial Problem in Hungary) zasáhla tatáž sudba, která zasáhne každého, kdož opováží se rozhovořiti se o věcech panující klice nepříjemných; osočili ji, znetvořili, umlčeli. Vzdělaná maďarská společnost asi takovéto nesmysly dověděla se o knize: „Nějaký židovský, vídeňskými kruhy najatý škrabák, nebo panslávskou politikou podplacený cizozemský žurnalista — aneb v nejlepším případě Slováky podvedený, naivní anglický spisovatel napsal o Uhersku velkou knihu, ve které jsou surové urážky maďarského národa, historie práv a intencí maďarských. Je to podlý, zlomyslný nebo hloupý pamflet, o němž nehodno hovořiti. Ba i to vyšlo na jevo, že vystříhán je většinou z různých pokoutních novinek slovenských."

Toto a podobné věci jsme četli v oné části maďarského tisku, která nepřešla úplně mlčením tohoto nepohodlného cizince. Takovouto píseň pěli svorně vůdcové Uher s podřízenými provinciálními veličinami.

Našemu obecenstvu jest již znám tento tón, kdy pozdvihli jsme smělé slovo o naší politice a společnosti. Proto jest však dvojnásobnou naší povinností knihou Viatorovou se obírati, neboť: a) Kniha sama mluví o nejvážnějším problemu našeho státního vývinu, o otázce národnostní v takovém rozsahu, jaký nenajdeme v žádné maďarské knize, b) vystoupe-

ním proti ní byla napadena čest cizince, který se může bránit toliko za nepříznivých podmínek.

Autor knihy obírá se uherskou národnostní otázkou za poslední 4 roky, procestoval naši krajinu a naučil se maďarsky. Prostudoval asi 300 knih a brožur, nemluvě ani o časopisech a žurnálech. Na konci knihy připojená bibliografie není jistě pouhou jen okrasou. O jisté části velkého materiálu mohu sám tvrdit, že autor bádal svědomitě a s ostrou kritikou, takže jej ani Maďar, ani národnostní „přepjatec" nemohl v jeho názorech zmýlit.

Již úvod knihy stačí nepředpojatému člověku, aby nevěřil výronům proti autorovi namířeným, naopak lze v něm postřehnouti tón seriosní, vzdělaný a dobromyslný. Najatý člověk nemůže nikdy takto psáti. Tento prvý dojem sesiluje každá stránka."

O slovenčině praví, poučen zmíněnou knihou: „Slovenský postup nevytvořili panslávští agitátoři, nýbrž velké kulturní přeměny, které udály se ve slovenském životě."

Na konci svého článku praví: „Je to krásná, plodotvorná kniha; obraz, jaký v Uhrách podává, jeví sice tu a tam jisté zveličení a nedobrou perspektivu, ale v celku je tam uherský národnostní problém od základu a úplně propracován. Jen u barona Eötvösa možno najíti podobnou práci. (Z Nár. Novin.)

V Paříži konal se protestný projev proti vlastizrádnému záhřeb. procesu a náležitě bylo na něm pojednáno o tomto skandálním soudním aktu. Následkem tohoto projevu zaslali zástupci všech čelných denníků francouzských přípis spolku „Othon" (svaz maďar. novinářů), v kterém vyzývají své maďarské kolegy, aby psali v zájmu nevinně vězněných, kteří žalováni jsou pro své smýšlení, ač důkazy proti nim jsou nanejvýš směšné: vydávání nebo rozšiřování novin, letáků a kalendářů, které ani zakázány, ani zabaveny nebyly. Francouzští žurnalisté prosí své maďarské kolegy, by bedlivě vzali v úvahu, že by tím značnou vzali pohromu právo a svoboda myšlení a tisku.

Svaz maďarských žurnalistů „Othon" na návrh Rákosiho se usnesl, že se do chorvatských záležitostí mísit nemůže, právě na zásadě svobody tisku a že své rozhodnutí v podobě listu pařížským kolegům zašle.

„Népszava" o této záležitosti píše: „Maďarští novináři za mzdu otrocky se sklonili před jesuitskou všemohoucností Rákosiho. Co jiného jim zbývalo? Jich souhlas byl jistě předem náležitě získán. Jich chlebodárci zajisté nejlépe ví, jaké mínění mají jim vštípiti." —

Proti postavila se jedině „Népszava", dva denníky pak zástupce své na poradu nevyslaly. Nejzajímavější stanovisko zaujal „Egyetértés" (Denník 48níků). Tento se porady zúčastnil, na vše přisvědčil, návrh Rákosiho přijal, ale psal následovně:

„Tento nemožný proces vede se v Záhřebě po měsíce a již i pozornost ciziny na sebe obrátil. Na všech stranách byla již tato inquisice s velkým státním apparátem vedená, odsouzena. Jeť úplně absurdní pro nedokázané věci v poutech držeti lidi inteligentní a vznésti na ně žalobu, jejíž devět desetin je pouhou chimérou. My jsme již plnou měrou odsoudili tento process, který svými tmavými momenty, plnými hanby, může Maďarům jen uškodit."

Redaktoru „Egyetértésu" však se na poradě nikterak nezdálo proti této inquisici protestovati. Je to, myslím, dostatečná charakteristika maďarského tisku.

Ale nejen francouzští novináři, nýbrž i učenci a politikové evropského jména ozvali se proti záhřebskému processu, zatracujíce ho co nejostřeji. Jich projev přinesl „Courrier Européen". Jen namátkou uvádím tu některá jména.

Federik Bajer, poslanec dánský, člen meziparlamentární konference. —

Gabriel Scailles, professor na vys. škole v Paříži, který praví: „Nelze pochybovati, že Uhersku dostane se v nedaleké době důkladné lekce. Národnosti mohou se zajisté spřátelit jen s takovým státem, který jim zabezpečuje veškerá práva!“

Hjalmar Branting, vůdce dělnictva a člen sněmu švédského, jenž podotýká: „Jen tehdy, až před postupem pracujícího lidu, dobývajícího sobě všeobecné právo volební, shroutí se dnešní uherské panstvo, tenkrát zavítá více pravdy a rovnosti!“

Josef Sergi, professor vysokých škol v Římě, vyslovil se takto: „Senát záhřebského procesu je surový a odnímá veškerou čest celému národu uherskému, neboť z pouhého podezření, nebo k vůli zastrašení národností vězní ve vlhkých žalářích lidi, jichž jedinou vinou jest, že milují svoji zem a chtí bránit svoji národnost.“

Sergi připomíná, že Vlaši bojovali kdysi společně s Maďary za svobodu a pokračuje: „Zdálo se nám, že jsou Maďaři šlechetní a dobrotiví, a my Italové jsme je za takové pokládali, leč pravdou je, že se tato šlechetnost ukazuje jen na venek. Celá jich civilisace a osvěta zůstává jen prázdným zvukem potud, pokud práva národů budou šlapána a národ sám bude ve stavu barbarském jako za dávných dob, dokud bude panovat místo práva surová síla.

Ludvík Marote, poslanec sněmu španělského rovněž odsuzuje proces záhřebský.

Yves Guiot, bývalý francouzský ministr, před tím velký přítel Maďarů, praví: „Když se Deák vyrovnával s králem, odvolával se na důvody právnické, na respektování práva. — Maďaři dostali ústavu jen na základě právnickém. Jestliže však oni sami nyní právo hrubě urazili, utratili tím základ svého vlastního života a podali hrozný důvod proti sobě samým, neboť když místo práva utvoří stav anarchie, rozboří tím svá vlastní vymožená práva a svoji budoucnost vydají na pospas surové síly. Jsouť v zemích koruny uherské pouze v menšině.“

Cesare Lombroso, světoznámý učenec a professor na vysokých školách v Turině píše: „Ne teprve dnes, ale již dávno rmoutím se nad křivdou páchanou proti svobodě Maďary, kteří Slovany a Romány utlačují, zapomínajíce, že i oni byli kdys národem utlačeným.“

Bedřich Harrison, bývalý professor mezinárodního práva, který žil v jedné době s Ludvíkem Kossuthem a byl mu přítelem věrně oddaným, píše následovně: „Jsem tak stár, že dobře mohu si připomenout události z r. 1848, mámť jen o jeden rok méně než panovník František Josef I. Dobře pamatuji se na Kossutha (nebohého), který s Pulszkým a Newmanem u nás pracoval (v Anglii) za osvobození Uher. Jsem však z té duše rozhořčen, že na svá stará léta musím vidět, kterak se z Maďarů stali utlačovatelé národů jiných, jež zasluhují veškeré úcty.“

J. Novikov, učenec světového jména, žijící v Paříži, poznamenává toto: „Na základě které výsady mají jen Němci a Maďaři právo uplatňovat své tužby a žádosti? Proč že nemá být totéž přiznáno též Slovákům, Chorvatům a Srbům? Či nejsou lidmi jako jiní, nejsou-li jich práva právě tak nedotknutelná a posvátná? Maďaři od doby, kdy řídí sami osudy své, od zavedení dualismu, vykonali vše možné, aby vzbudili proti sobě nenávist u Srbů, Slováků a Rumunů!“

Petr Krapotkin, pověstný filosof a sociolog pronáší tato slova: „Všechna moje přízeň se kloní k národům bojujícím za svoji samo-

statnost. Není národa sebe menšího, který by neposkytoval jisté stránky charakteru, zvláště vyvinuté. A vývoj všeobecný, svobodný ve všech ustanoveních i podáních národa, tak jako příkladně vývin národního básnictví, písemnictví, hudby a způsob, jak ten který národ projevuje dojmy přírody, to vždy poskytuje nové a nové hřivny, z kterých se skládá rozmanitost a plnost myšlénky a lidských činností. Pokrok tedy nezáleží v tom, že by velké národy pohltily malé — a jestliže se tak děje, je to zločin, urážka lidskosti — nýbrž pokrok záleží v úplném a svobodném vývoji národa každého, ať velkého či malého, ve vývinu národního rázu, národních jeho zvyků a jeho řeči. Ano, zejména záleží pokrok ve vývoji národů malých, kterým hrozí záhuba.“ (Ze Slov. Týžd.)

A ještě celá řada vynikajících mužů vypovídá podobně a všichni odsuzují rozhořčeně maďarský šovinismus. Maďarský tisk až na malé výjimky buď úplně zamlčel, nebo jen zkrátka se dotkl této tak vážné kritiky. Arciť ani to nemohlo se obejít bez osočování a podezřívání. Tak „Feldvidéki Oer“, který chce být pokládán za vážnou revui, píše: „Poznáváme již cenu těchto, z větší části podplacených osvědčení cizozemských. Na štěstí nejsme tak naivní tyto příležitostné výroky podezřelé ceny bráti vážně.“

„Slovenský Týždenník“ má za sebou opět jeden tiskový process. — Čtenáře naše již to ani zajímati nemůže, neboť vědí, že je to na denním pořádku. Tentokráte je to k vůli tomu, že opovážil se otisknout výše uvedené výroky slavných učenců pod záhlavím: „Před soudem celého světa!“ Ach, kdyby tak bylo možno Björnsona, Lombrosa, Harrisona a ostatní pozavírat, to by byla radost. Takto mohou se vymstít toliko na — „Týždenníku“.

Sdružení všech koaličních stran má prý, jak se proslýchá, státi se na podzim skutkem. „Slov. Týždenník“ obnovil návrh, aby proti fúsi panské utvořil se blok lidový. Jsme zvědavi, co odpověděl by na takový blok předseda sněmu Julius Justh. Na podzim hodlají páni podniknouti poslední rozhodný útok proti všeobecnému volebnímu právu. Na podzim musí tedy státi se skutkem i náš blok. Nechať jen utvoří se panská fúse, lid Uherska bez rozdílu národnosti spojí svoje síly též a postaví se proti černé maffii bez bázně, s tím pevným vědomím, že jako dosud nezdařilo se zmařiti všeobec. rovné právo hlasovací, že tak nezdaří se ani v budoucnu.

Tuberkulosou zemřelo dle výkazu ministerstva vnitřních záležitostí v hornouherských stolicích v měsíci únoru a březnu: v Oravě 51, v Tekovu 57 (v březnu), v Hontu 73, v Liptově 54, V Novohradě 200, v Nitře 172, v Prešpurku 176, v Trenčíně 149, v Turjeci 42, ve Zvoleni 92, v Marmaroši 192, v Abanj-Torně 134, v Beregu 126, v Gemeru 131, v Šariši 200, ve Spiši 94, v Nugu 115, v Zemplinu 217. Bylo by zajímavo vědět, jaké procento celkové úmrtnosti činí tyto případy. Tu jest povinností vlády, působit na zlepšení zdravotních poměrů a výživy obyvatelstva.

O stavu školství v Dětvě rozepsal se v jednom denníku Karol Lassovzky. Ze zajímavého tohoto článku hodno uvésti tu následující: „Dětva má 2000 školou povinných dítek, které vyučují 24 sedláci-učitelé v době zimní v nejprimitivnějších chalupách. Již před 20 roky hovořil na sněmu poslanec Benedek o bídném stavu školství v Dětvě. Proto, jak sám doznává, byl vyhostěn z liberální strany. Roku 1891 byla obec rozdělena na dvě části, Dětvu a Hriňovou. Benedek na žádost obou obcí znovu se ozval a konečně po mnohých prosbách tehdejší ministr kultu zakoupil pro obec 3 pozemky, na nichž měly býti zbudovány státní školy. Leč místo toho stát pronajal tyto pozemky

nájemcům za bagatel. Po více než ročním urgování a žebrání konečně ministr slíbil, že v šesti létech dá postavit všech 6 slíbených škol. — Roku 1906 stavební plány byly zaslány k potvrzení ministeriu, leč od té doby ministr stále se stavbou odkládá. — Pouze ještě dokládáme, že toto nenapsali ani „Nár. Noviny“, ani „Slov. Týždenník“, nýbrž dobré, vlastenecké noviny maďarské.

Memorandum rumunských žurnalistů. Francouzští novináři, jak na jiném místě uvádíme, vyzvali své maďarské kolegy, by v zájmu svobody slova a tisku hleděli psáti proti záhřebskému velezrádnému procesu. Maďarští jim na to zaslali odpověď, že se do chorvatských záležitostí míchati nemohou.

Na to zaslali memorandum novináři rumunští, ve kterém vyslovují, že nezakládá se na pravdě to tvrzení maďarských novinářů, jako by se tito byli vždy postavili na obranu svobody tisku. Největší část maďarských novin stojí úplně nebo bezprostředně ve službách uherské vlády a proto ještě nikdy nepozdvihla svého hlasu proti pronásledování, kterým má býti potlačena národnostní žurnalistika. — Rumunské noviny nedovolí na státních nádražích prodávat; listy i telegramy zaslané rumunským časopisům zúmyslně dodávají pozdě. Za poslední 2 roky a čtyři měsíce bylo odsouzeno 226 novinářů rumunských úhrnem na 181 roků 3 měsíce a 6 dní do stát. vězení a k 200.000 K peněžité pokuty. Maďarské novinářstvo nejen že neodsuzuje toto pronásledování, ale ono ještě přímo vyzývá vládu, aby přísněji užila zákona proti národnostním agitátorům. — Za takových okolností je v Uhrách život nemaďarských novinářů hotové martyrium, bída a žalář. Toto memorandum podepsaly všechny rumunské časopisy, vyjma „Ungar“ a „Lumir“ a dva církevní úřední časopisy.

Záhřebský proces chýlí se ku konci a jestli co mohlo v cizině jasněji ukázati hrozné mravní poměry v Uhrách, tento proces jistě to učinil. Takoví obhájci práva a spravedlnosti, takoví obhájci státu a veřejného pořádku nenašli by se na celé zeměkouli. Kdo poněkud sledoval proces, poznal na jak vratkých nohou stojí celá obžaloba, jak za vlasy přitaženy byly všecky ty zločiny velezrádné; nejschátralejší individua byla příšernými svědky vlády, policejní agenti, agenti provokatéři dotvrzovali obžalobu a obhájcům obviněných neuvěřitelně obmezováno bylo obhajování obžalovaných. A konec ozařuje celý proces příšerným světlem: Státní zástupce Accurti navrhl pro šest obžalovaných trest smrti provazem (!) a pro ostatní těžký žalář od 10—20 let. Jest podobného něco možné ve spořádaném, civilisovaném státě? — Ovšem, Hunové před tisíci léty snad by lépe nebyli soudili! A přistoupí senát na návrh státního zástupce?

*

ZE SLOVENSKÝCH ČASOPISŮ.

„Ludové Noviny“. Věru zdá se, že již všichni čerti se proti nám spikli. Nedávno holičský slúžný, pověstný Koloman Szabó, beze vší zákonné příčiny zakázal našemu tiskaři panu Malovanému „L. N.“ tisknout. Nyní zase podžupan nitranské stolice zakazuje tisknutí našich novin pod záminkou, že majitel knihtiskárny nemá složenu předepsanou kauci v obnosu 4000 K a že závod sám není řádně ohlášen. Pod číslem 16912/1909 obdrželi jsme minulý pátek listinu, podepsanou jedním stoličným vrchním notářem, v níž nám podžupan nitranský oznamuje, že vydávání „Lud. Novin“ v Holiči na vědomí nebéře, neboť dle § 37. a 13. XVIII. čl. zákona z r. 1848 pan Malovaný předepsanou sumu 4000 K jako kauci

nesložil,*) taktéž že svůj závod knihtiskařský nemá úředně ohlášený.

Člověk opravdu neví, jsou-li páni úředníci v Nitře tací obmezenci a právnicky tak povrchně vzdělaní, že ani to neznají, co každý právník ve druhém ročníku ví, že totiž výše uvedený zákon o tiskařské kauci je již 30 roků dvěma novými zákony zrušen, jedním z roku 1874, druhým dnes právoplatným z r. 1884, čí jest to pouhé šikanování a msta? Nedosti však na tom. Stoličný úřad vytýká p. Malovanému, že svůj závod nemá ohlášený, tentýž úřad však před časem doručil mu úřední listiny, kde sděluje, že tiskárna p. Malovaného je úředně v knihách zanešena. — Takové výnosy vydává stolice nitranská. Samo sebou se rozumí, že stát. zástupce prešpurský nebude tak hloupý, aby tak jasný zákon, jako je z r. 1884. vědomě rušil!

„**Slovenský Týždenník**“ pod názvem „Ako sú obťažené nemovitosti v Uhrách“, podává následující smutnou statistiku: „Všechny nemovitosti v Uhrách jsou zatíženy 4.034 miliony korun — a sice připadá jen na pozemky 2860 milionů, na stavby pak 1174 milionů korun. Hodnota všech nemovitostí činí 15 miliard, 374 miliony korun. Na prvý pohled zdá se, že není zatížení tak veliké, ve skutečnosti však je mnohem značnější.

Ony čtyři miliardy dluhů nejsou rozděleny rovnoměrně, máme-li na zřeteli, že na všechny pozemky v Uhrách připadá 34·27% na pozemky vázané (nepředajné, fideikomissní) a církevní, na nichž není téměř žádných dluhů. Tyto pozemky představují hodnotu 5 miliard 268 milionů korun, takže hodnota oněch nemovitostí, jež dluhy jsou zatíženy, nečiní 15, nýbrž toliko 10 miliard korun. Tedy dluhy 4 miliardy korun zatěžují majetek toliko v ceně 10 miliard korun, což znamená, že naše země jsou obtíženy skoro do polovice své hodnoty.

Kromě dluhů však zatěžuje naše země i stát s daněmi a obec se svými poplatky a přirážkami. Tyto činí ročně 143 milionů korun. Velkostatky, které zaujímají třetinu veškeré půdy, měly by také třetinu platit. Leč zde jeví se velmi nespravedlivý systém, že právě malé majetky platí daň daleko větší, neboť ona třetina velkostatků platí toliko desetinu všech daní, takže na malé hospodářství připadá zbývajících devět desetin, na místě 97 mil. korun platí tyto až 130 milionů korun.

Dle dosud platného pozemkového katastru zařaděny jsou velké majetky do daňových tříd mnohem menších, co zatím malé a rozkouskované majetky sedláků roztříděny byly tak, že musí dodnes platit větší daň než sousední velkostatky.

Snášíme tedy kromě zatížení dluhového ještě svých 130 milionů korun, což odpovídá majetku as třímiliardovému. Na tento způsob je naše půda zatížena vysoko nad polovinu své hodnoty.

Nejvíce zadluženy jsou majetky střední od 100—1000 jiter. Toto jsou však nejvíce majetky maďarských zemanů, pročež stará se o záchranu jejich stát. Tážete se zajisté, proč nestará se i o nás, o majetky rolnické? Nuž proto, že následkem nespravedlivého volebního práva a nesprávných voleb panuje v našich krajích ne lid, ale panská vrstva maďaronsko-zemanská a ta činí sobě co chce. Úlohou slovenské politiky tedy budiž, nestará-li se o lid náš stát, postarati se oň sami. zvelebovati peněžní ústavy, zakládati filiálky a rozprostírati tak síť, pomáhati lidu levným úvěrem v stolici Trenčínské, Zemplínské, Šarišské i Spišské — a tak vydobýti Slovenskou zemi.

O uherském znaku, vyvěšeném na školách, přinesl „Týždenník“ zajímavou zprávu. V minulém čísle napsal, že v Pešti nejsou ony znaky jak známý zákon Apponyiho nařizuje, na školách vyvěšeny, kdežto rumun-

*) Redakce má složenou kauci v obnose 11.000 K.

ské a vůbec národnostní školy byly pro nevyvěšení jich již dávno pokutovány a stíhány. — „Když jsme o tom psali," píše „Týždenník", „že na budapešťských školách nejsou nade dveřmi vyvěšeny uherské znaky, musíme také připomenout, že v pondělí byly v Pešti na všech školách přibíjeny, takže věc byla by tím odbyta. Jen jedna věc nám nejde nikterak do hlavy, proč stalo se tak až dnes, co zatím v národnostních okresích, jmenovitě rumunských je již na sta disciplinárek a do tisíců jdou peněžité pokuty, jež administrativní vrchnosti nadiktovaly školským správám proto, že ihned na první vyzvání nevyvěsily uherské znaky.

„Církevní Listy" donesly zprávu, co děje se s naší sloven. mládeží na evang. theolog. akademii.

„Nepřátelství maďarských posluchačů dosáhlo již vrchole, nechtí již respektovat dobré snahy slovenské mládeže, která svým taktním jednáním chtěla rozhodný smír a pokoj udržet. Ne! Ukázalo se, že veškeré smírné snahy s Maďary jsou marny. Příkladnou pilnost a dobré mravy slovenských mladíků nerespektují ani samotní učitelé. Odměny a uznání není. První nepěkný kousek maďarských ztřeštěnců byl, že zbavili Slováky akademických podpor, jež rozdělují se pilným, chudým posluchačům. Tohoto roku mělo být rozdáno na podporách 960 K 16 studujícím. Mezi žadateli bylo též 6 mladíků slovenských. Rozdělení bylo již stanoveno předsedou theolog. akademie Kovacsem, takže mělo přijíti pouze k dodatečnému hlasování. Když však maďarští šovéni viděli, že hlasování přítomno je též několik Slováků, a že by podpory skutečně oněm šesti žadatelům se mohlo dostati, podali návrh nový, který přijat byl většinou jednoho hlasu a jímž ustanovení předcházející se ruší. Přítomní Slováci na to rozhořčeně opustili hlasovací síň a Maďaři rozdali podpory svým věrným. — A kus statistiky. Polovice členů podpůrného sdružení jsou Slováci, z nichž platí každý ročně čtyři koruny. — O podporu ucházeli se slovenští mladíci, pilní, mravni a potřební. Z protivné strany ucházeli se i lidé, kteří vůbec ani co posluchači zapsáni nebyli, kteří žijí v Prešpurku jen co zlumpačení bumléři. Též hlasování zúčastnili se tací, kteří posluchači vůbec nebyli a které připustil předseda k hlasování jen aby rozmnožil počet „vlastenců".

Co se týče posluchačů slovenských, tito až na jednoho povinnosti své příkladně plnili, semestry, kollokvia, vše řádně zanešeno měli, zejména odbyli zkoušky s prospěchem výtečným. To vše ale honorováno nebylo. — Máme však zbraň hotovu. Myslím, že nejen naše kněžstvo, nýbrž i naše inteligence bude věděti, jak zachovat se k maďarským prešpurským prosebníkům a že bude podporovat svými penězi jen své lidi.

A kterak dopadá to s učitelským sborem? Dvě stolice, exegeticko-systematická a filosofická jsou neobsazeny, poslední již po dva roky. Za mimořádného, privátního docenta zvolili sobě Viliama Rácza, který sotva přede dvěma měsíci složil kandidatické zkoušky, za professora filosofie vyvolili Dra. Edm. Szélenyiho, který theologii vůbec nestudoval. Přihlášeni byli sice dva skuteční vědátoři, Dr. Th. a Dr. Ph. Lajčiak a Dr. Daxer, byli však zamítnuti. A slyšte příčinu. Dra. Lajčiaka*) nechtěli, že změkčeně píše své jméno, Dra. Daxera, že je orthodoxní.

Kéž to řádně uváží v cizině, bude to k slávě naší nehynoucí theologie!" —

Slovenský Peňažník. Ročník I. Číslo 9. Obsah: Dr. Julius Markovič: Organisácia a sdruženie peňažných ústavov. — Dr. Ján A. Wagner: VI. medzinárodný assekuračný kongress.

---

*) Dr. Lajčiak složil jeden doktorát na universitě v Německu, druhý v Paříži.

— Viliam Pauliny a Lajo Vanovič: Slovenské peňažné ústavy v rokoch 1905, 1907, 1908. — Zažalovaný ústav pre nevyplatenie vkladu. —K. — Ohlasy z Ameriky. — Peňažníctvo. — Obchod, priemysel a premávka. — Zprávy. — Súvahy. — Obzor. Milan Frič. — Literatúra.

*

Z MAĎARONSKÝCH ČASOPISŮ.

„Obzor“ (myjavský) takovéto výkvěty vzorného slohu podává: „Hněvají se národnostní buřiči, že vzpoura španělských anarchistů a rudých socialistů tak zlý konec vzala. Chtěli vzpoury této využiti na svůj prospěch proti osobě panovníkově a říci: „Hle, tak pochodí onen vladař, který proti vůli lidu se postaví!“ Z toho mělo pro našeho krále plynouti naučení, že jestli nezavede všeobec. právo volební, otřese se jeho trůn jako trůn krále španělského.“

Na den sv. Štěpána, takto poučuje své čtenáře: „V této knize (totiž co napsal sv. Štěpán svému synu Imrichovi) na srdce mu klade, aby víru křesťanskou rozšiřoval, aby se s úctou choval naproti katolickému kněžstvu. Doporoučí mu, aby velmože pokládal za své otce a vojáky za své bratry. Tak poučuje jeden z nejstarších králů, sv. Štěpán svého jediného syna, jsa přesvědčen, že jen nábožensko-mravní cit, kterého pramenem je víra křesťanská a bratrskými city spojený a posílený národ může budoucnost uherského státu zabezpečit.

Národovci a soc. demokraté otřásají (totiž jen chtí otřásti) pevnými základy, na nichž stát uherský od časů svého zakladatele spočívá.

Nemohou však tak učinit, neboť náš „křesťansko-vlastenecký Obzor“ jich útoky odráží, zaháněje je svým kyjem; má tudíž veliké zásluhy o obranu vlasti a křesťanské víry. A tak se také patří! —“

O sociální demokracii hovoří: „Jak som očul (slyšel) — aj od múdrejších ludí — socialdemokracia pochádza od samého diabla, teda čo dobrého može člověk očekávať od tej socialdemokratickej bandy? Nič! Pravda že nič a keď čeká, musí čekať vždy to najhoršie. Národniarstvo tiež není nič dobrého; tí tiež len za svoje vrecka (měšce) bojují. A to s heslem „za tu našu...“ a pritom ešte sú spojení so socialdemokratmi, s nepriatelmi to všetkého, čo by bolo pre Slovákov dobré.“

Dále uvádíme tu, ač s hnusem, jména, jež dává národním bojovníkům: „Kutya lánczos teremtette! Bezočivý (nestydatý), na nič hodný a na ctı utrhačný pangart! Jak sa ty opovážíš povedať také voľačo (cosi)? A to eště pred cudzozemci, že my občianskych práv nemáme! To predsa potmehulstvo od vás. Či nás Slovákov len tak do svojho saka lepšie dostať chcete? Oh darebáci, povalači, lumpi kadejaki! Robiť, a nie zahálať...“ ...„Kdežto vy, vy besní národniari, dáte sa očerňovať Uhorsko pred cudzozemci, že sme utlačení (?)! Psi darební! Zaiste vaše vačky sú prázdne, za to my Slováci sme utlačení.“

O Ferdišovi Jurigovi píše: „Najmohutnější tromf národniarov je Ferdiš Juriga. S týmto aj červenú svinu prebijú! Keď má být ďáka (nějaká) agitacia, Ferdiša tisnú do predu. Keď sa panslávom zle počína vodiť a keď sa stádo národniarsko socialistické rozchodí, Ferdiša lapia za vábníka a ukazuji ho malodušným, ako opici červenú čapicu. Tak veru, bez Ferdiša dávno by sa bola rozpadla strana Hodžová. On je drotárom strany tejto. On posťahoval črepy (střepy) deravého hrnca panslávského (klassická slovenčina!). Len že už aj Ferdiš nahliadol (nahlédl), že ťažká vec je byť vodcom Slovače a že národniarstvo stratilo už svojú kúzelnú moc. Z prvoti išlo to. Založil na seba vyšívanú košilku, lajblík so sto olovenýma gom-

bičkami (knoflíky) a široký opasok. (Toto je oblek národních kněží.) — Pošiel si medzi bračekov a sestřičky. Vyhrnul si rukáv, aby mu bolo videť jeho žilnaté rameno a počal nadávať čvachom (špinavcům) maďarónským. Rubal a sekal, kto mu len pod jazyk prišiel, až konečne do chládku ho strčili. A vacovský kost (vězeň. strava) tak účinkoval na Ferdiša, ako putna vody na sysla. Pomyslel si, že lepšia je pečená kačacina (kachnička) a liter pezinského, ako zapražená polievka a krčah (džbán) dunajskej. A pýtal sa na slobodu. A pustili ho.

My miernější Slováci s radosťou pozorujeme premenu Ferdiša Juriga a priali by sme si, keby docela zvliekol zo seba tu špatnú kožu panslávskú. Nech nám verí, to mu len ku sláve bude. On jako panslav nič dobrého nevyvede, ba zle pochodí, lebo keď jeho voličia zbadajú, že panslavčina na škodu je Slovákom, ztrhnú z neho vyšívanú košielku a na smetisko hodia jeho podobizeň. My nejradšej by sme boli, keby Juriga tak sa spravil, ako jeho kamarád Jehlička!"

Věru, pěkně jej vábí!!

*

Z MAĎARSKÝCH ČASOPISŮ.

„Az Ujság", nejrozšířenější a největší maďarský časopis naříká, že nastala národní apathie. — „Veřejnost nestará se ani o Kossutha a jeho stranu ani o jich sliby, ani křiklounství bankovní skupiny již nezajímá, ano ani reforma volební, v trůnní řeči oznámená, tak často připovídaná a znovu odročená nejímá mysle. A přec jde tu o nejvážnější otázky Uherska a o maďarský národní život; snad ani před třiceti léty nestáli jsme před řešením tak vážných otázek jako dnes. Nikdy nebylo více třeba součinnosti všech faktorů národního života, aby celý kraj se ozval a přednesl své žádosti a stesky, aby takto rozvířil se život a činnost politická, aby bylo možno předejíti škodlivému, přenáhlenému utvoření zákona. — A v tomto měsíci, kde by měl být každý den řádně využit, plynou týdny, aniž by bylo možno postřehnouti něco jiného než lhostejnost, únavu, zlobu a zhnusení."

K tomu trefně poznamenává výborně redigovaný „Grenzbote":

„Pravda, tak jest. Jen jedna je chyba, že vždy se myslí na nejméně ohroženou existenci Maďarů, vlastně na jeho exklusivní panství, místo aby pomýšlelo se na zájmy všeho obyvatelstva."

V dalším pokračuje „Az Ujság":

„Tato veliká lhostejnost, tato všeobecná, možno říci národní apathie je symptomem velice neblahým. Znamenáť odvrácení se inteligence od politiky, veřejného života a veškerých záležitostí státu i národa. Jest to chyba, že by Maďaři měli méně politisovati, naopak oni se příliš vzdalují veřejného života, ač by jej měli míti stále na mysli, správný program vypracovat a veškeré záležitosti našeho života řídit. Místo toho ponechali vedení našich zájmů nespolehlivým elementům, jež v posledních létech náhodou na povrch se dostaly, jak v hlavním městě, tak i ještě více na venku."

„Toto je zajisté zahanbující pro celou zemi, jaké poslance sobě zvolila. Ježto je však pravda, že každá zem, vztažmo každý volební okres takové poslance má, jakých si zaslouží — stojí to s námi velmi smutně..." poznamenává zase „Grenzbote".

První časopis žaluje dále: „Tato úplná lhostejnost, která se zračí v třídě inteligence, její ustálená otupělost, její nevole proti kritice, úplný nedostatek energie, její trvalé odvyknutí oduševnění a neschopnost zdravého hněvu, to je dnešní nejne-

bezpečnější úkaz veřejného života. Toto je to jediné, co nám starosti činí vzhledem k budoucnu, ano i naději ubírá na zlepšení."

Pak ztěžuje si, že i na venek ztratili Maďaři všechny sympathie, že se všech stran obklíčeni jsou nepřáteli a všechno toto zlo svaluje se na koalici. „Grenzbote" jej však klepe přes prsty.

„Nejen zatracení hodná koalice, ale již i před tím liberální érou podporovaný šovinismus je příčinou podstatného odvrácení se ciziny od nás. Neboť za vlády koalice i pod panstvím liberální strany byla panující třída prosáknuta jedem šovinismu, pod nímž německé i jinojazyčné obyvatelstvo nesmírné škody přetrpělo. — A právě fantóm vybudování jednojazyčného státu, jak šovinisti sobě přejí, je příčinou osiřelosti Maďarů v Evropě!"

„Az Ujság" zakončuje zmíněný článek slovy: „Když pronásledování všech dobrých elementů a dobrovolné vyhnanství inteligence ještě delší čas potrvá, padnou všechny ty cenné věci, jež jsme my za věčné pokládali a o nichž jsme se domnívali, že ani myšlénka proti nim není možna." —

„Jedna z těch cenných věcí, jejíž ztrátu veškeré obyvatelstvo Uher cítí je, že jsme utratili sympathie světa. Na tom však je vinen jednak šovinismus, jednak i my sami, že nám chybí smělost vystoupit proti zločinnému šovinistickému vedení." — dokládá „Grenzbote".

Zalézá jim za nehty. „A nap", jeden z nejpřednějších denníků budapešťských píše ve svém 186. čísle na úvodním místě následovně:

„Podkopávají! Nepřátelé vlasti ani na okamžik neodpočívají. — Vždy jsou při práci a jako tisícilopatové čertovo rádlo trhají, drtí, mlátí **naši** zem, **naše** statky, **naše** práva. Jejich zákeřné jednání je lstivé, objevují se vám pod rouškou přátelskou, jsou ponížení a úslužní do té doby, dokud svého cíle nedosáhli, jsou ale nebezpeční a odhodlaní, když cítí pevnou půdu pod nohami. Každé lotrovství, každou ničemnost provázejí pozdravem „Boh s vámi". Není žádné zbidačelé politické existence, s kterou by se nesmluvili, poněvadž i oni sami jsou mizerní darmošlapové a mravní mrtvoly svého kraje. Neníť jediného plánu podlého a bídáckého, kterého by se s láskou nechopili, když jen vlastizrada, šalba a vyděračstvo lidu tvoří hlavní jeho součásti. Svým čichem již z daleka větří, kde se něco kvasí, kde vře cosi pro Vídeň, úprkem se tam ženou, aby tučný zisk, krvavou mzdu ještě zavčas sobě odvlékli.

A kdo jsou tito lidé? — Je v Uhrách člověk, který by neznal Krištoffovské politické sebranky, který by se neděsil její pobuřující práce, jejího příchodu, jejího hlasu, její celé podstaty? Kdož by jich ze srdce rád nesrazil tam, kde se toho nejméně nadějí? Tisíckrát, či Bůh ví kolikrát toho zasloužili a tisíckrát znovu zavdávají příčinu, aby celý kraj s hněvem smetl je s povrchu země. „A nap" strhává záclonu z takovéhoto krev pobuřujícího lotrovství těchto lupičských pozůstatků, jichž promyšlené zlodějské prostředky rafinovaností svojí daleko přesahují i ty nejpodlejší kousky lupičů dob minulých. Co řečí je o machinacích této zkrachované, zároveň však odhodlané politické skupiny. Jest sice sama početně malá, obrovské však její spojenectvo. Nechce odpočívati, vyhynouti, nechce úplně zmizet s povrchu země. To však možno je pouze do té doby, dokud nevyskytne se počestný muž nebo politicka strana, která by po kousku vykopala tuto chásku do jedinkého chlapa z veřejného života.

Jakým způsobem bylo by lze hladce a bezpečně dostati se k moci?

Zabaveno.

Velkolepý zákon o volebním právu nepřinese vlasti darem prázdný a vyschlý mozek Krištoffovcův. Nikoliv, o to postará se maďarský národ sám, který nechce vykrmením národností shubeněti. Špatně spekulují sluhové Vídně, vykopnutí a zkrachovaní švindléři (!). Maďarstvo jako jeden muž postaví se jim proti, aby svoje práva obhájilo. Učiní tak, bude-li možno dobrým slovem u špatně informované koruny, a když to možno nebude, tedy vzplanutím uraženého národa, fanatickým, bojovným vzkřiknutím trpělivost tratícího lidu proti komukoliv, kdo i nadále opováží se urážet národ a kdo dále chce zkoušeti jeho mizící trpělivost. — Je hříchem koalice, že Krištoffovci ještě žijí a pikle kují a bude nejprvnější povinností nového politického útvaru, aby konečně osvobodil naši zem od těchto pijavic.“ —

O list dále odhaluje tento časopis výše zmíněnou záclonu gastýnské porady. Dověděl se toto:

„Poněvadž ani jedna ze stran v koalici sjednocených není nakloněna všeobecné a rovné právo hlasovací uskutečnit, ba Sterényi rozhodně vystoupil proti němu, chce Ladislav Lukács s pomocí Krištoffyho, Slováků, Rumunů, Srbů a Chorvatů spojit se se socialisty a plán tento provésti. Po uplynutí prozatímního pověření nynější vlády, chce násilně a protiústavně takovou vládu utvořit, které jedinou povinností by bylo všeobecné, rovné a tajné právo volební připravit. Národnosti již získal. Jejich vůdcové byli již v Gastýně a bezprostředně vyjednávali s Lukácsem a Krištoffym. Národnostní časopisy již v tomto smyslu agitují. Rumuni nacházejí oporu v srdečném přiblížení Františka Ferdinanda, které připisují vlivu Krištoffyho. Slováci žádají, aby jich kněží při příležitosti katol. sjezdu v Segedíně, zdůraznili potlačování lidských práv a aby na odstranění toho požadovali všeobecné, rovné a tajné právo volební. — Srbové a Chorvati jsou již také rozličnými sliby získáni. Krištoffy získal Františka Ferdinanda myšlénce, aby tak jako v Rakousku každá národnost má rovné volební právo, i v Uhrách ono bezpodmínečně zavedeno bylo, neboť je ho potřebí k tomu,

aby nacionální snahy Maďarů byly potlačeny.

——

Tedy požadavek všeobecného, tajného a rovného volebního práva je na „ostrově svobody“ vlastizradou, podlostí a zákeřnickou prací. Politické pracovníky zovou sběří, šibeničníky, lotry, po případě vyhrožují i revolucí.

Kde je censura? Její koza pase se jen na národnostních loukách, na maďarských pouze spí. — Ejhle, „ostrov svobody“ — „rytířský národ!“

Valná hromada F. M. K. E. Co že to jest? — Nuž, je to „Hornovidecký maďarský vzdělávací spolek“. Tento konal letošního roku 26. srpna na Vrútkách svoji valnou hromadu. Předsedou je hrabě Emil Dessevffy. Pozváni byli hornovidečtí župani a úřednictvo všech možných kategorií.

Předseda pronesl na uvítání tak zvanou „velkou řeč“,*) v níž podotkl, že „F. M. K. E.“ se nesešla jen na banket, jak národovci praví, nýbrž, že sešla se k vážné práci, dokázati solidárnost hornovideckých Maďarů. Po té jal se vyhrožovati národnostem: „Velmi se mýlí ti, kteří myslí, že pokojní pracovníci na maďarské kultuře nemohou se změnit v tygry. Agressivita vždy na tom závisí, v jakém stupni se národnostní agitace stala nestrpitelnou pro maďarský stát. Národnostnímu pohybu velmi byla na prospěch neurčitost posledních roků, co se týče státního života.“ — Po té vychvaloval Apponyiho, že brání Uhry proti nepříznivému evropskému mínění, jehož vznik dlužno myslit jen tím způsobem, že povstalo nesprávným a lživým informováním. Celkem je prý povinností „F. M. K. E.“ pracovat s láskou k tomu, aby reforma volebního práva, která má rozhodnout o osudu Uher, byla provedena ve prospěch státotvorných Maďarů.

Z výroční zprávy vyjímáme: „F. M. K. E.“ vydržuje 34 dětských opatroven a 134 lidových knihoven. — 3000 K věnoval odměnou učitelům za prospěšné vyučování maďar. jazyku. V Nitře vystavěl kulturní dům, v Tekovské a Hontianské (na národnostním pohraničí) vydržoval analfabetické kursy. Založil v 10 slovenských místech lidové knihovny. Ministr Apponyi podpořil spolek za minulý rok 5000 K. Rozpočet na příští rok je 78.000 K. Má se vypracovati program na pomaďaření pohraničních obcí. K vůli rozšíření maďarských bohoslužeb budou se rozdávati maďarské zpěvníky a modlitební knížky zdarma. A konečně bude spolek posílat slovenské učně na Dolní zem na řemeslo.

*) Dle přítomného dopisovatele „N. Novin“ tato přednáška byla plna gramatických chyb a přednes byl samé hekání.

*

LITERATURA A UMĚNÍ.

„Slovenské pohlednice“. Umělecký a fotografický závod Pavla Socháně v Turč. Sv. Martině vydává již delší dobu pohlednice slovenské. Na obrazích jsou buď krajiny, města, dědiny, hrady slovenské neb kroje. Již z těchto obrázků sezná každý, jak krásný kraj je naše Slovensko, jak bohatých, vzácných krojů ještě lze tam najíti. Užívejme těchto krásných pohlednic, vždyť tím podporujeme slovenský závod, seznámíme se s krajem a kroji slovenskými a vytlačíme bezcenné, často vkus urážející pohlednice, jimiž naše obchody zaplaveny jsou. Objednati lze na adresu: Pavel Sochâň, uměl. závod v Turč. Sv. Martině. (Turócz Szt. Márton, Uhry.)

Ivan Krasko: **Nox et solitudo.** (Noc a samota.) Básně. — Nákladem Knihtlačiarského účastinárského spolku v Turčianskem Sv. Martině. 1909. Stran 42. Cena 60 hal. — Malá, vkusně upravená knížečka, formálně ko-

rektní, typograficky i jazykově ideálně bezúhonná. Sbírka tato je vzácným obohacením slovenské lyrické poesie. Snažně doporučujeme.

Utlačovanému Slovensku věnováno jest poslední číslo výborného dětského časopisu „J a r o“. Co to znamená vzbuditi v dětech zájem a vřelý soucit s onou větví našeho národa, viděli jsme na Kálalově knížce „Co si dva hoši dopisovali“. „Jaro“ jde v tom ohledu ještě dále. Ve článku „Černová“ vykládá, jak na Slovensku dnes je, v krásné „Pověsti o Jánošíku“, sokolu Tater, jak na Slovensku bývalo za dob nevolnických. Mrštíkova povídka „V hoře“ hodí se též do rámce slovenského čísla svojí něžnou tendencí, ukazující příkrý rozpor mezi nádhernou přírodou tatránskou a bídou obyvatelů jejich. Část illustrační nezůstává nijak za textovou. Krásný obrázek Manesův „Vyprávění slovenských pověstí“, starý dřevoryt, pořád ještě svěží, slouží číslu k ozdobě. Alešovy plakety slovenských zbojníků i ostatní jeho obrázky, jichž je v onom čísle řada, nepotřebují chvály. Jsou to věci tak ryzího slovanského charakteru, jako jejich autor. Zbojnická píseň „Hej hore háj“, z níž vyznívá celá ta touha po svobodě, divoká odvaha i smutek, v níž slyšíme přímo mohutná echa grandiosních hor, zakončuje číslo, jež prodává se po 10 hal. — Kdo chce, aby jeho děti nabyly správného názoru o Slovensku, nechť opatří jim toto nejlevnější „Slovenské album“. Administrace „Jara“ je v Praze-II., 1959. — Celoroční předplatné 1 K 30 hal.

Slovenské dřevěné chrámy. Ve Vídni vydána je malá publikace Edgarova: „Z w e i K i r c h e n u n d d i e A r c h i t e k t u r“, Katholischer und protestant. Kirchenbau in Böhmen u. Mähren, Mit 17 Abbildungen, Vídeň 1909 (A. Schroll & Co.). — „Čas“ upozornil na ukázku této knihy uveřejněnou v berlínské umělecké revui „Die Kirche“ (Zentralorgan für Kirchenbau) s poznámkou, jak vysoko si cení autor slovenskou tradici. — Emil Edgar řekl nám dosud o umělecké kultuře slovenské nejvíce; tak dostačila patrně noticka „Času“ ke vzniku mylné zprávy, která kolovala slovenskými časopisy, že Emil Edgar vydal publikaci o dřevěných chrámech slovenských.

Kniha Edgarova je věnována cele dnešku; diktovala ji zřejmě snaha orientovat dnešek po své linii vývojové, vyburcovat a vésti. Významný talent umělecko-výchovný a propagační píše tu knihu, která je od prvé do poslední stránky obdivuhodnou vývojovou akcí, proto není v ní místa pro historické analysy. O slovenské kultuře stavební vypráví tu Edgar jen tolik, co musí nutně říci vzhledem k dnešní situaci církevní architektury v Čechách a na Moravě. Pro tento zajímavý, dobový účel klademe sem v překladu, co praví na str. 30. a 31. o dřevěných chrámech slovenských:

„— povstávají tam, kde lokální život a vývoj je přímý, nezirritován, na Valašsku a moravském (příklad Javorník) i uher. Slovensku chrámy, jež mají tradiční, často monumentální, dobře rozvržený interieur, charakter a program země a tradice, svoji duchovou jednotu. Vše původní a monumentální, co nás dožilo z prvého věku reformace, nevyvážilo a nevyjádřilo tak krásně a plně po našem typu, jak monumentálně tak i intimně, svůj charakter a život, svoji ideu, jako několik dřevěných chrámů na uherském Slovensku (XVIII. stol.). Nemáme jiných architektur tak krásné kultury konstrukce a intimity, kde by žily tak bohatě všechny elementy a vztahy našeho rodu, tolik slovanské nálady a ducha, slovanských, pokorných snů deptaného, pronásledovaného lidu a rmutné půdy o kosmické moci, jako v těchto několika budovách nejcharakternější kresby, v těchto několika tolerančních a artikulárních chrámech.*) Zůstaly ovšem ne-

*) Slovácké artikulární chrámy možno říci také territoriální, jsou vymi-

známy. Celý tento obzor nutno teprve obsáhnout. Nechť je to již centrální artikulární chrám ve Vel. Paludzi (Liptovská stolice), z r. 1773—1774), dřevěný dóm pro 6000 osob, kolosálních rozměrů**) s celou řadou a patry empor, 11 dveřmi, 82 okny (naznačuje jen), nebo jednolodní v Lešetíně (Oravská stolice), krásného, hrdého hradního zjevu, s ochozy a spojováním pobočných objektů (zvonice), krytými volnými chodbami, nebo v Zábřeži (Orava) s originálním půdorysem a závěrem presbytáře, který má sotva příkladu i v zemích největší dřevní kultury: každý je volným osobitě rozmyslným uměleckým činem. Vědomí architektonické, vše, co v nás cítí tektonicky a architektonicky, a instruktivní nazírání a cítění seveřana, které jde vždy více za krásou psychologickou nežli plastickou, je tak silné a živé, že komposice, přes to, že tradiční, není nikdy schematickou. Jsou vždy ušlechtile prosté a vážné, energicky utvářeny, s kultivovanou krásou hmoty, dávnými již předky uzákoněnou, nikdy nevybočují, vždy vyrůstají, ne pro linii, ale z prostoru a pro prostor, zákonně, úsporně a účelně, nikdy nesahají po jiných podmínkách než nejbližších a nejvlastnějších."

———

nečné stavby podobného stavebního programu a historického významu jako slez. „Friedenskirche" v Schweidnitz a v okresu Steinau ležící pohraniční chrám Rosterdorfský. (Viz „Blätter für Architektur u. Kunsthandwerk"; 1908, č. 5.). Také pro artikulární chrámy platí urážlivá a ztěžující podmínka protireformace, že smí býti vystaveny jen „aus Holz und Leimen". Typické příklady z jich stavební historie: Substrukce (podezdívka) artikulárního chrámu ve Vel. Paludzi nesmí býti vyšší jedné stopy, a budovatelům dnes neexistujícího více kostela (1733) v Prietrži, Nitranská stolice, ztěžuje se jich úkol úředně nařízenou lhůtou stavební (od 28. května do sv. Martina, t. j. do 11. listopadu). Zde viz slováckou knihu: „Dějepis superitendencie nitranskej." D!a starých i nových prameňov sostavil Ladislav Pauliny. V Senici, 1891.

**) Vyobrazení interiéru přináší dílo Dušan Jurkovič: „Slovakische Volksbauen" (čl. 4.), A. Schroll & Co., Vídeň.

Budapeštiansky nakl. spolok úč. sp., Budapešť, VIII., Rökkszilárd-U. 19., vydal následující knížečky:

Poučná knižnica. — Sošit I. Aké bude počasie. Podává dr. Ján Wagner. Strán 40. Cena 30 halierov. — Sošit II. Z cesty po Švajciarsku. Napísal inž. Julius Dohnányi. Strán 44. Cena 30 halierov. — Sošit III. Benjamin Franklin. Životopisný nástin. Napísal dr. Ján A. Wagner. Strán 36. Cena 30 halierov.

Národohospodárska knižnica. — Sošit I. Pojisťovanie robotnictva a zákonný článek XIX. z r. 1907. Strán 184. Cena 1 koruna. — Sošit II. Naše peňažné ústavy a na peňažné ústavy sa vzťahujúce ustanovenia kupeckého zákona (zák. čl. XXXVII. z roku 1875). Sostavil *** Cena 1 koruna. — Sošit III. Samospráva obce a zák. čl. XXII. z r. 1886. O obciach. Sostavil ***. Cena 1 koruna.

Knižnica pre naše deti. — Sošit I. Povesti a bájky dľa čítaniek L. N. Tolstého. Pre naše deti sostavil dr. V. Šrobár. S mnohými peknými obrázkami. Cena 1 koruna.

Černová tragédia. Čo by iné nebolo dosiahlo „Naše Slovensko", len to, že vedelo pritiahnúť k sebe krúžok slovenských pracovníkov, už by i stým veľkú zásluhu bolo vykonalo. V „Našom Slovensku" sa vytvoruje istý, nový ráz našej literatúry, ktorý doma pohrešujeme preto, lebo doma sme viazaní už censúrov fiškusa a výhľadom oddychu na Segedín a Vacov. V Čechách vydané práce sú voľnejšie, smelšie a čo je hlavné, zaoberajú sa práve touto tak zaujímavou vzrušujúcou dobou, ktorej charakteristika sa pod menom „Černová" najlepšie dá vyjadriť.

„Černová", nie len z politického ohľadu

bude v dejinách nášho utrpenia jeden z najhlavnejších bodov, ale bude ona za dlho i látkou a to veľmi povďačnou i čo sa literatúry týče. Veď už i do týchto čias celá rada básnikov použilo Černovú za látku; áno „Černovú" podnietila Sergieja Tritonoviča (pseudonym), aby napísal i tragédiu o nej, ktorá vyšla v „Našom Slovensku" a sťa zvláštne vydanie, i v podobe knihy. — Každý, ktorý sa zaújme za verejné veci, ktorý cíti s ukrivdenými, — a tomu i verejný výraz dá — a vôbec ktorý čo i polienkom len roznieti, a rozmnožuje vatru nášho písomníctva, je úžitočný, je osožný činiteľ nášho národa.

Tak i pôvodca tejto tragédii. Tak sa zdá, že pôvodca je mladý kňaz, lebo hlavný tón tejtotragédii je vziaty s prísneho cirkevného stanoviska. Škoda, že ľudové osoby sú v nej prikľadé, neprúdi v nich ten ozajstný život nášho sedliaka. A predsa nemáme sa obávať nákresu opravdového, živého, tákého, aký je — nášho ľudu, v tedy by sme nepotrebovali také vzdušné osoby, ako je Janko Orlovský a jeho milenka, ale by to bol mládenec i dievčina taký, ako sú v živote, bez kvetnatých rečníckych fráz, ale za to práve tím dojemnejší. Áno „Černová" je veliká vzrušujúca látka ku tragédii, a práve to by bolo najvzácnejšie a najúmeleckejšie v nej, keď by bol spisovateľ práve vyviedol ten vývin duševný a tú veliků pohnútku toho samožertvovania, ktorá sa zrodila a v tak veliký heroismus vyvinula v našom tichom ľude, ktorý sme za tak nechybný, za ták necitný považovali. K tomu pravda treba vhĺbiť sa do štúdiumu nášho ľudu a nebáť sa plným prúdom načreť z tej pravdy, z toho pravého života, ták ako sa nám káže. Ináče povďační sme pôvodcovi i nakladateľovi, za toto dielo. Dáva nám ono záruku, že dostaneme v ňom silu dobrú a hlavne silu citnú, ktorého nie len svoje túžby, súžby a bôle záujímajú, ale ktorý cíti i boľ a krivdu i iných a tú vie i che napísať. Táto knížočka dobrú službu urobí najmä u ľudu nášho, lebo má mravnú tendenciu, k tomu utvrdí náš ľud nie len vo viere, ale hlavne i v hájení si svojich práv, privedie ho i k poznaniu toho, áký rozdieľ je medzi svojským a maďarónskym kňazom a ako si má brániť svoje cirkevné i národné práva. Škoda, že — myslím — práve — stav spisovateľov — prekážal mu, aby Fišera a Párvyho, týchto dvoch typických predstaviteľov kňazstva svetskej moci a sláve slúžiacich, nepredstavil nám v ich celej duševnej nahote a v ich zlosti, bezcitnosti proti ľudu. Boli by oni veru zaslúžili a to v svrchovanej miere. —ll.

Prohlášení československého lékařstva odůvodňující neúčast jeho na XVI. mezinárodním sjezdu v Budapešti,

přijaté na poradní schůzi konané dne 26. srpna 1909 v zasedací síni České lékařské fakulty v Praze.

Čeští lékaři sdělují s Vámi, vážení kolegové, že zříkají se účasti na mezinárodním sjezdě lékařském, v Budapešti pořádaném. Přidružujeme se ke souhlasnému odepření účasti kolegů: **Slováků, Chorvatů, Slovinců, Srbů, Rusínů a Rumunů,** v tom přesvědčení, že nemůžeme býti tam, kde scházejí naši nejbližší bratři, že nemůžeme přijati pohostinství toho státu a toho národa, jehož převážná většina stotožňuje se s tím protikulturním, šovinistickým, násilnickým režimem, urážejícím vědomí demokratické a svobodné Evropy, jako je režim maďarský. Ačkoli původně přihlásili jsme se na tento mezinárodní sjezd, dnes odvoláváme, poněvadž hlasy potlačených, které zaléhají k nám z Uher, nás přesvědčují, že bychom se prohřešili na právech lidskosti, kdybychom při této příležitosti nepozvedli hlasu svého právě v zájmu kultury, spravedlnosti, pokroku a svobody všech.

Nelze nám potlačiti hlasu krve, citu příbuzenského v této chvíli, nelze zapříti lékaři-člověku povinnosti ozvati se tam, kde se děje křivda. Ty důvody, které uvedli proti maďarskému režimu kolegové rumunští, přijímáme a podepisujeme do poslední řádky, přesvědčivše se o jich

správnosti. Mutatis mutandis platí to o poměrech našich nejbližších bratří v Uhrách, Chorvatů, Srbů a v míře ještě zhoršené Slováků a Rusínů.

Jest to velkou vymožeností nové doby, že věda a vzdělání přestává být majetkem úzkého kruhu odborníků, nýbrž že šíří se vědecké poznání v nejširších vrstvách lidových. Jest to vznešeným posláním vědy, aby šířila všude pokrok a osvětu, volnost a pravdu, aby vymaňovala národy i jednotlivce ze tmy nevědomosti a vedla je za světlem lepší budoucnosti. Účelem mezinárodní vědy není zůstati pouze v majetku privilegovaných, nýbrž má se státi majetkem všech národů a všech lidí. Každý národ má míti zabezpečenou možnost súčastniti se na mezinárodní soutěži vědecké práce.

Ale jak zde měli býti zastoupeni naši slovenští bratři, když j e s t j i m k a ž d á m o ž n o s t s a m o s t a t n é k u l t u r n í p r á c e o d ň a t a! Národ, čítající půltřetího milionů občanů, nemá nejen žádné vysoké školy, nemá žádné střední školy, ačkoli platným zákonem z r. 1868 měla by mu býti zabezpečena, ale nemá téměř ani vlastní elementární školy, kde by mohl učiti své děti čísti a psáti v jazyku dítěti nejbližším, v j a z y k u m a t e ř s k é m. Ze 3000 obecných škol na slovenském území ve více než 2500 školách je slovenština úplně vypuzena a nahražena cizím jazykem, maďarštinou. Pouze v 500 školách je slovenština připuštěna na nižším stupni jako jazyk výpomocný a jen v 300 školách, vydržovaných ovšem výhradně slovenskými penězi, může se dítě vedle povinné maďarštiny učiti slovenskému čtení a psaní. Slovenská gymnasia pod nejneodůvodnějšími záminkami zrušena před 30 lety a od té doby marně se domáhají Slováci práva, aby mohli si otevříti gymnasium nové. Jejich, svého času jediný kulturní ústav, Slovenská Matica, jejíž úkolem bylo pěstovati vědu i šířiti lidové vzdělání, zrušena též a stotisícové jmění skonfiskováno a věnováno cílům maďarisačním.

Expansivnost maďarisace neušetřila ani vysokého učení universitního. — Není zajisté tak mezinárodní vědy jako je věda lékařská. Nezná rozdílů kmenových, nezná hranic politických, ošetřuje stejně přítele jako nepřítele u vědomí povinnosti čistě lidské lásky. Ale Maďaři i zde našli příležitost uplatniti své šovinistické, protikulturní choutky. Aby znemožnili vzdělání mediků na cizích vynikajících medicinských fakultách, porušili ministerským nařízením z roku 1898 reciprocitu universit. Jest to systematický útok na vzdělání lidu, zvláště nemaďarského, vyslovená snaha zříditi na hranicích Uher čínskou zeď p r o t i m o d e r n í m u v ě d e c k é m u a k u l t u r n í m u v l i v u západu, útok tím spíše odsouzení hodný, poněvadž současně maďarská vláda nepřipouští žádného slovensky cítícího lékaře do veřejných úřadů, za okresního neb obvodního lékaře či fysika, jestliže předem nepodepsal revers, že se zříká činnosti pro svůj národ. Lékaři Slováci, kteří jsou členy výboru ryze kulturních spolků, jako Slovenské Museální Společnosti, jsou nátlakem vládním donuceni zříci se té hodnosti, nechtějí-li pozbýti úřadu.

Hrozný, protikulturní smysl pověstné „maďarské státní myšlenky" je v tom, ubít všechnu vzdělanost nemaďarských národů v Uhrách, znemožnit, aby vedle maďarské vyvíjela se tu ještě druhá vzdělanost a inteligence. Apponyiho školské zákony vyslovují tuto snahu s bezohledností dosud nebývalou. Přísné jich provedení bohdá nebude znamenati pomaďarštění Slováků, ale osud o málo lepší, úpadek jich lidového vzdělání. Již dnes nedostatek slovenské inteligence následkem nedostatku škol pociťuje se trapně.

Avšak i při tom nedostatku inteligentních šiřitelů lidového vzdělání mezi Slováky činí se ještě každému lidovému pracovníku takové překáž-

ky od úřadů, že zpravidla jen za cenu ztráty osobní svobody může se osměliti, aby upozornil lid na jeho práva a potřeby. — Právo spolčovací a shromažďovací, svoboda tisku, ba i svoboda politická závisí v Uhrách od libovůle úřadů. Zákonného zabezpečení základních práv společenských není. Za těch poměrů téměř ani nepřekvapí, že politická vězení jsou v Uhrách přeplněna vězni, jímž lze jedině to klásti za vinu, že domáhali se práv svého lidu, že upozorňovali na bezohledné vyssávání, jakého se dopouštějí dnešní držitelé politické moci v Uhrách, režim šlechtický, na bezprávném lidu ať maďarském, či jiné národnosti. Surové vraždění bezbranného lidu v Černové, bránícího svého práva proti zvůli církevní a politické moci, je možno jen v těchto poměrech.

Byl to náš kolega, Slovák, Dr. Šrobár, který musel vytrpět jednoroční vězení a zaplatit 900 korunovou pokutu za to, že v kandidátních řečích upozorňoval slovenský lid, že má právo dle zákona domáhat se toho, aby ve školách učilo se mateřštině, aby před soudem mluvilo se s občanem řečí mu srozumitelnou, aby daně byly rozděleny tak, jak toho spravedlnost vyžaduje; tím prý se dopustil pobuřování proti maďarské národnosti! Jiný kolega, Rumun, posl. Dr. Vajda-Vojevoda, pokusil se ukázati na dvou básničkách v parlamentní řeči, kam vede vzájemná šovinistická nesnášenlivost; byl za to maďarskými poslanci násilím na dlouhou dobu ze sněmovny odstraněn.

Takový jest smutný obraz kulturních poměrů v dnešních Uhrách a proti této reakci se ozýváme tak, jako se proti ní ozval ušlechtilý bojovník za svobodu a mír národů Björnson, jako ji odsoudili representanti mínění evropského v případě processu Záhřebského. Mohli bychom ukázati ještě na politické násilí, na nesprávnost volebního řádu, na exploataci země politickým systémem pod liberálním nátěrem středověké feudální snahy skrývajícím, avšak ponecháváme v těch věcech slovo odborným politikům, jsouce přesvědčeni, že ti by stejně s námi postavili se na obranu pravdy a ubíjených zájmů lidskosti.

Že jsme pozvedli protest proti těmto křivdám, k tomu nás nevedly jen národnostní důvody, naše příbuzenství s trpícími pod tím režimem slovanskými bratry, ale i čistě lidská povinnost ozvat se a protestovat tam, kde se křivda děje a nemá zastání. Bylo naší svatou povinností ukázat nezasvěceným na tuto skvrnu svobodné, ústavní Evropy, odhalit tu nepravdu, která se šíří pověstmi o svobodomyslnosti, která je domovem na rovině středu Dunaje. Jsme přesvědčeni, že byste jednali stejně jako my, kdybyste znali poměry tak dobře, jako je známe my. Svobody dbalá Evropa dovedla tolikrát zastati se jednotlivce, jemuž se ublížilo! Mělo by se jednati jinak vůči potlačovaným národům, jen proto, že jsou to národy malé, které si nedovedou vynutit zastání Evropy? Myslíme, že nikoli. Jsme přesvědčeni, že byste s opovržením dívali se na nás, kdybyste se dověděli, že jsme mlčeli tam, kde byla šlapána práva lidskosti, kde byla ohrožena věc pokroku, sociální spravedlnosti, demokratické rovnoprávnosti všech lidí a všech národů bez rozdílu, těch krásných odkazů, které nám ukazují cestu k lepší budoucnosti? Nemůže zavládnouti pravá svoboda a bratrství dotud, dokud budou na světě otroci, dokud budou národy bezprávné, nucené sloužiti cizímu.

Kde panuje pravá kultura, tam se každý uplatní dle svých schopností, produktivní práce a charakteru. Osvěta a kulturní poslání národů vrcholí právě v tom humanismu, který na základě demokratismu ve svém bližním vidí sobě rovného člověka, kterému zákeřnicky v týl padnout nesmí. Ve společnosti, ve spořádaném státě hledá pravý humanismus harmonický celek lidstva, který by se do-